

4° M 206 (2,I,1)

Hanovre

Anonyme ou Collectif

Monumenta Germaniae historica

R

MONUMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNV M LLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

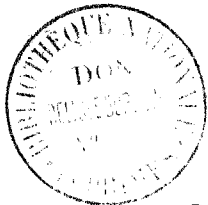
SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERV GERMANICARVM MEDII AEVI.

LEGVM SECTIO I.
TOMVS I.
LEGES VISIGOTHORVM.

11474

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCCLII.

MONVMENTA
GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNUM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

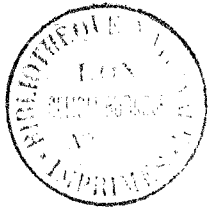
LEGVM SECTIO I.

LEGVM NATIONVM GERMANICARVM

TOMVS I.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCII.

LEGES
NATIONVM GERMANICARVM

EDIDIT

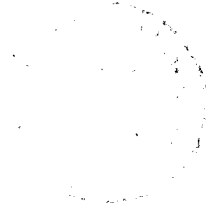
SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

TOMVS I.

LEGES VISIGOTHORVM.

4° M
206
(2, I, 1)

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCII.

HANNOVERAE. TYPIS CULEMANNORUM.

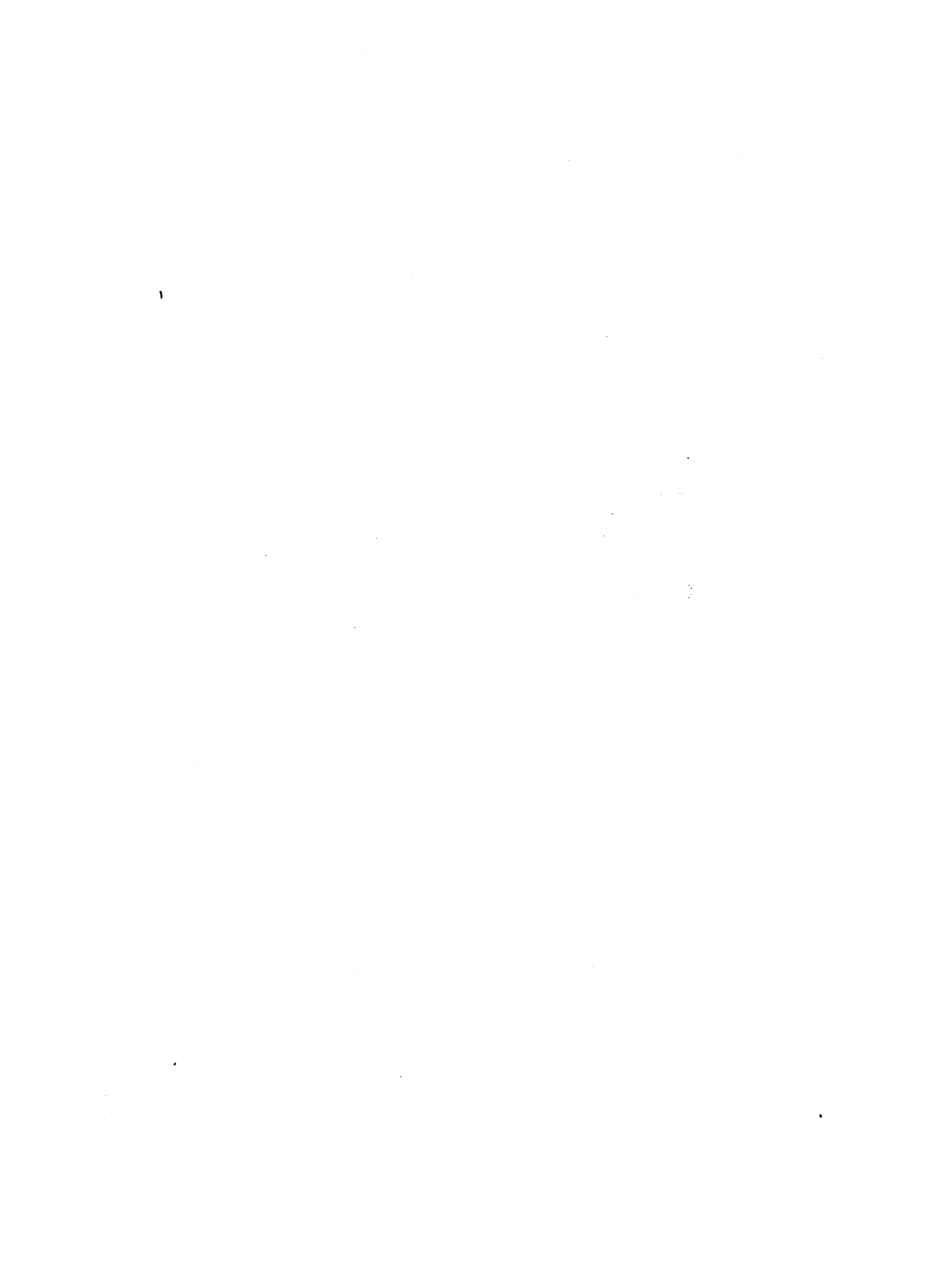
LEGES VISIGOTHORUM

EDIDIT

KAROLUS ZEUMER.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCII.

Prodeunt nunc post praeuam antiquiorum legum editionem omnes regum Visigothorum leges aliaque iuris Visigothici monumenta, quae supersunt. Iam ante nos in hac re elaborauerunt viri docti b. m. Henricus Knust, Iohannes Merkel, Fridericus Bluhme. Feliciores praecessoribus illis morte praeventis opus exegimus, grato animo uis usi, quae illi collegerunt, contulerunt, digesserunt. Omnia tamen denuo inquisiuius, recensuius atque operis rationem instituius, ita ut editionem re vera nostram esse profiteri liceat. Quorum adhibuius collationes vel exemplaria in hoc opere perficiendo hi sunt viri docti: G. Baist, K. Hampe, B. Violet et b. m. F. Bluhme, G. Heine, H. Knust, I. Merkel. Ut Alarici commonitorium aliaque ei coniuncta, ex noua sua recensione exhibeamus, Theodorus Mommsen liberaliter concessit. Auxilium autem et consilium nobis praestiterunt viri docti, amici, socii R. Arnold, K. Hampe, A. Heusler (Berolinensis), E. Hübner b. m., H. Lebègue, A. Müller, H. Omont, M. Tanql, A. Werminghoff. Ex quibus optime de hac editione meritus est A. Werminghoff, qui et plagulas perlegit, correxit, et indicum componendorum laborem suscepit. Quibus omnibus gratias habemus maximas.

Hoc volumen multa certe utilia praebet, neque vero omnia eiusdem valoris, cum preciosissima illa antiquissimarum legum Germanicarum fragmenta Euriciana, tum nonnulla capita fere nullius momenti. Satis superque repetita et variata sunt verba illa, quibus de legibus Visigothorum saeculi VII. iudicavit Carolus de Montesquieu¹; quae ne in omnes quidem eius aevi leges convenire videntur, sed in eas solas, quas clerici scripserunt; minime vero in antiquiores. Immerito ergo iudicium illius caute limitatum indiscrete ad omnes extenditur. Plerique enim viri docti Gothicas leges haud magni aestimare solent. Iuris Romani investigatores eas quasi barbarorum spernunt; qui vero iuris Germanici origines scrutantur easdem quasi Romanas paene reiciunt. Tamen non solum Germanici iuris antiquissimi vestigia nonnulla praebent, sed etiam documenta institutorum Romani iuris, de quibus alia tacent monumenta. Ius autem mixtum illud ex vitae inter Gothos et Romanos communitate exortum, quod praeformasse videtur ius commune post alteram Romanarum legum receptionem vel invasionem in Germania excultum, nonne est res digna studiorum? Una ex despectionis causis fuisse videtur editionum priorum insufficientia, legum textus confusos et interpolatos praebentium. Vir peritissimus fontium iuris Germanici b. m. Otto Stobbe² opinatus est, ab alia nulla Monumentorum nostrorum legum editione tantum esse sperandum quantum a Visigothicarum editione. En editio ista, quae leges genuinas, digestas, castigatas offert. Adiuvet, speramus, ut leges illae magis studiose legantur et perquirantur, quam negligantur et inepte vituperentur.

Data Berolini d. V. mensis Septembris a. MDCCCCLII.

KAROLUS ZEUMER.

1) 'De l'esprit des lois' l. XXVIII, c. 1: 'Les lois des Wisigoths, celles de Recesswinde, de Chindaswinde et d'Égica sont puérils, gauches, idiotes; elles n'atteignent point le but; pleines de rhétorique et vides de sens, frivoles dans le fond et gigantesques dans le style'. 2) 'Geschichte der Deutschen Rechtsquellen' I, p. 73.

HOC TOMO CONTINENTUR:

	Pagg.
Praefatio	XI—XXVIII
Tabulae	XXIX—XXXII
Addenda et corrigenda	XXXIII—XXXV
Legum Codicis Euriciani fragmenta	1—32
Fragmenta codicis rescripti cum supplementis suo loco additis	3—27
Codicis Euriciani leges ex Lege Baiuvariorum restitutae	28—32
Liber iudiciorum sive Lex Visigothorum edita ab Reccessvindo rege a. 654, renovata ab Ervigio rege a. 681, accedunt (suis locis insertae) leges novellae et extravagantes	33—456
Chronica regum Visigothorum	457—461
Additamentum. Capita inferiori aevo in singulis codicibus adscripta	462—464
	XXXIV. XXXV
Supplementa	465—486
1. Supplementa ex Lege Romana excepta	465—469
I. Praescriptio, commonitorium, subscriptio. Recensuit Th. Mommsen	465—467
II. Lex Theudi regis de litium expensis et commodis iudicum et executorum inserta Codici Theodosiano lib. IV, tit. XVI	467—469
2. Collectionis iuris Romano-Visigothici capita VII—XX (Fragmenta Gaudenziana)	469—472
3. Supplementa ex conciliorum actis excepta	472—486
A. Tomi et edicta regum selecta	472—485
Concilium Toletanum VIII (a. 653). Tomus Reccessvindi regis	472—475
Concilium Toletanum XII (a. 681). Tomus Ervigii regis	475. 476
Lex in confirmatione concilii edita	476. 477
Concilium Toletanum XIII (a. 683). Tomus Ervigii regis	477—479
Edictum regis de tributis relaxandis	479. 480
Concilium Toletanum XV (a. 688). Tomus Egicani regis	480. 481

	Pagg.
Concilium Toletanum XVI (a. 693).	
Tomus Egicani regis	481—483
Edictum regis	483. 484
Concilium Toletanum XVII (a. 694).	
Tomus Egicani regis	484. 485
B. Subscriptiones virorum illustrium	485. 486
Indices. Compositi A. Werninghoff	487 sqq.
Index legum	487—490
▪ Index personarum et locorum	491. 492
Index rerum et verborum	493 sqq.

PRAEFATIO.

Praemisso conspectu librorum et commentariorum, ad quos lectorem remittimus, in quattuor capitibus de fontibus hoc tomo comprehensis disseremus.

- 5 *Friderich Blume (postea Bluhme), Die Westgothische Antiqua oder das Gesetzbuch Reccared I. (Halle 1847).*
- *Zur Texteskritik des Westgothenrechts und Reccared's Leges antiquae (Halle 1872, subiectus est tractatui novo auctoris eiusdem antiquior libellus).*
- Heinrich Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte I (Leipzig 1887), p. 320 sqq.*
- 10 *Felix Dahn, Westgothische Studien (Würzburg 1874). Cuius operis caput primum, p. 1—52, sub titulo 'Zur Geschichte der Gesetzgebung bei den Westgothen' iam anno 1872 cusum et ab universitate Würzburgensi gratulabunda universitati Monacensi oblatum est.*
- *Die Könige der Germanen V (Würzburg 1870); VI. editio 2. (Leipzig 1885).*
- Augusto Gaudenzi, Un' antica compilazione di diritto Romano e Visigoto con alcuni frammenti delle leggi di Eurico (Bologna 1886).*
- 15 *Ernst Theodor Gaupp, Ueber das älteste geschriebene Recht der Westgothen in Germanistische Abhandlungen (Mannheim 1853) p. 27 sqq.*
- Gustavus Haenel, Lex Romana Visigothorum (Lipsiae 1849) Praefatio p. XCVI sq.*
- Adolf Helfferich, Entstehung und Geschichte des Westgothenrechts (Berlin 1858).*
- 20 *Don Manuel de Lardizabal y Uribe, Discurso sobre la legislacion de los Wisigodos y formacion del Libro ó Fuero de los jueces e su version castellana, in Fuero juzgo en latin y castellano (Madrid 1815 fol.) post praefationem p. IV—XLIV.*
- Federico Patetta, Sui frammenti di diritto Germanico della collezione Gaudenziana. (Estratto dall' archivio giuridico LIII, fasc. 1. 2, Bologna 1894).*
- 25 *Otto Stobbe, Geschichte der Deutschen Rechtsquellen I (Braunschweig 1860) p. 72 sqq.*
- Georg Waitz, Die Redaction der Lex Visigothorum von König Chindasuinth, Nachrichten der Götting. Ges. d. Wiss. 1875, Nr. 15, p. 415 sqq., repetitum in Gesammelte Abhandlungen I, p. 391 sqq.*
- Karl Zeumer, Praefatio editionis praeviae: Leges Visigothorum antiquiores (Hannoverae et Lipsiae 1894).*
- 30 — *Eine neuentdeckte westgothische Rechtsquelle, N. Arch. XII, p. 389 sqq.*
- *Ueber zwei neuentdeckte westgothische Gesetze: I. Das Processkostengesetz Königs Theudis; II. Der Titel: De nuptiis incestis des Codex Euricianus, N. Arch. XXIII, p. 72 sqq.*
- 35 — *Geschichte der westgothischen Gesetzgebung I, N. Arch. XXIII, p. 419 sqq.; II, N. Arch. XXIV, 39 sqq.; III, ibidem p. 571 sqq.; IV, N. Arch. XXVI, p. 91 sqq.*
- *Zum westgothischen Urkundenwesen, N. Arch. XXIV, p. 13 sqq.*
- *Die Chronologie der Westgothenkönige des Reiches von Toledo, N. Arch. XXVII, p. 409 sqq.*

Caput I.

*De legibus Visigothorum*¹.

Isidorus metropolitanus Hispalensis in historia sua Gothorum c. a. 624, rege Sisebuto regnante, scripta refert c. 35 (Chronica min. ed. Mommsen II, p. 281) de rege Eurico (a. 466—485): Sub hoc rege Gothi legum instituta scriptis habere coeperunt; nam antea tantum moribus et consuetudine tenebantur, et c. 51 (l. c. p. 288) de Leovigildo rege (a. 568—586): in legibus quoque ea, quae ab Eurico incondite constituta videbantur, correxit, plurimas leges praetermissas adiciens, plerasque superfluas auferens. Queritur, cuius momenti sint haec verba Isidori.

Cum de nulla post Leovigildum facta legum renovatione mentionem faceret, haud dubie leges a Leovigildo revisae Isidori tempore in vigore et usu persistebant. Post Leovigildum corpus legum ante Reccessvindum non renovatum esse testatur etiam ipse Reccessvindi Liber iudiciorum; qui leges post Leovigildum latas, scilicet a Reccaredo I. filio Leovigildi, a Sisebuto, a Chindasvindo et ab ipso Reccessvindo, sub inscriptionibus regum illorum praebet, antiquiores omnes, utpote ex Leovigildi corpore, ubi singularum legum auctores non distinguebantur, sumptas, sub rubrica ANTIQUA continet. Quae cum ita sint, dubitare non possumus, quin Isidorus quae de Leovigildi legislatione referat ex ipsius Leovigildi corporis prologo sive superscriptione exceperit. Nam vel edictum vel prologum de legum corporis promulgatione, qualem habent et Edictum Theoderici et Alarici II. corpus legum Romanarum et Gundobadi lex Burgundionum et Rothari edictus, nec non ipsarum Visigothicarum legum corporis formae Reccessvindiana et Ervigiana, talem etiam Leovigildi corpus legum renovatum habuisse, quis est qui dubitet? Unde enim Isidorus nomen renovatoris, Leovigildi regis, rationem renovationis, immo etiam nomen ipsius primi auctoris legum, Eurici regis, sumere potuit, nisi ex prologo illo? Quem eum prae oculis habuisse ex eo etiam apparet, quod iisdem fere verbis utitur, quae in prologo Edicti Rothari de legislatione referunt; ubi haec leguntur: necessarium esse prospeximus presentem corrigere legem, quae priores omnes renovet et emendet et quod deest adiciat et quod superfluum est abscidat. Quae quidem magis et inde a quae priores quidem ad litteram conveniunt cum principio novellae 7. Iustiniani formae Latinae, quam Authenticum praebet: Unam intentionem hanc semper ponimus, omne quicquid prius imperfectum aut confusum videbatur, hoc et expurgare et perfectum ex imperfecto declarare. Quod etiam in omni legislatione facientes, credimus oportere et in alienationibus, quae fiunt super sacris rebus, una complecti lege, quae priores omnes et renovet et emendet et quod deest adiciat et quod superfluum est abscidat. Verba tamen, quae cum prologo Edicti conveniunt, auctor eius non ex ipsa novella, sed ex Leovigildi prologo novellam imitanti sumpsisse videtur.

Summa itaque fide digna sunt quae refert Isidorus. Quibuscum optime conveniunt monumenta, quae supersunt, legislationis Visigothicae.

Reccessvindus in corpore suo legum leges omnes, quae sunt ante Reccaredum, hoc est a Leovigildo eiusque praedecessoribus latae, sine nomine regis tradit, 'antiquas' eas vocando, utpote ex antiquo legum codice depromptas, quem Leovigildus Isidoro teste emendavit, auxit, renovavit.

Antiquis autem illis antiquiores haud dubie praebent fragmenta corporis legum Visigothicarum in codice palimpsesto bibliothecae Parisinae nationalis Lat. 12161, servata. Fragmenta illa non post saeculum VI. scripta esse, codex probat; sententiae vero, quas referunt, antiquiores sunt Lege Romana Alarici II. a. 506 promulgata. 'Antiquae'

1) Cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' I, p. 320 sqq. et praefationem meam editionis minoris et quae exposui in commentariis meis 'Geschichte der westgothischen Gesetzgebung, Allgem. Theil' in 'N. Arch.' XXIII.

autem Leovigildi cum his comparatae ita fere ab eis distant, sicut secundum Isidorum Leovigildi ab Eurici legibus distabant. Fragmenta itaque Eurico tribuere debemus.

Fundamentis itaque probatis ipsam legislationis Visigothicae historiam breviter enarrabimus. Euricus haud dubie principalis legislator Visigothorum erat, legum codicem condens, qui cum per plenum saeculum in integritatis suae forma, tum in forma a Leovigildo renovata per alia septem octove decennia legis vigorem obtinuit. Neque vero primus inter reges Visigothorum Euricus leges condidit. Ipse enim in legibus suis c. 277 patris et, ut videtur, c. 305 decessorum leges allegat. 'Leges Theodoricianas' etiam, quarum mentionem facit Appollinaris Sidonius in epistula II, 1, c. a. 469 vel 10 470 scripta (Auct. ant. VIII, p. 21 sq.), veras regis Visigothorum leges, puta Theoderici I, patris Eurici, fuisse persuasum mihi habere persevero. Euricus autem suas et decessorum suorum leges collegisse, supplevisse, digessisse et in certam codicis formam redegissee videtur, id quod inter Burgundiones fecit Gundobadus. Itaque non obstantibus legibus decessorum Euricus sicut et Gundobadus proprie dici potest princeps legislator populi sui. 15 Eurici codicem non ante a. 469 publicatum esse ex epistula illa Sidonii effici videtur; ante a. 481 autem, et pluribus quidem annis antea, id factum esse ea docent, quae c. 277 de exceptione praescriptionis tricennalis continet. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 439. 460 sqq.

Codex, quem promulgavit Euricus, leges exhibuit cum Gothis, tum etiam Romanis cum Gothis litigantibus. In causis vero, quae inter solos Romanos vertebantur, ius et 20 leges Romanorum in vigore remanebant. Erant autem fontes Romani iuris tunc diffusi et haud facile adeundi, praesertim hominibus rusticioribus et minus doctis, qui illo aere iudicum officio fungebantur. Quod animadvertens Alaricus II. rex, filius Eurici, collectiones constitutionum, quae tunc in usu erant, puta Theodosianum, Gregorianum et Hermogenianum codicem, Theodosii II. et successorum principum novellas, scripta iure- 25 consultorum tunc temporis maxime usitata, scilicet Gaii librum, Pauli libros sententiarum, Papiniani responsorum librum, excerpti vel clariori interpretatione ornari omniaque in unum librum colligi fecit eumque solum in iudiciis regni sui admitti praecepit, reliquis omnibus fontibus iuris Romani exclusis. Hunc codicem a. 506 promulgatum, tunc temporis ex partis prioris et praestantioris totius operis nomine Theodosianum corpus vel similiter nuncupatum, nos vocamus Legem Romanam Visigothorum seu Codicem vel 30 Breviarium Alarici.

Codices itaque Eurici Gothis, Alarici Romanis leges exhibuerunt, quae conditio usque ad medium fere saeculum VII. perdurabat. Nam etiam Leovigildus inter a. 568 et 586 codicem revisum et renovatum Gothis solis neque etiam Romanis dedit. Quae 35 vero legum diversitas legaliter perseverans prohibere non potuit, quin iuris communitas, quam vitae communitas exegit, inter utramque gentem nasceretur. Gothi iam pridem, cum in Gallia advenerant, non pauca ex iure Romanorum usu receperant, veteris iuris proprii institutis nonnullis abolitis. Romani autem iureconsulti, qui Eurici decessorumque leges dictabant, formabant eas ad exemplum Romanarum legum; itaque iam codex 40 Eurici magis leges Romano-Gothicas quam mere Gothicas continuit. Accedit, quod omnia, quae ad ordinem iudiciorum spectabant, iam Tolosani regni temporibus utrique genti communia erant legibus instituta. Habemus etiam inde a saeculo VI. communes quasdam utrique genti leges. Quale est edictum illud de sumptibus et expensis litium a Theudi rege datum a. 546, quod non solum Theodosiano codici inseri, sed etiam 45 omnibus populis regni sui ad observandum proponi rex praecepit. Eodem modo Reccaredus I. leges postea in lege Visigothorum receptas dedit non alteri utriusque gentis, sed vel omnibus regni sui incolis, ut III, 5, 2 (cf.: cuiuslibet gentis homines), vel omnibus iudicibus suis vel officialibus, ut XII, 1, 2, vel, ut XII, 2, 12, Iudaeis, neque vero aut solis Romanis aut solis Gothis. Post Reccaredum autem cum Gothis ad catholicam

conversum ecclesiam concilia Toletana leges promulgabant universales, auctoritate regia confirmatas, neque vero ad solas res ecclesiasticas spectantes. Itaque ipsis legibus communi utrique genti iuri parentibus, quanta fuerit re vera iam decennio secundo saeculi VII. inter Romanos et Gothos confusio et communitas iuris, collectio illa formularum demonstrat, quae sub Sisebuto rege Cordorae scripta est¹.

Quae cum ita essent, res ipsae communem utrique genti legum codicem exigere videbantur. Suscepit hoc opus Chindasvindus, iam senex rex factus, anno, si recte interpretamur legem de promulgatione Legis Visigothorum, II, 1, 6, secundo regni sui, Reccessvindus filius perfecit. Chindasvindus enim leges, quarum magnus superest numerus in corpore legum, sive omnes sive plerasque promulgasse videtur respectu futuri corporis illius legum omnibus gentibus regni sui communium.

Quod corpus legum inscriptum, ut videtur, 'Liber iudiciorum', a nobis Lex Visigothorum Reccessvindiana dicta, Reccessvindus rex anno secundo post mortem patris, scilicet a. 654 edidisse videtur. Edictum de promulgatione corporis legum, quod continetur lege II, 1, 5, incipienti verbo 'Quoniam', de tempore nihil refert atque interpretibus magnas praebet difficultates. Ipsa legis verba mihi quidem non aliter intelligenda videntur, nisi de legum collectione a Chindasvindo anno secundo regni sui coepta, nunc vero a Reccessvindo completa et publicata. Quod autem voluit G. Waitz, legem 'Quoniam' ad exemplum antiquioris legis Chindasvindi factum esse, quae ad promulgandum corpus legum quoddam Chindasvindi inde ab anno secundo illius valiturum spectasset, id fieri potuisse haud ita plane negaverim². Inde fortasse rubrica, in textum Reccessvindianum non quadrans, sumpta est, inde etiam quaedam verba Ervigii legis 'Pragma' II, 1, 1, pariter atque legis 'Quoniam' recipi potuerunt. Chindasvindi autem edictum illud una cum corpore legum eius praeparatum quidem, neque vero promulgatum esse existimo.

Reccessvindum legum corpus non quidem ante d. 18. Februarii a. 654. edidisse satis constat, cum ultimum caput placitum Iudaeorum contineat d. 18. Febr. anni illius datum. Quod autem haud ita multo post, eodem fere anno, factum esse videtur. Chindasvindus pater d. 30. Sept. 653 obiit. Medio mense Decembri eiusdem anni filius congregavit concilium VIII. Toletanum, cui d. 16. Dec. in prima sessione tomum suum proposuit, in quo et a patribus concilii petiit, ut sibi consilium ferrent de legibus emendandis (in legum sententiis, quae aut depravata consistunt aut ex superfluo vel indebito coniecta videntur, nostrae serenitatis accommodante consensu, haec sola, quae ad sinceram iustitiam et negotiorum sufficientiam conveniunt, ordinetis³), et denuntiavit se apostasiam Iudaeorum baptizatorum repressurum (Iudaeorum scilicet et vitam moresque etc.⁴). Unde efficitur regem iam tunc temporis de legislatione cogitasse, quam perfecit corpus illud promulgando, in quo non solum leges de Iudaeis in pristinam vitam et fidem relapsis, ut demonstrat XII, 2, 18, iam ante d. 18. Febr. 654 latas, sed etiam legem II, 1, 6, quem ad propositum, sibi ab ipso concilio factum, iam ante concilium consummatum promulgaverat, cum aliis multis novellis legibus recepit. Quibus de causis haud facile dubitari potest, quin Reccessvindus Librum iudiciorum non post a. 654 promulgaverit. Haesitans coniecerim hoc incerte anno secundo post mortem patris, h. e. kalendis Octobribus anni 654 factum esse.

Wamba, qui Reccessvindo successit (a. 672—680), non legum codicem renovavit, sed plures singulas leges novellas addidit. Post virtum Paulum ducem rebellem promulgavit d. 1. Nov. 673 legem de promotione exercitus (IX, 2, 8). Alias duas uno die, scil. 23. Dec. a. 675, de rebus et manumissis ecclesiarum edidit. Ex aliis

1) V. LL. Form. p. 572 sqq. 2) 'Die Redaction der Lex Visigothorum von König Chindasvinth' p. 418 sqq. 3) V. infra p. 474, l. 3 sqq. 4) Ibid. l. 36 sqq.

duabus, altera quidem nomen Wambani ut auctoris sui exhibet, fide autem minus digna videtur (VI, 5, 21), altera vero, etsi sine auctoris nomine tradita, regi illi tribuenda videtur (IV, 2, 13* Nov. ad Recc.).

Aliter atque Wamba successor eius Ervigius paulo post regnum mense Octobri
 5 a. 680 susceptum de legum renovatione cogitavit. Similiter atque Reccessvindus in initio
 regni convocavit concilium eique, Toletano XII, d. 9. Ianuarii a. 681 tomum obtulit, in
 quo eodem fere modo atque ille de legibus emendandis disseruit: Nam et hoc generaliter
 obsecro, ut, quidquid in nostrae gloriae legibus absurdum, quidquid iustitiae videtur
 esse contrarium, unanimittatis vestrae iudicio corrigatur¹. Novas autem leges contra
 10 Iudaeos iam tunc 'promulgatas', h. e. concilio propositas, esse dicit: Leges quoque, quae
 in eorundem Iudaeorum perfidiam a nostra gloria noviter promulgatae sunt, omni
 examinationis probitate percurrite etc.² Praeterea rex legem praedecessoris de exercitu
 promovendo se temperaturum pronuntiavit.

Errigio visum est, legum corpus a Reccessvindo institutum funditus esse renovandum.

15 Totum librum iussit revideri. Ex legibus antiquioribus quasdam removit, permultas
 correxit, sive novas sententias interserendo, sive antiquas delendo vel mutando. Non
 paucas leges novellas adiecit, plerasque proprias, sed et Wambani tres. Leges novellas
 in Iudaeos latis et a concilio probatas uno titulo comprehendens codici subiecit (XII, 3).

Codicem ita renovatum inde a primo die anni regni sui secundi, a die unctionis
 20 computati, valere decrevit, sc. inde a die 21. mensis Octobris a. 681³. Postea codici
 inserta est, fortasse rege ordinante, novella ipsius lex in confirmationem concilii Toletani
 XIII. d. 15. Nov. a. 683 data (XII, 1, 3).

Errigio regi Egica successit (687—702), qui anno demum sexto post regnum
 susceptum leges tulisse videtur. Cuius rei testimonium habemus in tomo concilio Toletano
 25 XVI. die 26. mensis Aprilis a. 693 oblato, in quo rex, postquam de legibus quibusdam
 singularibus ferendis, inter eas etiam de nova constitutione de Iudaeis, exposuerat, haec
 monuit: Cuncta vero, quae in canonibus vel legum edictis depravata consistunt aut
 ex superfluo vel indebito coniecta fore patescunt, accommodante serenitatis nostrae
 consensu in meridiem lucidae veritatis reduceite, illis procul dubio legum sententiis
 30 reservatis, quae ex tempore divae memoriae praecessoris nostri domini Chindasvinti
 regis usque ad tempus domini Wambanis principis ex ratione depromptae ad sinceram
 iustitiam vel negotiorum sufficientiam pertinere noscuntur⁴. Adhortatur rex patres ad
 emendandas leges praeter illas, quas Chindasvindus, Reccessvindus, Wamba tulerunt.
 Quod quem effectum habuerit, nescimus. Id autem patet, Errigii leges emendatione in-
 35 digere regi visas esse. Qua cum re optime convenit, quod Egica in legibus suis novellis
 Errigii leges vituperat, emendat, reicit vel ab eo reiectas restituit; cf. II, 4, 8 cum
 II, 4, 6. 7; VI, 5, 13*; VI, 1, 3 cum VI, 1, 2. Etiam canonis 2. concilii Toletani XIII.
 ab Errigio confirmati effectum moderatus est lege sua novella II, 5, 19. Alia quidem
 lege novella sententiam legis Reccessvindi similiter reicit; cf. X, 2, 5 cum X, 2, 4.
 40 Minime vero Egica novam formam vel editionem paravit; sed singulas tantum leges suas
 novellas corpori legum Errigiano inseri vel adcapitulari iussit. Quod efficitur et ex
 forma et argumento legum supra dictarum et ex eo, quod inter libros manuscriptos ne
 unus quidem universas Egicani novellas praebet, sed alii alias exhibent, neque eas
 eisdem semper locis insertas. Quindecim novellas libri manuscripti Egicano attribuunt,
 45 ex quibus unam (V, 7, 20) quidam codices et illi et filio Witizano adscribunt, aliam
 (VI, 1, 3) unus ex codicibus soli filio tribuit.

1) V. infra p. 476, l. 13 sqq. 2) V. p. 475, l. 32 sq. 3) Cf. II, 1, 1 et
 p. 45, n. 1. 2. 4) V. p. 483, l. 15 sqq.

Ervigiana corporis legum forma ultima mansit a legislatore quodam facta. Postea librarii, quas quisque Egicani vel Witizani novellas adipisci potuit, interdum etiam capita ab Ervigio reiecta vel mutata ex antiquiori corporis forma receperunt. In solis codicibus hoc modo auctis, quos nomine formae vulgatae comprehendimus, quamvis non unius revera sint formae, antiquiores editiones, immo omnes praeter nostras nisae sunt. 5

Restat, ut breviter disseramus de capitibus VII—XX Collectionis iuris Romano-Visigothici, quae in Supplementis denuo edidimus. Consentunt, ut opinor, plerique viri docti in eo, quod Augusto Gaudenzi, qui ea invenit, erravit, cum ea fragmenta legum Euricianarum esse contenderet. De tempore vero et patria eorum non eadem est consensus. De qua re post commentarium meum in N. Arch. XII, p. 397 sqq. publicatum disseruerunt 10 H. Brunner, 'D. Rechtsgeschichte' I, p. 325 et A. B. Schmidt, in 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung' IX, p. 236 sq. et XI, p. 215 sq. Novissime autem iterum ipse quaedam exposuit 'N. Arch.' XXIII, p. 465 sqq. H. Brunner suspicatur capita non post medium saeculum VI. composita esse, A. B. Schmidt ea post a. 536, verisimiliter ante a. 550 scripta esse existimat; quod Brunner factum esse suspicatur in ea parte Provinciae, quae, a. 477 15 ab Eurico subiecta, per aliquod tempus a Burgundionibus tenebatur, a. 510 vel 523 autem a Theoderico Ostrogothorum rege capta est. Cui Schmidt assentitur. Ego vero ex Septimania originem capitum ducere malim.

Ibi valebant per totum saeculum VI. leges Codicis Euriciani vel secundum formam principalem vel secundum formam renovatam ab Leovigildo. 'Edictum regis' autem, 20 quod saepius allegatur in his capitibus, Euricianum esse codicem etiam Brunner et Schmidt concedunt. Theoderici edictum vero, ex quo nonnulla ex capitibus illis hausta sunt, quin una cum aliis Ostrogothorum legibus et institutis usque ad annum 526 in Septimania valuerit, secundum ea, quae F. Kiener nuper exposuit¹, non dubitaverim. Auctorem autem in Provincia scribentem Eurici codicem post terram illam a. 536 in 25 Francorum ditionem traditam simpliciter 'regis' edictum appellasse, minime crediderim. Immo existimo codicem illum ita solummodo allegari potuisse regnante rege, qui eum promulgavit, sive ipso Eurico, sive Leovigildo, qui eum renovavit. Cum vero sub Eurico capita illa non sint scripta, sub Leovigildo ea in Septimania ad supplendum codicem 30 legum renovatum vel privatim scripta, vel a duce vel praeside provinciae illius edicta esse existimo. Quod contra hanc meam opinionem allatum est, capita quaedam vestigia legum Burgundionum (c. 13 Legis Burg. 19, 3, c. 7 et 9 Legis Romanae Burg. 10. 37) exhibere, vix concesserim.

Caput II.

De codice Euriciano.

Ex tribus, ut ita dicamus, fontibus hauriendae sunt legum Eurici sententiae, ex codice palimpsesto Parisino, tum ex Lege Baiuvariorum, denique ex legibus corporis Reccessvindiiani. Primum de codice palimpsesto agamus. 35

Codex Parisinus Lat. 12161, olim Corbeiensis, deinde Sancti Germani Paris. ('Saint Germain des Prés') 1278, 8°. Cf. de hoc codice 'Nouveau traité de diplomati- 40 que' I, p. 483; III, p. 52 sq. 150 sqq.; IV, p. 458 sq.; 'Archiv' VII, p. 719; VIII, p. 114; Blume, 'Die westgothische Antiqua' p. III sqq. — Codex rescriptus continet Hieronymi et Gennadii libros 'De viris illustribus' saec. VII. vel VIII. litteris Merovingicis cursivis, quae dicuntur, scriptos. Antea autem in nonnullis foliis Codicis Euriciani leges scriptae erant litteris uncialibus saec. VI. Fragmenta vel singula vestigia Codicis 45 Euriciani exstant in paginis 83—86. 91—94. 103—106. 139—144, paginis ergo duo-

1) 'Verfassungsgeschichte der Provence' (Lipsiae 1900) p. 7 sq.

deriginti vel foliis novem. Quorum autem foliorum quattuor non ex singulis, sed ex
 binis antiquioris codicis foliis formata sunt; qua re factum est, ut folia 13 seu paginas
 26 antiqui legum codicis vel fragmenta eorum habeamus. Ordo antiquus foliorum
 efficitur ex capitum numeris singulis codicis constitutionibus praefixis. Quaternionis
 5 signum X antiqui codicis, quod legitur in margine inferiori paginae 84, probat hanc
 paginam antiqui codicis ultimam quaternionis decimi, paginam ergo 160 fuisse. Qua-
 ternionis X antiqui codicis folia octo vel eorum fragmenta servata sunt. Cetera folia
 quinque ad quaternionem XI. pertinuerunt, cuius erant fol. 2—6, foliis 1. 7. 8. amissis.
 Servatae ergo sunt antiqui codicis paginae 145—160. 163—172 vel earum fragmenta.
 10 Quod ad singularum paginarum ordinem attinet, noster ab eo, quem Fridericus Bluhme
 instituit, eo tantummodo differt, quod nos paginam 144 novi codicis paginam 163
 antiqui, paginam 143 novi codicis paginam 164 antiqui formasse pro certo habemus.
 ille autem paginam 144 etiam in antiquo codice post paginam 143 fuisse existimavit.
 Comprehendunt paginae 145—172 Codicem Euricianum inde a capite 276 usque ad
 15 caput 336. Ostendunt fragmenta Codicem in capita continuo numerata et in titulos non
 numeratos, quorum quisque complura capita continuit, divisum fuisse. Tria titulorum
 lemmata continent fragmenta, scilicet ante capita 278. 286. 320, quinque autem certe
 titulorum habemus capita.

Fragmentorum exemplaribus, quae fecit b. m. H. Knust Parisiis a. 1840, usus
 20 est Bluhme, qui perperam leges illas Reccaredo I. attribuit, ad editionem suam parandam:
 'Die westgothische Antiqua oder das Gesetzbuch Reccared I', Halae Saxonum 1847.
 Quibus etiam nos usi sumus in editione priori nostra publicata in libro intitulo: *Leges*
Visigothorum antiquiores edidit Karolus Zeumer (etiam s. t.: *Fontes iuris Germanici*
 antiqui in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi) Han-
 25 noverae et Lipsiae 1894. Dedimus autem ibi textum non paucis locis emendatum.
 inspectis notis illis, quibus A. Anschütz de revisione codicis rettulit in 'Archiv' XI.
 p. 215 sqq., et ipso codice a. 1888 a me quam accuratissime perlustrato.

Nunc vero denuo prodit fragmentorum Codicis Euriciani textus priore emendatione,
 postquam et ipsum codicem iterum iterumque ipse perscrutatus sum et exemplaria
 30 singularum paginarum arte photographica facta non frustra, neque vero tali effectu
 qualem antea speraveram, adhibui. Praeter cetera id doleo, quod capituli 320, quo
 de successione agitur, quamquam pleniorum praebemus textum, non integrum potuimus
 offerre. Quae non lecta, sed suppleta sunt, uncis quadratis inclusimus, haud certo lecta
 extra, haud certo supplenda intra uncas cursivis litteris expressa sunt. Quae in codice non
 35 scripta, sed per negligentium scriptoris omissa sunt, inter haec signa < > supplerimus.

Ad supplenda Codicis fragmenta praesto erant et Lex Baiuvariorum, cuius
 auctores Codice Euriciano haud dubie usi sunt, et Reccessvindi Liber iudiciorum vel
 Lex Visigothorum.

Habemus casu satis miro in Lege Baiuvariorum nonnulla capita, immo integros
 40 fere titulos servata, quae etiam codex Parisinus palimpsestus praebet. Cum vero his
 locis Lex Baiuvariorum haud raro cum fragmentis magis conveniat quam cum legibus
 corporis Reccessvindi, etiam ea capita Legis Baiuvariorum, quae cum Lege Visi-
 gothorum plus minusve conveniunt, ita, ut sunt in Lege Baiuvariorum, in Codice
 Euriciano existisse existimamus. Itaque restituimus nonnullas Codicis Euriciani leges
 45 ex Legis Baiuvariorum consensu cum Lege Visigothorum, alias vero ex altera solu
 utriusque legis.

Restitutorum capitum quaedam suo loco inter codicis fragmenta dare potuimus.
 Respondent enim ex parte capiti 276 Codicis Euriciani, quo initio mutilo incipiunt

fragmenta codicis palimpsesti, *L. Vis. X, 3, 5* et *L. Baiuv. 12, 5—7*. Itemque respondent inter se in utraque lege praecedentia capita, *L. Vis. X, 3, 2—4* et *L. Baiuv. 12, 1—4*. Haud dubie eadem capita eodem modo etiam in Euriciano codice praecesserunt capiti 276. Quare eorum sententias sub numeris 274, 275, in duo capita divisa, capiti 276 praemisimus. Capitis autem ipsius 276 initium, et in fragmentis deficiens et in *5* *Lege Baiuvariorum* non receptum, ex *L. Vis. X, 3, 5* restitui debuit. Infelici autem casu sententia, quae in fragmentis prima est eaque initio mutila, omnino omissa est in Antiqua illa *Legis Visigothorum*; ideoque ausus sum priorem sententiae partem e coniectura supplere¹.

Alia capita ex *Lege Baiuvariorum* restituta, quae quibus locis *Codici Euriciano* *10* inserta fuerint, nescimus, *codicis Euriciani* fragmentis sub numeris 1—15 subiecimus.

Caput III.

De lege Visigothorum vel Libro iudiciorum.

Corpus legum a Chindasvindo institutum, a Reccessvindo absolutum, ab Ervigio renovatum et ab eius successoribus auctum, divisum est in libros XII, libri in titulos, *15* tituli in eras, ut utamur forma vocis antiquiori, a Visigothis certe inde a saeculo VI. usurpata, quae a modernis 'aera' scribitur. Loco vocis 'era' nos similiter atque interdum codicum scriptores saepius voce 'caput' vel 'capitulum' utimur. Era unaquaque, si omittimus librum I, praefationem, non leges continentem, et pauca capita alius argumenti. legem, sive 'antiquam', hoc est aut ex codice Euriciano a Leovigildo renovato aut fortasse *20* ex legum Romanarum codice Alariciano sumptam, sive regis post Leovigildum legislatoris praebet. In forma Reccessvindiana erae singulae aut nullam praebent, aut unam ex his inscriptionibus: ANTIQUA aut FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX aut FLAVIUS CHINDASVINDUS REX aut FLAVIUS SISEBUTUS REX aut FLAVIUS RECCAREDUS REX. *25*

Dubium est, quomodo Ervigii iureconsulti renovationis auctores inscriptiones tractaverint. In optimo Ervigiani corporis codice (*E 1*) inscriptiones plerumque aut omissae, aut post in margine vel supra rubricam aliena manu adscriptae sunt. In codice alio (*E 2*) rarius omissae sunt. In codicibus formae vulgatae, quibus forma Ervigiana fundamento est, partim omissae, partim scriptae, partim superflue compilatae sunt. *30* Suspicio auctores formae Ervigianae legum antiquiorum, quas emendaverunt et haud raro prorsus immutaverunt, non retinuisse antiquas inscriptiones textui saepe contrarias. Immo, universas Reccessvindianae inscriptiones eos omisisse crediderim. Novellis autem legibus post Reccessvindum additis tam Wambani praecessoris quam ipsius Ervigii inscriptiones praeposuisse videntur, quas plerique codices manuscripti tradunt. Ervigius eodem modo *35* atque Reccessvindus usum prioris legum formae prohibuit (*II, 1, 14 Err.*), sed novae formae codices saepius hoc modo confecti esse videntur, ut antiquae formae codices corrigendo, inserendo, radendo vel alio modo delendo in novam legum formam redigerentur. Quo casu facile fieri potuit, ut Ervigianae formae codices et singula capita vel sententias, quae reicienda seu corrigenda erant, et inscriptiones, quae delendae erant, *40* immutata retinerent.

1) Restitutionem et coniecturam meam haud ita certas esse concedo. Proposui locum sodalibus seminarii iuris Germanici Berolinensis in semestro hiemali 1901—1902, ubi v. d. Felix Schiller, Budensis, argute contendit, sententiam legis antiquae *X, 3, 5*: Cum autem proprietas — helegerit, non fuisse in Eurici c. 276 et lacunam ita esse supplendam, ut verba *45* Romani et fuerint inter se iungantur. Dubitationes, quae ex argumentis eius mihi exortae sunt non leves, tandem omisi et restitutionem meam retinui.

Codex antiquissimus formae Reccessvindianae continet solus antiquissimum nomen legis nostrae: LIBER IUDICIORUM, quod manu antiqua, fortasse coaeva in fronte codicis (fol. 1^r) scriptum est. Liber iudicium praebent codd. V 8. 13. 14. et corruptelam Liber goticum V 15. Liber iudicis habuit codex ille, quem Petro Pithoeo dedit Franciscus Roaldesus. Forum iudicium, quod praebet V 10, in linguam Castilianam versum sonat 'Fuero de los jueces' vel 'Fuero juzgo'. Lex Gotorum, quod passim legitur in cartis Gallicis¹, cur in regno Gothico non usurpatum sit, facile intelligitur.

Nunc disseremus primum de codicibus manuscriptis, deinde de editionibus prioribus, tum de hac nova editione.

10

De codicibus manuscriptis.

Codices manuscripti, qui legem Visigothorum tradunt, aut Reccessvindi legis formam praebent, quos littera R distinguimus, aut formam revisam Ervigianam meram vel paucis Egicani novellis auctam, quos littera E notamus, aut denique formas inferiores, quos littera V signamus. Codices classis V vario modo compilati sunt. Ervigiana omnibus fundamento est, aucta cum capitibus formae Reccessvindianae aliisque quibusdam antiquioribus legibus extravagantibus ab Ervigio omissis, tum plerisque novellis Egicani vel filii eius Witizani legibus. Nunc singulos enumerabimus.

R 1. Codex Vaticanus reginae Christinae 1024 (in pagina ultima fol. 138^v numerus vetus 9211 legitur) 4°, saec. VIII. in litteris, quae dicuntur semiuncialibus, intermixtis meris minusculis, exaratus. Constat foliis 138, quorum 1--137 et 138^r Legem Visigothorum continent. In fronte fol. 1^r in angulo superiori recto titulus operis legitur: LIBER IUDICIORUM. Conspectus librorum et titulorum legibus ipsis praecedit. Librorum lemmata scripta sunt in circulis vel rubro vel viridi colore pictis; quales circulos etiam alii plerique legis codices in initiis singulorum librorum exhibent. Fol. 138^r post caput XII, 2, 17 corpus Reccessvindianum terminans et vocem EXPLICIT manu coaeva subiecta sunt duo capita in ipso contextu omissa II, 1, 17 (Recc. 15) et VI, 5, 10, sub his rubricis: Lex ista de libro secundo, titulo primo, era XV, et Lex ista de libro VI, titulo V, era X. Nomina regum in singularum legum inscriptionibus plerumque abbreviata sunt, quod quomodo singulis locis factum sit, in apparatu notavi; neque vero vocis ANTIQUA varias abbreviationis formas referre operae pretium duxi. Orthographica omnia, quae non in ipso textu retinui, in notis exhibeo.

Fol. 138^v in pagina nunc ultima legitur, manu, ut videtur, alia, sed coaeva litteris semiuncialibus scripta, Chronica regum Visigothorum, quam post legem edidimus infra p. 457 sqq. Fortasse casu tantummodo factum est, scilicet ex defectu codicis, quod series regum in Tulga terminatur.

In inferiori parte folii 138^r post leges vacua relicta alia manu fere coaeva cursivis litteris inserta sunt: Incipit sermo sancti Augustini etc. Etiam alia quaedam, quae fol. 112^v in margine inferiori Tironianis notis exarata leguntur, testante amico M. Tangl liturgica, vel certe theologica sunt. — Codicem contulit b. m. Iohannes Merkel. Ego codicem a. 1901 revolvens non pauca revisi; alia me rogante vr. dd. R. Arnold, A. Müller, A. Werminghoff reriserunt.

R 2. Codex Parisinus Lat. 4668, fol. olim 'S. Remigii vol. LIII', deinde regius 5192, 1, saec. IX. Constat foliis 158. Continet fol. 1—2^v praefationem glossatoris: Diligenti cura. Ipsae glossae desiderantur. Sequitur fol. 2^v—4^v tabula librorum et titulorum Legis Visigothorum, fol. 4^v—5^v Croneca regum Visigothorum (infra

1) V. ex. gr. Vaissete, 'Histoire de Languedoc' II, Tolosae 1875, Preuves nr. 139. 185.

p. 457 sqq.); folia 5^v—158 continent ipsum legis textum. Codicem contulit b. m. Fridericus Bluhme. Denuo eum bis ipse Parisiis revolvi a. 1888 et 1895.

R 3. Codex Holkhamensis 210. saec. IX. ex. vel X. exaratus. Continet Collectionem iuris Romano-Visigothici, compilatam et ex diversis legum Romanarum corporibus, tam Iustinianis quam Antejustinianis, et ex libris iuris Visigothici, in duos⁵ libros digestam. Liber prior continet capitibus 7—20 excepta quaedam ex libro iuris Visigothici saec. VI., quae infra p. 469 sqq. denuo edidimus, liber alter autem 159 leges ex corpore legum Reccessvindiano exceptas. Leges ex Reccessvindi libris IV, V, VI, VIII, IX, X, XI exceptae et ordine Reccessvindiano non servato numeris capitum continuis 1—159 signatae sunt. Quarum legum textum quamquam plurimis locis valde corruptum,¹⁰ tamen saepius adhibuimus ad lectiones dubias probandas, certas roborandas. De codice et de collectione, quam continet, cf. Augusto Gaudenzi, 'Un' antica compilazione di diritto Romano e Visigoto con alcuni frammenti delle leggi di Eurico' (Bononiae 1886), et quae inde rettuli 'N. Arch.' XII, p. 389 sq. — In folio paenultimo leguntur manu saec. XVI. scripta: Debitur (sic) elemosina pro isto libro maiori ecclesie Ruvellensi a qua habui et¹⁵ accepi. Marinus Freceze P 1534. Liber ornatus est armis Thomae Willelmi Coke. — Codicem in usum nostrum in Museo Britannico denuo contulit K. Hampe.

R 4. Codicis legum Visigothicarum formae Reccessvindianae fragmentum continet codex Musei Britannici Addit. 33610 fol. 11. Erat antehac Georgii Stephens Harniensis; cf. 'N. Arch.' XIII, p. 240, qui fragmentum dedit Museo Britannico²⁰ a. 1890. Folium humiditate valde corruptum, habet 27 $\frac{1}{2}$ centim. in altitudine, 19 in latitudine, in utraque pagina in duas columnas divisa praebet litteris saec. VIII. vel IX. scripta capita Reccessvindiana II, 5, 15 (editionis huius II, 5, 17) — III, 1, 4. Fragmentum contulit K. Hampe.

E 1. Codex Parisinus Lat. 4418 (olim Thuanius, deinde Colbertinus 82, regius²⁵ 4496) fol., saec. X. scriptus. Continet fol. 1—191 epitomen Aegidianum Legis Romanae Visigothorum, Iuliani epitomen novellarum, leges Salicam, Riburiam, Burgundionum, tum fol. 191—292 Legem Visigothorum Ervigianam. Praecedit legem fol. 191^r Chronica regum Visigothorum. Fol. 290 fuit lex ultima formae Ervigianae XII, 3, 27, quam presso pede sequitur IV, 2, 17 sub rubrica: Ex libro III, titulo II, capitulo XVII,³⁰ deinde pars quaedam capitibus VI, 5, 12 formae Reccessvindianae inde a verbis: et agitata (infra p. 275, col. 1, l. 2 sqq.) sub rubrica: Ex libro VI, titulo V, capitulo XII. — Cf. de hoc codice 'Archiv' VII, p. 728; LL. III, p. 516; LL. nat. Germ. II, 1, Leges Burg. p. 16; Pardessus, 'Loi Salique' p. XV; G. Haenel, Lex Rom. Visigoth. p. LXXVI. — Legem Visigothorum in usum Monumentorum contulit iam a. 1822³⁵ F. C. Weber. Denuo eum contuli a. 1895 partim Parisiis, partim codice huc transmissio in bibliotheca regia.

E 1^a. Codex Parisinus Lat. 4669 (olim Petri Pithoei, deinde Iacobi Augusti Thuani, Colbertinus 2995, regius 4716, 2) fol., saec. X. In fronte folii primi legitur bis nomen P. Pithou propria manu exaratum. Alia manus saec. XVI. addidit: Legis⁴⁰ Wisigothorum libri XII. Ex bibliotheca Petri Pithoei IC, eadem fere atque in fronte editionis Pithocanae leguntur. Foliis quibus constat codex 112 praebet Legem Visigothorum, praemissa Chronica regum Visigothorum. Textus eleganter et accurate scriptus, duabus columnis dispositus, litteris initialibus ornatus est, quae rubro colore penna, ut videtur, pictae ex parte miram elegantiam prae se ferunt. Prae ceteris perspicuus est⁴⁵ littera M, quam format corpus humanum, fol. 42. Textus tamen valoris nullius est. cum ad litteram fere descriptus videatur ex codice E 1, eius mendas omnes repetens, alias nonnullas addens. Quaedam capita per scriptoris negligentiam omissa sunt, sc. III, 1, 4; 4, 17; IX, 2, 9. Lemmata capitum rubro scripta sub finem deficiunt, rubricatore ab opere

suo desistente. Eodem modo atque in E 1 ad calcem addita sunt caput IV, 2, 17 et pars capituli VI, 5, 12. Exempli tantum causa huius codicis lectiones notari ad II, 1, 1. Capita per incuriam a scriptore omissa et alia, quae E 1 non praebuerat, manus saeculi XVI, sive Pithoei sive coaeva, supplevit partim in margine, partim in foliis chartaceis insertis. Hoc modo suppleta sunt II, 1, 7 (s. n. V, 7, 19); III, 1, 4; 4, 17; 5, 6, 7; V, 7, 19 (s. n. 20); VI, 1, 3; 5, 13*; IX, 1, 16 (s. n. 15); 2, 9, omnia ex codice F 6, excepto fortasse IX, 2, 9, quod caput nunc quidem una cum universa quaternione XVII. ibi deest. Codicem huc transmissum inspezi.

E 1^b. Fragmenta codicis asservata in Archivio Alsaciae inferioris Argentinensi. 10 Folia duo saec. XI. Pagina quaeque duas columnas, columnam 36 versus habet. Textus nullius est momenti, cum nulla fere littera a textu codicis E 1, ex quo eodem modo atque E 1^a scriptus esse videtur, discrepet. Fragmenta ipse contuli, in editione non adhibui.

E 2. Codex Parisinus Lat. 4667 (olim Colbertinus 1995, reg. 5191, 3) fol., 15 saec. IX. litteris Visigothicis scriptus. Continet foliis 1—5^v Isidori Sententiarum libri III. capita quaedam, inde a verbis adversi]tate turbatur in III, 49 usque ad finem III, 57. Deinde sequitur series regum, terminans fol. 7. in verbis: Et fuerunt reges Gotorum, qui regnaverunt, XL. Deinde leguntur: Miliarius habet stadia hocto. Hunus stadius habet dextros CXXV. Tunc sequuntur: Era DCCCLXVI sic venit Marohane 20 ad Ierunda VI° ids hoctubres anno XIII° imperante Ludouuico. Quibus ex verbis H. Knust codicem a. 828. scriptum esse collegisse videtur. Foliis 7^v—186^v post conspectum titulorum Legem Visigothorum continet usque ad medium caput XII, 2, 16 (quod in hoc codice sub numero XVII sequitur nostrum XII, 1, 17), ubi reliquis foliis deperditis codex nunc finit. Textus exhibet formam Ervigianam iam paucis Egicani 25 norcellis auctam; quae tamen fere omnes in capitulorum indicibus omittuntur. Codicem contulit iam H. Knust; ego denuo eum contuli.

V 1. Codex Skoklosteranus Nr. 22 (bibliothecae comitis de Brahe asservatae in castro Skokloster prope Upsalam) 8°, saec. XII. Folio 1. legitur Pa[ulus] Petavius 1610. Alia notatio refert emptum esse codicem d. 23. April. a. 1752 Stockholmi 30 pretio '21 ₰ 16 :; kopparmynt' pro bibliotheca Skoklosterana tunc comitis de Horn. Codex constat foliis 118, ex quibus 1—110 textum Legis Visigothorum continet, reliqua conspectum librorum, titulorum, capitulorum, cui subiecti sunt annales Hispanici minores. Textus in duabus columnis scriptus est; columna quaeque 36 versus habet. Non paucae 35 additae sunt glossae, partim interlineares, partim in margine adiectae, neque vero omnes eadem manu, sed duabus manibus fere coaevae pleraeque scriptae sunt, singulae tertio manu recentiori. Glossae plerumque ad textum interpretandum ad alias eiusdem corporis leges remittunt, haud raro autem ad Corpus iuris civilis et interdum etiam ad Decretum Gratiani. Codicem a. 1863 exeunte huc transmissum¹ Alfredus Boretius b. m. contulit, glossas exemplavit. Breviter de codice rettulit G. H. Pertz in sessione Academiae 40 regiae Borussiae d. 4. Febr. 1864. v. 'Monatsberichte der Königl. Akademie der Wiss. zu Berlin' p. 105 sq. Glossas ab hac editione secludendas duxi.

V 2. Codex Gorlitzianus bibliothecae societatis scientiarum Lusatiae superioris 8°, saec. XII. ex. vel XIII. in. (Codex fuit olim P. Clerici, deinde Nicolai Iosephi Foucault comitis Consistoriani, ex cuius bibliotheca emit eum cancellarius universitatis Hallensis 45 de Ludewig; cf. Catalogum bibliothecae Ludewigianae manuscriptae p. 108, num. 538). Codex initio et in fine aqua ita affectus est, ut nonnulla folia legi nequeant. Constat

1) Ut monet G. H. Pertz in schedis nostris: 'durch die auf Anordnung des Ministers v. Bismarck erfolgte Verwendung des Gesandten v. Rosenberg'.

autem, ut videtur, duobus libris manuscriptis vel eorum reliquiis coniunctis, cuius unus (a) post alia continet Chronicam regum Visigothorum et librum primum legis, alter (b) legem inde a I, 1, 6. Codex prior (a) continet fol. 1—2^v commentationem de legibus, cuius pars maior legi nequit. Ultima sententia incipit verbis: Facte sunt autem leges etc.; in ultimo versu leguntur dato supplicio. Sequitur fol. 2^v. 3 series illa regum, 5 ubi regibus Gothorum additi sunt reges Francorum. Ultimum nomen regis, quem ipse auctor codicis scripsit, est Ludovici VII, qui regnavit a. 1137—1180. Cum vero anni regni eius itemque nomen et anni Philippi II. Augusti in loco raso alia manu post additi sint, Ludovico illo regnante codicem scriptum esse videtur. Cf. de hoc codice 'Archiv' VII, p. 720—722. Contulit c. a. 1837 legem Visigothorum Mauritius Haupt. 10 Partem collationis nescio quo casu deperditam ego supplevi et seriem regum Visigothorum descripsi.

V 3. Codex Toletanus, armarii 43. nr. 5 (olim arm. 26. nr. 1), saec. X. ex. vel XI. Est editionis Matritensis Toletanus goticus ('El codice Toledano gótico'). De hoc et duobus sequentibus codicibus cf. 'Archiv' VII, p. 720 sq. Contulit G. Heine a. 1845. 15

V 4. Codex Toletanus, armarii 43. nr. 6. fol., saec. XIII. Contulit G. Heine a. 1845.

V 5. Codex Toletanus, armarii 43. nr. 7, 4°, saec. XII. Continet textum cum glossis. Textum contulit G. Heine a. 1845.

V 6. Codex Parisinus Lat. 4670, 8° (olim Colbertinus 4029, regius 5188, 5), 20 saec. XII. Constat foliis 128. Folia 1, 2, dudum aliena ab hoc codice, praebent homilias litteris Visigothicis scriptas, folia 3—128 Legem Visigothorum litteris Francicis scriptam. Constabat codex olim 20 quaternionibus signatis (I—XX). Ex quibus prima nunc deest, quae continuit seriem regum et conspectum titularum, ut videtur, et initium textus usque ad verba usus in speculo (I, 1, 1); praeterea desunt quaterniones 25 XIII. XVII. et folium ultimum quaternionis XX. Finit lex verbis ad se pertinere (XII, 3, 26). Non paucae additae sunt glossae et interlineares et marginales. Glossae interlineares, in prioribus legis titulis super pleraque textus verba scriptae, deinde rarius insertae, raro alicuius momenti sunt, non nisi verba synonyma praebentes. Has solas hic refero: II, 1, 1: gardingis] astualdis (fol. 6). II, 1, 22 (h. ed. II, 1, 24): tiufadum] 30 vassum regium (fol. 15^v), II, 1, 25 (h. ed. II, 1, 27): tiufadus] vassus regis (fol. 17). Glossae marginales vero pleraeque ex Isidori Etymologiarum libris ad verbum exceptae sunt, ideoque raro proprii sunt valoris. Insero has: II, 1, 16 (h. ed. II, 1, 18): Saionem] Saio dicitur [ab agen]do satis quod [illi in]iunctum est (fol. 13); II, 1, 17 (h. ed. II, 1, 19): longius autem milibus] Miliarium est mille passuum terminacio, 35 h. e. pedes quinque milia, partes vero II leuve (fol. 14); III, 1, 2 ad calcem: Et si quis presumpserit eam accipere, nisi ille, cui in vita pater promisit eam, similiter tradatur illi, cui fuit a patre pacta (f. 35); III, 5, 2: Universis provinciis] Regnum Gothorum his provinciis fuit regnatum: Septimania, cuius caput fuit et est civitas Narbona. Septimania namque dicitur, quod septem sibi sedes habet subditas. 40 Sequuntur secundum Isid. Etym. XVI, 4, 22: Spania prius ab Ibero amne nuncupata . . . Habet provincias sex Terraconensem, Cartaginensem, Lusitaniensem, Galleciam, Beticam et trans freta in regionem Africę Tingitaniam. Codex scriptus esse videtur ad exemplar antiquius, quod a. 919 erat exaratum. Quod effici videtur ex temporis nota subiecta capiti XII, 3, 15 (c. infra p. 447): Sub die V. nonas Mai. anno XXII° 45 Karolo regem post obitum Otoni = d. 3. Mai. a. 919. Odo obiit d. 1. Ian. a. 898; inde computavit annos regni sui Karolus III. (Simplex). Illo die auctor exemplaris, ex quo codex noster V 6 venit, caput illud scripsisse videtur.

V 7. *Codex regiae academiae historicae Matritensis F 202* (num. vet. 38, olim *Emilianensis* ('*San Millan de la Cogolla*') 4°, saec. X, initio et sub finem mutilatus. Cf. P. Ewald, '*N. Arch.*' VI, p. 333 et G. Loewe in *W. de Hartel, Bibliotheca patrum Latinorum Hispaniensis I*, p. 511. Continuit fol. 9—67 *Legem Visigothorum inde a* III, 5, 4 (non 9, ut habent Ewald et Löwe) usque ad VII, 2, 17. Fol. 65 deest. Contulit v. cl. G. Baist.

V 8. *Codex S. Laurentii Escorialensis Z II 2*, fol. Scripsit eum anno 1019 *Barcelonae litteris Francicis Homobonus levita*. Est '*Card.*' editionis *Matritensis* ('*El codice de Cardona*'), ita dictus, quia Ioh. Bapt. Cardona eum bibliothecae regiae S. Laurentii dedit a. 1585. Cf. accuratissimam codicis descriptionem, quam dedit b. m. Paulus Ewald '*N. Arch.*' VI, p. 282 sq. Fol. 1 sqq. praefatio scriptoris Incipit liber iudicum popularis etc.; fol. 6 sqq. sequitur series regum Gothorum et Francorum. deinde conspectus librorum et titulorum legis, deinde vita S. Isidori, prologus *Legis Baiuvariorum*: Moises etc. usque quæ usque hodie perseverant, *Calendarium*, Pretitutiones librorum XII Gotorum tediti causa iuditionum etc. etc., tunc textus legis una cum glossis et glossario. Codicem inspexit H. Knust et postea v. cl. G. Baist, qui capita nonnulla varius in codicibus inventa aut exscripsit aut contulit, itemque accurate contulit totum titulum 3. libri XII. Aliorum capitum varias lectiones codicis ex editione *Matritensi* sumpsit.

V 9. *Codex S. Laurentii Escorialensis K II 10*, membr. saec. XIV. Est editionis *Matritensis* codex '*Esc. 2*'. Praecedit *Legem Visigothorum laterculus provinciarum et episcopatumum et Titulus de electione principum ex canonibus conciliorum Toletanorum compilatus* (ed. *Matrit.* p. [I] sqq.). Non habet *legem 'Pragma'* (II, 1, 1), praebet autem inter novellas quasdam, quae varius inveniuntur. Solus *Egicani legis* XII, 2, 18 textum praebet sanum. Varias lectiones capitum II, 4, 8, VI, 5, 1, IX, 1, 21, quae in editione nostra casu impeditus inserere nequivi, inter *Addenda* requiras velim. Codicem inspexit et quaedam capita rariora contulit v. cl. G. Baist.

V 10. *Codex S. Laurentii Escorialensis M II 3*, fol., scriptus a. 1188. Editionis *Matritensis* codex '*Esc. 1*'. Legi praemissa est praefatio: Mens hominis, ex qua primi parentes . . . reges Gotorum et maxime Ervigius (*e corr.*) anno secundo regni eius genti suae leges dedit . . . Sed quia occupantibus Smaelitis omnes Spaniarum fines Gotorum regno decedente adhesit linguis omnium indigenarum Arabicus sermo et pene ad oblivionem ducta est prisca Latinitas, ita ut non audiat nisi in ecclesiis, recitante clero, quod plebes minime avertunt ac pene ipse clerus non satis intelligit, quod in auribus populi dicat intelligendum . . . Et quia videntur ibidem capitula plurima eiusdem sensus . . . in uno capitulo collegi atque connexi. (*Sequuntur capitulorum rubricae*). Dat. die kal. Mai. era MXVIII (*d. 1. Mai. 981*). Post alia sequitur fol. 7^r *Ordo regum Gothorum etc.* et fol. 9 sqq. *Lex Visigothorum sub rubrica*: *Forum iudicum*. Ad calcem subiectae sunt fol. 161^v—164^r hae singulae leges: III, 4, 17; 5, 6; 5, 7; IV, 2, 17; V, 7, 20; VI, 5, 15; 5, 13. Deinde: *Completus* videlicet est liber iste XVI. klds. Iunii in era MCCXXVI (= *d. 17. Mai. a. 1188*). *Sequuntur manu saec. XIV. addita* V, 7, 19; VI, 1, 3; 2, 2; IX, 1, 21; X, 2, 5; XII, 2, 10; VII, 5, 9; XII, 2, 18. Inspexit codicem v. cl. G. Baist, a quo quaedam capita habemus collata.

V 11. *Codex S. Laurentii Escorialensis V II 15*, fol. saec. XIII. Continet *Legem Visigothorum I—X*, 1, 17. Singula quaedam contulit v. cl. G. Baist.

V 12. *Codex S. Laurentii Escorialensis S II 27*, fol. saec. XIV. Folia 1—4 quondam alius codicis eiusdem fere aetatis praeligata continent *Legem Visigothorum*

I—II, 1, 2 et ad II, 1, 1 scriptam glossam: Emendatis legibus Geticis (ed. Matrit. p. 4, n. 1). Folia 5 sqq. continent legem I—XII, 2, 17. Pauca contulit v. cl. G. Baist.

V 13. Codex S. Laurentii Escorialensis d I 2. fol. saec. X (completus est a. 976). Est celeberrimus ille Albeldensis seu Vigilanus codex mirae pulchritudinis: editionis Matritensis 'Vigil.' ('El codice Vigilano'). Nomen habet ab auctore suo 5
Vigila, qui una cum duobus sociis eum scripsit in monasterio S. Martini Albeldensi. Cf. descriptionem accuratissimam, quam dedit Paulus Ewald, 'N. Arch.' VI, p. 238 sqq. Legem Visigothorum vel 'Librum iudicum', ut habet codex fol. 428, continent folia 358^v sqq. Pauca contulit v. cl. G. Baist. Quasdam lectiones ex editione Matritensi, qui hunc praecipue codicem sequitur, recepi. 10

V 14. Codex S. Laurentii Escorialensis d I 1. fol., saec. X, completus a. 992. Est codex qui dicitur Emilianus vel Emilianensis, editionis Matritensis 'Emil.' (olim in 'San Millan de la Cogolla'). Est quasi frater codicis Vigilani. Cf. P. Ewald, 'N. Arch.' VI, p. 338 sqq. 'Liber iudicum', h. e. Lex Visigothorum exstat foliis 396—452. Pauca contulit v. cl. G. Baist. Quasdam lectiones ex editione Matritensi sumpsit. 15

V 15. Codex bibliothecae nationalis Matritensis, Reserv. — 4—7. (olim S. Isidori Legionensis), membr. 4°, a. 1020 scriptus. Cf. accuratam codicis descriptionem quam paravit G. Loeve, edita ab W. de Hartel, Bibliotheca patrum Latinorum Hispaniensis I, p. 460 sq. Fol. 5^v. leguntur: Incipit liber Goticum. Est codex Legionensis, 'El codice de San Isidro de Leon', quem diuturno tempore viri docti 20
ad textum Legis Visigothorum statuendum summi esse momenti credebant et quasi deperditum lugebant, de quo multa et non pauca fabulosa narrat A. Helfferich, 'Westgothen-Recht' p. 19 sqq. Re vera haud magni aestimandus est quoad leges antiquiores. Praesertim inscriptiones legum singularum valde corruptae sunt, ubi nominibus regum legislatorum plerumque vox 'antiqua' superflua additur. In quibusdam tamen capitibus, quae 25
novellas leges inferioris aetatis rarius traditas praebent, lectiones codicis adhibendae sunt. V. cl. G. Baist pauca contulit; plerasque codicis lectiones ex editione Matritensi sumpsimus. Auctores editionis illius suspicati sunt versionem Castilianam ad hunc vel simillimum codicem factam esse; cf. ib. Prologi paginam 3 (non numeratam) et Discursum p. XL. 30

V 16. Codex bibliothecae universitatis centralis Matritensis 89, olim Complutensis, saec. XIII. vel XIV. Est editionis Matritensis 'Complut.' ('El codice de la universidad de Alcalá'). Finit in XII, 3, 14. Cf. 'N. Arch.' VI, p. 321 sq. Quaedam capita contulit v. cl. G. Baist; plerasque lectiones hansi ex editione Matritensi.

V 17. Codex bibliothecae nationalis Matritensis D 50, chartaceus fol., 35
saec. XVI. Descriptus et compilatus est ex compluribus antiquis codicibus. Cf. 'Archiv' VII, p. 152. 776. Contulit H. Knust.

V 18. Codex bibliothecae nationalis Matritensis Ff 103, chart. saec. XVI. Scriptus est ad antiquum quoddam exemplar. Cf. 'Archiv' VIII, p. 788. Contulit H. Knust. 40

V 19. Codex bibliothecae nationalis Matritensis S 170 (olim 105), membr. saec. XIII. vel XIV., nunc, ut videtur, deperditus¹. Legem Visigothorum multis locis interpolatam continuit. H. Knust codicem insperxit, nonnulla de eo notavit, sed pauca contulit. Cf. 'Archiv' VIII, p. 798.

1) Habemus in actis nostris scriptum d. 21. April. 1873, quo Officium imperiale rerum 45
extranearum cum G. H. Pertz communicavit, Regium Hispaniae regimen doluisse, se codicem S 170 transmittere non posse, quippe qui deperditus esset et iam anno 1853 frustra requisitus.

V 20. *Codex S. Iohannis Toletani (editionis Matritensis 'El codice de San Juan de los Reyes')*, nunc deperditus (cf. 'Archiv' VIII, p. 245). *Lectiones ex editione recepi.*

Hi sunt codices, quorum ope editionem paravimus, alios omittentes, sicut Havnienses, 5 de quibus cf. Wilda in 'Rhein. Museum für Jurisprudenz' VII, p. 266. 269. 276 sq. et Waitz, 'Archiv' VII, p. 162. 166. 719. 725, et Vaticanum Christ. reg. 1049, saec. XVII.

Quod attinet ad rationem, qua divisionem codicum instituimus, id solum fieri potuit, ut tres illae libri legum formae R, E, V distinguerentur. Familiae autem et stemmata, ut ita dicam, codicum ut instituerentur, fieri non potuit, cum plerumque codices, 10 qui nonnullis locis accurate cum aliis conveniunt, aliis locis ab illis discrepantes cum aliis concordent. Mirum in modum etiam optimi et antiquissimi codices inter se et cum codicibus recensio-
recensionum inferiorum in lectionibus haud dubie mendosis conveniunt, ita ut easdem lectiones erroneas iam antiquissimus et authenticus textus habuisse videatur. Saepenumero inter se concordant R 1. 2. E 2, interdum magis R 2 et E 1, mox R 1 et E 2.
15 Certiorem et constantem affinitatem inter codices V prae se ferunt V 4 et V 8.

De editionibus Legis Visigothorum.

1. Editio princeps est Petri Pithoei: *Codicis legum Wisigothorum libri XII Isidori Hispalensis episcopi de Gothis, Wandalis et Suevis historia sive chronicon. Ex Bibliotheca Petri Pithoei I. C. etc. Parisiis. Apud Sebastianum Nivellium sub Ciconiis,* 20 *via Iacobaea. MDLXXIX. fol.*

Usus est Pithoeus, ut videtur, proprio suo exemplari (codice E 1^a), vel fortasse E 1; praeterea adhibuisse videtur codicem Petavianum (V 1) vel similem et exemplar Francisci Roaldesi nobis non servato, in quo teste Pithoeo *Lex Visigothorum 'Liber iudicis'* dicebatur.

2. Repetivit editionem principem Andreas Schottus in opere suo: *Hispania illustrata, tomo III (Francofurti ad M. a. 1606, fol.), p. 841—1014.*

3. Repetivit etiam eandem editionem Fridericus Lindenbrogius, paucis tantum lectionibus in ipso textu secundum varias lectiones Pithoei mutatis, in collectione sua, quae intitulatur: *Codex legum antiquarum, Francofurti 1613, fol., p. 1—238. Varias* 30 *lectiones, quas dedit p. 1313—1318, plerasque ex Pithoei editione collegit, paucas tantum ex codice manuscripto incerto addidit.*

4. Textum Lindenbrogii repetivit Petrus Georgisch, *Corpus iuris Germanici antiqui, Halae Magdeburgicae 1738, 4°, col. 1845—2198.*

5. Novis auxiliis instruxit textum Lindenbrogianum M. Bouquet, *Rerum Gallicarum et Francicarum scriptores (vel 'Recueil des historiens des Gaules et de la France')*, 35 *tom. IV (Paris. 1741, fol.), p. 283—460, addens varias lectiones quinque codicum Parisinorum, sc. R 2. E 1. 1^a. 2. V 6, quos ipse enumerat¹.*

6. F. Paulus Canciani, *Barbarorum leges antiquae cum notis et glossariis, tom. IV (Venetiis 1789, fol.), p. 61—201 textum dedit, ex Pithoei et Lindenbrogii editionibus* 40 *paratum, cui notas quasdam ex codice 'Hispanico', Castilianam versionem praebente, adiecit.*

7. Veram novam editionem paravit Academia regia Matritensis: *'Fuero juzgo en Latin e Castellano cotejado con los mas antiguos y preciosos códices por la real Academia Española, Madrid 1815', fol. Editores ad textum originale latinum con-* 45 *videntur, codicibus noem Hispanicis, sc. V 3. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 16. 20. De quibus*

1) Cf. Bouquet IV, p. 286, n. a: 'Lindenbrogianam editionem regimus ad codices mss. regios 4696, 4716 (2), 5188 (5), 5191 (5), 5192.

codicibus pauca monuerunt editores in prologi, cuius paginae in editione non sunt numeratae, paginis 3 et 7 sq. Post prologum de codicibus Latinis nimis breviter, fusius de Castilianis referentem editio praebet praefationem domini Emanuelis de Lardizabal, cui inscribitur: 'Discurso sobre la legislacion de los visigodos y formacion del Libro ó Fuero de los jueces, y su version Castellana' p. III—XLIV.¹ Textum Castilianum nobis licet negligere; de textu Latino nobis F. Bluhme, 'Texteskritik' p. 4 sq. acriter sed iuste iudicasse videtur.

8. Ferdinandus Walter, qui idem fere de editione Matritensi iudicium tulisse videtur, Legis Visigothorum textum composuit ope editionum Lindenbrogii, Matritensium, Bouqueti, quem publicavit in Corporis iuris Germanici antiqui tomo I, p. 415—669. 10

9. Textum latinum editionis Matritensis pure repeti fecit Academia regia scientiarum Olisiponensis in tomo primo operis, quod intitulatur: Portugaliae monumenta historica, Legum vol. I (Olisipone 1856, fol.), p. 1—133.

10. Legis Visigothorum formam Reccessvindianam primo edidimus in libro: Leges Visigothorum antiquiores. Edidit Karolus Zeumer (sub alio titulo: Fontes iuris Germanici antiqui in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi), Hannoverae et Lipsiae 1894, 8°.

De hac editione.

Praebemus nunc omnes formas Legis Visigothorum, et Reccessvindianam et Ervigianam et novellas leges vel extravagantes, quibus additis ea forma, quam vulgatam 20 dicimus, efficitur.

Formas Reccessvindianam et Ervigianam integras lectoribus ante oculos posuimus, ubi accurate concordant, uno textu utramque comprehendentes, ubi inter se discrepant, duabus columnis separatas eas exprimi facientes, in priori columna Reccessvindianam, in altera Ervigianam, iis quae Ervigiana ex Reccessvindiana pure repetit minoribus 25 litteris expressis. Ubi vero sola Reccessvindiana seu sola Ervigiana forma caput quoddam aut verba quaedam exhibuit, hoc casu a parte laeva, illo casu a parte dextra parvae columnae spatium vacuum reliquimus; praeter titulum XII, 3, quem sola Ervigiana forma habet. Ubi utraque forma eundem textum praebet, diversos autem capitum 30 numeros, numerum Ervigianum Reccessvindiano uncinis inclusum addidimus. Praeterea 30 omnia, quae una ex utraque forma habet, post signum **Recc.**] vel **Erv.**] posuimus, quae vero utraque habet post **Recc. Erv.**].

Codicum V (formae vulgatae) variae lectiones, si, quod plerumque fit, textus eorum magis cum forma Ervigiana convenit, illi, si vero cum Reccessvindiana, quod interdum fit, convenit, Reccessvindianae subiectae sunt. 35

Legum ab Ervigio emendarum inscriptiones antiquas, quas codices nonnulli hic illic immerito retinuerunt, ex textu in apparatus remisimus.

Leges novellas Egicani et Witizani regum et singulas quasdam antiquiores, quae neque in corpore Reccessvindiano, neque in Ervigiano receptae erant, illas post signum **Nov.**], has quasi extravagantes post signum **Extr.**] eo loco inseruimus, ubi aut meliorum 40 codicum auctoritas aut rerum, de quibus agunt, ratio persuasit. Nonnulla ex his capitibus libri manuscripti formae vulgatae et in capitulorum vel erarum indicibus singulis titulis praemissis indicant et in ipsis titulis eorum textus sub certis numeris praebent. Cum tamen codices neque omnia capita illa taliter in ordinem operis redacta

1) Deesse videntur p. I, II, quae tamen folio titulari attribuendae sunt. Inter p. II et 45 III, ubi discursus ille incipit, sex folia non paginarum numeris signata, prologum continentia post inserta sunt.

habeant neque omnes ea eisdem, sed alii aliis locis praebeant, neque in capitulorum indicibus eorum rubricas recepinus neque iis ipsis numeros in codicibus traditos prae-
posuimus, qui etiam in apparatu negligendi videbantur. Ad omnia vero capita, sive in
forma Reccessvindiana, sive in Ervigiana, sive in utraque sive in neutra earum sint
5 comprehensa, in margine numeros continuo numeratos posuimus, quibus nos ipsi ad
singulas leges citandas usi sumus et, ut alii viri docti utentur, speramus.

Quo modo factum est, ut haec editio quasi sub unius formae specie et Reccessvin-
dianam et Ervigianam praebeat integras, formarum autem vulgarum omnium materiam
universam, et si spectas ad ordinem capitulorum servatum et numeris marginalibus
10 expressum, etiam aspectum vulgatae unius, quasi mediae et maxime usitatae formae prae
se ferat. Neque etiam opus est, si legem vis allegare, ut nomines semper formam, ad
quam pertineat lex citata; sed sufficiet plerumque solus numerus marginalis noster. Tantum-
modo, si vis allegare solam unam formam ex duabus iuxta positis, aut Reccessvindianam
aut Ervigianam, opus erit addere aut col. 1 vel 2, aut Recc. vel Erv.

Restat, ut moneamus, quo modo apparatus lectionum sit instructus. In capite
apparatus legis cuiusque indicati sunt singuli codices, quos adhibuimus. Codicum quorum
lectionem plenam non habuimus vel quorum lectiones plerasque vanas et corruptas
negligere voluimus, uncis inclusimus. Codicis in ordine enumeratorum primi cuiusque
lectiones omnes, etiam levissime discrepantes a textu nostro, notavimus, ceterorum uncis
20 non inclusorum plerasque, et quidem admodum utiles omnes; codicum autem uncis in-
clusorum non nisi lectiones singillatim expressas voluimus contestare, neque vero eos
voluimus comprehendere, si notavimus lectionem aliquam esse ceterorum vel aliorum
codicum ('cett.' vel 'alii').

Editionum Pithoeanae et Matritensis lectiones notavimus omnes praeter levissimas; quod
25 ideo praesertim opus esse videbatur, quia Pithoeus unum saltem codicem non nobis servatum
adhibuisse videtur, Matritenses autem unum certo nunc deperditum (V 20), alios quosdam,
quorum integras non habuimus collationes vel descriptiones, adhibuerunt. In capitibus
variarum lectionum editiones illas post codices plerumque non expresse indicavimus; quod
tantummodo factum est in singulis capitibus rarius traditis, ubi editiones ad textum
30 statuendum majoris momenti esse videbantur.

Editionem Pithoei litteris Pith., Matritensem litteris Mad., Lindenbrogii, ad quam
non nisi iis locis, ubi a Pithoeana differt, respectum habuimus, litteris Lind. signavimus.

Subiecimus Chronicam regum Visigothorum, quam plerique Legis Visigothorum
codices cum ea coniunctam praebent. Forma A fortasse sub Chindasvindo vel Recces-
35 svindo rege, forma B certo sub Ervigio scripta est, ut legum corpori adderetur. Series
regum fortasse similiter iam cum antiquo legum codice coniuncta erat.

Ab hac editione seclusimus haec:

Titulum de electione principum (ed. Matr. p. [I]—[X] ex conciliorum canonibus
compositum, quem praebent V 16. 20.

40 Glossas, glossae prologum (codicis R 2), glossaria.

Versionem Castilianam.

Caput V, 1, 5 editionis Matritensis (= concilii Tolet. XVI. can. 5) ab ispius
Legis Visigothorum corpore seclusum exhibemus infra p. XXXIV sq.

Caput IV.

45 De supplementis.

Breviter dicamus de supplementis, quae subiecimus legum Visigothicarum corporibus.

Ex Lege Romana Visigothorum recipiendum duximus commonitorium Alarici regis
a. 506 datum, et quia est regis Visigothici constitutio, et quia ex eis, quae de institutione

et promulgatione legis Romanae refert, etiam de legibus Gothicis ab Eurico datis quaedam conici licet. Peropportune accidit, quod v. cl. Theodorus Mommsen novum et prioribus multo meliorem textum et commonitorii et praescriptionis et subscriptionis Breviarii Alariciani nunc quidem paraverat, editurus eum in prolegomenis Theodosiani, quem mox publicabit. Benigne nobis concessit, ut commonitorium una cum praescriptione et subscriptione ex nova sua recensione ederemus.

Ex codice Legionensis capituli rescripto recepinus legem Theudi regis de litium sumptibus et expensis et de commodis iudicum et executorum a. 546. datam. Fundamentum editionis nostrae efficiunt imagines paginarum 36. 37. 38 codicis, quam continet editio: Legis Romanae Visigothorum fragmenta ex codice palimpsesto sanctae Legionensis ecclesiae protulit, illustravit ac sumptu publico edidit Regia historiae academia Hispana. Matrini 1896, fol. Postquam iam antehac textum coniectura non paucis locis emendatum publicaveram 'N. Arch. XXIII, p. 77 sqq., nunc iterum emendatiorem edimus, collatione usi, quam in usum nostrum fecit v. d. Bruno Violet a. 1899.

Ex codice comitis de Leicester bibliothecae Holkhamensis 210 denuo edidimus 15 capita VII—XX collectionis iuris Romano-Visigothici, quam primus publici iuris fecit Augustus Gaudenzi, 'Un' antica compilazione di diritto Romano e Visigoto con alcuni frammenti delle leggi di Eurico'. Bononiae 1886. Capita cum codice (R 3), de quo cf. supra p. XX, accuratissime contulit v. d. K. Hampe. De origine et indole capitum cf. supra in fine capituli I. huius praefationis, p. XVI. 20

De supplementis ex actis conciliorum exceptis sufficiat monuisse, nos secutos esse editionem canonum ecclesiae Hispana a Gonzalez paratam, quaedam orthographica autem, quae aperte ab ratione scribendi saeculi VII. abhorrere videbantur, correximus. Litteram ae finalem tamen, quam habet editio, non mutavimus in e, quamvis iam in codicibus antiquis ita scriptum esse crediderim. 25

TABULAE

EDITIONUM ET FORMARUM LEGIS VISIGOTHORUM INTER SE COMPARATARUM.

A. TABULA SECUNDUM ORDINEM NOVAE EDITIONIS.

<i>Editio nova.</i>	<i>Forma Recessvindiana.</i>	<i>Forma Erogiana.</i>	<i>Editio Pithoei¹.</i>	<i>Editio Matritensis².</i>	<i>Editio Walteriana.</i>
I.	I.	I.	I.	I.	I.
II, 1, 1.	—	II, 1, 1.	II, 1, 1.	II, 1, 1.	II, 1, 1.
II, 1, 2. 3. 4.	II, 1, 1. 2. 3.	II, 1, 2. 3. 4.	II, 1, 2. 3. 4.	II, 1, 2. 3. 4.	II, 1, 2. 3. 4.
II, 1, 5.	II, 1, 4.	—	II, 1, 5.	ad II, 1, 1; p. 5, n. 9.	II, 1, 5.
II, 1, 6.	II, 1, 5.	II, 1, 5.	II, 1, 6.	II, 1, 5.	II, 1, 6.
II, 1, 7.	—	—	{ II, 1, 34. } { V, 7, 19. }	ad II, 1, 6; p. 7, n. 4 (1).	{ II, 1, 34. } { V, 7, 19. }
II, 1, 8—29.	II, 1, 6—27.	II, 1, 6—27.	II, 1, 7—28.	II, 1, 6—27.	II, 1, 7—28.
II, 1, 30 (col. 1).	II, 1, 28.	—	II, 1, 29.	ad II, 1, 28; p. 15, n. 17.	II, 1, 29.
II, 1, 30 (col. 2).	—	II, 1, 28.	II, 1, 30.	II, 1, 28.	II, 1, 30.
II, 1, 31. 32. 33.	II, 1, 29. 30. 31.	II, 1, 29. 30. 31.	II, 1, 31. 32. 33.	II, 1, 29. 30. 31.	II, 1, 31. 32. 33.
II, 2, 1—4.	II, 2, 1—4.	II, 2, 1—4.	II, 2, 1—4.	II, 2, 1—4.	II, 2, 1—4.
II, 2, 5—9.	II, 2, 5—9.	II, 2, 5—9.	II, 2, 5—9.	II, 2, 6—10.	II, 2, 5—9.
II, 2, 10.	—	—	II, 2, 10.	II, 2, 5.	II, 2, 10.
II, 3.	II, 3.	II, 3.	II, 3.	II, 3.	II, 3.
II, 4, 1—6.	II, 4, 1—6.	II, 4, 1—6.	II, 4, 1—6.	II, 4, 1—6.	II, 4, 1—6.
II, 4, 7.	—	II, 4, 7.	II, 4, 7.	II, 4, 7.	II, 4, 7.
II, 4, 8.	—	—	—	ad II, 4, 7; p. 25, n. 3 (2).	Suppl. p. 664 (2).
II, 4, 9—13.	II, 4, 7—11.	II, 4, 8—12.	II, 4, 8—12.	II, 4, 8—12.	II, 4, 8—12.
II, 4, 14.	—	—	—	ad II, 4, 7; p. 25, n. 3 (1).	Suppl. p. 664 (1).
II, 5, 1.	II, 5, 1.	II, 5, 1.	II, 5, 1.	II, 5, 1.	II, 5, 1.
II, 5, 2.	II, 5, 2.	II, 5, 2.	II, 5, 2.	II, 5, 3.	II, 5, 2.
II, 5, 3.	—	—	II, 5, 3.	II, 5, 2.	II, 5, 3.
II, 5, 4—9.	II, 5, 3—8.	II, 5, 3—8.	II, 5, 4—9.	II, 5, 4—9.	II, 5, 4—9.
II, 5, 10.	—	—	II, 5, 10.	ad II, 5, 10; p. 29, n. 4.	II, 5, 10.
II, 5, 11—17.	II, 5, 9—15.	II, 5, 9—15.	II, 5, 11—17.	II, 5, 10—16.	II, 5, 11—17.
II, 5, 18.	—	—	II, 5, 18.	II, 5, 17.	II, 5, 18.
II, 5, 19.	—	—	II, 5, 19.	ad II, 1, 6; p. 7, n. 4 (2).	II, 5, 19.
III, 1—4.	III, 1—4.	III, 1—4.	III, 1—4.	III, 1—4.	III, 1—4.
III, 5, 1. 2. 3.	III, 5, 1. 2. 3.	III, 5, 1. 2. 3.	III, 5, 1. 2. 3.	III, 5, 1. 2. 3.	III, 5, 1. 2. 3.

1) *Eundem ordinem sequuntur ceterae editiones praeter Matritensem, Olisiponensem, Walterianam.*

2) *Eundem ordinem sequitur editio Olisiponensis.*

<i>Editio nova.</i>	<i>Forma Reccessvindianna.</i>	<i>Forma Ervigianna.</i>	<i>Editio Pithoei.</i>	<i>Editio Matritensis.</i>	<i>Editio Walteriana.</i>
XII, 1, 3.	—	—	XII, 1, 3.	ad XII, 2, 3; p. 140, n. 15.	Suppl. p. 666.
XII, 2, 1—10.	XII, 2, 1—10.	XII, 2, 1—10.	XII, 2, 1—10.	XII, 2, 1—10.	XII, 2, 1—10.
XII, 2, 11.	XII, 2, 11.	XII, 2, 11.	XII, 2, 11.	XII, 2, 12.	XII, 2, 12.
XII, 2, 12.	XII, 2, 12.	XII, 2, 12.	XII, 2, 12.	XII, 2, 11.	XII, 2, 11.
XII, 2, 13. 14. 15.	XII, 2, 13. 14. 15.	XII, 2, 13. 14. 15.	XII, 2, 13. 14. 15.	XII, 2, 13. 14. 15.	XII, 2, 13. 14. 15.
XII, 2, 16.	XII, 2, 16.	XII, 2, 16.	XII, 2, 17.	XII, 2, 17.	XII, 2, 17.
XII, 2, 17.	XII, 2, 17.	XII, 2, 17.	XII, 2, 16.	XII, 2, 16.	XII, 2, 16.
XII, 2, 18.	—	—	—	XII, 2, 18.	XII, 2, 18.
XII, 3.	—	XII, 3.	XII, 3.	XII, 3.	XII, 3.
Additamentum 2 p. 462 sqq.	—	—	—	ad XII, 2, 18; p. 147, n. 3(2).	Suppl. p. 668 sq. (2).

B. TABULA SECUNDUM ORDINEM EDITIONIS PITHOEI¹.

<i>Editio Pithoei.</i>	<i>Editio nova.</i>	<i>Editio Pithoei.</i>	<i>Editio nova.</i>	<i>Editio Pithoei.</i>	<i>Editio nova.</i>
II, 1, 7—28.	II, 1, 8—29.	III, 5, 5.	III, 5, 4.	VI, 2, 5.	VI, 2, 2.
II, 1, 29.	II, 1, 30 (col. 1).	III, 5, 6.	III, 5, 5.	VI, 5, 13.	VI, 5, 13*.
II, 1, 30.	II, 1, 30 (col. 2).	IV, 2, 13.	IV, 2, 13 (col. 2).	X, 2, 5. 6.	X, 2, 5. 7.
II, 1, 34.	II, 1, 7.	V, 7, 19.	II, 1, 7.	XII, 2, 16. 17.	XII, 2, 17. 16.
II, 4, 8—12.	II, 4, 9—13.	V, 7, 20. 21.	V, 7, 19. 20.		
III, 5, 4.	III, 5, 6.	VI, 2, 2. 3. 4.	VI, 2, 3. 4. 5.		

C. TABULA SECUNDUM ORDINEM EDITIONIS MATRITENSIS².

<i>Editio Matritensis.</i>	<i>Editio nova.</i>	<i>Editio Matritensis.</i>	<i>Editio nova.</i>	<i>Editio Matritensis.</i>	<i>Editio nova.</i>
ad II, 1, 1; p. 5, n. 9.	II, 1, 5.	II, 4, 8—12.	II, 4, 9—13.	ad VI, 5, 13; p. 90, n. 4.	VI, 5, 13*.
II, 1, 5.	II, 1, 6.	II, 5, 2.	II, 5, 3.	IX, 1, 8.	IX, 1, 9.
II, 1, 6.	II, 1, 8.	III, 5, 3.	II, 5, 2.	IX, 1, 9.	IX, 1, 8.
ad II, 1, 6; p. 7, n. 4 (1).	II, 1, 7.	II, 5, 10.	II, 5, 11.	IX, 2, 5. 6.	IX, 2, 6. 7.
ad II, 1, 6; p. 7, n. 4 (2).	III, 5, 19.	ad II, 5, 10; p. 29, n. 4.	II, 5, 10.	IX, 2, 7.	IX, 2, 5.
II, 1, 7—27.	II, 1, 9—29.	III, 5, 4.	III, 5, 6.	ad XII, 2, 3; p. 140, n. 15.	XII, 1, 3.
II, 1, 28.	II, 1, 30 (col. 2).	III, 5, 5.	III, 5, 4.	XII, 2, 11.	XII, 2, 12.
ad II, 1, 28; p. 15, n. 17.	II, 1, 30 (col. 1).	III, 5, 6.	III, 5, 7.	XII, 2, 12.	XII, 2, 11.
II, 1, 29. 30. 31.	II, 1, 31. 32. 33.	III, 5, 7.	III, 5, 5.	XII, 2, 16.	XII, 2, 17.
II, 1, 32.	VI, 1, 3.	IV, 2, 13.	IV, 2, 13 (col. 2).	XII, 2, 17.	XII, 2, 16.
II, 2, 5.	II, 2, 10.	ad IV, 2, 13; p. 52, n. 15.	IV, 2, 18*.	ad XII, 2, 18; p. 147, n. 3(1).	VI, 5, 21.
II, 2, 6—10.	II, 2, 5—9.	V, 1, 5.	p. XXXIV sq.	ad XII, 2, 18; p. 147, n. 3(2).	Addit. 2, p. 462 sqq.
ad II, 4, 7; p. 25, n. 3 (1).	II, 4, 14.	V, 1, 6. 7.	IV, 5, 6. 7.		
ad II, 4, 7; p. 25, n. 3 (2).	II, 4, 8.	VI, 1, 3—7.	VI, 1, 4—8.		
		VI, 2, 2. 3.	VI, 2, 3. 4.		
		ad VI, 2, 3; p. 81, n. 9.	VI, 2, 2.		
		VI, 2, 4.	VI, 2, 5.		

1) *Eundem ordinem sequuntur editiones ceterae praeter Matritensem, Olisiponensem, Walterianam.*

2) *Eundem ordinem sequitur editio Olisiponensis.*

D. TABULA SECUNDUM ORDINEM EDITIONIS WALTERIANAE.

<i>Editio Walteriana.</i>	<i>Editio nova.</i>	<i>Editio Walteriana.</i>	<i>Editio nova.</i>	<i>Editio Walteriana.</i>	<i>Editio nova.</i>
II, 1, 7—28.	II, 1, 8—29	V, 1, 6. 7.	IV, 5, 6. 7.	XII, 2, 16.	XII, 2, 17.
II, 1, 29.	II, 1, 30 (col. 1).	V, 7, 19.	II, 1, 7.	XII, 2, 17.	XII, 2, 16.
II, 1, 30.	II, 1, 30 (col. 2).	V, 7, 20. 21.	V, 7, 19. 20.	Suppl. p. 664 (1).	II, 4, 8.
II, 1, 34.	II, 1, 7.	VI, 2, 2. 3. 4.	VI, 2, 3. 4. 5.	" p. 664 (2).	II, 4, 14.
II, 4, 8—12.	II, 4, 9—13.	VI, 2, 5.	VI, 2, 2.	" p. 665 sq.	IV, 2, 13*.
III, 5, 4.	III, 5, 6.	VI, 5, 13.	VI, 5, 13*.	" p. 666 sqq.	XII, 1, 3.
III, 5, 5.	III, 5, 4.	X, 2, 5. 6.	X, 2, 6. 7.	" p. 668 (1).	VI, 5, 21.
III, 5, 6.	III, 5, 5.	X, 2, 7.	X, 2, 5.	" p. 668 (2).	Addit. 2, p. 462.
IV, 2, 13.	IV, 2, 13 (col. 2).	XII, 2, 11.	XII, 2, 12.		
V, 1, 5.	p. XXXIV sq.	XII, 2, 12.	XII, 2, 11.		

INITIA LEGUM NOVELLARUM ET EXTRAVAGANTIUM.

Abrogata legis illius sententia	X, 2, 5.	Precedentium non vicia	VI, 5, 13*.
Cum divine voluntatis	II, 1, 7.	Priscarum quidem legum	IX, 1, 21.
Cum sacris <i>v.</i> Dum sacris.		Quamquam in preteritis	p. XXXIV sq.
Cum sive sint verba	II, 5, 18.	Quorumlibet scripturarum seriem	II, 5, 3.
Divalis est officii	II, 4, 8.	Quorundam inlicite actionum	VII, 5, 9.
Dum (<i>al.</i> Quum, Cum) sacris edoceamur edictis	XII, 2, 18.	Quum sacris <i>v.</i> Dum sacris.	
Eximia sinodalis auctoritas	XII, 1, 3.	Sepe vidimus (<i>al.</i> audivimus) multosque	V, 7, 20.
In lege anteriore sancitum	IV, 2, 13*.	Si cepta causantium	II, 2, 10.
Multas (<i>al.</i> Multos) cognovimus	VI, 1, 3.	Si quis animam suam	II, 4, 14.
Ortodoxe fidei ratione	III, 5, 7.	Solet quarundam infelicium	III, 5, 6.
Plene discretionis ordo	II, 5, 10.	Superiori lege antiqua censuit	VI, 5, 21.
Plerumque solet humani	II, 5, 19.	Tunc recte nostri regiminis	V, 7, 19.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

P. 4, l. 13 *pro adque lege: ad quem.*

P. 28. 30—32. *De legibus Euricianis ex Lege Baiuvariorum restitutis c. 2.*
9. 15 *nuper disseruit H. Brunner, 'Ueber ein verschollenes merowingisches Königsgesetz*
5 *des 7. Jahrhunderts, Sitzungs-Berichte d. Berl. Akad.'* 1901, p. 950—955. *Si, quod*
opinatus est vir doctus ille, Baiuvari Alamannorum, neque vero, quod nos existimamus,
Alamanni Baiuvariorum lege usi essent, quaedam, quasi ex Codice Euriciano in ipsa
Lege Alamannorum recepta, inde restituenda fuissent, praesertim l. rest. 2, p. 28, l. 17,
ex L. Alam. 39 adgregandi pro adgregentur, et praeter c. 15 ex Lege Baiuv. 16, 16
10 *restitutum alia quoque lex Euricana respondens legi Chindasvindi II, 5, 1 restituenda*
esset. Nobis tamen in opinione nostra perseverandum videtur.

P. 48. 53. 54. *Notae chronologicae quaedam in priori huius tomi parte contentae*
nunc corrigendae sunt secundum commentationem meam: 'Die Chronologie der Westgothen-
könige des Reiches von Toledo' in 'N. Arch.' XXVII, p. 409 sqq., his scilicet locis:
15 *p. 48, n. 1 (l. 49) lege: 'concilii Toletani VIII, a. 653' (pro 652); p. 53, n. 1 (l. 40)*
lege: '643/4' (pro 642/3); p. 54, n. 1 lege: 'Chintila rex regnavit a. 636—639'
(pro 636—640).

P. 101, l. 6. II, 4, 8 *exstat etiam in V 9. Adde l. 28 sqq. has varias lectiones:*
II, 4, 8. *Cod. V 9. — l. 8. protelentur] protulerunt V 9. || l. 8. obiectum — conprobandum]*
20 *ita etiam V 9. || l. 10. promulgatas] promulgare V 9. equitatis] et equ. V 9. sanctione] ratione iura*
V 9. || l. 11. fuisse] esse V 9. derogationem V 9. || l. 12. diceret] dicerent V 9. possit] possent
V 9. || l. 13. perquirerent — repararent V 9. || l. 15. haberent V 9. || l. 16. deberent V 9.
l. 17. auderent V 9. || l. 18. temporibus brevitatis] ita etiam V 9. || l. 19. sub] in V 9. || l. 20. in-
reparabilem V 9. || l. 22. que in preteritis] ipse preterite que V 9. eius] eam V 9. || l. 23. ille que]
25 *ita etiam V 9. || l. 24. institutione] ita etiam V 9. || l. 25. per XXX annorum spatium] ita etiam V 9.*

P. 284, l. 15: VI, 5, 1 *exstat etiam in V 9 post XII, 2, 18. Adde l. 36 has*
varias lectiones:

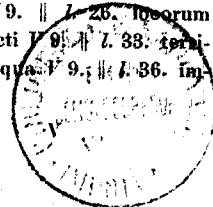
VI, 5, 21. *Cod. V 9. — l. 15. WAMBA] aba V 9. || l. 23. tamen] ita etiam V 9.*

P. 363, l. 18. IX, 1, 21 *exstat etiam in V 9. Adde l. 42 sqq. has varias*
30 *lectiones:*

IX, 1, 21. *Cod. V 9. — l. 18. Egiga rex. XVIII. V 9. || l. 19. De susceptione fugitivorum*
V 9. || l. 21. quibus persecutionibus, quibus titulis V 9. || l. 23. verum] unum V 9. quod] quia V 9.
difficile] difficulter.

p. 364, l. 1. *vel diversorium in quibus] ubi diversorum V 9. || l. 8. preventivo] presente V 9.*
35 *l. 11. componat hanc solidorum summam] hanc solidorum sumam exsolvat V 9. || l. 12. accipiat]*
excipiat V 9. || l. 14. possessorum] populorum V 9. || l. 15. sua] illa V 9. || l. 17. omnes] cuncti V 9.
l. 18. ipsorum] illorum V 9. || l. 19. questionis V 9. pro penali examinatione] per penalem exami-
nationem V 9. || l. 22. aut] ac V 9. || l. 25. exquirenda presentare curaverint V 9. || l. 26. ipsorum
ipsorum V 9. quam etiam fomine V 9. || l. 31. huius] et huius V 9. subditi] subiecti V 9. || l. 33. torii]
40 *territoriorum ipsorum V 9. flagellentur] vapulentur V 9. || l. 35. quadam] aliqua V 9. || l. 36. im-*
plere] adimplere V 9. divino — astringant ut (p. 365, l. 1) desunt etiam V 9.

LL. Sect. 1. I.

p. 365, l. 2. ita] *ita* V 9. || l. 3. in] *deest* V 9. vini] *potentur add.* V 9. audeant] *presumant* V 9. || l. 5. sumant] *bibant* V 9. sententia perferant] *senciant perferre* V 9. molestias V 9. l. 6. Iudicibus] *In ducibus* V 9. || l. 7. adimplere] *imponi* V 9. predictas institutiones] *iuxta predictum ordinem legis hec* V 9. || l. 8. legis huius *des.* V 9. censuram V 9. || l. 10. comanencium vel V 9. || l. 11. voluerit V 9. venditio *etiam* V 9. || l. 12. ubi ipsum mancipium V 9. || l. 14. affirmet] 5 confirmet V 9. || l. 15. per examinationem] *per iuramentum et examinationem* V 9. || l. 16. sit illius] *suum ille* V 9. servus] *servum* V 9. || l. 17. iudicis instantia] *idem mancipium per iudicis instantiam* V 9. || l. 18. voluerat V 9. vinculum V 9. || l. 19. 20. per iud. ex.] *pro iudiciali examinatione* V 9. l. 20. accipiat *etiam* V 9. || l. 21. Data — nostri *des.* V 9.

P. 370, n. 1, l. 49 *post 'habiti'* adde: *et in ipsius regis tomo infra p. 476, l. 1 sqq.* 10

P. 462—464. *Additamento illi duo alia capita subicienda sunt.*

3.

Post V, 1, 4 codices V 13. 14 addunt sub numero V caput sequens, quasi legem Egicani regis, quod tamen nihil nisi canonis 5. concilii Toletani XV. sub Egicano rege habiti textum valde corruptum praebet. Quod caput, merito ab ipso corpore legum in 15 hac editione seclusum, tamen, quoniam in editionibus Matritensi et Walteriana receptum est (utriusque editionis V, 1, 5), hoc loco exhibemus.

V. FLAVIUS GLORIOSUS EGICA REX.

De reparatione ecclesiarum, vel diversis aliis causis.

Quamquam in preteritis sanctorum patrum de diversis sententiis enitentes, sed 20 et nunc que tempore ordineque congruunt, ordinato iure instituenda sunt. Nam sicut antiquitas de causis ingruentibus edita multitudo editarum, ita nunc nostri temporis ecclesias dei, que occurrunt, ut faciant convenit. Quapropter in medio coetus nostri deducta est quorundam consuetudo inordinata sacerdotum, quod parrochias suas ultra modum diversis exactionibus, vel angariis conprimant, vel quidquam plures ecclesie 25 destitute persistent. Idcirco unio nostre adunationis decernit atque instituta instituit, ut tertias, quas antiqui canones de parrochiis habendas episcoporum censuerunt, si eas exigendas crediderint, ab episcopis dirute ecclesie reparentur. Si vero maluerint credere, ab earundem ecclesiarum cultoribus, sub cura et sollicitudine sui pontificis reparationem hisdem est adibenda baselicis. Quod omnis ecclesie aut incolumis 30 fuerint secundum antiquorum canonum instituta, tertias sibi debitas unusquisque episcopus absque si voluerit, facultas illi omnimode erit, ita videlicet ut cetera ipsius tertias nullus episcoporum quippiam pro reis inquisitionibus parrochianis ecclesiis exigat nichilque de prediis ipsarum cuiquam aliquid causa stipendii dare presumat. Sed necessario instituendo elegimus, ut plures ecclesias nequaquam committantur presbitero, 35 quia solus potestas ecclesias nec officium valet exolvere nec pupillis sacerdotale iure

V, 1, 5. *Codd.* V 13. 14. — l. 18. FLAVIUS GLORIOSUS V 14. || l. 19. diversis] *diversarum* V 14. || l. 20. sententiis enitentes] *causis sententiae enitescant Conc.* || l. 21. nunc] *hunc* V 13. tempore ordineque congruent *Conc.* ordinemque V 13. || l. 22. edita multitudo editarum] *edicta multimoda edidit Conc.* || l. 23. ecclesias dei] *aetas de his Conc.* quae] *quo* V 14. occurrunt] 40 corrunt V 13. || l. 24. deducta] *delatum* V 13. quod] *qui Conc.* parrochias V 14. || l. 25. quidquam] *quamquam* V 14; quod *quam Conc.* || l. 26. unio] *unius* V 14. adque V 14. instituta instituit] *instituta que instituit* V 14; instituit *Conc.* || l. 27. parrochiis V 14; parrochiis suis *Conc.* habendas] *abendis ab* V 14. || l. 28. episcopis] *ipsis ep. Conc.* dirute] *derupta* V 14. maluerint] *eas mal. Conc.* l. 29. cura] *currant* V 14. || l. 30. reparatio eisdem *Conc.* baselicis] *vaselicis* V 13. omnis] *si omnes* 45 *Conc.* incolumes *Conc.* || l. 31. fuerint] *fuerit* V 14; aut quae dirutae erant reparatae extiterint *add. Conc.* || l. 32. absque si voluerit] *absque deest* V 13; si voluerit *assequi Conc.* omnimoda *Conc.* cetera] *ceteras* V 13; citra *Conc.* || l. 33. reis] *regiis Conc.* a parrochianis *Conc.* || l. 34. ipsarum] *si ipsarum* V 14; ipsarum *ecclesiarum Conc.* causa] *causis* V 13. Sed] *Sed et hoc Conc.* || l. 35. institutendum delegimus *Conc.* ecclesias] *ecclesiam* V 14; ecclesiae uno *Conc.* || l. 36. quia solus potestas 50 ecclesias] *spatium vacuum* V 13. potestas] *per totas Conc.* pupillis] *pupillis* V 13; *populis Conc.* sacerdotalem V 13; *sacerdotali Conc.*

occurrere nec rebus earum necessariam curam impendere; ea scilicet ratione, ut ecclesia, que decem habuerit mancipia, super se habeat sacerdotem; que vero minus decem mancipia habuerit, aliis coniungatur ecclesiis. Si quis sane episcoporum hanc nostram institutionem parvipenderit, et quidpiam exinde temerandum crediderit, duorum mensium spatiis se noverit excommunicatione multari. Hic tamen pene ad postquam excommunicationis interdicto ordinem, sui remeaberit locum cunctus uius canonis modis omnibus studeant implere.

l. 1. nec rebus] sed nec rebus Conc. || l. 2. que] cuiquam V 14; quae usque ad Conc. l. 4. temerandam V 13. crediderit] prodiderit V 14. || l. 5. mensum V 13. multari] reliqua desunt V 13. Hic tamen pene] ita nempe Conc. ad postquam] ut postquam a Conc. || l. 6. ordinem] ad ordinis Conc. cunctas huius canonis sanctiones modis Conc.

4.

Post V, 4, 9 praebet Cod. V 9 hoc caput:

X. Si quis rem alienam donatam vel comparatam scienter susceperit.
 Si quis ingenuus cuiuslibet rem sibimet scienter presumptive aplicaverit vel comparatam voluntarie accesserit aut donatam susceperit, sciens rem esse alienam, dum dominus res suas probaverit, cum omnibus actor presumptionis tridupli satisfactione cogatur exsolvere eidem, cui res esse videntur. Si libertus hoc fecerit, duplam compositionem exsolvat. Et si servus fuerit et absque voluntate domini sui hoc fecerit, simplum restituat et centum flagella suscipiat.

V, 4, 10. Cod. V 9. — l. 16. comparatos V 9. || l. 17. tridupli] sic V 9.

Praeterea haec leviora errata corrigenda sunt:

*p. 22, l. 16 in margine pro 'L. Vis. V' lege: L. Vis. IV. — p. 67, l. 24 pro protaxerit lege: pro-
 traxerit. — p. 76, l. 18 pro legibus lege: legibus. — p. 148, l. 19 pro 'Püh.' lege: Pith. — p. 182, l. 9
 pro integrum lege: integrum. — p. 225, l. 36 post 'l. 16.' insere: nullam] ita R. E 2; nulla E 1. V. —
 p. 228, l. 6 pro commendata lege: commendata. — p. 243, l. 41 post V 1. 2. 4 dele 6; ib. l. 42 post regie
 V 6 adde: regie Pith. in marg. — p. 344, l. 6 pro clusura lege: clusuram. — p. 473, l. 4 pro defini-
 tione lege: definitione.*

LEGUM CODICIS EURICIANI FRAGMENTA.

FRAGMENTA CODICIS RESCRIPTI

(PARIS. LAT. 12161)

CUM SUPPLEMENTIS SUO LOCO ADDITIS.

5 [CCLXXIII(?). Si quis limites conplanaverit aut] *Lex restituta*
[terminos fixos fuerit ausus evellere: si ingenuus] *ex L. Bai.*
[est, per singula signa vel notas vicenos]
[solidos componat; si servus est, per singula]
[signa quinquagena flagella suscipiat. Si]
10 [quis (autem), dum arat vel plantat vineam],
[terminum casu, non voluntate evellerit],
[vicinis praesentibus restituat terminum]
[et nullum damnum patiat].

15 [CCLXXV(?). Quotiescumque de terminis] *Lex restituta*
[fuerit orta contentio, signa, quae antiquitus] *ex L. Bai.*
[constituta sunt, oportet inquirere, id est]
[aggerem terrae, quem propter fines]
[fundorum antiquitus apparuerit fuisse]
[ingestum, lapides etiam, quos propter]
[indiciu terminorum notis evidentibus]
20 [sculptis constiterit esse defixos. Si haec]
[signa defuerint, tunc in arboribus notas],
[quas decurias vocant, convenit observare],
[sed illas, quae antiquitus probantur incisae].

CCLXXIII(?) = *L. Bai.* 12, 1—3. *Cf. L. Vis. X, 3, 2: Qui studio pervadendi*
25 *limites conplanaverit aut terminos fixos fuerit ausus evellere: si ingenuus est, per singula signa*
vel notas XX solidos cui fraudem fecit cogatur inferre; si servus est, per singula signa quin-
quagena flagella suscipiat. Si quis autem, dum arat vel vineam plantat, terminum casu, non
voluntate convellerit, vicinis presentibus restituat terminum et postmodum ex hoc nullum damnum
aut periculum vercatur.

30 CCLXXV(?) = *L. Bai.* 12, 4. *Cf. L. Vis. X, 3, 3: Quotiescumque de terminis*
fuerit orta contentio, signa, quae antiquitus constituta sunt, oportet inquire, id est aggeres terre
sive arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse congestos adque constructas,
lapides etiam, quos propter indicia terminorum notis evidentibus sculptos constiterit esse defixos.
Si haec signa defuerint, tunc in arboribus notas, quas decurias vocant, convenit observari, sed
35 *ille, quae antiquitus probantur incisae.*

[Quod si quis intra terminos alienos per]
 [absentiam aut per ignorantiam domini]
 [partem aliquam forte possederit, statim eam],
 [cum antiqui et evidentes ab inspectoribus]
 [fines agnoscuntur, amittat domino reforman]-
 [dam. Nec contra signa evidentiā ullum]
 [longae possessionis tempus opponat].

5

[CCLXXVI. 'Si' quodcumque ante adventum]

Suppleta ex L. Vis.

[Gothorum de alicuius fundi iure remotum]
 [est et aliqua possessione aut vinditione]
 [aut donatione aut divisione aut aliqua]
 [transacione translatum est, id in eius]
 [fundī, adque a Romanis antiquitus pro]-
 [batur adiunctum, iure consistat. Cum]
 [autem proprietas fundi nullis certissimis]
 [signis aut limitibus probatur, quid debeat]
 [observari, eligat inspectio iudicantium],
 [quos partium consensus elegerit].

10

15

p. 98. [145].

[*Si vero fundorum termini in tertiis, quas*
 *habent Romani, fuerint, tunc Gothi [in]-
 grediantur in loco hospitem et ducan[t, ubi]
 terminum fuerat ostensus. Tunc iud[ex],
 quos certiores agnoverit, faciat eos s[a]-
 cramenta praebere, quod terminum s[ine]
 ulla fraude monstraverint. 'Nullus n[o]-
 vum terminum sine consorte part[is al]-
 terius aut sine (in)spectore constituat. [Quod]

Suppleta ex coniectura.

**Incipiunt*
fragmenta codicis.

20

= *L. Vis. X, 3, 5.*

= *L. Bai. 12, 5—7.*

25

Cf. L. Vis. X, 3, 4 (Recessv.): Si quis intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem aliquam forte possederit, ita ut . . . nullatenus conprobetur statim cum per antiqua signa evidentiis inspectoribus fines loci alterius cognoscuntur, amittat domino reformandam. 30 Nec contra signa evidentiā debitum dominium ullum longae possessionis tempus excludat; sed hoc . . .

CCLXXVI. *L. Vis. X, 3, 5:* Si quodcumque ante adventum Gothorum de alicuius fundi iure remotum est et aliquam possessionem aut vinditionem aut donationem aut divisionem aut aliqua transacione translatum est, id in eius fundi, adque a Romanis antiquitus probatur 35 adiunctum, iure consistat. Cum autem proprietas fundi nullis certissimis signis aut limitibus probatur, quid debeat observari, eligat inspectio iudicantium, quos partium consensus elegerit, ita ut iudex, quos certiores agnoverit vel seniores, faciat eos sacramenta praebere, quod terminos sine ulla fraude monstraverint, et tamen

nullus novum terminum sine consortis pre-
 sentia aut sine inspectore constituat. Quod
 si forsitan liber hoc fecerit, damnum perva-

L. Bai. 12, 5. 6: Nemo novum terminum
 sine consensu partis alterius aut sine inspectore 40
 constituat. Quod si forte liber hoc fecerit,

CCLXXVI. l. 27. sine spectore c., ubi quidam litteras e sp erasil, fortasse corrigere volens.

1) Hoc caput et prior pars sequentis spectant ad causas ex divisione terrae inter Romanos possessores et Gothos hospites facta exortas. De qua divisione cf. Gaupp, 'Ansiedelungen und Landtheilungen' p. 394 sqq.; Dahn, 'Könige' VI², p. 52 sqq.; Brunner, 'D. RG.' I, p. 67; 45 'N. Arch.' XXIII, p. 458 sqq.

si forsitam liber hoc fecerit, damnu[m]
 pervasoris excipiat, quod legibus con[ti]-
 netur. Si vero hoc servus admiserit [do]-
 mino nesciente, CC flagella public[e ex]-
 tensus accipiat, et nullum ex hoc pr[ae]iu-
 dicium domino comparetur¹⁾.

CCLXXVII. 'Sortes Gothicas et tertias [Roma]-
 norum, quae intra L annis non fuer[unt]
 revocate, nullo modo repetantur'. 'Si[mili]-
 ter de fugitivis, qui intra L annis in[ven]-
 ti non fuerint, non liceat eos ad ser[vitium]
 revocare'. 'Antiquos vero terminos [sic]
 stare iubemus, sicut¹⁾ et bonae mem[ori]-
 ae pater noster in alia lege praecepi[t];
 et alias 'omnes¹⁾ causas, seu bonas seu m[alas],
 [qu]ae intra XXX annis definitae non fue-
 [ri]nt, vel mancipia, quae in contemptione
 [po]sita fuerint, sibe debita, quae exacta
 [no]n (fuerint), nullo modo repetantur. Et si quis
 [po]st hunc XXX annorum numerum cau-
 [sa]m movere temptaverit, iste numerus
 [ei] resistat, et libram auri cui rex iusse-
 [rit] coactus exsolvat'. Omnes autem cau-
 [sa]s, quae in regno bonae memoriae patris
 [no]stri²⁾ seu bonae seu male actae sunt,
 [no]n permittimus penitus commoveri; sed

= L. Vis. X, 2, 1.
 = L. Vis. X, 2, 2.
 = L. Vis. X, 3, 1.
 = L. Vis. X, 2, 3.

p. 94. [146].

sionis excipiat, quod legibus continetur. Si
 vero *id* servus admiserit domino nesciente,
 CC flagella publice extensus accipiat, et nullum
 ex hoc preiudicium domino computetur.

damnum pervasionis excipiat, quod legibus con-
 tinetur. . . . Si vero servus hoc admiserit
 domino nesciente, CC flagella publice extensus
 accipiat, et nullum ex hoc preiudicium domino
 comparetur.

CCLXXVII. L. Vis. X, 2, 1: Sortes Gotice et tertia Romanorum, que intra L annos
 non fuerint revocate, nullo modo repetantur; 2, 2: *Mancipia fugitiva*, que intra L annos inventa
 non fuerint, non liceat ad servitium revocare; 3, 1: Antiquos terminos et limites sic stare
 iubemus, sicut *antiquitus videntur esse constructi* . . . ; 2, 3: Omnes causas seu bonas sive malas
aut etiam criminales, que infra XXX annos definite non fuerint, vel mancipia, que in conten-
 tione posita fuerant *aut sunt*, si definita *adque* exacta non fuerint, nullo modo repetantur. Si
 quis *autem* post hunc XXX annorum numerum causam movere temptaverit, iste numerus ei
 resistat, et libram auri cui rex iusserit coactus exolvat.

CCLXXVI. l. 3. admiserit] dimiserit c.

CCLXXVII. l. 7. tertias] *ita potius quam tertiam c.* || l. 15. bona c. || l. 26. sed hi *legendum videtur*;
 K.: sa[ne] s[i].

1) Cf. L. Burg. 79, 5; 'N. Arch.' XXIII, p. 460 sqq. 2) Eurici pater erat Theodericus I.,
 cuius regnum et vitam finivit pugna Mauriacensis a. 451. Eundem terminum praebet Lex Burg. 17, 1:
 45 Omnes omnino causae, quae . . . habitae sunt et non sunt finitae usque ad pugnam Mauriacensem,
 habeantur abolitae. Cf. 'N. Arch.' l. c.; Gaupp, 'Germanist. Abhandlungen' p. 43 sq.

[h]i, qui iudicaverunt, cum Deo habeant ra-
[tione]s. [Illas] vero causas, unde duo iu[di]-
[cia] proferuntur, nobis iubemus affer-
[ri], ut quod cum lege videremus emiss[um],
[no]bis praecipientibus dibeat probari.

5

[TIT. DE C]OMMENDATIS VEL COMMODATIS. Ø

[CCLXXVIII. Q]ui¹ cavallum aut quodlibet animalium ^{= L. Vis. V, 5, 1;}
_{= L. Bai. 15, 1.}

[gen]us ad custodiendum mercede placi-
[ta] commendaverit, si perierit, eius-
[dem] meriti ille, qui commendata suscepit,
[exs]olvat; si tamen mercedem fuerit
[pro] custodia consecutus. Quod si etiam
qui nulla placita mercede suscep[er]at ea mor-
tua esse probaverit, nec ille merced[em] re-
quirat, nec ab illo aliquid requiratu[r]; ea ta-
men ratione, ut praebeat sacramen[tum] ille, qui
commendata suscep[er]at, quod non [per suam]
culpam nec per negligentiam animal [morte] con-
sumpta sit. Eadem et de commoda[tis]
forma servetur.

10

15

20

CCLXXVIII. Si² quis alicui iumentum pr[aesti]- ^{= L. Vis. V, 5, 2.}
terit, et illud per aliquam infirmitat[em] apud
eum moritur, sacramentum primitu[s] praeb-

L. Vis. V, 5: TIT. DE COMMENDATIS ET COMMODATIS.

L. Bai. 15: DE COMMENDATIS VEL COMMODATIS.

25

CCLXXVIII. *L. Vis. V, 5, 1:* Si quis ca-
ballum . . . aut quodlibet animalium genus
placita mercede ad custodiendum suscepit, si
id perierit, aliud eiusdem meriti ille, commen-
data . . . suscepit, exolvat; si tamen mercedem
fuerit pro custodia consecutus . . . Quod si
ille, qui nullum placitum pro mercede suscep[er]at,
rem mortuam esse probaverit, nec ille mercedem
accipiat, nec ab illo aliquid requiratur; ea
tamen ratione, ut praebeat sacramentum ille, qui
commendata suscep[er]at, quod non per suam
culpam neque per negligentiam animal morte
consumptum sit . . . Eadem et de commodatis
forma servetur.

L. Bai. 15, 1: Si quis cavallum aut quod-
libet animalium genus ad custodiendum mercede
placita commendaverit, si perierit, eiusdem
meriti ille, qui commendata suscepit, exsolvat;
si tamen mercedem fuerit pro custodia con-
secutus. Quod si etiam nulla placita mercede
suscep[er]at *et* ea mortua esse probaverit, nec ille
mercedem requirat, nec ab illo aliquid requi-
ratur; tamen ratione, ut praebeat sacramenta
ille, qui commendata suscep[er]at, quod non per
suam culpam neque per negligentiam morte con-
sumpta sit . . . Eadem et de commodatis
forma servetur.

CCLXXVIII. *L. Vis. V, 5, 2:* Si quis alicui iumentum . . . prestiterit, et per aliquam
infirmitatem apud eum . . . moriatur, sacramentum praebere debeat, quod non per suam culpam . . .

CCLXXVII. l. 2. Illas] De illis K.

CCLXXVIII. l. 11. fuerit] fuerint c. || l. 15. requiratur] requiratur pro creditor accipiat], quod
antea legendum putavi, nunc comparata et Legis Vis. et Legis Bai. communi lectione, legendum existimo.

1) Cf. Stobbe, 'Vertragsrecht' p. 215 sqq. 228 sqq. 2) Cf. *ibid.* p. 234 sqq.

45

bere debet, quod non per suam culpa[m mor]-
te consumptum sit, et nihil cogatu[r exsol]-
vere. Sin autem nimium sedendo v[el fasces]
carricando mortuum fuerit, eius[dem me]-
5 riti caballum reddat. Si vero idem [praes]-
titus alicui aliquid debilitatis int[ulerit]
[vel damni, ille conponat, qui eum aput]
[se susceptum habuisse dinoscitur].

[CCLXXX. Si¹ cui aurum, argentum vel ornamenta] = *L. Bai* 15, 2—5;
[vel species fuerint commendatae, sive custodien]- = *L. Vis* V, 5, 3.
[dae traditae sive vendendae, et in domo ipsius]
p. 106, c. 1. [148]. [cum rebus eius fuerint incendio concrematae],
[una cu]m testibus qui commendata suscepe-
[rat p]raebeat sacramentum, nihil exinde
15 [suis p]rofuisse compendiis, et nihil cogat(ur)
[exsol]vere, excepto auro et argento, quod
[ardere] non potuit. Si quis, dum domum flam-
[ma] consumit, se quasi auxilium praebi-
[turus] ingresserit et aliquid forte rapu-
20 [erit, d]ominus domus diligenter inqui-
[rat, e]t si eum potuerit invenire, ille, qui ra-
[puerit], in quadruplum rapta restituat². Et si

morte consumptum sit, et nihil cogatur exolvere. Si autem nimium sedendo vel fasces caricando
. . . mortuum fuerit, eiusdem meriti *animal* . . . restituat. Si vero prestitum *animal* alicui
25 aliquid debilitatis intulerit vel damni, ille conponat, qui eum aput se susceptum habuisse dinoscitur.

CCLXXX. *L. Vis* V, 5, 3: Si alicui aurum,
argentum vel ornamenta vel specie fuerint
commendate, sive custodiende tradite aut forte
vindende, id si perierit, vel in domo ipsius,
30 qui accepit, cum rebus eius fuerit incendio
concrematum, una cum testibus *veniat et brevem
det ille*, qui commendata susceperat, et prebeat
sacramentum, *quod* nihil exinde suis profuisset
compendiis, et nihil cogatur exolvere, excepto
35 *aurum et argentum*, quod ardere non potuit.
Et si quis, dum domum flamma consumit, se
quasi auxilium prebiturus ingesserit et aliquid
forte rapuerit, dominus domus diligenter in-
quirat, et si eum invenire potuerit, ille, qui
40 rapuerit, in quadruplum rapta restituat. Et si

L. Bai 15, 2—5: Si cui aurum vel argentum
vel ornamenta vel quaecumque species fuerint
commendatae, sive custodiendae traditae sint sive
vendendae, et in domo ipsius cum rebus ipsius
forsitan fuerint incendio concrematae, una cum
testibus qui commendata susceperat praebat
sacramenta, nihil exinde suis profuisse com-
pendiis, et nihil cogatur exsolvere, excepto
auro et argento, quod ardere non potuit. Si
quis *forte*, dum domum flamma consumit, se
quasi auxilium *adlaturus* ingesserit et aliquid
forte rapuerit, dominus domus diligenter in-
quirat, et si eum potuerit invenire, ille qui
rapuerat in quadruplum rapta restituat. Et si

CCLXXVIII. l. 4. idem] *ita, ut videtur, c. || l. 5. praestitus] fortasse: [praes]titum c.*

CCLXXX. l. 18. ingresserit *c. pro* ingesserit; *quidam codices Legis Bai.: ingredierit, ingreditur.*

1) *Cf. ibid. p. 215 sqq.* 2) *Poena quadrupli pro re ex incendio furata ex iure Romano*
45 *sumpta est. Cf. Dig. XLVII, 9, 1.*

[de co]mmendatis rebus apud susceptorem
 [aliqui]d forte repperierit, domino restitu-
 [ere] non moretur. Si vero quae commen-
 [data fu]erant furto probantur ablata, ei,
 [qui com]mendata susceperat, spatium tri-
 [buatur], donec furem suam investigatione
 [perqui]rat. Et si eum invenerit, commen-
 [datori res proprias tantummodo reformare]
 [procuret; compositio vero furti ad eum],
 [qui habuit commendata, pertineat. Et]
 [si fur non fuerit infra statutum tempus]
 [inventus, medietas rerum commenda]-
 [tarum domino a suscipiente reddatur];
 p. 103, c. 2. [149]. damnun vero ex medio uterque sustene-
 ant. Et si postmodum dominus rerum apud
 eum, cui commendaverat, quae fuerint sup-
 pressa repperierit, cum haec ille se prius di-
 xerit perdedisse vel furto fuisse subla-
 ta, sicut fur ea, quae caelavit, ut legum sta-
 tuta praecipunt, compositione implere cogatur.

CCLXXXI. Si¹ quis pecuniam sub cautione sus- = L. Vis. V, 5, 4.
 cepit, daturus usuras, si per casu pecunia
 periit, non culpa aut negligentia debitoris,

de commendatis rebus apud susceptorem aliquid
 forte repperierit, domino restituere non moretur.
 Si vero quae commendata fuerant furto probantur
 ablata, ei, qui commendata susceperat, spatium
 tribuatur, *ut ordo docet*, donec furem sua in-
 vestigatione perquirat. Et si eum invenerit,
 commendatori res suas proprias tantummodo re-
 formare cogatur; compositio vero furti ad eum,
 qui habuit commendata, pertineat. Certe, si
 fur non fuerit infra statutum tempus inventus,
 medietas rerum commendatarum domino a sus-
 cipiente reddatur, *ut* damnun ex medio uterque
 sustineat. Et si postmodum dominus rerum
 apud eum, cui commendaverat, quae fuerant
 subpressa *forte* repperierit, cum haec ille se
 prius dixerit perdidisse vel furto fuisse sublata,
 sicut fur *pro his*, quae celabit, *secundum* legum
 statuta compositionem implere cogatur.

de commendatis rebus apud *direptorem* aliquid
 forte repperierit, domino restituere non moretur. 25
 Si vero quae commendata fuerant furto pro-
 bantur ablata, ei, qui commendata *perdiderat*,
 spatium tribuatur, donec furem sua investigatione
 perquirat. Et si eum invenerit, commendatori
 res proprias tantummodo reformare procuret. 30
 Compositio vero furti ad eum, qui habuit com-
 mendatam, pertineat. Et si fur non fuerit intra
 statutum tempus inventus, medietas rerum com-
 mendataram domino suscipiente reddatur; dam-
 num vero ex medio uterque sustineat. Et 35
 postmodum si dominus rerum apud eum, cui
 commendaverat, quae fuerint suppressa reppe-
 rierit, cum haec ille prius se dixerat perdidisse
 vel furto fuisse sublata, sicut fur eam, *quam*
exigi legum statuta praecipunt, compositionem 40
 cogatur implere.

CCLXXXI. L. Vis. V, 5, 4: Si quis pecuniam sub cautione susceperit, daturus usuras,
 si per casu pecunia perierit, non culpa aut negligentia debitoris, ille, qui pecuniam commendavit,

CCLXXX. l. 6. suam] *ita etiam quidam codices Legis Bai.*

1) Cf. Stobbe, 'Vertragsrecht' p. 275 sqq.

ille, qui commodavit, solam pecuniae sum-
 mam recipiat et non requirat usuras. Sin
 vero per ipsius fraudem vel culpam factum
 est, et pecuniam et usuras solvat. Et si ali-
 qua lucra est ex ea pecunia consecutus, et
 postmodum contigit, ut pecunia pereat,
 extra summam, quod acceperat, mediam
 [usurarum partem restituat].

[CCLXXXII. Qui¹ commendata vel commodata]
 [susceperit et de ruina aut incendio vel hosti]-
 [litis naufragio seu quolibet simili casu sua]
 [omnia liberaverit et aliena perdiderit, quod]
 [accepit sine aliqua excusatione exsolvere]
 cogatur. Si vero partem aliquam de rebus
 propriis liberasse cognoscitur, illi, cuius
 res secum habuerat, iuxta modum perditae
 rei vel liberatae restituat, quam iudex
 ratione deducta estimaverit portionem.
 Sin autem sua omnia perdidit, cum libe-
 raret alienam, similis de liberatis et de
 perditis rebus ratio deducatur, ut par-
 tem arbitrio iudicantis qui liberavit
 accipiat. Iustum est enim, ut in simili ca-
 su non damnum solus excipiat, qui se gravi-
 bus periculis, dum sua maiora perdidit
 et aliena minora liberare conatur, obiecerit.

= L. Vis. V, 5, 5.

p. 104, c. 1. [150].

solam pecuniae summam recipiat et non requirat usuras. Si vero per ipsius fraude vel culpa
 factum est, et pecuniam et usuras solvat. Quod si aliqua lucra est ex ea pecunia consecutus,
 et postmodum contingat, ut pecunia pereat, si tanta sunt lucra, quanta pecuniam fuit, pecu-
 niam et usuras restituat.

CCLXXXII. L. Vis. V, 5, 5: Qui commendata vel commodata susceperit et de ruina
 aut incendio vel hostilitatis naufragio seu quolibet simili casu sua omnia liberaverit et aliena
 perdiderit, quod accepit sine aliqua excusatione cogatur exsolvere. Si vero partem aliquam de
 rebus propriis liberasse cognoscitur, illi, cuius res secum habuerat, iuxta modum perditae rei vel
 liberatae restituat, qualem iudex rationem deducta estimaverit portionem. Sin autem sua omnia
 perdidit, cum liberaret aliena, et de liberatis et de perditis rebus similis ratio deducatur, ut
 partem arbitrio iudicantis qui liberavit accipiat. Iustum est enim in simili casu, ut ille non
 damnum solus excipiat, qui se gravibus obiecerit periculis, et dum aliena minora conatur liberare,
 sua maiora cognoscitur perdidisse.

CCLXXXI. l. 7. mediam] sequuntur scripturae reliquiae, seu LB, seu fortasse US legendae.
 CCLXXXII. l. 15. illi] ille c.

1) Cf. Pauli Sent. II, 4, 2: Si facta incendio, ruina, naufragio aut quo alio simili casu
 res commodata amissa sit, non tenebitur eo nomine is, cui commodata est, nisi forte, cum posset
 rem commodatam salvam facere, suam praetulit; Stobbe l. c. p. 216 sqq.

LL. Sect. 1. I.

CCLXXXIII. Quod¹ nesciente domino servus fuerit commendatum, si id perierit, dominus servi nullum damnum incurrat. Suae enim inpotet culpa, qui servo alie-
[no res suas commendaverit domino] 5
[nesciente. Similis et de commodatis]
[forma servetur].

[CCLXXXIII. Si dominus per servum suum] = *L. Vis. V, 5, 7.*
[quodcumque sibi petierit commodandum, et] 10
[servus cum rebus commodatis in fuga fuerit] p. 85. [151]. [elapsus], tunc dominus obligetur, ut [com]-
modata restituat. Si vero servus pe[tisse] 15
dominum mentiatur et s[ic] deport[anda] ad dominum susceperit, sed ea, quae [susce]-
perit, everterit aut forte perdederit, et [fu]- 20
gitivus non potuerit inveniri, d[ominus] servi praebeat sacramentum, se eum, [ut sus]-
ciperet, non misisse, et cum id pete[ret, ig]-
norasse, et nihil calumniae pertim[escat].
Haec eadem de commendatis praecipim[us].

CCLXXXV. Nullus, qui pecunias commen[daverit] *cf. L. Vis. V, 5, 8.*
ad usuram, per annum plus quam tr[es sili]-
quas de unius solidi poscat usuras², [ita]

CCLXXXIII. *L. Vis. V, 5, 6: Quod nesciente domino servo fuerit commendatum, si id perierit, nec dominus nec servus ullum damnum incurrant. Suae enim imputet culpe, qui servo alieno res suas commendaverit domino nesciente. Si vero alicuius rei animal sit, et per fraudem pastorum diminutum repperiatur, haec reddere compellatur. Similis et de commodatis forma servetur, si fraude aut malitia consumpta aut dissipata noscuntur.*

CCLXXXIII. *L. Vis. V, 5, 7: Si dominus per servum suum quodcumque sibi petierit commodandum, et servus cum rebus commodatis in fuga fuerit elapsus, tunc dominus obligetur, ut commodata restituat. Si vero servus petisse dominum mentiatur et sic quasi deportanda ad dominum susceperit, et que susceperit aut evertat aut forte perdidit, et fugitivus non potuerit inveniri, dominus servi prebeat sacramentum, se eundem servum, ut susciperet, non misisse, et cum id peteret, ignorasse, et nihil calumnie pertimescat. . . . Haec eadem et de commendatis praecipimus custodire.*

CCLXXXV. *L. Vis. V, 5, 8: Si quicumque pecuniam commodaverit ad usuram, non plus per annum quam tres seliquas de unius solidi pascatur usuris . . . Et de solidis octo nonum soli-*

CCLXXXIII. *l. 6. nesciente] quae post haec in lege Reccessvindiana leguntur, cum sex tantum versus excidisse videantur, omisi.*

CCLXXXV. *l. 21. pecunias] ita vel pecunia scriptum videtur c.*

1) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 31; Ed. Theod. c. 121.* 2) *Eadem fere verba leguntur*

ut de solidis octo nonum solidum c[redito]-
 ri qui pecuniam ad usuram suscepi[t sol]-
 vat. Qui si cautionem ultra modum s[uper]-
 ius comprehensum per necessita[tem sus]-
 5 cipientis creditor extorserit, condicio co[ntra]
 leges inserta non valeat. Qui cont[ra hoc]
 fecerit, rem, quam commodaverat, [reci]-
 piat et nullam usuram. Quae vero cau[tae non]
 fuerant non solvantur usure.

TIT. DE VENDITIONIBUS. Ø

p. 86. [152]. [CCLXXXVI]. Venditio per scripturam facta plenam = L. Vis. V, 4, 3;
 [habea]t firmitatem. Si etiam scriptura fac- cf. L. Bai. 16, 2.
 [ta no]n fuerit, datum praetium testibus con-
 [prob]atur, et emptio habeat firmitatem.
 15 [Vendi]tio, si fuerit violenter extorta, id est
 [aut m]etu mortis aut per custodiam, nul-
 [la vale]at ratione¹.

[CCLXXXV]II. Si² quid a servo alieno fuerit conpa- = L. Bai. 16, 3.

dum creditori, qui pecuniam ad usuram *dedit*, exolvat . . . Quod si cautionem ultra modum
 20 superius comprehensum per necessitatem suscipientis creditor extorserit, condicio contra leges in-
 serta non valeat. *Si quis autem contra ordinationem hanc fecerit, eam rem, quam commodaverat,*
 recipiat, et que caute fuerant *in nullo* solvantur usure.

L. Vis. V, 4: TIT. DE COMMUTATIONIBUS ET VENDITIONIBUS.

L. Bai. 16: DE VENDITIONIBUS.

25 CCLXXXVI. L. Vis. V, 4, 3: Venditio per
 scripturam facta plenam habeat firmitatem. *Ce-*
terum, si etiam scriptura facta non fuerit et
 datum pretium presentibus testibus conprobetur,
 et *plenum* habeat emptio *roborem*. Venditio
 30 *vero, si fuerit violenter et per metum extorta,*
 nulla valeat ratione.

L. Bai. 16, 2: *Si quis vendiderit possessio-*
nem suam alicui, terram . . . post acceptum
pretium aut per cartam aut per testes con-
probetur firma emptio . . .

Venditio, si fuerit violenter extorta, id est
 aut metu mortis aut per custodiam, nulla ra-
 tione *firma sit*.

CCLXXXVII. L. Bai. 16, 3: Si *quis* a servo alieno *aliquid comparaverit nesciente*

CCLXXXV. l. 4. Qui] *ita pro quod scriptum videtur c.*

in *Interpretatione Codicis Theodosiani II, 33, 2: si quis plus quam legitima centesima continet,*
 35 *hoc est tres siliquas in anno per solidum, amplius a debitore sub occasione necessitatis accipere*
vel auferre praesumserit etc., unde auctorem legis nostrae hausisse existimaverunt Savigny, 'G. d.
R. R.' II², p. 76 sq., Stobbe, 'G. d. D. Rechtsqu.' I, p. 77, et Dahn, 'Westg. Studien' p. 9.
Quod recte refutaverunt Th. Gaupp, 'German. Abhandl.' p. 34 sq., Brunner, 'D. RG.' I, p. 324.
Cf. etiam Iustiniani Nov. 34, c. 1: si autem pecunias dedit, nihil amplius quam unam siliquam
 40 *pro singulo solido annuam praestare. 1) Cf. L. R. Vis. C. Th. III, 1, 9 c. Interpr.*
 2) *Legem, receptam in Legem Baiuvariorum, Chindasvindus rex sustulit L. Vis. V, 4, 13,*
referens de ea his verbis: cum promulgata sanctio iuris antiqui sine dominorum dispendio servorum
venditiones in irritum praeceperit devocari.

[ratum] domino nesciente, si dominus firmam
[esse n]oluerit emptionem, praetium red-
[dat e]mptori, et emptio nihil habeat firmitatis.

[CCLXXXV]III. Si quis servum suum vendiderit, et = *L. Vis. V, 4, 14.*

[servus] priori domino aliquod crimen obiece- 5
[rit, il]le, qui vendedit, recipiat quem vindedit,
[p]raetium redditurus emptori, ut ille
[in ser]vo suo requirat crimen, quod sibi obiecerat.
[Idem] de ancillis praecipimus custodiri.

[CCLXXXVI]III. Quoties de vindita re contentio = *L. Bai. 16, 4;* 10
cf. L. Vis. V, 4, 8.

[comm]ovetur, si alienam fuisse constite-
[rit, n]ullum domino praeiudicium compare-
[tur. E]t domino qui vendere aliena praesu[m]-
[serit d]uplum cogatur exsolvere¹, nihilomi-
[nus e]mptori quod accepit praetium red- 15
diturus; et quidquid ad (con)parate rei prof[ectum]
studio suae utilitatis emptor adiec[erit],
a locorum iudicibus aestimetur, et ei, [qui la]-
borasse cognoscitur, a venditore iu[r]is alie-
ni satisfactio iusta reddatur. 20

p. 91. [153].

domino suo, si dominus firmam esse noluerit emptionem, reddatur pretium emptori, et emptio nihil habeat firmitatis.

CCLXXXVIII. *L. Vis. V, 4, 14*: Si quis servum suum vendiderit, et *ipse* servus priori domino aliquod crimen obiecerit, ille, qui vendedit, recipiat quem vendiderat, pretium redditurus emptori, ut *ipse* in servo crimen, quod sibi obiectum est, *inquirere vel vindicare studeat*. Id 25
autem de ancillis praecipimus custodiri . . .

CCLXXXVIII. *L. Vis. V, 4, 8*: Quotiens de vendita *vel donata* re contentio commovetur, id est, si alienam *fortasse rem vendere vel donare quemcumque* constiterit, nullum emptori praeiudicium *feri poterit*. Sed ille, qui alienam *rem* vendere *vel donare* presumpsit, duplam rei domino cogatur exolvere, emptori *tamen* quod accepit pretium redditurus; et quidquid *in* profectum comparate rei emtor *vel qui donatum accepit* studio suae utilitatis adiecerat, a locorum iudicibus extimetur, adque ei, qui laborasse cognoscitur, a venditore *vel a donatore* iuris alieni satisfactio iusta reddatur . . .

L. Bai. 16, 4: Quotiens de vendita re contentio commovetur, si alienam fuisse constiterit, nullus *sine* domino praeiudicio comparetur. Et domino *is*, qui aliena vendere presumpsit, duplum 30
cogatur exsolvere, nihilominus emptori, qui accepit, pretium redditurus; et quicquid ad comparatae rei profectum studio suae utilitatis emptor adiecerit, a locorum iudicibus aestimetur, et ei, qui laborasse cognoscitur, a venditore 35
iuris alieni satisfactio iusta reddatur.

CCLXXXVIII. l. 12. nullum] nullam e.

40

1) Cf. *L. R. Vis. Paul. II, 17, 1 c. Interpr.*

CCLXL. Si quis ingenuum vendiderit, cu[m] ille] *cf. L. Bai. 16, 5;*
L. Vis. V, 4, 11.
suam probaverit libertatem, serv[um aut]
praetium servi ab illo, qui vendedit, [acci]-
piat ille sibi, quem vinditum fuisse [consti]-
5 terit, excepto quod emptori in dup[plum prae]-
tium, quod accepit, cogatur exsolve[re. Haec]
et de mulieribus forma servetur.

CCLXLI. Si quis servum suum vendederi[t, for]- *cf. L. Bai. 16, 6;*
L. Vis. V, 4, 15.
sitam eius nesciens facultates, habe[at in]-
10 queren[di] liberam potestatem; et sibi v[indicet]
ille, qui vendidit, cum potuerit invenir[e].

CCLXLII. Si¹ servus de peculio suo fuerit e[mptus], *= L. Vis. V, 4, 16;*
= L. Bai. 16, 7.
et hoc dominus eius forte nescierit, [de do]-
mini potestate non exeat; quia non pr[ae]tium],
15 sed res servi sui, dum ignorat, accepit.

CCLXLIII. Conmutatio² talem qualem empt[io ha]- *= L. Bai. 16, 8;*
= L. Vis. V, 4, 1.
beat firmitatem.

CCLXLIII. Venditionis³ haec forma serve[tur, ut], *= L. Vis. V, 4, 7;*
= L. Bai. 16, 9.

20 CCLXL. *L. Vis. V, 4, 11: Si ingenuus*
ingenuum vendere vel donare presumerit . . . ;
adque etiam de mulieribus . . . huius ordinis
forma servetur.

L. Bai. 16, 5: Si quis ingenuum vendiderit,
cum ille suam probaverit libertatem, is, qui eum
vendiderit, reducat eum in locum suum . . .
et componat ei XL solidos, excepto quod emptori
in duplum pretium, quod accepit, cogatur
exsolvere. Similis ratio dupliciter de feminis
servetur.

25 CCLXLI. *L. Vis. V, 4, 15: Si quis servum*
suum vendiderit, eius nesciens facultatem, habebit
inquirendi liberam potestatem, ut sibi vindicet
ille, qui vendidit, cum potuerit invenire rem
30 *servi venditi.*

L. Bai. 16, 6: Si quis servum suum ven-
diderit forsitan eius nesciens facultates, quas
habebat, dominus eius potestatem habeat, qui
eum vendidit, requirendi res eius, ubicumque
invenire potuerit.

CCLXLII. *L. Vis. V, 4, 16: Si servus de*
suo peculio fuerit emptus, et hoc dominus eius
forte nescierit, de domini sui potestate non
exeat; quia non pretium, sed res servi sui
35 *dominus, dum ignorat, accepit.*

L. Bai. 16, 7: Si quis servus de peculio
suo fuerit redemptus, et hoc dominus eius forte
nescierit, de domini potestate non exeat; quia
non pretium, sed res servi sui, dum ignorat,
accepit.

CCLXLIII. *L. Vis. V, 4, 1: Conmutatio,*
si non fuerit per vim et metum extorta, talem
qualem et emptio habeat firmitatem.

L. Bai. 16, 8: Conmutatio, hoc est quod
cambias, talem qualem emptio habeat firmitatem.

CCLXLIII. *L. Vis. V, 4, 7: Venditionis*

L. Bai. 16, 9: Venditionis haec forma ser-

40 CCLXLI. *l. 9. facultates] ita vel facultatem c.*

1) *Cf. Cod. Iust. IV, 49, 7.* 2) *Cf. Cod. Iust. IV, 64, 2; Nov. Valent. III. 31, 4;*
L. Rom. Burg. 35, 5. 3) *Cf. Cod. Th. III, 1, 1. 4. 7 c. Interpr.; Cod. Iust. IV, 34, 2.*
4. 8. 15.

p. 92. [154]. (seu res) [seu m]ancipia seu quodlibet animalium ge-
[nus v]enditur, nemo propterea firmitatem
[vendi]tionis inrumpat, quod dicat, rem vili
[prae]tio vendidisse.

[CCLXLV. Si] venditor non fuerit idoneus, fideius- = *L. Vis. V, 4, 2.* 5
[sore]m dare debet emptori.

[CCLXLVI]. Si pars praetii data est, pars promiss- = *L. Vis. V, 4, 5.*
[sa, no]n propter hoc venditio facta rumpat-
[tur; s]ed si emtor ad placitum tempus non
[exhibu]erit praetii reliquam portionem, pro 10
[part]e, quam debet, solvat usuras¹; nisi hoc
[fort]e convenerit, ut res vendita reformetur.

[CCLXLVI]I. Qui arras pro quacumque acceperit re, *cf. L. Vis. V, 4, 4;*
[prae]tium cogatur implere, quod placuit. *L. Bai. 16, 10.*
[Empt]or vero, si non occur(er)it ad diem con- 15
[stitu]tum, arras tantummodo recipiat, quas
[dedi]t, et res definita non valeat².

<p>hec forma servetur, ut, seu res <i>aliquas vel terras</i> seu mancipia vel quodlibet animalium genus venditur, nemo propterea firmitatem vinditionis inrumpat, eo quod dicat, rem <i>suam</i> vili pretio vindidisse.</p>	<p>vetur, ut, seu res seu mancipium vel quodlibet genus animalium venditur, nemo propterea firmitatem venditionis inrumpat, quod dicat, <i>se</i> 20 vili pretio vendidisse.</p>
--	--

CCLXLV. *L. Vis. V, 4, 2*: Si venditor non *sit* idoneus, *ingenuum* fideiussorem dare
debebit emtori . . .

CCLXLVI. *L. Vis. V, 4, 5*: Si pars pretii data est *et* pars promissa, non propter hoc 25
vindicio facta rumpatur; sed si emtor ad placitum tempus non exhibuerit pretii reliquam portionem,
pro *pretii* partem, quam debet, solvat usuras; nisi hoc forte convenerit, ut res *emta venditori*
debeat reformari.

<p>CCLXLVII. <i>L. Vis. V, 4, 4</i>: Qui arras pro quacumque re acceperit, <i>id</i> cogatur implere, quod placuit; emtor vero, si . . . ad con- stitutum non occurrerit diem, <i>quem voluerit pro</i> <i>se dirigat</i>; qui pretium tempore definito per- compleat. Quod si constituto die nec ipse suc- cesserit, nec pro se dirigere voluerit, arras tantummodo recipiat, quas dedit, et res definita non valeat.</p>	<p><i>L. Bai. 16, 10</i>: Qui arras <i>dedit</i> pro qua- cumque re, pretium cogatur implere, quod 30 placuit emptori. <i>Et</i> si non occurrerit ad diem constitutum <i>vel antea non rogaverit placitum</i> <i>ampliolem, si hoc neglexerit facere, tunc perdat</i> arras, <i>et pretium, quod debuit, impleat.</i> 35</p>
--	---

CCLXLV. *L. 6. emptori] tempori c.*

1) *De usuris pretii cf. Dig. XIX, 1, 13, § 20; XXI, 1, 29, § 2; XXII, 1, 18, § 1;*
Cod. Iust. IV, 49, 5; 32, 2; Pauli Sent. II, 17, 9; Fragm. Vatic. 2. 2) *Qualem vim haec 40*
lex, quae valde mutata et in Legem Reccessvindianam et in Legem Baiuvariorum recepta est,
habeat, demonstravit A. Heusler, 'Institutionen' I, p. 84 sq. II, p. 253 sq.; cf. etiam
R. Schroeder, 'D. RG.'³ p. 295.

[CCLXLVI]II. Rem¹ in contemptione positam
[non] liceat donare nec vindere. = L. Vis. V, 4, 9;
= L. Bai. 15, 6.

[CCLXLVII]II. Parentibus² filios suos vendere (non
liceat) aut = L. Vis. V, 4, 12.

5 [d]onare nec oppignerare. Nec ex illis aliquid
[suo] iure defendat ille, qui acceperit, sed
[magis] praetium, quod dedit perdat
p. 104, c. 2. [165]. qui a par[entibus] filium comparavit].

CCC. Quicumque³ ingenuus post annum] = L. Vis. V, 4, 10.
10 vicisim[um] se vindi permiserit et praetium]
cum ven[ditore] partitus est, ut circumve-
niret e[mptorem], proclamans postea nul-
latenus [audiatur, sed in ea qua voluit servi]-
tute per[maneat; quoniam non est dignus],
15 ut liber [sit, qui se volens subdidit servituti].

CCCI. Nullo
ro cuius
ut in Ro[man].

<p>CCLXLVIII. L. Vis. V, 4, 9: Rem in 20 contentione positam . . . non liceat nec donare nec vindere . . .</p>	<p>L. Bai. 15, 6: Rem in contentione positam non liceat donare nec vendere.</p>
--	---

CCLXLVIII. L. Vis. V, 4, 12: Parentibus filios suos vendere non liceat aut donare
vel obpignorare. Nec ex illis aliquid iuri suo defendat ille, qui acceperit; sed magis pretium
vel sepositionis commodum, quod dederat, perdat qui a parentibus filium comparavit.

25 CCC. L. Vis. V, 4, 10: Quicumque ingenuus se vindi permiserit et pretium cum ven-
ditore partitus est, ut circumveniret emptorem, proclamans postea nullatenus audiatur, sed in ea
qua voluit servitute permaneat; quoniam non est dignus, ut liber sit, qui se volens subdidit
servituti.

CCLXLVIII. l. 5. Nec ex illis] ita, ut videtur, c. || l. 6. iure] abhinc usque ad verbum perdat omnia
30 prorsus incerta.

CCC. l. 10. [post annum] vicisim[um] supplevi cf. n. 3; [se vendiderit vel] vicisim Bluhme.

CCCI. l. 16. Caput CCCI—CCCVII pauca tantum vestigia supersunt, quae neque ex Lege Vis.
neque ex Lege Bai. suppleri possunt. Minime autem probaverim, quod opinatus est Bluhme, cum capitibus
CCCI—CCCVII ea proxime convenire videri, quae L. Vis. X, 1, 8. 9. 16. existant. Haud dubie capita CCCI et
35 CCCII ad tit. De venditionibus pertinent.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IV, 5, 1; Summar. ad h. t., ed. Haenel p. 6; L. Rom. Cur.,
LL. V, p. 343. 2) Cf. Cod. Inst. IV, 43, 1; Pauli Sent. V, 1, 1. 3) Cf. Dig. XL, 12, 7:
Liberis etiam hominibus, maxime si maiores viginti annis venum se dari passi sunt vel in servi-
tutem quaqua ratione deduci, nihil obest, quominus possint in libertatem proclamare, nisi forte
40 se venum dari passi sunt, ut participaverint pretium. Si quis minor viginti annis ad partiendum
pretium venum se dari passus est, nihil ei hoc post viginti annos nocebit. Sed si ante quidem
se venum dedit, post vicissimum autem annum pretium partitus est, poterit ei libertas denegari.
Cf. etiam Dig. XL, 13, 1; Inst. I, 3, § 4; Cod. Inst. VII, 16, 5; 18, 1.

et facult[a]
 qui procla[ma]

CCCII. Nullus [re]-
 gis aut iu[dicis]
 us audea[t] [ver]-
 borum pl[acit]

5

(Desunt versus 6.)

p. 103, c. 1. [156]. [CCCIII(?)] onis nul-
 [l] aut pro
 mum quod
 nt inqui-
 mora exi-
 [g] [q]uamdiu

10

[CCCIII(?)]¹ s terras
 transfer-
 [re] terras suas
 ut forte
 [R]omanus
 [G]othus qui
 re coga-
 [tur] [ter]ritorio ci-
 [vitatis] [a]ddatur aug-
 [mentum] rito

15

20

(Desunt versus 6.)

25

[TIT. DE DONATIONIBUS.]

[CCCV].

p. 106, c. 2. [157]. conferunt[ur]²
 ve sunt, hoc observan[dum esse iubemus],
 quod gloriosae memori[ae patris nostri]
 vel decessorum nost[rorum constitui]
 mansuetudo; quia iniqu[uum esset prin]-
 cipum statuta convell[li].

cf. L. Vis. V, 2, 2.

30

CCCV. L. Vis. V, 2, 2 (Chindasv.): Donationes regie potestatis, que in quibuscumque personis conferuntur sive conlate sunt, in eorum iure persistent; quia non oportet principum statuta convelli, que convellenda esse percipientis culpa non fecerit.

CCCIII. l. 14. lineae pars ultima, quae sola exstat, nulla scripturae vestigia praebet; qua de causa l. 15. novum caput incepisse existimo.

CCCV. l. 33. principum] cipum vel fortasse orum c.

1) Hoc caput ad causas ex divisione terrarum ortas spectare videtur. Cf. supra p. 4, 40 n. 1. 2) Lex constituisse videtur, ut res ex largitate principum concessae in possessorum eorumque heredum iure inconvulse consistere deberent. Cf. etiam L. Burg. 1, 3.

CCCVI. 'Si¹ quis episcopus vel presb[yster aliquid] = L. Vis. V, 1, 3.
 praeter consensu om[nium clericorum de re]-
 bus aecclesiae facere cr[ediderit, hoc fir]-
 mum non esse precipim[us¹; nisi praebeat]
 5 omnis clericus consen[sum suum, seu de fun]-
 do seu de hereditatibus. [Filii autem 'cle]- = L. Vis. V, 1, 4.
 ricorum, qui terras vel [aliquid ex muni]-
 ficentia aecclesiae posside[nt, si in laicos]
 conversi fuerint vel d[e servitio aecclesiae]
 10 discesserint, vel ami[ttant, quod possidebant]¹,
 iuste re . . . lat
 (Desunt versus 6.)

p. 105, c. 1. [158]. CCCVII. Maritus si uxori su[ae] aliquid donaverit, de = L. Vis. V, 2, 7.
 [hoc, quod vo]luerit, scriptura sua ma-
 15 [nu signo siv]e subscriptione confir-
 [met, ita ut du]o aut tres testes *ingenui*
 [subscriptore]s accedant; et sic volun-
 [tas ipsius habeat] firmitatem. Et si . . .
 . . . [scriptu]ram non fuerint praescn-
 20 [tes] s t[est]um
 . . . [Volunta]s autem, si necessitas [est],
 [coram duobus a]ut tribus testibus ore
 [promulgari] p[ote]s[t]. Similis de uxoris
 [voluntate, qu]ae in maritum confer-
 25 [re voluerit, donat]ionis forma servetur.

CCCVI. L. Vis. V, 1, 3: Si quis episcopus aut presbyter vel quicumque ex clericis preter consensum ceterorum clericorum aliquid de rebus ecclesie vendiderit vel donaverit, hoc firmum non esse precipimus, nisi ita fuerit facta vinditio sive donatio, quemadmodum sanctorum canonum instituta constituunt adque decernunt.

30 L. Vis. V, 1, 4: Heredes episcopi seu aliorum clericorum, qui filios suos in obsequium ecclesie commendaverint et terras vel aliquid ex munificentia ecclesie possederint, si ipsi in laicis reversi fuerint aut de servitio ecclesie, cuius terram vel aliquam substantiam possidebant, discesserint, statim quod possidebant amittant.

CCCVII. L. Vis. V, 2, 7: Maritus si uxori suae aliquid donaverit, de hoc, quod ipsa
 35 sibi habere voluerit, scriptura manus suae suscriptione vel signo confirmet, ita ut duo aut tres testes ingenui suscriptores vel signa facientes accedant; et sic voluntas ipsius habeat firmitatem. Similis et de uxoris voluntate, que in maritum conferre voluerit, donationis haec forma servetur, si tamen

CCCVI. l. 10. discesserint corr. discesserint c.
 40 CCCVII. l. 21 sqq. Cf.: voluntas verbis coram probationem promulgata, L. Vis. II, 5, 12.

1) Hanc legem minime ad can. 3. Conc. Toletani III. referendam esse, ut, supplemento a Fr. Bluhme perperam facto seductus, opinatus est Helfferich, 'Westgotenrecht' p. 45, demonstravit Brunner, 'D. RG.' I, p. 322.

- [CCCVIII. 'Res donata, si] in praesenti traditur, = *L. Vis. V, 2, 6.*
 [nullo modo a dona]tore repetatur, nisi cau-
 [sis certis et p]robatis¹. 'Qui vero sub hac *ibidem in fine.*
 [occasione largitur, ut po]st eius morte
 [ad illum, cui donaverit, res donata pertineat], 5
 [quia similitudo est testamenti, habebit]
 [licentiam inmutandi voluntatem suam],
 [quando voluerit, etiam si in nullo]
 [laesum fuisse se dixerit. Ille vero],
 [qui falsa donatione circumventus] 10
 p. 83. [159]. aliquid in utilitate donatoris e[xpendit],
 aut ab ipso donatore recipiat [aut ab eius]
 heredibus, ne iniuste damna sus[tineat]
 qui honestum lucrum de inani pr[omissi]-
 one speraverat]. 15
- CCCVIII. Donatio, que per vim et met[um pro]- = *L. Vis. V, 2, 1.*
 batur extorta, nullam habeat fir[mitatem].
- CCCX. Si quis buccellario¹ arma deder[it vel ali]- = *L. Vis. V, 3, 1.*
 quid donaverit², si in patroni sui m[anserit]
 obsequio, aput ipsum quae sunt d[onata per]- 20
 maneant. Si vero alium sibi patr[onum ele]-
 gerit, habeat licentiam, cui se volue[rit com]-
 mendare; quoniam ingenuus hom[o non po]-
 test prohiberi, quia in sua potest[ate consis]-
 tit; sed reddat omnia patrono, que[m dese]- 25
 ruit. Similis et de circa filios patro[ni vel buccel]-

CCCVIII. *L. Vis. V, 2, 6 (Chindasv.): Res donatae, si in presentia testium traditae sunt, nullo modo repetantur a donatore . . . Qui vero sub hac occasione largitur, ut eandem rem ipse, qui donat, usufructuario iure possideat, et ita post eius mortem ad illum, cui donaverit, res donata pertineat, quia similitudo est testamenti, habebit licentiam inmutandi voluntatem suam, 30 quando voluerit, etiam si in nullo laesum fuisse se dixerit. Ille vero, qui falsa donatione circumventus aliquid in utilitatem donatoris expendit, aut ab ipso donatore recipiat, aut ab eius heredibus, ne iniuste damna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat.*

CCCVIII. *L. Vis. V, 2, 1: Donatio, que per vim et metum fuerit extorta, nullam habeat firmitatem.* 35

CCCX. *L. Vis. V, 3, 1: Si quis ei, quem in patrocinio habuerit, arma dederit vel aliquid donaverit, aput ipsum que sunt donata permaneant. Si vero alium sibi patronum elegerit, habeat licentiam, cui se voluerit commendare; quoniam ingenuo homini non potest prohiberi, quia in sua potestate consistit; sed reddat omnia patrono, quem deseruit. Similis et circa filios*

CCCVIII. *L. 11. donactoris vel donaotoris c.* 40

1) *Buccellarius est cliens, qui patrono armis quasi miles privatus servit. Lex Reccesvindiana pro buccellario plerumque dicit: qui est in patrocinio. Cf. O. Seeck in 'Zeitschrift d. Savigny-Stiftung, Germ. Abth.' XVII, p. 105 sqq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 5. 56. 255. 262. 271.*
 2) *Cf. Brunner, 'Landschenkungen' in 'SB. d. Berl. Ak.' LII (1885), p. 1190.*

larii forma servetur: ut, si ipsi qu[*idem eis*]
 obsequi volueri(n)t, donata possidea[nt; si vero]
 patroni filios vel nepotes credider[*int relin-*]
 quendos, reddant universa, quae pa[*rentibus*]
 5 eorum a patrono donata sunt. Et [si aliquid]
 buccellarius sub patrono adquesie[rit, medie]-
 tas ex omnibus in patroni vel filior[um eius]
 p. 84. [160]. [potesta]te consistat; aliam mediaetatem
 [buccella]rius, qui adquaesivit, obtineat; et si
 10 [filiam reli]quirit, ipsam in patroni potestate
 [manere] iubemus; sic tamen, ut ipse patro-
 [nus aeq]ualem ei provideat, qui eam sibi pos-
 [sit in ma]trimonium sociare. Quod si ipsa
 [sibi con]tra voluntatem patroni alium for-
 15 [te elegerit], quidquid patri eius a patrono fue-
 [rit don]atum vel a parentibus patroni, omnia
 [patron]o vel heredibus eius (restituatur).

[CCCXI. Ar]ma, quae saionibus¹ pro obsequio da(n)- = *L. Vis. V, 3, 2.*
 [tur, nul]la ratione repetantur; sed illa, quae,
 20 [dum sai]us est, adquisivit, in patroni potes-
 [tate co]nsistant.

[CCCXII. Ro]manus, qui Gotho donaverit rem, quae = *L. Vis. V, 4, 20.*
 [est i]udicio repetenda, aut tradiderit
 [occup]andam, priusquam adversarium iu-
 25 [dicio s]uperarit, si etiam eam Gothus inva-

patroni vel filios eius, qui in patrocinio fuit, forma servetur: ut, si tam ipse, qui in patrocinio
 fuit, quam filii eius filii patroni obsequi voluerint, donata possideant. Si vero patroni filios vel
 nepotes ipsis nolentibus crediderint relinquendos, reddant universa, quae parentibus eorum a patrono
 donata sunt. Quicumque autem in patrocinio constitutus sub patrono aliquid adquisierit, medietas
 30 ex omnibus in patroni vel filiorum eius potestate consistat; alia vero medietatem idem buccel-
 larius, qui adquisivit, obtineat. Quod si buccellarius filiam tantummodo reliquerit et filium non
 reliquerit, ipsam in potestate patroni manere iubemus; sic tamen, ut ipse patronus equalem pro-
 videat, qui eam sibi possit in matrimonium sociari; et quidquid patri vel matri eius fuerat datum,
 ad eam pertineat. Quod si ipsa sibi contra voluntatem patroni inferiorem forte elegerit, quid-
 35 quid patri eius a patrono fuerit donatum vel a parentibus patroni, patrono vel heredibus eius
 restituatur.

CCCXI. *L. Vis. V, 3, 2:* Arma, quae saionibus pro obsequio donantur, nulla ratione a
 donatore repetantur; sed illa, quae, dum saio est, adquisivit, in patroni potestate consistent.

CCCXII. *L. Vis. V, 4, 20:* Si quis rem, quae est per iudicium repetenda, priusquam
 40 adversarium iudicialiter superaret, ita vendiderit vel donaverit alicui aut forsitan tradiderit occu-
 pandam, ut absque audientia iudicantis privetur dominium possessoris: ipse, qui possedit, per

CCCX. l. 10. potestatē c. || l. 11. sic] siet c. || l. 17. restituatur] ne vestigia quidem verbi exstant.

1) Saiones vel sagiones sunt hoc loco comites privatorum armati. Cf. quae exposui
 'N. Arch.' XXIII, p. 87. 102 sq.; Dahn, 'Könige' VI², p. 138 sqq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 189.

[serit, tum] possessor rem suam per executio-
 [nem iu]diciis, quae occupata fuerint, statim
 [recipi]at, nec de eius postmodum repeti-
 [tione p]ulsetur, etiam si bona sit causa re-
 [peten]tis; sed Romanus Gotho eiusdem meriti
 p. [161]. [rem aut pretium repensare cogatur; quia]
 [rem, antequam vindicaret, fecit invadi].

(Capita CCCXIII—CCCXVII, quae exstabant olim paginis 161. 162,
 omnino desunt.)

p. 141. [163]. [CCCXVIII]. (Versus 4 legi nequeunt.) 10

CCCXVIII. Maritus si uxori suae aliquid d[ona]-
 verit, et ipsa post obitum mariti sui [in nul]-
 lo scelere adulterii fuerit conversa[ta, sed] = L. Vis. V, 2, 5.
 in pudicitia permanserit, aut si certe [ad alium]
 maritum honesta coniunctione per[vene]- 15
 rit, de res sibi a marito donatis pos[siden]-
 di et post obitum suum relinquendi c[ui volue]-
 rit habeat potestatem. Sin autem pe[r adul]-
 terium seu inhonestam coniunctionem s[e mis]-
 cuisse convincitur, quidquid de fac[ultate] 20
 mariti sui fuerat consecuta, totum [incunc]-
 tanter amittat, et ad heredes don[atoris]
 legitimos revertatur.

TIT. DE SUCCESSIONIBUS. Ø

CCCXX. S[i]. nec . . . 25
 in . . .

(Sequantur 3 versus, qui legi nequeunt.)

exsecutionem iudicis, rem, quae occupata fuerat, statim recipiat, nec de eius postmodum repe-
 titione contendat, etiam si bona sit causa petentis. Ille vero, qui hoc vendidit aut donabit vel
 occupari precepit, quod iuste vindicare nullatenus potuit, eiusdem meriti rem aut pretium ei, a quo 30
 victus fuerit, repensare cogatur; quia rem, antequam vindicaret, fecit invadi.

CCCXVIII. L. Vis. V, 2, 5: Maritus si uxori suae aliquid donaverit, et ipsa post obitum
 mariti sui in nullo scelere adulterii fuerit conversata, sed in pudicitia permanserit, aut certe si
 ad alium maritum honesta coniunctione pervenerit, de rebus sibi a marito donatis possidendi et
 post obitum suum, si filios non habuerit, relinquendi cui voluerit habeat potestatem. . . . Si autem 35
 per adulterium seu per inhonestam coniunctionem se miscuisse convincitur, quidquid de facultate
 mariti sui fuerat consecuta, totum incontinentanter amittat, et ad heredes donatoris vel ad filios
 legitimos revertatur.

CCCXX. Pro hac lege Reccessvindus praebet Antiquam IV, 2, 1: Si pater vel mater

CCCXII. l. 5. meriti] hac voce finitur pagina ultima quaternionis decimi, quod ex signo X in margine 40
 inferiori scripto efficitur.

CCCXVIII. l. 10. CCCXVIII] huius capituli pauca vestigia, singulae scilicet litterae, in lineis 1—4.
 paginae supersunt, ex quibus nihil certi cognosci potest.

CCCXVIII. l. 18. res] ita, ut videtur, non reb. c.

p. 143. [164]. . . de re eas aequitate
 erè mancipia eius
 ibus . . . s vel in aliis rebus ae-
 [qualem] habeant portionem; quod si au[tem]
 5 . . . viro . ore v . tate con[iugi]um
 [expet]ens, sponte transierit, perd[at por]-
 [tione]m, quam acceperat. Sor(or) fratrum
 [suo]rum heredi . re . qua . que . . .
 . . perman . . . qua[mdi]u adv[ixer]it
 10 . . s vel in cultura cum fratribus habeat
 [porti]onem; post obitum viro eius terras
 [ad he]redes superius comprehensos [absque]
 [mora] revertantur, reliquas facultates cui
 [vol]uerit donatura. Circa sanctimonia-
 15 [lem au]tem, quae in c[as]titate permanserit, in po-
 [testa]te parentum praecipimus perman[ere].
 [Quod] si parentes sic transierint, ut nulla
 [fueri]t testamenti ratio, puella inter fra-
 [tres a]equalem in omnibus habeat po[r]tio-
 20 [nem]; quam usque ad tempus vitae suae usu-
 [fruc]tuario iure possideat, post obitum
 [vero] suum terras suis heredibus derelinquat,
 [de rel]iqua facultate faciendi quod voluerit
 in eis potestatem n . t . .

25 p. 140, c. 2. [165]. CCCXXI. Si marito superstita uxor forsitam
 moriatur, filii, qui sunt de eodem coniugio
 procreati, in patris potestate consistant,
 et res eorum, si novercam non superduxe-
 rit, ea conditione possideat, ut nihil exinde
 30 aut vendere aut evertere aut quocumque
 pacto alienare praesumat, sed omnia filiis
 suis integra et intemerata conservet.
 Fructos tamen omnes pro suo iure percipiat
 et una cum filiis communibus consumat
 35 expensis. Cum autem filius duxerit uxorem aut

= L. Vis. IV, 2, 13.

intestati discesserint, sorores cum fratribus in omni parentum facultate absque aliquo obiectu equali divisione succedant.

CCCXXI. L. Vis. IV, 2, 13: *Matre mortua filii in patris potestate consistant. Quod si marito supreste uxor forsitam moriatur, filii, qui sunt ex eodem coniugio procreati, in patris potestate consistant, et res eorum, si novercam non superduxerit, ea conditione possideat, ut nihil exinde aut vendere aut evertere aut quocumque pacto alienare praesumat, sed omnia filiis suis integra et intemerata conservet. Fructos tamen omnes cum filiis suis pro suo iure percipiat et una cum ipsis filiis suis communibus consumat expensis. Cum vero filius ducit uxorem aut filia*

CCCXX. l. 7. Soror] Sor ut videtur c. || l. 24. in eis etc. hic versus minoribus litteris infra in
 45 margine scriptus in c.

CCCXXI. l. 25. forsitam] ita aperte c.; noverca, quod legit Knust, non scriptum est.

filia maritum acceperit, statim a patre
de rebus maternis suam recipiat portionem,
ita ut usufructuaria patri tertia derelin-
quatur. Pater¹ autem tam filio quam filiae,
cum XX annos aetatis impleverit, mediam
ex eadem, quam unumquemque contingit
[de rebus maternis, restituat portionem],
[etiam si nullis fuerint nuptiis copulati].
[Medietatem vero dum advixerit pater sibi]
[vindictet, filiis post obitum relinquendam].
[Qui autem novercam superduxerit, omnes]
[facultates maternas filiis mox reformet];
ne, dum filii cum rebus ad domum transeunt
alienam, novercae suae vexentur iniuriis². Ea-
dem quoque de nepotibus forma servetur.

p. 159, c. 1. [166].

CCCXXII. Mater, si in viduitate permansit, aequa-
lem inter filios suos, id est qualem unus ex fi-
liis, usufructuariam habeat portionem; quam
usque ad tempus vitae suae usufructuario
iure possideat, ceterum nec donare nec
vendere nec uni ex filiis conferre
praesumat³. Quod si eam filii hanc portio-
nem matris (evertere) sive per negligentiam sive

= L. Vis. V, 2, 14.

maritum acceperit, istatim a patre de rebus maternis suam recipiat portionem, ita ut usufructuario
iure patri tertia relinquatur. Pater autem tam filio quam filiae, cum XX annos aetatis impleverint, 25
mediam ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, restituat portionem, etiam si
nullis fuerint nuptiis copulati. Medietatem vero dum advixerit pater sibi vindictet, filiis post
obitum relinquendam. Qui autem novercam superduxerit, omnes facultates maternas filiis mox
reformet; ne, dum filii cum rebus suis ad domum transeunt alienam, novercae suae vexentur iniuriis.
Eadem quoque et de nepotibus forma servetur. Quod si pater

CCCXXII. L. Vis. IV, 2, 14: Mater, si
in viduitate permansit, equalem inter filios
suos, id est qualem unusquisque ex filiis, usu-
fructuariam de facultate mariti habeat portionem;
quam usque ad tempus vite suae usufructuario
iure possideat, ceterum nec donare nec vendere
nec uni ex filiis conferre presumat. Quod si
eam filii portionem ipsam matrem evertere seu
per negligentiam sive per odium forte pre-

L. Bai. 15, 7: De viduis. Quae post mortem
mariti si in viduitate permanet, aequalem inter
filios suos, id est qualem unus ex filiis, usu-
fructuariam habeat portionem, usque ad tempus
vitae suae usufructuario iure possideat.

CCCXXII. L. 21. conferre prae conferre praesumat c. || l. 22. eam] iidem K.; haud plane legitur. 40

1) Sumpta sunt haec ex iure Romano; cf. Nov. Valent. III. 34, § 10. c. Interpr. et L. Rom.
Burg. 26. 2) Cf. infra ad L. Vis. IV, 2, 13. 3) Cf. Nov. Severi 1: post viri obitum
sponsalia in usufructum tantum mater habeat et a filiis alienare non possit . . . omnibus ex
eodem matrimonio filiis ex aequo communia in unum aut alterum matri conferre non liceat.
Interpr.: Nec liceat matri cui voluerit de filiis aliquid exinde amplius pro sua voluntate donare. 45

per odium eorum forte prespexerint ad millenarium¹ vel ad comitem civitatis aut iudicem referre non differant, ut matrem suam contestatione commoneant, ne res, quas ad usumfructum accepit, evertat. Nam usumfructum, quem ipsa fuerat perceptura, dare cui voluerit, filio vel filiae, non vetetur². Verum si [ex ea usufructuaria portione aliquid probatur eversum, filiis post mortem matris de eius facultatibus sarciatur. Post obitum] [vero matris portio, quam acceperat, ad filios] [equaliter revertatur, quia non possunt] de pater[na hereditate fraudari. Quod si mater ad ali[as nuptias forte transierit, ex ea die] usufruc[tuariam portionem, quam de bonis] mariti fu[erat consecuta, filii inter reli]quas res [paternas, qui ex eo nati sunt coniugio, vin]dicabunt].

p. 142, c. 2. [167].

CCCXXIII. M[aritus si cum servis uxoris in expeditione] [aliquid lucris fuerit consecutus], nihil ex[inde uxor a viro suo praesumat repe]re.

= L. Vis. IV, 2, 15.

spexerint, ad comitem civitatis aut ad iudicem referre non differant, ut matrem sua contestatione commoneant, ne res, quas usufructuarias accepit, evertat. Nam usufructu, quem ipsa fuerat perceptura, dare cui voluerit, filio vel filie, non vetetur. Sed et quod de ipso usu sibi debito iuste conquirere potuerit, faciat quodcumque illi omnimodis iustissime placuerit (?). Verum si ex ea usufructuaria portione aliquid probatur eversum, filiis post mortem matris de eius facultatibus sarciatur. Post obitum vero matris portio, quam mater acceperat, ad filios equaliter revertatur, quia non possunt de paternam hereditatem fraudari. Quod si mater ad alias nuptias forte transierit, ex ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas, qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt.

L. Bai. 15, 8: Quod si mater ad alias nuptias forte transierit, ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas, qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt.

CCCXXIII. L. Vis. IV, 2, 15: Maritus si cum servis uxoris sue aliquid adquisierit vel in expeditione aliquid lucris fuerit consecutus, nihil exinde uxor a viro suo presumat repetere, nec

1) Millenarium, qui alias thiusfadus vocatur, tempore Eurici regis non solum militaribus, sed etiam civilibus rebus functum esse haec lex demonstrat. 2) Cf. Novellam Severi cit.: matres . . . usufructum suum cui voluerint largiantur. Interpr.: Sane de usufructu suo . . . (mater) donandi cui voluerit liberam habeat potestatem.

tere, nec [ipso vivente nec post eius obitum];
 sed vir, q[ui uxorem suam secundum sanctam scrip]-
 turam in p[otestate habet¹, similiter et in ser]-
 vis eius p[otestatem habebit, et omnia, quae]
 cum servis [uxoris vel suis in expeditione] 5
 nem adqu[isivit, in sua potestate permane]-
 ant; pro [eadem scilicet ratione, quia, si servi, dum]
 cum dom[ino suo in expeditione conversabantur],
 [aliquid admisissent forte damnosum, ille],
 [qui eos secum duxerat, et ei aliquid fecerant] 10
 [augmenti, ipse pro eis et responsum daturus]
 [esset et compositionem, si culpabiles fuissent]
 [inventi²; ut sicut³ lucrum ita et damnum]
 [ad se dominus noverit pertinendum].

p. 141, c. 1. [168]. [CCCXXIII]. qui . . . 15
 llam ad
 nt iste s
 nter . . .
 tatem . . .
 inter . . . 20
 neque do

 [CCCXXV]. rem sine
 simul la-
 [bora]. [man]cipiis a . . . 25
 et ipse mi-
 post mor-
 [tem]. itum con-
 re marito
 tatum fu- 30
 is relin-
 [qu]

(Desunt 6 versus cum capite CCCXXVI.)

ipso viventem nec post eius obitum; sed vir, qui uxorem suam secundum sanctam scripturam
 habet in potestate, similiter et in servis eius potestatem habebit, et omnia, que cum servis 35
 uxoris vel suis in expeditionem adquisivit, in sua potestate permaneant; pro eadem scilicet rationem,
 quia, si ipsi servi, dum cum domino suo in expeditione conversabantur, aliquid admisissent forte
 damnosum, ille, qui eos secum duxerat, et ei aliquid fecerant augmenti, ipse pro eis et responsum
 daturus esset et compositionem, si culpabiles fuissent inventi. Unde bene iubetur, ut sicut lucrum,
 ita et damnum ad se dominus noverit pertinendum. 40

CCCXXIII. l. 5. servis] lectio dubia est.

1) Cf. Gen. 3, 16. 2) Cf. Capitulare Ludovici I. imp., Capit. I, p. 305, c. 17:
 cognoscat unusquisque, omnes qui in suo obsequio in tali itinere pergunt, sive sui sint sive alieni,
 ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum, et quicquid ipsi in pace violanda delin-
 querint, ad ipsius debet plivium pervenire. 3) His verbis iureconsulti Romani de sociis usi 45
 sunt; Ulpianus ad edictum, Dig. XVII, 2, 52, § 4: sicuti lucrum ita damnum quoque com-
 mune esse oportet; Paulus, Sent. II, 16: sicut lucrum ita damnum inter socios communicatur.

p. 141, c. 2. [169]. CCCXXVII. In priori lege fuerat constitutum,
 ut, si pater . . . [pa]tris filius cum matre
 portione, ea ratione
 ue defuncti tam-
 5 nis modo meliori ordi-
 nantes [praecipimus], ut patre defuncto si
 filius] omnem facultatem eius
 . . . ma . . . debeat vindicare, quae tamen di[e]-
 bus Si vero qui moritur fili-
 10 os, nepotes et pronepotes reliquerit, ipsi
 omnes habeant facultates, [ea conditione ser-
 vata, ut nepos ex eo filio, qui patre supersti-
 te mortuus fuerit integram de avi bonis, quam
 fuerat pater eius, si [vixisset], habiturus,
 15 percipiat portionem¹; nam nepotes ex ea fi-
 lia, q[ue ant]e patre(m) mortua est, de ea portio-
 ne, quam mater fuerat habitura, tertia(m) por-
 tionem perdant¹.
 (Desunt 6 versus, 18—23. huius paginae.)

p. 142, c. 1. [170]. (Decem versus, 1—10. huius paginae, qui finem capituli CCCXXVII.
 praebant, exceptis singulis litteris quibusdam, legi nequeunt.)

CCCXXVII. *L. Vis. IV, 2, 18*: ea conditione servata, ut nepotes ex filio vel filia, qui patre vel matre supreste mortui fuerint, integram de rebus avi vel avie, quam fuerant pater eorum aut mater, si vixissent, habituri, percipiant portionem.

25 CCCXXVII. *l. 5. meliori] ita vel fortasse maiori legendum videtur.*

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. V, 1, 4*: Si defunctus . . . reliquerit filios et ex filia defuncta . . . nepotes, eius partis, quam defuncti filia, superstes patri, inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia . . . *Interpr.*: Si aliquis moriatur intestatus et filios vel filias superstites vel nepotes ex filia mortua derelinquat, filii in sua portione succedunt, nepotes ex filia de portione matris suae tertiam perdunt . . . ; *L. Rom. Burg. 10, 1*: Quod si filius habens filios forte decesserit, in loco patris nepotis neptisque ex filio nati eandem, quam pater eorum accepturus erat, capiant portionem. 2. Si vero filia superstitibus parentibus obierit, tertiam de portione matris filii eius perdant. *F. Patetta, 'Sui frammenti di diritto Germanico della collezione Gaudenziana' (Extractum ex 'Archivio giuridico' LIII, fasc. 1. 2),*
 35 *Bononiae 1894, p. 17, recte censet, verba legis Euricianae ita supplenda esse, ut cum iure Romano congruant. Aliter J. Ficker, 'Erbenfolge' II, p. 130, qui potius ita supplere vult, ut etiam nepotes ex filia tertiam partem portionis, quam mater habitura fuisset, non perdant. Ficker enim verba Chindasvindi regis, L. Vis. IV, 5, 4: ita ut iuxta legem aliam, qua constitutum est, triantem nepotes non perdere, licitum sit etiam nepotibus aut neptis, qui patres*
 40 *aut matres amiserint, in omni facultate avorum vel aviarum eum patruis aut avunculis equales succedere, ad hanc legem spectare existimat. Tenor autem fragmenti legis Euricianae talis est, ut aliter de nepotibus ex filio, aliter de nepotibus ex filia constitutum fuisse apertum sit. Qua de causa verba Chindasvindi ad legem a Leovigildo rege iam ita mutatam, ut eadem norma de utrisque nepotibus observaretur, haud dubie referenda sunt. Ex eadem Leovigildi recensione*
 45 *Chindasvindus etiam in IV, 2, 18 verba supra adnotata hausisse videtur.*

CCCXXVIII. Qui¹[*moritur, si avum*] paternum et maternum = *L. Vis. IV, 2, 6.*
 relinquit, ad [*av*]um paternum hereditas
mortui univ[er]sa pertineat. Si a[utem] avum
 paternum et aviam maternam reliquerit,
 aequales capiant portiones. 5

CCCXXVIII. Qui *moritur, si tantummodo amitam,* = *L. Vis. IV, 2, 7.*
 hoc est patris sororem, et materteram, hoc
 [est matris sororem, relinquit, aequali iure]
 [succedant in hereditate defuncti].

[CCCXXX]. 10

p. 139, c. 2. [171]. CCCXXXI. Qui m[oritur, si fratres et sorores non] *cf. L. Vis. IV, 2, 8.*
 reliquerit e[st filios fratrum vel sororum re]-
 liquerit et f 15
 versa
 hac . [he]redi
 ve . . . mor
 20
 . . . fr
 . . . it

CCCXXXII. Femina *cf. L. Vis. IV, 2, 9.*

(*In versibus 12—15, qui restant, singula litterarum vestigia*
tantum supersunt; versus 16—23. absisi sunt. In hac reliqua
paginae parte exstabat olim cap. CCCXXXIII.) 25

[CCCXXXIII]. (*Fortasse = L. Vis. Recc. IV, 2, 10.*)

p. 140, c. 1. [172]. CCCXXXIII. Maritus² et uxor tunc] sibi heredita- = *L. Vis. IV, 2, 11;*
cf. L. Bai. 15, 10.

CCCXXVIII. *L. Vis. IV, 2, 6 (Recessv.):* Quotiens qui moritur, si avum paternum aut 30
 maternum relinquit, tam ad avum paternum quam ad avum maternum hereditas mortui univ[er]sa
 pertineat. Si autem qui moritur avum paternum et aviam maternam reliquerit, equales capiant
 portiones . . .

CCCXXVIII. *L. Vis. IV, 2, 7:* Qui moritur, si tantummodo amitam, hoc est patris
 sororem, et materteram, hoc est matris sororem, relinquit, equali iure succedant in hereditate defuncti. 35

CCCXXXI. *L. Vis. IV, 2, 8:* Qui moritur, si fratres et sorores non reliquerit et filios
 fratrum vel sororum reliquerit, si ex uno fratre sit unus filius . . .

CCCXXXIII. *L. Vis. IV, 2, 11:* Maritus et uxor tunc sibi hereditario iure succedant,

1) Cf. de hac lege, quae infra ad Legem Vis. IV, 2, 6 annotamus. 2) Ex iure
 Romano haec sumpta sunt; cf. *L. Rom. Vis. C. Th. V, 1, 9:* parentibus exstantibus vel 40
 propinquis ab intestato venire coniuges prohibemus. — . . . fisco nostro qualiacumque iura

[rio iure succedant, quando] nullus usque
[ad septimum gradum de propi]nquis aut qui-
[busecumque parentibus inve]nitur.

[CCCXXXV. Clerici¹, monaci *vel* sancti]moniales, qui = *L. Vis. IV, 2, 11.*

5 [usque ad septimum gradum n]on reliquerint
[heredes *propinquos parente]sve, si nihil de*
[suis facultatibus ordinaver]int, t[otam] s[ibi]
[ecclesia, cui servierunt, eor]um substantiam
[vindicabit].

10 [CCCXXXVI. In hereditate illius, qui m]oritur inte- = *L. Vis. IV, 2, 2.*

[status, si filii desunt], nepotibus debe-
[tur hereditas. Si nec nepotes] fuerint,
[pronepotes vocantur ad her]editatem.
[Si vero qui moritur n]ec filios nec nepo-
15 [tes *nec pronepotes* reliquerit], pater aut mater
[hereditatem sibi vindicabit]. [Si persona]e desunt, = *L. Vis. IV, 2, 3.*
[quae aut de superiori aut de inferiori ge]-
[nere discreto ordine veniunt, tunc illae]
[personae, quae sunt a latere constitutae],
20 [requirantur, ut hereditatem accipiant]¹.

quando nulla *adfinitas* usque ad septimum gradum de propinquis *eorum vel* parentibus inveniri poterit. Cf. *L. Bai. 15, 10*: . . . et nullus usque ad septimum gradum de propinquis aut quibuscumque parentibus invenitur . . .

CCCXXXV. *L. Vis. IV, 2, 12*: Clerici vel monaci sive sanctimoniales, qui usque ad
25 septimum gradum non relinquerint heredes *et sic moriuntur, ut nihil de suis facultatibus ordinent*, ecclesia sibi, cui servierunt, eorum substantiam vindicabit.

CCCXXXVI. *L. Vis. IV, 2, 2*: In hereditate illius, qui moritur, si intestatus discesserit, filii primi sunt. Si filii desunt, nepotibus debetur hereditas. Si nec nepotes fuerint, pronepotes ad hereditatem vocantur. Si vero qui moritur nec filios nec nepotes seu patrem vel matrem
30 relinquit, tunc avus aut avia hereditatem sibimet vindicabit. — *IV, 2, 3*: Quando supradictae persone desunt, quae aut de superiori *etc.*

CCCXXXVI. *l. 16. desunt] hoc verbo expliciunt fragmenta.*

matrimonii praepo-
namus. *Interpr.*: . . . omnes propinqui uxorem ab intestati mariti successione prohibeant et maritum similiter a successione intestatae uxoris excludant. Sed si propinqui
35 omnino defuerint, tunc sibi invicem excluso fisco maritus vel uxor succedant. Cf. *quae de hoc capite disserui 'N. Arch.' XXVI, p. 107 sq.* 1) Cf. *Cod. Theod. V, 3, 1*: Si quis . . . clericus aut monachus aut mulier, quae solitariae vitae dedita est, nullo condito testamento decesserit, nec ei parentes . . . vel liberi vel si qui agnationis cognationisve iure iunguntur vel uxor exstiterit, bona, quae ad eum pertinerint, sacrosanctae ecclesiae vel monasterio, cui
40 fuerat destinatus, omnifariam socientur. *Interpr.*: Si quis episcopus vel quos lex ipsa commemorat aut quilibet religiosi vel religiosae intestati sine filiis, propinquis vel uxore decesserint . . ., quicquid dereliquerint ad ecclesias vel monasteria, quibus obsecuti fuerint, pertinebit. Cf. *Ed. Theoderici c. 26.*

CODICIS EURICIANI LEGES EX LEGE BAIUVARIORUM RESTITUTAE.

1. (*L. Bai.* 2, 17. 18.)

Iudex¹ si accepta pecunia male iudicaverit [et cuicumque iniuste quidquam auferri praeceperit], ille, qui iniuste aliquid ab eo per sententiam iudicantis abstulerit, ablata resti- 5
tuat. Nam iudex, qui perperam iudicaverit, in duplum ei, cui damnum intulerat, cogatur
exsolvere, quia ferre sententiam contra legum nostrarum statuta praesumpsit. Si vero
nec per gratiam nec per cupiditatem, sed per errorem iniuste iudicaverit, iudicium
ipsius, in quo errasse cognoscitur, non habeat firmitatem; iudex [vero] vacet a culpa.

2. (*L. Bai.* 7, 1—3.)

10

DE NUPTIIS INCESTIS.

Nuptias² prohibemus incestas; itaque uxorem habere non liceat socrum, nurum,
privignam, novercam, filiam fratris, filiam sororis, fratris uxorem, uxoris sororem.
Filiis fratrum, filiis sororum inter se nulla praesumptione iungantur. Si quis contra hoc
fecerit, a loci iudicibus separentur et omnes facultates amittant, quas fiscus adquirat. 15
Si minores personae sunt, quae se illicita coniunctione polluerunt, carcant libertatem,
servis fiscalibus adgregentur.

1. *L. Vis. II, 1, 21*: Iudex si per quodlibet commodum male iudicaverit et cuicumque
iniuste quidquam auferri praeceperit, ille, qui a iudice ordinatus ad tollendum fuerat destinatus,
ea, quae tulit, restituat. Nam ipse iudex contrarius equitatis aliquid tantum de suo, quantum auferri 20
iusserat, mox reformet, id est, ablata rei simpla redintegratione concessa, pro satisfactione sue
temeritatis aliquid tantum, quantum auferri praeceperat, de sua facultate illi, quem iniuste damnaverat,
reddat. Quod si non habuerit, unde componat, cum his, quae habere dinoscitur, ipse iudex illi, cui
componere debuit, subiaceat serviturus. Sin autem per ignorantiam iniuste iudicaverit et sacramentis
se potuerit excusare, quod non per amicitiam vel cupiditatem aut per commodum quodlibet, sed 25
tantundem ignoranter hoc fecerit: quod iudicabil non valeat, et ipse iudex non implicetur in culpa.

*l. 4. et — praeceperit suppleri ex L. Vis. || l. 7. vero conieci pro non, quod codices quidam praebent,
ubi ñ fortasse pro ñ scriptum est.*

1) In locum huius legis *Leovigildus Antiquam II, 1, 21* substituisse videtur. Cf. *'N. Arch.'*
XXIV, p. 76 sq. 2) Haec lex, per *Reccaredi I. legem III, 5, 2 moderata, a Chindasvindo* 30
rege per legem III, 5, 1 sublata est. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 104 sqq. 110 sq., et Ed. Roth.
c. 185.

3. (*L. Bai.* 8, 18. 19.)

Si¹ quae mulier alii potionem dederit, ut avorsum faceret, si ancilla est, CC flagella suscipiat, et si ingenua, careat libertatem, servitio deputanda cui [iusserimus]. Si quis mulier[em] icu quolibet abor[tare] fecerit, si mulier mortua fuerit, tamquam
5 homicida teneatur. Si autem tantum partus extinguitur . . .

4. (*L. Bai.* 9, 5.)

[Fur, qui per diem gladio se defensare voluerit, si fuerit occisus, mors eius nullatenus requiratur.] Fur nocturn[us] captus in furto, dum res furtivas secum portat, si fuerit occisus, nulla ex hoc homicidii querela nascatur.

5. (*L. Bai.* 9, 6.)

10 Si quis alienum servum ad furtum suaserit aut aliquid damnosum in fraudem domini sui, ut posset accusare eum, et fraus ipsa fuerit detecta per investigationem iudicis, dominus nec servum perdat nec aliquid damni pro compositione patiat, sed ille, cuius conlu[di]o vel sua]sione crimen admissum est, tamquam fur damnetur, in novi-
15 eplum compositionem cogatur exsolvere. Servus vero quod tulit reddat et insuper CC ictus flagellorum extensus publice accipiat.

3. *L. Vis.* VI, 3, 1: Si quis mulieri pregnant[i] potionem ad avorsum aut pro necando infante dederit, occidatur; et mulier, que potionem ad avorsum facere quesivit, si ancilla est, CC flagella suscipiat; si ingenua est, careat dignitate persone et cui iusserimus servitura tradatur.
20 — VI, 3, 2: Si quis mulierem gravidam percusserit quocumque icu aut per aliquam occasionem mulierem ingenuam abortare fecerit, et exinde mortua fuerit, pro homicidio puniatur. Si autem tantummodo partus excutiatur . . .

4. *Ex lege Vis.* VII, 2, 15 *supplevi*: Fur, qui — requiratur.

L. Vis. VII, 2, 16: Fur nocturnus captus in furtum, dum res furtivas secum portare
25 conatur, si fuerit occisus, mors eius nullo modo vindicetur.

5. *L. Vis.* VII, 2, 6: Si quis servum alienum ad furtum faciendum aut alias quascumque res illicitas committendas vel etiam adversus se ipsum fortasse persuaserit, ut domino eius perditionem exhibeat, quod facilius eum per malam et iniquam persuasionem ad suum servitium fraudulenter addicat, et fraus ipsa iudicis fuerit investigatione detecta: dominus servi nec servum
30 perdat nec ullam calumniam pertimescat; sed ipse, cuius conludio vel suasionem servus crimen admiserat, ut eum sibi per aliquam occasionem ad servitium potuisset addicere, ipse eius servi domino, quantum ille involaverit, aut quantum culpabilem rem admiserit, septuplo compositionem implere cogatur. Ipse autem servus in conventu publice C flagella suscipiat pro eo, quod dominum suum dispiciens insidiant[i] consenserat; et sic postmodum domino suo reddatur.

35 3. l. 3. iusserimus] dux iusserit *L. Bai.* || l. 4. mulierem] mulieri *L. Bai.* abortare] avorsum *L. Bai.*

4. l. 8. nocturnus] nocturno tempore *L. Bai.*; tamen Fur nocturnus restitui, quia in hac voce *Lex Vis.* cum Pauli et Ulpiani locis in *Collationem legum Rom. et Moiss.* 7, 2, 1 et 7, 3, 2 insertis conveniunt.

5. l. 14. conludio vel suasionem] ita ex *L. Vis.* restitui; conlusionem *L. Bai.*

1) Hoc caput originale[m] tenorem legis, quae a Leovigildo mutata in *L. Vis.* VI, 3, 1. 2
40 exstat, praebere videtur. Abortus crimen secundum textum antiquiorem contra mulierem gravidam et sine eius voluntate, secundum Leorigildi formam etiam consentiente vel petente ipsa muliere fit. Ea quoque verba *Legis Bai.*, quae a *Lege Vis.* discrepant, ex antiquo codice legum Visigothicarum recepta esse videntur; cf. careat libertatem *L. Vis.* VII, 2, 13; tamquam homicida teneatur *ibid.* VIII, 3, 3.

6. (*L. Bai.* 9, 7.)

Si quis de fure nesciens comparavit, requiret accepto spatio¹ venditorem. Quem si non potuerit invenire, [ad]probet se sacramento et testibus² innocentem et quod apud eum [a]gnoscitur ex medietate restituat et furem quaerere non desistat. Quod si furem celare voluerit et periuras[se] postea detectus fuerit inventus, tamquam ille fur ita in 5 crimine damnetur.

7. (*L. Bai.* 9, 9.)

Si quis occulte in nocte alienum cavallum aut bovem aut aliquod animal occiderit, [novecupli compositionem dare cogatur].

8. (*L. Bai.* 9, 11.)

Si quis tintinnabulum furaverit de cavallo vel de bove, un[um] solid[um] componat; si de vacca, du[os] tremiss[es]; si de minutis pecoribus, tremiss[es] singulos]. 10

9. (*L. Bai.* 9, 17.)

Iudex causam bene cognoscat et prius veraciter inquirat, ut eum veritas latere

6. *L. Vis. VII, 2, 8 (Recessv.)*: Si de fure quis nesciens comparaverit. *Universam* 15 *rem nulli ingenio liceat de incognito homine comparare, nisi certe fideiussorem adhibeat . . . , ut excusatio ignorantie auferatur. Quod si aliter fecerit qui comparaverit, a iudice districtus autorem presentet infra tempus sufficienter a iudice constitutum. Quem si non potuerit invenire, adprobet se aut sacramento aut testibus innocentem, quod eum furem nescierit, et quod apud eum agnoscitur, accepta pretii medietate, restituat, adque ambo datis invicem sacramentis promittant, quod* 20 *furem fideliter querant. Quod si omnino fur invenire nequiverit, rem tantum, que emta est, domino rei emtor ex integritate reformet. Si vero dominus rei furem noverit et eum publicare noluerit, rem ex toto amittat, quam emtor quiete possideat. Haec et de servis forma servabitur.*

7. *L. Vis. VII, 2, 23 (Recessv.)*: Si quis cavallum alienum aut bovem vel quodlibet animalium genus nocte aut occulte occidisse convincitur, novecupli compositionem dare cogatur. 25 *Quod si . . .*

8. *L. Vis. VII, 2, 11*: Si quis tintinnabulum involaverit de iumento vel bove, solidum reddat; de vacca tremisses duos, de verbicibus vel quibuscumque pecoribus tremisses singulos cogatur exolvere.

9. *L. Vis. II, 1, 23*: *Quid primo iudex observare debeat, ut causam bene* 30 *cognoscat. Iudex, ut bene causam agnoscat, primum testes interroget, deinde scripturas requirat, ut veritas possit certius inveniri, ne ad sacramentum facile veniatur . . . In his vero causis*

6. *l. 3. adprobet] probet L. Bai. cum sacramento L. Bai. || l. 4. agnoscitur] cognoscitur L. Bai. l. 5. periurasse] ita ex codicibus Legis Bai., qui praebent: periuras et, conieci.*

7. *l. 8. nocte] vel in die add. L. Bai. || l. 9. novecupli — cogatur] ita restitui ex L. Vis.; tamquam* 35 *furtivum componat L. Bai.*

8. *l. 11. unum solidum — tremisses singulos] ita restitui; eum I solidum componat; si de vacca, eum II tremisses componat; si de minutis pecoribus, eum tremisse I componat L. Bai.*

1) *Cf. Eur. c. 280*: ei, qui commendata suscepit, spatium tribuatur, donec furem suam investigatione perquirat. 2) *Sacramento suo, nescientem se de fure emisse, testibus, qui emtioni* 40 *interfuerant, se re vera emisse, probare potuit.*

non possit nec facile ad sacramenta veniatur. In his vero causis sacramenta praestentur, in quibus nullam probationem discussio iudicantis invenerit.

10. (*L. Bai. 9, 18.*)

Si quis contra caput alterius falsa suggesserit vel pro quacumque invidia de in-
iusta re accusationem commoverit, ipse penam vel damnum, quod alteri intulit, excipiat.

11. (*L. Bai. 9, 19.*)

Si quis servum accusaverit iniuste alienum, et innocens tormenta pertulerit, pro eo quod innocentem in tormenta tradidit, domino simile mancipium reddere non moretur. Si vero innocens in tormentis mortuus fuerit, duos servos eiusdem meriti sine dilatione restituat¹. Si non habuerit servum aut unde componat, ipse subiaceat servituti, qui innocentem fecit occidi.

12. (*L. Bai. 12, 1—3*) v. *Eur. c. 274.*13. (*L. Bai. 12, 4*) v. *Eur. c. 275.*14. (*L. Bai. 15, 10.*)

(*Quamquam etiam universum hoc caput ab auctoribus Legis Baiuvariorum ex fonte Visigothico haustum videtur, tamen, quia reliqua valde ab eis immutata videntur, ultimam tantum sententiam hic repetendam duximus.*)

Quod si maritus et mulier sine heredibus mortui fuerint, et nullus usque ad septimum gradum de propinquis et quibuscumque parentibus invenitur, tunc res illorum
fiscus adquirat².

sacramenta praestentur, in quibus nullam *scripturam vel probationem seu certa indicia veritatis* discussio iudicantis invenerit.

10. Cf. *L. Vis. VI, 1, 6 (Chindasv.)*: Si quis principi contra quemlibet falsa suggesserit, . . . hanc penam in se suisque rebus suscipiat, qui hoc alium innocentem pati voluerat. —
25 *VII, 1, 5*: Quicumque accusatur in crimine . . . , si vero innocens adprobatur, de iudicio securus abscedat. Ille vero, qui accusavit, et penam et damnum suscipiat, quod debuit percipi accusatus.

11. *L. Vis. VI, 1, 5 (Chindasv.)*: Si servus in aliquo crimine accusetur, antea non torqueatur, quam ille, qui accusat, hac se condicione constringat, ut, si innocens tormenta pertulerit, pro eo, quod innocentem in tormentis tradidit, alium eiusdem meriti servum domino reformare cogatur. Si vero innocens in tormentis mortuus vel debilitatus fuerit, duos equalis meriti servos cum eodem domino reddere non moretur, et ille, qui debilitatus est . . . Et si subditus questioni mortuus fuerit, adque ille, qui subdidit, unde componere non habuerit, ipse subdendus est servituti, qui innocentem fecit occidi.

14. *L. 19. res ill.] illas res L. Bai.*

1) Cf. *Dig. III, 6, 9*: De servo qui accusatur, si postuletur, quaestio habetur: quo absoluto in duplum pretium accusator domino damnatur; cf. etiam *Dig. XLVIII, 5, 28, § 16*.

2) Haec lex supplemento est legi Euricianae c. 334. Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. V, 1, 9 (supra p. 27, n.) et Edict. Theoderici c. 24*: Fiscus tunc agat, quando nec parentum nec filiorum nec
40 nepotum nec agnatorum nec cognatorum nec uxoris et mariti quae succedat extare comperitur persona . . .

15. (*L. Bai. 16, 16.*)

Pacta vel placita, quae per scripturam quamcumque facta sunt, dummodo in his dies et annus sit evidenter expressus, inmutare nulla ratione permittimus¹.

15. *L. Vis. II, 5, 2*: Pacta vel placita, que per scripturam *iustissime ac legitime* facta sunt, dummodo in his dies *vel* annus sit evidenter expressus, *nullatenus* inmutari permittimus. 5

1) *Cf. L. Alam. 42, 2.*

LIBER IUDICIORUM

SIVE

LEX VISIGOTHORUM

EDITA AB RECESSVINDO REGE c. a. 654.

RENOVATA AB ERVIGIO REGE a. 681.

ACCEDUNT LEGES NOVELLAE ET EXTRAVAGANTES.

Recc. = *Forma Reccessindiana.*

Err. = *Forma Errigiana.*

Nov. = *Novellae leges.*

Extr. = *Extravagantes.*

LIBER IUDICIORUM.

DE INSTRUMENTIS LEGALIBUS.

LIBER PRIMUS.

- I. Titulus: De legislatorem.
- II. Titulus: De lege.

DE NEGOTIIS CAUSARUM.

LIBER SECUNDUS.

- I. Titulus: De iudicibus et iudicatis.
- II. Titulus: De causarum exordiis.
- III. Titulus: De mandatoribus et mandatis.
- IV. Titulus: De testibus et testimoniis.
- V. Titulus: De scripturis valituris et infirmandis hac defunctorum voluntatibus conscribendis.

DE ORDINE CONIUGALI.

LIBER TERTIUS.

- I. Titulus: De dispositionibus nuptiarum.
- II. Titulus: De nuptiis illicitis.
- III. Titulus: De raptu virginum vel viduarum.
- IV. Titulus: De adulteriis.
- V. Titulus: De incestis et apostatis adque masculorum concubitoribus.
- VI. Titulus: De divortiis nuptiarum et discidio isponsorum.

DE ORIGINE NATURALI.

LIBER QUARTUS.

- I. Titulus: De gradibus.
- II. Titulus: De successioneibus.
- III. Titulus: De pupillis et eorum tutoribus.
- IV. Titulus: De expositis infantibus.
- V. Titulus: De naturalibus bonis.

Inscriptio LIBER IUDICIORUM exstat in solo codice R 1. De aliis inscriptionibus huius legum codicis
LIBER IUDICUM et FORUM IUDICUM v. praefationem nostram. — Ad conspectum librorum et titulorum
adhibui Codd. R 1. 2. E 1. 2. l. 2. 3. De — primus euan. R 1. || l. 4. legislatore R 2. E 1; legibus
latore E 2*; legibus latorem E 2.

l. 6. 7. De — secundus euan. R 1. || l. 12. hac] ac R 2. E 1.

l. 14. 15. De — tertius euan. R 1. || l. 18. raptoribus E 2. 2*. || l. 20. atque R 2. E 1. concubi-
tores R 2; concubitorum E 2. || l. 21. dibortiis E. discidi isponsorum E 2. sponzorum E 1. 2*;
sponzarum R 2.

l. 22. 23. De — quartus euan. R 1. || l. 28. V. Tit. — bonis euan. R 1.

Recc. Err.]

DE TRANSACTIONIBUS.

LIBER QUINTUS.

- I. Titulus: De ecclesiasticis rebus.
- II. Titulus: De donationibus generalibus.
- III. Titulus: De patronorum donationibus.
- IIII. Titulus: De commutationibus et venditionibus. 5
- V. Titulus: De commendatis et commodatis.
- VI. Titulus: De pigneribus et debitis.
- VII. Titulus: De libertatibus et libertis.

DE SCELERIBUS ET TORMENTIS.

LIBER SEXTUS.

- I. Titulus: De accusationibus criminorum.
- II. Titulus: De maleficis et consulentibus eos adque veneficis.
- III. Titulus: De executentibus¹ partum hominum.
- IIII. Titulus: De contumelio, vulnere et debilitatione hominum. 15
- V. Titulus: De cede et morte hominum.

DE FURTIS ET FALLACIIS.

LIBER SEPTIMUS.

- I. Titulus: De indicibus furti.
- II. Titulus: De furibus et furtis. 20
- III. Titulus: De usurpatoribus et plagiatoribus mancipiorum.
- IIII. Titulus: De custodia et sententia damnatorum.
- V. Titulus: De falsariis scripturarum.
- VI. Titulus: De falsariis metallorum.

DE INLATIS VIOLENTIIS ET DAMNIS.

LIBER OCTAVUS.

- I. Titulus: De invasionibus et direptionibus.
- II. Titulus: De incendiis et incensoribus.
- III. Titulus: De damnis arborum, ortorum et frugum quarumcumque.
- IIII. Titulus: De damnis animalium vel diversarum rerum. 30
- V. Titulus: De pascendis porcis et animalibus denuntiandis errantibus.
- VI. Titulus: De apibus et eorum damnis.

DE FUGITIVIS ET REFUGIENTIBUS.

LIBER NONUS.

- I. Titulus: De fugitivis et occultatoribus fugamque preventibus. 35
- II. Titulus: De his, qui ad bellum non vadunt aut de bello refugiunt.
- III. Titulus: De his, qui ad ecclesiam confugiunt.

L. 1. 2. De — quintus cean. R 1. || L. 6. vend.] vindictionibus R 2; binditionibus E 2.

L. 10. iscleribus R 1. || L. 13. consolentibus R 1. adque veneficis des. R 1; a. de v. R 2. || L. 14. iscutientibus R 1; escutientibus E 2. partu R 1. || L. 15. contumelioso R 1. debilitate E 1. 40

L. 17. falsariis R 1. || L. 20. furibus] furis E 1. || L. 23. iscripturarum E 2.

L. 25. 26. De — octavus evan. R 1. || L. 29. ortum R 2. E 1. || L. 31. denuntiantis R 1. et add. R 2. E 1.

L. 35. prevenientibus E 1; prebenientibus E 2. || L. 36. bello] bellum R 1. || L. 37. confugium faciunt R 2. E 1; refugium faciunt E 2. 45

Recc. Err.] DE DIVISIONIBUS ET ANNORUM TEMPORIBUS ADQUE LIMITIBUS.

LIBER DECIMUS.

- I. Titulus: De divisionibus et terris ad placitum datis.
 II. Titulus: De quinquagenarii et tricennalis temporis intentione.
 5 III. Titulus: De terminis et limitibus.

DE EGROTIS ET MORTUIS ADQUE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBUS.

LIBER UNDECIMUS.

- I. Titulus: De medicis et egrotis.
 II. Titulus: De inquietudine sepulcrorum.
 10 III. Titulus: De transmarinis negotiatoribus.

DE REMOVENDIS PRESSURIS ET OMNIUM HERETICORUM SECTIS EXTINGCTIS.

LIBER DUODECIMUS.

- I. Titulus: De temperando iudicio et removenda pressura.
 II. Titulus: De omnium hereticorum adque Iudeorum cunctis erroribus amputandis.
 15 *Recc. deest.* | *Err.*] III. Titulus: De novellis legibus Iudeorum, quo et vetera confirmantur et nova adiecta sunt.

l. 1. et *deest* *R* 2. *E* 1. annorum et *R* 2; ann. *deest* *E* 2. atque *R* 2. *E* 1 et ita infra. ¶ *l.* 2. X *R* 1.
l. 4. quinquagenariis *R* 2. *E* 2; quinquagenarii *R* 1. tricennarii *R* 1; trecennalis *E* 2. temporibus *R* 1.
E 2. int.] tentione *R* 1.
 20 *l.* 7. XI *R* 1. *E.* ¶ *l.* 9. inquietudine *R* 2.
l. 11. hereticorum *R* 2. *E* 2. extinctis *deest* *R* 1. ¶ *l.* 12. XII *R* 1. *E.* ¶ *l.* 13. indicium *E* 1. ¶ *l.* 14. hereticorum *R* 2; e. sectis extinctis *E* 2. erroribus *R* 1. III. Tit. — sunt] *R* 2. *E.* ¶ *l.* 15. Iudeorum *E* 1.

LIBER PRIMUS.

I. TITULUS: DE LEGISLATORE.

- I. Quod sit artificium condendarum legum.
- II. Quo modo uti debeat artifex legum. 5
- III. Quid requirendum est in artifice legum.
- IV. Qualis erit in vivendo artifex legum.
- V. Qualis erit in consiliando artifex legum.
- VI. Qualis erit in eloquendo artifex legum.
- VII. Qualis erit in iudicando artifex legum. 10
- VIII. Qualis in publicis, qualis in privatis erit artifex legum.
- VIII. Quod dare debeat legibus disciplinam artifex legum.

I, 1, 1.

I. Quod sit artificium condendarum legum.

Salutare daturi in legum contentione preconium, ad nove operationis formam antiquorum istudiis novos artus aptamus, reserantes virtutem tam formande legis quam peritiam formantis artificis. Cuius artis insigne ex hoc decentius enitere probabitur, si non ex coniectura trahat formam similitudinis, sed ex veritate formet speciem sanctionis, neque sillogismorum acumine figuras inprimat disputationis, sed puris honestisque preceptis modeste statuatur articulos legis. Etenim ut ars operis huius se in hac dispensatione componat, ordo magne ratiocinationis exoptat. Namque cum 20 experimenta rerum manus tenet artificis, ad dispositionem forme frustra queritur investigatio rationis. In improvisis certe acuta expetit se ratio indagacione cognosci; in non ignotis autem experimento faciendi se properat reserari. Latentis ergo rei quia species

LIB. I. *Ad hunc librum attribui codices R 1. 2. E 1. 2. V 1—5; ceterorum singula tantum annotari.*
L 1. DE I. L.] DE LEGISLATORE R 2; *inscr. deest omnino R 1.* || L 2. INCIPIUNT CAPITULATIONES 25
DE LIBRO PRIMO R 1.

TIT. I. L 3. LEGISLATORES R 1; LEGISLATORUM E 1; LEGIBUSLATOREM E 2; LIBER PRIMUS *etiam hic add. R 2.* || L 4. *Index capitulorum deest R 2.* Quid E 1. || L 5. debet R 1. || L 7. videndo E 1; bibendo E 2. || L 9. erit deest R 1. eloquendum R 1. || L 10. iudicandum R 1. || L 12. *Sequitur continuo index capitulorum tituli II. R 1.* 30

I, 1, 1. L 13. Quid E 1. || L 14. contentione pro contentione R 2. E 2; contionem R 1; constitutionem E 1; constitutione V. novam E 1. *Pth.* || L 15. istudiis] ita E 2; studiis R 2. E 1; histius R 1. reserantes R 1. 2. || L 16. formatis R 1. probitur R 1. || L 17. ex coniecturam R 1; ex coniectura E 2; ixet nihectura R 2. traat E 2. V 3; tradat R 1; tranat R 2. format spatriem R 1; f. especiem R 2. || L 18. sillogismorum agumine R 1; ullogis firmorum acumine R 2; syllogismorum a. E 1; sigillogismorum a. E 2. disputationis] disperationis R 1; admorationis R 2. || L 19. istatuatur E 2; instatuatur R 2. articulis R 1. || L 20. rationationis V 1. exoptat E. V 2. cumq 5 R 1. || L 22. acute R 1. L 23. experimenta E. reserari R 2; reserbari E 2. quia] si V 2. 8.

1) Haec inscriptio inepte ex Isidoro, *Etymolog. V, 24 rub., recepta est.*

Recc. Erc.] ignoratur, non inmerito considerationis ordo requiritur. Cum vero expertos **I, 1, 1.** usus in speculo visionis fides veritatis adducit, non iam materia forme ratiocinationem dicti, sed operationem facti deponit. Unde nos, melius mores quam eloquia ordinantes, non personam oratoris inducimus, sed rectoris iura disponimus.

5 II. Quo modo uti debeat artifex legum. **I, 1, 2.**

Formandarum artifex legum non disceptatione debet uti, sed iure; nec videri congruum sibi contentione legem condidisse, sed ordine. Ab illo enim negotia rerum non expetunt in teatrali labore clamorem, sed in exoptata salvatione populi legem.

10 III. Quid requirendum est in artificem legum. **I, 1, 3.**

Tunc primo requirendum est, ut id, quod inducitur, possibile credatur. Novissime ostendendum, si non pro familiari compendio, sed pro utilitate populi suadet, ut appareat eum, qui legislator existit, nullo privatim commodo, sed omnium civium utilitati communi motum presidiumque oportune legis inducere.

15 IIII. Qualis erit in vivendo artifex legum. **I, 1, 4.**

Erit consequenter idem lator iuris hac legis mores eloquiis anteponeus, ut contentio illius plus virtute personat quam sermone. Sicque quod dixerit amplius factis quam dictis exornet¹ priusque promenda compleat, quam implenda depromat.

V. Qualis erit in consiliandum artifex legum. **I, 1, 5.**

20 Erit in adventione Deo sibi que tantummodo conscius, consilio probis et parvis admixtus, ad sensu civibus populisque communis, ut aliene provisor salutis commodius ex universali consensu exerceat gubernaculum, quam ingerat ex singulari potestate iudicium.

VI. Qualis erit in eloquendo artifex legum. **I, 1, 6.**

25 Erit concionans eloquio clarus, sententia non dubius, evidentia plenus, ut, quid quid ex legali fonte prodierit, in rivulis audientium sine retardatione decurrat, totumque qui audierit ita cognoscat, ut nulla hunc difficultas dubium reddat.

I, 1, 1. l. 1. expertis husus R 1; expertos usos R 2. || l. 2. materies V 1; matheriam V 2. ratiocinante R 1; ratiocinatione V 2. || l. 4. persona R 1.

I, 1, 2. l. 5. debet R 1. || l. 6. F. ergo R 2. E 1; Firmandarum R 1. disceptationem V 2. videre R 1. || l. 7. sive R 1. contentionem R 1; contentione R 2; contione E 2. Ab deest R 1. negotio R 1. || l. 8. clamore R 1. exobtata E. V 4. ponere populi E 1. lege R 1; lege manifesta E 2; legem manifestam V 1. 2. 5. 8. 20. Pith.; legem salvatione populi manifestam V 4.

I, 1, 3. l. 9. artificio R 2. E. V. || l. 10. primum E. V 1. 2. 4. Pith. indicitur R 2. E 1. Mad. reddatur R 1. || l. 11. ostendendum E; ostendum R 1; hostendatur R 2. hutilitate R 1. suadendus R 1. || l. 12. privati E 1. V 1. 2. 3; privatam R 1. comodo R 2. E 1. V 1; quomodo V 3. hutilitatem R 1. || l. 13. com. m.] muni. motum R 1; communi metu V 1; communi metum V 2; com(m)unimentum V 3. 4. 5. Edd.

I, 1, 4. l. 14. bibendo E 2; videndo R 2. E 1. || l. 15. conquenster R 1. contentio] ita R; contentio E 2. V 1. 4; cunctio V 3; conscio V 2; conditio V 15. 20; constituti E 1; constitutio Pith. in m., Lind. || l. 16. persone R 2; consonet R 1. id quod E 1. || l. 17. depromat] deponat R 1; deest R 2.

I, 1, 5. l. 18. consiliandum] ita R 1. E 2; consiliando R 2. E 1. || l. 19. adventione] ita R 1. E 1. 2. V 2. 3; corr. adinventione R 2; adinventione V 1. 4. 5. sibi que] sicutique R 1; sibusque R 2. consilia providus R 2. parvis] paucis Pith. in m., Lind. || l. 20. populis adque R 1; populique E 1. commodus R 1; commodis V 2. || l. 21. gubernacula R 1.

45 I, 1, 6. l. 24. contionans E 2. V 2; contentiones corr. contentioneus E 1; consonans V 2. 4. l. 25. ex] es R 2. prodiderit R 2. E 1. 2. 2* in m., V 17 in m., Pith. in m. rivolis E 2*. recurat V 1. 2. 5; recurrit V 4. Pith. || l. 26. que R 2; quod V 1. 2. 4.

1) Cf. *Isidori Sent. III, 49, 2*: formam iustitiae factis magis quam verbis instituit.

I, 1, 7. *Recc. Erc.*] VII. Qualis erit in iudicando artifex legum.

Erit iudicans in indagando vivax, in preveniendo fixus, in decernendo non anxius, in percutiendo parcus, in parcendo adsiduus, in innocente vindex, in noxio temperatus, in advena sollicitus, in indigena mansuetus. Personam tantum nesciat accipere, quanto et contemnet eligere.

5

I, 1, 8. VIII. Qualis in publicis, qualis in privatis erit artifex legum.

Erit quecumque sunt publica patrio rectoris amore, quecumque privata erili dispensaturus ex potestate, ut hunc universitas patrem, parvitas habeat dominum, sicque diligatur in toto, ut timeatur in parvo, quatenus et nullus huic servire paveat, et omnes amorem eius morte compensandum exoptent.

10

I, 1, 9. VIII. Quod dare debeat legibus disciplinam artifex legum.

Tunc deinde sciet in hoc maxime istare gravitatis publice gloriam, si det ipsis legibus disciplinam. Nam cum salus tota plebium in conservando iure consistat, leges ipsas corrigere debet ante quam mores. Veniunt enim, ut cuique libet, in contentionem, leges pro arbitrio suo ferunt, induunt sibi fictam de gravitate hac pudore personam; adeo ut sit illis lex publica, inhonesta privata, sicque obtentu legum contraria legibus adoperiant, qui vigore legis obvia legibus evellere debuerunt.

15

II. TITULUS: DE LEGE.

- I. Quid observabit legislator in legibus suadendis.
- II. Quid sit lex.
- III. Quid agit lex.
- III. Qualis erit lex.
- V. Quare fit lex.
- VI. Quod triumphet de hostibus lex.

20

I, 2, 1. I. Quid observabit legislator in legibus suadendis.

25

Item in suadendis legibus erit plena causa dicendi, non ut partem orationis meditando videatur gratia obtinere, sed desideratum perfectionis obtinuisse laborem. In earum namque formationibus non sofismata disputationis, sed virtutem iuris mavult

I, 1, 7. l. 1. in] iudicio *add. R 2.* || l. 2. Erit populo adloquitur i. *E 1.* iudicando *R 1.* preveniendo *R 2. E 2;* praeviendo *E 1. V 17. Pith.* discernendo *E 2.* non *deest R 1.* || l. 4. in advena — mansuetus *des. R 1.* indigena *pro in indigena R 2.* personas *R 1.* tanto *E.* nesciet *R 1.* || l. 5. contemdit *E 2.* heligere *R 1.*

I, 1, 8. l. 7. publica — privata *E;* publica patria q. p. *R 1;* publica patri erectus a. q. privata *R 2.* erili dispensaturus] *ita V 1. 2;* herili d. *E 1. Edd.;* birili d. *E 2;* erit pensaturus *R 1;* erit illi dispensaturus *R 2.* || l. 8. parvitas *R 1.* || l. 9. ut] *deest R 2;* *al. man. post add. E 2. V 1.* || l. 10. eius] *35 melius R 1.* mortem *R 1. E 1.*

I, 1, 9. l. 12. Tum *E 1. V 2. Pith.* istare] *ita R;* stare *E. V.* si det ipsis] sit et ipse *E 1;* si det et ipsis *Pith.* || l. 13. conservando] *ita R 1. V 1. 2. alii;* consecrando *E 2 et e corr. R 2;* considerando *E 1 et fortasse olim R 2.* || l. 14. debeat *R 1.* cuicumque *E 2. V 2. 3. 15. Pith.;* quicumque *E 1.* contentionem] *ita E 1. V 1;* contemtionem *R 2;* contemtionem *V 2;* contemtionem *E 2;* *40 contentione Edd.;* concionem *R 1;* conctione *V 3;* tencionem *V 4;* constitutionem *V 15.* || l. 15. fuerunt *R 1.* fincta *E 2;* finctam *V 1. 2.* de g.] *ita R 1. E 2;* de gravitate *E 1;* divinitate *R 2.* pudere *R 1.* l. 16. adeo ut sit illis] *adeo illi R 1.* inhonesta *V 2. 2*. 4.* || l. 17. obviam *R 1.*

TIT. II. l. 19. *Index capitulorum, iudici tituli I. subiectus in R 1, deest omnino R 2. V 1.* || l. 24. Quid *V 2. 2*. 3.* triumphat *E 2. V 3.*

45

I, 2, 1. l. 26. leg. suad. *R 1.* plenus *R 1.* parte *R 1.* meditando *deest R 1.* || l. 27. obtinero — sofismata] *in V 3 deleta.* || l. 28. quoque *V 2. 2*.* sofismata] *ita E 2;* sofismata *R 2;* sunt firmata *R 1;* sophismata *E 1.* magis vult *V 2.*

Recc. Err.] causa discriminis. Queritur enim illic non, quid contentio dicat, sed quid actio I, 2, 1. promat, quia et excessus morum non coercendi sunt cuturno locutionum, sed temperamento virtutum.

II. Quid sit lex.

I, 2, 2.

Lex est emula divinitatis, antestis religionis, fons disciplinarum, artifex iuris, boni mores inveniens adque componens, gubernaculum civitatis, iustitiae nuntia, magistravitae, anima totius corporis popularis.

III. Quid agit lex.

I, 2, 3.

Lex regit omnem civitatis ordinem, omnem hominis etatem, que sic feminis datur ut maribus, iuventute complectitur et senectute, tam prudentibus quam indoctis, tam urbanis quam rusticis fertur, que summum salutis principum hac populorum culmen obtinet, et cum manifesto preclaroque preconio in modum lucidissimi solis effulgit.

III. Qualis erit lex.

I, 2, 4.

Lex¹ erit manifesta nec quemquam in captionem civium devocabit. Erit secundum naturam, secundum consuetudinem civitatis, loco temporisque conveniens, iusta et equabilia prescribens, congruens, honesta et digna, utilis, necessaria, in qua providendum est ex utilitate, que pretenditur, amplius commodi, amplius iniquitatis oriatur, ut dinosci possit, si plus veritati prospiciat publice, quam religioni videatur obesse, an et si honestatem tuetur et non cum salutis periculo arguit.

V. Quare fit lex.

I, 2, 5.

Fieri² autem leges hec ratio cogit, ut earum metu humana coerceatur improbitas, sitque tuta inter noxios innocentium vita, atque in ipsis improbis formidato supplicio frenetur nocendi presumptio.

I, 2, 1. L. 1. enim] etiam V 2. illio R 1. contentio E 2. || L. 2. coercendi E 1. V 2*; quoerendi E 2. V 2; cernendi E 2. coturno V 1. 2. 2*; cothurno V 4. 5. Edd. in temperamentum R 1; temperare R 2, ubi virtutum deest.

I, 2, 2. L. 5. Rerum emmula divinitatis R 1. antestis] deest R 1; antistitis E 1. V 3; antistes V 2; antistes V 1. 4. 5. bonis V 3; bonos Mad. || L. 6. nunciatrix V 1. 2. 2*. 4. 5. 17. Pith.

I, 2, 3. L. 8. sit R 1. || L. 9. regit] agit V 17. Pith. hominem E 1; hominem V 3. civitatem R 1. omnem hominis] inde ab his verbis deest hoc caput V 3, ubi sequitur: in statu salutari etc. ut infra in cap. 6; omnemque h. V 5. 17. Pith. || L. 10. iuventutem E 2. V 1. 2. 4. cett. senectutem E 2. V 1. 2. 4. cett. L. 11. que s.] quesumus R 1. principium E 2. V 1. 2. 2*. Pith. || L. 12. manifestat R 1. effulget E. V; effugit corr. effulget R 2.

I, 2, 4. L. 13. deest R 1. || L. 14. captionem] ita R 1. E; captione R 2. V. Erit enim V 1. 2. 2*. 5; Erit etiam V 17. Pith. || L. 15. naturam et s. V 1. temporeque R 1. || L. 16. et equ.] aequaliaque R 2; et e. corr. et equabilia E 2; et deest V 3. perscribens R 1. congr.] concumbens R 1. et deest V 1. hutilis R 1, || L. 17. est add. al. m. E 2; deest V 3. hutilitate R 1. amplius — amplius] ita R 1. 2. E 1. 2. V 2*; amplius — an amplius V 4; intelligendum est: an plus — an plus, quod praebent V 1. 2 (an plus semel tantum). 3. 5. Edd. comodi E 2. V 4; quomodi V 3. || L. 18. veritatem R 1; utilitati V 2*. 17 (in m.). rel.] regio R 1; regioni V 15. 17 (in m.). videbatur V 2*; videtur V 3. an et si] al. m. corr. hac si et E 2; ac si V 17; ac sic Pith. || L. 19. honestate R 1. tuetur] ita R 1. E 1. V 3; corr. al. m. tueatur E 2; tueatur R 2. V 1. 2. cett. arguit] ita R. E 1. V 5; arguat E 2. V 1. 2. cett.

I, 2, 5. L. 21. hec ratio] et ratio R 1; ratio illa R 2. E 1. V 3. earum] iterum R 1. coerceatur V 1. 2*; quoherceatur E 2. V 3. inpropitas R 1; improbitas R 2. || L. 22. sique R 1. improbis] impiis E 1.

45 1) Hoc caput magna ex parte ad verbum convenit cum Isidori Etymol. II, 10, 6 = V, c. 21. 2) Ad verbum fere convenit hoc caput cum Isidori Etymol. II, 10, 5 = V, c. 20.

I, 2, 6. *Recc. Erv.*]

VI. Quod triumphet de hostibus lex.

His in domestica pace ita perfectis, totaque primo a principibus, secundo a civibus, exhinc a populis et a domo iurgiorum peste seclusa, eundum est in adversis et obviandum hostibus potentialiter ac fidenter, tanto in externis spe fida victoriae, quanto nil erit, quod ex internis formidari valeat aut timeri. Pacis enim oleo et legum vino tota plebium massa in statu salutari concreta exeret hostibus indevictos, unde inlesos artus, producentur iustis adiuta legibus tela. Eruntque viri melius equitate quam telo muniti, ut contra hostem ante iustitiam dirigat princeps, quam vibret spicula miles. Felicior iam tunc illa principis congressio erit, quam domestica equitas anteibit; quia et severiores erunt in hostium populatione mucrones, quos de domibus modeste produxerint leges. Experimentum enim naturalis est rei, ut iustitia illa confodiat hostem, que tutaverit civem et externam inde perimat litem, unde suorum interna possederit pacem. Sicut ergo modestia principum temperantia est legum, ita concordia civium victoria est hostium. Ex mansuetudine etenim principum oboritur dispositio legum, ex dispositione legum institutio morum, ex institutione morum concordia civium, ex concordia civium triumphus hostium. Sicque bonus princeps, interna regens et externa conquiens, dum suam pacem possidet et alienam litem obrumpit, celebratur et in civibus rector et in hostibus victor, habiturus post labentia tempora requiem sempiterna, post luteum aurum celestem regnum, post diadema et purpuram gloriam et coronam; quin potius nec deficiet esse rex, quoniam, dum regnum terre relinquit et celeste conquirat, non erit amisisse regni gloriam, sed ausisse.

I, 2, 6. l. 1. Quid *E* 1. *Pith.* || l. 2. ita *deest* *R* 1. civibus] principibus *R* 1. || l. 3. eundem *R* 1. *V* 2; secundum *R* 2. || l. 4. ac fidenter] *des.* *R* 1; hac f. *R* 2. || l. 5. quantum *R* 1. nil] ita *R* 1; nec *R* 2; nihil, nichil *cell.* ex internis] in externis *E* 1. *V* 2. 3; externis *R* 2. formidare *R* 1. Pacis] facies *R* 1. holo *R* 1; || l. 6. vinum *R* 2. statu] istatu *R* 1. exeret] *i. e.* exseret; exheret *R* 1; 25 exeret *V* 1. 14. hostes *V* 1. 2. 8. indevictos] ita *R* 2; indevictus *R* 1; inde esse victos *V* 2; indevictis *V* 2*. 5; inde invictos *E.* *V* 4; inde invictis *V* 3. || l. 7. artos *R* 2. producere videntur *V* 1. 4. 5; p. videtur *V* 2. 17. || l. 8. ut *deest* *V* 1. 2*. hoste *R* 1; hostes *V* 1. diridirigat *R* 1. || l. 9. specula *E.* quam d.] quando domestica *R* 1; quando mistica *E* 2. || l. 10. severiores] ita *R* 1. *E* 1. *V* 3. 15. 16; seniores *R* 2; seviore *corr. al. m.* severiores *E* 2; saeviores *V* 1. 2. 4. 5. *Pith.* populationem *R* 1. 30 quod *R* 1. || l. 11. legis *R* 1. || l. 12. cive *R* 1. externa *R* 1. lite *R* 1. || l. 13. Sicut] Si *V* 3 (Sicut *V* 3'). principium *E* 2. *V* 1. || l. 14. Ex] et *R* 1. mansuetudinem *R* 1. *E* 2. || l. 16. sique *R* 1. || l. 17. obrumpit] ita *R* 1. *V* 1. 3. *Pith.*; amrumpit *R* 2; abrumpit *E.* *V* 2. 4. 5. || l. 18. abiturus *E.* *V* 3*. || l. 19. sempiternam *E. V.* celestem] ita *R*; celeste *E. V.* diademam *R* 1. || l. 20. terre] ita *R.* *E* 1. *V* 3; terrenum *E* 2. *V* 1. 2. 4. *cell.* || l. 21. relinquit] ita *R* 2. *V* 2. 2*; reliquit *R* 1; relinquit *E.* *V* 1. 3. *cell.* admisisse 35 *R* 1. ausisse] ita *pro* ausisse *R*; ausisset *E* 2; ausisse *E* 1. *V.*

LIBER SECUNDUS.

I. TITULUS: DE IUDICIBUS ET IUDICATIS.

5 <i>Recc.]</i> I. Quod et regia potestas et populorum universitas legum reverentie sit subiecta. II. Quod nulli leges nescire liceat. III. Quod antea ordinare oportuit negotia principum, postea populorum. 10 IIII. De tempore, quo debeant leges emendate valere.	<i>Err.]</i> I. De tempore, quo debeant leges emendate valere. II. Quod tam regia potestas quam populorum universitas legum reverentie sit subiecta. III. Quod nulli leges nescire liceat. IIII. Quod antea ordinari oportuit negotia principum, postea populorum.
- Recc. Err.]* V. De principum cupiditate damnata eorumque initiis ordinandis, et qualiter conficiende sunt scripture in nomine principum facte.
- 15 VI. De his, qui contra principem vel gentem aut patriam refugi vel insolentes existunt.
- VII. De non criminando principem nec maledicendo illi.
- VIII. De remotis alienarum gentium legibus.
- VIIII. Ne excepto talem librum, qualis hic, qui nuper est editus, alterum quisque presumat habere.
- 20 X. De diebus festis et feriatis, in quibus non sunt negotia exsequenda.
- XI. Ut nulla causa a iudicibus audiatur, que legibus non tenetur.

LIB. II. *Lemma: Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. l. 1. 2. INCIPIT LIB. II DE N. C. V 5.*

25 TIT. I. *Index capitulorum: Codd. R 1. 2. E 1. 2. l. 4. et — et] ita R. E 2; tam — quam E 1. l. 5. legum — subiecta des. R 2. || l. 8. ante E 1. ordinari R 2. E 1. oportebit E 2. || l. 9. negotia — populorum des. R 2. et postea E 1. || l. 13. et — facte des. R 2. || l. 15. refugi — existant des. R 2; refugi sive insolentes ex. E 1; refugiunt vel insolentes ex. E 2. || l. 17. principe nec maledicendum illi E 1; principem nec maledicendum illum E 2. || l. 19. alterum — habere des. R 2. || l. 21. exsequenda] exquirenda R 1; deest R 2. || l. 22. que — tenetur des. R 2. continetur E 2.*

- Recc. Err.*] XII. Ut terminate cause nullatenus revolvantur, relique vero ad libri huius seriem terminentur, adiciendi leges principibus libertate manente.
- XIII. Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut consensio voluntatis potestatem dederit iudicandi.
- XIII. Quales causas debeant audire thiuphadi et qualibus personis causas audiendas 5 iniungant.
- XV. Ut iudices tam criminales quam communes terminent causas. Pacis autem adsertores et sola regia potestas ordinet, et sic tantundem a rege commissa negotia iudicent.
- XVI. De damnis eorum, qui non accepta potestate presumserint iudicare. 10
- XVII. De his, qui admoniti iudicis epistula vel sigillo ad iudicium venire contemnunt.
- XVIII. Si iudex interpellantem audire contemnat, vel utrum fraudulenter an ignoranter iudicium promat.
- XVIII. Si iudex aut per commodum aut per ignorantiam iudicet causam. 15
- XX. Si iudex dolo vel calliditate aut unam aut ambas causantium partes dispendia facit sustinere.
- XXI. Quid primo iudex servare debeat, ut causam bene cognoscat.
- XXII. Si cuiuscumque honoris aut ordinis iudex dicatur haberi suspectus, vel si iudex contra leges presumat dare iudicium. 20
- XXIII. Iudex qualiter faciat iudicatum.
- XXIII. De commodis adque damnis iudicis vel saionis.
- XXV. Quod omnis, qui potestatem accipit iudicandi, iudicis nomine censeatur ex lege.
- XXVI. Ut omne vinculum, quod post datum iniustum iudicium a causidicis fuerit 25 exactum, habeatur invalidum.
- XXVII. Ut iniustum iudicium et definitio iniusta regio metu vel iussu a iudicibus ordinata non valeat.
- XXVIII. De data episcopis potestatem distringendi iudices nequiter iudicantes.
- XXVIII. Ut iudex, si a quocumque fuerit pulsatus, noverit se petenti reddere 30 rationem.
- XXX. De damnis iudicium aliena contingentium.
- XXXI. De his, qui regiam contemserint iussionem.

l. 1. cause preterite R 2. relique — manente des. R 2. vero deest E 1. || l. 3. aut e. — iudicandi des. R 2. l. 4. bolumtatis E 2. || l. 5. audiri R 1. thiufadi R 2. E 1; theufadi E 2. et qualibus] quibus R 1; et — in- 35 iungant des. R 2. || l. 7. terminent] iudicent E 2; terminent — iudicent des. R 2. || l. 8. sic deest E 1. 2. l. 10. pres. iud. des. R 2; presumpserint E 1. || l. 11. epistulam R 1; epistola R 2. E 1; epistolam E 2. vel sigillum R 1; vel — contemnunt des. R 2. contendunt R 1. || l. 13. vel — promat des. R 2. || l. 14. pre- 40 mat R 1. || l. 15. causam deest R 1; iud. causam des. R 2. || l. 16. caus. — sustinere des. R 2. dispen- dium R 1. || l. 17. facid R 1; faciat E 2. || l. 18. Quod R 2. E 1. primum R 2. debet R 2. E 1, 40 corr. debeat E 2. ut — cogn. des. R 2. causa R 1. || l. 19. hordinis R 1. iudex — iudicium des. R 2. habere susceptum R 1. || l. 20. lege R 1. || l. 21. iudicium E 2. || l. 22. atque E 1; alique R 2. vel saionis des. R 2. || l. 23. Ut R 2. iudicis — lege des. R 2. || l. 25. a causidicis des. R 1; a — inva- lidum des. R 2. || l. 27. iniusta — valeat des. R 2. iussum R 1; iussu ad i. E 1. || l. 28. valeat] ita R 1; valeant E 1; baleant E 2. || l. 29. potestate R 2. E 1. distr.] admonendi E 1. iudices n. 45 iudicantes des. R 2. || l. 30. si deest E 2. a quocumque pulsans R 2. noverit — rationem des. R 2. l. 31. ratione R 1. || l. 32. continentium R 1. || l. 33. regiam R 2. iussionem deest R 2.

Recc. Erv.]

. IN NOMINE DOMINI.

Recc. deest.
(Cf. II, 1, 5.)

Erv.]

I. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

II, 1, 1.

De tempore, quo debeant leges emendate valere.

Pragma suum emendatis legibus adsignantes, illud primum ordine
 5 prefationis et loco premittimus, quia, sicut legum evidentia populorum
 est excessibus utilis, ita sanctionum obscuritas turbat ordines equitatis.
 Nam plerumque, dum quedam bene ordinata nebuloso verborum tractu
 consistunt, ipsa sibi repugnantiam nutriunt, dum litigantium controversias
 10 lucide non excludunt, sicque, ubi debuerunt finem ferre calumniis, ibi
 novos contra se pariunt laqueos captionis. Hinc ergo diversitas cau-
 sarum exoritur, hinc controversie litigantium generantur, hinc etiam
 hesitatio iudicium nascitur, ita ut in finiendis vel compescendis calumniis
 15 habere terminum nesciant, que utique nutantia semper adprobantur et
 dubia. Et ideo, quia perstringi tota, que in controversiam veniunt,
 brevi complicatione non possunt, saltem vel ea, que in contionem per-
 tractanda sese gloriosis nostre celsitudinis sensibus ingesserunt, ea in
 hoc libro specialiter corrigi et eliminata prohibitatis sententia decrevimus
 ordinari — evidentia videlicet dubiis, prestantia noxiis, clementiora morti-
 20 feris, adaptionem clausis, perfectionem ceptis imprimens institutis —,
 quo nostri regni populos, quos una et evidens pax nostri regiminis con-
 tinet, hec deinceps institutio correctarum legum ordinandos adstringat
 atque retentet. Et ideo harum legum correctio vel novellarum nostrarum
 sanctionum ordinata constructio, sicuti in hoc libro et ordinatis titulis
 25 posita et subsequenti est serie adnotata, ita ab anno secundo regni
 nostri a duodecimo Kalendis Novembribus² in cunctis personis ac
 gentibus nostre amplitudinis imperio subiugatis innexum sibi a nostra gloria
 valorem obtineat, et inconvulso celebritatis oraculo valitura consistat*.

*) V 1. 2. 4. 5. 6 (in m. al. m.). 8. 15—20 add.: ut, sicut sublimi in throno serenitatis
 nostre celsitudine residente, videntibus cunctis sacerdotibus Dei seniori-
 30 busque palatii atque gardingis, earum manifestatio claruit, ita earundem
 celebritas vel reverentia in cunctis regni nostri provinciis debeat observari.

l. 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. IN N. D. inter I. et FLAVIUS R. E 2.

II, 1, 1. Erv. Codd. E 1. 1^a. 2. V 1. 2 (inde ab: eliminata). 3 (usque ad: hesitatio iudicium). 4. 5.
 6. 8. 15—20. l. 2. FLAVIUS — REX] des. V 1. 4. 5. ERVIGIUS] ita V 3. Mad.; ERVI E 2. V 6;
 35 deest E 1; RCDS V 17. Pith.; RECENSUINDUS V 19. || l. 3. De — valere] des. V 5. || l. 4. Pragma
 E 1. atsignantes corr. ads. E 2. || l. 5. premittitur V 14. || l. 7. Nam corr. Namque E 2; Namque
 V 4. tractatu V 1. || l. 8. repugnantia V 1. || l. 9. lucidae E 1. calumpniis hic et infra V 1.
 l. 10. diversitas] adversitas E 1. 1^a. || l. 12. esitatio E 2. composcendis E 2. || l. 14. dubiam E 1.
 quia deest E 2. prastringi E 2. || l. 15. concione V 1; contionem al. m. corr. contemtionem V 6; con-
 40 tentione V 4. 5. 17. Pith. pertr. sese] pertractandas esse E 2. || l. 16. nostre] non se E 1. 1^a. ea in] et
 in V 1. || l. 17. prohibitati V 2. || l. 18. evidentiam E 1. 1^a. noxius E 1. || l. 21. astringat E 1; constringat
 V 4. || l. 22. retemptet E 1. 1^a; retemtet E 2. || l. 24. sussequenti E 2. seriae E 1; serie E 1^a. ab
 anno] sub a. V 4. || l. 25. a duod.] ad undecimo V 4. Kalds E 2; Kalendarum Novembrium V 1. 4. 5. ac
 gentibus] a gentibus E 1. 1^a. 2; a g. corr. al. m. ac g. V 6. || l. 27. inconvulsu E 1. 1^a. persistat V 1.
 45 l. 28. sublime V 1. 6. 17. in t.] des. V 1; in sublimi throno V 15. 19. || l. 29. videntibus]
 audientibus V 15. 19. || l. 30. earum] eorum V 2; omnique populo harum V 15. 19; o. p. earum V 17.

1) Haec constitutio, ex parte ad exemplum legis Reccessvindi regis II, 1, 5 scripta, est
 loco praefationis Libro iudiciorum ab Ervigio rege renovato. Cf. quae de ea disserui 'N. Arch.'
 XXIII, p. 494 sqq. 2) Est dies 21. Octobris a. 681, non, ut opinati sunt viri docti, a. 682.

II, 1, 1. *Recc. deest.* *Err.*] Leges sane, quas in Iudeorum excessibus nostra gloria promulgabit, ab eo tempore valituras esse decernimus, ex quo his confirmationem gloriosa serenitatis nostre renotatione inpressimus¹.

II, 1, 2. *Recc. Err.*] I. (II.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod tam regia potestas quam populorum universitas legum reverentiae sit subiecta.

Omnipotens rerum dominus et conditor unus², providens commoda humane salutis, discere iustitiam habitatores terre, sacre legis sacris decenter imperabit oraculis. Et quia solius tam immense divinitatis imperiis hec cordibus inprimuntur humanis, convenit omnium terrenorum quamvis excellentissimas potestates illi colla 10 submittere mentis, cui etiam militie celestis famulatur dignitas servitutis. Quapropter si obediendum est Deo, diligenda est iustitia; que si fuerit dilecta, erit instanter operandum in illa, quam quisque tunc verius et ardentius diligit, cum unius equitatis sententia cum proximo semetipsum adstringit. Gratanter ergo iussa celestia amplectentes, damus modestas simul nobis et subditis leges, quibus ita et nostri culminis 15 clementia et succedentium regum nobilitas adfutura una cum regimonii nostri generali multitudine universa obedire decernitur hac parere iubetur, ut nullis factionibus a custodia legum, que inicitur subditis, sese alienam reddat cuiuslibet persona vel potentia dignitatis, quatenus subiectos ad reverentiam legis impellat necessitas, principis voluntas³.

II, 1, 3. *Recc. Err.*] II. (III.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod nulli leges nescire liceat⁴.

Omnis scientia sana ordinabiliter vitat ignorantiam execrandam. Nam cum

II, 1, 1. *l. 1. quas] quae E. promulgabit] ita E, i. q. promulgavit, quod praebent alii. || l. 2. bali-
turus E 2. || l. 3. renotatione] renovatione E 1. 1^a. V 1. 18; prenotatione V 19. inpress.] confirmavimus 25
inpraen . . . (al. m. ant. corr.: inpressimus) V 5.*

II, 1, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 4. 5. (15—20). l. 4. FLAVIUS — REX] des. E 1.
V 1. 5; F V 4. RECC.] RECCEØDS R 1; RECCESUINTUS R 2; RCDS E 2. V 2. Pith.; RECESUINDUS
V 19; RECHESVINCTUS Mad. || l. 5. populi R 1. || l. 7. Omnipotentis R 1. rerum] regum R 1; rex
pro rex E 1. || l. 8. saluti E. V 5. abitatores R 2; abitatores E 2. imperabit] ita R. E pro im- 30
peravit. || l. 9. Et] Set V 1. tam deest R 1. hecordibus R 1. || l. 10. colla deest R 2. || l. 12. in-
stanter] iterum R 1. || l. 13. quisque homo vel qualiscunque V 2. 4. || l. 14. semedipsum R 2.
V 1. 2. adstringit R 1; adstringet E 1. || l. 15. modestias R 1; molestas R 2. novis R 1. || l. 16. suc-
cedendum R 1. nobitas] ita R 1. E 2; novitas R 2. E 1. V. regimini E 1; regiminis al. m. corr.
regimonii E 2; regiminis V 17. 19. 20. || l. 17. hobedire R 1; oboedire E 1. ac E. ad custodia R 1; 35
accausandia pro a c. R 2. || l. 18. legum honestatisque E 1; honestatis legumque V 15. ini-
titur E. subditis sese] subdidisse R 1; subditis esse E 2. || l. 19. quatinus R 1. subiectorum E 2.
legis deest R 1. principis (= acc. plur.) R; principes al. m. corr. principis E 2; principisque E 1. V 1. 2. 4. 5.*

II, 1, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 4. 5. (15. 17. 18. 19). l. 21. NOVITER EMENDATA
FLAVIUS V 17. Pith.; FLAVIUS — REX des. E. V 1. 4; F V 5. RECØDS R 1; RCDS V 2. 17; RCCS 40
V 16; CHINDASUINTUS R 2, ubi GLORIOSUS deest. || l. 23. vitat] vita R 2; fit ad R 1; ditat corr.
distat E 2; dicat Mad. ignorantia exegrandam R 1. Nam cum] Quoniam E 1.*

1) *Inter diem 9. et 26. Ianuarii a. 681; cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 494 sq.* 2) Omnipotens — unus: *versus hexameter.* 3) *Cf. Isidori Sententiarum lib. III, 51, 1. 2: Iustum est principem legibus obtemperare suis — tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, 45
quando et ipse illis reverentiam praebet —, principes legibus teneri suis neque in se posse
damnare iura, quae in subiectis constituunt.* 4) *L. Rom. Vis. C. Th. I, 1, 2 Interpr.: Leges
nescire nulli liceat.*

Recc. Erv.] scriptum sit: 'Noluit¹ intellegere, ut bene ageret', certum est, quia qui intellegere II, 1, 3. noluit bene agere non contendit. Nullus ergo idcirco sibi extimet illicitum faciendi licere quodlibet, quia se novit legum decreta sanctionesque nescire; nam non insontem faciet ignorantie causa, quem noxiorum damnis implicaverit culpa.

5 *Recc. Erv.*] III. (III.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. II, 1, 4.

Quod antea ordinari oportuit negotia principum et postea populorum.

Bene Deus, conditor rerum, disponens humani corporis formam, in sublimem caput erexit adque ex illo cunctas membrorum fibras exoriri decrevit; unde hoc etiam a capiendis initiis caput vocari precensuit², formans in illo et fulgorem luminum, 10 ex quo prospici possent, quecumque noxia concurrissent, constituens in eo et intelligendi vigorem, per quem conexa et subdita membra vel dispositio regeret vel providentia ordinaret. Hinc est et peritorum medicorum precipua cura, ut ante capiti quam membris incipiat disponi medella. Que ideo non inmerito ordinabiliter exerceri censetur, cum artificis peritia hec dispensari patescunt; quia si salutare caput extiterit, 15 ratione colligit, qualiter curare membra cetera possit³. Nam si arcem molestia occupaverit capitis, non potuerit in artus dirivationes dare salutis, quas in se consumserit iugis causa langoris. Ordinanda ergo sunt primo negotia principum, tutanda salus, defendenda vita, sicque in statu et negotiis plebium ordinatio dirigenda, ut dum salus competens prospicitur regum, fida valentius teneatur salvatio populorum.

20 *Recc.*] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De tempore, quo debeant leges emendate valere.

Quoniam⁴ novitatem legum vetustas viciorum exegit et innovare

Erv. deest. II, 1, 5.
(*Cf. II, 1, 1.*)

II, 1, 3. *l. 1.* intelligere *R 2. E 2. V 1.* 4. 5 *hic et infra.* certo *R 2. E 1.* quia intellegere *R 2;* quia qui int. *des. R 1.* nolet *R 1.* || *l. 2.* non contendit] *ita V 15;* non concedit *R 2;* nin condit *R 1;* 25 ad maledicendum tendit *E 1;* contendit *V 2;* non contemnit *V 18;* contemnit, contempnit *E 2. V 1. 4.* 5. 17. 19. *Edd.* existimet *E 1;* estimet *V 1.* || *l. 3.* nesciret *R 1.* non insontem] *des. R 1;* id est innocentem *add. V 2.* || *l. 4.* sine culpa ign. *V 2.* causam *R 1.* in culpa *E 1.*

II, 1, 4. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2.* (3 *prior pars deest.*) 4. 5. (15. 17. 18. 19). *l. 5.* FLAV. — REX *des. E. V 1. 4;* F *V 5.* RECØDS *R 1;* RECESSVINTUS *R 2;* RCDS *V 2. 3;* RSDS *et in* 80 *marginè* ANTIQUA *V 18.* || *l. 6.* ordinare *V 1. 2. 4. 5. Pith. Mad.* oporteret ord. *V 2.* oporteat *E. l. 7. rad. corr.* sublime *R 2;* sublime *E 1. V 1.* || *l. 9. a)* ad *R 1;* *deest E 1.* vocari] *bocitari corr. al. m.* vocare *E 2;* vocitari *E 1. V 1. 15. Mad.* precensuit] *ita R 1;* *præconsonuit V 14;* *percessuit E 2;* *per-* censuit *ceit.* et f. lum. *des. R 1.* || *l. 11.* vigore *R 1.* dispositio *R 1.* || *l. 13.* incipiad *R 2;* incipiunt *E 1;* incipiunt *V 1.* disponi] *ita R;* adhiberi *E;* adhibere *V 1. 4. 5;* adibere *V 2.* medellam *E 1;* medellam 85 *R 2. V 1. 2. 4;* medela *V 15.* || *l. 14.* cum ab *E 1. V.* || *l. 15.* rationem *V.* curari *al. m. corr.* curare *E 2.* arce *R 2;* carnem *R 1.* hoccupaverit *R 1.* || *l. 16.* potuerit *R 1;* pot *V 2.* delibationes *R 1;* deriva- tiones *V 1.* || *l. 17.* primum *E 2. V.* tutanda *al. m. corr.* tuenda *R 1.* || *l. 18.* istatu *R 1.* || *l. 19.* valen- tius his *E 1;* valencium *V 2;* valentibus *Pith.*

II, 1, 5. *Codd. R 1. 2. V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 9. 14. 15. 17. 18. 19. (20). 22.* FLAV. — REX] *des.* 40 *V 1. 2. 4. 5. 9. 18.* GL. *deest V 16. 17.* RECØDS *R 1;* RECESSUINTUS *R 2;* RECESUINTUS *V 8. 15;* RECESUINDUS *V 19;* RCDS *V 6. 17. Pith.* De — valere] *des. V 4. 8;* Item alia lex *V 4;* Item alia in ipsa era de quo supra II. *add. V 1.* *l. 21.* quo] quod *R 1. 2.* emendatas *V 2. 8. 9.* || *l. 22.* vetustus *R 1;* vetusta *V 17.* vigorum *R 1;* vitiorum *R 2. V 4. 5. 8. 18. 19. 20. 22;* malorum *V 17.* exigit *V.* innovale *R 2;* innovari *V 8. 9.*

45 1) *Psalm.* 35, 4. 2) *Cf. Isidori Etymol. XI, 1, 25:* Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen eo, quod sensus omnes et nervi inde initium capiant. 3) *Cf. ora-* tionem regis *Recessvindi in Concilio Tolet. VIII. habitam:* regendorum membrorum causa salus est capitis. 4) *De hac lege interpretanda cf. supra praefationem et 'N. Arch.' XXIII, p. 511 sqq.*

II, 1, 5. *Recc.*] leges veterenosas peccaminum antiquitas inpetrabit, adeo leges in hoc libro conscriptas ab anno secundo dive memorie domni et genitoris mei Chindasvindi regis in cunctis personis ac gentibus nostre amplitudinis imperio subiugatis omni robore valere decernimus hac iugi mansuras observantia consecramus; ita ut, reiectis illis, quas non equitas iudicantis, sed libitus inpresserat potestatis, evacuatisque iudiciis omnibusque scripturis earum ordinatione confectis, he sole valeant leges, quas aut ex antiquitate iuste tenemus, aut idem genitor noster vel pro equitate iudiciorum vel pro austeritate culparum visus est non inmerito condedisse, prolatis seu conexis aliis legibus, quas nostri culminis fastigium iudiciali presidens trono coram universis Dei sanctis sacerdotibus cunctisque officiis palatinis, ducante Deo adque favente audientium universali consensu, edidit et formavit ac sue glorie titulis adnotabit; ita ut tam he, que iam prolata consistunt, quam ille, quas adhuc exoriri novorum negotiorum eventus inpulerit, valido hac iustissimo vigore perdurent et eterne soliditatis iura retentent.

Err. deest.

5

10

15

II, 1, 6. *Recc. Err.*] V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De principum cupiditate damnata eorumque initiis ordinandis, et qualiter conficiende sunt scripture in nomine principum facte.

Eminentie¹ celsitudo terrene tunc salubrius sublimia probatur adpetere, cum salutis proximorum pia cernitur compassione prodesse; unde solet contingere, ut plus

II, 1, 5. l. 1. veterenosas] veterenus ac R 1; veterenos R 2; veterenosa V 2. 8. 9. 16. 18; veterenositas p. antiqua in marg. V 17. inpetravit R 2; imperavit V 1. 17. adeo] ita R. V 6. 8. 22; ideo cett. l. 2. conser.] constitutas R 1. ab deest V 18. diu memorie R 2; d. m. des. R 1; dive m. V 2; bone m. V 4. 17. || l. 3. Chindasvindi] Cindasuindi R 1. V 9; Chindasuhinti R 2. ac gentibus] agentibus R 1; hac g. R 2. || l. 4. valere deest V 2. 4. Pith. decrevimus V 1. 6. 8. 9. ac V. iugi] leges V 18; iugi mansura V 2. 17; leges mansuras iugi ob. V 9. || l. 5. reiectis R 2; relictis V 2. 6. 18; sectis V 16. l. 6. sed — evacuatis des. R 2; libitus deest etiam R 1, quod ex V suppleri. || l. 7. he] heae R 2. V 6; deest R 1; haq corr. haq V 8. 9. sole deest V 18. aut ex] ab R 1; aut deest V 9. 16. || l. 8. iuste tenemus] eius tenemus R 2; iuste novimus aut tenemus V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 14. 17. 20. 22. ideo R 1. 30 genitor noster] genitorum R 2. vel — iudiciorum des. V 2. || l. 9. absteritate R 1. merito R 1. condedisse] ita R 1; condidisse cett. || l. 10. prelatis R 2. V 1. conexis] ita R. V 8. 9; connexis alii. quam nrs culminibus R 2. iudicali pr. R 1. V 9; iudici abssidens pro i. pr. R 2. || l. 11. sac. sanctis R 2. V 4. 5. 14. 20; sac. dei sanctis V 9. que deest R 2. || l. 12. ducante R 2. V 14; doceante R 1; docente V 9. 18. 20; docente vel ducante V 19; iubente V 5. 6. 17. 22; adiuvante V 1. 2. 4. 8. Domino V 2. 4. 35 5. 6. 8. 14. 22. cum universali V 1. consilio R 2. || l. 13. edidit R 1. atque f. V 1. ac] ad R 1; hac R 2; atque V 9. ut] aut R 2; deest V 2. heae R 2; et R 1; hee V 6; heq corr. heq V 8. 9; hae cett. l. 14. quasi R 2. || l. 15. negotiorum] iurgiorum V 6; iurgiorum vel neg. V 16; iurgiorum occursorum exoriri ev. V 18; . . . orum (corr. negotiorum) vel excursorum ev. V 9; . . . orum corr. iurgiorum V 8. intulerit V 9. hac] ac V. eterno V 9. 18; aeterna R 2. || l. 16. soleditatis R 1; solitatis R 2; 40 solitudinis V 4. iure V 9. 18. retentent] retinent R 1; retineant V 17, e corr. V 6; retemptent V 4; teneantur V 9; teneatur V 18.

II, 1, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (14. 15). 17. 18. 19. 20. Cf. etiam *Conc. Tolet. VIII.* FLAV. — REX] des. E 1. 2. V 1. 3. 4. 15. 18. 19; F V 5; GLORIOSUS deest V 2; RECCDS R 1; RECESSUINTUS R 2; RCDS V 2. Pith. l. 18. et eorum R 1. ordinandis et qu.] o. equaliter R 1; 45 hordinata est qualiter R 2; o. et quomodo V 17. || l. 20. anpetere R 1. || l. 21. salute V 3; salutis corr. al. m. salutis E 2. compassione] compassionem E 2; consparsio se R 2; consparsione E 1.

1) Haec lex, de qua conferas 'N. Arch.' XXIV, p. 45 sqq., a Reccessvindo rege occasione concilii Toletani VIII. a. 652 inde a die 16. Decembris habiti edita est. Elicuit eam decretum quoddam a synodo ad regem directum ('Decretum iudicii universalis in nomine principis editum'), quo clerici et palatini in concilio congregati quaedam de facultatibus et hereditatibus

Recc. Erv.] commodi de aliena salute conquirat, quam de propria utilitate quisque percipiat. **II, 1, 6.**
 In multis enim, quia multorum salus adtenditur, maioris lucri summa percipitur; in se
 autem, quia privati commodi fructus adpetitur, non satis est, si unius beneficii premia
 conquirantur. Hinc et illa regendarum tantundem salus est plebium, que non suos
 5 fines privata voluntate concludit, sed que universitatis limites communi prosperitatis
 lege defendit. Quapropter, ne salutaris ordo imperialibus videatur verbis potius ob-
 tineri quam factis, de sublimitatis obtentu reclinamus ad vota supplicum tranquille
 visionis aspectum, ut inde salutaris compassio habeat commodum, unde turme plebium
 apte fuerint supplicationis effectum. Cum igitur precedentium serie temporum inno-
 10 deratior aviditas principum sese prona diffunderet in spoliis populorum, et augeter rei
 proprie censum erumna flebilis subiectionum¹, tandem superne respectio adflatu nobis
 est divinitus inspiratum, ut, quia subiectis leges reverentie dederamus, principum
 quoque excessibus retinaculum temperantie poneremus. Proinde sincera mansuetudinis
 deliberatione tam nobis quam cunctis nostre glorie successoribus adfuturis Deo me-
 15 diante legem ponimus decretumque divalis observantie promulgamus: ut nullus regum

II, 1, 6. l. 1. comodi E 2. alienę R 1. hutilitate quis R 1. || l. 2. attenditur V 1. 2. suma
 E 2. V 2; cuma E 1; adunacio add. V 2; adunatur add. V 4. || l. 3. quia deest V 5. non] nos R 1.
 l. 4. conquiratur E 2. illam R 1. || l. 5. concludit] edidit V 4. communis E 1. prosperitati R 2. V 4.
 5. 17. 18. 19. || l. 6. videntur R 1. || l. 7. supplicium E 2. || l. 8. aspectum] espectum R 2; affectum R 1.
 20 ut inde] unde E 1. compassio] consparsio R 2. E 1. turme] turbę V 15. 17 in margine. || l. 9. Cum
 deest R 1. || l. 10. apiditas R 1; aviditatis V 1. sese] esse R 1. 2; deest E 1. in ispoliis R 1. et
 augeter — divinitus (l. 12) nunc evan. V 3; et augeter et multiplicaret V 2. 4. || l. 11. proprie]
 ita vel propriae R. E 1. V 3. 14. 15. 17. 20. Pith. Conc.; publice E 2. V 1. 2. 4. 5. erumna] et
 ruina E 2. tandem] tam de R 1. adflatum R. || l. 12. legibus E 1; legis E 2. V 1. 2. 5. r. deferamus
 25 R 1; deferentiae dederamus R 2; reverentiam d. V 1. 2. 5. 17; reverentia V 4; refrenantiae V 14.
 l. 13. mans. nostrae V 1. 2. 4. 5. rell. || l. 14. glorie nostre E 2. V; a add. R 1. || l. 15. legem — divalis
 des. V 3. poneremus E 1. diualis E 1; diu. aliis E 2. promulgamus R 1.

*regum ordinanda proposuerunt. Rex autem, quae in favorem optimatum proposita erant, in suum
 admodum commodum vertens, de hac re aliisque cum ea cohaerentibus legem nostram promulgavit.*
 30 *Deinde synodus et decreti et legis definitiones ipsis canonibus (can. 10. 12) repetivit, confirmavit et*
utriusque tenorem actis concilii inserendum decrevit; cf. can. 10: molestis actibus: . . . satis, ut
opinamur, et lege gloriosi principis et decreto sanctae synodi huius contradictum esse con-
spleximus. — ita . . . praefatae legis erit auctoritas valitura, ut et perenniter maneat inconvulsa. —
 35 *cui etiam legi vel decreto episcopali non solum in futuro, sed etiam in praesenti reverentiam*
apponentes decernimus, ut quicumque detractor et non potius venerator decreti eiusdem atque
legis esse maluerit, sive religiosus ille sit, sive laicus, non solum ecclesiastica excommunicatione
plectatur, verum et sui ordinis dignitate privetur. — can. 12: Huius quoque sententiae forti-
tudine vel valore decreti nostri seriem, quam in serenissimi domini nostri Reccesvinthi regis edi-
 40 *dimus nomine pro rebus a divae memoriae patre suo quolibet titulo conquisitis, decernimus omnino*
constare. Legem denique, quam pro coercenda principum horrenda cupiditate idem elementissimus
edidit princeps, simili robore firmamus atque, ut in futuris retro temporibus modis omnibus
observetur, pari sententia definimus. Quae etiam, ne taciturna temporis vel obliviosa vetustate
depereant, huic nostrae constitutioni utraque decrevimus innectenda, ita cunctorum memoriae
 45 *commendanda, ut a cunctis regulis superius ordinatis nusquam maneant segregata. Secundum*
notam apud Mansi, Concil. ampl. coll. X, col. 1223 datam decretum 'die secunda concilii' i. e.
die 17. Decemb. editum est. Reccesvindi lex paucis tantum diebus post promulgata esse videtur.
 1) Cf. *Decretum*: Quosdam namque conspleximus reges, postquam fuerint regni gloriam assequentes,
 extenuatis viribus populorum rei propriae congerere lucrum.

II, 1, 6. *Recc. Err.*] impulsione sue quibuscumque motibus aut factionibus* scripturas de quibuslibet rebus alteri debitis ita extorqueat vel extorquendas instituat, quatenus iniuste hac nolenter debitarum sibi quisque privari possit dominio rerum. Quod si alicuius gratissima voluntate quippiam de rebus a quocumque perceperit vel pro evidenti prestatione lucratus aliquid fuerit, in eadem scripturam patens voluntatis hac prestiti condicio 5 adnotetur, per quam aut impressio principis aut conferentis fraus evidentissime detegatur. Et si patuerit a nolente fuisse iscriptura exacta, aut respiscat improbitas principis et evacuet quod male contraxit, aut certe post eius mortem ad eum, cui exacta est scriptura, vel ad heredes eius res ipse sine cunctatione debeant revocari**. Ille autem res, que, seclusa omni compressionis argumentatione, directo modo trans- 10 ierint in principis potestate, in eius perenniter iure perdurent, et quidquid ex rebus ipsis idem princeps ordinare voluerit, sue potestatis arbitrio subiacebit. Verum ut omne eius negotium actionis roboraret sinceritas veritatis, cum quarumcumque rerum iscripture in principis nomine extiterint facte, mox testes, qui in eadem scripturam suscriptores accesserint, ab his, quos elegerit princeps, diligentissime perquirantur, si 15 non aliquod indicium aut de impressione principis aut de fraude scripturam facientis modo quocumque cognoverint: ac sic aut rite facta series scripture permaneat, aut irrita confecta vanescat. Similis quoque ordo de terris, vineis adque familiis observetur, si sine scripture textum tantummodo coram testibus quelibet facta fuerit definitio. De¹ rebus autem omnibus a tempore Svintilani² regis hucusque a principibus adqui- 20 sitis aut deinceps, si provenerit, adquirendis quecumque forsitan princeps inordinata

*) V 8 *add.*: iustitiam a suo loco secludat aut in statum suum redire contemnat aut.

**) V 8. 20 *add.*: Simile preceptum observari censemus, cum iustitiam motibus aut actionibus principis claruerit a suo esse loco seclusam aut suum rigorem obtinere contemptam.

25

II, 1, 6. l. 1. aut] ad E 1. || l. 2. alteris R 1. debitis — iniuste *evan.* V 3. quatenus] qualiter E 2. V. ac E 1. V 1. 3. 4. 5; et V 2. nolenter indebitarum sibi quisque probare possit dominum rerum V 17 *in margine.* || l. 3. sibi] ob V 1. dominio] dominum E 1; domino E 2. || l. 4. voluntate E 1. V. pro *ev.*] probidentia E 2. || l. 5. aliquod E 1. scriptura E 2. V. voluntatis E 1. V. l. 7. paruerit V 17 *in margine.* *iser. ex.*] R 1; iscripturam exactam R 2; scriptura exacta E 1; scripturam 30 exactam E 2. V. || l. 8. contraxerit V 1. eius m. R. E. V 1. 2; m. eius *cell.* morte] ita R 1. E 1; mortem *cell.* || l. 9. res] ita R 2. E. V 1. 2; res *deest* R 1, *ubi legitur ipsa — debeat; rei cell.* *cunct.*] contentione E 2; dubitatione V 1. revocare E. || l. 10. compress.] comprehensionis et R 1; compressionis E. || l. 11. potestatem E 2. V. quidquid] quid R 1. || l. 13. omne *deest* R 1. eius] R; *deest* E 2; huius *cell.* roborat] roboret R 1; robore R 2. || l. 14. scripture E. V. testis R 1. scripture E 2; 35 scriptura E 1. V. || l. 15. subscriptores V; scriptores V 15; subscriptores *corr.* firmatores V 2. l. 16. indicium] in iudicis R 1. in depressione V 3; depressione V 17. || l. 17. ac] aut R 1; hac E 2; ac sic rite V 1; ac si aut rite V 2. || l. 18. evanescat V 4. 5. || l. 19. si *deest* R 1. textum] ita R. E; textu V. in definitione R 1. || l. 20. Svintilani] ita R. V 2. 5. 8. 14. 15. 17 (*in margine*). *Conc.*; Suinthilam E 1; Subintilani E 2; Subtilani V 4; Sintillani V 1; Chintilani V 3. *Mad.* hucusque] huncusque R 1; huius- 40 que R 2. principes R 1. adquisitis] adquietis R 1; adquesitis R 2. || l. 21. sic quecumque E 1; quicumque E 2.

1) *Cf. Decretum*: omnis acquisitionis profligatio . . . , quae a gloriosae memoriae Chindasvintho rege a die, quo in regnum dignoscitur conscendisse, repertus (?) quolibet modo extiterit augmentasse, omnia in serenissimi atque clementissimi domini nostri Reccesvinthi principis perenni 45 transeat potestate et perpetuo deputentur in iure, non habenda parentali successione, sed possidenda regali congressione, ita ut iuste sibi debita quisque percipiat, et de reliquis ad remedia subiectorum quaecumque elegerit principis voluntas exercent. 2) *Svintila rex regnavit a. 621—631, supra cuius regnum retro recuperationes bonorum regalium extendi non potuerunt propter praescriptionem tricennalem.*

50

Recc. Err.] sive reliquid seu reliquerit, quoniam¹ pro regni apice probantur adquisita fuisse, **II, 1, 6.** ad successorem tantundem regni decernimus pertinere; ita habita potestate, ut quidquid ex his helegerit facere, liberum habeat velle. In illis autem rebus, que ipsi aut de bonis parentum aut de quorumcumque provenerint successione proximorum, ita eidem principi eiusque filiis aut, si filii defuerint, heredibus quoque legitimis hereditatis iura patebunt, sicut etiam ceteris lege vel successione patere noscuntur. Quod si aliquid ex rebus de quorumcumque parentum aut proximorum non solum successione, sed etiam qualibet conlatione aut quocumque contractu ad ius ipsius pervenisse patuerit, si contingat hec inordinata relinqui, non ad successorem regni, sed ad filios vel heredes eius, qui conquisibit, specialiter omnis eadem conquisitio pertinebit. Nam et de illis rebus, quas² idem princeps ante regnum aut ex proprio aut ex iustissime conquisito dinoscitur abuisse, inrelocabili ordine aut faciendi quod voluerit potestatem habebit, aut certe filiis eius successio plena patebit. Quod si filii defuerint, legitimis heredibus ex his, que inordinata reliquerit, hereditatem hadire licebit. Huius sane legis sententia in solis erit principum negotiis observanda adque ita perpetim valitura, ut non ante quispiam solum regale conscendat, quam iuramenti federe hanc legem se in omnibus implere promittat³. Quemcumque vero aut per tumultuosas plebes aut per absconsa dignitati publice macinamenta adeptum esse constiterit regni fastigia⁴, mox

II, 1, 6. l. 1. sive] sibi R 1. reliquid] ita R. V 2; relinquit E 1; sive rel. des. E 2; reliquit cett. relinquerit E. apicem R 1. || l. 2. successore R 1. ut deest R 1. || l. 3. ex his] exinde V 1. helegerit] ita R 1. E 2; aelegerit R 2; elegerit cett. habeat R 1; abeat R 2. || l. 4. provenerit E. ita ut R 1; item E 1. || l. 5. si post add. E 2; deest V 3. filii] filie E 2. V 3. || l. 6. a ceteris V 2. 4. || l. 8. collatione V 1. 2. quocumque] quolibet E 2. V 1. 2. 17. contractu] tractu om. R 1. || l. 9. hec] ex R 1; deest V 3. vel] ad add. R 1; ad al. m. post add. E 2. || l. 10. 11. conquisitio — idem om. R 1. l. 11. que R 2. E 1. proprio] eis add. V 1; suo proprio V 2. iustissime] ita R 2. E 1. Conc.; iustis se R 1; iustissima conquisitione V 15; iustissimo cett. conquisitum conoscitur R 1. || l. 12. habuisse R 1. V. inrelocabili R 2. E 1. V. faciendi exinde V 2. 3. vell. || l. 13. plena] pena R 1. || l. 14. reliquerint R 1. hadire] ita R 1; adhire R 2; adire cett. || l. 15. sententiam R 1. erit pr.] ita R. E 1. V 3; pr. erit cett. atque E. V. || l. 16. antea E 2. V. regalis R 1; regalem E. conscendat] ascendat R 1. || l. 17. tumult.] multuosas V 1. 2. || l. 18. dignitate E 2; dignitatis V; voluntatis V 1. puplice R 1; publici E 1. machinamenta E 1. V. adeptum] aditum R 1. regnum E 1.

1) *Cf. Decretum*: quae reges accumulantes regno relinquunt etc., et *ibidem supra*: illud gravius innectentes, quod ea, quae videntur acquirere non regni deputant honori . . . Quam itaque ob rem in proprietatis illa conantur redigere sinu, quae pro solo constat illos imperiali percipisse fastigio? 2) *Sequentia ad verbum fere ex Decreto recepta sunt, ubi post verba supra p. 50, n. 1 allegata haec leguntur*: illis tantundem exceptis, quae memoratus divinae memoriae Chindasvinthus princeps ante regnum aut ex propriis aut ex iustissime conquisitis visus est habuisse; in quibus cunctis filiis eius una cum glorioso domino nostro Reccesvintho rege permaneat et divisio libera et possessio pace plenissima. *Quorum verborum quaedam etiam in canone 10. Conc. Tolet. VIII. leguntur, ubi ex hac lege recepta sunt*: quaecumque inordinata reliquerint hereditabunt gloriam successores, propria eorum et ante regnum iustissime conquisita aut filii aut heredes capiant iure proximitatis. 3) *Cf. Conc. Tolet. VIII, can. 10*: non prius apicem regni quisque percipiat, quam se illam (*sc. legem nostram de successione in res regis*) per omnia suppleturum iurisiurandi taxatione definiat. 4) *Cf. ibid.*: Abhinc ergo et deinceps ita erunt in regni gloriam praeficiendi rectores, ut aut in urbe regia aut ubi princeps decesserit cum pontificum maiorumque palatii omnimodo eligantur assensu, non forinsecus aut conspiratione paucorum aut rusticarum plebium seditioso tumultu. *Iam antea concilia quaedam de electione regis statuerant; cf. Conc. Tolet. IV. a. 633, can. 75*: defuncto in pace principe primatus totius gentis cum sacerdotibus successorem regni communi consilio constituent; *ubi anathematizatur qui praesumptione tyrannica regni fastigium usurpaverit. Conc. Tolet. V. a. 636, can. 3*: quoniam

II, 1, 6. *Recc. Euv.*] idem cum omnibus tam nefarię sibi consentientibus et anathema fiat et christi-
norum communionem amittat, tam dire percussione ultione conlisus, ut omnis divini ordinis
cultor, qui illi communicare presumerit, simili cum ipso damnatione dispereat et pena
tabescat. Nam¹ et si quis legis huius seriem ex officio palatino malivole detrahendo
lacerare voluerit aut evacuandam quandoque, vel silenter musitans vel aperte resultans,⁵
proloqui detectus extiterit, cunctis palatine dignitatis et consortiis et officiis mox
nudatus, omnium rerum suarum dimidiam partem amittat et, in deputato sibi loco
redactus, a totius palatii maneat societate seclusus. Religiosus etiam, qui se in eadem
culpam devolverit, simili rerum proprietatis sue dispendio subiacebit.

II, 1, 7. *Nov.*]

NOVA. FLAVIUS GLORIOSUS EGICA REX.

10

De* fidelitate novis principibus reddenda et pena huius
transgressionis.

*) V 3. 6. 8. 17. *Pith. Mad.*: De his, qui ob novi principis fidem servandam
iurare distulerint, vel his, qui ex palatino officio ad eiusdem
obedientiam vel presentiam venire neglexerint.

15

Cum divine voluntatis imperio principale caput regnandi sumat sceptrum,
non levi quisque culpa constringitur, si in ipso sue electionis primordio aut
iurare se, ut moris est, pro fide regia differat aut, si ex palatino officio fuerit,
ad eiusdem novi principis visurus presentiam venire desistat. Si quis sane
ingenuorum de sublimatione principali cognoverit et, dum discussor iuramenti²⁰
in territorio illo accesserit, ubi eum habitare constitit, quesita occasione se
fraudulenter distulerit in eo, ut pro fide regia conservanda iuramenti se vinculo

II, 1, 6. l. 1. nefarię] *ita R 1; nefariae R 2; nefarie E. V. sibe R 2; sive R 1. conscientibus*
E 1. || l. 2. collisus V 1. 2. || l. 3. illum R 1. communicare presum(p)serit R. E 2. V 1. 2. 3. 4. 8. 14.
*15. 17. 20; c. presumpsit V 5; communicari presumpserit E 1; communicaverit V 19. Mad. ipso] illo*²⁵
V 1; ipsa V 4. || l. 5. vacuandam R 1; evacuanda R 2. E 1; ebocunda E 2. musitatis R 1; mussitans
E 1. V 2. || l. 6. cunctos R 1. || l. 8. a] ac R 1; hac E 2. || l. 9. culpam R 1.

II, 1, 7. *Codd. V 1. 2. 3. 4. 6. 8. (15). 17. (18. 19). Pith. Mad. — l. 10. NOVA] ita V 3. Mad.;*
deest V 1. 2. 4. 6. Pith. FL. — REX] ita V 6. 17. Mad.; FLS GLS EGICA REX V 3; FLS GLS
*EGIGA REX Pith.; FLS GLS REX V 19; des. V 1. 2. 4. || l. 11. De fid. — transgr.] des. V 4. pena*³⁰
deest V 2. || l. 13. his] is V 3. ob deest V 3. Mad. || l. 14. his] de illis V 6. 8. 17. Pith. eiusdem] eius
6. Pith. || l. 17. primordia V 2. || l. 18. iurare se] iurasse V 6. 17. Pith.; adiurare V 3; se deest V 3. Mad.
ut moris est] uti m. e. V 2; ut mori sed V 4; aut mori V 3. || l. 19. eisdem V 2. || l. 21. const.] con-
tigerit V 6. 8. 17. Pith. || l. 22. in eo ut] ita V 6. Pith.; ideo ut V 1. 2; ne aut V 3. 4. 8. 17. Mad.

inconsiderate quorundam mentes et se minime capientes, quos nec origo ornat nec virtus decorat,³⁵
passim putant licenter ad regiae potestatis pervenire fastigia, huius rei causa nostra omnium cum
invocatione divina profertur sententia, ut quisquis talia meditatus fuerit, quem nec electio omnium
prohibit, nec Gothicae gentis nobilitas ad hunc honoris apicem trahit, sit a consortio catholicorum
privatus et divino anathemate condemnatus. *Conc. Tolet. VI. a. 638, can. 17: Rege vero defuncto*
nullus tyrannica praesumptione regnum assumat, nullus sub religionis habitu detonsus aut turpiter⁴⁰
decalvatus aut servilem originem trahens vel extraneae gentis homo, nisi genere Gothus et moribus
dignus provehatur ad apicem regni, temerator autem huius praeceptionis sanctissimae feriat
perpetuo anathemate. 1) *Cf. Conc. Tolet. VIII, can. 10: cui etiam legi vel decreto episcopali*
non solum in futuro, sed etiam in praesenti reverentiam apponentes decernimus, ut quicumque
detractor et non potius venerator decreti eiusdem atque legis esse maluerit, sive religiosus ille⁴⁵
sit, sive laicus, non solum ecclesiastica excommunicatione plectatur, verum et sui ordinis dignitate
privetur.

Nov.] alliget, aut ille, qui, sicut premisimus, ex ordine palatino fuerit, minime regis **II, 1, 7.**
 obtutibus se presentandum ingesserit, quicquid de eo vel de omnibus rebus suis
 principalis auctoritas facere vel iudicare voluerit, sui sit incunctanter arbitrii.
 Quod si aut egritudo illi obstiterit aut quilibet publice utilitatis actio eum
 5 retinuerit, ut regis visibus se nullatenus representet, dum regie electionis
 sublimitas quibuslibet modis ad eius cognitionem pervenerit, statim per suam
 iussionem id ipsum clementie sue auditibus intimare procuret, qualiter fidei
 sue sinceritatem ostendens huius legis sententiam evadere possit.

Recc.] VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.
 10 De his, qui contra principem vel
 gentem aut patriam refugi sive in-
 sulentes existunt.
 Quantis¹ actenus Gotorum patria con-

Err.] VI. II, 1, 8.
 De his, qui contra principem vel gen-
 tem aut patriam refugi sive insolentes
 existunt.
 Quantis hactenus Gothorum patria concussa sit

II, 1, 7. *l.* 1. non alliget *V* 1. 2. *Mad.* ille *deest* *V* 1. fuerit] *deest* *V* 2; qui *add.* *V* 1. || *l.* 2. in-
 15 gesserit] novi ing. *V* 4. de eo vel *des.* *V* 1. 2. || *l.* 3. vol.] elegerit *V* 3. || *l.* 4. aut *deest* *V* 1. obstit.]
 extiterit *V* 3. cum] unc *V* 3. || *l.* 5. visibus se] *ita* *V* 2. 4; iussibus se *V* 1; se visibus *V* 3. *Mad.*; se
 obtutibus *V* 8. 17; obtutibus se *V* 6. *Pith.* ullatenus *V* 4. representet *V* 1. 2. || *l.* 6. sublimitas —
 eius *des.* *V* 2; quibuslibet modis *des.* *V* 1. cognicio ad eum perv. *V* 2. || *l.* 7. sue] pro ipsius *add.* *V* 4.

II, 1, 8. *Codd.* *R* 1. 2. — *l.* 9. CHINDASVIN-
 20 DUS] *ita* *R* 2; CNDD *R* 1. || *l.* 11. regem *R* 1.
 sibi *R* 1. || *l.* 12. insolenter *R* 2. existant *R* 1.
l. 13. hactenus *R* 2.

II, 1, 8. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8.
 13. 14. 15. 17. 18. 19. 20). — *l.* 9. VI] NOV. EM.
 FLAVIUS RCDS REX *add.* *V* 2; N EMDA GLS
 RCDS REX *add.* *V* 6. 17; N *add.* *V* 5; RCS *add.*
V 8; RCDS *add.* *V* 15. || *l.* 10. vel g. aut] aut g.
 vel *V* 1. || *l.* 11. refugi] refugiunt *V* 1. 2. sive]
 vel *V* 2. insolentes *E* 1. || *l.* 13. Gotorum et *ita*
infra *E* 2. *V* 2. 6.

1) Cf. de hac lege, quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 57 sqq. Huic capiti simillimus est
 canon 1. Concilii Toletani VII. a. 646. habiti, qui ad verba fere nonnullis locis cum hac lege
 convenit. Cf. can. 1: Quis enim nescit, quanta sint hactenus per tyrannos et refugas transferendo
 30 se in externas partes illicite perpetrata et quam nefanda superbia iugiter frequentata, quae et
 patriae diminutionem afferrent et exercitui Gothorum indesinentem laborem imponerent. Neque
 vero, ut opinatus est F. Dahn, 'Könige' V, p. 195, Chindasvindus rex concilii illius decretum
 recepit in legem; sed decretum potius ad exemplum legis formatum esse videtur. Lex enim in
 eodem canone iam 'dudum' data memoratur: novimus . . . ita dudum legibus decretum fuisse,
 35 ut nullus refuga vel perfidus, qui contra gentem Gothorum vel patriam seu regem agere aut in
 alterius gentis societatem se transducere reperitur, integritati rerum suarum ullatenus reformetur,
 nisi forsitan princeps humanitatis aliquid personis talibus impertiri voluerit; qui tamen non amplius
 quam vicesimam partem rerum ei qui perfidus exstitit de rebus, unde rex elegerit, tribuendi
 potestatem habebit. Ex anno autem secundo regni Chindasvindi infra memorato conicere licet, hoc
 40 ipso anno (= a. 642/3. p. Chr. n.) legem editam esse. Haec lex in locum legis antiquae
 Euricianae, cuius vestigia in Lege Baiuv. 2, 1. 2 et in Edicto Rothari c. 1 et 4 supersunt,
 substituta esse videtur. Antiqua illa lege haec fere constituta esse videntur: 'Si quis in necem
 regis consiliatus fuerit aut inimicos intra provinciam invitaverit animae periculum incurrat et res
 eius infiscentur'. Quae cum ad refugos specialiter non spectarent neque etiam ecclesiasticae
 45 poenae, quas Conc. Tolet. VI, can. 12 in confugientes ad hostes statuerat ad reprimenda re-
 fugorum machinamenta sufficerent, Chindasvindus hanc legem tulit. — Cf. quae Chronicae, q. d.
 Fredegarii, referunt de rebellibus et suspiciosis a Chindasvindo crudeliter suppressis, lib. IV, c. 82.
 SS. rer. Mer. II, p. 163.

II, 1, 8. *Recc.*] cussa sit cladibus, quantisque iugiter quatiatur istimulis profugorum hac nefanda supervia deditorum, ex eo pene cunctis est cognitum, quod et patrie diminutionem agnoscunt, et hac occasione potius quam expugnandorum hostium externorum arma sumere sepe compellimur. Ut ergo tam dira temeritas tandem victa deperat, et in huiusmodi transgressoribus manifesta iscelera non relinquuntur ulterius impunita, hac omne per evum valitura lege sancimus, ut quicumque ex tempore reverende memorie Chintilani¹ principis usque ad annum Deo favente regni nostri secundo vel amodo et ultra ad adversam gentem vel extraneam partem perrexit sive perrexit aut etiam ire voluit vel quandoque voluerit, ut sceleratissimo ausu contra gentem Gotorum vel patriam ageret aut fortasse conetur aliquatenus agere, et captus sive detectus extitit vel extiterit, sive ab anno regni nostri primo vel deinceps quispiam infra fines patrie Gotorum quamcumque conturbationem aut scandalum in contrarietatem regni nostri vel gentis facere voluerit, sive ex tempore nostri regiminis tale aliquid agere vel disponere vi-

Erv.] cladibus, quantisque iugiter quatiatur stimulis profugorum ac nefanda superbia deditorum, ex eo pene cunctis est cognitum, quod et patrie diminutionem agnoscunt, et hac occasione potius quam expugnandorum hostium externorum arma sumere sepe compellimur. Ut ergo tam dira temeritas tandem victa deperat, et in huiusmodi transgressoribus manifesta scelera non relinquuntur ulterius impunita, hac omne per evum valitura lege sancimus, ut quicumque ex tempore reverende memorie Chintilani principis usque ad annum regni nostri Deo favente secundum vel amodo et ultra ad adversam gentem vel extraneam partem perrexit sive perrexit aut etiam ire voluit vel quandoque voluerit, ut sceleratissimo ausu contra gentem Gothorum vel patriam ageret aut fortasse conetur aliquatenus agere, et captus sive detectus extitit vel extiterit, seu ab anno regni nostri primo vel deinceps quispiam infra fines patrie Gothorum quamcumque conturbationem aut scandalum in contrarietatem regni nostri vel gentis facere voluerit, sive ex tempore nostri regiminis tale aliquid agere vel disponere conatus est aut fuerit, atque, quod indignum dictum videtur, in necem vel abiectioem nostram sive subsequentium regum intendere vel intendisse proditus videtur esse vel fuerit: horum omnium

l. 2. profuturorum R 1. || l. 3. cunctis] con|cuttus R 1. || l. 4. diminutione R 1. || l. 5. cognoscunt corr. agnoscunt R 2. occasione R 2. || l. 8. permaneat R 1. || l. 11. lege decet R 1. || l. 12. referende R 1. || l. 13. 14. Chintilani R 2. anno pro a. Deo R 1. || l. 15. amodo] commodo R 2. || l. 16—19. perrexit — Gotorum des. R 1. || l. 17. voluit] voluerit R 2. || l. 19. agere R 1. || l. 26. voluit R 2. l. 27. talem R 1.

l. 1. quatiatur] parciatur V 3. istimulis E 2. l. 2. ex eo des. V 1. || l. 3. poene E 1. quod et] qui vero V 1. || l. 4. agnosc.] haenoscut V 3; 30 cognoscunt V 15; ostendunt E 2; ostendunt V 2. l. 5. expugnatorum ostium E 2. || l. 7. tandem victa] tandem devicta E 1; tam divicta V 3. l. 9. hac] hanc E 2. V 1. 6. 13. 15. 17. legem valituram V 1. 6. 13. 15. 17. || l. 10. sancimus E 2; 35 sancimus V 1; sanctimus V 2. rev.] referendę E 1; ferende corr. verende E 2. || l. 11. Chint.] Cintilani V 3; Suintilani V 1; Suintillani in marg. V 17. l. 12. Deo favente regni nostri E 2. V 2. || l. 13. ad adv.] adbersam E 2. vel extraneam] aut extr. E 1. 40 l. 14. perrexit sive] des. V 1; sive perrexit des. V 3. || l. 15. ex sceleratissimo E 1. || l. 17. aliquatenus] aliquid V 15. || l. 18. vel extiterit des. E 2. || l. 19. inceps E 2. infra] ita E 1. V 2. 4. 5; intra alii. || l. 21. contrarietate E 2. V 1. || l. 22. voluerit] voluit V 2. 6. || l. 23. disponere stabilire conatus V 2; disponere stabilem conatus V 4. || l. 24. atque quod] vel quod V 1. dictu convidetur V 1.

1) Chintila rex regnavit a. 636—640.

Recc.] detur, in necem vel abiectio-
nostram sive subsequentium regum inten-
dere vel intendisse proditus videtur esse vel
6 ex his quisque reus inventus inretracta-
bilem sententiam mortis excipiat, nec ulla
ei de cetero sit vivendi libertas indulta.
Quod si fortasse pietatis intuitu a principe
10 effosis oculis relinquatur ad vitam, qua-
tenus nec excidium videat, quo fuerat ne-
quiter delectatus, et amarissimam vitam
ducere se perenniter doleat. Res tamen
omnes, vel eius, qui morte est pro tali
15 iscelere perimendus, vel huius, qui vite
propter suam nequitiam infelicissime re-

Brv.] scelerum vel unius ex his quisque reus inven- **II, 1, 8.**
tus*, et si nulla mortis ultione plectatur**,
aut*** effusionem perferat oculorum, secun-
dum quod in lege hac hucusque fuerat con-
stitutum, decalvatus tamen C flagella sus-
cipiat et sub artiori vel perpetuo erit
relegandus exilio pene et insuper nullo
umquam tempore ad palatini officii rever-
surus est dignitatem; sed servus principis
factus et sub perpetua servitutis catena in
principis potestate redactus, eterna tene-
bitur exilii religatione obnoxius†. Res
tamen omnes huius tam nefarii transgres-
soris†† in regis ad integrum potestate persistent,
et cui donate fuerint, ita perpetim secure possi-
deat, ut nullus umquam succedentium regum,

*) *In margine E 2 alia manus addit:* Inretractabilem sententia mortis excipiat. V 1. 2.

4. 5. 6 *addunt:* inretractabili sententia mortem excipiat, nec ulla ei de cetero sit vivendi indulta libertas.

**) V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 17 *addunt:* et pietatis intuitu a principe fuerit illi vita concessa.

***) V 14 *pro aut — secundum praebet:* non aliter quam effosis oculis relinquatur ad vitam aut etiam aliud secundum. V 1 *inter glossas, 17 in margine addunt:* non aliter quam effosis oculis relinquatur ad vitam.

†) V 1. 4. 5. 6 (*in margine*). 8 *addunt:* quatenus nec excidium videat, quo fuerat nequiter delectatus, et amarissimam vitam ducere se perenniter doleat.

††) V 1. 2. 4. 5. 6 (*in margine*). 8. 15. 17 *addunt:* vel eius, qui morte est pro tali scelere

35 l. 1. adiectionem R 1. || l. 5. his] is R 2.
inventus fuerit R 1. || l. 6. exc.] accipiat R 2.
l. 10. effosis R 2. || l. 11. quo] quod R 1. || l. 13. se
deest R 2. || l. 14. morti R 1. || l. 15. scelere R 2.

40

45

l. 1. unius] unus E 1. V 2. || l. 2. et si] aut si V 3; et iam V 14. || l. 3. effusionem E 2; effusionem V 3; effusionem V 6, ubi aut deest. l. 4. hucusque] usque E 2. || l. 5. aut decalvatus V 8. 17. tamen] tandem V 1. || l. 6. suscipiet E 1. artiori V 1. 3. 4. 5. 8. 17; artiori V 2. 6. || l. 7. in nullo E 2; nullo numquam V 3. || l. 10. kathena V 2. || l. 14. persistent] persistat V 1; consistent V 4. 5. 14. 17. || l. 15. segura E 2; securus V 3. l. 19. inretractabile V 6; inretractabilem s. exc. mortem V 4; inretractabilissimam mortem exc. V 5. || l. 20. mortis V 1. || l. 30. vid. exc. V 1. quo] quod V 6. nequ. fu.] V 1. || l. 32. perhemiter V 1. || l. 34. eius] huius V 14; illius V 17. est deest V 4.

II, 1, 8. *Recc.*] servabitur, in regis ad integrum potestate persistent, et cui donate fuerint ita perpetim securus possideat, ut nullus unquam succedentium regum, causam suam et gentis vitiaturus, has ullatenus auferre presumat. Verum quia multi plerumque repperiuntur, qui, dum his et talibus pravis meditationibus occupantur, argumento quodam fallaci in ecclesiis aut uxoribus vel filiis adque amicis seu in aliis quibuscumque personis suas inveniantur transduxisse vel transducere facultates, etiam et ipsa, que fraudulenter in dominio alieno contulerant, iure precario reposcentes sub calliditatis studio in suo denuo dominio possidenda recipiant, unde nihil de suis rebus visi sunt admisisse, nisi solum concinnatione falsissima fictas quasi veredicas videantur scripturas conficere; ideoque hanc nequissimam argumentationem presentis legis decreto amputare elegimus, ut, calcatis vel evacuatis seu rescissis scripturis ac fraude confectis, quidquid eo quisque tempore possidere repperiatur, quo fuerit in predictis criminibus deprehensus, totum continuo fisci viribus ad integrum adplicetur, ut concedere iam dictas facultates, sicut supra dictum est, cui rex voluerit vel facere exinde quidquid elegerit in sue

Erw.] causam suam et gentis vitiaturus, has ullatenus auferre presumat. Verum quia multi plerumque repperiuntur, qui, dum his et talibus pravis meditationibus occupantur, argumento quodam fallaci in ecclesiis aut uxoribus vel filiis atque amicis, 5 seu in aliis quibuscumque personis suas inveniantur transduxisse vel transducere facultates, etiam et ipsa, que fraudulenter in dominio alieno contulerant, iure precario reposcentes sub calliditatis studio in suo denuo dominio possidenda recipiant, 10 unde nihil de suis rebus visi sunt admisisse, nisi solum concinnatione falsissima fictas quasi veredicas videantur scripturas conficere; ideoque hanc nequissimam argumentationem presentis legis decreto amputare elegimus, ut, calcatis vel evacuatis seu 15 rescissis scripturis hac fraude confectis, quidquid eo quisque tempore possidere repperiatur, quo fuerit in predictis criminibus deprehensus, totum continuo fisci viribus ad integrum adplicetur, ut concedere iam dictas facultates, sicut supra dictum 20 est, cui rex voluerit vel facere exinde quidquid elegerit, in sue potestatis consistat arbitrio; alia vero quecumque ab hac fraude aliena inventa extiterint ordinata legibusque confecta, vigore legum maneant solidata, illis ab huius legis sen- 25 tentia personis evidenter exceptis, quibus a precedentibus regibus culpa dinoscitur fuisse concessa. Nam si humanitatis aliquid cuiusque perfido rex largire voluerit, non de facultate eius, sed unde

perimendus vel omnes res huius, qui vite 30 propter suam nequitiam infelicissime reservabitur.

l. 3. secure possideant *R 2.* || *l. 5.* vitiarum *R 2,* ubi has — quia *desunt.* || *l. 7.* pravis med. *des. R 1.* || *l. 8.* hoccupantur *R 2.* argumentum *R 1.* *l. 12.* transd. — dominio *des. R 2.* || *l. 13.* contulerat *R 1.* || *l. 15.* possidendo *R 1.* || *l. 17.* concinnationem *R 2.* || *l. 18.* factas *R 1.* veredicas *R 2.* || *l. 19.* scriptas *R 1.* || *l. 20.* argumentatione *R 1.* || *l. 21.* amputari *R 2.* calcatis vel vacuatis *R 1.* || *l. 22.* seu rescissis *des. R 2.* || *l. 23.* eo] ex eo *R 2.*

l. 1. ullatenus] nullatenus vel ulterius *V 2;* ullatenus vel ulterius *V 4. 6;* ullatenus aut ulterius *V 5. 17;* nullatenus *V 15.* || *l. 3.* reperiuntur *E 2. 35* *V 6.* his talibus *V 1.* || *l. 4.* fallacii *E;* fallacis *V 3.* *l. 5.* in uxoribus *E 2. V 1. 6.* || *l. 6.* inveniantur *E 2. V 2.* || *l. 10.* recipiunt *V 1.* || *l. 12.* solum quod c. *V 1.* veredicas] iuridicas *V 2.* || *l. 13.* videntur *V 1.* conficere] conficere vel proferre *V 5;* 40 conferre *V 2;* conferre vel proferre *V 4.* || *l. 14.* argumentationem *V 1.* || *l. 15.* amputari *V 1. 2.* calcatis] conculcatis *V 1.* || *l. 16.* rescissis] recisis *V 1. 2.* quicquid *E 1. V 1.* || *l. 17.* eo] de eo *V 3;* ex eo *V 4. Mad.* || *l. 20.* iam] de iam *E 1. 15* *l. 21.* quicquid *E 1. V 1. 6.* || *l. 22.* consistat] existat *E 1.* || *l. 25.* illis] illius *E 1.* || *l. 29.* largiri *V 1. 2.* *l. 30.* perimendus] promendus *V 4.* omnes res h.] in illius *V 4;* illius *V 5. 6.* qui vite] cui vita *V 5. 6.* *l. 31.* reservavitur *V 4;* reservatur *V 15.* 50

Recc.] potestatis consistat arbitrio; alia vero, quecumque ab hac fraude aliena inventa extiterint ordinata legibusque confecta, vigore legum maneat solidata, illis ab huius legis sententia personis evidentiter exceptis, quibus a precedentibus regibus culpa dinoscitur fuisse concessa. Nam si humanitatis aliquid cuicumque perfido rex largiri voluerit, non de facultate eius, sed unde placuerit principi tantum ei solummodo concessurus est, quantum hereditatis eiusdem culpatis vicesima portio fuisse constiterit.

Err.] placuerit principi tantum ei solummodo concessurus est, quantum hereditatis eiusdem culpatis vicesima portio fuisse constiterit. **II, 1, 8.**

Recc. Err.] VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 9.

De¹ non criminando principe nec maledicendo illi.

Sicut² in personam principis omnibus proibemus aut commovere nequitiam cogitationis aut manus incere ultionis, ita etiam nullum patimur in eum aut notam ponere criminis aut verba congerere maledictionis. Sacre namque auctoritas scripture et non iubet accipi obproprium adversus proximum suum³ et hunc, qui maledixerit principi populi sui⁴, demonstrat existere reum. Quapropter quicumque in principem aut crimen iniecerit aut maledictum intulerit, ita ut hunc de vita sua non humiliter et silenter admonere procuret, sed huic supervere et contumeliose insultare pertentet sive etiam in detractationis eius ignominia turpia et iniuriosa presumat, si ex nobilibus idoneisque personis fuerit, seu sit religiosus sive etiam laicus, mox detectus extiterit et inventus, dimidiam omnium rerum suarum partem amittat, de qua idem princeps faciendi quod sibi placuerit potestatem obtineat. Nam si de vilioribus humilioribusque personis fuerit, aut certe quem nulla dignitas exornabit, quod de illo vel de rebus eius princeps voluerit iudicandi licentiam habebit. Simili quoque precepto defuncto etiam principi ausum oportune interdiciamus detrahendi. Incassum etenim his qui vivit de-

l. 2. alienam inventa extiterit R 1. || l. 3. hor-
dinata R 2. confecta v.] facta vigorem R 1.
l. 4. maneat R 2. || l. 6. regibus] legibus R 1.
l. 8. largire R 2. || l. 10. solummodo R 2. con-
cessa R 2. || l. 12. vicesima R 2.

l. 3. vicesima E 1; vigesimam (vicesimam)
portionem V (excepto V 3).

II, 1, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] *des.* E 2.
V 1. 2. 3. 4; F. G. RECOD R. R 1; F. G. RECCESVINDUS R. R 2; F G R R E 1; N V 5; ANTIQUA.
RECCESVINDUS REX V 19; NOVITER EMENDATA. F. G. RCDS R. V 6. 17. *Pith.*; NOVITER
EMENDATA V 8; FL CINDUS REX. NOVA V 15. || l. 14. principem E 2. nec] et E 2. maledi-
cendum R 2. E. illi deest V 2. || l. 15. personam] ita R. E 1. V 1; persona alii. omnibus modis V 1.
proibemus R 2; prohibemus V. || l. 16. nulli E 2. eum] eo V 1. nota inponere V 4. || l. 17. criminis]
40 crimine R 1. || l. 18. accipere E 1. V 17. *Pith.* obproprium] ita R. E 2; obprobrium E 1. V 5; oppro-
brium V 1. 2. 17; ut proprium V 3; obprobrium V 1. principem R 2. E 2. V 1. 5. || l. 20. ingecerit R 2.
E 2. V 2. || l. 21. huic] huius R 1; ic R 2. supervere et] ita R 1; supervenit R 2; superbe et E. V.
etiam] enim V 3. || l. 22. detractationis R 1; detractationibus R 2. ex omnibus nobilibus V 3.
l. 23. laicus] vulgus R 1. mox ut V 1. 2. || l. 24. dimidia — parte R 2. qua] qua R 1. || l. 25. Nam,
45 si] si deest V 2. de vilioribus h.] de viliosibus humiliosusque R 1; debilioribus h. E. || l. 26. fuerit]
deest R 1. quem] qua R 1. exornavit E 1. V. || l. 27. abebit R 2. E 2. Simili — silentia dabit *des.* E 2.
V 3. defuncto deest R 1. || l. 28. principe E 1. V. ausu R 1. E 1. V 1. opportuno E 1. V. etenim his]
eo enim et his E 1; etenim is V.

1) Cf. canonem de eadem re agentem *Conc. Tolet. V, 5.* 2) De hac lege disserui
50 'N. Arch.' XXIV, p. 69 sq. 3) *Psaln.* 14, 3. 4) *Exod.* 22, 28; *Acta apost.* 23, 5.

L.L. Sect. 1. I.

II, 1, 9. *Recc. Erv.*] tractionis in defunctum iacula mittit, cum iam defunctus nec constitutionibus imbui nec increpationibus possit urgeri. Sed quia pro certo illius insania innotescit, qui frustra in non sentientem detractoris verba transmittit, ideo hisdem presumptor L verberibus vapulavit et presumptionis sue oportuna silentia dabit reservata cunctis hac plenius libertate, ut principem, tam supreste quam mortuo, liceat unicuique pro negotiis hac rebus omnibus et loqui, quod ad causam pertinet, et contendere, sicut decet, et iudicium promereri, quod debet; ita enim ponere nitimur humane reverentiam dignitati, ut devotius servare probemur iustitiam Dei.

II, 1, 10. *Recc. Erv.*] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De remotis alienarum gentium legibus.

10

Aliene gentis legibus ad exercitiam hutilitatis imbui et permittimus et optamus; ad negotiorum vero discussionem et resultamus et proibemus. Quamvis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus herent. Adeo, cum sufficiat ad iustitiae plenitudinem et prescrutatio rationum et competentium ordo verborum, que codicis huius series agnoscitur continere, nolumus sive Romanis legibus seu alienis institutionibus amodo amplius convexari.

II, 1, 11. *Recc.*] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne excepto talem librum, qualis hic, qui nuper est editus, alterum quisque presumat habere.

Nullus prorsus ex omnibus regni nostri preter hunc librum, qui nuper est editus, adque secundum seriem huius amodo trans-

Erv.]

VIII.

Ne excepto talem librum, qualis hic, qui nuper est editus, alterum quisque presumat habere.

Nullus prorsus ex omnibus regni nostri preter hunc librum, qui nuper est editus, atque secundum seriem huius amodo translatus, librum alium legum

II, 1, 9. l. 1. iacula — defunctus *des.* R 2. constitutionibus] institutionibus V 5. 17. *Pith.* 25 l. 2. urgeri] *ita* R 2. E 1; torqueri R 1; argui V. || l. 3. sentientem] scientem V 2. detractoris] detractoris V. ideo hisdem] adeo h. R 2; ad eosdem E 1; adeo idem V 5. 6; ideo idem V 1. 2. 4. L] quinquaginta R 1. || l. 4. vapulabit R 2. V. et — dabit *des.* R 1. presumptioni V 1. oportuna] *ita* R 2; opp. E 1. V. l. 5. principe E 1. V. subpreste R 2. E 2; *deest spatio vacuo relicto* E 1; superstitie V. || l. 6. hac] ac E 1. V. || l. 7. et iud.] et *deest* R 1. ponere *deest* R 1; proponere V 1. 4. 6. 17. *Pith.* || l. 8. probemus 30 R 1. Domini R 1.

II, 1, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 20). — l. 9. FL. — REX] *des.* E 2. V 1. 3. 4; F. G. RECDS R. R 1; F. G. RCDS R. R 2. V 2; F G R R E 1; *Recessvindum indicant etiam* V 8. 14. 20. F V 5; ANTIQUA. CINDASVINDUS REX V 15; F. G. CNDS R. V 6. *Pith.* || l. 10. motis *corr.* remotis R 1. gentium] regentium R 1; gentibus E 1. || l. 11. exercitiam] 35 *ita* R. E; exerciti aut V 3; exercitium *sett.* humilitatis E 1; utilitatis R 2. E 2. V 1. 2. 4. *rell.* imbui] *ita* R 1; imbui *sett.* || l. 12. discussionem R 2. E. proibemus] *ita* R 1; proibemus *sett.* Quamvis] Quam R 1. || l. 13. herent R 2. Adeo] ideo V 1. || l. 14. perscrutatio V 2. 3. 4. 5. et *compet.*] *des.* E 1. V 3. que *deest* V 2. codicis] quodcis E 1. seriem V 3. agnoscatur R 1. || l. 15. sive] si vero V 3. amodo *deest* V 3.

II, 1, 11. *Codd.* R 1. 2. — l. 16. RECCESVINDUS] RECDS R 1; RCDS R 2. || l. 20. alterum — editus (l. 22) *des.* R 1. || l. 22. omnibus] *ita* *Erv.*; hominibus R 2. || l. 23. editus R 2.

II, 1, 11. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 16. VIII] F G R R *add.* E 1; F. G. RCDS *add.* V 2; NOV EMDAT FLS RCDS *add.* V 6. *Pith.*; NOVITER EMENDATA V 8; ANTIQUA. FLAVIUS CINDASVINDUS REX *add.* V 15. 19; N 45 V 5. || l. 19. Ne] De V 2. || l. 22. omnibus] omni E 2; hominibus V 1. || l. 23. adque E 2. || l. 24. huius amodo] *ita* V 1; huiusmodi E 1; huiusmodo E 2; huius libri Goti (Gothi) amodo V 2. 4. translatus V 1. alium *deest* V 1. 8. 15. legum] legunt E 1. 30

Recc.] latum, librum legum pro quocumque negotium iudici offerre pertemet. Quod si presumerit, XXX libras auri fisco persolvat. Iudex quoque, si vetitum librum sibi postea oblatum dirumpere fortasse distulerit, predictae damnationis dispendio subiacebit.

Errv.] pro quocumque negotio iudici offerre pertemet. Quod si presumerit, triginta libras auri fisco persolvat. Iudex quoque, si vetitum librum sibi postea oblatum dirumpere fortasse distulerit, predictae damnationis dispendio subiacebit. Illos tamen a damno huius legis immunes esse iubemus, qui preteritas et anteriores leges non ad confutationem harum legum nostrarum, sed ad conprobationem preteritarum causarum proferre in iudicio fortasse voluerint.

Recc. Errv.]

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 12.

De diebus festis et feriatis, in quibus non sunt negotia exequenda.

Die¹ dominico neminem liceat executione constringi, quia omnes causas religio debet excludere; in quo nullus ad causam dicendam nec propter aliquod debitum fortasse solvendum quemquam inquietare presumat. Diebus etiam Pascalis nulla patimur quemlibet executione teneri, id est per XV dies, septem, qui Pascalem sollemnitatem precedunt, et septem alios, qui secuntur. Nativitatis quoque dominice, Circumcisionis, Epiphanie, Ascensionis et Pentecosten singuli dies simili reverentia videntur. Necnon et pro messivis feriis a XV. kalendas Augustas usque ad XV. kalendas Septembres, in Cartaginensi vero provincia propter locustarum vastationem adsiduam a XV. kalendas Iulias usque in kalendas Augustas messivas ferias precipimus observandas et propter vindemias colligendas a XV. kalendas Octobres usque ad XV. kalendas No-

II, 1, 11. l. 2. negotio R 2. pertemptet R 2.
25 l. 3. presumpserit R 2. || l. 4. sibi] sive R 1. 2.

II, 1, 11. l. 1. iudici offerre] iudicio ferre E 1; negotiofferre corr. al. man. negotio iudici offerre E 2; iudicio offerre V 3; in iudicio offerre V 1. 2. 4. 5. 8. 17. pertemet] pertemptet V 1. 2; presumat V 15. 19. || l. 2. presumerit] facere presumpserit V 1; fecerit V 19. triginta] ita E; XXX V. libras] sol. E 2. || l. 3. librum qui nuper est editus V 4. || l. 5. dampnationis V 1. l. 6. dampno legis huius V 1. || l. 11. voluerit E 2. V 3; noluerint V 5.

II, 1, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 17. 19. 20). — l. 12. FL. — REX] 35 des. E 2. V 1. 3. 4. 15. 19; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; F G R R E 1; FLS GLS RCDS REX V 2. 6. 17. *Pith.*; *Recessvindum indicant etiam* V 8. 15; F V 5. || l. 13. De] Ne V 2; deest R 2. et deest R 2; ac V 2. in deest R 1. exequenda] extendenda R 2; exaudienda V 17. *Pith.*; exercenda *Mad.* || l. 14. dominico E 2. nemini E; nemine V 3. executionem R 2. V 3. l. 15. nec] ne E 1. || l. 16. Paschal- hic et infra E 1. V 2. 3. nullam R 1. || l. 17. executionem R 2. V 3. retineri R 2. id est] idem R 2; ideo E 1. XV] quindecim R 2. E 1; quindicim E 2. l. 18. procedunt E 2. quoque deest R 2. dominice] domini R 2. E 2. V 1. || l. 19. Epephanie R 1; Ephiphanie R 2; et Ephiphanie E 2; et Epiphania V 2. Ascensionis] domini *add. al. man.* E 2. et deest R 2. E 1. Pentecostes V 1. 2. || l. 20. kalendas] kalds R. Augustas E 1; Augusti V 1. 2. 3. ad — Sept. al. m. post add. E 2. ad XV] a XVX R 1, ubi numeri sequentes VX pro XV scripti sunt; 45 ad quintodecimo E 1. || l. 21. Septemb R 1; Septb̄rs R 2. Carthag. E 1. V. || l. 22. XV] quintodecimo hic et infra E. Iulias corr. Iulii V 1. in kal.] in quintodecimo kal. E 2; in XV kal. V 1. Augustas corr. Augusti V 1; Augustii V 2; Augusti V 3. 8. 14. precipimus — Novembres *evan.* V 3. || l. 23. Octobris R 2. E 1. V 1. XV] quintodecimo E 2. Novembris R 2. E 1. V 1.

1) *Sequentia usque ad XV. kalendas Novembres maxima ex parte sumpta sunt ex Lege Rom. Vis., Cod. Theod. II, 8, 2. Int., sed pleraque aliis verbis concepta.*

II, 1, 12. *Recc. Err.*] vembres. Omnibus hanc constitutionem concedimus, ut per hec tempora nullus ad causam dicendam venire cogatur vel sub executione aliqua deputetur; nisi forte causa, pro qua compellitur, cepta iam aput iudicem fuisse videatur. Nam procul dubio, si inquoata fuisse hactio repperitur, ad peragendum negotium absque ulla feriatorum dierum obiectione cogendus est qui pulsatur; ita ut, si persona est, cui facile credi 5 possit, placito districtus abscedat; si certe sit, de cuius fide dubitetur, pro se fideiusso-rem adhibeat, quatenus peractis temporibus supradictis ad finiendam cum petitore causam, ubi iudex elegerit, remota dilatione occurrat. Preter qui tale crimen admi- serint, quos necesse sit sententia mortis puniri, qui etiam in talibus omnino diebus et comprehendendi sunt et ardua in vinculis custodia retinendi, quousque, peracto die 10 dominico vel feriis supradictis, debita eos subsequatur ultio iudicantis. Messivis sane vel vindemialibus feriis in criminosas et dignas morti personas legalis nullatenus cen- sura cessabit. Sed nec illum ista lex excusatum habebit, qui necdum ad iudicium ante compulsus, et tamen, sciens esse se quandoquidem compellendo, reliquis se tempo- ribus dilatans, ad hoc in predictis feriis illi, a quo pulsandus est, se indubitanter 15 ostendit, quia putat, se ad causam dicendam nulla legis sanctione posse teneri. Quem tamen aut per placitum distringi precipimus, quando cum petitore causam finire sit prestus; aut si forte talis est, de quo suspecta sit placiti fides, neque fideiusso-rem pro se adhibere potuerit, aput iudicem sub custodia maneat, ut, expleto tempore feriato, causa, pro qua compellitur, finem accipiat. Si quis autem contra decretum legis huius 20 agere presumerit, et ad iudicem ex hoc querella pervenerit, quinquaginta hictus fla- gellorum publice extensus accipiat.

II, 1, 13. *Recc. Err.*]

XI.

Ut nulla causa a iudicibus audiatur, que in legibus non continetur.

Nullus¹ iudex causam audire presumat, que in legibus non continetur; sed comes 25 civitatis vel iudex aut per se aut per executorem suum conspectui principis utrasque partes presentare procuret, quo facilius et res finem accipiat et potestatis regie discre- tione tractetur, qualiter exortum negotium legibus inseratur.

II, 1, 12. l. 1. hec om. E 1. || l. 2. executione corr. excusatione E 2; accusationem aliquam V 3. aliqua] aliquid E 2. || l. 3. pro] de E 2. V 1; per quam compellitur V 2. apud E. V. videatur — 30 fuisse des. R 1. || l. 4. inquoata] inquoata fuisset pro si inquoata fuisse R 2; inquoata corr. in- quoata E 2; inchoata E 1. V 1. 3. alii. actio E 2. V. reperitur V 2. || l. 5. obiectionem R 2. E 2 (corr. -ne). || l. 6. si] si talis V 1. certe de eius fide dubitetur R 2. || l. 7. adhibeat R 2; adhibet E 1; debeat V 2. petitorum R 1. || l. 8. elegerit R 1; eligerit E 1; elegerit E 2. dilatatione V 2. preter] propter E 1; preter eos V 1. qui tale] quale R 2. admisit E. V 3; amiserat V 2. || l. 9. quos] 35 quod R 1. sententiam R. || l. 10. vincula R 1. || l. 12. morte V. personas] per R 1. || l. 13. abebit R 2. ad] a R 1. || l. 14. et tamen] sed t. E 1. V 3. 14. esse se] se esse E 2. V 1. 2. 4; se deest R 1. V 3. quandoque V 1. compellendum E. V. || l. 16. ostendit V 2. quia] qui R 1. putet E 1. posse teneri] detineri E 2. || l. 17. distringi] constringi R 1; distringendo V 2. causa R 2. E 1. || l. 18. prestus] praestitus Mad. de quo] unde R 1. fideiusso-rem R 2; fideiusso-rem E 1. 40 l. 19. adhibere R 2. E 2; adhiberi E 1. V 3; habere R 1. poterit V 2; potuerit — decretum evan. V 3. feriato deest R 1. || l. 20. Si quis et rel. des. V 4. || l. 21. agere, facere V 2. L. E. V. ictus R 2. E 1. V.

II, 1, 13. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 19. 20). — l. 23. XI] sine inscriptione R 1. 2. E 1. V 1. 3. 4. 5. 19; FL GLO RECD S E 2; FLS RCD S REX V 2; Reccessivum indicant etiam V 8. 15; ANTIQUA V 6. Pith.; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 14. || l. 24. in deest E. || l. 25. cau- 45 sas E 1. V 3. in deest E 1; post add. V 6. || l. 26. vel] seu R 2. exactorem R 1; excusatorem E 2. utrosque R 2. || l. 27. quo] quod R 2. E 1. V 2. et res] et deest V 1. et pot.] et deest R 1. potestas regie R 2; potestatis regia E 1. discretionem R 2. E 1.

1) Lex iam in Codice Euriciano existisse videtur, cum ei respondeat lex Gundobadi, sc. L. Burg. pr. const. § 10. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 70 sq.

Recc.] XII. FLAVIUS GLORIOSUS
RECESSVINDUS REX.

Ut terminate cause nullatenus
revolvantur, relique ad libri huius
5 seriem terminentur, adiciendi leges
principibus libertate manente.

Quaecumque¹ causarum negotia incoata
sunt, nondum vero finita, secundum has
leges determinare sancimus. Illas autem,
10 que iam iuste determinate sunt, resuscitare
nullatenus patimur. Sane² leges adiciendi,
si iusta novitas causarum exigerit,
principalis electio licentiam habebit, que
ad instar presentium legum vigorem ple-
15 nissimum optinebunt.

II, 1, 14. *Codd. R* 1. 2. — *l.* 1. RECC.]
RECCDS *R* 1; RECESSVINTHUS *R* 2. || *l.* 7. in-
20 quoata *R* 2. || *l.* 9. determinari *R* 2. sancimus
R 2. || *l.* 10. iam] *ita R* 2; *deest R* 1. resuscitari
R 2. || *l.* 12. exaegerit *R* 2. || *l.* 13. abebit *R* 2.
que ad. i.] quia instar *R* 2. || *l.* 15. optinebunt] *ita*
R 2; habebunt *R* 1.

26

30

Err.] XII.

II, 1, 14.

Ut terminate cause nullatenus revol-
vantur, relique ad libri huius seriem
terminentur, adiciendi leges principi-
bus libertate manente.

Quaecumque causarum negotia inquoata sunt,
nondum vero finita, secundum has leges deter-
minari sancimus. Illas autem causas, que ante-
quam iste leges a nostra gloria emenda-
rentur, legaliter determinate sunt, id est
secundum legum modum, qui ab anno
primo regni nostri in preteritis observatus
est³, resuscitari nullatenus patimur. Sane leges
adiciendi, si iusta novitas causarum exegerit,
principalis electio licentiam habebit, que ad instar
presentium legum vigorem plenissimum obtinebunt.

II, 1, 14. *Codd. E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (5). 6.
(15. 17. 19). — *l.* 1. XII] FLS CDS REX *add.*
E 2; :: GLS RCDS *add.* *V* 2; FLS GLS *R add.*
V 6; FL. RECESSVINDUS REX. ANTIQUA *add.*
V 15; *F add.* *V* 5. || *l.* 4. seriem — manente *bis*
scr. E 2. || *l.* 5. adiciende *V* 3. || *l.* 7. inquoata]
ita E 2. *V* 2. 3; inquoata *V* 6; inchoata *E* 1.
V 1. || *l.* 8. sed secundum *E* 1. || *l.* 9. determi-
nare *E* 2. *V* 2. sancimus *E* 2; sanctimus *V* 2.
l. 10. nostram gloriā emendaretur *E* 1. || *l.* 12. mo-
dum legum *V* 2. 3. qui ab] quia hab *E* 2.
l. 14. resuscitare *E* 1. *V* 3; resultari *V* 19.
l. 15. adiciende *E* 2; adiciendis *V* 3. si iusta n.]
ita n. V 3; iuxta quod n. *V* 13. || *l.* 16. electio]
haec lectio *E* 1.

1) Priorem legis partem iam in antiquo codice legum Gothicarum exstitisse suspicamur, unde eandem constitutionem Rothari c. 388 recepisse videtur: ut causae, que fenitae sunt, non revol-
35 vantur. Quae autem non sunt fenitae et a presente . . . diae . . . incoatae aut commotae fuerint, per hoc edictum incidantur et finiantur. Legislator autem Visigothorum hausisse videtur ex Novella Theodosii II. 2, § 2: lites, quas inchoatas quidem, necdum tamen finitas eo tempore quo publicantur (*leges*) invenerint, secundum earum tenorem volumus terminari; illas autem, quae iam . . . decisae sunt, minime resuscitari. Ex eadem lege novella quaedam verba in Iustiniani
40 constitutionem Tanta c. 23 recepta sunt. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 72 sq. 2) Haec usque ad finem Reccessvindus addidisse videtur; cf. eiusdem regis legem Quoniam II, 1, 5 i. f. 3) Ervigius corpus legum a se revisum valere decrevit lege Pragma II, 1, 1 inde a die 21. Oct. a. 681, h. e. inde ab initio anni secundi regni sui. Anno ergo primo Ervigii antiquior legum forma, videlicet Reccessvindiana cum novellis Wambani, adhuc valuerat. Cf. supra p. 45
45 et 'N. Arch.' XXIII, p. 498.

II, 1, 15. *Rec.*] XIII. FLAVIUS GLORIOSUS

RECESSVINDUS REX.

Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut consensus voluntatis potestatem dederit iudicandi.

Dirimere¹ causas nulli licebit, nisi aut a principibus potestate concessa, aut consensu partium electo iudicem trium testium fuerit electionis pactio signis vel suscriptionibus roborata.

Erv.]

XIII.

Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut consensus voluntatis vel informatio iudicum potestatem dederit iudicandi.

Dirimere causas nulli licebit, nisi aut a principibus potestate concessa, aut ex consensu partium electo iudice trium testium fuerit electionis pactio signis vel subscriptionibus roborata. Nam et si hii, qui potestate iudicandi a rege accipiunt, seu etiam hii, qui per commissoriam comitum vel iudicum iudiciaria potestate utuntur, vices suas aliis, quibus fas fuerit, scriptis peragendas iniunxerint, licitum illis per omnia erit, similemque et ipsi, qui informati a iudicibus fuerint in iudicando, sicut et illi, a quibus determinandi acceperunt vigorem, habebunt in discernendis vel ordinandis quibusque negotiis potestatem.

II, 1, 15. *Codd.* R 1. 2. — l. 1. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2. || l. 8. potestatem R 2. || l. 9. iudice R 2. || l. 10. pactio] ipascio R 2. || l. 10. suscriptionibus] spsticb R 2.

II, 1, 15. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 1. XIII] FLS GLS RCDS REX *add.* V 2. 4. 5; FLS RCDS R V 6; F. CHDS R. *add.* E 2, et in margine: NUM EMA (= NOVITER? 25 EMENDATA); NOVA LEX V 14. 19. || l. 4. princeps E 2. V 2. consensus] consensio E 2. vol.] voluntatis E 2; voluntatis V 2. || l. 5. vel inf. iud.] des. E 1. V 3. || l. 7. nisi aut] aut deest E 2. V 6. || l. 8. potestatem E 1; concessa potestate V 2; concessa potestas V 1. ex deest E 1. l. 9. electo i.] electio iudicis V 1. 15. electionis] electis E 1; electionis pactio des. V 1. 15. l. 11. et si hii] et hi E 2. potestate] ita E; potestatem V. || l. 12. etiam hi E 1. commissoria E 1. 35 l. 13. iudicialia E 2; iudiciali V 1. 3. || l. 14. utuntur] funguntur V 15. aliis deest V 1. 19. || l. 15. iniunxerint V 1. || l. 16. similem V 1. || l. 17. informati a] a deest V; informantia E 1. fuerit E 1; fuerit iudicandi V 15. || l. 18. a quibus] a deest E 1. 40 l. 20. in ordin. E 1. quibusque] quibus, ubi que *al. m. post add.* E 2; quibus *corr.* quibuscumque V 6; quibuscumque V 1. 4. 5. 17.

1) Cf. *Cod. Iust. III, 1, 14 § 1*: . . . ad hanc in perpetuum valituram legem pervenimus, per quam sancimus omnes iudices, sive qui in administrationibus positi sunt . . ., sive eos, quibus nos audientiam committimus, vel qui a maioribus iudices dantur, vel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem, vel qui ex recepto (id est compromisso . . .) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt, vel ex auctoritate sententiarum et partium consensu electi etc.; *Dig. V, 1, 81 (Ulpianus)*: Qui neque iurisdictioni praeest neque a principe potestate aliqua praeditus est neque ab eo, qui ius dandorum iudicum habet, datus est nec ex compromisso sumptus vel ex aliqua lege confirmatus est, iudex esse non potest.

Recc. Erv.] XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 16.

Quales causas debeant audire thiuphadi¹, et qualibus personis causas audiendas iniungant.

Cum ceteris negotiis criminalium etiam causarum thiuphadis iudicandi concessa
5 licentia, criminosos a legum sententiis ipsi vindicare non audeant, sed debita in eis, ut competit, censura exercent. Qui thiufadi tales eligant, quibus vicissitudines suas audiendas iniungant, ut ipsis absentibus illi causas et temperanter discutiant et iuste decernant.

Recc. Erv.] XV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 17.

10 Ut iudices tam criminales quam communes terminent causas*.

*) *E. V1 add.*: Pacis autem adsertores et sola regia potestas ordinet et tantundem a rege commissa negotia iudicent.

15 Omnium negotiorum causas ita iudices habeant deputatas, ut et criminalia et cetera negotia terminandi sit illis concessa licentia. Pacis vero adsertores non alias dirimant causas, nisi quas illis regia deputaverit ordinandi potestas. Pacis autem adsertor est, qui sola faciente pacis intentione regali sola destinatur auctoritate.

II, 1, 16. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 14. 15. 17. 19). — l. 1. FL. — REX] *des. E.* V 1. 3. 4. 15. 19; RECC. REX *des. R* 1; F. G. RECESSVINTHUS R. R 2; F. G. RCDS R. V 2. 5; FLS RCDS R V 6. || l. 2. thiufadi R 2. E 1. V 8. 14. 15; tiuphadi V 2. 19; tiufadi V 6; tiump hadi E 2; triumphadii V 3. aud. causas E 1. || l. 4. Cum] Quem E 2; Cum in V 1. cetera negotia V 2. thiufadis R 2. E 1. V 8. 14. 15; tiufadis V 6; tiuphadis V 2. 16; tiupadis E 2. iudicandi] iudici R 2. l. 5. licentiam V 3; licentia sit V 1. 4. 5; sit licentia V 2. criminosos R 2; criminosa pro c. a E 2. V 3. sententiis] ita R 1. E; sententias V 17. 19; sententia cett. vindicare] iudicare V 6. 17. *Pith.* debita] ita R 1. E 1; debitam R 2. V; devitam E 2. || l. 6. ut deest V 3. censuram E 2. V. quo
25 exerceant V 3. Qui] Quia R 1. thiuphadi V 1; theufadi E 2; tiufadi V 6; tiuphadi V 2. eligantur R 1. quibus — iniungant *des.* V 3. || l. 7. audiendas deest R 2. E 1. V 4. 8; *post superscr.* V 19. illi deest E 1; illis V 3. et causas pro c. et R 1. temperanter] ita R 1. V 15. 19; temperare R 2; temperate cett. et deest V 3.

II, 1, 17. *Codd.* R 1 (*Lex hoc loco omissa, ad calcem codicis addita est*). 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5.
30 6. (8. 15. 17. 19). — l. 9. FL. — REX] *des. E.* V 1. 3. 19; F. G. RECDS REX R 1; F. G. RCDS R. V 2; F. G. RCDS R. V 3. 6; F. G. RECESSVINTHUS R. R 2; ANTIQUA V 15. || l. 10. terminet R 1. l. 11. assertores V 1. ordinent E 2. V 1. a rege — iudicent *can.* E 2. || l. 12. iudicentur V 1. l. 13. Omn.] Hominum *corr.* Homnium R 2. habeat E 2. deputatas] deligatas E 2; deligatas *corr.* delegatas V 1; delegatas V 2. ut] ita ut R 2; et deest E 2. || l. 14. terminanda E 1. sit] sint E 2.
35 vero] autem R 2. E 2. assertores V 1. 2. || l. 15. deputavit V 2. 4; ordinaverit pro dep. ord. R 1. autem] vero R 2. adsertor est] adsertores E 2. V 15; assertores sunt V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 16. faciendi E 2. destinatur R 2; destinantur E 1. V 1. 2. 5. 6. 15. 17. auctoritas R 2; auctoritate E. V 1. 2.

1) *Thiuphadus vel piufaps = pusundifaps, millenarius, i. e. mille militibus praepositus, qui olim et militaribus et civilibus rebus functus esse, tempore Reccessvindi autem non nisi militum
40 in exercitu constitutorum et dux et iudex fuisse videtur. Cf. Cod. Eur. c. 322 cum eiusdem legis forma Reccessvindiana IV, 1, 14.*

II, 1, 18. *Recc.*]

XVI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De damnis eorum, qui non accepta potestate presumerint iudicare.

Nullus in territorium non sibi commissio vel ille, qui iudicandi potestatem nullam habet omnino commissio, quemcumque presumat per iussionem aut saionem vel distringere vel in aliquo molestius convexare, si nec fuerit iudex constitutus ex regiam iussionem. Certe qui non predictus iudex presumptiosus inlicite hec que prohibentur presumerint agere, confestim ut causa pervenerit ad provincie ducem, an per se vellit, an per quem ipse preceperit, tam inlicitam presumptionem coercere procuret. Et illi siquidem, cui presumptiosus presump- tor extitit, si solum contumeliam vel iniuriam fecerit, libram auri coactus exsolvat; si vero rem aliquam temeranter abstulerit vel auferri preceperit, tantundem

II, 1, 18. *Codd.* R 1. 2. — l. 2. CHINDS R 1. || l. 3. damnis] amnis eorum *evan.* R 1. l. 4. potestatem R 2. || l. 5. territorio R 2. l. 7. commissam R 2. quemque R 1; quicumque R 2. || l. 9. in] *deest* R 1. || l. 10. si nec *etc.*] nisi fuerit iudex institutus ex regia iussione R 2. l. 11. predictus] preditus R 2. || l. 12. proibentur R 2. || l. 13. causam R 2. || l. 14. an] hanc R 2. l. 16. inlicita presumptione R 1. cohaereri R 2. l. 18. extiterit R 2. contumelium R 2. || l. 19. libr R 2. || l. 21. tantundem] quantum inde R 1.

Err.]

XVI.

De damnis eorum, qui non accepta potestate presumpserint iudicare.

Nullus in territorio non sibi commissio vel* ille, 5 qui iudicandi potestatem nullam habet omnino commissam, quemcumque presumat per iussionem aut saionem vel distringere vel in aliquo molestius convexare, nisi ex regia iussione vel partium electione sive consensu vel commissoriis 10 atque informationibus comitum seu etiam iudicum, sicut in lege superiori tenetur, iudex quisque fuerit institutus. Certe qui non predictus iudex presumptiosus inlicite hec que prohibentur presumpserint agere, confestim ut 15 causa pervenerit ad provincie ducem, an per se vellit, an per quem ipse preceperit, tam inlicitam presumptionem coercere procuret. Et illi siquidem, cui presumptiosus presump- tor extitit, si solum contumeliam vel iniuriam fecerit, libram auri 20 coactus exsolvat; si vero rem aliquam temeranter

*) V 1: id est ubi iudicandi *pro* vel ille qui iudicandi.

II, 1, 17. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 17. 19). — l. 1. XVI] FLS RCDS *add.* V 6; 25 FLS GLS RCDS REX. NOV EM (= NOVITER EMENDATA) *add.* V 2; FLS CHDS REX *add.* V 5. 17; NOVA EMENDATA V 8; NOVITER EMENDATA *add.* V 15. || l. 3. dampnis V 1. 2. 6. || l. 5. territorio E 1. non] nisi V 4. 30 vel ubi ille iudicandi V 5. || l. 7. commissio E 1; commissam E 2. quemque E 2. || l. 8. saionem V 4, ubi aut *deest.* vel post saionem *deest* V 1. 2. 4. vel in] sive V 4. alico E 2. molestis V 3; molestiis V 4. || l. 10. electionem E 2. consensu] con- 35 cesso E 2. commissoris E. || l. 11. atque] adque E 2. V 3. 5. seu] sibe E 2; sive V. || l. 12. superiori t.] tenetur superiori V 2; priori t. V 5. l. 13. institutus] constitutus V 4. Certe qui *etc.*] Certe si *etc.* V 3; Certe quia predictus iudex non 40 institutus V 4. 5. || l. 14. non est predictus V 1. presumptiosus *et ita infra* presumpserint *etc.* E 2. l. 15. proibentur E 2. || l. 16. ut causa] ut ad cognitum causa E 1; ut causam E 2; ut causa cognita V 1; ut cognita causa V 4. provenerit 45 E 1. || l. 17. velit E 2. V 1. 2. ipse] ille E 1. inlicita E 1. || l. 18. cohaereri] cohereri V 2; quoereri E 2; quoerere V 6. et illi siquidem] ut illis quidem E 2. || l. 19. presump- tor *deest* V 1. 5. l. 20. contumelium E 2. vel] et E 2. V 1. 2. 50 libra E 1. || l. 21. cohaetas E 2. temerantur E 1.

Recc.] cum eadem rem, quam tulerit, aliud tantum de suo coactus restituat. Quod si cumque iudex servum suum seu alienum ad discutienda negotia elegerit deputandum, pro his, que idem servus contra iustitiam et leges adtemptaverit agere, ad omnem satisfactionem legis iudex, qui hunc ordinaverit, se noverit retineri. Saio¹ vero, seu quisquis fuerit, qui huic obsequens presumptori alium consenserit comprehendere, distringere vel aliquid rerum auferre, C ictus flagellorum accipiat et presumptionem tali emendatione coerceat.

Err.] abstulerit vel auferri preceperit, tantundem* II, 1, 18. cum eadem re, quam tulerit, aliud tantum de suo coactus restituat. Quod si cumque iudex servum suum seu alienum ad discutienda negotia elegerit deputandum, pro his, que idem servus contra iustitiam et leges adtemptaverit agere, ad omnem satisfactionem legis iudex, qui hunc ordinaverit, se noverit retineri. Saio vero, seu quisquis fuerit, qui huic obsequens presumptori alium consenserit comprehendere, distringere vel aliquid rerum auferre, C ictus flagellorum accipiat et presumptionem tali emendatione coerceat.

*) *Pro* tantundem — restituat *praebent* V 1: aliud tantum cum eadem re, quam tulerat, coactus restituat; V 2: aliud tantum de suo cum eadem re, quam tulerit, coactus restituat.

15

Recc. Err.]

XVII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 19.

20 De his, qui admoniti iudicis epistula vel sigillo ad iudicium venire contemnunt.

Iudex² cum ab aliquo fuerit interpellatus, adversarium querellantis admonitione unius epistule vel sigilli³ ad iudicium venire compellat, sub ea videlicet ratione, ut coram ingenuis personis his, qui a iudice missus extiterit, illi, qui ad causam dicendam 25 compellitur, offerat epistulam vel sigillum. Et si tali admonitione conventus aut se* dilataverit aut ad iudicium venire contemserit, pro dilatione sola quinque auri solidos

*) V 8: se dilataverit vel admonitionem epistolae vel sigilli recipere contempserit, pro dilatione etc.

II, 1, 18. l. 3. cumque] *ita* R 1; quicumque R 2. servum — negotia *des.* R 2. || l. 4. elegerit R 2. || l. 5. servum R 2. || l. 6. adtempt.] adtestaverit R 2. || l. 8. se noverit *des.* R 2. || l. 10. presumptor R 1. || l. 12. auferre *deest* R 1. ictos R 2. l. 13. coerceat R 1; coerceant R 2.

35

II, 1, 19. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 13. 14. 15. 17. 19). — l. 19. FL. — REX] *des.* E 1. V 1. 3. 4. 19. CHIND.] CNDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2; CHNDS E 2. V 2; CHDS V 5. l. 20. epistulam vel sigillum R 1. || l. 22. alico R 2. E 2. fuerit R 1. admonitionem R 2. || l. 23. epistol. *pro* epistol. *hic et infra* R 2. E 1. V 1; epistol. *vel* epistol. E 2. || l. 24. ad iudicem E 2. ille R 1. l. 25. tale R 2. || l. 26. dilatione *corr. al. m.* dilatatione E 2. quinquenarii *pro* q. auri R 1; quinquem auri R 2. solidi R.

1) Saio hic est apparitor iudicis; cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 87 sq. 103. 2) De conventionis apud Visigothos usitatae modo et ratione disserui 'N. Arch.' XXIII, p. 85; cf. *ibid.* XXIV, p. 75. 3) De conventionem per signum iudicis facta cf. LL. V, p. 440, n. 1, et 45 H. Brunner, 'D. RG.' II, p. 338. Hoc tamen loco non de anulo vel typario transmissio, sed de sigillo epistolae conventionis impresso agi exposui 'N. Arch.' XXIII, p. 86.

LL. Sect. 1. 1.

II, 1, 19. *Recc. Err.*] petitori et pro contemptu quinque alios iudici coactus exolvat. Quod si non habuerit, unde componat, quinquaginta flagella contemtor idem vel dilatator coram iudice verberetur, ita ut non ei flagellorum ista correptio inducat notam infamie. Sin autem solummodo contemtor extiterit et non habuerit, unde compositionem exolvat, absque ulla testificandi iactura XXX flagella suscipiat. His autem, qui pulsatur, si ad accipiendam admonitionem iudicis sese dixerit nullatenus dilatasse vel contempsisse et hoc nullo potuerit teste convinci, dum sacramentum reddiderit, quod per nullam occasionem vel contentum hoc fecerit, a damnis vel flagellis superius comprehensis habeatur indemnis. Quod si quilibet episcopus admonitionem iudicis, fretus honore sacerdotali, contemserit et pro sua persona adsertorem dare distulerit, confestim a iudice negotii seu a provincie sue duce vel comite compulsus quinquaginta solidorum damnum excipiat, ex qua summa pecunie XX solidi iudici contento proficiant, XXX vero sacerdoti ipsius petitor consequatur. Si certe presbiter, diaconus vel subdiaconus adque clericus vel monachus ad accipiendam iudicis epistulam vel sigillum se dilataverint aut pro sui persona ad respondendum minime direxerint prosecutorem vel contumaciter fuerint contemtores, unusquisque eorum iuxta legis huius sententiam, que in laicis superius lata est, indicta damna suscipiat; et si non habuerit, unde componat, eius episcopus moneatur, ut pro eo satisfacere, si voluerit, licentiam habeat. Sin autem noluerit, sacramentis coram iudice se noverit obligandum, quod supradictis personis distractionem talem adibeat, ut per XXX dierum spatium ieiuniis continuis adfligantur, sufficiatque illis circa solis hoccasum per dies singulos panis vel aque refectionem accipere, que contumacis vitam rationabili possit distractione corrigere. Illa omnino discretionem servata, ut, si aut etatis aut egritudinis instantia patuerit, que hanc disciplinam sustinere non posse demonstrat, tam in clericis cuiuscumque ordinis quam in laicis, non tam durissime sententiam castigationis instantia compleat iudicis, sed habita consideratione pro egritudine vel etate, ita contemtoe corrigat, ne ipse contemtor aut langorem maximum aut debilitationem vel mortem incurrat. Ille vero, qui ad implendam commotionem iudicis contemtor extiterit seque ita dilataverit, ut* eum iudex tam facile repperire non possit, et si post tempus indictum in diebus quattuor non

*) V 8: ut tarde veniat ad institutum diem super definitionem epistolae, si post tempus etc. 30

II, 1, 19. L 1. petitori det et E 1. V 2; petitori componat et E 2. petitori — alios des. R 2. contentum E 2; contumelio V 3. alios solidos E 2. || L 2. L R 2. E. V. fla R 1; flagl R 2; flagella E 1. 2. dilator R 2. E 1. V 1. || L 3. non eis R 2; ei fiat R 1, ubi non deest. ei fl. ista] flagellorum ei sta E 2. Sin] Si E 2. || L 4. et si non E 1. componat pro comp. exolvat R 2. V 15. || L 5. His] Is E 1. V. || L 6. admonitionem] ultionem Mad. sese] se R 1. hoc] haec E 1. || L 7. convincere E 1. dum] tunc E 1. reddiderit deest E 1. occasione vel contemptu E 1. || L 8. vel per aliquem contentum V 4. vel flagellis] eos R 1. || L 9. quislibet E 1. ammonitionem E 1. V 1. honorem sacerdotalem R 1. || L 10. negotii] territorii V 19. || L 11. ducem R 1. quinquaginta] ita R; L E. V. L 12. summa] sumam R 1. XX] viginti E 1; XXX R 1; XXX corr. XX R 2. contento] pro contemptu V 1. 5. Pith. sacerdoti] ita R 1. E. V 3; lege: sacerdotis, quod praebent R 2. V 1. 2. 4. alii. 40 L 13. ipsius] ipsi V 2. diaconus V 1. 2. vel deest V 2. 4. subdiaconus V 1. 2. atque E. V. L 14. vel] sive V 2. monachus E 1. V. ad accip.] ad deest R 1. epistola E 1. sigillo E 2. dilataverit R 1. E 2. || L 15. personam R 1. || L 16. iuxta] iusta E 2; iniusta E 1. laicos V 3. 5. || L 17. et si] et deest R 1. habuerint u. componant V 1. eius] eorum V 1. 4. || L 18. eo] eis V 1. si vol. satisf. E 2. V 1. Sin] si V 3. || L 19. supradictis] supradictum est de E 2. || L 20. adhibeat E 1; exhibeat E 2. 45 V 2. 4; exhibeat V 1. spatio R 1; spacium R 2. || L 21. hoccasum] ita R; occasu E 1; occasum E 2. V. vel] et E 2. V 1. 2. 3. 5. || L 22. vita R 1. rationabilis R 1. V 3. distractione] discreptione V 3. L 23. discretionem] distractionem Pith. aut egr.] vel egr. V 1. patuerint R 1. que deest E 1. hanc] ac E 1; deest R 2. disciplina E 1. || L 24. sustinere deest R 2. posse] possit R 1. || L 25. durissimam V 1. sententia E 1. habita] ita R 1; adibita R 2. E 2. V 2; adhibita E 1. V 1. alii. || L 26. contemtoe] contemtoem E. V. || L 27. languorem E 1. maximum] magnum Mad. || L 29. et deest V 1. indictum tempus V 1. 2.

Recc. Erv.] occurrat, si quinto die venerit, omnem huius legis sententiam se noverit **II, 1, 19.** evasurum. Pari modo et qui longius centum milibus pervenitur, si ad undecimum diem post tempus institutum occurrerit, et hunc nullatenus sanctionis huius pena damnabit. Similiter et qui in ducentorum milium spatio constitutus in vicensima prima die, postquam iussus fuerat, se ipsum iudici presentaverit audiendum, eo modo a iactura legis huius habeatur indemnis. Similis quoque servabitur ordo, ubi fuerit amplius itineris longitudo. Hii denique, quibus tam rationabile tempus adiectum est, si se ulterius dilatantes minime ad institutum diem superadietionis occurrerint, confestim iudex ea, que pars petit querellantis, reservato negotio dilatatoris, tradere non differat petitori, ita ut, dum contemtor in postmodum ad negotium dicendum successerit, si vicensimum primum diem transcenderit, XX auri solidos coactus exolvat. Nam et his, qui de centum milibus superiorem ordinem preteriens constitutionem undecimi diei fuerit supergressus, et idem decem solidorum damnum excipiat, de quibus damnis superius institutis medietatem sibi iudex adquirat, alteram vero medietatem pars petitoris obtineat. Si tamen admonitum aut egritudo ad veniendum nulla suspenderit, aut inundatio fluminum non retinuerit, vel aditum non obstruxerit, in quo montes transituri sunt, conspersio superflua nivium¹; que necessitas utrum evidenter evenerit, an per excusationem videatur opponi, aut idoneis testibus aut suo iuramento firmabit².

20 *Recc. Erv.*]

XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 20.

Si iudex interpellantem audire contemnat, vel utrum fraudulenter an ignoranter iudicium promat.

Si³ quis iudici pro adversario suo querellam intulerit, et ipse eum audire noluerit aut sigillum negaverit et per diversas occasiones causam eius protaxerit, pro patrocinio aut amicitia nolens legibus obtemperare, et ipse, qui petit, hoc testibus

II, 1, 19. l. 1. quinto] *ita R 1; quinta cett. omne h. l. sententia E 1. || l. 2. qui] quin R 1. pervenitur] prevenitur E 2. V 6; convenitur V 4. Pith. Mad. || l. 3. institutum] constitutum R 1. pene R 1. || l. 4. damnavit R 2. V 1. spatium R 1. in] si in V 2. V 15. || l. 5. die] R 1. iudici] in iudicio V 1; iudicio V 5. ad audiendum V 1. 4. 5. Pith. Mad. eo] eum R 1. || l. 6. habetur R 1; abentur R 2. indemnis] in damnis E 1. V 4. Similis] Simili modo V 3. || l. 7. amplior E. V. Hii] i R 1. l. 8. superadietionis hoccurrerint R 1. || l. 9. reservato] servato R 2. dilatatoris] *ita R 1. V 3. 5. Pith.; dilatoris R 2. E. V 1. 2. 4. || l. 10. negotio dicendo R 1; negotio dicendum E 2; negotium peragendum R 2. || l. 11. vicensimo primo die R 1; vicesimum (vigesimum, XX) primum diem E 2. V. XX] viginti E. coactus exolvat] c. exolvat R 1; quohactus exolvat E 2; exolvat c. V 2; cogatur exsolvere V 1. 5; cogat exsolvere Pith. || l. 12. et his] *ita R 2. E 2. V 2; his R 1. V 1; et is E 1. V 3. alii. superiore ordine R 1; superiorem hordinem R 2. V 2. const. undecimi diei tr.] c. undecimum diem tr. R 2; c. et ipse tr. V 3. || l. 13. excipiat] incurrat V 2. || l. 14. adquirat] exquirat Mad. || l. 15. pars petitoris] pars petentis Pith.; petitor Mad. Si tamen admonitum] ita tamen monitum R 1. || l. 16. inundatia R 1; inundantium E 1. || l. 17. conspersio E 1. V 2. 3. que] adque R 1; qui R 2. || l. 18. an] hanc R; hac V 3. suo] sub V 2. || l. 19. firmabitur E 1. V 5; firmaberit (-verit) V 3. 4.***

II, 1, 20. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 14. 17. 19). — l. 20. FL. — REX] des. E 2. V 1. 3. 4. 14; F. CHIND R. R 1; F. CHINDASVINTUS R. R 2; F. CIND. R. E 1; F. CHNDS R. V 2; F. CHDS R. V 5. || l. 22. an ignoranter] hac ignorando R 1. || l. 23. et ipse — noluerit des. R 2. l. 24. et per] ut per E 2. diversa occasione R 1. || l. 25. amicitiam R 1. petet R 1.*

46 1) *Sunt casus legitima, quae dicitur, necessitatis (sunnis, 'echte Not')*; v. *infra II, 1, 22. 33. V, 7, 19. Coll. iuris Rom.-Goth. (Gaudenziana) c. 11. Cf. Arth. Schmidt, 'Echte Not' p. 23 sqq.* 2) *Cf. Schmidt l. c. p. 135.* 3) *Cf. II, 1, 22; G. Cohn, 'Justizverweigerung' p. 141 sqq.*

II, 1, 20. *Recc. Euv.]* potuerit adprobare: det ille iudex ei, quem audire noluit, pro fatigationem eius tantum, quantum ipse ab adversario suo secundum legalem iudicium fuerat accepturus, et ipsam causam ille, qui petit, usque ad tempus legibus constitutum¹ ita habeat reservatam, ut, cum eam proponere voluerit, debitam sibi percipiat veritatem. Certe si fraudem aut dilationem iudicis non potuerit petitor adprobare, sacramento suam iudex conscientiam expiet, quod eum nullo malignitatis obtentu vel quolibet favore aut amicitia audire distulerit, et propter hoc culpabilis idem iudex nullatenus habeatur. Eidem tamen iudici liceat, ut in una ebdomada duobus diebus vel omnibus meridianis horis, si voluerit, absque causarum audientia sue vacet domui pro quiete². Reliquo vero tempore prolata sibi negotia frequens et absque dilatione qualibet 10 examinet.

II, 1, 21. *Recc.]* XVIII. ANTIQUA.

Si iudex aut per commodum aut per ignorantiam iudicet causam.

Iudex³ si per quodlibet commodum male iudicaverit et cuicumque iniuste quidquam auferri preceperit, ille, qui a iudice ordinatus ad tollendum fuerat destinatus, ea, que tulit, restituat. Nam ipse iudex contrarius equitatis aliud tantum de suo, quantum auferri iusserat, mox reformet, id est, ablata rei simpla redintegratione concessa, pro satisfactione sue temeritatis aliud tan-

Euv.] XVIII.

Si iudex aut per commodum aut per ignorantiam iudicet causam.

Iudex si per quodlibet commodum male iudicaverit et cuicumque iniuste quicquam auferri preceperit, ille, qui a iudice ordinatus ad tollendum fuerat destinatus, ea, que tulit, restituat. Nam ipse iudex contrarius equitati aliud tantum de suo, quantum auferri iusserat, mox reformet, id est, ablata rei simpla redintegratione concessa, pro satisfactione sue temeritatis aliud tantum, quantum auferri preceperat, de sua facultate illi, quem in-

II, 1, 20. l. 1. quem audire noluit *des. V 5. Pith.* fatigatione *E. V.* || l. 2. ipse ab] ipse *E 2;* se ab *V 3; des. V 2.* legalem iudicium] *ita R 2. E 2;* legem et iudicium *R 1;* legale iud. *E 1. V. 25* l. 3. ita *deest R 1.* || l. 4. reservatum *R 1;* reservata *R 2.* recipiat *R 1.* || l. 5. dilatationem *R 2.* petitum *R 1.* sacramentum *R 1.* || l. 6. constantiam *R 1.* nullo — favore] nulla malignitatis obtentum ne quolibet labore *R 1.* || l. 7. aut] vel *V 1. Pith.* amicitiam *R 2. E 2.* || l. 8. Eidem] idem *R 1;* eadem *E 1.* ut *deest R 1;* liceat — vacare *pro l. ut — vacet V 1.* || l. 9. oris *R 1.* || l. 10. et absque] et *deest V 2.* dilatatione *R 2.*

II, 1, 21. *Codd. R 1. 2. — l. 12. ANTIQUA deest R 2.* || l. 22. ablata — concessa] *ita R 1, qui solus genuinam lectionem ablatae praebet; ablatam rei simplam sedintegrationem et R 2.*

II, 1, 21. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19).* — l. 12. XVIII] *FL CINT REX add. E 1; FLAVIUS CINDASVINTUS REX add. V 15. 19; NOVITER EMENDATA ANTIQUA add. V 5. Pith.; ANTIQUA ET NOV. EM. add. V 8.* || l. 13. aut *deest V 1. 3. aliis.* || l. 16. auferre *E 2.* || l. 18. tulit] abstulit *E 1.* || l. 19. aequitatis *E 1.* || l. 21. ablata *deest V 3.* rei] re *V 2. Pith.* redintegratione] reintegratione *V 1. 6;* et intemerata iussione *V 15;* et intemerata ratione *V 19.* || l. 23. auferre *E 1. V 2.* 40 illi quem] illi quidem quem *E 2. V 2.*

1) *Glossa marginalis codicis V 6 ad hunc locum recte:* Id est usque ad terminum triginta aut quinquaginta annorum. *Cf. libri X. titulum 2.* 2) *Ad exemplum legis Romanae scripta sunt; cf. L. Rom. Vis., C. Th. I, 7, 1:* nec meridianis horis a litigatoribus iudices videantur. 3) *Huius legis forma antiquior ex Codice Euriciano recepta est in Legem Baiuv. 2, 17. 18; cf. Cod. Eur. l. rest. 1, supra p. 28. De iudicibus pecuniam accipientibus quae haec aliaeque leges Gothorum aliter atque Romanae leges statuerint, exposui 'N. Arch.' XXIII, p. 93 sqq. Cf. de hac lege praeterea l. c. XXIV, p. 76 sqq.*

Recc.] tum, quantum auferri preceperat, de sua facultate illi, quem iniuste damnauerat, reddat¹. Quod si non habuerit, unde componat, cum his, que habere dinoscitur, ipse iudex illi, cui componere debuit, subiaceat serviturus. Sin autem per ignorantiam iniuste iudicaverit et sacramentis se potuerit excusare, quod non per amicitiam vel cupiditate aut per commodum quolibet, sed tantundem ignoranter hoc fecerit: quod iudicabit non valeat, et ipse iudex non implicetur in culpa².

Err.] iuste damnauerat, reddat. Quod si tantum, **II, 1, 21.** quantum abstulit, non habuerit unde componat, saltem vel id ipsum ex toto, quod habere videtur, illi, quem damnauerat, pro omni compositione restituat. Quod si ex omnibus nihil rerum habuerit, unde compositionem exsolvat, L publice extensus flagella suscipiat*. Sin autem per ignorantiam iniuste iudicaverit et sacramentis se potuerit excusare, quod non per amicitiam vel cupiditatem aut per commodum quolibet, sed tantundem ignoranter hoc fecerit: quod iudicabit non valeat, et ipse iudex non implicetur in culpa.

*) V 1. 2. 4 et in margine 17 addunt: aut certe cum his, que habere dinoscitur, ipse iudex illi, cui componere debuit, subiaceat serviturus.

Recc. Err.]

XX. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 22.

Si iudex dolo vel calliditate aut unam aut ambas causantium partes dispendia faciat sustinere.

Tranquille hac sollicite instantia mansuetudinis nostre premonet, iudices omnes non debere dilatare causidicos, ne gravi dispendio aliquatenus honerentur. Quod si

II, 1, 21. l. 9. cupiditatem aut R 2, ubi per deest. || l. 10. tantundem] tantum R 2. || l. 12. culpam R 2.

II, 1, 21. l. 1. Quod si — componat] Quod si non habuerit unde componat tantum quantum abstulit V 1. 5. 6. *Pith.* tantum] tamen V 4. l. 3. saltem V 1. 2. id ipsum] ipsud E 1. || l. 4. illi quem] illi quidem quem E 2. V 4. || l. 5. restituat] reddat V 4. restituat — compositionem des. V 3. l. 6. rerum] res E 2. compositione E 1. || l. 7. exsolvat et V 3. 17. || l. 8. Sin] Si V 1. 2. || l. 9. sacramento V 1. 2. 6. 15. 17. 19. *Pith.*; sacramento E 1. excusare] expiare E 1. V 4. 6. || l. 10. per cupiditatem V 2. || l. 11. sed] se E. || l. 12. iudicavit V. || l. 14. aut — serviturus etiam in V 6 scripta fuisse, sed erasa videntur. || l. 15. his] iis V 4. 17. iudex deest V 4. || l. 16. debuerit V 4; debuit praedicta V 2.

II, 1, 22. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 18. FL. — REX] des. E 2. V 1. 3. 4; F. CHNDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; F. (GLS) CHDS R. V 5. 6. 17; F. CDS R. ANTIQUA V 2. 15. 19; FL G RECS R. E 1. || l. 19. dolo] lolo R 1. una R 1. V 2. l. 21. hac] ita R 1. E 2; deest R 2; ac cett. magnitudinis E 2. V. || l. 22. ne] nec R 1.

1) Secundum legem priorem, *Cod. Eur. l. rest. 1, iudex praeter rei iniusto iudicio ablatae restitutionem duplum eius pretium ex suo proprio solvere vel, ut dici potuit, rem duplatam restituere et praeterea eius pretium solvere debuit. Nunc vero praeter 'simplam rei redintegrationem' non nisi 'aliud tantum' iudici iniusto imponitur; cf. II, 1, 24.* 2) *Caput 10. Collectionis Gaudenzianae, cum de iudice dolo malo iniuste iudicante prorsus aliter atque lex nostra constituerit: quadruplum, quantum acceperit, inferat fisco et amplius iudex non sit, de eo, qui negligenter tantum perperam iudicaverit, ad legis nostrae tenorem relegare videtur his verbis: Quod si causam ipsam non preiudicaverit voluntariae, satis reducatur secundum edicti seriem.*

II, 1, 22. *Recc. Err.*] dolo aut calliditate aliqua ad hoc videtur iudex differre negotium, ut una pars aut ambe naufragium perferant, quidquid dispendiis super octo dies a die cepte accionis causantes pertulerint, reddito sacramento, totum eis iudex reddere compellatur. Sin autem vel egritudo vel publice utilitatis indictio suspenderit iudicem a negotio peragendum, nullam moram exhibeat litigantibus, sed sub hac eos definitione confestim absolvat, ut ad causam expediendam competenti tempore indubitanter occurrant.

II, 1, 23. *Recc.* XXI. ANTIQUA.

Quid primo iudex observare debeat, ut causam bene cognoscat.

Iudex¹, ut bene causam agnoscat, primum testes interroget, deinde iscripturas requirat, ut veritas possit certius inveniri, ne ad sacramentum facile veniatur. Hoc enim iustitie potius indagatio vera commendat, ut scripture ex omnibus intercurrant et iurandi necessitas sese omnino suspendat. In his vero causis sacramenta² prestantur, in quibus nullam scripturam vel probationem seu certa indicia veritatis discussio iudicantis invenerit.

Err.] XXI.

Quid primo iudex servare debeat, ut causam bene cognoscat.

Iudex, ut bene causam agnoscat, primum testes¹⁰ interroget, deinde scripturam requirat, ut veritas possit certius inveniri, ne ad sacramentum facile veniatur. Hoc enim iustitie potius indagatio vera commendat, ut scripture ex omnibus intercurrant et iurandi necessitas sese omnino suspendat. In his vero causis sacramenta¹⁵ prestantur, in quibus nullam scripturam vel probationem seu certa indicia veritatis discussio iudicantis invenerit. In³ quibus tamen causis et a quo iuramentum detur pro sola investigatione iustitie, in²⁰ iudicis potestate consistat.

II, 1, 24. *Recc. Err.* XXII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si cuiuscumque honoris aut ordinis iudex dicatur haberi suspectus*.

*) *E. V* 1. 2. 4. 5. 8. 15. 17 *add.*: vel si iudex contra leges presumat dare iudicium.

25

Si⁴ quis iudicem aut comitem aut vicarium comitis seu thiuphadum suspectos

II, 1, 22. *l.* 1. aut] vel *E* 2. *V*. ut] aut *R* 1. || *l.* 2. dispendiis] *ita R* 1. *E* 2; expendiis *corr.* expendii *R* 2; dispendii *E* 1. *V*. a die cepte] accepte *R* 2; *desunt loco vacuo relicto E* 1. actionis *E. V.* *l.* 3. Sin] Si *V* 1. 2. || *l.* 4. autem] vero *V* 6. hutilitatis *R* 1. a negotio peragendum] *ita R* 1; a negotium *p. R* 2; ad negotium peragendo *E* 1; ad negotium peragendum *V* 1. 3. 15; a negotio peragendo *so E* 2. *V* 2. 4. 6. || *l.* 6. ut ad] item *R* 1. occurrat *R* 1. *E* 1; hoccurrant *R* 2; occurrunt *V* 6.

II, 1, 23. *Codd. R* 1. 2. *V* 3. 15. 19. — *l.* 7. ANTIQUA *deest R* 2. || *l.* 11. testem *R* 2. scripturam *R* 2. || *l.* 16. sese] esse *R* 1.

II, 1, 23. *Codd. E* 1. 2. *V* 1. 2. 4. 5. 6. (8. 17. 18). — *l.* 7. XXI] ANTIQUA *add. V* 5. 6. 8. 17. *l.* 8. primum *E* 1. *V* 6. || *l.* 10. agnoscat] cognoscat *E* 2. *V* 5. || *l.* 11. scripturam] *ita E. V* 1. 2; scrip- *35* turas *alii.* requirat] inquirat *E* 1. || *l.* 12. invenire *E* 1. veniantur *E* 1. || *l.* 15. sese] inopinata *add. Mad.* || *l.* 17. nulla scriptura vel probatione *E* 1. || *l.* 18. veritatis] reperit *add. V* 4. invenerit *deest V* 4.

40

II, 1, 24. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 17). — *l.* 22. FL. — REX] *des. E* 2. *V* 1. 3. 4; F. CHINDS *R. R* 1; CHINDASVINTUS *R. R* 2; F. CS *R. E* 1; F. CDS *R. V* 2; FLS GLS RCDS *R. V* 5. *Pith.* || *l.* 23. honeris *R* 1. || *l.* 26. aut e. aut] vel e. aut *E. V* 1. 2. 17. thiufadum *E* 1; thiufandum *V* 4; tyufadum *V* 2; tiumpfado *V* 3; thifadum *R* 2. *E* 2.

1) *Antiquior huius legis forma exstat in Lege Baiuv. 9, 17; v. Cod. Eur. l. rest. 9, supra 45 p. 30. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 78.* 2) *Sc. sacramenta excusationis, quibus rei se ab accusatione excusent; cf. II, 2, 5.* 3) *De hoc additamento v. 'N. Arch.' XXIV, p. 78 sq.* 4) *Cf. cum hac lege II, 1, 30, 31; v. 'N. Arch.' XXIV, p. 79—88.*

Recc. Err.] habere se dixerit¹ et ad suum ducem aditum accedendi poposcerit aut fortasse **II, 1, 24.** eundem ducem suspectum habere dixerit, non sub hac occasione petitor ac presertim pauper quilibet patiatul ultra dilatione. Sed ipsi, qui iudicant eius negotium, unde suspecti dicuntur haberi, cum episcopo civitatis ad liquidum discutiant adque pertractent² et de quo iudicaverint pariter conscribant suscribantque iudicium. Et qui suspectum iudicem habere se dixerat, si contra eum deinceps fuerit querellatus, completis prius, que per iudicium statuta sunt, sciat sibi apud audientiam principis appellare iudicem esse permissum; ita ut, si iudex vel sacerdos repperiti fuerint nequiter iudicasse, et res ablata querellanti restituatur ad integrum, et a quibus aliter, quam veritas habuit, iudicatum est aliud tantum de rebus propriis ei sit satisfactum. Si certe iniustam contra iudicem querellam detulerit et causam, de qua agitur, iuste iudicatum fuisse constiterit, damnum, quod iudex sortire debuit, petitor sortiatur. Et si non habuerit, unde compositionem exolvat, C flagellis extensus publice in eiusdem iudicis presentiam verberetur. Nam si forte quisquam pro utilitatem regiam aliquid scire se dixerit, aditus ei ad conspectum nostre glorie negari non poterit.

Recc. Err.]

XXIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 25.

Iudex, qualiter faciat iudicatum.

Si de facultatibus vel de rebus maximis aut etiam dignis negotium agitur, iudex, presentibus utrisque partibus, duo iudicia de re discussa conscribat, que simili textu et suscriptione roborata litigantium partes accipiant. Certe si de rebus modicis mota fuerit actio, sole condiciones³, ad quas iuratur, apud eum, qui victor extiterit,

II, 1, 24. l. 1. se deest E. et ad] et R 1; ad R 2. aut] vel R 2. || l. 2. eundem R 1. habere se E. V. ac] hac R 1. || l. 3. dilationem E. V. || l. 4. dicantur R 1. ad — pertractent des. R 1. adque deest R 1. || l. 5. et deest R. de — conscribant des. R 2. quo] re quam V 2. subser. E. V. iudicio R 2. || l. 6. se deest R 2. eundem E 1. V 1. || l. 7. statuta] instituta V 3. || l. 8. iudicium R 1. l. 9. ablata corr. ablate V 1. restituantur E; restituatur corr. restituantur V 1. et a] et V 3. l. 11. certe] quis V 15. iniusta R 1. V 3; iniuste V 1. 2. 4. 8. 15. 17; contra iudicem iniuste E 2. detulerit] intulerit E 1. V 2. 4. 5. causa E 2. V 2. || l. 12. iudicata esse vel fuisse V 2. sociatur R 2. l. 13. flagellis] fla R 1. || l. 14. presentia E. V. si deest R 1. quisque V 1. utilitatem] ita R 2; hutilitatem R 1; utilitate E. V. regia E. V. || l. 15. se scire E 2. V 2. aditus] auditus E 2. V 2. ad c.] a conspecto R 1; ad — glorie des. V 3. denegari R 1.

II, 1, 25. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 13. 17. 18. 19). — l. 16. FL. — REX] des. E 2. V 1. 3. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTUS R 2; F. CINT R. E 1; F. CNDS R. V 2; F. GLS CHDS R. V 5; F. GLS CNDS R. V 17. || l. 17. iudicatum] iudicium E 2. V 2: 17 (in marg.). 18. l. 18. vel de] de deest E 2. V 1. 17. 19. agitetur] agitur Mad. || l. 19. dua R 1. discussa R 1. l. 20. suscriptione E 1. V. || l. 21. iurantur R 1. E 1.

1) *Appellationem a iudice suspecto Visigothi ex iure Romano anteiustiniiano receperant.* Cf. *Cod. Theod. XI, 30, 58*: Si quis provocatione interposita suspecti iudicis velit vitare sententiam, . . . liberam habeat potestatem. — Sciunt igitur cuncti, sibi ab iniuriis et suspectis iudicibus . . . provocationem esse concessam; *Nov. Valent. III, 34 (L. Rom. Vis., Nov. Val. 12)*, § 16: Si quis a suspecto iudice . . . vocem appellationis emisit etc.; *Interpr.*: Si quis iudicem . . . habuerit fortasse suspectum, vocem appellationis exhibeat; *Nov. Martiani 1. Interpr.*: . . . illi vero, qui pulsatus fuerit, si iudicem suspectum habuerit, liceat appellare. 2) *Chindasvindus rex intercessionem episcopi, qui legalis coniuudex iudicis suspecti efficitur, ad exemplum legis novellae Iustiniani LXXXVI instituisse videtur; cf. c. 2 novellae secundum Iulianum (LXIX, c. 2)*: Si cui praeses provinciae suspectus esse videatur, et litigare apud eum solum noluerit, liceat ei episcopum invocare, ut cum ipso considerente litem audiat etc. 3) *Conditiones dicebantur formulae scriptae sacramentorum, quae, cum de ipsa causa, quae sacramentis*

II, 1, 25. *Recc. Erv.*] pro ordine iudicii habeantur. De quibus tamen condicionibus et ille, qui victus est, ab eisdem testibus roboratum exemplar habebit. Quod si pars, que pro negotio quocumque compellitur, professa fuerit aput iudicem, non esse necessarium a petitore dari probationem, quamlibet parve rei sit actio, conscribendum est a iudice suaque manu iudicium roborandum, ne fortasse quelibet ad futurum ex hoc intentio moveatur. 5 Si vero, hordinante iudice, una pars testes adduxerit, et dum oportuerit eorum testimonium debere recipi, pars altera de iudicio se absque iudicis consultum subtraxerit, liceat iudici prolatos testes accipere, et quod ipsi testimonio suo firmaverint, illi, qui eos protulit, sua instantia consignare. Nam ei, qui fraudulententer se de iudicio sustulit, producere testem alium omnino erit illicitum; qui scilicet hoc sibi tantum noverit esse 10 concessum, ut antequam testes illi, qui testimonium dederant, moriantur, si habuerit quod rationabiliter in eis accuset, patienter audiatur a iudice; et si accusatus testis fuerit evidenter convictus, eius testimonium pro nihilo habeatur. Unde et si duo testes non remanserint, qui digni in eodem testimonio mancant, ille, qui primum testem obtulerat, infra trium mensium spatium testes alios, qui ceptum negotium firment, in- 15 quirere non desistat. Quod si invenire nequiverit, rem universam ille recipiat, qui eam ante visus fuerat possedisse. Iudex sane de omnibus causis, que iudicaverit, exemplar penes se pro conpescendis controversiis reservare curabit.

II, 1, 26. *Recc.*] XXIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS
 REX. EMENDATA.

De commodis adque damnis iudicis vel saionis.

Cognovimus¹ multos iudices eo, quod, per cupiditatis occasionem supergredientes legum ordinem, ex causis sibi tertiam pre-

Erv.] XXIII.

De commodis atque damnis iudicis vel saionis.

Cognovimus multos iudices eo, quod, per cupiditatis occasionem supergredientes legum ordinem, ex causis tertiam sibi presumant tollere 25

II, 1, 25. l. 1. hordine R 1. iudici E 1. V 3. *Mad.* || l. 2. que deest R 1. E 1. || l. 3. a petitore] petitori V 2. || l. 4. dare R 2. E. V 3. || l. 5. intentione R 1. || l. 6. ordinante E. V. || l. 7. consultum] ita R 1. E 2; consultu *cell.* || l. 8. acc.] recipere R 1. ipsi] illi R 1. ille R 1; illo E 1. || l. 9. sua investigatione instantia V 3. qui de iudicio fraudulententer se sustulit *Mad.* || l. 10. qui deest R 1. hoc sibi *des.* R 1. || l. 11. dederant] dederunt E 1. V 1. 13. *Pith.* || l. 12. audiatur deest R 2. V 3. || l. 14. digne 30 *Mad.* testimonium R 1. primum] ita R 1; primus E 2. V 2; prius *cell.* || l. 15. ceptum — firment] accepto negotio proment R 1. || l. 17. antea E 2. V 1. 2. que] ita R. E 2. V 1. 2; quas E 1. *Pith. Mad.*; qui V 3.

II, 1, 26. *Codd.* R 1. 2. — l. 19. CHIND.] CHINDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2. || l. 20. EMENDATA deest R 2. || l. 21. commodis] quomodis R 1. || l. 24. hoccasionem R 1. || l. 25. tertiam sibi R 2.

II, 1, 26. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17). — l. 19. XXIII] FLS GLS CNDS REX 35 *add.* V 2. 17; GLS CHDS R. *add.* V 5; F. CHDS R. *add.* V 6. || l. 21. adque E 2. vel saionis *des.* E 1. l. 23. eo deest V 1. 2. quod] q V 1. || l. 25. prae-sumunt V 1. 2.

finiebatur, satis referrent, loco indicatorum scriptorum victori dari potuerunt. Cf. exemplum 40 Form. Vis. n. 39, LL. Form. p. 592, et quae ibidem annotavi n. 1. 1) Haec lex antiquae codicis Leovigildi legi deperditae substituta esse videtur, quae, cum de sumptibus et expensis litis, tum de sportulis iudicum et executorum constituens, ex parte antiquiorem legem Eurici, ex parte legem illam Theudis regis de sumptibus et expensis litis secuta esse videtur. Legem Theudis infra denno edemus. Euricianae legis reliquiae exstare videntur in Lege Baiuv. 2, 1, 15: 45 Iudex . . . partem suam accipiat de causa, quam iudicavit etc. Chindasvindus, lege illa antiqua codicis Leovigildi ablata, et de sportulis nostra lege constituit, et pro Romano iure de sumptibus et expensis litis, tempore Sisebuti regis adhuc, ut docet Form. Vis. n. 35, valente, multam temere litigantium introduxit lege II, 2, 5. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 88 sq.

Recc.] sumant tollere partem. Propterea nunc presenti lege constituitur, ut hec talis iudicum cupiditas auferatur, et non amplius iudex pro labore suo et iudicata
 5 causa hac legitime deliberata, quam, sicut constitutum fuerat in lege priori¹, vicensimum solidum presumat accipere. Quod si quacumque fraude quisquam super hunc numerum plus auferre temptaverit, omnia, que legitime debuerat accipere, perdat.
 10 Illud vero, quod iniuste contra huius legis ordinem super vicensimum solidum tulerit, duplum illi exolvat, cui hoc auferri precepit. Similiter² quoque, quia cognovimus,
 15 quod saiones, qui pro causis alienis vadunt, maiores pro labore suo mercedes, quam merentur, accipiant, propterea simili decreto legis huius edicatur, ut qui pro causis alienis vadunt decimum tantundem solidum
 20 pro labore suo conquirant³. Quod si aliquis super hunc constitutum numerum usurpare presumpserit, et mercedes, quas legitime debuit accipere, perdat, et quidquid super decimum solidum fraude quacumque perceperit, duplatum illi, cui abstulit, reddat⁴. Quam datam commodi

II, 1, 26. l. 3. et non] et *deest* R 1. l. 6. priori] prima R 1. || l. 9. auferri R 2. l. 12. hordine R 2. || l. 13. exsolvat R 2. 30 l. 14. quoque] quocumque R 2. quia *deest* R 1. l. 16. mercedes *deest* R 1. || l. 19. solidum tantundem R 2. || l. 22. presumpserint R 1. || l. 23. legitime] legit R 1. || l. 24. supra R 2. fraudem quamcumque R 1. || l. 25. perciperit R 2.

85

40

45 1) *Significatur lex illa deperdita codicis Leovigildi.* 2) *Abhinc lex nostra in nonnullis convenit cum legis Theudis parte illa, quae incipit verbis: Simili etiam compulsos.* Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 96 sq. 3) *Theudis: De ea vero, quae exigerit decimum nummum pro suo consequatur exercitio.* Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 99 sq. 4) *Theudis: Si quis vero [executorum praetermissa summa superius comprehensa amplius in commodis suis accipere voluerit,*
 50 *amisso legitimo beneficio, de id, quod super accepit, presumptoris satisfactione (i. e. poena dupli; cf. L. Rom. Vis., C. Th. II, 1, 3) multetur.* Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 100.

LL. Sect. 1. I.

Err.] partem. Propterea nunc presenti lege con- II, 1, 26.
 stituitur, ut hec talis iudicum cupiditas auferatur, et non amplius iudex pro labore suo et pro iudicata causa ac legitime deliberata, quam, sicut constitutum fuerat in lege priori, vicensimum solidum presumat accipere. Quod si quacumque fraude quisquam super hunc numerum plus auferre temptaverit, omnia, que legitime debuerat accipere, perdat. Illud vero, quod iniuste contra huius legis ordinem super vicensimum solidum tulerit, duplum illi exsolvat, cui hoc auferri precepit. Similiter quoque, quia cognovimus, quod saiones, qui pro causis alienis vadunt, maiores pro labore suo mercedes, quam merentur, accipiant, propterea simili decreto legis huius edicatur, ut qui pro causis alienis vadunt decimum tantundem solidum pro suo labore conquirant. Quod si aliquis super hunc constitutum numerum usurpare presumpserit, et mercedes, quas legitime debuit accipere, perdat, et quidquid super decimum solidum fraude quacumque perceperit, duplum illi, cui abstulit, reddat. Quam datam commodi summam ex lege tam iudex quam saio de restitute rei compositionem conquirat. Id tamen noviter adiciendum huic legi innectimus, ut, si talis causa occurrerit, unde compositio exsolvi minime possit,

II, 1, 26. l. 3. pro iudicata] pro *deest* V 3. 4. 5. l. 5. fuerat vel est V 1. vicensimum] vicesimum V 2. 3. 4. 5; de viginti E 2; de XX solidis vigesimum V 1. 17; de XX solidos, *post add.*: vigesimum solidum V 6. || l. 7. temptaverit E 1. V 1. l. 10. vicensimum] ita E 1; vigesimum V 1. 6; vicesimum *cett.* tulerat V 2; tulit V 3; tulerit *corr.* tulerat V 6. || l. 11. preceperat *Mad.* || l. 13. maiores — vadunt *om.* V 2. 3. || l. 14. accipiant] ita E; accipiunt V. || l. 15. simili modo decreto V 1. 2. 5. edicimus V 1; adicitur E 2. V 6. 17. || l. 16. solidum *deest* E 1. || l. 17. pro labore suo E 1. aliquis] aliquid E 1. || l. 19. accipere] habere V 6. l. 21. duplum] ita E 2. V 1. 2. 4. 5. 6; duplatum E 1. V 3. abstulerit E 2; abstulerat V 1. || l. 22. data c. summa E 1. || l. 23. compositione V. conquirant E 1. || l. 24. huic legi] his legibus E 2. l. 26. compositionem E 1.

10

II, 1, 26. *Recc.*] summam ex lege tam iudex quam saio de restitute rei compositione conquirat. Quod si ea, que iudex ordinare decernit, saio callidus implere neglexerit, si res, de qua agitur, unciam auri vel infra valere constiterit, illi, cui res debita est, idem saio de suo auri solidum reddat. Si certe plus valuerit, per singulas uncias singulos solidos pro sua tarditate persolvat. Idem vero saiones, cum pro causis alienis vadunt, si minor causa est et persona¹, duos caballus tantum ab eo, cuius causa est, accipiat fatigandos; si vero maior persona fuerit et causa, non amplius quam sex caballos² et pro itinere et pro dignitate debebit accipere.

Err.] tunc ab illo ratio prescripta commodi exigenda est iudicis vel saionis, qui aut commodatam sibi rem in constituto die reddere non occurrit, aut qui rei aliene debitor vel iniustus possessor extiterit. Pro celebrandis autem divisionibus, si causa extiterit, iam quia utraque pars et competentia sibi iura reposcit et debitam sibi partem portionis requirit, ab utrisque partibus predicta commoda exigenda sunt. Similiter autem et in huiusmodi causis, ubi nulla est culpa, presumptio, usurpatio vel debitum possessorum, hic ordo servabitur, ut commodum iudicis vel saionis de utrisque causantium partibus exigatur. Quod si divisionem quisque cupiens celebrare dilationem ab erede suo³ pertulerit, cum hec causa ab eo, qui dilationem pertulit, iudici intimata extiterit, ab eo iudex commodum suum vel saionis exigere debeat, qui tardus pro ipsa divisione extitit facienda. Quod si ea, que iudex ordinare decernit, saio callidus implere neglexerit, si res, de qua agitur, si unciam auri vel infra valere constiterit, illi, cui res debita est, idem saio de suo auri

II, 1, 26. l. 1. summa R 1. || l. 2. de deest R 1. || l. 3. hordinare R 2. || l. 5. qua] quo R 1. l. 8. plus valuerit] pulsaverit R 1; plus (valuerit ead. man. superscr.) R 2. || l. 9. Idem] Id R 2. l. 10. cum] quam R 2. || l. 12. caballos R 2. l. 13. maior] minor R 1.

II, 1, 26. l. 1. prescripta] conscripta E 1. l. 2. qui aut] Quia aut Mad. || l. 3. in constituto] instituti E 1. || l. 4. occurrerit V 2. 3. 4. 5. l. 6. Pro — extiterit om. V 4. 5. || l. 7. iam quia] et V 15; iam quoque V 17. Pith. quia] qui E 1; qui corr. quia E 2. || l. 8. et comp.] rei comp. V 1. 17. Pith. iura reposcit] ita V 1. 3. 5. Pith. Mad.; iurare poscit V 2; iurare possit E 1. V 4; iurare possit corr. iura repromisit E 2. || l. 9. portioni E 1. utriusque E 2. V 1. || l. 11. causis] 35 c. corr. causas E 2; causas E 1. || l. 12. presumptio E 1. || l. 16. quisque] quisquis E 1. cupiens cel.] voluerit cel. et V 15. || l. 17. ab erede] ita V 5. 6; ab herede V 1. 2. 4. 17. Pith. et e corr. V 6; abere de E 2; habere de E 1. Mad. 40 l. 20. saionis] saio V 1. debet V 1. 2. || l. 21. tardus V 1. || l. 22. decernit] discernit E 1; decrevit V 1. 5. 6; decreverit V 15. 17. || l. 23. callidus] calidus E 2; tepidus, superscr.: calidus V 6; tepidus Pith. in marg. si res] si deest E 2. V 1. 6. 17. 45 l. 24. si unciam] si deest V 2. 3.

1) Similiter discernebatur in sportularum edicto Theoderici Magni regis; cf. Cassiodori Var. IX, 14: in illis causis atque personis, et quae ibi praecedunt. 2) Theudis: in minoribus causis duo tantum, in maioribus vero quatuor caballi sufficient. 3) [H]erede suo intelligendum est, veluti si scriptum sit: coherede suo.

Err.] solidum reddat. Si certe plus valuerit, per **II, 1, 26.**
singulas uncias singulos solidos pro sua tarditate
persolvat*. Idem vero saiones, cum pro causis
alienis vadunt, si minor causa est et persona, duos
caballos tantum ab eo, cuius causa est, accipiat
fatigandos; si vero maior persona fuerit et causa,
non amplius quam sex caballos et pro itinere et
pro dignitate debebit accipere.

*) *V* 1. 2. 5. 6. *Pith. Mad. addunt*: Idem vero, si
super duas uncias usque ad libram auri
eadem res valere probatur, decem flagella
suscipiat. Ac sic crescente librarum nu-
mero auri crescat et pena flagelli.

Recc. Err.] XXV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 27.

15 Quod omnis, qui potestatem accipit iudicandi, iudicis nomine
censeatur ex lege.

Quoniam negotiorum remedia multimode diversitatis compendio gaudent, adeo
dux, comes, vicarius, pacis adsertor, thiuphadus, millenarius, quingentenarius, cente-
narius, defensor, numerarius, vel qui ex regia iussione aut etiam ex consensu partium
20 iudices in negotiis eliguntur, sive cuiuscumque ordinis omnino persona, cui debite
iudicare conceditur, ita omnes, in quantum iudicandi potestatem acceperint, iudicis
nomine censeatur ex lege; ut, sicut iudicii acceperint iura, ita et legum sustineant
sive commoda, sive damna.

Recc. Err.] XXVI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 28.

25 Ut omne vinculum, quod post datum iniustum iudicium a causidicis
fuerit exactum, habeatur invalidum.

Vidimus interdum iustitiam ab iniquis iudicibus et suo loco seclusam et devito

II, 1, 26. l. 1. reddat] pro sua tarditate per-
solvat *E*. Si certe — persolvat *des.* *E* 2.
l. 6. maior persona] m. et persona *E* 1. || l. 8. de-
bebit] debet *E* 1; debebunt *V* 1. 4. || l. 9. Idem
vero si] *Etsi* *V* 2; *Certe* *Mad.* || l. 10. super] per
V 1; supra *Mad.*; per ut videtur corr. *sr* *V* 6.
l. 12. librarum *deest* *V* 1; *eras.* *V* 6. || l. 13. auri
numero *V* 1.

30
35 II, 1, 27. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17). — l. 14. FL. — REX] *des.* *E* 2. *V* 1. 3;
F. G. RECÖDUS *R*. *R* 1; F. G. RECESSVINTUS *R*. *R* 2; FL G R R *E* 1; FLS GLS RCDS *R*. *V* 3;
F. CHNDS *R*. *V* 2. 6; F. G. CHDS *R*. *V* 17; ANTIQUA *V* 15. || l. 15. Quod omnis] ut *V* 1. nomen *R* 1.
l. 17. adeo corr. ideo *V* 1; ideo *Lind.* || l. 18. comis *R* 1. thiufadus *R* 2; tyuphadus *V* 2. 17; tiu-
40 fadus *V* 6; tiumfadus *V* 3. 15. quinquagenarius *R* 2. *V* 1. 2. 3. centenarius, decanus *E* 2. *V* 1. 2.
4. 5. *Pith.* || l. 19. defensor *deest* *V* 5. || l. 20. eligantur *R* 1. || l. 22. nomen *R*. censeatur] *ita* *R*. *E*.
V 3; censeantur *cett.* || l. 23. commodum *E*. *V* 4. 5.

II, 1, 28. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 24. FL. — REX] *des.* *E* 2.
V 1. 3. 4; F. G. RECÖD *R*. *R* 1; F. G. RECESSVINTUS *R*. *R* 2; F G R R *E* 1; FLS GLS RCDS
45 REX *V* 2. 5. 17; FLS RCDS REX *V* 6; FLS RECESVINDUS *R*. *V* 19; F. G. RECESVINTUS *R*.
ANTIQUA *V* 15. || l. 26. fuerit violenter exactum *E* 2. *V* 1. 2. 4. 5; violenter fuerit exactum
V 6. 15. 17. exactum] exagitatum *R* 1. || l. 27. et suo] in suo *R* 1; et a suo *V* 2; a suo *V* 5. 6.
seclusa *R* 1. devito] *ita* *R* 1. *E* 2; debito *cett.*

II, 1, 28. *Recc. Err.*] vigore solutam, iniustitiam autem et loco iustitiae introductam et multis modis decretorum vinculis adligatam. Quidam enim, postquam iudicia iniusta conscripserint, aut unam aut ambas causantium partes placitorum inter se nexibus ligant, ne iniuste datum iudicium quandoque iusta contentione resolvant. Adeo, ubi non directus et beneplacitus est convenientie modus, sed ubi pro comprimenda iuste causantis intentione⁵ vel voce repperiuntur quocumque modum definitionum vincula conligata, omnimodis habeantur invalida nec sint adinventionis alicuius conexione firmata.

II, 1, 29. *Recc. Err.*] XXVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut iniustum iudicium et definitio iniusta, regio metu vel iussu a iudicibus ordinata, non valeant. 10

Nonnumquam gravado potestatis depravare solet iustitiam actionis, que, dum sepe valet, certo est, quod semper nocet; quia, dum frequenter vigore ponderis iustitiam premit, numquam in statu sue rectitudinis hanc redire permittit. Ideoque, quia sepe principum metu vel iussu solent iudices interdum iustitie, interdum legibus contraria iudicare, propter hoc tranquillitatis nostre uno medicamine concedimus duo mala¹⁵ sanare, decernentes, ut, cum repertum fuerit, qualemcumque scripture contractum seu quodcumque iudicium non iustitia vel debitis legibus, sed iussu aut metu principum esse confectum, et hoc, quod obvium iustitie vel legis iudicatum est adque concretum, in nihilo redeat, et eos, qui iudicaverunt vel hoc facere coegerunt, nullius infamie nota conspergat vel rei alicuius damnum adffigat; qui tamen iudices tunc erunt a²⁰ legum damnis immunes, si se iuramento firmaverint, non sua pravitate, sed regio vigore nequiter indicasse.

II, 1, 28. l. 1. soluta R 1. et loco] in loco V 1. 5. et multis — adligatam *des.* R 1. multimodis V 1. 2. 6. || l. 2. iniusta *deest* R 1. || l. 3. noxibus R 1. || l. 4. iusta] ista R 1. contentione E. Adeo] et ideo V 1. || l. 5. beneplacitum R 1. sed] et R 2. V 2. causantes R 1; causantes *corr.* causantis R 2. || l. 6. modo E. V. defin.] denicionum R 1; definitiones *Mad.*

II, 1, 29. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 18). — l. 8. FL. — REX] *des.* E 2. V 3. 4; F. G. RECØDS R. R 1; F. G. RECESSVINTUS R. R 2; FL G R R E 1; FLS GLS RCDS R. V 1. 2. 5. 17. *Pith.*; FLS RCDS R. V 6; FLS. GLOR. RCSTS R. CINTASINT. ANTIQUA V 15. l. 9. iniustum] iustum R 1. || l. 10. baleat E 2; valeat V 2. 3. 17. 18. || l. 11. gravado] ita V; gravando R 1; grave E 2; grabede E 2; grave E 1. iustitia R. actionis] sanctionis V 2. 4. 5. 17; accionis *corr.* sancconis V 6. sepe valet] super valet R 1; si prebalet E 2; saepe praevallet *Mad.* || l. 12. certum V 1. 2. 4. 5. 6. 15. 17. quod] ut R 2. quia dum] quidam R 1. || l. 13. in istatu sue R 1; in status sui E 1; institutusve *corr.* in statu sue E 2; in *deest* R 2. V 3; in statum sue V 5. 6. 17. *Pith.* hanc] hac E 2; ac V 3. sepe per R 1. || l. 14. interdum iustitie] interdum *deest* V 1. 4. 5; *eras.* V 6. interdum legibus] interdum *deest* R 2. V 1. contraria] *deest* R 2; contradicere V 15. || l. 16. repperito R 2; repertus V 1. qualemcumque R 2. E. V 2; qualiscumque V 1. 4. scripture] scire R 1. || l. 17. iustitia] iuste V 6. l. 18. atque E. V. concretum R 1. || l. 19. nichilum V 1. redeant R 1. iudicaverunt] ita E 1. V 1; indicaverunt R 1; indicaverint *corr.* indicaverunt R 2; indicaverint E 2. V 2. *alii.* coegerunt] ita R 2. E 1. V 1; coegerunt R 1; coegerint *alii.* || l. 20. qui] quia R 1. || l. 21. iuramenti firment R 1. 40

Recc.] XXVIII. FLAVIUS

GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De data episcopis potestatem distringendi iudices nequiter iudicantes.

Quia¹ multimode hoccurre debet miserorum penuriis nostre remedium pietatis, adeo, quemcumque pauperem constiterit causam habere, adiunctis sibi aliis viris honestis, episcopus inter eos negotium discutere vel terminare procuret; ita ut, si contemni se a comite vel nolle eum adquiescere veritati sacerdos inspexerit, potestatis eius sit eundem comitem legis huius permissione constringere et emisso iustum iudicium cum rei compositionem rem, de qua agitur, petentis partibus consignare. Quod si comes iudicium episcopi fuerit contemptus implere, tantum episcopo pro contemptu solo dare cogatur, quantum quintam partem valere constiterit de re illa, unde actio commota videtur. Si² vero episcopus, fraudis communionem cum comite tenens, repperitus fuerit pauperi³ facere dilationem, eandem quintam partem idem episcopus querellanti coactus exolvat;

II, 1, 30. *Codd.* R 1. 2. V 1. 4. 5. 6. (15. 17. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] F. G. RECCDS R. R 1; F. G. RECCENS R. R 2; FLS RCDS REX V 5. 6. 17; FLS G. ERVIGIUS R. ANTIQUA V 15; FLS ERVIGIUS REX V 19; *des.* V 1. 4. l. 3. distringendi] admonendi V 15. || l. 6. Quia multimode] Sacerdotes Dei etc. (ut in lege Ervigiana) — testatur multimode V 15. 19. occurrere V 35 debet] debere V 15; debent V 19. || l. 7. penurie V 4. || l. 8. adeo] ideo R 2. V 4. 17; adeo corr. ideo V 1. quecumque R 2. V 4. pauperum V 1. l. 12. contemni se] contemnisse R 1; contemnisse R 2. V 6. a] ad R 1. nolle eum] etiam non V 15. 40 l. 15. permitione R 1; promissione R 2. emissu R 1; misso V 5. 15. || l. 16. iusto iudicio V. rei] re R 1. compositione V. || l. 17. petentibus V. l. 18. comis hic et infra R 1. || l. 19. contentus] contentus R 1; contentus, contemptus *cott.* 45 l. 20. contentu] conto *corr. al. man. ant.* contento R 1. || l. 21. valere *deest* R 1. || l. 22. accio R 1. l. 25. dilatationem R 2; dilatacionem *corr.* dilacionem V 6. || l. 26. idem] eidem V.

Erv.] XXVIII.

II, 1, 30.

De data episcopis potestate admonendi iudices nequiter indicantes.

Sacerdotes³ Dei, quibus pro remediis oppressorum vel pauperum divinitus cura commissa est, Deo mediante testamur, ut iudices perversis iudiciis populos opprimentes paterna pietate commoneant, quo male iudicata meliori debeant emendari sententia. Quod si hii, qui iudicaria potestate funguntur, aut iniuste iudicaverint causam, aut perversam voluerint in quolibet ferre sententiam, tunc episcopus, in cuius hoc territorio agitur, convocato iudice ipso, qui iniustus asseritur, atque sacerdotibus vel idoneis aliis viris, negotium ipsud una cum iudice communi sententia iustissime terminabit. Quod si perversa contentione iudex ipse permotus iniquum a se datum iudicium exhortante episcopo noluerit reformare in melius, tunc episcopo ipsi licitum erit iudicium de oppressi causa emittere, ita ut, quid a iudice ipso perverse iudicatum quidve a se correctum

II, 1, 30. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 18). — l. 1. XXVIII.] FL G R R *add.* E 1; Item alia lex de quo supra *add.* V 1. 5. 17; Item alia lex noviter emendata in eadem era, de quo supra *add.* V 2; Item alia lex in eadem era (*post add.*: noviter emendata, de quo supra) *add.* V 6; in quibus codicibus sequitur hoc caput legem *Recessvindi* incipientem: 'Quia multimode', *excepto codice* V 2, ubi illa per errorem omissa est. l. 10. quo] quod V 1. || l. 11. mala *corr.* malae E 1. iudicatae E 1. emendare V 1; emendari *corr.* emendare V 6. || l. 12. sententiam E. Quod] Sed V 2. iudicaria E 1. V 4. || l. 13. funguntur E 1. l. 14. quolibet] quemlibet V 1. 2. || l. 16. territorio E 1. || l. 17. ipso] ipse E. || l. 19. ipsud] ita E 1; ipsut E 2; ipsum V. communis E 1. || l. 20. terminet *Mad.* || l. 21. contemptione V 2. 3. 6. permotus] permonitus E 2. V 3. || l. 22. a se] ad se E 1. exhortante — erit *des.* E 1. exortante E 2. V 6. episcopo] ep̄po V 6; pp̄o V 2. || l. 24. oppressis E 1. V 2. || l. 25. quid] quod V 1. 2. 6. 17. *Pith.* || l. 26. quodve V 1. 17. *Pith.*

1) Cf. supra II, 1, 24; 'N. Arch.' XXIV, p. 80 sq. 2) Cf. G. Cohn, 'Justiz-
50 verweigerung' p. 150 sq. 3) Cf. supra II, 1, 24 et 'N. Arch.' XXIV, p. 82 sqq.

II, 1, 30. *Recc.*] stante nihilominus negotio pauperis, donec iudicium inveniatur veritatis. Et comes vel iudex, qui hunc audire noluit, ultionem sustineat legis, que inventa fuerit iudicio equitatis.

Err.] extiterit, in speciali formula iudicii sui debeat adnotari. Sicque idem episcopus et eum, qui opprimitur, et emissum a se de oppressi causa iudicium nostris procuret dirigere sensibus pertractandum¹, ut, que pars videatur veritatis habere statum, glorioso serenitatis nostre oraculo confirmetur. Iam vero si iudex eum, qui male opprimitur, episcopo dare distulerit, quomodo nostre glorie debeat presentari,¹⁰ iudex ipse duas auri libras nostre glorie partibus persolvebit.

II, 1, 31. *Recc. Err.*]

XXVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut iudex, si a quocumque fuerit pulsatus, noverit se petenti reddere rationem.

15

Iudex² si a quacumque fuerit persona pulsatus, sciat se vel ante comitem civitatis vel ante eos, quos ad personam suam comes elegerit, rationem plenissimam legali ordine redditurum. Sane si regia in hoc negotio fuerit postolata preceptio, remoto episcopo aliisque iudicibus, causam qui fuerint iudices instituti terminare curabunt. Et si, cepta iam aut finita, seu aput sacerdotem sive aput comitem, actionem, cau-²⁰ sidicus ille iterum cum regali iussione hoccurrerit, his, qui causam iudicare cepit seu finibit, illis rei geste redditurus est rationem, qui per regium decretum instituti sunt iudices; quatenus, si male iudicasse convincitur, iuxta leges satisfaciatur petitori. Certe si iniuste fuerit advexatus, legali se noverit petitor sententiam damnaturum.

II, 1, 32. *Recc. Err.*]

XXX. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

25

De damnis iudicum aliena contingentium.

Cum constet iudices remediorum causa esse creatos, quidam ex his per contrarium, quod debuerunt iudicii equitate defendere, inlatis contendunt presumptionibus

II, 1, 30. *l. 1.* nihilominus sic quoque negotio *V* 5. 17. 18. pauperum *V* 6. 17. || *l. 3.* vel] et *R* 1. || *l. 4.* sustineant *R* 1. que — equitatis] et partibus (parti *V* 19) glorie nostrae duas libras auri persolvebit *V* 15. 19. iudicium *R* 1.

II, 1, 30. *l. 1.* in *deest V* 1. formula a *E* 1. *l. 2.* adnotare *V* 1; annotare *V* 6. || *l. 3.* obprimitur *E* 1. || *l. 5.* ut quae *E* 1. || *l. 9.* distulerit] praesumpserit *Mad.* || *l. 12.* partibus persolvebit] *ita E* 1; *p. persolvebit E* 2; *p. persolvit V*; *debebit partibus persolvere Mad.*

II, 1, 31. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (5). 6. (15. 17. 19). — *l. 13.* FL. — REX] *des. E* 2. *V* 1. 3. 4; *F. CHINDS R. R* 1; *F. CHINDASVINTUS R. R* 2; *FL CINT R. E* 1; *F. CHNDS R. V* 2; *F. CHDS R. V* 5; *FLS RCDS R. V* 6; *F. GLS RCDS R. V* 17; *F. RSINT R. ANTIQUA V* 15. 19. *l. 14.* si *deest R* 1. || *l. 15.* ratione *R* 1. || *l. 16.* a quacumque si *Mad.* quocumque *R* 1. *E* 1. comite *R* 1. || *l. 17.* legali] legaliter *R* 1. || *l. 18.* postolata] *ita R* 1; *postolata R* 2. *E. V* 2. 3. 4; *prestolata V* 1. 6. 17. *Pith.* || *l. 19.* aliisque] absque *R* 1. causa *R* 1. qui] que *E* (q' *E* 1; q' *E* 2). || *l. 20.* iam] ⁴⁰ apud iudicem *add. E* 1. *Pith.* sacerd.] iudicem aut sacerdotem *V* 6. sive] seu *E* 2. *V.* actionem] *ita R. E* 2; *actione E* 1. *V.* || *l. 21.* cum] eum *R* 1. occurrerit *E. V.* causa *R* 1. || *l. 22.* finibit] *ita R. E* 2; *finivit E* 1. *V.* ratione *R* 1. || *l. 23.* convincitur] cognoscitur *Mad.* lege *R* 1.

II, 1, 32. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (5). 6. (15. 17. 19). — *l. 25.* FL. — REX] *des. E. V* 1. 3. 4; *F. G. RECØDS R. R* 1; *F. G. RECEST R. R* 2; *F. RCHDS R. V* 2; *FLS RCDS R. V* 5. ⁴⁵ 6. 17; *Recessvindum exhibent etiam V* 15. 19; *ANTIQUA praeterea addit V* 15. || *l. 26.* continentium *R* 1. *l. 28.* contendunt] contemnunt *R* 1.

1) *Cf. Iust. Nov. LXXXVI, c. 1. 3.* 2) *Cf. supra II, 1, 24. 30 et 'N. Arch.' XXIV, p. 80.*

Recc. Err.] impugnare. Accepta namque auctoritate iudicii, presumunt non debitam in **II, 1, 32.** alienis rebus exercere licentiam et, prout cuique libet, non metuunt aliorum bonis inferre dispendia noxie potestatis. Proinde quicumque iudicum contra iussa et ordines legum de alienis rebus quippiam auferre vel in eis aliquid noxium presumerint agere, iuxta omnem censuram damni, qua poterant alios iudicare, severitas illos legis debeat condemnare.

Recc.] XXXI. FLAVIUS GLORIOSUS
RECESSVINDUS REX.

De his, qui regiam contemserint
iussionem.

Quicumque ingenuorum regiam iussionem contemnere invenitur, si nobilior persona est, tres libras auri fisco persolvat; si autem talis sit, qui non habeat, unde hanc rei summam adimpleat, sine sue infamio dignitatis cictus flagellorum accipiat. Quod si eventus egritudinis, commotio tempestatis, inundatio fluminis, conspersio nivis, vel si quid inevitabile noxie rei obviasset veris patuerit iudiciis, non erit reus regie iussionis aut damnis indictis, cui obvians fuit causa manifeste necessitatis¹.

25

II, 1, 32. l. 1. iudicii] iudicis *Mad.* debita *R* 1. || l. 2. et] ut *R* 1. cuique libet] cuicumque libet *R* 2; quibuslibet *Mad.* aliorum] alienorum *V* 1. 4. *Mad.*; alienorum rebus *corr.* alienis bonis *V* 6. l. 3. noxia *V* 4. iudicum] iudicium *E* 2. *V* 3. || l. 5. damni *deest* *R* 1. qua] quo *V* 6. seu veritas *R* 1; seberitas *E* 2; seu etiam *R* 2. debuerat *R* 1.

30 II, 1, 33. *Codd.* *R* 1. 2. — l. 8. RECC.] RECØDUS *R* 1; RECESTH *R* 2. || l. 9. regia *R* 1. contemnerit *R* 2. || l. 11. regia *R* 1. l. 15. hanc] *deest* *R* 1; ac *R* 2. sue] suo *R* 1. l. 19. inevitabili noxii *R* 1. || l. 22. obvia *R* 1.
35 manifesta necessitas *R* 2.

40

45

Err.] XXXI.

II, 1, 33.

De his, qui regiam contemserint
iussionem.

Quicumque ingenuorum regiam iussionem contemnere invenitur aut taliter se egisse probatur, quod sub calliditatis aliqua functione proponat et dicat eandem iussionem se nec vidisse nec accepisse, dum calliditatis huius fraus manifeste patuerit, si nobilior persona est, tres libras auri fisco persolvat; si autem talis sit, qui non habeat, unde hanc rei summam adimpleat, sine sue infamio dignitatis cictus flagellorum accipiat. Quod si eventus egritudinis, commotio tempestatis, inundatio fluminis, conspersio nivis, vel si quid inevitabile noxie rei obviasset veris patuerit iudiciis, non erit reus regie iussionis aut damnis indictis, cui obvians fuit causa manifeste necessitatis.

II, 1, 33. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2 (non nisi priorem partem exhibens). 3. 4. (5). 6. (15. 17. 19). — l. 7. XXXI] FL G R R *add.* *E* 1; FLS GLS RCHS REX *add.* *V* 2; FLS GLS RCDS REX *add.* *V* 5; FLS RCDS REX *V* 6; *Recessvindum* indicant etiam *V* 15. 19 *addentes*: ANTIQUA. || l. 9. contemserint *E* 1. || l. 11. contemnere *E* 1. || l. 12. invenitur *E* 2. aut taliter] aut aliter *E* 2. *V* 4. se] *E* 1. *V* 1; *post add.* *E* 2; *deest* *V* 2. 3. 4. || l. 13. quod] eo quod *V* 6. calliditate *V* 2. functione] *ita* *E* 2; finitione *E* 1; fincione *V* 6; finccionem *V* 2; factione *V* 3; fictione *V* 1. 4. 5. || l. 14. preponat *E* 1. || l. 15. vidisse] *reliqua abscissa desunt* *V* 2. l. 16. manifesta *E* 2. *V* 1. 6. || l. 18. sit] est *E* 2. *V* 4. *Mad.* hanc] ac *V* 3. || l. 19. sue] *ita* *V* 3; suae *E* 1. *V* 1. *Pith.*; suo *E* 2. *V* 4. 6. *Mad.* l. 20. hictus *E* 2. || l. 22. conspersio nivis] compartio nivis *E* 1; compartionibus *E* 2. || l. 23. indicis *E* 1; iudiciis *V* 1. || l. 24. obvia *V* 1.

1) Cf. *Lex Ribuarica* 65, 1 et *supra* p. 67, n. 1.

Recc. Err.] II. TITULUS: DE NEGOTIORUM EXORDIIS.

- I. Quod nullus se ideo denegari poterit respondere petenti, quare causam cum petentis auctorem non dixerit.
- II. Ut nullo audientia clamore aut tumultu turbetur.
- III. Ut de plurimis litigatoribus duo eligantur, qui suscepta valeant expedire negotia.
- III. Ut ambe partes causantium a iudice vel saione per placitum dstringantur, quod possint ad prosequendum negotium pariter convenire.
- V. Quod ab utraque causantium parte sit probatio requirenda.
- VI. De quantitate itineris, quod alium quisque innocentem fatigare presumerit. 10
- VII. Si quilibet ex alterius iudicis potestate in alterius iudicis territorio habeat causam.
- VIII. De his, qui in causis alienis patrocinare presumerint.
- VIII. Ut petenti servo alieno respondere ingenuus non recuset.

II, 2, 1. *Recc. Err.]*

I.

15

Quod nullus se ideo denegare poterit respondere petenti, quare causam cum petentis auctorem non dixerit.

Nullus quecumque repetentem ac obiectione suspendat, ut dicat idcirco se non posse de negotio conveniri, quia ille, qui pulsatur, causam cum eius auctorem non dixerit nec eum aliqua repetitione pulsaverit¹, excepto si legum tempora² obviare³ monstraverit.

II, 2, 2. *Recc. Err.]*

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut nullo audientia clamore aut tumultu turbetur.

Audientia³ non tumultu aut clamore turbetur, sed in parte positus, qui causam non habent, illi soli in iudicio ingrediantur, quos constat interesse debere. Iudex autem si elegerit auditores alios secum esse presentes aut forte causam, que pro-

TIT. II. *Lemma: Codd. R 1. 2. F 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. 17. — l. 1. NEGOTIORUM] CAUSARUM E 2. V 6. 17.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 2. denegare R 2. causa competentis R 1. l. 3. auctore R 2. E 1. || l. 4. audientiae R 1. tumultu R 1. || l. 5. licitatoribus E 1. qui — 30 negotia des. R 1. || l. 7. a] ad R 1. a saione R 1. per placitum] ita R 1; placitum R 2; placito E. l. 8. quod — convenire des. R 1. posint R 2. || l. 9. partem R 1. probatione E 1. || l. 10. quod] quo E 1. ab alio R 1. innocente R. || l. 11. quislibet E 1. territorium R 1. habet E 1; habeant E 2. l. 13. presumerint] presumerit E 2; voluerit R 1. || l. 14. respondere deest R 1.

II, 2, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 15. 1] ANTIQUA add. V 6. 15. 35 17. 19. || l. 16. denegari E; negari V 3. || l. 17. auctore R 2; auctore E 1. V; auctorem E 2. || l. 18. quecumque] ita R 1; quaecumque E 1; quemeumque cett. ac obiectione] ita R 2; actione R 1; ab hac ob. E; hac ob. V. || l. 19. negotiis R 1. auctore E 1. V. || l. 20. obviare] obiacere R 1; obiare E 2.*

II, 2, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2 (inde ab: aut clamore). 3. 4. (5). 6. (8. 15. 17. 19). — l. 22. FL. — REX] des. E 2. V 1. 3. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; F C R 40 E 1; FLS CHDS R. V 5; F. RCDS R. V 17; RECESVINDUS V 8; ANTIQUA V 15. 19. || l. 23. nullus V 3; nulla V 1. 4. 15. 17. tumultu R 1. || l. 24. tumultu R 1. || l. 25. in iudicio soli V 1. 2. in iudicio] iudicio V 3; iudicium E 1. V 6. 19. deberi R 1. || l. 26. esse deest R 1. aut si V 2. de causam E 2. qui preponitur V 3.*

1) Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 89 sq. 2) Vide infra X, 2. 3) Haec lex supplemento 45 data est legibus antiquis II, 2, 3 et 8; v. Cod. Eur. c. 312; infra V, 4, 20 et L. Rom. Vis., C. Th. II, 13. 14. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 91 sq.

Recc. Errv.] ponitur, cum eis conferre voluerit, sue sit potestatis. Si certe noluerit, **II, 2, 2.** nullus se in audientiam ingerat, partem alterius quacumque superfluitate aut obiectu impugnaturus, qualiter uni parti nutrirī possit impedimentum. Quod si admonitus quisquam a iudicem fuerit, ut in causa taceat hac prestare causando patrociniū non
5 presumat, et ausus ultra fuerit parti cuiuslibet patrocinare, decem auri solidos eidem iudici profuturos coactus exolvat, ipse vero, in nullo resultans, contumeliose de iudicio proiectus abscedat.

Recc. Errv.]

III. ANTIQUA.

II, 2, 3.

Ut de plurimis litigatoribus duo eligantur, qui suscepta valeant
10 expedire negotia.

Si pars adversariorum litigatores una plures habeat et alia pauciores, iudicantis inter eos erit electio, ut utrasque partes impugnantes se invicem eligant, qui eorum negotia suscipiant. Quia omnes ad causam dicendam consurgere non debebunt, set, ut diximus, ab utraque parte electi in iudicio ingrediantur, ut nulla pars multorum
15 intentionē aut clamore turbetur.

Recc. Errv.]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 2, 4.

Ut ambe partes causantium a iudice vel saione placito dstringantur, quo possint ad prosequendum negotium pariter convenire.

Sepe neglegentia iudicum vel saionum, dum duarum partium sponsio non exigitur,
20 una pars superflue convexatur. Nam occurrente uno ad placitum et alio differente, non parvum dispendium uni parti concutitur. Statuimus ergo cunctosque iudices, vel quibuscumque iudicandi potestas est, commonemus, ut, quotiens pro quocumque negotio per sponsionem placiti constituendum est tempus, quando aut ubi causa dicatur vel debitum fortasse reddatur, pars utraque, hoc est tam petentis quam petiti, ita placito
25 dstringantur, ut in constituto die aut per se aut per mandatarios suos prestī sint in iudicio, qualiter aut propositum negotium finiatur aut debitum reformetur, et pars, que distulerit hac sese a prefnito die suspenderit, aut si infirmitas eum vel itineris necessitas impederit, hoc ipsut iudici aut causidico suo non intimaverit neque ad peragendum negotium infra tempus alia lege constitutum¹ occurrerit, stante negotio penam placitī

30 II, 2, 2. l. 1. sit] erit E 2. || l. 2. audientia R 1. partis E 2. quancumque R 1. obiectum R 1. || l. 3. parte E 1. nutrirī deest R 1; nutrirī R 2; nutrire E 1. V 2. 3. || l. 4. iudice E. V. causam R 1. haec] ita R 1. E 2; ac cett. patrociniū R 1; pro patrociniū V 3. || l. 5. patrocinari R 2. E 2. V 1. 2. 4. 6. eidem] det idem E 1.

35 II, 2, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 8. ANTIQUA] ita R 1. V 15. 19; ANTIQUA. FLS CHDS REX V 6; deest cett. || l. 11. et deest R 1. || l. 12. helectio R 1. ut deest R 2. E 1. utrasque] ita R 1. E 1; utrosque E 2; utraque R 2. V 17; utraque cett. || l. 13. set] ita R 2. E 2; sed E 1. V; set — ingrediantur des. R 1.

40 II, 2, 4. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 16. FL. — REX] des. E 2. V 1. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; F. CINT R E 1; FLS CH(D)S REX V 3. 6. 17; FLS GLS CHD(N)S REX V 2. 5; RECESVINDUS V 8; ANTIQUA add. V 15. || l. 17. a saione R 1. || l. 18. quo] quod E 1; qui E 2. || l. 19. neglegentiam R 1; necligentia R 2. exsponsio E 1. non deest R 1. || l. 20. superflue R 1. occurrentem unum R 1. una — alia V 3. || l. 21. parvum] parum R 2. E. V 4. 5. uni] une R 1. cunctos R 1. || l. 22. quotiens] totiens E 1. negotio] convenitur add. V 2. || l. 23. pro sponsionem R 2. E 1; pro sponsione V 3. 4. || l. 24. debita R 1. petiti] qui petit R 2. V 3. || l. 25. dstringatur V 4. 5; distinguatur V 1. mandatores V 1; mandatorios V 6. prestiti E 1. V 2. || l. 26. propositum negotium] ita V; proposito negotio R 1; prepositum negotium R 2. E. || l. 27. se distulerit V 1. 4. 5. 6. haec] ita R 1. E 2; ac cett. a] ad R. diç R 1. si deest R. necessitatis R 1. || l. 28. hoc] hue R 1; et hoc V. ipsud R 2. E 1; ipsum V. || l. 29. lege deest R 1.

1) *Supra II, 1, 19.*

II, 2, 4. *Recc. Err.*] sui illi cogatur exolvere, quem iuxta suam promissionem iudicio adesse constiterit. Quod si iudex hec aut saio adimplere neglexerit et unam partem placito dstringens alteram pretermiserit, penam illam, quam illum damnare voluit, quem solum sub placito misit, de suo adimpleat, cui placitum visus est exegisse. Certe si in damno partis alterius placitum, quod ab altero exegit, alteri parti iudex vel saio reddiderit aut fortasse ruperit vel absconderit, penam quidem, que in placito inserta fuerat, de suo illi persolvat, pro cuius causa conscriptum placitum esse constabat; actionem tamen ille, cui competit, peragendam insistat. Damnum sane, quod per placitum in nomine iudicis vel saionis institutum esse dinoscitur, non ad saionem vel iudicem ex omnibus pertinebit; sed, salvo negotio veritatem habentis, medietatem sibi exinde iudex vel saio et medietatem pars petentis per omnia vindicabit.

II, 2, 5. *Recc. Err.*] V. FLAVIUS CHINDASVINDUS¹ REX.

Quod ab utraque causantium parte sit probatio requirenda.

Quotiens² causa auditur, probatio quidem ab utraque parte, hoc est tam a petente quam ab eo, qui petitur, debet inquiri, et que magis recipi debeat, iudicem discernere competenter oportet. Tamen si per probationem rei veritas investigare nequiverit, tunc ille, qui pulsatur, sacramentis se expiet, rem, vel si quid ab eo requiritur, neque habuisse neque habere nec aliquid de causa, unde interrogatur, se conscium esse vel quidquam inde in veritate scire nec id, quod dicitur, et illi parti, cui dicitur, commisisse; et postquam ita iuraverit qui pulsatus est, quinque solidos ille, qui pulsavit, ei cogatur exolvere.

II, 2, 6. *Recc. Err.*] VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De quantitate itineris, quod alium quisque innocentem fatigare presumserit.

Removeri debet iniuriam ab his, quorum probatur innocentia a molestiis improborum existere aliena. Proinde cum quisque alium ad principis conspectum vel ad discussionem quorumlibet iudicium iniuste compulerit ad prosequendum negotium, mox probata fuerit non iusta petentis esse contentio, si supra L milium vel infra L

II, 2, 4. l. 1. iuxta] iusta *E.* in iudicio *V* 1. 2. 6. || l. 2. saio implere distulerit *Pith.* || l. 3. alteram vero *V* 1. 2. 6. partem pretermiserit *V* 1. 6; partem emisit *E* 2. *V* 4. quam] ita *R* 2. *E* 1; quem *R* 1. *E* 2; qua *V.* damnari *R* 2. *E* 1. || l. 4. 5. placitum] placito *R* 1. || l. 7. causam *R* 2. *E* 2. l. 8. peragenda *R* 1; proagenda *R* 2; ad peragenda *V* 1. insistat] consistat *R* 1. || l. 9. vel] ita *R* 1. *V* 2; aut *cell.* instituisse *R* 1. || l. 10. ad iudicem *E.* || l. 11. vel] ita *R* 1. *V* 1; aut *R* 2. *E*; et *alii.*

II, 2, 5. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 15. 17). — l. 12. FL. — REX] *des.* *E* 2. *V* 1. 3. 4; F. CHINSTHUS *R.* *R* 2; FL CINT *R* *E* 1; FLS CHDS REX *V* 5. 6. 17; FLS GLS CHDS REX *V* 2; ANTIQUA *add.* *V* 15; FLAVIUS GLORIOSUS RECØDS REX *R* 1; RCDS *V* 17 in *marg.* l. 13. partem *R* 1; partis *E* 2. || l. 14. Quotiens *R* 1. partem *E* 2. || l. 15. petentem *R* 2. *E* 2; petenta *E* 1. indice *R* 1. || l. 16. per *deest* *R* 1. investigare] ita pro investigari *R.* *E* 1; investigare *corr.* -ri *E* 2; inveniri *V* 2. || l. 18. in aliquid *E* 1; in aliquo *V* 1. causam *R* 1. || l. 19. vel] nec *E* 2. *V* 1. 2. 6. in veritate] veritatem *E* 2. *V* 2; veritatis *V* 1. 6. || l. 20. ita] ipse *E* 2. *V* 1. 4. 8. solidus *R* 1; soliff *R* 2.

II, 2, 6. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 22. FL. — REX] *des.* *E* 2. *V* 1. 3. 4. 19; F. G. RECØDS *R.* *R* 1; F. G. RECESSHUS *R.* *R* 2; F GL R R *E* 1; ANTIQUA *add.* *V* 15; FLS GLS CHDS REX *V* 2; FLS CHDS REX *V* 5. 6. 17. || l. 23. quod] ita *R* 1. *E.* *V* 2; qua *R* 2; quo *cell.* || l. 24. debet] det *R* 1. iniuria *E. V.* innocentiam *R* 2. a] *deest* *R* 1; et a *E* 1. *V* 1. 3. 5. 6. || l. 25. alienam *E* 1; aliena *al. m. corr.* alienorum *E* 2. cum *deest* *R* 1. ad] a *R* 1. conspectu *E.* l. 26. compellerit *R* 1. || l. 27. et mox *V* 1. 4. 6. *Pith. Mad.* non iusta] non iniusta *R* 1. *E* 2; iusta *R* 2. petentis esse] pertinuisse *R* 1. milia *E* 2. *V* 2. vel — milium *des.* *R* 1. *V* 3.

1) Contra fidem codicis *R* 1 legem *Recessvindo* non attribui, qui poenam temere litigantis hac lege institutam sequenti correxit. 2) De hac et sequenti lege v. 'N. Arch.' XXIV, p. 78. 92; cf. supra II, 1, 23.

Recc. Err.] milium quamlibet parvum spatium compulsus iniuste extiterit convexatus, II, 2, 6. quinque solidos pro iniusta tantundem petitionem a petitore percipiat. Si per LX milia, idem iniustus petitor sex solidos reddat; ac sic deinceps, crescentem X milium numerum, singulorum solidorum crescat et numerus, et per C milia indebite fatigato X solidi a petitore dentur iniusto, sicque ex hoc per L milia solidis quinque et per C milia crescentibus solidis X, usque ad eo perveniat summa compositionis, usquequo pervenerit et ductus itineris.

Recc. Err.] VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 2, 7.

Si quilibet ex alterius iudicis potestate in alterius iudicis territorio habeat causam.

Si¹ quisquam ingenuorum adque servorum extra territorium, in quo conmanet, in alterius territorio iudicis causationem habuerint, iudex, ad cuius ordinationem idem petitor pertinet, epistula sua manu suscripta adque signata eidem iudici dirigat, in qua premonet, ut negotium querellantis audire et ordinare non differat. Et si ad unam conventionem sperationem eius implere distulerit, tunc ille iudex, de cuius territorio est ille, qui petit, de rebus iudicis illius, ad quem direxit epistolam, in quibuscumque locis repperire potuerit, tantum usurpet, quantum res illa esse dinoscitur, de qua petitor querellam intulerit, quod eidem petitori possidendum nihilominus dabit; quam rem ita possideat qui acceperit, ut, conservatis aliis rebus, de solis frugibus usum et expensas obtineat. Cum vero ille iudex, qui ad epistolam alterius iudicis negotium querellantis audire noluerit, iustitiam ex eodem negotium querellanti priori fecerit, ea, que ille iudex, qui commonuit, de rebus eius abstulerat, ipse alteri iudici sine retardatione restituat; de frugibus vero rationabiliter expensis ille, qui expendit, nihil reddat. Quod si postea, iustissime discusso negotio, inveniatur iudex ille per iniustam petitoris querellam rem indebite amisisse, tunc iniustus petitor rem, quam

II, 2, 6. l. 1. milia V 2. 3. 4. 5. parvum] ita R. V 2. 6. Pith.; parum cett. || l. 2. solidos] solidus R 1; solidi et ita infra R 2. petitione E 1. V. || l. 3. sic] si R 1. E 1; se V 3. deinceps deest R 1. crescente R 2. E. V. || l. 4. numerum] numero E. V. et per] ita R 2. E 2. V 1. 2; et per des. R 1. fatigat R 1. || l. 5. solidi R 1. a petitore — milia solidis des. R 1. detur R 2. sique R 2. E 1. solidis] ita R 2. E 1; solidos cett. || l. 6. solidus R 1. ad eo] ad ea R 1. V 3. compositionis] per L add. V 1. 2. 4. 5; per L milia add. V 6. Pith. usquequod R 1. || l. 7. et ductus] eductus V 1. 2. 3. 4. 6. Pith.

II, 2, 7. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 13. 14. 15). — l. 8. FL — REX] des. E. V 1. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; FLS CHDS R. V 5; FLS GLS CHNS R. V 2; F. RC(D)S R. V 6. 8; ANTIQUA add. V 15. || l. 9. quislibet E 1. V 1. 2. potestatem R 1. E 2. territorium R 1; territorii E 2. || l. 10. habet R 1. || l. 11. quisquam] quis tam E 1; quidam V 17. territorio et ita infra E 1; territorio E 2. conmanet E 1. V. || l. 12. territorium R 1. habuerint] abuerint R 2; habuerit E. V. ad] in R 1. || l. 13. epistolam V. manu sua E. V 1. 2. 4. 5. suscripta] suscriptam R 2; subscripta E 1. V 3; subscriptam V 1. 2. 5. 6; conscriptam aut sigillatam V 4. signata] obsignata E 1; signatam R 2. V 2. 3. 4. 5. 6; sigillatam E 2. V 1. Mad. || l. 15. conv.] conventionem V 1. sperationem] ita R. E. V 2; ipse rationem cett. (e corr. V 6). ille deest V 2. 3. l. 19. frugibus] fructibus R 1. || l. 20. usus V 6. et deest R 2. E 2, erasum V 6. ille] ipse E 2. V 2. l. 21. noluerit] ita R 1. Pith.; non voluit V 1; noluit cett. negotium] ita R; negotio E. V. || l. 22. abstulerit E 2. V 4. 5. 8. 15. ipsi R 1. iudicis] ita R pro iudici; iudices E 1; iudici E 2. V. l. 23. frugibus] fructibus R 1. E 2. vero deest V 2. 3. expendet R 1. || l. 24. nihil] nichilominus (nihilominus, nihilominus) R 2. E 2. V 5. 6. 8. 13. 14; nichilum (nihilum) V 1. 2. 15. || l. 25. iniustam] iniustitiam R 1, corr. iniustam E 2. amisisse] amisse R 2; admisisse E 2. V 1. 8. quam] quem R 1.

1) De hac lege disseruerunt F. Dahn, 'Studien' p. 253, et G. Cohn, 'Justizverweigerung' pp. 96. 151 sqq., qui tamen perperam legem 'antiquam' esse existimaverunt, falsa codicis Legionensis (V 15) auctoritate fulti.

II, 2, 7. *Recc. Err.*] accepit, illi iudici, cuius fuit, ex integro reddat et aliud tantum de suo ei coactus exolvat. Quod si iudex ille, qui dilationem facit, rerum suarum possibilitatem in vicino non habet, unde alter iudex, qui commonuit, petitori repenset, tunc de territorio eiusdem iudicis differentis cuiuscumque rem tantum auferat, quantum petenti consignet, aut certe obsignatam petitori faciat iussionem, in qua pigneris quantitatem ⁵ adnotet, per quam petitor presumendi sibi habeat potestatem. Dum vero ille, qui pigneratus extiterit, regi, duci vel comiti pro tali fuerit pignere querellatus, eadem pigneris damna, que idem suggerens pertulit, in quadruplum ei de suo iudex ipse dilationis coactus restituat. Quod si de rebus debitoris petitor pignus abstulerit, ad superiorem satisfactionem iudex teneri non poterit. Certe si idem iudex admonitus ¹⁰ absque dilationem causam audierit petitoris, in qua eum perveniat habere nullatenus veritatem, iudicium, per quod eius iniustitia patuit, evidentibus scriptis emittat, de cuius textu exemplar fideliter translatum suaque manu subscriptum adque signatum iudici, a quo admonitus fuerat, dirigere non moretur. Et si post hoc equitatis iudicium patuerit presumtio pignerantis, ingenuus siquidem ea, que causa pigneris ¹⁵ abstulit, duplam, id est amissam rem cum simili re, in satisfactione restituat. Servus autem, qui talia commisisse detegitur, C hictus accipiat flagellorum adque turpiter decalvatus in integrum mox reformet rem, quam causa pigneris occupabit. Illi vero, qui ad pignerandum convenerint, si servi sint et suo sponte concurrerint, centenis et ipsi verberentur flagellis; si vero ingenui, aliud tantum domino restituant, quantum ei ²⁰ abstulisse probantur, sequestrata compositione illius, qui pignus indebite fecisse convincitur.

II, 2, 8. *Recc.*

VIII. ANTIQUA.

De his, qui in causis alienis patrocinare presumpserint.

Quicumque¹ habens causam ad maiorem personam se propterea contulerit, ut in iudicio per illius patrocinium adversarium suum possit opprimere, ipsam causam, de

Err.]

VIII.

De his, qui in causis alienis patrocinare presumpserint. ²⁵

Quicumque habens causam ad maiorem personam se propterea contulerit, ut in iudicio per illius patrocinium adversarium suum possit opprimere, ipsam causam, de qua agitur, etsi iusta

II, 2, 7. l. 1. iudicis *E* 1. || l. 2. ille qui *des.* *R* 1. || l. 3. vicino *V* 1. 8. 14. habet] *ita* *R* 1. ³⁰ *E* 1; abeat *R* 2. *E* 2; habeat *V*. repenset] representet *R* 1; penset *E* 1; penset *corr.* repenset *E* 2. l. 4. territorium *R* 1. rem] rei *V* 1. 6. *Pith.* tantum] tantam *E* 1. *V* 2. quantum] quam *R* 2. *E* 1. *V* 2. 3. l. 5. iussionem] *ita* *R* 1. *E*. *V* 2. 3; cessionem *R* 2. *V* 1. 4. *sett.* (*e corr.* *V* 6). qua] quam *R* 1. l. 6. per quam] per *deest* *R* 1. || l. 7. duci] *ita* *E*. *V* 1. 4. 5. 6. *Pith.*; iudici *R*. *V* 3. *Mad.*; duci, iudici *V* 2. pignere *deest* *R* 1. || l. 8. idem] eidem *R* 1. || l. 10. teneri non poterit] tenerit *R* 1. ³⁵ l. 11. dilatione *E* 1. *V*. || l. 12. per *deest* *R* 1. iniustitia] *ita* *R*. *E* 1. *V* 2—6. 14. 15. *Pith.*; iustitia *E* 2. *V* 1. *Mad.* pateat *V* 1. scriptis] scripturis *E* 1. *Pith.* || l. 13. adque] vel *V* 4. || l. 14. iudici a quo admonitus] indicia quoque munitus *R* 1. non *deest* *R* 1. || l. 16. dupla *R* 2. *E* 1. id est] eidem *R* 1; id est *corr.* et idem *E* 2. eum *deest* *R* 1. re in] rem in *R* 1; rei *V* 2. 4; rei *al. m. corr.* rem *E* 2; re *V* 5. *Mad.* || l. 17. hictos *R* 2; ietus *E* 1. || l. 18. in integrum] integram *R* 1. quam] que *R* 1. occupabit] ⁴⁰ *ita* *R* 1. *E* 2; occupavit *R* 2. *E* 1. *alii.* || l. 19. suo] *ita* *R*. *E*, *post corr.* sua *V* 6; sua *sett.* concurrerint] occurrerint *E* 2. *V* 2; *occ. post corr.* conc. *E* 2. || l. 20. ingenui fuerint *E* 1. alint] aliud *E*. *V*. l. 21. compositio *R* 1.

II, 2, 8. *Codd.* *R* 1. 2. — l. 23. ANT. *deest* *R* 2. l. 24. alienis *deest* *R* 1. || l. 28. patrocinio *R* 1. l. 29. opprimere *R* 2.

II, 2, 8. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 23. VIII] ANTIQUA *add.* *V* 3. 6. 17; 45 ANTIQUA NOVITER EMENDATA *V* 15; FLAV GLOR CHDS REX *V* 8. || l. 25. presumunt *V* 4. 6. 17. || l. 27. contulit *E*. || l. 28. opprimere] debitorem *add.* *V* 3. ipsam — perdat *des.* *E* 2. *V* 3. 8.

1) *V. supra* p. 80, n. 3.

Recc.] qua agitur, etsi iusta fuerit, quasi victus perdat; iudex autem mox viderit quemcumque potentem in causa cuiuslibet patrocinari, liceat ei de iudicio eum habicere. Quod si potens contempserit iudicem et proterve resistens de iudicio egredi vel locum dare iudicanti noluerit, potestatem habeat iudex ab ipso potente duas auri libras exigere et hunc iniuria violenta a iudicio propulsare. Reliqui vero ingenui seu servi, qui admoniti a iudice abscedere a iudicio non consenserint, singuli publice extendantur et quinquagenis flagellorum hictibus verberentur.

15 *Recc.*] VIII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut petenti servo alieno respondere ingenuus non recuset.

Superflua excusantem lex ideo corripit, ut omnis presumptio coerceri facillime possit. Nonnulli enim ingenui servos alienos ledere prompti sunt et ad servi petitionem iudicio adesse contemnunt, adserentes, se utique cum eo causam dicere non debere, a quo eis conponi non poterit, si victores extiterint. Sed ne per hanc dilationem, dum etiam servi dominus supra L milia absens est, aut inutilitate domini sui fiat impedimentum, aut ipse servus indebite perferat fortasse periculum,

II, 2, 8. l. 3. causam R 1. || l. 4. eum de iudicio R 2. || l. 5. habicere] abscedere R 2. || l. 6. iudicium R 1. || l. 7. iudicandi R 2. || l. 8. potentem R 1. || l. 9. sui (*lege: sivi*) profuturas *add.* R 2. || l. 10. iniuriam violentia R 2. || l. 11. seu] sive R 2. || l. 12. a] de R 2.

II, 2, 9. *Codd.* R 1. 2. — l. 16. CHIND.] CHINDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2. || l. 17. Ut *deest* R 1. || l. 19. Superflue R 2. excusante R 2; indicantem R 1. corripet R 1. || l. 20. coerceri] conferri R 1. || l. 22. ad] a R 2; ad — contemnunt *des.* R 1. || l. 26. ne] nec R 1. || l. 27. dilationem R 1. dum etiam *des.* R 1. || l. 28. milia] milibus R 2. utilitate R 2; *intellige:* utilitati. || l. 29. fiat] 45 faciat R 1.

50

Err.] fuerit, quasi victus perdat; liceat iudici, II, 2, 8. mox viderit quemcumque potentem in causa cuiuslibet patrocinare, de iudicio eum abicere. Quod si potens contempserit iudicem et proterve resistens de iudicio egredi vel locum dare iudicanti noluerit, potestatem habeat iudex ab ipso potente duas auri libras, unam sibi, alteram parti eius, cui potens ipse adversarius extitit, profuturam, exigere et hunc cum iniuria violenta a iudicio propulsare. Reliqui vero ingenui sive servi, qui admoniti a iudice de iudicio abscedere non consenserint, singuli publice extendantur et quinquagenis flagellorum ictibus verberentur.

Err.] VIII.

II, 2, 9.

Ut petenti servo alieno respondere ingenuus non recuset.

Superflua excusantem lex ideo corripit, ut omnis presumptio coerceri facillime possit. Nonnulli enim ingenui servos alienos ledere prompti sunt et ad servi petitionem iudicio adesse contemnunt, adserentes, se utique cum eo causam dicere non debere, a quo eis conponi non poterit, si victores extiterint. Sed ne per hanc dilationem, dum etiam servi dominus supra L milia absens est, aut utilitati domini sui fiat impedimentum, aut ipse servus indebite perferat fortasse periculum, id consultissime decernendum elegimus: ut nulli penitus audientia denegetur, sed cuius-

II, 2, 8. l. 1. liceat iudici] iudex autem V 1. 2. 4. || l. 2. mox] ut *post add. al. m.* E 2. V 6; mox ut *V cett.* causam E 2. || l. 3. patrocinari liceat ei de V 1. 2. 4. eum] contumeliosum eum V 15. || l. 7. unam sibi — extitit *erava* V 6. l. 8. potens ille V 2. profuturam] *ita* E 1. V 2. 3; profuturas *corr.* profuturam E 2; profuturas V 1. 4. *rell.* || l. 9. eum] eum E 1. iniuriam violentam E 2. || l. 11. abscedere de iudicio E 1.

II, 2, 9. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17). — l. 15. VIII] FLS CHDS REX *add.* V 5. 6. 17; *eadem fere, praeterea* ANTIQUA *add.* V 15; FLS GLS CHNDS REX *add.* V 2. || l. 19. Superflua] *ita* E 1. V 2; Superfluae V 1; Superfluum V 3; Superflue *cett.* (*e corr.* V 6). || l. 21. prompti] *prumpti* E 1. || l. 22. in iudicio V 1. || l. 23. adserentes V. || l. 25. per (*corr.* sub V 6) hac dilatione E 1. V 6; sub hac dilatione V 5. *Pith.* || l. 26. super E 1. milibus E 1. V 3. || l. 27. est] fuerit V 6. utilitati] *ita* E 1. V 1. 6. *Pith.*; utilitate *cett.* l. 29. id] *ita* V 1. 6. || l. 30. sed si V 1. 5. 6. *Pith.*

II, 2, 9. *Recc.*] id consultissime decernendum helegimus: ut nulli penitus audientia denegetur, sed cuiuscumque servus cum quolibet se adseruerit seu suum sive domini sui vel domine habere negotium, istatim ille, contra quem habet, prestus esse ad iudicium compellatur, aut petenti procul dubio responsurus aut compositionis summam legaliter impleturus, si a servo fuerit iustissime superatus; ita ut, si servus quod proponit convincere non potuerit, ingenuus idem conscientiam suam expiet sacramentis, se nihil horum, unde adpellatur, scire vel habere neque fecisse vel fieri precepisse. Et post tale sacramentum servus pro iniusta petitione, sicut et ingenuus, componere non moretur. Nec tamen pro eadem compositionem ultra resultet dominus eius; tantum ut, si minor est actio, quam decem solidi possint valere, servus compositionis medietatem, hoc est duos semis solidos, cogatur exolvere¹. Quod si infra L milia servi dominum esse constiterit, non aliter servus ingenuum petere poterit, nisi forte per se dominus eius in iudicium adesse non possit et ad proponendum a servo negotium epistulam manu sua suscriptam per eundem servum iudici destinaverit.

Err.] cumque servus cum quolibet se adseruerit seu suum sive domini sui vel domine habere negotium, statim ille, contra quem habet, prestus esse ad iudicium compellatur, aut petenti procul dubio responsurus aut compositionis summam legaliter impleturus, si a servo fuerit iustissime superatus; ita ut, si servus quod proponit convincere non potuerit, ingenuus idem conscientiam suam expiet sacramentis, se nihil horum, unde appellatur, scire vel habere neque fecisse vel fieri precepisse. Et post tale sacramentum servus pro iniusta petitione, sicut et ingenuus, componere non moretur. Nec tamen pro eadem compositione ultra resultet dominus eius; tantum ut, si minor est actio, quam decem solidi possunt valere, servus compositionis medietatem, hoc est duos semis solidos, cogatur exolvere. Quod si infra L milia servi dominum esse constiterit, non aliter servus ingenuum petere poterit, nisi forte per se dominus eius in iudicium adesse non possit et ad proponendam a servo negotium epistulam manu sua subscriptam per eundem servum iudici destinaverit. Quod si servus domini sui proponens negotium aut fraude aut negligentia domini sui viciaverit vel perdidit causam, liceat domino eius eandem vitiatam causam aut per se aut per legitimum mandatarium suum revolvere et iustissimis iterum vocibus partis sue negotium reparare.

II, 2, 9. l. 1. id] ita R 1. elegimus R 2. l. 3. quemlibet R 1. || l. 5. statim R 2. || l. 7. aut] ut R 1. 2. || l. 8. aut] hac R 1. || l. 9. servum R 1. l. 13. appellatur R 2. || l. 14. vel — sacramentum des. R 2. || l. 16. petitionem R 1. || l. 17. nec] ne R 1. eadem] eam R 1. || l. 19. tanto R 1. l. 20. possunt R 2. compositionem R 2. || l. 23. domino R 1. || l. 26. et deest R 1.

II, 2, 9. l. 3. et prestus V 2. 4. || l. 5. summa E 1. || l. 6. a servo] ad servum E 1. || l. 7. convinci V 1. 6. || l. 8. idem] si quidem E 1. l. 13. nec] ita E. V 1. 6; ne cett. || l. 15. possint] V 1; possunt cett. || l. 16. duo semis E 1; duos (II) et semis V 2. 3. 4. || l. 19. per se erasa E 2; 35 des. V 3. || l. 20. eius deest V 3. dixerit in iudicium adesse non posse V 2. || l. 21. a servum E 1. l. 22. suscriptam] ita E 2; subscripta E 1; conscriptam V 2; subscriptam cett. || l. 24. negligentiam E 1. || l. 26. causam] causa E. || l. 27. mandatarium E 1. || l. 28. revolvere] ita E 1. V 2. 3. 6. Pith.; revocare V 1. 5; rebocare corr. al. m. resolvere E 2; resolvere Mad.

1) Cf. II, 2, 5.

Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

II, 2, 10.

De his, qui negotia sua iure principali iudicialiter incipiunt et postea inter se citra iudicium pacificare presumunt et ad convenientiam redire.

5 Si cepta causantium negotia dirimentis non terminet discreta censura, non solum difficile sedantur altercantium negotia, sed et diversis causatur obiectionibus iustitia perquisita. Solent enim plerique, postquam suarum intentionum iurgia principali adpetunt examine finienda, quandoque resoluti licentia legalem fugiendo iacturam ad convenientie finem deducere, quam
10 regis auditibus protulerant causam. Ne ergo sub fraudis huius argumento pars causantium iudicialis fori equitatem effugiat, ideo presentis legis sanctione decernimus, ut, quicumque deinceps causam suam contra alium regio intinaverit culmini decernendam, nulla ratione se de iudicio submoveat nec quamlibet cum suo adversario convenientiam agat; sed tam diu cepti negotii propositionem intendat, donec regalis clementia speciale partibus iudicium promat. Quod si inchoatum negotium coram principe, vel quos idem princeps arbitrio suo elegerit, expedire neglexerit et quamcumque definitionem cum suo causidico peregerit, tam petitor quam pulsatus tantum regie potestati persolvere se noverint, quantum ille, cuius petitio extiterit, per causam ipsam
15 conquirere poterat; ita videlicet ut, quod regia potestas exinde facere vel iudicare decreverit, in arbitrio voluntatis illius subiaceat. Simili quoque damno et illi mulctandi sunt, qui* post cause initium renuentes iudicium de inchoato presumpserint inter se pactitare negotio. Sic quoque tam iudex quam saio damni ipsius exsolutionem inter se dividere debeant**. Quod si ipsi causidici
20 non habuerint, unde componant, CC flagellorum ictus utrique accipiant; sicque

*) V 6 (in margine). Pith. Mad. inter qui et post inserunt: iurgia intentionum suarum iudiciali appetunt examine finienda et.

**) Pith. Mad. addunt: suoque iuri habituram obtineant; V 3 addit: et suo iure quoque abituram obtineant.

30 II, 2, 10. Codd. V 1. 2. 3. 6. (S. 15. 17. 18). (Mad. ex V 3, ut asserunt editores, quocum codice tamen lectiones editionis non semper conveniunt). — l. 1. FL. — REX] ita V 6. 17. Pith.; ANTIQUA add. V 17 in margine; des. V 1. 2. 3. Mad. || l. 2. De his — redire] De his, qui negotia sua iuri principali (iuris principalis Pith.) appetunt (examine finienda add. Pith.) et postea renuentes inter se citra principale iudicium ad convenientiam redeunt et (ut V 8) pacificare presumunt V 8. 17. Pith.; De his, qui
35 negotia sua iudicialiter incipiunt et postea inter se citra iudicium pacificare presumunt V 6; Ut ii, qui negotia sua iudicialiter incipiunt finienda, nullatenus pro ea inter se pactire postea citra iudicium audeant V 3. Mad. || l. 6. solum aut V 2. negotia] iurgia V 6. Pith. et] a V 6; deest V 3. || l. 7. obiectionibus] obiectibus V 6. 17. Pith.; obligationibus V 3. Mad. suarum deest V 2. || l. 8. quandoque] ita V 2. 6; qñq V 1; quadam V 3. Mad. || l. 9. deducere] deducunt V 3. 6. Mad. || l. 10. regis] regis
40 V 3. 6. Pith. Mad. causam] cause V 2. argumento] sacramento V 17 (in marg.). Pith. || l. 11. iudicialis] iudiciale V 6; iudiciale censuram V 2. fori] foris V 2. 6. ideo] adeo V 2. presenti V 1. 3. Mad. l. 12. causam — alium] causam suam habens contra alterum V 2; causam suam (contra alium om.) V 6. Pith. || l. 15. utrisque partibus V 2. || l. 16. inchoatum] cum tantum V 2. idem princeps quos V 2. l. 17. diffinitionem V 2. || l. 18. pulsatus] pulsator corr. pulsatus V 1; pulsator V 3. Mad. || l. 19. se unus-
45 quisque noverint persolvere V 2. per causam ipsam] pro causa ipsa V 2. 6. Pith. || l. 21. illius] deest V 6; suae V 3. Pith. Mad. || l. 22. iudicium] executionis iudicialis add. V 2. || l. 23. pactitare] depactire V 3. 6. Pith. Mad. Sic quoque] tocus negotii add. V 2; ut add. V 3. 6. Pith. Mad. || l. 24. debent V 2. ipsi causidici des. V 2. || l. 25. componant] damnum ipsum persolvant Pith.; damnum ipsum exsolvant V 3. Mad. hictibus CCorum flagellorum V 2. CC] centenos Pith. Mad. uterque accipiat V 3. Mad.
50 sicque] et sic V 3. Pith. Mad. || l. 26. intemtionum V 6. || l. 27. apetunt V 6. || l. 28. iure Mad.

II, 2, 10. *Nov.*] denuo iudex ille causam ipsam terminandi licentiam habeat. Illos tantundem a legis huius iactura indemnes efficiant, quibus aut regia iussio licentiam deliberationis indulserit, aut quos iudex ille, qui causam terminat, inter se pacificandos absolverit.

Recc. Err.] III. TITULUS: DE MANDATORIBUS ET MANDATIS. 5

- I. Quod principum et episcoporum negotia non per eos, sed per subditos sint agenda.
- II. Ut iudex a litigatore perquirat, utrum propria an aliena sit causa prolata.
- III. Ut, qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet.
- IIII. Ut in personis nobiles questio per mandatum nullatenus agitur, et qualiter 10 humilior ingenuus sive servus per mandatum questioni subdatur.
- V. Ut, si dilationem in causa patiat qui mandatum facit, liceat ei inmutare mandatum.
- VI. Ne causam suscipiat femina per mandatum, licite vero propriam exsequatur.
- VII. Ut, sicut lucrum, ita et damnum revertatur ad mandatorem. De commodis 15 etiam mandatum accipientis.
- VIII. Ut, si mortuus fuerit his, qui mandatum accipit, commodum illi debitum heres eius accipiat.
- VIIII. Qualibus personis potentes et qualibus pauperes prosequendas actiones in- 20 iungant.
- X. Quod liceat his, quibus commissus est fiscus, pro re fisci quibus voluerint exsequendas iniungere actiones.

II, 3, 1. *Recc. Err.*] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod principum et episcoporum negotia non per se, sed per sub- 25 ditos sint agenda.

Magnorum culminum excellentia, quanto negotiis rerum dare iudicium decet, tanto negotiorum molestiis et se implicare non debet. Si¹ ergo principem vel episcopum cum aliquibus constiterit habere negotium, ipsi pro suis personis eligant, quibus negotia sua dicenda committant; quia tantis culminibus videri poterit contumelia inrogari, si contra

II, 2, 10. l. 1. tantundem] tantum V 3. 17 (*in marg.*). 18. || l. 2. a deest V 2, post add. V 6. 30 efficiant] efficiet V 3; esse decernimus *Mad.* regia] regalis V 1. 3. *Mad.*

TIT. III. *Lemma:* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. — l. 5. DE MANDATIS ET MANDATORIBUS R 2; ET MANDATIS *des.* R 1.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 6. sed] set R 2. E 2. subditos suos E 2. l. 8. propriam R 1. alienam R 1. || l. 9. informet] reformet R 1. || l. 10. in deest R 1. || l. 12. dilatione 35 R 1. causam R 1. fecit R 2. E. || l. 14. Ne causa R 2. E 2. licite — exsequatur *des.* R 1. licite] liceat E 2. propria R 2. E 2. || l. 15. ad] a R 1. De commodis — accipientis *des.* R 1. commodi R 2. l. 17. his] is E 1. accepit R 2. E 1. commodum — accipiat *des.* R 1. heres eius] heredes *corr.* h. e. R 2. || l. 22. actiones *deest* R 1.

II, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 19). — l. 23. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 4. 40 F. G. RCØDS R. R 1; F. G. RECESSVINTHUS R. R 2; FLS RCDS R. V 6; FLS GLS RECAREDUS R. V 2; ANTIQUA *add.* V 15. || l. 24. Quod] Ut V 1. se] ita R. E 1. V 1. 2; eos *cett.* || l. 25. subditos suos V 1. 2. sunt R 1. || l. 26. Magnorum] Maiorum V 4. 5. *Mad.* culminum potestas aut pontificum excellentia V 15. 19. excellentium quando R 1. iudicium R 1. || l. 27. et se] hac re E 2; haec R 2; hac *corr.* sese V 6; sese *cett.* implicari R 2. || l. 28. constiterit] contigerit V 15. 45

1) Cf. *L. Rom. Vis. Nov. Val.* 12; *Cod. Iust.* II, 12, 25.

Recc. Erv.] eos vilior persona in contradictione cause videatur adsistere. Ceterum et II, 3, 1. si rex voluerit de re qualibet propositionem adsumere, quis erit, qui ei audeat ullatenus resultare? Itaque ne magnitudo culminis eius evacuet veritatis, non per se, sed per subditos agant negotium actionis.

5 *Recc. Erv.*]

II. ANTIQUA.

II, 3, 2.

Ut iudex a litigatore perquirat, utrum propria an aliena sit causa prolata.

Iudex¹ primum a litigatore perquirat, utrum propriam causam dicat, an aliena fortasse susceperit. Interrogetur etiam, cuius mandatum habeat; et postquam causam iudicaverit, iudex comprehendat in iudicio, quem aut ex cuius mandatum audierit negotium prosequentem, hac preterea mandati exemplar accipiat illius adsertoris apud se cum iudicati exemplaribus reservandum. Liceat tamen illi, qui pulsatus est, mandatum a petitore coram iudice petere, ut, quam ob causam fuerit iudicio presentatus, vel quid tenor mandati contineat, indubitanter possit agnoscere.

15 *Recc.*]

III. ANTIQUA.

Erv.]

III.

II, 3, 3.

Ut, qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet.

Si quis per se causam dicere non potuerit aut forte noluerit, adsertorem per scripturam, sue manus vel testium signis aut suscriptionibus roboratam, dare debet; ita ut, si isdem adsertor aliquod concludium fecerit, qualiter ab adversario suo possit in iudicio superari, aliud tantum de facultate sua mandatori restituat, quantum de rebus eius perdidit aut evertit, vel etiam

Ut, qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet.

Si quis per se causam dicere non potuerit aut forte noluerit, adsertorem per scripturam, sue manus vel testium signis aut subscriptionibus roboratam, dare debet; ita ut, si isdem adsertor aliquod concludium fecerit, qualiter ab adversario suo possit in iudicio superari, aliud tantum de facultate sua mandatori restituat, quantum de rebus eius perdidit aut evertit, vel etiam que ipse mandator obtinere seu acquirere debuit. Servo tamen

II, 3, 1. l. 1. contractione R 1. || l. 2. propositione R 1. || l. 3. ne] nec E; nec rad. corr. ne V 6. eius] ne ullus R 2; huius V 3. Mad. veritatis] ita R 1 (i. e. veritates); veritatis corr. veritates E 2; veritatis corr. veritatem V 6; veritatem cett. || l. 4. agat V 1. 4. 5. Pith. Mad.

30 II, 3, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 5. ANT.] deest R 2. E. V 1. 3. 4; ANT. FLS (GLS) RCNDS REX V 2. 8; RC(D)S REX V 5. 17. || l. 6. utrum — perquirat des. R 2. propriam R 1. || l. 8. dicat deest R 1. alienam E 1. V; alienas E 2. || l. 9. habet R 1; abeat R 2. E 2. postquam] post R 1. || l. 10. in iudicium R 1; iudicio R 2. mandato E 1. V 1. 3. rell. l. 11. hac] ac E 1. V. assert- pro adsert- hic et infra V. || l. 13. iudicio] in iudicio R 1, ubi in post add.

35 l. 14. qui tenorem R 1.

II, 3, 3. Codd. R 1. 2. — l. 15. ANTIQUA deest R 2. || l. 19. aut forte noluerit des. R 1. l. 20. testibus R 1. || l. 21. roborata R 1. l. 22. hisdem R 2. || l. 25. de — etiam que des. R 2.

40

II, 3, 3. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 18. 19). — l. 15. III] ANT(IQUA) add. V 2. 5. 6. 8. 15. 17. || l. 18. per deest V 2. || l. 19. sua manu V 2. || l. 21. isdem] ita E 1. V 2. 6; hisdem E 2; idem V 1. 3. alii. || l. 23. aliud E 2. tantum] ipse assertor add. V 15. || l. 25. vel] aut V 1. l. 26. optinere E 1. V 1. seu] ita E 1. V 1. 2. 6; sive V 3; vel cett. debuit] exsolvat add. Mad.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 3: In principio quaestionis persona debet inquiri, et utrum ad agendum negotium mandato utatur accepto. *Interpr.*: Cum primum ad iudicem causa fuerit intronmissa, personarum firmitas requiratur, ut is, qui causam alterius prosequitur, mandatum eius, cuius causam agendam susceperat, proferre procuret.

II, 3, 3. *Recc.*] que ipse mandator obtinere sive
acquirere debuit.

II, 3, 4. *Recc.*]

III.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut personis nobiles questio per
mandatum nullatenus agitetur, et
qualiter humilior ingenuus sive ser-
vus per mandatum questioni subdatur.

Questionem in personis nobiles nulla-
tenus per mandatum patimur agitari. In-
genuum vero et pauperem personam ad-
que in crimine iam ante reppertam non
aliter ex mandato subdendam questioni
permittimus, quam ut mandator de eadem
personam non servo, sed ingenuo per
mandatum, sua vel trium testium ad-
notatione firmatum, specialiter conmittat
agendum. Et si fortasse innocentem
fecerit tormentis affigi, sciat se hisdem
mandator censura legis noxium retineri.
Reliquas autem criminales causas ita per
mandatum liceat committendas, ut, sicut
predictum est, contra personam ingenuam

II, 3, 3. l. 1. sive] sue R 1; vel R 2.

II, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. (V 13. 15). — l. 6. FL.
— REX] ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15.
CHIND.] CHINDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2.
l. 12. ingenuum R 1. 2. || l. 14. reppertum R 1.
l. 15. mandatum R 1. subdenda R 1; subdendum
R 2. || l. 17. servum R 1. || l. 18. sua vel] liceat
R 1. || l. 23. Reliquas — causas des. R 1. || l. 25. in-
genuum deest R 2.

Err.] non licebit per mandatum causas
quorumlibet suscipere, nisi tantum domini
vel domine sue, ecclesiarum quoque vel
pauperum seu etiam negotiorum fiscalium.

Err.]

III.

5

Ut in personis nobiles questio per
mandatum nullatenus agitetur, et qua-
liter humilior ingenuus sive servus
per mandatum questioni subdatur. 10

Questionem in personis nobiles nullatenus
per mandatum patimur agitari. Ingenuum vero
et pauperem personam atque in crimine iam ante
reppertam non aliter ex mandato subdendam
questioni permittimus, quam ut mandator de eadem 15
persona non servo, sed ingenuo per mandatum,
manu sua vel trium testium adnotatione firmatum,
specialiter committat agendum. Et si fortasse
innocentem fecerit tormentis affigi, sciat se idem
mandator censura illius legis noxium retineri, 20
que continetur in libro sexto, titulo primo,
era secunda¹⁾, ubi precipitur, pro quibus et
qualibus rebus ingenuorum persone sub-
dende sint questioni. Reliquas autem crimi-
nales causas ita per mandatum liceat committendas, 25

II, 3, 3. l. 2. quorumlibet E 2. V 2. || l. 3. ec-
clesiam E 1. || l. 4. sibe E 2; sive V. fiscalium]
*Mad. addit formulam ab omnibus codicibus supra
enumeratis alienam: De mandato. Quod si
vero per tepiditatem aut fraudulentiam 30
iudicum sive falsorum testimonium ali-
quid ex voce mea inutilitatum fuerit,
tunc robore vocis meae ad futurum mihi
reservetur. Facto mandato.*

II, 3, 4. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (S. 35
14. 17. 18. 19). — l. 5. III] FLS CHDS REX
add. V 6. 17; FLS GLRS CHDS REX add. V 5;
ANT. FLS GLS DUDUS REX add. V 2; ANTIQUA
add. V 8; FLS RECESVINDUS REX. NOVA add.
V 19. || l. 13. adque E 2. || l. 14. aliter] nisi post 40
add. E 2. ex mandato corr. per m., sed per del.
E 2; per mandatum V 1. 2. 4. 5. 8. 14. subden-
dum E 2. || l. 15. quaestionem E 1. || l. 17. manu
sua] sua manu subscriptum E 1; manus sue V 1;
manu deest V 3. || l. 19. idem] hisdem E 2; isdem 45
V 2. || l. 21. libro VI. titulo I. E 1. || l. 22. era
secunda] capitulo secundo V 14. et qualibus]
vel q. E 1. || l. 24. sint] ita E 1. V 6. *Pith.*; sunt
alii. || l. 25. comittere comittendas V 3.

1) *Infra VI, 1, 2.*

Recc.] ingenui ingenuo adsertori questionis actio committatur. Servum vero per mandatum subdere questioni tam ingenuo quam servo iure conceditur; hac videlicet constitutione servata, ut, si tormenta vel damna innocentibus fuerint inrogata, ad omnem satisfactionem mandator iudicis compellatur instantia. Nec dimittendus est tamen his, qui mandatum accepit, donec aut mandator sit coram iudice prestus, aut satisfactionem adimpleat legum. Et tamen qui questionem ex mandato agitaturus est, ante se, velut proprii iuris dominus, per placiti vinculum a iudice noverit obligandum.

Err.] ut, sicut predictum est, contra personam ingenui ingenuo adsertori questionis actio committatur. Servum vero per mandatum subdere questioni tam ingenuo quam servo suo iure conceditur; hac videlicet constitutione servata, ut, si tormenta vel damna innocentibus fuerint inrogata, ad omnem satisfactionem mandator iudicis compellatur instantia. Nec dimittendus est tamen his, qui mandatum accepit, donec aut mandator sit coram iudice prestus, aut satisfactionem adimpleat legum. Et tamen qui questionem ex mandato agitaturus est, ante se, velut proprii iuris dominus, per placiti vinculum a iudice se noverit obligandum.

Recc. Err.]

V. ANTIQUA.

II, 3, 5.

Ut, si dilationem in causa patiatur qui mandatum facit, liceat ei inmutare mandatum.

Qui causam alicuius ex mandato susceperit, ut negotium peragatur, insistat; quod si protrahit tempus, et causa, que forsitan celerius potuerat expediri, hoccasionibus superfluis aut fraudulentis dilatione suspenditur, mandator recurat ad iudicem. Et qui mandatum acceperat, si malitie alicuius aut cupiditatis vel negligentie vitio, adversario presente vel iudice, susceptum negotium ultra decem dies absque precepto iudicis dilataverit, his, qui mandaverat, aut per se proponere aut alicui elegerit suam liceat committere actionem.

Recc. Err.]

VI. ANTIQUA.

II, 3, 6.

Ne causam suscipiat femina per mandatum, licite vero propriam exequatur.

Femina¹ per mandatum causam non suscipiat, sed suum proprium negotium in

II, 3, 4. l. 4. constitutione] ratione R 2.
l. 9. his] si R 1. || l. 11. et tamen des. R 2.
l. 13. velut] vel R 1. || l. 14. placito R 2.

II, 3, 4. l. 1. persona E 1. ingenui] ingenii E 1; ingenuam V 1. 4. 6. 8. || l. 4. suo iure] ita E. V 1. 2. 3; iure alii. || l. 7. mandator E 1. l. 8. tamen] tam V 2. 6. his] is V 1. 3. alii. l. 10. satisfactione E 1. || l. 12. proprii iuris] proprii iuris (vel iuris) E. V 4. placitum E 2.

II, 3, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 16. ANT.] deest R 2. E. V 1. 3. 4; FLS CHNDSRS REX V 2; FLAVIUS RECESVINDUS V 15. || l. 17. causam R 1. patitur E 1. V. his qui E 1. fecit E 1. V. || l. 19. causa R 1. || l. 20. causam R 1. E 2. V 1. que] quam V 1. 3. 4. poterat V 6; potuit corr. poterat E 2; potuerit V 2. 5; potuit V 1. 4. expedire R 2. E 2. V 1. 3. 4. occasionibus R 2. E 1. V; aut o. V 1. 2. 4; autem o. V 5; hoc. autem E 2. l. 21. recurat] occurat R 2. Et] ut R 2. || l. 22. si deest R 1. cupiditate E. V 1. || l. 23. vel iudice des. R 1. preceptum R 1. || l. 24. his] illi V 1; is E 1. V 3. 4. vell. alicui quem el. V 1. 4. 5. *Pith.* Mad. helegerit R 1; voluerit V 6.

II, 3, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 17. 19). — l. 26. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 17. 19; deest R 2. E. V 1. 3. 4. 14; FLAV. RECESVINDUS. ANTIQUA V 8; N V 5. || l. 27. licite vero] liceat vero E 2; liceat vero ei ut V 1. 4. 5. 6. propriam] ita R 2. E 1; proprie R 1; propria E 2. V. exoquantur negocia V 1. 5.

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 5*: Nullo pacto feminae aut amplius, quam sibi competit, agere aut pro aliis possunt intervenire personis. *Interpr.*: Nulla ratione feminae amplius quam

II, 3, 6. *Recc. Err.*] iudicio proponere non vetetur. Maritus¹ sane non sine mandatum causam dicat uxoris, aut certe ante iudicem* se tali obliget cautione, quod uxor negotium eius non revolvat, et si revolverit, damnum, quod cautio demonstrat, maritus recipiat, qui sine mandatum causam dicere presumpsit uxoris. Quod si maritus causam, quam sine mandatum coniugis sue prosequatur, amiserit, uxor nullum preiudicium perti-⁵ mescat; sed aut per se negotium prosequatur aut cui voluerit ea, que ipsi competunt, prosequenda commendet; ita ut, si, marito per iudicium iuste superato, denuo ad causam dicendam adversarium illum, qui victor extiterat, pars mulieris crediderit convexandum, adque in iudicio secundo patuerit eundem eius maritum non indebite victum fuisse, noverit eadem mulier non solum se iudici, qui causam prius examinabit,¹⁰ sed et illi causidico, quem iteratim ad iudicium compulit, iuxta legis sententiam esse satisfacturam.

*) V 1. 4. 6. 8. *Pith. addunt*: seu alios, quos iudex elegerit.

II, 3, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Ut, sicut lucrum, ita et damnum revertatur ad mandatorem. De com-¹⁵ modis etiam mandatum accipientis.

Sicut² lucrum, ita et damnum iuxta condicionem mandati ad eum, qui causam mandaverit, revertatur; ita ut, qui causam ex mandato dixerit et fideliter, ut negotium peragatur, institerit, ab eo mandator nec mandatum repetat, nec ipsam postea ad alium transferat actionem; quia iniustum est, ut mercedem sui laboris amittat, qui pro²⁰ suscepta causa fideliter laborasse cognoscitur; ita ut his, qui negotium prosecutus est, ante cause principium cum mandatore definiat, quantum pro commodo sui laboris finito negotium ab eo sit accepturus³. Quod si acceptam rem prosecutor infra tres

II, 3, 6. l. 1. mandato *E. V.* || l. 2. cautione] vinculo cautionis *V 6. Pith.* quod] quo *V 1. 2. 6.* l. 3. et si revolverit *des. R 1.* || l. 4. mandato *E. V.* causam dicere — mandatum *des. R 1.* || l. 5. mandato²⁵ *E. V.* coniuge *R 1.* admiserit *R 2. E 2.* || l. 7. iudicio *R 1.* || l. 9. in *deest R 1.* marito *R 1.* indebite *R 1.* || l. 10. eandem *R. E 2.* examinavit *E 1. V.* || l. 11. et *deest R 1.* compellit *E 2;* compellit *R 2.* iuxta] iusta *E.* || l. 12. satisfacturum *V 3. 4. 5. Mad.;* satisfacturum *corr. satisfacturam R 1. 2.*

II, 3, 7. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17. 19).* — l. 14. ANT.] *deest R 2. E. V 1. 2. 30* 3. 4; A *V 5.* || l. 15. mandatore *R 1. E 1.* || l. 18. mandatum *al. man. corr. mandato R 1.* || l. 19. instituerit *R 1. E 2. V 4. 5. Mad.* mandato *R 1.* postea] causam *add. E 1.* || l. 20. iniustum] valde *add. Pith.* || l. 21. laborasse] *ita R 1. V 3;* elaborasse *cett.* secutus *R 1.* || l. 22. cause principium] c. principem *V 2;* conspectu principum *E 1.* comodum *R 1;* commodi *R 2;* quomodo *E 1.* || l. 23. negotium] *ita R 1. E 2;* negotio *cett.* acceptam] receptam *E. V.*

35

suas agendi causas habeant potestatem nec alicuius causam a se noverint prosequendam; *IX, 1, 2 Interpr.:* Feminis nisi in sua suarumque causa quemquam accusare non liceat, quia susceptione alienarum causarum legibus prohibentur; *Paul. I, 2, 2:* Feminae in rem suam cognitoriam operam suscipere non prohibentur. *Interpr.:* Feminae, licet procuracionem suscipere prohibeantur, tamen, si dominae et procuratrices fiant, pro re iam sua agere possunt. 1) *Lex 40 antiquum ius Romanum sequitur; v. Cod. Iust. II, 12, 21:* Maritus citra mandatum in rebus uxoris cum sollempni satisfactione et alia observatione intercedendi habeat liberam facultatem . . . Sin autem mandatum susceperit, licet maritus sit, id solum exsequi debet, quod procuratio emissa praescripserit; *L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 4 cum Interpretatione et Epitomis; Consult. vet. iurisc. c. 8, § 1. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 96 sq.* 2) *Cf. supra p. 24, n. 3.* 3) *Cf. 45 Cod. Iust. IV, 35, 17:* Salarium incertae pollicitationis peti non potest, et *Dig. XVII, 1, 56 § 3.*

Recc. Err.] menses reddere neclexerit mandatori, quidquid de eadem causam per qua- **II, 3, 7.**
cumque definitionem consequi potuit, perdat, et mandator iudicis instantia rem sibi
competentem accipiat.

Recc. Err.]

VIII. ANTIQUA.

II, 3, 8.

5 Ut, si mortuus fuerit qui mandatum accepit, commodum illi debitum
heredes eius accipiant.

Qui¹ mandatum fecit si mortuus fuerit, antequam causa dicatur, mandatum, quod
fecerat, non valeat; et qui mandatum suscepit si, antequam causa dicatur, fuerit morte
preventus, mandatum nullam habeat firmitatem. Quod si, antequam moreretur, causam
10 dixisse dinoscitur adque per suam instantiam ad fines usque legitimos perduxisse, et
tamen, quocumque casu intercedente, necdum per finita res aut exacta remansit, si ad
huc forte terminum fuerit causa deducta, quo eam ille, qui per mandatum secutus est,
iam ante adceleraverat, omne lucrum, quod ipse fuerat habiturus, heredibus eius a
mandatoris partibus exolvatur.

15 *Recc. Err.*]

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 3, 9.

Qualibus personis potentes et qualibus pauperes prosequendas
actiones iniungant.

Nulli² liceat potentiori, quam ipse est, qui³ committit, causam suam ulla ratione
committere, ut non equalis sibi eius possit potentia opprimi vel terreri. Nam etiam
20 si potens cum pauperem causam habuerit et per se asserere noluerit, non aliter quam
equali pauperi aut fortasse inferiori a potente poterit causa committi. Pauper vero,
si voluerit, tam potenti suam causam debeat committere, quam potens ille est, cum
quo negotium videtur habere.

Recc. Err.]

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 3, 10.

25 Quod liceat his, quibus commissus est fiscus, pro re fiscali quibus
voluerint exequendas iniungere actiones.

Nullus quidem rerum fiscalium temerator debet existere. Tamen si quandoquidem

II, 3, 7. l. 1. de eadem R 2. causam] ita R 1. E 2; causa cett. per quacumque definitione
E 2. V 6; pro quacumque definitionem E 1; pro quacumque definitione V 2; per quacumque defini-
30 tionem V 1. 3. 4. 5. || l. 3. competenter R 1.

II, 3, 8. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 4. ANT.] deest R 2. E.
V 1. 2. 4. 19; N V 5. || l. 5. qui] is qui E. V. accipit E 2. V 3. 5. || l. 6. accipiat E 1. V 1.
l. 9. nullum R 2. E 1. || l. 10. ad fines per suam instantiam R 1. legitimis R 1. perduxisse] ita R 1
(ubi tamen isse e corr.). 2. E. V 1. 2. 3. 6. 8; perduxerit V 4. 5. Mad. || l. 11. causa intercedentem R 1.
35 per finita] finita V 1. 4. 5. 15. Pith. ad huc] ita R 1. E 1; aduc E 2; ad hunc R 2. V. || l. 12. quo]
quod E. V 2. secutus] susceptus R 1. || l. 13. antea E. V 1. 2. 6. aceleraverat E 1; acceleraverat
R 2. E 2. V. omnem R 1. abiturus R 2. E 2. a deest R 1.

II, 3, 9. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 15. FL. — REX] des. E.
V 1. 3. 4. CHIND.] CHINDUS R 1; CHINDS R 2; CHNDSDS V 2; GLS CHDS V 5; RCDS V 6.
40 REX] ANTIQUA add. V 15. || l. 18. ulla] nulla R 1. || l. 20. paupere E 1. V. adserere R 2. E 1.
V 2. alii. || l. 21. potentem R 1. || l. 22. debet V 1. 6.

II, 3, 10. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 24. FL. — REX] des.
E. V 1. 3. 4. CHIND.] CNDS R 1; CHINDASVINTUS R 2; CHNDSDS V 2; CHDS V 5. 6. REX]
ANTIQUA add. V 15. || l. 25. quibuscumque V 1. 6. || l. 26. exsequendas R 2. E; deest V 6. actiones]
45 rationes V 1. 2.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 1. 7. 2) Cf. Cod. Iust. II, 13; L. Rom. Vis.
C. Th. II, 13. 14 et supra II, 2, 8, p. 84. 3) *Exspectaveris*: 'quocum causam habet'.

II, 3, 10. *Recc. Err.*] pro iure fisci contra quemlibet provenerit intentione moveri, ille, cui commissa res est, apud comitem civitatis vel iudicem habebit licentiam legaliter negotium prosequendi; quem si absentem a loco, ubi res agenda est, esse constiterit, vel occasio eum quocumque suspenderit, aut etiam per se proponere fortasse noluerit, eandem utilitatis publice actionem per mandatum iniungere prosequendam cui elegerit sui erit 5 indubitanter arbitrii.

Recc. Err.] III. TITULUS: DE TESTIBUS ET TESTIMONIIS.

I. De personis, quibus testificari non licet. II. Quod testibus sine sacramento credi non possit; et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi; et si vera testificare neglexerit testis. 10 III. De investiganda iustitia, si aliud loquatur testis, aliud scriptura. III. Servo non credendum; et qualibus regis servis debeat credi. V. Ne testes per epistolam testimonium reddant; et qualiter iniungi testimonium possit. VI. De his, qui falsum testimonium dicunt. 15	<i>Err.</i>] VII. De his, qui falsum probantur testimonium protulisse, et de spatium sex mensuum, quo testem liceat infamare, sive ut super mortuum non liceat testimonium 20 dicere. VIII. De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant vel servos alienos ad libertatem inpellunt. 25 VIII. In quibus causis possunt testificari servi. X. De his, qui se placitorum scriptis obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant. 30 XI. De quibus annis poterunt testificari minores. XII. Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant. 35
VII. De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant vel servos alienos ad libertatem inpellunt. VIII. In quibus causis possint testificari servi. * VIII. De his, qui se placitorum scriptis obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant. X. De quibus annis poterunt testificare minores. XI. Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.	

II, 3, 10. l. 1. intentionem R 2. E 2; intencio V 2. || l. 2. comitem R 1; commitem E 2. licentia R 1. || l. 3. constiterit] ita R 1. V 2. 6. 8. 15; contingerit E 2; contigerit R 2. E 1. V 1. 3. alii. l. 4. aut — noluerit des. R 2. || l. 5. utilitatis R 1. actione R 1; hactio E 2. helegerit R 1. erit] sit V 1. 2. 3. 6. || l. 6. incunctanter E 1. arbitrium R 1.

TIT. IV. *Lemma. Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 5. 6. — l. 7. TESTIMONIIS] PARENTUM 40 add. V 1. 5.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 8. licet R 1. E 2. || l. 9. sacramentum R 1. et si — neglexerit testis des. R 1. et] aut R 2. preferat R 2. || l. 10. vere R 2. testificari E. neglexerit E. l. 11. aliud scriptura des. R 1. || l. 12. regis] regis E 1. debeant R 1. E 1. || l. 13. testis R 2. E 2. reddant] ita E 1; dicunt R 1; reddat R 2. E 2. et — possit des. R 1. || l. 16. VII. De his — dicere] 45 ita E; deest R. || l. 17. spatium] ita E 1. 2. || l. 18. mensuum] ita E 1. 2. quo] quod E 1. testem] testium E 1. || l. 23. vel — inpellunt des. R 1. || l. 26. possint R; possunt E. testificare R 2. l. 28. scriptis] scripturis R 1. || l. 29. ne — dicant des. R 1. || l. 31. poterint R 2; potuerunt E 1.

Recc. Err.]

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 4, 1.

De personis, quibus testificari non liceat.

Homicide¹, malefici, fures, criminosi sive venefici, et qui raptum fecerint vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos divinosque concurrerint, nullatenus
5 erunt ad testimonium admittendi.

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

II, 4, 2.

Quod testibus sine sacramento credi non possit; et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi; et si vera testificari neglexerit
testis.

10 Iudex, causa finita et sacramentum secundum leges, sicut ipse ordinaverit, a testibus dato, iudicium emittat; quia testes sine sacramento testimonium peribere non possunt. Quod si ab utraque parte testimonia equaliter proferantur, discussa prius veritate verborum, quibus magis debeat credi, iudicis extimabit electio. Certe si admonitus quisquam a iudice de re, quam novit, testimonium peribere noluerit, aut si
15 nescire se dixerit, id ipsum etiam iurare distulerit² et per gratiam aut per venalitate[m] vera subpresserit: si nobilis fuerit, testimonium postea in nullo iudicio dicere permittatur, nec testimonium ipsius recipiatur ulterius. Quod si, licet ingenue, minoris tamen fuerint dignitatis persone, et testimonium careant et C flagella infamati suscipiant; quia non minor reatus est vera subprimere quam falsa confingere.

20 *Recc. Err.]*

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 4, 3.

De investiganda iustitia, si aliut loquatur testis, aliut scriptura.

Quotiens aliut testis loquitur, quam ea scriptura continet, in qua ipse suscripsisse dinoscitur, quamvis contra scripture textum diversa verborum sit a testibus impugnatio, scripture tamen potius constat esse credendum. Quod si testes dixerint ea, que
25 offertur, scriptura minime roborasse, prolator eius probare debebit, utrum ab eisdem

II, 4, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — L 1. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 19; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2. V 2; CNDS R 1; CHDS V 5; RCDS V 2; GLS RCDS V 6. 17. || L 2. testificare V 2. 3. 4. 5. licet R 1. || L 3. vel — dixerint *des.* R 1.

II, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — L 6. ANTIQUA] *ita* R 1. V 15. 30 17 (*in marg.*); *deest* R 2. E. V 1. 3. 4; FLS (GLS V 8) CHDS REX V 5. 8; FLS GLS RCDS REX V 6. L 7. sacramentum R 1. || L 8. testificare V 2. neglexerint testes R 1. || L 10. sacramento E 1. V. L 11. datum E 1. emittat — testimonium *des.* R 1. peribere] *ita* R 2. E 2; perimere R 1; perhibere *alii.* || L 12. equaliter] pariter V 1. || L 14. perhibere E 1. V 1. *alii.* || L 15. ipsut R 2; ipsum *corr.* ipsut E 2; ipsud E 1. etiam *deest* R 1. venalitate R 1. || L 16. testimonium postea *etc.*] testimonium postea
35 non recipiatur ulterius E 2, *ubi verba:* in nullo iudicio dicere permittatur *post addita sunt.* || L 18. testimonium careant] *ita* R. E. V 6; testimonio *c. alii.* || L 19. minoris V 1.

II, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 18. 19). — L 20. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2. V 2; CNDS R 1; CHDS V 5. 6. 17; RS V 19. || L 21. loquatur] loquitur V 1. 3. 4. 5. || L 22. loquitur] loquatur R 2. ea] *que superscr.*
40 R 1. in qua] quam *Mad.* suscripsisse E 1. V. || L 23. verborum sit a testibus] verbositas testibus R 2; verborum sit ad t. E 1; berborum ad testibus fit E 2; verborum a testibus sit V 1; verb. sit test. V 2. || L 24. ea] eam E. V. || L 25. scriptura minime] scripturamine E 1; scripturam m. E 2. V. debet probare R 1. eisdem] eis R 1; eisdem R 2.

1) Cf. *Dig.* III, 2, 1. 2) Cf. *Cod. Iust.* IV, 20, 16 *pr.*: Ἡ διάταξις κελεύει . . .
45 ἕκαστον ἀναγκάζεσθαι μαρτυρεῖν μεθ' ὄρκου δόσεως, ἄπερ ἐπίσταται, ἢ δμνύειν, ὡς οὐκ ἐπίσταται.

II, 4, 3. *Recc. Euv.*] testibus scriptura fuisse roborata constiterit. Et si hoc ipse quibuslibet aliis documentis convincere fortasse nequiverit, experientia iudicis id requirere sol-
 lenter curabit; ita ut pro manus contropatione¹ testis ille, qui negat, iudice presente
 scribat, qui etiam plus cogatur scribere², ut veritas facilius innotescat; ubi scilicet et
 hoc omnino querendum est, ut scripture querantur et presententur, quas antea fecit³
 sive suscripsit. Et si tota ista defecerint, tunc condicionibus editis iurare non differat,
 quod nequaquam inibi suscriptor accesserit. Et si post haec quocumque modo patuerit,
 pro extinguenda veritate mentitum cum fuisse, falsitatis notatus infamia, si honestior
 persona fuerit, quantum ille perdere potuerat, cuius parti testimonium peribere con-
 temsit, tantum dupla ei satisfactione compellatur exolvere. Si certe inferior est persona⁴
 et unde duplam rem dare non habeat, et testimonium amittat et C flagellorum hictus
 extensus accipiat*. In duobus autem idoneis testibus, quos prisca legum recipiendos
 sancit auctoritas⁵; non solum considerandum est, quam sint idonei genere, hoc est
 indubitanter ingenui, sed etiam, si sint honestate mentis perspicui adque rerum pleni-
 tudine opulenti. Nam videtur esse cavendum, ne forte quisque compulsus inopia, dum⁶
 necessitatem non tolerat, precipitanter periurare non metuat⁷.

*) V 1. 2. 4. 6. 8. 17. 18 (sed V 6 in margine ad accesserit, V 17 ad calcem post metuat) addunt:
 Simili investigatione perquirere iubemus scripturarum veritatem, si auctores causaverint
 nullatenus has roborasse; et cum claruerit mentitos eos fuisse, decreto legis, quod de
 falsariis scripturarum latum est⁸, perculi eos iubemus.

20

II, 4, 3. l. 1. scripturam fuisse roboratam R 2. E 2. V. quilibet R 1. || l. 3. curaverit R 1;
 curavit E 1. pro] per E 2. V 1. 5. 6. contropationem V 5; contrapacionem V 1. || l. 4. iscribat R 1.
 l. 5. antea] ita R 1. V 1; deest R 2; ante alii. || l. 6. suscripsit] ita R 1. V 3; subscripsit E 1. V 1. 2.
 4. 6; scripsit E 2. V 5. Mad. defecerit E 2. V 4. || l. 7. inibi] in ipsi R 1; ibi R 2; inivi E 1. sub-
 scriptor R 2. E 1. V. haec vel hec R. E 2. V 1. 2. 6. 8. 15; ex V 3; ea E 1; hoc Mad. || l. 10. satis-
 factione] compositionem add. E 1. compellatur corr. cogatur E 2; deest R 1. || l. 11. et unde] eundem
 R 1. duplam rem dare] debeat duplam rem dare V 2; duplam rem dare debeat V 6. 8; duplam rem
 det V 1; dupla rem damnare R 1; duplare Mad. habeat] valeat Mad. || l. 13. sancit] ita R 1. E 2;
 sancit E 1. V 1; sancit V 6; sancit alii. autoritas R 2. E 2. || l. 14. honestate preclari et mentis
 V 5. perspicui R 1. plenitudinem R 1. || l. 15. inopiam R 1. || l. 16. necessitate E 2; de necessitate
 E 1; necessitatis V 3. non deest V 1. 5. 6. 15. || l. 18. Simili — veritatem] Iubemus perquirere veri-
 tatem scripturarum simili investigatione V 1. || l. 19. nullatenus — sed] ullatenus non roborasse has et
 V 1. has] ars (pro as) V 8. et cum — iubemus des. V 4. 6. fuisse eos mentitos V 1. decreto —
 iubemus] iubemus percelli eos decreto legis, quod latum est de falsariis scripturarum V 1. quod] qui
 V 2. || l. 20. perculi] ita V 2; perculi V 8. 17. 18; percelli V 1.

35

1) De 'contropatione' (ut Visigothi dicebant pro 'collatione') manuum vel scripturarum
 secundum morem Romanorum apud Visigothos usitata disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 30 sqq. Cf.
 etiam infra II, 5, 15—17. 2) Cf. Iust. Nov. LXXIII, c. 1 (Auth.): quia enim non professus
 est is, qui scripsisse dicebatur, suam esse scripturam, . . . scribere alia coactus est etc. Cf.
 quae de illo legis nostrae loco exposui 'N. Arch.' l. c. p. 36 sqq., ubi etiam modernas allegavi
 leges, quae eadem fere constituerunt. 3) Haec verba aut ad L. Rom. Vis. C. Th. XI, 14, 2:
 unius omnino testis responsio non audiatur, etiamsi praeclarae curiae honore praefulgeat . . .
 Interpr.: Unius autem testimonium, quamlibet splendida et idonea videatur esse persona, nulla-
 tenus audiendum, aut, quod magis suspicor, ad similem Codicis Euriciani legem referenda
 sunt. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 101. 4) Testis pauper suspectus, locuples idoneus habebatur,
 v. infra II, 4, 10. Cf. Iust. Nov. XC, c. 1 (per . . . divitiarum causam); Dig. XXII, 5, 3 pr.:
 Testium fides diligenter examinanda est, ideoque . . . exploranda erunt, in primis condicio
 cuiusque, utrum quis etc. . . , an locuples vel egens sit, ut lucri causa quid facile admittat.
 5) Infra VII, 5, 2.

Recc.]

III.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Servo non credendum; et qualibus regis servis debeat credi.

5 Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut si etiam dominum suum in crimine inpetierit, nisi in tormentis positus exponat quod dixerit¹; excepto servi nostri — nisi² qui ad hoc
10 regalibus servitiis mancipantur —, ut non inmerito palatinis officiis liberaliter honorentur, id est stabulariorum, gillonariorum³, argentariorum coquorumque prepositi, vel si qui preter his superiori
15 ordine vel gradu procedunt; quos tamen omnes et regia potestas iugiter non habet ignotos, et nullis eos esse constat pravitatibus aut criminibus implicatos. Quibus utique vera dicendi vel testificandi licentia, sicut et ceteris ingenuis, hac lege conceditur. De reliquis autem ad palatinum
20 servitium pertinentibus, quicumque aliquem ad testimonium crediderit advocandum, non aliter ei fides adcommodabitur, nisi regie potestatis electio iusta et honesta permiserit esse credendum, quod ille a se
25 noverit esse testificandum.

II, 4, 4. Codd. R 1. 2. — l. 2. CHIND.]
CNDS R 1; CHID R 2. || l. 5. super aliquem]
30 supra aliquo R 1. || l. 6. obiecerit] ingecerit R 2.
si deest R 2. || l. 7. inpetierit] insercierit R 1.
nisi — servi nostri] ita R 2, quae in R 1 manifesto
scribae errore, a duplici voce nisi orto, omissa sunt.
l. 9. hoc] huc R 2. || l. 10. mancipantur R 2.
35 l. 12. istabulariorum R 2. || l. 13. argentariorum
deest R 1. quorumque R 1; cocorumque R 2.
l. 14. qui] ita correxi (cf. Err.); que R 1; quis R 2.
preter] ita Err.; pres (forte p[ro] p[ro] scriptum vel
lectum est) R 1; deest R 2. his] qui add. R 2.
40 l. 15. hordine vel gradus R 2. precedunt R 2.
l. 17. ignotos — criminibus] ignominibus R 2.
l. 19. licentiam R 1. || l. 20. sicut et] sit ut R 2.
l. 21. De deest R 2. || l. 22. servitium] ita R 2;
officium R 1. pertinentium R 2. quicumque]
45 cumque R 2. || l. 24. adcommodavitur R 1.
l. 25. electio iusta et honesta] ita R 2; iusta et
honestatem lectio R 1. || l. 26. a] ad R 1.

Err.]

III.

II, 4, 4.

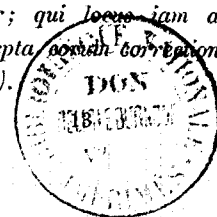
Servo non credendum; et qualibus regis servis debeat credi.

Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut etiam si dominum suum in crimine inpetierit. Nam etiam si in tormentis positus exponat quod obicit, credi tamen illi nullo modo oportebit; excepto servis nostris, qui ad hoc regalibus servitiis mancipantur, ut non inmerito palatinis officiis liberaliter honorentur, id est stabulariorum, gillonariorum, argentariorum coquorumque prepositi, vel si qui preter his superiori ordine vel gradu procedunt; quos tamen omnes et regia potestas iugiter non habet ignotos, et nullis eos esse constat pravitatibus aut criminibus implicatos. Quibus utique vera dicendi vel testificandi licentia, sicut et ceteris ingenuis, hac lege conceditur. De reliquis autem ad palatinum servitium pertinentibus, quicumque aliquem ad testimonium crediderit advocandum, non aliter ei fides adcommodabitur, nisi regie potestatis electio iusta et honesta permiserit esse credendum, quod ille a se noverit esse testificandum.

II, 4, 4. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15).
— l. 1. III] FLS CHS REX add. E 2; FLS
GLS CHDS REX add. V 5; AN[TI]QUA. FLS
CHDS REX V 4; ad Chindasvindi nomen ANTI-
QUA add. V 15; FLS GLS RCDS R V 6; FLS
RECHARDS REX V 2. || l. 3. regis E 1; regis
E 2. || l. 7. etiam si] si etiam E 1. || l. 9. exceptis
V 1. Pith. Mad. || l. 12. istabulariorum E 2. gello-
nariorum V 3. || l. 13. coquorumque] ita V 2; co-
quorum quoque E 2; cocorumque V 1. 3. 5. 6;
quoquorum quocumque E 1; quorumque V 4.
qui] quis E 1. his] ita E. V 2; hos V 1. 3. alii.
l. 14. procedunt] ita E 2. V 3; precedunt cett.
l. 17. implicatos V 1; illicitos V 3. || l. 18. testi-
ficandi] sit post add. al. m. E 2; negotia add. V 1.
l. 23. quod] quos E 2. V 1.

1) Cf. L. Rom. Vis. Paul. V, 18, 3 sqq. 2) Legislator prohibere voluit, quominus domini servos suos regi 'ad hoc' traderent, ut eorum testimonio uterentur; qui locus iam ab
50 eis, qui formam Ervagianam composuerunt, male intellectus est, quod ex inepta, non tam bene ratione
apparet. 3) Gillonarii sunt buticularii vel pincernae (gillo = vas fictile).

LL, Sect. 1. I.

II, 4, 5. *Recc. Err.*]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne testes per epistulam testimonium reddant; et qualiter iniungi testimonium possit.

Testes non per epistulam testimonium dicant, sed presentes quam noverunt non taceant veritatem¹ nec de aliis negotiis testimonium dicant, nisi de his tantummodo,⁵ que sub presentia eorum acta esse noscuntur. Certe² si idem testes, aut parentes vel amici, seu etate decrepiti vel infirmitate gravati aut in aliam et longinquam provinciam constituti, de re, que ipsis est cognita, testimonium aliquibus iniungendum putaverint, et si non sint omnes de uno territorio, qui testimonium dicendum committunt, in eo tamen territorio, ubi ille conmanet, qui plus ex his videtur idoneus,¹⁰ congregentur et ante eiusdem territorii iudicem vel coram his, quos iudex elegerit, et mandatum faciant idoneis ingenuis, quibus voluerint, et quod illis est cognitum per condicionum seriem iurare procurent; qualiter, quibus testificandi vicissitudo committitur, id indubitanter, ubi necesse fuerit, suo sacramento confirment, quod iurare mandatores suos iustissime et evidentissime per semetipsos audierint. Aliter autem¹⁵ mandatum de talibus negotiis editum aput omnes iudices erit semper invalidum.

II, 4, 6. *Recc.*]

VI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui falsum testimonium dicunt.

Si quis contra alium falsum testimonium dixerit et in mendacio invenitur, aut certe si ipse dixerit, quia falsum testimonium dedit: si maioris loci persona est, det illi de propria facultate sua, contra quem falsum testimonium dixerat, tantum, quan-

Err.]

VI.

De his, qui falsum testimonium dicunt.

Si quis contra alium falsum testimonium dixerit et in mendacio inveniatur, aut certe si ipse dixerit, quia falsum testimonium dedit: si maioris loci persona est, det illi de propria facultate sua, contra quem falsum testimonium dixerat, tantum, quantum²⁵ per testimonium eius perdere debuit, et se testi-

II, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 19). — l. 1. FL. — REX] *des. E.* V 1. 3. 19; ANTIQUA *add.* V 4. 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNHDUS R 1; CHDS V 4. 5; RCSDS V 2; GLS RCDS V 6. || l. 2. testis — reddat R 2. E 1. V 2. 3. *rell.* || l. 4. noverint V 1. 2. 6. 15. l. 6. idem] *ita* R. E 1. V 1; iidem V 3. 4. 5; hisdem E 2. V 2. 6. aut parentes *des. R* 1; aut *deest* E 2. 30 l. 7. seu] *sup* E 1; sibe E 2; sive V. aliam] *ita* R. E 2. V 2; alia E 1. V 1. 4. 6; aliena *Mad.* et] aut V 2. longinquam] *ita* R 1. E 2. V 2; longam R 2; longinqua *cett.* provinciam] *ita* R. V 2; provincia *cett.* l. 8. aliquibus — testimonium *hoc loco omittit* R 1, ubi autem verba: si non sint omnes de uno territorio qui testimonium committunt, in eo tamen territorio ubi ille conmanet *infra post conmanet inserta leguntur.* || l. 9. putaverint] *ita* E 1. V 2. 3. 5; patuerint R 2. V 1. 6; potuerit V. testimonio dicendo 35 R 2. || l. 10. territorium R 1. his] *is* V 3; ipsis E 2. V 2. 4; illis *Mad.* || l. 11. elegerit R 1. l. 12. idoneis — voluerint *des. R* 1. quod] *ita* R 1; de quod R 2. V 1; de quo E. V 2. *rell.* cognitum] ad personam suam *add. Mad.* || l. 13. condicionis E 2. V 4. 5. || l. 16. editum] edictum R 1. E 2.

II, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. — l. 18. CHIND.] CNDS, R 1; CHINDSD R 2. || l. 24. dederit R 2.

II, 4, 6. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 17. VI] FLS CDS (CHNS, CHDS) 40 REX *add.* E 2. V 2. 5; FLS GLS RCDS REX *add.* V 6. 17; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. || l. 22. invenitur E 1. V 3. 5. si certe E 1. || l. 23. quia] qui *corr.* quod E 2. V 6. dedi E 1. maior E 1. V 4. 6. 8. || l. 26. se testificare] 45 testificare E 2. V 3. 4. 5; se testificari V 1. 6.

1) Cf. *Dig. XXII*, 5, 3, § 4: Alia est auctoritas praesentium testium, alia testimoniorum, quae recitari solent. 2) *Cum iis, quae sequuntur, cf. Cod. Iust. IV*, 20, 16 § 1; 21, 18; *Nov. XC*, c. 5.

Recc.] tum per testimonium eius perdere debuit, et se testificare ultra non noverit. Quod si minoris loci persona est et non habuerit unde conponat, ipse tradatur in potestate illi, contra quem falsum testimonium dixerat, serviturus. Quicumque autem vel beneficio corruperit aliquem vel circumventionem qualibet falsum testimonium dicere persuaserit, dum evidens huius rei commentum patuerit, tam auctor sceleris, qui in interitum intendit alterius, quam his, qui rerum aviditate cupidus testificande prebuit falsitatis adsensum, pari simul sententia falsarii teneantur*.

15

*) *R 2 addit*: et insuper ad aliorum terrore centenis flagellis publice verberati turpiter etiam, ut digni sunt, ac viliter decalventur.

20

Erw.] ficare ultra non noverit. Quod si minoris loci persona est et non habuerit unde conponat, ipse tradatur in potestate illi, contra quem falsum testimonium dixerat, serviturus. Nam omnino per talium testimonium, qui se primitus falsa testificasse prodiderint, causa ipsa revolvi non poterit; excepto si aliter evidentior ordo veritatis claruerit, id est aut per legitimum alium et melioratum testem aut per iustos et legales ordines scripture. Quicumque autem vel beneficio corruperit aliquem vel circumventionem qualibet falsum testimonium dicere persuaserit, dum evidens huius rei commentum patuerit, tam auctor sceleris, qui in interitum intendit alterius, quam is, qui rerum aviditate cupidus testificande prebuit falsitatis adsensum, pari simul sententia falsarii teneantur*.

*) *E 1. V 2 addunt*: et insuper ad aliorum terrore centenis flagellis publice verberati turpiter etiam, ut digni sunt, ac viliter decalventur. — *V 1. 4. 5. 6. 8 addunt*: atque insuper ad aliorum terrorem centenis flagellis publice verberati, turpiter decalvati perenni infamio subiacebunt.

25 *Recc. deest.**Erw.*]

VII. FLAVIUS ERVIGIUS REX.

II, 4, 7.

De his, qui falsum probantur testimonium protulisse, et de spatio sex mensuum, quo testem liceat infamare, sive ut super mortuum non liceat testimonium dicere.

30

Falsorum testium obstinata nequitia nescit habere modum falsa dicendi, sed crimini crimen nititur copulare periurii. Et ideo, quia detestandos huiusmodi sceleris presumptores divina lex mortis sententia damnat, illos scilicet, quos contra fratrem suum falsum dixisse testimonium potestas iudiciaria comprobat, nos proinde tam nefariis personis ausum secundo testificandi subducimus, quos non humanis, sed divinis

35 II, 4, 6. l. 2. se] sic *R 2.* || l. 5. potestatem *R 2.* || l. 10. commentum] conventum *R 1.* auctor *R 2.*

40

45 II, 4, 7. *Codd.* *E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 14. 15. 17).* — l. 25. FL. — REX] *ita E 2. V 2. 5. 6. 8. 15. 17; FL. CINDASVINDUS V 14; ANTIQUA add. V 15; EURIGIUS al. CHDS in margine add. V 17; des. E 1. V 1. 3. 4. || l. 27. mensuum] ita E; mensium V. quo] quod E 1. V 6. l. 28. ut deest V 2. 6. dicere] dare Mad. || l. 30. crimini deest E 1. V 4. || l. 31. testandos V 2. 3.*

II, 4, 6. l. 1. minor *V 4. 8.* || l. 3. potestatem *E 2. V 3. vell. illius V 1. 2. 5. 6.* || l. 5. tale *V 1;* talis *Mad.* || l. 6. false *E 1. V 3.* prodiderit *E 1. Mad.* || l. 8. ordo] auctor *V 6.* || l. 9. aut *deest V 2. 6.* || l. 10. testem alium et mel. *E 2. V 1. l. 14. commentum] manifestum add. V 3.* || l. 15. interitu *E 1.* is] his *V 1. 6.* || l. 16. testificandi *E 2. V 4. 5. 6.* || l. 17. ut falsarii *V 1. 5. 6.* || l. 19. terrorem *V 2.* || l. 22. atque] et *V 4. 5. 8.* || l. 23. et turpiter *V 6;* turpiterque *V 8.*

II, 4, 7. *Recc. deest.*

Err.] vocibus iam mortuos adprobamus. Et ideo, si quis testimonium pro qualibet re in presentia iudicis dederit, et causa per eius testimonium adprobata extiterit, si forte in postmodum favore, terrore vel munere pulsatus illius causidici, qui victus primum per eius testimonium fuit, dicat se idem testis falsum dixisse testimonium, quod primum protulit, et secundo aliud testificare, unde prima, que dixerat, subvertere velit, stante superiori lege¹ id novella tenendum sanctione precipimus, ut nec testificari illi secundo sit licitum, nec causa ipsa, de qua ipse periurus testis ante iuraverat, ulterius per eius testimonium revolvatur; excepto si aliis melioribus et legitimis testibus seu etiam veridicis scripturis¹⁰ revolutio ordinate cause possit accidere, ut secunda determinatione iudicii per alium, sicut dictum est, testem vel verissimam scripture ostensionem licentia sit negotium reparande cause retexere. Nam et si quis, cause sue cupiens accelerare propositum, testem in iudicio protulerit, si ille, contra quem causam habet, presens adfuerit, et quid in¹⁵ reprobatione oblatis testibus opponat, nescire se dixerit, res siquidem ipsa, de qua agitur, per oblatores testium testimonium in iure illius, ad cuius partem testificaverunt, iudicis instantia contradatur. Illi tamen persone, que se in derogatione prolatis testibus nescire dixit, quid obicere possit, licentiam consulta pietate porrigimus, qualiter infra sex menses et vitia²⁰ ignorati testis perquirat et cause sue negotium reparare intendat. Quod si infra sex menses non potuerit et vitia predictorum testium querere et coram iudice eorum infamiam conprobare, exactis sex mensibus nullum iam ei ultra temporis spatium dabitur, quod aut prolatis testibus infamem esse convincat aut alium testem pro eadem causa in iudicio²⁵ proferat; sed quod testimonio eorum extiterit alligatum, valebit perpetuo modis omnibus inconvulsum. Et tamen si is, cui licitum est per sex menses vitia testium accusare, legitimam fortasse infra constitutum tempus probationem invenerit, qua prolatis testibus contra se testem infamem possit convincere, supra eos, quos viventes potuerit infamare, licitum erit³⁰ causidico adductum testem producere. Nam si aliquem de numero illorum testium, qui primum iurasse noscuntur, constiterit fuisse defunctum, nullum super mortuum testimonium dabitur; nec in talibus vel quibuslibet aliis causis testimonium vivi super mortuum ullo modo admittetur, excepto si per legitimum et manifestum scripture textum, ubi ipse, qui³⁵ defunctus est, aut reum se criminis esse agnoscens suscripsit aut iusto equitatis iudicio publice denotatus apparuit. Et hec quidem de in-

II, 4, 7. l. 2. representia E 1. per] pro E 1. || l. 3. probata V 15. Pith. || l. 5. testis deest E 1. l. 6. testificari V 1. 4. qui dixerat E 1, ubi subvertere velit desunt. || l. 7. stante] testante E 1. l. 8. testificare V 2. 3. 6. ipsa deest E 1. || l. 9. ante] antea E 2. V 2. 4. || l. 10. et deest E 1. 40 l. 12. iudicii] iudicis V 3. 15. verissime V 2. 4. 6. || l. 14. prepositum E 2. V 3; propositam E 1. l. 16. reprobatione] retributione E 1. || l. 17. ad cuius p.] a cuius partem E 1; a cuius parte Pith. l. 18. testificaverint E 2; testificaverant V 2. || l. 19. se dixit V 2; se dixerit V 1. 3. 6. quid] corr. quod E 2; quod V 1. 6. || l. 20. licentia E 2. V 1. consulta] consueta V 2. menses] reparare post add. al. m. E 2. || l. 22. predictorum E 1. || l. 23. infamiam] et famium E 1. exactis] ita E. V 2. 3. 4. 45 8. 15; transactis V 1. 6. Pith. Mad. || l. 24. quod] ita E 1. V 2. 6; quo cett. || l. 25. infame E 1. l. 26. institerit E 1. || l. 27. is] his E 2. V 6. || l. 28. legitima E 1; legitimum E 2. || l. 32. iurare E. l. 33. in quibuslibet E 1. || l. 34. ullo] nullo E 2. V 3. || l. 35. manifeste E 1. || l. 36. suscripsit E 1. V.

1) Sc. II, 4, 6.

Recc. deest. *Err.*] famatione, qua quisquis ille obnoxius ad dicendum testimonium non **II, 4, 7.** admittatur, dicta sufficiant. Ceterum si debitum defuncti vel presumptio accusetur, iuxta legem aliam¹ licitum erit causidico aut per veridicum testem aut per legitimam scripturam debitum mortui vel presumptionem convincere et prepositum partis sue negotium consummare.

Nov.]

FLAVIUS EGICA REX.

II, 4, 8.

De derogandis testibus, quod per triginta annorum spatium protelentur ad obiectum illis infamium comprobandum.

Divalis est officii proprium et iustitiam populis pandere et indiscreto iure legum promulgatas sententias equitatis sanctione corrigere. Unde, quia hactenus in lege² constitutum fuisse cognovimus, ut, si quispiam in derogatione prolatis testis nescire se diceret, quod presentialiter obicere possit, infra sex menses et vitia ignoti testis perquireret et cause sue negotium repararet; quod si hoc probare non potuisset, exactis sex mensibus nullum in postmodum temporis spatium haberet, quando testem ipsum infamare [aut alium] proferre deberet; sed quod probatione eiusdem testis alligatum fuisset inconvulsa stabilitate valeret, et alium testem dare ulterius non auderet — quod iniustum omnino nostra perpendit clementia, ut iustitia, que Deus est, temporibus brevitatis succumbat, dum nullo seculorum fine deficiat —: adeo sub generali edicto omnibus regni nostri populis reparabilem in huiusmodi negotiis causandi licentiam pandimus, ut ex tempore, quo idem legis ordo est conditus, tam cause, que in preteritis per eius sanctionem discussa iustitia caruerint, quam etiam ille, que deinceps novis intentionibus fuerint orte, ad eiusdem legis seriem eodem capitulo non teneantur adstricta. Sed disrupta mensuum ipsorum institutione cunctis liceat causas suas per XXX annorum spatium³ legitima

II, 4, 7. l. 3. veredicum *E* 1. || l. 4. praesumptione *E* 1. || l. 5. prepositum] *ita E.* V 3; propositum *cott.* reparare vel consummare V 2.

II, 4, 8. *Codd.* V 3. 10. (15). 17. (18. 19. 20). *Mad.* — l. 6. FL. *deest* V 10. EGICA] *ita* V 10. 17; ERVIGIUS V 3. *Mad.* || l. 7. De — comprobandum] De eadem re noviter emendata V 17, ubi haec praecedunt inscriptionem FL. EG. R. ut] *ita* V 10; quod *cott.* || l. 8. obiectum illis infamium comprobandum] *ita* V 10; obiectam illis infamiam comprobantur V 3; obiectam illis infamiam comprobandam *Mad.* l. 10. promulgatas] *ita Mad.*; promulgata V 10; promulcasse V 3; promulgare V 17. sententias] sententia V 10. sanctione corrigere] *ita* V 3. *Mad.*; ratione iura corrigere V 17; iura et ratione corrigere V 19; iura corrigere V 10. || l. 11. derogationem V 17. || l. 12. diceret] *ita* V 17. 19; dicere V 3. *Mad.*; dixissent V 10. presentialiter V 15. 19. possit] possent V 10. 17. || l. 13. perquireret] *ita emendavi*; perquirere V 3. 17. *Mad.*; perquirerent V 10. negotio V 3. repararet] *ita* V 17; repararent V 10; reparare *Mad.*; compararet V 3. || l. 14. hoc *deest* V 10. || l. 15. haberent V 10. infamare aut alium proferre] *ita emendavi secundum* p. 100, l. 24 sq.; infamare V 10; proferre *cott.* || l. 16. deberent V 10. l. 17. valeret] maneret V 15. auderent V 10. || l. 18. ut] ne V 17. qui V 10. temporibus brevitatis] *ita* V 10. 19; temporibus brevitati V 17; tempore brevitatis V 3; temporis brevitati *Mad.* || l. 19. deficiat] decipiat V 3. adeo] *ita* V 10; ideo *cott.* sub] in V 17. || l. 22. que in preteritis] que in presenti V 10; ipsae praeteritae quae V 17; quam in preteritis *cott.* eius] *ita* V 10; eam V 17; huius *cott.* caruerunt V 17. l. 23. ille que] *ita* V 10; illae quae V 17. 19; ille qui V 3; illae *Mad.* novis *deest* V 3. orte] horte V 10. ad eiusdem legis seriem eodem capitulo] eadem idem legis seriem eodem capitulo V 3; ab eodem capitulo V 10. || l. 24. teneatur adstricta V 3; teneantur adscriptae V 10. Sed disrupta] sed disrupta V 17; *des.* V 3. mensuum] *ita* V 3; mensium *cott.* ipsorum *deest* V 10. institutione] *ita* V 3. 19; institutiones V 17; institutio *cott.* || l. 25. causas suas] causa V 3. per XXX annorum spatium] *ita* V 17. 19; *des.* *cott.* legitime V 10.

1) *Infra* V, 6, 6. 2) *Sc.* II, 4, 7. 3) *Cf. infra* X, 2.

II, 4, 8. *Nov.*] testium probatione iuxta anteriorem domini Chindasvindi principis legem¹ proprium negotium reparare et alium testem proferre, quod debita cunctis iustitia iudicium discreto examine debeat promulgari.

II, 4, 9. *Recc. Err.*] VII. (VIII.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant vel servos alienos ad libertatem inpellunt.

Si quis contra hominem ingenuum et adversus libertum aliquem provocasse convincitur falsum dicere testimonium, tantum illi conponat, quem per falsam testificationem conabatur addicere vel damnare, quantum, si iuste eum obtinuisse, poterat de istatu vel de rebus eius acquirere. Si vero testis, simpliciter ab alio ad testi-¹⁰ monium invitatus, false contra ingenuum adque libertum testificare dinoscitur, qualiter per eius testimonium in servitute quisque humiliaretur, et tamen ille, qui testem protulit, conscius fraudis huius non invenitur, solus testis ipse superiori sententia, id est, sicut ille, qui testem ad falsum testimonium provocabit, ei, quem suo testimonio decipere voluerit, obnoxius maneat; ita ut, si non habuerit unde conponat, in potestate¹⁵ eius cum id, quod habere videtur, perenniter serviturus tradatur. Id autem et de illis decernimus observandum, qui, ut servos alienos ad libertatem perducerent, aut falsum testimonium dixisse repperiuntur aut eam intentionem adibere conati sunt, ut ab eis provocati per eorum instantiam ad ingenuitatis libertatem indebita possent aliquatenus insultatione venire.

20

II, 4, 10. *Recc. Err.*] VIII. (VIII.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

In quibus causis possint testificari servi.

Quod² utilitati multorum est congruum, non est nostre legis decreto pretermittendum; ne tanto cuiquam pateat nocendi facilitas, quanto nihil esse putat ex lege

II, 4, 8. l. 1. Cindasvindi V 3. 19; Chintasvinti V 17. principis *deest* V 10. || l. 2. quod] quo²⁵ V 17. 19. || l. 3. iudicium] *ita* V 10; iudicio V 3; iudicium *ceit.* discreto] recto V 3. promulgare V 3.

II, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15). — l. 4. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS V 2. 5; GLS CHDS V 6. || l. 7. libertum R 1. || l. 8. convinciatur E 1. ut falsum diceret R 2. testimonium dicere R 1. || l. 9. si iuste eum obtinuisse] *ita* R. E 2. V 3. 15 (*supplendum videtur contigerit vel simile quid*);³⁰ si iuste eum obtinuisset E 1. V 2. 6; si iuste V 5; sibi iuste V 8; sibi V 1. iuste] iuxta R 1. poterat] *ita* R 1. V 2. 3. 8; potuerat R 2. E. V 1. 6. || l. 10. istatu] *ita* R 1. E 2; statu *ceit.* || l. 11. false] falsa V 1. 6. 8; *deest* V 2. adque] vel E. V 1; sive V 3. testificare] *ita* R. V 3; testificasse *ceit.* dinoscitur] convincitur V 15. || l. 12. servitute] *ita* R. E 1; servitatem *ceit.* quisque] quisquis E 1; quisquam E 2. l. 13. sententia] multandus est *add.* *Mad.* || l. 14. provocavit E. V. || l. 15. voluerit] *ita* R 1. E 1;³⁵ voluit *ceit.* || l. 16. cum id] *ita* R. E; cum hoc V. || l. 17. discernimus E 2; precipimus E 1. pro-ducerent *Mad.* || l. 19. instantiam ad] instantia aut R 1. indebite V 1. 6. possint E 2. V 1. 3.

II, 4, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 21. FL. — REX] *des.* E 1. V 1. 4; ANTIQUA FL. *etc.* V 2. GL. RECC.] GL. RECCDS R 1; GLS RCDS V 5. 6. 17; RCTS V 3; CHINDASVINDUS R 2; CDS E 2; *Chindasvindum indicat etiam* V 15, *ubi additum est* ANTIQUA.⁴⁰ l. 22. testificari] *ita* R 1. E 1. V 1; testificare *ceit.* || l. 23. hutilitati R 1. || l. 24. ne] nec R 1. cuiquam] cuique R 1; cui E 2. pateat] pateat E 2; competeat V 3. facilitas R 1; facultas R 2. V 2. 5. 6. 8. esse *deest* R 1.

1) *Egica Chindasvindi legem* II, 4, 6 *laudans, ad ea tamen verba remittit, quae ipse Ervigius, quem oppugnat, ibi inseruit.* 2) *Cf. cum hac lege* II, 2, 9; 4, 4; V, 7, 12; 45 'N. Arch.' XXIV, p. 104 sq.

Recc. Erv.] quod metuat. Quia ergo multotiens inter ingenuos repperitur exorta cedes, **II, 4, 10.** et nullus adesse ingenuus, qui cedis ipsius patefaciat evidenter scelus, adeo, si nullus ingenuorum adfuerit, credi servis omnino oportebit, ut, qualiter inter eos cedio facta constiterit, agnosci eisdem testificantibus possit. Verum quia et interdum iustitie
 5 cognitio deperit, dum ingenuorum dignitas aut longe posita aut de proximo ignota consistit, tunc credi permittitur servis, cum ingenui nullatenus adfuerint, qui aut vicini sint aut de re, qua agitur, cogniti habeantur. Certe nec de aliis causis nec de maioribus rebus esse sibi credendum scient, nisi de minimis quibuscumque rebus ac de terris aut vineis vel edificiis, que non grandia esse constiterint, propter quod solet
 10 inter heredes aut vicinos possessores intentio exoriri. Sed et de mancipiis credendum est eis, quare contingit ea vel ab aliis occupari vel indebite retineri aut etiam a dominorum iure inlicite evagare: ut per eorum veram cognitionem valeant res ipse dominis reddi, et ipsorum indubitata notitia iuste possit intentionis causa sopiri. Non tamen aliter illis credi poterit, nisi et ab omni crimine alieni extiterint et gravi
 15 depressi paupertatem non fuerint¹, ita ut contra ingenuorum dignitatem eorum testimonium accipi nullatenus possit, nisi, ut supra dictum est, cedem exoriri contigerit.

Recc. Erv.] VIII. (X.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 4, 11.

De his, qui se placitorum scriptis obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant.

20 Plerosque cognovimus ita sese interdum per placitum obligare, ut pro sua suorumque utilitate testificare non differant; si quis autem contra eos habuerit testimonium dicere, nullatenus adquiescant. Quod quia satis est contrarium veritati, hanc omnes iudices se noverint habere licentiam, ut talia commenta instanter inquirent et inventa disrumpant, adque quos eadem placita nominaverint, centenis flagellis verberandos
 25 insistant; ita tamen, ut ista disciplina non ad infamie notam² eis pertineat, sed testificandi, quod cognitum habent, sit illis ex lege concessa semper et indubitata libertas.

II, 4, 10. l. 1. cedes et] cede *al. m. corr.* cedes etsi *E 2*; cedes etsi *V 2*; cede *V 1*. || l. 2. nullos adesse ingenuos *R 1*. adeo] ideo *V 2. Pith.* || l. 3. omnino] ita *R 1. E 2. V 1. 6*; omnimodis *R 2*; omnimodo *cell.* || l. 4. Verum tamen *E 2*. || l. 5. in longe *R 1*. sit posita *V 3*. ignota] ignorata *corr.*
 30 ignota *E 2*; incognita *Mad.* || l. 6. permittimus *E 2*. ingenuorum nullus adfuerit *V 4*; inienuorum nulli adfuerint *V 2*. aut si vicini *R 1*. || l. 7. de re] qui de re *E. V 1. 2. 6*. qua] que *V 2*. nec] si et *R 1*.
 l. 8. rebus *deest R*. scient] ita *R 1. E 2*; sciens *R 2*; hiscient *V 3*; scient *cell.* ac] aut *R 1*. || l. 9. aut] et *Mad.* || edificiis *R 1*; aedificiis *E 1*; de edificiis *E 2. V 1. 3. 6*. || l. 11. quare contingit] si contigerit *V 2*. debite *R 1*. || l. 12. evagare *R 1*; evagari *E 1*. cognitionem] agnitionem *V 2. 4*. || l. 13. et
 35 in ipsorum *R 1*. saperi *E 2. V 4*. Non — credi] Tamen aliter credi non *R 1*. || l. 14. poterit] possit *R 1*. || l. 15. depressi] oppressi *V 1. 6*. paupertate *E. V*. non — dignitatem *des. R 1*. dignitate *R 2*.
 II, 4, 11. *Codd.* *R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 19).* — l. 17. FL. — REX] *des. E. V 3. 4. 19*; ANTIQUA *add. V 15*. CHIND.] CNDS *R 1*; CHINDASVD *R 2*; CHDS *V 1. 2. 5. 6*.
 l. 18. scriptis] scripturis *R 1*. ne] nec *R 1. V 6*. || l. 20. sese] esse *E 1*; se *V 1. 6*. suas suorum
 40 hutilitates *R 1*; sua causa suorumque utilitate *R 2*. || l. 21. testificari *R 2. E 1. V 2. 5. 6*. autem] attamen *V 1*. contra] per *V 2. 5*. || l. 22. Quod *deest V 1*. || l. 24. eadem placita] ad eundem placitum *V 3*. || l. 25. ad *deest R*. nota *E 1*; notam *corr. nota E 2*. || l. 26. habent] ita *R 1. E 1*; abent *R 2*; abet *E 2*; habuerint *V*.

1) *Cf. supra p. 96, n. 4.*

2) *De infamia Visigothica cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 98 sq.*

II, 4, 12. *Recc. Err.*] X. (XI.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De quibus annis poterunt testificare minores.

Haec¹ etas erit constitutis in minoribus annis ad testimonium admittenda, ut, postquam puer aut puella XIII vite sue annos inpleverint, sit illis in causis omnibus testificandi indubitata licentia.

5

II, 4, 13. *Recc.*] XI. ANTIQUA EMENDATA.

Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.

Fratres², sorores uterini, patruī, amite, avunculi, matertere sive eorum filii, item nepos, neptis, consubrini vel amitini in iudicio adversus extraneos testimonium dicere non admittantur; nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint.

Err.]

XII.

Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.

Fratres, sorores uterini, patruī, amite, avunculi, matertere sive eorum filii, item nepos, neptis, consubrini vel amitini in iudicio adversus extraneos testimonium dicere non admittantur, nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint, aut in causa, de qua agitur, aliam omnino ingenuitatem deesse constiterit.

II, 4, 14. *Extr.*]

ANTIQUA.

De his, qui animas suas periurio necant.

Si quis animam suam periurio necaverit, seu quisque* presumtuose periurasse detegitur, aut si quislibet videns se impressum sciendo veritatem negaverit, dum hoc certius iudex agnoverit, addicatur et centum flagella suscipiat et** statim sic notam infamie incurrat, ut postea ei testificari non

*) V 4. 12: quisque periurare permiserit aut si quislibet videns se in presumendo veritatem negaverit et periurasse detegitur, dum etc.

25

**) V 4. 12: atque ad testimonium notam etc.

II, 4, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15). — l. 1. FL. — REX] des. E 1. V 4; ANTIQUA V 3; ANTIQUA NOVITER EMENDATA add. V 15. RECC.] RECCS R 1; RECESSVIND R 2; RCDS V 5; RECAREUS V 1; CHNS V 2; CHDS V 6; CDS (*omisso* GLORIOSUS) E 2. l. 2. potent R 1; possunt E 2. V. testificare] ita R 1; testificari *cell.* || l. 3. constitutis *corr.* constituta E 2; constituta V 4. in *corr.* de E 2. ad] de R 2. admittendam ut postquam R 1. || l. 5. indubitata] indulta R 1. licentia] libertas V 2.

II, 4, 13. *Codd.* R 1. 2. — l. 6. AQA EMTA R 1; ANQ EMENDATA R 2. || l. 7. Ut] Ad R 1. l. 8. test. minime] testimonine R 1. || l. 10. Fratres] ff R 1. || l. 11. item nepos] ita nepus R 1. l. 12. consuprini R 2. || l. 13. iudicium R 2.

II, 4, 13. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17). — l. 6. XII] ANTIQUA EMENDATA NOVITER add. V 5; ANTIQUA EMENDATAQUE NOVITER add. V 1. 17. || l. 7. et] ut E 1. || l. 12. consuprini E 2; consobrini V 1. 6. iudicium E 1. V 3. 5; iudic V 6. || l. 14. cognitionis E 2. || l. 15. aut] ut E 1. || l. 16. constiterint. Finit. E 2.

II, 4, 14. *Codd.* V 4. 8. 11. 12. — l. 17. ANTIQUA] deest V 11. 12. || l. 19. necaverint V 4. 40 l. 21. se] se esse e *corr.* V 8; sepe V 11. || l. 22. hoc deest V 12. abdicatur V 12. || l. 23. testificare V 4, *corr.* testificari V 8. || l. 24. si quislibet] per quodlibet V 12. || l. 25. et periurasse detegitur des. V 4.

1) Cf. II, 5, 11. 2) *Lex testimonium parentum contra extraneos prohibet, deficiente illa lege, quae testimonium domesticum prohibuisse videtur.* Cf. quae de hac re exposui 'N. Arch.' XXIV, p. 107.

45

Extr.] liceat. Et*** si potentior fuerit, secundum superiorem legem, que De falsariis¹ II, 4, 14. continetur, insistente iudice quartam partem facultatum suarum amittat, illi consignandam, cui fraudem periurii moliri conatus est.

***) F 4. 12: Et sicut superiori lege de falsariis continetur etc.

5 *Recc. Extr.*] V. TITULUS: DE SCRIPTURIS VALITURIS ET
INFIRMANDIS AC DEFUNCTORUM VOLUNTATIBUS CONSCRIBENDIS.

- I. Quales debeant scripture valere.
- II. De pactis et placitis conscribendis.
- III. Contra priorum definitionem filio vel heredi non liceat venire.
- 10 IIII. De damnis eorum, qui contra pacta vel placita sua venire contendunt.
- V. Ne valeant definitiones vel placita servorum.
- VI. De turpibus et illicitis rebus.
- VII. Ne sub unius nomine cause res alia vel persona callidis definitionibus obligetur. De pena etiam, que sit in placitis inserenda.
- 15 VIII. Quod omnis scriptura vel definitio, que per vim et metu extorta fuerit, valere non poterit.
- VIII. Que scripture valere poterunt, si ab his facte fuerint, qui sunt in annis minoribus constituti.
- X. Qualiter confici vel firmari conveniat ultimas hominum voluntates.
- 20 XI. Qualiter firmentur voluntates eorum, qui in itinere moriuntur.
- XII. Ut defuncti voluntas ante sex menses sacerdoti vel testibus publicetur.
- XIII. De contropatione manuum, si scriptura vertatur in dubium.
- XIIII. De holografis scripturis.
- XV. De contropatione scripturarum et earum pena solvenda.

25 II, 4, 14. l. 2. facultatum suarum] facultatum rerum suarum *e corr.* F 8; facultatis sue F 4. 12. admittat F 4. 12.

V. TIT. *Lemma.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 4. 6. 18. — l. 5. ET INFIRM. *des.* E 2; ET INFORMANDIS F 1. 2. 4. || l. 6. AC] HAC R 1. F 6. CONSCRIB.] CONSERVANDIS F 18.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. F 3. (15). — l. 8. conscribendis] conservandis R 2. E 1. 30 F 3. || l. 9. non l. venire *des.* R 2. liceret E 1. || l. 10. venire contemnunt R 1; *des.* R 2. || l. 11. placita] *ita* R. F 15; pacta E. || l. 13. callidis] inserenda *hic add.* R 1; callidis — inserenda *des.* R 2. l. 14. De — inserenda *des.* R 1. in] *ita* E 1; *des.* E 2. || l. 15. definitio — poterit *des.* R 2. metu] *ita* R 1. E 1; metum E 2. extorta] exorta E. || l. 17. valere] non *add.* R 1. E 2. qui — constituti *des.* R 2. || l. 19. ultimas hom. vol. *des.* R 2. hominum] omnium R 1; omnium E 2. || l. 20. qui — moriuntur 35 *des.* R 2. || l. 21. vel — publicetur *des.* R 2. publicetur *absisum* R 1. || l. 22. manuum si scriptura] *ita* E; manu subscripta scriptura R 1; manuum scriptura R 2. dubio R 2. E 2. || l. 23. olografis R 2; olographis E 1; olograbis E 2; elogravis F 3. || l. 24. contropatione] comprobatione R 2. E 1. F 3; conturpatione E 2. et — solvenda *des.* R 2. earum] arum R 1.

1) Scilicet titulo 'De falsariis'. Non ad legem Chindasvindi VII, 5, 2, sed ad antiquam, 40 cui Chindasvindi lex substituta est, haec referenda videntur.

II, 5, 1. *Recc.*]

I.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quales debeant scripture valere.

Scripture¹, que diem et annum habuerint evidenter expressum adque secundum legis ordinem conscripte noscuntur, seu conditoris vel testium fuerint signis aut suscriptionibus roborate, omni habeantur stabiles firmitate.

Erv.]

I.

Quales debeant scripture valere.

Scripture, que diem et annum habuerint evidenter expressum atque secundum legis ordinem 5 conscripte noscuntur, seu conditoris vel testium fuerint signis aut suscriptionibus roborate, omni habeantur stabiles firmitate. Simili quoque et ille scripture valore constabunt, quas etsi auctor suscribere egritudine obsistente non 10 valuit, in eis tamen qui suscriptores accederent postulabit, sicque suscriptionem vel signum ad vicem illius auctoris ille, qui est rogatus, inpresserit, hoc tantum est observandum, ut si conditor talium scrip- 15 turarum de hac ipsa egritudine, qua detenebatur, revaluerit, si hoc ipsud, quod in huiusmodi scripturis testavit, firmum esse voluerit, manu sua illud solita suscriptione conroboret, et sic plenam quod testare 20 visus est obtineat firmitatem. Sin autem eundem testatorem de hac ipsa egritudine mori contigerit, testis ipse, qui ab eo rogatus accessit, iuxta aliam legem² infra sex menses suscriptas a se scripturas 25 roborare curabit.

II, 5, 1. *Codd.* R 1. 2. — L 2. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. || L 4. que] qui R 1. || L 6. conditores R 1. || L 8. stabile R 2. L 9. firmitatem R 2.

II, 5, 1. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — L 1. 1] NOVITER EMENDATA *add.* V 6. 15. 17; FLS CHDS REX *add.* V 1. 5, *et post* N. E. V 17; IN NOVIT EMD FLS GLS 30 CHDS REX *add.* V 6. || L 3. Qualis E 1. L 7. suscriptionibus] *ita* E 2; subscriptionibus *cell.*; *et ita etiam infra semper suscr- ex E 2 recepi, ubi E 1 semper, V plerumque subscr- praebent.* omnia E 1; omnes V 2. *Mad.*; omnino V 3. 4. || L 8. habeant 35 *Mad.* stabilem E 1; stabili V 4. firmitatem E 2. L 9. valore] valere E 2. V 1. 19; volare E 1; *deest* V 3. || L 10. conscribere V 1. *Mad.* || L 12. postulabit] *ita* E; postulavit V. || L 13. vicem] *ita* V; bicem E 2; iudicem E 1. || L 16. detenebatur E 1. 40 L 17. ipsud] *ita* E 1; ipsut E 2; ipsum V. L 18. testabit E 1; testatus est V 1. 4. 5. 8. 15. L 19. manus sue V 1. || L 20. testari V 1. 4. L 21. Sin] Si V 1. 3. 6. || L 22. ipsa *deest* V 1. 2. 6. L 24. legem *deest* E 1. || L 25. suscriptas] scriptas 45 *Mad.*

1) Cf. *legem sequentem.* 2) *Sc.* II, 5, 14.

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

II, 5, 2.

De pactis et placitis conscribendis.

Pacta¹ vel placita, que per scripturam iustissime hac legitime facta sunt, dummodo in his dies vel annus sit evidenter expressus, nullatenus inmutari permittimus.

5 Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

II, 5, 3.

Ne* incognitam sibi scripturam quisquis ille testis suscribere audeat.

*) V 6: Ut nullus incognitam sibi scripturam subscribat.

10 Quarumlibet² scripturarum seriem advocatus testis, si non aut per se antea legerit aut coram se legentem audierit, suscribere penitus non audebit. Quod si presumpserit, testimonium eius, quod illic incaute perhibuit, in nullo permittimus accipi, quia incognitus illic suscriptor accessit, nec stabilis illa iudicabitur scriptura, quam nulla testium firmaverit cognitio vera.

Recc.] III. ANTIQUA.

Err.]

III.

II, 5, 4.

15 Contra priorum definitionem filio vel heredi non liceat venire.

Contra priorum definitionem filio vel heredi non liceat venire.

Filio vel heredi contra priorum definitionem venire non liceat; quia iuste repellitur presumptio illius, qui facta seniorum
20 iniuste conatur inrumpere.

Filio vel heredi contra priorum iustam ac legitimam definitionem venire non liceat; quia iuste repellitur presumptio illius, qui facta seniorum iniuste conatur inrumpere.

II, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 17. 18. 19). — l. 1. ANTIQUA] *deest* E. V 3. 19; FLS (GLS V 2) CHNDS V 2. 8. || l. 2. conscribendis] conservandis R 2. V 1. 3. 6. 14; conscribendis vel conservandis V 2. 8. || l. 3. legitime ac iustissime E. V 1. 2. 3. 6. 17. 18. facte R 1. E 1. || l. 4. diebus R 1. annos R 2. E 1; annos *corr.* annis E 2. emutari R 1; inmutare R 2. V 6. 17.
25 II, 5, 3. *Codd.* E 2. V 1. 2. (3). 4. (5). 6. (8. 13. 14. 15. 17. 18). — l. 5. FL. — REX] *Inscriptio in codicibus* V 6. 17 *per errorem ad legem sequentem posita est; ad hanc ipsam legem praebent inscriptiones:* FLS GLS CHNDS R Egiga rex (sic) V 2; F. EGIGA R. V 17. *Mad.*; Intromissa lex in lib. II. tit. V. era II. Flavii gloriosi Egicani regis *in margine* V 13. 14; ANTIQUA V 4. 15; *inscriptio deest* E 2. V 1. 3. 5. || l. 6. incognita sibi scriptura E 2; incognitas sibi scripturas V 2. ille] iH V 2.
30 subseri- *pro suscri- hic et infra plerique codd.* V. || l. 7. audeat vel firmare V 4; audeat aut firmare V 2. 5. 17; aut firmare audeat V 4. || l. 9. adboctatus E 2. ant] au E 2. || l. 10. audevit E 2. || l. 11. illic] illi *Mad.* peribuit E 2. || l. 12. permittimus accipi] ita V 1. 4. 5. 6. 17; permittente dum accipi E 2; permittendum est accipi *Mad.*; amitti poterit V 2. incognitus] ignotus V 17 (*in marg.*). 18. accesserit V 1. 2. || l. 13. nullam E 2. vera] veram E 2.

35 II, 5, 4. *Codd.* R 1. 2.

II, 5, 4. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 17). — l. 14. III] ANTIQUA *add.* V 1. 4. 5; ANTIQUA. FLS GLS EGIGA (EGIGA V 17) REX V 6. 17; FLS RCDS REX V 2; FLS CHNDS REX V 8. || l. 15. Contra] Ut contra E 2 (*e corr.*). V 2. || l. 16. liceat] licere E 1. V 1. 6. l. 17. iustam ac l.] iusta hac legitima *post add.* E 2. ac] hac E 2; ac V 1. 6. 17; aut E 1. V 2; et *alii*.

1) *Lex in Legem Baiuvariorum recepta est, inde in Legem Alamannorum.* Cf. *supra*
45 p. 32. 2) Cf. *de hac lege 'N. Arch.' XXIV, p. 109 sq.*

II, 5, 5. *Recc. Err.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De damnis eorum, qui contra pacta vel placita sua venire contendunt.

Qui¹ contra pactum vel placitum iuste hac legitime conscriptum venerit, quod non forsitam persona potentior violenter extorserit: antequam causa dicatur, penam, que in pacto vel placito legitime continetur, exolvat; deinde que sunt in pacto vel placito definita serventur. Pactum vero vel placitum convenienter hac iustissime inter partes conscriptum, si etiam penam in eis inserta non fuerit, revolvi aut immutari nulla ratione permittimus. Et ideo que pactis vel placitis continentur vel monstrantur scripta plenam habeant firmitatem; si tamen quisque ille pactum vel placitum iustissime et de re sibi debita conscripsisse videatur.

II, 5, 6. *Recc. Err.*]

V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne valeant definitiones vel placita servorum*.

*) *V* 1. 2. 6. *Mad. add.*: sine iussu dominorum.

Et honestas hoc habet, et iustitia hoc adfirmat, ut que servi non iubentibus dominis suis seu per scripturam paciscuntur sive per testem definiunt, nullo firmo robore penitus habeantur.

II, 5, 7. *Recc.*]

VI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De² turpibus et illicitis rebus inter quascumque personas, sicut nullum pactum aut mandatum vel placitum, ita nec damnum seu quaecumque definitionem ex omnibus nullo tempore decernimus posse valere.

Err.]

VI.

De turpibus et illicitis rebus.

De turpibus et illicitis rebus inter quascumque personas, sicut nullum pactum aut mandatum vel placitum, ita nec damnum seu quaecumque definitionem ex omnibus nullo tempore decernimus posse valere.

II, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 14. 15. 17. 19). — L 1. FL. — REX] *des.* E. V 3. 6. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CINDS R 1; CHDS V 1. 5; CHNDS V 8. 14. 17; GLS CHNDS V 2; AN V 4. || L 2. vel] et R 2. V 1. 3. || L 3. hac] *ita* R 1. E 2; ac *cell.* || L 4. forsitam] *ita* R 1. E 2; forsitan *cell.* personam R 1. potentior — penam *des.* R 1. violenter] *deest* R 2; *post add.* E 2. pena R 2. E 2. || L 5. placito] in placito R 1; placito definita V 1. pacto vel *des.* R 1. || L 6. vel placitum] placitumve *Mad.* || L 7. partes] pares V 2. penam] *ita* R. E 2; pena E 1. V. || L 8. vel pactis V 1; in pactis E 2. V 3. 6; vel in pactis V 2. vel m.] et m. E 1. *Mad.* || L 9. habeat R 1. E 2. si] sic R 1. quisque] quisquis V 1. 2. 4. 6. 15. 19; *deest* V 5. vel placitum *des.* E 1. V 3.

II, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 15. — L 11. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4. GLORIOSUS RECESSVINDUS] *ita* R 2; G. RECCDS R 1; GLS RCDS V 5. 6; RCDUS. ANTIQUA V 15; G. RECAREUS V 1; CINDS E 2; CHNDS V 2; CINTASVINDUS *Mad.* || L 12. placita] *ita* R 1. 35 V 2; pacta *cell.* || L 14. Et *deest* V 3. *Mad.* que] qui E. || L 15. suis *deest* E. V 1. 3. 6. scriptura R 2. E. || L 16. penitus *deest* R 1.

II, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. V 3. — L 18. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CINDS R 1; *inscriptio deest* V 3. || L 22. quaecumque R 1. || L 23. nullo] ullo R 2.

II, 5, 7. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. (4. 5). 6. (15. 17. 19). — L 17. VI] FLS CHNDS REX *add.* V 2; FLS RCDS REX *add.* V 5. 6; FLAVIUS RECA- REUS REX *add.* V 1; RCSTUS. ANTIQUA V 15. L 22. seu] nec V 6. quaecumque E 1. diffinitionem V 1. || L 23. nullo] ullo V 1. *Mad.*

1) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 9, 1*: Si quis . . . adversum pacta vel transactiones, nullo cogentis imperio . . . confecta, putaverit esse veniendum . . ., actione privatus restituta poena, quae pactis probatur inserta etc. *Interpr.*: . . . nec causam ipsam agere permittatur et poenam, quam in pacto constituit, cogatur exsolvere. 2) *Cf. Dig. II, 14, 27 § 4*: Pacta, quae turpem causam continent, non sunt observanda; *Dig. XLV, 1, 26. XVII, 1, 6, § 3*: Rei turpis nullum

Recc.]

VII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne sub unius nomine cause res alia vel persona callidis definitionibus obligetur. De pena etiam, que sit in placitis inserenda.

Pravis¹ hac malignis moribus improborum iustitie semper est sententiis obviandum. Ideoque, quia dira perversorum cupiditas ita sepe plurimos novarum fraudium molitione conlaqueat, ut, cum pro re qualibet adimplenda sit pactio, res eorum simul obligent hac personas, hoc fieri omnimodo proibemus. Sed quotiens undelibet placitum conscribitur, non amplius in transgressoris pena, quam duplatio reddende rei vel triplatio nummorum satisfatione taxetur. Res tamen omnis aut persona nullatenus obligetur; quia iniustum penitus adprobamus, ut unius causa debiti rerum fiat omnium perditio vel persone. Quodecumque igitur contra legis huius decretum conscriptum placitum sive definitio facta fuerit, ubicumque repperta fuerit, vacua omnismodis et invalida reputetur.

II, 5, 8. *Codd.* R 1. 2. E 2. V 3. — L 2. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CINDS R 1; CHDS E 2; *inscriptio deest* V 3. || L 4. alia] aliqua V 3. L 6. que — inserenda] que perimenda est vel placitis conscribenda E 2. || L 7. ac R 2. improvorum iustitiam R 1. || L 9. perversori R 1. L 10. sepe] se R 1. || L 11. mollitione R 1. L 12. sit] fit R 2. E 2. || L 13. per has personas R 1. || L 15. placitus R 1. conscribentur E 2. L 17. triplatio nummorum] triplationeorum E 2; tribulationum eorum V 3. || L 18. Res — obligetur *des.* R 1. omnes R 2. || L 20. cause debite V 3. L 21. fiat] faciat R 1. || L 24. definitionem R 1. L 25. fuerit *deest* R 2. V 3. || L 26. deputetur E 2.

Erv.]

VII.

II, 5, 8.

Ne sub unius nomine cause res alia vel persona callidis definitionibus obligetur. De pena etiam, que sit in placitis inserenda.

Pravis ac malignis moribus improborum iustitie semper est sententiis obviandum. Ideoque, quia dira perversorum cupiditas ita sepe plurimos novarum fraudium molitione conlaqueat, ut, cum pro re qualibet adimplenda sit pactio, res eorum simul obligent ac personas, hoc fieri omnimodo proibemus. Sed quotiens undelibet placitum conscribitur, non amplius in transgressoris pena, quam duplatio reddende rei vel triplatio nummorum satisfatione taxetur. Res tamen omnis aut persona nullatenus obligetur; quia iniustum penitus adprobamus, ut unius causa debiti rerum fiat omnium perditio vel persone. Quodecumque igitur contra legis huius decretum conscriptum placitum sive definitio facta fuerit, ubicumque reperta, vacua omnismodis et invalida reputetur. Sola vero potestas regia erit in omnibus libera qualemcumque iusserit in placitis inserere penam.

II, 5, 8. *Codd.* E 1. V 1. 2. (4. 5). 6. (8. 13. 14. 15. 17. 18). — L 1. VII] FLAVIUS CHINDASVINDUS (FLS CHDS) REX *add.* V 1. 5. 6. 8. 14. 17; FLS GLS CHDS R. *add.* V 2; ANTIQUA *add.* V 15. || L 3. alia] alie V 1; aliena V 2. 6. L 4. obligentur E 1. || L 5. que sit] que perimenda est vel V 1. || L 10. mollitione V 1. L 11. sit] fit E 1. V 2. || L 14. conscribitur V 2. 6. L 15. duplicatio — triplicatio V 13. nummorum] *ita* E 1. V 2; rerum V 1. 4. 5. 6. || L 16. in satisfatione V 1. 5. 6. || L 18. debito V 1. L 20. sive] vel *Mad.* || L 22. omnimodis V. reputetur] reputentur E 1; deputetur V 1. 4. Sola — penam] *Hæc exhibent* E 1. V 1. 2. 6. 17. 18 (*de ceteris dubito*).

mandatum est; cf. *ibid.* 22, § 6; *L. Rom. Vis. Paul. I, 1, 2*: Neque contra leges neque contra bonos mores pacisei possumus. 1) *De indole huius legis disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 112 sq.*

II, 5, 9. *Recc. Eur.*]

VIII. ANTIQUA.

Quod omnis scriptura vel definitio, que per vim et metum extorta fuerit, valere non poterit.

Pactum¹, quod per vim extorserit persona potentior vel inferior, sive placita vel reliquas scripturas, id est, si ille, qui paciscitur, aut in custodia mittitur aut sub gladio mortem forte timuerit, aut ne penas quascumque vel ignominia patiatur, vel certe si aliquam iniuriam passus fuerit, huiusmodi pactio vel scriptura quelibet nullam habeat firmitatem.

II, 5, 10. *Extr.*]

FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De* superfluis scripturis et super ordinem legis confectis. 10

*) V 2: De his, qui contra legis ordinem confecerint scripturas. —
V 9. 19: Si aliquis scripturam fecerit amplius, quam lex iubet.

Plene discretionis ordo est incertis adhibere cognitionem et dubiis conicere fidem. Quia ergo de statu scripturarum solet dubietas in controversiis exoriri, adeo precepto decernitur evidenti, ut quicumque virorum ac feminarum testamenta, donationes, dotes vel quascumque scripturas conficit amplius, quam lex iubet², in quibuscumque partibus sive personis contra sanctionem legis de quarumcumque rerum distributione decreverit, non ideo ex toto habeantur invalide, quia ordo prefixus videtur esse transgressus; sed manentibus cunctis, que** salubrius ex legis auctoritate subsistunt, illa sola decidant, que contra legem inveniuntur manere descripta atque decreta. Huius*** rei evidenter iudices negotiorum hoc tenore descripta ordinabunt,

***) V 2. 3. 9. 19: que subsistunt ex legis huius auctoritate illa etc.

****) V 2: Huius rei evidenciam iudices negotiorum pro tenore iudicii ordinabunt, ut ille, cui plus conditor scripture contulit, quam oportuit etc. — V 3. 18: 25

II, 5, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — L 1. ANTIQUA] ita R. V 1. 2. 5; ANTIQUA. FLS GLS CHDS REX V 6. 17; FLS CHDS REX E 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; deest E 1. V 3. 4. 19. || L 2. que] quod R 1. exorta R 2. E 1. V 1. || L 4. Pactum quod] Que R 1; Pactum sive placitum quod V 2. vim] vim et metum E 2 (et m. post add.). V 1. 2. 4. 5. 6. sive placitum V 1; s. p. des. V 2. || L 5. forte mittitur V 3. || L 6. morte R 1. ne] ita R 2. 30 E 1. V 3. 6. 15. 17; nec R 1; si V 4; deest E 2. V 1. 2. 5. vel] aut E 1. ignominiam V. || L 7. pactio] placito R 1; patio E 2.

II, 5, 10. *Codd.* V 1. 2. 3. (4. 5). 6. 8. 9. (12. 17. 18. 19). — L 9. FL. — REX] ANTIQUA prae-mittit V 8; CDS REX V 9; ANTIQUA V 19; des. V 3. 4. 6; GLORIOSUS deest V 8. RECC.] RCDS V 2. 5. 17. 18; RECCAREUS V 1. || L 10. De — confectis des. V 3. 4. 12. et super o. legis des. V 8. 35 L 13. Plene — fidem des. V 4. 12. discretionis] dilectionis V 3; direptioni V 9; direptionis V 19. est ordo V 9. 19. adhibere] habere V 2. cognitionem — fidem] fidem et cognitionem in dubiis conicere veritatem V 9. 19. || L 14. dubietas in] dubietatis V 2. controversiis] controversia V 2. 3. 9. 19. L 15. adeo] ita V 2. 3. 9. 19; ideo cett. evidenti decernitur V 8; e. d. sanctione V 9. quicumque] quorumcumque V 9. || L 16. testamentum V 1. vel] seu V 2. vel in qua quis (qui V 19) scripturam conficit 40 V 9. 19. || L 17. vel contra V 1. 6. || L 18. quarumc. deest V 9. 19. decreverit] elegerit V 2. L 19. habeatur V 9. invalida V 6. 9. 19. || L 21. invenitur V 6. manere] esse V 3. 9. 19. descripta] conscripta V 2. 9. 19. atque decreta des. V 2. 3. 9. 12. 18. 19. || L 22. hoc] hec V 1. hunc tenorem descriptum V 12. || L 23. Huius deest V 9. 19.

1) Haec lex ad exemplum iuris Romani scripta certe ex Codice Euriciano sumpta est, ut 45 V, 4, 3 ex Cod. Eur. c. 286 et V, 2, 1 ex Cod. Eur. c. 309. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 113 sq. 2) Vide III, 1, 5. IV, 5, 1. 2.

Extr.] ut ille, cui plus conficitur per scripture seriem, quam oportuit, hoc solum II, 5, 10. accipiat, quod auctoritas legis demonstrat, et reliqua hi, quibus legitime debentur, vigore[†] iusticie consequantur.

5 Cuius rei evidentiam iudices negotiorum ac discretione servabunt, ut, cum tales scripture fuerint ipsorum iudicio presentate, non ex toto invalide iudicentur, sed hoc sui iudicii conscriptione notetur, ut cui plus confector scripture contulit, quam oportuit etc. — V 9. 19; Cuius rei evidentiam [index] negociorum hac discretione servabit, ut, cum talis scriptura fuerit in ipsius iudicio prolata, non ex toto habeatur invalida, sed hoc suo iudicio denotetur,

10 ita ut, ubi plus confector scripture contulit, quam oportuit etc.

†) V 3. 9. 19; iure percipiant pro vig. iust. cons.

Recc. Erv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 5, 11.

Que scripture valere poterunt, si ab his facte fuerint, qui sunt in annis minoribus constituti.

15 In¹ minoribus annis constitutis testandi de rebus suis vel alias quascumque definitiones faciendi seu per scripturam sive per idoneum testem, in quibuscumque personis elegerint, infra quartum decimum annum non illis aliter licentia erit, nisi gravis langor occurrerit, per quod eos fortasse mori suspicio sit. Quod si eos necessitas huius cause compresserit, utrisque a decimo etatis ipsorum anno faciendi quod
20 voluerint libertas plena manebit. Qui si ab egritudine convalescere potuerint, quidquid eos ordinasse constiterit, totum invalidum erit, donec aut rursus egrotantes iterum que ordinaverant nova ordinatione reforment, aut venientes usque ad plenum quartum decimum annum in omnibus iudicandi de rebus suis liberam habeant absolutamque licentiam. Ab infantia vero vel in qualibet etate dementes effecti et in eo vitio
25 absque intermissione temporis permanentes nec testimonium reddere nec, si quam forte voluntatem ediderint, nullam poterit firmitatem habere. Nam² qui per intervalla temporum vel orarum salutem videntur recipere et integra interdum mente persistere, de suis rebus ferre iudicium proiberi non poterunt.

II, 5, 10. l. 1. cui] qui V 6. 17. || l. 2. legis huius V 2. reliqua] alia in loco raso V 6. 30 l. 3. vigorē V 1. iusticio] iustissime V 2. consequantur] sequantur V 8; adsequantur V 18. || l. 4. Cuius] Quibus V 3. iudicis V 3. || l. 7. index deest V 9; iudices V 19. || l. 8. servabunt V 19. tales scripturae fuerint — prolatae V 19. || l. 9. habeatur invalida] invalidae iudicentur V 19.

II, 5, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 12. FL. — REX] des. E 1. V 3. 4; FLS CHDS REX E 2; F. CHINDASVINDUS R. V 8. RECESSVINDUS] ita R 2; 35 RECØDS R 1; RCDS V 2. 3. 6. 17; RECAREUS V 1. REX] ANTIQUA add. V 15. || l. 13. poterunt] ita E 2. V 2; potuerunt R 1; poterint corr. poterunt R 2; poterant V 1; poterint cell. qui] que R 1. l. 15. constituti E 2. V 1. 6; quidam constituti V 2. testandi] testari V 1; si testari V 6. || l. 16. faciendi] facere V 1. 6. sive] seu V 1. 2. || l. 18. languor E 1. V 1. 2. quod] ita R. E. V 6; quem alii. suspicio] suspectio V 1. 6. sit] est R 2. || l. 19. utriusque R 2. E 2. ad decimum R 1. ipsarum
40 anno R 1; ipsorum annorum E 2; annorum ipsorum V 3; sue anno V 2. || l. 20. plena deest R 1. Qui] ita R 2. E. V 1. 2; Quia V 3; Quod R 1. V 4. 5. 6. || l. 21. constiterit] contingerit V 2. totum] ita R. E 2. V 1. 2. 6; deest E 1. aliis. || l. 22. ordinaverint E 1. reforment] forment V 1. 5. plenum deest R 1. || l. 24. amentes V 2. vitio absque] que R 1. || l. 25. reddere] ita R. E. V 2. 3. 4; possint reddere V 1. 5; reddant V 6. *Pith.*; reddentes *Mad.* si] ita R 1. V 2. 6; sic cell. quam] qua R 1.
45 l. 26. nullam] ita R 1. V 2. 6; nullam R 2. E. V 1. 3. *rell.* poterint R 1. qui] que R 1. intervalla R 1. l. 27. salute R 1. || l. 28. prohibere E 1. V 3. 4. potuerunt R 1. E; poterint V 6.

1) Cf. II, 4, 12. IV, 3, 1. 4. 2) Cf. *Cod. Iust.* VI, 22, 9.

II, 5, 12. *Recc.*] X. FLAVIUS GLORIOSUS

RECESSVINDUS REX.

Qualiter confici vel firmari conveniat ultimas hominum voluntates.

Morientium¹ extrema voluntas, sive sit auctoris et testium manu suscripta, sive utrarumque partium signis extiterit roborata, sive tantummodo verbis coram probationem patuerit promulgata, omni perenniter valere subsistat. Id tantum magnum opere procurandum est, ut, quod instante quocumque periculo conscribi nequiverit, infra sex mensuum spatium qui hoc audierint suam coram iudice iurationem confirmant eiusdemque iuramenti conditionem tam suam quam testium manu conroborent. Dumque hec res plenum venerit in effectum, pro instantia sui laboris idem testes ex defuncti bonis trecensime pretium portionis prosequantur in solis tantummodo nummis; cartarum strumentis et librorum voluminibus sequestratis, que pertinebunt ad heredes integritate successionis. Qui testes infra sex menses procurent illi denunciare, in cuius nomine per talem hordinationem res translata dinoscitur extitisse. Quod si omnem legis huius decretum testes illi, quibus con-

II, 5, 12. *Codd.* R 1. 2. — L. 2. RECCES-
SVINDUS R 2; RECØDS R 1. ¶ L. 4. hominum]
omnium R 1. 2. ¶ L. 5. Morientis R 1. ¶ L. 7. utrum-
que R 1; utrorumque R 2. ¶ L. 10. magno opere
R 2. ¶ L. 11. procurandum est] procuretur R 1.
quod *deest* R 1. ¶ L. 12. quocumque R 1.
L. 14. sua — iuratione R 2. ¶ L. 20. solis] solidis
R 1. ¶ L. 21. nummis R 1. instrumentis R 2.
L. 27. omne R 2.

Erv.]

X.

Qualiter confici vel firmari conveniat ultimas hominum voluntates.

Morientium extrema voluntas, sive sit auctoris 5 et testium manu suscripta, sive utrarumque partium signis extiterit roborata, seu etiam, etsi auctor suscribere vel signum facere non prevaleat, alium tamen cum legitimis testibus suscriptorum vel signatorem ordinationis sue in- 10 stituat, sive quoque, si tantummodo verbis coram probationem ordinatio eius, qui moritur, patuerit promulgata: hec ordinationum quatuor genera omni perenniter valere subsistant. Id tantum magno opere procurandum est, ut 15 scripture ille, que secundum primi et secundi ordinis confectionem sunt alligate, id est, sive que auctoris et testium manu suscripte, seu que utrarumque partium signis extiterint roborate, infra sex menses 20 iuxta legem aliam² sacerdoti pateant publicande. Et si forsitan contigerit, ut in huiusmodi scripturis auctor, qui suscribere debuit, signum inpressit, hoc ipsud testis, qui in eadem scriptura suscriptor 25 accessit, iurare curabit, quia signum ipsud a conditore factum extiterit*. Ille vero scripture, que sub tertii ordinis alligatione

*) et tunc stabilis erit *add.* V 1 (*om. et.*) 5.
6. 8.

II, 5, 12. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6.
(8. 15. 17). — L. 1. X] FLS GLS RCDS (RECA-
REUS V 1) REX *add.* V 1. 2. 5. 17; FLS RCDS
REX *add.* E 1, *eadem et* NOVA V 8, ANTIQUA
NOVITER EMENDATA V 15. ¶ L. 6. suscri- *pro* 25
subscri- *hic et infra secundum* E 2. ¶ L. 7. signis aut
subscriptionibus V 3. *Mad.* ¶ L. 12. probationem]
ita E. V 6; probatione *cell.* ¶ L. 13. hec] *deest Mad.*
L. 14. valere] *ita* V 1; balere E 2; volare E 1;
valore *cell.* subsistant] persistent E 2. V 1. 3. 5. 10
L. 15. magno opere] *ita* E 2. V 1; magnopere *cell.*
L. 17. confectione E 1. ¶ L. 18. que] qui E 1; qua
E 2; *deest* V 2. manus E 2. ¶ L. 19. seu que] que
deest V 1. *Mad.* ¶ L. 22. contingerit E 2. V 6. ¶ L. 24. in-
presserit E 2 (*e corr.*). V 1. 2. 6. ¶ L. 24 et 26. ipsud] 15
ita E 1; ipsut E 2; ipsum *cell.* ¶ L. 28. alligationes E 1.

1) De hac lege cf. quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 116 sq. Quae vero lex et praecipue forma Ervigiana de signis et subscriptionibus doceat, exposui l. c. p. 26. 2) *Se.* II, 5, 14.

Recc.] missum est, infra constitutum tempus distulerint adimplere, noverint se falsariorum damno multari.

5

10

15

20

25

30

35

40

45

LL, Sect. 1, I.

Hrv.] sunt edite, id est, in quibus ad- **II, 5, 12.**
vocatus a conditore legitimus testis sus-
scripsit, tunc omni habebuntur stabiles
firmitate, quando infra sex menses et ille,
qui in eadem scriptura ad vicem morientis
suscriptor accessit, et reliqui testes, qui
ab eo rogati sunt, coram iudice con-
dicionibus factis iuraverint, quod in eadem
scriptura a se suscripta nulla sit fraus
inpressa, sed secundum voluntatem ipsius
conditoris habeatur conscripta, et quod
ab eo, qui eam condere voluit, rogati
extitissent, ut in eadem scriptura suscrip-
tores accederent et ad vicem conditoris
eam legitime roborarent. Illa vero vo-
luntas defuncti, que iusta quarti ordinis
modum verbis tantummodo coram pro-
batione promulgata patuerit, que instante
quocumque periculo** conscribi nequiverit, et
tamen ab eo, qui moritur, iussa fuerit
alligari, tunc robur plenissimum obtinebit,
si testes ipsi, qui hoc audierint, et rogati
a conditore extiterint, infra sex mensuum
spatium, hoc, quod iniunctum habuerint,
sua coram iudice iuratione confirment eiusdemque
iuramenti conditionem tam sua, quam testium
manu corroborent. Dumque hec res plenum ve-
nerit in effectum, pro instantia sui laboris idem
testes ex defuncti bonis tricesime pretium portionis
prosequantur in solis tantummodo nummis; car-
tarum instrumentis et librorum voluminibus se-
questratis, que pertinebunt ad heredes integritate
successionis. Qui testes infra sex menses pro-
curent illi denuntiare, in cuius nomine per talem
ordinationem res translata dinoscitur extitisse.

**) *V* 8 *add.*: vel forsitan cuiusque impedimenti
actione.

II, 5, 12. *l.* 3. omni] modo *add. al. m.* *E* 2;
omnes *V* 2. habeantur *V* 1. 2. 4. 5. 6. stabili
V 2. || *l.* 5. scripturam *E* 1. || *l.* 10. voluntate *E* 1.
l. 12. rogati *V*. || *l.* 16. iusta] *ita* (= *iuxta*) *E*;
iuxta *V*. || *l.* 17. probationem *E* 2. || *l.* 20. moritur]
moriturus est *V* 8. || *l.* 23. mensuum] mensium *V*.
l. 27. corroborent *E*. || *l.* 29. testes] *ita* *E*. *V* 1. 2. 6;
testis *cett.* trecesimae pretii portionem *E* 1;
trigesime *V* 1. 2. 6. || *l.* 30. prosequatur *E*. *V* 3. 4;
consequantur *V* 2; consequatur *V* 4. in *deest* *V* 2.
solis] solidis *E* 1. et cartarum *V* 2.

II, 5, 12.

Err.] Quod si omnem legis huius decretum testes illi, quibus commissum est, infra constitutum tempus distulerint adimplere, noverint se falsariorum damno multari. Excepto si se aliorum fraude vel calliditate seu etiam regia iussione***, 5 qua id infra sex menses explere nequiverint, inpeditos esse probaverint.

***) V 8 *add.*: aut difficultate vendicatoris presentie.

II, 5, 13. *Recc. Err.*]

XI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

10

Qualiter firmentur voluntates eorum, qui in itinere moriuntur.

In itinere pergens aut in expeditione publica moriens, si ingenuos secum non habeat, voluntatem suam propria manu conscribat. Quod si litteras nescierit aut pre langore scribere non potuerit, eandem voluntatem servis insinuet, quorum fidem episcopus adque iudex probare debebunt. Et si nullatenus antea fraudulentum fuisse 15 patuerint, quod sub iuramenti taxatione protulerint, conscribatur, ut sacerdotis adque iudicis suscriptione firmetur; hac postnodum autoritate regia roboratum, firmum quod decreverit habeatur.

II, 5, 14. *Recc. Err.*]

XII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut defuncti voluntas ante sex menses sacerdoti vel testibus publicetur. 20

Scripta voluntas defuncti ante sex menses¹ coram quolibet sacerdote vel testibus publicetur. Et si quis eandem qualibet fraude subpresserit, tantum illis, in* quibus testatus est, de proprio cogatur exolvere, quantum eiusdem scripture serie conquirere potuerant vel habere.

*) V 1. 2. 4. 5. 6 *pro* in quibus testatus est *praebent*: quibus scriptura facta esse dinoscitur; 25 V 8. 14. 19: in quibus testatus est vel scriptura facta esse dinoscitur.

II, 5, 12. l. 1. omne V. || l. 3. falsorum *corr.* falsariorum E 2; falsorum V 1. 6. 15. || l. 6. qua id] quod V 2. || l. 7. inpeditos esse] ita V 1. 2. 6; inpeditos sese E 1; inpedito se esse E 2. 30

II, 5, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 10. FL. — REX] *des.* E. V 3. 19; ANTIQUA *add.* V 15. 17; AN V 4. CHINDASVINDUS] ita R 2; CHINDS R 1; CHDS V 6; GLS CHDS V 1. 5; GLS RCDS V 2. || l. 11. volunt- *hic et infra secundum* R 1. E 2; volunt- *ceteri plerique.* moriuntur. In itinere *des.* R 1. || l. 12. Qui in itinere R 2. Itinere *corr.* In itinere E 2. || l. 13. habuerit V 2. 3. 4. suscribat R 2; subscribat V 4; scribat V 1. 5. per langorem E 2. V 1. 35 2. 6. || l. 14. scribere] iscribere R 1; *al. m. corr.* suscribere E 2; subscribere V 4; *deest* R 2. potuerit] ita R 1. E 2. V 1. 2. 4. 6; valuerit *ceit.* eadem E. V 6. quorum] eorum R 1. || l. 16. testatione E 1. l. 17. hac] ita R 1. V 6; ut V 2; hac *al. m. corr.* ut E 2; ac *ceit.* auctoritate E. V. postmodum] modum R 1.

II, 5, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 19). — l. 19. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] ita R 2; CHINDS R 1; CDS E 2; CHDS 40 V 1. 5. 6; GLS RCNDS V 2. || l. 20. coram sacerdote V. || l. 21. sacerdotem R 2. E 2. || l. 22. eadem R 1. supresserit R 1. || l. 23. per eiusdem R 2. V; de (*al. m. corr.* per) eiusdem E 2. serie] ita R 1; serie E 1; serie R 2. E 2. V. || l. 24. potuerunt R 1; poterant E 2. V 1. 6. 19.

1) Cf. *supra* II, 5, 12.

Recc. Err.]

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 5, 15.

De contropatione¹ manuum, si scriptura vertatur in dubium.

Omnes² scripture, quarum et auctor et testis defunctus est, in quibus tamen suscriptio vel signum conditoris adque testium firmitas repperitur, dum in audientia
5 prolata constiterint, ex aliis cartarum signis vel suscriptionibus contropentur, sufficiat-
que ad firmitatem vel veritatis huius indaginem agnoscendam trium aut quattuor
scripturarum similis et evidens prolata suscriptio. Quod si talibus scripturis legum
tempora obviaverint, pro certo decernitur, quia valere non poterunt.

Recc. Err.]

XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 5, 16.

10

De olografis scripturis.

Quia³ interdum necessitas ita sepe concurrit, ut sollempnitas legum libere conpleri
non possit, adeo, ubi qualitas locorum ita constiterit, ut non inveniantur testes, per
quos iuxta legum ordinem unusquisque suam adliget volumtatem, manu propria scribat
ea, que hordinare desiderat; ita ut specialiter adnotetur, quecumque iudicare voluerint,
15 vel que de rebus suis habere quemquam elegerint. Dies quoque et annus habeatur
in eis evidenter expressus. Deinde, toto scripture textu conscripto, rursus auctor ipse
suscribat⁴. Et dum hec scriptura infra xxx annos ad eum, in cuius nomine facta
est, vel ad successores eius pervenerit, eam episcopo vel iudici infra sex menses non
differat presentare. Quam sacerdos idem et iudex, adlatis sibimet tribus aliis scrip-
20 turis, in quibus testatoris suscriptio repperitur, ex earum contropationem considerent,

II, 5, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CHINDS R 1; CHDS E 2. V 6; GLS CHDS (CHNDS V 2) V 1. 2. 5. 17. || l. 2. contropationem manum R 1. si ser. vert.] subscriptor avertatur R 2; si *deest* R 1. || l. 3. et auctor] et autor R 1; et *deest* V 3. 18. || l. 4. repperitur] patet
25 V 2. audientiam V 1. 4. 5. *Mad.* || l. 5. exstiterint V 6. cartarum] scripturarum V 2. || l. 6. cognoscendam V 6. an] vel V 1. 2. 6. || l. 8. obviaverint] *ita* R 2. E 1. V 1—6. 8. 14. 15. 17. 18. 19; obviaverint R 1; obbiaberint E 2; non occurrerint *Mad.* certo] decreto E 2. potuerunt R 1; poterint V 6.

II, 5, 16. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 19). — l. 9. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4. 19; ANTIQUA *add.* V 15. RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECØDS R 1; RECDS (RCDS) E 2.
30 V 2. 5. 6; RECAREUS V 1; GLOR. *deest* V 6. || l. 10. olograbis E 2; ologrphis V 1; hologravis V 3. l. 11. ita] sta R 1; *deest* R 2. compl.] adimpleri V 1. || l. 12. adeo] ideo V 2. 3. 4. qualitas] equalitas E 2; inequalitas V 2. inveniatur R. E 1. testis R 1. || l. 13. quos] quod R 2. E 2. hordinc (ordine) R 2. E 1. adliget] *ita* E 2; adligent R 1; alliget *cett.* scribat] scribant E 1; suscribant R 2 et e *corr.* E 2; subscribant V 3. || l. 14. ca] *ita* R 1. hordinare desiderat] *ita* R 1; h. desiderant R 2; ordinare
35 desiderant E. V 3; o. desiderat V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 15. 19; ordinat *Mad.* adnotet V 2; adnotentur R. V 1. 3. 4. 5. 6. iudicare voluerint] *ita* R. V 3; iudicare (*al. m. corr.* ordire) voluerint E 2; iudicare voluerit V 4. *Mad.*; iudicare voluerit E 1; voluerit iudicare V 2; ordinare voluerit (*vol. ord.*) V 1. 5. 6. l. 15. elegerint] *ita* R. E. V 3; elegerit *cett.* annos R 2. E. || l. 16. Deinde toto] De R 1. scripture — rursus] scriptore texto conscripta rursus E 1; scripture ex toto scripturus summam *al. m. corr.*
40 scripture testus conscripturum sua manum E 2. textum V 1. 2. rursus V 3. 4. 5. *Mad.* autor R 1. l. 17. suscribat] rescribat E 1; subscribat V. nomen R 2. || l. 18. est] sint V 2; sint *al. m. corr.* est E 2. vel ad] vel a E 1; vel ad heredes vel ad V 2. eam] eum R 1. iudicibus V 3. || l. 19. presentari V 1. 4. et] vel V 3. sibimet tribus] sibi et R 1. || l. 20. suscriptio] *ita* R 1; scriptio V 3; suscriptio *cett.* contropatione E. V.

45 1) *De contropatione scripturarum cf. quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 30 sqq.*
2) *Cf. ibid. p. 34 sq. et p. 23.* 3) *Cf. Nov. Valent. III. 20 (L. Rom. Vis. Val. 4) 2, § 2. et supra II, 5, 13; 'N. Arch.' XXIV, p. 34.* 4) *Isidori Etymol. V, 24, 7: Holographum testamentum est manu auctoris totum conscriptum atque subscriptum; cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 34 sq.*

II, 5, 16. *Recc. Erv.*] si certa et evidens scriptura est, quam idem conditor olografa ratione conscripsit. Et dum sta prevederint, eadem cartula, que offertur, vera nihilominus habeatur, adque etiam continuo sacerdos ipse vel iudex sive alii testes idonei eandem olografam scripturam sua denuo suscriptione confirment. Et sic voluntas ipsius testatoris plenissimam obtineat firmitatem.

II, 5, 17. *Recc. Erv.*] XV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De contropatione scripturarum et earum pena solvenda.

Sicut¹, ubi convenit miseranter hoccurrere, salutaria remedia non negamus, ita, ubi contentio inrationabilis exoritur, censuram ponere iuste debemus. Proinde cum de quibuslibet scripturis parentum, quas tamen iustissime hac legitime et de rebus sibi debitis patuerit esse conscriptas, fuerit exorta contentio, si ille, cui scriptura profertur, nescire se dixerit ipsius scripture veritatem, mox prolator ille iurare cogatur: nihil fraudis, nihil lesionis in ea quandoque aut a se factum esse aut ab alio quocumque factum omnimodo cognovisse vel nosse; sed ita manere, sicut auctor eius eam voluit vel ordinare vel roborare. Deinde ille, qui hanc renuit accipere, cogatur iurare: se hanc scripturam veram esse nescire nullaque evidenti cognitione sapere, seu ab auctore suo legitime hac legaliter confectam existere, neque suscriptionem vel signum auctoris veridici facta cognoscere². Post hec querenda ab utrisque partibus in scriniis domesticis instrumenta cartarum, ut contropatis aliarum scripturarum

II, 5, 16. l. 1. olografa E 2; olographa V 1. || l. 2. sta] ita R 1; sta corr. al. m. ista E 2; ista cett. cartulam R 1; cartola R 2. E 1. || l. 3. sive] sibi R 1. || l. 4. olografa E 1; olograva R 2; olograbam E 2; olographam V 1. scriptura E 1. suscriptione] ita R; scriptione E 1. V 3; suscriptione cett.

II, 5, 17. *Codd.* R 1. 2. (4 frg.). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 6. FL. — REX] des. E 1. V 3. 4. 6. 19; ANTIQUA add. V 15. GLOR. deest E 2. V. RECESSVINDUS] ita R 2; RECØDS R 1; RCDS E 2. V 2. 5. 17; RECAREUS V 1. || l. 7. contropatione] contropationem R 1; conprobatione E 1. V 17. || l. 8. occurrere E. V. ita] ita ut R 1. || l. 9. contemptio E 1; contentio E 2. || l. 11. conscriptas] conscripta si R 1. contemptio E 1; contentio E 2. cui] cuius R 2. E 1. iscriptura R 1. || l. 13. aut non a se R 1. esse] fuisse R 1. || l. 14. omnimodo] omnino R 1. auctor] ita R 2. 4. E. V; autor R 1; et ita infra. || l. 15. vel ord.] vel deest R 1. V 1. 2. 6. hordinare R 2. 4. hanc] eam V 1. 2. 4. 5. 6. 8. renuat R 4; renuit E 1. V. || l. 16. se] sed R 1. || l. 17. hac] ita R 1. 2. 4; hanc E 2; ac alii. neque] ne R 1. suscriptionem] ita R 1; suscriptione R 2; suscriptionem R 4; suscriptionem E 2. V; scriptionem E 2. || l. 18. verefici R 1; veridici R 2. E; veridice V. facta] ita R 1. 2. E 2; factam V 2; factum cett. querendã R 1; querenda sunt E 2. V 1. Mad. et V 6, ubi sunt al. m. post add.; querenda erunt V 2. 5. || l. 19. contropatis] conprobatis R 1.

1) De hac lege v. quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 30 sqq. 34 sqq. 2) Cum hoc duplici sacramento cf. quae Iustinianus Nov. LXXIII, c. 7, § 3 de eadem re constituit: (Auth.) Sin vero nihil aliud adinveniat praeter collationem instrumentorum, quod hactenus valuit fiat, ut qui profert ad collationes documentum iuret sollemniter; ut autem aliquod omnino causa sumat augmentum ad maiorem negotii fidem, et ipse qui haec petit fieri (αὐτὸς ὁ ταῦτα αἰτῶν γενέσθαι) iuret, quia non aliam idoneam habens fidem ad collationes instrumentorum venit nec quicquam circa eam egit aut machinatus est, quod forte possit veritatem abscondere. Cf. Iuliani versionem, Const. LXVI, c. 7: qui instrumentum producit legitimum sacramentum subeat: quod nulla malitia usus est; sed et is, qui fidem instrumenti exigit, de dolo et calumnia iusiurandum subeat. De tenore iurisiurandi producentis praeterea refert eiusdem capituli principium haec: (Auth.) quia nihil maligni conscius in eo, quod a se profertur, nec quandam artem circa collationem fieri praeparans sic utitur eo, quatenus neque perimatur quicquam omnino et per omnia munitio in rebus fiat; cf. Iulianum: ille quidem, qui instrumentum producit, sacramentum praestet, quod nullius malitiae conscius est in eo instrumento commissae.

Recc. Err.] suscriptionibus adque signis possit agnosci, utrum habeatur idonea, an II, 5, 17. reprobetur indigna. Iam tunc, si in domesticis scriniis scripture auctoris repperte non fuerint, ad quarum similitudinem scriptura prolata firmetur, ita demum ille, qui scripturam profert, ubicumque potuerit alias scripturas auctoris procuret inquirere, 5 per quarum similitudinem scripturam, quam profert, veram esse confirmet. Sicque per talem convenientiam latenti veritate repperta, nec ille, qui scripturam profert, in convincendo eam esse idoneam ex longinquo testes advocans damna sustineat, nec ille, qui hanc contemnit recipere, penam scripture cogatur implere. Quibus ita actis, si ille, qui scripturam indignam esse contendit, non pro veritatis cognitione, sed pro 10 sola commotione partis adverse, ad convincendam dignitatem scripture et in adducendis testibus et in sustinendis dispendiis laborare fecerit adversantem, tunc ipse, qui scripturam profert, exhibitis testibus esse idoneam et inlesam scripturam adfirmet, hac postea sic ille, qui per contentionem indebitam in adducendis testibus laborem intulit adversanti, penam damni, quam scriptura continet, evidenter adimpleat¹. Certe si aut 15 tanta res non est, unde penam suppleat, quam auctor eius instituit, quam de rebus suis legitimum iudicium ferret, aut etiam sponte suo hanc ipsam penam nolit implere, rem, que illi de eiusdem auctoris competit iure, ei, quem convexabit indebite, cogatur cessionis ordinem dare. Hanc sane legem in solis parentum scripturis servanda esse decernimus, propter quod filios vel nepotes iniusta contentione ab alterutrum aut se 20 aut extraneorum partes vidimus convexare; ista evidenter condicione servata, ut, si ex aliis obpositionibus legum eadem scriptura dicitur convellenda, vox inpuignantis pro certo sit libera.

Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGICA REX.

II, 5, 18.

Ne aliut quis per testem, aliut per scripturam alligare presumat.

25 Cum sive sint verba sive scripturarum quedam indicia, que tamen vera esse oporteat adque simplicia, per que unus in alterius cognitionem, transferat notitiam suam, novellis nunc agitur argumentis, ut in donationibus

II, 5, 17. l. 1. suscriptionibus E 1. V. an] hac R 1. || l. 2. reprobetur] ita R. E. V 1—6. 8. 14; probetur V 15; res probetur Mad. || l. 3. fuerit R 1. || l. 4. iscripturam R 1. || l. 5. vera R 1. 30 l. 6. qui iscripturam R 1. || l. 7. convincendo] conveniendo R 1; conveniendo corr. al. m. convincendo E 2. || l. 8. ille] illo R 2. E. contempsit E 1. V 6. iscripture R 1. cogatur] artetur V 3. || l. 9. iscripturam R 1; scripturam illam V 1. 6. || l. 10. commotione] commutatione R 1. partis] pacis R 1. in adducendis] ad inducendis R 1. V 1. || l. 12. iscripturam R 1. profert] vera add. E 2; veram add. V 1. 6. Mad. exhibitis E. V. || l. 13. contemptionem E 1; contemtionem E 2. indebitam] indubitam 35 e corr. R 1; induvitam al. m. corr. indevitam E 2. testibus] et in sustinendis laboribus add. V 6. laborem intulit] laborare intulerit E 1. || l. 14. pena R 1. E 1. si aut] aut si R 1. || l. 15. pena R 1. quam de] ita R 2. E; quam R 1 (quam = 'quantum' vel 'in quantum'); cum de V 1. 2. 6; quum de Mad. l. 16. sponte] exponte R 1. suo] ita R 1. 2. E 2; sua E 1. V. nolit] ita E 1. V 2; nollit R 1; noluit cett. || l. 17. rem deest R 1. competet R 1. convexabit] vexabit R 1; convexavit E. V 1. 40 l. 18. ordine E. V. scripturis] scripture R 1. servandam E. V. || l. 19. alterutro E 1. V. aut] ut R 1. l. 20. ista] ita R 1; sta R 2. || l. 21. expositionibus R 1. eandem scripturam R 1; eadem scripturam E 2. dicitur] dicimus R 1; noscitur V 15. convallandam E 2.

II, 5, 18. Codd. E 2. V 1. 2. 4. (5). 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 23. FL. — REX] des. V 4. 6. 19; Intromissa lex ista in libro secundo, titulo quinto, era quinta praemittit V 14; ANTIQUA 45 add. V 15. GLOR. deest E 2. EGICA] ita E 2. V 5. 14. 17; EGIGA V 1. 8; RCSDS V 2; CINTASVINTUS Mad. || l. 24. aliut] ita semper E 2; aliud cett. testem] testes V 1. allegare V 2. || l. 26. oportet V 1. 4. 5. adque] ita E 2; atque cett. cognitione E 2. || l. 27. agitur] ita E 2; vero agitur V 2; peragitur cett.

1) Cf. Cod. Iust. IV, 21, 16.

II, 5, 18. Nov.] vel transhactionibus scripturarum prompta videatur quorundam donatorum voluntas; que tamen testibus aliut alliget occulte, quam quod per scripture seriem noscitur definisse. In qua bifarie duplicitatis astutia quid aliut quam duplex comprobatur voluntas, quia, simplicitatis puritate exclusa, aliut foris publicat, aliut per occultum alligat testem? Quapropter, cum quisquis de 5 quibuslibet rebus scripturam donationis vel venditionis in alterius faciens nomine aliut reperiatur conligare per testem, quam quod per manifestam scripturam cognoscitur definisse, noverit se parti illi penam scripture debere persolvere, cui circumventionem callida noscitur inlusisse, et insuper cum infamio sue persone, quod semel eum constat dedisse, nulla unquam poterit 10 repetitione repossidere. Nec testis illic ad testificandum aliut admittatur, qui aliquid aliut protestetur, quam quod prolata donatoris scriptura testatur, ut, repulsa deinceps omni argumentationis sollicitudine, quidquid per manifestam et legitimam scripturarum seriem definitur, nulla subordinati testis machinatione devocetur in irritum. Et hec quidem lex inter equales gradu vel ordine 15 promulgata servabitur. Ceterum si eiusdem potestatis atque compassionis¹ sit ille, qui scripturam se accepisse obiecerit, ut potius exacta ab eo, quam oblata ei scriptura credatur, quidquid de huiusmodi occasionibus ab auctore scripture convinci poterit, tunc et scriptura ipsa invalida erit, et res in donatoris iure possessura transibit. 20

II, 5, 19. Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

Ut² nemo deinceps citra fidem regiam vel propria causarum negotia in deceptione regie potestatis vel cuiuslibet alterius se iuramenti vinculo alligare presumat.

Plerumque solet humani generis inimicus pravis corda hominum suggestionibus inretire et fidelium animos pestifero veneni poculo sauciare. Inde 25

II, 5, 18. l. 1. vel] et V 2. 6; *deest Mad.* transhactionibus] *ita E 2. V 6;* transactionibus *cott.*; vel causis *add. Mad.* || l. 2. quam quod] *patule add. V 1. 4. Mad., post add. V 6.* || l. 3. noxitur *E 2 (hic et infra). V 6.* astutia — simplicitatis *des. E 2.* || l. 4. dupla *V 2.* || l. 5. allegat *V 1;* alligat *V 6;* obliget *V 2.* Quapropter — testem quam *des. E 2.* || l. 6. scripturarum donationes vel venditiones *V 1. 30 vindiccionis V 6.* || l. 7. conlegare *V 1;* alligare *V 4.* manifesta scriptura *E 2;* manifestas scripturas *V 4. 5. Mad.* || l. 8. agnoscitur *V 4. Mad.* penas *E 2.* debere] *ita V 2. Mad.; devere E 2; deest V 1. 4. 5. 6.* || l. 9. cui circumventionem] *nam circumventionem E 2.* calida *E 2.* infamio] *ita V 1. 6;* infamie *E 2;* infamia *V 2. 4. Pith. Mad.* || l. 10. nullam unquam p. repetitionem *E 2.* || l. 11. testes *E 2.* amittitur *E 2.* || l. 12. aliquid *E 2.* protestatur *E 2.* prolata donatur *E 2.* || l. 14. nulla] *nullus E 2. 85 V 1;* unquam *add. V 1. 4.* subornati *Mad.* machinatione *E 2.* || l. 15. revocetur *V 15.* || l. 16. compassionis] *ita E 2. V 2;* compassionis *corr. conpersionis V 6;* conpersionis *V 1. 4;* conditionis *Pith. Mad.* non sit *V 2.* || l. 17. se *deest E 2.* || l. 18. ei] *eis E 2.* quidquid] *quid E 2.* de huiusmodi] *eiusmodi E 2;* ille huiusmodi *V 2.* occas.] *actionibus V 15.* auctore *E 2.* || l. 19. scripturarum *V 2.* || l. 20. iure] *ita E 2. V 1. 2. 6;* iura *V 4. Pith. Mad.* possessura] *posset E 2;* possidenda *V 5.* transibit] *transire 40 ead. man. corr. transivit E 2;* transivit *V 6.*

II, 5, 19. *Codd. E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. (15). 17. — l. 21. FL. — REX] des. E 2. V 4. 6;* NOVA *add. Mad. (ex V 15?).* GLOR.] *GLS V 2. 3;* GLOR. *Mad. (ex V 15?).* EGIGA] *ita V 1. 2. Pith.;* EGIGA *V 3;* EGICA *V 5. 17. Mad.* || l. 22. citra] *cetera E 2;* contra *V 1. 3. 4.* || l. 23. in deceptione] *in deest V 2. 4. 5. 6.* cuiuslibet] *rei add. V 3.* || l. 24. adligare *V 1;* obligare *V 4.* presumerit *V 3. 45 l. 26.* animas *V 3.* sauciari *V 4.* Inde] *ita V 1. 5. 8;* in *E 2;* id est *V 3;* Idecirco *V 2;* Proinde *V 6. 17;* Unde *V 4.*

1) *Id est: 'si tantae potestatis et tam exiguae compassionis ille est'.* 2) *Haec lex novella, ad calcem libri huius addita, est supplemento legibus II, 1, 6—9; cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 507; XXIV, p. 69.*

Nov.] quod, quanto plebs regie celsitudinis culmen sincera debet reverentia honorare, **II, 5, 19.**
 tanto amplius* vel in eius deceptione vel aliarum personarum videntur mentes
 plebium excitari. Quidam enim, dum sententiam illam canonis Toletani¹
 adtendunt, in qua decretum est, neminem licere citra manifestum et evidens
 5 culpe indicium ab honore sui ordinis vel servitio domus regie deici et nec
 antea vinculorum nexibus inligari vel questionibus subdi, nisi prius in publica
 fuerint examinatione deducti, subtili se quodammodo iuramento in necem vel
 abiectioem regiam perfidie nituntur fraudibus alligare; ne ea, que fraudis
 moliuntur peragenda consiliis, ab alterutro cernantur quandoquidem propalari.
 10 Quod et temporibus nostris detectum facinus manifestis eorum confessionibus
 retinetur, qui nostram gloriam conati sunt aut gladio interimere aut mortifera
 veneni potione decipere². His igitur nefarie argumentationis consiliis legalibus
 congruit obviare censuris, quod nec principalis honor qualibet possit gravitate
 devolvi, et infidelium pectora condigna debeant ultione retundi. Unde speciali
 15 edicto decernimus, ut nemo deinceps citra fidem regiam vel propria causarum

*) V 3; amplius in eius deceptionem retundi, ut ipsi tali edicto decernimus, ut
 nemo personarum videatur mentes levium excitare. Quidam etc.

II, 5, 19. l. 1. quod] ita E 2. V 3; que V 4; deest V 5; quia cett. plebs] plus V 3. reverentia E 2.
 honorari V 3. || l. 2. vel in eius] vel eius E 2. vel aliarum des. E 2. V 3. 5. persone V 3; pre V 5.
 20 videtur V 2. 6. 17; videntes V 1. || l. 3. excitari] ita E 2. V 4; excitare cett. Quidam — potione
 decipere (infra l. 12) om. V 2. || l. 4. citra] cetera E 2; contra V 4. manifestum — indicium] ita V 3.
 4. 5; cf. Conc. Tol. XIII. c. 2; manifesta et evidens culpe induci E 2; manifeste evidentiā culpe
 induci V 1. 6. 17. Pith. || l. 5. onore E 2; honore V 1. deici et] dici et V 1; deici V 3; duci V 5.
 l. 6. illigari V 1. nisi] nam si E 2; nihil V 4. || l. 7. nece V 1; neces V 5. || l. 8. perfidis V 5.
 25 alligare — fraudis des. V 4. alligare] adligare E 2; illigari V 1; inligare V 3. ne — fraudis] nec ea
 que de fraudibus E 2; nec eam que nefandis V 3. fraudis deest V 5. || l. 9. peragende E 2; peragendas
 V 4; peragere V 5; poenam quandam V 3. ne ab V 4. alterutrum E 2. cernuntur V 1; decernantur
 V 4; testantur V 3. propalari] propagari E 2. V 4. 5. 6. || l. 10. Quod et] Quod de E 2; Quod in V 1.
 30 f. V 1; facinus detectum V 3. eorum] se E 2. || l. 12. legalibus deest V 2. || l. 13. congruit obviare
 censuris legalibus V 6. Pith. obviari V 2. 4. quod] ita E 2. V 2. 6 (ubi aut post add.); quot V 3; quo
 V 1. 4. 5; quout V 17. Pith. honos E 2. gravitate devolvi] grabitate devolvi E 2; pravitate develli
 V 3. || l. 14. Unde] Ut V 3. speciali] specialiter E 2; ipsi tali V 3. || l. 15. edicto] edictione V 1;
 edicione V 5; editione V 4. citra] cetera E 2; contra V 3. regiam vel — negotia] regia negotio V 3.

35 1) Sc. can. 2. Concilii Toletani XIII. a. 683. sub Ervigio rege habili: decrevimus, ut
 nullus deinceps ex palatini ordinis gradu vel religionis sanctae conventu regiae subtilitatis astu
 vel profanae potestatis instinctu sive quorumlibet hominum malitiosae voluntatis obnixu citra
 manifestum et evidens culpae suae indicium ab honore sui ordinis vel servitio domus regiae
 arceatur, non antea vinculorum nexibus illigetur, non quaestioni subdatur, non quibuslibet tormen-
 40 torum vel flagellorum generibus maceretur, non rebus privetur neque etiam carceralibus custodiis
 mancipetur neque adhibitis hinc inde iniustis occasionibus abdicetur, per quod illi violenta, occulta
 vel fraudulenta professio extrahatur; sed is, qui accusatur, gradum ordinis sui tenens et nihil
 ante de supradictorum capitulorum nocibilitate persentiens, in publica sacerdotum, seniorum atque
 etiam gardingorum discussione deductus et iustissime perquisitus, aut obnoxius reatui detectae
 45 culpae legum poenas excipiat, aut innoxius iudicio omnium comprobatus appareat. 2) Spectant
 haec verba ad detectam coniurationem a Sisberto metropolitano Toletano contra Egicanum regem
 factam.; cf. Dahn, 'Könige' V, p. 220 sq. Sisbertus a concilio Toletano XVI. (a. 693) con-
 demnatus est; cf. eiusdem concilii can. 9. 10. et Decretum iudicii canonibus subiectum.

II, 5, 19. Nov.] negotia se cum alio presumat vinculis nectere iuramenti aut in deceptione potestatis regie vel cuiuslibet alterius tam scelerate fraudis audeat actione constringi. Si quis vero amodo aliter, quam premissum est, huiusmodi iuramento se alligare presumerit, illius se noverit legis perculi sanctione, que perfidis noscitur et contra regem agentibus promulgata existere¹. 5

II, 5, 19. l. 1. cum alio] aut alios V 3. in deceptione] in deceptionem V 3. 5; de inceptioem V 4. || l. 2. se audeat V 3. || l. 3. constringere V 5, ubi actione *deest*. || l. 4. alligare] alligari V 6; illigari V 2. illius se noverit *des*. V 3. perculi] *ita* V 6. *Pith.*; percelli V 5; periculi E 2. V 1. 2; periculis V 3. 4. *Mad.* que perfidis] quid perfidis E 2; que de p. V 3. || l. 5. existere] subiacebit *add.* V 3. 10

1) *Relegatur his verbis ad legem II, 1, 8.*

LIBER TERTIUS.

I. TITULUS: DE DISPOSITIONIBUS NUPTIARUM.

- I. Ut tam Goto Romana, quam Romano Gotam matrimonio liceat sociari.
 5 II. Si puella contra voluntate patris alio nubat, cum sit alteri disponsata.
 III. De non revocandis datis arris.
 IIII. Ne viris minoris etatis maiores femine disponentur.
 V. De quantitate rerum conscribende dotis.
 VI. Ut dotem puelle pater exigat et conservet.
 10 VII. Ut patre mortuo utriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat.
 VIII. Si fratres nuptias puelle differant, aut si puella impudice nuptias presumat.
 Recc.] VIII. Ut de quibuscumque rebus | *Erv.*] VIII. Ne sine dote coniugium fiat,
 dos conscripta fuerit, firmitatem | et ut, de quibuscumque rebus dos
 15 optineat. | conscripta fuerit, firmitatem ob-
 tineat.

Ut¹ tam Goto Romana, quam Romano Gotam matrimonio liceat sociari.

Sollicita cura in principem esse dinoscitur, cum pro futuris utilitatibus beneficia
 20 populo providentur; nec parum exultare debet libertas ingenita, cum fractas vires

LIB. III. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. 4 (frg.). E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 6. — l. 1. ORDINE]*
 ::: INES R 1; ORIGINE E 2. V 3. 5. || l. 3. NUPTIARUM] SCRIPTURARUM E 1.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 4. Goto corr. Gotus R 2; Gotho Romanam E 1.
 Romano] Romanus E 2. Gotham E 1. matrimonio l. sociari *des. R 2.* || l. 5. voluntate] *ita R 1. E 2;*
 25 voluntatem R 2. cum] quae E 1; cum — disponsata *des. R 2.* || l. 7. maioris E 2. || l. 10. utrisque
 sexu E 1. coniunctio filiorum R 1. in — consistat *des. R 2.* || l. 12. Si] Ut E 2. aut — presumat
des. R 2. || l. 13. Ut] *ita R;* Ne sine dote coniugium fiat et ut E 1; Ne — fiat ut E 2. || l. 14. dos]
 dotes E 1. fuerint R 2. firmitate R 2. E 1. || l. 15. optineat] obtineat E; habeat R 2.

III, 1, 1. *Codd. R 1. 2. 4 (frg.). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 17. AN-*
 30 TIQUA] *ita R 1. 2. V 4. 6. 15; deest E. V 1. 2. 3. 8. 19; FLS RCDS REX V 5. 17. Pith.; cf. Mad.*
 l. 18. Goto] Gotus R 2; Gotho E 1; Gothos V 1; Gothis V 4. Romana] *ita R 1; Romanam cett.*
 Romano] Romanus E 2; Romanos V 1; Romanis V 4. Gotham E 1. V 1. in matrimonio V 1. 4.
 sociare R 2. E 2. V 1. 4. 6. || l. 19. principem] *ita R 1. 2. E. V 2;* principe *cett.* hutilitatibus R 1.
 l. 20. populo] *ita R 1. 2. V 3. 15; populorum cett.* ingenita] ingenuitas E.

35 1) De hac Leovigildi, ut videtur, lege cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 477 sq.; XXIV,
 p. 573 sqq.

III, 1, 1. *Recc. Err.*] habuerit prisce legis¹ abolita sententia, que incongrue dividere maluit personas in coniuges, quas dignitas conparet exequabit in genere. Ob hoc meliori proposito salubriter censentes, prisce legis remota sententia, hac in perpetuum valitura lege sancimus: ut tam Gotus Romanam, quam etiam Gotam Romanus si coniugem habere voluerit, premissa petitione dignissimam, facultas eis nubendi subiaceat, liberum-⁵ que sit libero liberam, quam voluerit, honesta coniunctione, consultum perquirendo, prosapie sollempniter consensu* comite², percipere coniugem.

*) *Pro verbis*: consensu comite percipere coniugem, quae probantur codicibus R 1. 2. 4. E 1. V 3. 6 (*pr. man.*). 14. 19. *Mad.*, praebent E 2. V 1. 2. 4. 5. 6 (*alt. man.*). 8. 17. *Pith.*: consensu comite permittente percipere coniugem.

10

III, 1, 2. *Recc.*] II. ANTIQUA.

Si³ puella contra voluntatem patris alio nubat, cum sit alteri dispensata.

Si quis puellam cum voluntatem patris sponsatam habuerit, et ipsa puella, contemnens voluntatem patris, ad alium tendens, patri contradicat, ut illi non detur, cui a patre fuerit pacta, hoc ita eam nullo modo facere permittimus. Quod

Err.] II.

Si puella contra voluntatem patris alio nubat, cum sit alteri dispensata.

Si quis puellam cum voluntate patris aut aliorum propinquorum parentum, quibus ex lege huiusmodi potestas tribuitur, sponsatam habuerit, et ipsa puella, contemnens voluntatem parentum, ad alium tendens, parentibus contradicat, ut illi non detur, cui a parentibus

20

III, 1, 1. l. 1. abolita] oblita E 2. V 4. 8; absoluta *Mad.* incongruen R 2. 4. || l. 2. dignitas] dignas R 1. conparet] comparans R 1; comparare E 1. exequabit] ita R 2. E; equabit R 4; exequavit R 1. V 1. 2. 3. alii; acquaverit V 6. *Pith.* || l. 3. preposito R 1. valetura R 1. || l. 4. sancimus R 4; sancimus E 1; sancimus E 2. tam] etiam E 1; si tam V 2. Gothus E 1. Gotha T 1. si] sivi E 2; sibi R 4. V 2; si sibi V 1. 6. *Pith.* coniugem] ita R 2. 4. E 2. V; coniuge R 1. E 1. || l. 5. abere R 2. 25 E 2. permissam R 4. petitionem R 2. 4. E 2. dignissima E 1. V. eis] eisque R 1. liberumque] liberumque R 2; liberoque R 4. || l. 6. libero deest R 1. 4. E 2; libero R 2. libera R 2. onesta c. R 1; honestam coniunctionem R 2. 4. consultum perquirendum R 1. 4. V 3; consultu perquirendo E 1. V 1. 6; consulto perquirendo V 2. || l. 7. prosapie] prosapiam V 1. 2. 6; prosapientie E 2; prosapiens V 3. sollempniter] sollempnitatis *corr.* sollempniter E 2; sollempnitatis V 2; sollempni (solempni) V 1. 4. 5. 30 8. 17; psollempni R 4; sollempnem V 3. consensus *Mad.* comitte R 4; comitem V 3.

III, 1, 2. *Codd.* R 1. 2. 4 (*fry.*). — l. 15. cum voluntatem] ita R 1. 2; contra voluntatem R 4. l. 16. et ut ipsa R 4.

III, 1, 2. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 11. II] ANTIQUA *add.* V 1. 4. 5. 6. 8. 17; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. || l. 15. aut] vel E 2. || l. 18. ipsa] 35 illa V 1.

1) Haec verba aut ad L. Rom. Vis. C. Th. III, 14, 1 cum Interpretatione aut, quod verisimilius est, ad legem quandam deperditam Codicis Euriciani, quae eadem constituit, referenda sunt. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 88 sq.; XXIV, p. 573 sqq. 2) Id est 'prosapiae (= parentum) consensu comitante', ubi comite eodem modo usurpatur atque in verbis 'vita comite', Genes. 18, 10. 14. Verba: consensu comite permittente, sub asterisco a nobis subiecta, quae viri docti de comitis consensu intelligenda esse opinati sunt, non sunt genuini textus. Suspicio verbum permittente glossulam esse a scriba quodam additam ad vocem comite interpretandam indeque in textum irrepsisse. Cf. etiam quae monui 'N. Arch.' XXIV, p. 575. 3) De hac lege et reliquis huius tituli legibus antiquis c. 6. 7. 8. cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 577 sqq. 45 Praeterea de hoc et sequentibus capitulis cf. Dahn, 'Studien' p. 114 sqq.; London, Quaestiones de historia iuris familiae, quod in lege Visigothorum incest (Diss. iur. Regimont. a. 1875).

Recc.] si ipsa puella contra voluntatem paternam ad alium, quem ipsa cupierat, forte pervenerit, et ipse eam uxorem habere presumerit, ambo in potestatem eius tradantur, qui eam cum voluntatem patris sponsatam habuerat. Et si fratres vel mater eius aut alii parentes male voluntati eius consenserint, ut eam illi traderent, quem ipsa sibi contra paternam voluntatem cupierat, et hoc ad effectum perduxerint, illi, qui hoc macinaverunt, libram auri dent, cui rex iusserit; sic tamen, ut voluntas eorum non habeat firmitatem, sed ipsi, sicut superius diximus, ambo tradantur cum omni substantia sua illi, cui antea fuerat disponsata. Eandem legem precipimus custodiri, si pater de filie nuptiis definierit et de pretio convenerit, hac si ab hac vita transierit, antequam eam pater suus nuptui tradat: ut illi puella tradatur, cui a patre vel a matre pacta constiterit.

III, 1, 2. l. 4. ambi R 2. potestate R 2. 4. l. 5. voluntatem] ita R 1. 4; voluntate R 2. || l. 11. libra R 1. || l. 16. disponsata] sponsata R 2. 4. Eadem R 1. || l. 18. nubtias R 4. || l. 19. hac] ita R 1. 4; ac R 2. transierint R 1. l. 20. nuptui] ita R 1; nubtui R 4; nuptu R 2. l. 22. constiterat R 1.

30

35

40

Err.] fuerit pacta, hoc ita eam nullo modo facere III, 1, 2. permittimus. Quod si ipsa puella contra voluntatem parentum ad alium, quem ipsa cupierat, forte pervenerit, et ipse eam uxorem habere forte presumerit, ambo in potestate eius tradantur, qui eam cum voluntate parentum sponsatam habuerat. Et si fratres vel mater eius aut alii parentes male voluntati eius consenserint, ut eam illi traderent, quem ipsa sibi contra paterna voluntate cupierat, et hoc ad effectum perduxerint, illi, qui hoc machinaverunt, libram auri dent, cui rex iusserit; sic tamen, ut voluntas eorum non habeat firmitatem, sed ipsi, sicut superius diximus, ambo tradantur cum omni substantia sua illi, cui antea fuerat disponsata. Eandem legem precipimus custodiri, si pater de filie nuptiis definierit et de pretio convenerit, ac si ab hac vita transierit, antequam eam pater suus nuptui tradat: ut illi puella tradatur, cui a patre vel a matre pacta constiterit.

III, 1, 2. l. 2. voluntate E 1. || l. 3. quem] quae E 1. || l. 4. forte presumerit] ita E 1. V 1. 4. 5. Pith.; presumerit E 2. V 2. 6. 8. 14. 15; voluerit V 3. Mad. || l. 5. potestatem V 2. 3. 15. l. 6. sponsatam] ita E 2. V 3. Mad.; desponsatam V 1. 4. 5; disponsatam V 2. 8. 15; sponsam E 1. V 6. Pith. || l. 8. voluntati] voluntatis E. || l. 9. paterna voluntate] ita E 1; paternam voluntatem V 4. Mad.; paternam vel parentum voluntatem V 1. 5; parentum voluntate E 2; parentum voluntatem V 2. 6. 8. 14; voluntate parentum V 3. || l. 11. macinaverunt E 2. libra E 1. iusserit] voluerit V 6. l. 15. disponsata] ita E 2. V 2. 3. 6; desponsata V 1. 4. 5; sponsata E 1. Mad. Pith. Eadem E 1. l. 16. de filia nuptias E; de filie nuptias V 15. l. 17. pretio dotis Mad. ac si] ac sic E 1; hac si E 2. || l. 18. nuptui] nuptii E 1; nubtie E 2. l. 19. a matre] a deest V 1. 2. 3. 6.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 5, 7: Si pater pactum de filiae nuptiis inierit et humana sorte consumtus ad vota non potuerit pervenire, id inter sponsores firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur definitum. — *Interpr.*: Ubi de coniunctione filiae patris sententia fuerit definitum, si humano casu, antequam puella iungatur, mortuus fuerit pater, mutari placitum nulla poterit ratione.

III, 1, 3. *Recc. Euv.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De¹ non revocandis datis arris.

Dum preteritorum facta recolimus, futuris ponere presumptionibus terminum consultiſſimum arbitramur. Quia ergo sunt plerique, qui facte sponsionis inmemores nuptialium federum definitionem differant adimplere, abrogari decet huius rei licentiam, 5 ut non unusquisque pro suo velle alteri dilationem exhibeat. Ideoque a die late huius legis decernimus, ut, cum inter eos, qui disponandi sunt, sive inter eorum parentes aut fortasse propinquos pro filiorum nuptiis coram testibus precesserit definitio, et anulus arrarum nomine datus fuerit² vel acceptus, quamvis scripture non intercurrant³, nullatenus promissio violetur*. Nec liceat uni parti suam immutare aliquatenus volum- 10 tatem, si pars altera prebere consensum noluerit; sed, secundum legem alteram⁴ constitutionem dotis inpleta, nuptiarum inter eos peragatur festa celebritas.

*) V 1. 2. 4. 5. 6. 8. *Pith. add.*: cum qua datus est anulus et definitio facta coram testibus.

III, 1, 4. *Recc. Euv.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne viris minoris etatis maiores femine disponantur*. 15

*) V 1. 5. 6 *add.*: et de biennio placiti.

Ius nature tunc directi in spem procreationis future transmittitur, cum nuptiarum fedus totius sollemnitatis concordia ordinatur. Nam si aut etatum aut personarum in-

III, 1, 3. *Codd.* R 1. 2. 4. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E. V 3. 4. 15. 19. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CHINDS R 1; CHNID R 4; CHDS V 1. 6. 17; 20 GLS CHNDS V 2; RCDS V 5. || l. 3. Dum] Cum V 2. 17. || l. 5. abrogari] *ita* R 1. E 1; abrogare R 2. 4. E 2. V. licentia R 1. || l. 6. pro suo *des.* R 1. velle] vel R 2. 4. E 2. dilatione R 1. l. 7. cum *deest* R 2. || l. 8. quorum R 2. E 2. || l. 9. nomine] sponse *add. al. m.* E 2. vel] et R 1. scriptura R 1. || l. 10. violetur *al. man. corr.* revolvetur E 2. || l. 11. prevere R 1. consensum] *cons. reliqua des.* R 4. legem] legum ordinem V 5. 6; legum ordinationem V 4. alteram con- 25 stitutione V 2; altera constitutione V 1. 3. 4. 5. 6. || l. 12. impleat E 2. festiva V 2. 6.

III, 1, 4. *Codd.* R 1. 2. 4 (*frj.*) E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 18. 19). — l. 14. FL. — REX] *des.* E 2. V 2. 3. 4. 19. RECC.] RECCDS R 1; RECCSVINDUS R 2; REHDS V 1; RCDS V 5; CHDS V 6. 17; CINDASVINDUS V 15; (GL. *deest* V 6. 15). || l. 17. directi] *ita pro directe* R 1. 2; directim V 3; directum R 4. E 2. V 1. 2. 4. *rell.* eum] quod E 2; quando V 6. || l. 18. totius] 30 otius R 1. etate V 1. 4. 6.

1) *Ex hac rubrica cum ipso legis contextu collata efficitur, arram sponsaliciam a sponso datam apud Visigothos eandem vim atque rationem habuisse, quam, ut docuit A. Heusler, 'Institutionen' I, p. 84 sq.; II, p. 253 sqq. ex L. Vis. V, 4, 4 (= Cod. Eur. c. 297), habuit arra, quae super facienda emptione ab emptore dari solita est. Arra enim data accipientem 35 tantummodo obligavit, neque vero dantem, qui, seu sponsus seu emptor, arram revocando contractum solvere potuit. Cf. quae de hac re ceteroque legis huius tenore disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 578 sqq. De arris sponsaliciis Romanorum v. Cod. Iust. V, 1, l. 3. 5; 2, l. un. 2) De anulo arrae nomine dato cf. Dig. XIX, 1, 11, § 6: Si anulus datus sit arrae nomine . . . ; XIV, 3, 5, § 15: . . . anulum arrae nomine acceperit . . . ; XIX, 5, 17, § 5: Si quis 40 sponsionis causa anulos acceperit . . . Cf. R. Sohm, 'Recht der Eheschliessung' p. 54 sqq.; E. Hofmann, 'Ueber den Verlobungs- und den Trauring' in 'SB. d. Wien. Akad.' LXV (1870) p. 855 sqq. 3) Cf. infra III, 1, 4: aut arrarum aut scripture celebrata confectio; III, 6, 3: post arrarum traditionem aut facta secundum leges definitionis sponsione. 4) Verba legem alteram relegere videntur ad III, 1, 5.*

Recc. Brv.] competenti condicione adnectitur copulum nuptiale, quid restat in pro- **III, 1, 4.**
 creationis origine, nisi ut quod nasciturus est aut dissimile maneat aut biforme? Nec
 enim poterit in pacis concordia nasci, quod per discordiam originis noscitur seminari.
 Vidimus enim quosdam non avidos amore nature, sed inlectos cupiditatis ardore filiis
 5 suis tam inordinatim disponere federa nuptiarum, ut in eorum actis nec etatum concors
 sit ordo, nec morum. Nam cum viris res illa dederit nomen, quod vi feminas agant¹,
 sti per repugnantia nature conamina maribus puellulas anteponunt, dum infantibus
 adulescentulas dispensationis copula iungunt sicque per etatis prepostere tempus
 honestatis lucrum dilabi cogunt ad impudicitie lapsum, dum puellarum avidior² et
 10 maxima etas seros tardosque virorum contemnit expectare proventus. Ut ergo male
 ordinata propagatio generis in ordine a transductionibus reducatur illicitis, huius
 sanctione decernitur legis, ut femine minoris semper etate viris maioribus in matri-
 monium dispensentur. Aliter dispensatio facta, si una pars contradicere videatur,
 nullo modo manere iubetur³. A die vero sponsionis usque ad nuptiarum diem non
 15 amplius quam biennium expectetur³, nisi aut parentum aut cognationis vel certe

III, 1, 4. l. 1. copulum] *ita* R 2. 4; quodplurimi R 1; copula V 1—6. 8. nuptialis V 1. 2.
 6. 8; nuptiali V 5. || l. 2. nasciturus E 2. V. biforme] *ita* R 1. 2. *Mad.*; diforme R 4. V 4. 8; deforme
 E 2. V 1. 2. 3. 5. 6. || l. 3. noscitur] non scitur R 1. seminari] semina R 1. || l. 4. Videmus E 2.
 V 1. 2. 6. nature] nare R 1. || l. 5. inordinatum R 1; inordinatim R 2; inordinati R 4; inordinate
 20 E 2. V 2. 4. 6. in *deest* R 1. etatum] *ita* R 1. 2. 4. V 3; etatis E 2; etati V 5; etate V 1. 2. 4. 6.
 concors] consors R 4. V 1. 3. 4. 5. || l. 6. moribus V 1. 2; mori V 5. viris] videris R 1. vi] vim
 R 4. E 2; *deest* R 1. V 2. agunt R 1. || l. 7. sti] *ita* R 1. 2; histi R 4; isti *cett.* repugnantium V 6;
 pugnantia V 3; impunciantium E 2. quonamina R 1. pullulas R 1; puellalibus V 3; puellas V 1. 2.
 4. 5. 6. 15. dum] *de* R 1. infantulis E 2. || l. 8. dispensationis R 1. 4. copulo E 2. V 1. 3. *alii.*
 25 coniungunt V 1. 4. 5. prepositere R 1; preposee . . . R 4; preocere E 2. || l. 9. dilabit R 1. || l. 10. seros]
 phis R 1; sexus R 2. expectare R 1. preventus R 2. || l. 11. hordinata R 2; hor . . . R 4. pro-
 pugnatio R 1. ordine] *ita* R 1. E 1; hordine R 4; ordinem *alii.* a] *ita* R 2. V 4. 5. *Mad.*; *deest* R 1.
 E 2. V 1. 2. 3. 6. reducatur ab illicitis V 2. || l. 12. minoris semper etate] *ita* (*pro* minores s. e.) E 2;
 minor s. etate R 1; . . . te R 4; minoris s. etatem R 2; minoris s. etatis V. || l. 13. matrimonium]
 30 *ita* R 1; matrimonio *cett.* || l. 14. sponsionis R 1.

1) Cf. *Isidori Etymol. XI, 2, 17*: Vir nuncupatus, quod maior in eo vis est quam in
 femina, unde et virtus nomen accepit, sive quod vi agat feminam. 2) *Propter maiorem*
aetatem sponsae desponsationem ab utraque parte posse dissolvi lex concedit, ut recte interpretati
sunt Dahn, 'Studien' p. 115 et London p. 22; neque vero matrimonia aetate inaequalium pro-
 35 *hibentur, ut perperam opinati sunt praeter viros doctos, quos nominat London l. c., etiam*
Richter-Dove, 'Kirchenrecht' ed. 8. p. 1081. Cf. cum lege nostra Conc. Civit. in Foro Iulii
a. 796, c. 9, Mansi, Ampl. conc. coll. XIII, col. 848 sqq. (cf. A. Werminghoff, 'N. Arch.'
XXIV, p. 474); LL. Cap. I, p. 232, c. 1. 3) *Hacc ex lege antiqua Codicis Euriciani*
deperdita, quae secundum leges Romanas scripta erat, sumpta videntur; cf. Cod. Theod. III, 5, 4:
 40 *Si is, qui puellam suis nuptiis pactus est, intra biennium exsequi nuptias supersederit, eiusque*
spatii fine decurso in alterius postea coniunctionem puella pervenerit, nihil fraudis ei sit, quae
nuptias maturando vota sua diutius eludi non passa est; III, 5, 5 (recepta in L. Rom. Vis.
C. Th. III, 5, 4): Patri puellae aut tutori . . . non liceat, cum prius militi puellam desponderit,
candem alii in matrimonium tradere. Quod si intra biennium, . . . in insulam relegatur.
 45 *Quod si pactis nuptiis transcurso biennio etc.; nec quicquam noceat ei, qui post biennium puellam*
marito alteri tradidit. Interpretatio: Si quis aut privatus aut militans . . . cum patre . . .
vel propinquis de puellae coniunctione definierit, debet post definitionem intra biennium nuptias
celebrare. Quod si tarditate aut negligentia sponsi biennii tempus excesserit, et alio viro se
 50 *puella coniunxerit etc.; L. Rom. Burg. 27, 2: quisque datis arris intra biennium nuptias celebrare*
tardaverit, . . . liceat parentibus puellam . . . alii matrimonio sociare. Ex deperdita lege illa

III, 1, 4. *Recc. Erv.*] ipsorum sponsorum, si profecte sunt iam etatis, honesta et conveniens adfuerit consensio voluntatis. Sin autem in hoc federe inita pacta vel definitiones pro elongatione nuptiarum communis voluntas inmutare decreverit, aut si per necessitatem una persona defuerit, non amplius quam duorum annorum tempus prolongatio continebit. Et si rursus vel quotiens fieri ita convenerit, biennii tantummodo in 5 definitione spatium erit. Aliter quandoque aut arrarum aut scripture celebrata confectio non valebit. Si quis sane constitutum definitionis tempus absque necessitatem¹ vel voluntatis consensionem transcendere voluerit suamque voluntatem a promissione coniugali removerit, et penam, que in placito continetur, adimpleat², et quod definitum est inmutare non liceat³. Mulier autem, quam constiterit aut unum aut plures habuisse 10 maritos, post eorumdem virorum obitum alii viro ab adolescentie eius annis, seu illi, qui necdum uxorem habuit, sive ei, quem unius vel plurimorum coniugum vita destituit, honeste hac legaliter nubere nullatenus illicita erit.

III, 1, 5. *Recc.*]

V.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De⁴ quantitate rerum conscribende dotis.

Cum de dotibus diversa sepe inter nubentes oriatur intentio, plurimorum fit utilitati consultum, si evidens rei huius institutio nihil ultra relinquat ambiguum.

Erv.]

V.

De quantitate rerum conscribende dotis.

Cum de dotibus diversa sepe inter nubentes oriatur intentio, plurimorum fit utilitati consultum, si evidens rei huius institutio nihil ultra relinquat 20 ambiguum. Decernimus igitur hac legis huius

15

III, 1, 4. l. 1. ipsorum *deest* R 1. sponsorum] isponsorum R 1; *deest* R 4. E 2. V 3. profecti E 2; perfecte V 2. 4. 5. 6. 8. sunt] sint V 2. 3. 4. 5. et *deest* R 1. || l. 2. Sin] Si E 2. V 1. 6. l. 3. pro elongatione] ita R 1. E 2. V 1. 2. 3. 5. 6. 8; prelongatione R 2; prolongatione V 4. *Mad.* decreverit] voluerit E 2. V 6. || l. 5. rursus V 1. 2. 6. vel quotiens] aliquociens V 2. fieri] fuerit R 1. 25 l. 6. ispatium R 1. quandoque aut arrarum aut] quando aut R 1; quandoque arr. aut E 2. V 4. 5. *Mad.* celebratum E 2; celebrate V 1. 4. 5; deliberata *Mad.* || l. 7. necessitatem vel] ita R 1; necessitatis aut V 3; necessitate vel *cott.* || l. 8. consensionem] ita R 1. 2; concessione E 2; confessione V 3; consensione *cott.* consensionem — voluntatem *des.* V 6. transcendere voluerit] ita R 2. E 2. V 3; transcendere voluerit R 1; transcendere *al. m. post add.* V 6; implere distulerit V 1. 2. 4. 5. a prom.] 30 ad promissionis R 1. || l. 9. pena R 1; ipse penam E 2. || l. 10. inmutari R 2. Mulier] ita R 1; Mulierem *cott.* || l. 11. earundem R 1. hobitum R 1. || l. 12. quem unius] que unus R 1. plurimorum] ita R 1. 2; primarum E 2; plurimarum V. || l. 13. destituit R 1. illicita] ita R 1; illicitum *cott.* erit] est E 2. V 1. 6. 17.

III, 1, 5. *Codd.* R 1. 2. — l. 15. CHINDASVINDUS] ita R 2; CHINDS R 1. || l. 20. utilitati R 1. evidenter R 1. || l. 21. ininstitutio R 1.

III, 1, 5. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 35 14. 15. 17). — l. 14. V] FLS CHDS REX *add.* V 1. 6; FLAVIUS CINTASVINTUS REX. ANTIQUA *add. Mad.*; F. C. R. ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15; FLS GLS RCDS REX *add.* V 2; AN *add.* V 4. || l. 21. hac] ita E 2. 40 V 2. 6; in hanc E 1; ac *alii.* legis] legalis E 2. huius *deest* E 1.

*Furici etiam Rothari Edict. c. 178 haustum esse videtur: Si quis sponsaverit puellam liberam aut mulierem et post sponsalias factas et fabola firmata duo annus sponsus neclexerit eam tollere et dilataverit nuptias exequi, post transactum biennium potestatem habeat pater aut frater etc.; 45 postea leciat eos ad marito alii dare. 1) Cf. *ibid.* in fine: excepto inevitavele causa. 2) Cf. *ibid.*: adimpleat metam. 3) *Contra ea, quae R. Loening, 'Vertragsbruch' p. 151, de hoc loco disseruit, v. quae exposui 'N. Arch.' XXIV, p. 583. 4) De hac lege disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 584 sqq.; cf. R. Schroeder, 'Gesch. d. chel. Güterrechts in Deutschland' I, p. 70 sq. 50**

Recc.] Decernimus igitur hac legis huius
perpetim servatura sanctione censemus, ut
quicumque ex palatii nostri primatibus
vel senioribus gentis Gotorum filiam
5 alterius vel cuiuslibet relictam filio suo
poposcerit in coniugio copulandam, seu
quisquis ex predicto ordinem uxorem sibi
elegerit expetendam, non amplius in puella
vel mulieris nomine dotis titulo conferat
10 vel conscribat, rebus omnibus intromissis,
quam quod adpretiatum rationabiliter mille
solidorum valere summam constiterit, ad-
que insuper X pueros, X puellas et caballos
XX sit illi conscribendi dandique concessa
15 libertas¹; ita ut de his omnibus rebus in
coniugio mulier adsumta, si non reliquerit
filios, facere quod voluerit liberam se
noverit habere licentiam; aut si intestata
decesserit, ad maritum aut ad propinquos
20 mariti heredes eadem donatio redeat. Nec

Erw.] perpetim servatura sanctione censemus, ut **III, 1, 5.**
quicumque ex palatii nostri primatibus vel seniori-
bus gentis Gotorum filiam alterius vel cuiuslibet
relictam filio* suo poposcerit in coniugio copu-
landam, seu quisquis ex predicto ordine uxorem
sibi elegerit expetendam, non amplius unusquis-
que in puella vel mulieris nomine dotis titulo
conferat vel conscribat, quam quod decimam
partem rerum suarum esse constiterit. Quod
si contigerit, ut quicumque parentum pro
filio suo in nurus sue nomine dotem
conscribere debeat, eodem modo de id,
quod eidem filio post obitum parentum
suorum in portione evenire poterat, de-
cimam exinde partem per dotis titulum
conferat, quod mulier vel puella nuptiis
traditura obtineat, atque insuper decem pueros
decemque puellas et caballos viginti, seu in
ornamentis, quantum mille solidorum
summa esse constiterit, dare** debeat²;

*) V 6. *Pith.*: seu sibi seu filio suo.

**) V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 14. *Pith. pro dare debeat*
praebent: sit illi conscribendi dandique con-
cessa libertas.

25 III, 1, 5. l. 2. sanctione] sanene R 1. || l. 3. ex]
extra R 1. || l. 4. gentis deest R 1. || l. 7. pre-
dictum ordinis R 2. || l. 8. elegerit R 1. || l. 9. ti-
tulum R 1. || l. 10. conscribat] scribat R 1.
l. 13. decem p. decem R 2. || l. 17. liberum se
30 noberit R 1. || l. 19. decesserit] discesserit R 2.
aut ad] ad *al. m. post add. R 1.* || l. 20. eandem
R 1.

35

40

III, 1, 5. l. 3. Gothorum F 1. V 1. || l. 4. con-
iugium E 1. || l. 5. predicto] ita E 1. V 3. *Mad.*
predictorum E 2. V 1. 2. 4. 5. 6. *Pith.* || l. 8. con-
scribat] rebus omnibus intromissis *add. E 1. Mad.*
quam quod] pretiatum rationabiliter mille solidorum
add. V 14; adpretiatum rationabiliter *add. V 15.*
l. 10. contingerit E 2. V 6. quicumque E 1. V 2;
quicumque *corr.* quisque V 2. || l. 12. de id] ita E.
V 2; de eo *cott.* || l. 13. filio] suo *post add. al. m.*
E 2. || l. 14. evenire poterat] poterit evenire V 5.
Mad. || l. 15. exinde deest V 1. || l. 17. decem] X
V 1. 2. || l. 18. decemque] Xque V 1; X V 2.
caballos V 1. 2. 6. viginti] ita E 2; XXX E 1;
XX V 1. 2. *alii*; XXⁱ V 6. || l. 19. mille] tot V 14.
l. 20. summa esse] summam esse E 2; valere
summam V 1. 6. 8. *Pith.*; valere summa V 2. 5. 14.

1) Est donatio nuptialis, quae dicitur 'morgengabe', quam simili modo etiam lex antiqua,
cui Chindasvindus suam substituit, ordinavisse videtur. Constitutio enim dotis sub Sisebuto rege
a. 615—616. metricè conscripta et inter Formulas Visigothicas servata, nr. 20, *LL. Form. p. 584*,
cum lege nostra ex parte ad verba, ex antiquiore lege in novam fortasse recepta, convenit:

45

Ecce decem inprimis pueros totidemque puellas
Tradimus atque decem virorum corpora equorum,
Pari mulos numero; damus inter caetera et arma,
Ordinis ut Getici est et morgingeba vetusta.

2) Cum ratione legis, quam Ervigius instituit, admodum convenit constitutio dotis a. 887. facta,

III, 1, 5. *Recc.*] erit ultra licitum puelle parentibus seu etiam puelle vel mulieri ab sponso vel ab sponsi parentibus plus quidquam petere vel in suo nomine conscribendum obtare, nisi quantum nunc legis huius institutio continet; aut si forte, iuxta quod et legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipsa dari poposcerit¹. Quod si forsitan preventus sponsus scripture alicuius vel sacramenti vinculo nuptiarum tempore alligetur, amplius se sponse daturum, quam quod hac lege constat esse permissum, id postea ipse convellere et in iuris sui potestatem reducere libero potietur arbitrio. Sin autem iuramenti reverentia pavidus aut, ut solet, neglegentia deditus, quod amplius sponse dederat, revocare aut

Erw.] ita ut de his omnibus rebus in coniugio mulier adsumpta, si non reliquerit filios***, facere quod voluerit liberam se noverit habere licentiam; aut si intestata discesserit, ad maritum aut ad propinquos mariti heredes eadem donatio redeat. 5 Nec erit ultra licitum puelle parentibus seu etiam puelle vel mulieri ab sponso vel ab sponsi parentibus plus quicquam petere vel in suo nomine conscribendum optare, nisi quantum nunc legis huius institutio continet; aut si forte, iuxta 10 quod et legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipsa dari poposcerit. Quod si forsitan preventus sponsus scripture alicuius vel sacramenti vinculo nuptiarum tempore 15 alligetur, amplius se sponse daturum, quam quod hac lege constat esse permissum, id postea ipse convellere et in iuris sui potestatem reducere libero potietur arbitrio. Sin autem iuramenti

***) V 1: filios vel nepotes.

20

III, 1, 5. l. 2. isponso R 1. || l. 3. sponsi] ipsis R 1. parentes R 1. || l. 4. nomen R 2. l. 5. nunc post add. R 1. || l. 9. sibi] si al. m. corr. sibi R 1. || l. 12. tempore — daturum des. R 1. l. 13. se deest etiam R 2, supplevi ex *Erw.* || l. 14. hanc R 1. || l. 17. autem] aut add. R 2. reverentiam R 1. || l. 18. ut solet] adsolet R 2. neclegentia R 2.

III, 1, 5. l. 1. coniugio] ita E 2. V 1. 6; coniugium *cell.* || l. 2. reliquerit E 2. V 6. || l. 4. decesserit V 2. || l. 6. seu] sive E 1. || l. 7. ab] aut ab E 2. || l. 8. plus] plus quam E 2. repetere V 15. || l. 9. nunc deest, iam al. m. post add. E 2. 25 l. 10. iuxta] iusta E. || l. 11. et] ita V 2. 6; hac E 2; ex E 1. V 1. 3. 4. 5. *Mad.* || l. 12. rebus suis E 1. || l. 13. ipsa dari] ipsa dare V 2; ipse dare V 6. || l. 15. in nuptiarum V 2. || l. 16. datum vel daturum E 2. V 2. 8. || l. 17. id postea 30 — iuris sui] in V 3. || l. 18. potestate V 2. 4. 5. *Mad.*; potesta E 1. || l. 19. potietur V 1. 2. Si E 1. V 1. 6. autem] aut add. E 1. V 3. 5. *Mad.*

Helfferrich, 'Westgothenrecht' p. 255, n. 64: Donamus atque concedimus dulcidini tue in dotis titulum decem pueros; isti sunt: Fromarigus etc.; similiter puellas decem; iste sunt: Teode- 35 sinda etc.; caballos XX, in ornamento et vestimento solidos CCCC, insuper de omni re mea X. portionem. 1) Cf. *Valentiniani Nov.* 34 (*L. Rom. Vis. Val.* 12) § 9: Pars vero feminae tantum dare debet, quantum sponsalibus maritus intulerit, ut dantis et accipientis sit aequa conditio, ne . . . coniunctio uni lucrum, alteri faciat detrimentum; *Maianiani Nov.* 6 (*a Severo, Nov.* 1, *abrogata et in L. Rom. Vis. non recepta*), § 9: . . . ut nunquam minorem, 40 quam exigit futura uxor sponsalitia largitatem, dotis titulo se noverit collaturam; *Iust. Nov. XCVII, c.* 1. 2 (*Julian. Const. XC, c.* 1: Donationum, quae propter nuptias fiunt, parem volumus esse quantitatem doti mulieris; cf. c. 2); 'Syrisch-Römisches Rechtsbuch' ed. *Sachau et Bruns P* 40, I, p. 58. Cf. quae *Brunns ibidem II, p.* 295 disseruit; *Mitteis*, 'Volksrecht und Reichsrecht' p. 291 sqq.; p. 545; *Brunner*, 'Die fränkisch-romanische dos', 'SB. d. Berl. Akad.' 45 a. 1894, p. 549 sq.

Recc.] evacuare noluerit vel nequiverit, non oportebit unius tepiditate multis ad futurum damna nutrir; sed dum sponsi parentes vel propinqui tale factum agno-
 5 verint, universa, que plus, quam supra taxatum est, sponse conlata sunt, suo iuri absque cuiusquam preiudicium perenniter vindicabunt. Certe si iam vir habens uxorem, transacto scilicet anno, pro
 10 dilectione vel merito coniugalis obsequii ei aliquid donare elegerit, licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in uxorem seu mulier in maritum, excepto dotem, ut
 15 predictum est, aliam donationem conscribere potuerint, nisi gravati infirmitate periculum sibi mortis imminere prespexerint. De ceteris vero, qui nubendi voluntatem habuerint, salubri etiam pro-
 20 posito providendum decernendumque curabimus, ut qui in rebus omnibus decem milium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos, rerum universarum contropatione habita, in nomine isponse sue dotem conscribat. Cui autem mille soli-
 25 dorum facultas est, de centum solidis tali

III, 1, 5. l. 4. factum cum R 1. || l. 6. in isponse R 1. iuri a. cuiusquam des. R 2. || l. 7. preiudicio R 2. || l. 11. elegerit R 1. || l. 16. infirmitatem R 1. || l. 17. imminere] in funere R 1. l. 24. isponse] ita R 1 et E 2 (cf. *Err.*); sponse R 2. sue] seu R 1.

Err.] reverentia pavidus aut, ut solet, negligentia III, 1, 5. deditus, quod amplius sponse dederat revocare aut evacuare noluerit vel nequiverit, non oportebit unius tepiditate multis ad futurum damna nutrir; sed dum sponsi parentes vel propinqui tale factum agnoverint, universa, que plus, quam supra taxatum est, sponse conlata sunt, suo iuri absque cuiusquam preiudicio perenniter vindicabunt. Certe si iam vir habens uxorem, transacto scilicet anno, pro dilectione vel merito coniugalis obsequii ei aliquid donare elegerit, licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in uxorem seu mulier in maritum, excepto dotem, ut predictum est, aliam donationem conscribere poterint, nisi gravati infirmitate periculum sibi mortis imminere prespexerint. De ceteris vero, qui nubendi voluntatem habuerint, salubri etiam proposito providendum decernendumque curavimus, ut qui in rebus omnibus decem milium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos, rerum universarum contropatione habita, in nomine sponse sue dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est, de centum solidis tali aderatione dotem factururus est. Et sic sta constitutio dotalis tituli ad ultimam usque summam omni controversia sopita perveniet.

III, 1, 5. l. 1. reverentia E 1; reberentia E 2. ut deest E 2. solet] adsolet (assolet) V 1. 2. 6. *Pith.* negligentia] ita E 1; negligentia V 1. 6. *Pith.*; negligentie E 2; negligentie cell. || l. 4. tepiditatis E 2. V 2. ad futurum] ita E 1. V 1. 3. 6. *Pith.*; profuturum E 2; adfutura V 2. 4. 5. *Mad.* || l. 7. suo] al. m. post add. E 2; non V 1. iure *Mad.* || l. 11. elegerit] vel voluerit *add. Mad.* || l. 13. excepta dote V 1. 3. 4. 5. 6. || l. 14. alia donatione E; alia in donatione V 1. || l. 16. prespexerint] ita E 1. V 1. 5. 6; persenserint V 3; perspexerint cell. || l. 18. proposito] propositum E 1; deest E 2. || l. 19. curavimus] ita E 1. V 1. 2. 6; curabimus alii. || l. 21. universalium V 1. contrapationem E 2. || l. 22. isponse E 2. autem] tamen E 2. || l. 24. sic sta] ita E 2; sicstat V 2; si circa V 1; sic ista cell. || l. 25. ad ultimam usque summam] ita E 1; ad ultimum usque ad summam E 2. V 3. 4. 5. *Mad.*; ab ultima usque ad summam V 1. 2. 6. || l. 26. controversiam E.

III, 1, 5. *Recc.*] aderatione dotem facturus est. Et sic sta constitutio dotalis tituli ad ultimam usque summam omni controversia sopita perveniet.

Data et confirmata lex pridie idus Ianuarias, anno feliciter tertio regni nostri¹.

Err.] Data et confirmata lex sub die pridie idus Ianuarias, anno feliciter tertio regni nostri[†].

[†]) V 2. 6. 17. *Pith. addunt:* In Dei nomine Toletu.

5

III, 1, 6. *Recc. Err.*]

VI. ANTIQUA.

Ut dotem puelle pater exigat et conservet.

Dotem puelle traditam pater exigendi vel conservandi ipsi puelle habeat potestatem. Quod si pater vel mater defuerint, tunc fratres vel proximi parentes dotem, 10 quam susceperint, ipsi consorori sue ad integrum restituant.

III, 1, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Ut patre mortuo utriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat.

Patre² mortuo utriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat; 15 matre vero mortua, aut si ad alias nuptias forte transierit, fratres eligant, cui dignius puer vel puella iungatur. Quod si fratres eius etatis non fuerint, ut eorum iudicio debeat germanus aut germana committi, tunc patruus de coniunctione eorum habeat potestatem. Certe si germanus iam adulescentie habet etatem et proximorum renuit sollicitudinem, sit illi potestas condignam sibi coniunctionis querere copulam. De 20 puella vero, si ad petitionem ipsius his, qui natalibus eius videtur equalis, accesserit petitor, tunc patruus sive fratres cum proximis parentibus conloquantur, si velit suscipere petitorum, ut aut communi voluntate iungantur, aut omnium iudicio denegetur.

III, 1, 8. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

Si fratres nuptias puelle differant, aut si puella inpudice nuptias 25 presumat.

Si³ fratres nuptias puelle sub ea conditione suspendant, ut ad maritum illa

III, 1, 5. l. 2. sta] ista R 2. || l. 3. usque ad R 2.

III, 1, 5. l. 1. lex] est hec lex V 1. 2; hec lex V 6. *Pith.* sub die *des.* V 6. 15. 17. *Pith.*; sub *deest* V 8. pridie] P R E 2; II. V 4. 6. *Mad.* 30 l. 2. Ianuarii V 1. 2. 6. 8. *Pith.* nostri] *Recesvindi* regis, era 689 (688 V 17) *add.* V 15. 17 (*in marg.*).

III, 1, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5.) 6. (17. 19). — l. 7. ANT.] *deest* E. V 2. 3. 6. 19. || l. 8. puelle] traditam *add.* V 2. 6. pater — conservet] parentes exigant et conservent V 3. l. 9. conservande R 1. || l. 10. vel mater] aut mater V 3. 6. vel alii proximi V 2. || l. 11. consororis E. 35

III, 1, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5.) 6. (8. 14. 15. 17). — l. 12. ANT.] ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; *deest* E. V 2. 3. 14. || l. 13. sexsus E 2. || l. 15. sexsus R 1; sesus E 2. l. 16. fortasse E 2. V 2. dignus R 1. || l. 17. iungantur E 2. V 2. eius legitime actatis nondum fuerint V 15. iudicium R 1. || l. 18. debeant] deveant E 2. || l. 19. iam *deest* R 1. adulescentie E 1; adultam V 2. 5. habet] ita R 1. V 1; cabeat E 2; habeat *cett.* renuit R 2. E 2. V 6. || l. 20. illi] illis 40 E 1. *Mad.* condigna E 1. V 3. || l. 21. his] ita R. V 2. 6; de his E 2; *deest* V 3; is E 1. alii. || l. 22. avus vel patruus V 8. fratres] ita R 2. V 2. 6; ¶ R 1; frater E. V 1. alii. velit] ita R 1. V 2. *Pith.*; vellit V 6; vellint R 2. E 2; velleut E 1; velint *cett.* || l. 23. omnium] communi E. V 2. 4. *Mad.*

III, 1, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5.) 6. (8. 17. 19). — l. 24. ANT.] *deest* E. V 2. 3. 19. || l. 25. Si] Ut E 2. || l. 27. suspendant] differant V 8. marito R 1.

45

1) Dies 12. Ianuarii a. 645. 2) Cf. *Kraut*, 'Vormundschaft' II, p. 670 sqq.; *Rirc*, 'Vormundschaft' I, p. 96, n. 43; 'N. Arch.' XXIV, p. 576 sqq. 3) Cf. 'N. Arch.' l. c.

Recc. Err.] confugiens, iuxta legem portionem inter fratres suos de bonis parentum **III, 1, 8.** non possit accipere, et bis aut tertio removerint petitozem: puella, que, fratrum calliditate prespecta, maritum natalibus suis equalem crediderit expetendum, tunc integram a fratribus, que ei de parentum hereditate debetur, percipiat portionem¹. Quod si
5 rursus nihil fratres contra sororem meditentur adversum et idcirco morentur, ut sorori provideant digniorem, et illa, honestatis sue oblita, persone sue non cogitans statum, ad inferiorem forte maritum devenerit, portionem suam, sive divisam sive non divisam, quam de facultate parentum fuerat consecutura, amittat². In fratrum vero et sororum vel aliorum parentum hereditatem ingrediendi ei concedimus potestatem.

10 *Recc.*] VIII.
FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS
REX.

Ut de quibuscumque rebus dos
conscripta fuerit, firmitatem ob-
15 tineat.

Cum quisque aut pro se aut pro filio
vel etiam proximo suo coniunctionis copulam appetit, an de rebus propriis, an

Err.] VIII. **III, 1, 9.**

Ne³ sine dote coniugium fiat, et
ut de quibuscumque rebus dos con-
scripta fuerit, firmitatem obtineat.

Nuptiarum opus in hoc dinoscitur habere
dignitatis nobile decus, si dotalium scrip-
turarum hoc evidens precesserit munus.

III, 1, 8. l. 1. iuxta] iusta E. V 6. legem aliam V 2. || l. 2. que deest R 1. calliditatem pre-
20 spectata E 2; calliditatem perspectam V 2; calliditate perspecta V 3. 4. Pith. Mad. || l. 3. marito R 1.
crediderit vel previderit V 2. expectandum V 3. || l. 4. parentibus E 2. hereditatem R 2. E. debentur
R 1. || l. 5. rursus V 2. adversi V 2. || l. 7. vero forte V 3. advnerit R 1. || l. 8. quam ei de E 2.
consecuta vel consecutura V 1. Pith. et e corr. V 6. amittat] perdat V 4. fratrum vero et sororum]
fratrorum vero et sororum R 1; fratrum et sororum R 2; fratres vero vel sorores E 2; fratrum vero vel
25 sororum V 2; fratrum vero et consororum V 3. || l. 9. ei] ita R 2. E. V 1. 2. 6. 17; deest R 1; eis
V 3. 4. Mad. tribuimus aut (corr. et) concedimus V 6.

III, 1, 9. Codd. R 1. 2. — l. 11. RECCES-
SVINDUS] ita R 2; RECCDS R 1. || l. 17. suo]
sub R 1. || l. 18. apetit R 1.

III, 1, 9. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6.
(8. 15. 17). — l. 10. VIII] FLS RCDS REX
add. V 5. 6. 17; FLS RECAREUS REX add. V 1;
FL. CINTASVINTUS R. Mad. || l. 13. Ne — ob-
tineat des. V 2. || l. 14. ut deest E 2. V 6. dos]
dotis E 2; deest V 1. || l. 16. Nuptiarum — Proinde
des. E 2. || l. 17. nobilem decorem E 1. || l. 18. hoc
evidenter V 1. 3. 6; hoc deest Mad. precesserit
al. m. corr. prospexerit V 6; prospexerit al. m.
corr. precesserit V 1; processerit V 3. munus]
manus Pith., ubi in marg.: munus.

1) Eadem ius Islandorum antiquum constituit, Grágás, Codex regius, Festa þatlr c. 144,
ed. Finsen I, 2, p. 29 sqq.; en ef þeir villia duelia rað fyrir henne oc synia þeir II monnom þeim
40 er jafn ræde þotte, þa seal hon raða vid in þridia ef þat þickir oc jafn ræde vid rað fraeñða
sins nokors. Quae ad verba, quantum fieri potest, ita interpretamur: 'Si vero volunt (sc. despon-
satores feminae) prohibere coniugium ab ea et recusaverunt (eam) duobus viris, quorum (proprie:
quibus) coniugium aequale videbatur, tunc debet ipsa sibi prospicere de tertio, si (etiam) hoc
videtur aequale coniugium. cum consilio amici sui cuiuscumque'. Cf. Rive l. c. I, p. 98 sq.
45 2) V. infra III, 2, 8 et quae ibi adnotantur. 3) Cf. Maioriani Nov. 6, § 9 (post verba
p. 128 n. 1 allegata): scituris . . . quibuscumque nupturis, ambos infamiae maculis irruendos,
qui fuerint sine dote coniuncti, ita ut nec matrimonium iudicetur, nec legitimi ex his filii pro-
creentur; cf. Epist. Leonis I. ad Rusticum Narbonensem episcopum, Regest. pontif. (ed. 2.)
nr. 544. Quae sententia, quamvis lex Maioriani a Severo abrogata et in Legem Rom. Vis. non
50 recepta sit, tamen in iure non scripto usque ad Ervigium et ultra viguisse videtur; cf. Brunner
l. c. (v. supra p. 128, n. 1) p. 552 sqq.; 'N. Arch.' XXIV, p. 587 sq.

III, 1, 9. *Recc.*] de principum dono conlatis, an quibuscumque iustis proffigationibus conquisitis iuxta modum legis date¹ conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcumque autem legitime in dote conscripserit, modis omnibus plenum robor abebit.

Err.] Nam ubi dos nec data est nec conscripta, quod testimonium esse poterit in coniugii dignitate futura, quando nec coniunctionem celebratam publica roborat dignitas, nec dotalium tabularum hanc 5 comitatur honestas? Proinde cum quisque aut pro se aut pro filio vel etiam proximo suo coniunctionis copulam adpetit, an de rebus propriis, an de principum dono conlatis, an de quibuscumque iustis proffigationibus conquisitis iuxta 10 modum legis late conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcumque autem legitime in dotem conscripserit, modis omnibus plenum robor habebit.

II. TITULUS: DE NUPTIIS INLICITIS.

- I. Si post mortem mariti infra annum mulier nubat. 15
- II. Si mulier ingenua servo vel liberto proprio sese commisceat.
- III. Si mulier ingenua servo alieno, seu ingenuus ancille aliene sese coniungant.
- IIII. Si mulier liberta servo alieno, vel libertus ancille se societ.
- V. Si quicumque servo alieno ancillam suam vel servo suo alienam coniungat ancillam. 20
- VI. Si mulier absente viro alium sibi maritum adsumat.
- VII. Si domini, servos suos esse mentientes ingenuos, mulieribus eos coniungant ingenuis.
- VIII. Si absque voluntate parentum mulier ingenua sese marito coniungat ingenuo.

III, 1, 9. l. 1. dona R 1. || l. 5. in dote] dotem R 1. conscripserint R 1; conscribserit R 2. l. 6. modis omnibus des. R 2.

III, 1, 9. l. 1. conscripta] ita E 1. V 1—6. 8. 25 *Pith.*; scripta V 15; confirmata *Mad.* || l. 2. in hoc coniugio V 1. 4. 6; in hac coniugii V 2. || l. 3. dignitatis future V 1; dignitatem futura V 2; dignitatem futuram V 6. quando nec] condecet E 1. coniunctione celebrata E 1. || l. 4. roborata E 1. 30 l. 5. hanc comitatur] ita V 1. 2; hanc comittatur E 1. V 6; adcomitatur V 3. *Mad.*; comitatur V 15. l. 6. honestius E 1. || l. 8. an — an — an] aut — aut — aut *Pith.* || l. 9. de quibusc.] de *deest* V 3. *Mad.* || l. 11. late] date E 2. || l. 12. autem que 35 E 2. dote V 1. 3. 6. || l. 13. habeat V 1; obtinebit vel habebit V 2.

TIT. II. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 2. 3. 5. 6. (*deest* V 1. 4).

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 15. morte R 1. || l. 16. servo alieno E 2. liberto R 2. proprie R 1. sese] se R 2. E 2. || l. 17. sese coniungant] ita R 1; se coniungant E 2; sese coniungat E 1; des. R 2. || l. 18. liberta — libertus R 2. E 2. societ E. || l. 19. sua R 1. vel] seu R 2. ancilla coniungat aliena R 1. coniungant E 2. || l. 21. viro suo E 2. || l. 22. esse *deest* R 1. l. 24. absque] absente R 1. sese marito] ita R 1. E 2; marito se R 2. E 1.

1) *Supra* III, 1, 5.

Recc.] I. ANTIQUA.

Si post mortem mariti infra annum
mulier nubat.

Si¹ qua mulier post mortem mariti sui
se alio infra annum² coniunxerit vel
adulterium fecerit, medietatem rerum
suarum³ filii sui ex priore coniugio pro-
creati aut, si filii desunt, alii heredes per
iudicis instantiam consequantur. Quam
idecirco mulierem precipue huic volumus
subiacere dispendio, ne hec, que a marito
gravida relinquatur, dum immoderato desi-
derio ad secundi coniugii vota festinat vel
adulterium perpetrat, spem partus, prius-
quam nascatur, extinguat.

Brv.] I.

Si post mortem mariti infra annum
mulier nubat.

Si qua mulier post mortem mariti sui se alio
infra annum coniunxerit vel adulterium fecerit,
medietatem rerum suarum filii sui ex priori con-
iugio procreati aut, si filii desunt, alii propin-
quiores defuncti viri heredes per iudicis in-
stantiam ipsarum rerum consequantur medie-
tatem. Quam idecirco mulierem precipue huic
volumus subiacere dispendio, ne hec, que a marito
gravida relinquatur, dum immoderato desiderio ad
secundi coniugii vota festinat vel adulterium per-
petrat, spem partus, priusquam nascatur, ex-
tinguat. Illas⁴ tantundem a legis huius
sententia iubemus manere indemnes, quas
principalis auctoritas infra tempus hac
lege constitutum cuilibet in coniugio de-
creverit copulandas.

III, 2, 1.

20 Recc. Brv.]**II. ANTIQUA.**

III, 2, 2.

Si mulier ingenua servo vel liberto proprio sese commisceat.

Si⁵ ingenua mulier servo suo vel proprio liberto⁶ se in adulterio miscuerit aut

III, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. — l. 7. priori R 2.
l. 9. instantia R 1. || l. 11. dispendium R 1.
25 a *deest* R 2. || l. 12. dum — extinguat *des.* R 1.

III, 2, 1. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8.
15. 17. 19). — l. 1. I] ANTIQUA *add.* V 1. 17.
l. 4. se alio] *ita* V 2; se ad alio E 1; *des.* V 1; se
alii *cett.* || l. 5. intra E 1. V 2. 4. coniunxerit]
illicita ratione *add.* *Mad.* || l. 6. filiis suis —
procreatis E 2. || l. 7. procreant] recipiant *add.*
V 1. 2. 4. 5. 6. *Mad.* || l. 9. ipsarum] ipsam E;
deest V 2. rerum] facultatem *add.* V 6. || l. 11. ne
hec que] nec de hec que E 2; ne que V 3. ne
aliae quae a maritis gravidae relictas sunt —
festinant — perpetrant — extinguant V 8. || l. 12. in-
moderate E 2. || l. 13. festinet E 1. perpetrat]
ita E 1. V 2. 6; perpetrans *cett.* || l. 14. partus]
ita E 1; p. sue E 2; p. sui V. || l. 15. uins E 2.
l. 16. indemnes E 1, V 1. || l. 17. hac lege] ac
lege E 2; alia lege V 2. || l. 19. copulanda
sit E 2.

40 III, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 20. ANTIQUA *deest* E 1.
V 2. 3. 4. || l. 21. vel] aut V 1. proprie R 1. sese comm.] se coniungat V 2. || l. 22. suo *deest* R 1.
V 1. miscuerit] *al. m. corr.* commiscuerit E 2; commiscuerit V 1. 4. aut — voluerit *des.* R 1.

1) Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 588 sqq. 2) Cf. *Cod. Iust.* V, 9, 2 (= *Cod. Theod.* III, 8, 1).
3) Cf. *Cod. Iust.* VI, 56, 4. 4) V. *infra* III, 3, 11. 5) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th.*
45 IX, 6, 1. *Interpr.*: Si qua ingenua mulier servo proprio se occulte miscuerit, capitaliter puniatur.
Servus etiam, qui in adulterio dominae convictus fuerit, ignibus exuratur. Cf. 'N. Arch.' XXIV,
p. 589 sqq. 6) Cf. *Anthemii Nov.* 1 (*Novellae constitutiones ed. Haenel c. 343 sq.*), § 2:
Ex hoc ergo nostrae clementiae consulatu . . . cum servis et libertis dominas et patronas
ineundi matrimonia facultatem habere prohibemus.

III, 2, 2. *Recc. Err.*] forsitan eum maritum habere voluerit et ex hoc manifesta probatione convincitur, occidatur; ita ut adulter et adultera ante iudice publice fustigentur et ignibus concrementur. Cum autem per reatum tam turpis admissi quicumque iudex, in quacumque regni nostri provincia constitutus, agnoverit dominam servo suo sive patronam liberto fuisse coniunctam, eos separare non differat¹; ita ut bona eiusdem mulieris, aut si sunt de alio viro idonei filii, evidenter obtineant, aut propinquis eius legali successione proficiant². Quod si usque ad tertium gradum defecerit heres, tunc omnia fiscus usurpet; ex³ tali enim consortio filios procreatos constitui non oportet heredes. Illa vero, seu virgo sive vidua fuerit, penam excipiat superius comprehensam. Quod si ad altaria sancta confugerit, donetur a rege, cui iussum fuerit, perenniter servitura.

III, 2, 3. *Recc.*] III. ANTIQUA.
Si⁴ mulier ingenua servo alieno, seu ingenuus ancille aliene sese coniungat.

Si⁵ mulier ingenua servo alieno, sive regis, se matrimonio sociaverit sive etiam per adulterium iungere presumpserit, statim, ubi primum hoc iudex agnoverit, eos ad separandum festinare non differat, ut penam, quam merentur, hoc est, singuli

Err.] III.

Si mulier ingenua servo alieno, seu ingenuus ancille aliene sese coniungat.

Si mulier ingenua servo alieno, sive regis, se matrimonio sociaverit sive etiam per adulterium iungere presumpserit, statim, ubi primum hoc iudex agnoverit, eos ad separandum festinare non differat, ut penam, quam merentur, hoc est, singuli eorum centena flagella suscipiant. Et si

III, 2, 2. L. 1. probationem R 1. || L. 2. et adultera] cum ad. E 1. iudicem R 2. V. || L. 3. concrementur R 1. admissi] demissi R 1. || L. 4. constitutus deest R 1. agnoverint R 1. suo deest R 1. L. 5. patrona R 1. aut liberto E 2. V 4. eiusdem] eius R 1. || L. 6. mulieris] hereditas add., sed del. E 2. || L. 7. successioni R 1. defecerit] ita R 2; defuerit R 1; defecerint E. V. heres] ita R. E 1; heredes E 2. V. || L. 8. procr. filios E 2. V 1. constituti R 1. || L. 9. vero] ergo V 1. 2. sive] seu R 1. L. 10. confugerint R 1. E 2.

III, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. E 2. V 3. (14). — L. 12. ANTIQUA deest E 2. V 3. || L. 17. se marito aut in matrimonio E 2. || L. 19. hoc primum E 2. ad sep. festinare] separare R 1. || L. 21. merentur] exipiant add. E 2.

III, 2, 3. *Codd.* E 1. V 1. 2. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — L. 12. III] ANTIQUA add. V 1. 5. 6. 8. 17; CINDASVINDUS REX. ANTIQUA add. V 15. 30 L. 14. aliene] alterius V 2. sese coniungant E 1; se societ V 6. || L. 16. se marito in matrimonio V 4; se in matrimonio V 1. 2. 6. || L. 18. ubi iudex hoc primum V 2. || L. 20. merentur] exipiant add. V 1. 2. 4. 5. 6. *Mad.* || L. 21. suscipiant] suscipiat E 1; deest V 4.

1) Cf. *Constantini constitutionem, Cod. Theod. IX, 9, 1 (in L. Rom. Vis. 6, 1), § 1*: Ante legem nupta tali consortio segregetur. 2) Cf. *ibidem § 3 cum Interpretatione; Anth. Nov. cit. § 3; Lex Salica (ed. Behrend), Cap. I, 5.* 3) *Constantinus l. c. § 2*: Filii etiam, quos ex hac coniunctione habuerit (mulier) . . . in nuda maneant libertate, neque per se neque per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. 4) *De hac lege et sequenti v. 'N. Arch.' XXIII, p. 455 sq.; XXIV, p. 592 sqq. Supplemento dedit Wamba rex his legibus legem suam infra IV, 5, 7.* 5) Cf. *Pauli Sent. II, 21 A, § 1*: Si mulier ingenua . . . alieno se servo coniunxerit, si quidem invito et denuntiante domino in eodem contubernio perseveraverit, efficitur ancilla; *Cod. Theod. IV, 11, 1, § 1*: mulier . . . libertatem amittat atque eius filii servi sint domini, cuius se contubernio coniunxit. *Interpr.*: . . . Si vero sponte fit ancilla, et eius filii servi sunt. *Ibid. c. 7. Interpr.*: Si mulier ex contubernio servi fiat ancilla, filii quoque eius servi erunt. *Lex Salica (ed. Behrend) 25, 6*: . . . ingenua, si servo aliena (l.: servum alienum) in coniugio acceperit, in servitio permaneat.

Recc.] eorum centena flagella suscipiant. Et si post hanc contradictionem se iterum coniunxerint, eos iudex comprehendi iubeat et in sua presentia exhiberi, ut unicuique eorum iteratim centena flagella imponere non desistat. Quod si tertia vice se separare noluerint¹, similiter centena flagella eis imponi iubemus, et ipsa mulier parentibus suis in potestate tradatur². Quod si postmodum eam parentes retrorsum dimiserint, sit ancilla domino eius servi. Filii tamen, et quandocumque et quanticumque, qui ex ea iniquitate fuerint procreati, condicione patris sequantur, ut in servitio permaneant; facultate vero mulieris propinqui sui legali successione conquirant. Ipsam³ autem legem precipimus custodire et de viris ingenuis, qui regias ancillas vel etiam cuiuscumque habuerint copulatas, ut conditionis haec forma servetur.

Err.] post hanc contradictionem se iterum coniunxerint, eos iudex comprehendi iubeat et in sua presentia exhiberi, ut unicuique eorum iteratim centena flagella imponere non desistat. Quod si tertia vice se separare noluerint, similiter centena flagella eis imponi iubemus, et ipsa mulier parentibus suis in potestate tradatur. Quod si postmodum eam parentes retrorsum dimiserint, sit ancilla domino eius servi. Filii tamen, et quandocumque et quanticumque, qui ex ea iniquitate fuerint procreati, condicione patris sequantur, ut in servitio permaneant; facultatem vero mulieris propinqui sui legali successione conquirant. Quod si hii, qui de tali contubernio extiterint geniti, XXX annos⁴ per testem legitimum se ingenuos mansisse docuerint, a servitutis catena soluti ingenuitatis se gaudeant titulo decorari; si tamen parentes eorum infra illud tricennium, quo filii ipsorum se ingenuos esse probaverint, nihil de conditione servitutis dominis suis persolverint, unde ipsi filii eorum videbantur obnoxii servituti. Ipsam autem legem precipimus custodiri et de viris ingenuis, qui regias ancillas vel etiam cuiuscumque habuerint copulatas, ut conditionis haec forma servetur.

III, 2, 3. l. 2. contractionem R 1. || l. 3. coniunxerint E 2; coniunxerint R 2. V 3. || l. 4. in deest R 1. || l. 6. desistat] designet R 1. || l. 8. eis deest R 1. || l. 12. et quandoc.] et deest R 2. l. 14. condicione E 2. V 3. || l. 16. facultatem E 2. V 3. || l. 17. Ipsa autem lege R 2. || l. 18. custodiri R 2. E 2. V 3.

III, 2, 3. l. 1. contradictione E 1. || l. 2. coniunxerint V. iudex eos E 1. V 4. 5. || l. 3. ut] et V 6. || l. 6. eisdem Mad. || l. 10. et quandoc.] et deest V 1. Mad. qui deest Mad. || l. 14. Quod si] si deest V 2. || l. 15. per XXX annos V 4. 6; per XX annos V 1; XXX annis V 2. || l. 17. docuerunt ad servitute E 1. catena V 6. ingenuitate E 2. l. 18. titulo] ita E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 15. Pith.; annulo Mad. decorari] ita E 1. Pith.; decorati V 1. 2. 6. Mad. || l. 19. eorum] illorum V 2. Pith. l. 20. quo] aequo E 1; quod V 2. 6. ingenui E 1. V 6. || l. 22. persolverit E 1; persolverent V 1. ipsi deest V 2. || l. 23. videantur V 1. servituti obnoxii V 6. Mad.; servituti obnoxios esse E 1. l. 26. cond. ut V 6. Pith.

1) De trina conventionem cf. infra III, 2, 4. 2) Cf. l. Burg. 35, 2, 3: Si vero ingenua puella voluntaria se servo coniunxerit, utrumque iubemus occidi. Quod si parentes puellae parentem suam punire fortasse noluerint, puella libertate carcat et in servitutum regiam redigatur. Edict. Rothari c. 221: Si servus liberam mulierem aut puellam ausus fuerit sibi in coniugium sociare, animae suae incurrat periculum, et illa . . . habeant parentes potestatem eam occidendi aut foris provincia transvindicendi . . . Et si parentes eius hoc facere distulerint, tunc liciat gastaldium regis aut sculdhaus ipsam in curte regis et in pisele inter ancillas statuere.

3) Cf. Lex Sal. 25, 5: Si vero ingenuus ancilla aliena publice se iunxerit, ipse cum ea in servitute permaneat; cf. 13, 9. 4) De tricennali praescriptione v. infra X, 2, 3.

III, 2, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si mulier liberta servo alieno, vel libertus ancille se socient.

Si¹ liberta mulier servo alieno se coniunxerit aut in matrimonio sociaverit, contestetur² ei tertio dominus servi presentibus tribus testibus, ut ab hac coniunctione discedat, et post trinam conventionem, si se separare noluerit, sit ancilla domino 5 eius, cuius servo se coniunxit. Si vero non contestata fuerit, antequam filii nascentur, illa in libertate permaneat, agnatio autem servi domino deputetur, quia liberi esse non possunt, qui ex tali condicione nascuntur³. Similis et de manumissis viris, qui se cum ancillis alienis miscuerunt, huius legis forma servetur. Nam⁴ si cum domini voluntate et permissione servo alieno manumissicia se forte coniunxerit et cum ipso domino 10 servi placitum fecerit, omnino placitum ipsut iubemus stare.

III, 2, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si quicumque servo alieno ancillam suam vel servo suo alienam coniungat ancillam.

Quicumque ancillam suam servo alieno sine conscientia domini sui uxorem 15 dederit, et hoc certis probationibus inveniatur, dominus servi ancillam ipsam cum filiis omnimodis suis vindicavit. Similiter et de illis ordinamus, qui servo suo ancillam alienam coniunxerit, ut conditionis hec forma servetur.

III, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17. 19). — L 1. ANT.] *deest* E. V 2. 3. 19; FLVS CTSTVS REX *Mad.* || l. 2. ancillae alienae *Mad.* societ V 1. 2. 6. || L 3. con- 20 iunxerit] *ita* R 1. E 2; coniunxerit *alii.* || l. 4. ab *al. m. post add.* R 1. hanc coniunctionem R 1. L 5. et si V 3. 6. conventionem] conventionem vel contestationem V 4; contestationem V 6. 8; commonitionem V 2; commonitionem vel contestationem V 1. noluerint E 2. V 6; voluerint E 1. || L 6. eius — servi domino (L 7) *bis ser.* R 1. servo se] *ita* R 1 (ubi tamen se *al. m. post add.*). 2. V 1. 2. 6; se servo E 1; servo E 2. *Mad.*; *des.* V 3. coniunxerit E 1. V 1. 2. 6. filii R 1. || L 7. maneat R 1. 25 agnatio E 1. V 2; agnatio *corr.* agnatio E 2. autem] vero R 2. E 2. || L 8. tale R 1. Similis *corr.* Similiter E 2; Similiter V 2. 4. et] set R 1. || L 9. miscuerint R 2. E 2. V 2. 6. voluntate solutione et laxatione et permissione V 4. || L 10. manumissicia] *ita* R. E 1; manumissi a E 2; manumissa V 1. 2. 6. *Pith.*; manumissi V 3. *Mad.* coniunxerit] *ita* E 2; coniunxerint R 1; coniunxerit E 1. V 1; 30 coniunxerit *alii.* domini R 1. || L 11. ipsut] *ita* R 1; ipsud E 1; ipsum *cert.*

III, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — L 12. ANT.] *deest* E 1. V 2. 3. 4; FLS CHNDS REX E 2; FL. GLO. CINDASVINDUS R. V 15; FLS GLS RCDS REX V 1. 5. 17. L 15. conscientiam R 1. || L 17. omnimodis suis] *ita* R 1. V 1; omnimodis R 2. E 2. V 3; sibimodis E 1; sibi omnimodis V 2. 4. 5. 6. 8. vindicabit R 2. E 2; vendicabit V 2; vendicavit V 8. et] id V 1. servos suos ancillis alienis V 8. || L 18. coniunxerint V 1; coniunxerint V 2. 6. 35

1) Cf. *Pauli Sent. II, 21 A, § 6*: Libertas . . . alieni servi secuta contubernium eius, qui denuntiavit, efficitur ancilla; cf. § 7. 2) Cf. *Cod. Theod. IV, 11, c. 2. Interpr.*: Septem testibus . . . praesentibus tertio ex SC. Claudiano denuntiandum; c. 8: . . . agnoscant, nisi trinis denuntiationibus liberae feminae servorum consortiis arecantur, nullo modo posse eas ad servitium detineri. *Interpr.*: Sine trina denuntiatione mulier servo iuncta non fiat ancilla. Cf. *supra* n. 1. 40
3) Cf. *Cod. Theod. IV, 11, c. 1. 7*; v. *supra* p. 134, n. 5. 4) Cf. *Gai Instit. I, 84*: ex senatusconsulto Claudiano poterat civis Romana, quae alieno servo volente domino eius coijt, ipsa ex pactione libera permanere, sed servum procreare; nam quod inter eam et dominum istius servi convenerit, eo senatusconsulto ratum esse iubetur.

Recc. Err.]

VI. ANTIQUA.

III, 2, 6.

Si mulier absente viro alium sibi maritum adsumat.

Nulla¹ mulier viro suo absente alteri viro se presumat coniungere, usque dum de viro suo certis agnoscat indicia, si vere mortuus fuerit. Quod similiter et ille inquirat, qui eam sibi vult in coniugio copulare. Si vero hoc facere distulerint et sic se illicita presumptione coniunxerint, et postmodum prior maritus reversus fuerit, ambo ei in potestate tradantur², ut, quod de eis facere voluerit, seu vindendi, seu quid aliud faciendi habeat potestatem.

Recc. Err.]

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 2, 7.

Si domini, servos suos esse mentientes ingenuos, mulieribus eos coniungant ingenuis.

Resistendum³ est pravorum ausibus, ne pravitatis amplius frena laxentur. Plerique enim, studio cupiditatis inlecti, solent interdum mulieres ingenuas puellasque prave decipere, et simulantes ad tempus servos suos esse ingenuos, ortantur eas maritos illos accipere, quos postea, natis prolibus, in servitute facile possint reducere. Ut ergo fraudis huius aditus extirpetur, presenti iugiter mansura lege sancimus, ut deceptores rei istius manifeste detecti crimine notentur infamie, et illi, quos sub nomine ingenuitatis antedictis personis reperiuntur adsociasse, sic ingenui cum filiis suis perenniter maneant, sicut eos ipsorum domini ingenuos professi iam antea fuerant; sed et res omnes, tempore nuptiarum acceptas seu promissas, mulier vel puella sibimet vindicabit, si per idoneam probationem convicerit, maritum, de quo agitur, sub ingenuitatis spe sibi sociatum fuisse. Certe si puella vel mulieres aut etiam ipsorum parentes id, quod predictum est, ita factum adprobare nequiverint, servos pariter et

III, 2, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (15. 17. 19). — l. 1. ANTIQUA] *ita R.* V 1. 5. 6. 15. 17. 19; *deest celt.* NOBM EMENDA (= NOBITER (?) EMENDATA) E 2; NOVA LEX *add.* V 15. 19. || l. 2. viro] viro, *al. m. post add.* suo E 2; viro suo V 1. 2. 6. || l. 3. dum *deest R* 1. || l. 4. de *deest E* 1, *al. m. post add.* E 2. vere] vir *corr.* vero E 2; vero V 2; *deest V* 1. || l. 5. coniugium E. *Mad.* copu *in fine folii, lare om.* R 1. hęc R 1. || l. 6. se] sine R. presumptione coniunxerint] p. coniunxerit R 1; p. coniunxerit E 2; coniunctione copulaverint V 4. || l. 7. ei in potestate] ei in potestatem E 1; in eius potestate V 1. 2; in potestatem eius V 6. ut] et *Mad.* quod] quid V 2. 6. vindendi R 1. seu] sive E. V 1. 2. 4. 6. || l. 8. quid aliud] quid aliud E 2. V 1. 2. 4; aliud V 6; quodlibet V 3. *Mad.*

III, 2, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 9. FL. — REX] *des.* E 1. V 3; ANT. *praemittit* V 4; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. 19. CHINDASVINDUS] *ita R* 2; CHNDS R 1; CHINTASVINTUS E 2; CHDS V 4. 6; GLS CHDS V 1. 5; GLS RCDS V 2. || l. 12. pravitatibus E 1. || l. 14. et] ad R 1. ortantur] *ita R* 1. E; perortantur V 1. 5; hortantur *celt.* || l. 15. servitute] *ita R* 1. E 2; servitutum *celt.* reducere] *ita R* 1. *Mad.*; redicere (*al. m. post add.*) E 2; *deest R* 2; rodigere E 1. V 1—6. 8. 14; recipere V 15. || l. 16. iugiter] higitur R 1. sancimus] *ita R.* V 1; sanesimus E 2; sancimus *alii.* || l. 17. rei] legi E 1. crimine not.] crimen 40 dotentur R 1. illi *deest R* 2. || l. 19. eos *deest R* 2; *al. m. post add.* E 2. ipsorum] ipsos R 1. l. 20. a tempore E 1. || l. 21. vendicabit V 1. 2. convincerit E 1. V 6; convincitur V 3. maritus R 1. l. 22. spem R 2. V 3; specie V 15. puella vel mulieres] *ita R* 1. E 1; puella vel mulieris (*corr.* mulieres) V 6; puella vel mulier *celt.* (*m. corr. al. m. mulieris E* 2). ipsius V 2. || l. 23. nequiverit R 1. et *deest R* 1.

45 1) Cf. *Iustiniani Nov. CXVII*, c. 11 (= *Iuliani Const. CVIII*, c. 10); *Dig. XLVIII*, 5, 12 § 12; 'N. Arch.' XXIV, p. 594 sqq. 2) *Est poena adulterii; v. infra III*, 4, 1. 3. 12. 3) *Legislator ante oculos habuisse videtur Iustiniani Novellam XXII*, c. 11 (= *Iuliani Const. XXXVI*, c. 3); cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 596.

III, 2, 7. *Recc. Erv.*] eorum filios una cum rebus omnibus indubitanter petitor obtinebit*. Hic et de illis ancillis ordo servandus est, que viris ingenuis tali fraude noscuntur esse coniuncte. Nam et de libertis, quos ita constiterit copulatus existere ancillis aut servis, huius servanda erit sanctio legis.

*) V 17 in margine addit: nisi mulier illa vel puella legale protulerit iuramentum, quod 5
ignoranter servili se matrimonio copulavit.

III, 2, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si absque voluntate parentum mulier ingenua marito se coniungat
ingenuo.

Si¹ puella ingenua ad quemlibet ingenuum venerit in ea condicione, ut eum sibi 10
maritum adquirat, prius cum puella parentibus conloquatur; et si obtinuerit, ut eam
uxorem habere possit, pretium dotis parentibus eius, ut iustum est, impleatur. Si vero
hoc non potuerit obtinere, puella in parentum potestate consistat. Quod si absque
cognitione et consensu parentum eadem puella sponte fuerit viro coniuncta, et eam
parentes in gratia recipere noluerint, mulier cum fratribus suis in facultate parentum 15
non succedat, pro eo, quod sine voluntate parentum transierit pronior ad maritum².
Nam de rebus suis si aliquid ei parentes donare voluerint, habeant potestatem. Ipsa
quoque de donatis et profligatis rebus faciendi quod voluerit libertatem habebit.

III, 2, 7. l. 1. obtineat V 3. Hic] Hinc R 1. || l. 3. copulatos E. V. cum ancillis V 1.
l. 4. servis huius] servus uis V 3. servande R 1. || l. 6. Post copulavit V 17 add. Q. V. C. (= *Quidam* 20
vetus codex?).

III, 2, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 7. ANTIQUA] *deest*
E. V 2. 3. 5. 8. 14. 19; FLS GLS RODS REX al. Felicissimus Rodericus V 17 (*in marg.*). || l. 8. marito
sese E 2. *Pith.*; maritos esse E 1; sese marito V 1. 2. iungat R 1. || l. 10. ingenno R 1. in] sub V 2. 6;
deest Pith. || l. 11. cum] quum E 2; quam E 1. ut] ita R 1 (*ubi tamen al. m. post add.*). E 2. V 1. 2. 5. 25
6. 17; *deest* R 2. E 1. V 3. 4. 14. 15. || l. 12. posse R 2. V 3. 4. 14. 15. ut] quod R 1. || l. 13. pot.
par. V 1. 2; parentum voluntate V 6. *Pith.* || l. 14. cognitionem et consensum R 2. isponte R 1.
l. 15. gratiam V. facultatem V 1. 6. || l. 16. paparentum R 1. || l. 17. suis *deest* V 1. parentum R 1.
donare vol.] dare vol. V 4; donaverint *Mad.* habeat V 1. || l. 18. libertatem habeat V 1; habeat
potestatem V 2.

30

1) Cf. L. Burg. 12, 4 et *infra* III, 4, 7. 2) *Visigothi feminas, quae castitatem
perdiderunt, amissione hereditatis puniebant, eandem assignantes culpam eis, quae sine parentum
vel tutorum consensu matrimonium contraxerunt, atque eis, quae extra matrimonium cum viris con-
cubuerunt; cf. III, 1, 8; 4, 7. Quod commune fuisse iuri Germanorum non paucae leges
eiusdem et inferioris aevi testantur, scilicet Lex Burg. 12, 5; Ed. Langob. Lütpr. c. 5. 119; 35
Lex Angliorum et Werinorum c. 47; leges Scandinavicae, quas allegat Wilda, 'Strafrecht der
Germanen' pp. 801. 808; leges municipales mediæ aevi, quas laudat Laband, 'Vermögensrechtl.
Klagen' p. 378, n. 28; et praeter eas fontes iuris municipalis Tremoniensis, Lib. civitatis 15. 43
et Lib. iudiciorum 130, ed. Frensdorff, 'Dortmunder Statuten u. Urtheile' p. 69. 76. 139;
Ottonis ducis privilegium Brunsvicense c. 34, ed. Häuselmann, 'UB. d. Stadt Braunschweig' I, 40
p. 6; praecipue autem sententia ab iudicibus Alamannicis saec. XI. lata, quam tradit Ortlieb
Zwifaltensis, SS. X, p. 74: predium . . . quasi iniuste sibi ablatum . . . repetiit (sc. mulier
quaedam), set quia legalia iura propter turpem abiectioem mariti perdidit, contradicentibus legis-
peritis minime recepit: quippe quae maritalem castitatem amisit etiam iura hereditaria perdidit.
Aliter Eike de Reppow, qui antiquae illi consuetudini opposuit verba: Wif mach mit unkuschheit irs 45
lives ire wifliken ere krenken; ire recht ne verlüst se darnede nicht noch ir erve; *Spec. Sax.*
I, 5, 2. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 596 sqq.*

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE RAPTU VIRGINUM VEL VIDUARUM¹.

- I. Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, ste tamen illi coniungi non valeat.
- II. Si a potestate raptoris puellam parentes eripere potuerint.
- 5 III. Si consentiant raptori parentes de disponsata puella.
- III. Si fratres vivo an defuncto patre consentiant raptori.
- V. Si quicumque rapiat alienam sponsam.
- VI. Si quispiam de raptoribus occidatur.
- VII. Infra quod tempus liceat accusare raptorem.
- 10 VIII. Si servi mulierem ingenuam rapuerint.
- VIII. Si servus mulierem libertati traditam rapuerit.
- X. Si servus ancillam alterius rapuerit.
- XI. De sollicitatoribus filiarum et uxorum alienarum.
- XII. De ingenuis adque servis, quos in rapto interesse constiterit.

15 *Recc.]* I. ANTIQUA.

Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, ste tamen illi coniungi non valeat.

- 20 Si² quis ingenuus rapuerit virginem vel viduam, si, antequam integritatem virginitatis aut castitatis amittat, puella vel vidua potuerit a raptore revocari, medietatem rerum suarum ille, qui rapuit,

Erv.]

I.

III, 3, 1.

Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, iste tamen illi coniungi non valeat.

Si quis ingenuus rapuerit virginem vel viduam, si, antequam integritatem virginitatis aut castitatis amittat, puella vel vidua potuerit a rapto revocari, medietatem rerum suarum ille, qui rapuit, perdat, ei, quam rapuerat, consignandam.

25 TIT. III. *Lemma. Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. *E* 1. 2. *V* 3. — *l.* 2. ingenuam] ingenua *R* 1. mulierem — valeat *des. R* 2. *V* 3. illa] illam *R* 1. ste] ita *R* 1. *E* 2; iste *E* 1. || *l.* 4. puella *R.* eripere potuerint] eriperit *R* 1. || *l.* 5. consentiantur *E* 1. || *l.* 6. sive vivo *E* 1. an defuncto] hanc defunctu *R* 1. raptori sororis *E.* || *l.* 7. sponsam *R* 1. || *l.* 8. occidantur *R* 1. || *l.* 9. raptorem] et si parentibus

30 (parentes *E* 2) vel puelle cum raptore de nuptiarum definitionibus (definitionem *E* 2) conveniat *add. E. V* 3. || *l.* 10. servus — rapuerit *R* 1. || *l.* 11. VIII. Si — rapuerit *des. R* 1. mulierem libertati] libertate *E* 1. || *l.* 12. X] VIII *R* 1. || *l.* 13. XI] X *R* 1. filiarum] puellarum *R* 1; filiorum *E* (*corr. filiarum E* 1). alienarum] vel etiam viduarum ac (hac *E* 2) de his qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito presumpserint (praesumpserit *E* 1) *add. E. V* 3. || *l.* 14. XII]

35 XI *R* 1. raptum *E* 1; rapto *E* 2. constiterit] ita *E* 1. *V* 3; constiterint *R* 2. *E* 2; contigerit *R* 1.

III, 3, 1. *Codd. R* 1. 2. — *l.* 18. ste] iste *R* 2. coniungi] ita *E* 2. *V*; coniugii *R* 1; coniugi *R* 2. *l.* 22. aut castitatis *des. R* 1. || *l.* 23. viduam poterit *R* 1. raptore revocari] rapto revocari *R* 2.

40 *l.* 24. ille — quam rapuerit *des. R* 1.

III, 3, 1. *Codd. E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — *l.* 15. 1] ANTIQUA *add. V* 1. 6; NBM EMDA (= NOBITER (?) EMENDATA) *add. E* 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add. V* 2. 8; ANTIQUA *add. V* 17, et in *mary.*: NOVITER ADDITA. || *l.* 18. iste] sta *al. m. corr.* ista *E* 2. coniungi] coniugii *E* 1. || *l.* 22. poterit *V* 3. a rapto revocari] a raptore vocari *E* 1; a raptore revocare *V* 15; arraptam revogare *V* 3. *l.* 24. rapuerit *V* 1. 2.

1) Rubrica recepta est ex *Cod. Theod. IX, 24.* 2) Hanc formam legis Leovigildus antiquiori substituisse videtur; cf. *Lex Burg. 12, 1—3; Cod. Iust. IX, 13, 1; 'N. Arch.' XXIV, p. 600 sqq.*

III, 3, 1. *Recc.* perdat, ei, quam rapuerit, consignandam. Si vero ad inmunditiam, quam voluerit, raptor potuerit pervenire, in coniugium puelle vel vidue mulieris, quam rapuerat, per nullam compositionem iungantur¹; sed omnibus traditis ei, cui violentus fuit, et CC insuper in conspectu omnium publice hictus accipiat flagellorum et careat ingenuitatis sue statum, parentibus eiusdem, cui violentus extiterat, aut ipsi virgini vel vidue, quam rapuerat, in perpetuum serviturus.

Err. Si vero ad inmunditiam, quam voluerit, raptor potuerit pervenire, in coniugio puelle vel vidue mulieris, quam rapuerat, per nullam compositionem iungatur; sed cum omnibus rebus suis tradatur ei, cui violentus fuit, et ducentos insuper⁵ in conspectu omnium publice ietus accipiat flagellorum et careat ingenuitatis sue statum, parentibus eiusdem, cui violentus extiterat, aut ipsi virgini vel vidue, quam rapuerat, in perpetuum serviturus; ita² ut ad eius, quam rapuerat,¹⁰ coniugium nullo unquam tempore redeat. Quod si factum fortasse constiterit, quidquid de raptoris rebus pro contumelio sui perceperat, una cum ipso raptore amittat, illis procul dubio parentibus profutura, quorum hoc negotium fuerit executum instantia. Quod si vir, de alia uxore filios habens legitimos, raptum postea fecisse convincitur, ipse videlicet solus in eius, quam rapuit, serviturus potestatem tradatur; res tamen raptoris filii eius legitimi obtinebunt.

III, 3, 2. *Recc. Err.*

II. ANTIQUA.

Si a potestate raptoris puellam parentes eripere potuerint.

Si³ parentes mulierem vel puellam raptam excusserint, ipse raptor parentibus²⁵ eiusdem mulieris vel puelle in potestate tradatur, et ipsi mulieri penitus non liceat

III, 3, 1. l. 2. ad *deest* R 1. || l. 4. coniugio R 2. || l. 6. iungantur] ita R 1. 2. || l. 7. CC] hictus *add.* R 1; ducentos R 2. || l. 8. hictus] h. l. om. R 1; hictos R 2. || l. 9. sue ing. R 1. || l. 11. vel] ita *Err.*; aut R 2; *deest* R 1. quam] quem R 1.

III, 3, 1. l. 1. inmunditia E 1. || l. 3. rapuerit V 1. 2. 6. || l. 4. coniungantur E 2. cum omnibus rebus suis tradatur] omnibus rebus suis traditis E 1 (*cf. Recc.*); cum omnibus quae habet³⁰ tradatur V 4. || l. 5. ducentis E 2. || l. 6. hictibus E 2. || l. 7. statu V 2. 3. || l. 10. ita ut] haec et reliqua usque ad finem capituli omittit sicut *Recc.* etiam E 1. || l. 12. constiterit] contigerit V 5. 15. l. 13. raptoris] raptoribus E 2. sui] ita E 2. V 2; ³⁵ suo *cett.* || l. 14. admittat E 2. || l. 15. quorum] quo suum E 2. || l. 16. instantiam E 2. || l. 20. potestatem] ita E 2. V 3; potestate *cett.*

III, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 14. 17. 19). — l. 23. ANT.] *deest* E 1. V 3; PLS RCS V 8; FLVS RCNTS REX *Mad.* || l. 24. potestatem R 1. || l. 25. ipse raptor — con-⁴⁰ fugerint *bis scr.* R 1. parentibus] paritibus R 1 (*primum*). || l. 26. mul. eiusd. R 1. in potestate] in potestatem V 6; *des.* V 3. tradantur R 1.

1) Cum ex lege III, 3, 7 appareat, matrimonium inter raptorem et raptam non prohibitum fuisse, etiam haec verba non ad impedimentum raptus spectare, sed ita intelligenda esse videntur, ut raptori non liceat raptam contra eius vel parentum voluntatem in coniugium ducere. ⁴⁵

2) Etiam hoc additamentum non matrimonium inter raptorem et raptam contrahendum, sed tantummodo coniugium inter raptam et raptorem, qui ei iam servus addictus est, vetare videtur.

3) *Cf. Cod. Theod. IX, 24, 1.*

Recc. Erv.] ad eundem virum se coniungere. Quod si facere presumerit, ambo morti III, 3, 2. tradantur. Si certe ad episcopum vel ad altaria sancta confugerint, vita* concessa, omnimodis separentur et parentibus raptæ servituri tradantur.

*) V 14: et illis a rege fuerit vita concessa.

5 *Recc. Erv.*] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

III, 3, 3.

Si consentiant raptori parentes de disponata puella.

Si¹ parentes raptori consenserint, pretium filie sue, quod cum priore sponso definisse noscuntur, in quadruplum eidem sponso cogatur exolvere; idem vero raptor legibus sponso inexcusabiliter maneat abdicatus.

10 *Recc. Erv.*] III. ANTIQUA.

III, 3, 4.

Si fratres vivo an defuncto patre consentiant raptori sororis.

Si² vivo patre fratres raptori consenserint aut in rapto sororis conscii comprobantur, excepto mortem³ damnum, quod de raptoribus est constitutum, excipiant. Si vero post obitum patris fratres sororem suam raptori tradiderint vel raptori
15 levandam consenserint, pro eo, quod eam vel vili persone vel contra voluntatem suam nuptui tradiderint, cuius etiam honorem debuerant exaltare, medietatem facultatis sue amittant, ipsi nihilominus sorori tradendam, et insuper in presentia aliorum a iudice L flagella suscipiant, ut hoc alii conmoniti terrore formident. Adiutores vero raptoris, qui cum ipso fuerint, disciplinam accipiant, sicut est in lege alia con-
20 stitutum⁴. Raptor autem inexcusabiliter superiori lege⁵ et in rebus et in status sui dignitate damnetur.

III, 3, 2. l. 1. se coniungere] reconiungere R 2. presumerint E 2. V 6. Mad. || l. 2. certe] autem R 2. ad episcopo R 1. || l. 3. omnibus modis E 1. V 3; omnimodis V 2; omnino V 1.

III, 3, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 15. 17. 19). — l. 5. FL. — REX] 25 des. E 1; ANTIQUA V 4. 8. 15; FLS CINDS REX. ANTIQUA V 19. GLOR. deest V 3. RECC.] RECØDS R 1; RECCESD R 2; RECDS E 2. V 3. 17; RCDS V 2. 5. 6; RCHDS V 1. || l. 6. dispon- satam puellam R 1. || l. 7. raptori] in adulterio add. V 4. priorem isponsum R 1. || l. 8. cogatur] ita R. E 2; cogantur cett. idem] eidem R. raptor] vel adulter add. V 4. || l. 9. abdicatus] addictus V 2; addicatus V 19; deest V 5.

30 III, 3, 4. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5). 6. (15. 17. 19). — l. 10. ANT.] deest E. V 1. 19; RCDS in marg. V 17; FLS CINDASVINDUS REX V 15. || l. 12. raptori] vel adultero add. V 4. raptori consentiant R 1; consenserint raptori E. V. raptu E. V. concii E 2; socii V 4. || l. 13. excepto mortem] ita R 1; excepto morte E 1; excepta morte cett. || l. 15. servandam corr. levandam E 2. consenserint] concesserint V 3. eam] eadem R 2. || l. 16. nuptui] consenserint vel V 4. || l. 17. admit- 35 tant R. sorori] deest R 1; sorori suae Mad. || l. 18. L] quinquaginta R 2. V 6; quinquagena E 1. Mad. suscipiant] accipiant V 3. hoc deest R 1, al. m. post add. E 2. conmoniti] commoti E 2. V 1. 6. l. 19. raptoris] sive adulteri add. V 4. disciplinam legis E. V. || l. 20. istatus R 1; statu R 2. E 1.

1) *Recessvindus*, qui hanc legem supplemento dedit legi antiquae III, 3, 5, poenam quadrupli ex *Lege Romana* recepisse videtur, sc. ex *L. Rom. Vis. C. Th.* III, 5, 6; 6, 1; 40 11, 1. Ex iure *Iustiniano* haec poena remota est; cf. *Cod. Iust.* V, 1, 5, § 5; 2, 1 pr.; 8, 1, § 1. 2) Cf. *Cod. Theod.* IX, 24, 1. 3) *Raptorem et raptam sub quodam eventu morte esse puniendos* statuit III, 3, 2, *raptorem sponsae alienae* III, 3, 5; cf. III, 3, 6. 4) *Remittitur ad legem* III, 3, 12; quae cum sit *Recessvindi*, suspicamur haec verba a legis- peritis, qui codicem *Recessvindianum* composuerunt, antiquae legi addita esse. 5) III, 3, 1.

III, 3, 5. *Recc. Err.*]

V. ANTIQUA.

Si quicumque rapiat alienam sponsam.

Si¹ alienam sponsam quicumque rapuerit, de raptoris ipsius facultatibus medietatem puelle, alia vero medietatem sponso iubemus addici. Quod si minimam aut nullam habeat facultatem, his, quos supra memoravimus, cum omnibus, que habuerit, tradatur ad integrum; ita ut, venundato raptore, de eius pretium equales habeant portiones. Ipse autem raptor, si peractum scelus est, puniatur.

III, 3, 6. *Recc. Err.*]

VI. ANTIQUA.

Si quispiam de raptoribus occidatur.

Si² quis de raptoribus fuerit occisus, homicidium* non teneatur, quod pro defendenda castitate³ commissum est.

*) E 2: pro homicidium non teneatur; V 1. 3. 6. *Mad.*: pro homicidio non teneatur. — V 15. 19: mors eius pro homicidio non teneatur. — E 1. V 17. *Pith.*: ille, qui percussit, ad homicidium non teneatur. — V 4: ille, qui percussit, pro homicidio non teneatur. — V 2: pro homicida ille, qui occidit, non teneatur.

15

III, 3, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Infra quod tempus liceat accusare raptorem, et si parentibus vel puelle cum raptore de nuptiarum definitione conveniat.

Raptorem virginis vel vidue infra XXX annos omnino liceat accusare⁴. Quod si cum puelle parentibus sive cum eadem puella vel vidua de nuptiis fortasse convenerit, inter se agendi licentiam negari non poterit. Transactis autem XXX annis, omnis accusatio sopita manebit.

III, 3, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — L 1. ANT. *deest* E 1. V 19. L 4. alia] ita R 1. E 2; aliam *cett.* adici ampliari vel tradi V 4. || L 5. his] is V 1. 6. quos] quo E 1; qui *corr.* que E 2; quem V 1. 2. 6. || L 6. venundato] vendito R 1; venudato V 1. pretium] ita R 1. 25 E 2; pretio *cett.* || L 7. peractus R 1.

III, 3, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — L 8. ANT. *deest* E 2. V 19. L 9. raptoribus] aut adulteris *add.* V 8. || L 10. raptoribus] aut adulteris *add.* V 4. 8. quod] quia V 1. 15.

III, 3, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — L 16. ANTIQUA] ita R. E 2. 30 V 1. 4. 5. 6. 17. 19; *deest* E 1. V 2. 3; FLVS CNTSNTS REX ANTIQUA *Mad.* || L 17. parentes R 1. V 4. vel *deest* R 1. || L 18. convenient V 4. 6. || L 19. viduarum V 6. || L 20. eadem — vidua] eam puellam vel viduam R 1. nuptias R 1. raptor convenerit V 2. || L 21. agendi] agendam R 1. licentiam] ita R. E 1; licentia *cett.* denegari R 2. E 2.

1) *Leovigildus hanc legem antiquiori cuidam Euricianae substituisse videtur; cf. L. Baiuv. 35*
8, 16: Si quis sponsam alienam rapuerit . . . Cf. *supra* III, 3, 3, de poena etiam III, 3, 1.
2) *Legislator, Leovigildus ut opinor, legem Iustiniani Cod. Iust. IX, 13, 1, § 1 ante oculos habuisse videtur.* 3) Cf. *Pauli Sent. V, 23, 8: . . . pudorem publico facinore defenderunt.*
4) Cf. X, 2, 3. 4. *Aliter secundum leges Romanas de raptu iam post quinquennium accusare non licuit; cf. Cod. Theod. IX, 24, 3 (in L. Rom. Vis. IX, 19, 2) cum Interpretatione et 40*
Ed. Theoderici c. 20.

Recc. Erv.]

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 3, 8.

Si servi mulierem ingenuam rapuerint.

Equitatis oportunitas exigit legem ponere secuturis, unde dubitationis occasio inter presentes occurrit. Servi igitur si sciente domino vel iubente raptum facere
 5 presumserint, ad omnem legalem satisfactionem servorum dominus iudicis instantia compellendus est. Quod si extra voluntate domini servi talia perpetraverint, iudicis idem sententia comprehensi hac decalvationis feditate multati, trecentenis insuper singuli flagellorum hictibus verberentur. Ille tamen servus, qui idem se ingenue mulieri per rapinam copulari quesibit, penali sententia subiacebit.

10 Recc.]

VIII. FLAVIUS

GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si servus mulierem libertati traditam rapuerit.

Si servus libertam rapuisse detegitur,
 15 quoniam non iam unius conditionis esse noscuntur, ideo, si voluerit pro servum compositionem dominus dare, aut centum solidus mulieri persolvat, aut, si noluerit, eundem servum pene supplicio tradat.

20

25

III, 3, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (14. 15. 17). — L 1. FL. — REX] FLS CHINDASVINDUS REX R 2; FLS CHNDS REX R 1. E 2. V 2. 17; FLS CNDS REX V 3; FLS GLS CHDS V 1. 5; ANTIQUA E 1; ANTIQUA. FLS CHDS R V 4; FLS CHDS REX. ANTIQUA V 6; FLS RCSTS REX *Mad.*; RCDS *in marg.* V 17. || L 4. presentum R 1. Si servi igitur *Mad.* iscientie R 1. raptum virginum V 14. || L 5. legalem] legis V 15. || L 6. voluntate] ita R 1; boluntate E 2; voluntatem *cell.* || L 7. idem sententiam R 1; eiusdem instantia *in loco raso* V 6. hac] ac R 2. V. trecentenis] CCC^{orum} V 6. singuli *deest* V 6. || L 8. ictibus R 2. E 1. V. qui idem] quidem R 1.
 30 idem se] idem R 2. V 3; *des.* V 1. 6. || L 9. copulare V 2. quesivit E. V. sententia] ita R 1. E 2. V 1; sententie *cell.*

III, 3, 9. *Codd.* R 1. 2. — L 10. RECC.] RECCDS R 1; RECCSD R 2. || L 12. mulieri R 1. || L 15. unius] huius (*vel fortasse huius*) R 1.
 40 L 16. ideo *deest* R 2. servo R 2. || L 18. solidos R 2. || L 19. pena R 2. suppliciu R 1.

45

50

Erv.]

VIII.

III, 3, 9.

Si servus mulierem libertati traditam rapuerit.

Si servus libertam rapuisse detegitur, quoniam non iam unius conditionis esse noscuntur, ideo, si idoneus servus est, qui talia commisisse detegitur et idoneam libertam rapuisse invenitur, si* voluerit, dominus eius centum solidos pro eo componat. Si certe noluerit, eundem servum tradere non desistat, ita ut ipsi mulieri ultra non liceat eundem raptorem sibi in coniugio copulare. Quod si ad eius aliquando coniugium venerit,

*) V 14: si voluerit pro servo compositionem dominus dare, aut C solidos mulieri componat aut, si noluerit, eundem servum pene supplicio tradere non desistat.

III, 3, 9. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — L 10. VIII] FLS RECCDS REX *add.* E 2. V 17; FLS GLS RCDS REX *add.* V 5. 6; FLS GLS RECAREUS REX *add.* V 1; FLS CHNDS (CNDS V 3, CNTSNTS *Mad.*) REX *add.* V 2. 3. *Mad.*; AN. FLS CHS REX *add.* V 4; ANTIQUA *add.* V 15 *et in marg.* V 17. || L 14. mulierem libertam E 1; muliem (*sic post add. al. man.*) libertam E 2. || L 15. iam non E 2. V 1. 3. 4. 5. 6. L 16. est servus V 3. 4. 5. commisisse] fecisse *Mad.* || L 19. componat] componere non moretur V 3. certe] ergo V 2; autem V 15. || L 22. raptorem *eras., al. man.* virum V 6. copulari V 1. 4. *Mad.*

III, 3, 9.

Err.] et filii exinde fuerint procreati, dominus ille, cuius servus rapti crimen admiserat, et servum et hagnationem sibi vindicet servituram. Sin autem rusticus aut vilissimus servus esse noscatur et 5 similem libertam rapuisse cognoscitur, quantum ipsum servum valere constituerit, tantum pretium dominus servi predictae mulieri persolvere procurabit; ipse vero servus centenis flagellorum ictibus verberetur ac turpiter decalvatus in potestate domini sui erit perpetim permansurus.

III, 3, 10. *Recc. Err.*]

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servus ancillam alterius rapuerit.

Si servus ancillam iuris alieni rapuerit, ducentorum flagellorum verberibus cesus 15 ac decalvatus, ab ancilla etiam, si dominus ancille voluerit, absque dubio separetur.

III, 3, 11. *Recc.*]

XI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De sollicitatoribus filiarum et uxorum alienarum vel etiam viduarum ac de his, qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito presumerint.

Omne, quod honestatem vite conmaculat, legalis necesse est ut censura coerceat.

Err.]

XI.

De sollicitatoribus filiarum et uxorum alienarum vel etiam viduarum ac de 20 his, qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito presumerint.

Omne, quod honestatem vite conmaculat, legalis 25 necesse est ut censura coerceat. Idcirco sollici-

III, 3, 9. *l. 3. hagnationem]* hanc nationem *E 1*; hagnationem *E 2*; agnationem *V*. || *l. 4. vendicet V 1. 2. Sin]* Si *V 6. 17. rusticus]* rusticanus *in marg. V 17.* || *l. 5. noseatur]* *ita E 1. V 4. 6;* 30 *noscitur V 1. 3. 5; dinoscitur V 2; noscuntur E 2. l. 6. libertam]* libertatem *E 1.* || *l. 7. servum deest E 1.* || *l. 9. procuret V 15.* || *l. 10. hictibus E 2. verberetur]* verberatus *V 1. 2. 6.* || *l. 11. ac]* *ita V 1. 2. 6; hac E 2; et E 1. V 3. 4. 5. in]* et in 35 *V 3. 4. 5.*

III, 3, 10. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (15. 17. 19).* — *l. 13. FL. — REX]* AN *praemittit V 4; ANTIQUA add. V 15; F G R R E 1; RCDS in marg. V 17; des. V 1. 5. 19. CHIN-* *DASVINDUS]* *ita R 2; CNDS R 1; CINDS E 2; CHNDS V 2; CHDS V 6; CINDADS V 5; CHS V 4. l. 16. ac]* *hac R 1. ancille deest V 1. separentur R 2. E.*

III, 3, 11. *Codd. R 1. 2. E 2. — l. 18. CHIN-* *DASVINDUS]* *ita R 2; CNDS R 1. E 2.* || *l. 19. filiorum E 2.* || *l. 21. his deest R 2.* || *l. 22. aut]* *vel E 2.* || *l. 24. presumerint R 1.* || *l. 25. Omnem R 2. honestatem]* *ita R 2; inhonestate R 1; onestatem E 2. vita R.* || *l. 26. legali E 2.*

III, 3, 11. *Codd. E 1. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 17. 19).* — *l. 17. XI]* *FLS CHNDS (CINDADS V 3, CHDS V 6) REX add. V 2. 3. 6. 17; AN. FLS CHS REX add. V 4; FLS CIND REX. ANTIQUA add. V 19; RCDS add. in marg. V 17.* 45 *l. 19. filiorum E 1.* || *l. 20. ac]* et *V 1.* || *l. 21. aut]* *vel V 1.*

Recc.] Idcirco sollicitatores¹ adulterii uxorum vel filiarum alienarum adque viduarum, sive per ingenuum aut ingenuam, seu per servum aut ancillam adque etiam
 5 libertum aut libertam, mox manifestis iudiciis talium scelerum mandata deferentes patuerint, cum his etiam, a quibus missi fuerint, iudicis instantia comprehensi in eius potestate tradantur, cuius uxorem vel
 10 filiam sollicitasse repperiuntur; ut illi quoque de eis quod voluerint sit iudicandi libertas, quem vel coniugalis ordo vel parentalis propinquitas huius ultorem criminis legaliter esse demonstrat. Illi²
 15 quoque, qui puellam ingenuam viduamvel absque regiam iussionem³ marito violenter presumserint tradere, quinque libras auri ei, cui vim fecerint, cogantur exolvere; et huiusmodi coniugium, si
 20 probatur, irritum nihilominus habeatur.

Err.] tatores adulterii uxorum vel filiarum alienarum atque viduarum sive sponsarum, si per ingenuum vel ingenuam, seu per servum aut ancillam atque etiam libertum aut libertam, mox manifestis iudiciis talium scelerum mandata deferentes patuerint, cum his etiam, a quibus missi fuerint*, iudicis instantia comprehensi in eius potestate tradantur, cuius uxorem vel filiam aut sponsam sollicitasse repperiuntur; ut illi quoque de eis quod voluerint sit iudicandi libertas, quem vel coniugalis ordo vel parentalis propinquitas huius ultorem criminis legaliter esse demonstrat. Illi quoque, qui puellam ingenuam viduamvel absque regia iussione marito violenter presumserint tradere, quinque libras auri ei, cui vim fecerint, cogantur exsolvere; et huiusmodi coniugium, si mulier dissentire probatur, irritum nihilominus habeatur.

III, 3, 11.

*) V 8 addit: aut si minime missi extiterunt.

Recc. Err.] XII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

III, 3, 12.

De ingenuis adque servis, quos in raptum interesse constititerit.

Qui in raptu interfuisse cognoscitur, si liber est, sex auri uncias reddat et

25 III, 3, 11. l. 1. adulterii R 1. || l. 3. aut] vel R 2. E 2. ingenua E 2. || l. 7. a deest R 2. l. 8. instantiam E 2. compreensi E 2; deest R 2. l. 9. vel] aut E 2. || l. 10. filiam] seu sponsam al. man. post add. E 2. repperiuntur al. man. corr.
 30 repperiantur R 1. || l. 11. voluerint] ita R. E 2. l. 12. coniugalis ordo] iugalis hordo R 2. vel quem parentalis E 2. || l. 13. ultorem] torem al. man. corr. auctorem E 2. || l. 15. viduamvae R 2; vel viduam E 2. || l. 17. presumserit R 1.
 35 l. 18. fecerit R 1. E 2. cogatur R 1. || l. 19. dissentire E 2.

III, 3, 11. l. 1. adult. ux.] alienarum adulterii uxorum V 1. || l. 2. sive] vel V 1. 2. si deest E 1. V 3. per] pro E 1. || l. 3. per] pro E 1. aut] vel E 1. || l. 4. etiam deest V 3. manifesti E 1. l. 5. talia V 2. mandatum V 3. 5. Mad. || l. 6. cum eis etiam etc. V 1; cum etiam eis a quibus V 2; cum quibus V 3. || l. 7. indices E 1. || l. 9. repperiantur E 1. eis] his V 1. 2. || l. 10. quod] quod facere V 3. voluerint] ita E 1; voluerit V. iudicandi] faciendi in marg. V 17. vel coniugalis] vel deest V 1. 6. || l. 12. ultorem] cultorem E 1. l. 13. viduamvel] ita E 1; vel viduam V. || l. 14. presumserit E 1. || l. 17. dissentire E 1.

III, 3, 12. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 22. FL. — REX] des. E 1; ANTIQUA V 4; ANTIQUA add. V 15; REGICA. RODCS in marg. V 17. GLOR. deest E 2. V 1. 2. 3.
 40 5. 8. 15. RECESSVINDUS] ita R 2; RECØDS R 1; RECDS E 2; RCDS V 6; RCSNDS V 3; CHDS V 1. 5. 8; CHNDS V 2; CINDS V 15. || l. 23. De — constititerit des. R 2. raptum] ita R 1. V 2; raptu cett.; vel adulterio add. V 8. constititerint E. || l. 24. raptum V 2; sive adulterio add. V 4; vel adulterio add. V 8. cognoscitur] dinoscitur V 3. Mad.

1) L. Rom. Vis. Paul. V, 4, 5: Sollicitatores alienarum nuptiarum itemque matrimoniorum
 45 interpellatores, et si effectum sceleris potiri non possunt, . . . extra ordinem puniuntur; cf. Dig. XLVII, 11, 1, § 2. 2) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 6, 1; 10, 1; 11, 1. 3) De regum Visigothorum potestate virgines viduasve liberas nuptum dandi cf. III, 2, 1; 5, 1; 6, 2; Grimm, 'Rechtalterthümer' p. 436 sqq.; Dahn, 'Könige' VI² p. 499 sq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 56 sq., et quae monui 'N. Arch.' XXIV, p. 605.

LL. Sect. 1. I.

III, 3, 12. *Recc. Erv.*] L hictus flagellorum publice extensus accipiat. Nam si servus fuerit et sine domini voluntate hoc fecerit, centum publice flagella suscipiat. Quod si servus in raptum interfuerit cum domini voluntate, dominus ita pro eo componat, sicut de ingenuis est constitutum.

Recc. Erv.]

III. TITULUS: DE ADULTERIIS.

5

- I. Si conibente aut non conibente uxorem cum alio viro adulterium faciat.
- II. Si puella vel mulier disponsata adulterasse repperiatur.
- III. De adulterium uxoris.
- III. Si adulter cum adultera occidatur.
- V. Si pater vel propinqui in domo adulteram occiderint filiam. 10
- VI. Quod servi perventos adulteros occidere non iubentur.
- VII. Si puella vel vidua ad domum alterius pro adulterium venerit, eamque vir ipse habere coniugem vellit.
- VIII. Si mulier ingenua sponte adulterio cuicumque se misceat viro.
- VIII. Si mulier ingenua marito alterius se adulterii iungat stupro. 15
- X. Pro adulterio torquendos servos et ancillas in capite dominorum.
- XI. Si pro celando adulterii scelere mancipium libertati tradatur.
- XII. De adulterorum coniugum rebus.
- XIII. De personis, quibus adulterium accusare conceditur, et qualiter perquiri aut convinci iubetur. 20
- XIII. Si ingenuus sive servus virginem aut viduam ingenuam violenter polluisse adulterio detegitur.
- XV. Si ingenuus sive servus nesciente domino alienam consentientem adulterasse convincitur ancillam.
- XVI. De adulterio ancille, seu id cum adultero violenter fecisse probentur. 25
- XVII. De meretricibus ingenuis vel ancillis, aut si earum scelus iudices perquirere vel corrigere noluerint.
- XVIII. De immunditia sacerdotum et ministrorum.

III, 3, 12. l. 1. hictus] *ita R 1. E 2; hictos R 2; ictus alii. suscipiat V 5. Nam — suscipiat des. E 1. || l. 3. raptum] ita R 1; raptu R 2; raptu cet.; vel adulterio add. V 8. sicut et de V 1. 2. 3. 30*
 TIT. IV. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 4. 6. — l. 5. DE ADULTERIIS ET ADULTERIS V 1. 4. 6; DE ADULTERIS ET ADULTERIIS V 2.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 6. Si conibente] ita R. E 1; Si convenientem E 2. non conibente] ita R 1. E 1; non iubente R 2; non convenientem E 2. uxore E 1. adult. fac. des. R 2. faciat] ita R 1. E 2; fiat E 1. || l. 8. adulterium] ita R 1. E 2; adulterio R 2. E 1. || l. 10. domum 35 R 2. E 2. adultera R 1. filia R 1. || l. 11. perventus R 1; proventus E 1. || l. 12. alterius] alienam E 1. adulterio E. eamque — vellit des. R 2. || l. 13. velit E 1. || l. 14. adultero R 2. E 1. l. 15. maritum R 2. sc] sese R 2; se adulteri des. E 2. stupro deest R 2. || l. 16. et — dominorum des. R 2. || l. 17. adulterio R 1; adulterum E 1. traditur R 2. || l. 18. adulteriorum R 1. || l. 19. et — iubetur des. R 2. || l. 20. iubetur] debetur R 1. || l. 21. ingenuam — detegitur des. R 2. ingenuam se 40 R 1; ingenuus E 1. || l. 22. detogatur E 1. || l. 23. Si ingenuus — ancillam des., pro quibus rubricae sequentis verba De adulterio — violenter, quae bis scripta sunt, leguntur R 2. sciente an nesciente E 1. l. 24. convincatur ancilla R 1. || l. 25. seu id] ita R; si E. adulterum R 1. violenter an consentienter E. fecisse] id fecisse E. fecisse probentur des. R 2. probentur] ita R 1. E 2; probatur E 1. || l. 26. iudices — noluerint des. R 2 et hoc loco etiam E 2, ubi tamen tota rubrica iam supra sub 45 numero XI. inserta est. iudices] iudex E 1. requirere E 2. || l. 27. corrigere] constringere R 1. noluerint E 1. || l. 28. ministrorum] misteriorum R 1.

Recc.] I. ANTIQUA.

Si¹ conibente aut non conibente uxorem cum alio viro adulterium faciat.

5 Si quis uxori aliene adulterium intulerit violenter, addicatur marito mulieris, ut in eius potestate vindicta consistat. Quod si mulieris fuerit fortasse consensus, marito similis sit potestas de eis faciendi quod placet.

15 *Recc.]* II. ANTIQUA.

Si puella vel mulier dispensata adulterasse repperiatur.

Si² inter sponsum et sponse parentes aut cum ipsa forsitan mulierem, que in suo consistat arbitrium, dato pretio et, sicut consuetudo est, ante testes factum placitum de futuro coniugio fuerit definitum, et postea puella vel mulier adulterium

25

III, 4, 1. *Codd.* R 1. 2. — l. 4. faciat] fiat R 2. || l. 6. maritum R 2. || l. 9. eis] his R 2. l. 10. placet] volnerit R 2.

30

35

III, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. — l. 15. ANT. *deest* R 2. || l. 16. sponsata R 2. || l. 19. muliere R 2. l. 20. arbitrio R 2. || l. 21. facto placito R 2. 40 l. 23. vel *deest* R 1.

Erw.] I.

Si conibente aut non conibente uxore cum alio viro adulterium faciat.

Si quis uxori aliene adulterium intulerit violenter, si ipse adulter filios habens legitimos talia perpetraverit, ipse solus absque rebus addicatur marito mulieris. Si autem filios legitimos non habuerit, quibus facultas sua deberi legitime possit, cum omnibus rebus suis in potestate mariti mulieris deveniat, ut in eius potestate vindicta consistat. Quod si mulieris fuerit fortasse consensus, marito similis sit potestas de eis faciendi quod ei placet.

III, 4, 1.

Erw.] II.

Si puella vel mulier dispensata adulterasse repperiantur.

Si inter sponsum et sponse parentes aut cum ipsa forsitan mulierem, que in suo consistat arbitrio, dato pretio et, sicut consuetudo est, ante testes facto placito de futuro coniugio aut cum parentibus eius, quibus* lex potestatem tribuit, facta fuerit definitio, et

*) V 15 pro quibus. — tribuit *praebet*: virginis aut cum muliere, que in sua manet potestate.

III, 4, 2.

III, 4, 1. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17). — l. 1. I] ANTIQUA NOB DA *add.* E 2; ANTIQUA *add.* V 1. 4. 6. 17. || l. 2. conibente] *ita* E 1. V 1. 2; conibente V 6; conveniente E 2; conivento *alii.* uxorem E 2. || l. 3. faciat] *ita* E 2. V 2. 4. 5; fiat *cell.* || l. 7. perpetraverat V 1. || l. 10. deberi] *deest* E 1; deveri E 2. l. 11. potestatem V 6. *Pith.* || l. 12. deveniat] addicatur marito *add.* E 1. consistitur E 1. l. 14. eis] his E 1. V 3. 6. ei *deest* V 1. 3. 6.

III, 4, 2. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 15. II] ANTIQUA *add.* E. V 1. 3. 4. 5. 6. 17; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 19. || l. 17. reperiatur V 2. 4. 5. 6. l. 18. sponse] *ita* V 2—6; sponsi E 1; sponsam E 2. V 1. || l. 19. mulierem] *ita* E; muliere V. consistat] *ita* E. V 6; constat V 3; consistit *cell.* l. 21. de futuro] dum in futuro E 2.

45 1) De hoc capite et sequentibus cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 809 sqq.; Dahn, 'Studien' p. 230 sqq.; Rosenthal, 'Rechtsfolgen des Ehebruchs' p. 65 sqq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 662 sqq., et quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 605 sqq. 2) Cf. III, 1, 3; 6, 3; L. Burg. 52; 'N. Arch.' XXIV, p. 578 sq. 609 sq.; XXV, p. 276.

III, 4, 2. *Recc.*] commisisse detegitur, una cum adultero puniatur, aut certe ei, qui isponsus fuerat, ambo tradantur, ut de eis quod voluerit faciendi habeat potestatem, et pretium ad illum sponsum, qui dederat, revertatur.

Err.] postea puella vel mulier adulterium commisisse detegitur aut fortasse alteri viro se dispondisse vel in coniugio sociasse probatur, una cum adultero sive iniusto marito vel sponso illicito, quem sibi contra 5 priorem definitionem sociare presumpsit, in potestate prioris tradantur sponsi cum rebus suis omnibus servituri; si tamen filios de priori coniugio adulter ille vel transgressor seu mulier ipsa non habuerit. 10 Quod si filios legitimos habere probantur, tunc omnes res ad eosdem filios pertinebunt; ipsi tamen, id est tam mulier ipsa scelerata quam etiam vir ille, qui eam adulterasse aut dispondasse vel in coniugio 15 sibi sociasse dinoscitur, in potestate illius, cui primum predicta mulier pactita fuerat, servituri tradantur**.

***) E 1. V 17. Pih. addunt:* ut de his quod voluerit faciendi habeat potestatem, et pretium 20 ad illum sponsum, qui dederat, revertatur. — *V 2. 4 addunt:* ut de his quod voluerit faciendi habeat potestatem. — *V 6 addit:* et pretium ad illum sponsum, qui dederat, revertatur. 25

III, 4, 3. *Recc.* III. ANTIQUA.

De adulterio uxoris.

Si cuiuslibet uxor adulterium fecerit et deprehensa non fuerit, ante iudicem competentibus signis vel indiciis maritus accuset. Et si mulieris adulterium manifeste patuerit, adulter et adultera ipsi tradantur, ut quod de eis facere voluerit in eius proprio consistat arbitrio.

III, 4, 2. l. 2. qui] que R 2. || l. 3. sponsus R 2. eis] his R 2. || l. 4. voluerint R 1.

III, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. — l. 27. adulterio R 2. || l. 29. depreensa R 2. || l. 33. tradatur R 1. l. 34. in eius des. R 1.

Err. III.

De adulterio uxoris.

Si cuiuslibet uxor adulterium fecerit et deprehensa non fuerit, ante iudicem competentibus signis vel indiciis maritus accuset. Et si mulieris 30 adulterium manifeste patuerit, adulter et adultera secundum superioris legis ordinem ipsi tradantur, ut quod de eis facere voluerit in eius proprio consistat arbitrio.

III, 4, 2. l. 1. commisisse] miscuisse V 6. 35 l. 2. alteri] adulteri E. || l. 5. sponso] isponso E 2. l. 12. eosdem filios, *al. man. post add.* ex priori coniugio E 2. || l. 14. ille] ipse E 1. l. 15. dispondasse] sponsasse E 1. V 3. || l. 16. potestatem E 2. V 6. || l. 17. pactita] ita E; pacta V. 40

III, 4, 3. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — l. 26. III] ANTIQUA *add. codd. exceptis* E 1. V 19; NOVITER EMENDATA ANTIQUA *add.* V 3. || l. 28. cuius uxor libet E 1. adulterium E 2. depreensa E 2. || l. 29. indice E 2. 45 l. 30. vel] et V 6. mulier E 1. || l. 31. manif. adult. E 1. || l. 33. ut] et V 3. eis] his E 1.

Recc.] III. ANTIQUA.

Si adulter cum adultera occidatur.

Si¹ adulterum cum adultera maritus occiderit, pro homicidio non teneatur.

Err.]

III.

III, 4, 4.

Si adulter cum adultera occidatur.

Si adulterum cum adultera maritus vel sponsus occiderit, pro homicidio non teneatur.

5 Recc. Err.]

V. ANTIQUA.

III, 4, 5.

Si pater vel propinqui in domo adulteram occiderint filiam.

Si² filiam in adulterium pater in domo sua³ occiderit, nullam penam aut calumniam incurrat. Si certe reservare eam voluerit, faciendi de ea et de adultero quod voluerit habeat potestatem. Similiter et fratres sive patris post obitum patris
10 faciendi habeant libertatem.

III, 4, 4. Codd. R 1. 2. — l. 4. homicidium R 2.

III, 4, 4. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (13. 17. 19). — l. 1. III] ANTIQUA add. E. V (excepto V 19). || l. 3. cum adultera] vel adulteram V 13. || l. 4. pro homicida V 6. teneantur E 2.

15 III, 4, 5. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17. 19). — l. 5. ANT. deest E 2. V 19; FLVS RCSTS REX Mad. || l. 7. adulterio E. V. domum suam R 2. || l. 8. eam reservare V 1. 2; ea reservare E 2; eam servare V 3. 6. 15. ea] ita R 1; ipsa cett. || l. 10. libertatem] potestatem E. V 1. 2. Pith. Mad.

1) *L. Baiuv.* 8, 1: Si quis cum uxore alterius concubuerit libera . . . si in lecto cum
20 illa interfectus fuerit . . . in suo scelere iaceat sine vindicta; *L. Burg.* 68, § 1: Si adu-
rantes inventi fuerint, et vir ille occidetur et femina. § 2: Nam hoc observandum est, ut aut
utrumque occidat aut, si unum occiderit, pretium ipsius solvat. *Ed. Roth.* c. 212: Si quis cum
uxorem suam alium fornicantem invenerit . . . potestatem habeat eos ambos occidendi. *Ius mariti*
adulterum in flagranti repertum una cum ipsa uxore occidendi, quod etiam apud Scandinavos
25 *(cf. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p. 823 sq.; Grimm, 'Rechtsalterthümer' p. 743 sq.) et in*
iure Germanico mediæ ævi invenimus, non ex iure Romano receptum est. Minime enim Romani
marito potestatem tribuerunt uxorem in adulterio deprehensam occidendi; v. Collationem Roma-
narum et Mos. legum IV, 3, 1; 10, 1; Pauli Sent. II, 26, 5; Dig. XLVIII, 5, 23, § 4;
cf. Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p. 625. Ex Germanorum iure irrepsit potestas illa in leges
30 *Romanas et Burgundionum et Visigothorum; v. L. Rom. Burg. 25: Maritus, si adulterum cum*
uxore invenerit, ita ut in unum sint . . . liberum arbitrium habeat, utrumque uno ictu punire;
L. Rom. Vis. Paul. II, 27, 1: Inventam in adulterio uxorem maritus ita demum occidere potest,
si adulterum domi suæ deprehendat, ubi genuina Pauli verba Sent. II, 26, 7, in Collatione
Rom. et Mos. IV, 12, 6 nobis servata, hæc erant: Inventam in adulterio uxore maritus ita demum
35 *adulterum occidere potest, si cum domi suæ deprehendat. Cf. 'N. Arch.' XXIV,*
p. 606 sqq. 2) *Intelligendum videtur: 'Si filiam pater in domo suo in adulterio deprehensam*
et adulterum occiderit', ut efficitur ex periodo sequenti et ex III, 4, 6. Quod non solum iuris
Romani erat, sed etiam Germanici; cf. Collat. IV, 2, 3; 7, 1; 8, 1; 9, 1; Pauli Sent. II, 26, 1;
Dig. XLVIII, 5, 21. 23—25; Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p. 624 sq.; Wilda, 'Strafrecht der
40 *Germanen' p. 810. 812; Grimm l. c.* 3) *Cf. Dig. XLVIII, 5, 23, § 2; 24, § 2. 3;*
Collat. IV, 2, 3.

III, 4, 6. *Recc. Erv.*]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod servi perventos adulteros occidere non iubentur.

Sicut parentibus in domo reppertos adulteros necare conceditur, ita perventos a servis perimi non iubetur. Sed cum eos servi reppererint, sub honestâ custodia teneant, donec aut domino domus aut iudici presentandos exhibeant, et detectos certis 5 iudiciis legalis pena precellat.

III, 4, 7. *Recc. Erv.*]

VII. ANTIQUA.

Si puella vel vidua ad domum alterius pro adulterio venerit, eam-
que vir ipse habere coniugem vellit.

Si puella ingenua sive vidua ad domum alienam adulterii perpetrato- 10
ne venerit, et ipsam ille uxorem habere voluerit, et parentes, ut se habeant, adquiescant: ille pretium det parentibus, quantum parentes puelle vellint, vel quantum ei cum ipsa muliere convenire potuerit. Mulier vero de parentum rebus nullam inter fratres suos, nisi parentes voluerint, habeat portionem¹.

III, 4, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

15

Si mulier ingenua sponte adulterio cuicumque se misceat viro.

Si² ingenua mulier cuicumque se viro adulterio volens miscuisse detegitur, si eam ipse uxorem habere voluerit, habeat potestatem. Sin autem noluerit, sue inputet culpe, que se adulterio volens miscuisse cognoscitur.

III, 4, 9. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

20

Si mulier ingenua marito alterius sese adulterii iungat stupro.

Si qua mulier ingenua marito alicuius adulterio se sociaverit, et ex hoc mani-

III, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — l. 1. FL. — REX] ANTIQUA FL. etc. V 4. 6; ANTIQUA *Mad. et in marg.* F 17; *des.* E 1. V 19. GLOR. *deest* V 2. 3. 4. RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECØDS R 1; RCNDS V 2. 3; RCDS V 5. 6; RCHS V 4; RECAREUS V 1; 25 *deest* E 2. || l. 2. servis — iubetur V 6. proventos E 1; preventos V. || l. 3. negare R. proventos E 1; perventi V 1. 5. 6. || l. 4. a servis] servis R 2. iubentur R 2. E 2. V 1. 2. 5. 6. reppererint R 1; reppererent E 2. honesta] honestate R 1. || l. 5. aut domino] ad dominum R 1; aut domino E 2. presentatos V 3. || l. 6. legalis] eos *post add.* V 3. precellat] *ita* R 2; precelat R 1; percellat E. V.

III, 4, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 7. ANT.] *deest* V 1. 2; 30 RODCS REX *in marg. add.* V 17. || l. 8. adulterium R 2. E 2. ut eaque R 1; eaque E 2. || l. 9. velit V. l. 10. puellam R 1. sive] seu R 2. E 1. adulterii perpetrato] *ita* E 2. V 3; adulterii perpetrato] *ita* R 1; adulterium perpetrato] R 2; pro adulterii perpetrato] V 6; adulterii causa E 1. V 1. 2. 4. 5. convenerit] venerit E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 11. ipse illam V 6. || l. 12. velint E 1. V. ei] *deest* V 1. 6; eis V 2. || l. 13. muliere] mulierem R 1. Mulier] Puella E 1. V 1. 2. 4. 5. 8. 15. *Pith.*

III, 4, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17. 19). — l. 15. ANT.] *deest* V 2. 19; ANTIQUA NOBU EMDA E 2. || l. 16. ingenuam R 1. || l. 17. cuique R 1. se viro] *ita* R 1. V 2; viro se *cell.* adulterio *deest* R 1. || l. 18. ipse] sibi V 6. Sin] *ita* R 2. E. V 2; Si *cell.* || l. 19. que] qui R. V 1.

III, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 20. ANT. *deest* V 2. 19. 40 l. 21. a marito R 1. sese] se R 2. adulterio R 1. iungat] coniungat V 3; misceat E 1. V 1. istupro E 2. || l. 22. a marito E 2. adulterio vel stupro V 2. ex *deest* V 1. 4. 5. *Manl.* manifesta probato] *ita* R. E 2 (*man. pr.*). V 1. 2. 4. 5. 8. 15; manifestis iudiciis convicta patuerit E 1 et E 2 (*man. alt.*). V 3. *Mad.*; manifestis iudiciis probato] *euneta* patuerit V 6; manifestis iudiciis et probato] *convincitur* V 17. *Pith.*

45

1) V. *supra* III, 2, 8 et p. 138 n. 2. 2) Cf. L. *Baiuv.* 8, 8: Si quis cum libera per consensu ipsius fornicaverit et nolet eam in coniugio sociari, cum XII solidis conponat; quia . . . in sua libidine maculata.

Recc. Erv.] festa probatione convincitur, addicatur uxori, cuius marito se miscuit, ut III, 4, 9. in ipsius potestate vindicta consistat*¹.

*) *V 8 addit*: si tamen uxor consentanea huius adulterii non probatur.

Recc. Erv.]

X. ANTIQUA.

III, 4, 10.

6 Pro adulterio torquendos servos et ancillas in capite dominorum.

Pro² causa adulterii etiam in domini domineve capite servi vel ancille torquendi sunt, ut veritas certius possit inveniri et indubitanter agnosci.

Recc. Erv.]

XI. ANTIQUA.

III, 4, 11.

Si pro celando adulterii scelere mancipium libertati tradatur.

10 Si³ quis pro occultandam veritatem mancipium manumittat, ne possit pro adulterii probatione torqueri, libertas data non valeat.

Recc. Erv.]

XII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 4, 12.

De adulterorum coniugum rebus.

Preterite quidem legis⁴ sanctione constitutum recolimus, adulteram mulierem
15 pariter et adulterum marito eius tradi debere; tamen, quia de rebus eorum sepe
iudices dubitare contingit, ideo specialiter decernere necessarium extitit, ut, si uxoris
adulterium proponente viro manifeste patuerit, et tam adultera quam adulter de priori
coniugio legitimos filios non habuerint, omnis eorum hereditas marito mulieris adultere
cum personis pariter addicatur. Certe si filios legitimos de priori coniugio adulter
20 habuerit, ipsis eius hereditas ex omnibus pertinebit, et huius tantum persona marito
adultere subiacebit. Uxor autem adultera sive de priori coniugio vel postremo legi-
timos filios habere dinoscitur, sequestrata filiis de priori coniugio portionem et in
eorum potestate relicta, sic suorum filiorum ex eadem, que postmodum in adulterio

III, 4, 9. l. 1. ut] et R 2.

25 III, 4, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (14. 15. 20). — l. 4. ANT. *deest* E 2. V 2. 14. 15. 20. || l. 5. capita V 1. || l. 6. Pro causa] Retro causas R 1. domineve R 1. || l. 7. et certius E 1. V 1. 6. et *deest* R 1; et indubitanter agnosci *des.* E 1.

III, 4, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17. 19). — l. 8. ANT. *deest* E 1. V 2. 19. l. 9. celandi R 1. || l. 10. occultandum R 1; hoc occultandum E 2; occulta E 1; occultanta V 1; occultanda *cell.* veritate E 1. V. ne] nec R 1. pro *deest* E 1. || l. 11. adulterii probatione] adulterio V 6.

III, 4, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 12. FL. — REX] *des.* E 1. *Mad.*; ANTIQUA *praemittunt* V 2. 5. 19; ANTIQUA *subicit* V 8; AN. NOVA *praemittit* V 4; NOBŪ EMENDA[TA] *praemittit* E 2; NOVITER EMENDATA *subicit* V 3; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *subicit* V 15. FLAVIUS *deest* V 1; FLS GLS V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDUS
35 E 2; CINDASVINTUS (-DUS) V 15. 19; CHDS V 1. 2. 3. 5. 6. 17; CHS V 4; RCDS *in marg.* V 17. l. 13. adulteriorum R 2. E 1. coniugium R 1. E. V 6. || l. 14. adultera muliere R 1. || l. 16. si *deest* R 1. || l. 17. adulteram R 1. E 2. adulter quam adultera V 2. 6. || l. 19. addicantur R 2. E 2; abdicantur E 1. || l. 20. et huius — subiacebit *des.* V 1. || l. 21. sive] *ita* R; si vel V 2. 3; si E. V 1. 4. *vell.* vel] vel de V 6; et V 5; et de *Pith.*; *deest* V 1. || l. 22. portione E 1. V. et *deest* R 1. || l. 23. relicta]
40 relictas R 1; reducta E 2. V 2. 3. *Mad.* postmodum] modum R 1.

1) *Scandinavi quoque uxori vindictam in adulteram mariti concesserunt; v. Wilda, 'Strafr. d. Germ.' p. 828; Grimm, 'Rechtsalterth.' II, p. 349; cf. infra III, 6, 2.* 2) *Haec lex et sequens ex Codice Euriciano, ut videtur, sumptae ex parte ad verba imitantur Pauli Sent. II, 26, 9: Servi vero tam mariti quam uxoris in causa adulterii torqueri possunt nec his*
45 *libertas sub specie (spc?) impunitatis data valebit; cf. Cod. Theod. IX, 7, 4; v. 'N. Arch.' XXIII, p. 454. Cf. infra VI, 1, 4; VII, 6, 1.* 3) *Cf. n. 2.* 4) *III, 4, 1.*

III, 4, 12. *Recc. Err.*] convincitur, coniuge creatorum maritus eius portionem obtineat, ut post suum obitum eisdem filiis possidendam relinquat; ita tamen, ut, postquam uxor adultera in potestate fuerit mariti redacta, nulla sit illi ulterius vel fornicandi cum ea vel in coniugium illam sibi sociandi licentia. Nam si fecerit, ipse quidem de rebus eius nihil habiturus est; omnis tamen mulieris facultas aut filiis eius legitimis, aut, si filii defuerint, heredibus mulieris ex toto proficiet.

Recc. deest. | *Err.*] Similis ratio et de sponsatis forma servetur¹.

III, 4, 13. *Recc.*]

XIII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De personis, quibus adulterium accusare conceditur, et qualiter perquiri aut convinci iubetur.

Si² perpetratum scelus legalis censura non reprimit, sceleratorum temeritas ab aduetis vitiis nequaquam quiescit. Ideoque, quia quorundam interdum uxores, viros suos abominantes seseque adulterio polluentes, ita potionibus quibusdam vel maleficiorum factionibus eorundem virorum mentes alienant atque precipitant, ut nec agnitum uxoris adulterium accusare publice vel defendere valeant, nec ab eiusdem adultere coniugis consortio vel dilectione discedant, id in causis talibus omnino servandum est: ut, si eiusdem adultere aut decepti mariti etate sunt legitimi filii, ipsis, iuxta quod maritus adultere poterat, sit apud iudicem mulieris adulterium

Err.]

XIII.

De personis, quibus adulterium accusare conceditur, et qualiter perquiri aut convinci iubetur.

Si perpetratum scelus legalis censura non reprimit, sceleratorum temeritas ab aduetis vitiis nequaquam quiescit. Ideoque, quia quorundam interdum uxores, viros suos abominantes seseque adulterio polluentes, ita potionibus quibusdam vel maleficiorum factionibus eorundem virorum mentes alienant atque precipitant, ut nec agnitum uxoris adulterium accusare publice vel defendere valeant, nec ab eiusdem adultere coniugis consortio vel dilectione discedant, id in causis talibus omnino servandum est: ut, si eiusdem adultere aut decepti mariti etate sunt legitimi filii, ipsis, iuxta quod maritus adultere requirere poterat, sit apud iudicem mulieris adulterium accusandi vel conprobandi licentia. Certe si aut filii desunt, aut non eiusdem etatis vel sollertie, qui hoc

III, 4, 12. l. 1. accipiat et obtineat V 3. || l. 3. potestatem R 2. V 3. *rell.* mariti] *deest* R 1; mariti sui V 6; marito E 1. illi] ei E 2. ea] illa *Pith.* || l. 4. coniugio V 1. illam] ullam R 2. 30 licentiam R 2. E. || l. 5. eius] suis V 2. nil V 1. 2. 6. || l. 6. proficiet] *ita* R 1; percipient R 2; proficiat E. V. || l. 7. Similis — servetur *des.* R. V 5. de sponsatis] *disponsatis* E 1; de desponsatis V 1.

III, 4, 13. *Codd.* R 1. 2. V 3. — l. 9. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDS V 3. l. 12. iubetur] debetur R 1; iubentur R 2. l. 14. reprimit R 1. iscleratorum R 2. ab] ad R 1. || l. 16. quorundam] *condam* R 1. || l. 17. abominantes R 1. || l. 19. eorundem] quorundam R 1. || l. 23. coniuges R 1. dictione R 1. l. 26. deceptio R 1. || l. 27. potuerat R 2.

III, 4, 13. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 8. XIII] FLS CNDS REX *add.* E 2; FLS CHNDS REX *add.* V 2; FLAVIUS 35 CINTASVINTUS REX *add.* *Mad.*; FLS GLS CHDS REX *add.* V 1. 5; FLS RCDS REX *add.* V 6; FL. RECESW REX *add.* V 17 *et in marg.*: GUNDMRS; ANTIQUA *add.* V 15. || l. 11. proquiri E 1. || l. 12. aut] vel E 1. V 2. || l. 17. potionibus] *passionibus* E 1. || l. 19. precipitant] recipiant E 1. || l. 20. defendere] *deferre* E 2. *Mad.* || l. 24. aut] vel V 6; et V 8. aetates E 1. l. 25. adultere] adulterium E 1; adulterum V 8. requirere] *adquire* V 1; *deest* E 2. || l. 26. sit — 45 licentia] *ita* filii — licentiam habeant E 1. l. 27. vel] *et Mad.* || l. 28. sollertie] *sint add.* *Mad.*

1) Cf. *Ervgii additamentum* III, 4, 2. 2) *Legislator ante oculos habuisse videtur* L. Rom. Vis. C. Th. IX, 4, 2. De diversa autem huius legis ratione cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 611 sq.

Recc.] accusandi vel conprobandi licentia. Certe si aut filii desunt, aut non eiusdem etatis vel sollertie, qui hoc expetire legitime possint, ne fortasse, dum dilatio
 5 ulciscendi adulterii intercedit, aut deceptum maritum fraudulenter adultera perimat, aut facultas eius filiis suis aut propinquis ex hac occasione depereat, propinquis

Err.] expedire legitime possint, ne fortasse, dum **III, 4, 13.** dilatio ulciscendi adulterii intercedit, aut deceptum maritum fraudulenter adultera perimat, aut facultas eius filiis suis aut propinquis ex hac occasione depereat, propinquis mariti adultere sub hac discretionem accusandi adulteram lex ista constituit, ut* si, accusationis huius fiduciam adsumentes, adulterium mulieris eorum inquisitione coram

*) *V 8 pro ut si — facultatem (p. 154, l. 16) et V 4 post facultatem praebent: Verum si filii, huius adsumentes accusationis fiduciam, mulieris adulterium coram iudice inquisitione illorum manifeste patuerit, tunc adulter legitimos filios non habens cum omnibus rebus suis et rebus scelerate mulieris illis incunctanter tradendus est serviturus, qui hanc causationem visi fuerint iustissime prosequi; ita namque ut, si mulier adultera filios habuerit ex priore vel ex ipso coniugio, unde illi orti sunt, qui eam accusaverunt, quot in numero fuerint, tot recipiant facultatum partes scelerate matris, salva tantum nefarii adulteri anima, quam penitentiae ad lamenta pietatis indulgentia reservamus; et tamen, quae in detruncatione, flagello corporis ordinante iudice in eo impertire voluerint, licentiam per huius legis sanctionem decernimus. Mulier vero scelerata donetur a principe servitura cui placuerit, aut de ea faciat quodcumque voluerit. Tamen si adultere eiusdem filii ex ipso viro iam tempore, quo convicta fuerit tale facinus perpetrasse, defuerint, propinqui mariti mulieris adultere, qui iuste visi fuerint instantia sua coram iudice prosequi mulieris adulterium, obtineant facultates sceleratorum pleniter et personas; si tamen scelerati filios legitimos non habuerint; quia nec filii poterint de parentum hereditate fraudari, nec scelerati quiverint manere impuniti, sed erunt propinquorum mariti mulieris servitiis addicti.*

III, 4, 13. l. 1. vel] et R 2. conprobandi R 1. || l. 2. eiusdem] eisdem R 1. || l. 3. expedire
 45 R 2. || l. 4. ne] nec R 1. || l. 7. aut propinquis] vel pr. R 2. V 3. || l. 8. occasione R 1. propinquis R 1.

III, 4, 13. l. 1. possunt F 1. || l. 2. intercedat F 1; intercedit V 2. || l. 4. aut] ita F 1; vel cett. l. 5. propinquis] propinquo E 1. || l. 6. discretionem] distictione F 2. *Mad.*; occasione V 15. ista] sta F 2. || l. 8. coram] contra F 2. || l. 22. recipiant] ita V 8; accipiant V 4. || l. 41. quiverint] deest V 4.

III, 4, 13. *Recc.*] mariti adultere sub hac discretione accusandi adulteram lex ista constituit, ut si, accusationis huius fiduciam adsumentes, adulterium mulieris eorum inquisitione manifeste patuerit, tam eius adultere filii ex ipso iam tempore, quo convicta fuerit tale facinus perpetrasset, quam etiam propinqui sui post eius obitum, si filii defuerint, adultere mulieris obtineant facultatem. Sin autem filii suprestes existunt, et tamen aut non eiusdem etatis aut talis experientie, qui mulieris adulterium accusare vel convincere competenter intendant, tunc ille propinquus mariti, qui manifestum mulieris adulterium ultus fuerit, quintam partem facultatis adultere pro labore suo percipiat; quattuor autem partes ad integrum predictorum filii sibi vindicent ac defendant. Nam si, aut propinquorum in hac parte tepiditas aut filiorum negligentia vel fortasse muneris acceptio utros-

Err.] iudice manifeste patuerit, tunc adulter sive etiam adultera, qui hoc scelus convicti fuerint commisisse, cum omnibus rebus illis incunctanter tradendi sunt servituri, qui hanc causationem secundum institutionem legis visi fuerint iustissime prosecui, salvas tamen animas, que ad lamenta penitentiae pietatis indulgentia reservamus; et tamen, que in detruncatione vel flagello corporis in eis impertire voluerint, licentiam per huius legis sanctionem decernimus. Verumtamen tam eiusdem adultere filii ex ipso iam tempore, quo convicta fuerit tale facinus perpetrasset, quam etiam propinqui sui post eius viri obitum, si filii defuerint, adultere mulieris obtineant facultatem. Sin autem filii suprestes extiterint, et tamen aut non eiusdem etatis aut non talis experientie, qui mulieris adulterium accusare vel convincere competenter intendant, tunc ille propinquus mariti, qui manifestum mulieris adulterium ultus fuerit, quintam**

**) V 4. 8: quintam partem facultatum sceleratorum pro labore suo percipiat, et personas eorum procul dubio obsequiis suis addici non recuset; quattuor autem partes facultatum predictorum sceleratorum filii decepti mariti sibi vindicent ac defendant, si tamen filios legitimos adulter non habuerit. Nam si etc.

III, 4, 13. l. 1. discretione] *ita* V 3; discretione R 2; districtione R 1. || l. 2. ista] *sta* R 1. || l. 5. manifesta R 2. patuerint R 1. eius *deest* R 2; eiusdem V 3. || l. 6. convicta V 3. l. 10. subprestes R 2. || l. 11. aut non] aut *deest* R 1. || l. 13. vincere R 2. intendant] *inderidant* R 1. || l. 17. percipiet R 1. || l. 20. negligentia R 2.

III, 4, 13. l. 2. sive] *sen* E 1. || l. 4. rebus suis E 1. *Pith.*; rebus *deest* V 2. illis] *illi* E. incunctanter] *concite* E 1. || l. 5. causationem] *ita* E 2. V 1. 4. 5; causam E 1; accusationem V 2. 6. *Mad.* || l. 7. salva tamen culpantium animas E 1; salvis tantum (*corr.* tamen V 6) animabus V 1. 6; salvis tamen animabus V 4. 5. que] *quas* V 1. 5. *Pith.* || l. 8. penitentiae E 1. || l. 9. reservavimus E 1. et] *ea* E 1. *Pith.* detruncatione E 2; damnatione E 1. || l. 10. vel flagello] *ita* E 1. V 17. *Pith.*; vel *deest cett.* corporis] *ordinante* 40 iudice *add.* V 4. in eis] *in* *deest* V 2. voluerit E 1. || l. 11. sanctionem V. || l. 12. Verumtamen] *Si hbrum* E 1. tam *deest* V 1. *Mad.* || l. 13. ipso iam] *ita* E 1. V 14. 15. 18. *Pith.*; ipso viro iam E 2. V 1. 4. 5. 6. *Mad.*; ipso viro a V 2. con- 45 vincita E 2. fuerint talem E 1. || l. 15. eius viri obitum] *ita* V 1. 4. 6. *Pith.*; eius viro obitum E 1; eius obitum E 2. V 5. *Mad.* || l. 16. Sin] *Si* V 1. 6. || l. 17. suprestes] *superstes* E 1. V 1. 2; *superstites* V 6. extiterint] *existunt* E 1. *Mad.* 50 et] *ea* E 1. || l. 18. non talis] *non tales* E 1; non *deest* *Mad.* || l. 19. convincere] *vincere* *Mad.*

Recc.] que corrumpens, minime fuerit eadem actio a talibus personis quesita, dum ad regiam cognitionem eadem causa pervenerit, ipse procul dubio pro mercedem
 5 suam constitutus est, vel a quo debeat tale negotium prosequi, vel quantum pro-
 secutor de rebus scelerate mulieris pro commodo sui laboris incunctanter consequi
 possit. Verum quia difficile fieri potest,
 10 ut per liberas personas mulieris adulterium indagetur, dum frequenter hoc vitium
 occulte perpetrari sit solitum, proinde, quando ad convincendum adulterium ac-
 cusate mulieris ingenuitas omnino defuerit,
 15 predictis personis, quibus eius adulterium accusare presenti lege permissum est, hoc
 etiam aperte licitum erit, ut per questionem familie utriusque domini¹ accusate mulieris
 adulterium coram iudice iustissime requi-
 20 ratur.

Recc.] XIII. ANTIQUA.

Si ingenuus sive servus virginem
 25 aut viduam ingenuam violenter polluisse adulterio detegatur.

Si² viduam quisque vel virginem in-
 genuam violenter adulterandam compres-
 serit vel stupri forsitan commixtione
 30 polluerit, si ingenuus est, centum fla-
 gellis cesus illi continuo, cui violentus extitit, serviturus tradatur; servus vero

III, 4, 13. l. 1. corrumpens minime] quorum pessime R 1. || l. 2. eadem] eundem R 1.
 35 l. 3. regia R 1. || l. 4. mercede sua R 2. V 3.
 l. 5. constitutus] ita R 2; constitutus R 1; con-
 secutus V 3. quo] quod R 1. || l. 7. pro —
 laboris des. R 1. || l. 8. consequi] prosequi R 1.
 l. 10. mulieris — vitium des. R 2. || l. 12. per-
 40 petrari sit] perpetrasse R 1.

III, 4, 14. *Codd.* R 1. 2. — l. 26. adulterium
 R 1. || l. 29. istupri R 1. forsitan R 2.

46

Errv.] partem facultatis adultere pro labore suo III, 4, 13.
 percipiat; quatuor autem partes ad integrum pre-
 dictorum filii sibi vindicent ac defendant. Nam
 si, aut propinquorum in hac parte tepiditas aut
 filiorum negligentia vel fortasse muneris acceptio
 utrosque corrumpens, minime fuerit eadem actio
 a talibus personis quesita, dum ad regiam cogni-
 tionem eadem causa pervenerit, ipse procul dubio
 pro mercede sua constitutus est, vel a quo debeat
 tale negotium prosequi, vel quantum prosecutor
 de rebus scelerate mulieris pro commodo sui
 laboris incunctanter consequi possit. Verum quia
 difficile fieri potest, ut per liberas personas mu-
 lieris adulterium indagetur, dum frequenter hoc
 vitium occulte perpetrari sit solitum, proinde,
 quando ad convincendum adulterium accusate
 mulieris ingenuitas omnino defuerit, predictis per-
 sonis, quibus eius adulterium accusare presenti
 lege permissum est, hoc etiam aperte licitum erit,
 ut per questionem familie utriusque domini ac-
 cusate mulieris adulterium coram iudice iustissime
 requiratur.

Errv.] XIII.

III, 4, 14.

Si ingenuus sive servus virginem aut
 viduam ingenuam violenter polluisse
 adulterio detegatur.

Si viduam quisque vel virginem ingenuam vio-
 lenter adulterandam compresserit vel stupri forsitan
 commixtione polluerit, si ingenuus est, C flagellis
 cesus illi continuo, cui violentus extiterit, serviturus
 tradatur; servus vero comprehensus a iudice
 ignibus concremetur. Ingenuus tamen pro

III, 4, 13. l. 3. Nam si] Quam sibi E 1.
 l. 4. propincorum E 2; propinquorum fuerit V 2.
 l. 6. actio] ratio vel actio sive acceptio
 V 2. 4. 8. || l. 8. provenerit E 1. || l. 9. con-
 stitutus E 1. V 6. *Pith.*; consistiturus V 1; con-
 stitutus V 2. || l. 12. laboribus E 1. consequi]
 prosequi E 1. V 5. || l. 13. pro liberas E 1; per
 libertas V 2. || l. 15. perpetrare solitum sit V 1.
 l. 19. erit ut] est et E 1.

III, 4, 14. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6.
 (14. 15. 17). — l. 23. XIII] ANTIQUA *add.* V 1.
 3—6. 17; ANTIQUA NOB MDA *add.* E 2.
 l. 28. compresserit] compreenserit E 2; oppresserit
 V 15. || l. 30. extiterit E 1; extitit V 3.
 l. 32. concremetur] eremetur E 2. V 3. 4. In-
 genuus] Ne ingenuus E 2.

1) *Cf.* III, 4, 10. 2) *Cf.* III, 2, 2. *Ed. Theoderici* c. 61; *Dahn*, 'Könige' IV, p. 72.

III, 4, 14. *Recc.*] comprehensus a iudice ignibus concremetur.

Err.] huiusmodi scelere traditus, nullo unquam tempore ad eius, quam compressit vel stupravit, pervenire coniugium admittatur. Quod si hec ipsa mulier, que violentiam pertulit, postea eum sibi traditum servum acceperit, qualibet occasione eum sibi in* coniugio copulare presumpserit, tunc ipsa mulier, turpissime factionis sue sentiens damna, cum omnibus rebus suis propriis heredibus servitura subiaceat.

*) V 2: in adulterio iunxerit, tunc *etc.*

III, 4, 15. *Recc. Err.*]

XV. ANTIQUA.

Si ingenuus sive servus nesciente domino alienam consentientem adulterasse convincitur ancillam. 15

Si extra domum domini sui se adulterio volens ancilla miscuisse convincitur, in ancilla tantummodo vindicandi dominus habeat potestatem. Si vero ingenuus aut servus cum ancilla ex consensu in domo domini ancille repperiuntur talia commisisse, ingenuus quidem pro idonea ancilla absque infamio C verbera ferat, pro inferiori vero L; servus autem CL flagella suscipiat. 20

III, 4, 16. *Recc. Err.*]

XVI. ANTIQUA.

De adulterio ancille, si cum adultero violenter id fecisse probentur.

Si¹ ancillam quicumque violenter compresserit alienam eamque adulteraverit et vel in domo domini sui fuerit comprehensus vel in quocumque loco violentus extitisse convincitur, servus quidem CC ictus accipiat flagellorum, ingenuus vero L, et insuper hoc XX solidos ancille domino coactus exolvat. Dominus tamen, si id servo faciendum iussisse probatur, superiori ingenuorum et damno et flagello subiaceat.

III, 4, 14. l. 1. concrementur R 2.

III, 4, 14. l. 2. quam] quem E 1. || l. 4. admittatur] permittatur V 3. 4. *Mad.* || l. 5. postea eum] ita E. V 1. 2. 6; posteam V 3; postquam 80 *Mad.*; intellige: postea quam eum. || l. 6. servum maritum V 2. aut qualibet V 2; vel qualibet V 6. l. 7. coniugium V 1. 3. *rell.* || l. 10. heredibus suis V 1. *Mad.*

III, 4, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — l. 13. ANT.] NBM EMDA E 2; 35 *deest* E 1. V 2. 19. || l. 14. sciente aut nesciente *Pith.* || l. 15. convincatur E 1. || l. 16. se *deest* E 1. V 3. ancilla *deest* R 1. in ancilla] ita R 1. E 2. V 1; in ancillam R 2. V 2. 3. 6; ancillam E 1. l. 17. vindicandi] iudicandi *Pith.* abeat R 2. E 2. || l. 18. ancille] artium ulle R 1. || l. 19. pro idoneam ancillam R 1. infamia R 1. V 15. ferat] feriat V 3. || l. 20. autem] vero V 1. 3.

III, 4, 16. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 21. ANT. *deest* 40 E 2. V 19. || l. 22. seu id *Lind.* violenter] an (aut *Lind.*) consentienter *add.* E 2. *Lind.* id *deest* *Lind.* probentur] ita R 2. E. V 2; proventur R 1; convincitur V 1. *Pith.*; probetur *cott.* || l. 24. sui *deest* V 3. quacumque locum R 1. || l. 25. ictos E 1; ictus V. insuper] super E. V 3. *Mad.* || l. 26. hoc *deest* V 1. 2. 6. XX] XXX *Mad.* || l. 27. probabitur R 1. lege et damno *Mad.* subiaceat] suscipiat E 1.

1) Cf. *L. Burg.* 30; *L. Rom. Burg.* 19; cf. '*N. Arch.*' XXIV, p. 612 sq.

Recc. Irv.]

XVII. ANTIQUA.

III, 4, 17.

De meretricibus ingenuis vel ancillis, aut si earum scelus iudices
perquirere vel corrigere noluerint.

Si aliqua puella ingenua sive mulier in civitate publice fornicationem exercens
5 meretrix agnoscat et frequenter deprehensa in adulterio, nullo modo erubescens,
iugiter multos viros per turpem suam consuetudinem adtrahere cognoscatur, huiusmodi
a comite civitatis comprehensa CCC flagellis publice verberetur et discussa ante populum
dimittatur sub ea condicione, ut postmodum in turpibus viciis nullatenus deprehen-
datur, nec umquam in civitatem ei veniendi aditus detur. Et si postmodum ad
10 pristina facta redisse cognoscitur, iteratim a comite CCC flagella suscipiat et donetur
a nobis alicui pauperi, ubi in gravi servitio permaneat et numquam in civitatem
ambulare permittatur. Et si ita forte contingat, ut cum conscientiam patris sui vel
matris adulterium admittat, ut quasi per turpem consuetudinem et conversationem
victum sibi vel parentibus suis acquirere videatur, et ex hoc pater vel mater fuerint
15 pro hac iniqua conscientia fortasse convicti, singuli eorum centena flagella suscipiant.
Si vero ancilla cuiuscumque in civitate simili conversatione habitare dinoscitur, a
iudice correpta trecentis similiter flagellis publice verberetur et decalvata domino
reformatur sub ea condicione, ut eam longius a civitate faciat conversari aut certe
tali loco transvendat, ubi penitus ad civitatem accessum non habeat. Quod si forsitan
20 nec ad villa transmittere nec vendere voluerit, et iterum ad civitatem reversa fuerit,
huiusmodi dominus in conventu publice L flagella suscipiat. Ipsa vero ancilla donetur
alicui pauperi, cui rex aut dux vel comes eligere voluerit, ita ut postmodum ad
eamdem civitatem illi veniendi aditus non prestetur. Quod si contigerit, ut cum
domini voluntatem adulterium admisisset, acquirens per fornicationes pecuniam domino
25 suo, et ex hoc publice fuerit convictus, ipse dominus eundem numerum flagellorum,
qui superius de eadem continetur ancilla, suscipiat. Similiter et de ipsis precipimus
custodiri, que per vicos et villas in fornicandi consuetudine fuerint deprehense. Quod
si iudex per negligentiam, aut forte redemptus, talia vitia requirere aut contestari vel
distringere noluerit, a comite civitatis C flagella suscipiat et XXX solidos reddat ei,
30 cui a nobis fuerit ordinatum.

III, 4, 17. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — L 1. ANT.] RCDS V 8;
FLS GLS RCDS REX V 6. 17 (ANTIQUA in marg. V 17); FLS EGICA REX V 15; *deest* E 1. V 5. 19.
L 2. iudex — noluerit E 1. || L 3. perquirere] requirere E 2. V 2. 8. || L 4. sive] vel R 2. E 1. V 4.
fornicatione R 1. || L 5. depreensa R 2. E 2. || L 6. cognoscitur R 2. E 2. V 1. 4. 6. huiusmodi] huius
35 R 1; meretrix *add. Mad.* || L 7. ad comite R 1. CCC] trecentis V 1. 2. 5. 6. 17; trecentis R 2;
centenis E 2. || L 9. civitate R 1. || L 10. comite civitatis E 2. V. || L 11. civitate E. V. || L 12. ambulare
deest R 2. V 4. ita *deest* V 6. *Pith.* conscientia R 2. E 1. V. || L 15. centena] C R 1. || L 17. trecentis]
ita V 1; centenis R 1; CCC^{ts} R 2; trecentis V 2. 6; CCC *cell.* similiter *deest* V 6. *Pith.* domino suo
V 4. *Mad.* || L 19. tali] alio V 15. ad] ac R 1. || L 20. villam E. V. vindere R 1. voluerit *deest* R 2.
40 L 22. cui] quem V 2. 6. aut] ita R 1; vel *cell.* dux] ita R 2. V 15; iudex *cell.* vel] ita R 1; sive V 2;
aut *cell.* holigere R 1. voluerint R 1. || L 24. voluntatem] ita R 1; boluntate E 2; voluntate *cell.*
ndmisisset] admisisse R 2; amisisset E 2; conmisisset V 1. 6; comisisse V 4. fornicationem E 1. V.
L 27. que] qui E 2. V 2. fornicandi] ita R. E 1. V 15; adulterii *cell.* || L 28. fortasse E 2. V 1. 2. 6.
redemptus] ita R; preventus E 1; per beneficium temptus E 2; beneficio retentus *cell.*
45 talia] tali R 1. || L 29. C] L V 4. || L 30. cui a] qui E 1. ordinatus E 1.

III, 4, 18. *Recc. Err.*]

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De¹ inmundicia sacerdotum et ministrorum.

Quia, quanto munditia carnis sacra auctoritas inperat, tanto hanc adpetere ipsius ministros eius clamor informat, adeo et nos ponere finem illicitis ausibus rite compellimur; quoniam et ipsi divinis nutibus devotissime placere conamur. Igitur quemcumque presbiterum, diaconem adque etiam subdiaconem devote vidue, penitenti seu cuiuscumque virgini vel mulierecule seculari aut coniugio aut adulterio commixtum esse evidentissime patuerit, mox hoc episcopus sive iudex repperierint, talem commixtionem disrumpere non retardent. Redacto autem illo in sui pontificis potestatem, sub penitentie lamenta iuxta sacros canones deputetur; quam distractionis eius severitatem 10 si pontificum torpor implere neclexerit, idem pontifex duas libras auri fisco persolvat et commissum malum vindicare non differat. Quod si corrigere hoc nequiverit, aut concilium adpellet aut regis hoc auditibus nuntiet. Mulieres vero, que illis fuerint predictis inmundiciis implicate, centenis flagellis a iudicibus verberentur, et commiscendi se illis aditus omnino negetur, servata ab episcopis etiam super hoc scelere in utroque 15 sexu patrum sententia, que canonum decretis agnoscitur ordinata². In ulciscendis autem talibus sceleribus non passim damus accusandi vel puniendi licentiam, nisi aut manifestis indiciis patuerit scelus, aut legitime fuerit id ipsum malum adcusatum adque convictum; quatenus nulla videamur intentione vel ordine patrum transgredi precepta sanctorum aut obviare sacris regulis antiquorum. 20

Recc. Err.] V. TITULUS: DE INCESTIS ET APOSTATIS ADQUE MASCULORUM CONCUBITORIBUS.

I. De coniugiis et adulteriis incestivis.

II. Item de coniugiis et adulteriis incestivis seu virginibus sacris.

III, 4, 18. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (15. 19). — L 1. FL.] ANTIQUA FL. 25 V 4. 19. FL. — REX *des.* E 1. V 2. GLOR. *deest* V 3. 4. 19. *Mad.* RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECØDS R 1; RECTUS E 2; RECDS V 3; RCDS V 5. 6; RCHSDS V 4; RECAREUS V 1; CINDASVINDUS V 19. REX] ANTIQUA *add.* V 15. || L 2. et *deest* R 1. || L 3. quantum R 1; quanto R 2; quanto magis V 6. *Pith. Mad.* munditiam E. V. autoritas R 1. tantum R 2. hanc] *hac* R 1; ac R 2. adinpetere R 1. || L 4. informet R 1. adeo et] adquiete R 1; unde adeo et E 1; ideo et V 6. *Pith.* 30 ponere] inpendere R 1. || L 6. presbiterem R 1. V 2; episcorum R 2. diaconem] *ita* R. E; diaconem V 1. 2; diaconum V 3. 6. *Pith. Mad.* subdiaconem] *ita* R. E; subdiaconem V 1. 2; subdiaconum V 3. 6. *Pith. Mad.* devote] deo vote E 2. V 2. 4. 6. *Pith.* || L 7. adulterium R 1. || L 8. mox ut V 2. hoc] de hoc R 1; *deest* E 2. V 1. *Mad.* iudex ut V 1. *Pith. Mad.*; iudex ut *post add.* V 6. repperierint] *ita* R 1; repperierit E 2; reppererit R 2; reppererint *vel* reppererint *cell.* || L 9. tardent R 1; detardent 35 E 2. Redactum R 1. potestate E 1. V. || L 10. eius *deest* V 2. 4. || L 11. torpor] turpor R 1; tepor R 2. fisco *deest* R 2. || L 12. commissum] promissum R 1. || L 13. concilium] concludium R 1. regis E 1. L 14. implicate] copulate E 1. V 2. 6; *impl. al. man. corr.* copulate E 2. || L 15. negetur] denegetur V 6. *Pith.* super] sub R 1. || L 16. sexum R 1. sententiam R 1. || L 18. iscelus R 1. ipsud E 1. L 19. nullam E. intentionem R 2. E 2. || L 20. obiare E 2; obviari E 1; oviari V 3. regulis] legibus 40 R 1. antiquarum R 1.

TIT. V. *Lenema.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. 19. — L 21. APOSTATICIS V 1. 2. 19.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — L 23. coniugibus R 1. incestitiis R 2; incestibus E 2. || L 24. Item *deest* R 2. incestibus E 2; incestibus E 1. sacris *deest* R 1. sacris] *ac* (*hac* E 2) viduis et penitentibus laicali veste vel coitu sordidatis *add.* E 1, ubi ex parte *præcedenti rubricæ subiecta* 45 *sunt, et* E 2.

1) *Recessvindus præcepta canonis 5. Concilii Toletani VIII. (a. 653) hac lege sæculari observanda et per potestatem civilem exsequenda sancit. Auctor legis interdum ipsis canonis verbis usus est.* 2) *Cf. can. cit. n. 1.*

Recc. Erv.] III. De viris et mulieribus tonsuram et vestem religionis prevaricantibus.

III. De masculorum stupris.

V. De violentibus paternum adque fratrum torum.

Recc. Erv.]

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 5, 1.

De¹ coniugiis et adulteriis incestivis.

Nullus presumat de genere patris vel matris, avi quoque vel avie seu parentum uxoris, patris etiam disponsatam aut viduam vel propinquorum suorum relictam sibi in matrimonio copulare vel adulterio polluere; ita ut usque ad sextum generis gradum nulli liceat sanguinis propinquitatem libidinosè fedare vel coniugio adpetere, excepto
10 illas personas, quas per ordinationem adque consensum principum ante hanc legem constituit adeptos fuisse coniugium, qui nequaquam per legis huius edictum teneri poterunt ad reatum. Similis et de mulieribus ordo servandus est. Qui vero contra hanc constitutionem presumerint facere, iudex eos non differat separare, ut a tam nefandam pollutionem divisi iuxta qualitatem sexus in monasteriis delegentur, illic
15 iugiter permansuri. Quid vero de eorum facultatibus observari conveniat, subterius correcte legis² sententia manifestat.

Recc. Erv.]

II. FLAVIUS RECCARETUS REX.

III, 5, 2.

Item³ de coniugiis et adulteriis incestivis, seu virginibus sacris ac viduis et penitentibus laicali veste vel coitu sordidatis.

20 Flavius Reccaretus rex universis provinciis Domino ordinante ad regni nostri dicionem pertinentibus. Noxia preteritorum operum pravitas fecit futuris temporibus legem ponere et viciosis facinoribus licentius inolitio termino iustitiae obviare. Audetur

l. 1. et] ac *E 1.* religionis *deest E 1;* religionibus *R 2.* prevaricantibus *deest R.* || *l. 2. De m. stupris om. E 2.* stupris] *ita R 2. E 1;* istubriis *R 1.* || *l. 3. paternorum adque fratrum torum] ita R 2; deest R 1. E.*

III, 5, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17).* — *l. 4. FL. — REX] AN. FL. etc. V 4; des. E 1. V 2. 3. 6.* CHINDASVINDUS] *ita R 2; CNDS R 1; CHDS E 2; GLS CHDS V 1. 5; RCDS V 8. 17; RCHS V 5.* || *l. 5. incestibus E 2; incestibus E 1.* || *l. 6. vel matris des. R 1, post add. al. man. E 2.* avii *R 1.* || *l. 7. uxorem V 8. 15. patris] fratris E 2. V. desponsatam V 1. aut viduam des. V 2.* || *l. 8. usque] hucusque R 1.* || *l. 9. vel — adpetere des. R 1.* in coniugis *E 1. V 1. 6.* exceptis illis personis *V 3. 5. 6.* || *l. 10. ante deest R 1.* || *l. 11. constituit] constituit R 1; constat E 2. V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 15; constitutam V 3.* adeptas *V. qui] que vel quae E 1. V; deest R 1.* edictum tenere *R 1.* || *l. 12. Similiter Mad.* || *l. 13. presumpserint E. V. a tam] ad tam R 1; tam R 2. E 1. V 3.* || *l. 14. nefanda pollutione E. V. sexus R 1. diligentur R 2. E 2; diligenter E 1; deligentur*
35 *V 3. 4. 5.* || *l. 15. correcte] correptae Mad* || *l. 16. sententiis R 1. manifestatur E 1; manifestet V 2.*

III, 5, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17).* — *l. 17. FLAVIUS] AN. FLS V 4; FLS GLS V 1. 5. 6.* FL. — REX] *des. E 1. V 2; NOBM EMDA E 2.* RECCARETUS] *ita R 1; RECCAREUS V 1; RECCARETUS V 14; RCHRDS V 5; RCDUS V 6; RCCS in marg. V 17; RECCSD R 2; RECESVINDUS V 15; RCSDS V 3; RCHDS V 17; RCHS V 4.* REX. ANTIQUA *V 15.*
40 *l. 19. laicale R 2. E. coitum R 1; coitus E 1; deest V 2.* || *l. 20. Flavius Reccaretus rex] ita R 1. E 1; des. cell. huiusmodi R 1. provinciis] nostris add. V 4. 8. et al. man. E 2. nostri dicionem] nostri dicione R 1; nostri dicionem E 2; in seditione E 1.* || *l. 22. inolitio] corr. insolitio E 2; inelitio E 1; inlicitio V 2. 4. 5. 8. terminum E 1. V 1. 3. 4. Audetur] Videtur R 1.*

1) Hanc legem legi Eurici a Chindasvindo substitutam, antiquam autem legem illam
45 servatam esse in Lege Bajuvariorum 7, 1—3, exposui 'N. Arch.' XXIII, p. 104 sqq. et XXIV, p. 614; v. Cod. Eur. l. rest. 2, supra p. 28. 2) III, 5, 2. 3) Haec lex, a Reccareto rege data, fuerat supplemento legi antiquae illi, cui Chindasvindus superiorem legem III, 5, 1 substituit. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 110 sq.; XXIV, p. 614 sqq.

III, 5, 2. *Recc. Erv.*] denique a multis contra divine legis monita vel contra honestos vite communis mores devotas Deo virgines et continentiam viduitatis cum benedictionem sacerdotis iuxta morem canonum profitentes seu adfinitatis consanguinitate coniunctas feminas aut violenter aut per consensum sibi coniuges sumere et Deo dicatam castitatem vel referendam generis copulationem inconcesse libidinis immunditia sordidare. Que⁵ temeritas, dum vel a viris vel a feminis eiusdem professionis admittitur, et castis aborret moribus et fidem veram impugnat. Zelamus enim pro veritatem zelo Dei adque ecclesiam sanctam catholicam his fidei nostre commonemus decretis, ut deinceps, sicut et canones ecclesiastici¹ proibent, nullus Deo devotam virginem, nullus sub religionis abitum consistentem sive viduitatis continentiam profitentem seu agentem¹⁰ penitentiam vel sui proximam generis aut eam, de cuius admixtione incestive notam possit subire infamie², non licito conubio aut vim aut consensu accipiat coniugem; quia nec verum poterit esse coniugium, quod a meliori proposito deducitur ad deterius, et sub falsi nominis copula incestiva pollutio et fornicationis immunditia perpetratur. Hoc vero nefas si agere amodo provinciarum nostrarum cuiuslibet gentis³ homines¹⁵ sexus utriusque temptaverint, insistente sacerdote vel iudice, etiam si nullus accuset, omnimodis separati exilio perpetuo religentur nec aliqua in defensionem

Recc.] sui longitudine temporis excusentur. Eorum vero bona, qui talia gesserint,

Erv.] sui, quousque vixerint, longitudine temporis excusentur. Eorum vero bona, qui talia gesserint et pro talibus culpis damna legis²⁰ huius exceperint,

Recc. Erv.] si eis de priori coniugio filii defuerint, ipsorum filiis absque infamie notam omnino proficient, qui, licet sint scelerate concepti, sunt tamen unda sacri baptismatis

III, 5, 2. l. 2. devotas Deo] de devotas deo E 2; deo votas deo V 2. 6. benedictione E. V. l. 3. morem] morum R 1. adfinitate V 1; affinitate V 6. consanguinitatem R 1; consanguinitatis V 1. 25 feminas deest R 1. || l. 5. referendam] ita R. E 1; reverentiam E 2; reverendam cett. inconcessi R 1. immunditias R 1. E 1. sordidare] ordinare E 1. || l. 6. a feminis] feminis R 2. E 1. V 3. 4. 5. admittatur R 1; amittitur R 2. castis] castitatis E. V 4. || l. 7. aborret] ita R 1. E 2. V 1; aberret R 2; abhorret alii. veritate E 1. V. || l. 8. his deest R 1. || l. 9. devotam] votam V 6. || l. 10. abitum] ita R; abitu E 2; abuti E 1; habitu V. profitentem — penitentiam des. R 1. E 1. || l. 11. proxima R 1. V 1. 30 eam de] eadem R 1; eandem R 2. admixtionem R 1; admistionem E 2. || l. 12. vim aut] ita R 2. E; viduam ut R 1; vi aut V. consensum R 1. || l. 14. copula — fornicationis des. R 1. || l. 16. insistentem] insistentes a Mad. sacerdotem R 1. accuset] accet R 1. || l. 17. omnibus modis V 1; omnimodis V 2. in deest R 1. defensione R 2; definitione E 1. || l. 18. sui longitudine — gesserint (Col. 1) R. sui quousque — exceperint (Col. 2) E. V. longitudine] longitudinis R. vixerint] eorum erint E 2. lon- 35 gitudinem E 2. || l. 19. gesserint R 1. talia] et talia E 1; haec talia Mad. || l. 21. uis exceperint E 2. l. 22. notam] ita R 1. E 2; nota cett. || l. 23. proficiant E 2. V. qui] ita R 1. E 1; quia cett. licet] lice R 1. scelerate] excelebrate R 1. baptismati R 1.

1) Cf. *Epist. Leonis I. ad Rusticum Narbon.* 'Epistolas fraternitatis' c. 14, *Reg. pont.* (ed. 2.) nr. 544; *Epist. Gelasii I. ad episcopos per Lucaniam etc.* 'Necessaria rerum' c. 22, 40 *Reg. pont.* nr. 636; *Conc. Tolet. I. can. 16* (*Conc. Bracar. II. can. 31*); *Conc. Barcin. II* (a. 599. sub ipso Reccaredo). c. 4; cf. *Conc. Tolet. III. can. 10*; praeterea quae affert E. Loening, 'Gesch. d. Deutschen Kirchenrechts' I, p. 358 sq. 2) *His verbis Reccaredus vetare videtur matrimonia inter affines secundum L. Rom. Vis. C. Th. III, 12, 4 Interpr.:* Quaecumque mulier sororis suae maritum post illius mortem acceperit, vel si quis ex viris mortua 45 uxore sororem eius aliis nuptiis sibi coniunxerit, noverint tali consortio se esse notabiles. Praecedentis legis III, 12, 3 Interpretationem, quae revera etiam coniuges propter consanguinitatem incestuosos infames proclamat, legislator Visigothicus aliter intellexisse videtur; cf. p. 161, n. 1. 3) Ergo etiam Romanis regni haec lex data est.

Recc. Erv.] expiati¹. Quod si filii forte defuerint, illi ad capiendam hereditatem **III, 5, 2.** succedant, quibus priscarum legum sanctio² legitimam successionem indulgit. Similis quoque de religiosis forma servabitur, quibus nubere canonum sententia³ proibetur; illis tantum feminis ab ac sententia segregatis, que violentiam coniunctionis indebite
5 sine precedenti vel sequenti consensione pertulerint. Sacerdotes vero vel iudices, si talia cognoscentes ulcisci fortasse distulerint, quinas auri libras fisco cogantur exolvere. Quod si forte id redarguere voluerint, nec potuerint, regis hoc auditibus insinuare procurent; ut, quod eorum non potuit vindicare sententia, principalis damnet omnino censura.

10 *Recc. Erv.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 5, 3.

De viris et mulieribus tonsuram et vestem religionis prevaricantibus.

Apostatice⁴ calamitatis obprobrium ex hoc merito funditus extirpari compellimur, ex quo Deum nobis propitium fore confidimus. Si enim, cum minima peccata corrigimus, pietatem eius faultricem nobis efficitur, quanto magis, si scelus in divinitate
15 commissum severissima censura falce recidimus? Ideoque hac in perpetuum mansura lege sancimus, ut, quicumque religionis abitum per honorabile tonsure signum aut tempore penitentie petendo susceperint, aut non fraudulenta, sed pia parentum

III, 5, 2. l. 1. forte] fortasse E 2. V 1. defuerint] fuerint V 1. 3. || l. 2. succedent R 1. indulget E. V. || l. 3. servetur E 1. V 15. nubere deest R 1. || l. 4. secegregatis R 1. || l. 6. libras auri
20 E 1. V 1. || l. 7. voluerint] noluerint R 1. nec potuerint] des. R 1, post add. al. m. E 2.

III, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19.) — l. 10. FL. — REX] des. E 1. V 2. 19; ANTIQUA V 15; AN. FLS RCHS REX V 4. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CINDS E 2; CHDS V 3; GLS CHDS V 1. 5. 6. || l. 12. exstirpare E 1; extirpare V 1. 2. 6; stirpari E 2. V 3. 4. 5. || l. 13. fore] forte R 1; deest R 2. V 3. minima peccata] nimia pecca R 1. || l. 14. faultricem R 1. scelus] iscelus R 1; seculus R 2. divinitatem E 1. V. || l. 15. severissime V 1. false
25 recedimus R 1; falce rescindimus V 1. 2. 6. hac] hanc R 1. mansura] valitura E 1. V 6. *Pith. Mad.* l. 16. abitum] ita R 1; abitu R 2; habitu E 1; habitum E 2. V. honorabilem R 1. tonsure] censure E 1. *Pith. in marg.* signum] ita R 1. V 1. 4. 5. 6. 8; signaculum R 2. E. V 2. 3. *Pith. in marg.* l. 17. petendo] deest E 1. V 2. 6; penitendo al. man. post add. E 2. non deest R 1.

30 1) *Contra Legem Romanam filii incestuosi ad parentum hereditatem admittuntur; cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 20, 2: Si quis . . . vel attentare matrimonii iungendi causa sacratas virgines vel viduas . . . ausus fuerit, capitali sententia feriatur. Filii ex tali contubernio nati, . . . in hereditatem non veniant; ibid. III, 12, 3. Interpr.: quisque ille aut sororis aut fratris filiam aut certe ulterioris gradus consobrinam aut fratris uxorem sceleratis sibi nuptiis
35 iunxerit . . ., si filios habuerint, non habeantur legitimi nec heredes, sed infamia sint notatae utrimque personae; III, 12, 4. Interpr.: (post verba p. 160, n. 2, allata) filii, qui exinde fuerint procreati, ex successione excluduntur. Verbis absque infamie notam Reccaredus a filiis incestuosis infamiam voluit removere, qua eos secundum Legem Romanam notari opinatus est, ut videtur, Interpretationem legis III, 12, 3 eodem modo perperam intelligens atque auctores et additamenti
40 ad tit. 13 Legis Salicae et Legis Romanae Curiensis; cf. L. Sal. ed. Behrend 13, 8, Add. 2: atque etiam si filios habuerint, non habeantur heredes, sed infamia sint notati; L. Rom. Cur. III, 12, 3: filii eorum non sint legitimi, sed ipsi debunt esse notati et de parentum facultatem nihil habeant. 2) *Cod. Eur. c. 327 sqq.; et infra IV, 2, 2 sqq.* 3) *Cf. p. 160 n. 1.* 4) *Cf. cum hac lege priores canones: Conc. Tolet. IV. can. 49. 52. 55. 56;*
45 *Conc. Tolet. VI. can. 6 sqq.; praeterea Conc. Tolet. X. (a. 656 sub Reccasvindo rege) can. 4. 5. 6. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 616 sq.**

III, 5, 3. *Recc. Erv.*] oblationem¹ meruerint, aut proprie voluntatis devotione tenuerint, et ad laicalem conversationem postmodum apostizando redierint, iuxta sententia canonum ad eundem religionis ordinem quolibet prosequente reducantur inviti, adque infamie nota respersi et in monasteriis perenniter religati, districtiori macerentur penitentia corrigendi; illis tantum supplicio severitatis huius indulto, quos aut aliene fraudis⁵ coegit impulsio, aut ad ordinis omissi regressum voluntatis proprie reduxerit votum; si tamen nec vir

Recc.] secundam uxorem, nec mulier ma- | *Erv.*] post hoc uxorem duxerit, nec mulier
ritum alterum habuisse detegitur. | maritum alterum acceperit.

Recc. Erv.] Illos etiam ab hac sententia immunes efficitur, qui sic invalescente langore¹⁰ ad penitentiae vel tonsura pervenerint ordine, ut id se nec accepisse tunc noverint nec petisse meminerint². Prevaricantium vero bona eorum filiis aut propinquis hac discretione pertineant, ut vir habens uxorem, si filios etiam ex eadem abuerit et donatum aliquid ab ipsa perceperit, si suprestis uxor est, ita possideat, ut post suum obitum communibus filiis possidendum relinquat. Certe si aut ipsa discesserit, aut¹⁵ communes filii desunt, proprietatem prevaricatoris viri propinqui eius heredes incunctanter obtineant. Nam quod ab uxore quolibet tempore donatum fortasse perceperat, propinquis uxoris heredibus absque dubitatione proficiat. Adque hec etiam de feminis omnino servabitur forma, ut penitens virgo vel vidua, si, veste laicali deposita, secularia denuo sumserit indumenta aut inierit fortasse coniugia, similis eas²⁰ et in amissione rerum iuxta superiorem de viris taxatum ordinem censura redarguat, et districtiois pena percellat; ita videlicet, ut proprietatem femine eius filii aut heredes habeant, donationem autem a viro perceptam propinqui mariti, a quo conscripta donatio noscitur, deberi sibi cognoscant. Et quoniam apostizandi precipitatio fraude potius mulierum sepiissime perpetratur, id etiam oportuit presenti lege censendum, ut,²⁵ quidquid a viro seu ante nuptias sive post nuptias in nomine sponse vel uxoris titulo fuerit dotali conscriptum, non mulieris heredes, sed heredes eius, qui dotem conscripsit, sibimet per omnia noverint vindicandum. Personis vero talibus accusandi vel testificandi³ adque aliena negotia prosequendi⁴ licentiam penitus abnegamus; quia non

III, 5, 3. l. 1. oblatione *E* 1. *V*. || l. 2. laicale conversatione *R* 1; laicalem conversatione *E* 2. ³⁰ apostizando *E*. *V*. reddiderint *E* 2. *V* 3. sententiam *V*. || l. 3. reducantur] deducantur *R* 1. || l. 4. religati d.] relegati d. *V* 1; religati districtio[n]i *E* 1; relegati districtio[n]em *E* 2; religatione districti *V* 15. l. 8. secundum — detegitur (*col.* 1) *R*. post — acceperit (*col.* 2) *E*. *V*. hoc] hanc *V* 4; haec *V* 2. 6; *deest* *V* 1. duxerit *deest* *V* 5. || l. 9, *col.* 2. alterum] ita *E* 1. *V* 2. 6. 17; alium *E* 2; *deest* *cert.* || l. 10. Illos — meminerint *des.* *E* 2. *V* 3. sententiam *R* 1. languore *E* 1. *V* 1. || l. 11. ordine] ita *R* 1. *E* 1; hordinem ³⁵ *R* 2; ordinem *V*. id se] id ipse *R* 1; in se *V* 1. 4. || l. 13. si *deest* *R* 2. *V* 3. || l. 14. suprestis] ita *R* 1; subprestis *R* 2. *E* 2; supprestis *Mad.*; superstes *E* 1. *V* 1. 2. 4. 6. *Pith.* || l. 15. discessit *R* 1. || l. 17. ab uxore] ad uxorem *R* 1. perceperat] proceperat *R* 2; percepit *V* 5; receperit *V* 15. || l. 18. Adque] ita *R*; *deest* *E*. *V*. || l. 19. laicali] religiosa *V* 1. 2. 4. 5. 6; religionis *V* 14; sanctimoniali *V* 8. l. 20. sumserit *R* 1. *E* 2. inierint] inierit *R* 1; ingerint *R* 2. || l. 21. amissione] missione *R* 1. ⁴⁰ l. 22. percellat *R* 1. || l. 23. percepta *R* 1. || l. 24. noscitur] ita *R*. *E* 2. *V* 3. 15; dinoscitur *V* 1. 2. 4. 5. 6. 8; cognoscitur *E* 1. *Mad.* deberi] defendere vel deberi *V* 1. 6. 8; defendere vel debere *V* 4. apostizandi *E*. *V*. || l. 26. sive post nuptias *des.* *R* 1. isponse *R* 1. uxoris sue *V* 2. titulo *deest* *R* 1. || l. 27. fuerit] donatio *post add.* *E* 2. || l. 28. vindicandum *V* 2.

1) *Cf. Conc. Tolet. IV. c. 49: Monachum aut paterna devotio aut propria professio* ⁴⁵ *facit etc.; proinde eis ad mundum reverti intercludimus aditum.* 2) *Aliter postea Conc. Tolet. XII (a. 681). can. 2. constituit.* 3) *Propter infamiam (cf. supra l. 3), quae Visigothis praecipue testimonii privatio erat; v. supra II, 4 et 'N. Arch.' XXIV, p. 98 sq.* 4) *Similiter praetor Romanus infamia notatis ius postulandi pro aliis aut omnino denegabat aut limitabat; cf. Dig. III, 1, 1, § 6 sqq. 9; III, 1, 2.*

Recc. Erv.] poterunt in negotiis secularibus fideles existere, qui devotionem sanctam III, 5, 3. ausu comprobantur sacrilego temerasse.

Recc. Erv.]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 5, 4.

De masculorum stupris.

5 Non¹ relinquendum est scelus inultum, quod detestandum semper execrabile morum pravitare censetur. Masculorum ergo concubitores, vel qui talia consentientes pertulerint, sta sunt legis huius sententia feriendi, ut scilicet, mox tale nefas admissum iudex evidenter investigaverit, utrosque continuo castrare procuret, et tradens eos pontifici territorii huius, ubi id perpetrari contigerit, sequestratim ardue mancipentur
10 detrusioni, vel inviti saltim luituri commissa, qui voluntarie perpetrasse noscuntur illicita. Hoc interim orrendum dedecus si inferens quisque vel patiens non voluntarius, sed invitatus explesse dinoscitur, tunc a reatu poterit immunis haberi, si nefandi huius sceleris ipse detector extiterit; ille procul dubio tenendus est ad penam, quem in hac sponte devolutum constat insaniam. Habentes autem uxores, qui de consensu
15 talia gesserint, facultatem eorum filii aut heredes legitimi poterunt obtinere; nam coniuge, sua tantum dotem percepta suarumque rerum integritate retenta, nubendi cui voluerint indubitata manebit et absoluta licentia.

Recc. Erv.]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 5, 5.

De violantibus paternum adque fraternum torum.

20 Superiori quidem lege² de propinquorum incestu quid debeat observari decretum est; tamen, quia non minoris constat sceleris paternum torum sive fraternum conmaculari, constituentibus adicimus, ut concubinam patris sui vel fratris aut eam, quam

III, 5, 3. l. 1. potuerunt R 1. in *deest* E 1. V 3. || l. 2. probantur R 1.

III, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 17. 19). — l. 3. FL. — REX] *des.*
25 E 1; AN. *praemittit* V 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDS E 2. V 3. 17; CHNDUS V 7; GLS CHNDS V 2; GLORIOSUS (GLS) CHDS V 1. 5. 6; RCHS V 4. l. 4. stupris] *istubris* R 1; *istupris* V 7; *strupris* V 1; *concubitoribus* E 2. || l. 5. iscelus V 7. detestando R 2; detestantum V 7; detestatum V 3. *Mad.*; detestandum est V 2. semper *deest* V 7; et execrabile semper V 2; semper et R 2. V 1. 4. 5. 6. *Pith. Mad.* execrabile morum] *execravit* horum
30 R 1; execrabilem horum R 2; *exegrabilem* morum V 3. || l. 6. pravitare] *prabitate* E 2; *probitas* R 2; *provitate* V 7; *probitate* V 3. *Mad.* ergo] *vero* E 2. V 3. *goncubitores* R 1; *concubitoribus* R 2. E 2. l. 7. sta] *ita* R 1; *sta al. m. corr.* *ista* E 2; *ista cett.* *sententiam* R 1. ut] *ut* ubi E 1. V 1. 2. *Mad.*; *ut, post add.* *ubi* V 6; *ubi* V 5. *scilicet mox*] *iscilicet mox* V 7; *si* V 4. *amissum* R 1. l. 9. huius] *ipsius* V 1. 6. *sequestrati* E 2; *sequestrare* V 4. || l. 10. detrusioni] *detonsi* R 1. *luituri*
35 *ligituri* E 2. V 3; *lucturi* V 6; *leituri* V 7; *deest* E 1. *commissam* R. *voluntarie* R 1; *boluntarie* E 2; *voluntariq* E 1. || l. 11. horrendum R 2. E 1. V 2—6. *si inferens*] *sufferens* V 1; *si deest* E 1. *voluntarius* R 1. || l. 12. *explere* V 1. 3. 5. 6. 7. *potuerit* R 1. *si*] *quae se* E 1. || l. 13. *isceleris* V 7. *ille* — *insaniam des.* V 2. *tenendus est*] *ita* R. V 6. *Pith.*; *est post add. al. man.* E 2; *est deest cett.* l. 14. *haec*] *hanc* V 3—6. *isponte* V 7. || l. 15. *gess.*] *icesserunt* V 3. *poterunt*] *ita* R 2. E 2. V 1. 2. 6;
40 *potuerint* R 1. V 7; *potuerunt* V 3. || l. 16. *coniuge*] *ita* R. E; *coniux* V 1; *coniunx* V 2; *coniugi cett.* *dote E.* V 1—6. *perceptam* R 2. V 7. *suarumque*] *dodarumque* R 1. *retenta*] *re ta* R 1. || l. 17. *voluerit* E 1. V 1—6. *indubitata*] *illi add.* V 1. 5. 6.

III, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 17. 19). — l. 18. FL. — REX] *des.*
E 1. V 4. 19. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 3; CDS E 2; CHDS V 1. 5; GLS (G)
45 CHNDS V 2. 7; RCDS V 6; RCDUS V 15. 17. || l. 19. De — torum *des.* V 4. *paternorum* R 1. *fraternorum* R 1, *ubi torum deest.* || l. 20. *Superiorem* E 2. V 7. *legem* E 2. V 7. || l. 21. *constat*] *est* V 4; *esse c. Pith.* *isceleris* R 1. V 7. *paternum torum*] *torum paternorum* R 1. *fraternorum* R 1. l. 22. *eam*] *etiam* E 1. V 4. 5; *deest* V 3.

1) Cf. *infra* III, 5, 7. 2) *Supra* III, 5, 1.

III, 5, 5. *Recc. Erv.*] scierit patrem suum aut fratrem vel semel adulterasse, seu sit libera sive ancilla, nullus umquam propinquorum adulterare presumat; neque pater adulteratam a filio stupri feditate aliquatenus polluat. Quod si talia quisquam sciens facere fortasse presumerit, facultatem eius, si filios legitimos non abuerit, heredes, quos successio expectat, obtineant; ipse vero sub penitentia religatus, perennis exilii damnationem excipiat.

III, 5, 6. *Nov.*]

FLAVIUS GLORIOSUS EGICA REX.

De speciali viduarum fraudulentia conpescenda.

Solet¹ quarundam infelicium viduarum astutia fraudem devotioni admiscere et permixta vestium simultate transgressionis sibi, cum voluerint, aditum reservare. Agunt enim tempore luctus sui, ut religiosa veste forte se induant et postea, transgressionis meditantibus insaniam, replicatos abintus clavos suis tunicis insuant, quos induisse se sub tali fraudium argumentatione contendunt, sicque per hoc visum intuentium fallant, quia aliud in eis publice videre non possunt, quam quod foris patula omnibus cognitione monstratur. Quapropter, ut omnis de cetero simultatis amputetur occasio, id tenendum presentis legis sanctione decernimus, ut abinceps quecumque vidua se fraudium argumento excusare voluerit, ut abintus aliud replicet aliutque ostendat in superficie tunice, hoc illi religionis deputetur in signo, quo se transgressionis delitesci nisa est argumento. Quia non quod illa ad transgressionem sibi usurpet, sed quod intuentium fides clamat, hec certa, hec vera religionis adprobanda sunt signa. Iam vero vidua, que deinceps tali se voluerit obiectione defendere vel excusatione celare, non solum quia precise

III, 5, 5. *L. 1.* scierit] sciret *R 1*; iscierit *V 7*. seu — adulterare *des. E 1*. || *L. 2.* adulteratam] adultera *R 1*; adulterata *E 2*. || *L. 3.* istupri *R 2. V 7*. quisquam] quisque *E 1. V 1. 3—6*. || *L. 4.* heredes autem *R 1*. || *L. 5.* expectat] spectat *R 2*. obtineat *E*. || *L. 6.* excipiant *R 1*.

III, 5, 6. *Codd. E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7* (inde ab secunda contextus voce incipiens: rundam infelicium). (8. 15. 17. 19). — *L. 7.* FL. — REX] *des. V 4*; IN NOMINE DOMINI praemittunt *V 2. 6*; ANTIQUA *add. V 8*; ANTIQUA *V 15. 19*. GLOR. *deest V 5. 6. 8*. EGICA *V 1. 2. 6. 8*. REX *deest V 8*. || *L. 8.* hispeciali vid. et fr. *E 2*. || *L. 9.* corundam *E 2*. || *L. 10.* permista *E 2*. simultate] ita *V 1. 30 2. 4. 5. 7*; simulate *E 2. V 3. 6. 8*; simulatione *V 17 in marg.* transgr.] regressionis *V 2*. boluerint *E 2*. || *L. 11.* reservare] servare *V 3*; reserare *V 17. Pith.* religiosam vestem fortasse induant *V 3*. veste] beste *E 2*. || *L. 12.* replicantes *V 3*. clavos] ita *V 1—8. 15*; clabos *E 2*; clausis *Mad.* || *L. 13.* insuant] ita *E 2. V 2. 3. 6. 15*; insiant *V 7*; insnuant *V 1. 4. 5. 8*. induisse se] ita *E 2*; indui se *V 1. 2*; induisse *cett.* sub tali] subtili *V 2. 7. Mad.* fraudium] ita *E 2. V 1. 2. 3*; fraude vel *V 7*; fraudum] *alii.* argumentatione — fraudium (*L. 18. des. V 1*). || *L. 14.* visum intuentium fallant] ita *E 2. V 7*; v. i. fallunt *V 2. 3*; intuentium fallunt oculos *V 5. 8. Pith.*; i. oculos fascinant *V 4*; visum intuentium fallunt oculis *V 6*. quia] quod induisse quia *V 6*; quod induisse qui *V 7*. aliud plerique *codd. V, et ita infra*. || *L. 15.* videre] vindere *E 2*. || *L. 16.* simultatis] simulatis *V 3. 6*; simulationis *V 8*. || *L. 17.* praesenti sanctione legis *Pith.* sancione *E 2*. habinceps *E 2*. sto] ita *E 2. V 7*; isto *cett.* || *L. 18.* fraudium] ita *E 2. V 2. 6. 7*; fraudum] *alii.* boluerit *E 2, et ita infra*. || *L. 19.* illi] illis *E 2*. deputetur — transgressionis *des. V 7*. in signo] insignio *V 15*. quo se] ita *V 2*; quos *E 2*; set *V 3*; quod ex *V 5. 6*; quo ex *cett.* || *L. 20.* delitesci nisa] delitis cinisa *V 3*; delitesci nisa *V 2, ubi litterae tesci nisa ab alia manu scriptae videntur*; delictis cinisa *E 2. V 7*; delictis admissa vel adnisa (adnixa *V 1*) *cett.* quod *deest E 2*. || *L. 21.* sivi *E 2*. usurpet set] ita *E 2. V 7*; usurpat sed *cett.* hec certa] exerta *E 2*; 45 et certa *V 3*. hec vera] et vera *V 2. 7*. || *L. 22.* religionis tunicae *V 15*. comprobanda *V 4*. || *L. 23.* quia] quasi *Pith.*; *deest V 2*.

1) *Auctor ante oculos habuit canonem 4. Concilii Toletani X.*

Nov.] vocis huius sustinebit iacturam, sed et, transgressionis omnimode nexibus inli- III, 5, 6.
gata, constituta canonum et legum non effugiat damna.

Nov.] FLAVIUS EGICA REX.

III, 5, 7.

De sodomitis, qua debeant ultionis sententia perculi.

5 Orthodoxe¹ fidei ratione conpellimur, legalem censuram inonestis exhibere
moribus et continentie freno restringere carnis lapsibus implicatos. Nam tunc
potius genti ac patrie nostre clementi pietate consulimus, cum et pravorum
funditus scelera extirpare curamus et in male actis vitiorum terminum ponimus.
10 Illius sane facinus detestande libidinis abrogare contendimus, quibus masculi
masculos inlicita stupri actione immundis sordibus maculare non metuunt,
tantique se flagitii quoinquinationibus polluant, quanto ea et divinis adversa
cultibus et contraria castitati conspicimus. At vero, licet huiusmodi lapsus
et sacre scripture auctoritas² et mundane sanctionis³ proibeat omnino censura,
15 novelle tamen legis necesse est abrogari sententia, ne, dum emendatio oppor-
tuna differtur, peioribus crescere vitiis dinoscatur. Et ideo huius legis edicto
decernimus, ut quiscumque amodo vel deinceps, seu de religiosis, sive ex laicis,
cuiuslibet etatis aut generis homo prescripto fuerit scelere quibuscumque in-
diciis manifeste detectus, mox iubente principe vel quolibet iudice insistente
20 non solum castrationem virium perferat, sed insuper illam in se iacturam ex-
cipiat ultionis, quam pro his causis nuper, in anno videlicet tertio regni nostri⁴,
sacerdotalis decreti promulgata sententia⁵ evidenti prescriptione depromsit.

III, 5, 6. l. 1. vocis damna huius *Mad.* uius sustinevit *E 2.* sed et] *ita V 3.* 4. 5. 7; set
E 2; sed *cett.* omnimode] se *add. V 1.* 6; in se *add. Mad.* inligata] *ita V 3.* 7. 8; inlibata *E 2;* illigata
V 1. 2. 4. 5. 6; ligata *Mad.*; implicata *V 15.* || l. 2. legum] regum *Mad.*

25 III, 5, 7. *Codd. E 2. V 1.* 2. 3. 4. 5. 6. 7. (14. 15. 17. 19). — l. 3. *PL.* — REX] *des. V 2.*
5. 6. 17. 19; Idem *V 1;* AN. *V 4;* ANTIQUA *add. V 15.* EGICA] *ita E 2. V 3;* GLRS EGICA *V 7;*
EGIGA *V 17;* RCDUS *V 15.* 17 (*in mary.*). || l. 4. deveant *E 2.* perculi] percuti *V 3.* 4. 5.
l. 5. Orthodoxa *V 2;* Orthodoxo *V 3.* rationem *V 7.* conpellitur *V 3.* 15. legalem] *ita V 1.* 5. 17; legali
E 2. V 7; legale *V 4;* regalem *V 2;* regales *V 3.* 15; legalem *corr.* regalem *V 6.* censura *V 3.* 4. 15.
30 inonestis *V 1.* 2. 5. 6. 7; onestis *V 3;* honestis *V 15.* exhibere] exivere *E 2;* exhibere *V 1.* 4. 5. 6;
exiberi *V 3;* exhiberi *V 15;* *deest V 2.* || l. 6. continens *E 2.* lapsis *E 2;* lapsu *V 2.* *Mad.* implicatis *E 2.*
l. 7. hac *E 2;* et *V 1.* clementie pietatem *V 3.* pravorum *E 2.* || l. 8. curamus] causamur *E 2;*
conamur *V 2.* male haectis *V 7;* malis actibus *V 2;* malefactis *V 3.* 4. 5. *Mad.* || l. 9. Illius] *ita E 2.*
V 2. 7; Illud *cett.* facinus] facinus *E 2.* lividinis *E 2. V 7.* quibus] qua *V 4.* 5. *Mad.* || l. 10. actione]
35 haetione *E 2;* et *add. V 4.* 5. *Mad.* sordibus] cordibus *V 3.* || l. 11. tantoque *V 2.* quoinquinationibus]
ita E 2. V 6; quodinquinationem *V 3;* coinquinationibus *cett.* polluant *E 2;* polluat *V 3.* et in divinis
V 7. || l. 12. conspiciunt *V 3.* Ad bero *E 2;* Ad vero *V 7.* uiusmodi *E 2.* lapsum *V 2.* || l. 13. sanc-
tionihis *E 2.* prohibeat *V 1—6.* omnino] omni *E 2.* || l. 14. nobelle tamen legi *E 2.* || l. 15. peiori-
bus — dinoscatur *des. E 2.* crescere *deest V 3.* dinoscantur *V 1;* dinoscitur *V 2.* legis *deest E 2.*
40 l. 16. quicumque *V 2.* amodo] modo *E 2.* ex] etiam ex *V 6;* etiam *V 7.* || l. 17. si in praescribto *V 2.*
quicumque *E 2.* || l. 18. principem *E 2.* || l. 19. virium] birium *E 2;* virilium *V 14;* *deest V 4.* per-
ferat — illam *des. V 3.* set *E 2;* set het *V 7.* excipiat] expiat *E 2.* || l. 20. his] ipsis *V 2.* regno nostro
E 2. || l. 21. evidenti *V 2.* perscriptione *V 5. Mad.*; descriptione *V 15.* 17. *Pith.* depromisit *V 2;*
depromit *V 4.* 5. *Mad.*; permisit *V 15.*

45 1) *Novella certe post annum 3. Egicani regis (cf. n. 4) data est ad supplendam legem*
Chindasvindi III, 5, 4. 2) *Cf. Lev. 18, 22; 20, 13.* 3) *Supra III, 5, 4.* 4) 689—690
(Nov. 24). 5) *Credideris haec referenda esse ad can. 3. Concilii Toletani XVI, qui constituit: ut*
qui . . . contra naturam masculi in masculos hanc turpitudinem operaverint: si quidem episcopus,
presbiter aut diaconus fuerit, de proprii honoris gradu deiectus perpetui exilii manebit damnatione
50 percussus; si vero cuiuslibet ordinis, gradus sive personae, et alterius colluvionis noxiis implicati,

Recc. Err.] VI. TITULUS: DE DIVORTIIS NUPTIARUM ET DISCIDIO SPONSORUM.

- I. Si mulier viri sui iuste vel iniuste divortium patiat.
 II. Ne inter coniuges divortium fiat.
 III. Ne inter sponso discidium fiat.

III, 6, 1. **Recc. Err.]**

I. ANTIQUA.

5

Si mulier viri sui iuste vel iniuste divortium patiat.

Mulierem¹ ingenuam a viro suo repudiatam nullus sibi in coniugio adsociare presumat, nisi* aut scriptis aut coram testibus divortium inter eos fuisse factum evidenter agnoscat. Quod si aliter** facere quicumque presumserit, mox comes civitatis vel vicarius aut territorii iudex tale nefas commissum agnoverit, si nobiles fuerint 10 fortasse persone, quos iudex distringere aut separare non possit, nostris id auditibus confestim publicare non differat, ut severitatem legis, quam merentur, excipiant. Nam si minoris loci persone sunt, iudex eos continuo separare nequaquam moretur; ita ut tam mulier, que se alteri extra voluntatem mariti prioris in coniugium copulavit, quam etiam ille, qui eam sibi adsumere uxorem presumpsit, in potestate tradantur 15 anterioris mariti, ut quod de eis facere voluerit sui sit incunctanter arbitrii; si tamen causam inter priorem maritum et uxorem adhuc inaudita manere constiterit, aut si hisdem maritus alteri se mulieri in matrimonio non coniunxerit. Certe si maritus uxorem iniuste reliquerit, et donationem dotis amittat, quam ei contulerat, eidem mulieri procul dubio profuturam², et de rebus eiusdem mulieris nihil se habiturum 20 esse cognoscat. Sed quidquid etiam de facultatem mulieris vel alienasse vel defraudasse

*) Verba: nisi — agnoscat *praebent R. E 1. V 4. 7. 8. 14. 15. Mad., omittunt E 2. V 1. 2. 3. 5. 6. Pith.*

**) aliter *praebent R. E 1, omittunt E 2. V 1—7. Pith.*

TIT. VI. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. — l. 1. ISPONSORUM R 1.*

25

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2.

III, 6, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 5. ANTIQUA] ita R. V 1. 6. 7. 15. 17; NOVITER EMENDATA V 2. 3. 8; ANTIQUA NOV EM V 4; deest E 1. V 5. 19; FLS CNDS REX E 2. || l. 7. repudiatam R 1; repudiata R 2. sibi sciens in V 4. 8. coniugium R 2. V 4. 5. 6. 8. adsociare] sociare V 1. 4. 15. 17. || l. 8. scriptis] ita R 1. E 1. V 4. 8. 14. 15; 30 iscriptis V 7; scripturis R 2. Mad. inter eos des. V 4. || l. 9. quicumque] quis R 2; quaecumque E 1; quisque Mad.; deest V 4. mox ut V 2. 5; quoque ut al. man. post add. V 6. || l. 10. vel vicarius] illius V 4. nobilis fuerit R 1. || l. 11. aut separare des. R 1. id deest R 1. || l. 12. excipiant] accipiant V 4. 5. || l. 13. morentur R 1. || l. 14. alteri] ita E 1. V 2. 3. 4. 7. Mad.; halteri R 1; adulteri R 2; adulterii E 2; adulterio V 1. 5. coniugio E 2. V 2. copulabit R 2. E 2. || l. 15. presumserit R 1; 35 presumpsit corr. al. man. presumserit E 2; presumat V 2. potestatem E 1. || l. 16. quod] quid V 2. 6. eis] ita R 1. E 1. V 2. 6. 7; iis V 1; is E 2; his cett. || l. 17. causa E 1. V 1—5. 7. inauditam E. V 1. 6. 7. constiterit] contigerit V 7. || l. 18. hisdem] ita R 1. V 7; isdem R 2. E 1. V 2. 6; idem cett. matrimonium R 2. E 1. V 4. 5. non] se R 1; deest E 2. V 5. Mad. coniunxerit] ita R 1; coniunxerint R 2; coniuxerit E 1; coniuneserit E 2; coniunxit V 4; coniunxerit cett. || l. 19. admittat E 1. V 7. 40 l. 20. et de — habiturum des. V 3. se] sibi E 1. || l. 21. esse deest R 1. facultate E 1. V 1. ipsius mulieris E 1. V 1. 2. 6. fraudasse E. V 1—6.*

illius legis, quae de talibus est edita (cf. *supra* III, 5, 4), nihilominus ferientur sententia atque ab omni Christianorum sint alieni caterva, et insuper centenis verberibus correpti ac turpiter decalvati exilio mancipentur perpetuo etc. *Illud tamen concilium anno sexto demum regis 45 celebratum est.* 1) *De hac et sequenti lege cf. praeter Dahn, 'Studien' p. 120 sq., London, Quaestiones de historia iuris familiae Visigoth. p. 45 sq., Geffcken, 'Gesch. der Ehescheidung' p. 38 sqq., quae ipse disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 619 sqq.* 2) *Cf. Cod. Theod. III, 16, 1: Si absque his criminibus liberam eiecerit, omnem dotem restituere debet; cf. III, 16, 2.*

Recc. Erv.] dinoscitur, ad integrum distringente iudice mulieri restituat. Quod si III, 6, 1. mulier sub metu viri consistens, quocumque argumento persuasa sive decepta, aliquam de suis rebus in nomine illius viri, qui eam reliquit, scripturam conscripserit, huiusmodi scriptura nullam omnimodo firmitatem habebit, sed universa, que per eandem
5 scripturam mulier dederat, iuri suo perenniter vindicabit.

Recc. Erv.]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 6, 2.

Ne inter coniuges divortium fiat.

Si¹ alienam coniugem violare res sine crimine non est, quanto magis illa contemnere, quam sponte sua unusquisque possidendam sortitus est? Quia ergo plerosque
10 tam precipites habet vel rerum ambitio vel effrenata libido, ut quadam fraude, coniugibus suis spretis, alias videantur uxores adpetere, constitutionis huius est perenniter forma servanda: ut nullus² virorum, excepta manifesta fornicationis causa, uxorem suam aliquando relinquat³ et neque per testem neque per scripturam seu sub quocumque argumento facere divortium inter se et suam coniugem audeat. Sed si
15 adulteram maritus dixerit fortasse redarguendam, iuxta legem aliam⁴, eius publice scelere conprobato, a iudice sibi traditam, faciendi de ea quod voluerit sit illi potestas. Certe si conversionis ad Deum voluntas extiterit, communem adsensum viri scilicet et mulieris sacerdos evidenter agnoscat, ut nullam postmodum cuilibet eorum ad coniugalem aliam copulam revertendi excusatio intercedat. Quod si aliter quisque uxorem
20 suam spernens quacumque calliditate scripturam ab ea, sibi suisque voluntatibus profuturam, exigerit, non solum talem vinculum quandoque reppertum nihil omnino firmitatis habebit, sed et eadem mulier tam facultatem suam quam dotem ab ipso

III, 6, 1. l. 2. viri sui V 1. 6. persuasa sive] persuasionem V 3. sive] vel E 2. V 4. 5. 6. aliqua R 1. || l. 3. in nomine] ita R. E 2. V 1. 2. 6. 7; in deest cett. viri] mariti V 2. reliquit] ita R. E 2; reliquit E 1. V 1. 2. 6; relinquid V 7; relinquid cett. scriptura R 1. E 1. conscripserit h. scriptura des. V 3, post add. al. man. E 2. || l. 4. omnimodo] omnino V 2. 3. 6. 7. || l. 5. vendicabit V 1. 2.

III, 6, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15). — l. 6. FL. — REX] des. E 1; NOVITER EMENDATA add. V 5. 6; NOBENDA add. E 2; NOVITER add. V 3; ANTIQUA
30 V 7. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. E 2; CINDSND S V 3; CHDS V 1. 4. 5; GLS CHNDSUS V 2. || l. 8. res] deest V 6. Pith.; rex E 2. illam E 1. V. contemnere] contendere R 1. || l. 9. suo R 2. possidendum R 1. || l. 10. effrenata] etfrenata E 2; defrenata V 1. coniugibus] ingibus R 1. l. 11. suis — adpetere des. R 1. spretis] precis R 2. uxores adpetere] habere uxores E 2. || l. 14. suam deest V 1. Sed] et R 1. || l. 15. adulterium R 1. || l. 16. iscelere R 1. V 7. sibi deest R 1. traditam
35 deest V 6. Pith. || l. 17. conversationis V 1. 7. ad Deum] ad eum V 3; ad dominum V 7. Pith.; et enim Pith. in marg. adsensum] ad consensum V 5. Mad. || l. 18. sacerdos] hec sacerdos E 2; h V 2. nullam] ita R. E 2; nullum V 7; nulla cett. postmodum] post V 4. cuilibet] cuiuslibet V 1. cuilibet — revertendi] ad coniugalem copulam cuiuslibet etas revertendi V 4. || l. 20. in quacumque R 2; quacumque V 6. Pith. calliditatem Pith. scripturarum E 1. V 2. 6. Pith. || l. 21. exigerit] ita R; agerit V 3; exegerit cett. talem] ita R 1. E 2; tale cett. quandoque] rebus profuturumque add. V 3. repertum
40 fuerit V 1. 6. Pith. nihil omnino] nihil homino E 2; nihil hominus V 1. 2. || l. 22. firmitate R 1; firmitatem V 1. 4. 6. sed et] ita E 1; sed ex R 1; set E 2; sed R 2. V. facultate R 1. dotem] etiam quam praedictum est add. Mad., quae verba omnibus codicibus supra enumeratis desunt.

1) Haec Chindasvindi lex antiquiori substituta esse videtur; v. 'N. Arch.' l. c. 2) Cf.
45 L. Burg. 34: nulli virorum liceat de altero crimine uxorem suam dimittere. 3) Cf. Matth. 5, 32; Conc. Tolet. XII. can. 8. Suspiciamus in lege antiqua, cui haec substituta est, tres illas legitimas causas scriptas fuisse, ex quibus secundum L. Rom. Vis. C. Th. III, 16, 1. Interpr. marito uxorem dimittere licuit, scilicet vel adulteram vel maleficam vel conciliatricem. Eisdem fere enim ex Codice Euriciano recepisse videntur et Edictum Theoderici c. 54 et Lex
50 Burg. 34 et Lex Rom. Burg. 21. 4) III, 4, 3.

III, 6, 2. *Recc. Erv.*] viro acceptam sibi in omnibus vindicabit. Et si quid aliut facultatis eiusdem pessimi viri fuerit, cunctis eorum filiis ad integrum pertinebit. Quod si aut communes filii aut eiusdem viri ex coniugio precedenti non fuerint, universam viri facultatem mulier, que per nequitiam illius a coniugio resoluta est, incunctanter poterit 5
obtinere, et hanc accusationem, si mulierem constiterit fortasse defunctam, eius filii in cuiuscumque voluerint proponendi iudicio licentiam habituri sunt, ut, repperito tali crimine, vir utique huius sceleris stius legis multetur sententia. Et omnibus filiis, seu ex eodem pari coniugio, sive ex precedenti ipsius viri, ut diximus, procreatis, equaliter facultas eius obtinenda patescat. Certe si nec communes filii nec ex priori ipsius viri coniugio geniti suprestes extiterint, et ea forsitam mulier, que relicta est, ex 10
priori digno coniugio filios videatur habere, ipsis procul dubio licitum erit maternam vocem adserere, ut, eorum instantia cum fuerit iusta presentem legem scelerati persona damnata, facultatem eius indubitanter obtineant. Iam vero, si predictarum personarum, vel viri vel mulieris, secundum prefatum ordinem filii decesse noscuntur, contemte mulieris hereditatem tunc recte propinquis eius capiendi licitum erit, si, despectum 15
propinque vindicaturi, spernentis viri presumptionem legaliter condemnandam institerint. Maritus autem, qui vel divortii vel securitatis a coniuge scripturam quamlibet exegerit, seu fortasse non exigens, contemta tamen uxorem, aliam sibi uxorem adsumserit, ducentis publice verberibus flagellatus ac turpiter decalvatione fedatus, aut perpetuo condemnetur exilio, aut si donare illum cuiusque principis potestas elegerit, in suo 20
consistat arbitrio. Sed et mulier, que, sciens aut occasione qualibet agnoscens virum habere suprestem uxorem, eius vanitati consenserit, ut ipsi se in coniugio copulet*, illi protinus mulieri tradenda est, que contemta ab eodem marito, quem illa sortita est, esse dinoscitur; ita ut, vita tantum concessa, faciendi de ea quod elegerit sit illi libertas. Certe si post mulieris obitum filiorum eius adsertione tale nefas fuerit 25
conprobatum, aut si filii desunt, a propinquis heredibus extiterit huius rei negotium prosecutum, ipsis similiter prevaricatrix mulier tradatur in potestatem, ut eodem iudicio, quo mulier contemta debuerat, de persona eius absque mortis interitum

*) V 2 *add.*: vel adulterio miscet; V 4. 8 *add.*: aut adulterio polluat.

III, 6, 2. l. 2. si aut] aut si E 2; si V 1. 3. || l. 5. hanc] hac E 2; in hanc V 3. 7. accusa- 30
tionem] causationem E 2; causationem vel accusationem V 1. 4. 5. 6. 8. mulier R 1. || l. 6. in iudicio
V 3. sunt] sint R 1. ut et R 2. || l. 7. isceleris R 1. stius] ita R 1. E 2. V 7; istius *cett.* sententiam
R 1. || l. 9. si nec] si ne R 1. prioris R 1. || l. 10. geniti] genuitatis E 1. suprestes] ita V 6; supre-
sentes R 1, ubi litteras antes alia manus post addidit; subprestes R 2; seuprestes E 1; supprestes E 2.
V 3. 7; superstites V 1. 2. 4. 5. || l. 11. digno] dignitatis E 1; dignitatem V 3; dignitate V 7. 35
l. 12. iusta] ita R 1. E 2; = iuxta, quod praebent *cett.* personam R 1. V 3. || l. 13. si] ita R. E. V 1. 2.
3. 6. 7; si omittit hoc loco Mad. || l. 14. vel viri] huius viri V 1. 2. 4. si filii Mad. contente R 1.
l. 15. dispectum R 2. || l. 16. propinque mulieris V 3; propinqui E. V 7. vindicatur R 1. V 3. con-
demnandam] contempnendam V 1; condampnandam V 6; ulciscendam V 2. institerit E 1; in-
staterint E 2; institerunt V 1. || l. 17. iscripturam R 1; scribituram R 2. exigerit R 1. || l. 18. con- 40
temta — adsumserit] contempuens tamen uxorem sibi aut mulierculam assumpserit V 4. tamen uxorem]
ita R 1. E 1. V 4. 7; tamen uxore *cett.* sibi uxorem] uxorem *deest* V 7. adsumserit] induxit V 3.
l. 19. turpi V 2. calvatione R 1. || l. 20. helegerit R 1. || 21. occasionem R 2. E 1. || l. 22. suprestem]
ita R 1; superstem E 1; subprestem R 2; supprestem R 2. V 2. 3. 6. 7. Mad.; superstitem V 1. 4. 5.
ut ipsi] aut ipsi V 3. 4. 5. Mad. coniugio] ita R 1. E 2. V 1. 6; coniugium *cett.* copulet] copulent R 2. 45
l. 23. contemta] contemta se E 2. V 3. 7; contempta est E 1. maritum E 2. V 3; marito vel adultero
V 2. || l. 24. esse dinoscitur] esse dinescitur R 1; evidenter docuerit V 7. vitam t. concessam
R 1; vita t. concessa R 2. oam R 1. elegerit] ita R. E. V 1. 3. 5. 6. 7; voluerit V 2. 4. Mad.
l. 26. a] ad R 1. E 2; aut R 2. || l. 27. persecutum V 2. Pith. ipsisimiliter E 1. V 7. potestate
V 1. 2. 7. || l. 28. quo] quod V 2. 6. interitum] ita R. V 7; interitu *cett.*

Recc. Err.] sententiam ferant. Sane quia per mulieres etiam huius rei interdum fieri III, 6, 2. solet scandalum, ut favorem regum vel iudicum viros proprios spernere videantur, ideo si quecumque mulier sive principis opem aut quocumque ingenio seu cuiuslibet auxilio intenderit inter se et virum suum divortium fieri,

5 *Recc.*] in eiusdem viri continuo potestate redacta, eadem qua superius maritum pena constringit vel que de rebus eorum est sententia constituta iscelerate mulieris damnetur temeritas;

10

Err.] vel** ad alterius viri coniugium transire consenserit, in eiusdem legitimi viri sui cum omnibus rebus suis potestate redacta, eadem qua superius maritum pena constringit vel que de rebus eorum est sententia constituta scelerate mulieris damnetur temeritas. Similis quoque et de viris forma servabitur, qui*** uxorem alterius vel sponsam sibi in coniugium sociare presumpserit;

Recc. Err.] ea tantum condicione retenta, ut, si mulieris maritus masculorum concubitor adprobatur, aut eandem suam uxorem, ea nolente, adulteranda cuicumque viro dedisse vel permisisse convincitur¹, quia tale nefas fieri nequaquam inter christianos oportet, nubendi mulieri alteri viro, si voluntas eius extiterit, nullatenus illicitum erit. Nam si in coniugio positus, uxorem videlicet et marito, maritum forte constiterit iuste cuilibet servum addictum, si noluerit mulier manere illum in coniugali secum con-

20 sortio, tam diu se noverit caste vite freno manere constrictam nec nubendi alteri viro concedi sibi licentiam, donec eius maritus, de quo dictum est, debitam extreme vite sortem exolvat.

**) V 4. 8: seu fortasse non intendens, contemnens tamen virum ad alterius viri coniugium aut adulterium transire etc.

25 ***) V 4. 8: qui scientes aut occasione qualibet agnoscentes mulierem habere superstitem virum uxorem alterius etc.

III, 6, 2. l. 1. ferantur E 1; ferat V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 2. ut] aut R 1. favorem] ita R 1. E 1. 2; favore cett. ideo si] ideo R 2; ideoque si V 1. || l. 3. opem] ita R. E 1; ope E 2. V. auxilio auxio R 1; ausilio E 2.

30 *Recc.*] Codd. R. V 7. — l. 5. legitimi viri V 7. continuo] ita R; sui cum omnibus rebus suis V 7. || l. 6. qua] quo R 2; quae V 7. l. 8. iscelerate] ita R 1. V 7; scelerate R 2.

35

Err.] Codd. E. V (excepto V 7). — l. 5. ad deest E. || l. 7. cum deest E 1. potestatem V 3—6. l. 8. qua] ita E 1; que cett. maritus E 1. constrinxerit V 1. || l. 9. eorum] eius V 15. || l. 10. exelate E 2. || l. 12. sponsam alterius E 2. V 2. in coniugium] in coniugio V 2; coniugio aut adulterio V 4. || l. 13. sociare] copulare V 6. presumpserint V 6. Pith.

l. 14. ea tantum] et tanta E 2; hac tantum V 7; ea tamen V 4. 15. || l. 15. eandem] eadem R 2. E. adulterandam E. V. || l. 16. permississe R 1; permississe R 2. convincitur] contingitur V 3. || l. 17. mulier] mulier R 2. E. || l. 18. uxorem] ita R. V 7; uxori E 1; uxore cett. maritum f.] fortasse maritum V 2. forte] ita R. V 6. 7; fortasse cett. || l. 19. addicatum R 1; addicatum E 1. voluerit E 1. manere vel habere V 1. 4. 5. 6. Pith. in deest R 1. secum] se R 1. || l. 20. casto V 2. constricta R 1. l. 21. licentia R 1. debita R 1. || l. 22. sortem] deest R 1; mortem E 2. V 1. 2. 6. exolvat] persolvat V 2. || l. 25. agnoscentes deest V 4.

45 1) Cf. Iustiniani Nov. 117, c. 9, § 3 (Auth.): Si maritus uxoris castitati insidiatus alijs eam adulterandam temptaverit tradere.

III, 6, 3. *Recc. Erv.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne inter sponsos discidium fiat.

Equali placet transgressum damnatione multari, quod inlesum equali constabat dignitate manere. Igitur iuxta presentem superiorem legem¹ et de viris et de mulieribus sponsatis tam in personis quam in rebus forma servanda est, qui post arrarum² traditionem, aut facta secundum leges definitionis sponsione, coniugale fedus contemnentis aliis se personis in coniugium copulaverint, seu sine pari consensu aut egritudinis fortasse manifesto periculo ad religionis propositum calliditate magis, quam devotione conversionis adspirare presumerint.

III, 6, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (17. 19). — *l.* 1. FL. — REX *des.* E 1. 10 V 19. GL. RECC.] CHDS V 1. 5. 6. 17. RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECØDS R 1; RECDS E 2. V 7; RCSDS V 2; RCHDS V 4. || *l.* 2. isponsos R 1. V 7. || *l.* 3. damnationem E 2. V 7. constabat] constat V 7; praestabat E 1. *Pith.* || *l.* 4. superiorem *deest* R 2. V 4. et de viris et de] de viris et R 1. V 6. *Pith.*; de viris et de V 1. || *l.* 5. isponsatis R 1. servanda est] servetur V 4. || *l.* 6. facta] *ita* R. V 2; facte E 1. V 7; factas E 2; factam *cett.* legis E 2. difinitionis R 2; diffinitione V 2. sponsione] 15 *ita* R 1. E; isponsonem V 7; disponsonis V 2; sponsonem *cett.* || *l.* 9. conversationis E 2. V 1. 2. 4. 5. 6. pres. adsp. R 2. E 1. adspirasse R 1. presumerint] superiori lege coercendi sunt in omnibus *add. Mad.*; superiorem legem praecipimus permanere *add. V 17. Pith.*

1) *Proprie non nisi ad legem III, 6, 2 remittitur. Legislator tamen videtur ad III, 6, 1 quoque remittere voluisse.* 2) *Cf. III, 1, 3. 4.*

Recc. Erv.]

DE ORIGINE NATURALI.

LIBER QUARTUS.

I. TITULUS: DE GRADIBUS.

- I. De primi gradus natura.
5 II. De secundi gradus adfinitate.
III. De tertii gradus parentela.
IIII. De quarti gradus consanguinitate.
V. De quinti gradus origine.
VI. De sexti gradus extremitate.
10 VII. De personis septimi generis, que legibus non tenentur.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

IV, 1, 1.

De primi gradus natura.

L. Rom. Vis. Paul. IV, 10, 1. Primo gradu continentur superiori linea: pater, mater; inferiori: filius, filia; quibus nulle alie persone iunguntur.

15 *Recc. Erv.]*

II.

IV, 1, 2.

De secundi gradus adfinitate.

ib. IV, 10, 2. Secundo gradu continentur superiori linea: avus, avia; inferiori: nepus, neptis; transversa: frater et soror. Que persone duplicantur; avus enim et avia tam ex patre quam ex matre, nepos, neptis tam ex filio quam ex filia, frater et soror tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Que persone sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia eorum, que in quoquo gradu consistunt, ipso ordine duplicantur.

ib. Interpr. Et iste persone in secundo gradu ideo duplices appellantur, quia duo avi, et paternus et maternus. Item duo genera nepotum sunt, sive ex filio, sive ex filia procreati. Frater et soror ex transverso veniunt, id est frater patris aut frater matris, qui aut patruus aut avunculus nominantur; 25 qui et ipsi hoc ordine duplicantur.

LIB. IV. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 1. DE ORIG. — GRADIBUS des. V 4. ORIGINE E 2. NATURALIBUS R 1. || l. 3. I. — GRADIBUS des. E 1. DE GRADIBUS des. V 1.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2.

30 IV, 1, 1—7. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 14. 15).*

IV, 1, 1. *l. 13. inferiori] linea add. E 1.*

IV, 1, 2. *l. 15. II] ANTIQUA add. E 2. V 7. || l. 17. transverso V 1. 2. 4. 5; ex transverso V 14. 15. || l. 18. et deest R 2. V 3. || l. 20. pro substantiam V 3; per substantiam V 1. 2. 5. 8. eorum] ita R 1. E. V 2; eorum R 2. V 1. 3. 7. quoquo] ita R 1. E 1; quoque E 2; quo R 2. V 2. 7. 35 l. 21. duplicantur R 1. || l. 22. ste] ita R 1. E 2; iste cett. ideo deest R 1. || l. 24. trasverso R 1.*

IV, 1, 6. *Recc. Errv.*]

III.

De tertii gradus parentela.

L. Rom. Vis. Paul. IV, 10, 3.

Tertio gradu veniunt supra: proavus, proavia; infra: pronepos, proneptis; ex oblico: fratris sororisque filius, filia, patruus et amita, id est patris frater et soror, avunculus et matertera, id est matris frater et soror.

5

IV, 1, 4. *Recc. Errv.*]

III.

De quarti gradus consanguinitate.

ib. IV, 10, 4.

Quarto gradu veniunt supra: abavus, abavia; infra: abnepos, abneptis; ex oblico: fratris et sororis nepos, neptis, frater patruelis, soror patruelis, id est patris filius filiae, consubrinus et consubrina, id est avunculi et matertere filius, filia, amittinus, amittina, id est amite filius, filia, itemque 10 consubrini, qui ex duobus sororibus nascuntur. Quibus aderescit patruus magnus, amita magna, id est avi paterni frater et soror, avunculus magnus, matertera magna, id est avie, tam paterne, quam materne frater et soror.

ib. Interpr.

Hic plus exponi opus non est, quam lectio ista declarat.

IV, 1, 5. *Recc. Errv.*]

V.

De quinti gradus origine.

ib. IV, 10, 5.

Quinto gradu veniunt supra quidem: atavus, atavia; infra: adnepos, adneptis; ex oblico: fratris et sororis pronepos, proneptis, fratres patruelus, sorores patruelus, amittini, amittine, consubrini, consubrine filius, filia, proprius subrinus, subrina, id est patris magni, amite magne, avunculi magni, matertere magne filius, filia. His aderescunt propatruus, proamita, hi sunt proavi paterni frater et 20 soror, proavunculus, promatertera, hi sunt proavie paterne materneque frater et soror proavique materni.

ib. Interpr.

Hec species nec aliis gradibus, quam scripta est, nec aliis vocabulis declarari potest.

15

IV, 1, 6. *Recc. Errv.*]

VI.

De sexti gradus extremitate.

ib. IV, 10, 6.

Sextu gradu veniunt supra: tritavus, tritavia; infra: trinepos, trinepotis; ex oblico: fratris et 25 sororis abnepos, abneptis, fratres patruelus, sorores patruelus, amittini, amittine consubrini, consubrine, patris magni, amite magne, avunculi magni, matertere magne nepos, neptis, proprius subrini filius, filia, qui consubrini appellantur. Quibus ex latere aderescunt: propatruus, proamite, proavunculi, promatertere filius, filia, adpatruus, adamita, hi sunt abavi paterni frater et soror, abavunculus, abmatertera, hi sunt abavie paterne materneque frater et soror abavique materni.

ib. IV, 10, 7. Interpr.

Hec quoque explanari amplius non possunt, quam auctor ipse disseruit.

30

IV, 1, 7. *Recc. Errv.*]

VII.

De personis septimi generis, que legibus non tenentur.

ib. IV, 10, 7.

Septimo gradu qui sunt cognati recta linea supra infraque propriis nominibus non appellantur;

IV, 1, 3. l. 3. pronepos et E. V 1. 3. 7. || l. 4. et soror des. R 1.

35

IV, 1, 4. l. 8. Quartu R 1. || l. 9. patruelis] fratruelis R 1. || l. 11. duobus] ita R. E; duabus V. l. 12. magnus] manus R 1. || l. 14. Hic] In hoc R 2; In E 1; Hinc V 2; Huc V 3; Haec L. Rom. lectio] legum V 3; lex L. Rom. ista] sta al. m. corr. ista E 2.

IV, 1, 5. l. 15. V] ANTIQUA add. E 2. || l. 16. gradu deest R 1; grado R 2. adnepos] nepos al. m. corr. adnepos E 2; nepos V 3; abnepos V 1. L. Rom. apneptis al. m. corr. adn. E 2; abneptis 40 V 1. L. Rom. || l. 18. sorores patruelus des. R 1. amittine amittini R 1. || l. 19. proprius] ita codd. suprinus R 1. amite] amittine R 2. E. || l. 20. hii sunt proavii E. paterni] materni R. E 2. Epit. Aeg.; paterni materne E 1. || l. 21. hii E. || l. 22. quam scr. est des. V 1. 5.

IV, 1, 6. l. 26. abnepos] ita R 1. E; abnepos cett. || l. 27. proprius] ita R 2. E. V 7; proprios R 1; proprii cett. filius — consubrini al. m. post add. E 2, des. V 3. || l. 28. qui — matertera filius, 45 filia des. R 1. || l. 29. adpatruus] abpatruus V 1. 2. 5. abavunculus — soror des. R 2. || l. 30. Hii E. abavie p. materneque] avie paterneque R 1. || l. 30. materni] paterni R 1. || l. 31. autor R 1.

IV, 1, 7. l. 32. VII] ANTIQUA add. E 2. || l. 33. tenentur] ita R 1. E. V 1. 5. 7; continentur R 2; continentur cett. | l. 32. Septimi gradus E 2. V 2. non deest R 1.

Recc. Erv.] sed ex transversa linea continentur fratris sororisve adnepotes, adneptes, consubrini, con- **IV, 1, 7.**
subrine filii filieque.

*l. Rom. Vis.
Paul. IV, 10, 8.*

Successionis autem idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum natura nec nomina inveniri nec vita succedentibus propagari potest.

5 *Recc. Erv.*]

II. TITULUS: DE SUCCESSIONIBUS.

- I. Ut sorores cum fratribus equaliter in parentum hereditate succedant.
- II. Quod in hereditatis successione filii primi sunt.
- III. Si aut de superiori aut de inferiori genere directi ordinis persone defuerint, tunc a latere venientes facultatis accipiant portiones.
- 10 IIII. Qui succedere possunt in eorum facultatibus, qui nec scriptis nec testibus suam alligant voluntatem.
- V. De successione fratrum et sororum sive illorum, qui de diversis parentibus generantur.
- VI. Si his, qui moritur, avus relinquat aut avias.
- 15 VII. Si his, qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.
- VIII. Si his, qui moritur, filios fratris vel sororis relinquere videatur.
- VIIII. Quod in omnem hereditatem femina accipi debeat.
- X. Item, ut in omnem hereditatem femina accipi debeat; et quod, qui gradu alterum precedit, ille successionem vicinior capiat.
- 20 XI. De successionem mariti et uxoris.
- XII. De hereditate clericorum et monachorum.
- XIII. Ut post mortem matris filii in patris potestate consistant; et quid de rebus filiorum agere conveniat patrem.
- XIIII. Si mater in viduitate permanserit, equalem inter filios capiat portionem; et
25 quid de rebus filiorum agere conveniat matrem.
- XV. Ne uxor sibi vindicet quod maritus cum servis eius adquisisse constiterit.
- XVI. De his, que vir et uxor in coniugio constituti conquirere potuerunt.
- XVII. De parvulo, qualiter hereditatem capere possit.
- XVIII. Qualiter hereditatem parvuli parentes adsequi possint.
- 30 XVIIIII. De postumis.
- XX. Ut qui filios non reliquerit faciendi de rebus suis quod voluerit habeat potestatem.

IV, 1, 7. *l. 1.* adnepotes adneptes] *ita R*; adnepos adneptes *E 2*; adnepotis adnepta *E 1*; abnepos abneptis *V*. || *l. 4.* propagari] *ita codd.*; prorogari *L. Rom.*

35 Lib. IV. TIT. II. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2.*
l. 9. facultates *R. E 2.* accipiant] capiant *R 2. E 2.* portionis *R 1*; portionem *R 2.* || *l. 14.* avus] *ita R*; avos *E.* aut] *ita R 2. E 1*; et *R 1*; vel *E 2.* || *l. 16.* relinquere videatur] relinquat *R 1.* || *l. 17.* feminam *R 1.* || *l. 18.* Item] *deest R 2*; Ita *E 2.* ut *deest R 1.* omne *R 1.* qui] que *R 1.* || *l. 19.* precedi *R 1.* || *l. 20.* successione *R 2. E 1.* || *l. 22.* morte *R 1. E 2.* matris] mariti *R 1.* patris] matris
40 *R 1.* et — patrem *des. R 2.* || *l. 23.* patrem] *ita E*; matrem *R 1.* || *l. 24.* equale *R 1.* || *l. 25.* matrem *deest R 2*; matre *E 2.* || *l. 26.* maritus] *ita R 1. E 2*; maritum *E 1.* maritus — eius] cum mariti servis
R 2. || *l. 27.* que] qui *R 2. E 2.* potuerint *E.* || *l. 28.* De — possit *des. E 2.* || *l. 31.* reliquerit *E.*

IV, 2, 1. *Recc. Err.*]

I. ANTIQUA.

Ut sorores cum fratribus equaliter in parentum hereditatem succedant.

cf. Cod. Eur.
320.

Si¹ pater vel mater intestati discesserint, sorores cum fratribus in omni parentum facultate absque aliquo obiectu equali divisione succedant.

IV, 2, 2. *Recc. Err.*]

II. ANTIQUA.

Quod in hereditatis successione filii primi sunt.

= Cod. Eur.
336.

In hereditate illius, qui moritur, si intestatus discesserit, filii primi sunt. Si filii desunt, nepotibus debetur hereditas. Si nec nepotes fuerint, pronepotes ad hereditatem vocantur. Si vero qui moritur nec filios nec nepotes seu patrem vel matrem relinquit, tunc avus aut avia hereditatem sibimet vindicabit.

IV, 2, 3. *Recc.*]

III. ANTIQUA.

Si aut de superiori aut de inferiori genere directi ordinis persone defuerint, tunc a latere venientes facultatis accipiant portiones.

= Cod. Eur.
336.

Quando supradicte persone desunt, que aut de superiori aut de inferiori genere discreto ordine veniunt, tunc ille persone, que sunt a latere constitute, requirantur, ut hereditatem accipiant. Nam ille persone, que sunt a longinquiribus constitute, nihil se extiment illis prioribus posse repetere.

Err.]

III.

Si aut de superiori aut de inferiori genere directi ordinis persone defuerint, tunc a latere venientes facultatis accipiant portiones.

Quando supradicte persone desunt, que aut de superiori aut de inferiori genere discreto ordine veniunt, tunc ille persone, que sunt a latere constitute, requirantur, ut hereditatem accipiant defuncti, qui intestatus discesserit. Nam ille persone, que sunt a longinquiribus constitute, nihil se extiment illis prioribus posse repetere.

IV, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 17. 19). — L 1. ANTIQUA] *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 5; ANT NVT EM V 2. || L 2. hereditatem] *ita* R 1. V 6; hereditate *cell.* || L 3. tunc sorores E 2. V 1. 2. 4. 6. || facultatem E 2. V 3. 7; hereditate V 6. *Mad.*

IV, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 17. 19). — L 5. ANTIQUA] *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 5; NOB MDA *add.* E 2; NOBITER EMENDATA *add.* V 3; NOV EMD *add. in marg.* V 17. L 6. hereditate E 1. V 7. || L 7. In — primi sunt *des.* R 1. || L 9. vocantur] *vocentur* E 2. V 5. 6; *deest* R 2. V 3. nepotes nec pronepotes nec patrem nec matrem V 2. relinquit E 1. V 1—6. sibi V 3. 6. 30 L 10. vindicabit V 1; vindicabunt R 2. E 2. V 6; vindicabunt V 2.

IV, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. — L 11. ANTIQUA *deest* R 2. || L 15. capiant portionem R 2. || L 16. que] qui R 2. || L 18. hordinem R 2.

IV, 2, 3. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 17. 19). — L 11. III] ANTIQUA *add.* V 7. 17 (*in marg.*). 19; ANTIQUA NOVITER *add.* V 3; ANTIQUA NOVA *add.* V 8; NOV EMN *add.* V 6. 35 L 13. directi] discreti V 2. 4. || L 14. venientis E 1. accipiant] capiant E 1. V 1. 2. 7; habeant V 6. L 15. portionem E 1. || L 18. que] qui E 2. L 19. ut] et E 2. accipiant] capiant V 2. || L 20. decesserit V 1. || L 22. existiment E 1. V 1. 6. 40

1) *Lex substituta est antiquiori Codicis Euriciani c. 320, cuius fragmenta supra p. 20 sq. edidimus. Ex nostra lege apparet, antea filias cum fratribus minime aequali iure in res parentum successisse; quod etiam ipsa fragmenta antiquioris legis testari videntur. Aliter J. Ficker 'Erbenfolge' IV, p. 43 sqq. Cf. quae exposui 'N. Arch.' XXVI, p. 95 sqq.*

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

IV, 2, 4.

Qui succedere possunt in eorum facultatibus, qui nec scriptis nec
testibus suam alligant voluntatem.

De successione eorum, qui sic moriuntur, ut nec donationem nec ullum faciant
testamentum nec presentibus testibus suam ordinent voluntatem, qui gradu illis
proximi fuerint, eorum obtinebunt hereditatem.

Recc.]

V.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De successione fratrum et sororum sive illorum, qui de diversis parentibus generantur.

Qui¹ fratres tantummodo et sorores relinquit, in eius hereditate fratres et sorores equaliter succedant; si tamen unius patris et matris filii esse videantur. Nam si de alio patre vel de alia matre alii esse noscuntur, unusquisque fratris sui aut sororis, qui ex uno patre vel ex una matre sunt geniti, sequantur hereditatem.

20

Erv.]

V.

IV, 2, 5.

De successione fratrum et sororum sive illorum, qui de diversis parentibus generantur.

Qui fratres tantummodo et sorores relinquit, in eius hereditate fratres et sorores equaliter succedant; si tamen unius patris et matris filii esse videantur. Nam si de alio patre vel de alia matre alii esse noscuntur, unusquisque fratris sui aut sororis, qui ex uno patre vel ex una matre sunt geniti, sequantur hereditatem. Filii² tamen, qui ex diversis patribus et una matre sunt geniti, ad capiendam maternam facultatem equali successione deveniant. Similiter quoque et hi, qui de diversis matribus et uno patre oriuntur, divisionis ordinem teneant.

25 *Recc. Erv.]*

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

IV, 2, 6.

Si his, qui moritur, avos relinquat aut avias.

= *Cod. Eur.*
328.

Quotiens³ [qui moritur, si avum paternum aut maternum relinquat, tam ad avum paternum quam ad avum maternum² hereditas mortui universa pertineat. Si autem

IV, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8). — l. 1. ANTIQUA *deest* R 2. E. V 1. 2. 5. l. 3. adligant] *ita* R 1; alligant *cett.* || l. 5. illis] illius R 2. E. || l. 6. hereditatem] facultatem R 1.

IV, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. — l. 8. FL. — REX *des.* E 1. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CINDS R 1. || l. 9. et sororum *des.* R 2. || l. 12. relinquerit E 1. || l. 14. patris et matris] partis R 2. l. 16. vel] et R 1.

IV, 2, 5. *Codd.* E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 17. 19). — l. 7. V] FLS CHDS (CDS E 2, CIDS V 6, CHNS V 17) REX *add.* E 2. V 1. 5. 6. 7. 8. 14. 17; FLS CINDASVINDUS REX. NOVITER EMENDATA *add.* V 3. 19. || l. 12. relinquit] *ita* E 2. V 7; relinquit *cett.* || l. 13. hereditatem V 1. 2. 7. || l. 17. vel] aut *Pith.* || l. 19. patribus] parentibus V 3. *Mad.* || l. 20. capiendam] accipiendam V 1. 6. || l. 22. *de deest* V 1. 7.

IV, 2, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 17). — l. 25. FI. — REX *des.* E 1. V 2. 4. GLOR. *deest* E 2. V 3. 6. RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECCØDS R 1; RCCDS V 7; RCDS V 5. 6; RCSNDS V 3; RCHDS V 1; CHNS E 2. || l. 26. his] is E 1. V 3. 4. 5. his — relinquat] hi qui moriuntur avus relinquant R 2. || l. 28. si avum — relinquat] avos relinquit ex patre et ex matre V 4. aut] *ita* R 1. V 2; *añ* E 2; et *cett.* || l. 29. avum] avium R 1.

1) De hac lege cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 99 sqq. 2) Cf. *Ervigii addit. ad IV, 5, 4.*
3) Ut *Recessvindus de solis conquisitis bonis hic constituisse fatetur, ita etiam Eurici c. 328, cui haec lex substituta est, non nisi ad conquisita pertinuisse videtur.* Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 101 sq.

IV, 2, 6. *Recc. Erv.*] qui moritur avum paternum et aviam maternam reliquerit, equales capiant portiones¹. Ita quoque erit, si paternam et maternam aviam qui moritur relinquere videatur. Et haec quidem equitas portionis de illis rebus erit, quae mortuus acquisisse cognoscitur. De illis vero rebus, quae ab avibus vel parentibus habuit, ad avos directa linea revocabunt¹.

IV, 2, 7. *Recc.*] VII. ANTIQUA.

Si his, qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.

= *Cod. Eur.*
329.

Qui moritur si tantummodo aviam, hoc est patris sororem, et matertera, hoc est matris sororem, relinquit, equali iure succedant in hereditate defuncti².

Erv.] VII.

5

Si his, qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.

Qui moritur si tantummodo aviam, hoc est patris sororem, et matertera, hoc est matris sororem, relinquit, et intestatum eum obisse contingerit, equali iure succedant in hereditate defuncti*.

*) *V* 1. 2. 5. 6. 17. *Pith. add.*: qui intestatus decesserit.

IV, 2, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

15

Si his, qui moritur, filios fratris vel sororis relinquere videatur.

cf. Cod. Eur.
331.

Qui³ moritur si fratres et sorores non reliquerit et filios fratrum vel sororum reliquerit, si ex uno fratre sit unus filius, et ex alio fratre vel sorore forsitan plures, omnem hereditatem defuncti percipiant et equali per capita dividant portionem.

IV, 2, 6. *l.* 1. reliquerit *R* 2. *E* 1. *V* 6. || *l.* 2. paternam et maternam] avum maternum et 20 paternam *V* 1. videtur *R* 1. || *l.* 3. quae] ita *R* 2. *V* 7; quae *E* 1; quem *R* 1. *E* 2; quas *V*. || *l.* 4. rebus vero illis *V* 2. quae] ita *R*. *E* 2. *V* 2; quae *E* 1; quas *cett.* revocabit *V* 1. 2. 4. 5; revocabitur hereditas mortui *V* 6. 17. *Pith.*

IV, 2, 7. *Codd.* *R* 1. 2. *l.* 5. ANTIQUA *deest* *R* 2. || *l.* 8. tantummodo *R* 2. || *l.* 9. matertera *R* 2.

IV, 2, 7. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 17). *l.* 5. VIII] ANTIQUA *add.* *E* 2. *V* 7. 17; 25 AN. FLS CHDS REX *add.* *V* 4. || *l.* 7. matris] vel sororis relinquere videatur *add.* *E* 1. || *l.* 8. Qui] Hii qui *V* 7; Qui *corr. al. m.* Quotiens qui *E* 2. tantummodo *E* 2. || *l.* 10. relinquit] ita *E* 2. *V* 7; relinquit *cett.* intestatam eam *E* 1. obisse] 30 movisse *E* 1. || *l.* 13. discesserit *V* 2. 5. 6. 17.

IV, 2, 8. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (8). *l.* 15. ANTIQUA] *deest* *E* 1. *V* 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *V* 3; FLAVIUS CHINDASVINTHUS REX *R* 2; FLS CHDS REX *V* 4; FLAVIUS RECHAREUS REX *V* 1; FLS RCDS REX *V* 5. || *l.* 16. his] is *E* 1. *V* 2. *rell.* || *l.* 17. et] vel *E* 1; aut *V* 1. 4. reliquerit *R* 2. *E* 1. *V* 1. 7. fratrum] fratris *R* 1. || *l.* 18. reliquerit *E* 1. *V* 7. 35 et *deest* *E* 2. *V* 5. || *l.* 19. percipiant] capiant *E* 2. *V* 1. 2. 4. 6. equali] ita *R*. *E* 1. *V* 6; tali *R* 2; equaliter *cett.* portionem] ita *R*. *E* 1. *V* 6; portionem *V* 7; portiones *cett.*

1) *Avis ius statuitur, quod dicimus, revolutionis vel recadentiae.* 2) *In hoc solo casu ius recadentiae exclusi videtur; cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 102 sqq.* 3) *Auctor ante oculos habuisse videtur verba Gai, Instit. III, 16: Quod si defuncti nullus frater extet, [sed] sint liberi fratrum, ad 40 omnes quidem hereditas pertinet; sed quaesitum est, si dispari forte numero sint nati, ut ex uno unus vel duo, ex altero tres vel quattuor, utrum in stirpes dividenda sit hereditas, sicut inter suos heredes iuris est, an potius in capita; iam dudum tamen placuit in capita dividendam esse hereditatem.*

Recc. Erv.]

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

IV, 2, 9.

Quod in omnem hereditatem femina accipi debeat.

f. *Cod. Eur.*
332?

Femina¹ ad hereditatem patris aut matris, avorum vel aviarum, tam paternorum quam maternarum, et ad hereditatem fratrum vel sororum sive ad has hereditates, que a patruo vel filio patris, fratris etiam filio vel sororis relinquuntur, equaliter cum fratribus veniant. Nam iustum omnino est, ut, quos propinquitas nature consociat, hereditarie successionis ordo non dividat.

Recc. Erv.]

X. ANTIQUA.

IV, 2, 10.

Item, ut in omnem hereditatem femina accipi debeat; et quod, qui gradum alterum precedit, ille successionem vicinior capiat.

Has² hereditates, que³ a materno genere venientibus, sive avunculis sive consubrinis seu materteris, relinuntur, etiam femine cum illis, qui in uno propinquitatis gradu equales sunt, equaliter partiantur. Nam omnem hereditatem qui gradum alterum precedit obtineat.

15 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIQUA.

IV, 2, 11.

De successione mariti et uxoris.

= *Cod. Eur.*
334.

Maritus⁴ et uxor tunc sibi hereditario iure succedant, quando nulla adfinitas usque ad septimum gradum de propinquis eorum vel parentibus inveniri poterit.

Recc. Erv.]

XII. ANTIQUA.

IV, 2, 12.

20 De hereditate clericorum et monachorum.

= *Cod. Eur.*
335.

Clerici⁵ vel monaci sive sanctimonialia, qui usque ad septimum gradum non

IV, 2, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (17). — l. 1. Fl. — REX *des.* E 1. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 7; CINDS V 3; CHNDS E 2. V 1. 7; CHDS V 1. 4. 5. 6; GLS CHNDS V 2. || l. 3. avorum] aviorum R 1. E 2. paternorum *corr.* paternarum V 6. || l. 4. maternarum] *ita* R. E. V 2. 7. 17; m. *corr.* maternorum V 6; maternarum *cell.* et *deest* E 2. V 6. 7. 17. has] alias E 1; has *corr.* alias E 2. || l. 5. vel filio] *ita* R 1. E 1. V 7; vel ad filio R 2; vel a filio V 17. fratres E 1; fratres vel sorores V 1. etiam filio *corr.* etiam filii R 1. relinquuntur] *ita* R 1. E 1. V 17; relinquuntur R 2; relinquuntur *cell.* || l. 6. veniant] *ita* R. E 1. V 2. 6. 7. 17; convenient V 1; veniat *cell.*

IV, 2, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (8. 15. 17). — l. 8. ANTIQUA] *ita* R 1. V 3. 6. 7. 8. 15. 17; *deest cell.* || l. 9. Item] *Ita* E 2. et quod] eo quod R 1. || l. 10. gradum] *ita* R 1. E 2; gradu *cell.* altero V 7. accipiat E 2. || l. 11. a *deest* E 1. V 7. || l. 12. relinuntur] *ita* R 1. E 2. V 7; relinquuntur R 2. relinquuntur *cell.* feminis R 1. in *deest* R 2. || l. 13. partiantur] dividantur V 1. gradum] *ita* R 1. E 2; gradu *cell.* || l. 14. precedunt obtineant R 1.

IV, 2, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (17). — l. 15. ANTIQUA *deest* R 2. E. V 1. 2. || l. 17. nulla adf.] persona nulla adfinitatis E 1. || l. 18. invenire R 2. V 1. 3. 7. poterit] *ita* R 1. V 1. 7; potest V 2. 4; poterint E 1; poterit *cell.*

IV, 2, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 19. ANTIQUA] *ita* R 1. V 6. 8. 15. 17; *deest cell.* || l. 20. hereditatem R 1. || l. 21. sive *deest* R 2. sanctimonialia E 1.

40 1) *Lex supplemento data esse videtur legi antiquiori sequenti IV, 2, 10. Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 105 sq.* 2) *Ex hac lege efficitur feminas in aliis hereditatibus nequaquam aequali iure cum masculis usas esse. Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 104 sq.* 3) *Intelligenda sunt haec verba: 'quae relinquuntur iis, qui a materno genere veniunt'. Agitur ergo de iure recadentiae.* 4) *Cf. supra p. 26, n. 2 et 'N. Arch.' XXVI, p. 107 sqq.* 5) *Cf. supra p. 27, n. 1 et*
45 *'N. Arch.' XXVI, p. 109 sq.*

IV, 2, 12. *Recc. Euv.*] relinquerint heredes et sic moriuntur, ut nihil de suis facultatibus ordinent, ecclesia sivi, cui servierunt, eorum substantiam vindicabit.

IV, 2, 13. *Recc.*] XIII. ANTIQUA.

Ut post mortem matris filii in patris potestate consistent; et quid de rebus filiorum agere conveniat patrem.

Matre¹ mortua filii in patris potestate consistent. Quod [si marito suppreste uxor forsitam moriatur, filii, qui sunt ex eodem coniugio procreati, in patris potestate consistent, et res eorum, si novercam non superdlexerit, ea condicione possideat, ut nihil exinde aut vendere aut evertere aut quocumque pacto alienare presumat, sed omnia filiis suis integra et intemerata conservet. Fructos tamen omnes cum filiis suis pro suo iure percipiat et una cum ipsis filiis suis communibus consumat expensis. Cum vero filius ducit uxorem, aut filia maritum acceperit, statim a patre de rebus maternis suam recipiat portionem, ita ut usufructuario iure patri tertia relinquatur. Pater autem tam filio quam filie, cum XX annos etatis inpleverint, mediam

= *Cod. Euv.*
321.

Erv.] XIII.

Ut post mortem matris filii in patris potestate consistent; et quid de rebus filiorum agere conveniat patrem.

[Matre² mortua filii in patris potestate consistent. Quod si marito suppreste uxor forsitan moriatur, filii, qui sunt ex eodem coniugio procreati, in patris potestate consistent, et res eorum, si novercam non superdlexerit, ea condicione possideat, ut nihil exinde aut vendere aut evertere aut quocumque pacto alienare presumat, sed omnia filiis suis integra et intemerata conservet. Fructus tamen omnes cum filiis suis pro suo iure percipiat et una cum ipsis filiis suis communibus consumat expensis.] Quod si pater novercam superdlexerit, [quia valde indignum est, ut filii eius, patris potestate vel gubernatione relicta, in alterius tuitione deveniant, filios suos pater ille, qui novercam duxerit, non relinquat; sed filios et res eorum iuxta superiore modum tuitionis ordine regat; ita tamen, ut inventarium de rebus filiorum suorum manu sua conscriptum coram

IV, 2, 12. l. 1. relinquerint] ita R 1. E 1. V 1; relinquerit R 2; reliquerit E 2; reliquerint cett. l. 2. sivi] ita R 1. E 2; sive E 1; sibi cett. deservierunt V 4. 5; deservierint V 2. substantia R 2. E 2. vindicabit V 1. 2.

IV, 2, 13. *Codd.* R 1. 2. — l. 3. ANTIQUA deest R 2. || l. 7. patrem] matrem R 1. || l. 8. mortui R 2. || l. 9. suppreste R 2. || l. 10. forsitan R 2. ex] de R 2. || l. 12. noverca R 2. || l. 13. ea] hec R 1. || l. 14. heverteo R 1. || l. 15. pactu R 1. l. 17. conservet] restituat R 1. || l. 20. ducat R 2. l. 21. aut] et R 1. istatim R 1. || l. 22. recipiat] ita *Euv.*; accipiat R 1; recipiant R 2. || l. 25. XX] XXX R 1; viginti R 2.

IV, 2, 13. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15). — l. 3. XIII] ANTIQUA *add.* V 6. 8; 30 ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. l. 4. matris] patris V 4. 8. patris] matris V 4. 8. l. 5. et quid] vel quid E 1. || l. 6. filiorum] eorum V 1. || l. 8. Matre mortua filii in patris] Patre mortuo filii in matris V 1. 4. 5. 6. 8 *Pith.* || l. 9. 35 subpreste E 2; superstes E 1; supprestitute V 15; suppreste *corr.* superstitute V 6; superstitute V 1. 2. 5. forsitam E 2. || l. 10. ex] de E 1. V 1. 3. 6. || l. 11. consistent] persistent E 1. V 3. *Mad.* || l. 12. superdlexerit] perduxerit E 2. *Mad.* || l. 14. pactum E 2. 40 l. 16. omnis E 1. || l. 21. tuitionem V. || l. 22. sed et filios E 1. || l. 23. earum E 1. superiorem V. l. 25. filiorum suorum] eorum (*al. m. post add.*) filiorum E 2.

1) *Recessvindus legem Codicis Euriciani integram, in principio et ad calcem auctam* 45 *recepit. Post primam libri legum editionem a Reccessvindo factam, sed ante codicem revisum ab Ervigio rege a. 681. publicatum novella IV, 2, 13* data est, quae huic legi derogavit. Quam legem novellam Ervigius in codicem revisum non recepit; antiquiorem legem potius retinuit, ex novella autem correxit. Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 110—119.* 2) *In margine notavimus,* 50 *quae ex antiqua lege et quae ex novella sumpta sint.*

Recc.] ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, restituat portionem, etiam si nullis fuerint nuptiis copulati. Medietatem vero, dum advixerit, pater sibi vindicet, filiis post obitum relinquendam. Qui¹ autem novercam superdlexerit, omnes facultates maternas filiis mox reformet; ne, dum filii cum rebus suis ad domum transeunt alienam, noverce sue vexentur iniuriis. Eadem quoque et de nepotibus forma servetur.¹ Quod si pater de his rebus aliquid everterit aut super tempus, quod constitutum est, res filiorum tenere presumerit, omnia de rebus eius illis filiis, de cuius matre res esse videntur, et reddenda sunt et omnimodis sarcienda.

Ersv.] iudice vel heredibus defuncte mulieris strenue faciat, et tali se placiti cautione in heredum illorum nomine constringat, quibus tutela ipsa pertinere, si pater defuisset, legitime poterat, ut nihil de rebus filiorum suorum evertat, sed filiorum suorum vitam sollicito voto vel actu salvare intendat, et res eorum absque aliqua perditionis diminutione tuendas accipiat; si tamen voluerit. Quod si pater ipse, qui novercam duxerit, tuitionem filiorum suscipere noluerit, tunc a iudice propinquior ex matre tutor eligendus est, qui tuitionem pupillorum accipiat]. [Cum vero filius *Ant.* ducit uxorem, aut filia maritum acceperit, statim a patre de rebus maternis suam percipiat portionem, ita ut usufructuario iure patri tertia relinquatur. Pater autem tam filio quam filie, cum XX annos etatis inpleverint, mediam ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, restituat portionem, etiam si nullis fuerint nuptiis copulati. Medietatem vero, dum advixerit, pater sibi vindicet, filiis post obitum relinquendam*. Eadem quoque et de nepotibus forma servetur. Quod si pater de his rebus ali-

*) *V* 1. 2. 4. 5. 6. 8. 14. *Pith. addunt*: Qui autem novercam superdlexerit, omnes facultates maternas filiis mox reformet; ne, dum filii cum rebus suis ad domum transeunt alienam, noverce sue vexentur iniuriis.

IV, 2, 13. l. 1. quam] quem *R* 1. contigerit
80 *deest R* 2. || l. 4. vixerit *R* 2. || l. 5. hobitum *R* 1.
l. 12. aut si *R* 2. || l. 13. quod *deest R* 1. || l. 16.
reddende *R* 1; redenda *R* 2.

IV, 2, 13. l. 5. sed] set *E* 2; sed et *E* 1. *V* 2. 3.
rell. || l. 6. vita *E* 1. *V* 1. || l. 7. perditionis *E* 2;
praedictionis *V* 2. || l. 8. deminutione *E* 1. si tamen
voluerit] ita *E* 2 (*al. man.*). *V* 4. 8. 14. *Pith.*; *des. cett.*
l. 9. superdlexerit *V* 3. || l. 11. eligendus est] ita
V 1. 6; est *deest E* 2; est eligendus *E* 1. *V* 2.
alii. || l. 13. ducit] ita *E* 1; duxerit *cett.* || l. 14. per-
cipiat] accipiant *E* 1; recipiat *V* 3. || l. 15. patri
patris *V* 2. 3. tertin] tertia pars predicta *V* 6.
l. 17. inpleverint etatis *E* 2. *V.* || l. 21. advixerit]
vixerit *E* 2. *V* 1. 4. vindicet *V* 1. 2. || l. 22. relin-
quenda *E* 1.

1) Haec verba docent, secundum legem Visigothorum antiquam patrem, qui post mortem uxoris alteram duxerat, tutelam filiorum ex priori coniugio procreatorum amisisse, aequae atque de viduis alteri nubentibus constitutum erat; cf. IV, 3, 3. Filii illi 'transierunt cum rebus suis ad domum alienam', scilicet ad domum tutoris ex propinquis matris eorum, ut videtur, constituti.
45 Quod re vera iuris fuisse apertius demonstrant leges huic iuri derogantes, scilicet novella IV, 2, 13* et ipsius legis huius forma *Ersvigiana*. Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 112 sqq.

IV, 2, 13.

Err.] quid everterit aut super tempus, quod constitutum est, res filiorum tenere presumserit, omnia de rebus eius illis filiis, de cuius matre res esse videntur, et reddenda sunt et omnimodis sarcienda.¹

IV, 2, 13*. *Nov. ad Recc.*] Ut post mortem matris filii in potestate patris maneant tuendi, etiam si novercam pater superduxerit; et quid de rebus filiorum conveniat patri secundum superioris legis modum.

In¹ lege anteriore² sancitum est, ut matre mortua, si pater non duxerit novercam, filii in patris potestate cum rebus maternis tuendi maneant usque ad tempus nuptiarum, et usufructuario cum filiis suis de ipsa rescula pro suo iure percipiat, et una cum ipsis filiis suis communibus consumat expensis; dum vero ad nuptias venerint vel XX annos impleverint aetatis, mediam ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, pater restituat portionem et medietatem in sua habeat potestate, dum advixerit, et nihil exinde vendere aut donare vel evertere praesumat, filiis ex eodem coniugio natis integram et intemeratam post obitum relinquendam. Si certe pater novercam superduxerit, ita decretum est in eadem lege, ut filii accepta a patre omni materna hereditate ad alienam transeant potestatem tuendi cum omni facultate, sprete patris cura vel tuitione. Quia valde indigne et horrende nostra perspexit clementia esse factum, dum oblitum sunt Salomonem dicentem: 'Quare³ seduceris, fili mi, ab aliena, et foveris sinum alterius?' et iterum: 'Qui⁴ subtrahit aliquid a patre suo et matre, et dicit hoc non esse peccatum, particeps homicide est', et iterum: 'Oculus⁵ qui subsannat patrem et despicit partum matris sue, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant illum filii aquile', necnon et illud: 'Melius⁶ est enim, ut filii tui te rogent, quam te respicere ad manus filiorum tuorum': idcirco nimium incongruum et indignum forte perspexit talia fieri nostra gloria, dum absque rationis dogmate talia decreverunt dispendia, ut ipsi lucrum de rescula filiorum alienorum habeant, qui nullam cum eis nutriendis habuerunt penuriam; sed patri generant damna, qui debuerat perfrui filiorum gaudiis. Deo igitur an-

IV, 2, 13. l. 1. aut] ita E 1. V 1. 2. 6; aut si cett. || l. 4. sarcienda] sorcienda E 1; sartienda E 2.

IV, 2, 13*. *Codd.* V 17. (18. 19); *decurtatam legem praebet* V 15. — l. 5. *Inscriptionem praebet* V 17: De eadem re. NOV EMENDATA ANTIQUA. Ut] Item ut V 15. 19. || l. 7. patri] pater V 15. secundum — modum] iuxta superiorem legem V 15. 19. || l. 8. lege] etenim *add.* V 18. 19; enim *add.* V 15. || l. 9. omnibus rebus V 15. || l. 10. de ipsa rescula — cum filiis suis *des.* V 17. 19. l. 11. communes sumant expensas V 17. || l. 13. quam] quae V 17. pater *deest* V 17. rest. port.] constituat portionem V 17; restituat rationem V 15. || l. 14. medietatem usufructuario V 17. || l. 16. post obitum] postmodum V 17. || l. 17. est *deest* V 15. acceptam a patre omnem maternam hereditatem V 15. l. 19. indignum et horrendum V 15. || l. 20. Salomone dicente V 17. || l. 21. sinum] signum V 15. 40 l. 22. subtrahit se vel aliquid V 15. et matre] vel m. V 15. || l. 23. subsonat V 17. || l. 24. partum] patrem V 17. || l. 26. et incongruum et indigne V 15. || l. 28. dogma V 15. || l. 29. cum eis n. habuerunt] eum nutriendi habeant V 15. || l. 30. damnum V 15. debuerat — gaudiis] debuerunt per filiorum gaudium V 15. annuente] nitente V 15.

1) De hac lege a Wambano rege, ut videtur, data cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 115 sq. 45 118 sq. 2) IV, 2, 13 Recc. 3) Prov. 5, 20. 4) Ibid. 28, 24. 5) Ibid. 30, 17. 6) Ecclesiasticus 33, 22.

Nov. ad Recc.] nuente contra huius seriem legis, sacrarum scripturarum nostra gloria reco **IV, 2, 13***.
 lente, illud obicimus, quod hymnidicus ille praedixit David: 'Sicut¹ pater
 miseretur filiorum, sic misertus est Dominus timentibus cum'; de quo etiam
 et Salomon dicit: 'Filius² sapiens doctrina patris'. Et iterum: 'Fili³, suscipe
 5 senectam patris tui, et ne contristes eum in vita illius'. Et iterum: 'Qui⁴
 diligit filium suum, frequentat illi flagellum, ut letetur in novissimo eius. Qui
 docet filium suum, laudabitur in illo, et in medio domesticorum glorificabitur
 in illo. Qui docet filium suum, in celum mittit inimicos et in medio amicorum
 glorificabitur in illo. Mortuus est pater illius, et quasi non est mortuus,
 10 simile enim relinquit post se. In vita sua vidit, et letatus est in illo, et in
 obitu suo non est contristatus, nec confusus est coram inimicis. Reliquit enim
 defensorem domus contra inimicos et amicis reddentem gratiam'. Dum igitur
 hec talia meminit nostra excellentissima gloria, que a Domino per ora vatum
 suorum fuerant promulgata, nostra ratum duxit serenitas tantis obtemperare
 15 preceptis. Domino ordinante huic addere nitimur legi, ut, spretis que digne
 non sunt posita, innectamus, que omnia a Domino patuerint ordinata. Unde
 omnes ad regni nostri ditionem pertinentes commonemus per huius nostri
 seriem decreti, ut deinceps, sicut fas est iustitie et sacra scriptura docet, huius
 novelle sanctionis custodiatur forma et disciplina, ut post mortem uxoris quis-
 20 quis ille superduxerit novercam, filii, qui de eodem coniugio nati esse
 noscuntur, in patris potestate et gubernatione permaneant cum omnibus rebus
 maternis; quia valde indignum est, ut filii, patris gubernatione vel pote-
 state relicta, in alterius tuitionem deveniant; sed instituimus, ut pater, dum
 novercam duxerit, filios suos una cum peculio materno iuxta superiorem
 25 legis modum tuitionis ordine regat. Ita tamen ordinamus, ut inventarium
 de rebus filiorum suorum manu sua conscriptum coram iudice vel heredibus
 defuncte mulieris strenue et fideliter faciat. Talis vero placiti cautio in
 heredum suorum nomine conscribatur, quibus tutela ipsa pertinere videtur
 legitime, si pater defuisset, ut nihil de filiorum suorum rebus pater evertat,
 30 sed filiorum vitam sollicito voto vel actu salvare intendat, et res eorum
 absque aliqua diminutione perdicionis tuendas accipiat; si tamen voluerit.
 Quod si pater ipse, qui novercam duxerit, tuitionem filiorum suscipere
 noluerit, tunc a iudice* propinquior ex patris genere tutor eligendus est, qui
 tuitionem ipsorum accipiat pupillorum. Cum vero filius uxorem duxerit aut filia ma- **IV, 2, 13, Recc.**
 35 ritum acceperit, statim a patre de rebus maternis suam percipiat portionem, ita ut usu-

*) *Pro verbis propinquior — presumpserit (l. 33), quae exhibent V 17. 18. 19, et quae sequitur versio Castiliana, in V 15 haec tantummodo leguntur: tutor requirendus est, quomodo lege superiore dicitur.*

IV, 2, 13*. l. 1. secundum sacrarum V 15. || l. 2. praedixit] dixit V 15. || l. 4. et S.] et
 40 *deest* V 15. dicit] dixit V 15. || l. 8. lege: zelum. || l. 10. videbit V 15. || l. 12. amicis] amici *codd.*
 l. 14. fuerunt V 15. ratum] statim V 17. || l. 15. legi] legem V 15. spretis] superius V 17. || l. 16. in-
 nectimus quod omnibus a Domino patuit V 15. || l. 17. omnes] omnibus V 15. pertinentibus V 15.
 l. 18. fas *deest* V 15. || l. 19. forma disciplinae V 15. || l. 20. esse noscuntur] sunt V 15. || l. 21. pote-
 statem et gubernationem V 15. rebus *deest* V 15. || l. 22. vel potestate *des.* V 17. || l. 23. inst. ut]
 45 ut inst. V 15. || l. 25. in ordine V 17; ordinem V 15. || l. 26. conscribat V 15. || l. 28. quibus —
 videtur] ad quorum tutelam pertinere videntur V 17. || l. 29. ut] et V 17. de] de ipsis V 15. everteret
 V 15. || l. 30. salvare] salutari V 17. || l. 31. si tamen voluerit *des.* V 15. || l. 32. filiorum] ipsorum V 17.

1) *Psalm.* 102, 13. 2) *Prov.* 13, 1. 3) *Ecclesiasticus* 3, 14. 4) *Ibid.* 30, 1—6.

IV, 2, 13*. *Nov. ad Recc.*] fructuario iure patri tertia relinquatur. Pater autem tam filio quam filie, cum XX annos impleverint etatis, mediam ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, restituat portionem, etiam si nullis fuerint nuptiis copulati. Medietatem vero, dum vixerit, pater sibi vindicet, filiis post suum obitum relinquendam integram et intemeratam. Eadem quoque et de nepotibus forma servari conceditur. Quod si vero pater de ipsis rebus aliquid evertere presumpserit aut super tempus, quod constitutum est, ipsas res filiis dare neglexerit aut tenere presumpserit, quecumque eis ex portione evenire potuerat, omnia de rebus eius patris ipsis filiis, quorum maternam hereditatem everterit, et reddenda sunt per iudicis instantiam et omnibus modis ad integram sarcienda.¹

10

IV, 2, 14. *Rec. Euv.*]

XIII. ANTIQUA.

Si mater in viduitate permanserit, equalem inter filios capiat portionem; et quid de rebus filiorum agere conveniat matrem.

= *Cod. Eur.*
322.

[Mater¹, si in viduitate permanserit, equalem inter filios suos, id est qualem unusquisque ex filiis, usufructuariam de facultate mariti habeat portionem; quam usque ad tempus vite sue usufructuario iure possideat. Ceterum nec donare nec vindere nec uni ex filiis conferre presumat. Quod si eam filii portionem ipsam matrem evertere seu per nelegentiam sive per odium forte prespexerint, ad comitem civitatis aut ad iudicem referre non differant, ut matrem sua contestatione comoneant, ne res, quas usufructuarias accepit, evertat. Nam usumfructum, quem ipsa fuerat perceptura, dare cui voluerit, filio vel filie, non vetetur.¹ Sed et quod de ipso usu sibi debito iuste conquirere potuerit, faciat quodcumque illi omnimodis iustissime placuerit. Verum si ex ea usufructuaria portione aliquid probatur eversum, filiis post mortem matris de eius facultatibus sarciantur. Post obitum vero matris portio, quam mater acceperat, ad filios equaliter revertatur, quia non possunt de paternam hereditatem fraudari. Quod si mater ad alias nuptias forte transierit, ex ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas, qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt.¹

IV, 2, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (15. 17. 19). — l. 11. ANTIQUA *deest* R 2. E. V 1. 2. || l. 14. Mater si] Mulier si post mortem mariti V 15. 19. || l. 15. filiis suis R 2. V 1. usufructuariam] *ita Euv.* R 2. E 1. V 15; usufructuario R 1. E 2. V 1—5; usufructuario iure *cett.* l. 17. vendere E 1. V. ipsam *deest* V 1. 6. || l. 18. nelegentiam R 2. V 7; nelegentiam E 2. V 6; negligentiam *alii.* hodium R 1. prespexerint] *ita* R 1. E 2; presumpserint R 2; prospexerint V 3; prespexerint *cett.* a comite civitatis aut iudices reformare E 2. || l. 19. suam E. V 1—7. 15. 17. contestationem V 3. 4. || l. 20. usufructuarias] usufructuario R 2; in usu fructuario V 1. 2. 4 *et e corr.* V 6. usumfructum] usufructu R 1; usu fructuario R 2; usum fructuarium V 12 *et e corr.* V 6. || l. 22. omnimodis E 1. V 1. 3. 4. 7. || l. 23. usufructuario E 2. portionem R 2. E 2. filii E 1. || l. 24. mortem] obitum V 2. sarciantur E 2. V 2; sarciantur E 1. hobitum R 1. || l. 25. paternam hereditatem] *ita* R 1. E 2; paterna hereditate *cett.* || l. 26. forte] fortasse V 1. 3. 4; *deest* R 2. || l. 28. ex] de R 2. vindicabunt V 1. 2.

40

1) Cf. *supra* p. 22 sq. et 'N. Arch.' XXVI, p. 119 sqq.

Recc. Erv.]

XV. ANTIQUA.

IV, 2, 15.

Ne uxor sibi vindicet quod maritum cum servis eius adquisisse
constiterit.

= *Cod. Eur.*
323.

[Maritus¹ si cum servis uxoris suae¹ aliquid² adquisierit vel in expeditione aliquid
5 lucri fuerit consecutus, nihil exinde uxor a viro suo presumat repetere, nec ipso
vivente nec post eius obitum; sed vir, qui uxorem suam secundum sanctam scrip-
turam habet in potestate, similiter et in servis eius potestatem habebit, et omnia, que
cum servis uxoris vel suis in expeditione adquisivit, in sua potestate permaneant; pro
eadem scilicet rationem, quia, si ipsi servi, dum cum domino suo in expeditione con-
10 versabantur, aliquid admisissent forte damnosum, ille, qui eos secum duxerat, et ei
aliquid fecerant augmenti, ipse pro eis et responsum daturus esset et compositionem,
si culpabiles fuissent inventi. Unde bene iubetur, ut sicut lucrum, ita et damnum ad
se dominus noverit pertinendum.¹

Recc. Erv.]

XVI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

IV, 2, 16.

15 De his, que vir et uxor in coniugio constituti conquirere potuerint.

Dum³ cuiuscumque dignitatis aut mediocritatis mariti persona uxori fuerit no-
bilitate adque competenter adiuncta, et pariter viventes aliquid augmentaverint vel in
quibuscumque rebus quippiam profligasse visi fuerint, adque proveniat, ut unus ex
his maioris rei et facultatis dominus sit, de omnibus augmentis et profligationibus
20 pariter acquisitis tantam partem unusquisque obtineat, quantum eius facultatem fuisse
omnis sibi debita vel habita possessio manifestat; ita ut, si equales habundantie domini
sunt, pro parvis rebus contentionis intemperantia non adsumant; quia difficile est, ut
in tanta equitate facultas eorum possit equari, ne in quocumque videatur una pars
alteri superesse. Nam si evidenter unius facultas alterius possibilitatem transgredi
25 videatur, ut superius dictum est, iuxta quantitatem debite possessionis erit et divisio
portionis, quam sibi post uniuscuiusque mortem vindicabit persona suprestis, et aut

IV, 2, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 1. ANTIQUA] ita
R 1. E 2. V 6. 7. 8. 17; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. 19; *deest cett.* || l. 3. constiterit]
contigerit R 1. || l. 4. expeditionem R 2. E 2. || l. 5. consecutus] convexatus R 1. || l. 6. viventem R 1.
30 hobitum R 1. || l. 8. uxoris sue V 1. 2. 5. expeditionem Eur. R 2. per eandem V 6. || l. 9. scilicet
E 2. V 7. rationem] ita R. E. V 6. 7; ratione *cett.* || l. 11. amenti R 1. esset] est sed R 1. || l. 12. cul-
pabiles] ita R 1. E 2. V 7; culpabiles *cett.*

IV, 2, 16. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 17). — l. 14. FL. — REX] *des.*
R 3. E 1. V 3; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. GLOR. *deest* V 4. RECESSVINDUS] ita
35 R 2; RECCØDS R 1; RECESVINDUS V 7; RCDS V 5. 6; RCS V 2; RCTS E 2; RCHDS V 4;
RE CAREUS V 1. || l. 16. Dum] Cum V 1. uxoris R 1. V 1. 3; et uxoris V 6. || l. 17. augmentaverint R 1.
l. 18. fuerint] sunt R 1. proveniant E 2. V 1. ut *deest* R 1. || l. 19. his] eis E 2. V 3. 4. 5. 7. au-
mentis R 1. et] *deest* R 1; aut V 1. 2. || l. 20. tantum partem unusquisque R 1. obtineat] contineat
V 1. 4. 6. quantam E 1. V. facultatis E 2. || l. 21. omnis] ita R. E. V 7; omnimodis vel omnimodis
40 *cett.* equales] ita R 1. V 2. 6; equalis *cett.* habundantie] ita R. E 2; abundantie *alii.* || l. 22. intempe-
rantiam R 3. E. V. adsumant R 1. || l. 23. in *deest* R 1. tante R 1. quocumque] que R 1; quacumque
R 2; quodcumque E 1. V 7. || l. 24. alterum R 1. || l. 26. uniuscuiuscumque E 1. V 1. 3. 4. 5. vindi-
cavit E; vindicabit V 1. 2. suprestis] ita R 1; supprestis R 2. E 2. V 3. 4. 7; supersites R 3; superstes
E 1. V 1. 2. 5. 6. et aut] aut V 2. 6; et R 2; et aut per R 1; et ut E 2.

45 1) Cf. R. Schroeder, 'Gesch. d. ehel. Güterrechts' I, p. 136 et 'N. Arch.' XXVI, p. 122.
2) Verba: aliquid adquisierit vel in lege Euriciana melius desunt. 3) Haec lex, de rebus a
coniugibus acquisitis vel conlaboratis lata, substituta est antiquiori de eadem re constituti, cuius
vestigia praebet c. 325 Codicis Euriciani. Cf. quae disserui 'N. Arch.' XXVI, p. 122 sq.

IV, 2, 16. *Recc. Erv.*] filiis suis aut propriis relinquet heredibus, aut certe de ea facere quod voluerit licentiam obtinebit. Eadem quoque hordinationis forma tam in viris quam in uxoribus erit omnimodis observanda. De illis autem rebus, quibus in amborum nomine inveniuntur scripture confecte, iuxta condicionem ipsius scripture pertineat illis et divisio rei et possessio iuris. Quod vero maritus aut de extraneorum lucris 5 aut in expeditione publica conquisivit aut de principis vel patroni adque amicorum conlatione promeruit, filii vel heredes eius ad integrum vindicabunt; aut quod exinde voluerit iudicare licenter illi erit plenam potestatem habere. Similis et de mulieribus condicio erit, si quorumcumque munere videantur aliquid percipisse.

IV, 2, 17. *Recc.*] XVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Erv. deest. 10

De parvulo, qualiter hereditatem capere possit.

Interdum¹ rem dubiam, nisi ratiocinationis disceptatio deducat in lucem, frequenter hanc ambiguitas precipitat in errorem. Contendunt namque plurimi, si genitus infans non longe defunctus hereditatis parentum possit iura sortiri; quorum litibus hos ponit ratio modus. Nature origo ita condita manet talique usu decurrit, ne his, qui nascitur, prius aliud quam se suscipientem adsumat* herem, ut de tenebris genitalibus prodiens illarum rerum sentiat tactum, quarum hunc partibus constat esse concretum. Quo ergo ordine libere capiet hereditatem terrene possessionis, qui vix extreme capuit primordia lucis? Quique sortitus vix est usum elementorum, quibus concretus est, quomodo sortietur bona rerum, ad quarum dominium natus non est? Quemque non hereditabit producta lux celi, qualiter morte contractum improbisa ditabit portio mundi? Quave etiam ratione adgreditur viventium iura, cui vicinius fuit, mortem adisse quam vitam? Sicque naufragus in medio lucis

15

20

25

*) *R 2. Mad. pro* adsumat herem *praebent*: capiat lucem.

IV, 2, 16. *L. 1.* relinquet] *ita R 2. V 2*; relinquendo *R 1*; relinquent *E 2*; relinquat *cett.* ea] qua *R 1*; re *V 3*; re qua *V 7*; hoc quid *R 3.* || *L. 2.* obtinebit] habebit *Mad.* hordinationis] *ita R 1. 2*; ordin. *cett.* || *L. 3.* omnimodis] *ita R 1. E. V 6. 7*; omnimodis *R 3. V 1. 2.* alii; omnis *R 2.* de quibus *R 2.* || *L. 4.* nomen *R 1.* ipsius quoque *V 1.* || *L. 6.* vel patroni] aut patroni *V 1. 2.* || *L. 7.* sibi vindicabunt *V 4. Mad.*; vendicabunt *V 1. 2.* || *L. 8.* voluerit] *ita R. E 1. V 1. 2. 6*; voluerint *cett.* iudicare] vindicare *R 1.* licentia *R 2. V 15.* illi] *ita R 1. 3. V 1. 2. 6. 7*; illis *cett.* et — erit] et erit de m. conditio *V 4. 5. Mad.* de] in *E. V 2*; in *al. man. corr.* de *V 6*; *deest R 3. V 3.* mulieri *V 3.* || *L. 9.* percipisse] *ita R 1. E 2*; percipisse *cett.*

IV, 2, 17. *Codd.* *R 1. 2. E 1 (ad calcem add.). V 1. 2. 4. 5. 6. 7. (8. 15).* — *L. 10. FL. — REX*] 35 *des. V 4*; *FLS GLS CNDS REX V 1*; *FLS CHDS ANTIQUA V 8.* RECC.] RECCØDS *R 1*; RECCESDS *R 2*; RCDS *V 2. 5. 6*; RECESVINDUS *V 7.* || *L. 11.* hereditate *R 1.* cap. poss.] accipere debent *V 6.* *L. 12.* dubia *R 1.* || *L. 13.* luce *R 1.* precipitat *deest R 1.* errore *R 1*; herrorem *R 2.* || *L. 14.* plurimi si genitus] plurimis ingenitus *R 1.* || *L. 15.* hos ponit] postponit *R 1.* modus] *ita R 1.* *V 7*; aliud *cett.* 40 *adsumant R 1.* herem] *ita (pro aerem) R 1*; aerem *V 15*; heredem *E 1. V 1. 2. 5. 6*; eredem *V 7*; heredes *V 4.* || *L. 18.* sentiat] sentiant *R 1*; sententia *R 2.* tactum] tantum *R 1.* constant *R 1.* *L. 19.* liber *R 1.* capiat *V 4. 5.* terrene] terre *R 1.* || *L. 20.* capuit] *ita R. V 6. 7*; coepit *E 1*; cepit *cett.* *L. 21.* coneretu *R 1.* || *L. 22.* hereditavit *E 1. V 1*; hereditant *V 2.* || *L. 23.* mortis *V 2. 4. 5. 6 (e corr.).* contractu *V 4.* improvisa *E. V.* || *L. 24.* Quavç *R 1*; Qua vero *V 7.* adgreditur] *ita R 1. E 1. V 1*; 45 *adgredietur cett.* vicinus *R.* || *L. 25.* fuit] sui *R 1.* Sique *R 1.* medio] mediç *R*; me *V 7.*

1) Hoc caput non tam legem continere videtur, quam prooemium legi sequenti Chindasvindi a Reccessvindo praemissum; cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 124.

Recc.] angustias mox genitales exiit, mox fatales relapsus est in tenebras. Ut ergo et proximis parentibus ad successionem huius aditus reseretur, et ipsa defuncti vita conprobetur, si vere clara sit vita, adque hanc ipsam licet parvi temporis vitam comitetur eterne participatio vite, non aliter in utroque sexu hereditatem capiet qui nascitur, nisi post nati-
 5 tatis ortum et sacri baptismatis gratiam consequatur et decem dierum spatiis vixisse probetur¹: ut successoris patris vel matris persona, que per hunc parvulum terrene cupit hereditatis acquirere commoda, ante morituro eterne mansionis preparat vitam et ita demum adsequatur vivens
 10 cum rebus labentibus terram. Sicque salutari commercio, dum hereditat ille celum, hereditet iste solum; dum illi providentur celestia, isti permittantur adire terrena; dumque adsequitur ille vitalia, conquirat iste caduca: ut, etsi defunctus terrenum ius non potuit possidere, terreno saltim emptum iure celeste lucrum valeat obtinere.

Erv. deest. IV, 2, 17.

15 *Recc.*] XVIII.
 FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Qualiter hereditatem parvuli parentes adsequi possunt.

20 Patre² defuncto, si filius filiave decem diebus vivens et baptizatus ab hac vita discesserit, quidquid ei de facultate patris competere poterat, mater sibi debeat vindicare. Idemque matre defuncta non aliter

Erv.] XVII.

IV, 2, 18.

Qualiter hereditatem parvuli parentes adsequi possunt.

Patre³ defuncto, si filius filiave decem sive amplius vel infra diebus vivens et baptizatus ab hac vita discesserit, quidquid ei de facultate patris competere poterat, mater sibi debeat vindicare. Idemque matre defuncta non aliter defuncti

IV, 2, 17. l. 1. genitales R 2. V 7. fatalis R 1; fatalibus V 1. 6. lapsus V 1. 4. tenebris
 25 R 1. V 6. || l. 2. ergo] ex ergo R 1. et] ex R 1. V 7; deest V 2. 6. proximis] primis R 1. reseretur R 2. || l. 3. clara sit] clarest V 1; sit clara V 5. || l. 4. comitetur] qui mittetur R 1. || l. 5. capiat V 1. 2. 4. 5. 6. nascetur R 2. E 1. V 4. || l. 6. gratia R 1. || l. 8. cupit] capit R 2. V 4. || l. 9. eterne R 1. adsequitur V 4. 7. || l. 10. salutari] saluari R 1. || l. 11. hereditet] hereditate R 1. solum] seculum V 1. 5. 6. 8; seclum V 4. providentur] adire *add.* V 4. 5. *Mad.* permittatur R 1. E 1. || l. 13. ca-
 30 duam R 1. terrena V 6. *Pith.* ius] huius V 1. 4. 5. 6; eius E 1. terreno] ita R 2. E 1. V 2. 6; terrenos V 7; terrenū R 1; terrenus *cett.* || l. 14. emptum iure] ita R 1; empto iure V 2. 5. 6; iure emeto V 4; et uiuere V 7; tuere R 2; quem ritu iure E 1; comparato iure *Pith.*; ille *Mad.* celestem V 1. 5. 7.

IV, 2, 18. *Codd.* R 1. 2. — l. 16. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. || l. 19. si deest
 35 R 2. filiave R 2. || l. 21. quidquid] quid R 1. l. 22. potuerat R 1. sivi R 1. || l. 23. Ideoque R 1; Itemque R 2.

IV, 2, 18. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15. 17). — l. 15. XVII] FLS CDS (CHDS V 6; CHDAS V 7) REX *add.* E 2. V 6. 7. 17; FLS GLS RCDS *add.* V 2; FLS RCDS (RCHDS V 4; RE CAREUS V 1) REX V 1. 4. 5; NOV. *praeterea add.* V 4. || l. 18. adsequi p.] acquirere possint V 2. || l. 19. si deest V 3. filiave] E 2. V 7. decem] diebus vivens et baticatus *al. man. post add.* E 2. sive amplius vel infra *des.* V 7. l. 20. et deest V 1. 4. 5; et baptizatus *des.* E 2. V 3. || l. 21. hac] ac E 2. V 7. || l. 22. sivi E 2. vindicare V 1. 2. || l. 23. Idemque] ita E. V 1. 2. 6. 7; Itemque *alii.*

1) Cf. *infra* c. 18. 2) Haec lex a Chindasvindo rege antiquiori substituta est, quae exstat c. 327 Codicis Euriciani. Legis illius a Leovigildo recensitae formam laudare videtur idem Chindasvindu in IV, 5, 4 verbis: iuxta legem aliam. Quomodo ex lege antiqua Eurici haec Chindasvindi orta esse videatur, exposui 'N. Arch.' XXVI, p. 132 sq. 3) De forma
 50 legis huius Ervigiana cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 126.

IV, 2, 18. *Recc.*] defuncti filii portionem pater obtineat, nisi natum filium filiamvel decem diebus vixisse et fuisse baptizatus¹ edoceat; ita ut pater vel mater, quibus ista successio competit, si filios non reliquerint, integram et intemeratam eandem luctuosam hereditatem dividendam omnibus nepotibus derelinquat. Nec meliorandi quemcumque nepotum amplius quam decimam partem huius rei habeant potestatem². Nam si ecclesiis vel libertis seu cuilibet largiri de eadem facultatem voluerint, de quinta tantum partem secundum superiorem legem³ potestatem habebunt. Sin autem nec filii nec nepotes nec pronepotes suprestes extiterint, alii parentes, qui gradu proximiores fuerint, predictam facultatem procul dubio consequantur; ea conditione servata, ut nepotes ex filio vel filia, qui patre vel matre supreste mortui fuerint, integram de rebus avi vel avie, quam fuerant pater eorum aut mater, si vixissent, habituri, percipiant portionem⁴. Quod si filius,

Er.v.] filii portionem pater obtineat, nisi natum filium filiamve decem diebus sive amplius vel infra vixisse et fuisse baptizatus edoceat; ita ut pater aut mater, quibus ista successio competit, si filios non relinquerint, integram et intemeratam 5 eandem luctuosam hereditatem dividendam omnibus nepotibus derelinquant. Nec meliorandi quemcumque nepotum amplius quam de tertiam partem huius rei habeant potestatem. Nam si ecclesiis vel libertis seu cuilibet largiri de eadem 10 facultatem voluerint, de quinta tantum parte secundum superiorem legem potestatem habebunt. Sin autem nec filii nec nepotes neque pronepotes suprestes extiterint, quod de eadem facultate 15 facere vel iudicare voluerint, habeant potestatem. Quod si intestati discesserint, tunc alii parentes defuncti patris vel matris, qui gradu proximiores fuerint, predictam facultatem procul dubio consequantur; ita ut mortuo filio, si pater, qui filii defuncti successionem 20 capuerit, intestatus discesserit, heredibus patris ex lege propinquioribus eadem facultas pertineat. Similiter et si mater

IV, 2, 18. l. 2. natum] tantum R 2. filiamvae R 2. || l. 3. baptizatus R 1; baptizatos R 2. l. 4. vel] aut R 2. || l. 6. temerata tam R 1. eandem] eadem R 2. || l. 8. derelinquat] ita R 1. 2. quemcumque R 2. || l. 10. abeant R 2. || l. 12. facultatem deest R 1. noluerint R 1. || l. 14. nec filii des. R 2. || l. 15. pronepotes R 1. subprestes R 2. || l. 16. gradum R 1. || l. 20. suppresto R 2. integra R 1.

IV, 2, 18. l. 1. natum] tantum V 3, *al. man. corr.* natum E 2. || l. 2. filiamvel V 7. sive amplius vel infra *des.* V 7. || l. 3. vixisse] dixisse E 1. vixisse — baptizatus] vixisse et fuisse baticatos *al. man.* E 2. et fuisse b.] fuisseque V 1. 2. 6; et b. fuisse V 7. baptizatus] ita E 1. V 1. 7; baticatos E 2; baptizato V 2; baptizatum *ceit.* doceat 30 E 1. V 7. || l. 4. ista] sta E 2. || l. 5. relinquerint] ita E. V 6. 7; reliquerint *ceit.* || l. 7. quemcumque] quaecumque E 1. || l. 8. de tertiam partem] ita E; de tercia parte V 1—6; decimam partem V 7. l. 11. facultate V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 12. superiorem] 35 subteriore V 2. 8. 15; inferiore V 1. l. 13. neque] ita E 1. V 1; nec *ceit.* || l. 14. superstes E 1. V 6; superstites V 1. 2. 5. 8. facultatem E 2. l. 15. vel iudicare *des.* E 2. || l. 16. decesserint V 6; discesserint genitores V 3. *Mad.* || l. 17. vel] 40 aut V 1. || l. 18. facultatem] hereditatem *al. man. corr.* facultate E 2. || l. 21. capuerit] ita E. V 7; capierit V 5. 6; ceperit *ceit.* decesserit V 1.

1) Cf. *supra* c. 17. 2) Cf. IV, 5, 1. 3) *Lex, quae hic 'superior' dicitur, est IV, 5, 1, quamvis in Reccessvindi codice 'inferior' sit. Suspicio eam in corpore legum Chindasvindi 45 superiorem fuisse et vocem 'superiorem' etiam post mutatum ordinem retinuisse.* 4) De hoc loco cf. quae disserui 'N. Arch.' XXVI, p. 126 sqq. contra J. Ficker, 'Erbfolge' II, p. 129 sq. Verba ad exemplum legis Euricianae c. 327 scripta, sed ita mutata sunt, ut nepotes ex filia de rebus avorum sicut nepotes ex filio universam parentis portionem capiant.

Recc.] habens uxorem et filios, patre vivente recesserit, antequam ei pater suus omnem portionem, que ei contingebat, in-
 5 plesset, et ipse cum patre vivens filios, quos reliquerat, vivente avo mortui fuerint, tunc illa relicta hoc tantummodo recipiat, quod in maritum pater antea sequestravit, nec plus illa vidua a socru vel cognatis requirat. Si vero filius cum patre in
 10 commune vivens nihil ab eo portionis acceperit, tunc illa vidua tantummodo hoc accipiat, quod ei tempore nuptiarum maritus eius donationis titulo noscitur contulisse. Si vero filius patris servans
 15 obedientiam res, que ei de materna successione competebant, patrem possidere permiserit, et postmodum eandem facultatem filio debitam, quam pater possidebat, idem filius uxori sue vel cuicumque concesserit, firma talis donatio in nomine
 20 uxoris vel cuiuscumque conscripta manebit; si tamen filii de eodem coniugio non fuerint. Nam si filii suprestes extiterint, ordo superioris legis incunctanter ser-
 25 vandus est.

Err.] luctuosam defuncti filii hereditatem **IV, 2, 18.** capuerit et intestata discesserit, omnis successio eiusdem facultatis ad propinquos mulieris heredes pertinere debet; ea conditione servata, ut nepotes ex filio vel filia, qui patre vel matre suppreste mortui fuerint, integram de rebus avi vel avie, quam fuerant pater eorum vel mater, si vixissent, habituri, percipiant portionem. Quod si filius, habens uxorem et filios, patre vivente recesserit, antequam ei pater suus omnem portionem, que ei contingebat, inplesset, et ipse cum patre vivens filios, quos reliquerat, vivente avo mortui fuerint, tunc illa relicta hoc tantummodo accipiat, quod in maritum pater antea sequestravit, nec plus illa vidua a socru vel cognatis requirat. Si vero filius cum patre in commune vivens nihil ab eo portionis acceperit, tunc illa vidua tantummodo hoc accipiat, quod ei tempore nuptiarum maritus eius donationis titulo noscitur contulisse. Si vero filius patris servans obedientiam res, que ei de materna successione competebant, patrem possidere permiserit, et postmodum eandem facultatem filio debitam, quam pater possidebat, idem filius uxori sue vel cuicumque concesserit, firma talis donatio in nomine uxoris vel cuiuscumque conscripta manebit; si

IV, 2, 18. l. 1. filios] filius R 2. || l. 2. discesserit R 2. || l. 3. contigebat R 1. || l. 4. vivente R 1. || l. 7. sequestrabit R 2. || l. 8. socrum R 1.
 30 l. 11. hoc deest R 2. || l. 14. patri R 2. || l. 17. premiserit R 1. || l. 19. idem] hid R 1. consenserit R 1; consenserit R 2. || l. 21. scripta R 2. l. 22. eodem] eorum R 1. || l. 23. fuerit R 2. supprestes R 2. || l. 24. hordo R 1.

IV, 2, 18. l. 2. capuerit] ita E. V 7; capierit V 6; ceperit cett. || l. 3. eiusdem facultatis] ita E. V 1. 2. 6. 7. 8. 14; eiusdem hereditatis V 15; eius eadem facultate V 3. 4. 5. Mad. || l. 4. debet] debuit E 1; devevit E 2. || l. 5. vel ex filia E 1. l. 6. suppreste] ita E 2. V 7; superstite V 1. 2. 6; superstes E 1; suppreste alii. fuerint] ut si filius vel filia procreati add. E 1. || l. 7. avi] abii E 2; avii V 1. || l. 10. recesserit] ita E. V 1. 3. 5. 6. 7. 14; discesserit cett. || l. 12. ipse — vivens] ita E. V 1. 2. 3. 5. 6. 7. 13. 15; ipse sine patre aut cum eo (eos V 4) vivens V 4. 8; des. Pith. Mad. filios] ita E. V 2. 5. 7. 15; filius corr. filii V 6; filii cett. quos] quod V 1; deest V 15. relinquerat E 2. V 1. 3. 7. || l. 13. avo] abo E 2; ambo E 1. illius V 2. relicta] vidua V 7. l. 14. tantummodo] ita E 1. V 1. 2. 6. 7; tantummodo E 2. V 3; tantum cett. accipiat] recipiat V 4. 5. quod — accipiat (l. 18) des. V 7. || l. 15. socru] ita V 1. 2. 6; socrum E 1; socro cett. || l. 17. vivens] aut sine ipso add. V 4. 8. || l. 18. hoc deest E 2. V 3. 4. 5. || l. 19. titulo dotali V 15. || l. 20. patri E 1. V 6. || l. 21. oboedientiam E 1. ei de] eidem E 2. V 7. mat. succ.] paternam successionem E 2. || l. 23. eadem facultate E 1. || l. 26. manebit] maneat E 1; manevit E 2.

IV, 2, 18.

IV, 2, 19. *Recc.*]

XVIII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De postumis.

Divini principatus quodam modo peragimus vicem, quum necdum genitis misericordie porrigimus opem. Ideoque cum vir, preventus sorte fatali, fetu gravidam cum filiis relinquit uxorem, eum, qui nascetur, postmodum cum ceteris, qui nati sunt, fieri censemus heredem. Quod si nusquam forte reliquerit subolem et suam quibuslibet donaverit facultatem, quarta rerum portio eis dividenda servetur; tres vero, que supersunt, postumus absque dubio sortiatur.

IV, 2, 19. *Codd.* R 1. 2. V 7. — L 5. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 7. || L 8. quum] *quam* R. genitis] *gentis* R 1. || L 10. gravida R 1. || L 11. relinquit] *ita* R 2. V 7; relinquit R 1. nascitur V 7. || L 14. subolem] *ita* R 2. V 7; subulem R 1.

Err.] tamen filii de eodem coniugio non fuerint. Nam si filii suppresses extiterint, ordo superioris legis incunctanter servandus est.

Err.]

XVIII.

De postumis.

Divini principatus quodam modo peragimus vicem, cum necdum genitis misericordie porrigimus opem. Ideoque cum vir, preventus sorte fatali, fetu gravidam cum filiis relinquit uxorem, eum, qui nascetur, postmodum cum ceteris, qui nati sunt, fieri censemus heredem. Quod si nusquam forte reliquerit sobolem et suam quibuslibet donaverit facultatem, quarta rerum portio his dividenda servetur; tres vero, que supersunt, postumus absque dubio sortiatur. Quod si vir et uxor in coniugio positi, antequam filios habeant, invicem sibi unus in alterius nomine de facultate propria donationis faciant scripturam, et post huius testationis ordinem filios talibus habere contingat, talis parentum testatio, si filii ipsi suppresses extiterint, omnino non valeat; sed, ex toto huius tam indiscrete ordinationis voluntate disrupta, debitam sibi omnem

IV, 2, 18. L 1. filii — fuerint] filios de eodem viro non habuerit E 2. V 4. *Mad.* || L 2. filius s. extiterit V 7. suppresses] superstes E 1; subprestes *corr.* superstes V 6; superstites V 1. 2. extiterint E 1. || L 3. incunct. serv. est] erit incunctanter servandus V 4. 5. *Mad.*

IV, 2, 19. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — L 4. XVIII] FLS CINDS REX *et ad calcem capituli praecedentis* ANTIQUA NBMEDA *add.* E 2; FLS CHDS (CIDS V 6) REX *add.* V 1. 4. 5. 6. 8; FLS GLS CHINDSDS REX *add.* V 2; NOV *subicit* V 4; NOVITER EMENDATA *subiciunt* V 6. 8. 19; ANTIQUA V 15; FLAVIUS GUNDEMARUS REX V 17. *Pith.*; ANTIQUA NOV EMEND *add. in marg.* V 17. || L 7. Divini] Dum E 1. || L 9. cum vir] quicumque vir V 1. 2. 5. 6. L 10. gravidam] gratuito E 1; grabidam E 2. relinquit E 2. || L 11. nascitur V 1. caeteris E 1. L 13. relinquerit E 1. || L 14. portionem E 1. his] *ita* E 1. V 1. 2. 4. 5. 6; eis E 2. V 3. 45 L 15. vero] partes *add.* V 4. *Mad.* || L 20. faciant] *ita* E 1. V 1. 2. 6; faciat *al. m. corr.* faciant E 2; faciunt *cell.* scripturas V 6. || L 22. suppresses] superstes E 1. V 1. 5. 6; superstites V 2. || L 23. non deest E 1. || L 25. disruptam E 1. sibi] sivi E 2; 50 si in E 1.

Err.] parentum facultatem filii capiant et **IV, 2, 19.**
 adsumant, de quinta tantum parte parentibus, si aliquid inde testasse contigerit, potestate concessa. Ceterum si unus ex ambobus, id est vir aut uxor, antequam unius copule societatem adirent, quicumque ex ambobus in alterius nomine scripturam de rebus suis probatus fuerit conscripsisse, omni vigore valitura persistat; et talis testatio per eorum vocem, qui postea ex illis nati fuerint, non erit ullo modo convellenda.

Recc. Err.] XX (XVIII). FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

IV, 2, 20.

Ut, qui filios non reliquerit, faciendi de rebus suis quod voluerit habeat potestatem.

Omnis¹ ingenuus vir adque femina, sive nobilis seu inferior, qui filios vel nepotes aut pronepotes non reliquerit, faciendi de rebus suis quidquid voluerit indubitanter licentiam habebit; nec ab aliis quibuslibet proximis, ex superiori vel ex transverso venientibus, poterit ordinatio eius in quocumque convelli; quia recta linea decurrens non habet originem, que cum successione nature hereditatem possit accipere. Ex intestato autem iuxta legum ordinem debitam sibi hereditare poterunt iure successionem.

Recc. Err.] III. TITULUS: DE PUPILLIS ET EORUM TUTORIBUS.

- I. Quod utroque relictus parente pupillus vocetur.
- II. Ex quo incipient computari anni in actionibus pupillorum.
- III. Qualiter pupillorum tutela suscipiatur, vel de rebus eorum que pars tutoribus detur.
- III. Ne tutores ab eis, quos in tuitione habent, quascumque scripturas extorquere presumant.

IV, 2, 19. l. 3. contingerit *E* 2. *V* 6. || l. 4. concessa] habebunt *add. Mad.* Ceterum] Certe *V* 1. 5. l. 5. id est] idē *E* 1. || l. 6. unius] unus *E* 2; huius *V* 2. adirent] adissent *V* 2. 6; adisceri *V* 1. l. 9. persistat] prosistat *V* 2; consistat *V* 6. *Pith.* l. 11. erit] erunt *E* 1.

IV, 2, 20. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 13. **FL. — REX]** *des.* *E* 1. *V* 3. 19; **ANTIQUA. ERVIGIUS REX** *V* 15; **NOV** *add.* *V* 4. **GLOR. deest** *E* 2. *V* 1. 4. 5. **RECESSVINDUS]** *ita* *R* 2; **RECCØDUS** *R* 1; **RCCDS** *V* 7; **RECESVINDUS** *V* 8. 14; **RCDS** *V* 5. 6; **RCHDS** *V* 4; **RECAREUS** *V* 1; **CDS** *E* 2; **CHNDSS** *V* 2. || l. 14. relinquerit *R* 1. *V* 6. l. 16. seu] sive *E*. || l. 17. relinquerit *E* 2. *V* 6. 7. || l. 18. habeat *V* 3. *Mad.* ex superiori *des.* *R* 2. l. 19. ordinatu *R* 1; hordinatio *R* 2. quia] qui *E* 1. || l. 20. que enim s.] quocumque successionem *E* 2. l. 21. ordine *R* 1; hordinem *R* 2. sivi devitam *E* 2; sibi debitam *V* 4. 5. hereditare — successionem] hereditatem poterunt iure successionis habere *V* 15. 19. potuerunt *E* 2. *V* 7; potuerant *V* 3; potuerint *V* 7. iure *deest* *V* 1. 2. 5. 17. successionem *R* 1.

TIT. III. Lemma. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 6. 7. — l. 22. **PUPILLOS** *R* 1.

Index capitulorum. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. — l. 23. relictos *R* 2. *E* 2. parentes *R* 2. *E* 2. pupillos boentur *E* 2. || l. 24. incipient *E* 1. || l. 27. Ne] Nec *R* 1. iscripturas *R* 1; scriptura *E* 2. || l. 28. presumant *R* 1.

1) *Cf.* *IV*, 5, 1.

IV, 3, 1. *Recc. Err.*]

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quod utroque relictus parente pupillus vocetur.

Discretio pietatis est sic consultum ferre minoribus, ut iuste possessionis dominos sustinere damna non patiamur. Ob hoc, licet actenus a patre tantum relictus parvuli filii pupilli nuncuparentur, tamen, quia non minorem curam erga filiorum utilitatem 5 matres constat frequenter impendere, ideo ab utroque parente, hoc est patre vel matre, infra XV annos¹ filios post mortem relictos pupillos per hanc legem decernimus nuncupandos.

IV, 3, 2. *Recc. Err.*]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ex quo incipient computari anni in actionibus pupillorum. 10

Quotiens de amissione rerum intentio vertitur, illos annos in pupillorum actionibus computandos esse censemus, quibus parentes ipsorum, pater videlicet aut mater, rem caruisse noscuntur; id est, ut ex eo tempore cum pupillaribus annis ad quinquagenarium numerum summa pertendat, de quo a predictis eorum parentibus* esse rem constat amissam. Sin vero parentes pupilli, dum viverent, rem per XXX annos² 15 amiserint, pupillus propter hoc ultra loqui non poterit.

*) R 2. V 2. 4. 8. 15 addunt: excepto tricennali obiectione. Quaedam erasa in V 6.

IV, 3, 3. *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

Qualiter pupillorum tutela suscipiatur, vel de rebus eorum que pars 20 tutoribus detur.

Si³ patre mortuo in minori etate filii relinquuntur, mater eorum tutela, si voluerit, suscipiat, si tamen in viduitate permanserit; ita ut de rebus filiis debitis inventarium

IV, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 17. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 18. 19; ANTIQUA V 8; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDUS E 2; CHNDS V 2; CHDAS V 6; CHDS V 1. 4. 5. 7. 17. || l. 2. utros- 25 que E. relictos R 2. E. V 7; relicto V 3. parentes R 2. E 2. V 7. pupillos E 2. || l. 3. sic] si R. dominos] *ita* R 1. V 18; dñs R 2; domino E. V 7; dominum *cell.* || l. 4. sustinere] ferre V 4. hactenus E 2. V. a] ad R 1. || l. 5. nuncupentur V 1. 2. 4. hutilitatem R 1. || l. 6. matrem V 1. 18. utroque parente] utraque parte E 2. || l. 7. XV] *ita* R 1. V 1; XXV V 18. *Pith.*; quindecim *cell.* morte R 1.

IV, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (8. 15. 18). — l. 9. FL. — REX *des.* 30 E 1. V 3. 5. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDUS E 2; CHDS V 1. 4. 6. 7; GLS CHNSDS V 2. || l. 10. incipiant R 2. actibus R 2. || l. 11. pupillorum] rerum *add.* E 1. hactionibus R 1. || l. 12. esse *bis scr.* R 1. ipsorum] illorum V 6. rem] re V 1. 2. 3. 4. || l. 13. cum *deest* R 1. quinquagenarium E 1. V. || l. 14. numeri V 6; nuni V 1. suma R 1. V 1; sumam E 2; summam V 1. pertendant V 1. esse rem constat] rem constiterit fuisse V 4. 6. 8. 15. || l. 15. Sin] Si E 2. V 1. 2. 3. 35 6. 7. 18. pupillis E 1. V 3. viverent] viderent R 1. || l. 16. loquere non potest R 2.

IV, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 18. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 6. 7. 17; ANTIQUA NOBMDA (= NOBITER EMENDATA) E 2; AN NOV V 4; ANTIQUA NOVA V 8; FLS GLS SVINTLS REX. ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; *inscriptio cell. deest.* || l. 19. tutelam E. V. || l. 21. tutelam E. V. || l. 22. ipsa suscipiat E 1. 40

1) *Id est usque ad annum 14. completum; v. II, 5, 11. IV, 3, 4. Cf. Kraut, 'Vormundschaft' I, p. 133, n. 3; aliter Dahn, 'Studien' p. 59. 2) Cf. X, 3, 2 sqq. 3) De hac lege disserui 'N. Arch.' XXVI, p. 134 sq.; cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 17, 4. Interpr.: Mulieres mortuis maritis, si ipsae voluerint tutelam suscipere filiorum, . . . actis profiteantur, se non esse nupturas . . . De his vero, qui cum lege veniunt ad tutelam etc.; L. Burg. 85: Si mater 45 tutelam suscipere voluerit, nulla ei parentela praeponatur.*

Recc. Erv.] faciat, per quod postmodum filii hereditatem sibi debitam querant. Quod IV, 3, 3. si mater alium maritum acceperit, et aliquis de filiis iam ad perfectum, id est usque ad XX annorum perveniat etatem, ipse iuniores fratres sua tuitione defendat et res eorum nec ab ipsis nec ab aliis permittat everti nec aliqua negligentia deperire. Quod si eas ipse forte consumserit aut vendiderit vel donaverit aut per negligentiam suam perire permiserit, cum fratres adoleverint, ea, que per negligentiam ipsius deperierint, de sua illis portione restituat. Cui tamen de fructibus ad victum presumendi partem decimam non negamus, ut non hec, que debet minoribus reservare, nimiis evertat expensis¹. Si quas vero de suo pro communibus necessitatibus aut negotiis expensas fecerit, facta presente iudice ratione, de ea, que ipsis a patre communis relicta est substantia, quod expenderit consequatur. Quod si fratres eius etatis vel meriti non fuerint, qui defensionem suscipiant orfanorum*, tunc patruus vel patrum filius tutele, qualem de fratribus constituimus, condicionem suscipiat. Quod si nec patruus nec patrum filius, qui digne tutelam suscipiat orfanorum, fuerit, tunc tutor ab aliis parentibus in presentia iudicis eligatur². Et sive mater tutelam, sive quicumque susceperit, presentibus testibus vel propinquis de omnibus rebus, quas pater reliquit, brevis³ factus trium vel quinque testium suscriptione firmetur, et presentibus ipsis, qui ad brevem faciendum testes interfuerint, episcopo aut presbitero, quem parentes elegerint, brevis commendetur, minoribus, dum adoleverint, reformandus. Statuentes etiam, ut, si que contra minorum personas adverse accesserint actiones, his intentionibus tutor, si elegerit, debeat parare responsum⁴. Certe si neclexerit, repetenti que postulat a iudice restituantur; salvo tamen minorum negotio, dum adoleverint, ad integrum reformandum. Ille vero, qui ad presens rem ipsam petere ceperit, si in

*) V 4 addit: si avi defuerint.

IV, 3, 3. l. 1. debitam *deest* R 1. || l. 2. aliqui R 1. E 1. perfectum] *ita* R 1. E; perfectam *cell.* l. 3. ad *deest* R 1. XX] XXI V 3. || l. 4. permittet R 1. || l. 6. cum] quam E 1. || l. 7. deperierit R 2. V 3; deperierant V 2; perierint *Mad.* || l. 9. nimis R 2. E. V 7. quas] quis V 2. 6. 7. *Pith.* || l. 10. expensis R 1; expensus E 1. comunis R 1. E 2. V 7. || l. 12. meritis V 7; meritis vel meriti V 2. defensione E 2. V 1. arfanorum R 1. || l. 13. condicionem] tuitionem V 6 et in marg. *Pith.* || l. 14. non fuerit R 2. E 2. || l. 16. reliquit E 1. V 1—6. || l. 17. brebis E 2. V 7. suscriptione] *ita* R. V 7; suscriptione *cell.* || l. 18. brebe R 2; brobem E 2. V 7. aut *deest* V 2; vel V 6. || l. 19. brebes R 1; brebis E 2. V 7. || l. 20. minores V 2. accesserint] *andesserint al. man.* R 1. intemationibus E 2; incontentionibus V 7. || l. 21. elegerit] *ita* R 2. E. V 1—8. 14; helegerit R 1; voluerit *Mad.* neclexerit] *ita* R. V 7; neglexerit *alii.* || l. 22. que] quod V 1. 2 et e corr. V 6. restituatur V 1. 2. ut dum E 1. || l. 23. reformandum] *ita* R. E. V 2. 7; reformando *cell.* repetere R 2. ceperit] *ita* R 1; coeperit E 1; ceperat E 2. V 1; cepit R 2. V 2. 6; coepit *alii.*

1) De hoc loco cf. *Kraut, 'Vormundschaft' II, p. 56 sq. et Rive, 'Gesch. d. D. Vormundschaft' I, p. 199.* 2) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. III, 17, 4. Interpr.:* Nam si defuerint personae, quas diximus, et mater tutelam suscipere noluerit, tunc . . . electio iudicis vel provincialium tutores minoribus deputabit; *ibid.* 3. *Interpr.:* Quoties de pupillorum tutela tractatur, debent primi patriae cum iudice . . . aut tutorem aut curatorem eligere. 3) De inventariis a tutoribus faciendis v. *L. Rom. Vis. C. Th. III, 19, 4:* Tutores eodem momento, quo fuerint ordinati, mox adeant cognitores, ut praesentibus primatibus, defensore, officiis etiam publicis, inventario sollemniter facto, etc. *Interpr.:* Mox ad tutelam quis accesserit, adhibitis continuo primatibus civitatis vel defensore cum officio suo, suscepta pupilli bona facto rerum conscribat inventario; cf. etiam *L. Rom. Cur. III, 19, 4, LL. V, p. 340; Form. Turon. 24, LL. Form. p. 148 sq.* 4) Cf. *L. Burg. 85:* ut, si causam pars minoris habuerit, ipsa persona respondeat, qui tutelam suscepit.

IV, 3, 3. *Recc. Err.*] iudicio, dum ipse minor adoleverit, ab eodem fuerit victus, que acceperat cum retroactorum temporum fructibus sive servitiis ipsi minori aut parentibus eius, seu ad quem ipsa facultas iuste transierit vel cui conlata fuerit, indubitanter restituat. Et pro presumptione sua, quia, quod in iudicio vindicare non valuit, petierat, insuper X solidos coactus exolvat.

Recc. desunt. *Err.*] Nam et si tutor pro pupillorum lucris vel eorum rebus intendere vel causare voluerit, licentia illi indubitata manebit. Quod si negotia pupillorum neglegentia tutoris fuerint vitiata vel perdita, pupillorum ea voce ad futurum permittimus reparanda.

IV, 3, 4. *Recc. Err.*] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne tutores ab eis, quos in tuitione habent, quascumque scripturas extorquere presumant.

Dum minorum etas in annis pupillaribus constituta nec se nec bona sua regere possit, bene legibus est decretum, eos et sub tutoribus esse, et in eorum negotiis quod statuti anni debeant computari. Quia vero quidam tutores aut suasionem aut indignationem circumveniunt, quos tueri gratissime debuerunt, et de rebus reddende rationis securitates accipiant vel certe diversarum obligationum scripturas ab illis exigendas insistunt, quo extinctis vocibus eorum que illis competunt numquam inquirere vel recipere permittantur, adeo, ut melioris mercedis partem nostra clementia consequatur, dum competentem curam eisdem minoribus inrogare perpenditur, hec custodienda modis omnibus condicio ordinatur: ut sive in minori etate, sive etiam quamvis quantum decimum etatis annum videantur pupilli transire, tamen, si tutores adhuc vel ipsos vel eorum res in sua potestate noscuntur habere*, quaecumque scripturam securitatis aut alicuius obligationis adque transactionis ipsis tutoribus vel cuicumque persone per factionem tutorum fecisse repperiantur, omnia invalida et exinanita penitus reputentur. Cum vero tempus illud advenerit, quando eum, qui sub tuitione fuit, rem in sua potestate oporteat redigere, tunc ille tutor, coram sacerdote vel iudice pupillo de cunctis rebus reddita ratione, ab eo, quem tuitus est, securitatis scripturam procuret

*) V 4. 8: habere per scripturam aut sine scriptura securitates aut obligationes aliquas atque transactiones ipsis etc.

IV, 3, 3. l. 1. adoleberit, *al. man. add.* dum E 2. eodem] eo quidem E 1. que] idque V 2. 6; que, *al. man. corr.* id que E 2; id quod V 1; qui E 1. || l. 2. ipsis minoribus V 4. || l. 4. quia quod in iudicio vindicare non valuit petierat] ita R 1. E 1. V 7; quia id quod petierat in iudicio vindicare non valuit V 6; quia petierat in iudicio vindicare non potuit V 3; quia in iudicium vindicare non valuit quod petierat R 2; quia quod in iudicio vindicare (vindicare V 1) non valuit quod petierat *ceh.* l. 5. solidus R 1. quonectus E 2. V 7. || l. 6. Nam — reparanda *des. R.* V 7. pro *deest* E 2. || l. 8. vitiata] vitata E 1. pupillorum] pupillis V 1. 5. *Pith.*; *deest* V 4. 6. eam vocem V 1; ea vocem V 4; eam vicem *Pith.* || l. 9. reparandam E 2. V 4. 18; reparandum V 17; reparanda precipimus E 1.

IV, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6). 7. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 10. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4. RECESSVINDUS] ita R 2; REC.: R 1; RCS E 2; RCDS V 2. 5; RCHDS V 6; RCCDS V 7; RECAREUS V 1; CHDS V 8. 17 (*in marg.*). || l. 11. tutores] tutores R 1. iscripturas R 1. l. 13. Dum] Cum V 1. 18. || l. 14. posset R 1; possint R 2. quod] quot V 2. *Pith.* || l. 15. istatuti E 2. V 7. quidam] quidem E. suasionem] persuasionem *Pith.* || l. 16. quos] eos quos V 1. *Pith.* debuerunt] ita R. E 1. V 1; debuerat E 2; debuerant V 2. *rell.* rationes R 1. || l. 17. accipiunt E. V. || l. 18. quo] qui R 2; quod E 2. V 2. || l. 19. adeo] ideo *Pith.* nostram clementiam R 2. E 2; nostram clementiam E 1. consequantur E. || l. 20. eorum] eorum E 1. V 3. hec] et V 3. 7. || l. 21. sive etiam] sen etiam E. V. || l. 23. eorum] ipsorum V 3. 7. iscripturam R 1. V 7. || l. 24. per factionem] perfectionem E 2; factionem V 1. *Pith.*; *des.* V 3. || l. 26. rem *deest* V 2; ipsam *add.* V 1. suam potestatem E 2. || l. 27. sacerdotem E 2. V 7. iudice pupillorum E 2. V 15; iudice pupilli E 1.

Recc. Errv.] accipere¹; sicque remota omni occasione pressure, aut recipiat pupillus, **IV, 3, 4.** quod iuste sibi deberi cognoverit, aut libero arbitrio de rebus suis, utrum cessionem, an qualem voluerit ordinare definitionem, plenam habeat libertatem. Si vero proveniat, ut, dum in tuitione est, mortali langore vexetur, quod de sibi debitis rebus iudicare elegerit, a decimo etatis sue anno iuxta ordinem, qui in alia lege² est definitus, habeat plenissimam potestatem. De rebus vero tutoris, seu vivens, sive moriens idem tutor cas an filiis, an quibuscumque personis reliquerit, si pupillis reddita ratio non fuerit, iuxta inventarium, quod tempore acceptae tuitionis est factum, sive quod evidenter aput tutorem fuisse extiterit manifestum, qui res tutoris habuerint pupillis* indubitanter omnia reformabunt. Huius sane legis remedium cunctis pupillis dabit indubitanter consultum, excepto si illud tempus advenerit, quando eorum vocem quinquagenario numero lex sopiri decrebit³.

*) *V 4. 8 add.*: aut si defuerint ipsi, illis quibus res pupillorum competunt.

Recc. Errv.] III. TITULUS: DE EXPOSITIS INFANTIBUS.

- 15 I. Ut pro exposito infantulo ingenuo serviat qui proiecit.
 II. Si servus vel ancilla consciis vel nesciis dominis proicere videantur infantem.
 III. Qui a parentibus infantulum acceperit nutriendum, quantum mercedis pro nutritione accipiat premium.

Recc. Errv.]

I. ANTIQUA.

IV, 4, 1.

20 Ut pro exposito infantulo ingenuo serviat qui proiecit.

Si quis puerum aut puellam ubicumque expositum misericordie contemplatione collegerit⁴, et nutritus infans a parentibus postmodum fuerit agnitus, si ingenuorum filius esse dinoscitur, aut servum vicarium reddant, aut pretium⁵. Quod si facere forte neclexerint, a iudice territorii de proprietate parentum expositus redimatur, et parentes huius impietatis auctores exilio perpetuo religentur. Si vero non habuerint, unde filium redimere possint, pro infantulo deserviat qui proiecit, et in libertate maneat

IV, 3, 4. *L. 1.* aut *deest V 8.* || *L. 2.* aut] et *V 8.* arbitrio] potiatum *add. V 4. 8.* cessionem] cessionem *R 1.* || *L. 3.* diffinitionem *V 1.* libertatem] firmitatem *E 2.* || *L. 4.* languore *E 1.* *V 1.* *L. 5.* iudicare] indicare *V 1.* elegerit *R 1;* eligerit *E 2.* a decimo] *ita R 1.* *V 1—8.* 14. 15; ad decimo *R 2;* a duodecimo *E. Mad.* iuxta] iusta *E 2.* *V 7.* in *deest E 1.* || *L. 8.* factum] actum *R 1.* *L. 11.* illud] illud *E 1.* *V plerique;* aliud *Pith.* eorum] illorum *V 2.* || *L. 12.* quinquagenario *E. V. sopiri] operiri R 2.* *V 7.* decrebit] *ita R 1.* *E 2.* *V 7;* decrevit *cett.*

TIT. IV. *Lemma.* *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. 7.*

Index capitulorum. *Codd. R 1. 2. E 1. 2.* — *L. 16.* consciis] consciis *E 2;* consotiis *R 2;* *deest E 1.* nesciis *E 1;* nexis *E 2.* proicere *R 2.* || *L. 18.* nutritionem *R 2.* premium] premium *R 2.*

IV, 4, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 7. (15). V 6 inde a verbis Si quis deficit.* — *L. 19.* ANTIQUA] *ita R 1.* *E 2.* *V 2. 5. 7;* FLS GLS SVINDS ANTIQUA *V 15;* *cett. deest.* || *L. 23.* forte] fortasse *E 1.* *V 1. 2. 7.* || *L. 24.* neclexerint] *ita R.* *V 7;* neglexerint *alii.* || *L. 25.* huius] eius *E 2;* eius huius *V 2.* auctores *R 1.* religentur *V 1—5.* || *L. 26.* deserviat] serviat *V 1.* et in] et *R 1;* et ille in *40 Mad.* permaneat *R 1.*

1) *De ratione post tutelam finitam ante iudicem a tutore reddita et de cautione securitatis a pupillo tutori data, quae a Romanis legibus alienae erant, cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 137.*
 2) *II, 5, 11.* 3) *IV, 3, 2.* 4) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. V, 7, 2. Interpr.: Qui expositum puerum vel puellam . . . misericordiae causa collegerit etc.* 5) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. V, 8, 1: eiusdem modi alium praestet aut pretium . . . exsolvat; Interpr.: eiusdem meriti mancipium nutritori dabit, aut pretium nutritor . . . consequatur.*

IV, 4, 1. *Recc. Errv.]* propria, quem servavit pietas aliena. Hoc vero facinus, cum fuerit ubique commissum, iudicibus et accusare liceat et damnare.

IV, 4, 2. *Recc. Errv.]*

II. ANTIQUA.

Si servus vel ancilla consciis vel nesciis dominis proicere videantur infantem.

Si¹ ancilla vel servus in fraude fortasse dominorum infantem exposuerint et ipsis insciis infantem proiecerint, infans cum fuerit nutritus, tertiam partem pretii nutritor accipiat; ita ut iuret aut probet dominus, se quod servi sui infantem exposuerint ignorasse. Si vero consciis dominis infans probatur fuisse iactatus, in eius, qui nutrit, potestate permaneat.

IV, 4, 3. *Recc. Errv.]*

III. ANTIQUA.

Qui a parentibus infantulum acceperit nutriendum, quantum mercedis pro nutritione accipiat premium.

Si² quis a parentibus acceperit infantulum nutriendum, usque ad decem annos per singulos annos singulos solidos pretii pro nutrito infante percipiat. Si vero decimum annum etatis excesserit, nihil postea mercedis addatur; quia ipse, qui nutritus est, mercedem suam suo potest compensare servitio. Quod si hanc summam qui repetit dare noluerit, mancipium in nutrientis potestate permaneat.

Recc. Errv.]

V. TITULUS: DE NATURALIBUS BONIS.

- I. De non exheredandis filiis; et quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis. 20
- II. De quoda parte liceat mulieribus iudicare de dotibus suis.
- III. De his, que parentes tempore nuptiarum dederint.
- III. De filiis de diversis parentibus natis, et qua discretione parentum adsequantur hereditatem.
- V. De his, que filii patre vivente vel matre videntur adquirere. 25

IV, 4, 1. L. 1. quem] quam R 1. servavit V. facinus] inus R 1. || L. 2. et acc.] et deest R 1. E 2.

IV, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. (4). 5. 7. (8. 15. 17). — L. 3. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 5. 7. 8. 15. 17; deest cett. || L. 4. consciis vel nexiis d. E 2; conscii vel nescientes dominus E 1. videatur E 1. V 1. || L. 7. proiecerint R 2. V 1. 7. || L. 8. se] et E 1; eius eo V 3. || L. 9. consciis E 2. 30 L. 10. nutriti] ita R 1. E 2. V 7; nutriti alii.

IV, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 15. 17. 19). — L. 11. ANTIQUA] ita R 1. V 5. 7. 8. 15. 17. 19; deest cett. || L. 12. ad nutriendum V 2. 7. || L. 13. pro nutr.] nutritionem R 2; nutritione V 1. premium] pretium R 1. || L. 14. acceperit infantulum] ita R. E 1. V 2; accipiat inf. V 7; inf. acceperit cett. || L. 16. excesserit] accesserit E 1. || L. 17. compensare] ita R. E. V 1. 2. 3. 7; iam com- 35 pensare Mad. || L. 18. repetit] ita R. E. V 1. 2. 3. 5; repetit infantem V 7. Mad. permanent] quia summam implere neglexerit add. V 15.

TIT. V. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 5. 7. — L. 19. BONIS] LIBERIS Lind.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 2. 5. 7. || L. 21. quoda] ita R 1. E 1; quodam E 2; quota cett. || L. 22. dederint] ita R. E 1. V 7; dederit filiis suis V 2; filiis dederint alii. || L. 23. de] ex 40 V 2. 5. 7; deest E.

1) Prorsus aliter de eadem re statuit L. Rom. Vis. C. Th. V, 7. 8. 2) De hac lege cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 137 sq.

- Recc. desunt.* *Eriv.]* VI. De coercitione pontificum, qui pro rebus, quas a suis ecclesiis auferunt, tricennium intercessisse causantur.
- VII. Ne hii, qui retento obsequio ecclesiae manumittantur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.

5 *Recc.]* I.
 FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.
 De non exheredandis filiis; et quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis.

10 Dum¹ illicita queque perpetrari cognoscimus, legem ponere secuturis oportune compellimur. Plerique enim, indiscrete viventes suasque facultates interdum vel causa luxurie vel cuiusdam male volum-

15 tatis in personas extraneas transferentes, ita inoffensos filios vel nepotes aut non gravi culpa forsitan obnoxios inanes relinquunt, ut utilitatibus publicis nihil possint omnino prodesse; quos oportuerat cum

20 virtute parentum iniunctum sibi laborem inexcusabiliter expedire. Sed ne sub hac occasione aut utilitati publice quandoque depereat, quod perire non debet, aut naturalis pietas suspendatur a filiis vel

25 nepotibus, quam circa eos exerceri competenter oportet: ideo, abrogata legis illius² sententia, qua pater vel mater aut avus sive avia in extraneam personam facultatem suam conferre, si voluissent,

Eriv.] I. IV, 5, 1.
 De non exheredandis filiis; et quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis.

Dum³ illicita queque perpetrari cognoscimus, legem ponere secuturis oportune compellimur. Plerique enim, indiscrete viventes suasque facultates interdum vel causa luxurie vel cuiusdam male voluntatis adsensu in personas extraneas transferentes, ita inoffensos filios vel nepotes aut non gravi culpa forsitan obnoxios inanes relinquunt, ut utilitatibus publicis nihil possint omnino prodesse, quos oportuerat cum virtute parentum iniunctum sibi laborem inexcusabiliter expedire. Sed ne sub hac occasione aut utilitati publice quandoque depereat, quod perire non debet, aut naturalis pietas suspendatur a filiis vel nepotibus, quam circa eos exerceri competenter oportet: ideo, abrogata legis illius sententia, qua pater vel mater aut avus sive avia in extraneam personam facultatem suam conferre, si voluissent, potestatem haberent, vel etiam de dote sua facere mulier quod elegisset in arbitrio suo consisteret, ista magis servetur a cunctis moderata censura, qua

30 l. 1. VI. De etc. E. V 2. 5. 7; des. R. Rubricae capp. VI. et VII. in V 3 existant in indice tituli I. libri V. sub numeris I. et II. quoercitione E 2; coertione V 3; cohercione V 5; quohercione V 2; quohercitione V 7. || l. 3. retento obsequio] retemto o. E 1; reddent obsequium E 2. ecclesiae] ecclesiam E 2. IV, 5, 1. Codd. R 1. 2. V 7. — l. 6. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; RCCNDS

35 V 7. || l. 14. male deest V 7. voluntatis R 2. l. 15. extraneas] eorum V 7. || l. 17. gravi] ex grave V 7. || l. 18. ut utilitatibus] hutilitatibus R 1. || l. 19. prodesse R 1. || l. 21. ac] ita R 1; hac V 7; deest R 2. || l. 22. aut utilitati] ad hutilitati R 1.

IV, 5, 1. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 14. 15. 18). || l. 5. I] FLS CHDS (CHS E 2) REX add. E 2. V 1. 5; ANTIQUA add. V 15. || l. 8. facultatibus] rebus V 1. 8. 15. || l. 10. Dum] Cum V 1. 18. || l. 12. suasque] suas E 1. || l. 14. adsensu deest E 1. extraneas] facultates suas add. E 2; facultates add. V 2. || l. 15. ita] ita ut E 2. l. 16. gravi culpa E 2; ex gravi c. V; gravis culpa E 1. || l. 17. ut deest E 1. || l. 20. ne] nec E 2; deest E 1. hac] anc E 2. || l. 27. de dote sua] dotem suam E 2. || l. 29. qua] qui, superscr. n E 2; quia V 1. 2.

45 1) Cf. quae de hac lege disseruerunt J. Ficker, 'Erbenfolge' IV, p. 104 sq. et H. Brunner in 'Festgabe für Heinrich Dernburg' p. 43 sqq. (Berolini 1900), et quae exposui 'N. Arch.' XXVI, p. 138—146. 2) Lex erat Eurici regis deperdita; cf. Brunner l. c. p. 44 sq. et 'N. Arch.' l. c. p. 140 sq. 3) De emendationibus et additamentis Ervigii regis v. l. c. p. 143 sq.

IV, 5, 1. *Recc.*] potestatem haberent, vel etiam de dote sua facere mulier quod elegisset in arbitrio suo consisteret, sta magis servetur a cunctis moderata censura, qua nec parentibus vel aviis adimatur iudicandi de rebus suis ex toto licentia, nec filios aut nepotes a successione avorum vel genitorum ex omnibus repellat indiscreta voluntas. Igitur pater vel mater, avus vel avia, quibus quempiam filiorum vel nepotum meliorandi voluntas est, hanc servent omnino censuram, ut super decimam partem rerum suarum melioratis filiis aut filiabus vel nepotibus atque neptis ex omnibus rebus suis amplius nihil impendant neque facultatem suam ex omnibus in extraneam personam transducant, nisi fortasse provenerit, eos legitimos filios vel nepotes non habere suprestes. Sane si filios sive nepotes habentes ecclesiis vel libertis* aut quibus elegerint de facultate sua largiendi voluntatem habuerint, de quintam tantum partem iudicandi potestas illis indubitata manebit. Exheredare autem filios aut nepotes licet pro levi culpa illicitum iam dictis parentibus erit, flagellandi tamen et corripendi eos, quamdiu sunt in familia constituti, tam avo quam avie, seu patri quam matri

*) R 2: libertis aliquid dare elegerint, de quinta tantummodo parte potestas illis indubitata manebit.

IV, 5, 1. l. 2. helegisset R 1. || l. 3. sta] ita R 1. V 7; ista R 2. || l. 5. aviis] ita R 2. V 7; abis R 1. adimetur R 2. || l. 8. indiscreta voluntas des. V 7. || l. 10. vel avia] aut avia R 2. V 7. || l. 12. censuram] ita R 1; mensuram R 2. V 7. decimam] tertiam V 7. || l. 13. melioratis] ita R 1. V 7; melioratas R 2. || l. 19. subprestes R 2; supprestes V 7. || l. 20. Sane] nec V 7. l. 23. quinta tantum parte V 7. || l. 26. lebi R 1. l. 29. avo quam] ita V 7; avi quam R 2; des. R 1.

Erre.] nec parentibus vel aviis adimatur iudicandi de rebus suis ex toto licentia, nec filios aut nepotes a successione avorum vel genitorum ex omnibus repellat indiscreta voluntas. Igitur pater vel mater, avus aut avia, quibus quempiam filiorum vel nepotum meliorandi voluntas est, hanc servent omnino censuram, ut super tertiam partem rerum suarum melioratis filiis aut filiabus vel nepotibus atque neptis ex omnibus rebus suis nihil amplius impendant neque facultatem suam ex omnibus in extraneam personam transducant, nisi fortasse provenerit, eos legitimos filios vel nepotes non habere subprestes. Hoc tamen, rationis intuitu prelucente, observandum adicimus, ut pater vel mater, avus vel avia de supradicta tertia parte rerum suarum, si in nomine filiorum suorum atque nepotum aliquid specialiter scriptis conferre decreverint, iuxta testationis eorum ordinem cuncta erunt observanda perenniter; qualiter testatio talium de eadem tertia portione, iuxta quod eam in singulis voluerit prelargire, plenam et inconvulsibilem obtineat firmitatem. Nec licebit filiis ipsis atque nepotibus, qui de hac tertia portione aliquid meruerint a parentibus suis vel aviis percipere, quodcumque aliud iudicare, excepto si a parentibus vel aviis nulla ad futurum videatur pro conlatis rebus

30

IV, 5, 1. l. 1. nec] ne E 1. aviis] ita E 1; avis E 2. V. adimatur] adunatur E 1. || l. 2. licentiam E 1. || l. 3. aviorum V 1. || l. 5. aut avia] ita E 1. V 1; vel avia cell. || l. 7. censuram] ita V 1. 2. 4. 5. 8. 15; mensuram E. V 3. ut] ita ut V 1. 4; et E 2, ubi ita al. man. add. || l. 8. melioratis] ita E. V 2. 3; meliorandis cell. || l. 9. neptis] ita E. V 2; neptibus cell. || l. 13. subprestes] ita E 2; 40 superstes E 1. V 1. 5; superstites V 2; supprestes alii. intuitu deest E 1. || l. 14. perlucentem E 1. l. 19. iuxta] iusta E 2, et ita infra. || l. 22. eam] cum V 2. singulis] ita E. V 2; singulos cell. voluerint E 1; volnerit E 2. || l. 23. prelargiri 45 V 1. 2. obtineant E 1. V 2. || l. 24. liceat V 1. 3. 4. || l. 26. a par.] a deest E 1. || l. 27. aviis — aviis] ita E. V 2; avis — avis cell. iudicare] vindicare V 2. || l. 28. vel ab avis V 3. 4. Mad. l. 29. ad futurum] ita E. V 2; ad futura cell. 50

Recc.] potestas manebit. Nam si filius filiave, nepos, neptis tam presumptiosi extiterint, ut avum suum aut aviam, sive etiam patrem aut matrem tam gravibus iniuriis conentur afficere, hoc est, si aut alapa, pugno vel calce seu lapide aut fuste vel flagello percutiant, sive per pedem vel per capillos ac per manum etiam vel quocumque inhonesto casu abstrahere contumeliose presumant, aut publice quodcumque crimen avo aut avie seu genitoribus suis obiciant: tales, si quidem manifeste convicti, et verberandi sunt ante iudicem quinquagenis flagellis et ab hereditate supradictorum, si idem avus aut avia, pater vel mater voluerint, repellendi¹. Tamen si, resipiscentes a suo excessu, veniam a suprascriptis, quibus offenderant, inploraverint, eosque in gratiam receperint paterna pietate aut rerum suarum successores instituerint, neque proberi ab eorum hereditate neque propter disciplinam, qua correpti sunt, infamiam poterint ullatenus sustinere.

Brv.] testationis condicio intercessisse. **IV, 5, 1.**

Sane si filios sive nepotes habentes ecclesiis vel libertis aut quibus elegerint de facultate sua largiendi voluntatem habuerint, extra illam tertiam portionem, que superius dicta est, quinta iterum pars separabitur. De qua quinta parte iudicandi potestas illis indubitata manebit. Sed sive tertia rerum pars, que meliorandis filiis* inpendi precipitur, sive quinta, que pro conlatione ecclesiarum vel libertorum seu quorumlibet inpensione separari iubetur, de propriis tantundem rebus separabitur. Nam quod quisquis ille per auctoritatem percipere meruit principum, nullo modo in adnumeratione huius tertie vel quinte partis quolibet titulo admiscetur, sed iuxta legem aliam², qui hoc a rege perceperint, habebunt licitum, quale voluerint de conlatis sibi rebus a principe ferre iudicium. Exheredare autem filios aut nepotes licet pro levi culpa illicitum iam dictis parentibus erit, flagellandi tamen et corripiendi eos, quamdiu sunt in familia constituti, tam avo quam avie, seu patri quam matri potestas manebit. Nam si filius filiave, nepos vel neptis tam presumptiosi extiterint, ut avum suum aut aviam, sive etiam patrem aut matrem tam gravibus iniuriis conentur afficere, hoc est, si aut alapa, pugno vel calce seu lapide

*) V 15: filiis vel nepotibus, sive decima, que in extraneos ferri iubetur, sive quinta etc.

IV, 5, 1. l. 5. adficere R 2; adfligere V 7. l. 8. vel per] per *deest* R 2. V 7. || l. 9. vel quoc.] vel *deest* R 1. abstrahere R 2. || l. 14. iudice R 1. 35 l. 19. gratia R 2. V 7. || l. 20. paterna] pater vel maternam R 2. || l. 21. ab] de R 2. || l. 23. poterunt R 2.

IV, 5, 1. l. 6. iterum] rerum V 1. qua *al. man. post add.* E 2. || l. 7. parte] tantummodo *add.* V 14. illis] illi V 1. || l. 8. sive] ita V; sibi E 1; sive *post corr.* sivi E 2. || l. 12. separare E 1. l. 14. meruit] ita E 2. V 1. 2. 3; meruerit *cell.* l. 16. quodlibet E 1. || l. 17. admisceatur V 2. l. 18. a rege] ad regem E 2; *des.* V 4. || l. 19. quale] qua E 1; qualem E 2. || l. 20. Exheredare E 2; Exhereditare V 1. || l. 24. avo] avi E 1. V 2; abii E 2. || l. 26. presumptores V 3; praesumptuosi *Pith.* || l. 27. aut matrem] et matrem E 1. || l. 28. tam gravibus] tam *deest* V; gravis V 2. afficere] affligere V 15. || l. 29. hoc est — presumant (*p.* 198, l. 4) *des.* V 3. 15. aut alapa] aut *deest* E 1; alapa aut *Pith.*

1) Cf. *Ed. Roth.* 168. 169. 2) *Allegari videtur Chindasvindi lex V, 2, 2 ab ipso Ervigio rege aucta.* Cf. *IV, 2, 16; 5, 5.*

IV, 5, 1.

Err.] aut fuste vel flagello* percutiant, sive per pedem vel per capillos ac per manum etiam vel quocumque inhonesto casu abstrahere contumeliose presument, aut publice quodcumque crimen avo aut avie seu genitoribus suis obiciant: tales, si 5 quidem manifeste convicti, et verberandi sunt ante iudicem quinquagenis flagellis et ab hereditate supradictorum, si idem avus aut avia, pater vel mater voluerint, repellendi. Tamen si, resipiscentes a suo excessu, veniam a suprascriptis, quibus 10 offenderant, inploraverint, eosque in gratiam receperint paterna pietate aut rerum suarum successores instituerint, neque prohiberi ab eorum hereditate neque propter disciplinam, qua correpti sunt, infamiam poterint ullatenus sustinere. 15

*) Pro flagello percutiant *praebent* V 4: flagello, gladio percusserint; V 8: flagello, gladio quocumque percusserint aut contra eos malitiose levaverint.

IV, 5, 2. *Recc. Err.*]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

20

De quota parte liceat mulieribus iudicare de dotibus suis.

Quia¹ mulieres, quibus dudum concessum fuerat de suis dotibus iudicare quod voluissent, quodam repperiuntur, spretis filiis vel nepotibus, easdem dotes illis conferre, cum quibus constiterit nequiter eas vixisse, adeo necesse est illos exinde percipere commodum, pro quibus creandis fuerat adsumtum coniugium. Denique constituentes 25 decernimus, ut de dote sua mulier, habens filios aut nepotes, seu causa mercedis ecclesiis vel libertis conferre, sive cuicumque voluerit, non amplius quam de quarta parte potestatem habeat. Nam tres partes legitimis filiis aut nepotibus, seu sit unus,

IV, 5, 1. L 1. percutiat *E*. V 2. sive per] sibe per *E* 2; si vero per *E* 1. || L 2. vel per capillos] *ita* V 1. 2; per cap. *E*; aut per cap. *alii*. ac] aut *E* 2. per manum] manu V 1; manum V 2. *Pith.* || L 3. quodcumque *E* 1. || L 4. presumpserint V 1. 4. 5; presumpserit V 2. || L 5. aut avie] vel avie V 1. 2. genitoribus *E* 1. obicerint V 2. 35 L 8. aut avia] *ita* *E* 2. V 1. 2; et avia *alii*. L 9. reppellendi *E* 1. || L 10. quibus] *ita* *E*. V 3; quos *cell.* || L 11. offenderint V 1. *Pith.* || L 15. poterunt *E* 2; poteť V 2.

IV, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. *E* 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 17. 18). — L 20. FL. — REX] *des.* 40 *E* 1. V 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHISDS *E* 2; CHDS V 1. 2. 5. 7; GLS RECESVINDUS V 14. REX *deest* R 1. || L 21. quoda *E* 1; quoda *E* 2. partibus *E* 1; partem *E* 2. || L 23. spretis] superstes R 1. || L 24. cum *deest* R 1. || L 25. fuerat adsumta coniugia R 2; fuerant adsumta coniugium *E* 2. || L 26. aut] et *corr.* vel *E* 2; vel V 1. 2. || L 27. vel] adque *E* 2; atque V 2. voluerint R 2. *E* 2. de quartam partem R 2. 45

1) Praeter scripta, quae supra p. 195, n. 1 allegavi, cf. quae disseruit M. Wolff, 'Zur Gesch. d. Witwenhe im altheutschen Recht' in 'Mittheil. d. Instituts f. oesterr. Geschichtsforschung' XVII, p. 382 sqq. Cf. IV, 5, 1. V, 2, 4.

Recc. Erv.] sive forsitam plures, absque dubio relictura est. De tota interim dote tunc **IV, 5, 2.** facere quod voluerit erit mulieri potestas, quando nullum legitimum filium filiamve, nepotem vel neptem suprestem reliquerit. Verumtamen femine, quas contigerit duobus viris aut amplius nubere atque ex eis filios procreare, non eis licitum erit, dotem ab alio marito acceptam filiis aut nepotibus ex alio viro genitis dare; sed unusquisque filius filiave, nepos aut neptis ex ipsa linea procreati dotem, quam avus aut pater eorum concesserat, post mulieris obitum per omnia secuturi sunt.

Recc. Erv.]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

IV, 5, 3.

De his, que parentes tempore nuptiarum dederint.

10 Quidquid¹ indiscreta parentum voluntate decernitur, legali necesse est censura coerceatur. Idcirco, quia plerumque parentalis calliditas exigit, id tempore nuptiarum filiis dare, quod quandocumque voluerint auferendi habeant potestatem, abrogata deinceps eadem, qua predictum est, parentum calliditate, hac perpetim lege mansurum per omnia noverint: ut, si quid

15 **Recc.]** seu per scripturam sive per tradi- **Erv.]** per traditionem rei, seu per scripturam tionem rei sive per donationem cuiuslibet rei vel coram testibus tradite

Recc. Erv.] — extra quod in ornamentis aut vestimentis vel reliquis speciebus, sicut fieri adsolet, pro dignitate nuptialium federum ab aliis fuerit fortasse acceptum; quod utique commodantibus erit reddendum — in mancipiis, terris, vineis, edificiis, vestimentis adque ornamentis fuerit a parentibus sive nuptiarum tempore sive post nuptias filiis quocumque modo donatum, quodcumque inde filii iudicare voluerint, in eorum consistat arbitrio; eodem tantum ordine reservato, ut post parentum obitum, dum filiis patuerit adeunda successio, excepto id, quod parentes filiis iuxta leges fortasse dona-

25 **IV, 5, 2.** l. 1. forsitam] *ita R 1. E 2. V 7; forsitan alii.* totam interim dote *R 1; tota interim dotem R 2. E 2.* || l. 2. mulieris *R 2.* filiamve] *filiamve R 2; filiam vel E 2. V 7; filiave vel V 1; filiamve seu E 1; filiam seu V 2.* || l. 3. vel neptem *des. E 2. V 1. 7.* suprestem] *ita R 1; subprestem E 2 (al. man. post add.); deest V 3; superstem E 1. V 1. 2; superstitem V 5; supprestem cett.* feminas *V 2.* || l. 4. adque *R 2. E 2.* filios] *filios, al. man. add. filias E 2; filios filiasque V 4.* || l. 6. filiavae *R 2; filia vel E 2.* ipsa] *illa R 1.* || l. 7. eorum *deest R 1.* secuturi] *ita R. E 2. V 1. 2. 4. 7. 17. 18; consecuturi cett.*

IV, 5, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 7. (8. 14. 15).* — l. 8. FL. — REX] *des. E 1. V 2. 3. 4; ANTIQUA add. E 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA add. V 15.* CHINDASVINDUS] *ita R 2; CINDS R 1; CIHS E 2; CHDS V 1. 5; CHNDS V 7.* || l. 9. que] *qui R 2. E 2.* dederint] *dederit R 1; filiis suis add. al. man. E 2; filiis dederint E 1; filiis suis dederint V 1; ded. fil. suis V 2.* l. 10. parentum] *presentium R 2.* est ut censura *E 2.* || l. 11. id] *item R 2; idem V 7.* || l. 12. dare] *ita R. V 1. 4. 7; donare E. V 2. 3. Pith. Mad.* adeo abrogata *V 2.* || l. 13. deinceps *V 2. 7.* qua predictum] *ita R 1. E; qua predicta R 2; que predictum V 7; que predicta V 1. 2. alii.* hanc (ac) perpetim lege] *ita R. E. V 2. 7; hanc p. legem V 1. 3. 4.* mansurum] *ita R 1. E. V 7; mansura V 2; mansuram R 2. V 1. alii.* || l. 15. seu per scripturam — rei (*col. 1*) *R.* per traditionem — tradite (*col. 2*) *E. V.* seu per tr. *Pith.* per tr. rei *des. E 1. V 3. 7. 8. 14. 15.* tradicione *E 2.* || l. 16. sive per donationem] *sibe per d. E 2; seu per di traditionem (sic) E 1; sive per traditionem V 7.* cuiuslibet rei vel coram testibus tradite] *ita E 1. V 1. 2. 3. 7; cuiuslibet vel coram testibus tradite rei cett.* || l. 18. aut] *vel V 2.* vel *deest R 1.* ispeciebus *E 2.* || l. 19. adsolet] *solet R 1.* federum *E 1.* || l. 22. legaliter donatum *V 8.* || l. 23. hordine servato *R 2.* hobitum *R 1.* dum *deest R 2; de V 1.* || l. 24. patuerit — filiis *des. R 1.* adeunda] *adeundi V 1; ad eundem R 2; ad eandem V 4.* successio] *corr. successionem E 2; successionem V 1.* id] *hoc V 1. Pith.* par. filiis] *suis add. V 1. 2. et al. man. E 2.* iuxta] *iusta et ita infra E 2.*

1) *V. de hac lege R. Schroeder, 'Gesch. d. ehel. Güterrechts' I, p. 124; Dahm, 'Studien' 50 p. 124; 'N. Arch.' XXVI, p. 146.*

IV, 5, 3. *Recc. Err.*] verint, eadem inter heredes quoecatio fiat: ut, quod nuptiarum tempore filius vel filia a parentibus iuxta predictum ordinem possidendum accepit, et licentia sit illi exinde quod voluerit iudicandi, et post parentum obitum aderatione adibita, contropatis his, que tempore nuptiarum promeruit, adque heredibus ceteris eadem compensata equalitate, quidquid super de parentum esse hereditate constiterit, equali teneant hac sequantur divisione.

IV, 5, 4. *Recc.*]

III.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De filiis de diversis parentibus natis, et qua discretionem parentum adsequantur hereditatem.

Si¹ provenerit unum virum plures habere uxores adque ex omnibus filios procreare, et aliquem filiorum aut filiarum contingat intestatum ab hac vita discedere, facultatem eius, si filios non reliquerit vel nepotes, illi fratres vel sorores adprehensuri sunt sibi que vindicaturi, quos ex uno patre et ex una matre constat esse progenitos. Talis etiam ordo servabitur, si una mulier de pluribus maritis filios habeat. Nam similiter fratrum sororumque hereditatem, tam a paterna quam a materna successione debitam, eorum, qui ex his intestati vel absque prole sive

Err.]

III.

De filiis diversis parentibus natis, et qua discretionem parentum adsequantur hereditatem.

Si provenerit unum virum plures habere uxores atque ex omnibus filios procreare, et aliquem filiorum aut filiarum contingat intestatum ab hac vita discedere, facultatem eius, si filios non reliquerit vel nepotes, illi fratres vel sorores adprehensuri sunt sibi que vindicaturi, quos ex uno patre et ex una matre constat esse progenitos. Quod² si ex uno patre et diversis matribus filii fuerint, facultas, que de patre venerit, illi tantum inter se erunt equaliter divisuri, qui ex uno patre fuerint procreati. Similiter et si de una matre vel de diversis patribus filii nati fuerint, id precipimus observari. Nam et si una mulier

IV, 5, 3. l. 1. eredes E 2. V 7. quoecatio] ita R. E 2. V 2. 7; coecatio E 1. V 1. alii. l. 2. vel deest R 1. acceperit V 2. 7. || l. 3. obitum deest R. V 3. aderatione] de ratione V 7. l. 4. contropactis E 1; vel contropatris V 2. eandem compensatam equalitatem V 2. || l. 5. super — constiterit des. V 2. 3. super de p. esse] superesse de p. V 3. Pith. equaliter E 1. V 1. || l. 6. hac] ita pro ac R. V 7; hunc E 2; ac cett. divisionem V 2. 3.

IV, 5, 4. Codd. R 1. 2. V 7. — l. 8. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. V 7. REX deest R 1. || l. 9. de deest V 7. || l. 14. aut fil. des. V 7. l. 15. hac] ac R 2. V 7. || l. 20. Talis] Et talis R 2. V 7. || l. 21. pluribus] ita R 1. V 7; plurimis R 2. || l. 22. abeat R 2. V 7. Nam deest V 7. similiter] ita V 7; si mulier R. || l. 23. hereditate V 7. a pat. quam a mat.] ad paterna quam ad materna R 1; paterna quam materna V 7. l. 24. sibi debitam V 7.

IV, 5, 4. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 15). — l. 7. III] FLS CHDS REX add. E 2. V 1. 5; FLS GLS CHINDSDS REX add. V 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. || l. 9. ex diversis V 1. 2. 3. || l. 10. adsequantur E 1. || l. 12. habuisse V 8. || l. 13. procreasse V 4. || l. 16. vel nepotes] aut nepotes V 1. 2. illi fr.] illius fratres V 1. 2. 4. 5. vel sorores] aut sorores V 1; et sorores V 2. adprehensuri E 1. || l. 17. vindicaturi V 1. ex uno patre — matre] uno patre vel ex una matre V 1. uno patre et ex des. V 3. || l. 18. et ex] vel ex V 1. 4; et E 2. V 2. || l. 19. si ex una matre et diversis patribus E 1. || l. 20. filii nati fuerint V 1. 4. facultatem V 1. 4. Mad.; facultates Pith. l. 21. venerit] evenerit E 1; eberit al. man. corr. 45 eberit E 2; venerint V 1. Pith. || l. 23. vel de] vel E 2. V 1; et de V 3. 4.

1) Cf. IV, 2, 5 et quae de utraque lege exposui 'N. Arch.' XXVI, p. 99 sq. 2) Cum hoc Errigii additamento conferendum est eiusdem additamentum ad legem IV, 2, 5 latum.

Recc.] nepotibus discesserint, illi tantum fratres sororesque habituri sunt, qui unius patris vel matris filii filie fore noscuntur; ita ut iuxta legem aliam¹, qua constitutum est, triantem nepotes non perdere, licitum sit etiam nepotibus aut neptis, qui patres aut matres amiserint, in omni facultate avorum vel aviarum cum patruis aut avunculis equales succedere, illo tantum ordine permanente, quo superius decretum est, parentes vel avos de rebus suis filios nepotesque meliorare aut in extraneum quemlibet quodcumque conferre.

15

Err.] de pluribus maritis filios habeat, similiter **IV, 5, 4.** fratrum sororumque hereditatem, tam a paterna quam a materna successione sibi debitam, eorum, qui ex his intestati vel absque prole sive nepotibus discesserint, illi tantum fratres sororesque habituri sunt, qui unius patris vel matris filii filie fore noscuntur; ita ut iuxta legem aliam, qua constitutum est, triantem nepotes non perdere, licitum sit etiam nepotibus aut neptis, qui patres aut matres amiserint, in omni facultate avorum vel aviarum cum patruis aut avunculis equales succedere, illo tantum ordine permanente, quo superius decretum est, parentes vel avos de rebus suis filios nepotesque meliorare aut in extraneam personam quamlibet quodcumque conferre.

Recc. Err.]

V. ANTIQUA.

IV, 5, 5.

De his, que filii patre vivente vel matre videntur adquirere.

Filius², qui patre vel matre vivente aliquid adquisierit, sive de munificentia regis aut patronorum beneficiis promeruerit*, et exinde aliquid cuicumque vendere vel donare voluerit, iuxta eam condicionem, que in aliis nostris legibus continetur³, in ipsius potestate consistat; nec sibi aliquid, dum filius vivit, exinde pater vel mater vindicare

*) *V* 15 *add.*: seu fidelis aliquid ei donaverit.

IV, 5, 4. *l.* 3. filii filie] filii filive *R* 1; filius filive *R* 2; filii filie vel *V* 7. || *l.* 4. iuxta] iuxta *V* 7. || *l.* 5. triantem] ita *R* 1. *V* 7; *deest* *R* 2. perdere] prehendere *R* 2. || *l.* 6. qui] quia *R* 2. *l.* 7. admiserint *R* 2. || *l.* 10. quo] quod *R* 2. *l.* 12. in *deest* *R* 1.

25

30

35

IV, 5, 4. *l.* 1. pluribus] plurimis *E* 2. *V* 1. 3. 4. abeat *E* 2. || *l.* 2. hereditate *E* 1. tam paterna quam materna *V* 1. || *l.* 3. sibi *deest* *E* 2. debita *E* 2; debita *V* 2. || *l.* 4. his] eis *E* 2. || *l.* 5. illi] illius *V* 1. 2. sororesque] vel sorores *V* 1. 2. *l.* 6. filie] filiave *E* 2. fore] ferre *E* 2. *l.* 7. iuxta] iuxta *E* 2. qua] quam *E* 2. *V* 1. *l.* 8. triante *E* 2. *V* 3; trientem *V* 1. 4. licitum est *E* 2. || *l.* 9. neptis] ita *E*. *V* 2; neptibus *ceit.* patris aut matris *V* 2. || *l.* 10. admiserint *E* 2. *V* 2; amiserunt *V* 1. || *l.* 11. aut avunculis] atque av. *E* 1; et av. *V* 3; vel abum vel abunculis *E* 2. *l.* 12. qui superius decretus est *V* 2. || *l.* 14. nepotesque] vel nepotes *V* 2. extraneam personam quamlibet] extraneam personam quemlibet *E* 1; extraneum quemlibet *E* 2. *V* 3. 4.

IV, 5, 5. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (5). 7. (8. 15. 17). — *l.* 16. ANTIQUA] *deest* *R* 2. *E* 1. *V* 2. 3. 4. 5; *FLS* *CHDS* *REX* *V* 1. 17. || *l.* 17. videntur — matre *des.* *R* 1. || *l.* 18. patre vel matre vivente] vivente *R* 1; patre vivente vel (aut *E* 2) matre *E*. || *l.* 19. et exinde — voluerit *des.* *V* 3. vel] aut *E*. || *l.* 20. voluerit] valuerit *R* 1; *deest* *Mad.* iuxta] iuxta *E* 2. nostris *deest* *E* 1. *V* 7. || *l.* 21. vindicare *V* 1.

1) *Lex, quae hic laudatur, aut ipsius Chindasvindi lex IV, 2, 18 est aut, quod verisimilius est, lex antiqua deperdita, quam Leovigildus capiti 327. Codicis Euriciani substituerat. De vi loci huius a Chindasvindo laudati cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 126 sqq.* 2) *Lex de peculio castrensi et quasi castrensi filii familias constituit, leges forte Romanas imitans; cf. Cod. Theod. VI, 35, 15; Cod. Iust. VI, 61, 6. 7; v. 'N. Arch.' XXVI, p. 146 sqq.* 3) *Cf. V, 2, 2.*

LL, Sect. 1. I.

IV, 5, 5. *Recc. Erv.*] presumant¹. Quod si inter leudes² quicumque, nec regis* beneficiis aliquid fuerit consecutus, sed in expeditionibus constitutus de labore suo aliquid adquisierit, si communis** illis victus cum patre est, tertia pars exinde ad patrem perveniat, duas autem filius, qui laborabit, obtineat.

*) V 2. 4. 8 *add.*: nec patronorum.

**) V 2. 4. 8: communis cibus aut victus illi cum *etc.*

5

IV, 5, 6. *Recc. deest.*

Erv.]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS WAMBA REX.

De coercitione pontificum, qui pro rebus, quas a suis ecclesiis auferunt, tricennium intercessisse causantur.

Deus³ index iustus, qui iustitiam intemporaliter diligit, non vult 10
servire iustitiam tempori, sed tempora potius equitatis lege concludi.
Ipse igitur Deus iustitia est. Deo ergo datur quidquid a fidelibus in
Dei ecclesiis iustissima devotione offertur. Nam et fidelis quisque
iustitiae serviens Deo mediante, qui iustus est, vota sua adstringit. Nus-
quam enim iustitiae vota solvenda sunt, quae et a iustitia processerunt et 15
per iustitiam inligata noscuntur. Deo igitur fraudem facit, qui iustitiae
aliquid subtrahit. Ergo et iustitiam rescindit, quisquis aliena vota
corrumpit. Cum igitur, ut dictum est, Deus iustitia sit, qua presump-
tionis insania agitur, ut de manu Dei quis auferat, quod tricennali
temporum prescriptione se tenuisse contendat? Multorum enim mentes 20
pontificum, inlicito cupiditatis ausu precipites, quaedam de his, quae in
eorum diocesi fundatis ecclesiis pia fidelium oblatione donantur, in-
satiabili rapacitatis studio aut iuri ecclesiae principalis innectunt, aut
donanda aliis vel sub stipendio habenda distribuunt, sicque non solum

IV, 5, 5. L 1. leudes] leodes V 2; laudes V 3. 15. regis] regis E. V 2. 3. || L 3. illis] ita R 1. 25
E. V 7; illi *cect.* patrem] patre R 2. E 2. || L 4. laborabit] ita R. E 2. V 7; laboravit *cect.* || L 5. pater-
norum V 4. || L 6. illi aut victus V 8.

IV, 5, 6. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 19. 20). — L 7. VI] IN NOMINE
DOMINI *add.* E 2; IN NOMINE *add.* Pith. FL. — REX] des. E 1. V 5. GLOR.] AUGS GLS V 4.
WAMBA] GUMBA V 4. || L 8. De] De canone de V 4. 8. coercitione] ita V 2; cohercitione E 1; 30
quoarecitione E 2; coercionem V 3. 4; correctionem V 1; cohercitionem V 5; quohercitionem V 7. a *deest* V 3.
4. 5. || L 9. auferuntur V 1. 2. tric. — causantur *des.* V 2. causantur E 1. || L 10. index iustus] ita
E 1. V 7; iust. iud. *cect.* intemp.] *deest* V 2; intemporaliter V 3. 15. || L 11. servare V 1. set E 2.
potius] positus E 1. concludit E 2. V 1. 7. 17. 18. || L 14. iustus] iustum E 1. adstringit] instringit
E 1. Nusquam] Numquam E 2. V 2. 3; Semper Pith. || L 15. iustitiae] iusta V 1. 4. 5. 8. Pith.; 35
iustissima V 7. [et a iustitia] ita V 2; et iustitia E 1; et ad iustitia E 2; et ad iustitiam V 7; a iustitia
V 1. || L 16. per] pro E 1. inligata] ita E 1. V 3. 7. 15. 17; illigata V 1. 4. 5; alligata V 2; ligata *cect.*
L 17. subtrahitur E 1. quisquis] qui E 1. || L 20. se *deest* E 1. || L 21. quaedam] quidam E 1.
L 23. iuri] iure V 7; in re E 1. || L 24. sub *deest* E 1. V 1. stipendiis V 3. 20; istipendio V 7.

1) Cf. *Edict. Roth.* c. 167. 2) Vox 'leudes', a Francis saepissime usitata, hoc solo 40
loco in Visigothorum scriptis occurrit. Significat haud dubie homines, ministros seu comites regis,
eosdem fortasse, qui postero tempore gardingi seu palatini vocantur; cf. 'N. Arch.' XXVI,
p. 146 sq. 3) Hanc legem et sequentem, a rege Wambano eodem die (23. Dec. 675) datas,
per errorem ab Ervigii iureconsultis huic titulo subiectas esse suspicamur, cum multo melius cum
titulo sequenti convenire videantur. Lex prior constituit de rebus ecclesiarum, in proprietate 45
fundatorum seu heredum eorum consistentium, ab episcopis non praesumendis. Cf. U. Stutz, 'Ge-
schichte des kirchlichen Benefizialwesens' I, p. 103 sqq. 107.

Recc. deest. *Err.*] aliena vota dirumpunt, sed et sacrilegium operantur in eo, quod **IV, 5, 6.** ecclesie Dei fraudatores existunt. Ecclesiam quippe fraudare sacrilegium esse, a maioribus adprobatur. Unde et, cum eos evidens ratio persuadeat ad reddendum, aut tricennium in re possessa opponunt, aut non se fecisse respondent, quod decessores suos egisse non nesciunt, et tamen scita emendare refugiunt, sicque cupiditatem tricennio fovent et rapacitatis studia temporum prescriptionibus cumulant, et qui admissum facinus ad momentum delere debuerunt, annosa id obpositione solidare contendunt. Quante igitur impietatis ille credendus est, qui ad hoc laborat, ad hoc etiam propositionis sue voces exaggerat, ut per tricennium se cognoscat Deo iniuriam intulisse, quam tamen, exacto tricennio, renuat emendare? Nunc vero, cum hec et talia equissima iustitie defensione prolata sunt, nos tamen non preterita ordinamus, sed futura disponimus, nec precedentium regum, sed nostri regni tempora definimus: abrogata ergo deinceps totius cupiditatis licentia, nulli pontificum ultra licebit, aut quicquam ab ecclesiis diocesis sui auferre, aut abstultum quodcumque per obpositionem tricennii vindicare. Non enim in hac causa deinceps tricennale tempus accipiendum est; sed quandocumque fuerit veritatis origo monstrata, iustitiam partis sue recipiat. Quia et, ut multiplex annorum series sine repetitione pertranseat, facit hoc preminentis dura potestas, que sic subdita sibi sacerdotum comprimit colla, ut pro ablatis rebus intendere contra preminentis personam nec audeant nec presumant. Proinde, ne talium silentio vox perenniter expoliatae ecclesie conquiescat, licitum erit huius presumptionis admissum et per quemcumque et quandocumque accusatum detegi et imminentis ipsius cause negotium expediri; sub isto videlicet ordine, ut, si heredes fundatoris ecclesie adsunt, ipsi talia prosequantur; sin autem non fuerint, aut etiam, etsi sint, causare tamen noluerint, tunc ducibus vel comitibus, tiufadis atque vicariis sive quibuscumque personis, quos cognitio huius rei adtigerit, et aditus accusandi et licentia tribuitur exequendi. Quicumque ergo episcoporum hec, que premissa sunt, in preteritis fecit et tricennium iam in hac perversa possessione implevit, ea ipsa, que in preteritis per XXX annos tenuit, Deo potius iudicanda relinquimus, quam nostro rescindenda iudicio definimus. Quicumque vero usque ad tempus,

IV, 5, 6. l. 2. ecclesiam] heclesiam Christi V 7. || l. 4. in re] iure V 3. opponunt *deest* E 1. l. 5. se *deest* E 2. V 1. 2. respondent] *ita* E. V 2. 7; respondent V 1. 3. *alii.* decess.] de successores V 1. || l. 6. scita] *ita* V 1. 2. 4. 5. 7. 8. 14. 15. 20. *Pith.*; scitu V 3; scit E 1; sciat E 2; ista *Mad.* refugiunt *corr.* nequeunt E 2. || l. 7. studia] astuciam V 2. || l. 8. debuerant E 2. V 2. solidari E 2. l. 11. cognoscat] cognoscens E 2; recognoscat V 1. 2. 4. Deo] Domino E 1. V 7. renuat E 1. l. 12. hec] hae E 1. equissima] *ita* E. V 7; equisissima V 3; nequissima V 1. 2. 4. 5. iniustitiae V 5. l. 14. definimus E 2. || l. 16. ecclesiis] ecclesia E 1; aliis V 1. diocesis sui] *ita* E 1; d. suis E 2. V 7; sui d. V 2; d. sue *cett.* abstultum] *ita* E 2. V 2. 3; abscultum E 1; abstulatum V 7; ablatum V 1. 4. 5. l. 17. per obpositionem] propositione E 2; per positionem V 7. tricenni E 1. || l. 20. preminentis E 1; preeminentis E 2. V 2. 3. *rell.* || l. 21. subdita] *ita* E 1. V 2. 3. 4. 5. 7. 8. 14. 15. 20; subiecta *corr. al.* man. subdicta E 2; debita V 1. || l. 22. preminentis] *ita* E. V 1; preeminentis *alii.* persona E 2. audeant] audiant E 1; adeat E 2. || l. 23. talium] *ita* E 1. V 1. 2. 3. 4. 7. 8. 20; tali E 2. V 5. silentium E 1. V 7. perenniter V 1. spoliata V 1. || l. 24. huius p.] huius negotium p. V 2; hoc negotium p. V 1. || l. 25. accusatum] haccausatum E 2. || l. 26. expedire V 1. || l. 28. etsi] *ita* E 1. V 2. 7; aut E 2; si *cett.* sint] sunt V 1. tiufadis] *ita* E 1. V 2. 7; tiumpfadis V 3; tiuhpadis E 2; tiuphadis *cett.* l. 29. atque] aut E 2. V 1. adtigerit] adtingerit E 2. V 1; contigerit E 2. || l. 30. exequendi] etequendi E 1. || l. 31. que prem.] que *deest* E 1. || l. 32. in *deest* V 1. || l. 33. iudicandę E 1; vindicanda *Pith.*

IV, 5, 6. *Recc. deest.*

Err.] quod lex ista conderetur, in hoc ipsut, quod rapuit, tricennium non implevit, rem ipsam, que ablata est, sine aliqua satisfactione in omni integritate ecclesie, cui testata est, reformare cogatur. Iam vero a die huius late legis vel tempore quicumque pontificum de his, que a fidelibus in Dei ecclesiis testata vel conlata esse noscuntur, aliquid exinde abstulerit suoque iuri vel ecclesie principali applicaverit seu cuicumque persone quolibet modo quodcumque tale concesserit, nulla temporum longevitate securus, iuxta premissum ordinem, quodcumque et per quemcumque talia fuerit commisisse detectus, ea ipsa, que presumpsit, una cum legitima satisfactione rei proprie illi ecclesie, cui tulit vel in quam deliquit, reformare cogendus est. Quod si de rebus propriis non habuerit unde componat, et in omni integritate ea, que presumpsit, ecclesie, cui tulit, restituat, et ipse pro excessibus suis iuxta canonem Toletani concilii undecimi¹ excommunicationis plectendus erit sententia, id est, ut, si decem solidos rem ipsam, quam tulit, valere constiterit, XX dierum penitentie satisfactione admissum facinus expurgabit. Similiter, sive maioris sive minoris sit pretii quod presumpserit, geminata hoc semper dierum satisfactione vel penitentia emendabit. Simili quoque et ille sententia vel damno multandus est, qui a decessore suo ablata deinceps quecumque de diocesanis ecclesiis apud se tenere presumpserit. Quicumque tamen iudicum tenorem legis huius adimplere neglexerit, quod aut iudicare talia differat aut iudicanda regis auditibus nullo modo innotescat, omnem rei taxationem, quam episcopus ille persolvere debuit, qui talia fecerit, tota ecclesie illi de sua idem iudex proprietate debet componere, cuius accusatum sibi negotium destitit iudicare. Hec igitur lex non solum pro rebus, que in ecclesiis absolutis vel diocesanis conlate sunt, observabitur, sed sub generali nomine omnium ecclesiarum, id est, tam in monasteriis virorum quam etiam

IV, 5, 6. l. 1. quod] *ita E. V 1. 7; quo V 2. 3. alii. ipsut] ita E 2. V 7; ipsud E 1. V 1; ipsum alii. quod] hoc E 1. || l. 2. satisf.] excusacione V 2; retardacione V 4. 8. || l. 3. testata] ita E 1. V 7; testa E 2; testata res V 1—5. || l. 4. pontificum] vel (aut V 8) aliorum hominum *add. V 4. 8. l. 5. conlata] collocata V 2. || l. 6. iure E 1. applicaverit E 1; adplicaberit E 2. || l. 7. concesserit] consenserit V 2. || l. 9. fuerit] fuit V 1. ipse E 2. || l. 10. una — illi *des. E 1. satisfactio V 1. proprie illi] proprilli E 2; des. E 1. tulit] abstulit V 4. || l. 11. deliquit] delinquit E 2; deliquid V 1. 7. cogatur V 2. || l. 12. et *deest V 1. || l. 13. tulit] abstulit V 4. iuxta] iusta E 2. V 7. || l. 15. id est] ideo E 1. solidis E 2. V 7. res ipsas V 2. constituerit E 1. || l. 16. expurgavit E 1. V 7; expiavit V 4. 8. Similiter — hoc] Si vero maioris sive minoris quantitatis precii quod presumpsit geminata similiter hoc V 2. || l. 17. sit precii sive minoris V 1. || l. 18. satisfactionem dedugat ne non tantum vel p. V 3. vel penitentia] vel penitentie E 2; penitencie V 2. || l. 19. a decessore] accessore *corr. a cessore E 2. suo *deest V 2. || l. 20. quecumque] quacumque rem V 2. de] *deest E 1. V 2; a V 1. 5. || l. 21. Qui- 40 cumque] Qui cum V 1. || l. 22. quod] quo V 2. *Pith. regis E 1. || l. 24. qui] aut alius qui V 4. 8. totum V 2. || l. 25. proprietatem E 1. accusatum] causatum *corr. al. man. acausatum E 2. destituit V 1.*********

1) *Conc. Tolet. XI. can. 5: nec enim iustum est, . . . ut pro excessibus talium (sc. sacerdotum) satisfactio ab ecclesiis exigatur . . . De talibus ergo placuit definire, qui, nullis habitis rebus propriis, aut in quocumque pervasores extiterint aut quibuslibet personis caedes vel quodcumque praesumptionis intulerint, . . . iuxta quod praesumptiosus quisquis ille extiterit, ita et poenitentiae legibus subiacebit; id est, si in X solidorum summam praesumptor esse convincitur, XX dierum poenitentiae satisfactione purgetur, ita ut, sive minoris sive maioris summae excessum peregerit, similiter geminata hoc semper satisfactione poenitentiae recompenset. Concilium illud provinciae Carthaginiensis paucis septimanis ante legem nostram latam celebratum est.* 50

Recc. deest. *Err.*] feminarum, omnimoda institutione complebitur. Id tamen adiciendum IV, 5, 6.
 huic legi manifesta ratio persuasit, ut episcopi omnes, quoscumque per
 ecclesias sui diocesis sacerdotes rectoresque ordinandos elegerint, cogni-
 5 tiores eos efficiant de utilitatibus ecclesie illius, in qua fuerint ordinati;
 id est, ut, quicquid unusquisque episcoporum de scripturis ecclesie dio-
 cesis sue apud se conservationis causa habere se novit, mox rectorem
 ecclesie cuilibet pretulerit, statim ei, quem ordinaverit, utilitates ecclesie
 vel scripturas in manifestam agnitionem deducat, ne non tantum igno-
 rantia ordinati, set, quod peius est, obcelatione vel vitio ordinantis
 10 voluntas in quocumque lateat testatoris. Ita tamen erit, ut et con-
 petentia sibi sacerdotes rectoresque ecclesiarum autentica videant et
 autenticorum ipsorum exemplaria, manus sui episcopi roborata, pro omni
 firmitate a pontifice suo accipiant; qualiter per ea ipsa exemplaria et
 negotia ecclesie sibi commisse absque hesitatione proponant et veritatem
 15 partis sue iustitia intercurrente recipiant.

Data et confirmata lex a die decimo kalendarum Ianuariarum,
 anno feliciter quarto regni nostri¹ in Dei nomine Toletu.

Recc. deest. *Err.*] VII. FLAVIUS GLORIOSUS WAMBA REX. IV, 5, 7.
 Ne hii, qui retento obsequio ecclesie manumittantur, in-
 20 genuarum personarum audeant adire coniugium.

Magna est confusio generis, ubi dissimilitudo unius parentis statum
 degenerat progenite prolis. Hoc enim necesse est inveniatur in frutice,
 quod tractum est ex radice Quomodo enim absoluti decoris titulum
 reportabit, cuius parentes obligatio adhuc innexa constringit? Et hec
 25 quidem premissa sunt pro eo, quod multi de familiis ecclesiarum liber-
 tati donantur, nec tamen absolute libertatis licentia potiuntur in eo,
 quod ecclesie illi, de qua originem ducunt, per obsequium inligantur;
 qui tamen, dum perverso ordine ingenuarum personarum conubium ex-
 petunt, contra naturam quod ipsi non sunt generare intendunt; et quod

30 IV, 5, 6. l. 1. institutione] constitutione V 1. 4. 5. 8. Id] Ita E 1. || l. 3. sui] ita E; suis V 7;
 sive V 2; sue cett. || l. 4. qua] quibus E. || l. 6. noverit V 1. 2. || l. 8. manifestam agnitionem] ita E.
 V 3. 4. Mad.; manifesta agnitione V 7; manifestam cognitionem V 1. 5. Pith.; manifesta cognitione
 V 2. ne] ita E 2. V 1. 2. 7; nec cett. || l. 9. ordinati set] ita E 2. V 7; o. sed V 2. 20. Pith.; ordi-
 natis E 1, ubi reliqua — ordinantis des.; ordinatus et V 3; ordonati et cett. peius] p eius V 1. vitium
 35 V 2. ordinantis] ordinatis E 2; deest V 3. || l. 10. Ita] Id V 1. 20. Pith. ut et] ita E. V 1. 7; et
 deest cett. || l. 11. autentica] autentia V 1. 2. videant et] ita V 1. 2. 3. 7; et deest cett. || l. 12. auten-
 ticorum] obtenticorum E 1. manus] ita E; a manus V 7; manu cett. epsci E 1. || l. 16. a die] idt
 E 2; die V 2. decimum E 2; undecimo V 1. 2. 8. 17. Pith. kal.] kl̄s E 2. || l. 17. Tholetu V 1.
 IV, 5, 7. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 19. 20). — l. 18. VII] IN NOMINE
 40 DOMINI add. E 2. FL. — REX] des. E 1; ANTIQUA add. V 15. 19. GL. deest V 7. WAMBA] WBA
 V 3; GUMBA V 4; GABA Pith.; RECESVINDUS V 14. || l. 19. Ne hii] ita V 1. 2; Ne his E 1; De
 his E 2; Ne ii V 3. alii. retento] retemto E 1; reddent E 2. ecclesiarum E 2. manumittuntur V.
 l. 20. personarum deest E 1. coniugia E 1. || l. 21. statum] statu E 2; tantum E 1; statim V 1. 2.
 l. 22. degenerat E 1. proles V 2. ut inveniatur V 1. 2. || l. 23. decoris] tegoris E 1. || l. 24. repor-
 45 tabit] ita E 2. V 3. 7. 15. Pith.; reportavit E 1; deportabit V 1. 2. 4. 5. Mad. parente E 1. obligatio]
 ob negotio E 2. adhuc] adhoc E 1; adue E 2. || l. 25. multa V 2. || l. 26. licentiam V 2. || l. 27. illi
 ecclesie E 2. V 1. || l. 28. perverso] diverso Pith. personarum deest E 1.

1) Die 23. Decemb. a. 675.

IV, 5, 7. *Recc. deest.*

Err.] in augmentum publice utilitatis debuit crescere, hoc in manifestam inligationem persone vel rerum cognoscitur devenire, dum his, qui de tam infami coniugio nascitur, inferioris parentis adsequens sexum una cum rebus suis omnibus ecclesiastice servituti addicitur. Quapropter, ut talis de cetero amputetur presumptio, presenti lege precipimus, ut, quicumque de familiis ecclesie retento patrocinio ecclesie ipsius, de cuius servitute exivit, libertatem a sacerdote acceperit, ingenuam sibi non audeat in matrimonio sociare personam. Illi tamen, qui absoluti ab obsequiis ecclesie per canonicam sententiam debito ordine manumittuntur, et ingenuarum mulierum innecti copulis poterunt et in prole omnimode dignitatis testimonium obtinebunt. Quod si hii, qui sub ecclesiarum obsequio manumissi sunt, ingenuarum mulierum deinceps ausi fuerint se coniugio sociare, ubi hoc primum iudex agnoverit, sub trina verberum ultione vel commonitione, sicut de ingenuis et servis lege alia¹ continetur, eos separare non differat. Quod si ab invicem se separare noluerint, uniuscuiusque persone, sicuti fuerant, condicione manente, quidquid ex illis natum fuerit in principis potestate serviturum deveniat. Res tamen omnis sive facultas, que de persona ingenua in talium libertorum iure quolibet modo transfusa est, cum his etiam, que sibi ex talium sexu progenitus filius potuit proffigare, conquirere vel habere, tota in integrum ad heredes illius ingenue persone possidenda pertineant aut, si heredes ei defuerint, in principis iure deveniant possessura, qualiter iudicare de his quod voluerit absolute potestatis potiatur licentia. Hec lex non solum in viris, sed et in feminis observanda est, id est, sive sit libertus ecclesie, sive liberta, que sibi personam ingenuam sociare presumat. Hoc tamen in hac lege servandum est, ut quicumque de preteritis usque modo, quo hec lex conderetur, de talibus parentibus repperiti fuerint intra tricennium generati, non obligationem sequantur illius parentis, qui ecclesie per obsequium inligatur, sed condicione omnimode ingenuitatis adsumpta cum omnibus rebus, que de parente nobili in ignobili parente quolibet modo transierant, in ingenuitatis forma vel decore absoluti persistent.

IV, 5, 7. l. 1. manifesto *E* 1. || l. 2. inligationem *E* 1; inligatione *E* 2. his] *ita E*; *is V*. de *deest V* 1. || l. 3. infamie *V* 2. absequens *E* 1; exequens *V* 1. 2. || l. 6. retento] *retempto E* 1. l. 7. libertatem] *liber tamen E* 1; et libertatem *V* 2. sacerdotem *E* 2. *V* 7. acceperit] *preceperit E* 1; *perceperit V* 3. 4. 7. || l. 9. obsequio *V* 1. 2. || l. 11. hii] *ita E*. *V* 2; *hi V* 1; *hie V* 7; *ii alii*. l. 12. fuerunt *E* 1. || l. 13. verberum] *ita E* 1. *V* 3. 15. *Pith.*; *verberentur V* 7; *berberarum et E* 2; *verborum V* 1. 2. 4. 5. *Mad.* || l. 14. vel *comm. des. V* 1. 2. 4. 5. commonitione] *ita V* 3; *commotione E* 1; *communitio E* 2; *comunitio V* 7. || l. 15. se] *ita V* 2 *et e corr. al. man. E* 2; *deest E* 1. *V* 1. 3. *vell.* separare] *ita E* 1. *V* 7; *corr. separari E* 2; *separari V* 1—5. || l. 16. fuerant] *fuerat V* 1. 7. || l. 18. omnes *E* 1. *V* 7. sive de facultas *E* 1; sive facultates *V* 1. || l. 21. ad] *aut V* 1. *Pith.*; *aut ad V* 2. pertineat *E* 1. *V* 2. 7; *posineant E* 2. || l. 22. deveniant — absolute *des. E* 1. *debeniant E* 2; *omnia deveniant V* 2. possessura] *possidenda V* 4. 8. || l. 23. voluerit *E* 2. || l. 24. sed et] *sed E* 1; *set, al. man. add. et E* 2; *sed etiam V* 1. || l. 25. personarum ingenuam *E* 1; *ingenuam persona E* 2. || l. 26. presumat] *ita E* 1. *V* 3. 7; *presumpserit cett.* || l. 27. quo] *quod V* 2. 7. || l. 28. intra] *infra V* 2. || l. 29. per obsequium] *obsequio V* 2. || l. 30. inligatur] *inligantur V* 7; *inquinantur E* 2. *ingen. omn. E* 2. || l. 31. in] *ita E* 1. *V* 2. *Pith.*; *deest cett.* ignobili parente] *ita E*. *V* 1. 2; *innobili parente V* 7; *ignobili parenti cett.* || l. 32. formam *V* 2. decorem *E* 2. *V* 2. persistent *deest V* 1.

1) *Relegatur ad III, 2, 3.*

Recc. deest. | *Erv.*] Data et confirmata lex a die decimo kalendarum Ianua- **IV, 5, 7,**
riarum, anno feliciter quarto regni nostri¹ in Dei nomine Toletō.

IV, 5, 7. l. 1. a *deest* V 2. die decimo] *ita E.* V 1. 2. 5. 7. 19. 20. *Pith.*; die X V 3; decimo
V 14; duodecimo V 4. *Mad.* || l. 2. in Dei nomine] *ita V* 7. 18. 19 *et post add. E* 2; in nomine Dei
5 V 4; *des. cett.* Tholeto V 1. 4; Toletō Amen V 7.

1) Die 23. Decemb. a. 675.

LIBER QUINTUS.

I. TITULUS: DE ECCLESIASTICIS REBUS.

- I. De donationibus ecclesiis datis.
 II. De conservatione et redintegratione ecclesiasticae rei. 5
 III. De venditionibus et donationibus ecclesiasticarum rerum.
 IIII. De rebus ecclesie ab his possessis, qui sunt ecclesie obsequiis mancipati.

V, 1, 1. Recc. Err.]

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De donationibus ecclesiis datis.

Si famulorum meritis iuste compellimur debite compensare luera mercedis, quanto 10
 iam copiosius pro remediis animarum divinis cultibus et terrena debemus impendere
 et impensa legum soliditate servare. Quapropter, quecumque res sanctis Dei basilicis
 aut per principum aut per quorumlibet fidelium donationes conlate repperiuntur votive
 ac potentialiter, pro certo censetur, ut in earum iure inrevocabili modo legum eterni-
 tate firmentur. 15

V, 1, 2. Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

De conservatione et redintegratione ecclesiasticae rei.

Consultissima¹ regni nostri credimus provenire remedia, dum pro hutilitatibus
 ecclesiarum que debeant observari nostris inseri precipimus legibus. Ideoque presenti

LIB. V. TIT. I. *Lemmata.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 7. 20

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 5. conversatione E 1; conserbatione E 2. || l. 6. vin-
 dictionibus E 2. || l. 7. mancipati deest R 1.

V, 1, 1. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 15. 20). — l. 8. FL. — REX] des. R 3.
 E 1. V 1. GLOR. deest V 3. RECC.] RECCØDS R 1; RECESSVINDUS R 2; RECTS E 2; RECESVIN-
 DUS V 3; RCCDS V 7; RCHDS V 4; RCDS V 5; CHNDS V 2. REX] ANTIQUA add. E 2. V 4. 8. 25
 15. 20. || l. 9. De -- datis] des. V 1; De ecclesiasticis rebus R 3. || l. 10. devite E 2. V 7. || l. 11. co-
 piosus R 1; copiosis R 2. et terrena] eterna E 2; in eterna V 7. || l. 12. baselicis E 2. V 2;
 vasilicis V 7. || l. 13. per princ.] per deest V 3. 7. quorumlibet] eorumlibet R 1. || l. 14. censetur]
 ita R. V 3. 7; censemus cett.

V, 1, 2. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 17. 19. 20). — l. 16. ANTIQUA] 30
 ita R 1. E 2. V 4. 7. 17. 19; deest cett. || l. 18. provenire] pervenire E 2; prevenire V 14; provideri
 V 20. hutilitatibus] ita R 1; hereditatibus R 3; utilitatibus cett. || l. 19. legibus precipimus R 3. E. V.

1) Haec lex antiquum iuris canonici praeceptum de separandis rebus ecclesiae a pro-
 prietate episcopi recepisse et excoluisse videtur. Cf. *Can. apost. c. 39 et alia multa, quae affert*
U. Stutz, 'Benefizialwesen' I, p. 6, n. 19; praeterea Conc. Ilerd. can. 16; Conc. Vallet. can. 2; 35
Conc. Tolet. IX. can. 7. 9. V. etiam E. Loewing, 'Gesch. d. D. Kirchenrechts' I, p. 215 sq.;
Dahn, 'Könige' VI², p. 381.

Recc. Erv.] sanctione censemus, ut, mox episcopus fuerit ordinatus, statim rerum inventarium de rebus ecclesie presentibus quinque ingenuis viris facere non moretur. Quod inventarium ingenui viri, coram quibus factum fuerit, sua suscriptione corroborarent. Post episcopi vero ipsius obitum, dum alter fuerit episcopus ordinatus, secundum rerum inventarium res requirat ecclesie, et si aliquid deminutum de rebus ecclesie pervenerit, proprii heredes episcopi, vel quibus facultas eius pertinere vel relicta esse videtur, de precedentis satisfaciant facultate. Quod si et aliquid de rebus ecclesie vendere presumerit, succedens episcopus reddito pretio, quod a venditore acceptum est, cum omni augmento rem ad ius reducat ecclesie et nullam calumniam pertimescat. Quam legem et de presbiteris vel diaconibus, sicut superius scriptum est, in omnibus observari et valere precipimus.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

V, 1, 3.

De vindicionibus et donationibus ecclesiasticarum rerum.

cf. *Cod. Eur.*
306.

Si quis episcopus aut presbiter vel quicumque ex clericis preter consensum ceterorum clericorum aliquid de rebus ecclesie vendiderit vel donaverit, hoc firmum non esse precipimus, nisi ita fuerit facta vinditio sive donatio, quemadmodum sanctorum canonum instituta constituunt adque decernunt.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

V, 1, 4.

De rebus ecclesie ab his possessis, qui sunt ecclesie obsequiis mancipati.

cf. *Cod. Eur.*
306.

Heredes episcopi seu aliorum clericorum, qui filios suos in obsequium ecclesie commendaverint, et terras vel aliquid ex munificentia ecclesie possederint, si ipsi in laicis reversi fuerint aut de servitio ecclesie, cuius terram vel aliquam substantiam possidebant, discesserint, statim quod possidebant amittant. Sed et de omnibus clericis, qui de rebus ecclesie quecumque possederint, servetur hec forma; ne quanvis longa possessio dominium ecclesie a rebus sibi debitis quandoque secludat, quia et canonum auctoritas ita commendat. Sed et vidue sacerdotum vel aliorum clericorum, que filios suos in obsequium ecclesie commendant, pro sola miseratione de rebus ecclesiasticis, quas pater tenuit, non efficiantur exteri.

V, 1, 2. l. 1. mox cum ep. V 20. || l. 3. inventarium de rebus ecclesie V 1, 2. fuerat E 1. suam R 1. suscriptione] ita R 1. 2. V 7; scriptione R 3; subscriptione cett. || l. 4. episcopi] eps R 1. dum deest R 1. || l. 5. deminutum] ita R 1. 3. E 1; diminutum cett. || l. 6. pervenerit] providerit R 3; provenerit R 2. V 1, 2. facultates — videntur R 1. || l. 7. derelicta E 1. || l. 9. acceptum] susceptum V 1, 4, 5. aumento R 1; aumento E 2. rem] ita R 1. E 1. V 3, 4, 7; res cett. ad ius reducat] reducat ad ius V 2; ad huius reducat E 1. V 3; ad iure reducat E 2; ad iure ducat eius V 7; ad eam reducat V 17. Pith. ecclesiam Pith. calumnia R 1, 3. || l. 10. et deest R 1. vel] et E 1. V 2.

V, 1, 3. Codd. R 1, 2, 3. E 1, 2. V 1, 2, 4, 5, 7. (17, 18). — l. 12. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 4, 5, 7, 17; deest cett. || l. 13. vindicionibus] ita R 1. E 2; venditionibus cett. || l. 15. vindiderit R 2. || l. 16. venditio R 2, 3. E 1. V. sive] ita R. E 1. V 1, 2, 7, 18; aut cett.

V, 1, 4. Codd. R 1, 2, 3. E 1, 2. V 1, 2. (3, 4, 5), 7. (17, 18). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 4, 5, 7; deest cett. || l. 21. sen] ita R. E 1. V 1, 6; sibe E 2; sive alii. || l. 22. possiderint R 2. V 7. si ipsi — discesserint] si postea de servitio ipsius ecclesie possederint R 3. || l. 23. laicis] ita R 1, 2. E 1. V 2, 7; laicos E 2; laicos cett. || l. 24. statim] sta V 3; tamen E 1. quod] que V 2. et de] in R 3. V 1, 7; et in E. cett. || l. 25. quecumque] quodcumque R 3. V 18. ne] nec R 2. E 2. l. 26. a deest V 2. || l. 27. autoritas R 1. sacerdotum — clericorum des. R 2. || l. 29. exteri] ita R 1, 3; deest R 2; extranei E 2 (man. alt.). V 17 (in marg.). 18; extrane V 7; extorres E 2 (man. pr.). cett.

LL. Sect. 1. I.

Recc. Err.] II. TITULUS: DE DONATIONIBUS GENERALIBUS.

- I. Ne valeat violenter facta donatio.
 II. De donationibus regis.
 III. De rebus marito vel uxori a rege donatis.
 IIII. De rebus extra dotem uxori a marito conlatis. 5
 V. De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.
 VI. De rebus traditis vel per scripturam donatis.
 VII. De rebus inter maritum et uxorem invicem datis.

V, 2, 1. Recc. Err.]**I. ANTIQUA.**

Ne valeat violenter facta donatio. 10

= *Cod. Eur.*
309.

Donatio, que per vim et metum fuerit extorta, nullam habeat firmitatem.

V, 2, 2. Recc.]**II.**

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De donationibus regis.

cf. Cod. Eur.
305.

Donationes¹ regie potestatis, que in quibuscumque personis conferuntur sive conlate sunt, in eorum iure persistent; quia non oportet principum statuta convelli, que convellenda esse percipientis culpa non fecerit.

Err.]**II.**

De donationibus regis.

Donationes regie potestatis, que in quibuscum- 15
 que personis conferuntur sive conlate sunt, in eorum iure persistent, in quorum nomine eas potestas contulerit regia; ea videlicet ratione, ut ita huiusmodi regalis munificentie conlatio adtributa in nomine eius, 20
 qui hoc promeruit, transfusa permaneat, ut, quicquid de hoc facere vel iudicare voluerit, potestatem in omnibus habeat. Quod si etiam his, qui hoc promeruit, intestatus discesserit, debitis secundum 25
 legem heredibus res ipsa successionis ordine pertinebit, et infringi conlate

TIT. II. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 7.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 3. regis E 1. || l. 7. per scripturam] ita E 1; per scriptura R 1; pro scripturam R 2; scriptura E 2. 30

V, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 4. 5. 7. 17; *deest cett.* || l. 11. per *deest* V 7. metu R 2. V 7. extorta] exerta R 3; experta E 1; exorta *corr.* extorta V 1. nullam] nullatenus E 2. abeat R 2. E 2. V 7.

V, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. — l. 13. FL. — REX *des.* R 2. 3. CHIND.] CNDS R 1. || l. 16. conferuntur] transferuntur R 1. || l. 19. que — fecerit *des.* R 3.

V, 2, 2. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 16. 18. 19). — l. 12. II] FLS CDS REX 35
add. E 2; FLS CHDS REX *add.* V 1. 4. 5; FLS CHNDS REX *add.* V 2; FLAVIUS GLORIOSUS CINCTASVINTUS REX *add.* V 15. *Mad.*; ANTIQUA *praeterea add.* V 4. 15. || l. 14. De *deest* E 1. l. 15. Donatio E 1. || l. 17. in quorum — po- 40
testas des. V 7. cas] eius E 1. || l. 18. contulit V 1. regia] regis E 2. || l. 19. rationem servata V 3. || l. 21. promeruit] promeruerit V 8; premeruerit E 1; promeruerat *Mad.* || l. 22. ut] et V 7. 18. 19. || l. 24. his] ita E 1. V 2; is *cett.* 45
 promeruerit *Mad.*

1) De utraque huius legis forma cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 143.

Erv.] munificentie gratia nullo modo poterit; V, 2, 2.
quia non oportet principum statuta convelli, que
convellenda esse percipientis culpa non fecerit.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

V, 2, 3.

5 De rebus marito vel uxori a rege donatis.

Speciali¹ iure decernitur, ut de rebus regia donatione conlatis, si in nomine
mariti fuerit conscripta donatio, nihil sibi exinde mulier, excepto quod in dote per-
ceperit, debeat vindicare. Idemque et si in nomine mulieris inveniatur facta donatio,
nihil sibi vir exinde post eius obitum adtemtet aliquatenus usurpare vel iuri proprio
10 mancipare, nisi quod meruerit uxoris largitate percipere.

Recc.] III. ANTIQUA.

De rebus extra dotem uxori a
marito conlatis.

Si² mulier a marito extra dotem de
15 quibuscumque rebus, quacumque donatione
vel profligatione conquisitis aut illi debitis,
quoquo tempore quodcumque donatum
acceperit, si filii de eodem coniugio
fuerint procreati, mulier usque ad diem
20 obitus sui secunda possideat et de quinta
tantundem parte earum rerum faciendi
quod voluerit potestatem obtineat; post
obitum vero suum reliqua integra et

Erv.]

III.

V, 2, 4.

De rebus extra dotem uxori a marito
conlatis.

Si³ mulier a marito extra dotem de quibus-
cumque rebus, quacumque donatione vel profliga-
tione conquisitis aut illi debitis, quocumque tem-
pore quodcumque donatum acceperit, si filii de
eodem coniugio fuerint procreati, mulier usque ad
diem obitus sui secundum voluntatem vel
ordinationem testatoris secunda possideat et de
quinta tantundem parte earum rerum faciendi
quod voluerit potestatem obtineat. Fructus
tamen, sicut testator ipse, qui hoc testavit,

25

V, 2, 2. l. 1. gratia] gratie (*al. man. post
add.*) E 2; *deest* V 7. || l. 2. convelli que *des.*
V 3. que *deest* V 1. || l. 3. percipientis V 17
(*percipientis in marg.*). *Pith.*

V, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 19). — l. 4. ANTIQUA]
deest R 2. 3. E 2. V 1. 2. 3. 4; NOVITER EMENDATA *add.* V 15. 17. 19. || l. 7. dotem R 1. per-
30 ceperit] acceperit V 7. || l. 8. vindicare V 1. Idemque] *ita* R 1. 2. E. V 7; Item R 3; Itemque V 3. 4. 5.
Mad.; Ideoque V 1. 2. 17. 18. *Pith.* invenitur R 3. E 2. V 1. 3. 4. 7. 8. 14. 15. || l. 9. iuri] vi E 1.
l. 10. percipere] accipere V 7.

V, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. V 7. — l. 11. AN-
TIQUA *deest* R 2. 3. || l. 16. conquesitis R 1.
35 l. 17. quoquo] quoquumque V 7. quodcumque *deest*
R 2. || l. 20. obitus sui] secundum volun-
tatem vel ordinationem testatoris *add.*
V 7. || l. 21. tantundem R 2. V 7; tantum R 3.
l. 22. potestatem] firmitatem V 7. || l. 23. reliqua]
40 reliquam ispecialem testationem de ipsis
frugibus non extiterit post obitum vero
suum reliqua V 7.

V, 2, 4. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8.
14. 15. 17. 18. 20). — l. 11. III] ANTIQUA *add.*
E 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15.
l. 12. uxore E 1. || l. 15. quacumque *deest* V 1.
l. 16. quocumque] quodcumque V 1. || l. 18. eo-
dem] eorum V 4. 8. || l. 20. et *deest* E 1. et de
quinta — obtinent] *ita fere* E. V 1. 2. 14. 17. *Pith.*;
des. V 3. 5. *Mad.*; *hoc loco om., sed infra post in-*
stituerit add. V 4. 8. 18. || l. 21. partem E.
l. 22. obtinent] habeat E 1; habeat vel obtineat
V 2. Fructus — instituerit (*p.* 212, l. 7)] Fructum
tamen *etc. al. man. post add.* E 2.

45 1) Cf. IV, 2, 16. 2) Cf. IV, 5, 1. 2; Brunner l. c. (*v. supra* p. 195, n. 1) p. 45;
'N. Arch.' XXVI, p. 140 sq. Haec lex, cum deroget capiti 319 Codicis Euriciani, a Leovigildo
addita esse videtur, qui etiam c. 319 huic legi accommodavit; v. V, 2, 5. 3) Ervigius eodem
modo atque hanc legem correxit V, 2, 5.

V, 2, 4. *Recc.*] intemerata filiis ex ipso viro procreatis derelinquat, et nulla occasione exinde, excepto, ut dictum est, quintam partem, quidquam aliud mulier alienare presumat. Quod si ex ipso coniugio filii non fuerint procreati, quidquid mulier de rebus sibi donatis facere elegerit, liberam habeat potestatem. Ceterum si intestata discesserit, ad maritum eius, si suprestis extiterit, donatio revertatur. Sin autem maritus non fuerit, ad heredes mariti, qui donationem fecit, eadem donatio pertinebit. Simili ratione et de viris precipimus custodiri de his, que ab uxoribus tempore quocumque donata perceperint.

V, 2, 4. l. 3. excepto] cepto V 7. quinta R 2. || l. 4. aliud R 2. || l. 7. donatis] iuxta prescriptis testatoris hordinem *add.* V 7. || l. 9. ad m.] aut marito R 2. suprestis R 2; superest R 3. || l. 10. revertat V 7. Sin] Si R 2. V 7. || l. 14. custodiri — tempore] custodire V 7.

Err.] expendendi vel utendi potestatem habere potuit, ita et illa, que usu hoc ad possidendum percepit, omnia, dum advixerit, sine cuiuslibet inquietudine, suis incunctanter utatur expensis; si tamen 5 idem testator aliquam specialem testationem de ipsis frugibus non instituerit*; post obitum vero suum reliqua integra et intemerata filiis ex ipso viro procreatis derelinquat, et nulla occasione cuiquam exinde, excepto**, 10 ut dictum est, quintam partem, quicquam aliud mulier alienare presumat. Quod si ex ipso coniugio filii non fuerint procreati***, quicquid mulier de rebus sibi donatis iuxta prescriptum testatoris ordinem facere elegerit, liberam habeat 15 potestatem. Ceterum si intestata discesserit, ad maritum eius, si subprestis extiterit, donatio revertatur. Sin autem maritus non fuerit, ad heredes mariti, qui donationem fecit, eadem donatio pertinebit. Similem rationem de viris precipimus 20 custodiri de his, que ab uxoribus tempore quocumque donata perceperint.

*) V 4. 8. 18 *add.*: et de quinta tantumdem parte earum rerum faciendi quod voluerit potestatem obtineat; V 8 *praeterea add.*: 25 Veruntamen, cum provenerit ab ipso viro suarum rerum pars quinta quibuslibet ante non esse donata.

**) E 2 *al. man. add.*: exceptis frugibus; V 2. 4. 8: exceptis frugibus et quinta parte, 30 ut dictum est, mulier alienare; V 3: exceptis frugibus mulier alienare; V 5. *Mad.*: mulier exceptis fructibus alienare.

***) V 4. 8 *add.*: aut nepotes non sunt.

V, 2, 4. l. 1. vel utendi *des.* E 2. || l. 2. po- 35 tuit] poteri E 2. usu] ad usum E 2. || l. 3. percepit V 1. 3. 4. 18. 20. omnibus V 2. 8. || l. 4. inquietudinem E 2. || l. 5. utetur V 1. || l. 7. frugibus] fructibus E 1. || l. 8. suo E 2. || l. 10. cuiquam] ita E 1. *Pith.*; quicquam E 2. V 1. 3. 4. 5. 40 exinde — quicquam *des.* V 1. excepta E 2. *Pith.* l. 11. ut] quod E 2. quinta parte *Pith.* quicquam] det de E 2. aliud] illud E 2; illud *corr.* aliud V 1. || l. 12. mulier *deest* V 1. || l. 14. iusta E 2. || l. 15. elegerit V. || l. 17. subprestis] ita 45 E 2; supprestis V 3. 4. *Mad.*; superstis E 1. V 1. 5; superstes V 2. *Pith.* || l. 18. Sin] Si E 1. V 1. 2. l. 19. fecit] conscripsit V 1. 5. 18. || l. 20. Similem rationem] Simili ratione et E 2. V 18. || l. 21. custodire V 1. qui E 1. V 2. tempore *deest* V 3. 50 l. 30. quintam partem V 2.

Recc. Err.]

V. ANTIQUA.

V, 2, 5.

De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.

= Cod. Eur.
319.

¶ Maritus¹ si uxori sue aliquid donaverit, et ipsa post obitum mariti sui in nullo scelere adulterii fuerit conversata, sed in pudicitia permanserit, aut certe si ad alium maritum honesta coniunctione pervenerit, de rebus sibi a marito donatis possidendi et post obitum suum¹, si filios* non habuerit, [relinquendi cui voluerit]

Recc. des. | Err.] secundum² voluntatem testatoris

Recc. Err.] [habeat potestatem.] Ceterum si filios* non relinquens intestata discesserit, aut ad maritum eius, si suprestis extiterit, aut ad heredes mariti, qui donationem conscripsit, eadem donatio pertinebit. [Si autem per adulterium seu per inhonestam coniunctionem se miscuisse convincitur, quidquid de facultate mariti sui fuerat consecuta, totum incunctanter amittat, et ad heredes donatoris¹ vel ad filios [legitimos revertatur].

*) V 4. 8: filios aut nepotes.

15 Recc.]

VI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De rebus traditis vel per scripturam donatis.

cf. Cod. Eur.
308.

Res³ donate, si in presenti tradite sunt, nullo modo repetantur a donatore. Quod si etiam provenerit, ut quod donatur longe sit positum⁴, pro id donatio evacuari non poterit; quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam apud illum scriptura

Err.]

VI.

V, 2, 6.

De rebus traditis vel per scripturam donatis.

Res donate, si in presenti tradite sunt, nullo modo repetantur a donatore. Quod si etiam provenerit, ut quod donatur longe sit positum, pro id donatio evacuari non poterit; quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam apud illum scriptura donatoris habetur, in cuius nomine

25 V, 2, 5. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 17. 18). — l. 1. ANTIQUA] deest R 2. 3. E 1. 2. V 3. 4. 5; EMENDATA add. V 17. || l. 2. fuerit] bis scr. R 1; fuisset V 1. || l. 6. sibi illis V 2. || l. 8. secundum vol. testat. des. R. V 7. 18. voluntatem E 2. || l. 10. suprestis R 2. V 2. 3. 4; subprestis E 2; superest R 3; superestis B 1; superstis V 1. 5. ad deest R 1. || l. 12. fuerit R 1. V, 2, 6. Codd. R 1. 2. — l. 16. CNDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2. || l. 19. in presenti tradite] sic R 1. 2. sint R 2. || l. 21. ut deest R 1. donator R 2. || l. 22. pro id — apud illum des. R 1.

35

40

V, 2, 6. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 15. VI] PLS CHDS REX add. V 1. 4; FLAVIUS CHINDSDS REX add. V 7; PLS RCTS REX add. E 2; PLS GLS RCSDS REX add. V 2; ANTIQUA add. V 15; ANTIQUA NOVITER EMENDATA add. V 8. || l. 19. presenti] ita E 1. V 1—5. 7. 8. 14. 15. 17. 18. 20. Pith.; presente E 2; presentia testium Mad. sint E 2. l. 21. ut] aut E 2; deest V 5. quod deest V 1. 4. 8. donatur] donator E 1. V 1. 2. 4. 5. 8. positus V 1. 2. 4. 5. 8. || l. 22. id] ita E. V 2. 7; eo cett. l. 23. apud] ita E 2. V 7; apud cett. || l. 24. scripturam E 1. donatoris] ita E. V 1. 4. 7. 8. 14. 15. 17. 18. Pith.; vel donatio donatoris V 2; donationis V 3. 5. Mad.

1) Lex ab Eurico data, a Leovigildo secundum legem IV, 2, 4 correctata est. Leovigildus addidit verba si filios non habuerit et Ceterum si filios — pertinebit. Cf. Brunner l. c.; 'N. Arch.' XXVI l. c. 2) Cf. p. 211, n. 3. 3) Cf. Dahm, 'Studien' p. 76. 4) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 1, 4. Interpr.: Quaecumque persona . . . si villam . . . vendiderit et forsitan postea opponere velit, quod minus pretii acceperit, quam res valebat, quia forte agrum, quem vendidit, longe positus ignorasse se dicat, non ideo venditio poterit revocari.

V, 2, 6. *Recc.*] donatoris habetur, in cuius nomine conscripta dinoscitur. Hoc tantum observandum est, ut, si donator dixerit, nec dedisse nec direxisse scripturam, sed sublatam sibi fuisse, tunc ille, cui res donate sunt, per testem convincat, ab ipso donatore eandem aut traditam sibi aut directam vel ex eius voluntate in potestate sua redactam, et dum probaverit, stabilis habeatur. Quod si probare neclexerit, invalida remanebit; si tamen qui donabit voluerit. Illud sane addi placuit, ut, si quisque scripturam de suis rebus in quibuslibet personis ediderit, si eam vivendo illi, in cuius nomine scripta est, non tradiderit, quamlibet tradita non sit, tamen, dum post eius obitum repperta fuerit, ille sibi eam vindicabit cum omnibus rebus, que ibi conscripte sunt, in cuius nomine donator eam fieri voluisse cognoscitur. Quoniam iustum omnino est, ut talis scriptura robor plenitudinis habeat, quam vivens donator ita salvabit, ut nequaquam videatur aliquatenus inmutata. Quod si ipsum, cui res donate fuerant, fatalis casus ab hac vita subduxerit, antequam rem sibi donatam caperet, ad donatorem vel ad heredes donatoris res ipsa pertineat. Qui¹ vero sub hac occasione

V, 2, 6. l. 1. nomine conscripta] nomen scriptura R 2. || l. 4. iscripturam R 1. || l. 6. donatorem R 2. || l. 8. vel ex — redactam des. R 1. l. 9. redacta R 2; deest R 1. provaverit R 2. abeatur R 2. || l. 12. si voluerit R 2. || l. 13. quisque] quicumque R 2. || l. 15. iscripta R 1. l. 19. que] qui R 2. nomen eam donator R 2. l. 22. abeat R 2. || l. 23. salvavit R 2. || l. 26. ac R 2. || l. 28. donatoris heredes R 2.

Erz.] conscripta esse dinoscitur. Hoc tantum observandum est, ut, si donator dixerit, nec dedisse nec direxisse scripturam, sed sublatam sibi fuisse, tunc ille, cui res donate sunt, per testem convincat, ab ipso donatore eandem aut traditam sibi aut directam vel ex eius voluntate in potestatem suam redactam, et dum probaverit, stabilis habeatur. Quod si probare neglexerit, tunc ille, qui scripturam fecit, iuraturus est, quia eandem scripturam neque per se dedisset neque direxisset, nec per voluntatem suam factum esse, ut eadem scriptura in manus eius veniret, a quo eam videtur repetere, et sic invalida remanebit; si tamen qui donabit voluerit. Illud sane addi placuit, ut, si quisque scripturam de suis rebus in quibuslibet personis ediderit, si eam vivendo illi, in cuius nomine scripta est, non tradiderit, quamlibet tradita non sit, tamen, dum post eius obitum reperta fuerit, ille sibi eam vindicabit cum omnibus rebus, que ibi conscripte sunt, in cuius nomine donator eam fieri voluisse cognoscitur. Quoniam iustum omnino est, ut talis scriptura robor plenitudinis habeat, quam vivens donator ita salvavit, ut nequaquam videatur aliquatenus inmutata. Nam si scripturam ipsam vel rem conditor, dum viveret, nullo modo tradidit, sed apud se retinuit, et voluntatem suam in postmodum inmutavit, illud

V, 2, 6. l. 1. conscripta esse dinoscitur] scripta edetur *al. m. corr. c. e. d. E 2*; esse *deest V 7. l. 4. ille vir cui Mad.* || l. 5. eandem rem *V 1. 2. 4. 5. 8.* || l. 6. ex *deest V 1. 2.* || l. 7. potestate sua *V 1. 2.* suam red.] suarum dictam *E 1.* probaverit *E 2. V 7.* || l. 9. fecit] *ita E 1. V 1. 3. 7;* fecerit *cell.* iuratus *E 1.* || l. 11. nec] neque *E 2. V 1. 2.* || l. 12. esset *V 1. 2. 18.* eandem scripturam *E 2. V 2;* eam scripturam *V 7.* || l. 13. manu *V 7.* || l. 15. donavit *V 1.* Illud] *ita E 2. V 7;* Illud *cell. l. 18. scripta] scriptura E; iscriptura V 7.* || l. 21. sibi eam] si eam *E 1.* vindicabit *V 1. 2.* conscripte] *scripte Mad.* || l. 22. donator] dator *V 1.* || l. 23. cognoscitur] agnoscitur *V 1. 2.* || l. 24. plenitudinem *E 2.* || l. 25. salvavit] *serbabit E 2; servavit V 2.* l. 27. conditor eius *E 2. V 4. 5. Mad.* || l. 29. in *deest V 1. 2.* illud] *ita E 2. V 7; illud cell.*

1) *Res sub retentione ususfructus donatae secundum Legem Romanam Vis. C. Th. VIII, 5, 2 sine traditione in proprietatem accipientis transierunt, cum secundum Interpretationem legis illius 'reservatio ususfructus pro traditione haberetur'; cf. H. Brunner, 'Rechtsgesch. der röm. u. german. Urkunde' p. 117 sq. Aliter Chindasvindus tales donationes revocabiles esse voluit, ut erant secundum leges Romanas donationes mortis causa (cf. Puchta, 'Institutionen' § 205).*

Recc.] largitur, ut eandem rem ipse, qui donat, usufructuario iure possideat, et ita post eius mortem ad illum, cui donaverit, res donata pertineat, quia similitudo est testamenti, habebit licentiam inmutandi voluntatem suam, quando voluerit, etiam si in nullo lesum fuisse se dixerit. Ille vero, qui falsa donatione circumventus aliquid in utilitatem donatoris expendit, aut ab ipso donatore recipiat aut ab eius heredibus, ne iniuste damna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat.

15

20

25

30

Err.] potius firmissimum erit, quod post V, 2, 6. testationem non tradite scripture definisse cognoscitur. Quod si ipsum, cui res donate fuerant, fatalis casus ab hac vita subduxerit, antequam rem sibi donatam caperet, ad donatorem vel ad heredes donatoris res ipsa pertineat. Qui vero sub hac occasione largitur, ut eandem rem ipse, qui donat, usufructuario iure possideat, et ita post eius mortem ad illum, cui donaverit, res donata pertineat, quia similitudo est testamenti, habebit licentiam inmutandi voluntatem suam, quando voluerit, etiam si in nullo lesum fuisse se dixerit. Ille vero, qui falsa donatione circumventus aliquid in utilitatem donatoris expendit, aut ab ipso donatore recipiat aut ab eius heredibus, ne iniuste damna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat. Certe si quisquis ille rem donatam, sive per traditionem condite scripture sive per consignationem vel traditionem rerum, in iure suo perceperit, et conplacuerit ei, ut donator rem ipsam per voluntatem eius, qui eam donatam percepit, possideat, iam si in postmodum fortasse contigerit, ut ipse, qui rem donatam perceperat, vivente donatore moriens ab hac vita discedat: quicquid de re sibi donata iudicare voluerit, licentiam habeat. Quod si intestatus discesserit, non ad donatorem, sed ad heredes eius, qui rem donatam percepit, res eadem sine dubio pertinebit.

Recc. Err.]

VII. ANTIQUA.

V, 2, 7.

De rebus inter maritum et uxorem invicem datis.

cf. Cod. Eur.
307.Maritus¹ si uxori sue aliquid donaverit, de hoc, quod ipsa sibi habere voluerit,

35 V, 2, 6. l. 4. quia] qui R 1. || l. 9. utilitate
R 2. expendidit R 2. || l. 10. recipiat] percipiat
R 2. || l. 12. abere R 2.

40

45 V, 2, 7. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17. 18. 20). — l. 32. ANTIQUA *deest*
R 2. 3. E 1. V 1. 4. 5. 20. || l. 34. uxori — ipsa *des.* V 3. ipsam E 2. sibi *deest* R 2. 3. E. V 2. 7. 17. 18.

V, 2, 6. l. 4. fatali E 1. subduxerit *corr.*
subtraxerit E 2. || l. 8. donat] donatus E 1; donat
al. m. corr. ordinabit E 2. sic ita V 1. || l. 13. fal-
sam donationem E 2. || l. 14. utilitate E 2. ex-
penderit E 2. V 1. 4. 5. ipso pro donatore E 2.
l. 16. dampnum V 2. || l. 18. traditione E 1.
l. 20. in iure suo] iure suo E 2; in ius suum
V 8. et conplacuerit — percepit *des.* V 7.
l. 21. donator rem] donatorem E 1. || l. 24. ut
ipsi E 1; ut si ipse V 2.

1) *Donationes inter coniuges post primum matrimonii annum leges Visigothorum concedebant;*
v. III, 1, 5 (p. 129); *cf.* V, 2, 4. 5.

V, 2, 7. *Recc. Erv.*] scriptura manus sue suscriptione vel signo confirmet, ita ut duo aut tres testes ingenui suscriptores vel signa facientes accedant; et sic voluntas ipsius habeat firmitatem. Similis et de uxoris voluntate, que in maritum conferre voluerit, donationis hec forma servetur, si tamen violenter a viris non fuerit exacta donatio¹; servata legum in omnibus sanctione, que in decernendis facultatibus dinoscitur⁵ ordinata consistere.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE PATRONORUM DONATIONIBUS.

- I. Si his, qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius patronum aut filios patroni relinquunt.
- II. De armis, que dantur saionibus in patrocinio constitutis, et de acquisitionibus¹⁰ eorum.
- III. De rebus in patrocinio conquisitis vel a patrono conlatis.
- III. De rebus in patrocinio acceptis et conquisitis.

V, 3, 1. *Recc. Erv.*]

I. ANTIQUA.

Si his, qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius patronum¹⁵ aut filios patroni relinquunt.

^{= Cod. Eur. 310.} [Si² quis] ei, quem in patrocinio habuerit, [arma dederit vel aliquid donaverit, aput ipsum que sunt donata permaneant. Si vero alium sibi patronum elegerit, habeat licentiam, cui se voluerit commendare; quoniam ingenuo homini non potest proiberi, quia in sua potestate consistit; sed reddat omnia patrono, quem deseruit.²⁰ Similis et circa filios patroni vel filios] eius, qui in patrocinio fuit, [forma servetur: ut, si tam ipse], qui in patrocinio fuit, quam filii eius filiis patroni [obsequi voluerint, donata possideant. Si vero patroni filios vel nepotes] ipsis nolentibus [crediderint relinquendos, reddant universa, que parentibus eorum a patrono donata sunt]. Quicumque autem in patrocinio constitutus sub patrono [aliquid adquisierit, medietas ex²⁵ omnibus in patroni vel filiorum eius potestate consistat; alia vero medietatem idem buccellarius, qui adquisibit, obtineat. Quod si buccellarius filiam tantummodo

V, 2, 7. l. 1. scripturam R 3. E 1. V. manus sue] manue R 1; manu sue E 2. V 7. suscriptione] ita R; suscriptionem E 2; subscriptionem V 7; subscriptione celt. signum R 2. aut tres] vel tres R 3. V 2. 18. || l. 2. suscriptores] ita R. V 7; sub iscriptores E 2; subscriptores celt. suscriptores — accedant] praesentes fiant R 3. facienda V 7. || l. 3. que] qui R 2. E 1. || l. 5. sanctionem R 2. V 7. discernendis V 1. 2. 18. || l. 6. hordinata R 2. V 7. consistere] conserbet E 2.

TIT. III. *Lemma. Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 8. his] quis E 2. filiis R 1. eius] eius aput R 2. patrono R 1; patronam E 1. filios] filius E 1. || l. 9. relinquat E. || l. 10. in deest R 1. 35 l. 12. patronitio R 2. || l. 13. patronitio R 2.

V, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17. 18). — l. 14. ANTIQUA deest R 2. 3. E. V 1. 3. 4. 5. || l. 15. Si his — relinquat des. R 3. is V plerique. patronitio R 2. aut patronum R 2; aut patronam E 1; si aut patronum (ubi si aut al. n. post add.) E 2. || l. 16. relinquat R 1. l. 18. helegerit R 1; eligerit E 2. || l. 19. quoniam] que E 2. homini] omnino R 2. || l. 20. proi- 40 bere R 2. V 7. quia] qui R 1. 3. sed deest E 1. patrono] patro R 1. deseruit] servit R 2. l. 21. vel] et V 1. 4. 5. || l. 22. filiis] deest R 2; filius E 1; filios V 7. obsequi] obsequium R 2; obsequii E 1. || l. 23. donata] data E 2. possideant] possideat. Si vero patroni obsequi voluerint donata possideat R 1. filius E 1. || l. 24. parentibus] a p. E 1; patribus R 2. || l. 26. filiorum] filios E 2. eius] ipsius R 3. E 1. V 1. 2. 3. 7. 17. 18. aliam R 3. E 1. V. || l. 27. buccellarius hic et infra 45 E 2. V. adquisivit E 1. V.

1) Cf. V, 2, 1. 2) De diversitate huius formae legis ab Euriciana cf. E. Gaupp, 'Germanist. Abhandlungen' p. 38 sq.; 'N. Arch.' XXIII, p. 436.

Recc. Euv.] reliquerit¹ et filium non reliquerit, [ipsam in potestate patroni manere **V, 3, 1.** iubemus; sic tamen, ut ipse patronus equalem provideat, qui eam sibi possit in matrimonium sociare¹; et quidquid patri vel matri eius fuerat datum, ad eam pertineat. (Quod si ipsa sibi contra voluntatem patroni¹ inferiorem [forte elegerit, quidquid patri eius a patrono fuerit donatum vel a parentibus patroni, patrono vel heredibus eius restituatur¹].

Recc. Euv.]

II. ANTIQUA.

V, 3, 2.

De armis, que dantur saionibus in patrocínio constitutis, et de acquisitionibus eorum.

^{= Cod. Eur. 311.} [10

Arma, que saionibus pro obsequio donantur, nulla ratione a donatore repetantur; sed illa, que, dum saio est, adquisivit, in patroni potestate consistant.

Recc. Euv.]

III. ANTIQUA.

V, 3, 3.

De rebus in patrocínio conquisitis vel a patrono conlatis.

Sicut supra¹ dictum est, si quis cum aliquo patrocínii causa consistat, et ali-
quid, dum cum eo habitat, adquisierit, si ei infidelis inveniatur vel eum derelinquere
voluerit, médietas adquisite rei patrono tradatur; aliam vero medietatem qui adquisivit
obtineat, et quidquid ei ipse donavit, recipiat.

Recc. Euv.]

III. ANTIQUA.

V, 3, 4.

De rebus in patrocínio acceptis et conquisitis.

Ita ut supra² premissum est, quicumque patronum suum reliquerit et ad alium
se forte contulerit, ille, cui se commendaverit, det ei terram; nam patronus, quem
reliquerit, et terram et que ei dedit obtineat.

Recc. Euv.] III. TITULUS: DE COMMUTATIONIBUS ET VENDITIONIBUS.

I. Ut ita valeat commutatio, sicut et emtio.

II. Ut, si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.

V, 3, 1. *l. 1.* dereliquerit *E 1*; relinquerit *E 2*. et filium] et filios *R 2*; et filium non rel.
des. E 2. V 2. 17. manere iubemus] iubemus esse *R 2*. || *l. 2.* sic — ipse] si tamen ipse *V 1. 4.*
l. 3. matrimonium] ita *R 1. Eur.*; matrimonio *cott.* sociari *R 1*; copulari *R 3.* datum] donatum *Mad.*
l. 4. inferiorem se *E 2. V 2.* forte] fortem *R 1*; *deest E 2*; forte maritum elegerit *V 1—5.* || *l. 5.* eius]
30 vel matri *add. V 4. 8.* fuerit] ita *R 1. 2. V 7*; fuerat *cott.* || *l. 6.* restituat *R 3. E 2. V 17. 18.*

V, 3, 2. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17. 19).* — *l. 7.* ANTIQUA *deest R 2. 3.*
V 1. 4. || *l. 10.* a saionibus *E 1.* obsequium *R 2.* ad donatore *E 1. V 7.* || *l. 11.* est *deest R 2.*
consistat *R 2. E 2.*

V, 3, 3. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18).* — *l. 12.* ANTIQUA
35 *deest R 2. 3. V 1. 3. 4.* || *l. 14.* Sicut supra dictum est *al. m. post add. E 2.* supra] superius *V 1. 2.*
5. 17. aliquo] alio *E 2. V 2.* patronii *R 2. V 18*; patrocínio *E 2.* || *l. 15.* ei] et *R 1.* vel si *E 2.*
V 2. relinquere *V 2. 7. 18.* || *l. 16.* alia *R 2.* adquisivit] ita *R. E. V 1—8. 14. 15. 17. 18*; labo-
ravit *Mad.* || *l. 17.* ipse] ita *R 1. 3. E. V 1—8. 14. 15*; *deest R 2*; patronus *Mad.* donaverit *R 1.*

V, 3, 4. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2 (repetitum in margine E 2'). V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14).* —
40 *l. 18.* ANTIQUA *deest R 3. E 1. V 1. 2. 3. 4.* || *l. 20.* Ita ut s. pr. est *des. E 2.* ad alium tendens
E 1. 2. V 1. 4. || *l. 21.* se forte] se fortas e *E 2. V 4. 8. 14*; fortasse se *V 2.* contulerit *E 2'. V 7.*
det] donet *E 1. 2. V 3. 5.* || *l. 22.* reliquerit] ita *R 2. E 2. V 1. 2*; relinquerit *R 1*; reliquit *E 1*; relin-
quit *cott.* et terram *des. E 2'. que] quod E 2. V 3. 4. 5.* dederit *R 2.* obtineat] pro una
distinctione servata *add. V 5.*

45 TIT. IV. Lemma. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7.* — *l. 23.* VINDICTIONIBUS *E 2.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — *l. 25.* vinditor *R 2.*

1) *V, 3, 1.* 2) *Ibidem.*

- Recc. Erv.] III. Ne valeat violenter facta venditio.**
- III. Si arris datis pretium non fuerit inpletum.
- V. Si pars pretii data non fuerit.
- VI. Si fraus in pretio rei vendite fiat.
- VII. Si dicat quis rem suam vili pretio vindidisse. 6
- VIII. De his, qui aliena vendere vel donare presumerint.
- VIII. Quod rem in contentione positam non liceat vindere vel donare.
- X. Si se permittat ingenuus venundare.
- XI. De viris ac mulieribus ingenuis a servo vel ingenuo venditis.
- XII. Non licere parentibus filios suos quocumque contractu alterius dominio 10
subiugare.
- XIII. De servorum venditis rebus.
- XIII. Si servus venditus in priorem dominum crimen obiciat.
- XV. Ut servi venditi facultatem dominus querat.
- XVI. Si servus sit de suo peculio emtus. 15
- XVII. Ut nullus servum suum vendat invitus.
- XVIII. Si servus pro crimine quocumque contractu ad dominium transierit alterius.
- XVIII. De non alienandis privatorum et curialium rebus.
- XX. Si res ille vendantur aut donentur, que prius debuerant per iudicium
obtineri. 20
- XXI. De mancipiis ab hostibus occupatis ac venditis.
- XXII. Quo presens liber debeat pretio comparari.

V, 4, 1. **Recc. Erv.]**

I. ANTIQUA.

Ut ita valeat commutatio, sicut et emtio.

= *Cod. Eur.*
293.

[Commutatio], si non fuerit per vim et metum extorta, [talem qualem et emtio 25
habeat firmitatem].

V, 4, 2. **Recc. Erv.]**

II. ANTIQUA.

Ut, si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.

= *Cod. Eur.*
295.

[Si venditor non sit idoneus], ingenuum [fideiussorem dare debet emtori], et
emtio habeat firmitatem. 30

V, 4, 3. **Recc. Erv.]**

III. ANTIQUA.

Ne valeat violenter facta venditio.

= *Cod. Eur.*
286.

[Venditio per scripturam facta plenam habeat firmitatem]. Ceterum, [si etiam

l. 1. venditio] donatio E 2. || l. 4. vindite E 2. || l. 5. vendidisse E 1. || l. 6. vindere E 2.
l. 7. contentione R 2. E 2. bindere E 2. || l. 8. venundari E. || l. 10. dominio] dño (= domino) 35
E 2. || l. 12. vinditis R 1. || l. 14. querat] requirat R 1. || l. 17. crimen E 1. quoc.] cocumque
R 1. || l. 18. curialibus R 1. E 1. || l. 19. debuerunt R 2; debuerint E 1. || l. 20. obtinere R 1.
l. 21. ac] hac R 2. E 2. || l. 22. Quo] Quod R 2. E. preses R 1. pretium R 1.

V, 4, 1. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 20). — l. 23. ANTIQUA *deest* R 2. 3.
E 2. V 1. 3. 4. 14. 20. 40

V, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 19. 20). — l. 27. ANTIQUA *deest*
R 2. 3. V 1. 3. 4. 14. 20. || l. 29. sit] ita R. V 3. 7. 19; fuerit *cest.* ingenuum] idoneum R 2; *deest*
V 7. || l. 30. ita habeat V 1. 3. 4. 5.

V, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 19. 20). — l. 31. AN-
TIQUA *deest* R 2. 3. V 1. 3. 4. 14. 20. || l. 32. venditio] donatio E 2. || l. 33. Vindictio E 2. 45
scripturam] scriptura R 1.

Recc. Erv.] scriptura facta non fuerit, et datum pretium¹ presentibus [testibus conprobetur, V, 4, 8. et¹ plenum [habeat emtio¹ roborem. [Venditio¹ vero, [si fuerit violenter¹ et per [metum extorta, nulla valeat ratione¹.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA EMENDATA.

V, 4, 4.

5 Si arris datis pretium non fuerit inpletum.

= *Cod. Eur.*
297.

[Qui¹ arras pro quacumque re acceperit¹, id [cogatur implere, quod placuit. Emtor vero, si¹ per egritudinem aut gravem necessitatem, que vitari non potuerunt, [ad constitutum non occurrerit diem¹, quem voluerit pro se dirigat, qui pretium tempore definito perconpleat. Quod si constituto die nec ipse successerit nec pro se dirigere
10 voluerit, [arras tantummodo recipiat, quas dedit, et res definita non valeat¹.

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA.

V, 4, 5.

Si pars pretii data non fuerit.

= *Cod. Eur.*
296.

[Si pars pretii data est et pars promissa*, non propter hoc vindicio facta rum-
patur; sed si emtor ad placitum tempus non exhibuerit pretii reliquam portionem, pro
15 pretii partem, quam debet, solvat usuras; nisi hoc forte convenerit, ut res¹ emta
venditori debeat reformari.

*) V 1. 2. 3. 4. 5. *Pith. Mad. addunt*: non adimpletur.

Recc. Erv.]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

V, 4, 6.

Si fraus in pretio rei vendite fiat.

20 Si in contractu vinditionis minus pretium datum fuerit, et per fraudem aut etiam
contra voluntatem vendentis amplius datum pretium nuntietur, quantum de iusto pretio
fraudatum est, tantum duplum emtor restituat venditori.

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

V, 4, 7.

Si dicat quis, rem suam vili pretio vindidisse.

= *Cod. Eur.*
294. [25

Vinditionis hec forma servetur, ut seu res aliquas vel terras seu mancipia vel

V, 4, 3. l. 1. et ad datum E 1. conprobetur] ita R. E. V 1—8. 14. 15. 17—20; conroboretur
Mad. || l. 2. et plenum] et *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 3. robur V 2—5. 18. Vinditio R 1; Vindictio
E 2. et per] vel per V 4. 8.

V, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 17). — l. 4. ANTIQUA EMEN-
80 DATA] ita R 1; ANTIQUA E 1. V 1. 5. 7; *des.* R 2. 3. E 2. V 1. 3. 4. 14. || l. 6. arras pro quac.]
arris datis quocumque V 7. placuit] placuit emtori V 7; promisit V 4. || l. 7. potuerint E 2; poterit
V 1. 5; poterat V 2. || l. 8. quem] ita R 1. E 1. V 1; que R 2; quemcumque *cell.* pretio E 2.
l. 9. si ad constitutum diem V 1. 4. 5. 8. 17. *Pith.*

V, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14). — l. 11. ANTIQUA *deest* R 2. 3.
85 V 1. 3. 4. 14. || l. 13. vindicio] ita R; vindictio E 2; venditio *cell.* || l. 14. set E 2; et E 1.
reliquam — pretii *des.* R 2. || l. 15. partem] ita R 1. 3. E 2. V 7; parte *cell.* || l. 17. adimplebitur V 2.

V, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 15. 17. 18. 20). — l. 18. FL. — REX
des. R 3. E 1. V 2. 3. 4. 8. 20. GLOR. *deest* V 1. 5. RECC.] RECESSVINTHUS R 2; RECCEDS
R 1; RECCDS E 2; RCDS V 5; RCNDS V 7; RECAREUS V 1. || l. 20. vinditionis] ita R; venditoris
40 E 2; venditionis *cell.* datum — pretium *des.* R 2. || l. 21. vendentis] ita R 1. E 1. V 1—7. 15. 17. 18;
venditis E 2. *Mad.* quanto R 2. || l. 22. venditori] emtori R 1.

V, 4, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14). — l. 23. ANTIQUA *deest* R 2. E 1.
V 1. 4. 8. 14. || l. 24. vindidisse E. V. || l. 25. Vinditionis] ita R; Vindictionis E 2; Venditionis *cell.*
aliquas] ita R 2. E. V 7; alias R 1; aliqua *cell.* vel terras seu] ita R 1. E 1; vel terras sive V 7; sive
45 terras vel E 2; vel terro sive V 1. 2; sivo terre vel *cell.*

1) Cf. *Cod. Eur.* c. 297 et *L. Baiuv.* 16, 10, *supra* p. 14, *praeterca* III, 1, 3 et p. 124, n. 1.

V, 4, 7. *Recc. Erv.*] quodlibet animalium genus venditur, nemo propterea firmitatem vinditionis inrumpat, eo quod dicat, rem suam vili pretio vindidisse*.

*) V 2 *add.*: Sue enim imputet culpe, qui rem suam vili pretio vendiderit.

V, 4, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

De his, qui aliena vendere vel donare presumerint.

= *Cod. Eur.*
289.

[Quotiens de vendita] vel donata [re contentio commovetur], id est, [si alienam] fortasse rem vendere vel donare quemcumque [constiterit, nullum] emtori [preiudicium] fieri poterit. Sed ille, qui alienam rem [vendere] vel donare [presumpsit, duplam] rei domino [cogatur exolvere; emtori] tamen [quod accepit pretium redditurus]

Recc. des. | *Erv.*] et penam, quam scriptura continet, impleturus.

Recc. Erv.] [Et quidquid in profectum comparate rei emtor] vel qui donatum accepit [studio sue utilitatis adiecerat, a locorum iudicibus extimetur, adque ei, qui laborasse cognoscitur, a venditore] vel a donatore [iuris alieni satisfactio iusta reddatur]. Similis scilicet et de mancipiis vel omnibus rebus adque brutis animalibus ordo servetur.

V, 4, 9. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Quod rem in contentione positam non liceat vindere vel donare.

= *Cod. Eur.*
298.

[Rem in contentione positam], id est, quam alter aut repetere cepit aut recipere rationabiliter poterat, [non liceat nec donare nec vindere] nec aliquo loco transferre.

V, 4, 10. *Recc.*]

X. ANTIQUA.

Si se permiserit ingenuus vendere.

= *Cod. Eur.*
300.

Quicumque ingenuus¹ se vindi permiserit et pretium cum venditore partitus est, ut circumveniret emtorem, pro-

Erv.]

X.

Si se permittat ingenuus venundari.

Quicumque ingenuus se vendi permiserit et pretium cum venditore partitus est, ut circumveniret emptorem, proclamans postea nullatenus

V, 4, 7. l. 1. quodlibet] quolibet E 1. V 1. 2; qualibet E 2. vinditionis] ita R; vindictionis E 2; venditionis cett. || l. 2. vindidisse E. V.

V, 4, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. — l. 4. ANTIQUA] *deest* R 2. V 1. 3. 4. 14. 20; ANTIQUA et NV V 2. || l. 5. vindere E 2 et ita infra. || l. 6. contentio (contemptio) E. V 2. alii et similiter infra. || l. 7. fortasse *deest* R 2. quaecumque E 1; quocumque E 2. preiudicio R 2. E 2. l. 8. Set R 2. E 2. alienam] fortasse *add.* E. V 1—5. vel] aut V 1. 7. 17. presumpserit V 1. duplum R 2; dupla E 1. || l. 9. emtor R 2. E 2. acceperit R 1. || l. 10. et penam — impleturus *des.* R. 30 poena E 1. scripturam E 2. || l. 11. profectu R 2. V. comparate *deest* R 2. || l. 12. hutilitatis R 1. adiecerit V 1. 7. estimetur V 1. 3. 4. 5. adque] ita R 1. E 2. V 7; atque cett.; et ita infra. || l. 13. a don.] a *deest* V 1. 2. || l. 14. vel de omnibus E 2. V 1—5.

V, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 20). — l. 15. ANTIQUA] *deest* R 2. E 2. V 1. 3. 4. 8. 14; NOVITER EMENDATA V 20. || l. 16. posita R 2. vendere R 2. E 1. V. 35 l. 17. posita R 2. E 2. repetere] petere E. V 1. 2. || l. 18. potuerat R 1. nec don.] nec *deest* R 2. V 3. alii. vendere E 1. V. in aliquo V 3. 4. 5.

V, 4, 10. *Codd.* R 1. 2. V 7. — l. 19. ANTIQUA *deest* R 2. V 7. || l. 20. permiserit R 2. l. 21. vendi R 2. || l. 23. ut c. emtorem] emtori V 7.

V, 4, 10. *Codd.* E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. (8. 17. 20). — l. 19. X] ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* E 2; ANT et NVT *add.* V 2. 40 l. 20. permiserit V 1. venundari] benundare E 2. || l. 23. circumveniat E 2. V 2. emptore proclamans E 1.

1) *De verbis legis Euricianae: post annum vicisimum hoc loco omissis cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 435 sq.*

Recc.] clamans postea nullatenus audiatur; sed in ea, qua voluit, servitute permaneat; quoniam non est dignus, ut liber sit, qui se volens subdidit servituti.

6

10

Err.] audiatur; sed in ea, qua voluit, servitute permaneat; quoniam non est dignus, ut liber sit, qui se volens subdidit servituti. Et tamen si ipse, qui se vendiderit vel venundari permiserit, pretium, unde se redimat, habere potuerit, aut si parentes eius redemptionem pro eo ei, cui se vendidit, dare elegerint, reddito ad integrum pretio, quod pro venditi persona emptor accepit, ad ingenuitatis titulum ille, qui se vendiderit, poterit revocari.

Recc. Err.]

XI. ANTIQUA.

V, 4, 11.

De viris ac mulieribus ingenuis a servo vel ingenuo venditis.

cf. *Cod. Eur.*
290.

Si ingenuus ingenuum vendere vel donare presumerit, huiusmodi presumptorem iudex comprehendere non moretur; ita ut ingenuus ille, in statum suum redactus, centum auri solidos a presumptore percipiat; aut si non habuerit, unde componat, C flagellis publice verberatus, in potestate eius serviturus tradatur, quem vendere aut donare presumerat. Servus autem in ingenuam personam talia facere fortasse presumens, comprehensus a iudice, ducentorum flagellorum hictibus publice verberetur et decalvatus turpiter eius perenniter servitio addicatur. Adque etiam de mulieribus ingenuis venditis vel donatis huius ordinis forma servetur.

20

Recc. Err.]

XII. ANTIQUA.

V, 4, 12.

Non licere parentibus filios suos quocumque contractu alterius dominio subiugare.

= *Cod. Eur.* 299. [25

Parentibus filios suos vendere non liceat aut donare vel obpignorare. Nec ex illis aliquid iuri suo defendat ille, qui acceperit; sed magis pretium vel sepositionis commodum, quod dederat, perdat qui a parentibus filium comparavit.

80

85

V, 4, 10. l. 2. qua] quod R 2; qua voluit servitute quam voluit V 7. || l. 3. qui] quia V 7.

V, 4, 10. l. 1. qua voluit servitute] ita E 1; servitute quam voluit E 2. V 2; quam voluit servitute *cell.* || l. 2. dignum V 1. || l. 6. redemptione E 1. || l. 7. ei *deest* V 2. 17. cui] *corr.* qui E 2; qui V 17. eligerint E 2. || l. 8. reddito adque integro pretio E 2; reddito integro pretio V 8. vendita persona V 1. || l. 9. emptor] venditor V 8. et ad *Mad.*; et ille ad ing. tit. qui V 20. || l. 10. vendiderat V 1. 2. 17; vendidit V 20.

V, 4, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 14. 17. 18. 19. 20). — l. 12. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 14. 20. || l. 13. a] *deest* R 1; ad R 2. servis vel ingenuis R 2. V 7. l. 15. suum *deest* R 1. redactus] reductus R 2. E 1; reductur et V 2. || l. 16. auri *deest* R 2. V 1. 4. 8. 18. 20. percipiat] accipiat R 2. V 18. aut si] quod si R 1. || l. 17. aut] vel E 2. || l. 18. autem] vero V 1. 17. in ing. pers.] ingenue persone V 1; si iniene persone V 2. presumens] presumerit E 2. V 2. 18. || l. 19. ictibus E 1. V. || l. 20. abdicatur R 1; adducatur E 1.

V, 4, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 15. 16. 17. 20). — l. 22. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 4. 8. 20; ANT. NOVITER EMENDATA V 15. || l. 23. licere] liceat R 1; licet V 7. || l. 25. aut] vel E 1. V 1. 3. vel] aut V 1. 3. pignorare R 2; pinnorare V 3; obpignorare E 1. V 7. || l. 26. iuri suo] iuris R 2. magis] maius R 2. depositionis E 2. V 17 (*in margine*).

V, 4, 13. *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De servorum venditis rebus.

Res iuris alieni sine domini voluntate ab eo, qui non habet distrahendi personam¹, alienari non patimur. Ideoque, cum promulgata sanctio iuris antiqui² non sine dominorum dispendio servorum venditiones in irritum preceperit devocari, pro-
videntiori decreto consulimus, si leges patrias ad equitatis regulam redigamus; sitque
melius earum statuta corrigere, quam cum eis pariter oberrare. Quapropter, si quis
servum vel ancillam alienam sciens, ab eis deinceps domum, agrum vel vineam seu
mancipium sub quacumque definitionem perceperit, donatio siquidem vel sepositio de
talibus personis contracta non valeat, ita ut nec datum commodum pro sepositione
reddatur; venditio vero cum dispendio comparantis inrupta sic ad servi vel ancille
dominum in integrum revocetur, ut emtor pretium ex omnibus perdat. Iuste enim
quod per ambitionem dederat videtur amittere, qui suo dominio rem census alieni
nititur adplicare. Predictae vero serviles persone si animalia quolibet bruta vendiderint
seu res quascumque vel ornamenta distraxerint, que tamen, aut sui sint peculii, aut
a dominis suis vel aliis negotiandi hoccasione distrahenda perceperint, ita perenniter
firma subsistant, ut, si dominus eiusdem servi vel ancille, qui vendidit, rescindere
venditionem ipsam voluerit, seu rem, que vendita est, non servi peculium, sed sui
esse proprii domini adseruerit, non aliter vinditio rescindatur, nisi ille, qui rescin-
dendam venditionem proponit, aut per testes legitimos aut per sacramentum suum
non servi peculium, sed suum proprium doceat esse, quod querit, et sine voluntate
sua venditum fuisse, quod adquirere cupit. Et hoc quidem de vilibus et parvis rebus;
nam de maioribus et necessariis in domini potestate erit infringere an stabilire
negotium.

V, 4, 14. *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIQUA.

25

Si servus venditus in priorem dominum crimen obiciat.

= *Cod. Eur.*
288.

[Si quis servum suum vendiderit, et ipse servus priori domino aliquod crimen obiecerit, ille, qui vendidit, recipiat quem vendiderat, pretium redditurus emtori, ut ipse in servo suo crimen, quod sibi obiectum est, inquirere vel vindicare studeat.

V, 4, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 14. 15. 16. 18. 19. 20). — l. 1. FL. — 30
REX] *des.* E 1. V 3; ANTIQUA V 7; ANTIQUA *praemittit* E 2. V 19, *add.* V 15. CHINDASVINDUS]
ita R 2; CNDS R 1; CIHDS E 2; CHDS V 1. 4. 5; GLS CHNDS V 2; GLS RCDS V 4; RCDS
V 15. || l. 2. vinditis R 1. || l. 3. persona R 2. || l. 4. alienari non patimur] *ita* R. E. V 1. 2.
7. 16; a. n. patitur V 3; non permittimus alienari *Mad.* || l. 5. vinditiones R 2; definitiones
E 1. revocari E 1. providentiori] prudentiori R 1; providentiori nunc consulimus decreto V 2. 35
l. 6. redigamus] redicamus E 1; reducamus V 2. 7. sitque melius] *ita* R 1. V 7. 14. 18; *ita* quia
melius V 2; sicque melius *cett.* || l. 7. earum] eorum (*sc. patrum?*) R 1. E. V 7. 18. instituta V 2.
l. 8. vel anc.] aut anc. V 1. vel vin.] vel *deest* V 1. || l. 9. definitionem] *ita* R 1. V 7; diffinitione
V 2; definitione *cett.* perceperit] perceperat E 1; preceperat R 2. || l. 10. ut *deest* R 1. sepositionem
R 2. || l. 12. domino E. enim] etenim R 1. || l. 13. videatur R 2. E 1. V 7. dño R 2. || l. 15. sint] 40
sunt R 2. || l. 16. a *deest* R 2. E 1. V 3. hoccasione R 2; occasione E. V. *ita* ut R 2. || l. 17. scin-
dere R 2. || l. 18. vinditionem R 2. E 2. peculio R 2. || l. 19. domini R 2. E. V 1. 7. venditio
R 2. E 1. V. || l. 23. infringere R 2. E 2. an] *ita* R 2. E. V 1. 2. 3. 7; aut *cett.* istabilire E 2. V 7.
V, 4, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (14. 20). — l. 25. ANTIQUA *deest* R 2.
E 2. V 1. 3. 4. 14. 20. || l. 27. aliquod] aliquo R 1. V 7. || l. 28. vendidit E 2. ut] et R 1. 45
l. 29. istudeat R 1.

1) *Persona i. q. facultas, licentia; cf. Ducange s. v.* 2) *Legem istam, cui haec substituta est, praebet Codicis Euriciani c. 287; cf. supra p. 11, n. 2.*

Recc. Erv.] [Id autem et de ancillis precipimus custodiri.] Idem¹ tamen servus vel ancilla, seu venditi sive donati vel commutati, in priorum dominorum capite non torqueantur, neque credantur eis, si prioribus dominis crimen obiecerint.

Recc. Erv.]

XV. ANTIQUA.

V, 4, 15.

5

Ut servi venditi facultatem dominus querat.

= *Cod. Eur.*
291.

[Si quis servum suum vendiderit, eius nesciens facultatem, habebit inquirendi liberam potestatem], ut [sibi vindicet ille, qui vendidit, cum potuerit invenire] rem servi venditi.

Recc. Erv.]

XVI. ANTIQUA.

V, 4, 16.

10

Si servus sit de suo peculio emtus.

= *Cod. Eur.*
292.

Si servus de suo peculio fuerit emtus, et hoc dominus eius forte nescierit, de domini sui potestate non exeat; quia non pretium, sed res servi sui dominus, dum ignorat, accepit.

Recc. Erv.]

XVII. ANTIQUA.

V, 4, 17.

15

Ut nullus servum suum vendat invitus.

Sepissime² leges oriuntur ex causis, et cum aliquid insolite fraudis existit, necesse est contra notande calliditatis astutiam preceptum nove constitutionis opponi. Conperimus multorum servos vel ancillas ad ecclesiam quorundam sollicitatione confugere et illic de iniusto dominorum imperio sepissime querellari, ut ita intercedentibus clericis religionis obtentu domino necessitatem vinditionis extorqueant. Hic etiam plerumque domino error inponitur, ut aut clericus aut quicumque alius se velut emtor interponat, pretium traditurus alienum, et sub huius argumentatione concludii interdum domino nesciente servus vendatur inimico, adque eveniat, ut in vicina forsitam loca constitutus, eum ille possideat, qui publice nullatenus ad contractum vinditionis accessit. Proinde hac profutura omnibus lege sancimus, ut nullus servum suum vendat invitus; sed clericus aut ecclesie custos, sicut in aliis legibus³ continetur, excusatum a culpa domino servum amota dilatione restituat*. Satis enim videtur indignum, ut

*) V 3 *add.*: ipse quoque pro scelere servi redditurus petenti responsum.

V, 4, 14. l. 2. commodati R 2. || l. 3. credantur] ita R. E; credatur V. si in prioribus E. V 1.

30 V, 4, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 7. (17. 18). — l. 4. ANTIQUA *deest* R 2. V 1. 3. || l. 7. vindicet V 1. 2. 17. 18. vendidit cum potuerit] ita R 1. E. V 1. 2. 3. 5. 7. 17. 18; vendidit si pot. R 2; vendidit servum si potuerit *Mad.*

V, 4, 16. *Codd.* R 1. 2 (non nisi rubricam praebens). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8). — l. 9. ANTIQUA *deest* R 2. V 1. 3. 4. 8. || l. 11. Si servus — accepit *des.* R 2.

35 V, 4, 17. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 14. ANTIQUA] *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 5. 14. 17; ANT. NOVITER EMENDATA V 15. || l. 15. Rubrica *deest* R 2. || l. 16. extitit R 2. || l. 18. vel] sive E 1. || l. 20. vinditionis E 1. V. Hic] ita R. E 1. V 3. 7; Hinc E 2. V 1. 2. 4. 5. 8. 17. 20; Sic *Mad.* || l. 21. plerumque] plerique R 1, ubi verba ut ita — necessitatem ex praecedenti sententia repetita sequuntur. || l. 22. traditurus] redditurus *al. man. corr.* traditurus E 2; redditurus V 3. 7. *Mod.*; daturus V 15. argumentationem R 1. || l. 23. deveniat R 1. loca] longa E 1. V 17. || l. 24. vinditionis E. V. || l. 25. sancimus R 2; sancimus E 2; sanctimus V 1. l. 26. custos] ita R 1. E. V 7; custos *cett.*

1) Haec Leovigildus addidisse videtur secundum L. Rom. Vis. Paul. V, 18, 8: Servus in caput domini, a quo distractus est cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. 2) Haec lex novella a Leovigildo fortasse lata est. 3) IX, 3, 3; cf. IX, 3, 4; VI, 5, 16.

V, 4, 17. *Recc. Erv.*] in eo loco servi contumaciam rebellionis adsumant, ubi castigationis disciplina et obtemperandi predicantur exempla. Si quis itaque dominum suum in hunc inducit errorem, pretium qui per suppositam personam comparavit amittat; quod ille aut ipso commercii tempore, qui inducebatur, usurpet sue proprietati habiturus, aut si hoc, posteaquam fuerat inductus, agnoverit, iudicis exsecutione percipiat et servum 5 nihilominus sue vindicet potestati. Hic autem, qui se ministrum fraudulente vinditionis ingessit, alium pariter meriti servum domino, cui instruxit insidias, reformare cogatur, et tam notande fraudis improbitas precepti huius coerceatur obiectu.

V, 4, 18. *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servus pro crimine quocumque contractu ad dominium transierit 10 alterius.

Non pretermittendum est legali sanctione decernere, unde plerumque inpugnationis occasio videtur existere. Idcirco, si criminis reatu servus obnoxius ad alterum fortasse dominum donationis, vinditionis aut commutationis titulo transierit serviturus, hisdem prior dominus aut servum pro culpa tradere aut pro eo componere compellendus est. 15 Nam qui talem servum comparasse dinoscitur, si respondere vel satisfacere pro crimine eius noluerit, hunc priori domino pretio recepto restituet. Ipse quoque pro scelere servi redditurus est petenti responsum, sub cuius dominio servum constiterit perpetrasset reatum.

V, 4, 19. *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX. 20

De non alienandis privatorum et curialium rebus.

Si¹ cura rei familiaris omitti non debet, quanto magis utilitatis publicae, quam semper exerceri vel augeri necesse est. Curiales igitur vel privati², qui caballos ponere³ vel in arca publica functionem exolvere consueti sunt, numquam quidem

V, 4, 17. l. 3. per subposita persona E. quod si V 2. || l. 4. in ipso R 1. qui] quo V 4. 25
5. 7. usurpet et R 1. || l. 5. fuerit E 1. V 2. exsecutione R 1. et sic V 3. 4. Mad. || l. 6. Hic]
Is V 1. 17; His V 2. fraudulente] ita R 1. V 2; fraudolenter R 2; fraudulenter cett. venditionis E 1. V.
l. 8. quorceatur R 1.

V, 4, 18. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (15. 19). — l. 9. FL. — REX] des. E 1; ANTIQUA
add. F 15; ANTIQUA V 3. 19. CHIND.] CNDS R 1. V 2. 7; CHINDASVINTHUS R 2; CIDS E 2; 30
CHDS V 1. 5; RCHDS V 4. || l. 10. aut quocumque R 2; qualicumque V 1. || l. 13. videatur E 2.
V 1. 7. roatum R 1. E 2. servus deest V 1. || l. 14. venditionis R 2. E 1. hisdem] ita R 1. V 7;
isdem E 2. V 1; idem cett. || l. 16. pro eo vel crimine eius V 2. || l. 17. restituet] ita R 1. E 1;
restituatur et E 2. V 1; restituatur cett. || l. 18. est deest R 2. V 7.

V, 4, 19. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 19. 20). — l. 20. FL. — REX 35
des. E 1. V 3. 14. 15. 19. 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CHDS E 2. V 1. 4. 5. 7;
GLS CHNDS V 2. || l. 21. curialibus E 1. || l. 22. hutilitatis R 1. || l. 23. pribati R 1. E 2;
prohati V 3. cavallos V 1. || l. 24. archa V 1.

1) Cf. ad hanc legem Dahn, 'Könige' VI², p. 308 sqq. 2) De curialibus cf. Dahn
l. c. p. 306 sqq.; Helfferich, 'Westgothen-Recht' p. 122 sqq. — De privatis cf. Dahn l. c. 40
p. 314; Hegel, 'Städteverf. in Italien' II, p. 327 sq; Isidori Etym. IX, 4, 30: privati sunt
extranei ab officiis publicis; est enim nomen magistratum habenti contrarium; et dicti privati,
quod sint ab officiis curiae absoluti. 'Privati' legis nostrae, 'qui caballos ponere vel in arca
publica functionem exolvere consueti sunt', tales fuisse videntur, qui fundos Romanorum publicis
functionibus obnoxios possidebant. Aliter Helfferich p. 124. 160 sq. 3) Sc. ad cursum 45
publicum. De cursu publico Romano a Gothis servato cf. Dahn l. c. p. 285 sq.

Recc. Erv.] facultatem suam vendere vel donare vel commutatione aliqua debent **V, 4, 19.** alienare. Tamen si contigerit, aut voluntate aut necessitate, eos alicui, sive vinditione aut donatione seu commutatione, omnem suam facultatem dare, ille, qui acceperit, census illius, a quo accepit, exolvere procurabit, et hanc ipsam summam census
 5 eiusdem scripture sue ordo per omnia continebit. Sed et qui medietatem facultatis talium personarum vel partem aliquam in mancipiis, terris, vineis domibusque perceperit, iuxta quantitatem accepte rei functionem publicam inpleturus est. Qui autem de talibus personis accipiens aut per scripturam illius, a quo accepit, non ostenderit, quid exinde functionis exolvat, aut vel uno forsitan anno reddere censionem ipsam
 10 distulerit, mox regis auditibus sive comitis aut iudicis huius rei actio innotuerit, possessor amisso pretio, vel si quid econtra dederat, id etiam, quod accepit, ex omnibus perdat; ita ut principis potestas, seu illi, qui dederat, reddere voluerit, sive alii fortasse, conferre licentiam habeat. Ipsis interim curialibus vel privatis inter se vendendi, donandi vel commutandi ita licitum erit, ut ille, qui acceperit, functionem
 15 rei accepte publicis utilitatibus impendere non recuset. Nam plebeis¹ glebam suam alienandi nullam umquam potestas manebit; amissurus procul dubio pretium, vel si quid contigerit accepisse, quicumque post hanc legem vineas, terras domosque seu mancipia ab officii huius hominibus accipere quandoque presumserit*.

*) *E 2. V 1. 4. 5 addunt: superior ordo servetur.*

20 **Recc. Erv.]**

XX. ANTIQUA.

V, 4, 20.

Si res ille vendantur aut donentur, que prius debuerint per iudicium obtineri.

cf. Cod. Eur.
312.

Si² quis rem, que est per iudicium repetenda, priusquam adversarium iudicialiter superaret, ita vendiderit vel donaverit alicui aut forsitan tradiderit occupandam, ut
 25 absque audientia iudicantis privetur dominium possessoris, ipse, qui possedit, per executionem iudicis rem, que occupata fuerat, statim recipiat nec de eius postmodum repetitione contendat, etiam si bona sit causa petentis. Ille vero, qui hoc vendidit aut donabit vel occupari precepit, quod inuste vindicare nullatenus potuit,

V, 4, 19. *l. 1. vel donare] aut donare E 1. V 1. 7. debeant R 2. E. V 1. 7. || l. 2. Tamen]*
 20 *Et tamen V 1. 17. alicui] aliqui R 1. vinditione R 2. || l. 3. seu] sive E. V. facultatulam R 2. E 1. V 3. 7. acceperit] accepit V 1. || l. 4. exolvere] ita R 1; exolvere vel exsolvere etiam R 2. E. V 1—5. 7. 8. 14. 15. 20; reddere Mad. || l. 5. Sed et] et deest E 2. V 1. || l. 6. percepit V 1. 3. l. 7. est deest R 1. Qui] Quin R 1. || l. 8. scriptura R 1. || l. 9. censionem ipsam] censum ipsum E 2. || l. 10. mox] ita R. E. V 1. 9; mox ut cett. || l. 11. admissio R 1. quid econtra] quidem contra
 35 R 2. E 2. || l. 13. interim] inter V 7; etiam Mad. inter se] integre R 1. || l. 15. hutilitatibus R 1. recuset] recusat E 1; cesset R 2. || l. 16. admissurus R 1. || l. 18. hominibus] omnibus R 1. E 2. V 7. || l. 19. superis E 2.*

V, 4, 20. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 20). — l. 20. ANTIQUA]*
deest R 2. E. V 1. 3. 4. 5. 14; F. RECESVINDUS V 20; FLS GLS R. REX. ANTIQUA V 15.
 40 *l. 21. debuerint] ita R 1. V 7; debuerunt R 2. E 1; debuerant E 2. V 3. 4. 5; debuerat V 1. || l. 24. superaret] superet E 1. V 1. 5. 8. 17. || l. 25. iudicantis] iudicis V 1. 4. || l. 26. executionem] executionem R 2. statim deest R 2. || l. 27. hoc deest R 1. || l. 28. donabit] ita R 1. E 2. V 7; donavit cett. vindicare] vindicavit E 2.*

1) *Plebei vocantur coloni glebae adscripti; cf. Hegel l. c.; Helfferich l. c. p. 124. 160;*
 45 *Dahn l. c. p. 314. 2) Quo modo differat haec Leovigildi, ut videtur, legis forma ab Euricana exposuit E. Gaupp, 'Germanist. Abhandlungen' p. 39 sq.; cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 434 sq.*

LL. Sect. 1. I.

V, 4, 20. *Recc. Err.*] eiusdem meriti rem aut pretium ei, a quo victus fuerit, repensare cogatur; quia rem, antequam vindicaret, fecit invadi.

V, 4, 21. *Recc. Err.*] XXI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De mancipiis ab hostibus occupatis hac venditis.

Quaecumque mancipia de regionibus nostris ab adversis hostibus extiterint occupata, si ab hominibus regni nostri repperiantur excussa, ille, qui ab oste abstulit, ex quo unumquodque mancipium valere iuste constiterit, tertiam partem pretii habeat et mancipia domino nihilominus reddat. Quod¹ si venditum ab hostibus mancipium fuerit acceptum, cum iuramento manifestetur pretium datum; hac tunc ille, qui dedit, integrum pretium, et quantum mancipium melioravit acceptum, a domino recipiat moxque illi suum mancipium inexcusabiliter reddat.

V, 4, 22. *Recc. Err.*] XXII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quo presens liber debeat pretio comparari.

Ut omnis de cetero et improbitas distrahentis et dispendium temperari possit emtoris, id presenti sanctione decernitur legis, scilicet, ut, cuicumque hunc codicem^{*} constiterit venundari, non amplius quam

Recc.] sex

| *Err.*] duodecim

Recc. Err.] solidorum numerum accipere venditori vel dare licebit ementi. Si quis vero super hunc pretii numerum accipere vel dare presumserit, C flagellorum ictibus a iudice verberari se noverit.

^{*}) *Mad. add.*: ad instar huius operis interioris exteriorisque editum.

V, 4, 20. l. 1. fuerat *E* 1. repensare] responsare *E* 1. || l. 2. vindicaret] *ita R* 1. *E* 1. *V* 15. 17 (*in marg.*). 18; vinceret *cell.*

V, 4, 21. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 19). — l. 3. FL. — REX] *des. E*; ANTIQUA *add. V* 15. GLOR. *deest V* 3. RECC.] RECØDS *R* 1; RECESSVINTUS *R* 2; RECCAREUS *R* 2; RCDS *V* 5; RECCDS *V* 7; CINDS *V* 3; CHDS *V* 4. || l. 4. hac] *ita R. E* 2. *V* 7; ac *E* 1. *V* 1. l. 5. hoccupata *R* 1; hoccupati *V* 7. || l. 6. hominibus] omnibus *V* 7; omnibus *R* 2. *E* 2. oste] hoste *E* 1. *V*. || l. 7. unumquoque *R* 1. *E* 2. constiterit] in tali casu *add. V* 5. || l. 8. nihilominus reddat] reformare compellat *V* 3; reformare cogatur *V* 8. hostibus] ostibus *E* 2; omnibus *E* 1. || l. 9. iuramentum *R* 1. hac] *ita R* 2; hanc *E. V* 7; hac — pretium *des. R* 1; ac *cell.* 30 l. 10. pretium integrum *E. meliorabit R* 2. *E. V* 7. || l. 11. ille *R* 2.

V, 4, 22. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20). — l. 12. FL. — REX *des. E* 1. *V* 3. GLOR. *deest E* 2. *V* 1. 4. 5. RECC.] RECØDS *R* 1; RECCDS *R* 2; RECDS *E* 2; RCHDS *V* 4; RCDS *V* 7; CHDS *V* 1. 5. || l. 13. Quo] Quod *E. V* 3. || l. 14. omnis] omni *R* 1; hominis *R* 2. et *deest R* 1. distrahendi *R* 2. || l. 15. presentis *R* 1. *V* 7. legis huius *V* 17. 18. 35 cuicumque] quicumque *R* 2. || l. 17. sex] *ita R. duodecim] ita E* 2. *V* 2. 5. 7; XII *E* 1. *V* 3. 4. 16—19; XXXX *V* 1; CCCC *Mad.* || l. 18. ementi] emtori *E* 2. *V* 1. 4. 17; auctoris *V* 7. || l. 19. ictibus *E* 1. *V* plerique. || l. 21. ad — editum *des. omnibus codicibus supra notatis.*

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. V, 5, 2. Interpr.*: . . . si pretium pro captivo suo praedator acceperit, quod dedisse emtor probaverit, sine dubitatione recipiat; *L. Burg. 56*: Si quis servum alienum in Alamannia redemerit, aut pretium dominus reddat, aut servum habeat qui redemit; *ibid. extrav. 21 (Statuta Ambariac.) c. 9*: Quicumque mancipium alienum de Francis comparaverit, testibus idoneis hoc adprobet, quantum et quale pretium dederit . . . Quod si testes idonei taliter sacramenta dederint, quantum pretium dedit, tantum recipiat; nec pastum requirat, et mancipium cuius fuerat sine mora reddatur.

Recc. Erv.] V. TITULUS: DE COMMENDATIS ET COMMODATIS.

- I. De animalibus in custodiam placita mercede susceptis.
 II. De animalibus in angariam prestitis.
 III. De rebus prestitis, incendio vel furto exterminatis.
 5 IIII. De pecunia perdita et usuris eius.
 V. De rebus commendatis et casu quocumque in naufragio missis.
 VI. De rebus servo nesciente domino commendatis.
 VII. Si servus mentiatur dominum petere commodanda.
 VIII. De reddendis usuris.
 10 VIII. De usuris frugum.
 X. Cui debeant testamenta vel scripture commendate restitui.

Recc. Erv.]**I. ANTIQUA.****V, 5, 1.**

De animalibus in custodiam placita mercede susceptis.

= *Cod. Evr.*
278.

Si [quis caballum] vel bovem [aut quodlibet animalium genus placita mercede ad
 15 custodiendum suscepit, si id perierit, aliud eiusdem meriti ille, qui commendata] vel
 commodata [suscepit, exolvat; si tamen mercedem fuerit pro custodia consecutus] vel
 pro conducto. [Quod si ille, qui nullum placitum pro mercedem suscepit, rem
 mortuam esse probaverit, nec ille mercedem] accipiat, [nec ab illo aliquid requiratur;
 ea tamen ratione, ut prebeat sacramentum ille, qui commendata suscepit, quod non
 20 per suam culpam neque per negligentiam animal morte consumptum sit], et nihil cogatur
 exolvere. [Eadem et de commodatis forma servetur].

Recc. Erv.]**II. ANTIQUA.****V, 5, 2.**

De animalibus in angariam prestitis.

= *Cod. Evr.*
279.

[Si quis alicui iumentum] aut caballum vel aliud animal [prestiterit, et per aliquam
 25 infirmitatem aput eum], qui accepit, [moriatur, sacramentum prebere debeat, quod non
 per suam culpam neque per negligentiam morte consumptum sit, et nihil cogatur
 exolvere. Si autem nimium sedendo vel fasces caricando] aut quocumque honore vel
 percussione [mortuum fuerit, eiusdem meriti] animal domino sine aliqua excusatione
 restituat. [Si vero prestitum] animal [alicui aliquid debilitatis intulerit vel damni, ille
 30 conponat, qui eum aput se susceptum habuisse dinoscitur].

TIT. V. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 5. *husris* R 2, et ita *infra.* || l. 6. *naufragium*
 R 2. E 1. || l. 7. *nescieti* R 1. || l. 9. *usuris*] quocumque *add.* E 2. || l. 10. *frugium* E 2.
 l. 11. *comodate* E 2.

35 V, 5, 1. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14). — l. 12. ANTIQUA *deest* R 2. 3.
 E 1. V 1. 3. 4. 14. || l. 13. *Do — susceptis des.* R 2. *custodia E.* V 3. 4. *alii.* *mercede deest* R 1.
 l. 14. *quolibet* R 2. E. V 1. 7. || l. 15. *alium* R 2. E. *vel commodata] al. man. post add.* E 2, *des.*
 V 3. || l. 17. *mercedem] ita* R 1. 2; *mercede cett.* || l. 18. *accipiat] ita* R 1. E 2; *recipiat* R 2. 3.
 E 1. V. *illo] alio* R 1. || l. 20. *necligentiam* R 2, et ita *infra.* *consumtus* R 1. || l. 21. *Eadem]*
 40 *Similis* V 1. 4. 5. *comodatis* R 1; *commendatis* E 1. V 7.

V, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 17. 20). — l. 22. ANTIQUA *deest*
 R 2. 3. E 2. V 1. 4. 14. 15. 20. || l. 25. *debeat] ita* R 1; *debebat* R 2; *debebit* R 3. E. V. || l. 26. *suam*
negl. E 2. *consumtus* R 1. 3. || l. 27. *Sin* E 1. V 1. *sedendo] reddendo* E 1. *fascas] fascas satis*
 E 2; *satis in marg. add.* V 17. *carrigando* E. V 1; *carricandum* V 7. *honore] ita* R 1. 2; *onore* E 2;
 45 *onere cett.*

V, 5, 3. *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

De rebus prestitis, incendio vel furto exterminatis.

= *Cod. Eur.*
280.

[Si alicui aurum, argentum vel ornamenta vel species fuerint commendate, sive custodiende tradite, aut forte vendende, id si perierit vel in domo ipsius, qui accepit, cum rebus eius fuerit incendio concrematum, una cum testibus¹ veniat et brevem det⁵ ille, [qui commendata susceperat], et [prebeat sacramentum, quod nihil exinde suis profuisset compendiis, et nihil cogatur exolvere, excepto aurum et argentum, quod ardere non potuit. Et si quis, dum domum flamma consumit, se quasi auxilium prebiturus ingesserit et aliquid forte rapuerit, dominus domus diligenter inquiret, et si eum invenire potuerit, ille, qui rapuerit, in quadruplum rapta restituat. Et si de commendatis¹⁰ rebus aput susceptorem aliquid forte reppererit, domino restituere non moretur. Si vero que commendata fuerant furto probantur ablata, ei, qui commendata susceperat, spatium tribuatur¹, ut ordo docet, [donec furem sua investigatione perquirat. Et si eum invenerit, commendatori res suas proprias tantummodo reformare cogatur; compositio vero furti ad eum, qui habuit commendata, pertineat. Certe, si fur¹⁵ non fuerit infra statutum tempus inventus, medietas rerum commendatarum domino a suscipiente reddatur, ut damnum ex medio uterque sustineant. Et si postmodum dominus rerum aput eum, cui commendaverat, que fuerant suppressa forte reppererit, eum hec ille se prius dixerit perdidisse vel furto fuisse sublata, sicut fur¹ pro his, [que celabit], secundum [legum statuta compositionem²⁰ implere cogatur].

V, 5, 4. *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

De pecunia perdita et usuris eius.

= *Cod. Eur.*
281.

[Si quis pecuniam sub cautione susceperit, daturus usuras, si per casu pecunia perierit, non culpa aut neglegentia debitoris, ille, qui pecuniam commendavit, solam²⁵ pecunie summam recipiat et non requirat usuras. Si vero per ipsius fraude vel culpa factum est, et pecuniam et usuras solvat. Quod si aliqua lucra est ex ea pecunia consecutus, et postmodum contingat, ut pecunia pereat¹, si tanta sunt lucra, quanta pecunia fuit, et pecuniam et usuras restituat.

V, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18). — L 1. ANTIQUA³⁰ *deest* R 3. E. V 1. 3. 4. || L 2. furto R 2. E 1; furtum E 2. || L 3. alicui] alicuius E 1. vel orn.] aut orn. R 2. E. V. commendanter E 1; commodate V 1. || L 4. vindende R 1. || L 6. prebeat R 1; prebeat exinde s. E 2. || L 7. aurum et argentum] ita R 1. 2; aurum aut argentum E 1. V 1. 7; auro et argento *cell.* || L 8. consumsit E. V 1. || L 9. aliquod R 1. forte] fortasse E 1. || L 10. rapuerit] ita R. E 1. V 7; rapuit *cell.* || L 11. reppererint E 1. || L 12. furti E 1; furto E 2. probatur R 1. 2. ³⁵ V 7. || L 13. suam investigationem R 2. E 2. || L 16. istatutum R 1. || L 17. n] as R 1. nt] et R 1. uterque sustineant] ita V 1; uterque susteneant *Eur.*; utrique sustineant R 1; utriusque sustineant E 1; uterque sustineat *cell.* Et *deest* V 1. || L 18. subpressa R 1. || L 19. se prius] superius R 2. E 2; sepius V 2. dixorat E 1. furtim R 2. V 2. 3. 4. 5. 7. 8. 15. 17. || L 20. ablata R 3. E 1. V 2. celavit E 1. V.

V, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17. 18. 19. 20). — L 22. ANTIQUA] ita R 1. 2. E 2. V 3. 5. 7. 17. 18. 19; *deest cell.* || L 23. perdita] prestita R 3. V 17 (*in marg.*). 20. || L 24. cautione] captione R 1; conditione V 17. *Pith.* casu] ita *Eur.* R 1; casum *cell.* || L 25. negligencia R 2. pecunia R 2. commendavit] commendabit R 2; commodavit E 2. V 17. 18. 20. sola R 2. || L 26. recipiat] percipiat R 2. per *deest* R 1. fraude] ita R 1. 2; fraudem *cell.* culpa] ita R 1. E 1; culpam⁴⁵ *cell.* || L 28. pecuniam pereat R 1; pecunia per negligentiam suam pereat V 4; pecuniam perdat V 3. si] et si V 2. || L 29. pecuniam fuit R 1. et pecunia R 2. E.

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA.

V, 5, 5.

De rebus commendatis et casu quocumque in naufragium missis.

= Cod. Eur.
282.

[Qui commendata susceperit vel commodata et de ruina aut incendio vel hostilitatis naufragio seu quolibet simili casu sua omnia liberaverit et aliena perdiderit, quod
 5 accepit sine aliqua excusatione cogatur exsolvere. Si vero partem aliquam de rebus propriis liberasse cognoscitur, illi, cuius res secum habuerat, iuxta modum perditae rei vel liberatae restituat, qualem iudex rationem deducta estimaverit portionem. Sin autem sua omnia perdiderit, cum liberaret aliena, et de liberatis et de perditis rebus similis ratio deducatur, ut partem arbitrio iudicantis qui liberabit accipiat. Iustum
 10 est enim in simili casu, ut ille non damnum solus excipiat, qui se gravibus obiecerit periculis, et dum aliena minora conatur liberare, sua maiora¹ cognoscitur perdedisse.]

Recc. Erv.]

VI. ANTIQUA.

V, 5, 6.

De rebus servo nesciente domino commendatis.

= Cod. Eur.
283.

[Quod nesciente domino servo fuerit commendatum, si id perierit¹, nec dominus
 15 nec servus ullum damnum incurrant. Sue enim imputet culpe, qui servo alieno res suas commendaverit domino nesciente¹. Si vero alicuius rei animal sit, et per fraudem pastorum diminutum repperiatur, hec reddere compellatur. [Similis et de commodatis forma servetur¹, si fraude aut malitia consumpta aut dissipata noscuntur.]

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

V, 5, 7.

Si servus mentiatur dominum petere commodanda.

= Cod. Eur.
284.

[Si dominus per servum suum quocumque sibi petierit commodandum, et servus
 20 cum rebus commodatis in fuga fuerit elapsus, tunc dominus obligetur, ut commodata restituat. Si vero servus petisse dominum mentiatur et sic quasi deportanda ad dominum susceperit, et que susceperit aut evertat aut forte perdiderit, et fugitivus
 25 non potuerit inveniri, dominus servi prebeat sacramentum, se eundem servum, ut susciperet, non misisse, et cum id peteret, ignorasse; et nihil calumnie pertimescat.]

V, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (15. 16. 17. 18. 19). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 2. 5. 17. 19; *deest cett.* || l. 3. susceperit vel commodata] *ita* R 1. V 7. 16; vel com. susc. *cett.* aut de incendio E 2. V 1. 2. 17. || l. 4. naufragium R 1; naufragiu V 7. || l. 5. excusatione
 30 restituat V 15. || l. 6. rem V 2. || l. 7. rationem] *ita* R. V 7; *ratione cett.* deductam R 2. E 2. estimaverit R 2. E 2. V 1. 7. Sin] *ita Eur.* R 2. E 2; Si *cett.* || l. 8. perdidit R 3. E 1. V 2. 7. 17. 18. cum] dum R 1. || l. 9. simili R 1. ut — accipiat] ut qui liberavit alienam accipiat partem arbitrio iudicantis V 2. liberabit] *ita* R. V 7; liberavit *cett.* || l. 10. enim *deest* V 1. casu] causa V 3. obiecerit] *ita Eur.*; obiecit R 1; obiecit *cett.* || l. 11. cognoscitur perdedisse] *ita* R 1; c. perdidisse
 35 V 7. 16; disperdidisse cognoscitur E 2; perdidisse cognoscitur *cett.*

V, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 17. 18). — l. 12. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 2. 5. 7. 17; *deest cett.* || l. 14. servi E 1; servis E 2. V 7. || l. 15. ullum] nullum R 2; illum E 1. V 3. incurrat V 1. 17; pertimescant V 15. || l. 16. rei] *deest* V 1. *Pith.*; speciei V 2. 17 (in marg.); generis R 3. || l. 17. pastoris V 4; a pastore V 14. hec] *ita* R 1. 2. E. V 1. 2. 7; ei R 3; hoc alii. compellantur V 1. 17. 18. || l. 18. consumpta] consummata R 2. E 1. dissipata] dispersa
 V 17 (in marg.). 18. esse noscuntur V 2.

V, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (15. 17. 19). — l. 19. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 2. 5. 7; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. 19; *deest cett.* || l. 21. sibi] *deest* E 1; sivi E 2. || l. 22. fugam E. V. commodata] commoda R 1. || l. 24. aut *deest* V 1. evertat] *ita Eur.*
 45 R 3. V 1. 2. 3. 17; evertat *cett.* et] et si R 2; aut V 7. fugitivum n. p. invenire V 2. || l. 25. prebeat s.] preveat s. R 1; prestet iuramentum V 15. || l. 26. misisset R 3; inmisisset E 2. ignorasset R 2. 3. E 2.

V, 5, 7. *Recc. Err.*] Servum tamen tam dominus quam ille, qui commodavit, querere sollicite procurabunt. [Haec eadem et de commendatis precipimus custodire].

V, 5, 8. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De reddendis usuris.

cf. Cod. Eur.
286.

Si quicumque [pecuniam commodaverit ad usuram, non plus per annum quam tres reliquas de unius solidi] pascatur usuris; si tamen fuerit, unde detur. Et [de solidis octo nonum solidum creditori, qui pecuniam ad usuram] dedit, exolvat; et sic summam pecunie et usuras ille, qui dederat, a debitore recipiat. Quod [si cautionem ultra modum superius comprehensum per necessitatem suscipientis creditor extorsit, condicio contra leges inserta non valeat]. Si quis autem contra hordinationem hanc [fecerit, eam rem, quam commodaverat, recipiat, et] que caute fuerant in nullo solvantur usure.

V, 5, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De usuris frugum.

L. Rom. Vis.
C.Th. II, 33, 1.
Interpr.

[Quicumque fruges] aridas et [humidas, id est: vinum et oleum, vel quodcumque] annone genus alteri commodaverit, non plus ab eo propter usuram quam tertiam partem accipiat¹; id est, ut super duos modios qui accepit tertium reddat. Quam legem [ad solas fruges precipimus pertinere]; nam de [pecunia commodata] secundum superiorem legem valere et observare censemus.

V, 5, 10. *Recc. Err.*]

X. ANTIQUA.

Cui debeant testamenta vel scripture commendate restitui.

Testamentum ab eo, cui fuerit commendatum, posteaquam hoc ante testes publicaverit, sicut est in legibus constitutum², illi, qui maiorem partem de eodem testamento est consecuturus, reddatur heredi. Quod si alii redditum fuerit

V, 5, 7. *l. 1.* commendabit *R 2. E 2.* querere] requirere *R 1.* sollicite] sollicito *R 1;* pariter *R 3.* || *l. 2.* Haec] Hac *R 1.* commendatis] comodatis *R 1;* commodatis *E. V 7;* commodatis in ienuis personis *V 2.* custodiri *R 2. E.*

V, 5, 8. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 17. 18. 19).* — *l. 3.* ANTIQUA] ita *R 1. E 2. V 2. 5. 7;* deest *cell.* || *l. 4.* reddendis *E 1.* usuris et similiter *infra R 2. V 7;* quodcumque *add. E 2.* || *l. 5.* plus] amplius *R 1.* || *l. 6.* reliquas] ita *R 1. 2. E. V 1. 2. 7. 19;* reliquas *cell.* de uno *30* solido *R 3. V 1. 2. 5. 8. 17. Pith.* pascatur] ita *R 1. 2. E;* pascantur *R 3;* pagatur *V 3;* pasciturus *V 7;* pascatur *V 18. 19;* poscat *cell.* usuras *V 1. 2. 5. 8. 17. 18. 19.* detur] ita *R. E. V 1. 2;* dentur *cell.* Et] Set *V 1;* Id est (Idt) *V 2.* || *l. 7.* solidis] solidus *R 1. 2;* solidos *R 3.* dedit] accepit *V 2. l. 8.* cautionem] captionem *R 1;* hauctionem *al. m. corr.* cauctionem *E 2.* || *l. 10.* hordinationem] ita *R 2;* hordinem *V 7;* hordinatione *R 1;* ordinatione *E 1;* rationem *R 3;* ordinationem *cell.* || *l. 11.* eam] ea *35* tantum *R 3;* et eandem *E 2;* et eam *V 3. 4. 5.* commodaverit *E 1. V 17. 18.* incaute *R 3. V 1. 2. 4. 8. 18.*

V, 5, 9. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 17. 18. 20).* — *l. 13.* ANTIQUA] ita *R 1. E 2. V 2. 5. 7. 17;* deest *cell.* || *l. 15.* humidus] liquidus *V 18. 20.* et oleum] aut oleum *E 2.* quodcumque] quacumque *R 2;* quaecumque *E 1.* || *l. 16.* genus] vel triticum *add. V 2.* plus] amplius *V 1. 2. 4. 5. 8.* propter usuram] ita *R 2. E 1. V 7. 18;* propter usura *R 1;* propter usuras *V 1. 2. 4;* *40* pro usura *cell.* || *l. 17.* accipiat] recipiat *R 1.* accepit] acceperit *Mad.* || *l. 18.* commodata] com-
moda *R 1.* || *l. 19.* observari *V 7;* conservare *V 8.*

V, 5, 10. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 15. 17. 18. 19. 20).* — *l. 20.* ANTIQUA] ita *R 1. E 2. V 2. 5. 7. 17;* deest *cell.* || *l. 22.* ab] hab *R 1. E 1.* || *l. 23.* ille *R 2.* || *l. 24.* citius reddatur *V 4. 8.*

1) *Cf. p. 233, l. 14 sqq.* 2) *Cf. II, 5, 14. 16.*

Recc. Err.] vel* adversario eius traditum, qui tradiderit duplam compositionem restituat, **V, 5, 10.** quam illi, cui fraudulentus fuerit, inferre voluerat. Illas vero scripturas, que simul tradi partibus debent, si commendatas quicumque susceperit, id est: testamenta, iudicia, pacta, donationes vel cetera talia, si alteri altero absente tradiderit, ille, qui dederat, ⁶ revocet quod dedit, et** omnibus, quibus in commune debebatur, restituere non moretur.

*) V 4. 8: vel malitiose tenere crediderit vel adversario eius traditum, qui tradidit aut tenuit duplam etc.

10 **) Pro: et — moretur, V 4. 8 praebent: aut si fraudulenter tenuerit, et omnibus, quibus in commune debetur, restituere non differat, et tantum compositionis illis exsolvere non moretur, quantum fraudis facere conatus est.

Recc. Err.] VI. TITULUS: DE PIGNERIBUS ET DEBITIS.

- I. De non pignerando.
- II. De pignere deposito et furato.
- 15 III. De pignere, si pro debito deponatur.
- III. Si pignus representato debito non reddatur.
- V. Si una persona reatu vel debito multis teneatur obnoxia.
- VI. Qualiter defuncti debitum aut violentia post mortem possit inquiri.

Recc. Err.] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

V, 6, 1.

20 De non pignerando.

Pignerandi licentiam in omnibus¹ submovemus; alioquin si non acceptum pignus presumerit ingenuus de iure alterius usurpare, duplum cogatur exolvere. Servus autem simplum restituat et C flagella suscipiet.

V, 5, 10. l. 1. ab adversario R 2. compositionem] compensationem R 1. || l. 2. quam] ita R 1. 2. ²⁵ E. V 1. 2. 3. 4; deest cett. illi] ille R 2. V 7. fraudulentus fuerit] ita R 1. 2. E. V 1. 2. 3. 4; fraudulentus R 3; fraudem cett. || l. 3. utriusque partibus V 2. commodatas E 1. V 20. || l. 4. alter alteris R 2. dederat] dedit V 18. 19; tradiderat R 2. || l. 5. quibus deest R 1. debebatur] ita R 1. 3. E 1. V 2; debeantur R 2; debebantur cett. || l. 8. tenuit] malitiose add. V 4.

TIT. VI. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7. — l. 12. PIGNORIBUS V 2. DEVITIS ⁸⁰ E 2; DE DEVITIS V 7.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 13. pignor- V 2, et ita infra pro pigner- l. 16. Si] De R 1. presentato R 1. non roddatur des. R 1. || l. 17. obnoxia] deest R 1; obnoxius R 2.

V, 6, 1. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 15). — l. 19. FL. — REX] des. R 3. E 1. V 2. 3; ANTIQUA V 15. GLOR. deest E 2. V 8. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS ⁸⁵ R 2; RECESDS V 7; RCDS V 2. 5; RCHDS V 4; RECAREUS V 1; CIHNDUS E 2; CHDS V 8. l. 20. pignor- V 2 semper pro pigner-. || l. 21. Pignerandi sane E 1. in deest R 1. alioquin] scilicet V 4. 8. non deest R 3. V 4. 8. || l. 22. alteris R 1. Si servus E 1. V 7. || l. 23. simplum] dupla V 7. flag. susc.] verbera portet V 4.

1) *Recessvindus pignerandi licentiam omnino sustulit; antea enim permissu iudicis pignerare* ⁴⁰ *licuisse H. Brunner, 'D. Rechtsgeschichte' II, p. 446, n. 9, ex L. Baiuv. 13, 1, 3 suspicatus est, collatis capitibus 12 et 13 Collectionis iuris Rom.-Goth. (Gaud.). Cf. etiam Chindasvindi legem supra II, 2, 7, qua pro casu quodam singulari constituitur: (iudex) obsignatam petitori faciat iussionem, in qua pigneris quantitatem adnotet, per quam petitor presumendi sibi habeat potestatem.*

V, 6, 2. *Recc. Err.*]

II. ANTIQUA.

De pignere deposito et furato.

Si¹ quis pignus alteri deposuerit pro aliquo debito, et illud ipse, qui deposuerit, furatus fuerit, pro fure teneatur.

V, 6, 3. *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

De pignere, si pro debito deponatur.

Pignus², quod pro debito deponitur, si per cautionem fuerit obligatum, et ille, qui pignus deposuerat, ad tempus constitutum debitum reformare dissimulet, post diem cautionis exactum usque ad decem dies pignus saluum suo domino reservetur aut eidem domino, si in propinquo est, reportetur, adque, ut restituat debitum, moneatur. 10 Quod si per negligentiam suam debitor ad diem constitutum adesse neclexerit aut debitum implere distulerit, addantur usure. Ceterum si adesse usque ad decem dies, sicut supra scriptum est, aut quod debet reformare dissimulaverit, tunc creditor iudici vel preposito civitatis pignus ostendat, ut, quantum iudicio eius et trium honestorum virorum fuerit estimatum, sit licentia distrahendi. Et postmodum de pretio venditi 15 pigneris creditor, quantum ei debetur, sibi evidentius tollat, et relicum ille recipiat, qui pignus seposuerat.

V, 6, 4. *Recc. Err.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si pignus representato debito non reddatur.

Si quis ei, qui rem pro pignere credidit, ad constitutum tempus representato 20 debito pignus acceptum distulerit reddere et hoc ante tempus lege superiori taxatum³ vendere vel in usus proprios adque alienos conterendum presumserit adtentare vel malitiose differens noluerit adsignare: pignus quidem, quod accepit, integrum reddat et medietatem, quantum pignus valere constiterit, domino pigneris coactus inpendat. 25

V, 6, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 17. 19). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. V 5. 17; *deest* R 2. 3. E. V 1. 2. 3. 4. 14. 19. || l. 2. posito V 7. || l. 3. illud] *ita* R 1. E 2; illo V 7; illud *alii.* qui posuerit E 1.

V, 6, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 18. 20). — l. 5. ANTIQUA *deest* R 2. 3. E 1. V 1. 2. 3. 4. || l. 7. cautione R 1. || l. 8. qui pro pignus R 1. || l. 9. suo *deest* R 3. E. V 1. 2. 7. 30 reservetur] reformetur V 7. || l. 10. eidem] idem R 2. V 3. 20. deportetur R 1. ut *deest* E 2. V 1. l. 13. deberet E 1. dissimulaverit] distulerit *Pith. in margine.* || l. 14. proposito E 1. quanto iudicio R 1. et] *ita* R. E 1. V 8. 14. 20; vel *cell.* || l. 15. estimatum R 2. E. V 7. sit] *ita* R. E. V 2. 7; sit ei *cell.* distrahendi et vendendi et dividendi V 20. || l. 16. debebatur E 1. V 1. *Pith.* l. 17. seposuerat] *ita* R 1. E 2. V 7. 18; seposuerit E 1; posuerat R 2; deposuerat *cell.* 35

V, 6, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 7. (8. 15. 17. 18). — l. 18. FL. — REX] *des.* R 3. E 1. V 3. 18; ANTIQUA V 15. GLOR. *deest* E 2. V 8. RECC.] RECØDS R 1; RECCETS R 2; RCS E 2; RCSDS V 2; RCHDS V 4; RCDS V 7; RECAREUS V 1; CHDS V 8. || l. 20. qui] cui E 1. V 2; cuius E 2; *deest* R 2. crediderit R 2. E 2. V 2. 15. 17. || l. 21. ante] aut ante R 3. E 1. *Pith.*; autem ante V 1. superiore R 1. || l. 22. vel in] vel R 1; atque V 2. adque] vel V 2. adtentare 40 R 2. E 2. || l. 23. ad integrum V 4. || l. 24. pigneris *deest* V 4.

1) Cf. *Pauli Sent. II*, 31, 19: Rem pignori datam debitor creditori subtrahendo furtum facit; cf. *ib.* 31, 36; *Gai Instit. III*, 200. 2) *Legislatorem hanc legem ex iure Romano hausisse docuit V. de Meibom, 'D. Pfandrecht' p. 257 sqq.* 3) *Sc. intra decimum diem post diem constitutum, secundum V, 6, 3.*

Recc. Err.]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

V, 6, 5.

Si una persona reatu vel debito multis teneatur obnoxia.

Si una persona plurimis rea vel debitor maneat, qui prior in petitione processerit et aut per placitum aut per probationem sive professionem eius cum sibi reum vel debitorem esse docuerit, ipsi nihilominus aut iuxta qualitatem debiti satisfacere compellendus est, vel damnandus a iudice. Quod si, quibus reus vel debitor manet, uno eodemque tempore contra eum agere ceperint, secundum quantitatem debiti vel reatus aut reddat omnibus, aut omnibus addicendus est serviturus. Querere tamen a iudice ad liquidum oportebit, cui magis reus vel debitor maneat, ut ipsi maiorem partem reddi precipiat; et de reliquo, quod de facultate rei vel debitoris remanserit, quantum reddatur ceteris, iudex ipse manifeste perpendat. Certe si non fuerit, unde compositio exolvi debeat, cum id saltim, quod videtur habere, pro debito vel reatu perpetim serviturum iudex petentibus tradere non desistat*.

*) V 2 addit: Fenerator¹ vero, si plus exigerit a debitore propter usuras quam tertiam partem, ut predictum est², sex uncias auri fisco persolvat, et ea conditio contra leges edicta non valeat.

Recc. Err.]

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

V, 6, 6.

Qualiter defuncti debitum aut violentiam post mortem possit inquiri.

Si³ viventis cuiuslibet manifesta culpa non apparet, nefas esse non dubitandum est, ut eum quisque post obitum mansisse sibi reum accuset. Ne ergo in fraudem heredis defuncti quicumque post hec talia conetur presumere, huius legis redargui sanctione se noverit, scilicet, ut, si quis quemlibet defunctum violentum sibi aut pervasorem sue rei

<p>Recc.] seu debitorem fuisse adstruxerit eumque quodcumque inlicitum</p>	<p>Err.] sive direptorem seu debitorem fuisse adstruxerit eumque quodcumque inlicitum secundum superiorem ordinem</p>
---	--

V, 6, 5. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 7. (15. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* R 3. E. V 3. 19; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 7; CHDS V 4; GLS CHDS V 1; GLS CHNDS V 2. || l. 2. obnoxius R 2. || l. 3. a plurimis E 1. rea] reatu R 2. E 1. V 18. 19; reatum E 2; reatus V 7. debitor V 7. || l. 4. et deest R 3. E 2. per prof. R 3. V 1. 2. 7. l. 5. vol] aut E 2. ipse V 2. iusta E 2. || l. 6. reus] rebus R 2. E 1. || l. 7. eodemque] eadem quoque R 1. eum] reum V 2. ceperint] voluerint R 1. || l. 8. aut redd.] ad redd. E 1; ut redd. E 2. reddat] *ita* R 1; reddere *cell.* aut omnibus] aut hominibus R 2; aut ominibus E 2. || l. 9. a iudice] a iudicem V 7; iudicem R 2. 3. E 1. V 4; iudice E 2; iudici V 2. || l. 10. reddi precipiat] recipiat R 2. relicto R 2. E 2. || l. 12. eum deest V 2. id] *ita* R. E. V 1. 2. 7; hoc *alii.* quod — perpetim *des.* R 1. || l. 13. petentibus] parentibus V 1. || l. 15. auri fisco] aurifico V 2.

V, 6, 6. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 7. (8. 14. 15. 16. 17. 19). — l. 17. FL. — REX *des.* R 3. E 1. V 3. 19. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. E 2. V 7; CHDS V 1. 4; GLS CHNDS V 2. || l. 18. violentiam] *ita* R 1. 2; violentie V 2; violentia *cell.* || l. 20. fraude R 2. E 2. V 1. 2. l. 21. heredes R 1. || l. 22. sanctionem E. V 7. || l. 23. pervasorem E 1. || l. 24. seu debitorem — inlicitum (*col.* 1) R. V 7. 16. adstruxerit] abstruxerit R 1; astruxerit R 3; addixerit R 2. sive direptorem — ordinem (*col.* 2) E. V (*exceptis* V 7. 16). direptorem] directorem V 3; deceptorem *Pith.* || l. 25. quodcumque R 2. secundum superiorem ordinem *add. al. man.* V 16. || l. 26. ordinem] accusationem V 14.

1) *Additamentum incerti temporis et auctoris, in codice minus apte huic legi subiunctum, poenam addit legi V, 5, 9.* 2) *V. l. c.: non plus propter usuram quam tertiam partem accipiat.* 3) *Cum hac lege, quae antiquiori substituta esse videtur, cf. L. Burg. 65 et infra Antiquam VII, 2, 19.*

V, 6, 6. *Recc. Err.*] dixerit perpetrasset, non aliter eius adsertioni credatur, nisi per quamcumque scripturam aut testificationem legitimam id verum esse indubitanter edoceat. Quod si tale aliquid quisque convicerit, et defunctus ille, de quo agitur, filios non relinquens, facultatem suam suis libertis aut quibuscumque personis dinoscitur contulisse, ipsi liberti vel alie persone, iuxta quod possident de rebus defuncti, que defunctus debuit vel commisit, insistente iudice cogantur exolvere. Nam si filios reliquerit, et ipsi omnem eius possident facultatem, ipsi procul dubio cogendi sunt illa supplere, unde auctor eorum debitor aut presumtor convincitur extitisse. Si certe predictarum causarum obnoxius sic ab hac luce discesserit, ut de suis rebus nihil videatur aliquatenus ordinasse, propinqui eius, vel qui facultatem ipsius adierint aut possederint, petitori de re vel causa, quam repetit, cogendi sunt reddere rationem; ita ut, si ille, qui debitor aut presumptuosus dicitur extitisse, nihil rerum suarum moriens dinoscitur reliquisse, ab omni calumnia repetentis eius filii vel propinqui habeantur immunes. Sin autem quodcumque defunctus reliquit, et maius est quod petitur, quam quod reliquisse videtur, si filii eius aut propinqui, aut qui eius possident bona, noluerint pro reatu eius vel debito satisfacere, de rebus a defuncto dimissis non morentur petenti facere cessionem.

Recc. Err.] VII. TITULUS: DE LIBERTATIBUS ET LIBERTIS.

- I. Si mancipia sive per scripturam seu per testem manumittantur.
- II. Si alienus servus vel commune mancipium manumittatur. 20
- III. De his, qui se liberos proclamaverint esse.
- III. Si ad servitium repetatur qui in libertate est constitutus.
- V. Si ei, qui ad servitute repetendus est, aliquid auferatur.
- VI. Si eum, quem aliquis coram iudice liberum esse dixerit, postea in servitio repetere velit. 25
- VII. Si timore compulsus quisquam servum se esse dicat.
- VIII. Si ingenuus ad servitium repetatur, vel servus se liberum esse dicat.
- VIII. Quare data libertas debeat revocari.
- X. Si libertus iniuriam faciat manumissori.
- XI. Ne contra patronum vel filios eius testificari audeant manumissi. 30
- XII. Ne testificent manumissi.
- XIII. De rebus manumissi, si absque legitimis filiis moriatur.
- XIII. De condicionibus a manumissore in scripturam manumissi conscriptis.
- XV. De libertatibus servorum fiscalium.

V, 6, 6. l. 1. eius adsertioni] adserti qui eius R 2. per quanc.] pro quacumque E 1. 35
 l. 2. iscripturam R 1. || l. 4. personis] possessoribus V 4. 8. || l. 5. alie persone] alii possessores V 4. 8. debuit] voluit E 2. || l. 6. ipsi — facultatem ipsi] ipsi et alii possessores iuxta quod obtinent de rebus defuncti V 4. 8. || l. 7. eius possident] eius possideant R 1; obtineant V 1; eius obtinent Pith. facultatem] hereditatem V 15. subplere R 1. || l. 8. autor R 1. aut] vel V 2. presumptor vel reus V 4. 8. || l. 9. sic] sit et R 2. || l. 10. ipsius] ita R. E 1. 40
 V 1. 2. 7; eius alii. possiderint E. || l. 11. causam R 1. quam causidicus repetit V 2; quam c. petit V 14. || l. 12. aut] vel V 2. || l. 14. Sin] Si R 2. V 2. reliquit] ita R. E 2. V 7; relinquit E 1; reliquit alii. || l. 15. reliquisse R 1. possiderint E 1. || l. 16. reatum R 1.

TYT. VII. *Lemma.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7. — l. 18. DE LIBERTATIS E 1. V 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 19. sive] seu R 2. manumittantur deest R 1. 45
 l. 20. alienum servum R 1. communem R 2. E 2. manumittantur E. || l. 21. liberos] liberos R 2.
 l. 23. servitute] ita R 1; servitutum R 2; servitium E. || l. 24. iudice R 1. || l. 25. velit R 2.
 l. 27. si servus E. esse deest E 2. || l. 30. testificare audent manumissus R 2. E 1. || l. 32. manumissis E. moriantur R 2. E. || l. 33. scriptura manumissis R 2.

Recc. Erv.] XVI. De libertis et rebus fiscalium servorum.

XVII. Ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni aut coniugia connectant aut eis insolentes existant.

XVIII. Ne liberti religiosi ad obsequium reducantur heredis.

5 *Recc. Erv.*]

I. ANTIQUA.

V, 7, 1.

Si mancipia sive per scripturam seu per testem manumittantur.

Si¹ quis moriens per scripturam aut presentibus testibus manumiserit mancipia sua, voluntas eius habeat firmitatem, dummodo

Recc. des. | *Erv.*] infra sex menses

10 *Recc. Erv.*] trium aut quinque testium, quibus credi possit, testimonio conprobetur. Sed et libertis si quid donaverit qui eos manumittit, aut libertatis ipsius scriptura contineat², aut testes, qui adhibentur, agnoscant, et res aput libertos donata permaneat.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

V, 7, 2.

Si alienus servus vel commune mancipium manumittatur.

15 Si³ quis alienum servum vel commune mancipium manumiserit, in fraude domini libertas data non valeat. Ille vero, qui manumiserit alienum mancipium, alterum preter illum domino dare cogatur. Si vero dominus adqueverit, ut ille liber sit, duos vicarios servos pro manumisso servo percipiat, et libertas data habeat firmitatem. Hec eadem et de ancillis precipimus custodiri. Si quis sane vult ex
20 integro manumittere commune mancipium, presbiterum, qui presens est, vel diaconum commonemus, ne huiusmodi libertates se fieri presente permittant; quia hec manumisso stare non poterit. Si quis autem commune mancipium vult a iugo servitutis absolvere, prius cum consortibus suis dividat et sue vindicet potestati, aut certe cum his, qui ei consortes sunt, id fieri vel pretio vel precibus elaboret; et sic, si voluerit, presente
25 presbitero vel diacono manumittat, et libertas data firmetur. Quod si aliquis coram sacerdote vel diacono commune mancipium ex integro manumiserit, proprietatis

l. 2. vel de progenies R 1; vel in p. E 1. cum] quā R 1. posteritate] postremitate R. connectant R 2. E 1. || l. 3. insolentes exist. des. R 1; insolenter exist. E 1. || l. 4. haeredes E 1.

V, 7, 1. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17. 19. 20). — l. 5. ANTIQUA] ita R 1. 30 E 2. V 17; deest cett. || l. 7. testibus pres.] per testes R 3; per testibus pres. V 7. || l. 8. voluntas] ita R 1. V 7; voluntate E 2; voluntas cett. || l. 9. infra sex menses. des. R. || l. 10. testimonium R 1. || l. 11. quid] quod R 1. aut] ita ut E 1. || l. 12. et deest V 1. aput] ita R. V 7; apud alii. V, 7, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (6). 7. (14. 15. 17). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. 2. E 2. V 2. 6. 7. 15. 17; deest cett. || l. 14. alienum servum R 1. V 1. 6. communem R 1. V 7. manumit- 35 tantur E. V 2. 3. 4. 7; manumittat corr. manumittatur V 6. || l. 15. fraudem R 1. V 3. 4. || l. 16. domini sui V 1. 3. 4. || l. 18. data] donata V 7. || l. 20. ex integrum R 1. communem R 2. V 7. diaconem E. V 1. || l. 21. libertatem V 2. libertates — permittant] libertas esse fieri presentes esse permittat V 7. presentibus E 2. V 1. 2. 3. 4. || l. 22. istare R 1. || l. 25. firmetur] firma habeatur V 2. 14. l. 26. diaconum R 1; diacone R 3. E 1; diaconem E 2.

40 1) Ad hanc et plerasque huius tituli leges cf. quae de libertis Visigothicis disseruit F. Dahn, 'Könige' VI², p. 78 sqq. 2) Cf. V, 7, 13. 14. Peculium concessum vel donationes a dominis libertis suis pro munienda libertate factas continent Form. Visig. n. 2. 5. 6. 21; Form. p. 576 sq. Quem morem a Visigothis ex iure Romano receptum esse, demonstravit Biedenweg, Commentatio ad formulas Visigothicas (Diss. iurid. Berlin. a. 1856) p. 15.
45 3) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IV, 9. Interpr.: Si aliquis mancipium manumittere praesumerit alienum . . . haec poena tenebitur, ut et manumissus a domino revocetur, et alia duo mancipia . . . dare cogatur.

V, 7, 2. *Recc. Erv.*] sue partem de mancipio amittat, et mancipium ad integrum consors ille, qui non manumisit, obtineat¹. Nam si partem suam, que in eodem mancipio illi debetur, absolvere voluerit, proiberi non poterit.

V, 7, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

De his, qui se liberos proclamaverint esse.

Si mancipia se in libertatem proclamaverint, spatium et tuitionem arbitrio iudicis accipiant, ut testes possint ad libertatis sue documenta perquirere. Sed tantum temporis spatium mancipiis concedatur, ut nec servitia dominis nec beneficia proclamantibus denegetur.

V, 7, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si ad servitium repetatur qui in libertate est constitutus.

Si in libertate constitutus ad servitium repetatur, non liceat eum in custodiam mitti ab illo, quo repetitur; sed iudicis reservetur arbitrio, si debeat sub fideiussore consistere, dummodo nihil violentie a pulsante patiatur.

V, 7, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si ei, qui ad servitute repetendus est, aliquid auferatur.

Si quis homini ingenuo vel liberto aliquid tulerit, et postea eum sibi voluerit servum addicere, prius reddat quod tulit, et sic de eius conditione contendat.

V, 7, 6. *Recc. Erv.*]

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si eum, quem aliquis coram iudice liberum esse dixerit, postea in servitio repetere vellit.

Qui suo testimonio coram iudice quemlibet esse liberum dixerit et postmodum eum ad servitium inclinare voluerit, alium illi mancipium e contrario reddat, et quem opprimere nitebatur, in libertate permaneat.

V, 7, 2. *l. 1. et deest R 1. || l. 3. si absolvere R 1.*

V, 7, 3. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 17. 18. 19). — l. 4. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 6. 7. 17; deest cett. || l. 6. se deest R 2. E 1. V 3. 7. libertate R 2. E. V 1. 2. 6. 7. 18. arbitrio R 1; in arbitrio E 1. || l. 7. accipiant] optineant V 2. 4. 8. || l. 8. servitium R 1; servitia corr. servitium V 6. || l. 9. denegetur] ita R. V 1. 7; denegentur cett.*

V, 7, 4. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17. 18). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 6. 7. 17; deest cett. || l. 12. custodia R 2. 3. E 1. V 2. || l. 13. quo repetitur] ita R 2. 3. E 1; quod repetitur V 7; qui repetitur R 1. V 3; quo repetit V 1; qui repetit cett. si] sic E 1. fideiussorem R 1.*

V, 7, 5. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 15. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 6. 7. 8. 15. 19; ANTIQUA NMENDA (i. e. NOVIPER EMENDATA) E 2; ANTIQUA EMENDATA V 17; deest cett. || l. 16. servitute] ita R 1; servitium corr. servitute R 2; servitum E 1. V 1. 2. 35 et e corr. V 6; servitium cett. || l. 18. addicere] vindicare R 2. sic] sic post hec V 2.*

V, 7, 6. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 19. FL. — REX] des. R 3. E 1. V 3. 4. 19; ANTIQUA V 8. 19; ANTIQUA FL. etc. V 6. 7. 17. Pith. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CDS E 2; CHDS V 1; GLS CHNDS V 2; GLS RCDS V 6; RCDS V 7. Pith. REX] ANTIQUA V 15. || l. 20. in servitio] ad servitium R 1; in servitium V 2. || l. 21. vellit] ita R 1. E 2. V 7; velit cett. || l. 22. suo] sub Pith. || l. 23. inclinare] declinare R 1. alium] ita R 1. E. V 6. 7; alint R 2; aliud cett. e] e R 1; deest V 7. || l. 24. nitebatur] conabatur V 4. 8.*

1) *Cf. L. Rom. Vis. Paul. IV, 11, 1. Interpr.:* Si aliquis servum communem manumisit, nec Latinum nec civem Romanum facere potest, et ideo portio eius manumissori perit et alteri domino ex integro, quasi eius tantum proprius fuisset, acquiritur.

Recc. Err.]

VII. ANTIQUA.

V, 7, 7.

Si timore compulsus quisquam servum se esse dicat.

Qui¹ timore compulsus servum se esse*Recc. des. | Err.]* extra iudicium

5 *Recc. Err.]* dixerit, nullum preiudicium libertatis incurrat, donec in iudicio presentetur, ut libertatem suam, si probaverit, presente iudice obtineat, aut si servus convincitur, statim domino reformetur.

Recc. Err.]

VIII. ANTIQUA.

V, 7, 8.

Si ingenuus ad servitium repetatur, vel servus se liberum esse dicat.

10 Si quis ingenuum ad servitium addicere voluerit, ipse doceat, quo ordine ei servus advenerit; et si servus ingenuum se esse dixerit, et ipse simili modo ingenuitatis sue firmam ostendat probationem. Iudex vero eorum recipere testimonium debet, quos meliores adque plurius esse providerit. Quod si muneris acceptione corruptus iniuste curvaverit innocentem, tam iudex quam petitor

15 *Recc.]* falsarii pena multentur.

Err.] secundum legem aliam de his, qui iniuste iudicaverint², componere non morentur.

Recc.] VIII. ANTIQUA.

Quare data libertas debeat revocari.

Qui servo suo vel ancille libertatem
20 donaverit, et presente sacerdote vel aliis duobus aut tribus testibus hoc factum esse constiterit, huiusmodi libertatem revocare non liceat, excepto si manumissori eum, qui manumissus est, iniuriosum aut contumeliosum vel accusatorem aut crimina-
25 torem esse constiterit; pro quibus iniuriis

Err.]

VIII.

V, 7, 9.

Quare data libertas debeat revocari.

Qui servo suo vel ancille libertatem donaverit, et presente sacerdote vel aliis duobus aut tribus testibus hoc factum esse constiterit, id est, si ipsam libertatis scripturam coram legitimis testibus manifeste tradiderit atque ita per eandem libertatis scripturam definierit, ut ex tempore condite scripture liber ipse, qui est manumissus, permaneat, nihil sibi

V, 7, 7. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17. 19. 20). — L 1. ANTIQUA] *ita* R 1. F 7. 17; ANTIQUA NMA (i. e.: NOVITER EMENDATA) E 2; *deest* R 2. 3. E 1. F 1—6. 14. 19. 20. L 2. esse se R 1. || L 4. extra iudicium *des.* R. || L 5. in *deest* R 2. 3. E 1. F 3. 7. || L 6. ut] ut aut
30 F 2; et E 2. aut] *deest* R 2; et *al. m. corr.* aut E 2.

V, 7, 8. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 17. 18. 19. 20). — L 8. ANTIQUA] *ita* R. F 6. 7. 17; ANTIQUA (ET) NOVITER EMENDATA E 2. F 2. 4. 8 (SVT EM F 2; AN. ET NOV MTA F 4; A. NMNDA E 2; . . ET NOVITER EMENDATA F 8); *deest* E 1. F 1. 14. 19. || L 9. vel] *ita* R. E 2. F 7; vel si *cell.* || L 11. ei serviturnus F 7. || L 12. firmam] formam E 2. F 6. 7. recipere
35 test. debet] recipiat test. F 1. 2. || L 13. adque pl. *des.* R 1. adque] *ita* R 2. E 2; atque *alii.* pre- viderit R 3. F 3. 7. || L 14. curvaverit] *ita* R 1. 2; curvaverit F 6; curvaverit R 3. E 1. F 2; curvaverit E 2; turbaverit *Pith. Mad.* || L 15. falsarii pena multentur (*col.* 1) R 1. 2 (*man.* 1). 3. secundum —
40 secundum legem aliam *etc.* || L 16. iudicaverint] *inligaverint* F 7. moretur E 2. F 1. 3. 18.

V, 7, 9. *Codd.* R 1. 2. 3. F 7. — L 17. AN- TIQUA — debeat revocari *des.* R 3. || L 22. re- vocari R 2. || L 23. si *deest* F 7. manumissore R 1. || L 24. iniuriose R 2. || L 25. aut crimi-
45 natorem *des.* F 7.

V, 7, 9. *Codd.* E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 6. (8. 17). — L 17. VIII] ANTIQUA *add.* E 2. F 2. 6. 17. || L 21. si *deest* F 3. || L 22. ipsam] ipsa E 2; ipse F 1. || L 25. ipse] ille F 1. || L 26. ma-
missus E 1.

1) *Cf. Pauli Sent. V, 1, 4:* Qui metu et impressione alienius terroris apud acta praesidis servum se esse mentitus est, postea statum suum defendenti non praeciudicat. 2) *II, 1, 21.*

V, 7, 9. *Recc.*] data libertas poterit revocari¹. Si vero ipse, qui manumisit, dicat, quod sub alio placito eum libertaverit, testes, qui presentes fuerint, ante iudicem ipsum placitum dicere non graventur; et postmodum, quod placitum fuerat, stare iubemus.

Erw.] in eo conditionis reservans; huiusmodi libertatem revocare non liceat, excepto si manumissori eum, qui manumissus est, iniuriosum aut contumeliosum vel accusatorem aut criminatorem esse constiterit; pro quibus iniuriis data libertas⁵ poterit revocari. Si vero ipse, qui manumisit, dicat, quod sub alio placito aut definitione eum libertaverit, si per scripturam definitio ipsa minime claruerit, testes, qui presentes fuerint, ante iudicem ipsum placitum vel definitionem dicere non graventur; et postmodum, quod placitum vel definitum fuerat, stare iubemus.

V, 7, 10. *Recc. Erw.*]

X. ANTIQUA.

Si libertus iniuriam faciat manumissori.

Si² libertus manumissori suo iniuriosus fuerit, aut si patronum pugno aut quo-¹⁵libet hictu percusserit vel eum falsis accusationibus inpetierit, unde ipsi capitis periculum comparetur, addicendi eum ad servitutem habeat potestatem; ita tamen, ut apud iudicem probet causas superius comprehensas.

V, 7, 11. *Recc. Erw.*]

XI. ANTIQUA.

Ne contra patronum vel filios eius testificari audeat manumissus.²⁰

Filio³ vel heredi manumissi libertatem revocare non liceat, sed prioris sui vel

V, 7, 9. l. 3. alio] aliquo R 3. V 7. || l. 4. iudice R 1. ipsut R 2. || l. 5. graventur] morentur R 3. || l. 6. fuerit V 7. stare] ita R 1. 3; stari R 2; istare V 7.

V, 7, 9. l. 1. reservans] servans V 4. 8. l. 2. libertas E 1. rebocari E 2; revocari V 2. 4. l. 5. esse se const. E 1. pro] de V 1. || l. 7. alio] aliquo V 2. difinitione V 1. || l. 8. difinicio V 1. ²⁵ l. 10. definitionem — placitum vel des. E 1. l. 11. graventur] grabentur E 2; morentur V 2. l. 12. fuerit E 2. V 1. 2. 8. 17. stare] istare E 2; deest V 3.

V, 7, 10. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 17. 19. 20). — l. 13. ANTIQUA] ita ³⁰ R 1. V 2. 7. 17; deest R 2. 3. E. V 1. 3. 4. 6. 14. 19. 20. || l. 15. patronum] ita R. E 2. V 7; patronum suum *coll.* || l. 16. hictu] ita R. E 2; ietu *alii.* falsa accusatione V 4. 8. inpetierit] impigerit V 3.

V, 7, 11. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 17. 19. 20). — l. 19. ANTIQUA] ita R 1. V 7; deest *coll.*

1) *L. Rom. Vis. C. Th. IV, 10, 1*: Libertis ingratis in tantum iura adversa sunt, ut, ³⁵ si quadam iactantia vel contumacia cervicem crexerint aut levis offensae contraxerint culpam, a patronis rursus sub imperia ditionemque mittantur. *Interpr.*: Quaecumque persona servilis a domino suo fuerit consecuta libertatem, si postea superbire coeperit aut patronum, id est manumissorem suum, laeserit, amissa libertate, quam meruit, in servitium revocetur. *Ibid.* 10, 2: Liberti adversus patronos non modo non audiantur, verum etiam eandem quam patronis ipsis ⁴⁰ reverentiam praestent heredibus patronorum, quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissoribus, deferretur . . . Quod si delatores accusatoresque manumissorum heredumve esse praesumpserint, eodem quo servi supplicio tenebuntur . . . *Interpr.*: Libertos non solum contra patronos, sed et contra patronorum heredes audiendos non esse . . . *Conc. Tolet. IV (a. 633). can. 68*: . . . liberto adversus ecclesiam, cuius iuris extitit, accusandi vel testificandi denegetur licentia; ⁴⁵ quod si praesumpserit, placet ut . . . in servitutem propriae ecclesiae revocetur; *cf. can. 74*.

2) *Cf. leges n. 1 allegatas.* 3) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IV, 10, 2 (supra n. 1) et Nov.*

Recc. Erv.] parentum factum sine excusatione custodiat; ita tamen, ut nec contra filios **V, 7, 11.** filiorum libertus vel omnis posteritas eius testimonium dicere permittatur, et si dixerint, non credantur a iudice, sed redeant ad pristinam servitatem. De aliis vero rebus aut causis contra patroni filios vel nepotes tantum pro suo iure iuste contendant.

6 *Recc. Erv.*] XII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

V, 7, 12.

Ne testificent manumissi.

Libertus¹ vel liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere admittantur, excepto in aliquibus causis, ubi ingenuitas deesse dinoscitur, sicut permissum est et de servis; quia indignum nostra pensat clementia, ut libertorum testi-

10 monio ingenuis damna concutiantur. Qui vero de eisdem fuerint progeniti,

Recc. deest. | *Erv.*] omnimodis

Recc. Erv.] ad testimonium admittantur.

Recc.] XIII. ANTIQUA.

De rebus manumissi, si absque legitimis filiis moriatur.

15 Si manumissus sine filiis legitimo coniugio natis transierit, et ei patronus in libertate aliquid donaverit², aut forsitan de eius servitute discesserit et alibi se

Erv.] XIII.

V, 7, 13.

De rebus manumissi, si absque legitimis filiis moriatur.

Si manumissus sine filiis legitimo coniugio natis transierit, et ei patronus in libertate aliquid donaverit, aut forsitan de eius servitute discesserit et alibi se contulerit, omnia ad patronum sive ad

20 V, 7, 11. l. 2. permittatur] ita R. V 1. 7; permittantur cett. || l. 3. dixerit R 2. 3. E 1. V 1. credatur R 2. 3. V 1. 6. 7; credatur ei E 1. || l. 4. tantum] tam R 1; deest V 3. contendat R 3. E 1. V 1. 7.

V, 7, 12. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (15. 17. 19. 20). — l. 5. FL. — REX] FLS GLS RECDS REX E 2; FLS GLS RCDS REX V 2. 6; FLS GLRS RCHDS REX V 7; FLS GLS RECAREUS REX V 1; FLS RCHDS V 4; FLS RCDS REX Pith.; F. RECESSVINDUS R. V 17. Mad.;

25 ANTIQUA R 1. V 15; inscriptio deest R 2. 3. E 1. V 3. 19. 20. || l. 8. non amittantur E 1. || l. 9. pensat nostra R 2. V 1. testimonia E 1; testimonium V 7. || l. 10. concutiantur R 1. eisdem] ita R. E 1. V 2; eis E 2; hisdem V 6. 7; iisdem alii. progeniti] ita R. E 1. V 3; geniti V 7; procreati cett. l. 11. omnimodis deest R. E 1.

V, 7, 13. Codd. R 1. 2. 3. V 7. — l. 13. ANTIQUA deest R 2. ANTIQUA — moriatur des. R 3. || l. 16. legitimo ex coniugio V 7.

V, 7, 13. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 13. XIII] ANTIQUA add. V 3. 8. 15; ANTIQUA. FLS GLS RCDS REX add. V 6. 17. Pith.; FLS GLS RCDS REX add. V 4. l. 15. moriantur E. || l. 16. filio E 1. legitimo] ita E 1. V 3; de legitimo cett. || l. 18. servitute] ita E. V 2. 6; servitio cett. || l. 19. alibi] ita E. V 3; alio cett.

35 Val. III. 24 (L. Rom. Vis. Val. 6) § 9: statuimus et iubemus, ut adversum manumissoris filios et nepotes liberti libertaevae in nullis omnino causis testimonium dicant . . . *Interpr.*: Contra filios vero vel nepotes (manumissoris) nec libertus nec liberta testimonium dicere in quacumque causa praesumant. 1) *Legem antiquam, quae libertorum testimonium, ingenuis testibus deficientibus, admitti praecepit, in Codice Euriciano existisse, ex Gundobadi Lege Burgundionum suspicamur, ubi leguntur l. 60, 3: Libertos etiam, si competens ingenuorum numerus defuerit, patimur testimonium perhibere. Cum vero in nostra lege verba in aliquibus causis et sicut permissum est et de servis haud dubie ad Reccessvindi legem II, 4, 10 spectent, verba autem: quia indignum etc., ad legislatorem potius libertorum testimonium restringentem quam introducentem pertinere videantur, existimo etiam hanc nostram legem a Reccessvindo datam antiquiorique illi Euricianae esse substitutam. Ideoque inscriptionem ANTIQUA, quam praebet codex R 1, reiciendam et ex aliis codicibus Reccessvindi inscriptionem recipiendam duxi. 2) Cf. supra V, 7, 1 et p. 235, n. 2.*

V, 7, 13. *Recc.*] contulerit, omnia ad patronum sive ad eius heredes sine dubio revertantur. Quod si forsitan in terra patroni consistens aliquid de labore suo adquisierit, medietas exinde in patroni potestate consistat, et de alia medietate libertus faciendi quod voluerit in eius potestate permaneat. Quod si alium patronum sibi elegerit et sub eo aliquid adquisierit, medietas adquirente rei ad manumissores concurrat, alia vero medietas ad manumissi proximos, sive servi sint, sive liberi, sine dubio revertatur, vel in quem voluerit hanc medietatem conferendi habeat potestatem¹. Illud vero, quod ei manumissor donaverit, in patroni potestate permaneat. Similis et circa ancillas manumissas forma servetur.

V, 7, 13. l. 2. revertatur R 1. || l. 3. forsitan R 2. V 7. || l. 5. in deest V 7. || l. 8. elegerit R 1. || l. 10. manumissores R 3. V 7. concurrant R 2. || l. 12. liberi] sint add. R 1. || l. 13. revertantur R 1. || l. 15. Illud R 2. V 7. donaverit] ita R 1; donaverit R 2. 3; hordinaverit V 7.

Brv.] eius heredes sine dubio revertantur. Quod si forsitan in terra ipsius patroni consistens, qui cum manumisit, aliquid de labore suo adquisierit, medietas exinde in patroni potestate consistat, et de alia medietate libertus faciendi quod voluerit in eius potestate permaneat. Quod si alium patronum sibi elegerit et sub eo aliquid adquisierit, medietas adquirente rei ad manumissores concurrat, alia vero medietas ad manumissi proximos, sive servi sint, sive liberi, sine dubio revertatur, vel in quem voluerit hanc medietatem conferendi habeat potestatem. Illud vero, quod ei manumissor donaverit, in patroni potestate permaneat. Similis et circa ancillas manumissas forma servetur. Hoc tantum iustitia suadente¹⁵ adicimus, ut nullus libertus sive liberta, a domino vel domina sua libertate percepta, manumissores suos, dum advixerint, derelinquant. Quod si facere presumpserint, et rem, quam perceperunt, amittant et ad domini vel domine sue invitum reducantur obsequia.

V, 7, 13. l. 1. eius] ita E 2. V 1. 2. 6; suos cett. || l. 2. consistens qui enim manumisit] ita E. V 1. 2. 6; qui e. m. cons. alii. || l. 3. suo] eius 25 V 6. || l. 4. medietas adquirente rei E 2. V 1. 6. l. 5. de alia medietate] aliam medietatem E 2. l. 6. in eius p. permaneat] habeat potestatem V 4. l. 9. a manumissi E 1. || l. 10. liberi] liberti V 8. 15; libere corr. al. m. liberti E 2. || l. 11. revertantur E 2. quem] quo E 2. voluerint E 2. V 6. || l. 12. conferendi] transferendi V 2. illud] ille E 2. || l. 13. donaverit E 2; donabit V 3. l. 14. ancillis E 2. || l. 15. sua iustitia E 2. l. 17. a domino vel domina sua] ita E. V 2; a domino vel a domina sua V 1. 3. 6; a domina vel domino suo Mad. || l. 18. vixerit V. || l. 20. perceperunt] ita E 1. V 1; perceperunt corr. perceperint V 6; perceperant V 15; perceperint cett. l. 21. invitum deest E 1. || l. 22. obsequio E 2; obsequium V 2.

1) *Legislator hanc sententiam et praecedentem, hanc immutatas quidem, ex Nov. Val. III. 24 (L. Rom. Vis. Val. 6) hausisse videtur, ubi leguntur § 7: Nam si nec filios habuerint nec nepotes, reliquerint tamen patrem, matrem, fratrem, sororem pari libertate gaudentes, medietatem sibi intestatae successionis haec de supra dictis persona defendat, quae gradu potior⁴⁵ invenitur; aliam vero medietatem manumissorum reservamus heredibus.*

Recc. Erv.]

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

V, 7, 14.

De conditionibus a manumissores in scripturam manumissi conscriptis.

Qui mancipium suum per scripturam liberum faciens constituerit fortasse, non licere ei de peculio suo aliquid iudicare, si quid exinde libertus libertave distraxerit vel donaverit, modis omnibus invalidum erit, patronus eius scilicet aut patroni filii omnia sibi vindicaturi. Certe si nulla talis condicio intercesserit, liberum erit illi, qui liber est redditus, de peculio suo facere quod voluerit; aut etiam si inhordinatus moriens filios legitimos non reliquerit, vel aliam quamcumque conditione dominus eius per eandem libertatis scripturam non statuerit, ad patronum aut ad patroni filios universa res eius ad integrum pertinebit¹.

Recc. Erv.]

XV. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

V, 7, 15.

De libertatibus servorum fiscalium.

Si res ambigua nequaquam occurrerit, nulla futuris temporibus legem dandi necessitas immineret. Quia ergo sub libertatis obtentu fiscalium sepe subreptione servorum fisci vires adtenuantur, non invidemus bene meritis, sed obviamus fraudulentem incautis, statuentes scilicet, ut non aliter deinceps conlata servo fisci libertas nullatenus valeat, nisi regie manus fuerit stilo suscripta².

Recc. Erv.]

XVI. ANTIQUA.

V, 7, 16.

De libertis et rebus fiscalium servorum.

Servis nostris sine permissio nostro libertatem mancipiis suis dare non sinimus. Quod si dederint, libertas data non valeat; sed hec tantummodo libertas habeat firmitatem, que ex nostra preceptione conceditur. Simili modo servis nostris mancipia sua aut terras ad liberos homines non liceat vinditione transferre, nisi tantummodo aliis servis nostris vendendi habeant potestatem. Quod si terras sive mancipia ecclesie

25 V, 7, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E. V 3; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS V 1. 4. 6. 7; GLS CHNS V 2. || l. 2. ad manumissorem R 1. scripturam] *ita* R 1. E. V 7; scriptura *cett.* || l. 3. constitit R 1. || l. 4. aliquid iudicare] *facere* quod voluerit V 15. vel donaverit *des.* V 2; aut don. V 1. 6. l. 6. vindicaturi V 1; vendicent V 4. liber] libertus E 2. V 1. 6. || l. 7. inordinatus E. V. || l. 8. re-
50 linquerit E 2. V 6. 7. vel] aut *Mad.* alia quamcumque R 2. conditionem E. V. || l. 9. libertatis *deest* R 1. statuerit] instituit V 1. 2. 4. *Pith.* patronu R 1. ad *deest* R 1. 3. || l. 10. pertinebit] vendicabit V 6.
V, 7, 15. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 15. 17. 19). — l. 11. FL. — REX] *des.* E 1. V 19; FL. RECESVINTUS REX V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHNS E 1. V 2; CHDS V 4. 7; GLS CHDS V 1; CTS V 3; GLS V 6. || l. 13. occurrerit] *ita* R. E 2; occurreret
55 *cett.* dandi necessitas] *damno* R 1. || l. 14. Quia] Quid R 1. subreptione] *suprestitione* R 1; sub-
prestitutione V 7; subdireptiones E 2. || l. 17. nullatenus] *ita* R 1. E 2. V 1. 2. 6; *deest* V 3; *ultenus* R 2; *ullatenus* *cett.* valeat] *abeat* E 2; *deest* R 2. V 3. manu V 7. stilo] *titulo* V 14. *subscripta* E 1. V.

V, 7, 16. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4). 6. 7. (8. 17. 19. 20). — l. 18. ANTIQUA] *ita*
40 R 1. E 2. V 7. 8; A. EMENDATA V 17; *deest* *cett.* || l. 20. permissio nostro] *ita* R 1. 2. E. V 7; per-
missione nostra R 3; *permissu* nostro *cett.* mancipia R 2. suis — sed hec tan *des.* R 2. || l. 21. hec]
nec R 1; *deest* R 2. || l. 22. ex nostra] *extra* R 2; *extra* *al. m. corr.* ex nostra E 2. || l. 23. vin-
ditione] *ita* R; *vindicationem* E 2; *venditione* *cett.* || l. 24. ecclesiis E 1. V 1. 2. 6.

1) Cf. *legem superiorem et Nov. cit.* § 7: medietatem manumissorum reservamus heredibus,
45 quos tunc respiciet omnis hereditas, si intestato expressa necessitudinum nomina defuisse
constiterit. 2) *Antea fortasse servi fisci manumittebantur ab actoribus fiscalium patrimoniorum*
ex praeceptione regis, ut in regno Francorum fieri solebat a domesticis fiscorum regalium; cf.
Marculfi form. I, 39. II, 52, Form. p. 68. 106.

V, 7, 16. *Recc. Err.*] sive pauperibus donare voluerint, donatio hec vel voluntas nulla ratione subsistat¹. Illud enim eis tantum pietatis contemplatione concedimus, ut pro animabus suis ecclesie vel pauperibus de aliis facultatibus largiantur. Et si preter terras vel mancipia nihil habeant facultatis, tunc de terris adque mancipiis eis vendendi tribuimus potestatem; ita ut, sicut supra dictum est, a servis nostris tantummodo, quod conservus eorum vendiderit, comparetur, nec liber ullus ad contractum huius emtionis adspiret. Pretium autem, quod de terra vel mancipiis acceperint, erogare pro animabus suis ecclesie vel pauperibus non vetentur.

V, 7, 17. *Recc. Err.*] XVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni aut coniugia¹⁰ conectant aut eis insolentes existant.

Interdum vidimus excessum licentiamque servorum, et dolore coacti sumus ignominia dominorum. Quidam enim, a dominis suis libertate percepta, generationis progenie decurrente, adtemptant aut ipsi aut posteritas eorum cum progenie dominorum vel indecens copulare coniugium vel molestias inferre posteritati manumittentium.¹⁵ Sicque in adversum parte conversa, quia ingenita libertas gratie dono fit nobilis, ideo generosa nobilitas inferiori tactu fit turpis; adque inde claritas generis sordescit conmixtione abiecte conditionis, unde abdicata servitus adtollit titulos libertatis. Ut ergo et nature splendor ortus sui dignitatem non careat, et servitus sivismet reminiscens indebita et inconcessa non adpetat, bene iubetur, ut, si quorumlibet quicumque²⁰ liberti sive ex eorum stirpe quandoque progeniti ex genere manumissorum vel ex his decurrente quamvis longa progenie coniugium presumserint adtemptare², aut manu-

V, 7, 16. l. 3. facultatibus suis *Mad.* || l. 5. sicut *deest* V 2. 7, *al. man. post add. E 2.* conservos eorum vendiderit R 2; conservus vendiderit *Mad.*; conserbis eorum vendiderint E 2. V 7; conservi eorum vendiderint *cett.* || l. 6. liber] libertus V 4. 8. ullus] nullus V 7. emtionis] censionis E 1. 25 l. 7. terra] *ita R. E 1. V 1. 6. 7;* terram E 2; terris *cett.* de mancipiis E 2. V 2. || l. 8. ecclesie R 1; ecclesiis V 2. 4. 6. 8. vetetur V 2.

V, 7, 17. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 19. 20).* — l. 9. FL. — REX] *des. R 3. E 1. V 3. 15. 19;* ANTIQUA V 20. GLOR. *deest E 2. V 4. 7. 8.* RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTUS R 2; RECCDS V 7; RCDS V 2. 6; RCHDS V 4; RECAREUS V 1; CHDS V 8. 30 l. 10. Ne — existant *des. R 3.* Ne liberti] De libertatis R 1; Ne libertati V 2. cum posteritate] cum *deest R 2;* cum posteritate V 7; in potestate R 1. || l. 11. conectant] *ita R. E 2;* connectent V 1; innectant *e corr. V 6;* nectant V 7; connectant *alii.* insolenter R 1; inconsolentes E 1. || l. 12. Interdum dum E 1. dolore] *ita R 1. E. V 1. 2. 6. 7;* dolorem V 3; dolere R 2. *Pith. Mad.* || l. 13. ignominiam E 1. V 3. 4. 6. *Pith. Mad.* || l. 14. progenies R 1. decurrent E 1. adtemptant aut] *ita E 2. V 1. 3. 35 alii;* adtempta ut R 1; adtemptant aut R 2; adtemptant aut E 1. V 2. progenie R 1. || l. 15. indecens] *ita R 1. V 2. 7. 14;* deindecens E 1; deinceps *cett.* posteritatis E 1; potestati R 2. || l. 16. Sitque R 1; Sique R 2. ingenita *post corr.* ingenuita R 1; ingenuitatis R 3; ingenui V 7. dei gratie V 2. fit] fiat E 2; sit V 1. 6. || l. 17. tactu] tantum R 1. sit turpis V 1. 6. commissione R 1. || l. 18. abiecte] obiecte V 1; adiecte E 2. V 7. abdicata] addita R 2; abdicta E 1; abtita V 3. adtollit — non 40 careat et servitus *des. R 1.* titulus E 1. || l. 19. hortus R 2. V 7. dignitatem] *ita R 2. E 1. V 6;* dignitate R 3. E 2. *cett.* sivismet] *ita R 1. E 2;* sibimet *cett.* || l. 20. adpetet R 1; pateat V 7. l. 21. libertus R 1; libertis R 2. V 7. || l. 22. his] *ita R. E 1;* eis E 2. V 1. *alii.* progeni] R 1.

1) Cf. *Conc. Tolet. III. can. 15:* Si qui ex servis fiscalibus fortasse ecclesias construxerint easque de sua paupertate ditaverint, hoc procuret episcopus prece sua auctoritate regia con- 45 firmari.

2) Cf. *L. Rom. Vis. Paul. II, 20, 6:* Libertum, qui ad nuptias patronae vel uxoris filiaeque patroni affectaverit, pro dignitate personae metalli poena vel operis publici coerceri placuit. *Interpr.:* Libertus, qui ad coniunctionem patronae vel patroni filiae adspirare tentaverit, in metallum detrudatur; *Dahn, 'Könige' VI², p. 184, n. 1.*

Recc. Erv.] missores vel eorum posteritatem ipsi vel eorum prosapies extra iusta V, 7, 17. negotia sua propter suas vel propter aliorum actiones convexaverint aut leserint eisque molestias sive damna concusserint vel aliquid adversus eos factione quacumque egisse visi fuerint, in eorum, quos molestaverint, evidenti servitute mox redeant. 5 Quia impium satis est, ut, dum condicio servitutis absolvitur, dignitas libertatis impediatur, et dum servus erigitur, filius abdicetur, adque inde filii sustineant damna, unde ad nocendum potiuntur servi licentia.

Recc. Erv.] XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

V, 7, 18.

Ne liberti religiosi ad obsequium reducantur heredis.

10 Quoslibet de eorumcumque libertis aut specialiter ecclesiastici dignitas sublimavit honoris aut prefixis sanctorum locis deputavit vel ordo religionis vel ordinatio manumittentis, non erunt ad hominum patrocinium reducendi contentione qualibet heredis. Quod enim gloriosius Deo adherere censetur, obsequiis hominum religari honestate nulla sinitur.

15 **Nov.]**

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

V, 7, 19.

De libertis regum eorumque posteritate, qualiter exercitus tempore ad regiam potestatem concurrant, vel cum quibus eos in publica utilitate proficisci oporteat.

20 Tunc¹ recte nostri regiminis patriam promulgatis legum censuris legaliter procuramus, cum et his, qui contra hostes glorie nostre decertantur, utilitatem maximam providemus et vindicatores terre nostre procul dubio cernimus. Et licet favente Deo gentes nostre affluant copia bellatorum, nihil tamen officit, si de illis augeatur insuper nostra acies ad repulsionem hostium externorum, qui ex familiis fisci per regias auctoritates libertatis gratiam

25 V, 7, 17. l. 1. prosapies] ita R 1. 2. E 1. V 3. 4. 7. 8. 14. 15. 20; progenies R 3. E 2. V 1. 2. 6. Pith. Mad. iusta] iuxta R 1. E 1. || l. 2. alienorum V 6. || l. 3. eisque — concusserint des. R 1. concusserint R 2. || l. 4. evidenti] ita R. E 2. V 1; evidenti V 2. 7; evidenti V 6; evidenter V 3; et viderint E 1; evidentem Pith. Mad. servitute] ita R 2. 3. E. V 1. 7; servitutum cett. || l. 5. absolvitur R 1. || l. 6. impediatur] impendatur R 1. adque] usque E 1.

30 V, 7, 18. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 8. FL. — REX] ANTIQUA add. V 7; des. R 3. E 1. V 3. 4. RECC.] RECCDS R 1; RECESSDS R 2; RCDS E 2. V 6. 7; RCSDS V 2; RECCAREUS V 1. || l. 9. ad deest R 1. || l. 10. Quoslibet] Quodsi libet E 1; Quolibet E 2. quorumcumque R 3. E. V. libertis] aut specialiter testis add. V 7. ecclesiastici R 1; de ecclesiastici E 1. dignitatis V 4. || l. 11. deputabit R 2. E. || l. 12. ad hominum] ita R. E 2. V 1. 2. 4. 6. 8. 15. 17. Pith.; ad omnium V 7; adfm (i. e. a dominum) V 3; ad hominum E 1; ad dominium Mad. patrocinio E 1; patrociniumque Mad. reducentur E 2. || l. 13. gloriosus R 1; gloriosissimo R 3. adherere cens.] aderere c. R 2. E 2; addere, recensetur E 1. ut obsequiis E 1.

V, 7, 19. Codd. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. 8. 12. (15). 17. (18. 19. 20). — l. 15. FL. — REX] ita V 1. 2. 7. 8. 17. 19; des. V 3. 4. EGIGA] EGICA V 7. 8. 17; RCDS V 6. || l. 16. postremitate V 7. 40 l. 17. concurrant] recurrant V 2. vel] ita V 1. 6. 7. 12; et cett. || l. 18. prof. op. in publ. ut. V 2. l. 19. Tunc] Nunc V 1. recte] rite V 3. 7. legaliter] ita V 1. 2. 4. 6. 8. 12. 17; regere V 3. 7. Mad.; regia corr. regię V 6. || l. 20. hostem V 3. 4. decertant V 4. 8. 12. Pith. Mad. || l. 21. utilitatem max.] utilitate maxima V 2. 4; cautela maxima V 3; tela maxima V 6. 7. || l. 22. gentis nostrę affluat V 7. copie V 7; copia corr. copię V 6. nichil V 1. 2. 6; nil V 7; deest V 3. || l. 23. officit] officio 45 V 2. 4; efficit V 8. augeantur V 3. 6. 7. nostrę accies V 6; nostre aciens V 7; nostra deest V 4. Mad. l. 24. libertatis deest V 4. 8. 12.

1) Haec lex novella Egicani regis supplemento est legi Ervigii IX, 2, 9.

V, 7, 19. Nov.] meruerunt¹. Unde, quia necesse est, ut illic prebeant ex ratione suffectum, unde meruisse letantur absolutionis statum, ob hoc speciali sanctione iubemus, ut deinceps tam ipsi quam omnis eorum posteritas tempore exercitus nostri omnes ad regiam celsitudinem incunctanter occurrant, ut, cum quibus exercitus expeditionem peragere possit, presentialiter eos clementia principalis instituat. 5 Quicumque vero ex eis, ut dictum est, tempore exercitus domi residere presumpserit et minime cum ceteris, sicut regalis ordinatio fuerit, in publicam expeditionem perrexit, noverit se ad proprie servitutis iugum reverti, ex quo ereptus libertatis meruerat personam adsumere. Illi tantummodo hanc erunt sententiam modis omnibus evasuri, qui, ordinante principe, duce vel 10 comite suo, aliquid iniunctum pro publicis utilitatibus ad peragendum acceperint, vel quos patens egritudo aut quorundam impedimentum² nullatenus properare permisit.

V, 7, 20. Nov.]

FLAVIUS* GLORIOSUS EGIGA REX.

*) V 15. 19. 20: FLAVIUS EGICA ET VITIZA REGES.

15

De** transgressionibus libertorum.

**) V 15: De manumissis, ne manumissores suos derelinquant; V 17. 18. 20: Ne liberti suos manumissores derelinquant.

Sepe³ vidimus multosque cognovimus libertos relinquentes manumissores suos, quos et dominos esse testamur; set quia voluptuosa voluntate, dum 20 laxato freno inspiciunt servituti, equales se dominis suis vel eorum successoribus esse adtendunt, quod et manumissores se adfirmant. Quod nos modo et debita veneratione et salubri ordinatione censemus, ut quicumque libertus seu

V, 7, 19. l. 1. filic] illi V 1. 7. 8. 12. ratione] natione V 6. 17 (in margine). Pith. suffectum] effectum V 3. || l. 3. ut et deinceps V 6. posteritas] progenies V 6. exercitui V 7. nostri deest V 2. 25 6. 8. 12. || l. 4. incunctanter ad regiam celsitudinem V 2. cum deest V 1. || l. 5. possint V 6. 7. 18, in marg. V 17. || l. 6. domui V 1. 8. || l. 7. regalis] legalis V 12. in publica expeditione V 6. 7. 8. 12. || l. 10. duce deest Mad. || l. 11. pro] in V 3. 8. Mad. || l. 13. permisit] ita V 1. 2. 6. 12; permiserit cett.

V, 7, 20. Codd. R 2. E 2. V 1. 2. 3. (4). 6. (8. 13. 15. 16). 17. (18). 19. (20). — l. 14. FL. — 30 REX] FLAVIUS GLORIOSUS EIGA REX R 2; FLS EGIGA REX V 1. 2. Pith.; FLBS (FLS) EGICA REX V 8. 12. 17. Mad.; JUNZA. VVITIZA. HUNITA V 17 in marg.; inscriptio deest E 2. V 3. 4. 6. l. 15. REGUM V 19; ANTIQUA add. V 15. || l. 16. transgressionem V 3. || l. 19. vidimus] ita R 2. V 3. 15. 16. 18. 19. 20; audivimus cett. || l. 20. testamus E 2. set] ita R 2. E 2. V 16. 18; sed V 2; et V 13; deest cett. voluptuosa voluntate] ita R 2. V 1. 17; voluptuosas voluntates V 2. 3. 4. 6. 8; voluptuosa 35 voluntas V 16; voluptuosa enim voluntas V 19; voluntas . . . (quaedam erasa) E 2; voluptuosam voluntatem Mad. || l. 21. laxato freno] ita R 2. E 2. V 2. 4. 6; laxatum frenum V 3. 16. 18; relaxato fr. Pith. Mad. inspiciunt servituti] ita R 2; inspiciunt servitutis V 16. 18; servitutis erumpunt V 2. 6. 17. Pith.; s. eripiunt V 4; servitutis habuerint Mad.; serbitutum iugo (e. corr.) abuerint E 2; servitutis iugum erunt V 3. se] deest V 3. 8. Mad.; se esse R 2. dominis suis] his dominis suis V 6; 40 his dominis V 3. vel eorum successoribus esse des. R 2. || l. 22. esse] se esse Mad. adtendunt quod et manumissores se] restitui ex R 2. V 16. 18. 19, quae ceteris desunt; adtendunt quos e manumissuros R 2; attendunt quod et manumissores V 16; attendunt quos et manumissores esse V 18; attendunt quod et manumissores ita se V 19. affirmant Pith. et debita] et deest V 6. 19. || l. 23. censemus] valiturae (valitura V 1. 17) legis (lege V 17) censemus atque iubemus V 1. 17. Pith.; cen- 45 semus et valitura lege sancimus V 13. Mad. seu] aut V 1. 3. Mad.

1) Cf. V, 7, 15.

2) Cf. supra p. 67, n. 1.

3) Cf. V, 7, 9. 10. 11. 17.

Nov.] liberta vel filii libertorum — ita** valitura lege iubemus — si manumissoribus **V, 7, 20.**
 suis sive etiam filiis prolibusque vel nepotibus eorum, vel qui ex nepotibus
 fuerint geniti, inobedientes extiterint aut quocumque tempore de eorum
 patrocínio quacumque subtilitate aut ingenio vel argumento fraudis vel leviter
 de eorum patrocínio se auferre voluerint, tunc in tempore transgressionis eorum
 careant libertatem. Filii tamen, qui ex eodem liberto fuerint geniti trans-
 gradientem predictae constitutionis terminum, superiori lege tradendi sunt
 perenniter servituri.

***) Pro ita — (l. 3) extiterint aut praebet V 2: extiterint, si parvipendentes manu-
 missores suos sive eorum filios vel nepotes prolesque eorum, que fuerint genite
 ex nepotibus eorum.*

V, 7, 20. l. 1. ita valitura lege iubemus] *des. V 1. 2. 3. 6. Pith. Mad.; ita v. l. sancimus V 13; ita ut valetudo legis huius iubemus V 19. si] deest V 1; ut si E 2. V 3. manumissi manumissores suos V 19. || l. 2. sive etiam filiis — fuerint geniti] ita V 1. 17. Pith.; sive etiam filiis prolibusque vel nepotibus eorum vel qui ex eis fuerint geniti V 8; sive etiam filiis vel nepotibus plerosque nepotibus fuerint geniti R 2; prolibusque ex nepotibus eorum man. 1, quibus man. 2. praemisit: sive eorum filiis vel nepotibus eorum E 2; sive etiam filiis vel nepotibus suis prolibus atque sive successores et nepotibus eorum f. g. V 3; sive etiam filiis vel nepotibus eorum prolibusque qui ex nepotibus f. g. V 6; sive eorum filiis vel nepotibus suisque prolibus qui ex nepotibus f. g. Mad.; sive et filiis atque nepotibus vel quicquid ex nepotibus eorum fuerint proeniti V 19. || l. 3. inobedientes — in tempore des. R 2. inobedientes extiterint aut] ita V 1. 8 et al. man. suppleta E 2; superbientes ac inobedientes extiterint aut V 17. Pith.; des. hoc loco cett. tempore] superbientes extiterint add. V 6. de eorum patrocínio] ita E 2. V 1. 3. 6. 17; des. h. l. V 2. Pith. Mad. || l. 4. quacumque] per quacumque E 2; per quaecumque V 2; per quamlibet V 6. 8; pro qualibet V 3; qualibet V 19. subtilitatem aut ingenium V 2. 6. 8. vel argumentum V 2. vel leviter de eorum patrocínio se auferre] ita V 1. 2. 17; vel leniter de e. p. se a. E 2; vel leviter se de eorum p. auferre V 6; se vel leviter auferre V 3. Mad.; auferre V 8. 18. 19. || l. 5. tunc] tales V 2. eorum] ita R 2. E 2. V 1. 6. 17. 19; et deinceps suorum V 2. || l. 6. libertatem] ita R 2. E 2. V 6; libertate cett. ex eodem liberto] ita R 2; ex ipsis libertis V 16. 18. 19; ex eis parentibus V 13; ex eodes (sic!) parentes E 2; ex iisdem V 2; ex eis V 6; ex eadem V 3; de hisdem V 1; de iisdem Pith. Mad. transgradientem] ita pro transgradiente R 2; transgradientes V 18; si transgradientes V 19; oberrantes V 2. 3. 6 et in marg. V 17; oberantes E 2; sic errantes V 17. Pith. Mad. || l. 7. predictae — lege] ita V 19; pred. const. t. superiore lege V 13; predictae constitutionis termino superiori lege R 2; pr. const. terminum superiori legem V 3; pr. const. terminum superioris legis E 2; pr. const. terminum perpetim superiori lege V 2; pr. const. terminum predicta superiori lege V 18; predicta constitutione predictae superioris lege V 6; predicta superioris legis constitutione V 1. 17. Pith. Mad. tradendi — servituri] servituri tradendi sunt E 2. V 2; perenniter servituri tradendi sunt V 1; tradendi sunt V 3. 19.*

LIBER SEXTUS.

I. TITULUS: DE ACCUSATIONIBUS CRIMINUM.

- I. Ut domino vel senioribus loci petatur servus in crimine accusatus.
- II. Pro quibus rebus et qualiter ingenuorum persone subdende sunt questioni. 5
- III. Pro quibus rebus et qualiter servi vel ancille torquendi sunt in capite dominorum.
- IIII. Pro quantis rebus et qualiter servus aut libertus tormenta portabunt.
- V. Qualiter ad regem accusatio deferatur.
- VI. De servata principibus pietate parcendi. 10
- VII. Quod ille solus culpabilis erit, qui culpanda commiserit.

Ut domino vel senioribus loci petatur servus in crimine accusatus.

Si servus in aliquo crimine accusetur, iudex prius dominum, vilicum vel actorem eius loci, cuius servus fuerit accusatus, admoneat, ut eum in iudicio presentet. Quod 15 si reum presentare noluerit, ipse dominus vel actor aut vilicus, donec reum presentet, a comite civitatis vel iudice distringatur. Certe si dominus, vel quibus commissa res est, difficulter ad locum adproximent, a iudice et tenendus et discutiendus est servus.

LIB. VI. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 6. 7. (8. 14. 15). — l. 1. ISCELERIBUS] ita R 1. E 2; HISCELERIBUS V 7; SCELERIBUS cett. || l. 3. ACCUSATIONIBUS] ita 20 R. E. V 2. 6. 7. 8. 14. 15; ACCUSATORIBUS V 1; DISPOSITIONIBUS V 3. CRIMINOSORUM V 1. 2. 3. 6. 7.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. 3. — l. 4. in cr. accus. des. R 1. || l. 10. servata] servando R 2; reservata E 1. principis E. pietate] ita R. V 3; potestate E. || l. 11. culpavillis R 1.

VI, 1, 1. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 12. ANTIQUA] ita 25 R 1. V 7; deest R 2. 3. E 1. V 1. 2. 3. 4; FLS CDS REX E 2; FLS CHDS REX. ANTIQUA V 6. l. 13. Rubrica deest R 3. seniore V 2. 3. 7. || l. 14. accusatur R 2. V 1. prius] primus R 1. vilico E 2. actorem] auctorem E 1. V 1. 2. 6; accusatorem E 2. || l. 15. Quod si — presentet des. E 1. l. 16. si reum] si eum V 4. 6. actor] accusator E 2; auctor V 1. 2. 4. 6. donec reum] ita R. V 3. 4. 20; serbum E 2; eum V 15. || l. 18. ad locum des. R. adpropinquent V 15. et tenendus] ita 30 R 1. 2. V 7; et deest aliis. servus] reus al. m. E 2; reus V 17.*

Recc.]

II.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Pro quibus rebus et qualiter ingenuorum persone subdende sunt questioni.

5 Si¹ in criminalibus causis discretionis modus amittitur, criminorum malitia nequaquam frenatur. Ideoque, si in causa regie potestatis vel gentis aut patrie seu
10 homicidii vel adulterii equalem sibi nobilitate vel dignitate palatini officii quicumque accusandum crediderit, habeat prius fiduciam comprobandi quod obicit, et sic alienum sanguinem temptet inpetere. Quod
15 si probare non potuerit, coram principe vel his, quos sua princeps auctoritate preceperit, trium testium subscriptione roborata inscriptio² fiat, et sic questionis examen incipiat; ita ut, qui subditur questioni si
20 innox tormenta pertulerit, accusator³ ei confestim serviturus tradatur, ut, salva tantum anima, quod in eo exercere voluerit vel de istatu eius iudicare elegerit, in arbitrio suo consistat. Iudex tamen hanc
25 cautelam servare debebit, ut accusator omnem rei ordinem scriptis exponat, et iudici occulte presentans, sic questionis

VI, 1, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. — l. 2. FLAVIUS — questioni *des.* R 3. CHINDASVINDUS] *ita* R 2;
30 CNDS R 1. || l. 7. admittitur R 2. || l. 8. si] qui R 3. cause R 2. || l. 10. nobilitatem R 1. 3. l. 11. dignitatem R 1. 3. quecumque accusando R 3. || l. 15. quoram principem R 2. || l. 17. subscriptione R 2. || l. 19. ita ut] aut R 2. || l. 20. innox] in hoc R 3. ei *deest* R 3. || l. 22. eo] eum R 2. || l. 23. statu R 2. elegerit] voluerit R 1. l. 25. debet R 2. accusator] causator R 2.

40

45

50

Erv.]

II.

VI, 1, 2.

Pro quibus rebus et qualiter ingenuorum persone subdende sunt questioni.

Si in criminalibus causis discretionis modus amittitur, criminorum malitia nequaquam frenatur. Ideoque, si in causa regie potestatis vel gentis aut patrie seu homicidii vel adulterii equalem sibi nobilitate vel dignitate palatini officii quicumque accusandum crediderit, habeat prius fiduciam comprobandi quod obicit, et sic alienum sanguinem temptet inpetere. Quod si probare non potuerit, coram principe vel his, quos sua princeps auctoritate preceperit, trium testium subscriptione roborata inscriptio fiat, et sic questionis examen incipiat; ita ut, qui subditur questioni si innox tormenta pertulerit, accusator ei confestim serviturus tradatur, ut, salva tantum anima, quod in eo exercere voluerit vel de statu eius iudicare elegerit, in arbitrio suo consistat. Quod si conponi sibi ab accusatore voluerit, tantum ei pars accusatoris conponat, quantum ipse, qui questioni subiicit, inflata sibi taxaverit suorum tormentorum supplicia. Iudex tamen hanc cautelam servare debebit, ut accusator omnem rei ordinem

VI, 1, 2. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 19. 20). — l. 1. II] FLS CDS REX *add.* E 2; FLS CHDS REX *add.* V 1; FLS GLS CHNDS REX *add.* V 2; FLS GLS CHDS REX. NT EM *add.* V 6; FLBS RCCNDS REX *add.* V 7; *post inscriptionem Chindasvindi addit:* ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; FLAVIUS EGICA ET VTISA REGES V 20. || l. 7. admittitur E 2; amittitur V 2; amittitur *corr.* admittitur V 6. refrenatur V 3. || l. 8. causa] causis V 1. || l. 9. adulteri V 2. || l. 10. equalem] et qualem E 1. nobilitatem E 2. V 1. vel] aut V 7. dignitatem E 2. l. 11. accusandam V 2. || l. 13. inpetere] apetere V 2. || l. 14. coram] iudice vel (*quae desunt* E. V 1—15) *add. Mad.* principem E 2. V 7. his] is N 2. || l. 15. preceperit] elegerit V 2. || l. 18. innox] *ita* E 2; innox V 7; innoxius E 1. V 1. 2. 3. 4. 6. acusator *al. m. corr.* causator E 2. || l. 19. ei] rei V 4. 7; *deest* V 3. || l. 20. voluit E 1. || l. 21. eligeret E 1. || l. 23. ei pars] ei *deest* E 2. || l. 26. hancautelam V 1; hanc a cautela V 4. || l. 27. servare] in iudicio servare V 1. 2. 6. *Pith.* debebit] debuit E 2.

1) De hac lege v. F. Dahn, 'Studien' p. 282 sq. 2) Cf. VII, 1, 5.

VI, 1, 2. *Recc.*] examinatio fiat; et si eius professio, qui questioni subdendus est, conpar fuerit cum verbis accusatoris, criminis reus incunctanter habendus est. Certe si aliud dictio accusatoris habuerit, aliud eius confessio, qui subditur questioni, quia dubitari non potest, quod per tormenta sibi crimen inponat, oportebit accusatorem superioris legis huius sententiae subiaccere. Quod si accusator, priusquam occulte iudici notitiam tradat, aut per se aut per quemlibet de re, qua accusat, per ordinem instruxerit quem accusat, non liceat iudici accusatum subdere questioni; cum iam per accusatoris indicium detectum constet ac publicatum esse negotium. Similis quoque et de ceteris personis ingenuis ordo servandus est. Nam si capitalia, que supra taxata sunt, accusata non fuerint, sed furtum factum dicitur vel quocumque illicitum, si trecentorum summa est solidorum vel amplius, inscriptione premissa subdendus est questioni qui petitur. Si autem actio minoris est quantitatis, quam trecenti sunt solidi, per probationem convictus qui accusatur secundum leges alias componere compellatur; aut si convinci non potuerit, sacramento se expians compositionem accipiat, que de mala petitione legibus continetur¹. Speciali tamen constitutione decernimus, ut persona inferior nobiliorem a se vel potentioris inscribere non presumat. Sed si petendum in causa patuerit, et probatio fortasse

VI, 1, 2. l. 2. conpar *R* 2. || l. 3. cum] in *R* 1. || l. 7. non *deest* *R* 2. || l. 12. de re] dare *R* 2. qua accusat] *ita* *R* 1; qua agitur accusato *R* 2; quam accusat *R* 3. per — accusat *des.* *R* 1. l. 15. indicium detectum] iudicium detentum *R* 2. l. 19. super *R* 2. || l. 20. quocumque *R* 3. l. 22. vel amplius — subdendus est *des.* *R* 2. l. 23. qui petitur] petitor *R* 2. || l. 25. sint *R* 1. l. 28. sacramentum *R* 1. || l. 30. Specialem t. constitutionem *R* 2. || l. 31. persona] per sola *R* 1. || l. 33. inscribere] scribere *R* 1. || l. 34. patuerit] *ita* *R* 1; potuerit *R* 2; putaverit *Err.*

1) *Cf.* II, 2, 5.

Err.] scriptis exponat, et iudici occulte presentans, sic questionis examinatio fiat; et si eius professio, qui questioni subdendus est, conpar fuerit cum verbis accusatoris, criminis reus incunctanter habendus est. Certe si aliud dictio accusatoris habuerit, aliud eius confessio, qui subditur questioni, quia dubitari non potest, quod per tormenta sibi crimen inponat, oportebit accusatorem superioris legis huius sententiae subiaccere. Quod si accusator, priusquam occulte iudici notitiam tradat, aut per se aut per quemlibet de re, qua accusat, per ordinem instruxerit quem accusat, non liceat iudici accusatum subdere questioni; cum iam per accusatoris indicium detectum constet ac publicatum esse negotium. Similis quoque et de ceteris personis ingenuis ordo servandus est. Nam si capitalia, que supra taxata sunt, accusata non fuerint, sed furtum factum dicitur vel aliud quocumque illicitum, nobiles ob hoc potentioresque persone, ut sunt primates palatii nostri eorumque filii, nulla permittimus ratione questionibus agitari. Sed si in causa, pro qua compellitur, probatio defuerit, suam qui pulsatur debeat iuramento conscientiam expiare. Inferiores vero humilioresque, ingenue tamen persone, si pro furto, homicidio vel quibuslibet aliis criminibus fuerint accusati, nec ipsi inscriptione premissa subdendi sunt questioni, nisi maior fuerit causa, quam quod quingentorum solidorum summa valere constiterit. Si autem actio minoris est quantitatis quam quingenti sunt solidi, per probationem convictus qui accu-

VI, 1, 2. l. 1. presentatum *E* 2; presentata *85* *V* 1. 6; presentet *V* 2. || l. 6. professio *E* 1. *V* 1. 2. 4. 6. || l. 9. superiori *E* 1. *V* 7. l. 12. de re qua] *ita* *E* 2. *V* 1. 6. 7; de reliqua *E* 1; de re quam *cett.* accusat] accusator *E* 1. l. 14. per acc. iam *Mad.* iudicium *E* 2. *V* 4. *40* *Mad.* || l. 15. constat *E* 1; constiterit *V* 6; consistet *E* 2. || l. 19. quocumque *E* 2. || l. 23. in hac causa *V* 1. 6. || l. 25. debet *V* 2. iuramento c. expiare] sacramento c. expurgare *V* 15. || l. 27. pro furtum homicidium *E* 1. || l. 29. accusate nec *45* ipse *V* 1. 2. 6. inscriptionem *E*. || l. 30. subdendo *V* 1. 2. || l. 31. causa *deest* *E* 1. quod *deest* *E* 2. || l. 32. summa] *ita* *E* 1. *V* 1. 7; summam *cett.* || l. 34. convinctus *E* 2. *V* 7.

Recc.] convincende rei defuerit, nobilior ille vel potentior conscientiam suam sacramentis purgare non differat, quod nec amiserit nec habeat penes se vel retineat rem, pro qua fuerit petitus; et reddito iuramento ille, qui male petit, sicut alia lex¹ continet, ei componere non moretur. Veruntamen seu nobilis sive inferior seu ingenua persona, si questioni subdita fuerit, ita coram iudice vel aliis honestis viris a iudice convocatis accusator penas inferat, ne vitam extinguat. Et quia per triduum questio agitari debet, si inminente casu qui tormentis subditur mortuus fuerit ex malitia iudicis vel alico dolo, seu ab adversario accusati corruptus beneficio talia tormenta fieri non prohibuit, unde mors occurreret, ipse iudex iniquitatis proximis parentibus simili vindicta puniendus tradatur. Si certe suo se sacramento innocentem reddiderit, et testes, qui fuerint presentes, iuraverint, quod nulla sua malitia vel dolo aut corruptione beneficii mors ipsa provenerit, nisi solo tormentorum eventu, pro eo, quod indiscretus iudex superflua non prohibuit, CCC solidus heredibus mortui compellatur exolvere. Accusator autem, in potestate proximorum parentum mortui traditus, eadem mortis pena multetur, qua ille multatus est, qui per eius accusationem morte damnatus interiit.

VI, 1, 2. l. 4. amiserit] ita R 1; admiserit R 2; deest R 3. || l. 12. extinguat R 1. || l. 15. ex] ita R 1. 3; nec R 2. || l. 17. fieri] forte R 2. l. 20. suo se sacramento] ita R 1; servo sacramento R 2; suo sacr. se R 3. || l. 21. innocentem deest R 1. || l. 26. solid R 2.

40

45

Erv.] satur secundum leges alias componere compellatur; aut si convinci non potuerit, sacramento se expians compositionem accipiat, que de mala petitione legibus continetur. Speciali tamen constitutione decernimus, ut persona inferior nobiliorem a se vel potentiolem inscribere non presumat. Sed si petendum in causa putaverit, et probatio fortasse convincende rei defuerit, nobilior ille vel potentior conscientiam suam sacramentis purgare non differat, quod nec amiserit nec habeat penes se vel retineat rem, pro qua fuerit petitus; et reddito iuramento ille, qui male petit, sicut alia lex continet, ei componere non moretur. Veruntamen seu nobilis sive inferior seu ingenua persona, si questioni subdita fuerit, ita coram iudice vel aliis honestis viris a iudice convocatis accusator penas inferat, ne vitam extinguat, aut quaecumque ipse, qui questioni subiciendus est, membrorum debilitationem incurrat. Et quia per triduum questio agitari debet, si inminente casu qui tormentis subditur mortuus fuerit, et ex malitia iudicis vel alico dolo, seu ab adversario accusati corruptus beneficio, talia tormenta fieri non prohibuit, unde mors occurreret, ipse iudex iniquitatis proximis parentibus simili vindicta puniendus tradatur. Si certe suo se sacramento innocentem reddiderit, et testes, qui fuerint presentes, iuraverint, quod nulla sua malitia vel dolo aut corruptione beneficii mors ipsa provenerit, nisi solo tormentorum eventu, pro eo, quod indiscretus iudex superflua non prohibuit, quingentos solidos heredibus mortui compellatur exolvere. Quod si non habuerit, unde

VI, 1, 2. l. 2. convinci] convicti E 1. sacramentum E 2. || l. 3. expians E 1; expians E 2. || l. 6. a se] ita E. V 2. 7; se cett. l. 8. convincende] ita E 1. V 2. 6. 7; convincendi cett. || l. 10. amiserit] ita E 1. V 1; amiserit corr. admiserit V 6; admiserit cett. || l. 11. penes E 1. l. 12. petitur E 1. || l. 14. seu ingenua] sed ingenua E 1; ingenua V 2. || l. 17. penas] tales penas V 6. Pith. || l. 19. debilitatione E 1. l. 22. alico] ita E 2; aliquo cett. || l. 23. beneficia E 1. || l. 26. similis E 1. 2. || l. 27. suo se] suo deest E 1. || l. 29. aut] vel V 2. 7. beneficii] beneficii E. || l. 32. solid E 1.

1) II, 2, 9, supra p. 86, et infra VII, 1, 5.

VI, 1, 2.

Err.] conponat, ipse serviturus proximis heredibus mortui contradatur. Accusator autem, in potestate proximorum parentum mortui traditus, eadem mortis pena multetur, qua ille multatus est, qui per eius accusationem morte damnatus interiit.

VI, 1, 3. *Nov.*]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA* REX.

*) *V* 1. *Pith.*: WITIZA.

Quomodo iudex per examen caldarie** causam perquirat.

**) *Pith.* 1: aquae ferventis. 10

Multas¹ cognovimus querelas, et ab ingenuis multa mala pati***, credentes in trecentis solidis² questionem agitari. Quod nos modo per salubrem ordinationem censemus, ut, quamvis parva sit res facti ab aliquo criminis,

***) *Pro* pati — agitari *V* 2 *praebet*: quidam perpepsi credencium nisi in suma DCorum solidorum questionem non posse agitari. 15

VI, 1, 2. *l.* 1. serviturus proximis heredibus mortui contradatur] *ita E. V* 2. 7. *Pith.*; serviturus proximis parentibus et heredibus mortui contradatur *V* 15. 17; servit proximis heredibus mortui *V* 1; serviturus proximis heredibus mortui tradatur *V* 6; serv. tr. pr. her. mortui *V* 3. 4. *Mad.* || *l.* 3. autem] attamen *V* 1. || *l.* 4. traditus] tradatur *E* 2.

VI, 1, 3. *Codd.* *V* 1. 2. 3. 4. 6. 8. (10. 12). 15. *Pith.* (1 = *text.*, 2 = *marg.*). *Mad.* || *l.* 7. IN NOMINE DOMINI FL. *V* 6; IN NOMINE DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI IESU CHRISTI FL. *Pith.* (*inscr. prima*). FL. — REX] FLS GLS EGIGA REX NVT EM TOLETO *V* 2; F. G. EGIGA R. 25 TOLETI NOVITER EMENDATA *Pith.* (*inscr. prima*); F. EGIGA REX *V* 10; FLS EGIGA REX *V* 8; FLS EGIGA REX ET HUUITA... *V* 6; FLS GLS EGIGA ET HUNITA REX *Pith.* 2; FLS GLS WITIZA REX *V* 1. *Pith.* (*inscr. altera*); ERVIGIUM REX *V* 15; FLS GLS RCDS REX *V* 12; *inscriptio deest cett.*; *ad calcem legis*: FLS GLORIOSUS BAMBA ET VITIZA REGIS *V* 15. || *l.* 9. per examen] *ita V* 2. 6. *Pith.*; per examine *V* 8; pro examine *V* 1. *alii.* perquirat] inquirat *V* 2; *deest V* 3. || *l.* 11. Multas 50 cog. qu.] In multis vidimus querelantes *V* 3; A multis cognovimus querellantes *V* 15; Multos cognovimus querelasset *V* 1; Multos cognovimus querelasse *Mad.* et ab] hab *V* 15. mala *deest V* 1. || *l.* 12. trecentis solidis] *ita V* 4. 6; CCC solidis *V* 1. *Pith.*; trecentorum solidorum *V* 3. 8. 12; trecentorum solidorum numero *V* 10. 15. *Mad.* questio aggitari *V* 15. Quod] Hoc *V* 10; Haec *Mad.* modo] noviter *V* 2. per sal. ordinationem] salubri amonicione *V* 2. || *l.* 13. ut] et *Mad.* quamvis] quam *V* 3; 55 quamquam *Mad.* parva sit res facti ab aliquo] *ita V* 1; parva sit res facti *V* 12; parva res sit facti *V* 2; parva sit res facta *V* 4; parva sit rei facta *V* 8; parva rei sit factum ab aliquo *Mad.*; parve rei sit factum *V* 10; parve rei sit faete *V* 15; parbe sit sit faete *V* 3; parva sit accio rei ab aliquo facta *V* 6; parva sit actio rei facta ab aliquo *Pith.* crimen *V* 10. *Mad.*

1) Cf. Helfferich, 'Westgothen-Recht' p. 286 sq.; F. Dahn, 'Westg. Studien' p. 285; 40 J. Ficker, 'Mittheil. d. Instituts f. oesterr. Geschichtsforschung', 'Ergänzungsband' II, p. 459 sq.

2) Cf. Chindasvindi legem VI, 1, 2. Egica, ut saepius Ervigii sententias impugnat, hoc loco textum ab Ervigio correctum, quo summa ad quingentos solidos extenditur, reiecissee videtur, primam tantum legis formam respiciens. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 507 sq.

Nov.] eum[†] per examinationem caldarie^{††} a iudice distringendum ordinamus, et **VI, 1, 3.**
 dum facti temeritas patuerit, iudex eum questioni subdere non dubitet; et
 dum suam dederit professionem, superiori^{†††} legi¹ subiacebit. Quod si per
 examen caldarie^{††} innoxius^{*†} apparuerit, petitor nullam pertimescat calum-
 5 niam. Hic quoque et de suspectis habendis personis^{*††}, qui ad testimonium
 venerint dicendum, ordo servabitur^{†*}.

†) *Pro* eum — ordinamus *V* 2 *praebet*: presumptor vel accusatus a iudice districtus
 noxium se vel inculpabilem hostenditur per examinationem caldarie.

††) *V* 1. *Pith.* 1: aque ferventis.

10 †††) *Pro* superiori legi subiaceat *V* 2 *praebet*: subiaceat statutis legum iuxta culpe
 modum.

*†) *V* 2: accusatus vel presumptor[†] innoxius.

*††) *Pith. addit*: id est de vilibus scilicet et infamia notatis.

†*) *V* 2 *addit*: Nullam enim executionem abinceps iubentur constringi, quos novimus
 Dei iudicio occulto reservari.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VI, 1, 4.

Pro quibus rebus et qualiter servi vel ancille torquendi sunt in
 capite dominorum.

Servus² seu ancilla in capite domini vel domine non propter aliud torqueantur,

20 **VI, 1, 3. l. 1.** eum per e. — distringendum] *ita Pith.* 2; eum per examinationem aque
 ferventis a iudice distringendum *V* 1. *Pith.* 1; a iudice distringendum eum per examen caldarie *V* 6;
 a iudice distringendum per examen caldarie venire *V* 4; per examinationem caldarie ad iudice
 districti eos pervenire *V* 15; per examinationem caldarie a iudice districti eos pervenire *V* 3; per
 examinationem caldarie ad iudicem districte eos *V* 10; eos (*deest V* 8) per examinationem caldarie a iudice
 25 districtos pervenire *V* 8. *Mad.* || *l. 2. dum*] si *V* 2. facta *V* 4. 8. 12. *Mad.*; facte *V* 15. patuerit]
 imperaverit *V* 2. eum] eos *V* 4. 8. *Mad.*; hic *deest V* 3. 15. 'questioni subdere] questionari *V* 2.
 10. 12. *Mad.*; questionari eos *V* 3; questionandi *V* 6. 8; questionandi eos *V* 15. non dubitet] emen-
 dandi detur *V* 3. || *l. 3. dum*] si *V* 2. suam d. prof.] suas dederint professiones *V* 10. 15; suas
 dederint propter suo *V* 3. superiore legem *V* 15. subiacebunt *V* 3. 10. 15; subiaceat *V* 2. 8. si per]
 30 super *V* 3. 8. || *l. 4. examinationem V* 2. 3. 10. 15. *Mad.* innoxius apparuerit] *ita V* 1. 2. 8. 10.
Pith.; noxius app. *V* 4; ignis apparuerit (*al. man. corr. ignis imparuerit*) *V* 6; ignis imparuerit
 et innoxius apparuerit *V* 12; dignus apparuerit *Mad.*; legis sua innocencia patuerit *V* 10;
 legis sumam innocencia patuerit *V* 3. 15. petitor] qui impetitur *V* 10. *Mad.* pertimescat] patiat
V 10. 15; patietur *V* 3. || *l. 5. Hic quoque et] Hic quoque erit V* 15. suspectis habendis personis]
 35 *ita V* 6; suspectis personis *V* 2. 10; suspectis habitis personis *V* 4. *Pith. Mad.*; suspectis habentibus
 personis *V* 8; suspectas habentibus personas *V* 1; suspectis abentes personas *V* 3; suspectis abentis et
 personas *V* 15.

VI, 1, 4. Codd. R 1. 2. 3. **E** 1. 2. **V** 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 18. 19. 20). — **l. 16. ANTIQUA]**
ita R 1. *Mad.*; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *V* 15. 19; **FLS CHDS REX** *V* 8; *inscriptio deest cett.*
 40 *l. 17. vel bis scr. R* 1. || *l. 18. dominorum suorum E* 1. *V* 1. || *l. 19. Si servus E* 2. Servus vel a.
E. V 2; Si servi vel ancillae *R* 3; Servi vel ancille *e corr. V* 6. dominorum vel dominarum *e corr. V* 6.
 torqueantur] torquendi sunt *V* 1. 2. *Pith.*

1) **VI, 1, 2.** 2) *Lex ad exemplum legum Romanarum ab Eurico data esse videtur.*
Cf. Pauli Sent. I, 12, 3: In caput domini patronive nec servus nec libertus interrogari potest.
 45 *Excipiuntur autem aliis locis eadem, quae hic excipiuntur, crimina, scilicet laesae maiestatis,*
adulterii, falsae monetae; cf. Cod. Iust. IX, 41, 1: Quaestionem de servis contra dominos
haberi non oportet exceptis adulterii criminibus, item . . . crimine maiestatis, quod ad salutem
principis pertinet; Dig. V, 1, 53: . . . et falsae monetae criminis reos dominos detegere servis
permissum est. Cf. Th. Mommsen, 'Römisches Strafrecht' p. 414 sq.

VI, 1, 4. *Recc. Erv.*] nisi tantum in crimine adulterii¹, aut si contra regnum, gentem vel patriam aliquid dictum vel dispositum fuerit, seu falsam monetam quisque confixerit², aut etiam si causam homicidii vel maleficii querendam esse constiterit; ita ut servi vel ancille pro talibus criminibus torti, si conscii et occultatores sceleris dominorum repperiuntur, pariter cum dominis

Recc.] puniantur.

Erv.] secundum quod voluntas principis extiterit condemnentur.

Recc. Erv.] Certe si sua isponde indices veritatis extiterint, sufficiat eis, quod pro veritatis indagine questioni subditi tormenta pertulerint, a mortis tamen periculo habeantur immunes. Servus autem vel ancilla in tormentis positi et de se interrogati, 10 si etiam de dominis sint confessi, et fuerit culpa mortalis hac declaratis signis potuerit adprobari, eadem mortis censura multentur, qua eorum domini fuerint condemnati.

VI, 1, 5. *Recc.*]

III.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Pro quantis rebus et qualiter servus aut libertus tormenta portabunt.

Si³ servus in aliquo crimine accusatur, antea non torqueatur, quam ille, qui accusat, ac se condicione constringat, ut, si innocens tormenta pertulerit, pro eo, quod innocentem in tormentis tradidit, alium eiusdem meriti servum 'domino' reformare cogatur. 'Si vero innocens in tormentis mortuus' vel debilitatus 'fuerit, duos' equalis 'meriti servos' cum eodem domino 'reddere non moretur', et ille, qui debili-

L. Bai. 9, 19.

Erv.]

III.

Pro quantis rebus et qualiter servus 15 aut libertus tormenta portabunt.

Si servus in aliquo crimine accusatur, antea non torqueatur, quam ille, qui accusat, hac se condicione constringat, ut, si innocens tormenta 20 pertulerit, pro eo, quod innocentem tormentis tradidit, alium eiusdem meriti servum domino reformare cogatur. Si vero innocens in tormentis mortuus vel debilitatus fuerit, duos equalis meriti servos cum eodem domino reddere non moretur, 25 et ille, qui debilitatus est, ingenuus in patrocinio domini sui permaneat; nam et iudex, qui tem-

VI, 1, 4. l. 1. aut] ut E 1. aut si — fuerit *des. E 2. V 3. 7. regnum] regem V 1. 17. 18. 20. Pith. gentem deest E 1. || l. 2. seu] seu si E 2. V 3. 7. confixerit] ita R. E. V 7; confinxerit cett. l. 3. querendum R 1; querendus R 3. ita] statim R 2. || l. 5. repperiantur V 2. 6. || l. 6. puniantur 30 (col. 1) R; censeantur V 15. secundum — condemnentur (col. 2) E. V (excepto V 15). || l. 7. condemnetur E 1. V 1; condempnentur vel puniantur V 2. || l. 8. isponde] ita R 1. E 2; sponte cett. l. 9. subdita V 2. periculum R 1. || l. 11. si] sic E 1. de dominis] domini V 15. hac] ita (= ac) R 1. E; hæc R 2; ac cett. potuerint V 2. 7. || l. 12. adprobare E. mortis] ita R. E 1. V 3. 15; damnationis cett. qua] quam R 1; que R 2. V 7. 35*

VI, 1, 5. *Codd. R 1. 2. — l. 14. CHIND.] CNDS R 1; CHINDS R 2. || l. 18. accusetur R 1. || l. 26. equales R 2. domino reddere] dare domino R 2.*

VI, 1, 5. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5 inde ab: aut lib. l. 16). 6. 7. (14. 15. 17). — l. 13. III] FLS CDS REX add. E 2; FLS CHDS REX add. V 1. Pith.; FLS CNDS REX add. V 7; Chindasvindi inscriptionem et ANTIQUA add. V 15. || l. 15. quan- 40 tis] quantitati V 1. || l. 20. innocens] innos E 1. l. 21. pertulerat E 1. in tormentis] ita E. V 7; tormentis V 1. 2. 3. 6. || l. 22. tradidit] afflixerit e corr. V 7. || l. 24. vel] aut V 1. equales E 1; equali E 2. || l. 26. patrocinio] potestate V 2. 45*

1) Cf. III, 4, 10. 2) Cf. VII, 6, 1. 3) Chindasvindus hanc legem substituit antiquae Eurici legi, cuius verba ex parte hic, ex parte etiam in Lege Baiuvariorum servata sunt; cf. *Leges Eur. rest. 11, supra p. 31.*

Recc.] tatus est, ingenuus in patrocinio domini sui permaneat; nam et iudex, qui temperamentum in tormento non tenuit¹ et ita discretionem legis excessit, ut his, qui questionatus est, mortem violentam incurreret, eiusdem meriti servum domino mox reformet. Verum ut de servorum meritis omnis ambiguitas cesset contentio- nis, non pro artificii qualitate excusatio videatur haberi, sed pro servis questionandis contropatio adibeatur etatis et hutilitatis; aut si artifex fuerit, qui debilitatus est, et huius artificii servum non habuerit qui insontem debilitabit, alterius artificii servum iuxta predictum ordinem domino cogatur exolvere; ita ut, si artificem non habuerit, et alium servum ille, cuius servus questioni addicitur, pro eo accipere noluerit, tantum pretium eiusdem servi artificis, qui questioni subditur, eius domino persolvatur, quantum ipse artifex a iudice vel bonis hominibus rationabiliter valere fuerit estimatus. Ita tamen servandum est, ut nec ingenuum quisque nec servum subdere prius questioni presumat, nisi coram iudice vel eius saione, domino

Err.] peramentum in tormento non tenuit et ita **VI, 1, 5.** discretionem legis excessit, ut his, qui questionatus est, mortem violentam incurreret, eiusdem meriti servum domino mox reformet. Verum ut de servorum meritis omnis ambiguitas cesset contentio- nis, non pro artificii qualitate excusatio videatur haberi, sed pro servis questionandis contropatio adibeatur etatis et utilitatis; aut si artifex fuerit, qui debilitatus est, et huius artificii servum non habuerit qui insontem debilitavit, alterius artificii servum iuxta predictum ordinem domino cogatur exsolvere; ita ut, si artificem non habuerit, et alium servum ille, cuius servus questioni addicitur, pro eo accipere noluerit, tantum pretium eiusdem servi artificis, qui questioni subditur, eius domino persolvatur, quantum ipse artifex a iudice vel bonis hominibus rationabiliter valere fuerit extimatus. Ita tamen servandum est, ut nec ingenuum quisque nec servum subdere prius questioni presumat, nisi coram iudice vel eius saione, domino etiam servi vel actore presente, districte iuraverit, quod nullo dolo vel fraude aut malitia innocentem faciat questionem subire. Et si subditus questioni mortuus fuerit, atque ille, qui subdidit, unde componere non habuerit, ipse subdendus est servituti, qui

V, 1, 5. l. 3. temperamentum in tormento] temperamento R 1; temperamentum in tormenta R 2. || l. 4. discretionem R 2. || l. 5. morte R 2. || l. 9. pro deest R 1. excusati R 1. || l. 10. servi questionantis R 2. || l. 12. utilitatis R 2. || l. 16. ut deest R 1. || l. 19. noluerit] non voluerit R 2. l. 26. saionē R 1.

VI, 1, 5. l. 1. tormento] ita E 1; tormentis E 2. V 1. 2. 3. 6. tenuit] detenuerit E 2. || l. 2. excessit] caruit in loco raso V 7. his] ita E 2; is E 1. V 1. 2. 3. 6. || l. 3. incurreret E 1. || l. 4. Verum tamen ut V 4. 6. || l. 5. omnis] omnibus E 1. l. 7. contropatio] conprobatio E 2; concrepatio V 2. || l. 8. adibeatur E 2. aut] ut V 1. 2; aut corr. ut V 6. || l. 12. si artificem] si huius artificem E 1. || l. 13. habuerit servum V 2. 6. Pith. || l. 15. precii V 1. || l. 16. eiusdem V 2. 15. Pith. || l. 18. extimatus] ita E 2. V 1. 2. 6. 7; existimatus E 1; aestimatus V 3. Pith. Mad. Ita] ita E 2. V 1. 2. 6. Pith.; Id E 1. alii. || l. 22. actore] auctore V 1. 2. 6; accusatore V 3. quod] quia V 2. || l. 24. questionem] ita E 1. 2. V 1. 3. 5; questionem] ita E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 6; subdere Mad. || l. 25. componere] ita E. V 1. 6. 7. Pith.; componat V 2. 3. || l. 26. id ipse E 1. subdendus] subduus E 1.

1) De moderandis servorum tormentis legislator secundum praecepta Romanorum constituisse videtur. Cf. Dig. XLVIII, 18, 10 § 3: Tormenta autem adhibenda sunt non quanta accusator postulat, sed ut moderatae rationis temperamenta desiderant. Cf. Mommsen l. c. p. 417.

VI, 1, 5. *Recc.*] etiam servi vel actore presente, districte iuraverit, quod nullo dolo vel fraude aut malitia innocentem faciat questionem subire. Et si subditus questionem mortuus fuerit, adque ille, qui subdidit, unde componere non habuerit, ipse subdendus est servituti, qui innocentem fecit occidi¹. Si autem dolo servum alienum quispiam subdendum questionem intenderit, et dominus servi, qui accusatur, per probationem eum potuerit de obiecto crimine reddere innocentem, accusator eius alium parisi meriti servum accusati domino cogatur exolvere, et dispendium, quod dominus eius in adprobationem innocentis servi pertulerit, prout rationabiliter iudex reddi perpenderit, ab iniusto accusatore exactum domino servi restituatur. De rebus vero minimis culpa servi repperta, dominus, si voluerit, componendi licentiam habeat; ita ut omnis fur iuxta qualitatem culpe flagella suscipiat. Pro maiori vero noxa, si compositionem dominus noluerit solvere, servum pro crimine non morabitur tradere. Ingenuus sane, si quemlibet libertum idoneum pro capitali crimine sive pro aliis scelerum causis questionem pulsaverit addicendum, non aliter eum inpetere poterit adscribendum, nisi ducentorum quinquaginta solidorum quantitate causa ipsa valuerit, pro qua eum accusator conatus fuerit subdere questionem*. Nam si inferior fuerit atque rusticanus, quem liberum esse constet, tunc in eo permittitur questio agitari, si causa ipsa, unde accusatur, C solidis valere constiterit. Quod si indiscrete qui questionem subditur in quacumque parte membrorum debilitationem incurrerit, tunc iudex, qui temperamentum in tormentis non tenuit, CC illi, qui tor-

Erw.] innocentem fecit occidi. Si autem dolo servum alienum quispiam subdendum questionem intenderit, et dominus servi, qui accusatur, per probationem eum potuerit de obiecto crimine reddere innocentem, accusator eius alium parisi meriti servum accusati domino cogatur exolvere, et dispendium, quod dominus eius in adprobationem innocentis servi pertulerit, prout rationabiliter iudex reddi perpenderit, ab iniusto accusatore exactum domino servi restituatur. De rebus vero minimis culpa servi repperta, dominus, si voluerit, componendi licentiam habeat; ita ut omnis fur iuxta qualitatem culpe flagella suscipiat. Pro maiori vero noxa, si compositionem dominus noluerit solvere, servum pro crimine non morabitur tradere. Ingenuus sane, si quemlibet libertum idoneum pro capitali crimine sive pro aliis scelerum causis questionem pulsaverit addicendum, non aliter eum inpetere poterit adscribendum, nisi ducentorum quinquaginta solidorum quantitate causa ipsa valuerit, pro qua eum accusator conatus fuerit subdere questionem*. Nam si inferior fuerit atque rusticanus, quem liberum esse constet, tunc in eo permittitur questio agitari, si causa ipsa, unde accusatur, C solidis valere constiterit. Quod si indiscrete qui questionem subditur in quacumque parte membrorum debilitationem incurrerit, tunc iudex, qui temperamentum in tormentis non tenuit, CC illi, qui tor-

*) V 14. 17 *add.*: Si innox quodcumque tormenti pertulerit, CL solidos eius petitor ei componere compellendus est.

VI, 1, 5. l. 2. quod] pro R 2. || l. 4. si subditus questionem] qui subditus est questionem si R 2. l. 5. atque R 2. || l. 8. occidi. Si — subdendum] occidisse qui R 2. || l. 11. eum *deest* R 2. || l. 17. ut ab R 2. || l. 18. exacto R 2. || l. 26. questionibus R 1. || l. 27. sive] si vero R 2. || l. 29. quocumque R 2.

VI, 1, 5. l. 1. dolose] *ita E.* V 1. 2. 5. 6. 7; 85 dolo V 3; *deest* V 15. || l. 4. poterit E 1. || l. 6. exolvere] vel potentior conscientiam suam *add.* V 3. l. 7. approbacione V 2. || l. 8. prout] pro eo ut V 2; prout *corr.* pro eo ut V 6. || l. 11. dominus si] si dominus servi V 1. *Pith.*; dominus servi si V 2. 40 l. 12. habeat] habebit V 2. 5. *Pith.* || l. 14. noxa *corr.* noxia V 6; noxia V 7. || l. 15. moretur E 2. V 1. 2. || l. 16. liberum E 1. V 3. || l. 19. potuerit E 2. V 1. || l. 21. quantitate] *ita E.* V 7; quantitatem *cell.* || l. 23. fuerat E 2. || l. 25. eo] 45 *ita E.* V 1. 2. 6. 7; eum *Mad.* permittatur *corr.* permittitur V 6. || l. 26. causam ipsam *Pith.*; ipsam causam *Mad.* unde accusatur] unde agitur *Pith.* l. 27. solidis] *ita E.* 2. V 7; solidi E 1; solidos *cell.* l. 31. CC] solidos *add.* V 1. 2. 3. 6. 50

Err.] menta sustulit, solidos persolvat. Ille **VI, 1, 5.**
 vero, qui eum iniuste questionandum ad-
 petiit, CCC solidos ei dare cogendus est.
 Certe si in tormentis positus mortem in-
 currerit, predictam summam solidorum
 tam iudex quam petitor propinquis parenti-
 bus mortui persolvebunt. Similiter et de
 inferioribus illis libertis, si debilitatione
 vel morte quis per intemperantiam fuerit
 condemnatus, medietas satisfactionis, que
 supra de libertis idoneis constituta est,
 ei, qui indebite questionatus est, si tamen
 vixerit, aut suis heredibus, si ipse inde
 mortuus fuerit, exsolvenda est.

15 *Recc. Err.*]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 1, 6.

Qualiter ad regem accusatio deferatur.

Si¹ quis principi contra quemlibet falsa suggesserit, ita ut dicat eum adversus
 regem, gentem vel patriam aliquid nequiter mediatum fuisse aut agere vel egisse,
 seu in autoritatibus vel preceptis regie potestatis aut eorum, qui iudiciaria ordinatione
 20 funguntur, fraudulentè quippiam inmutasse, adque etiam scripturam falsam fecisse vel
 recitasse falsamque monetam ferisse, sed et si veneficium vel maleficium aut adulterium
 uxoris aliene fortasse prodiderit, horum vel similibus criminum accusator, que ad
 capitis periculum vel rerum amissione pertinere videntur, si vera repperiantur que
 dixerit, nullam omnino calumniam sustinebit. Si certe quod opponit falsum esse con-
 25 stiterit, et per solam invidiam id fecisse patuerit, ut iacturam capitis aut detrimentum
 corporis vel rerum damna pateretur quem accusare conatus est, in potestate traditus
 accusati, ille hanc penam in se suisque rebus suscipiat, qui hoc alium innocentem

VI, 1, 5. l. 1. solidos] sold E 1; slfs E 2;
 sol V 7; deest V 1. 2. 3. 6. persolvat] persolvebit
 E 1. V 6; persolbat E 2; persolvat V 1. 2; per-
 solverit V 3. 7. || l. 2. adpetiit] ita E; appetit
 V 1. 2. 3. 6. || l. 3. solidos] sold E 1; solids
 E 2. || l. 7. persolvebunt] ita E. V 6. 7; persol-
 vent V 1; persolverit V 2. || l. 9. quis] quisquis
 E 2. || l. 10. satisfationes E 1. || l. 14. exsol-
 vendum E 2; exsolvendus V 6.

VI, 1, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6). 7. (15. 19). — L. 15. FL. — REX] AN-
 TIQUA *add.* V 15. 19; *des.* E 1. V 4. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CDS E 2; CHDS V 5;
 CITS V 3; GLS CHDS V 1; GLS CHNDS V 2; GLS V 6; RCHDS V 7. || l. 18. et gentem V 2.
 40 l. 19. autoritatibus] ita R. V 7; auctoritate V 1. 5; auctoritatibus *cell.* vel preceptis] principis V 1. 5.
 iudiciario V 4. 6. ordinatione] ordinatione *corr.* hordine V 6; ordine V 4; dignatione R 2. || l. 21. falsa-
 que moneta R 2. ferisse] ita R 1. E 1. *Pith.*; fecisse *cell.* sed et si ven.] sed si veneficium R 1; sed
 si beneficium R 2; sed et sibi b. E 2; se et si b. V 7; et si ven. V 3. || l. 22. prodierit R 2.
 l. 23. amissione] ita R. E; amissionem V. videntur] ita R 2. E 1. V 7; videtur R 1; videantur *cell.*
 45 repperiuntur R 1. || l. 24. nulla o. calumnia R 2. quod opponit] quod qui R 2. || l. 25. ut vel
 iacturam V 2. || l. 26. potestate] ita R. E. V 2; potestatem *alii.* traditus] tradatur R 2. V 1.
 l. 27. et ille V 2; ille qui accusat V 14. suscipiat] sustineat V 15. qui hoc] quam V 2.

1) *Lex antiquae Eurici legi substituta esse videtur; cf. Leges Eur. rest. 10, supra p. 31.*

VI, 1, 6. *Recc. Errv.*] pati voluerat. Ita ut ille, qui aliquid scire se dicit, quod ad cognitionem principis possit deduci, et in eo loco fuerit, ubi tunc regiam potestatem esse contigerit, aut per se statim suggerat omne, quod novit, aut per fidelem regis eius auditibus denuntianda procuret. Quod si procul a rege eum esse provenerit, et per aliquem principi mandandum crediderit, quod accusationem alterius dinoscitur pertinere, 5 coram illo, cui hoc suggerendum committit, talem epistulam faciat, per quam evidenter quid mandet exponat. Quam etiam epistulam tres testes, quos sibi novit esse fideles, evidentibus signis aut suscriptionibus simul cum ipso confirmet, ut postea quod mandaverit negare non possit.

VI, 1, 7. *Recc. Errv.*]

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

10

De servanda principibus pietate parcendi.

Quotiescumque¹ nobis pro his, qui in causis nostris aliquo crimine implicati sunt, supplicatur, et suggerendi tribuimus aditum et pia miseratione delinquentibus culpas omittere nostre potestati servamus. Pro* causa autem gentis** et patrie huiusmodi licentiam denegamus. Quod si divina miseratio tam sceleratis personis 15 cor principis misereri compulerit, cum adsensu sacerdotum maiorumque palatii licentiam miserandi libenter habebit.

*) Pro causa — denegamus *des. E 2. V 3. 4. 7.*

**) Pro gentis et patrie *praebent V 15. 20: regie potestatis vel patrie.*

VI, 1, 8. *Recc. Errv.*]

VII. ANTIQUA.

20

Quod ille solus culpabilis erit, qui culpanda commiserit.

Omnia crimina suos sequantur auctores, nec pater pro filio, nec filius pro patre, nec uxor pro marito, nec maritus pro uxore, nec frater pro fratre, nec vicinus pro vicino, nec propineus pro propinquo ullam calumniam pertimescat; sed ille solus iudicetur culpabilis, qui culpanda committit, et crimen cum illo, qui fecit, moriatur². 25 Nec successores aut heredes pro factis parentum ullum periculum pertimescant.

VI, 1, 6. *l. 1. voluerit R 2. V 1. Ita ut ille] Ille vero V 2. || l. 2. in eo loco] eo R 2. contigerit] constiterit V 3. || l. 3. istatim R 1. suggerat deest E 1. eius deest V 2. || l. 4. provenerit] provenerat R 2. || l. 5. mandandum esse Mad.; mandatum R 1. E 2. V 1. 7. accusationem] ita R. V 7; accusatione E 2; ad accusationem cett. || l. 7. nobit R 1. E 2. || l. 8. suscriptionibus E. V. con- 30 firmet] firment Mad. || l. 9. negari non poterit E 1.*

VI, 1, 7. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6). 7. (15. 17. 19. 20). — l. 10. FL. — REX] NOVIT EME V 2; ANTIQUA add. V 15; des. E. V 3. 20. CHIND.] CHINDASVINTUS R 2; CNDS R 1. V 7; CHDS V 1. 5. || l. 11. servanda] servata R 2. E 2. V 1. 3. 6; reservata E 1. V 2. 4. principis E 2. V 1. pietate] ita R. V 3. 7; potestate cett. || l. 12. Quotiescumque E 2. V 2; Quotiens 35 V 1. a nobis E 1. || l. 13. supplicatur R 2; supplicantur E 1. || l. 14. omittere] dimittere V 2. reservamus E 1. et] aut V 2. || l. 15. Quod] Quod aliter E 2; Qualiter V 2. 3. 5. 7. miseratione E. l. 16. miserere R 2. maiorum R 2. || l. 17. libenter] licenter R 2. V 2.*

VI, 1, 8. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. 7. (15. 17. 19. 20). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. V 1. 2. 5. 6. 7. 8. 15. 17; deest R 2. E. V 3. 19. 20. || l. 21. Quod — commiserit des. V 3. 40 culpabilis] culpavilis R 1; culpabilis R 2. || l. 22. auctores R 1. || l. 23. patrem R 1. pro uxorem R 1. pro fratrem R 1. E 2. || l. 24. propineus pro propinquo] ita R 1. E 2; propinquus etc. nullam R 1. || l. 25. culpavilis R 1. E 2. committit] ita R. E; comitit V 2; committat V 7; commisit V 1. fecit] ita R 1; fecerat R 2; fecerit cett. || l. 26. ullum] nullum R 1. pertimescat E. V 7.*

1) Cf. II, 1, 8; 'N. Arch.' XXIV, p. 57 sqq. 64 sq. 2) Cf. Dig. XLVIII, 4, 11: 45 extinguitur crimen mortalitate; ib. 19, 20; infra VII, 2, 19: crimen cum fure defecit, et quae ibi annotantur.

**Recc. Erv.] II. TITULUS: DE MALEFICIS ET CONSULENTIBUS
EOS ADQUE VENEFICIS.**

Recc.] I. Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat. 5 II. De veneficis. III. De maleficis et consulentibus eos. 10 III. De his, qui in hominibus aut animalibus vel quibuscumque rebus qualiacumque ligamenta aut quodcumque contrarium fecisse reperiuntur.	Erv.] I. Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat. II. De personis iudicum sive etiam ceterorum, qui aut divinos consulunt aut auguriis intendunt. III. De veneficis. III. De maleficis et consulentibus eos. V. De his, qui in hominibus aut in animalibus vel quibuscumque rebus qualiacumque ligamenta aut quodcumque contrarium fecisse reperiuntur.

15 **Recc. Erv.] I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.**

VI, 2, 1.

Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat.

L. Rom. Vis. Paul. V, 23, 3; cf. Th. C. Th. IX, 13, 2. Interpr.

16 **Recc. Erv.]** **Recc. deest.** **Erv.]** **II. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.**

De personis iudicum sive etiam ceterorum, qui aut divinos consulunt aut auguriis intendunt.

Sicut pia veritas mendacii consertione non capitur, ita non est

20 **Qui** de salute vel morte **principis** vel cuiuscumque hominis **ariolos**, **aruspices** vel **vaticinatores** consulit, una cum his, qui responderint consulentibus, ingenui siquidem flagellis cesi cum rebus omnibus fisco servituri adsociantur, aut a rege cui iusserit donati perpetuo servitio addicantur. Quod si et filii eorum tali fuerint parentibus crimine socii, simili damnatione plectantur. Si vero ab iscelere parentum habeantur extranei, et dignitatem et rerum omnem possessionem, quam parentes amiserint, plenissime obtinebunt. Servi vero diverso genere tormentorum afflicti in transmarinis partibus transferendi vendantur, ut severitas vindicte non

25 habeat excusatos, quos proprie voluntatis excessus nefarie prevaricationis facit obnoxios.

Recc. deest. **Erv.]** **II. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.** VI, 2, 2.

De personis iudicum sive etiam ceterorum, qui aut divinos consulunt aut auguriis intendunt.

Sicut pia veritas mendacii consertione non capitur, ita non est

30 **TIT. II. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. — l. 1. MALEFICIS R 2. || l. 2. ATQUE E 1. V 1. 2. BENEFICOS E 2.**

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 4. vaticinatores esse E 2. consulat] consolunt R 2; consulunt E 1; consulant E 2. || l. 5. De personis — intendunt] ita E (loco capituli V, in E 2); des. R. || l. 10. qui in] in deest E 2. || l. 12. qualicumque R 2; qualiacumque — repperiuntur des. R 1.

35 **VI, 2, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4). 5. (6). 7. (8. 14. 15. 17. 19. 20). — l. 15. FL. — REX] ANTIQUA V 15; des. E 2. V 3. 19. 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CINS E 1; CHNDS V 2; CHDS V 1. 5; CHS V 6. || l. 16. vaticinatores esse E 2. consulat] consoleat R 2; consulunt E 1. V 2. || l. 18. aruspices] incantatores add. V 14. || l. 19. ingenuis R 2. E 2. V 1. 7. flagellis cesi cum] flagellis centum corr. f. cesi cum R 2; C flagellis cesi cum V 2. || l. 20. cui iusserit] cuius erint E 2; cui erunt V 1. 2. 5. *Pith.* tali fuerint] tales fuisse repperiantur E 2 (ubi al. man. corr.: talis fuerint). V 1. 2. 5. || l. 21. crimine] criminum E 1; criminosis E 2. simile R 1. iscelere] ita R; hiscelere V 7; scelere cett. || l. 22. omnem] ita R. E. V 2. 7; omnium cett. || l. 23. admiserint R 1. Servi vero hoc facientes div. V 4. tormentorum] ita R 1. E 2. V 6 (in loco raso, ubi antea penarum fuisse videtur). || l. 25. obnoxios R 1.**

45 **VI, 2, 2. Codd. E 1. 2. V 1. 2. (4. 5). 6. (8. 15. 16. 20). — l. 26. FL. — REX des. V 4. 6. Pith. GLOR.] CL E 1. ERV.] CHNDS V 2. || l. 27. sive — ceterorum des. E 1. || l. 29. consertione] ita V 1; consertionem E; assertione cett. ita] ita ut E; uti V 1.**

1) Cf. praeter locos in margine notatos Collat. 15, 2, 3; Ed. Theoderici 108; Th. Mommsen, 'Römisches Strafrecht' p. 639 sqq. 861 sqq.

VI, 2, 2. *Recc. deest.*

Err.] consequens, ut latens veritas mendacio investigetur. Omnis igitur veritas ex Deo est, mendacium vero ex diabolo est, quia et ipse diabolus ab initio mendax est. Cum ergo utraque res suos principes habeat, quid opus est, ut veritas cuiuscumque mendacio admittatur exquiri? Quidam enim feruntur ex iudicibus, Dei spiritu vacui, erroris spiritu ⁵ pleni, qui acta maleficiorum dum investigari subtili perquisitionis perspiciatiam nequeunt, execrabiles divinatorum pronuntiationes intendunt¹. Veritatem se enim inveniri non putant, nisi divinos et aruspices consulant, et eo sibi repperiende veritatis aditum claudunt, quod veritatem ipsam per mendacium addiscere concupiscunt. Dum enim maleficium per ¹⁰ divinum, maleficia per divinationes conprobare pertemtant, quasi tertio loco ipsi se diabolo servituros inlaqueant. Quapropter, si quis ex quolibet iudicium gradu vel ordine per divinos aut eorum similes aliquid sciscitare temptaverit vel adprobare intenderit, si quis etiam hominum, cuiuslibet sit ordinis vel persone, a talibus aut salutis aut egritudinis ¹⁵ responsa poposcerit vel consulendos eos pro quibuscumque rebus crediderit, ad legis illius teneatur satisfactionem obnoxius, que in hoc libro sexto sub titulo secundo era prima² eos, qui de salute vel morte hominis vaticinatores quosque consulere pertemtant, statuit serenitatis ordine resecari. Illi tantum iudices ad huius legis non tenebuntur sententiam ²⁰ condemnandi, qui divinos ipsos atque eorum similes non sciscitandi, sed ulciscendi voto coram multis perquirendo detriverint; id est, si non, ut aliquid de eos scire exquirendo intendant, sed detectis sibi hoc solum, unde feriantur, exquirant. At nunc, quia et auguriis deditos eodem modo novimus esse odibiles Deo, ideo speciali legis sanctione decernimus, ²⁵

VI, 2, 2. *l.* 1. consequens] sequens *E* 1. m[endacio investi]getur (*uncis lacuna significatur*) *E* 1. *l.* 2. Deo est] est *deest* *E* 2. vero *deest* *E* 1. diabolo est] est *deest* *V* 2. quia et] *ita* *E* 2. *V* 2. *rell.*; quia *V* 1; qui et *E* 1. || *l.* 3. utraque *V* 6. habent *V* 6. || *l.* 4. quid] quod *E* 2; id *E* 1. || *l.* 5. feruntur *E* 1. spiritu vacui erroris spiritu pleni] *ita* *V* 2. 6; spiritus pleni *E*; spiritu pleni *V* 1. 4. *Pith.* (*in textu*); spiritu vacui *Pith.* (*in marg.*). || *l.* 6. investigare *Pith. Mad.* subtili perquis.] subtilis in- ³⁰ quisitionis *V* 1; perquisitione cuiuslibet *V* 2. perspiciatiam *E* 2. *V* 6. || *l.* 7. pronunt.] propiciationes *V* 1. 5. 6. intendunt] interdum *E* 2. || *l.* 8. enim se *V* 1. 2. invenire *V*. || *l.* 9. auditum *E*. claudunt *E*. quod] quo *V* 1. 2. 4. || *l.* 10. addiscere] adiscende *V* 1. concupis] *reliqua des.* *V* 5. maleficium (*i. e.* maleficium; *cf.* *l.* 6: maleficiorum) per divinum, maleficia per divinationes] *ita* *E*; maleficia per divinationes *V* 1; maleficium per divinationes *V* 6; malefici per divinationes et maleficia *V* 2. || *l.* 11. com- ³⁵ probare veritatem pertemtant *V* 2. pertendant *E* 1. quasi] quia se *E*. || *l.* 12. ipse se *V* 2. diabolo *E* 2. illaqueantur *V* 2. || *l.* 13. iudicium] iudicium *E*. *V* 1. aut eorum] eorumque *V* 6. *l.* 14. sciscitare *E* 2; sciscitari *V* 1. temptaverit] temptaverint *E* 1; temptaverint *E* 2. *V* 1; tentaverit *V* 2. 4. 6. *Pith.* vel adprobare *des.* *E* 1. intenderit] intenderint *E* 2. *V* 1; *deest* *E* 1. *Mad.* || *l.* 15. a talibus] qui a talibus *V* 1; talibus *V* 2. egritudinis *E* 1. || *l.* 16. responsa] repersa *E* 1; reppsa *E* 2. ⁴⁰ poposcerit *E* 1; popoxerit *E* 2. consulentibus *Mad.* pro] per *E*. || *l.* 17. satisfactione *E*. quae *E* 1; qui *E* 2. || *l.* 18. hominis] principis vel cuiuscumque hominis *V* 4; principis vel quorumcumque hominum *Pith.* || *l.* 19. consulere — resecari] consulunt *Mad.* pertemtant] pertendant *E* 1; praetendant *Pith.* statuto] statuit *V* 1. 4. *Pith.* serenitas *V* 1. || *l.* 20. resecati *E* 2; resecat *V* 2. legis *deest* *E*. non] con *E* 1. sententia *E* 1. || *l.* 21. sciscitandi] excitandi *E* 1; ixitandi *E* 2. || *l.* 22. detri- ⁴⁵ verint] *ita* *V* 2; detriberint *E*. *V* 1. 6. *Pith.*; distribuerint *V* 4. *Mad.* || *l.* 23. de eos] *ita* *E*; de eo *V* 1. 6. *Pith.*; per eos *V* 2. *Mad.* exquirendo] *ita* *V* 6. *Mad.*; isquirendę *E* 1; hisquirende *E* 2; inquirendi *V* 1; vel exquirere *V* 2; inquirendo *Pith.* detectis sibi] *ita* *V* 1. 2. 6; detectos sibi *E* 2; ibi *E* 1; detegi sibi *Pith.*; ut detectos sibi *Mad.* || *l.* 24. offeriantur *E* 2. exquirunt *V* 2. At] *Ad* *E*. deditos — auguria *des.* *V* 1. || *l.* 25. esse *deest* *V* 6. *Pith.* huius legis *V* 6. *Mad.* decernimus] censemus *Mad.* ⁵⁰

1) *Cf. ad haec et sequentia p.* 257, n. 1. 2) *VI, 2, 1.*

Recc. deest. | **Err.]** ut, quicumque sint illi, quibus augurii vel auguria observare conti- **VI, 2, 2.**
gerint, quinquagenis publice subiciantur verberibus coercendi. Qui tamen,
si ad solitum vitium ultra redierint, perduto etiam testimonio, simili erunt
sententia flagellorum feriendi.

5 **Recc. Err.]** II. (III.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX. **VI, 2, 3.**
De veneficis.

Diversorum¹ criminum noxii diverso sunt penarum genere feriendi. Hac primum
ingenuos sive servos veneficos, id est, qui venena conficiunt, ista protinus vindicta
sequatur, ut, si venenatam potionem alicui dederint, et qui biberit mortuus exinde
10 fuerit, illi etiam continuo subpliciis subditi morte sunt turpissima puniendi. Si certe
poculo veneni potatus evaserit, in eius potestate tradendus est ille, qui dedit, ut de
eo facere quod voluerit sui sit incunctanter arbitrii.

Recc. Err.] III. (III.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX. **VI, 2, 4.**
De maleficis et consulentibus eos.

*L. Rom. Vis.
C. Th. IX, [15
18, 1. Interp.]*

*ib. IX, 13, 3;
cf. Interp.]*

Malefici² vel inmissores tempestatum¹, qui quibusdam incantationibus grandines
in vineis messibusque inmittere peribentur, [vel hii, qui per invocationem demonum
mentes hominum turbant], seu [qui nocturna sacrificia demonibus celebrant eosque
per invocationes nefarias] nequiter [invocant], ubicumque a iudice vel actore sive
procuratore loci repperiti fuerint vel detecti, ducentenis flagellis publice verberentur
20 et decalvati deformiter decem convicinas possessiones circuire cogantur inviti, ut
eorum alii corrigantur exemplis. Quos tamen iudex, ne ulterius evagantum talia
facere permittantur, aut in retrusione faciat esse, ut ibi accepta veste atque substantia
ita vivant, ne viventibus nocendi aditum habeant, aut regie presentie dirigat, ut,
quod de illis sibi placitum fuerit, evidentiter statuatur. Hi autem, qui tales consulisse
25 repperiuntur, in populi conventu ducentenos hictos accipiant flagellorum, ut inpuniti
non maneant, quos culpe similis reatus accusat.

VI, 2, 2. *l. 1. illis E. augurii ita E; auguriari V 2; augurios V 6; augures Pith. Mad. con-*
tingerint E 2; contigoris V 1. 2. 6. || l. 2. quinquagenis] .1. V 2. subiciantur deest V 2. quoerendi
E 2. || l. 3. si] ita V 2; si post add. V 6; qui E. V 1; deest Pith. Mad. || l. 4. feriendi] subificiendi Pith.
30 VI, 2, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (5. 6). 7. (15. 17. 19. 20). — l. 5. FL. — REX]*
ANTIQUA V 15; des. E. V 3, 19. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CHDS V 1. 5. 7; GLS
CHNS V 2; GLS RCDS V 6; ERVIGIUS V 20. || l. 7. obnoxii V 3. Hac] ita R 1. E 2; Hanc V 7;
deest R 2; Ac cett. || l. 8. ista] sta R 1. || l. 9. venenatum potionem E 1; venenata potione E 2. V 3.
l. 10. subditi] dediti V 15. || l. 11. potatus] prostratus V 2. evaserit R 1; supervixerit V 3. pote-
35 *statem V 1. Mad.*

VI, 2, 4. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (5. 6). 7. (15. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] AN-*
TIQUA add. V 15; des. E 2. V 3, 19. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CINS E 1; CHNS
V 2; CHDS V 7; GLS CHDS V 1. 5. 7. || l. 15. qui] deest R. E 2; id est qui V 2. grandine E 2;
grandinem V 1. 2. || l. 16. perhibebantur E 1; perhibebuntur E 2. hi E 1. V 2. || l. 17. conturbant
40 *V 1. 2. || l. 18. nefarias] nefandas E 2. actore] auctore E. V 1. 2. seu] sive E. V. || l. 21. eva-*
gantum] ita R; obagantur E 2; evagantes cett. || l. 22. in deest R 1. ibi] ubi E 2. V 1. 7. || l. 23. ha-
beant] adibeant R 1. || l. 24. Hii R 2. E. consulisse] ita R 1. V 1; consoluisset R 2; consuluisse cett.
l. 25. ducentorum V 1. hictos] ita R. E 2. V 7; ictus alii. || l. 26. remaneant V 2. similes R 1.

1) *Lex substituta esse videtur antiquae Eurici legi, quam etiam auctores Legis Baiu-*
45 *variorum ante oculos habuisse videntur; cf. L. Baiuv. 4, 22: . . . qui potionem huiusmodi*
(toxicatam) donaverit alicui . . . , si evaserit . . . 2) *Praeter leges in margine notatas*
cf. L. Baiuv. 13, 8; Dahn, 'Studien' p. 234.

VI, 2, 5. *Recc. Erv.*]

III. (V.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui in hominibus aut in animalibus vel quibuscumque rebus qualiacumque ligamenta aut quodcumque contrarium fecisse repperiuntur.

Presentis legis superiori sententia damnari iubemus, seu ingenuus sit, sive servus 5 utriusque sexus, qui in hominibus vel brutis animalibus omnique genere, quod mobile esse potest, seu in agris vel vineis diversisque arboribus maleficium aut diversa ligamenta¹ aut etiam scriptis in contrarietatem alterius excogitaverint facere aut expleverint, per quod alium ledere vel mortificare aut obmutescere vellint², ut damnum tam in corporibus quam etiam in universis rebus fecisse repperiuntur. 10

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE EXECUTIENTIBUS HOMINUM PARTUM.

- I. De his, qui potionem ad avorsum dederint.
- II. Si ingenuus ingenuam abortare fecerit.
- III. Si ingenua mulier ingenuam abortare compulerit.
- IIII. Si ingenuus ancille partum effuderit. 15
- V. Si servus ingenue partum excusserit.
- VI. Si servus ancille partitudinem leserit.
- VII. De his, qui filios suos aut natos aut in utero necant.

VI, 3, 1. *Recc. Erv.*]

I. ANTIQUA.

De his, qui potionem ad aborsum dederint. 20

Si³ quis mulieri pregnantis potionem ad avorsum aut pro necando infante dederit, occidatur; et mulier, que potionem ad aborsum facere quesibit, si ancilla est, CC flagella suscipiat; si ingenua est, careat dignitate persone et cui iusserimus servitura tradatur.

VI, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. 7. (15. 17. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] 25 ANTIQUA V 15; *des.* E 2. V 3. 17. CHIND.] CHINDSD R 2; CNDS R 1; CINS E 2; CHDS V 1. 5. 6. 7; GLS CHNDS V 2; GLS CHDS V 4. || l. 2. hominibus] omnibus R 2. E 2. V 7. aut in *des.* R 2; in *deest* E. V 7. vel in V 1. 2. || l. 5. Presentibus legibus superioris R 1. || l. 6. utriusque R 1; utrisque E 1. || l. 7. in vineis R 1. || l. 8. scriptis] ita R. E 1. V 1. 2. 6. 7; scripturis E 2; scripta V 3. *Pith. Mad.* contrarietate E. excogitaverit V 1. 2. 6. || l. 9. expleverit V 1. 2. 6. vel 30 m. aut] ita R. E 2. V 2. 7; vel m. vel V 1; aut m. vel *cell.* homutescere E 2; commutescere V 2. vellint] ita R; velit V 1. 2. 6; velint *cell.* ut] aut V 2. 6. || l. 10. rebus] id patiantur quod eis *add. Mad.* repperiantur E 1. V 1. 7; repperiatur E 2. V 2. 6.

TIT. III. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. 7. — l. 11. SCUTIENTIBUS R 2; ESCUTIENTIBUS E 2. HOM. PARTUM] OMNIUM P. R 1; H. PARTUS E 2. V 1. 2; PARTUM H. 35 V 6; PARTU H. V 7.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 12. aborsum R 2. E 2. || l. 13. ingenuam] ingenua R 2. E 2. abortare E 1, et ita *infra.* || l. 14. compulerit] compleverit E 1; fecerit E 2. l. 18. negant R 1.

VI, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3). 4. (6). 7. (8. 14. 20). — l. 19. ANTIQUA *deest* 40 R 2. E 2. V 2. 3. 6. 14. 20. || l. 20. avorsum *hic et infra* E 1. V (excepto V 7). || l. 21. ad *deest* R 2. aborsum R 2. E 2. V 7. necando infantem E; necandum infantem R 2. || l. 22. hoccidatur R 1. que] qui R 1. E 2. V 1. quesibit] ita R; quesierit V 4; quesivit *cell.*; aut pro occidendo infante *add.* V 4. 8. || l. 23. dignitatem R 2. E. V 7.

1) Cf. L. Sal. (*ed. Behrend*²) 19, *add.* 1, n. 4: Si quis alteri maleficium cum ligaturis 45 in aliquo loco miserit. 2) Cf. *inscriptionem, quam inter alias affert Th. Mommsen l. c. p. 642, n. 4*: mortua sit nec loqui nec sermonare possit. 3) *Haec lex ex Codice Euriciano sumpta, sed a Leovigildo emendata esse videtur; cf. Leges Eur. rest. 3, supra p. 29.*

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

VI, 3, 2.

Si ingenuus ingenuam abortare fecerit.

Si¹ quis mulierem gravidam percusserit quocumque hictu aut per aliquam
 occasionem mulierem ingenuam abortare fecerit, et exinde mortua fuerit, pro homicidio
 5 puniatur. Si autem tantummodo partus excutiatur, et mulier in nullo debilitata fuerit,
 et ingenuus ingenue hoc intulisse cognoscitur, si formatum infantem extinxit,
 CL solidos reddat; si vero informem, C solidos pro facto restituat.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VI, 3, 3.

Si ingenua mulier ingenuam abortare compulerit.

10 Si mulier ingenua per aliquam violentiam aut occasionem ingenue partum ex-
 cusserit aut eam ex hoc debilitasse cognoscitur, sicut et ingenui superioris damni
 pena multetur.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VI, 3, 4.

Si ingenuus ancille partum effuderit.

15 Si ingenuus ancille aborsum fecerit pati, XX solidos domino ancille cogatur
 inferre*.

*) V 4 *add.*: pro lesione autem legibus adicetur.**Recc.]**

V. ANTIQUA.

Si servus ingenue partum excusserit,
 20 ducentenis flagellis publice verberetur et
 tradatur ingenue serviturus.

Erv.]

V.

VI, 3, 5.

Si servus ingenue partum excusserit.
 Si servus ingenue partum excusserit,
 ducentenis flagellis publice verberetur et tradetur
 ingenue serviturus.

VI, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 6). 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 1. ANTIQUA] *deest* E. V 2. 14. 20; NOBITER IN MENDA V 3. || l. 2. abortare *hic et infra* E 1. V 1. 2. fecerit] compulerit V 3. || l. 3. hictu] *ita* R 1. E 2. V 7; hicto R 2; ictu *cell.* || l. 4. hoooccasionem R 1. l. 5. et mulier — fuerit *des.* V 4. 8. || l. 6. ingenuus ingenue] in ingenuam R 1. intulisse cognoscitur] fecerit V 3. extinxit] *ita* R; extinxit V 1. 2. 3; extinsit V 7; extincserit E 2; extinxerit E 1. *alii.* || l. 7. CL] *ita* R; centum quinquaginta V 15. 20; CCL E. V 1—4. 6. *Pith.*; ducentos quinquaginta V 7. 8. 14; CC *Mad.* C] centos R 1.

80 VI, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17). — l. 8. ANTIQUA *deest* V 2. 3. 14. l. 9. compulerit] fecerit E 2. V 1. 2. || l. 10. ing. mulier R 1. violentam V 3. aut *deest* R 1. V 3. l. 11. et ingenui] *ita* R. E 2. V 1. 2. 3. 6. *Pith.*; de ingenuis E 1. V 7. *Mad.* superioribus R 1. l. 12. multentur R 1.

VI, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17. 18). — l. 13. ANTIQUA *deest* R 2. 85 V 2. 3. 14. || l. 15. ancille] ad ancillam R 2; ancillam V. pati] parti R 2; pari *superscr., corr.* parti E 2. || l. 16. inferre] exsolvere V 2. 18.

VI, 3, 5. *Codd.* R 1. 2. — l. 20. ducentenis] CC R 1.

VI, 3, 5. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (15. 17). — l. 18. V] ANTIQUA *add.* E 1. V 1. 4. 7. 17. || l. 20. ingenue] ingue E 1. || l. 21. ducentenis] CC E 1. V 6; ducentis V 15. flagellis p. verberetur] flagella suscipiat V 6.

1) *Etiam haec lex ex Codice Euriciano sumpta et a Leovigildo emendata esse videtur; cf. Leges Eur. rest. c. 3, supra p. 29.*

VI, 3, 6. *Recc. Erv.*]

VI. ANTIQUA.

Si servus ancille partitudinem leserit.

Si ancillam servus abortare fecerit, x solidos dominus servi ancille domino dare cogatur, et ipse servus CC insuper flagella suscipiat.

VI, 3, 7. *Recc. Erv.*]

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui filios suos aut natos aut in utero necant.

Nihil¹ est eorum pravitate deterius, qui, pietatis inmemores, filiorum suorum necatores existunt. Quorum quia vitium per provincias regni nostri sic inolevisse narratur, ut tam viri quam femine sceleris huius auctores esse repperiantur, ideo hanc licentiam proibentes decernimus, ut, seu libera seu ancilla natum filium filiamve necaverit, sive adhuc in utero habens, aut potionem ad avorsum acceperit, aut alio quocumque modo extinguere partum suum presumerit, mox provincie iudex aut territorii talem factum reppererit, non solum operatricem criminis huius publica morte condemnet, aut si vite reservare voluerit, omnem visionem oculorum eius non moretur extinguere, sed etiam si maritum eius talia iussisse vel permisisse patuerit, eundem etiam vindicte simili subdere non recuset.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE* VULNERE ET DEBILITATIONE.*) *E. V* 1. 2. 6. 7: DE CONTUMELIO VULNERE ET DEBILITATIONE HOMINUM.

- I. De cedibus ingenui adque servi.
- II. De presumtoribus et operibus presumtorum.
- III. De reddendo talione et compositionis summam pro non reddendo talione.
- III. Si itinerantem quis retinuerit iniuriose adque nolenter.
- V. Ut qui alteri ea intulerit, que legibus non tenetur, illa recipiat, que fecisse convincitur.
- VI. Ne sit reus, qui percutere volentem ante percusserit.

VI, 3, 6. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *F* 1. 2. 3. 4. 6. 7. (15. 17. 20). — *L* 1. ANTIQUA] *deest R* 2. *E* 2. *V* 2. 3; *FLS CHDS REX add. V* 4; *F CHS R V* 6; *FLAVIUS CINDNS REX V* 20. || *L* 2. partitudinem *R* 1; partum *V* 1. 2. 15. || *L* 3. ancillam] ancillae *E* 1. fecerit] alienam *add. V* 15. dominus] domino *R* 1. || *L* 4. CC etc.] ducenta etc. *V* 1; ducentis flagellis publice verberetur *V* 2.

VI, 3, 7. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (6). 7. (15. 17). — *L* 5. FL. — REX] *des. E* 2. 30 *V* 2. 3. 4; ANTIQUA *add. V* 15. CHINDASVINDUS] *ita R* 2; *CNDNS R* 1; *CNS E* 1; *CHDS V* 1; *GLS RCDS V* 6. || *L* 6. his qui *des. R* 1. natus *R* 1. || *L* 7. eorum] horum *R* 2. || *L* 8. inolevisse] increvisse *V* 3. || *L* 9. auctores] actoris *R* 1. || *L* 10. proibentes] proibemus *E* 2. seu ancilla] sive a. *R* 2. *E* 1. ancilla vel liberta *V* 15. filium filiamve] infantem *V* 4. || *L* 11. necaverint] *R* 1. *E* 2. alio qu. modo] aliud quocumque *R* 2. || *L* 12. iudex] *dux R* 2. || *L* 13. talem] *ita R* 1. *E* 2; 35 tale *R* 2. *E* 1. *V* 1; ut tale *cett.* operatricem] uberatricem *R* 1. || *L* 14. reservare] eam *add. E* 1. *L* 15. permisisse] promisisse *R* 2. *E* 2; misisse *V* 2. similis *E*.

TIT. IV. *Lemma. Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 6. 7. — *L* 18. CONTUMELIIS *V* 2; CONTUMELIO ET *V* 6. VULNERIS *E* 1; VULNERIBUS *V* 2. DEBILITATIONIBUS *V* 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. *E* 1. 2. — *L* 20. opera *E* 1. || *L* 21. talionem] *R* 1. 40 compos.] compensationis *R* 1. summa *R* 2. *E*. pro — talione *des. R* 1. || *L* 22. iniuriose] iniuste *R* 1. *L* 23. tenetur *corr.* continetur *E* 2; continentur *R* 2. illa — convincitur *des. R*.

1) *Conc. Tolet. III. (a. 589) can. 17*: nuntiatum, ut in quibusdam Hispaniae partibus filios suos parentes interimant — Proinde tantum nefas ad cognitionem gl. d. n. Recaredi regis perlatum est, cuius gloria dignata est iudicibus earundem partium imperare, ut hoc horrendum facinus diligenter cum sacerdote perquirant et adhibita severitate prohibeant.

Recc. Erv.] VII. Si servus ingenuo fecerit contumelium.

VIII. Si ingenuus ingenuum percutiat.

VIII. Si ab ingenuo servus debilitetur alterius.

X. Si servus ingenuum percutiat.

5 XI. Si servus servum debilitet alienum.

Recc. Erv.]

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 4, 1.

De cedibus ingenui adque servi.

Si ingenuus ingenuum quolibet hictu in capite percusserit, pro libore det solidos v, pro cute rupta solidos x, pro plaga usque ad ossum solidos xx, pro osso
10 fracto solidos c. Quod si ingenuus hoc in servo alieno commiserit, medietatem superioris compositionis exolvat. Si vero servus in servo hoc fecerit, tertiam eiusdem compositionis adimpleat et l flagella suscipiat. Si autem servus ingenuum vulneraverit, ita* componat, sicut cum ingenuus servum vulneraverit alienum, et lxx flagella suscipiat. Si vero dominus noluerit pro servo componere, servus tradatur pro crimine.

15 *) Pro ita — alienum praebent E 2 (alt. man. in loco raso). V 2. Mad.: eam continuo sumam compositionis exsolvat, que de ingenuis in servis inlata est.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

VI, 4, 2.

De presumtoribus et operibus presumtorum.

Si quis evaginato gladio vel quolibet genere armorum munitus presumtivo modo
20 in domo alienam intraverit, cupiens dominum domus occidere, si ipse fuerit occisus, mors eius nullatenus requiratur¹; sin autem ipse, qui in domum alienam intravit, hominem occiderit, continuo et ipse moriatur. Quod si non criminalem culpam admiserit, secundum legum ordinem componere non moretur, iuxta quod damna in ea domo fecerit. Nam si ille, qui in domum alienam violenter ingressus fuerat, aliquid
25 exinde rapuerit, undecupli satisfactione que levabit cogatur exolvere. Quod si non

l. 1. contumeliam E 1. || l. 2. percusserit R 1.

VI, 4, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (6). 7. (8. 14. 15. 16. 17. 20). — l. 6. FL. — REX] ANTIQUA add. V 4. 20; des. E 2. V 3. CHINDASVINDUS] ita V 1; CNDS R 1; CHINDASVIN R 2; CINS E 1; CHDS V 6. 7. 8. 14. 15. 17; GLS CHNS V 2; GLS CHDS V 4. || l. 8. hictu] ita
30 R. E 2. V 7; ictu cett. libore] ita R. E 2. V 7; libero E 1; livore cett. || l. 9. placa usque ad osso R 1. l. 11. superioris] superius V 1; superius comprehense V 2. in servo] ingenuo E 1. tertiam] ita R. E. V 3. 7; partem add. V 1. 2. 4. Pith. Mad.; summam add. V 15. || l. 12. compositionem E 2. l. 13. ita — alienum] haec praebent R. E 1. V 1. 3. 4. 7. 8. 15. 16. 20. Pith.; existitisse etiam primitus videntur in E 2, ubi erasa sunt. cum deest V 4. 7. servum vuln.] qui servum vulneravit V 1,
35 l. 15. ea E 2. summam Mad. || l. 16. conpositionis exolbat E 2.

VI, 4, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 6. 7. 8. 15. 17; ANTICA LEX V 4; deest R 2. E 2. V 1. 2. 3. 5. || l. 19. modo] more V 15. || l. 20. domum E. aliena R 2. dominum vel dominam V 7. hoccidere R 1. l. 21. mors eius recepimus ex E 2. V 1. 2. 4. 5 (cf. infra VII, 2, 15. VIII, 3, 3); des. R. E 1. V 3. 7.
40 nullatenus deest E 2. sin] si E 2. V 1. intraverit V. || l. 22. occidit V 1. criminale E. culpa E 1. l. 23. iuxta] secundum Mad. damnum R 1; dampni V 2. ea] eadem V 1. 2. 4. 5. || l. 24. fuerat] ita R 1. V 2; fuerit cett. || l. 25. levabit] ita R; lebabat E 2; levavit cett.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 11, 2. Interpr.: Quoties ad faciendam rapinam aliquis
... domum cuiuslibet ... aggreditur ... si pro temeritate sua occisus fuerit ille, qui
45 venerit, mors latronis ipsius a nemine requiratur; Ed. Theoderici c. 16.

VI, 4, 2. *Recc. Errv.*] habuerit, unde componat, ipse sine dubio serviturus tradatur. Et si aliquid in domo, quam ingressus fuerat, damni non fecerit nec aliquid subtraxerit, pro eo, quod ingressus fuerit, decem solidos dare cogatur et C flagellis publice verberetur. Quod si non habuerit, unde componat, CC flagella suscipiat. Si vero aliqui de ingenuis cum eo in eadem domo, non ab illo iussi neque in eius obsequio vel patrocinio 5 constituti, unanimes tamen vel consentientes presumptori, ingressi fuerint, unusquisque eorum simili damno et pene subiaceat. Quod si non habuerint, unde componant, CL flagella suscipiant; nam testimonium non amittant. Quod si in patrocinio vel obsequio presumptoris retenti, ab illo hoc facere iussi fuerint, vel cum eo hoc eos fecisse constiterit, solus patronus ad omnem satisfactionem et pene et damni teneatur 10 obnoxius; nam illi non erunt culpabiles, qui iussa patroni videntur esse complentes. Si autem servus hoc domino nesciente commiserit, CC flagella accipiat et quecumque abstulerit reddat; si vero conscio domino, ipse dominus pro eo componat, sicut de ingenuis est superius comprehensum.

VI, 4, 3. *Recc. Errv.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

15

De reddendo talione et compositionis summam pro non reddendo talione.

Quorumdam seva temeritas severioribus penis est legaliter ulciscenda, ut, dum metuit quisque pati quod fecerit, saltem ab illicitis invitus absteat. Quicumque igitur ingenuus ingenuum pertinaciter ausus decalvare aliquem aut turpibus maculis 20 in faciem vel cetero corpore flagello, fuste seu quocumque hietu feriendo aut trahendo malitiose fedare vel maculare sive quacumque parte membrorum trucidare presumerit, aut etiam ligaverit, vel in custodiam aut in quocumque vinculo detinuerit, seu ligari ab alio aut custodie vel vinculo mancipari preceperit, iuxta quod alii intulit vel inferendum preceperit, correptus a iudice in se recipiat talionem; ita ut his, qui male 25 pertulerit aut corporis contumeliam sustinuerit, si componi sibi a presumptore voluerit, tantum compositionis accipiat, quantum ipse taxaverit, qui lesionem noscitur pertulisse. Pro alapa vero, pugno vel calce aut percussione in capite proibemus reddere talionem, ne, dum talio rependitur, aut lesio maior aut periculum ingeratur. Sed si

VI, 4, 2. l. 2. domo] domum R 2. E. V 1. 2. 7. fecerit] fecit R 1. || l. 3. decem solidus 20 R 1; X solidi R 2. E 2; fuerit d. sol. des. E 1. dare] donare V 5. Pith. flagella R 1. || l. 4. aliqui] aliquis R 2. E 2; aliquid E 1. || l. 5. illo iussi neque] illius iussione qui R 2; illo iussione que (corr. neque) E 2. patrocinio] patricio E 1; in patrocinio E 2. V 1. || l. 6. presumptori] ita R 1. V 1. 4; presumptores E 2. V 2. 5. 8; presumptiosi R 2. E 1; presumptive V 7. || l. 7. pene] pena R 2. E. V 2. subiaceant R 2. E. habuerit E 2. componant] componat E 2. V 1; unusquisque eorum 25 add. Mad. || l. 8. suscipiat E 1. Mad. || l. 9. hoc eos des. R 1. || l. 11. culpabiles R 1. patroni sui R 2. || l. 12. CC] ducenta E 2. accipiat] suscipiat E. V. || l. 13. conscio domino] servus hoc fecerit add. E 2. V 1. 4. 5. Pith. Mad.; servus conscio domino hoc fecerit V 2.

VI, 4, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 15. FL. — REX] des. E 1. V 1. 3; ANTIQUA NOVITER EMENDATA add. V 15; ANTIQUA V 20. CHIN- 40 DASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. V 7; CHS E 2. V 4; CHDS V 5; GLS CHNDS V 2; GLS RCDS V 6. 17. Pith. || l. 16. roddenda V 3. talionem R 1. summa E 1. V. || l. 18. dum] cum R 1. l. 20. ausus est V 2. || l. 21. faciem] ita R. E 1; facie cett. hietu] ita R. E 2. V 7; ictu cett. aut] vel E 1. || l. 22. quacumque parte] ita R 2. V 1; quacumque partem R 1. E 2; quacumque partem cett. trucidare] truncare V 15. Pith. || l. 23. vel] aut E 1; vel — detinuerit des. V 3. custodia E. 45 detinuerit — vinculo des. R 1. legari R 2. || l. 24. alio] aliquo E 1. V 1. 2. 5. Pith. preceperit] presumerit E 2. intulit] ita R. E. V 2. 6. 7; intulerit cett. || l. 25. recipiat] suscipiat V 6. his] ita R. E 2. V 6; is alii. || l. 26. contumelia E 2; contumelium V 6. || l. 28. percussione] ita R 1. E 2; percussione cett. || l. 29. rependitur] ita R. E. V 1. 2. 3. 5—8. 14. 15; repetitur Mad. lesio — 50 aliqua des. R 2.

Recc. Err.] quis haec sine membrorum aliqua lesione presumptuosus intulerit, pro VI, 4, 3. alapa X, pro pugno vel calce XX, pro percussione vero in capite, si sine sanguine fuerit, ab eo, quem percusserit, XXX flagella suscipiat. Certe qui lesit vel ledendum dicitur instituisse, si non ex priori disposito, sed subito exorta lite et cede commissa aliquo casu id convicerit se nolente perpetratum fuisse, pro evulso oculo det solidos C. Quod si contigerit, ut de eodem oculo ex parte videat, qui percussus est libram auri a percussore in compositionem accipiat. Qui in naribus sic percussus est, ut nasum ex integrum perdat, C solidos percussor exolvat. Si vero nasus ita conlisus est, ut pars turpata narium pateat, iuxta quod deturpationem iudex inspexerit, damnare non morabitur percussorem; quod etiam similiter de labiis vel auribus precipimus custodiri. Cui ponderositas facta fuerit, C solidi dentur in compositionem. Qui manum ex toto absciderit vel etiam de quolibet ictu ita percusserit, ut ad nullum opus ipse prodefaciat, C solidos percussor componat. Pro pollice autem L, pro sequenti digito XXXX, pro tertio XXX, pro quarto XX, pro quinto X solidos compositionis exolvat. Que scilicet summa et de pedibus erit implenda. Pro singulis autem excussis dentibus duodeni solidi componantur. Qui cassos alteri fregerit, et ex hoc, qui percussus est, debilis apparuerit, libram auri percussor componere procurabit; et sta quidem inter ingenuos observanda vel adimplenda sunt. Si vero servus haec ingenuo fecerit, vel etiam ingenuum decalvaverit, in eius potestate tradendus est, ut sui sit arbitrii de eo facere quod voluerit. Si certe ingenuus servum alterius decalvaverit vel decalvare iusserit rusticanum, det eius domino solidos X; si vero idoneum, C flagella suscipiat et supra dictam summam solidorum exolvat. Quod si qualibet corporis parte servum truncaverit vel truncare iusserit alienum, CC flagellorum ictibus verberetur et alium eiusdem facultatis et meriti servum cum eodem proprio domino reddere compellatur. Quod si de supra taxatis capitulis quodcumque libertus ingenuo facere presumpserit, pro eo, quod equalem statum non habet, et quod fecerit similiter in se factum recipiat, et C insuper flagellorum ictus extensus accipiat.

Recc. des. | *Err.*] Quod si ingenuus in liberto hoc fecerit tertiam partem compositionis, que de ingenuis continetur, exolvat.

Recc. Err.] Si servus servum in scio domino decalvare sive truncare presumpserit, et quod fecerit patiat, et C flagellis publice verberetur. Si servus domino nesciente

VI, 4, 3. l. 1. haec] aut *add. R 1.* periculo membrorum *E 1. V 2. 6.* || l. 2. X] flagella *add. V 2. 6;* flagella suscipiat *add. Mad.* pro pugno — XX *des. V 1.* XX] flagella suscipiat *add. Mad.* || l. 3. Certo — instituisse] Ceterum ille qui vel lesionem dicitur intulisse *V 2. 5.* convincerit *V 7;* convincerat *E 1.* se nolente] se nolentem *R 2;* si nolenter *E 1;* sendolenter *V 7.* || l. 7. sic] ita *R. V 3. 7;* ita *corr. sic V 6;* ita *E 1. V 1. 2. 4. 5;* *deest E 2.* percussus est] percusserit *R 1.* || l. 8. integro *E. V.* est] fuerit *E 1. V 4. 5. Mad.* || l. 9. deturp.] deturpationem *E 1;* narium *add. E 1. V 6.* || l. 10. morabitur] ita *R. E. V 1. 2. 3. 7, e corr. V 6;* moretur *alii.* similiter et *E. V.* || l. 11. Cui] Cui autem *V 2;* Si *R 2.* ex toto] ex totum *R 2;* ex integro *E 1.* || l. 12. de quolibet] ita *R. E 2. V 7;* *des. E 1;* quolibet *cell.* ictu] ita *R 2. E 2. V 7;* ictum *R 1;* ictu *cell.* prodefaciat] proficiat *V 5;* faciat *R 2.* || l. 13. percussor] presumptor *E 1.* componat] exolvat *E 2.* pollicem *R 1;* pollice vel pollice *cell.* || l. 15. scilicet summa] scilicet summam *R 1;* summa quidem *E 1.* implendum *R 1.* Pro] De *V 1.* || l. 17. sta] ita *R 1. E 2;* ista *cell.* inter ingenuis *R 1.* || l. 18. vero] enim *E 1.* haec] ita *R 1. E 1;* hoc *cell.* || l. 19. potestate] ita *R. E. V 2. 6;* potestatem *cell.* est *deest R 1.* || l. 20. vel] aut *E.* decalvari *R 1.* || l. 21. C] et C *E 2. V. l. 22.* supra d. s. sol.] s. d. summam centum (C *V 2. 6*) solidorum *E 1. V 1. 2. 6;* centum solidorum summa *V 7;* s. d. summam X solidorum *V 5. Mad.* exolvat] ita *R 1;* exolvat *R 2. E 1. V 15;* serbi domino quocactus exolvat *E 2;* servi domino conetus exolvat *cell.* quamlibet e. partem *E 1. V 6;* qualibet e. partem *V 7.* || l. 23. truncari *E 1;* trucidare *V 3.* ictibus] ita *R. E 2. V 7;* ictibus *cell.* || l. 24. meritis *R 1.* reddere compellatur] reformare cogatur *Mad.* || l. 27. ictus] ita *R. V 7;* ictibus *E 2;* ictibus *E 1;* ictus *cell.* || l. 28. Quod si — exolvat *des. R.* fecerit] facere presumpserit *E 1.* || l. 30. de truncare *E 1.* || l. 31. C] centum *E 2;* ducentum *V 1.* Si] Si vero *E 2. V.* Si — verberetur *des. V 1.*

VI, 4, 3. *Recc. Err.*] ingenuum comprehendere vel ligare presumserit, CC publice verberetur flagellis. Quod si cum domini voluntate servus hoc fecerit, ipse dominus tantundem et penam et damna, que de ingenuis in hac tenetur lege, suscipiat. Ingenuus autem, si servum alienum ligaverit innocentem, det domino servi solidos tres. Nam si servus servum ligaverit absque voluntate domini sui, C flagellis publice verberabitur. Si certe conscio domino id servus admiserit, hisdem servi dominus tres idemque solidos reddere compellendus est. Tamen si ingenuus servum alienum innocentem die hac nocte in custodia detenerit vel ab alio fecerit detineri, pro una die tres solidos et pro nocte similiter tres solidos domino servi componat, et si per plures dies id servus innocens ab ingenuo pertulisse convincitur, eandem trium solidorum summam per singulos dies hac noctes hisdem ingenuus servi domino coactus exolvat. Ingenuus sane, si servum alienum fuste aut flagello vel quolibet hictu indignans percusserit, et sanguis vel libor appareat, per singulas percussiones singulos solidos domino servi persolvat; aut si gravis percussio fortasse patuerit, per quam aut mortem aut debilitatem qui percussus est videatur incurrere, quantum pro tali re componere debeat, iudicis estimatio competenter inspiciat. Si vero servus in servo talia fecerit, idemque iudex constituat, quantum vel a servo vel ab eius domino iuxta liboris vel plagarum qualitatem media pars de ingenuis conponi debeat. Servus tamen pro presumptione sua L flagella extensus accipiat. Omnes autem sententie legis huius tam in viris quam in feminis observande sunt; ita ut capitalia¹, que in hac vel in aliis legibus ad arbitrium iudicis reservantur, eius instantia celeriter terminentur. Quod² si iudex, amicitia corruptus vel premio, iuxta estimationem rei liberare neclexerit neque continuo ulciscendam institerit, iudiciaria protinus potestate privatus, ab episcopo vel duce districtus illi, quem admonitus vindicare contempsit, secundum quod idem inspexerint, iuxta contemplacionem de facultate propria componere compellatur; quatenus ipse suarum rerum compulsus damna sustineat, qui voluntarius defendere recusabit interpellantis iniuriam.

VI, 4, 3. l. 1. CC] insuper *add. E 1.* || l. 3. damna que] damnum quod *E 1.* tenetur] *ita R. E. V 1. 2. 7;* tenentur *cell.* || l. 5. flagellis publice verberabitur] *ita R. V 1. 3. 15. 20;* flagella suscipiat *Mad.*; f. p. verberetur *cell.* || l. 6. id servus] servus hoc *E 2. V 1. 2. 6. 7.* hisdem] *ita R;* idem *E. V.* idemque] *itidem Pith.; deest Mad.* solidus *R 1.* reddere] *ita R. Mad.*; componere *E. V 1. 2. 4. 5. 6. 7. Pith.* || l. 7. hac] *ita R 1. E 2;* hanc *V 7;* ac *V 15. Pith.*; aut *cell.* || l. 8. detenerit] *ita E 2;* tenuerit *R 1;* retinuerit *V 4;* detinuerit *cell.* uno die *V 1. 6.* solidos componat *V 2.* et pro — solidos *des. R 2. E 2;* et — componat *des. V 6.* || l. 9. una nocte *V 1. 2. 5.* componat] persolvat *V 2.* insuper *ead. m. corr.* si per *R 1.* per *deest E 1. V 7.* || l. 10. eandem] eandem *R 1.* l. 11. hac] *ita R. E 2. V 2;* hanc *V 7;* ac *cell.* hisdem] *ita R. E 2. V 6. 7;* isdem *E 1. V 1;* idem *cell.* l. 12. hictu] *ita R. V 7;* ietu *cell.* et] *ita R. E 1. V 6;* ita ut *V 15;* vel *V 1;* ut *cell.* || l. 13. libor] *ita R. E 2. V 7;* livor *cell.* apparuerit *E 1. V 1. 5.* || l. 15. debilitatem] *ita R. E 1. V 7;* debilitationem *cell.* || l. 16. aestimatione *E 1;* extimatio *V 6. 7;* examinatio *V 2.* servo] servum *R 1.* || l. 17. constituat] instituat *V 6. Mad.* a servo] a *deest R. V 2.* ab *deest V 2.* liboris] *ita R. E 2. V 7;* livoris *cell.* l. 18. media pars de ingenuis] id est media pars que de ingenuis *V 2.* debet *V 2.* || l. 19. L] C *Mad.* extensus accipiat] suscipiat extensus *R 1.* || l. 20. feminis] mulieribus *V 4.* capitalia] *ita R;* capitula *E. V.* hac] hanc *R 1. V 7;* hac lege *V 1. 2. 15.* || l. 21. ad arb. iud. res.] res. arbitrio iud. *V 2.* terminetur *R 1.* || l. 22. premium *R 1.* extimationem *E 2. V 6. 7;* existimationem *E 1.* liberare] vindicare *V 2.* || l. 23. ulciscendam] *ita R. E 1;* ulciscendum *cell.* instituerit *Mad.* l. 24. duce] *ita E 1. V 3. 6. 7. 15. 20. Pith.;* iudice *R. E 2. V 1. 2. 5. 8;* comite *Mad.* || l. 25. idem] episcopus vel comes *add. Mad.* || l. 26. suarum] suarum *R 1.* voluntarius] voluntatis *R 1.* l. 27. recusabit] *ita R 1. E;* non curabit *R 2;* recusavit *cell.*

1) *Capitale i. q. capitulum; cf. Ducange s. v. capitale 3.*

2) *Cf. G. Cohn, 'Justiz-*

verweigerung' p. 146.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VI, 4, 4.

Si iterantem quis retinuerit iniuriose adque nolenter.

Si in itinere positum aliquis iniuriose sine sua voluntate retinuerit, et ei in nullo debitor existat, quinque solidos pro sua iniuria consequatur ille, qui tentus est; 5 et si non habuerit, unde componat, ille, qui eum retinuerat, L flagella suscipiat. Quod si debitor illi fuerit et debitum reddere noluerit, sine iniuria hunc territorii iudici presentet, et ipse illi quod iustum est ordinet. Si vero servus hoc sine domini iussione commiserit, C hictus extensus accipiat flagellorum. Si autem domino iubente hoc fecerit, ad superiorem compositionem dominus teneatur obnoxius.

10 *Recc. Erv.]*

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 4, 5.

Ut qui alteri ea intulerit, que legibus non tenetur, illa recipiat, que fecisse convincitur.

Non minoris est noxe legum statuta nescire, quam sciendo prava committere. Quapropter quicumque actenus vel post haec illicita perpetrans aut leges nescire se 15 dixerit, aut in cuiuspiam damno vel periculo illa presumpsit seu presumerit excogitare vel agere, que dicat legibus non contineri, adque ideo se non posse reatui subiacere, huius rei convictus presumtor ea continuo pericula, ignominia, tormenta adque cruciatum vel damna sustineat, que alii intulit vel inferenda molitus est, adque in- super C publice flagellorum verberibus cesus ad perennem infamiam deformiter decalvetur.

20 *Recc. Erv.]*

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 4, 6.

Ne sit reus, qui percutere volentem ante percusserit.

Non¹ est putanda resistantis improbitas, ubi violenta conspicitur presumentis audacia. Quicumque ergo incaute presumptuosus fuste vel gladio seu quocumque hictu percutere aliquem iratus voluerit vel percusserit, et tunc idem presumtor ab eo, quem 25 percutere voluit, ita fuerit percussus, ut moriatur, talis mors pro homicidio computari non poterit, nec calumniam patietur qui presumentem percusserit; quia commodius

VI, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 1. 5. 7. 17; *deest* R 2. E. V 2. 3. 4. 6. || l. 2. itinerantem E 2 (e corr.). V 7. *Pith.* || l. 3. aliquis] aliquem E 2. V 1; aliquem quis V 2. || l. 4. tentus] ita R 1. E 1. V 3; tentus R 2; detentus E 2; 30 retentus V 7; retentus *cell.*; ille — tentus est *des.* V 4. || l. 6. illi reddere V 2. noluerit] nollit R 1; nolit V 3. || l. 7. Si] Quod si E 2. V 1. 2. || l. 8. iussione] voluntate E 1. V 3. 15; voluntate vel iussione V 7. hictus] ita R. E 2. V 7; ictus *cell.* extensus *deest* V 3. 4. 7. 15. Si] Sin R 1; Si — obnoxius *des.* V 5.

VI, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17). — l. 10. CHINDASVINDUS] 35 ita R 2; CNDS R 1; CHNDS E 2; CHDS V 1. 4. 5. 7. 17; CITS V 3; GLS RCDS V 2; GLS RCESDS V 6; RCTS V 17 *in marg.*; SS E 1. REX] ANT. NOV. EM. *add.* V 15. || l. 11. tenetur] ita R 1. E 2; tenentur R 2. E 1; continentur V 1. 7; continentur *cell.* illa] ea V 1. || l. 12. se fecisse V 15. || l. 15. dicat V 2. presumpsit seu presumerit] ita R 1. E 1. V 3; presumpsit R 2; presumerit E 2. V 1. 2. 4. 5. 7. || l. 16. in legibus R 2. E 2. V 1. 3. 4. 5. non posse *des.* R 1. || l. 17. rei] 40 causa *add.* E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. *Pith. Mad.* ignominiam *Mad.* || l. 18. molitus est] preceperit V 15.

VI, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17. 20). — l. 20. FL. — REX] *des.* V 3; ANTIQUA *add.* V 15; ANTIQUA V 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. V 7; CINS E 1; CHNDS E 2; CHDS V 1. 4. 5. 6; GLS RCDS V 2. || l. 22. violenter *Pith.* conspicitur] con- vincitur R 1. || l. 23. hictu] ita R. E 2. V 7; ictu *cell.* || l. 26. nec] ullam *add.* V 2. calumnie 45 R 1. patietur E 1. V 1. 2. 5. 15.

1) Cf. *Cod. Iust. IX*, 16, 2: Is, qui adgressorem . . . occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet. *Ed. Theod. c. 15*: Qui percussorem ad se venientem ferro repulerit, non habetur homicida.

VI, 4, 6. *Recc. Erv.*] erit irato vivens resistere, quam sese post obitum ulciscendum relinquere. Ille¹ sane, qui prior contra quemlibet iratus eduxerit gladium, quamlibet non percusserit, X tamen solidos ei, quem percutere voluit, pro presumptione sola dare cogendus est.

VI, 4, 7. *Recc. Erv.*]

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

5

Si servus ingenuo fecerit contumelium.

Quamvis idoneus servus persone nobili et illustri nullatenus indebite contumeliosus aut sediciosus presumat existere. Quod si fecerit, XXXX verberibus* subiacebit. Servus autem vilior L flagellorum hictibus addicetur. Certe si eadem persona, ut sibi fieret contumelium, servum prius excitaverit alienum, sue negligentie deputet, 10 quod oblitus honestatis et patientie quod merebatur excepit.

*) V 1. 2. 3. 6. 7. 15. 17 *add.*: coram iudice.

VI, 4, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si ingenuus ingenuum percutiat.

Si quis ingenuus ingenuo vulnus infixerit, ita ut continuo qui vulneratus fuerat 15 moriatur, percussor pro homicidio puniatur. Et si qui percussus fuerat statim non extinguatur, percussor deputetur in carcerem aut certe sub fideiussore habeatur; et si evaserit vulneratus, pro sola presumptione det solidos XX, aut si non habuerit, unde componat, CC flagella publice extensus accipiat, et extra hoc compositionem vulneris implere cogatur, sicut a iudicibus fuerit estimatum. 20

VI, 4, 9. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si ab ingenuo servus debilitetur alterius.

Si quis ingenuus servum alienum volens debilitaverit, alterum paris meriti servum domino eius dare non moretur; illum vero debilem suo istudio et sumtu ad

VI, 4, 6. l. 1. vivens] volens R 1; viventem *Pith. Mad.* || l. 2. 3. non — ei *des. E 1.* 25

VI, 4, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15. 17. 18. 20). — l. 5. FL. — REX] *des.* V 3. 20; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CDS E 2; CHDS V 4. 6; RECENSVINDUS V 7; GLS RCDS V 2; RCDS V 5; REHDS V 1; SS E 1. || l. 6. contumeliam E 1. V 2. || l. 8. aut] praesumptiosus aut *add. Mad.* verberibus subiacebit] flagellorum ictibus addicatur coram iudice *Mad.* || l. 9. hictibus] ita R. E 2. V 7; ictibus *cett.* addicetur] ab- 30 dicatur E 1; verberetur *Mad.* || l. 10. fietur *deest* R 1. contumelia V 2. prius *deest* R 1. deputet] reputet R 2; inputet E 2. V 1. 2. 5. *Pith.* || l. 11. quod oblitus] qui oblitus E. V 1. 2. 3. 5. 15. 18; quia oblitus V 7. oblitus honestatis] oblitatis R 1. et] seu V 2. a servo excepit E 1. *Pith.*

VI, 4, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17). — l. 13. ANTIQUA] ita R. E. V 5. 6. 7. 17; *deest* V 1. 2. 3. 4. || l. 15. infixerit] inflixerit V 15. *Pith.* fuerit E 1. || l. 16. puniatur] 35 teneatur E 1. V 1. 4. 5. statim] *deest* R 1; estatim E 2; istatim V 7. || l. 17. fideiussorem R 2. l. 18. det] ita R. E 2. V 1. 2. 7; det ei *alii.* solidus R 1. XX] triginta V 7. || l. 19. CC] ita R 1. E 2. V 3. 4. 7; ducenta V 1; centum R 2; C E 1. V 2. 15. publice extensus *des.* V 2. 3. 5. 15. accipiat] suscipiat E. V 2. 15. et extra] ita R. E. V 1. 2; et *deest cett.* || l. 20. sicut — estimatum *des.* V 1. extimatum E 2. V 6. 7.

VI, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (17. 20). — l. 21. ANTIQUA] ita R 1. E. V 1. 5. 6. 7. 17; *deest* R 2. V 2. 3. 4. 20. || l. 22. alterius] alienus *Mad.* || l. 23. meriti servum] servum *deest* V 2. || l. 24. istudio] ita R 1. E 2; studio *cett.*

1) Haec ex lege deperdita Eurici recepta esse videntur; cf. *L. Burg.* 37: Quicumque spatam . . . eduxerit ad percutiendum alterum et non percusserit, inferat multae nomine 45 solidos XII; *Wilda, 'Strafrecht'* p. 602 sq.

Recc. Erv.] curandum, donec recipiat sanitatem, retineat. Postea vero, si sanari VI, 4, 9. potuerit, pro vulnere compositio detur, ut iustum visum fuerit iudicanti. Hac si postea domino servus reddatur incolomis, et suum recipiat. Insuper autem pro facti temeritate, ut cedem evadat, pro eo, quod servum alienum vulnerare presumpsit, 5 X solidos domino servi persolvat.

Recc. Erv.]

X. ANTIQUA.

VI, 4, 10.

Si servus ingenuum percutiat.

Si servus ingenuo sine domini iussione percussione intulerit, et ille exinde continuo moriatur, percussor pro homicidio puniatur. Et si qui percussus fuerit 10 statim non moriatur, ipse servus continuo tradatur in carcerem; et si evaserit vulneratus, ille, qui percusserat, CC flagella suscipiat. Dominus vero, si voluerit, pro servo summam compositionis exolvat, quantum a iudicibus fuerit estimatum. Si autem noluerit, servum pro culpa tradere non moretur.

Recc. Erv.]

XI. ANTIQUA.

VI, 4, 11.

Si servus servum debilitet alienum.

Si servus in servum debilitationem intulerit, excepto vulneris compositionem C flagella suscipiat. Et si exinde debilitatus agnoscitur, quantum deterior extiterit ipse servus, iudex poterit extimare. Et si ipse dominus compositionem accipere noluerit, similem servum aut pretium servi ab illo, cuius servus eum debilitabit, 20 accipiat et illum debilitatum servum sibi usurpet. Hoc ipsut etiam et de ancillis precipimus custodiri.

Recc. Erv.]

V. TITULUS: DE CEDE ET MORTE HOMINUM.

- I. Si quis nesciens occidat hominem.
- II. Si hominem, dum quis non videt, occiderit.
- 25 III. Si quis impulsus occidat hominem.
- III. Si quis alterum percutere volens alterum occidat hominem.
- V. Si homo exorta cede moriatur.

VI, 4, 9. l. 1. sanaro R 2. V 1. || l. 2. ut] prout V 1. iudicantis R 1; iudicandi E 2. Hac] ita R 1. E 2. V 2; Hanc V 7; Ac R 2. E 1. V 1. || l. 3. incolomis] ita R. E 2. V 7; incolumis V 1. 2; 30 in[incolomis — aut]em uncis inclusa des. E 1. et suum] ita R. V 7; servum E 2; et suum servum cett. l. 4. cedem] necem V 3. || l. 5. persolvat] coactus exsolvat E 1.

VI, 4, 10. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17. 18. 20). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. E. V 1. 3. 5. 7. 17. 20; deest R 2. V 2. 4. 6; FLS CINDUS REX. ANTIQUA V 15. || l. 7. percutiat] percutiat R 1; percusserit E 2. Mad. || l. 10. istatim E 2. || l. 11. ille] ut ille E 1. pro 35 servo des. V 1. || l. 12. compositione E 1; compositionem E 2. iudicibus] iudice Mad. estimatum E 2. V 2. 6. Si] Sin V 2. || l. 13. servum — moretur] ita codd. omnes supra notati et Pith.; servus tradatur pro crimine Mad.

VI, 4, 11. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17. 20). — l. 14. ANTIQUA] ita R. E 1. V 1. 5. 6. 15. 17. 20; deest E 2. V 2. 4. 7. || l. 15. debilitat V 5; debilitaverit Mad. || l. 16. in 40 servum] ita R; in servo E. V 2. 3. 7; servo cett. excepto] ita R. E. V 1. 7; excepta V 2. alii. compositione R 2. V 1. 2. || l. 18. extimare] ita R. E 2. V 1. 2. 7; estimare vel aestimare alii. Et si] si deest E 1. || l. 19. aut] ad V 2. debilitabit] ita R; debilitavit cett. || l. 20. accipiet E 2. illum] ille E 1. ipsut] ita R. E 2; illut V 7; ipsum cett.

TIT. V. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. 7. — l. 22. HOMINUM deest R 1; 45 OMINUM E 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 23. occidat] ita R 2. E 1; hoccidat R 1; occiderit E 2. || l. 24. hominem dum quis] ita R 1; hominem quis dum R 2. E 1; quis hominem dum E 2. hocciderit R 1; occidit E 1. || l. 25. hoccidat R 1. || l. 26. quis deest R 1. hoccidat R 1.

- Recc. Err.]** VI. Si, dum levis iniuria infertur, homicidium committatur.
 VII. Si iocans aut indiscretus occidat hominem.
 VIII. Si quis per cautam disciplinam occidat hominem.
 VIII. Si ingenuus servum casibus prescriptis occidat.
 X. Si servus ingenuum casibus prescriptis occidat. 5
 XI. Si homo voluntarię occidatur.
Recc.] XII. Ne domini extra iudice | **Err.]** XII. Ne domini extra culpa
Recc. Err.] suos servus occidant, et si ingenuus occidat ingenuum.
 XIII. Ne liceat quemcumque servum vel ancillam quamcumque parte corporis
 truncare. 10
 XIII. Ut homicidam cunctis liceat accusare.
 XV. Quod et proximis et extraneis homicida conceditur accusare.
 XVI. Si homicida ad ecclesiam confugiat.
 XVII. De parricidis et eorum rebus.
 XVIII. De his, qui proximos sanguinis sui occiderint. 15
 XVIII. Si a proximo sanguinis casu proximus occidatur.
 XX. Si servus servum casibus prescriptis occidat.

VI, 5, 1. Recc. Err.] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si quis nesciens occidat hominem.

Quicumque nesciens hominem occiderit et nullum contra eum odium habuerit, 20
 iuxta Domini vocem reus mortis non erit¹. Non enim est iustum, ut illum homicide
 damnus aut pena percipiat, quem voluntas homicidii non eruentat.

VI, 5, 2. Recc. Err.] II. ANTIQUA.

Si hominem, dum quis non videt, occiderit.

Si² quis hominem, dum eum non videt, stantem, venientem vel pretereuntem 25

l. 1. committitur E 1. || l. 2. indiscrete E 2. hoccidat R 1. E 2. || l. 3. cautam] ita R. E 1;
 incautam E 2. hoccidat R 1. E 2. || l. 4. hoccidat R 1. || l. 6. voluntarię R 1; voluntariae R 2.
 E 1; voluntarie E 2. || l. 7. extra iudice R; extra culpa E 2; sine culpa E 1. || l. 8. servos E.
 ingenus — ingenum R 1. || l. 9. Ne — truncare des. E 2. partem E 1. || l. 10. truncare]
 trucidare R 1. || l. 12. homicidam R 2. E 1. accusare deest R 1. || l. 13. ecclesia R 1; ecclesiam 30
 E 2. || l. 14. parricidis R 2. E 1. || l. 15. hoccid- pro occid- R 1, et ita infra. || l. 16. a deest R.
 VI, 5, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8). — l. 18. FL. — REX] des. E 1.
 V 2. 3. 4. 6. GLOR. deest E 2. V 8. RECESSVINDUS] ita R 2; RECØDUS R 1; RCTS E 2;
 REDS V 1; RCDS V 5; CHDS V 8. || l. 19. occidat] ita R 2. E 1. V 6; hoccidat R 1. V 7; occiderit
 E 2. V 1. 2. || l. 20. hocciderit R 1. nullam R 1. || l. 21. iusta E 2. V 3. ut — percipiat] ut ille 35
 homicide damnus aut pena percipiat V 8. illum] illum hominem E 1.

VI, 5, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15). — l. 23. ANTIQUA] ita R 1. E.
 V 7. 8. 15; FLS RCDS REX V 1. 5; F CHS R V 6; deest V 2. 3. 4. || l. 24. Si h. dum quis non]
 ita R 1. E 1. V 7; Si quis h. dum non E 2. V 1. 2; Si quis h. dum eum non cell. hocciderit R 1.
 V 7; occidat E 2. 40

1) Deuter. 19, 4. 6. 2) Lex, ut crediderim, Eurici imitari videtur sententias iuris
 Romani; cf. Dig. XLVIII, 8, l. 1 § 3: eum, qui hominem occidit, si non occidendi animo
 hoc admisit, absolvi posse; eod. tit. l. 7: si putator ex arbore eum ramum deiceret non prae-
 clamaverit et praetereuntem occiderit, ad huius legis (Corneliae) coercionem non pertinet;
 eadem fere leguntur Pauli Sent. V, 23, § 12; ibidem § 3: is, qui casu iactu teli hominem 45
 imprudenter occidit, absolvitur; Nov. Valent. III. 19; Collatio legum Mos. et Rom. 1, 6—10.
 Ex nostra lege, quae de singulari quodam casu homicidii casualis constituit, Reccessvindus

Recc. Erv.] ignorando occiderit, si nulla occasio inimicitie¹ ante cum eo fuit, et ille VI, 5, 2. nolens homicidium amiserit adque ante iudicem hoc potuerit adprobare, securus abscedat.

Recc. Erv.] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. VI, 5, 3.

5 Si quis impulsus occidat hominem.

Si² quis aut casu aut re quacumque impulsus vel precipitatus³ in alterum conruerit hominemque occiderit, pro homicidio nec damnis nec penis damnabilis erit. Si certe homo inpulerit alium, cuius impulsione inlisis perimat alterum, si ille, qui inpulit, absque mala voluntate hoc fecerit, auri libre damnum habebit, quare lesionem
10 vitare neclexerit.

Recc. Erv.] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. VI, 5, 4.

Si quis alterum percutere volens alterum occidat hominem.

Quicumque exorta lite, dum eum, cum quo contendit, percutere querit, alterum nolens occiderit, querendum est, a quo cedes exordium habuerit. Et* si ab illo,
15 quem percussor voluit percutere, exortam cedem esse constiterit, ille, qui concitavit litem, licet evaserit percussorem, quia tamen per ipsum constat homicidium esse commissum, C auri solidos det; ille vero, qui percussit, L solidos reddat, omnes defuncti nihilominus proximis profuturos. Ideo enim ambo damnum habebunt, quia ille volens aditum mortis dedit, iste nolens mortem iniecit.

20 *) *Pro*: Et si ab illo — constiterit V 4. 8 *praebent*: Et dum cognitum evidenter extiterit, a quo cedes initium sumpsit.

VI, 5, 2. l. 1. ignorandum R 1; ignorantem V 3. hoccasio R 1. V 7. ante] antea E. V. fuit] fuerit E. V. ille] qui add. R 1. || l. 2. amiserit] ita R 1. E. V 3. 7; admiserit *cell.* iudice R 1. V 7.
VI, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15). — l. 4. FL. — REX] *des.* V 3;
25 ANTIQUA *add.* E 2. V 15; ANTIQUA V 7. GLOR. *deest* E. V 6. 15. RECESSVINDUS] ita R 2; RECÖDUS R 1; RECTS E 2; RCDS V 1. 2. 5; RCHDS V 4; SS REGN E 1; CHDS *Pith.*; CHS V 6; CINDS V 15. || l. 5. hoccidat R 1. V 7. || l. 6. precipitatus R 1. || l. 7. hominemque] hominem quem R 1. E 1. V 7. hocciderit R 1. V 7. || l. 8. impulsione] percussorem E 2. || l. 9. mala] macula R 2. quare] quia V 15. || l. 10. vitare] vetare R 2. neclexit *vel* neglexit R 2. E 1. V 2. 3. 7.
30 VI, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15. 18. 19. 20). — l. 11. FL. — REX] *des.* V 3. 6. 20; ANTIQUA V 15. GLOR. *deest* V 7. RECC.] RECÖDUS R 1; RECCES- SVINTHUS R 2; RCTS E 2; RCDS V 1. 5; RCHDS V 4. 7; SCINS REGENS E 1; CHDS V 2. l. 12. hoccidat R 1. V 7. || l. 13. exhorta R 1. || l. 15. concitabit R 1. || l. 16. lite R 1; *deest* R 2. percussorem mortis V 4. 8. || l. 17. C] centum R 2. L] quinquaginta R 2. omnes] ita R 1;
35 omnis E 2. V 1. 2; *deest Pith.*; homines R 2; hominis *cell.* || l. 18. proximis *deest* V 2. || l. 19. iste] ste R 1.

in VI, 5, 1 *generalem iuris regulam sumpsisse videtur. Aliter haud dubie secundum antiquam Germanorum consuetudinem casualia etiam homicidia compositione luebantur; v. Brunner, 'Absichtslose Missethat' in 'SB. d. Berl. Akad.' a. 1890, p. 815 sqq., et 'D. Rechtsgesch.' II, 40 p. 543 sqq.; M. Frank, 'Kasuelle Tötung in den Volksrechten' (Diss. jur. Berol.) 1890, p. 11 sqq. Eandem Germanorum consuetudinem sequitur c. 387 Edicti Rothari, quamvis ad exemplum legis nostrae scriptum esse videatur: Si quis hominem liberum casum facientem nolendo occiderit, componat eum, sicut adpretiatum fuerit. De hac lege et sequentibus cf. praeter scripta supra laudata etiam Wilda, 'Strafrecht' p. 544 sqq. 579 sqq. et Dahn, 'Studien' p. 143 sqq.
45 1) Cf. *Collatio legum Mos. et Rom.* 1, 5 (= Num. 35, 23): si autem non inimicus eius fuerit.
2) Cf. *Frank l. c.* p. 28. 3) Cf. *Dig. XLVIII, 8, l. 7*: si quis alto se praecipitaverit et super alium venerit eumque occiderit . . .*

VI, 5, 5. *Recc. Erv.*]

V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si homo exorta cede moriatur.

Si exorta cede ad faciendam pacem quicumque ingenuus advenerit, et eum percussione litis mori contigerit, adque ille, qui percussit, aut suo sacramento aut testibus numero et dignitate idoneis adprobare potuerit, quod hoc ut fieret voluntatis 5 eius non fuit, quia percussor nec percutere nec occidere voluit, libram tantum auri parentibus persolvat occisi. Similiter et quaecumque vulnus tali casu fieri provenierit, tertiam partem compositionis qui percussit exolvat; quia mors eius inulta esse non debet, qui pacis premium ut conferret advenit.

VI, 5, 6. *Recc. Erv.*]

VI. ANTIQUA.

10

Si, dum levis iniuria infertur, homicidium committatur.

Si, dum quis calce¹ vel pugno aut quacumque percussione iniuriam conatur inferre, homicidii extiterit occasio, pro homicidio puniatur.

VI, 5, 7. *Recc. Erv.*]

VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si iocans aut indiscretus occidat hominem.

15

Quicumque incautus aut indiscretus aut iocari volens aut in multitudine cuiuscumque rei ex inproviso hictum noxium mittens percussisse adque occidisse quempiam videatur, cum aut sacramento aut testibus convictum fuerit, quia id dispositum malitie aut nocendi voluntate commissum non fuit, non quidem erit percussor vel homicidio infamis vel morte damnabilis, quia mortuum voluntarie non occisit. Quare tamen 20 indiscrete percussit nec vitare casum studuit, libram auri proximis occisi persolvere procurabit et L flagellorum hictibus vapulabit.

VI, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15. 20). — L 1. FL. — REX] *des.* V 3. 6. 20; ANTIQUA *add.* V 15. GLOR. *deest* V 8. 15. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECTS E 2; RCDS V 1. 2. 5; RCHDS V 7; RCHS V 4; REGNS E 1; RECARETUS V 15; 25 CHDS V 8. || L 3. Si homo exorta cede E 2. *Mad.*; Si exorta cede homo V 7. || L 5. et] aut R 2. E 2. V 15; *deest* E 1. dignitatem E 1. V 3. voluntatis] voluntas E 1. || L 6. hoccidere R 1. V 7. voluit] voluerit E 2; voluerit V 4. 5. *Mad.* || L 7. et] si V 2; *deest* V 7. qualemcumque R 1. L 8. qui percussit *des.* V 1. 5.

VI, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — L 10. ANTIQUA] *ita* R 1. 30 E 1. V 1. 5. 7. 8. 15. 20; FLS GLS RCDS REX V 2; RCHDS V 4; FL V 6; *deest cett.* || L 12. caleem R 1. || L 13. hoccasio R 1; *deest* V 7. punietur E 1.

VI, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15). — L 14. FL. — REX] *des.* V 3; FL V 6. GLOR. *deest* E 1. V 2. 4. 7. RECC.] RECCDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RCTS E 2; RECCDS V 1; RCDS V 2. 5; RCS V 8; SS REGS E 1; CHDS V 4; CNDS V 7. || L 15. hocc- *pro* 35 occi- *hic et infra* R 1. V 7. || L 16. aut] et R. V 7. multitudinem E 2. V 4. 5. *Mad.* || L 17. hictum] *ita* R 1; hictu R 2. E 2; ictum V 7; ictu *cett.* noxio *Mad.* admittens V 1. 4. 5. 8. *Pith.* || L 18. quia] qui *al. man. corr.* quia E 2; qui E 1. id] ad E 1; in E 2. dispositum] *ita* R 1. E 1; disposito *cett.* malitie] *sp̄m add.* E 1; spiritu *add.* *Pith.* || L 19. vel homicidio] velut homicidii R 1. || L 20. vel morte] nec morte *Mad.* hoccisit R 1. V 7; occidit V 1. 2. 4. 5. Quare] Quia *Pith.* || L 21. vitare] 40 iurare V 1. casum] casu R 1; damnum E 2 (*man. alt.*). V 4. 8. istuduit E 2; histuduit V 7. L 22. procuravit R 1. V 7. I.] quinquaginta R 2. ictibus E 1. F. vapulavit R 1. V 7.

1) *Lex aliter atque leges Romanae constituit.* Cf. *Collatio* 1, 10, 1 (= *Cod. Iust.* IX, 16, 4): cum calcis ictu mortis occasio praebita videatur.

Recc. Erv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. VI, 5, 8.

Si quis per cautam disciplinam occidat hominem.

Quemcumque discipulum vel in patrocínio aut in servitio¹ constitutum a magistro, patrono vel domino competenti et discreta disciplina percussum fortasse mori de flagello
5 contingat, cum nihil ille, qui docet aut corripit, in hunc invidie aut malitie habuerit, qui cedit homicidio nec infamari poterit nec adfligi. Quia, dicente Dei sacra scriptura, 'qui² disciplinam abicit, infelix erit'.

Recc. Erv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. VI, 5, 9.

Si ingenuus servum casibus prescriptis occidat.

10 Si ingenuus servum non³ voluntate, sed supra scriptis casibus diversis occiderit, medietatem compositionis, que est de ingenuis constituta, erit a percussore domino servi reddenda.

Recc. Erv.] X. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. VI, 5, 10.

Si servus ingenuum casibus prescriptis occidat.

15 Si servus ingenuum non³ voluntate, sed supra scriptis casibus diversis occiderit, eam compositionem exolvat, que de ingenuis casu occidentibus superior sententia taxat. Quod si dominus pro servo componere noluerit, mox servum tradere oportebit.

Recc. Erv.] XI. ANTIQUA. VI, 5, 11.

Si homo voluntarię occidatur.

20 Omnis homo, si voluntate³, non casu occiderit hominem, pro homicidio puniatur.

VI, 5, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 20). — l. 1. FL. — REX] *des.* V 3. 20; ANTIQUA V 15. GLOR. *deest* V 7. RECC.] RECÖDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECESVINTUS E 2; RECDS V 1; RECD E 1; RCHDS V 4; RCDS V 2. 5. 6; RCNDS V 7. l. 2. cautam] *ita* R; incautam E. V. hoccidat R 1. E 2. || l. 3. Quicumque R 1. vel *deest* V 1. 25 a] si a *Pith.* || l. 4. competenti] competente V 2; cum potentia E 1; incompetenti *Lind.* indiscreta V 2. *Pith.* si fortasse V 2. || l. 6. cedit] *ita* R 1; cesit R 2. E 2. V 3; cessit E 1. V 7; cecidit V 1. 2. 4. 5. Dei] Domini R 1. iscriptura R 1. V 7. || l. 7. erit] est V 2.

VI, 5, 9. *Codd.* R 1 (medietatem et reliqua *des.*). 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. (6). 7. (14. 15. 20). — l. 8. FL. — REX] *des.* V 3. 14. 20; ANTIQUA V 15. GLOR. *deest* V 2. 6. 7. RECC.] RECCDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECNDUS V 7; RECDS E 1. V 1; RCTS E 2; RCDS V 2. 5; CH V 6. 30 l. 10. voluntate] voluntarie V 15. supra scr.] prescriptis V 15. hocciderit R 1. || l. 11. medietatem] *ita* R 2. E 1. V 2. 7; medietas *al. m. corr.* medietatem E 2; medietas *cell.* erit *deest* R 2.

VI, 5, 10. *Codd.* R 1 (Prior pars capituli usque ad verbum occiderit in legum contextu *deest*, universum autem caput ad calcem alia manus addidit). 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15). — l. 13. FL. — 35 REX] *des.* R 2. V 7; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. GLOR. *deest* E 2. V 2. 6. 7. RECC.] RECÖDUS R 1; RECDS E 1; RCNDS V 7; RCTS E 2; RCDS V 1. 2. 5; RCHDS V 4; CH V 6. l. 16. ea compositione E 1; eam dominus si voluerit compositionem V 2. que] quam V 1. 3. *Mad.* hoccidentibus R 1. || l. 17. oportet E 1.

VI, 5, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 18. XI] X R 1. ANTIQUA] *ita* 40 R 1. E 2. V 1. 5. 6. 7; *deest cell.* || l. 19. homo] non *add.* R 1. voluntarię] *ita* R 1; voluntarię E 1; boluntarie E 2; voluntarie V 7; voluntarie *cell.* occidatur] occidatur hominis R 2; occidat hominem *Mad.* || l. 20. hocciderit R 1; occiserit E 2.

1) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 9, 1. Interpr.:* Si servus, dum culpam dominus vindicat, mortuus fuerit, dominus culpa homicidii non tenetur; *ib. Gai. 3:* occidendi tamen servos suos
45 domini licentiam non habebunt, nisi forte servus, dum pro culpae modo caeditur, casu moriatur.

2) *Sap. 3, 11.* 3) *Cf. Collatio 1, 10, 1:* quippe quod adseveret, homicidium se non voluntate, sed casu fortuito fecisse, . . . omni eum metu ac suspicione . . . volumus liberari.

VI, 5, 12. *Recc.*]

XII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne domini extra iudicem servos suos occidant, et si ingenuus occidat ingenuum.

Si¹ criminis quisque reus vel nefandi consilii socius nequaquam debet indemnis relinqui, quanto magis qui ex istudio malitiae temeranter homicidium dinoscitur perpetrasse? Ideoque, quia sepe presumptione crudelium dominorum extra discussionem publicam servorum anime perimuntur, extirpari decet hanc omnino licentiam et huius legis ab omnibus perenniter adimpleri censuram; scilicet, ut nullus dominorum dominarumque servorum suorum vel ancillarum seu qualiumcumque personarum extra publicum iudicium quandoquidem occisor existat². Sed si tale servus vel ancilla seu quicumque crimen admiserit, ex quo possit mortis debitam damnationem excipere, confestim dominus eius vel accusator iudici loci

VI, 5, 12. *Codd.* R 1. 2. (V 15 usque ad Nam si dominus, p. 276, l. 22, formam *Recessvindianam*, inde *Erwigianam* praebet; cf. *Mad.*). — l. 1. XII] XI R 1. || l. 2. CHIND.] CNDS R 1; GLORIOSUS RECESSVINTHUS R 2. || l. 4. hoccidant R 1. l. 8. ex istudio] studio R 2. || l. 9. et temeranter R 2. dinoscatur R 2. || l. 11. extra] suorum corr. extra R 2. || l. 12. discussione publica R 2. l. 20. quecumque R 2. || l. 21. ex] et extra R 2.

Err.]

XII.

Ne domini extra culpam suos servos occidant, et si ingenuus occidat ingenuum. 5

Si criminis quisque reus vel nefandi consilii socius nequaquam debet indemnis relinqui, quanto magis qui ex istudio malitiae temeranter homicidium dinoscitur perpetrasse? Ideoque, quia sepe presumptione crudelium dominorum extra discussionem publicam servorum anime perimuntur, extirpari decet hanc omnino licentiam et huius legis ab omnibus perenniter adimpleri censuram; scilicet, ut nullus dominorum dominarumque servorum suorum vel ancillarum seu qualiumcumque personarum extra publicum iudicium quandoquidem occisor existat. Sed si tale servus vel ancilla seu quicumque crimen admiserit, ex quo possit mortis debitam damnationem excipere, eumque dominus vel domina propter aliquod pessimum facinus occiderit vel occidendum preceperit, dum hoc ad cuiuscumque iudicis cognitionem pervenerit, confestim ipse

VI, 5, 12. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15 (inde a Nam si dominus; cf. col. 1). 25 17. 20). — l. 1. XII] FLS CNDS REX *add.* E 1; FLS CHDS REX *add.* E 2. V 1. 5. 6; FLS GLS RCS REX *add.* V 2; FLS RCHDS REX *add.* V 4; FLS RCDS REX. ANTIQUA *add.* V 6, et in *margine*: NOVITER EMENDATA; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. || l. 3. domini] dominum V 1. extra] sine E 1. V 6. 7. 8. culpa E 2. V 6. 7. 8. || l. 4. occidant] non occiduntur E 2. ingenuum] vel truncaverit *add.* V 6. *Pith.* l. 8. qui] si V 1. ex istudio] ita E 2; ex istudio V 7; extudio V 6; studio V 3; ex studio *cell.* malititij E 1. || l. 10. discussionem publicam] ita E 1. V 2. 6. 15. 20. *Pith.*; culpam E 2. V 1. 4. 5. 7; culpa V 3. || l. 11. extirpari E 1; istirpari E 2; extirpare V 1. 7; extirpare *corr.* 40 -ri V 6. || l. 14. dominarumque] vel dominarum V 1. 2. || l. 15. qualiumcumque] qualiumqua E 2; qualemcumque V 6; quarumcumque V 1. || l. 16. extra — quicumque *des.* V 4. publicum iudicium] ita E 1. V 2. 6; culpam E 2. V 1. 3. 5. 7. 8. 45 quandoquidam E 1. || l. 17. tale] talis V 6. servus — crimen] facinus vel ancilla vel servus seu quicumque alii E 1. || l. 23. ipse *deest* V 7.

1) Cf. *Cod. Theod.* IX, 12 (*L. Rom. Vis. C. Th.* IX, 9); *Gai Inst.* I, 52. 53; (*L. Rom. Vis. Gai.* 3); v. *Dahn*, 'Könige' VI², p. 198 sq. 2) *Antiquioris iuris, plenioris domino potestatem permittentis, vestigia praebet lex antiqua VII, 2, 21.*

Recc.] illius, ubi hoc exortum fuerit, aut comiti vel duci publicare non differat, et agitata discussione, dum manifestum crimen patuerit, seu a iudice sive a proprio domino mortis, quam meretur, sententiam excipiat¹; ita tamen, ut, si reum iudex occidere noluerit, mortis eius sententiam scriptis decernat, et utrum interficere eum dominus eius an vite reservare voluerit, in eius potestate consistat. Sane si servus vel ancilla, ausu pestifero resultantes dominis, seu gladio vel lapide sive quocumque hictu dominum dominave percusserit vel percutere conatus fuerit, et domini se cupientes defendere statim in eo furore servum aut ancillam occiderint, nullatenus ad satisfactionem tenendi sunt homicidii; si tamen res taliter gesta pro-

Err.] dominus dominave ad iudicium ire cogendi sunt, qualiter per probationem servorum et ancillarum sive suo iuramento confirmet, quod tale facinus admiserint, unde digni essent mortis ultione percelli*. Nam si ex disposito malitie servum suum vel ancillam seu per se seu per quemlibet extra culpam occidere quicumque presumerit**, pro facti huius temeritate libram auri fisco persolvat atque insuper perenni infamia denotatus testificari ei ultra non liceat. Qui vero alienum servum vel ancillam ex deliberatione sue voluntatis occiderit vel occidendum preceperit, duos eiusdem meriti servos seu ancillas occisorum dominus de facultate homicide consecuturus est***. Nam si dominus fortasse vel domina in ancilla vel servo, tam proprio quam extero, vel incitatione iniurie vel ira com-

*) *V* 3. 4. 8 *addunt*: secundum seculi ritum.

**) *E* 1 *add.*: homicida tamen secundum superiorem ordinem perennis exilii poenam indubitanter excipiat.

***) *E* 1 *add.*: qui talia dinoscitur perpetrasse, propter arcendam huius rei temeritatem redactus in exilium sub penitentia, quousque advixerit, et facultas eius illis proficiat, quibus lex ad capiendam hereditatem viciniore gradus successione inducit; *V* 6. *Pith.* *addunt*: omicida tamen secundum superiorem hordinem perennis exilii penam indubitanter excipiat.

VI, 5, 12. *l.* 2. duci] *ita R* 2. *Mad.*; iudici *R* 1. || *l.* 4. sivo] seu *R* 2. || *l.* 5. mortis — excipiat] mortem quam meretur excipiant *V* 15. *l.* 6. reus excipiat *Mad.*; excipiat — sententiam *des. R* 2. si] *ita Mad.*; seu *R* 1. || *l.* 9. vite reservare] vitam servare *Mad.* || *l.* 11. ausu] *ita R* 1. *V* 15; aut sub *R* 2; casu *Mad.* resultantes *R* 1. || *l.* 12. dominis suis *Mad.* quocumque] *ita Mad.*; quocumque *R* 1; cocumque *R* 2. *l.* 13. dominum] domino *R* 2. || *l.* 15. in eo] in eos *R* 1. || *l.* 16. hociderint *R* 1. 2. || *l.* 18. taliter gesta probabilis] generaliter probata *V* 15.

VI, 5, 12. *l.* 1. dominave], *al. m. add.* que *E* 2. || *l.* 3. servorum suorum *V* 7. et] vel *V* 1. 2. 6. sive suo] sivi suo *E* 2; sibi suo *V* 1; suo sibi *V* 6. iuramento] sacramento *V* 2. 5. *Pith.* *l.* 4. tale *deest E* 1. admiserit *V* 2. 7. || *l.* 5. ultionem *E* 2. *V* 7. || *l.* 7. sive per quemlibet *V* 2. quemlibet] quamlibet *E* 1; quemlibet *E* 2. || *l.* 8. culpam] publicum examen *E* 1. *V* 17. || *l.* 9. factis *E* 2. *V* 6. || *l.* 10. perenni] per cam *Mad.* infamia *V* 1. 2. 6. || *l.* 11. testificare *E* 1. *V* 2. *l.* 14. seu anc.] vel anc. *V* 2. || *l.* 18. extero] *ita E. V* 1. 2. *Pith.*; externo *corr.* extero *V* 6; externo *V* 3. 7. 15; extraneo *cett.* commotus] ammotus *V* 2. || *l.* 24. propter arcendam] preparandam *E* 1. || *l.* 25. sub penitentia] suppetentia *E* 1. *l.* 29. homicida *Pith.* || *l.* 30. ordinem *Pith.* perennis *Pith.*

1) *Cf. L. Rom. Vis. Gai.* 3: Nam si servus dignum morte crimen admiserit, iis iudicibus, quibus publici officii potestas commissa est, tradendus est, ut pro suo crimine puniatur.

VI, 5, 12. *Recc.*] *babilis fuerit, hoc est, et per testimonium vel iuramentum servorum vel ancillarum, quos interfuisse constiterit, et per sacramentum eius, qui talia gesserit. Nam si ex disposito malitiae servum suum vel ancillam seu per se sive per quemlibet extra publicum examen occidere quicumque presumpserit, qui* talia dinoscitur perpetrasset, propter arcendam huius rei temeritatem redactus in exilium sub penitentia persistat, quousque advixerit¹, et facultas eius illis proficiat, quibus lex ad capiendam hereditatem vicinioris gradus successione indulget. Qui vero alienum servum vel ancillam ex deliberatione sue voluntatis occiderit vel occidendum preceperit, duos eiusdem meriti servos seu ancillas occisorum dominus de facultate homicide consecutus est²; homicida tamen secundum superiorem ordinem perennis exilii penam indubitanter excipiat. Nam si dominus fortasse vel domina in ancilla vel servo, tam proprio quam extraneo, vel incitatione iniurie vel*

*) *Pro qui — perpetrasset, quae leguntur in R, praebet Mad.: notatus infamio testificare ei ultra non sit licitum et.*

VI, 5, 12. *l. 3. constiterint R 2. || l. 7. examen — dinoscitur] iudicium occidere dinoscitur, qui talia presumpserit V 15. || l. 9. coarcendam R 2. || l. 11. persistat] existat V 15. || l. 14. successione] successione R 2; successione V 15; accessione Mad. indulget Mad. || l. 15. liberatione R 1. || l. 16. voluntatis R 2. vel occ.] sive occ. R 2. || l. 18. facultatem R 2. || l. 20. ordinem R 1. || l. 21. excipiat] ita R. V 15; obtineat Mad. || l. 24. extraneo] externo R 2. incitatione] inlicitatione R 2.*

Erv.] motus, dum disciplinam ingerit, quocumque ietu percutiens homicidium perpetraverit, et vel testibus probare potuerit vel certe sacramento suam conscientiam expiaverit, nolendo tale homicidium commisisse, ad huius legis sententiam 5 teneri non poterit. Verumtamen si servi vel ancille instituentibus vel consentientibus dominis in conservis suis vel quibuscumque personis dixerint se homicidium perpetrasset et per exactionem tormentorum eosdem dominos suos 10 talia sibi constituisse taxaverint: servi quidem vel ancille talia perpetrantes centenis flagellis publice verberandi sunt ac turpiter decalvandi; eorum vero domini, si iuraverint, nihil tale ordinasse, ad legis huius sententiam nullatenus 15 teneantur; atque illi, qui suos conservos occiderint, in potestate domini sui eorum causa consistat, ut faciendi de eis quod voluerint licentiam habeant. Si vero alienum quis occiderit servum, ei procul 20 dubio traditurus est, cuius servum vel ancillam dinoscitur occidisse. Quaecumque autem persona ingenua propter furti rapacitatem in itinere vel in domo positum quemquam in-

25

VI, 5, 12. *l. 2. hietu E 2. vel deest E 1. l. 3. potest E 1. certo E 2. || l. 8. conservis — personis] quibuscumque personis sive conservis 30 suis V 2. || l. 10. exactione corr. exactioni E 1; exactione V 6. || l. 11. taxaverit E 1. si servi E 1. || l. 15. ad] et E 2. huius] uis E 2; deest E 1. || l. 16. conservos] conserbos E 2; servos E 1. V 1. || l. 17. domini sui] dominorum V 2; 35 dominorum suorum V 4; domini V 15. eorum causa consistat] erit V 7. || l. 20. occiderit servum] vel ancillam add. V 3; servus occiderit servum V 8. || l. 21. traditurus] tradendus V 2. 8. l. 22. Quaecumque] Quae E 1; Quicumque V 1. 40 2. 6; Quocumque V 7. || l. 23. pers. ing. propter] propter personam ingenuam V 2; personam ingenuam propter V 6. rapacitate E 2. V 2. || l. 24. in itinere des. V 2. in domo] domi V 1; domu corr. in domo V 6.*

45

1) *Cf. Conc. Epaon. (a. 517), can. 34, LL. Conc. Mer. p. 27: Si quis servum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione biennii effusionem sanguinis expiavit.*
2) *Cf. Edictum Theoderici c. 152: Si alienus servus ab aliquo . . . occidatur, in potestate habet dominus eius aut criminaliter . . . accusare, aut de damno certe amissi mancipii civiliter actionem proponere, ita ut pro uno servo occiso duos tales recipiat.*

50

Recc.] ira commotus, dum disciplinam ingerit, quocumque hictu percutiens homicidium perpetraverit, et vel testibus probare poterit vel certe sacramento suam
 5 conscientiam expiaverit, nolendo talem homicidium commisisse, ad huius legis sententiam teneri non poterit. Verumtamen si servi vel ancille instituentibus vel consentientibus dominis in conservis
 10 suis vel quibuscumque personis homicidium perpetraverint et per exactionem tormentorum eosdem dominos suos talia sibi constituisse taxaverint: servi quidem vel ancille talia perpetrantes centenis flagellis
 15 publice verberandi sunt hac turpiter decalvandi; eorum vero domini superiori sunt sententia feriendi. Quocumque autem persona ingenua propter furti rapacitatem in itinere vel in domo positum quemquam
 20 insidians occidisse detegitur, homicida continuo pro homicidio puniatur. Et quoniam consilio quisque vel iussu homicidium faciendum insistens noxior iudicandus est quam ille, qui homicidium opere perpetravit, id specialiter constituendum
 25 oportuit, ut excepta causa servorum, de quibus supra taxatum est, si ingenuum vel ingenuam per servum aut ancillam dominus dominave occidendum preceperit,
 30 et per arduam apud iudicem publicamque tormentorum discussionem talia de dominis fuerint manifeste confessi, servus procul

VI, 5, 12. l. 2. percutiens R 1. || l. 3. perpetraverit] ita Mad.; penepetraverit R. || l. 4. sacramentum R 1. || l. 5. tale R 2. || l. 10. homicidium perpetraverint] dixerint se homicidium perpetrasse Mad. || l. 11. per exactione R 2. || l. 15. hac] ac R 2. || l. 16. superiori — feriendi] si iuraverint etc. (cf. *Erv.*) — occidisse Mad. || l. 21. Et
 40 deest R 1. || l. 22. quisque] quique R 1. || l. 24. opere deest R 2. || l. 28. aut] vel R 2. || l. 29. hoecidendum R 1. || l. 30. apud R 2. || l. 32. confessi] si hoc etc. (cf. *Erv.*) — iurare nequiverint add. Mad.

45

50

Erv.] sidians occidisse detegitur homicida con- VI, 5, 12.
 tinuo pro homicidio puniatur. Et quoniam consilio quisque vel iussu homicidium faciendum insistens noxior iudicandus est quam ille, qui homicidium opere perpetravit, id specialiter constituendum oportuit, ut excepta causa servorum, de quibus supra taxatum est, si ingenuum vel ingenuam per servum vel ancillam dominus dominave occidendum preceperit, et per discussionem apud iudicem talia de dominis fuerint manifeste confessi, si hoc per legitimum testem firmare nequiverint, servis super dominis suis credi non oportebit; set ipsi tunc domini, qui talia iussisse dicuntur, coram iudice se suo sacramento innocentes reddere non morentur. Ipsi vero, qui homicidium fecisse confessi sunt, aut pro homicidio puniantur, aut occisorum parentibus vel propinquis tradantur, ut quod de eis facere voluerint habeant potestatem. Quod si domini eorum iurare nequiverint, servus procul dubio vel ancilla tam noxia perpetrantes, ducentenis verberati flagellis, turpiter etiam decalvandi sunt; domini vero, quibus iubentibus tale nefas admissum est, capitali se noverint supplicio perimendos. Nam si ingenui quilibet ex communi consilio homicidium perpetrare delibaverint, illi, qui fortasse percusserint aut quocumque ictu hominem interfecerint, morte damnandi sunt; illi vero, qui cum eis consilium habuisse repperiuntur, quamvis non percusserint, propter iniquum tamen consilium ducentorum

VI, 5, 12. l. 2. quoniam] qm̄ E 1; qm̄ E 2; deest V 1. 5; erasum V 6. || l. 5. opere] operare E 1. ispecialiter E 2. || l. 6. oportebit Mad. excepto causam E 2. || l. 9. discussionem apud iudicem] arduam apud iudicem publicamque tormentorum discussionem Mad. || l. 10. de dominis talia V 1. dominis suis Mad. || l. 11. si hoc] et hoc V 3. || l. 12. nequiverit V 1. suis dominis E 1. V 7. || l. 13. set] ita E. V 7; sed V. l. 14. iuss[isse dicuntur] unciis inclusa des. E 1. iudicem E 2. || l. 16. Ipse E 1. || l. 19. quod] ita E. V 2. 6. 7; quid V 1. 3. 4. 5. de deest E 2. l. 22. perpetrantes] perpetrasse reperti V 2. l. 23. verberatis E 1. hac turpiter E 2; ac t. V 1. 2. decalvandi] decalvaldi E 1; decalbandi E 2. || l. 24. iubentibus] videntibus V 1. || l. 28. illi qui — damnandi sunt] ita E. V 1. 2. 3. 6. 7; ille qui f. percusserit . . . interfecerit . . . morte damnandus est Mad.

VI, 5, 12. *Recc.*] dubio vel ancilla tam noxia per-
petrantes, ducentenis verberati flagellis,
turpiter etiam decalvandi sunt; domini
vero, quibus iubentibus tale nefas ad-
missum est, capitali se noverint supplicio
perimendos. Nam si ingenui quilibet ex
communi consilio homicidium perpetrare
deliberaverint, illi, qui fortasse percusserint
aut quocumque hictu hominem interfecerint,
morte damnandi sunt; illi vero, qui cum
eis consilium habuisse repperiuntur, quam-
vis non percusserint, propter inicum tamen
consilium ducentorum flagellorum hictus
publice extensi et decalvationis feditate
passuri sunt, adque insuper proximis
occisi parentibus quinquagenos solidos
conponere compellantur, aut si non ha-
buerint, unde conponant, perenniter servi-
turi tradantur.

Erv.] flagellorum hictus publice extensi et de-
calvationis feditatem passuri sunt, atque insuper
proximis occisi parentibus quinquagenos solidos
conponere compellantur, aut si non habuerint,
unde conponant, perenniter servituri tradantur. 5

10

15

VI, 5, 13. *Recc.*] XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Erv. deest. 20

Ne liceat quemcumque servum vel ancillam quacumque
corporis parte truncare.

Superiori¹ lege dominorum indiscretam sevitiam a servorum occi-
sione privabimus. Nec etiam imaginis Dei plasmationem adulterent,
dum in subditis crudelitates suas exercent, debilitationem corporum
prohibendam oportuit. Ideo decernimus, ut quicumque dominus domi-
nave absque iudicis examinatione et manifesto scelere servo suo vel
ancille manum, nasum, labium, linguam, aurem etiam vel pedem ab-
sciderit aut oculum evulserit seu quacumque parte corporis detruncaverit
aut detruncari vel extirpari preceperit, trium annorum exilio sub peni-
tentia religetur apud episcopum, in cuius territorio aut ipse manere aut

25

30

VI, 5, 12. l. 2. verberati *deest* R 2. || l. 6. peri-
mendos] permanentos R 2. || l. 7. comuni R 1.
l. 9. quodeumque R 1. || l. 12. inicum] inimicum
R 1; inimicum *corr.* inicum R 2. || l. 14. publice
R 1. || l. 17. aut] ut R 2.

VI, 5, 12. l. 1. hictus] ita V 7; hictibus E 2.
V 2; ictibus V 1; *deest* E 1; ictus *cell.* || l. 2. fe-
ditate E 1. V 6. sunt] sint V 1. 2. 6. || l. 4. con-
pellentur E 2. si] quod si V 15. || l. 5. servi- 85
turi] servituti E 1.

VI, 5, 13. *Codd.* R 1. 2. V 6. (10). — l. 20. XII R 1. RECC.] RECCESVINDUS R 2;
RECCODUS R 1; RCDS V 6. || l. 21. quecumque R 1. || l. 23. indiscreta R 1. sevitiam] servitia
R 1; sivitia R 2. servorum] *deest* R 1; ad servorum R 2. occisione] occasione R 1. || l. 24. pri-
vavimus V 6. Nec etiam] Nunc etiam ne V 6. imaginis] ita V 6; in magnis R 1; inmagines R 2. 40
l. 26. proibendam R 2. V 6. dominave R 1. || l. 27. manifestato R 2. || l. 28. manu nasu R 1.
l. 29. quacumque partem V 6. || l. 30. detruncare vel extirpare V 6. || l. 31. relegetur V 6. ipse] se R 1.

1) Recte monuit Dahn, 'Könige' VI², p. 198, n. 7, ad hanc legem referenda esse verba,
quae exstant in Conc. Emerit. (a. 666) can. 15: Si regalis pietas pro salute hominum suarum
legum dignata est ponere decreta etc. Ideoque placuit huic sancto concilio, ut omnis potestas 45
episcopalis modum suae ponat irae nec pro quolibet excessu cuilibet ex familia ecclesiae aliquod
corporis membrorum sua ordinatione praesumat extirpare aut auferre. Quod si talis emerit
culpa, advocato iudice civitatis ad examen eius deducatur, quod factum fuisse asseritur.

Recc.] factum scelus esse videtur. Omnem vero facultatem ipsius, si filios habuerit, qui tamen non sunt sceleris eius participes, tueantur adque gubernent, reddituri, cum redierit, rei domino rationem. Si certe filii legitimi defuerint, aliis parentibus ita iudex facultatis eius custodiam committat, qualiter, cum redierit, de rebus suis ratio illi reddatur. Sin autem nullus de proximis fuerit, iudex ipse curam habebit, qualiter et cuncta gubernet adque conservet, et de eisdem postea rationem reddat.

Erv. deest. VI, 5, 13.

Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

VI, 5, 13*.

Ne liceat quemcumque servum vel ancillam quacumque corporis parte truncare.

10 Precedentium non vicia sed virtutes emulando conlectas invenimus hanc legem iustissime editam, iniuste abrasam¹; et ideo, ne humanis excessibus turpande imaginis Dei frena laxentur, in nomine Domini ego Flavius Egiga rex ipsis verbis ipsisque sententiis illo eam iterum ordine introduxi, quo dudum illam previa iudicii principalis auctoritas conlocavit, que sic incipit: Superiori lege dominorum indiscretam sevitiam a servorum occisione privavimus. Ne etiam imaginis Dei plasmationem adulterent, dum in subditis crudelitates suas exercent, debilitationem corporum prohibendam oportuit. Ideo decernimus, ut quicumque dominus dominave absque iudicis examinatione et manifesto scelere servo suo vel ancille manum, nasum, labium, linguam, aurem etiam vel pedem absiderit aut oculum evulserit seu quacumque partem corporis detruncaverit aut detruncare vel extirpare preceperit*, trium annorum exilio sub penitentia religetur apud episcopum, in cuius territorio aut ipse manere aut factum scelus esse videtur. Omnes** vero facultates ipsius, si filios habuerit, qui tamen non sunt sceleris eius participes, tueantur atque gubernent, reddituri, cum redierit, rei domino rationem. Si certe filii legitimi

25 *) *V* 8 *add.*: seu ferro, fuste vel igne seu cuiusque adinventionis lesione, medietatem rerum suarum fiscus usurpet, et insuper.

**) *V* 8: Residuam vero medietatem eorum, si filios habuerint, qui tamen *etc.*

VI, 5, 13. *l.* 1. Omnes vero facultates *V* 6. || *l.* 2. sint *R* 2. *V* 6. sceleri *R* 2. || *l.* 4. facultatis eius custodiam] *ita* *R* 1; facultates eius custodiendas *R* 2. *V* 6. || *l.* 5. illi] illis *R* 1. Sin] Si *R* 2. *V* 6. || *l.* 6. et *deest* *R* 1. || *l.* 7. gubernat *R* 2.

30 VI, 5, 13*. *Codd.* *V* 1. 2 (Precedentium — incipit *des.*). 3 (*usque ad* iudicis examinatione). (4. 5). 6 (Precedentium — incipit). 7. (8. 11. 12. 15. 16. 17. 18. 20). — *l.* 8. FL. — REX] *des.* *V* 3; ANTIQUA *V* 15. GLOR. *deest* *V* 8. EGIGA] *ita* *V* 2. 4. 8; RCDS *V* 1. 5. *Pith.*; RCNDS *V* 7. *l.* 9. quemcumque] quecumque *V* 1; cuiusque *V* 2. servum suum vel a. *V* 1. 8; servi sui vel ancille *V* 2. quacumque] quamecumque *V* 2. 7. quac. corp. parte] aliquo membro *Mad.* || *l.* 10. vicia] *ita* *V* 1. 6; vitia *alii.* emulando] emendando *V* 3. coniectas *V* 1; conlectas *corr.* coniectas *V* 6; coniectans *V* 7. *l.* 11. iniuste] iniustissime *V* 3. || *l.* 12. Egiga *V* 7. || *l.* 13. ipsius *V* 1. ipsiusque *V* 1. illo] *ita* *V* 3. 7; illo dudum *cett.* in ordinem *V* 3; in ordine *V* 7. || *l.* 14. illam previa] *ita* *V* 1; illa previa *V* 7. 8; illam previam *V* 3. *Mad.* collocavit *V* 1. Superiori quidem lege *V* 1. || *l.* 15. indiscreta *V* 2. sevitiam] sevitia *V* 2; seu etiam *V* 3. occasione *V* 3. privabimus *V* 4; privamus *V* 3; servavimus *V* 7. Ne etiam] *ita* *V* 2. 3. 5. 7; Nunc etiam ne *V* 1. *Mad.* || *l.* 17. oportebit *V* 4. 8. || *l.* 18. examinatione] *religeta* *des.* *V* 3. || *l.* 19. absiderint *V* 2. 8. *Mad.* aut] vel *V* 2. evulserint *V* 2. 8. *Mad.* partem membrorum corporis *V* 2. 4. || *l.* 20. detruncaverint *V* 2. 8. *Mad.* detruncari vel extirpari *V* 7. preceperint *V* 2. 8. *Mad.* || *l.* 21. religetur] *ita* *V* 7; religentur *V* 2; relegetur *V* 1; relegentur *V* 8. *Mad.* apud episcopum] ab episcopo *V* 2. in *deest* *V* 1. ipse] ipsi *V* 2. || *l.* 22. Omnem vero facultatem *V* 7. *Mad.* *l.* 23. ipsius] ipsorum *V* 8. *Mad.*; eorum *V* 2. sunt sceleris eius] sint sceleris eorum *Mad.* || *l.* 23. redierint *V* 2. *Mad.* domino] dominaeve *add.* *Mad.*

1) *Egiga vituperat Ervigium, qui legem istam delere fecit.* Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 507 sq. et supra p. 250, n. 2.

VI, 5, 13*. *Nov.*] defuerint, aliis parentibus ita iudex facultates eius custodiendas committat, qualiter, cum redierit, de rebus suis ratio illi reddatur. Sin autem nullus de proximis fuerit, iudex ipse, curam habeat, qualiter cuncta gubernet atque conservet, et de eisdem rationem postea reddat***.

***) *V8 add.*: et ipse servus vel ancilla in libertate permaneat.

5

VI, 5, 14. *Rec. Erv.*]

XIII. (XIII.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut homicida cunctis liceat accusare.

Si homicidam nullus accuset, iudex, mox facti crimen agnoverit, licentiam habeat corripere criminis, ut penam reus excipiat, quam meretur. Nec enim propter accusatoris absentiam aut aliquod fortasse concludium sceleris debet vindicta 10 differri, sed tam uxor mortem mariti, vel si quid noxium ab alio forte pertulerit, quam etiam maritus, si simile aliquid uxorem pati contigerit, licitum habebit inquirere et iuxta qualitatem criminis legaliter ulciscendum insistere; ita ut, si manente adversus reum tali intentione maritus et uxor vitam finierint et imperfectam causam reliquerint, eorum filii seu propinqui, quibus ad capiendam hereditatem legitima 15 successio competat, accusare reum vel homicidam hac, sicut parentes facere potuerant, instanter prosequi habeant potestatem. Nec enim dignum est parentum aut propinquorum habere facultatem, si non reus vel homicida debitam sententiam condemnationis excipiat¹. Quod si iudex admonitus huius rei vindex esse destiterit et dilatans accusantes, ad regiam cognitionem ex hoc querela pervenerit, sciat se pro mortuo, 20 quem vindicare noluit, medietatem homicidii, hoc est CL solidos, petenti esse daturum². Facultates sane eius, qui pro suo est scelere puniendus, non antea cuiquam usurpare conceditur, nisi per iudicium ultionis ex lege sententia detur.

VI, 5, 13*. *l. 1.* facultates eius custodiendas *ita V 1. 2. 4;* facultatis eius custodiam *V 7;* facultatum eorum custodiam *Mad.* || *l. 2.* redierit] reddiderint *V 2.* illi *ita V 7;* illis *V 1. 2.* Si *V 7. 25* ipse] ille *V 1.* || *l. 3.* et cuncta *V 7. Mad.* et de eisdem] et de eis *V 7;* et ex hoc quidem *V 2;* et hoc quidem de iisdem *V 4.* rationem postea] *ita V 1. 7;* rationem posteritas *V 4;* postea rationem *V 2.* postea reddat] reddat dum redierint *V 15;* reddat dum redierit *V 18.*

VI, 5, 14. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4.) 5. (6.) 7. (8. 15. 20).* — *l. 6.* XIII *R 1. E.* FL. — REX] *des. V 2. 3;* ANTIQUA *V 15.* CHINDASVINDUS] *ita R 2;* CNDS *R 1;* CINTS *E 1;* 30 CHDS *V 1. 5. 6. 7. 8. 20;* GLS RECTUS *E 2;* RCHDS *V 4.* || *l. 7.* homicida] *ita R 2. V 1;* omicida *E 2;* homicidas *R 1;* homicidam *cell.* || *l. 8.* mox] *ita R. E. V 3. 7;* mox ut *cell.* agnoverit] admiserit vel audierit *V 3.* || *l. 9.* excipiat] accipiat *Mad.* || *l. 10.* hisceleris *V 7.* || *l. 11.* differre *R 1.* morte *E. V 3.* quid *deest V 2.* || *l. 12.* si *deest R. V 2. 3. 7.* similia *E;* similem *V 7.* || *l. 14.* reum] eum *R 2;* eum *corr. reum E 1.* || *l. 15.* relinquerint *R 2. E 2. V 1. 7.* capiendam h. legitima] capienda 35 legitima hereditatem *V 2.* legitimam *E.* || *l. 16.* hac] *ita R 1. E 2;* *deest V 2;* ac *cell.* poterint *E 2. V 1.* || *l. 17.* prosequi *R 2. E 1. V 1. 2. 5. 7. 15.* enim] eum *V 1.* || *l. 18.* debitum *R 1;* debita *R 2.* || *l. 19.* si *deest R 1.* destiterit] distiterit *V 7;* distulerit *E 1. V 3. Pith.* || *l. 20.* querella *R 2. E 2. V 7.* sciet *E 1.* || *l. 21.* CL] centum quinquaginta *R 2. V 8. 15. 20;* CC quinquaginta *Pith.;* CCL *V 7. Mad.* daturus *V 1.* || *l. 22.* Facultas *V 1. 7.* usurpare] *ita R;* usurpare *cell.* || *l. 23.* iudicium prius ultionis *Mad.* lege] legis *V 7.* detur] detogatur *V 3.* 40

1) *Cf. L. Rom. Vis. Paul. III, 7, 1.*

2) *Cf. G. Cohn, 'Die Justizverweigerung im altdeutschen Rechte' p. 147 sqq.*

Recc. Err.]

XV. (XIII.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 5, 15.

Quod et proximis et extraneis homicida conceditur accusare.

Cum ceterorum criminum reos penas semper oporteat excipere, quas merentur, nefas esse putandum est, homicidas unquam indemnes relinquere, quos severiori
 5 magis concedet atrocitate puniri. Ne ergo possit evadere homicida quod fecit, aut aliquis scelus eius presumat forsitan excusando celare, primo proximis occisi datur
 licentia accusandi; quod si iidem proximi ad querendam defuncti mortem aut tepidi
 fuerint aut forte distulerint, tunc accusandi homicidam tam omnibus generaliter aliis
 parentibus quam exteris aditum pandimus; ita ut, qui homicidam fraudulenter
 10 excusare conatus fuerit vel defendere, commodum, quod propterea fuerit consecutus, in duplum compellatur accusatori persolvere. Nam homicidii reus numquam potest esse securus, cum contra eum accusationem deferre nulli penitus licentia denegetur.

Recc. Err.]

XVI. (XV.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 5, 16.

Si homicida ad ecclesiam confugiat.

Non¹ sumus inmemores, de homicidis actenus adque maleficis diversas quidem
 legum sententias precessisse et iuxta qualitate sceleris penas esse prepositas, quas
 unusquisque eorum merebatur excipere. Tamen, quia nequitie huius autores, quanto
 in malis amplius prompti sunt, tanto ad evadendum supplicium occasiones sepe pre-
 tendunt, ac se plerumque basilicarum Dei defensione committunt, qui contra divinum
 20 preceptum scelera perpetrare non metuunt, ideo, quia nunquam debet hoc scelus
 inultum relinqui, quod et vitam perimit et quorundam mentes ad deterius frequenter
 impellit, hoc omnem per evum mansurum damus edictum: ut, quemcumque homicidam
 seu maleficum lex puniri precipit, et preterea, qui ex suo disposito vel male volum-

VI, 5, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. (4). 5. (6). 7. (15. 20). — L 1. XIII E. FL. —
 25 REX] *des.* F 20; ANTIQUA F 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. F 7; CINDS E 1; CDS
 E 2. F 3; CHDS F 1. 2. 4. 5. 6. ¶ L 2. homicida] *ita* R. E 2; homicidam *cell.* ¶ L 3. pena R.
 oportet R 1. excipere] *exipere* E 2; exhibere E 1. ¶ L 4. quos] quod R 1. ¶ L 5. concedet] quam
 decet R 1. ¶ L 6. excusandum E 1. primo] mox R 2. hoccisi R 1. datur] concedatur E 1; con-
 ceditur E 2. F 1. 2. 5. 7. ¶ L 7. idem R 2. E 1. F 1. 2. ¶ L 8. tam — aliis] hominibus generaliter
 30 aliis tam R 2; omnibus generaliter tam aliis F 2; tam hominibus g. a. F 7. ¶ L 9. exteris] externis
Pith. ¶ L 10. excusare conatus] excusatus quonatus R 2. fuerat F 1. ¶ L 11. accusatori *deest* F 2.
 homicide R 2. potes R 1. ¶ L 12. deferre] deferri F 2; ferre R 2; defendere E 2. denegetur F 2.

VI, 5, 16. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — L 13. XV E. FL. —
 35 REX] *des.* F 3. 20; ANTIQUA NOVITER EMENDATA F 15. CHIND.] CNDUS R 1; CHINDS R 2;
 CHNDS E 2; CHDS F 1. 2. 4. 5. 6; CNDS F 7; GL. CINS E 1. ¶ L 14. ecclesiam R 1. ¶ L 15. ho-
 micidiis R 1. E 2. F 2. adque] ac E 1. maleficis F 2. diversa R 1. ¶ L 16. precessisse] *corr.* pre-
 cepisse F 6; precepisse F 1. 5. iuxta] iusta R 2. E 2. qualitate] *ita* R 1. E 2; qualitatem *cell.*
isceleris R 1. prepositas] *ita* R; propositas E. F. ¶ L 17. autores] *ita* R; auctoris E 1; auctores *cell.*
 quanto] quando R 2; quantum E 2. F 1. 2. ¶ L 18. tantum R 2. E 2. F 1. 7. occasiones R 1.
 40 l. 19. se] sese R 2. basilicarum E 2. F 2. defensione] *ita* R. E 2. F 2; defensionem *cell.* ¶ L 20. per-
 petrasse E 2. F 1. ideo] *ita* R. E 1. F 7; ideoque *cell.* ¶ L 22. omnem] *ita* R 1. E 2; omne *cell.*
 l. 23. precipiat E 1; precepit E 2.

1) *De iure asyli ecclesiarum v. E. Loening, 'Gesch. d. D. Kirchenrechts' I, p. 317 sqq.;*
Dahn, 'Könige' VI², p. 374 sqq. Cf. infra IX, 3. Ex verbis legis antiquae IX, 3, 4 i. f.:
 45 *De homicidiis autem, maleficis et veneficis in eorum titulis leges sunt requirende, conicimus,*
hanc Chindasvindi legem antiquioribus, quae de maleficis veneficisque et de homicidis in ecclesias
fugientibus latae erant, substitutam esse. Cf. infra VI, 5, 18.

VI, 5, 16. *Recc. Erv.*] tatis adsensum tale nefas committit, nulla hunc occasio nullaque umquam ab hac sententia potestas excuset; sed etiam, si contigerit eum ad altare sanctum fortasse confugere, non quidem presumat eum absque consultum sacerdotis persecutor eius abstrahere, consulto tamen sacerdote ac reddito sacramento, ne eundem scele-

Recc.] nisi omnem oculorum eius visionem extinguat et sic ad aliorum terrorem infeliciter victurum dimittat,

Erv.] sed in potestate parentum vel eorum, cuius propinquus occisus fuerit, contradendus est, ut excepto mortis periculo quicquid de eo facere voluerint licentiam habeant,

Recc. Erv.] quatenus, dum malorum pravitatis conspiciunt constituta sibi supplicia pretereire non posse, vel metu saltim territus a malis absteineat, quem male voluntatis intentio ad inlicitum facinus sponte sepe precipitat.

VI, 5, 17. *Recc. Erv.*]

XVII. (XVI.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De parricidis et eorum rebus.

Cum nullum homicidium voluntate commissum nostris legibus relinquatur inultum¹, et illum magis oporteat mortem excipere, qui consanguinitate proximum presumpsit occidere, proinde hoc omne per eum promulgamus edictum, ut, quicumque parricidium fecerit, hoc est patrem aut matrem seu fratrem aut sororem vel quemcumque sibi propinuum proposito vel intentione prave voluntatis occiderit, confestim comprehensus a iudice eadem morte puniatur, qua ipse alium punire presumpsit. Ita ut, seu vir sive mulier sit, qui parricidii crimen admisit, si filios non habuerit, omnis parricide hereditas ad heredes propinquos occisi pertineat. Si vero filios de alio coniugio habuerit, medietas facultatis eius filiis occisi proficiat et medietas filii parricide; si tamen in scelere patris aut matris conscii non fuerint adprobati. Nam si conscios eos scelus parentum habuerit, omnis parricide hereditas filiis occisi pro-

VI, 5, 16. l. 1. adsensum] ita R 1. E 1; adsensu *cell.* committat E 2; comitat V 2. nulla] in nulla E 1. hunc] hanc E 2; hac E 1. umquam] hunc quam E 2; eum aliquam E 1. V 6 (in loco *raso*). || l. 2. hac] hanc R 1; ac E 2. V 7. || l. 3. consultum] ita R 1. E. V 7; consultu *cell.* l. 4. eundem] eum V 6; *deest* V 2. || l. 5. penam R 1. altario] ita R 1. V 7; altari R 2. V 2. 6; altare *cell.* || l. 6. cui] qui R 1. || l. 7. mortales] mortiferas *Pith.* || l. 8. nisi — dimittat (*col.* 1) R. sed — licentiam habeant (*col.* 2) E. V. sed] omnem oculorum eius visionem extinguat aut *add. Mad.* potestatem E 2. V 8. 15. vel] et V 6. *Pith.* || l. 9. aliorum] ita R 2; alterum R 1. propinquus E 2. 35 l. 10. ut] ita E. V 1—8. 15. 20; et *Mad.* || l. 11. quicquid — habeant] quod voluerint de eo faciant V 15. || l. 14. quem] que R. V 2; quam V 7. || l. 15. sepe] se R 1. precipitant R 2.

VI, 5, 17. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5). 6. 7. (14. 15. 18. 20). — l. 16. XVI E. FL. — REX] *des.* V 14; ANTIQUA V 15. 20. CHIND.] CNDS R 1. V 7; CHINDS R 2; CHINDS E 2; CHDS V 4. 5; GLS CHDS V 1; GLS CHINDS V 2; GLS SINS E 1; GLS RCDS *Pith.*; RCDS V 6; 40 YAMBA V 3. || l. 17. parricidis] parracid- *pro* parracid- *plerumque* R 2; parracid- *vel* parracid- *saepius* E; parracidis *et ita infra* parracide, -da (*sed* patricidium, patricidii) V 1; parracidis (*et ita semper* parracid-) V 6. 7. || l. 18. Cum] Quum R 2. V 3. 7. 15. 18. 20; Dum E 2. V 2. 6. || l. 19. consanguinitatis R 1; consanguinitatem R 2. V 7. presumpserit E 2. V 2. || l. 20. per eum] mansurum *add.* V 15. parricidium] patricidium V 1. || l. 22. ex praeposito *Mad.* comprehensus R 2. E 2. V 7. || l. 23. praesumpserit *Pith.* || l. 24. seu] si *Pith.* parricidii] patricidii V 1. filios] lios R 1. || l. 25. parracidi hereditas R 2. heredes] *et add. Pith.* || l. 26. et alia medietas V 15. et medietas — proficiat *des.* V 3. || l. 27. iscelere R 1; iscelera V 7. || l. 28. hiscelus V 7. parracidi hereditas R 2.

1) Cf. *supra* VI, 5, 11.

Recc. Err.] ficiat. Quod si neque parricida neque occisus filios reliquerint, tunc omnem VI, 5, 17. facultatem parricide parentes occisi aut propinqui sibi in omnibus vindicabunt, vel proximi, qui mortem eius ulciscendam institerint, iuri suo adplicare non dubitent.

Recc.] XVIII. ANTIQUA.

5 De his, qui proximos sanguinis sui occiderint.

Si patrem filius aut pater filium seu maritus uxorem aut uxor maritum aut mater filiam aut filia matrem aut frater
10 fratrem aut soror sororem vel socerum gener aut socer generum vel nurus socrum aut socrus nurum vel quemcumque consanguinitate sibi proximum aut suo generi copulatum occiderit¹, morte damnetur.
15 Quod si propter hoc homicida ad ecclesiam vel ad altaria sacra concurrens pietate principum vel iudicium fuerit reservatus ad vitam², perpetuo maneat persona eius exilio mancipata. Omnem vero substantiam suam heredibus occisi iuxta legis superioris³ ordinem iubemus addici, aut etiam fisco, si heredes proximos occisus non reliquerit, sociari. Nam homicida nec facultatibus suis liberatus utetur, etiam
25 si penam mortis evadere mereatur.

Err.] XVII.

VI, 5, 18.

De his, qui proximos sanguinis sui occiderint.

Si patrem filius aut pater filium seu maritus uxorem aut uxor maritum aut mater filiam aut filia matrem aut frater fratrem aut soror sororem vel socerum gener aut socer generum vel nurus socrum aut socrus nurum* vel quemcumque consanguinitate sibi proximum aut suo generi copulatum occiderit, morte damnetur. Quod si propter hoc homicida ad ecclesiam vel ad altaria sacra concurrens, in potestate parentum vel propinquorum occisi tradendus est, ut salva tantum anima quidquid de eo facere voluerint habeant potestatem. Omnem vero substantiam suam heredibus occisi iuxta legis superioris ordinem iubemus addici, aut etiam fisco, si heredes proximos occisus non reliquerit, sociari. Nam homicida nec facultatibus suis liberatus utetur, etiam si penam mortis evadere mereatur.

*) V 4 *add.*: vel cognatus cognatum.

VI, 5, 17. l. 1. reliquerit R 1; relinquerit E 2. V 7; relinquerint E 1. V 1. || l. 2. vindicabunt V 1. || l. 3. instituerint Mad.

VI, 5, 18. *Codd.* R 1. 2. E 1 (ubi formae *Recessvindiciana* *Errigii* correctura inserta est). V 15. 20. — l. 4. ANTIQUA *deest* R 2. || l. 5. sanguis R 1. || l. 10. vel socerum] ita R 1. E 1; aut s. R 2. || l. 11. soerum] socerum R 1. || l. 13. sibi] sive R 1. || l. 16. concurrens] ita R. E 1; confugerit V 15. 20. || l. 17. servatus ad vita R 2. l. 22. fisco nostro V 15. heres R 1. || l. 23. homicide R 1. || l. 24. nec] ne R 1. || l. 25. si *deest* R 1.

40

45

VI, 5, 18. *Codd.* E 1 (cf. col. 1). 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 20). — l. 4. XVII] ANTIQUA *add.* E. V 6. 7; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 5; FLS GLS CHNDSDS REX *add.* V 2. || l. 7. Si pater filium aut (vel V 4) filius patrem V 1. 2. 4. sen] vel, et ita *infra pro* aut V 4. || l. 10. vel socerum] ita E 1. V 4. 7; aut s. *cell.* socer generum] socerum gener iterum V 1. l. 14. sacra] sca (= sancta) E 1. V 7; sancta V 1. 2. 6. || l. 15. concurrens] ita V 1. 2. 5. 6. 7; concurrens E 2; confugerit V 3. 4. 15. 20. *Mad.*; concurrens E 1, *ubi sequuntur verba Reccessvindiciana* pietate — mancipata, *post quae repetita leguntur*: Quod si — concurrens, *iisque subiecta sunt* in potestate — potestatem. || l. 16. ut *deest* V 1. l. 17. quicquid E 1. V 1. || l. 19. iuxta] iuxta E 2. V 7. || l. 20. fisco nostro V 15. || l. 21. non reliquerit *des.* E 1. relinquerit V 6. 7. || l. 22. Nam] An V 1. || l. 23. utetur] ut detur E 1; utatur V 6. pena mortis E.

1) Cf. *Pauli Sent.* V, 24; *Cod. Theod.* IX, 15, 1. 2) Cf. *supra* VI, 5, 16. 3) VI, 5, 17.
50 Verba iuxta superioris legis ordinem a *Recessvindo* addita esse crediderim.

VI, 5, 19. *Recc. Errv.*]

XVIII. (XVIII.) ANTIQUA.

Si a proximo sanguinis casu proximus occidatur.

Si pater filium aut mater filiam aut filius patrem aut frater fratrem aut quemlibet sibi propinquum, gravibus coactus iniuriis, aut dum repugnat, occiderit, et hoc idoneis testibus, quibus merito fides possit adhiberi, aput iudicem potuerit adprobare, 5 quod parracidium, dum propriam vitam tuetur, admiserit, securus abscedat nec ullum vite periculum aut dispendia facultatum vel tormenta formidet, illa discretionem servata, que in cunctis casibus est de homicidiis constituta.

VI, 5, 20. *Recc. Errv.*] XX. (XVIII.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si servus servum casibus prescriptis occidat. 10

Si cunctis supra scriptis casibus servus servum occidisse detegitur, omnem compositionis summam, que de casu tali est occasione taxata, servi dominus ex medietate domino servi persolvat. Quod si pro eo satisfacere contemnat, servum sine dubio tradat.

VI, 5, 21. *Extr.*]VAMBA¹ REX. 15

De homicidiis.

Superiori lege antiqua censuit institutio, ut, quicumque volens homicidium perpetraverit, cum omnibus rebus suis in parentum vel propinquorum heredum defuncti iure maneat serviturus. Nos tamen sancimus, ut, quicumque deinceps occiderit hominem, si volens aut² nolens homicidium per- 20 petraverit, si vir filios habens et absque voluntate filiorum vel uxoris hoc perpetraverit facinus, ipse in potestate parentum vel propinquorum defuncti tradatur; facultates tamen eius filii vel heredes scelus perpetrantis accipiant; quia iniuste ordinatum esse censemus, ut per parentum culpas filii vel nepotes ad mendicitatem deveniant, nec valeant principum exercere iussa, quos cum 25

VI, 5, 19. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15). — L 1. XVIII E. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 3—8. 15; *deest* R 2. E 2. V 1. 2. || L 2. a proximo] proximo R 1; proximus V 3. proximus] proximo E 1. || L 4. propinquo R 1. occidit *Pith.* || L 5. quibus] cui R 2. || L 6. parracidium] ita R. E. V 6; parricidium *cett.* || L 7. discretionem] vero discr. *Mud.* || L 8. de hom. des. R 2; de *deest* E 1. 30

VI, 5, 20. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15). — L 9. XVIII E. FL. — REX *des.* V 1. 2. 3. 6. 15. GLOR. *deest* E 1. RECC.] RECØDUS R 1; RECCESD R 2; REC E 1; RECTS E 2; RCHDS V 4; RCDS V 5; RCCDS V 7. || L 10. hoccidat R 1. || L 11. supra] superius E 2. scriptis] dietis V 1. hoccidisse R 1. || L 12. tali] alio R 1; alia V 3. hoccasione R 1. V 7; occisione E 1. V 1. 2. 4. *Pith.* 35

VI, 5, 21. *Codd.* V 16. 20. (*In utroque codice constat hanc legem ad calcem tituli II. libri XII.*) — L 20. hocciderit V 16. || L 23. tantum V 20.

1) De fide huius legis valde dubito. Sententia enim 'antiquae legis', quae allegatur et impugnatur, in legibus ante Wambanum regem latis non occurrit, sed ex legum VI, 5, 16 et 18 forma Errigiana collecta esse videtur. Verba autem, quae praeceptum Domini continere dicuntur, ficta sunt, cum in Sacra scriptura non legantur. 2) Verba aut nolens inepte inserta esse, ex eis, quae sequuntur, effici videtur. Cf. autem quae H. Brunner, 'Absichtlose Missethaten' p. 818, et 'D. Rechtsg.' II, p. 548, huic legi fidem tribuens, disseruit.

Extr.] parentum facultate oportebat peragere negotia publica¹; cum et Dominus VI, 5, 21. precipiat dicens: 'Anima² patris, anima matris, anima, que sola peccaverit, sola puniatur'.

VI, 5, 21. l. 1. oportebit V 16.

5 1) Cf. supra IV, 5, 1, p. 195, col. 1, l. 18 sqq. 2) Sententia ficta est. Verba anima, quae peccaverit leguntur Lev. 6, 2.

DE FURTIS ET FALLACIIS.
LIBER SEPTIMUS.

I. TITULUS: DE INDICIBUS FURTI.

- I. De indice et hec, que indicare dicuntur.
II. Non credendum indicanti servo, nisi cum domini testimonio. 6
III. Si index furti sit conscius.
III. De mercede indicis.
V. Si innocens in quocumque crimine accusetur ab indice.

VII, 1, 1. *Recc. Brv.*]

I. ANTIQUA.

De indice et hec, que indicare dicuntur. 10

Iudex reum, qui accusatur, antea non torqueat, quam ille, qui accusat, si indicem presentare noluerit, se per placitum trium testium roboratione firmatum ea condicione constringat, ut, si his, qui accusatus est, manifestis indiciis innocens comprobatur, ipse penam, quam illi intendit, excipiat¹; et tamen, postquam innocentia patuerit accusati, accusator a iudice distringatur, ut pro agnoscendam rei veritate¹⁵ indicem presentet invitus; quem si presentare nequiverit, saltem qui sit ex nomine manifestet, ut districtus a iudice vera convineat esse, que indicabit. Quod si cum nec ipse iudex per alicuius potentis defensionem aut patrocinium seu metu regie potestatis discussioni sue presentare non potuerit, ad regiam id cognitionem, si prope est, deferre procuret; si autem longe est, episcopo vel iudici² denuntiet, ut eorum²⁰

LIB. VII. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 6. 7. — l. 1. FALLACIIS] FALSARIIS R 1. || l. 3. I. TIT. — FURTI des. V 2. INDICIS E 2.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 4. hec] ita R 1. E 2; haec R 2. E 1. indicari R 2. E 2. || l. 5. testimonium R 1. || l. 7. mercedem R 1. indicii E 2. || l. 8. quacumque R 1. accusetur ab indice des. R 1. iudice E 2. 25

VII, 1, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 20). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 4. 7. 15. 20; deest cell. || l. 10. hec] ita R. E 2; hec E 1; deest V 3; his cell. indicare dicuntur] ita R 1. E 2. V 1. 2. 3. 6. 7; indicuntur E 1; indicari dicuntur cell. || l. 12. indice] ita R. V 7; indicem cell. || l. 13. his] ita R. E 2. V 2. 7; is cell. || l. 14. illi] ita R; alii E. V. innocentiam E. l. 15. accusator] causator R 2. ut] et E 1. V 5. Mad. pro deest R 1. agnoscendam] ita R 1; 30 hagnoscendam E 2; ignoscenda R 2; agnoscenda cell. veritate] veritatem E 2. || l. 16. indice R 1. l. 17. a indice des. R 1. que] ea quae Mad. indicabit] ita R 1. E 2; indicavit cell. || l. 18. patrocinio R 1. seu] suum V 3. metu] ita R 1. E. V 1. 2. Pith.; aut V 3; metum cell. || l. 19. discussionis E. non deest R 2. V 5. || l. 20. iudici] ita R. E. V 1. 3. 4. 5. 6. 7. 15; comiti V 2; duci Mad. denuntiet] ita R 1. E 2. V 2. 5. 15; renuntiet cell.* 35

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. LX*, 1, 6. 8. 9. 11. 2) *De lectione dubito; fortasse duci pro iudici scribi debuit: cf. II, 1, 24, p. 71, l. 1; II, 2, 7, p. 84, l. 7; VI, 5, 12, p. 275, l. 2. Certe non eiusdem atque supra l. 18, sed superioris ordinis iudex hic intelligendus est.*

Recc. Err.] maior autoritas hunc iudicio faciat presentari. Quod si neclexerit nuntiare, VII, 1, 1. de propria iudicis facultate omne, quod periit, iussu principis vel episcopi adque iudicis querellanti restituatur. Index autem, si non potuerit probare quod indicavit, pro omni satisfactione teneatur obnoxius. Quod si rerum causa est, et ingenuus est, cum infamio novecuplam, servus vero sexcuplam compositionem exolvat, et C insuper flagella idem servus suscipiat. Quod si isdem ingenuus unde componere non habuerit, et ei, quem infamare temptavit, et ei, cui mentitus est, pariter serviturus tradatur. Servus vero si compositionem pro se exolvere non potuerit, aut si noluerit pro eo satisfacere dominus, servum pro reatu tradere non moretur.

10 **Recc. Err.]**

II. ANTIQUA.

VII, 1, 2.

Non credendum indicanti servo, nisi cum domini testimonio.

Si servus sine conscientia domini sui aliquid indicaverit, aliter ei non credatur, nisi dominus pro persona servi testimonio suo dixerit esse credendum, de honestate mentis eius proferens testimonium verum.

15 **Recc. Err.]**

III. ANTIQUA.

VII, 1, 3.

Si index furti sit conscius.

Si¹ delator furti conscius conprobatur, nullam penam incurrat et damnum solutionis evadat; mercedem vero pro iudicio non requirat, cui sufficere debet, ut securus abscedat. Qui si forsitan rem, que furtim ablata est, cum furti ipsius con-
20 sorte diviserit, que in portione percepit et aput se retinuit, simpla tantum restituat.

Recc. Err.]

III. ANTIQUA.

VII, 1, 4.

De mercede iudicis.

Si² quis furem prodiderit, si tamen furti ipsius conscius non est, non plus pro

VII, 1, 1. l. 1. maiora R. auctoritas E. V. iudicio] iudicium R 1; in iudicio V 2. || l. 2. pro-
25 pria iudicis] propria indicis Mad.; proprietate vel iudicis facultate V 15. || l. 3. restituantur V 1. 2;
res nuntiantur V 3. Index] Index R 1. indicabit R 1. || l. 4. si deest V 1. rerum] rei E 2. V 1.
2. 5; reus V 6. causa] grandis add. Mad. est e corr. E 1; al. man. post add. E 2. et] si E 2. V 1. 2.
3. 5; et si V 4. 15; deest E 1. || l. 5. infamio] infamia V 2. Pith.; hoc add. Mad. novecuplum V 1.
2. 7. sescuplam E 1; secuplam V 1; sexcuplum V 7. compositionis exsolvat summam R 2. || l. 6. susci-
30 piat] accipiat V 1. 2. isdem] ita R 1. E 1; hisdem R 2; idem cett. componere] ita R. V 7; conponat
V 1. 2. 3. 5. 6. Mad. || l. 9. reatum R 1.

VII, 1, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1.
E 1. V 3. 4. 5. 6. 7. 8. 15. 20; deest cett. || l. 11. Non] De non V 1. Lind. credendo Lind. domini]
domino et V 1. || l. 12. conscientia] constientiam R 1; consentia R 2. ei deest R 1. || l. 14. verum
95 deest V 3.

VII, 1, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 15. ANTIQUA] ita R.
E. V 5. 6. 7; PLS CNDS REX V 3; deest cett. || l. 17. delator] ita R. E 1; dilator V 7; index E 2.
V 2. 4. 5; iudex V 1; indicator V 15; indigatorum V 3. conprobatur] probatur R 1; adprobatur Mad.
et] set V 1; sed V 2. || l. 18. solutionis] salutionis E 1; obsolutionis E 2; absolutionis Pith. || l. 19. Qui
40 si] Quis R 1; Quod si R 2. V 6; q¹ (= que) E 2; Qui V 1. 2. || l. 20. portionem V 1. percepit]
suscepit E 2. V 1. 2. simplum R 1; simplam V 7; sumpta Pith. in margine.

VII, 1, 4. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 21. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 5.
6. 7; deest cett. || l. 22. mercedem R 1. iudicii E 2. || l. 23. constius R 1.

1) Et impunitatem iudicis, qui socius criminis est, et mercedem iudicis, qui criminis expers
45 est, Visigothi a Romanis receperunt; cf. Mommsen, 'Röm. Strafr.' p. 504 sqq. Certa autem
huius et sequentis legis exempla Romana desunt. De hac et sequente lege disseruit Dahn,
'Studien' p. 262 sq. 2) V. n. 1.

VII, 1, 4. *Recc. Erv.*] indicio accipiat, nisi quantum res valuerit, que furto ablata est; si tamen domino rei compositio fuerit exsoluta. Si autem talis sit fortasse condicio, ut necesse sit illum, qui fur probatur, occidi, et nihil de eius facultatibus inveniatur, aut si servus fuerit, et dominus servi substantiam eius sue vindicet potestati, et in compositionem qui perdiderat res suas nihil fuerit consecutus, tunc tertiam partem de re 5 repperta pro mercede indicii consequatur, et delator nihil amplius iam requirat.

VII, 1, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si innocens in quocumque crimine accusetur ab indice.

Quicumque¹ accusatur in crimine, id est veneficio, maleficio, furto aut quibuscumque factis illicitis, accusator eius concurret ad comitem civitatis vel iudicem, in cuius est territorio constitutus, ut ipsi secundum leges causam discutiant. Et cum agnoverint crimen admissum, reum comes aut iudex comprehendat; et si capitalia non admiserit, tunc ei, cui reus est, aut componere compellatur, aut, si non habuerit, unde componat, serviturus tradatur; si vero innocens adprobatur, de iudicio securus abscedat. Ille vero, qui accusabit, et penam et damnum suscipiat, quod debuit 15 percipi accusatus, si de crimine fuisset convictus². Comes tamen aut iudex nullum discutere solus presumat, ne aliquod possit esse colludium, ut innocens fortasse tormenta sustineat. Prius tamen pene non subiaccat, quam aut sub presentia iudicum manifestis probationibus arguatur, aut certe, sicut in aliis legibus³ continetur, eum accusator inscribat; et sic in presentia iudicum superius nominatorum questionis 20 agitetur examen.

Recc. Erv.]

II. TITULUS: DE FURIBUS ET FURTIS.

- I. Ut exponat, quid querit, qui rem furtivam se querere dicit.
- II. Si servus ante datam seu post datam libertatem faciat furtum.
- III. Si servus ad alium dominum transiens quodcumque committat illicitum. 25
- III. Si dominus cum servo alieno faciat furtum.

VII, 1, 4. *l. 1.* furto] *ita R 1*; furtu *R 2*; furti *E 1*; furtim *cell.* || *l. 2.* Si] *Sin E. V 1. 2. 7. l. 3. et] ut E 2. aut] ut R 1. || l. 4.* sue] *et R 2. vindicet V 1. || l. 5.* qui] *que V 1. perdiderit V 2. Pith.* || *l. 6.* mercedem *R 1. indicii deest V 1. delator] dilator E 1; dilatatus V 3. iam deest V 2.*

30

VII, 1, 5. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 20).* — *l. 7.* ANTIQUA] *ita R 1. V 5. 7; deest R 2. E. V 1. 2. 4. 6; ANTIQUA NOBI V 3; FLS RCS R V 15. || l. 8.* accusatur *R 2. E. ab indice] ab indice E 1; des. R 1. V 2. 5. 20; aut accusator, si non probaverit que dicit, penam et damna suscipiat V 20. || l. 9.* furtu *R 2. E. V 7. aut in quibuscumque V 2. || l. 10.* ad-
cusator R 1; accusatur R 2. eius deest V 2. concurret] recurat V 2. vel ad iudicem V 3. Mud. 35
l. 11. ut ipsi] *an ipsi V 7; et ante ipsum V 15. legem V 1. 7. discutiant R 1. V 15. Et — reum des. R 1. Et] ut E 2. || l. 12.* cognoverint *Pith. comis E 1. comes et iudex comprehendant V 1. Pith. comprehendat R 2. E 2. || l. 13.* cui] *qui E 1; cuius E 2. || l. 14.* ei tradatur *R 1. Mud. l. 15.* Ille] *R 1. acensabit] ita R 1. E 2; accusavit cell. pena R 2. V 7. damna R 2. E. V 1. 2. 7. quod] que R 2. E. V 1. 2. 7. || l. 16.* percipi] *percipiat V 7; perferri R 2; pati E 2. V 1. 2. aut] 40*
adque R 2; vel V 2. || l. 17. aliquid *V 1. 7. posset esse colludium V 1.*

TIT. II. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 6. 15. 19. 20.* — *l. 22.* FURIBUS] FURIS
E 2. FURTIS] ita R. E. V 6; FURATIS V 3. 15. 19. 20; FURATIS REBUS V 1. 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. 5. 15. — *l. 24.* data *R 1. || l. 26.* dominus] *ita R 1; ingenuus corr. dominus R 2; ingenuus E. V 2.*

45

1) *Lex ex parte iam in Codice Euriciano existit; cf. Leges Eur. rest. 10, supra p. 31.*

2) *De talione falsi accusatoris cf. supra VII, 1, 1; Mommsen l. c. p. 496.* 3) *VI, 1, 1; VII, 1, 2.*

- Recc. Euv.]* V. Si dominus cum servo suo faciat furtum.
 VI. Si servus alienus suadeatur ad illicita facienda.
 VII. De his, qui cum furibus conscii fuerint.
 VIII. Si de fure quis nesciens comparaverit.
 5 VIII. Si de fure quis cognitus comparaverit.
 X. De pecunia et regis rebus furto sublati.
 XI. De tintinabulis furatis.
 XII. De instrumentis mulini furatis.
 XIII. De damno furis.
 10 XIII. Ut fur captus perducatur ad iudicem, et ut ingenuus cum servo faciens
 furtum unam compositionem exolvat.
 XV. Si fur se gladio vindicans occidatur.
 XVI. Si fur nocturnus, dum capitur, occidatur.
 XVII. De male tractatis et indebite contractis rebus, et ut tantum de illa re
 15 compositio fiat, que fuerit ablata.
 XVIII. De his, que a diversis naufragiis rapiuntur.
 XVIII. De hereditate et successoribus furis.
 XX. De his, qui fures aut reos captos excusserint.
 XXI. Si servus domino vel conservo fecerit furtum.
 20 XXII. Infra quod tempus fur captus iudici presentari iubetur.
 XXIII. Si furtive alienus quadrupes occidatur.

Recc. Euv.]

I. ANTIQUA.

VII, 2, 1.

Ut exponat, quid querit, qui rem furtivam se querere dicit.

Qui rem furtivam requirit, quid querat, iudici occulte debet exponere, ut
 25 ostendat per manifesta signa, quid perdidit; ne veritas ignoretur, si non evidentia
 signa monstraverit.

Recc. Euv.]

II. ANTIQUA.

VII, 2, 2.

Si servus ante datam seu post datam libertatem faciat furtum.

Si quis in servitio constitutus furtum admiserit, et postea a domino suo fuerit
 30 manumissus, illa, que antea commiserat, ad damnum domini non pertineant, sed ipse
 sicut servus penam vel damnum legibus suscipiat constitutum, qui illicita perpetrasset
 dinoscitur. Quod si post datam libertatem hoc fecerit, ita ut servus et compositionem

*l. 2. suadeatur] ita E 2; suadeat R 1; suadatur R 2. V 2; suadetur E 1. ad deest E 1.
 l. 6. regis R 2. E 1. furto R 2. E 1. || l. 7. tintinabulis E. || l. 8. instrumentis E 1. molini E;
 35 molendini V 2. || l. 10. producat R 2. et deest R 1. faciat R 2. || l. 11. una compositione R 2.
 exolvat] ita R 1; exolvantur R 2; exolvant E. || l. 12. gladio se R 2. || l. 14. tractatis] tractis E 1.
 V 2. Pith.; fractis E 2; factis V 5. Lind. contactis R 2. || l. 16. a diversis] adversis R 2. V 2. Pith.
 l. 17. successionibus E 1. V 5. 15. || l. 18. captos deest R 1. || l. 19. conservo suo E. V 2. faciat
 R 2. E 1. furto R 1. || l. 20. iudice presentetur V 2. presentare R 2. E 2. || l. 21. furtive] ita
 40 E 1; furti et quaedam erasa R 1; furtivel E 2; furtivel corr. furtive R 2. quadrupes E 2.*

VII, 2, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 20). — l. 22. ANTIQUA] ita R 1.
 V 5. 6. 15; deest cett. || l. 23. querat R 2. rem furtivam] furtivum E 1. se querere] requirere corr.
 se querere R 2; requirere V 3. Mad. || l. 25. quid] quod V 1; quicquid V 2. || l. 26. monstraverit]
 manifestaverit V 1.*

45 VII, 2, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 20). — l. 27. ANTIQUA] ita R 1.
 E 2. V 5; ANTIQUA NOBITER V 3; deest R 2. E 1. V 1. 2. 4. 6. || l. 28. ante data R 1. || l. 30. com-
 miserat] admiserat V 1. 5. Pith. pertineat E. || l. 31. servus] superius R 1. pena R 1. || l. 32. hoc]
 haec R 2. et comp.] et deest V 1. 3. 4. 5. Mad.*

VII, 2, 2. *Recc. Erv.*] et flagella sustineat. Quod si tale factum non fuerit, propter quod servituti tradatur, in libertate accepta nihilominus permaneat.

VII, 2, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si servus ad alium dominum transiens quodcumque committat illicitum.

Si servus, dum ad alium dominum transit, aliquid de rebus prioris domini⁵ involaverit aut abstulerit seu quodcumque damnosum alicui intulerit, dum pro crimine cupiditatis cupit addici¹, discutiatur a iudice. Et si id crimen admisisse convincitur, posterior dominus, si voluerit, pro servo damnus compositionis exolvat. Certe, si noluerit, servus secundum criminis qualitatem tradatur ad penam.

VII, 2, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

10

Si dominus cum servo alieno faciat furtum.

Si² quis ingenuus cum servo alieno in aliquo crimine inventus fuerit, ut furtum forsitam faciant vel aliquid rapiant aut illicita quaecumque committant, secundum superiorem legem³ medietatem eiusdem compositionis exolvant, ita ut ambo publice fustigentur. Et si noluerit dominus pro servo satisfacere, ipsum servum pro con-¹⁵positione tradere non moretur. Quod si capitalia forte commiserint, simul servus cum ingenuo morte damnentur.

VII, 2, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si dominus cum servo suo faciat furtum.

Si⁴ dominus cum servo suo ad furtum faciendum ierit, hanc compositionem non²⁰ servum, sed dominum implere iubemus; ita tamen, ut dominus iuxta leges C flagellis publice fustigetur. Servus autem ideo erit indemnis, quia domini iubentis obedibit inperiis.

VII, 2, 2. l. 1. et flagella] *ita R. E 1. V 2. 3. 8. 15. 20; et centum flagella cett. sustineat] suscipiat E 2. V 3. 4. Mad. || l. 2. permanent] R R add. V 3.* 25

VII, 2, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7 (inde a domini involaverit). (15. 20). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 5; deest R 2. E. V 1. 3. 4. 6. 20. || l. 5. dum deest V 5. 15. transiens E. V 1. 2. 15. Pith. || l. 6. aut] seu R 2. damnosum alicui] aliquid damnosum E 2. Pith.; alicui deest V 1. Pith. || l. 7. discutiatur R 1. id] hoc V 1. || l. 8. damnus] summam, al. man. damnus E 2. || l. 9. servum E 2. V 1. 2. tradat E 2. V 2.* 30

VII, 2, 4. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 2. 5. 7. 8. 15. 20; deest cett. || l. 11. dominus] ita R; ingenuus E. V. || l. 12. ut] ita R. V 1. 2. 6. 7. Pith.; aut E. Mad. || l. 14. publice deest R 2. || l. 15. fustigentur] verberentur V 3. l. 16. compositione R 1. || l. 17. damnentur] ita R 1; damnetur corr. damnentur R 2; damnetur cett.*

VII, 2, 5. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. E. V 5. 7; deest cett. || l. 19. suo deest R 2. || l. 20. ad] aut V 2. suo deest R 2. V 1. faciendum bis scr. R 1. ierint R 1. || l. 21. iubemus implere R 2. E 1. dominum R 1. iuxta] iusta E 2. V 7. C flagellis] centum flagella R 2; flagella E 1. || l. 22. fustigentur R 1. V 1. dominum iubentem R 2. obedibit] ita R 1. E 2; obedivit cett.*

1) *Sc. priori domino; cf. infra c. 6. 13. 14.* 2) *Cf. infra c. 14, p. 294, l. 7 sqq.; 40 L. Burg. 70, 1: Si ingenuus aut servus furtum simul fecerint . . .; 91: Si quis ingenuus cum servo furtum fecerit . . .; cf. 'N. Arch.' XXV, p. 282 sq.* 3) *Infra c. 14. Quae lex in antiquo corpore legum nostram praecessisse videtur.* 4) *Cf. VIII, 1, 1; L. Fris. 1, 14; L. Sax. 50; Ed. Roth. c. 249 i. f.; H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 569.*

Recc. Euv.]

VI. ANTIQUA.

VII, 2, 6.

Si servus alienus suadeatur ad illicita facienda.

[Si] quis servum alienum ad furtum¹ faciendum aut alias quascumque res illicitas committendas vel etiam adversus se ipsum forte [persuaserit], ut domino eius perditionem exhibeat, quod facilius eum per malam et iniquam persuasionem ad suum servitium fraudulentè addicat, [et fraus ipsa iudicis fuerit investigatione detecta: dominus] servi [nec servum perdat nec] ullam calumniam pertimescat; [sed ipse, cuius conludio vel suasionè] servus [crimen admiserat], ut eum sibi per aliquam occasionem ad servitium potuisset addicere, ipse eius servi domino, quantum ille involaverit, aut quantum culpabilem rem admiserit, [septuplo compositionem] implere [cogatur]. Ipse autem [servus] in conventu [publice C flagella suscipiat] pro eo, quod dominum suum dispiciens insidiantì consenserat; et sic postmodum domino suo reddatur.

Recc. Euv.]

VII. ANTIQUA.

VII, 2, 7.

De his, qui cum furibus conscii fuerint.

Non² solum ille, qui furtum fecerit, sed etiam et quicumque conscius fuerit vel furti ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur et simili vindicta subiaceat.

Recc. Euv.]

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VII, 2, 8.

[Si de fure quis nesciens comparaverit].

Universam³ rem nulli ingenuo liceat de incognito homine comparare, nisi certe fideiussorem adhibeat, cui credi possit, ut excusatio ignorantie auferatur. Quod si aliter fecerit qui comparaverit, a iudice districtus autorem presentet infra tempus sufficienter a iudice constitutum*. [Quem si non potuerit invenire, adprobet se] aut

*) V 2 (ad calcem capituli). 4. 6 (in margine post add.). 8. 17. Pith. addunt: Et si fur ipse habuerit, unde compositionem integram aut similem rem domino rei sarciat, possideat emptor, si

VII, 2, 6. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (20). — L. 1. ANTIQUA] ita R 1. E. V 5. 6. 7; deest R 2. V 1. 2. 3. 4. 20. ¶ L. 2. suadeatur] suadatur R 1. V 1. 2; vadatur R 2; suadetur E 2. V 1. Pith. ¶ L. 4. committendas] continendas E 1. adversum V 2. forte] fortasse Mad. L. 5. quod] deest V 1; quo V 2. ¶ L. 8. admiserit E 1. V 1. ¶ L. 9. hooecasionem R 1; occupationem R 2. potuisset] potuisset E 2; potius sed E 1. ille deest V 2. ¶ L. 10. involaverat R 2. aut] vel V 2. culpabilem] ita R 1. V 7; culpabilem cett. septuplo] ita R 1. E 2. V 7; septuplum R 2. V 1; septuplam cett. complere E 2. ¶ L. 11. C] centum R 2; deest V 4. ¶ L. 12. despiciens E. V.

VII, 2, 7. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (20). — L. 13. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 7; PLS CIDS REX V 20; deest cett. ¶ L. 15. fecerit] facit E 2. V 2. et quicumque] qui cum eo R 2; et deest E 2. V 1. 2. 7. ¶ L. 16. furti] ita R. E. V 7; furtim cett. habeatur] habeantur R 1; deest V 3. vindicta] ita R. E 2; vindicta cett. subiacent R 1.

VII, 2, 8. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 17). — L. 17. FL. — REX] des. E 1. V 1. 2. 4. 6; ANTIQUA E 2. V 15. GLOR. deest V 3. 7. Mad. RECC.] RECCODUS R 1; RECCST R 2; RECCSTS V 7; RCDS V 5. Pith.; RECESVINTUS Mad.; RECAREUS V 1; ODS V 3. L. 18. nesciens] aliquid add. E 1. ¶ L. 19. Universa R 2. E 2. re R 2. certe] forte V 2. ¶ L. 20. fideiussorem E 1. adibeat R 2. E 2. V 7; habeat V 2. excusatio ign.] excusata ignorantie R 2. L. 21. districtus — a iudice] des. R 1, ubi eadem manus supra lineam post addidit: fure inquirat; omissa erant etiam in R 2, ubi alia manus couera supplevit: constrictus autorem — a iudice. autorem] ita R 2. E 2; auctorem suum V 3; auctorem cett. ¶ L. 22. Quem] Quod V 2. 7. ¶ L. 24. compositionem] oxsolvat add. V 8. Pith. sarciantur V 4. possideat] autem add. Pith.

45 1) Cf. L. Euv. rest. 5, p. 29. 2) Cf. L. Baiuv. 9, 15; Brunner l. c. p. 579.
3) Cf. L. Euv. rest. 7, p. 30.

VII, 2, 8. *Recc. Erv.*] 'sacramento' aut 'testibus innocentem', quod cum furem nescierit, 'et quod aput eum agnoscitur', accepta pretii 'medietate, restituat', adque ambo datis invicem sacramentis promittant, quod 'furem' fideliter 'querant. Quod si' omnino fur invenire nequiverit, rem tantum, que emta est, domino rei emtor ex integritate reformet¹. Si vero dominus rei furem noverit et eum publicare noluerit, rem ex toto amittat, quam emtor quiete possideat. Haec et de servis forma servabitur.

consciis fraudis non invenitur, secure quod emit, vel si dominus voluerit, rem furatam sibi recipiat et furem cum omni furti compositione furti tradat emptori. Si autem non habuerit fur, unde, sicut dictum est, compositionem domino aut emptori exsolvat, legibus institutus teneatur modus².

10

VII, 2, 9. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.]

Si de fure quis cognitus comparaverit.

Si³ quis rem furtivam sciens a fure comparaverit, ille, qui emit, suum representet autorem et postea tamquam fur componere non moretur. Si vero furem non invenerit, duplam compositionem, que a furibus debetur, exsolvat; quia apparet illum furi esse similem, qui rem furtivam sciens comparasse cognoscitur. Quod si servus hoc fecerit, aut medietatem compositionis de ingenuis persolvat, aut hunc servituum dominus tradat.

VII, 2, 10. *Recc. Erv.*]

X. ANTIQUA.]

De pecunia et regis rebus furto sublatiis.

Si⁴ quis de thesauris publicis pecuniam aut aliquid rerum involaverit vel in usu suo transtulerit, in novocuplum eam restituat.

VII, 2, 8. l. 2. agnoseitur] agnoverint V 3; cognoscitur *Mad.* accepte R 2. V 2. medietatem R 2. V 2. 7. invicem] indicem R 1. || l. 3. quaerent *Pith.* fur invenire] ita R 1. E 2. V 7; furem invenire R 2. E 1. V 6; furem inveniri V 3; fur inveniri *cett.* || l. 4. nequiverint R 2. E 1. V 6. tantundem *Mad.* || l. 5. admittat E 1. || l. 6. Haec R 1. servabitur] ita R 1. E 1. *Mad.*; serbabitur V 7; serbetur *corr.* serbabitur E 2; servetur *cett.* || l. 7. conscius] particeps *Pith.* furatam] furtivam *Pith.*

VII, 2, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 11. ANTIQUA] *deest* R 2. E 2. V 3. 4. 6; FLS RCDS REX V 5. *Pith.*; FLAVIUS RECAREUS REX V 1. || l. 13. presentet R 2. V 1. 5. 6; representet *rad. corr.* presentet E 2. || l. 14. autorem] ita R. E 2; auctorem *cett.* || l. 15. a] de R 2. apparet] appareat E 1; parem E 2. V 2. 3. illum *deest* R 1. illum esse et similem furis V 2; illum fuisse similem V 3. furi] furis R 2. V 2; furem E. || l. 16. sciens] conxiens E 2; nisciens V 7. cognoseitur] dinoscitur V 3. || l. 17. aut] ad V 2.

VII, 2, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 18. ANTIQUA] *deest* R 2. V 1. 3. 6. l. 19. regis] regiis E 1. V 2. furto] furtim E 1; furtu V 7. || l. 20. thesauris] ita R 1. E 2. V 6. 7; thesauris *cett.* pecunia R 2. E 2. V 7. vel in] et in *Pith.* in usu] in *al. man. post add.* E 2; in *deest* R 2. non suo] ita E. V 1. 2. 6. 7. *Pith.*; uso suo R 1; ausu suo R 2; usus suos *Mad.* || l. 21. in nov.] in *deest* V 1. 2. 3; novocuplum *Mad.* eam] ea R 2. E. V 4. 6. 7; *deest* V 1.

1) *Aliter de re furtiva a negotiatore transmarino empta constituit lex antiqua XI, 3, 1.*

2) *Cf. VII, 2, 13.* 3) *Cf. supra VII, 2, 8 et L. Baiuv. 9, 14: Si furtivum presumerit emere et exinde probatus fuerit et scienter hoc fecit etc.* 4) *Lex ad exemplum iuris Romani scripta est; v. Pauli Sent. V, 27: Si quis fiscalem pecuniam . . . subripuerit . . . seu in suos usus converterit, in quadruplum eius pecuniae, quam sustulit, condemnatur.*

Recc. Erv.]

XI. ANTIQUA.

VII, 2, 11.

De tintinabulis furatis.

L. Bai. 9, 11.

Si¹ quis tintinabulum involaverit de iumento vel bove, solidum reddat; de vacca tremisses duos, de¹ verbicibus vel quibuscumque [pecoribus tremisses singulos] cogatur exolvere.

Recc. Erv.]

XII. ANTIQUA.

VII, 2, 12.

De instrumentis mulini furatis.

Si² quis de mulinis aliquid involaverit, quodquod furatum est restituat, insuper et componat, sicut de aliis furtis lege tenetur, et extra hoc C flagella suscipiat.

10 Recc. Erv.]

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VII, 2, 13.

De damno furis.

Cuiuslibet³ rei furtum et quantalibet pretii extimatione taxatum ab ingenuo novies, a servo vero sexies ei, qui perdidit, sarciat, et uterque reus C flagellorum verberibus coerceatur. Quod si aut ingenuo desit, unde componat, aut dominus componere pro servo non adnat, persona, que se furti contagio sordidavit, servitura rei domino peremitter subiacebit.

Recc. Erv.]

XIII. ANTIQUA.

VII, 2, 14.

Ut fur captus perducatur ad iudicem, et ut ingenuus cum servo faciens furtum unam compositionem exolvant.

20 Fur⁴, si captus fuerit, perducatur ad iudicem, ut ingenuus in novecuplo sublata

VII, 2, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. 7. (8. 15. 20). — L 1. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. || L 2. tintinab- hic et infra E. V 2. *alii.* || L 3. involaverit] tulerit V 15. bove] bovem R 2; boves E 1; vove V 7; de bove E 2; de bove V 3. 5. 6. || L 4. verbicibus] ita R. V 3. 7; berbicibus E 1. V 1. 6; virbicibus E 2; vervicibus V 2. 5. 8. 15. 20. *Pith.*; arietibus *Mad.*

25 VII, 2, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. 7. (8. 15. 20). — L 6. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 8. 15; *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6; PLS CNDS REX V 20. || L 7. strumentis E 1. molini E 1. V 2. *alii.* || L 8. molinis E 1. V 2. 3. *alii.* quodquod] ita R 1. E 1; quitquit V 3; quod *ceet.* est *deest* R 1. insuper et] et *deest* V 1; et insuper V 3. 6. || L 9. teneatur E 2. hoc] hec V 2.

30 VII, 2, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. 7. (15). — L 10. FL. — REX] *des.* E 1. V 4; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. V 3; CH V 6; CHNS V 7; RCDS E 2. V 2. 5. *Pith.*; RECAREUS V 1. || L 11. dampno V 1. 2. *alii.* || L 12. quantumlibet R 2; quantamlibet V 7. extimatione] ita R. E 2. V 1. 6. 7; existimatione E 1; estimatione *ceet.* || L 13. nobis R 2. E 2. sarciat] R 1; sartiatur E 1. V 7; sarciet V 2. et] ut R 2; *deest* E 2. et — coerceatur *des.* V 3. C flag. — coerceatur] C flagella suscipiat V 4. || L 14. coerceatur R 1. E 2; coerceatur V 1. 6. ingenuo desit] ingenuus non habuerit V 2; ingenuo non aburit E 2. || L 15. adnat] ita R 1. E 1; annuat *ceet.* se *deest* R 2. contagione R 2. || L 16. peremitter V 1. 6. subiaceat V 3.

40 VII, 2, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (15). — L 17. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 2. 7; A. NOVITER V 3; *deest* R 2. E 2. V 4. 6. 15; PLS GLS RCDS REX V 5. *Pith.*; FLAVIUS GLORIOSUS RECAREUS REX V 1. || L 18. perducatur *corr.* deducatur V 6. et ut — exolvant *des.* R. || L 20. ut] ita ut V 1. 2. 6. *Pith.* in *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 3. 6. 7. *Pith.* novecuplum V 2. 6; novecuplos V 7.

1) Praeter Legem Baiuv., ubi haec lex ex Codice Euriciano recepta legitur (v. l. rest. 8, p. 30), cf. etiam L. Burg. 4, 5; L. Sal. 27, 1, 2; Ed. Roth. c. 289. Cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' I, p. 301. 2) Cf. L. Sal. 22, et infra VIII, 4, 30. 3) Chindasvindus 45 hanc legem sequenti antiquae legi substituere voluisse videtur. Reccessvindi autem iureconsulti, qui codicem composuerunt, utramque legem receperunt. 4) Lex in Codice Euriciano exstitisse videtur, unde auctores Legis Baiuvariorum hauserunt caput 9, 1: Si quis liber aliquid furaverit, qualemcumque rem niungeldo componat, hoc est novem capita restituat. Cf. supra p. 290 n. 3.

VII, 2, 14. *Recc. Erc.*] restituat, et extensus publice coram iudicem C flagella accipiat. Quod si non habuerit, unde componat, careat libertatem, illi serviturus, cui furtum fecerit. Servus autem sexcupli compositionem cogatur exolvere et C flagella ante iudicem extensus accipiat. Ipse vero in custodia a iudice teneatur, quousque dominus eius pro eo admonetur, ut pro servo suo componere non moretur, aut si certe distulerit, eum pro crimine cui malum fecit tradere non moretur. Id denique in hac lege servandum est, ut, si¹ servus et ingenuus seu servi et ingenui unum animal aut quancumque unam rem pari consensu furaverint, unam compositionem exolvant, id est, ingenuus medietatem novecupli, et servus idemque medietatem sexcupli, flagella tamen secundum superiorem ordinem² accepturi. Nam et de maiori summa furti, a servo et ingenuo vel a servis et ingenuis facta, predicta forma servabitur; et quem admodum superius constitutum est, ante iudice flagellandi sunt.

VII, 2, 15. *Recc. Erc.*]

XV. ANTIQUA.

Si fur se gladio vindicans occidatur.

Fur³, qui per diem gladio se defensare voluerit, si fuerit occisus, mors eius si nullatenus requiratur.

VII, 2, 16. *Recc. Erc.*]

XVI. ANTIQUA.

Si fur nocturnus, dum capitur, occidatur.

L. Bai. 9, 5. [Fur⁴ nocturnus captus in furtum, dum res furtivas secum portare conatur, si fuerit occisus], mors eius nullo modo vindicetur. 20

VII, 2, 14. *L. 1.* et *deest V 2.* coram iudicem] *ita R 1. 7; des. E 2; coram iudice cett.* accipiat] *ita R 1. E 1. V 3. 7; suscipiat cett.* ¶ *L. 2.* libertatem] *ita R. E. V 7; libertate cett.* fecit *E 1. l. 3.* compositionem] *solutionem E 1. V 6; solutione V 7; exolutionem V 3.* ante iudicem *des. V 4. l. 4.* in custodiam ad iudice *V 7.* quousque — admonetur *des. E 1. ¶ L. 5.* suo *deest V 2. 7.* moretur] *recuset V 4. ¶ L. 6.* malum] *dolum V 1.* moretur] *desistat V 2.* Id denique] *Idque V 2. 25 l. 7. et] aut V 2. et] aut V 2. ¶ L. 8.* consensum *R 1. V 3.* id est — sexcupli *des. V 4. ¶ L. 9.* idemque] *idem V 1. 2. 4. 6. Pith.; deest V 3. ¶ L. 10.* superiore *E 2.* ordine *R 1. E 2; legem V 7.* maiori] *ita R 2. V 2. 7; maioris R 1. V 6. Pith.; maiora E 1; maioribus E 2; maiore cett. ¶ L. 11.* vel a] *unam R 1; vel E. V 1. 2. 6. 7. Pith. ¶ L. 12.* iudice] *ita R; iudicem E. V.*

VII, 2, 15. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15).* — *L. 13.* ANTIQUA] *deest R 2. V 1. 4. 30 6. 15; ANTIQUA NOVITER V 3. ¶ L. 15.* per diem *des. R 2.* se gladio *V 1. 2.*

VII, 2, 16. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20).* — *L. 17.* ANTIQUA *deest R 2. V 1. 3. 4. 6. 8. 15. 20. ¶ L. 19.* furtum] *ita R. V 7; furtu E; furto V. ¶ L. 20.* mors eius *des. R 2. V 1. 5.* nullo modo] *nullatenus V 2. 6; non V 4.*

1) *Ad hanc sententiam spectant verba capituli 4: secundum superiorem legem.* 2) *Supra 36 l. 1 et 3.* 3) *Hæc lex, ab auctoribus Legis Baiuvariorum omissa, et sequens, ab eis recepta (9, 5), utraque haud dubie Enriciana, ex antiquioribus fontibus iuris Romani, non ex Legge Romana Alarici, haustæ sunt. Cf. Leges XII tabularum VIII, 12. 13: Si nox furtum faxsit, si im occisit, iure caesus esto, luci . . . si se telo defendit; Ulpianus Ad edictum lib. VIII. in Collatione legum Mos. et Rom. 7, 3, 2: furem nocturnum, quem lex XII tabularum omnimodo permittit occidere, aut diurnum, quem aequæ lex permittit, sed ita demum, si se telo defendat; Pauli Sent. V, 23, 9 (Coll. 7, 2, 1): Si quis furem nocturnum vel diurnum, cum se telo defenderet, occiderit, hæc quidem lege (sc. Cornelia) non tenetur; similiter Gaius l. VII. Ad edictum provinciale, Dig. IX, 2, 4 § 1; v. 'N. Arch.' XXIII, p. 457 sq.; cf. Cod. Eur. l. rest. 4, supra p. 29; L. Burg. 27, 8; L. Sax. 32; H. Brunner, 45 'D. Rechtsy.' II, p. 483; infra VIII, 1, 13.* 4) *V. n. 3.*

Recc. Err.]

XVII. ANTIQUA.

VII, 2, 17.

De male tractatis et indebite contractis rebus, et ut tantum de illa re compositio fiat, que fuerit ablata.

Si quis res aut vestimenta aliena male tractaverit aut in itinere constitutum in aliquod contigerit vel furtim ei quodcumque tulerit, non pro omni sarcina solutionem implere cogatur, sed de hoc, quod furtim abstulit vel male tractavit, secundum leges componere non moretur.

Recc. Err.]

XVIII. ANTIQUA.

VII, 2, 18.

De his, que a diversis naufragiis rapiuntur.

7. Rom. Vis.
Faul. [10
V, 3, 2.

Quidquid¹ ex incendio, ruina vel naufragio raptum fuerit, et aliquis ex hoc quidquam ab alio suscepit sive celaverit, in quadruplum reformare cogatur.

Recc. Err.]

XVIII. ANTIQUA.

VII, 2, 19.

De hereditate et successoribus furis.

Si² quis furi mortuo in hereditate aut ex testamento aut ex sanguinis propinquitate successerit, quia crimen cum fure defecit, penam quidem non sustineat, sed

VII, 2, 17. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). (7 *omisi* XVII. ANTIQUA *praebet, reliqua desunt*). (15). — L. 1. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 4. 15. || L. 2. De male — tantum *des.* V 2. tractatis] tractis E 1; factis E 2. V 1. 4. 5. 6. *Pith.* || L. 3. que fuerit] quem furti R 1; que fuit R 2; que fuerat E 1. ablata] sublata V 1. 2. 5. || L. 4. res] rem R 1. vestimenta] testamenta V 2. male *deest* V 2. in aliquod] ita R. E; mali quid V 1; in aliquo *cett.* || L. 5. contingerit E 2. furtim] furtum V 1. tulerit] sustulerit *Pith.* omnia R 2. sartina R 1. || L. 6. de hoc] hoc E 2. V 1; de eo R 2. abstulerit V 3. legem E 2. *Pith.* leges componere *des.* V 1.

VII, 2, 18. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 20). — L. 8. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 4. || L. 9. que] qui E 1. V 1. a diversis] adversis R. V 2; a diversis *rad. corr.* adbersis E 2. L. 10. ex] de V 1. 2. *Pith.* ruine R 2. naufragium R 1. raptum] captum R 2; factum E 2. aliquis] aliquid E 1. V 1. || L. 11. quidquam] ita R; quippiam V 2; quicquam *cett.* alio] ita R. E. V 2. 3. *Pith.*; aliquo *cett.* reformare cogatur] reformetur E 1.

VII, 2, 19. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 20). — L. 12. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. || L. 13. successionibus R 2. E 2. V 2. || L. 14. fure V 1; furem V 3. hereditate] ita R. E. V 2. 6; hereditatem *cett.* propinquitatem R 2. || L. 15. cum furem R 2. deficit V 1.

1) *Scripta est lex ad exemplum Pauli Sent. V, 3, 2: Quidquid ex incendio, ruina, naufragio . . . raptum, susceptum suppressumve erit, eo anno in quadruplum eius rei, quam quis suppresserit, celaverit, rapuerit, convenitur, postea in simplum. Quae Paulus ex edicto praetoris hausit; cf. Dig. XLVII, 9, 1 pr. Legem nostram iam Euricus tulisse videtur, qui etiam c. 280 (= L. Vis. V, 5, 3) poenam quadrupli pro rebus ex incendio furatis constituit; cf. supra p. 7. 2) Cf. supra V, 6, 6 et p. 233, n. 3; VI, 1, 7 et p. 256, n. 2; O. Stobbe in Bekker et Muther, 'Jahrbuch' V, p. 297 sq. 326 sqq.; Lewis, 'Succession des Erben in die Obligationen des Erblassers' p. 156 sqq. Visigothi in hac re leges Romanas secuti esse videntur. Cf. Gai Inst. IV, 112: est enim certissima iuris regula ex maleficiis poenales actiones in heredem nec competere nec dari solere, veluti furti . . .; Dig. XLVII, 1, 1 pr.: Civilis constitutio est poenalibus actionibus heredes non teneri nec ceteros quidem successores; ideo nec furti conveniri possunt; sed . . . ad exhibendum actione teneri eos oportet, si possideant. . . . Item condictio adversus eos competit; v. Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p. 66. 755 sq.*

VII, 2, 19. *Recc. Erv.*] *damnum satisfactionis exolvat, quod fur, si vixisset, fuerat soluturus. Si autem maius est damnum quam hereditas, faciat cessionem*.*

*) *V 3 add.*: qu[antu]m creditas evenerit; *V 20 add.*: quantum de hereditate invenerit.

VII, 2, 20. *Recc. Erv.*]

XX. ANTIQUA.

De his, qui fures aut reos captos excusserint.

Si quis furem captum aut reum alicui excusserit, si maioris loci persona est, extensus coram iudicem pro sola presumptione C flagella suscipiat et quem excussit representare cogatur. Quod si alter eum prendiderit, cuius causa non est, de ea compositione, quam fur facere poterat, pro labore suo quartam partem accipiat. Si autem fur inventus non fuerit, iam tunc et penam furis qui hunc excussit perferat et tantum de suo ipse componat, quantum fur, quem excusserat, convictus satisfacere potuerat. Si certe minor persona fuerit et furem representaverit, pro presumptione sola et ipse C flagella suscipiat. Si autem fur inveniri non potuerit, et penam furis et damna ipse sustineat*. Nam si preter furem alterius criminis quicumque reum excusserit, similiter C flagella extensus accipiat; et si eum invenire vel presentare nequiverit, eidem continuo vindictae subiaceat, quam reum illum, qui excussus est, legalis sanctio pati demonstrat**. Si vero servus domino nesciente ista commiserit, pro presumptione CC flagella suscipiat et quem excussit representet. Quem si non presentaverit, dominus eius, si voluerit, pro eo summam compositionis exolvat; quod si componere noluerit, iuxta crimen admissi servum aut pro damno aut pro supplicio tradat.

*) *Mad. add.*: quantum fur, quem excusserat, convictus satisfacere potuerat.

**) *V 4. 8. addunt*: De vindicta vero soluta a presuntore aut reo alter, qui cepit, quartam partem accipiat.

VII, 2, 21. *Recc. Erv.*]

XXI. ANTIQUA.

Si servus domino vel conservo fecerit furtum.

Si servus domino suo vel conservo aliquid involaverit, in domini potestate consistat, quid de eo facere vellit; nec iudex se in hac re admisceat, nisi dominus servi fortasse voluerit.

VII, 2, 19. *l. 1.* damni satisfactionem *V.* quod *corr.* quam *V 6.* fur] vir *V 1.* solviturus *R 2.* *l. 2.* maior *E 2.* quam] quod *V 3.* || *l. 3.* quantum cred.] quam *perperam pro* quantum *V 3.*

VII, 2, 20. *Codd.* *R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8).* — *l. 4.* ANTIQUA] *deest R 2. E 1. V 1. 2. 6;* *FLS GLS RCDS REX V 5. Pith.;* *FLS CNDS V 3.* || *l. 5.* qui] quicum *R 1.* || *l. 6.* excusserint *R 1.* || *l. 7.* et extensus *R 2.* iudicem] *ita R;* iudice *cell.* pro sola presumptione *des. R 2.* presumptionem *R 1.* || *l. 8.* alter eum] alterum *R 2;* aliter eum *V 3.* prendiderit] *ita R. E;*prehendiderit *cell.* ea] *ita R. E. V 1. 2. 3. Pith.;* eadem *alii.* || *l. 9.* poterat] *ita R 1;* poterit *R 2;* potuerit *E 2. V 2;* potuerat *cell.* Si] *Sin E 1.* || *l. 10.* hunc] illum *R 2.* || *l. 12.* presentaverit *R 2. E 2. V 1. 2. 3. 4. Pith.* presumptionem solam *R 2;* presumptione sua *V 4.* || *l. 13.* furem invenire *E 2. V.* || *l. 14.* ipse *deest V 2.* sustineat] suscipiat *R 2.* || *l. 15.* similiter] et ipse *add. V 2.* extensus accipiat] suscipiat *V 2.* || *l. 16.* reum] rem *R 1.* || *l. 17.* legalis s.] legali sanctione *E 2. 40* sancio *R 1.* pati] :; peti *E 2;* *deest V 3.* || *l. 18.* presumptionem *R 2;* presumptione sola *E. V 1. 2. CC]* docenta *R 2;* ducenta *V 1.* suscipiat] sustineat *V 4.* excusserat *E 1. V 3.* representet] presentet *E 2. V 1.* || *l. 19.* dominus — voluerit *des. R 2.* || *l. 20.* iuxta *E 2.* admissi] *ita R 1. V 1;* admisissi *R 2;* admisi *E 1;* amissi *E 2;* admissum *cell.*

VII, 2, 21. *Codd.* *R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 20).* — *l. 25.* ANTIQUA *deest R 2. V 1. 4. 45* *6. 20.* || *l. 26.* domino suo *V 2;* in domino *V 1.* conservo suo *E 2. V 1.* faciat *E 1.* || *l. 27.* domino vel conservo suo *V 2.* involaverit *E 2.* || *l. 28.* quid] quod si *V 3.* vellit] *ita R. E 2;* voluerit *cell.* se *deest E 1;* in hac re se *V 2.* rem *R 1.* servi *deest R 2.* || *l. 29.* forte *V 4.*

Recc. Erv.]

XXII. ANTIQUA.

VII, 2, 22.

Infra quod tempus fur captus iudici presentare iubetur.

Si quis furem aut quemcumque reum comprehenderit, statim perducatur ad iudicem. Ceterum sue domui amplius quam una die aut nocte eum retinere non audeat. Si quis contra hoc fecerit, quinque solidos pro sola presumptione iudici cogatur exolvere. Et si servus hoc sine domini conscientia fecerit, C flagella suscipiat. Si vero servus cum domini voluntate id commiserit, compositio redundet ad dominum; ita ut, si honestioris loci persona est, X solidos iudici cogatur exolvere, ex quibus medietatem sibi iudex usurpet et aliam medietate illi det, qui damnum noscitur pertulisse.

Recc. Erv.]

XXIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VII, 2, 23.

Si furtive alienus quadrupes occidatur.

cf. L. Baiw.
9, 9.

[Si] quis caballum alienum aut bovem vel quodlibet animalium genus nocte aut occulte occidisse convincitur, novecupli compositionem dare cogatur. Quod si convinci non potuerit, quod talia fecerit, sacramenta evidentissime dabit. Si vero hoc servus inmittente domino commiserit, et ex hoc manifestis indiciis invenitur, dominus servi tamquam fur novecupli compositionem implere cogatur. Quod si servus non convincitur, inscribatur, et cum perventus fuerit talia commisisse, aut sexcupli reddat, aut cui damnum fecit serviturus subiaceat. Quod si innoxius fuerit inventus, iuxta quod aliis legibus² est decretum, satisfaciatur petitor domino servi.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE USURPATORIBUS ET PLAGIATORIBUS
MANCIPIORUM.

- I. Si quis mancipium alienum usurpet.
- II. Si servum vel ancillam ingenuus plagiasset detegitur.

VII, 2, 22. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 20). — L. 1. ANTIQUA] *deest* R 2. E 2. V 1. 2. 6; PLS GLS RECESSVINDUS REX V 20. || L. 2. quod] quot V 1. iudici pr. iub.] perducatur ad iudicem V 15. presentare iubetur] ita R. E 2; presentare debetur V 1; presentari debeat V 4; presentetur V 2; presentari iubetur *cell.* || L. 3. comprehenderit R 2. E 2. || L. 4. uno R 2. diem *corr.* die E 2. aut una nocte V 2. nocte R 1. cum *deest* V 3. || L. 5. hoc] hec V 2. solidus R 2; sold E 1. || L. 6. Et si — suscipiat *des.* V 2; *valde turbata praebet* V 3. conscientia domini R 2; c. d. sui E 2. V 1. || L. 7. redundetur R 2. || L. 8. ut *deest* R 1. honestioris] honestior *corr. al. m.* honestior R 1; onestiores E 2. decem solidus R 2; X solds E 1. cogatur exolvere] persolvat V 4. L. 9. alia R 2. medietate R 1. || L. 10. dinoscitur E 1.

VII, 2, 23. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15). — L. 11. FL. — REX] *des.* E. V 2. 6; ANTIQUA V 8. 15. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECESSVINDUS V 3; RCHDS V 4; RCDS V 5. *Pith.*; RECAREUS V 1. || L. 13. colibet R 2; quolibet E 2. animalium] alium V 4. furtim nocte V 4. nocte occidisse convincitur occulte V 2. || L. 14. compositione R 2. L. 15. talia non fecerit R 2. E. V 3. 4. sacramenta] sacramenti *se* R 1; sacramentum V 1. evidentissima E. V 2. 3. dabit R 1. || L. 16. inmittente E. ex *deest* V 2. || L. 17. compositione R 1. implere cogatur] exsolvat R 2. V 4; dare cogatur V 2; exolvere cogatur V 15. || L. 18. inscribatur] scribantur E 2; discribatur V 3. et] set V 1. perventus] ita R. E. V 3; inventus *cell.* aut sexcupli redd. *des.* V 3. sexcuplo R 2; sexcuplum V 1. 2. || L. 19. aut — subiaceat *des.* R 2. fecerit E 2. ipse serviturus E 2. V. si *deest* V 1. innoxius] ita R 1. E 1; innoxius V 1; innox *cell.*

TIT. III. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 2. — L. 23. alium R 1. || L. 24. detegatur R 1. *Pith.*

1) *Recessvindus* hanc constitutionem antiquiori Codicis Euriciani legi substituisse videtur (*cf. l. rest. 7, supra p. 30*), unde primam sententiam recepit L. Baiw. 9, 9. 2) *Cf. VI, 1, 5.*

Recc. Erv.] III. De ingenuorum filiis plagiatis.

III. Si servus alienum plagiaverit servum.

V. Si servus ingenuum plagiaverit domino inperante.

VI. Si servus ingenuum plagiaverit domino nesciente.

VII, 3, 1. *Recc. Erv.*]

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

5

Si quis mancipium alienum usurpet.

Quicumque¹ ingenuus mancipium usurpaverit alienum, eiusdem meriti mancipium alterum cum eo compellatur domino reformare. Si vero servus hoc fecerit, ipsum mancipium domino reddat et C flagella suscipiat. Quod si usurpatum mancipium prestum non fuerit, dominus servi eiusdem meriti mancipium illi domino det, qui 10 mancipium amisit, donec qui ablatas est restituatur; et sic ille, qui pro eo datus fuerat, serviturus domino reformetur.

VII, 3, 2. *Recc. Erv.*]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servum vel ancillam ingenuus plagiasset detegitur.

Si quis ingenuus servum alienum vel ancillam plagiaverit, quattuor servos aut 15 ancillas domino vel domine reformare cogatur et C flagellis publice verberetur. Quod si non habuerit, unde conponat, ipse subiaceat servituti.

VII, 3, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

De ingenuorum filiis plagiatis.

Qui² filium aut filiam alicuius ingenui vel ingenue plagiaverit aut sollicitaverit 20 et in populo nostro vel in alias regiones transferri fecerit, huius isceleris autor patri aut matri fratribusque, si fuerint, sive proximis parentibus in potestate tradatur; ut illi occidendi aut vendendi cum habeant potestatem, aut, si voluerint, compositionem

L. 2. alienus R 1. || L. 4. sciente R 1.

VII, 3, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 20). — L. 5. FL. — REX} des. 25*
V 3; FL. GLS REX E 2 (in margine). V 1; FLS CHS REX V 4; ANTIQUA V 15. RECC.] RECCODUS
R 1; RECESSVINTHUS R 2; RCDS V 1. 5. 6. 20. Pith.; RECD E 1; RECTS E 2. || L. 6. usurpet]
usurpaverit R 2. V 16. || L. 7. alienum usurpaverit E 1. || L. 8. compellatum domino reformare co-
gatur V 1. hoc servus V 2. || L. 9. manc. illi domino V 2. || L. 10. prestum] ita R; presentatum
V 2. 4. 8; inventum V 16; preses E 2; presens cett. illi det domino V 2. || L. 11. admisit R 1. 30
sic deest V 16. datus] donatus V 1. 2. Pith.

VII, 3, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — L. 13. FL. — REX} des.*
E 1. V 2; ANTIQUA V 15. 16. 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CHDS V 8; CHS V 4;
RCDS V 3; GLS RCDS V 5. 6. Pith.; GLS REDS E 2; GLORIOSUS RECAREUS V 1. || L. 15. pla-
gaverit, et sic saepius plaga- pro plagia- V 1. servos vel ancillas V 1; servos vel quattuor ancillas V 2. 35
L. 16. domino domineve V 1. Pith.; domino dāve (sic!) V 2. flagella E. || L. 17. servituti] servi-
turus R 2.

VII, 3, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16). — L. 18. ANTIQUA deest R 2.*
V 1. 2. 5. 6. 15. 16. || L. 21. populo nostro] ita R. E. V 2; populo V 3; populos nostros cett. in
alias] alias E 2. transferre R 2. fecerit] preceperit R 2. in huius E 1. isceleris] ita R 1. E 2; 40
sceleris cett. autor] ita R 1; auctor cett. || L. 22. fratribus qui E 2. fuerit E 2. tradantur R 1.
L. 23. potestatem habeant E 1. voluerint] non habuerint R 1.

1) De furto usus hac lege agitur, sequenti de furto ipsorum mancipiorum. 2) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IX, 14. Interpr.:* Hi, qui filios alienos furto abstulerint et ubicumque transduxerint, sive ingenui sive servi sint, morte puniantur.

Recc. Erv.] homicidii ab ipso plagiatore consequantur, id est solidos CCC¹; quia VII, 3, 3. parentibus venditi aut plagiati non levius esse potest, quam si homicidium fuisset admissum. Quod si eum ex peregrinis ad propria potuerit revocare, plagiator CL solidos, hoc est medietatem homicidii, exolvat, aut si non habuerit, unde conponat, ipse subiaceat servituti.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VII, 3, 4.

Si servus alienum plagiaverit servum.

Si servus servum plagiaverit alienum domino nesciente, servus, qui hoc fecerit, CL flagella coram iudice extensus accipiat; et sic etiam postmodum qui plagiatus est domino reformetur. Ille vero, cuius servus plagiatus fuerat, mercedem capture a plagiatoris domino non requirat; ita tamen, ut, si fortasse qui plagiatus est tarde repperiatur, plagiatoris dominus alium eiusdem meriti mancipium aut etiam eundem plagiatorem ei, cuius servus vel ancilla plagiata est, dare compellatur, tandiu sibi serviturum, quamdiu suus servus aut ancilla ei restituatur; et ita ille postmodum domino reformetur.

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA.

VII, 3, 5.

Si servus ingenuum plagiaverit domino inperante.

Si servus ingenuum plagiaverit ex domini iussione, ipse dominus compositionem, que est de ingenuis constituta, compellatur implere; ita ut dominus C publice flagella suscipiat, et servum iussa domini complentem molestia non contingat.

Recc. Erv.]

VI. ANTIQUA.

VII, 3, 6.

Si servus ingenuum plagiaverit domino nesciente.

Si servus sine conscientia domini sui ingenuum plagiaverit, parentibus plagiati sine aliqua dilatione tradatur, ut quod de eo facere voluerint in eorum consistat

25 VII, 3, 3. l. 1. ab ipso] alii pro R 2. consequantur] conse]. (*in fine paginae*) R 1; consequatur R 2. id est] in E 2. solidos] *hic et infra* sold E 1; solids E 2. CCC] quingentos V 3. *Pith.* (*in margine*); D V 4. 6. quia] qua R 1. || l. 2. vinditi R 2. || l. 3. ad propria] ad propriam regionem *Pith.* potuerit *deest* R 1. || l. 4. CL] centum quinquaginta R 2; CCL V 3. 4. 6. *Pith.* (*in margine*).

VII, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 6. ANTIQUA] *deest* R 2. F 1. 2. 5. 15. 16. 20; ANTIQUA NOVITER F 3. || l. 7. servus alienus E 2. servum a. pl. servus R 2. || l. 10. cuius servus] qui R 1. || l. 11. non *deest* V 2. 8. || l. 12. mancipium] servum V 4; mancipium, *superscr.* servum E 2. || l. 13. plagiatorem] *deest* R 2; plagiatore E 2. ei *deest* R 2. servum R 1. vel] aut *Mad.* plagiata] plagiatus V 16. compellatur] cogatur V 2. || l. 15. domino suo *Mad.*

35 VII, 3, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 16. 20). — l. 16. ANTIQUA] *deest* R 2. F 1. 8. 16. 20. || l. 18. plagiaverit] alienum domino nesciente servus ingenuum plagiaverit *add.* R 1. et ex d. E 2. iussionem R 1. || l. 19. compellatur — contingat] *pro his verbis* compellatur — reformetur *ex legis prioris fine repetit* V 3. implere] exsolvere F 16. flagella publice E 1. || l. 20. complentem] compellentem R 1; complectentem E 2; complecte E 1.

40 VII, 3, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 21. ANTIQUA] *ita* R 1. E. F 2. 5. 8. *Pith.*; ANTIQUA NOBITER V 3; *deest* R 2. V 1. 4. 6. || l. 23. conscientia d. sui] domini conscientia R 1; scientia d. s. V 15. || l. 24. consistat] constat V 2.

1) *Ita semper antiquiores Legis Visigothorum formae de quantitate compositionis referunt; perperam de hac re viri docti disseruerunt, editionibus inferiorem formam praebentibus fulli;*
45 v. ex. gr. Wilda, 'Strafrecht' p. 427 sqq.; Dahn, 'Studien' p. 174 sq. Cf. *infra* VIII, 4, 16.

VII, 3, 6. *Recc. Erv.*] arbitrio. Quod si qui plagiatus est reduci potuerit, et dominus pro servo componere vellit, libram auri pro iniuriam ingenui dabit.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE CUSTODIA ET SENTENTIA DAMNATORUM.

- I. Si iudex pro crimine interpellatus postea contemnatur. 5
- II. Ut comes iudici auxilium prebeat pro comprehendendis in crimine accusatis.
- III. Si carcerem quis frangat aut custodi persuadeat.
- III. De tollendis commodis ab his, qui in custodia retinentur.
- V. Si iudex criminibus favens criminis absolvat.
- VI. De damno iudicis criminis indebite absolvantis. 10
- VII. Ut reus non in absconso, sed publice percipiat sententiam legis.

VII, 4, 1. *Recc. Erv.*] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si iudex pro crimine interpellatus postea contemnatur.

Si¹ quis pro furtum* interpellaverit iudicem et eum contemnens postea sine conscientia eius aliquid a reo in compositionem acceperit, pro presumptione sua 15 v solidos iudici invitus exolvat**. Quod si hoc servus sine domini conscientia fecerit, c flagella suscipiat, et dominus servi nullam molestia pertimescat. Nam si cum domini hoc fecerit voluntate, ipse dominus compositionem superius comprehensam compellatur exolvere.

*) V 4. 8: crimine; V 2: furto vel aliquo crimine. 20

**) V 4. 8 addunt: et quod definitum est non valeat.

VII, 3, 6. l. 1. arbitrium R 1. || l. 2. vellit] ita R. E 2; voluerit V 1. 2. 4. Pith.; velit celt. iniuriam] ita R; iniuria celt. ingenui dabit] ingenuo dabit V 16; dabit parentibus plagiati V 4. 8. dabit] davit E 2; dabit e corr. E 1.

TIT. IV. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 3. SENTENTIAM R 1. 25

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. 5. — l. 5. interpellatur R 2, ubi postea cont. desunt. condemnatur R 1. || l. 6. comis E 1. comprehendendis R 2. E 2. in cr. accus. des. R 2. l. 7. custodi] custodia R 2. E 2. persuadat R. || l. 8. in deest R 1. E 2. retinentur] detinentur R 2. l. 9. favens R 2. E 2. || l. 11. in absconso] absconse R 1. V 2. percipiat] recipiat E 2. sententia R 2. E 2. legis deest R 2. V 5. Pith. 50

VII, 4, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16). — l. 12. FL. — REX] des. E 2. V 2. 3; ANTIQUA V 15. GLOR. deest V 6. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECD E 1; RCDS V 1. 5. 6. Pith.; CHS V 4. || l. 13. interpellatur et postea e. V 16. condemnatur R 1. V 1. || l. 14. furtum] ita R 1. E 2; furtu E 1; furto celt., exceptis V 4. 8. || l. 15. conscientiam R 1. aliquid] adliquid R 1. a reo — acceperit] acceperit a reo in compositionem E 1; dare seo 35 in comp. acc. E 2; dederit vel ab eo in comp. acc. V 1. 2. Pith. || l. 16. domini] ita R. E. V 2. Pith.; domini sui celt. || l. 17. nulla E 2. molestia] ita R. E 2; molestiam V 3. Mad.; calumniam E 1. V 1. 2. 4. 5. 8. 16. Pith. || l. 18. hoc fecerit vol.] ita R. E 1; vol. id fecerit V 2; vol. hoc fecerit celt.

1) Lex substituta esse videtur antiquiori, quae omnino compositiones extra iudicium fieri 40 vetuit. Ad cuius legis Eurici exemplum scriptae videntur L. Burg. 71, 1: Si quis inconsciis iudicibus de furto, quod ipsi factum est, crediderit componendum, poenam, quam fur subiturus erat, ipse suscipiat, et L. Baiuv. 9, 16: Ut nemo de probato furto compositionem ausus sit accipere, nisi ante iudicem suum iudicetur. Si autem praesumpserit hoc facere et celaverit iudici suo, tunc latronis culpa subiacet; cf. etiam Pactus Childeberti c. 3, LL. Cap. I, p. 5: 45 Si quis furtum suum invenerit et occulte sine iudice compositionem acceperit, latroni similis est.

Recc. Errv.]

II. ANTIQUA.

VII, 4, 2.

Ut comes iudici auxilium prebeat pro comprehendendis in crimine
accusatis.

Quotiens Gotus seu quilibet in crimine, aut in furtum aut in aliquo scelere,
5 accusatur, ad corripendum eum iudex insequatur. Quod si forte ipse iudex solus
eum comprehendere vel distringere non potest, a comite civitatis querat auxilium,
cum sibi solus sufficere non possit. Ipse tamen comes illi auxilium dare non
moretur, ut criminis reus insultare non possit.

Recc. Errv.]

III. ANTIQUA.

VII, 4, 3.

10 Si carcerem quis frangat aut custodi persuadeat.

Si¹ quis carcerem fregerit aut custodi persuaserit, vel ipse carcerarius aut
custos eos, quos conpeditos habuit, sine iudicis iussionem aliqua fraude laxare pre-
sumserit, eandem penam vel damnum, quod ipsi rei fuerant excepturi, sustineat.

Recc. Errv.]

III. ANTIQUA.

VII, 4, 4.

15 De tollendis commodis ab his, qui in custodia retinentur.

Iudex, si aliquos in custodia tenuerit, vel hii, qui reos capiunt aut custodiendos
accipiunt, ab his, quos in custodia miserint innocentes, catinatici nomine nihil
requirant nec pro absoluteione eorum aliquid beneficii consequantur. Quos vero
culpabiles in custodia tenuerint, per singulos, quos capiunt, singulos tremisses sibi
20 presumere non vetentur. Si vero talis sit fortasse condicio, ut ille, qui captus

VII, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 14. 16). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2;
FLS GLS REDS REX E 2; *deest* R 2. E 1. V 1. 3—6. 14. 16. || l. 2. comis E 1. auxilii iudicis
V 1. ausilium R 2. E 2, et *ita infra* E 2. criminum E 1. || l. 4. Gothus E 1. seu quilibet] seu
quislilbet E 1. V 1. 2; seu bere quolibet E 2. furtum] *ita* R 1. E 2; furtu E 1; furto *cell.* aut in
25 aliquo] aut in alico R 2; vel in alico E 2. iscelere R 1. || l. 5. accusator E 2. ad] et E 1; ut V 3.
iudex solus eum insequatur R 2. insequatur — iudex *des.* V 1. solus] solum V 2. || l. 6. potest]
potuerit R 2. a comite] ad comitem V 2. 3. || l. 8. insultare ei non V 2.

VII, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 9. ANTIQUA] *ita*
R 1. E 1; *deest* R 2. E 2. V 1—6. 8. 20. || l. 10. custodem R 2; custodia E 2. persuadat E 2; per-
30 suaserit V 1; suaserit V 4. || l. 11. custode R 2; custodia V 1; custodia (a *al. atram. post add.*) E 2.
vel ipse] *ita* R. E. V 1. 2; aut ipse *alii.* carcerarium E 1. || l. 12. custos R 1. eos] reos R 2; eius
E 1; *deest* V 1. conpeditos] conpeditus R 1; conpetitor R 2; comprehensos V 15. 16. habuit] *ita* R.
E. V 1. 2; habet *alii.* iussionem] *ita* R. E 2; iussione *cell.* aliquam fraudem R 2. laxare *pres.*
falsare *pres.* R 2; laxaberit E 2. || l. 13. penam] compositionem V 4. 8. ipse E 1. V 1; ipsi
35 *corr.* ipse E 2. rei *deest* R 2. fuerint E 1. accepturi E 2. sustineant E 1; s. *corr.* sustineat E 2;
ipse sustineat V 3.

VII, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 14. ANTIQUA] *ita*
R 1; *deest* R 2. E. V 1—6. 20. || l. 16. tenuerit R 1; retinuerit E 1; detinuerit R 2. E 2. V 1. 2.
vel hii] *ita* E 1. V 1; hii *deest* R 1; vel his R 2; vel hi V 2; vel ii *cell.* capiunt] puniunt V 1. aut
40 cust. accipiunt *des.* R 1. || l. 17. ab his] ab eis R 2; ab is E 2. innocentibus V 2; innocentem V 3.
catinatici] *ita* R 1; catonatici E 1. V 2. 6. 15. 16. 20. *Pith.*; catenacii R 2; catina:eiis *corr. al. man.*
catenacii E 2; catenaticis V 5; catenaticii V 1; eunatici V 3; catenati *Mad.* nomine] hominem E 2.
l. 18. absoluteione] solutione R 1; absoluteionem R 2. E 2. beneficio R 2. || l. 19. culpaviles R 1.
tenuerint] *ita* R. E 1. V 3; retinuerit V 1; retinuerint V 2. 5; detinuerint *cell.* per] pro E 1.

45 1) *Lex ad exemplum legis Romanae lata est; cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 2, 2.*
Interpr.: Si de carcere reus fugerit, ab eo, cui est traditus, requiratur; qui si eum non potuerit
praesentare, noverit negligens custos, illius se aut damnum aut poenam qui fugerit subiturum.

VII, 4, 4. *Recc. Err.*] fuerat, ad exolvendam compositionem relaxetur, ipse iudex eandem compositionem compellat impleri. Que cum ad eum, cui debetur, ad integrum ipso insistente pervenerit, pro labore suo decimum consequatur. Si quis amplius, quam nos statuimus, accipere fortasse presumerit, ei, cui abstulit, reddat in duplum.

VII, 4, 5. *Recc. Err.*]

V. ANTIQUA.

5

Si iudex criminibus favens crimosum absolvat.

Si iudex quolibet beneficio corruptus aliquem innocentem occiderit, simili morte damnetur. Si vero eum, qui morti dignus est, crimosum absolverit, septuplo, quantum pro eius absoluteione acceperat, illi, cui erat culpabilis, cogatur exolvere et, de iudiciaria potestate repulsus infamis, a sibi successore iudice dstringatur, ut eum, quem relaxavit, presentet in iudicio, qualiter de crimine convictus penam excipiat, quam meretur.

VII, 4, 6. *Recc. Err.*]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De damno iudicis crimosum indebite absolventis.

Iudex crimoso non parcat pro patrocínio aut amicitia alicuius. Nam si favens criminibus non vindicaverit innocentem et absolverit crimosum, non quidem moriatur aut debilitationem corporis patiatur, sed tam pro homicidio quam pro omni negotio summam compositionis exolvat.

VII, 4, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Ut reus non in absconso, sed publice percipiat sententiam legis. 20

Iudex¹, quotiens occisurus est reum, non in secretis aut in absconsis locis, sed in conventu publice exerceat disciplinam.

Recc. Err.]

V. TITULUS: DE FALSARIIS SCRIPTURARUM.

I. De his, qui regias auctoritates et preceptiones falsare presumerint.

VII, 4, 4. *L. 1. fuerit V 1. ad exolvendam] ita R 1. E 2; ad exolvendam R 2. E 1; ab-* 25
solvendam *V 3; ad solvendam cell. relaxetur — compositionem des. R 1. et ipse R 2. || L. 2. con-*
pellat impleri] *ita R. E 1. V 8; compellatur impleri V 3. 4. 15. 16; cogatur implere cell. Que cum]*
Quem cum *R 1; Quocumque V 2. ad eum] quado E 2. debetur] debitum R 2. insistente pervenerit]*
insistentem venerit *R 1; instante perbenerit E 2. decimum] ·X· nummum V 2. || L. 4. statuimus]*
istabilimus *corr. al. man. istabilimus E 2; stabilimus V 1. 2. fortasse] forte R 2. abstulerit V 3. 16.* 30

VII, 4, 5. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 20). — L. 5. ANTIQUA] ita R 1. E 1.*
V 6. Pith.; deest R 2. E 2. V 1. 2. 4. 5. 16. 20. || L. 6. favens R 2. E 2. || L. 7. beneficio E 2.
L. 8. damnatus R 2. morti] ita R. E; morte V. dignatus R 2. est deest R 1. absolverit] abstulerit
R 2. septuplum E. V. || L. 9. pro] de R 2; per V 1. absoluteionem R 2. E 2. V 1. acceperat] per-
ceperat V 4. culpabilis R 1. || L. 10. repulsus] expulsus V 1. infamis] deest R 1; infamia E 1. V 3. 35
a deest V 3. constringatur V 4. || L. 11. relaxabit R 2. E.

VII, 4, 6. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16. 20). — L. 13. FL. — REX] des.*
E 1. V 6. 16. 20; ANTIQUA NOBITER V 3; ANTIQUA V 15. GLOR. deest E 2. RECC.] RECCDS
R 1; RECESSVINTHUS R 2; RCDS V 2. 5. Pith.; RETS E 2; RCHS V 4; RECAREUS V 1.
L. 15. crimosum R 1. amicitiae R 2. || L. 16. favens R 2. E 2. || L. 17. tam] tamquam R 2; 40
tamen E 2. quam pro omni] tam omni R 1. || L. 18. exolvat] persolvat R 2. E 1.

VII, 4, 7. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. — L. 19. ANTIQUA] ita R 1. E. V 6; deest*
V 1. 2. 3. 4. 5; FLS REX add. E 2. || L. 22. conventū R 1. publico V 2.

TIT. V. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — L. 23. FALSARIIS R 1.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — L. 24. auctoritates] ita R 1; auctoritates cell. 45
presumerint] deest R 2; sunserint E 2.

1) Cf. Dahn, 'Studien' p. 205.

Recc. Err.] II. De his, qui scripturas falsas fecerint vel falsare temptaverint.

III. De his, qui sub nomine regis aut iudicis communitoria falsa sive finxerint sive detulerint.

III. De his, qui testamentum contra viventis voluntatem aperuerint.

5 V. De his, qui voluntatem defuncti celare vel falsare temptant.

VI. Si quisque sibi nomen falsum inponat aut parentes vel genus mutet.

VII. De callide et fraudulenter anterioribus scripturis confectis.

VIII. De callide et fraudulenter posterioribus scripturis confectis.

Recc. Err.]

I. ANTIQUA.

VII, 5, 1.

10 De his, qui regias auctoritates et preceptiones falsare presumserint.

Hi¹, qui in auctoritatibus nostris vel preceptionibus aliquid mutaverint, diluerint, subtraxerint aut interposuerint, vel tempus aut diem mutaverint sive designaverint, et qui [signum adulterinum sculpsierint vel inpresserint: honestior¹ persona mediam
Pauli Sent.
V, 25, 1.
 15 partem suarum facultatum amittat, fisci commodis profuturam; minor vero persona manum perdat, per quam tantum crimen admisit². Quod si contingat illos auditores vel iudices mori, ad quos audientia vel iussio destinata fuerat³, aut episcopo loci aut alio episcopo vel iudicibus vicinis territorii illius, ubi iussum fuerat negotium terminare; liceat et datam preceptionem offerre et eosdem iudices negotium legaliter hac iustissime ordinare.

20 l. 2. sub nomine] suo nomen *R 2.* communitoria *R 2. E 2.* sive finxerint sive det. *des. R 2.* sive finxerint] *ita R 1;* sibi finxerint *E 1. V 2;* sibi finxerint *E 2.* || l. 3. detulerunt *E 1.* || l. 4. aperuerint *deest R 2.* || l. 5. temptant] *deest R 2;* rettemptant *E 1.* || l. 6. quisque] quisquis *R 1;* quicumque *E 2.* vel genus mutet *des. R 2.* || l. 7. fraudulententes *R 1.* scripturis confectis *des. R 2.* l. 8. VIII. — confectis *des. E 2.* scripturis confectis *des. R 2;* confectis *deest R 1.*

25 VII, 5, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16. 18).* — l. 9. ANTIQUA] *ita R 1;* *deest cell.* || l. 10. auctoritates] *ita R 1;* auctoritates *cell.* et] aut *R 2.* presums.] conantur *V 4.* l. 11. Hi] Hii *E 1. V 6;* Si *V 1.* in] sine *V 16.* auctoritatibus] *ita R 1. 2;* auctoritatibus *cell.* vel preceptionibus *des. V 1.* diluerint] demerint *Pith.* || l. 12. subtraxerint *deest R 1.* aut] vel *Mad.* l. 13. adulterinum] alterius *V 3.* sculpsierint] fecerint *add. V 2.* honestior persona] *ita R 1. V 2;*
 30 persona honestior *V 1. 5. 6. 16. 18. Pith.;* honestior *R 2. E. V 3;* honestiores *V 4.* mediam partem] medietatem *V 16.* || l. 14. facultatis suarum *E 2;* facultatum suarum *V.* amittit *V 1.* fisci commodis] *ita R 1. E 1. V 3. 4. Pith. (in marg.). Mad.;* fisco comitis *V 3;* fisco modis omnibus *R 2. E 2. V 1. 2. 5. 6. 18. Pith. (in textu).* || l. 16. vel iudices *des. R 2.* ad] aut *R 1;* *deest V 1.* ad quos] quibus *V 6. Pith.* aut ad alio *R 2.* || l. 17. vicinis territorii] vicinis territorio *E 1. V 1. 6. 18. Pith.;* ministerio
 35 *E 2.* territorii loci illius *V 3. 16.* || l. 18. terminari *R 2. V 1. 2.* eosdem iudices] *ita R. E;* quosdem iudices *V 3;* eisdem iudicibus *V 2. 4;* eorum iudicio *V 1. 5. Mad.;* eorundem iudicio *V 6.* l. 19. hac] *ita R 1. E 2;* ac *cell.*

1) *Auctor legis huius praecepta legis Corneliae testamentariae ante oculos habuit; cf. Pauli Sent. V, 25, 1: Loge Cornelia testamentaria tenentur qui testamentum quodve aliud instrumentum falsum sciens dolo malo scripserit, recitaverit, subiecerit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, quodve signum adulterinum sculpsierit, fecerit, expresserit, amoverit, reseraverit . . . , honestiores . . .* 2) *Eadem poena falsarii instrumentorum statuitur Ed. Roth. c. 243; Capit. Karoli Magni a. 803—813, c. 2, LL. Cap. I, p. 143.* 3) *I. e.: quibus commissum fuerat huius rei iudicium. Aliter Dahn l. c. p. 216.*

VII, 5, 2. *Recc. Erv.*]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui scripturas falsas fecerint vel falsare temptaverint.

Pauli Sent.
V, 25, 1.

Si¹ quis scripturam falsam fecerit aut 'recitaverit' vel subposuerit 'sciens' vel in iudicio protulerit, et qui veram 'subpresserit', subtraxerit, diruperit vel designaverit aut diluerit, quique 'signum adulterinum sculpsit, fecerit' vel 'inpresserit': talium⁵ scelorum rei eorumque conscii, dum fuerint publicati, si potentiores sunt, quartam partem facultatum suarum amittant. Si vero alieno iure debitam scripturam subtraxerint aut vitiaverint, eandem scripturam subtraxisse vel viciasse coram iudice suam professionem depromant; que professio, testibus roborata, perditae vel viciatae scripturae robor obtineat. Quod si evidentissime, quid scriptura continuit, recordare¹⁰ non potuerit, tunc ille, cuius scriptura fuit, habeat licentiam conprobare per sacramentum suum adque per testem, quid ipsa scriptura continuit evidenter; et ita datum veredice testimonium scripturae reparet veritatem. Si vero minor extiterit facultas eorum, quam quod aliis facere conati sunt damnum, ipsi procul dubio cum his, que habere videntur, eius servituti subiciantur, cui fraudem fecisse dinoscuntur. De¹⁵ quarta vero parte, quam dari precipimus, principe hordinante vel iudice tres portiones ille accipiat, qui damnum pertulit vel pati potuerat; quarta vero regie potestati servetur, ut, quid exinde fieri debeat, in arbitrio eius consistat. Humiliores sane vilioresque persone, que talia detecti fuerint commisisse, et iuxta superiorem hordinem conscribere debent professionem, et perpetuo cui fraudem fecerint addicantur ad²⁰ servitutem; insuper autem tam humiles quam potentes persone centenis flagellorum erunt verberibus coercende. Quod si servi hoc fecerint, et eos alieni iuris esse patuerit, illis consignentur perenniter servituri, quibus scripturam subtraxisse aut celasse vel lesisse fuerint adprobati. Quod si iubentibus dominis suis talia fecerint,

VII, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 18. 20). — L 1. FL. — REX] ²⁵
des. E 1; ANTIQUA F 15; NOVITER *add.* F 3. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS E 2.
F 1. 4. 5. 6; CINDAS F 16; GLS CHNS F 2; GLS CNDS F 3. 20. || L 3. supposuerit] celaverit
F 4. insciens R 2. || L 4. iudicium *Pith.* pretulerit E 2. veras R 1; vera V 2. vel subtraxerit
R 1. || L 5. aut diluerit] aut deleverit vel diluerit F 2. quique] quisque F 1. 2; quicumque
Mad.; et quisquis *Pith.* adulterinum] alterius F 3. fecerit *deest* V 3. || L 6. eorumque] eorum ³⁰
quae E 1; eorum qui E 2. conscii] socii R 1; concii E 2. sunt] fuerint V 16. || L 7. facultatum]
rerum *add.* V 6. 18. iure] *ita* R; viro V 16; iuri *cell.* || L 8. subtraxerint — scripturam *des.* F 1.
eandem] *ita* R. E 1. V 2. 6. *Pith.*; eadem V 3; etandem E 2; et eandem V 16. 18. coram iudicem
R 1. || L 9. suam professionem] *ita* R; sua professione E. F. testibus] *ita* R. E 1. V 2. 18;
a testibus *cell.* perditae] *predicte* R 2. *Pith.* || L 10. robor] *ita* R. E 1; rubor E 2; roborem V 6; ³⁵
robur *cell.* recordari R 2. *Pith.* || L 11. potuerit] poterint E 2; potuerint V 1. 2. fuit] fuerit V 16. 18.
L 12. adque] *ita* R; atque E 1. V 3. 15. 18; aut *cell.* per testem] per *deest* V 6. *Pith.* iscriptura R 1.
contineat vel continuit V 5; continebat V 16. et *ita*] reddita R 1. datum] dum E 1. || L 13. veredice]
ita R 1; viridice E 2; veridici E 1; iudici V 18; coram iudice V 16; veridice *cell.* || L 14. aliis]
alii *Pith.* conantur R 2. || L 15. subiaceantur R 2. E 1. dinoscuntur] *ita* R 1; cognoscuntur R 2; ⁴⁰
noscuntur E. F. De quartam vero partem R 2; De quarta vero partem E 2. || L 16. dari precipimus]
ita R 1. E 1. V 6. *Pith.*; dare precipimus R 2; dare precipimus *cell.* principem hordinantem
R 2. ordinante E. F. portiones] partes V 4. || L 17. damnum] dam R 1. potuerit R 2. E 1. quarta
vero parte (*roce parte perperam ad exemplum superioris sententiae repetita*) R 1. || L 18. reseruetur R 1.
Humiles V 1. || L 19. que] qui E 2. V 1; qui *corr.* quq V 6. detecti] *ita* R. E 1. V 1. 2. 6. *Pith.*; ⁴⁵
detecta E 2; detestatae V 18; detecte *cell.* et iuxta] iuxta E 1; et iuxta E 2. ordinem E. F.
L 20. debebunt] debuit E 2; debunt V 1; debent V 2. addicantur *his scr.* R 1. || L 21. insuper] facta
R 2. centenis] centum R 2; C E 2. flag. *deest* V 2. || L 22. verberibus] ictibus *Mad.* coercendi
R 2. E 2; cohereendo E 1. V 1. iure R 2. || L 23. scriptura R 1. aut celasse *des.* R 1.

1) *Lex fortasse a Chindasvindo substituta est antiquiori, quae eodem modo atque praecedens* ⁵⁰
et haec ipsa ex parte legem Corneliam imitabatur.

Recc. Erv.] omne damnum redundet ad dominum. Ita etiam et de eis precipimus **VII, 5, 2.** observari, qui lucro suo studentes aliena testamenta vel alias scripturas subpresserint aut vitiaverint, ut his, quibus competit, impedire aliquid possint. Et hii similiter tamquam falsarii teneantur et iuxta qualitatem persone superiori damno multentur*.

5 **Recc. desunt. Erv.]** Quod¹ si de supra taxatis capitulis nihil videatur accidere, id est, qui scripturam alterius repperiatur viciasse, dirupisse, falsasse, celasse, vel si quid in hac lege constitutum est admisisse, sed sola negligentia, casu adque incuria suam quisque perdiderit scripturam, vel sibi dixerit fuisse ablatam: si testis, qui in eadem scriptura suscripsit, adhuc supprestis existit, per ipsum poterit coram iudice omnis ordo
10 scripture perditae reparari². Quod si testem ipsum, qui in eadem scriptura suscriptor accessit, mortuum esse contigerit, tunc si legitimi et cognitores repperti fuerint alii testes, qui eandem scripturam se dicant vidisse et omnem textum vel firmitatem eiusdem scripture plenissime nosse, similiter publica iudicum investigatione per eorum
15 testimonium ille, qui scripturam perdidit, poterit suam reparare et percipere veritatem³.

*) *V* 4. 8. *addunt*: Indices etiam falsitatis, quamvis auctores et rei inde fuerint, ab omni damno liberi esse cognoscant; ceteri autem digniter se esse munerandos gaudeant.

20 **Recc. Erv.]**

III. ANTIQUA.

VII, 5, 3.

De his, qui sub nomine regis aut iudicis commonitoria falsa sive finxerint sive detulerint.

Qui falsa commonitoria sub nomine regis sive iudicis nesciens protulerit, non

VII, 5, 2. l. 1. redundet R 1. et de eis prec.] et dare prec. R 2; et de his prec. V 2. 6. Pith. l. 2. istudentes R 1. alias] alienas V 2. 16. 18. || l. 3. competit] ita R. E. V 2. 18; competunt cett. impediri E 1. possit E 2. V 2. Et hii] ita R 1. E; Et his R 2; Et hi cett. || l. 4. et iuxta] et iuxtam R 1; iuxta R 2. V 1; et iusta E 2. multentur V. || l. 5. Quod si et reliqua des. R. Quod si] et quod si E 1. || l. 7. sola] sua V 16. || l. 8. adque] ita E 2; atque cett. incuriam E. V 1. sua V 2. sibi dixerit] sibi dixerit E 2; sividerit E 1. || l. 9. scriptura] deest E 1; scripturam V 2. suscripsit] ita E 2; suscriptor accesserit V 16. 18; suscripsit cett. || l. 10. supprestis] superstis E 1. V 5; superstes V 1. 2. 6. 8. 16. 18. Pith. extiterit V 6. coram iudicem E 2. || l. 11. eandem scriptura] eam scripturam E 2; ea scriptura V 6. Pith. || l. 12. suscriptor accessit] ita E 2; in loco raso al. man. post add.: se suscripsit V 6; suscriptor accessit cett. contigerit] ita E. V 1—6. 8. 15. 16. 18. Pith.: constiterit Mad. || l. 13. et deest E 2. cognitores V 1. 2. || l. 14. vidisse] et audisse add. V 15. omnem] hominem E 1. textu E 1; testum E 2. firmitate E 1. || l. 16. suam] sua V 2; suum V 6. Pith. || l. 18. Indices] ita emendavi; Indices codd.

VII, 5, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 16. 18. 20). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. E. V 2. 8; deest R 2. V 1. 3. 4. 5. 6. 16. 20. || l. 21. sub] ad R 2. commonitorium falsaverint sive R 2. sive] sivi E 2; sibi V 1. 2. || l. 22. fixerint R 1; finxerint R 2; finserint E 2. tulerint R 1. l. 23. regis] principis V 4. sive iudicis] vel iudicis V 2. protulerit R 2.

1) Hoc Ervigii additamentum morem Romanorum in reparatione instrumentorum amissorum sequitur, quem praecipue ex Codice Iustiniano cognovimus; v. *Cod. Iust. IV, 20, 18; 21, 4—8. 11. 13.* Cf. quae disserui in *'Zeitschrift der Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte I, Germ. Abth.'* p. 91 sqq. *Lex Romana Visigothorum de hac re nihil continet. Ervigius forte morem antiquum usque ad aevum illud consuetudine tantum servatum legibus inseruit. Cf. l. c. p. 99 sq. Accuratissime huius legis praecepta servantur a. 879. in reparatione instrumentorum monasterii S. Andreae Exalatensis inundatione deperditorum, de qua referunt cartae quaedam editae a Petro de Marca, Marca Hispanica, Append. nr. 39—41. Cf. 'Zeitschr. d. Sav.-Stift.' l. c. p. 100, n. 11.* 2) Exemplum reparationis huiusmodi praebet Marca App. nr. 39.
3) Exempla reparationis huiusmodi praebet Marca App. nr. 40. 41.

VII, 5, 3. *Recc. Err.*] incurrat falsitatis invidiam, sed eum, qui commonitorium dederit, non moretur ostendere. Quod si eum noluerit nominare, aut quod ab eo commonitorium acceperit, noluerit adprobare, pro qualitate persone ipse reatum falsitatis incurrat, sicut superius continetur de his, qui falsas scripturas confecerint. Quod si ambo falsitatis conscii habeantur, ambo falsarii teneantur. 5

VII, 5, 4. *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

De his, qui testamentum contra viventis voluntatem aperuerint.

Pauli Sent.
V, 25, 7.

[Qui¹ viventis testamentum] aut ordinationis eius quamcumque scripturam contra ipsius falsaverit vel [aperuerit] voluntatem, ut falsarius iudicetur.

VII, 5, 5. *Recc. Err.*]

V. ANTIQUA.

10

De his, qui voluntatem defuncti celare vel falsare pertemtant.

Qui² defuncti celaverit voluntatem aut in eadem aliquid falsitatis intulerit, lucrum, quod forsitam iudicio testatoris per ipsam scripturam fuerat habiturus, amittat, illis, quibus fraudem facere conatus est, profuturum; et insuper pro falsitate ferat infamium. Nam si parvam aut nullam rem exinde consequi potuisset, ut falsarius 15 condemnetur.

VII, 5, 6. *Recc. Err.*]

VI. ANTIQUA.

Si quis sibi nomen falsum inponat aut parentes vel genus mutet.

Pauli Sent.
V, 25, 11.

[Qui³ sibi nomen falsum inponit vel genus] mutat [aut parentes finxerit] aut aliquam inposturam fecerit, reus falsitatis habeatur. 20

VII, 5, 3. *L.* 1. invidiam] iniuriam V 1. 2. 5. 8. 18; infamiam V 4. set R 2. E 2. communi-
tarium E 2, et ita infra. || *L.* 2. ostendere R 2. E 2. acceperit] accepit V 1. 6. || *L.* 3. superius
V 2. || *L.* 4. confecerint E 1; confinxerint V 15. 16. 18. || *L.* 5. abeantur R 2. E 2; habentur V 2.
falsari V 1; ut falsarii V 6.

VII, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16). — *L.* 6. ANTIQUA deest R 2. E 1. 25
V 1. 4. 5. 6. 16. || *L.* 8. viventis] betus E 2; vivi E 1; vibi V 3. ordinationis eius] ordinationem
sive V 2. 4. || *L.* 9. falsaverint R 1. vel aperuerit] des. R 2; vel aperuerint R 1; vel apparuerit E 2.
iudicetur] teneatur V 3; teneatur et iudicetur V 16.

VII, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 18). — *L.* 10. ANTIQUA] ita R 1.
E 2; deest R 2. V 1. 2. 3. 5. 6. 16; FLS CINS REX. ANTIQUA E 1. || *L.* 11. De his des. R 1. per-
tentant] temptaverint E 1. V 1. 4. 5. || *L.* 13. forsitam alterius repperiatur iudicio E 2. || *L.* 14. co-
natus] quonatus R 2. proturum R 1. ferant R 2. || *L.* 15. infamium] infamio V 3; infamiam E 1.
V 1. 2. 5. 16. 18. aut] et R 2.

VII, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 18). — *L.* 17. ANTIQUA deest R 2.
E 2. V 1. 5. 6. 16. || *L.* 18. quis] ita R 1. V 2; quisque R 2. E 1; quis al. m. corr. quisque E 2. sivi 35
E 2. inponet R 1. vel] aut R 1. || *L.* 19. Qui] Si quis R 2. inponit] ponit R 1; inponat R 2;
imposuerit V 16. 18. vel] ut vel V 2. mutat] mutet E 2. V 2; deest V 16. finxerit] fixerit R 1;
dixerit R 2. || *L.* 20. inposturam E 2; inposituram E 1.

1) Cf. *Pauli Sent.* V, 25, 7: Qui vivi testamentum aperuerit, recitaverit, resignaverit, poena legis Corneliae tenetur; cf. *ib.* V, 25, 1, supra p. 303 n. 1. 2) Cf. p. 303, n. 1 40 et supra n. 1. 3) Cf. *Pauli Sent.* V, 25, 11: Qui sibi falsum nomen imposuerit, genus parentesve finxerit, quo quid alienum interciperet, caperet, possideret, poena legis Corneliae de falsis coercetur.

Recc. Err.]

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VII, 5, 7.

De callide et fraudulenter anterioribus scripturis confectis.

Quorundam sepe calliditas exigit, ut nove sanctionis constituamus edictum, dum eorum nova et aborrenda fraudis molimina in aliorum deceptione concinnata
5 cognoscimus. Proinde quia sunt plerique tanto alios circumveniendi studio dediti, ut sub unius cause nomine in multis capitulis per scripture seriem interdum aliquos obligent, huius perpetim valiture legis constitutione decernimus: ut, quicumque cum alio de negotio speciali definiens generalem scriptis constitutionem subintroduxerit adque ita circumvenerit aliquem, ut, dum de una causa fit convenientia, callide per
10 scripturam intexeat, unde omnem de aliis negotiis alterius vocem extinguat, vel etiam fortasse proveniat, ut non quidem per scripturam, sed sub aliis verbis aliut simulans quicumque aliquem dolose aut fraudulenter in quocumque decipiat*, huius rei presuntor et publica notetur infamia et ei, quem circumvenerat, manens obnoxius eandem, que de falsariis lata est, censura legis incurrat. Simili quoque damno vel
15 pena multandi sunt, qui propter evacuandam fraudulenter posteriorem scripturam per anterioris scripture seriem res easdem, quas posterior scriptura continet, in alterius nomine callide obligasse reperiuntur; ita ut tam ille, qui sub hac fraude talem scripturam fecisse detegitur, quam ille, in cuius nomine facta fuisse constiterit, si conscius fraudis huius agnoscitur, eadem, qua supra taxatum est, et in rebus et in
20 corpore iactura damnetur; et evacuata prior scriptura, firma nihilominus posterior habeatur.

*) V 4. 8. 18 et in margine 17 addunt: seu quorumcumque persone sub molimine cuiusque fraudis res iuris alieni distrahere vel largiri nesciente domino presumerint, vel qui emtam aut largitam fortasse conscius huius fraudis suscepit, amisso pretio cum
25 omni rei augmento domino reformandam.

Recc. Err.]

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VII, 5, 8.

De callide et fraudulenter posterioribus scripturis confectis.

Non inmerito cogitur debitum heredis exolvere, qui successor hereditatis

VII, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16. 20). — L 1. FL. — REX] *des.*
30 V 3. 5; ANTIQUA *add.* V 15; AN. NOVITER V 4; NOVITER EMENDATA *add.* V 8. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHS E 2; CINS E 1; CINDS V 16; CHDS V 1. 6; GLS CHDS V 2; RECESDS V 20. || L 2. fraudolenter R 2, et *ita infra.* || L 3. calliditas] calliditatis E 2; temeritas V 2. exegit R 1. || L 4. nova et] nubant et in R 2; noba et E 2. aborrenda] *ita* R. V 1; oberranda E 2; abhorrenda *cell.* deceptione] *ita* R. E. V 1. 2; deceptionem *cell.* concinnata] *cominata* E 1.
35 L 5. cognoscimur R 1. istudio R 1. dediti] *dedita* V 1. || L 6. iscriptur R 1. || L 7. obligent] alligent V 15. 16. perpetim valiture] *perpetua* liturę E 1. cum alio] alio V 1. 3. || L 8. in scriptis R 2. || L 10. intexat] *ita* R. V 1; intaxat E 2; intexat *cell.* || L 12. aut] *ac* E. V. quocumque] quodcumque R 2. E 2; quacumque V 1; aliquo V 4. et huius R 1. huius rei] *harum rerum* V 4. 8; *harumque rerum* V 18. rei] *ipse al. m. add.* E 2. || L 13. presuntor et] *presumptorem* R 2; presuntor
40 ut E 2; presuntores et V 4. 8. 18. publice *Pith.* notentur V 4. 8. 18. circumvenerant V 4. 8. 18; circumvenerit *Pith.* maneat obnoxii V 4. 8. 18. || L 14. eandemque quam V 18. lata est] *latam* V 18. censura] *ita* R 1. E 2; censuram *cell.* incurrant V 4. 8. 18. || L 15. propterea R 2. || L 16. anteriorem V 1. || L 17. nomine] *nomen* R 2. E 2; et *add.* R 2. || L 18. nomen *al. m. corr.* nomine E 2. fuisse *deest* R 2. || L 19. concius E 2. agnoscitur] *invenitur* V 1. 2. 4. 5. qua] *que* E 2. V 16;
45 in qua V 4. taxata V 16. || L 20. prior] *ita* R 1. E 1; prioris R 2; priori *cell.* || L 22. quorumcumque] *cuiuscumque* V 17. 18. molimine cuiusque fraudis] *cuiusque fraudis* V 4; quacumque fraude V 17. 18. || L 23. iuris] *paris* V 4. detrahere V 17. 18. || L 25. reformandam] *ita* V 4; *reformaude* V 8; *res erit reformanda* V 17. 18.

VII, 5, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16. 20). — L 26. FL. — REX] *des.*
50 V 20; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 3; CINS E 1; CINTASNDS E 2; CHDS V 1. 4. 5. 6. 8. *Pith.*; GLS CHDS V 2; RECESVINTUS *Mad.* || L 27. scriptis V 1.

VII, 5, 8. *Recc. Erv.*] noscitur extitisse. Quia ergo nullis fraudem necesse est occasionibus excusare, huius perpetim valiture legis sanctione censemus, ut, quicumque cuilibet per cuiuscumque scripture contractum res quascumque dederit, que tamen repperiantur quandoquidem aut non eius iuris fuisse, qui dedit, aut id, quod dedisse videtur, per priorem scripturam aut quamcumque definitionem in cuiuscumque prius nomine obligasse et sub quodam argumento id postmodum alteri dedisse, quod aut suum non erat, aut iam prius alteri dederat, dum fraudis huius commentum manifeste patuerit, ipse quidem, qui fecit, si suprestis est, et promissionem et penam, quam ab eo edita scriptura testatur, subplere cogendus est. Si vero post eius obitum eadem, que predicta est, fraus inveniri potuerit, id, quod autor sponndit, heres eius aut heredes cum pena etiam scripture compellendi sunt petenti persolvere; aut si fortasse maior est auctoris sponsio vel pena per scripturam taxata, quam esse constat eius hereditas, si noluerint heredes satisfacere pro autorem, de id saltem, quod ex rebus eius possident, cogendi sunt causidico facere cessionem. Quod si heredes non sint, ab his, quibus res ipsa vel facultas, que relicta est, possessa fuerit, universa reddi iuxta presentem sententiam oportebit; eandem etiam in causis talibus ratione servata, ut, si repperitum fuerit conscio illo eandem fraudem intercessisse, in cuius nomine prior scriptura conscripta dinoscitur, tam ille, qui fecit, quam iste, qui conscius extitit, ad satisfactionem promissionis vel pene, quam posterior scriptura continet, secundum superiorem ordinem equaliter teneantur adque etiam iuxta tenorem superioris legis: De his, qui falsas scripturas confecerint¹, et in corporibus et in rebus damna pariter sortiantur.

VII, 5, 9. *Nov.*]

De² his, qui citra notarios publicos iussiones ac leges principum recitare vel scribere ausi fuerint.

Quorundam illicita actionum perversitas exigit legem ponere pro futuris, ut eos, quos verbi disciplina non corrigit, saltem legalis censura coercendos emendet. Et quia plerosque cognovimus iussiones regias non solum scribere, sed etiam recitare atque scriptas exhibere notariis roborandas, unde diversa in ipsis preceptionibus regni nostri introducetes, vel dictantes atque scribentes

VII, 5, 8. l. 1. noscuntur R 1. nullus R 2; nullius *Pith.* fraude R 2. E 1; fraudis V 1. *Pith.* occasionibus] excusationibus V 16. || l. 2. excusari R 2. E 1. V 1. 2. *Pith.* sanctionem V 2. || l. 5. prius] deest R 2; prioris V 3. nomen R 2. E 2. || l. 8. suprestis] ita R 1; subprestiti E 2; superstitis E 1. V 1. 2. 5; superstes V 8. 16; supprestitis *cell.* ab] hab R 1. edita R 1; editas R 2. || l. 10. autor] ita R. V 4. 5; auctor E 1. V 1. 2. 3. 8. 15. 16; dator *Mad.* ispoponderat R 2. heres] ita R. E 1. V 16; heres V 3; de rebus V 2; de re *cell.* eius] autem E 1. || l. 11. penam R 2. E 1. || l. 12. auctoris E 1. V 1. 2. 3. poenam E 1. per scripturam] per scriptura R 1; scriptura E 1. V 3. taxatam E 2. l. 13. pro autorem] ita R; pro auto, *al. m. add.* ritatem E 2; pro auctore *cell.* de id] ita R. E; de eo V. ex] in V 3. || l. 14. causidico E 1. ab his] *des.* R 1; ab is E 2. || l. 16. eandem] ita R 1. E 2; eadem *cell.* servata] reservata V 16. ut] et R 1. || l. 17. prius scripturam conscriptam R 2. l. 18. isto] ste R 1; ille E 2. V 1. constius R 1; conxius E 2. || l. 19. promissionis sue V 16.

VII, 5, 9. *Codd.* V 15 (= *Mad.*). (16, *solum rubricam praebens*). 18. (20). — l. 24. FLS RCDS REX praemittit V 16; ANTIQUA *pruem.* V 15. citra] ita V 18; contra V 15. iussiones ac leges principum] ita V 18; ac regias iussiones principum V 15. || l. 26. illicita actionum perversitas] ita V 18; illicite actionum perversitates V 15. exigit] ita *emendavi*; exigunt V 15; exhibuit V 18. || l. 27. verbi] ita V 18; verbis V 15. || l. 29. scriptas] ita V 18; scripturas V 15.

1) VII, 5, 2. 2) De auctore legis, quae etiam in versione Castiliana recepta est, 'Fuero iuzgo' VII, 5, 9, nihil constat. Neque antiquam (V 15), neque Reccessvindi (V 16) legem esse crediderim.

Nor.] capitalia etiam ipsa addi conantur, que nec a nostra celsitudine ordinationis VII, 5, 9. moderamine disponuntur, nec populo Dei congrua cernuntur, nec institutio recte veritatis precipienda decernit, unde et gravissimis damnis atque spoliis vel fatigiis populos ditioni nostre subiectos prospeximus molestari, obinde
 5 huius novelle sanctionis edicto censemus: ut modo et deinceps nullus ex notariis quorumlibet seu cuiuslibet gentis et generis homo extra notarios publicos vel proprios regie celsitudinis eorumque pueros atque illos, quos principalis instituerit preceptionis alloquium, iussiones sive diversas institutiones, que ex nomine regio prescribuntur, recitare audeat, nullus scribere presumat,
 10 nullus recitatum vel scriptum cuilibet notario ad roborandum dare intendat; sed tantum notarii publici¹ ac proprii nostri aut nobis succedentium regum, vel qui a nostra clementia vel ipsis fuerint ordinati, iussiones vel quascumque regias preceptiones recitare et licenter scribere intendebunt. Quicumque tamen ex his cunctis vetitis extiterit deprehensus, utrum ingenuus an fortasse
 15 sit servus, principum vel iudicum instantia ducentis flagellorum verberibus cesus, turpiter decalvatus ac insuper pollice in manu dextra absciso se caruisse condoleat pro eo, quod contra huius institutionis edicta non sibi licitas conaverit exercere actiones.

Recc. Erv.] VI. TITULUS: DE FALSARIIS METALLORUM.

- 20 I. De torquendis servis in dominorum capite pro corruptione monete et eorum mercede, qui hoc visi extiterint revelasse.
 II. De his, qui solidos et monetam adulteraverint.
 III. De his, qui acceptum aurum alterius metalli permixtione corruperint.
 IIII. Si quorumcumque metallorum fabri de rebus creditis repperiantur aliquid
 25 subtraxisse.
 V. Ut solidum integri ponderis nemo recuset.

Recc. Erv.]

I.

VII, 6, 1.

De torquendis servis in dominorum capite pro corruptione monete et eorum mercede, qui hoc visi extiterint revelasse.

30 Servos² torqueri pro falsa moneta in capite domini domineve non vetamus, ut

VII, 5, 9. l. 1. capitalia etiam ipsa] *ita* V 18; capitula ea ipsa V 15. || l. 2. congrua] *ita* V 15; congruum V 18. || l. 3. atque] *ita* V 18; ac V 15. || l. 7. proprios] *ita* V 18; proprie V 15. || l. 8. preceptionis] *ita* V 15; preceptis V 18. institutiones] *ita* V 15; instructiones V 18. || l. 10. scriptum] *ita* V 15; prescriptum V 18. || l. 12. vel qui a nostra clementia vel ipsis] *ita* V 18; vel ipsi qui a nostra
 35 clementia V 15. || l. 13. licenter] *ita* V 18; illicenter V 15. intendebunt] *ita* V 18; intendant V 15. l. 14. his] *ita* V 18; ipsis V 15. fortasse sit] *ita* V 18; forte V 15. || l. 15. instantia] *ita* V 18; instantium V 15. ducentis] *ita* V 18; ducentorum V 15. || l. 16. cesus] *ita* V 18; *deest* V 15. || l. 17. edicta] *ita* V 15; edita V 18.

TIT. VI. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 19. METELLORUM E 2.

40 Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 20. corruptionem R 2; correptionem E 2. monete — revelasse *des.* R 2. || l. 21. mercedem R 1. extiterint] fuerint V 2. || l. 22. et] *ita* R; ad E 1; aut E 2. V 2. moneta R 1. || l. 23. permixtione corruperint *des.* R 2; permissione corruperint E 2. || l. 24. repperiantur a. subtr. *des.* R 2. aliquid E 2. || l. 26. nemo] non R 1.

VII, 6, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16). — l. 27. 1] ANTIQUA *add.* E 1.
 45 V 15. *Pith.*; AN *add.* V 4; A *add.* V 5. || l. 28. corruptionem R 2. || l. 29. mercedem R 1. extiterint] fuerint V 2. || l. 30. Servos] Si servus E 1. pro falsam monetam R 2.

1) De notariis publicis Visigothicis nihil fere novimus. Cf. quae de his et de notariis regis collegit Dahn, 'Könige' VI², p. 333. 2) Cf. supra VI, 1, 4 et p. 251, n. 2.

VII, 6, 1. *Recc. Errv.*] ex eorum tormentis veritas possit facilius inveniri; ita ut, si servus alienus hoc prodiderit, et quod prodidit verum extiterit, si dominus eius voluerit, manumittatur, et domino eius a fisco pretium detur; si autem noluerit, eidem servo a fisco tres auri uncie dentur; si vero ingenuus fuerit, sex uncias auri pro revelata veritate merebitur. 5

VII, 6, 2. *Recc. Errv.*] II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De his, qui solidos et monetam adulteraverint.

L. Rom. Vis. C. Th. IX, 18. Interpr. et Paul. V, 27, 1. [Qui¹ solidos adulteraverit, circumciderit sive raserit¹, ubi primum hoc iudex agnoverit, statim eum comprehendat, et si servus fuerit, eidem dextera manu abscidat². Quod si postea in talibus causis fuerit inventus, regis presentie destinetur, ut eius arbitrio super eum sententia depromatur. Quod si hoc iudex facere distulerit, ipse de rerum suarum bonis quartam partem amittat, que omnimodis fisco proficiat. Quod si ingenuus sit qui hoc faciat, bona eius ex medietate fisco acquirat; humilior vero statum libertatis sue perdat, cui rex iusserit servitio deputandus. Qui autem falsam monetam sculpsit sive formaverit, quecumque persona sit, simili pene sententiae subiacet. 15

VII, 6, 3. *Recc. Errv.*] III. ANTIQUA.

De his, qui acceptum aurum alterius metalli permixtione corruperint.

Qui³ aurum ad facienda ornamenta susceperit et adulteraverit, sive heris* vel cuiuscumque vilioris metalli permixtione corruperit, pro fure teneatur. 20

*) *V add.*: aut argenti.

VII, 6, 1. *l. 1.* ex eorum] ex orum *R 1. V 2*; eorum *V 1*. || *l. 2.* prodidit] ita *R. E 1. V 3. 16*; prodiderit *cell.* || *l. 3.* domino] dominus *E 1*. a fisco] ad fisco *E 1*; ex fisco *R 2*, ubi pretium — a fisco *desunt.* autem] vero *V 2*. || *l. 4.* untie *R 1*. vero] autem *V 2*. fuerit] ubi primum hoc iudex agnoverit, quae in VII, 6, 2 omisit, hic *add. R 1*. untias *R 1*; unce *R 2*. 25

VII, 6, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8).* — *l. 6.* FL. — REX] *des. V 3. 16. 20*; ANTIQUA *V 15*. GLOR. *deest E 2. Mad.* RECC.] RECCDS *R 1*; RECESSVINTHUS *R 2*; *R E 1*; RCDS *V 2. 5. 6. 8. Pith.*; RECAREUS *V 1*; CHDS *V 4*; CINDASVINTUS *Mad.*; *deest E 2*. || *l. 7.* solidus *R 1*; solidū *R 2*. et] aut *E. V*. moneta *R 1*. || *l. 8.* solidus *R 1*; solidū *R 2*. adulteraverint *R 2. E 1*. circumciderit — agnoverit *des. R 1*. circumciderint *E 1*. raserint *E 1*. || *l. 9.* com-
prendat *R 2. E 2*. eidem] ita *R. E 2. V 1. 2. 3*; ei *cell.* dextera manu] ita *R 1. E 1*; dextra manum *R 2*; dexteram manum *V 2*; index terram manum *V 3*; dextram manum *cell.* abscidat] ita *R 1. E. V 1. 2. 6. Pith.*; abscidant *R 2*; abscindat *Mad.* || *l. 10.* Quod si] Qui si *V 1. 2*. talibus] tabulis *V 1. l. 12.* omnimodis] ita *R. E 2*; omnimodis *alii.* || *l. 13.* qui hoc faciat *des. R 2*. hoc] ita *R 1. V 2*; oe *V 3*; hec *al. n. corr.* hoc *E 2*; hec *cell.* faciat] fecerit *V 2*. medietatem *R 2*. || *l. 14.* vero
statum] vero persona statim *V 2*. istatum *R 1*. libertatis] ingenuitatis *E 1. Pith.* perdat] amittat *V 4*. || *l. 15.* isculpsit *R 1*. persone *R 1. E 2*. pene sententiae] ita *R 1*; pene et s., et *del. R 2*; pene et s. *cell.* 30

VII, 6, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 16. 20).* — *l. 17.* ANTIQUA *deest R 2. V 1. 4. 8. 16. 20*. || *l. 18.* corruperit *R*; corrumperint *E 2*. || *l. 19.* heris] ita *R*; eris *E 2. V 1*; aeris *cell.* || *l. 20.* cuiuscumque] cuiuslibet *V 4*. 40

1) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 18. Interpr.*: Quicumque solidum circumciderit aut adulterum supposuerit, aut falsam monetam fecerit, capite puniatur; *Pauli Sent. V, 25, 1 (L. Rom. V, 27, 1)*: quive nummos aureos, argenteos adulteraverit, laverit, conflaverit, raserit, corruperit. 2) *Eadem poena etiam ingenuis monetarum falsariis statuitur Ed. Roth. c. 242; Capit. legibus add. a. 818, 819, LL. Cap. I, p. 285; cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 938.* 3) *Cf. Pauli Sent. V, 25, 5*: quive aes inauraverit, argentaverit, quive eum argentum aurum poneret, aes stammumve subiecerit, falsi poena coereetur. 45

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VII, 6, 4.

Si quorumcumque metallorum fabri de rebus creditis repperiantur
aliquid subtraxisse.

Aurifices aut argentarii vel quicumque artifices, si de rebus sivi commissis aut
5 traditis aliquid subtraxerint, pro fure teneantur.

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA.

VII, 6, 5.

Ut solidum integri ponderis nemo recuset.

Solidum¹ aureum integri ponderis, cuiuscumque monete sit, si adulterinus non
fuerit, nullus ausus sit recusare nec pro eius aliquid moneta requirere preter hoc,
10 quod minus forte pensaverit². Qui contra hoc fecerit et solidum aureum sine ulla
fraude pensantem accipere noluerit aut petierit pro eius conmutationem mercedem,
districtus a iudice, ei, cuius solidum recusaverit, tres solidos cogatur exolvere. Ita
quoque erit et de tremisse servandum.

VII, 6, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 18). — l. 1. ANTIQUA] *ita*
15 R 1. E. V 2. 3. 8. 15; *deest* R 2. V 4. 6. 16; FLS GLS RCDS REX V 5. *Pith.*; FLS GLS RECAREUS
REX V 1. || l. 3. aliquid] aliquo R 1. subtraxisse R 1. || l. 4. aut] *ita* R. E. V 2. 3; *deest cett.*
artifices *deest* V 4. sivi] *ita* R 1. E 2; sibi *cett.* || l. 7. subtraxerint] qui talia fecerint *add.* V 16; qui
talia fecerit *add.* V 18. teneatur E 2. V 18.

VII, 6, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 13. 15. 16). — l. 6. ANTIQUA] *ita*
20 R 1. V 2. 3. 5. 8. 15; *deest* R 2. E. V 1. 4. 6. 16. || l. 7. solidum] *ita* R. E 1. V 1. 2. 3. 4; solidum
aureum *cett.* || l. 8. Solidum] Ut solidum R 2. || l. 9. nec] ne E 1. eius] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 4. 6;
eius conmutatione *Pith. Mad.* monete E 2. V 6. *Pith. Mad.* preter] propter V 13. 15. *Pith.* || l. 10. Qui]
Si quis V 2. || l. 11. eius] uis E 2. conmutationem] *ita* R. E 2; conmutatione *cett.* mercedem]
mercede E 2; exceedem R 2. || l. 12. cuius] *ita* R 1. E; cui *cett.* recusaverit] *ita* R. E 1. V 2. 3.
25 5. 6; recusavit *cett.* solidus R 1; solidi R 2. E 1. || l. 13. tremisse] premisse R 1; tremisses R 2.
V 3; trimisses E 2; tremisso E 1.

1) Cf. *Pauli Sent. V*, 25, 1: *Lege Cornelia test. tenentur: . . . quive nummos . . .*
vitiaverit vultuve principum signatam monetam praeter adulterinam reprobaverit; v. Mommsen,
'Röm. Strafrecht' p. 674. *Visigothi autem reprobationem verae et integrae monetae aliter atque*
30 *Romani, non iisdem poenis duris vindicabant atque crimen falsae monetae.* 2) Cf. *Cod.*
Theod. IX, 22 (*L. Rom. IX*, 18); *L. Burg., Const. extrav. 22*, 7.

LIBER OCTABUS.

I. TITULUS: DE INVASIONIBUS ET DIREPTIONIBUS.

- I. Ut solus patronus vel dominus culpabiles habeantur, si eisdem iumentibus ingenuus vel servus illicita operentur. 5
- II. Si possessor per violentiam expellatur.
- III. Si ad faciendam cedem turba quoadunetur.
- III. Si intra domum vel ianuam suam violenter aliquis includatur.
- V. Ut nulla res ab alio possessa absque iudicio usurpetur.
- VI. Si ad diripiendum quisque alios invitasse repperiatur. 10
- VII. Ne absente domino vel in expeditione publica constituto cuiusquam domus inquietetur.
- VIII. Si aliquid illicitum faciant servi eius, qui in expeditione est publica constitutus.
- VIII. De his, qui in expeditione cunctes aliquid auferre et depredari presumant. 15
- X. Ut socios nominet, apud quem pars rapine inventa cognoscitur.
- XI. De his, qui diripienda indicare repperiuntur.
- XII. De his, qui itineranti vel in opere rustico constituto aliquid abstulerint vel molestiam inferre presumerint.
- XIII. Si ille, qui diripit, in ipsa direptione morte necetur. 20

VIII, 1, 1. Recc. Erv.]

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut solus patronus vel dominus culpabiles habeantur, si eisdem iumentibus ingenuus vel servus illicita operentur.

Hoc principaliter generali sanctione censetur, ut omnis ingenuus adque etiam libertus aut servus, si quodcumque illicitum iubente patrono vel domino suo fecisse 25

LIB. VIII, TIT. I. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 1. ET DAMNIS *des.* R 2. l. 2. OCTABUS] *ita* R 1. E 2; OCTAVUS R 2. E 1. V 2. 6; VIII V 1.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 4. iumentibus — operentur *des.* R 2. || l. 7. quoadunetur] *ita* R. E 2; condunatur E 1. || l. 10. diripiendum quisquis R 2. repperitur R 2; repperiantur E 1. || l. 11. absentem R 2. cuiusquam — inquietetur *des.* R 2. || l. 13. in *deest* E 1. expeditionem 30 R 2. est p. constitutus *des.* R 2. || l. 15. expeditione] *ita* R. E. aufert R 2. et depredari pres. *des.* R 2. depredare E 2. presumunt E 2. || l. 16. socios suos R 2. || l. 17. De — repperiuntur *des.* E 2. repperiantur R 2. || l. 18. itineranti] *ita* R 1; iteranti E; in itinere R 2. in opere] in *deest* R 1. aliquid — presumerint *des.* R 2. || l. 20. diripit R 2. direptionem R 2.

VIII, 1, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 8. 15. 16. 19. 20). — l. 21. FL. — REX] 35 *des.* V 1. 2. 16; ANTIQUA V 15. 19. GLOR. *deest* E 2. V 4. 6. 8. 20. RECC.] RECVDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECD S E 1; RCVS V 3; RCDS V 5. 6. 20; CHS E 2; CDS V 4; CHDS V 8. || l. 22. culpaviles *hic et infra* R 1. || l. 24. censetur] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 5. *Pith.*; censemus *Mad.*

Recc. Erv.] cognoscitur, ad omnem satisfactionem compositionum patronus vel dominus **VIII, 1, 1.** obnoxii teneantur¹. Nam qui eius iussionibus obedientiam detulerunt, culpabiles haberi non poterunt, quare non suo excessu, sed maioris imperio id commisisse probantur.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

VIII, 1, 2.

5

Si possessor per violentiam expellatur.

Quicumque² violenter expulerit possidentem, priusquam pro ipso iudicis sententia procedat, si causam meliorem habuerit, ipsam causam, de qua agitur, perdat. Ille vero, qui violentiam pertulit, universa in statu, quo fuerant, recipiat quod possedit et securus teneat. Si vero illud invasit, quod per iudicium obtinere non potuit, et
10 causam amittat et aliud tantum, quantum invasit, reddat expulso.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VIII, 1, 3.

Si ad faciendam cedem turba coadunetur.

Pauli Sent.
V, 3, 1.

Qui³ ad faciendam cedem [turbas] congregaverit, aut qui [seditionem] alteri, unde contumelium [corporis] sentiat, fecerit vel faciendam incitaverit aut preceperit, mox
15 iudex facti crimen agnoverit, eum comprehendere non moretur; ita ut caput huius sceleris, infamia notatus, extensus publice coram iudice LX flagella suscipiat et omnes, qui cum eo venerint vel quid fecerint, nominare cogatur, ut, si in eius patrocínio non sunt, unusquisque ingenuorum quinquagena flagella suscipiat. Servi autem huius criminis socii, si alterius domini sunt, singuli in conventu publico ad
20 aliorum terrorem extensi coram iudice ducentenos hictus accipiant flagellorum.

VIII, 1, 1. L 1. compositionum] ita R. V 16; compassionum V 4; poenarum compositionem E 1; et compositionem cett. || L 2. iussionibus deest R 1. detulerint V 2. culpabiles R 1. || L 3. poterunt R 2. V 1; poterunt corr. poterunt E 2. quare] ita R. E. V 2. 3; quia cett. commisisse] fecisse V 2.

VIII, 1, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 8. 15. 16). — L 4. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 8. 15. 16. Pith.; ANTIQUA NOBI V 3; deest R 2. E 1. V 1. 6. || L 6. sententiam R 1. L 7. et ipsam R 2. || L 8. vero] autem V 2. statu] istatu R 1; statum R 2 statutum E 2. quod] ita R; que E. V. || L 9. et deest E 1. illut R 2. E 2. invaserit V 16.

VIII, 1, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 8. 15. 16. 18. 20). — L 11. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 5. Pith.; deest R 2. E 2. V 1. 2. 4. 6. 16. || L 12. quoadunetur R 2. E 2. || L 13. turba R 1. aut qui] ita R. E. V 2. 3. 16. 18. Pith.; atque cett. || L 14. contumeliam E 1. V 2. 16. 18. Pith. faciendum V 2. concitaverit V 1. mox] ita R. E; mox ut cett. || L 15. facti deest Pith. caput] captus Pith. huius] deest R 1; eius E. || L 16. sceleris] scelerenti E 1. notatus] notatum V 16; notetur R 2. iudicem R 2. LX] ita R. E. V 4. 5. 8. 15. 20; sexaginta V 1. 2. 18; XL V 3. 16. L 17. venerunt V 2. vel quid fecerint des. V 3. quid] qui R 1; qui id V 5. Pith. ut si] et si V 2. 16; ut V 3. || L 18. quinquagena] L R 1; quinquaginta V 1; LX V 4. suscipiat] ita R. V 1; suscipiant cett. L 19. autem] tamen V 2. domini E 1. || L 20. ducentenos] CC R 1. V 1. 2. hictus] ita R. E 2; ictus cett.

1) Cf. VII, 2, 5; supra p. 290, n. 2. 2) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IV, 20, 3. Interpr.: praecipimus, ut, si quis aut fiscalem rem aut privatam ante sententiam a iudice prolatam invaserit et noluerit exspectare litis eventum, perdat negotium qui contempsit exspectare
40 iudicium. Ille vero, qui hoc praesumpsit invadere, quod per iustitiam apud iudicem non poterat obtinere, habita aestimatione talem rem aliam illi domino restituat, qualem noscitur ante iudicium pervasisse. Similiter l. c. II, 26. Interpr. 3) Cf. Pauli Sent. V, 3, 1: qui per turbam seditionemve damnum alicui dederint dandumve curaverint . . . , quod si ex hoc corpori alienius . . . nocceat. De facinoribus cum adiutoribus vel contubernio commissis, ad quae haec lex et sequens
45 spectant, cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 612 sqq.; H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 570 sqq.

VIII, 1, 4. *Recc. Err.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si intra domum vel ianuam suam violenter aliquis includatur.

Quicumque dominum vel dominam intra domum vel curtis sue ianuam violenter incluserit eisque aditum egressionis negaverit sive, ut id fieret, aliis preceperit, pro ausi temeritate auctor sceleris det domino vel domine auri solidos numero XXX et preter hoc C flagella suscipiat. Hii vero, qui malis voluntatibus eius consenserint ausiliumve, ut hoc fieret, prestiterint, si in eius patrocínio non sunt, singuli ingenuorum quindecenos solidos illis, quibus violentiam intulerunt, cogantur inferre et pro amissi presumptione centena flagella suscipiant. Servi autem, si id domino vel domina non iubente commiserint, CC hictus accipiant flagellorum. Si vero ita dominus vel domina a violento vel presumtore extra suam domum vel ianuam excludantur, ut continuo, quod est gravius, potestas eis ab ea domo vel familia ceterisque rebus auferatur, commissor sceleris damnum invasionis incurrat adque etiam C hictus accipiat flagellorum. Ingenui autem huius criminis socii, si in eius patrocínio non sunt, C flagella suscipiant et singuli treccenos solidos cogantur exolvere, illis procul dubio profuturos, quibus hanc iniuriam intulisse noscuntur. Quod si hoc servi ignorantibus dominis sua sponte commiserint, servi penam sustineant superius comprehensam; domini vero nihil iniurie vel detrimenti perferant. Id ipsut etiam patiantur, qui domum alienam sua autoritate sine regis vel iudicis iussione adprehendere, describere aut obsignare presumerint.

VIII, 1, 5. *Recc. Err.*]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut nulla res ab alio possessa absque iudicio usurpetur.

Nullus¹ comes, vicarius, vilieus, prepositus, actor aut procurator seu quilibet

VIII, 1, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16). — L 1. FL. — REX] *des.* E 2; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS V 4. 6; C E 1; GLS RCDS V 2. 25
3. 5. *Pith.*; GLORIOSUS RECAREUS V 1. || L 2. ianuam suam] curtis sue ianuam V 2. || L 3. domus R 2. vel] sive R 2. cortis *Pith. Mad.* sue] sive R 2; vel E 1. || L 4. inclusit V 1. egressionis R 1. sive] seu E 1. ut *deest* R 1. precepit V 1. || L 5. ausi] *ita* R 2. E 1. V 1; facti R 1; ausum V 3; ausus *cett.* temeritatem R 2; temeritatis V 3. auctor sceleris] *ita* R 1; auctoris R 2; auctor isceleris E 2; auctor sceleris *cett.* || L 6. preter hoc] insuper V 1. 5; insuper preter hoc V 2. || L 7. ausiliumve] 30
ita R; ausilium E 2; axiliumve E 1; auxiliumque V 2; auxilium V 3; auxiliumve *cett.* ut hoc fieret *des.* V 3. prestiterint] prebuerint V 4. || L 8. quindecenos] *ita* R. E 2. V 1. 3; quindenos *cett.* L 9. amissi] *ita* R 1. E 2; ammissi V 1; admissi *cett.* presumptionem E 2. || L 10. CC] ducentenus R 2. CC — flagellorum] ducenta flagella accipiant V 4. hictus] *ita* R; hictibus E 2; ictus *cett.* L 11. violento] volente E 1. V 1. presumtorem R 1. ianua R 1. excludatur R 2. E 1. ut] et R 1. 35
V 16. || L 12. gravis V 2; cravis V 3. potestatis eius ab V 1; potestas eius ab V 2. 3. domu E 1; domum E 2. || L 13. adque — flagellorum] atque C flagella capiat V 4. C] centum R 2. hictus] *ita* R. E 2; ictus *cett.* || L 15. C] centena R 1. treccenos] treccentos R 2; XXX V 1. 2. 4; trigentenos V 3; triginta V 5; tredecenos V 15; decenos V 16. solidus R 1. || L 16. in hanc E 2. intulisse *al. m. corr.* inclusisse E 2. || L 18. detrimenta V 1. ipsut] *ita* R; ipsum *cett.* || L 19. autori- 40
tate] *ita* R; sponte V 15; auctoritate *cett.* iussione R 1; iussionem R 2. describere] *ita* R. E 2. V 2; describere *cett.*

VIII, 1, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16. 20). — L 21. FL. — REX] *des.* E 2. V 6; NOV EM *ald.* V 2; ANTIQUA V 15. 20. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CIND E 1; CHDS V 4; GLS CHDS V 1. 5; GLS CHNS V 2; RCDS V 3; GLS RCDS *Pith.* || L 22. nullus 45
res — possessas — usurpet R 2. || L 23. comis E 1. vilieus] *ita* R. E; vilibus V 3; villicus *cett.* actor] auctor V 1. quislibet V 1.

1) Hanc legem Chindasvindus antiquiori substituit, quam auctor formulae n. 35. collectionis Cordovae Sisebuto rege regnante scriptae, LL. Form. p. 590 sq., allegat. Cf. quae disservi 'N. Arch.' XXIII, p. 84 sq.

Recc. Err.] ingenuus adque etiam servus rem, que ab alio possidetur, post nomen VIII, 1, 5. regie potestatis vel dominorum suorum aut suum usurpare presumat ante iudicium. Quod¹ si non expectata discussione id, quod ab alio possidetur aut iuris alterius esse dinoscitur, invaserit, omne, quod abstulit vel presumptuosus invasit,

5 *Recc. desunt.* | *Err.*] tam in mancipiis quam in ceteris rebus,
Recc. Err.] in duplum ei restituat, de cuius iure visus est abstulisse, hac singulorum annorum fruges, quas inde fideliter colligisse iuraverit, petitori compellatur exolvere. Et tamen, si servus absque domini voluntate hoc fecerit, CC insuper extensus publice flagella suscipiat; ita ut, si dominus pro rei duplicatione noluerit satisfacere, rem, que
 10 ablata est, in eo statu cum frugibus restituat et eundem servum pro facti temeritate insistente iudice ei, cuius res invasit vel abstulit, servitutum tradere non desistat. Omnismodis tamen erit sollicitate perquirendum, ne qualibet suasionem vel fraudis alicuius commento idem servus cum illius domini voluntate hoc fecerit, cuius rem
 15 ablata esse constiterit. Et si ita repperit fuerit, iuxta aliam legem² dominus, qui suavit vel malum fieri fraudulenter permisit, quantum servus tulerat, septuplum dominus rei domino servi persolvat, et servum suum dominus eius securus possideat.

Recc. Err.]

VI. ANTIQUA.

VIII, 1, 6.

Si ad diripiendum quisque alios invitasse repperiatur.

Si quis ad diripiendum alios invitaverit, ut cuiuscunque rem evertat aut pecora
 20 vel animalia quecumque diripiat, illi, cuius res direpta est, in undecuplum que sunt sublata restituat. Hii vero, qui cum ipso fuerint, si ingenui sunt, quinos solidos componere compellantur, aut si non habuerint, unde componant, quinquagena flagella suscipiant. Si vero servi hoc sine domini voluntate commiserint, centenis quinquagenis flagellis verberentur, et ab eis res omnis in statu reddatur.

25 VIII, 1, 5. l. 1. servus] libertus aut servus *Pith.* res *R* 1. possidetur] aut iuris alterius esse dinoscitur *add.* *V* 16. post nomine *R* 1. [l. 2. aut suum] ita *R. E.*; ausu *V*; ausu temerario *V* 5. l. 3. expectandi *V* 1. discussionem *R* 2; discussione iudicis *V* 16. aut iuris alterius] ante iudicium iuris alterius *E* 1. [l. 4. dinoscitur *al. m. corr.* videtur *E* 2. omnem *R* 1. [l. 5. tam — rebus *des.* *R* 1. 2. *V* 3. quam et in *V* 2. 6. [l. 6. in duplum] in *deest* *V* 1. iure rem *V* 2. hac] ita *R*; vel
 30 *E* 2; ac *cell.* [l. 7. colligisse] ita *R* 1. *E.*; collegisse *cell.* compellatur] cogatur *V* 1. [l. 8. insuper — publice *des.* *V* 4. publice *deest* *V* 1. 5. *Pith.* [l. 9. si *deest* *V* 3. rei] ei *V* 3. duplicationem *R* 2; duplicatione *V* 1. 16; *deest* *V* 3. satisfacere] persolvere *V* 3. [l. 10. eo statu] eo istatu *R* 1; eos tantum *E* 2. [l. 11. tradere non desistat] tradatur *V* 3. [l. 12. Omnismodis] ita *R. E* 1. *V* 2; Omnibus modis *V* 16; Omnimodis *alii.* [l. 14. ablata] ita *R*; ablatam *cell.* si *deest* *V* 2. iusta *E* 2.
 35 l. 16. domino rei dominus *V* 2. rei] ei *E* 1.

VIII, 1, 6. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15). — l. 17. ANTIQUA] ita *R* 1. *V* 2. 5; *deest* *R* 2. *E.* *V* 1. 3. 4. 6; *FLS RCS RE* *V* 8. [l. 18. diripiendum *R* 2. invitare *R.* repperiantur *R* 2. *E* 1. [l. 19. evertat] ita *R. E.* *V* 1. 2; evertant *cell.* [l. 20. quecumque] quicumque *V* 1. diripiat] ita *R. E.* *V* 1. 2; diripiunt *alii.* illi] ille *R* 2. cuius] cui *V* 1. , direpta] ita *R. E.*
 40 *V* 1. 2. 3. 5; vel eversa *add. Mad.* [l. 21. restituat] ita *R. E* 1; ei restituat *V* 3; restituantur *cell.* sint *R* 1. *E* 1. [l. 22. componere compellantur] singuli compellantur exsolvere *V* 15. quinquagena] ita *R*; *C* *V* 1; *L. cell.* [l. 23. voluntate] iussione *V* 3. centenis quinquagenis] ita *R. E.*; *CL* *V* 1. 2; centum quinquaginta *cell.* [l. 24. in statu] in istatu *R* 1; institute *E* 2; statu *V* 3; suo *add. Pith. Mad.* reddatur] restituatur *R* 2.

45 1) *Cf. Form. l. c.*: quia rem iuris mei debitam, quam ille suo vitio extra disensionem iudicantis violentius usurpatione de meo dominio abstulit, nullos in eodem loco profligat labores . . . sciat se per iustitia, dum nostro dominio hoc ipsum probaverimus, debere secundum legum instituta de invasione vel singulis annis frugum collectione ac sumptus per litis expensas nobis satisfacere et hoc, quod inibi profligavit, amittere. *Antiquioris legis*
 50 *praeceptum de sumptibus et expensis litis restituendis Chindasvindus amovit.* 2) VII, 2, 6.

VIII, 1, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Ne absente domino vel in expeditione publica constituto cuiusquam domus inquietetur.

Nullus domum inquietet absentis nec in expeditione publica constituti; et si, quod per iudicium recipere potuisset, absente eo, quem fuerat conventurus, invaserit, reddat in duplum. Si vero illud invaserit, quod ei nullo iudicio debebatur, reddat in triplum¹. Si quis autem, antequam in expeditionem proficiscatur, ad negotium dicendum iudicis fuerit admonitione conventus, aut per se causam dicere non moretur, aut per mandati scripturam personam eligat, qui adversario suo iudice presente respondeat. Qui si nec mandatum dederit nec respondere voluerit et sic in expeditione profectus causam non dixerit, postquam conventus fuerit a iudice, iudex adversario suo que repetebat iubeat reformari. Illi tamen, dum reversus fuerit, actio reservetur.

VIII, 1, 8. *Recc. Err.*]

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si aliquid illicitum faciant servi eius, qui in expeditione est publica constitutus.

Si illius servi, qui in publica expeditione est constitutus, in aliquo crimine aut illicito facto perventi extiterint vel detecti, a iudice corripiantur et secundum legem iuxta qualitatem culpe cedantur. Quod si res ad componendum vel ad eosdem servos tradendos fuerit², in custodia teneantur a iudice, donec dominus veniens aut compositionem, si voluerit, adimpleat, aut, si noluerit, eos evidentius tradat. Si vero iniuste servus occisus fuerit aut subditus questioni, contra iudicem dominus servi, cum reversus fuerit, causam dicere non vetetur.

VIII, 1, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De his, qui in expeditione euntes aliquid auferre vel depredare presumunt.

Qui in expeditionem vadunt, que abstulerint quadrupli satisfactione restituant.

VIII, 1, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 5. 6. 8. 15; *deest* R 2. *H.* V 1. 3. || l. 2. cuiuscumque R. || l. 4. nec *deest* V 2. publica R 1. l. 5. per iudicio R 1. recipere] accipere non R 1. possit vel potuisset V 3. quem] quam R 1; que R 2. || l. 6. reddat — invaserit *des.* R 1. illud *deest* *Pith.* invasit V 3. ei] ita R 1. E 1; *deest* *cell.* nullo iudicio] ita R 1. E 1. V 3. 4; in nullo iudicio R 2; per nullum iudicium ei *cell.*; ei *deest* V 2. 30 l. 7. triplum] duplum E 1. antequam] priusquam V 3. expeditione E 1; in exp. *des.* V 3. proficiscatur] conventus E 1. || l. 8. conventus] convictus V 2; conventurus V 3. || l. 9. iscriptura R 1. persona R 1. || l. 10. Qui si] ita R. E 2. V 2; Quod si *cell.* dederint — voluerint R 2. expeditione] ita R. V 2; expeditionem *cell.* || l. 11. postquam] per quam V 1. conventus fuerit R 1; fuerit reversus conventus R 2; fuerit convocatus V 2; f. conversatus V 3. || l. 12. iubeat] *deest* R 2. V 3; debet V 4; 35 debeat *al. m. corr.* iubeat E 2. reformare E 1. V 3. 16; non moretur *add.* V 3. Illi — reversus] tamen si reus V 3. reservetur] ita R. E 1. V 1. 3. 4. 5. 15. 16. *Pith.*; reservanda V 2; servetur E 2. *Mad.*

VIII, 1, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 13. FL. — REX] *des.* E 2. V 3. 16. 20; ANTIQUA V 15. GLOR. *deest* V 4. 6. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTIUS R 2; RCDS V 5; CDS RCDS V 4; RC V 2. 5; R E 1; RECAREUS V 1. || l. 14. facient E 1. expeditionem R 2. || l. 16. aliquod crimen E 1. || l. 17. perventi] ita R. E. V 1; preventi *cell.* l. 18. cedantur] dampnentur V 2. 4. 5. 8; dampnetur V 1. vel — fuerit] eidem servi tradendi sunt V 4. vel] et *Pith.* || l. 19. fuerit] presens non fuerit *Mad.* custodiam R 1. aut *deest* V 2. || l. 20. vero] vere E 1. || l. 21. subditus] subdendus R 2. iudice R 1. || l. 22. vetetur] moretur V 3. 15.

VIII, 1, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 23. ANTIQUA] ita 45 R 1. E 1. V 5; *deest* R 2. E 2. V 1. 4. 16. || l. 24. expeditionem R 2. vel] et R 2. E. V 1. depredare] ita R 1. E. V 1; predari R 2; depredari *cell.* presumunt] ita R. E 2. V 5; presument V 1; presumpserit E 1; presumerint *cell.* || l. 25. expeditione E 2. V 2. 3. que] si alicui aliquid E 1. satisfactionem R 2.

1) Cf. *supra* c. 2. 2) Cf. *ex. gr.* VII, 2, 13. 14; VIII, 1, 12; 2, 2.

Recc. Errv.] Quod si non habuerint, unde componant, rem simplam reddant et CL flagella VIII, 1, 9. suscipiant. Quod si nolentibus dominis servi hoc fecerint, rem ablata in statu reforment et CC flagella extensi sustineant. Cuius rei exactionem provinciarum comites vel iudices aut vilici studio suo non morentur impendere, quia provincias nostras non volumus hostili predatione vastari¹.

Recc. Errv.]

X. ANTIQUA.

VIII, 1, 10.

Ut socios nominet, aput quem pars rapine inventa cognoscitur.

Aput quem scelus aut pars rapine fuerit inventa, istatim socios suos nominare cogatur. Qui, si nominare noluerit, teneatur ad vindictam. Quod si honestior persona est, aut pro scelere rationem reddat, aut que ablata vel eversa fuerint undecupli compositione restituat et C publice flagella suscipiat. Si certe aput servum rapine pars repperiatur, CC flagella publice extensus accipiat et socios suos nominare non differat.

Recc. Errv.]

XI. ANTIQUA.

VIII, 1, 11.

De his, qui diripienda indicare repperiuntur.

Quicumque ingenuus vel servus aliqua diripienda indicaverit, ut cuiuscumque res evertatur aut pecora vel iumenta diripiantur, et ex hoc certis probationibus publice convictus inveniatur, pro eo, quod indicaverit, C flagella publice extensus accipiat*.

*) V 3 *add.*: et res illa, quam indicavit, a domino suo reddatur; et si res illa non potuerit inveniri, ille, qui indicavit, de sua facultate reddat.

VIII, 1, 9. *l. 1.* rem — et *des.* V 3. simplam] sumptam *Pith.* reddant] restituant *E 1.* V 6. CL] *ita R 1. E.* V 1. 2. 4. 6. 8. 16; centum quinquaginta *R 2.* centum V 15; *L cell.* || *l. 2.* nolentibus] non iubentibus *Pith.* ablata] *ita R;* ablatam *cell.* in statu] in istatu *R 1;* in statum *E 2.* || *l. 3.* CC] centum V 15. sustineant] *ita R 1. E 1.* V 1. 5. 15. *Pith.*; accipiant V 2. 3; capiant V 4; susecupiant V 16; sustentent *cell.* provinciarum *deest* V 2. comites vel iudices] iudices ac comites V 6. *l. 4.* vilici] *ita R. E.* V 1; villici *cell.* studio suo] istudio suo *R 1;* studiose V 2. moretur *E 1.* impendere] implere *R 1.* provincia nostra *R 2.* non volumus] nolimus V 2. 15. || *l. 5.* hostili] civili V 4.

VIII, 1, 10. *Codd.* *R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5.* (6. 8. 16. 20). — *l. 6.* ANTIQUA] *ita R 1.* V 2. 5; *deest R 2. E 2.* V 1. 3. 4. 6. 8. 16. 20; F G R *E 1.* || *l. 7.* socios] *ita R 1. E 2.* V 1. 2; socios suos *cell.* nominent *E.* inventa *deest R 2.* cognoscitur] agnoscitur V 5. || *l. 8.* fuerint *R 2.* istatim] *ita R 1. E 2;* statim *cell.* suos *deest* V 2. || *l. 9.* Qui] *ita R;* Quod *cell.* honestior] *ita R. E 1.* V 3. 4. 16; honestioris loci *cell.* (onestiores loci *E 2.*) || *l. 10.* iscelere *R 1.* aut que] vel *E 1.* eversa *R 1;* adversa *E 2.* fuerint] *ita R 1. E 2.* V 1. 2; fierant *R 2;* fuerant *cell.* || *l. 11.* compositione] compositionem *R 2;* satisfactione V 2. suscipiat] accipiat V 4. Si] Quod si *E 1.* || *l. 12.* repperiatur] repperitur *R 2. E.* V 1. 2. CC] *C E 1.* V 3. accipiat] suscipiat V 5. *Pith.*

VIII, 1, 11. *Codd.* *R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5.* (6. 15. 16. 18). — *l. 14.* ANTIQUA] *ita R 1.* V 2. 5. 15. *Pith.*; *deest R 2. E.* V 1. 3. 4. 6. 16. || *l. 16.* deripiendum *R 2;* ad diripienda V 1. aliqua diripienda] *ita R. V 1.* 2. 3; aliquid diripienda *E 1;* aliquid diripiendum *cell.* indicaverint *R 1;* vendicaverit V 1. ut] *ita R 1. E.* V 1. 2; vel ut *cell.* || *l. 17.* evertatur] *ita R 1;* evertatur *R 2;* evertatur *cell.* et ex] ex V 1. || *l. 18.* inveniatur] invenitur V 1. 2; invenitur *al. m. corr.* inveniatur *E 2.* publice extensus *des.* V 3. accipiat] suscipiat V 3. 18. || *l. 19.* quam] *ita V 3 secundum Mad.*; quod *sec. Heyne.* indigavit V 3. a *om. Mad.* reddatur] *ita emendari;* reddat V 3. || *l. 20.* inveniri] inbenire V 3.

45 1) Cf. *L. Baiuv.* 2, 5.

VIII, 1, 12. *Recc. Errv.*]

XII. ANTIQUA.

De his, qui itineranti vel in opere rustico constituto aliquid abstulerint vel molestiam inferre presumerint.

Qui in itinere vel in opere rustico constituto aliquid violenter intulerit vel abstulerit, ubi ex hoc iudici fuerit interpellatum, ille, qui abstulerit, quadruplum⁵ restituat, aut si aliud aliquid cedis vel damni fecerit, legaliter satisfaciatur. Quod si hoc servus domino nesciente commiserit, et C flagella suscipiat, et dominus pro servo compositionem exolvat. Nam si dominus componere noluerit, servum tradere non recusetur.

VIII, 1, 13. *Recc. Errv.*]

XIII. ANTIQUA.

10

Si ille, qui diripuit, in ipsa direptione morte necetur.

Qui¹ aliena pervasit, si in ipsa direptione percussus aut occisus fuerit, ille, qui percussit, nullam calumniam patiat.

Recc. Errv.] II. TITULUS: DE INCENDIIS ET INCENSORIBUS.

I. De his, qui sive in civitate sive extra civitatem domibus immiserint ignem. 15

II. Si ignis immittatur in silva.

III. Si, dum iter agitur, ignis longius dilavetur.

VIII, 2, 1. *Recc. Errv.*]

I. ANTIQUA.

De² his, qui in civitate seu extra civitatem domibus immiserint ignem.

Qui³ in alienam domum in civitatem ignem supposuerit, correptus a iudice²⁰ ignibus deputetur; et de bonis eius domino domus, si tamen aliquid damni pertulerit,

VIII, 1, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 18). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 5; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 6. 16. || l. 2. itineranti] iteranti R 2. V 1. 2; iteranti *corr. al. n.* itineranti E 2; iteratim V 3; in itinere V 15. rustico] rusticano *hic et infra* V 16. abstulerit R 2; abstulit V 1. 2. 3. || l. 3. presumpserit V 1. 2. || l. 4. rustico *deest* V 3. 18. || l. 5. ubi — abstulerit *des.* 25 V 1. ex *deest* R 2. iudicis R 2; a iudice *Pith.* abstulit V 16. || l. 6. aut si] aut in R 2; vel si E 1; quod si *Pith.* aliud *deest* E 1. *Pith.* cedis] cedis *E 1.* legaliter] largiter E 2. || l. 8. compositionem — dominus *des.* V 2. componere] pro servo *add.* E 1. tradere non rec.] tradat V 4. || l. 9. recusetur] *ita* R 1; recuset R 2. *Mad.*; moretur E. V 1. 2. 3. 5. 18. *Pith.*

VIII, 1, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 18). — l. 10. ANTIQUA] *ita* 30 R 1. E 2. V 2. 3. 5; *deest* R 2. E 1. V 1. 4. 6. || l. 11. diripit R 2. E 1; diripuerit V 1. || l. 12. pervasit] *ita* R 1. E. V 3. 15. 16. 18; pervadit V 2. 4. *Mad.*; prevaserit R 2; pervasit V 1. 5; diripit *Pith.* si] *ita* R 1. E 2. V 1. 2. 3. 4. 15. 16. 18. *Pith.*; et R 2. E 1. V 5. *Mad.* percussus — qui *bis ser.* R 1. l. 13. percussit vel occidit V 4.

TIT. II. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 14. CENSORIBUS E 2; INCENSORIBUS 35 BUS V 1.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 15. sive in] *ita* R. E 1; sive *deest* E 2. V 2. civitatem R 2. seu extra R 2. domibus — ignem *des.* R 2. immiserit E 2. || l. 16. silva] *ita* R 1. V 2; silvam *cott.* || l. 17. dilavetur] *ita* R 1. V 2; dilabetur *cott.*

VIII, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 20). — l. 18. ANTIQUA] *ita* 40 R 1. E 2. V 3. 5; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 6. 8. 15. 16. 20. || l. 19. in] *ita* R; sive in E. V 1. 2. 3. civitatem R 2. E 1. seu] sive E 1. V 2. immiserit R. V 1. || l. 20. in alienam domum] aliene domui V 1. *Pith.* civitatem] *ita* R. E; civitate *cott.*

1) Cf. *supra* VII, 2, 15. 16. 2) De hac lege et duabus sequentibus cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 654 sqq. 3) Cf. *Pauli Sent.* V, 3, 6 et *praecipue Dig. XLVIII, 19, 28,* 45 § 12: Incendiarii puniuntur, qui ob inimicitias vel praedae causa incenderint intra oppidum, et plerumque vivi exuruntur; qui vero casum aut villam, aliquo lenius; *L. Rom. Burg.* 18, 2, 3; *Ed. Theoderici* c. 97.

Recc. Erv.] componatur hac pretium domus reddatur incense. Sed ille, cuius domus **VIII, 2, 1.** incensa est, coram testibus, quantos statuerit sententia iudicantis, prebeat sacramentum, se fideliter quod in domo sua habuit profiteri nec plus, quam illi conditum fuerat, postulare nec domus sue pretium amplius taxare, quam valuit. Et si post datum
5 sacramentum aliquid fefellisse convincitur, in duplum, que sunt supra modum debite compositionis exacta, illi cogatur inferre, qui compositionem exolverat. Quod si in domum, sicut superius diximus, ignis inmissus ad proximas domos forte transierit, iuxta damni modum inter eos etiam, qui domos vel res suas incendio perdidierant, eius substantia dividatur; si tamen post compositionem illius, in cuius domum ignem
10 misit, inpletam aliquid de facultatibus eius cognoscitur residuum esse; ita ut simili modo coram testibus sacramenta dependant, se non amplius repetere, quam incendio perdidierunt. Et si post datum sacramentum periurasse noscuntur, hec, que amplius exegerint, in duplum ei, quem fraudulenta ambitione damnare voluerant, cogantur exolvere. Qui vero extra civitatem in domum mittit incendium, omnia, que sunt in
15 domo incensa, restituat et pretium domino domus reddere non moretur. Sed his, cuius domus incensa est, coram testibus iurisiurandi interpositione confirmet, se non amplius postulare, quam perdiderat. Et si post datum sacramentum amplius, quam perdiderat, exigisse dinoscitur, in duplum ei, qui damna sustinuit, coactus exolvat. Quod si etiam vicine domus ex eo, quod inmissum est incendium, forte consumpte
20 sunt, si de bonis eius superfuerit, unde his etiam componatur, hii quoque amissa recipiant; prius tamen cum sacramento coram testibus profiteantur, se non amplius quam perdidierant postulare. Et si periurasse cognoscuntur aut amplius exegisse, in duplum ei, quem tali fraude damnaverant, male exacta restituant; ita ut pro correptione qui domum incenderat C flagella suscipiat. Et quicumque tale damnum
25 admittens non habuerit, unde componat, servituti subiaceat. Si certe cuiuscumque servus sive in civitate seu extra civitatem incendium intulisse cognoscitur, dominus, si servum tam nocentis admissi voluerit liberare a supplicio, pro eius crimine componere non moretur; ita ut servus publice CC hictus accipiat flagellorum. Sed ille, cuius domus incensa est, iurare cogatur, se amplius non repetere, quam in eius domo

30 VIII, 2, 1. *l. 1. hac] ita R 1. E 2; ac cett. || l. 3. se] et V 16. domo sua] domu sua E 1; domum suam E 2. habuerit profiteatur V 16. nec plus] ne plus E 1. illi] illic E 2. V 2. 4. 6. 8. 16. 18. Pith. conditum] ita R. E. V 2. 4. 8. 16. 18. Pith.; condietum V 1; quantum V 3; cognitum V 6. Mad. || l. 4. domum suam E 1. valuit] audeat *add.* V 16. || l. 5. convincitur] cognoscitur V 4. l. 6. qui comp.] quia nunc comp. R 2. || l. 7. sicut] quod V 3. diximus] *deest* R 1; dictum est E 1.
35 l. 8. iuxta E 2. modum] dum R 2; domum V 1. perdidierunt E 1; perdidierint V 16. || l. 9. eius] et eius R 2. substantiam R 2. || l. 11. sacramenta dependant] ita R. E 2. V 2; sacramenta rependant E 1; sacramento adpendant V 3; sacramento defendant V 1. 4. Pith. Mad. se] si E 1. || l. 12. post *al. m. corr.* post *hic et infra* E 2. periurare E 2. cognoscuntur R 1. et hec E 2. || l. 13. exegerint E 2. V 1. damnare] fraudare V 3. voluerat cogatur E 2. || l. 14. civitatem alienam V 4. mittit] ita R. E 1. V 1. 2. 3. 4. 16; mittat *cett.* || l. 15. his] ita R. E 2; is *cett.* || l. 16. iurisiurandi E 1. interpositionem R 2. || l. 17. Et — perdiderat *des.* R 2. V 1. || l. 18. exigisse] ita R 1. E 2; exegisse *cett.* dinoscitur] vel periurasse noscitur *add.* V 15. damnum E 2. Pith. || l. 19. inmissum] missum R 1; inmissus R 2. || l. 20. sunt] sint V 16. unde] ut de E 1. his] ita R 1. E; eius V 1; eis *cett.* componantur V 2. hii] ita R 2. E; hic R 1; hi *alii.* || l. 21. profiteatur R 1. || l. 22. perdididerat R 1. periurare E 2. V 1. cognoscuntur] ita R; cognoscantur E 1; noscantur Pith.; noscuntur *cett.* amplius] plus V 16. exigisse E 2. || l. 23. damnaverant] ita R 1. V 1. 2; damnaverant E 2; damnaverint *cett.* mala E 1. V 1. pro *deest* V 1. || l. 24. correptionem R 2; corruptionem E 2. talem R 2. E 2. || l. 25. amittens E. ipse servituti V 3. Si certe] Certe si V 16. cuiuscumque] cuiusquam V 1. || l. 26. civitatem R 2. E 1. seu] sive R 1. civitate R 1. dominus si servum] si
50 servum *des.* V 3; reum *al. m. corr.* dominus si servum E 2. || l. 27. liberare a] libertare V 3. l. 28. ut *deest* E 1. ipse servus V. ducentos R 2. V 1. hictus] ita R. E 2; ictus *cett.**

VIII, 2, 1. *Recc. Err.*] flamma consumsit. Et si componere pro servo noluerit, tradatur servus ad penam, ut supplicio capitali admissa persolvat.

VIII, 2, 2. *Recc. Err.*]

II. ANTIQUA.

Si ignis inmittatur in silva.

Si quis qualemcumque silvam incenderit alienam, sive piceas arbores vel caricas, 5 hoc est ficos, aut cuiuslibet generis arbores igne cremaverit, a iudice correptus C flagella suscipiat et pro damno satisfaciatur, sicut ab his, qui inspexerint, fuerit estimatum. Quod si servus hoc domino nesciente commiserit, CL verberibus addicatur. Et si pro eo dominus componere noluerit, cum duplum vel triplum damni fecerit, quam quod eundem servum valere constiterit, ipsum servum pro facto tradere non 10 retardet.

VIII, 2, 3. *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

Si, dum iter agitur, ignis longius dilavetur.

Qui¹ in itinere constitutus in cuiuscumque forsitam campo adplicaverit et ad quoquendum cibum aut frigoris necessitate compulsus ignem fecerit, cautus sit, ne 15 ignis longius dilavetur, aut si in ispinis sive in pabulis siccis, in quibus plerumque flamma nutritur, incendium convalescat, ignem, cum crescit, extinguat. Quod si se longius flamma extenderit, et messis aut area vel vinea aut domus sive pomarium incendio concremetur, tantum, quantum flamma consumsit, reddere vel componere compellatur qui ignem, quem fecerat, neclexit extinguere. 20

Recc. Err.] III. TITULUS: DE DAMNIS ARBORUM, ORTORUM ET FRUGUM QUARUMCUMQUE.

I. De compositione arborum incisarum.

II. Si ortum quis vastaverit alienum.

VIII, 2, 1. l. 1. pro servo] *ita R. E. V* 3; dominus pro servo *cell.* || l. 2. amissa *R* 2. 25
 VIII, 2, 2. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. (3). 4. 5. (6. 8. 15). — l. 3. ANTIQUA] *ita R* 1. *E* 2. *V* 2. 5. 6. 8. 15; *deest R* 2. *E* 1. *V* 1. 3. 4. || l. 4. Si] Quod si *R* 1. ignem *V* 1. silva] *ita R* 1. *E* 2; silvam *cell.* || l. 5. in qualem. *E* 2. piceas arbores] pice a servo res, *e corr.*: piceas as arbores *E* 2. || l. 6. hoc est ficos *des.* *V* 4. 5. ficos] *ita R* 1. *V* 1; fias *E* 2; ficus *cell.* genus *R* 2. igne] ignem *R* 2; *deest Pith.* corruptus *E* 2; correctus *V* 2. || l. 7. C] centum *R* 2. satisfaciatur] satisfacere 30 compellatur *V* 16. his] is *E* 2. || l. 8. estimatum *R* 2. *E* 2. *V* 1. CL] centum quinquaginta *R* 2. flagella verberibus *E* 2; flagellorum verberibus *V* 1. 2. *Pith.* addicetur *V* 1. 5. 16. || l. 9. duplo vel triplo *E* 1. || l. 10. ipso servo *R* 1. || l. 11. retardet] *ita R* 1. *E* 1; retardent *R* 2; moretur *cell.*
 VIII, 2, 3. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16). — l. 12. ANTIQUA] *ita R* 1. *V* 2. 5; NOBILITER EMENDADA *add.* *V* 3; *deest R* 2. *E.* *V* 1. 4. 6. || l. 13. iter *deest V* 2. dilavetur] *ita R* 1; 35 dilabetur *R* 2. *E* 2. *V* 1. 2. 3; dilatetur *V* 15; dilabatur *cell.* || l. 14. in] *ita R. E.* *V* 1. 2. 3; *se cell.*; *deest Pith.* adplicaverit *R* 2. || l. 15. quoquendum] *ita R*; coquendum *cell.* civum *R* 1. cautus] captus *E* 1. || l. 16. dilavetur] *ita R* 1. *V* 2; dilabatur *E* 1. *V* 1; dilabetur *cell.*; dilatetur *V* 3. 15. in *deest E* 2. ispinis] *ita R* 1. *E* 2; spinis *cell.* pavulis *R* 1. || l. 17. cum crescit] *ita R. E.* *V* 1. 2; concrecit *E* 1; cum crescat *cell.* extinguat *R* 1. || l. 18. flammam *E* 1. et — domus] ut ad messes aut 40 aream vel vineam aut domos *V* 2. domos *E* 2. pomarium *E* 1; pomerium *V* 2. || l. 19. incendio] igne *V* 3. concrematum *R* 1; cremetur *V* 3; concrementum *E* 2. consumsit] consumtum sit *R* 1. reddere vel *des.* *V* 3. || l. 20. qui ignem] quia ignem *V* 1. fecit *V* 2. neclexit] *ita R*; neglexit *cell.*
 TIT. III. *Lemma.* *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 6. — l. 21. ORTORUM] *ita R. E.* *V* 6; VEL ORT. *V* 2; HORTORUM *E* 1. ET] *ita R* 1. *V* 6; *deest R* 2; VEL *E.* *V* 1; SIVE *V* 2. 45
Index capitulorum. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 2. — l. 23. compositionem *R* 2. || l. 24. hortum *E* 1.

1) Cf. *Ed. Roth.* c. 148; *L. Burg.* 41; *L. Rom. Burg.* 18, 4; *II. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 658.*

- Recc. Erv.]* III. Si de incise arboris ruina debilitatio vel homicidium perpetretur.
 IIII. Si arbor ex parte incisa sive combusta damna concutiat.
 V. De vinea incisa vel evulsa sive concremata adque de fructibus usurpatis.
 VI. Si sepis incidatur vel incendatur.
 5 VII. Si pali de sepibus incidantur.
 VIII. Si in alienam silvam quis cum vehiculo capiatur.
 VIIII. Si loca fructifera vel pascuosa nimia angustia coartentur.
 X. De animalibus voluntarie in messe vel vineis missis.
 XI. Si quolibet animalia frugibus damna concutiant.
 10 XII. Si pratum defensum a pecoribus naufragetur.
 XIII. Si fructifera loca ab animalibus extiterint dissipata.
 XIII. Si expellentibus de fructibus pecora quisquam excutiat vel de clausura furto aut violentia tollat.
 XV. De animalibus in vinea, messe vel prato perventis.
 15 XVI. Si, priusquam expellantur, animalia de fructibus exierint.
 XVII. Si in fructibus animalia perventa quacumque aliquis detruncatione turpaverit.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA EMENDATA.

VIII, 3, 1.

De compositione arborum incisarum.

Si quis inscio domino alienam arborem incidit: si pomifera est, det solidos III; si oliva, det solidos V; si glandifera maior est, duos solidos det; si minor, det solidum unum; si vero alterius generis sunt et maiores adque prolixiores sunt, binos solidos reddat, quia, licet non habeat fructum, ad multa tamen comoda utilitatis preparant usum. Et hec quidem compositio erit, si tantundem abscise fuerint; nam si presumptive incise alicubi ferantur, aut similes arbores cum illis incisis dabuntur, aut predictum pretium duplo solvetur.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

VIII, 3, 2.

Si ortum quis vastaverit alienum.

Si quis alienum ortum vastaverit, statim iuxta damni estimationem a iudice

- l. 1.* Si *deest E 1.* de *deest E 2.* incise] *incensę E 1.* perpetretur] *deest R 2;* preparetur *E 2.*
 80 *l. 2.* sibe *R 2. E 2.* damno *E 1.* || *l. 3.* vineam incisam vel evulsam *R 2.* adque — usurpatis *des. R 2.* fructibus] *ita R 1. E 2;* frugibus *E 1.* || *l. 4.* sepis] *ita R. E.* || *l. 6.* alienam silvam] *ita R. E 1. V 2;* aliena silva *E 2.* vehiculum *R 1;* veiculo *R 2;* veiculo *corr. al. m.* vehiculo *E 2.*
l. 7. pascua *R 2.* congstia *E.* coartentur] coartetur *E 2;* *deest R 2.* || *l. 8.* voluntari *R 1;* voluntarię *R 2;* boluntarie *E 2;* voluntarie *E 1.* messe] *ita R. E 2. V 2;* messem *E 1.* vel] vel
 85 in *E.* vineis] *ita R. E 2. V 2;* vineas *E 1.* || *l. 12.* frugibus *E 2.* pecora *deest R 1.* vel — tollat *des. R 2.* clausura] *ita E 1;* clausa *R 1;* clusa *E 2.* || *l. 13.* furto] *ita R 1;* furtu *E 2;* furtum *E 1.* violentiam *E 1.* || *l. 14.* messe vel prato] messi prato vel horto *E 1.* perventis] preventis *V 3.*
l. 15. fructibus] *ita R 1;* frugibus *cett.* exierint *deest R.* || *l. 16.* quacumque] quicumque *R 2.* perventa] preventa *V 2.* detr. turp. *des. R 2.* turpaverint *E 1.*
 40 VIII, 3, 1. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 18).* — *l. 17.* ANTIQUA EMENDATA] *ita R 1;* ANTIQUA *E. V 2. 3. 5;* *des. R 2. V 1. 4. 6. 15. 16.* || *l. 18.* incisorum *R 2.* *l. 19.* inscio] iniscio *R 1;* nescio *V 18.* III] *ita R 1;* tres *R 2. E. alii.* || *l. 20.* V] quinque *R 2.* maior est] maiorem *E 1;* arbor est *V 3;* maior *deest V 18.* duos s. det] soł II *E 1.* si minor] *ita R. E 1;* *des. V 1;* si minor est *cett.* det s. unum] det solido uno *R 2;* soł I *E 1.* || *l. 21.* sunt *deest Pith.*
 45 binos] quinos *V 3.* || *l. 22.* reddant *R 2.* habeat] *ita R 1. 2;* abeat *E 2;* habeant *cett.* hutilitatis *R 1;* utilitatem *R 2.* || *l. 23.* preparat *E 2;* preparare *V 2.* || *l. 24.* presumptive vel *R 1.* ferantur] fuerant *E 2;* inferantur *V 18.* aut vivo similes *V 8.* || *l. 25.* predictum] perditum *E 2.* duplum *R 3.* solvetur] solvatur *R 3;* servotur *E.*
 VIII, 3, 2. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16. 18).* — *l. 26.* ANTIQUA] *ita R 1.*
 50 *E 1. V 2. 3. 5;* *deest R 2. E 2. V 1. 4. 6. 16.* || *l. 27.* hortum *E 1,* et *ita infra.* || *l. 28.* Si quis] Qui *R 2.* et statim iusta *E 2.* damni *deest R 2.* extimatione *E 2;* extimationem *V 1;* estimatione *V 2.*

VIII, 3, 2. *Recc. Erv.*] coactus domino orti cogatur exolvere; ita ut, si servus hoc fecerit, super compositionem ipsius damni L flagella extensus accipiat.

VIII, 3, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si de incise arboris ruina debilitatio vel homicidium perpetretur.

Si¹ quis arborem inciderit, et aliquid damni fecerit, aut si, dum cadit, arbor⁵ aliquem occiderit, damnum qui incidit exolvat. Quod si in circuitu arboris homines fuerint, priusquam cadat arbor, admoneat², et si de ramis arboris conruentis postea, quam commonuerit, aliquis debilitatus aut mortuus fuerit, nullam ille, qui arborem incidit, calumniam pertimescat. Ceterum si aut senem aut debilem aut dormientem, aut qui sibi cabere non potuit, aut pecudem fortasse ruina huius arboris debilitaverit¹⁰ vel occiderit, pro quadrupede uno domino alium eiusdem meriti mox reformet et pro occiso homine tanquam homicida teneatur; pro debilitato vero iuxta formam legum satisfacere compellatur. Et si aliquis alienam arborem inciderit, pro violentia componere non moretur. Quod* si dominus arboris incisorem fuerit contestatus, et postmodum incisor fuerit, dum incidit, occisus, mors eius nullatenus requiratur³.¹⁵

*) R 3: Quod si dominus arborem incidens contestaverit, et postmodum incisa fuerit arbor, quem occiderit, mors eius nullatenus requiratur.

VIII, 3, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si arbor ex parte incisa sive combusta damna concutiat.

Si⁴ arbor ex parte incisa sit aut ex aliqua parte igne combusta, et illo, qui²⁰ incidemat vel incendere ceperat, absente arbor ceciderit, nulla ei pro damno, quod per ruinam arboris factum est, calumnia moveatur.

VIII, 3, 2. l. 1. horti R 2. E 1. || l. 2. accipiat] suscipiat V 18.

VIII, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 17. 18. 20). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 2. 5; ANTIQUA NOVA V 8; FLS GLS RCDS REX V 3; *deest* R 2. E 2. V 1. 4. 15. 20. 25 l. 4. de *deest* E 2. preparatur E 2. || l. 5. et] vel V 17. 18. *Pith.* || l. 6. exolvat] solvat V 3; persolvat *Pith.* circuitum R 2. homines qui fuerint R 2. || l. 9. Ceterum] Certe E 2. V 1. *Pith.* aut senem post dormientem *add.* V 1. 5. *Pith.* || l. 10. aut qui] aut *deest* V 3. sibi] se V 3. cabere] ita R 1. E 2; cavere *ceit.* || l. 11. quadrupede] ita R 1. V 2; quadrupem R 2; quatrupede E 2; quadrupede *ceit.* domino] dominus R 1. alium] *deest* R 1; aliam R 3; aliam *corr.* alium E 2. || l. 12. hocciso R 1. 30 iuxta] iusta E 2, et sic saepius. || l. 13. compellantur E 1. aliqui R 2. pro violentia] per violentiam V 1. 2. 8. 18. || l. 14. harboris R 1. incisore R 1. || l. 15. postmodum] postea V 1. 5. *Pith.* hoccisus R 1. nullatenus] nullo modo E 1; non V 4.

VIII, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. (15. 16). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 3. 5; *deest* R 2. E 1. V 4. 6. 16. || l. 19. damno concutiat R 1. || l. 20. illo] iH E 1; 35 ille E 2. V 6. qui] absque dolo *add. Mad.* || l. 21. incidemat] incenderat E 2; inciderit R 3. incendere] incidere R 3. V 16. ceperat] ceperit R 3; preceperat R 2. V 3. 15; precepit V 16. arbo R 1; arbore E 1. cecidit E 2. || l. 22. per] pro V 3. ruinam] ruina R 1; summa R 2; *deest* V 3. calumniam E 2. V 2. moveatur] pertimescat V 3.

1) Cf. *Ed. Roth.* c. 138; *Dahn*, 'Studien' p. 145; *Frank*, 'Kasuelle Tötung' p. 33 sq. 40
2) Cf. *Conc. Tribur.* c. 37, l.l. Cap. II, p. 234 sq. 3) Arbor, quae cadens occiderat caedentem, 'auctor interfectionis' habebatur, cuius dominus, ut videtur, pro occiso etiam tum componere debuit, si ille arborem alienam domino neque iubente neque vetante incidemat. Solummodo si eum ante contestatus erat, componere non debuit. Qui scripsit codicem R 3, cuius lectionem sub asterisco subiecimur, non intelligens antiqui iuris rationem, locum prorsus mutavit. De aliis 45 legum sententiis eiusdem rationis cf. H. Brunner, 'Absichtlose Missethat' p. 840 sqq. ('Forsch. z. deutsch. u. franz. RG.' p. 520 sqq.). Aliter locum intelligunt *Dahn* et *Frank* ll. cc. 4) Cf. *L. Sax.* 54. 55; *Frank* l. c. p. 34 sq.; *A. B. Schmidt*, 'Schadensersatz in den Volksrechten' p. 35.

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA EMENDATA.

VIII, 3, 5.

De vinea incisa vel evulsa sive concremata adque de fructibus
usurpatis.

Qui vineam inciderit, eradicaverit vel incenderit alienam aut in desertum per-
duxerit, duas equales meriti vineas domino eius vinee reformare cogatur, et preterea
dominus vinee illius deserte hanc ad ius suum revocare non dubitet. Si vero per
violentiam fruges collegerit, et fruges in duplo restituat et quidquid everterit re-
dintegrare procuret; ita tamen, ut cum sacramento colligentium per tempus vindemiarum
duplam ipsius frugis compositionem restituat. Servi vero sine dominorum iussu talia
facientes per singulas vites decena flagella extensi percipiant et fruges omnino
restituunt, aut si dominus componere voluerit, per sex vites solidum solvat. Quod si
maius damnum creverit, et componere dominus noluerit, servum tradere festinavit.

Recc. Erv.]

VI. ANTIQUA.

VIII, 3, 6.

Si sepis incidatur vel incendatur.

Si¹ quis per aliquod spatium sepes inciderit vel incenderit alienas, si maioris
loci persona est, et sepem reparat et pro damno satisfaciatur. Si quid tamen damni
domino de fructibus accidisse cognoscitur, et damnum solvat, sicut inspectio habuerit
estimantium, et preterea X solidos reddat. Sed et de eo campo, qui fructus habet
vel habuit, et de prato sive de concluso V solidos compellatur exolvere; de eo vero
campo, in quo nulli fructus sepiibus claudebantur, sepem tantummodo reparare cogatur.

VIII, 3, 5. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 16). — l. 1. ANTIQUA EMEN-
DATA] ita R 1; des. R 2. E. V 4. 6. 8; ANTIQUA NOVITERQUE EMENDATA *Pith.*; ANTIQUA
(IDEM V 1) NOVITER EMENDATA V 1. 5; ANTIQUA V 2; FLS GLORIOSUS V 3. || l. 2. vineam
incisam vel evulsam sive concrematam R 2. sive — usurpatis des. E 1. fructibus] ita R 1. E 2;
25 frugis V 3; frugibus *cell.* || l. 3. usurpatis] occupatis R 2. || l. 5. equales] ita R. E 1; equali E 2;
equalis *cell.* preterea] propterea E 1. || l. 6. hanc] hic E 2. ius suum] ius suum V 3; iustum R 2;
usum (ius in marg.) suum *Pith.* || l. 7. colligerit E. et fruges] ita R 1. V 2; et frugem *cell.* evertit
Pith. || l. 8. procuret] non dubitet E 1. sacramentum R 1. colligentia R 2. || l. 9. compositione
R 1. Servi vero] Si vero E 1. si sine R 1. iussu] iusso R 2; deest V 2. || l. 10. per] et per V 1.
30 pro singulis vitibus V 16. decena] ita R 3. E 1. V; decem E 2; centena R 1; ducentena R 2. exten-
sus E 2. percipiant] ita R 1. 2. 3. E 1; accipiant E 2; accipiant *cell.* et — restituunt des. R 1.
frugem E 1. omnino] domino *Pith.* || l. 11. aut] ut R 1; et V 16. dominus comp.] dominus pro eo
componere E 2; componere pro servo dominus V 2. voluerit] noluerit V 1. 2. *Pith.* pro sex vitibus
V 16. solvat] ita R 1. E 1. V 4; exsolvat R 3. V 3; reddat *cell.* || l. 12. dominus] pro eo add. E 1.
35 festinavit] ita R 1. E 2; destinavit V 3; festinabit *cell.*

VIII, 3, 6. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 15. 16. 20). — l. 13. ANTIQUA]
ita R 1. V 2. 3. 5; deest R 2. E. V 1. 4. 6. 16. || l. 14. sepis] ita R. E. V 6; sepes alii. || l. 15. per]
pro R 2. incenderit vel inciderit E. V 1. 2. vel incenderit des. V 2. V 3. || l. 16. et sepem] et deest
E 2. V 2; et sepes V 1. repararet E 1. || l. 17. frugibus R 2. accessisse *Mad.* persolvat E 1.
40 l. 18. estimantium] estimantium E 2. V 1; iudicantium V 2. preterea] propterea E 1. X] ita R 1.
E 1. V 1; decem alii. Sed et] et deest E 1. eo] ita R. E; eodem V. fructos R 1. habeat vel habuit
R 1; abet vel abuit R 2. E 2. || l. 19. V] ita R 1. E 1. V 1; quinque alii. || l. 20. nulli] ita R 1. E.
V 1. 2. *Pith.*; nullus R 2. 3. *Mad.* alii. claudebantur] ita R 1. V 1. 2. *Pith.*; clauduntur E 1; claude-
batur *cell.* reparare] reformare V 2. 15. 16. *Pith.* et al. m. post add. E 2.

45 1) Hanc et sequentem legem a Leovigildo substitutas esse crediderim uni antiquiori, quam
imitatus est legislator Burgundio in L. Burg. 27, 1. 2: Si quis sepem alienam . . . inferendi
tantum damni studio ruperit, si ingenuus aperuerit, inferat illi, cuius messis est, per singulos
palos singulos tremisses; si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat, et sepiis, quae aperta
fuerat, reparatur. Hoc etiam de prato et de vinea praecipimus custodiri.

VIII, 3, 6. *Recc. Erv.*] Si vero hoc persona inferior fecerit, solvat damnum de estimatis fructibus ac sepem reparat et L flagella publice suscipiat. Quod si servus hoc nesciente domino fecerit, et damnum solvat et sepem reparat et C flagella suscipiat. Quod si casu factum fuerit, sepem tantummodo reparat, que conlisa est; quia crimen videri non potest, quod non est ex voluntate commissum. 5

VIII, 3, 7. *Recc. Erv.*]

VII. ANTIQUA.

Si pali de sepibus incidantur.

Qui¹ de sepibus palos incidit vel incenderit alienos, cum campus ille fructus ullos eo tempore non habuerit, in quadruplum reformare cogatur. Si autem fructus aliquid de his sepibus claudebatur, per singulos palos singulos tremisses compellatur 10 exolvere; ita ut, si ex fructibus aliquid perierit, ex integro reformetur. Eadem et de ortis sepe conclusis precipimus custodire.

VIII, 3, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si in alienam silvam quis cum vehiculo capiatur.

Si quis aliquem comprehenderit, dum de silva sua cum vehiculo vadit et circulos 15 ad cupas aut quaecumque ligna sine domini permissionem asportare presumat, et boves et vehiculum aliene silve presumtor amittat, et que dominus cum fure aut violento comprehenderit, indubitanter obtineat.

VIII, 3, 9. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si loca fructifera vel pascuosa nimia congestia coartentur. 20

Si quis cum fructibus vineam, pratum vel pascua habere cognoscitur et fossas per circuitum pro solo terrore constituat, ut non nisi per vineam aut messem transitus

VIII, 3, 6. l. 1. extimatis E 2. frugibus V 3. 15. 16. 20. || l. 2. ac] hac E 2; hanc E 1; anc V 3. L] ita R 1. E 1. V 1; quinquaginta alii. nesciente] inscio V 16. || l. 3. et deest V 2. l. 4. casum factum R 2. E 2; de casu factum Pith.; per casum f. V 3; casa facta E 1. factum] tantum 25 al. m. post add. E 2. fuerit] non voluntate add. V 15. reparat] ita R. E 1. V 16; reformet cett. l. 5. commissum] consumtum R 2.

VIII, 3, 7. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 15. 16. 18). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 5; deest R 2. E. V 1. 2. 4. 6. 16. || l. 8. palos eradicaverit incidit V 15. alienos] ita R. E 2. V 1. 6. 16. 18; alienus E 1; alienis Mad. fructos R 1. || l. 9. ullos] ullo R 1; ullus E 2; 30 nullos R 2; illo V 1. eo deest V 1. abuerit R 2. E 2, et similiter saepius. fructos R 1. || l. 10. aliquid] ita R. E; aliquos R 3; aliquis V 2; aliqui cett. de his] ita R 1. V 1. 2; de eis E; eis R 2; in R 3; his cett. claudebatur] ita R 1. V 2; claudebantur cett. pro singulis palis V 16. 18. singulos deest E 1. || l. 11. ex fructibus si V 1. 2. frugibus R 2. deperierint R 2. ex] in E 1. || l. 12. custodire] ita R 1. 3; custodiri cett. 35

VIII, 3, 8. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 16. 20). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. E. V 2. 5; deest R 2. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 14. alienam silvam] ita R. E; aliena silva cett. quis cum] quicumque cum R 2; quiscumque E 2. || l. 15. vehiculo] veiculo R 2. E 2; aut sine vehiculo add. V 8. et] et aut V 2. || l. 16. lignamina R 2. permissionem] ita R 1; promissionem R 2; permissiones E 2; iussione aut permissione Pith.; voluntate V 4; permissione cett. ad- 40 sportare R 1; hasportare E 1; portare V 3. 4. presumat] ita R. E 1; presumserit cett. || l. 17. vehiculum R 2. E 2. amittat] silve domino habendum add. V 4. 8. que] alia que V 4. 8. dominus silve V 1. furem R 2.

VIII, 3, 9. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16). — l. 19. ANTIQUA] ita R 1. E. V 2. 5; deest R 2. V 1. 3. 4. 6. 15. 16. || l. 20. congestia] ita R. E. V 3; angustia cett. 45 l. 21. fructibus] ita R 1. 3. E. V 2; frugibus R 2. cett. et] aut E 1. fossas per circ.] fortasse circuitum fossatum V 16. || l. 22. per circuitum] per circuitu R 1; des. V 4. ut] aut E 1. nisi deest V 16. transitum E 1.

1) V. p. 323, n. 1.

Recc. Err.] esse possit, damnum, quod viator intulerit, ad viatoris culpam redundare VIII, 3, 9. non convenit. Campos autem vacantes si quis fossis cinxerit, iter agentes non hec signa deterreant, nec aliquis eos de his pascuis presumat expellere.

Recc. Err.]

X. ANTIQUA.

VIII, 3, 10.

5 De animalibus voluntarie in messe vel vineis missis.

Qui¹ iumenta vel boves aut quecumque pecora voluntarie in vineam vel messem miserit alienam, damnum, quod fuerit estimatum, cogatur exolvere. Et si maior persona est, pro caballis aut bubus per singula capita singulos solidos reddat; per minora vero capita singulos tremisses ei, cui damnum factum est, compellatur exolvere.
10 Certe si inferior est forte persona, et damnum ex integro reddat et compositionem ex medietate restituat adque XL flagella publice extensus accipiat. Si vero servus hoc sine iussu domini fecerit, omne damnum aut ipse aut eius dominus reddat, et ipse servus LX flagella suscipiat.

Recc. Err.]

XI. ANTIQUA.

VIII, 3, 11.

15 Si quelibet animalia frugibus damna concutiant.

Si cuiuslibet qualiacumque animalia vineam vel messem everterint alienam, ille, cuius animalia damnum intulerint, tantum vinee vel agri cum frugibus eius meriti domino de suo restituere non moretur, quantum exterminatum esse cognoscitur; ita

20 VIII, 3, 9. l. 1. viatorem V 3. || l. 2. cinxerit] ita R 3. alii; concinxerit R 1; cinxerit R 2; cinsert E 2. || l. 3. deterreant] ita R. E; terreant cett.

VIII, 3, 10. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16). — l. 4. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 15. || l. 5. in vinea vel mese V 3. messe] ita R. E. V 1. 2; messem cett. vineis] ita R. E. V 2; in vineis V 1; vineas cett. || l. 6. messem vel vineam] vinea vel messe E 1; messe vel vinea E 2. || l. 7. immiserit Pith. aliena] ita R 1. E; alienam cett. fuerat V 1. estimatum R 2. E 2. V 1. Et deest R 2. || l. 8. cavallis V 1. bubus] ita R. E. V 2; bubis V 1; bobus cett. solidos reddat] solvat solidos Mad. per] pro E 1. || l. 9. tremissos E 1. l. 10. est forte persona] ita E. V 1. 2; est persona R 1; est fortasse persona R 2; forte persona est R 3. alii. ex integro R 2. || l. 11. XL] quadraginta E 2. V 1; LX V 16; X R 2; decem R 3. l. 12. iussu] ita R 3. E. V 1; iusso R 1; iussione R 2. cett.

30 VIII, 3, 11. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16). — l. 14. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 5. 6; deest R 2. E. V 1. 3. 4. || l. 15. quelibet] cuiuslibet V 4. 5. frugibus] ita R 2. E. V 1. 2; in fructibus R 1; in frugibus cett. concutiant R 1; concutiat R 2. || l. 16. cuiuslibet] cuilibet R 2. aliena R 1. || l. 17. eius] ita R. E. V 1; eiusdem cett. || l. 18. quantum] quam R 2. exterminatum] extimatum E 2.

35 1) Cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' I, p. 301, n. 44; L. Sal. 9, Add. 2: Si . . . sepem alienam aperuerit et in messe, in prato, in vinia vel qualibet laborem pecora miserit, cuius labor est, si convinctus cum fuerit, ad testibus stematum damnum reddat . . . et insuper etc.; L. Burg. 27, 4. 5: Si quis sepem alienam aperuerit et caballos suos aut animalia in messem aut in pratum voluntarius miserit, si ingenuus est, per singula animalia inferat pro messis vel prati damno
40 domino solidos singulos. Si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat, ita tamen, ut a domino servi damnum, quod admissum fuerit, componatur. Lex Eurici, unde et Francus legislator et Burgundio hauserunt, etiam verba sepem alienam aperuerit et caballos (pro iumenta) habuisse videtur. Hoc Reccessvindus mutavisse, illa iam Leovigildus omisisse videtur. Nam in Ed. Roth. c. 344, cuius auctor ex Leovigildi codice hausisse videtur, leguntur: Si quis caballus aut armenta
45 asto animo in messe aliena aut in prato vel in quolibet damnum miserit, componat per caput solidum unum excepto damnum, sicut arbitratum fuerit . . .

VIII, 3, 11. *Recc. Erv.*] ut collectis frugibus ille recipiat, qui dedisse videtur. Et si non habuerit agrum aut vineam, unde conponat, tantum frugis reddat, quantum in equali parte agri vel vinee fuerit estimatum.

VIII, 3, 12. *Recc. Erv.*]

XII. ANTIQUA.

Si pratum defensum a pecoribus naufragetur. 5

Qui in pratum eo tempore, quo defenditur, pecora miserit, ut postmodum ad secandum non possit erba succrescere: si servus est qui hoc fecerit, XL hictus accipiat flagellorum, et fenum reddatur a domino eius, quantum fuerit estimatum; si liber et inferioris loci persona sit, per duo capita tremissem unum reddat, et fenum nihilominus iuxta estimatione ei, qui damnum pertulit, redditurus; si maior vero 10 persona sit, per duo capita unum solidum reddat et fenum habita estimatione restituat.

VIII, 3, 13. *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIQUA.

Si fructifera loca ab animalibus extiterint dissipata.

Si quis caballum aut pecus alienum in vinea, messe, prato vel orto invenerit, non expellat iratus, ne, dum de damnum expellit, evertat; sed ad domum suam in- 15 clusus adducat et dominum caballorum vel pecorum faciat certiore, ut presentibus his aut vicinis eorum damnum, quod inlatum fuerit, estimetur, et ad campum utraque partes convenient, ut, postquam damnum inspexerint, pars campi vel vinee sive prati aut messis, que defracta fuerit, mensuretur; et donec fructus colligantur, expectetur, ut tantum de inpasto loco ei, cui damnum intulerit, facta spatii exequatione tradatur, 20 et presentibus testibus et de eo loco, qui eversus est, et de eo, qui est intiger, fructus colligantur, ut quidquid minus in his locis, que a pecoribus eversa fuerint,

VIII, 3, 11. *l. 1. fructibus R 3. V 2. Et si] Quod si Pith. || l. 2. frugis] frugem E 1; fruges V 1; frugum V 16; de frugibus Pith. parte agri vel vinee] agro vel vinea V 16. || l. 3. estimatum E 2. V 1.* 25

VIII, 3, 12. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16. 20). — l. 4. ANTIQUA] ita R 1. E 5; deest R 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 6. ut] et E 1. || l. 7. erba] ita R 1. E 2. V 2; herba cett. fecit R 1. XI.] decem R 3. hictus] ita R 1. E 2; hictos R 2; ictus cett. hictus fl. nec.] fitta capiat V 4; desunt V 2. || l. 8. a] ita R 1. 3. E 1. V 3. 16; ad R 2; deest cett. estimatum E 2. V 1. || l. 9. et deest E 2. V 1. 2. inferiori E. sit] est E 2. V 1. 2; deest R 2. per] propter V 2; pro E 2. V 1. Pith. 30 duobus capitibus V 1. Pith. uno R 1. et deest R 1. V 1. Pith. || l. 10. estimatione R 1; estimationem E 2. V 1. ei — pertulit] dampni ei, qui pertulit V 2. || l. 11. persona est pro duobus capitibus V 2. Pith. sol. unum E. V. habita estimatione] habita estimatione V 1; ad estimationem R 3; aput estimationem E 2; iuxta estimatione V 3. restituat] reddat E 2.*

VIII, 3, 13. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 15. 16. 20). — l. 12. ANTIQUA] ita 35 R 1. E 2. V 15; deest R 2. E 1. V 1. 2. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 13. extiterint] fuerint V 1. 4. Pith. || l. 14. cavallum et similiter infra V 1. orto] ita R 1. E 2. V 1; horto cett. || l. 15. damnum] ita R 1. E 2; damna R 2; damno cett. || l. 16. domino R 1. caballorum] iumentorum V 16. certiore] denuntiari V 5. l. 17. his aut des. V 2. fuerat R 2. extimetur R 2. E 2. V 1. et ad campum] tunc ad locum illum V 5. || l. 18. ut] ita R 1. 3. Pith.; et cett. || l. 19. defracta] desruta V 2; defructaberat pro d. fuerat 40 V 3. fuerit] ita R 3; fuerint R 1; fuerant V 2; fuerat cett. mensurentur V 2. et donec] et deest R 2. fructos R 1. colligatur R 2. || l. 20. tantum de] tantundem R 1; tantundem corr. t. de E 2; tantundem de V 1. Pith. ei cui] eius qui V 3. intulit R 1. ispatii R 1; expatii V 3. exequatione] estimationem R 2. || l. 21. et pres.] ut pres. E 1. V 3; et deest Pith. intiger] ita R 1. 2; integer cett. l. 22. fructos R 1; fructibus E 2. ut] ita R. E. V 1. 2. 3; et cett. fuerant E 1. V 2. 45*

1) Cf. *L. Sal.* 9, 1: Si quis animalia aut caballus vel quolibet pecus in messe sua invenerit, penitus eum vastare non debet . . . ; 2: Si quis in messe sua pecora aliena invenerit . . . et eas inclauserit et nulli paenitus innotescerit . . . ; v. *infra c.* 15.

Recc. Euv.] reperitur, ille, cuius pecora fuerint, reformare cogatur. Pecora vero, VIII, 3, 13. postquam ipsorum locorum spatia mensuraverint, sicut est in legibus constitutum¹, domino reformentur. Et² si pecora, dum per iracundia inmoderationis expellit, everterit, domino pecorum damnum simpla tantummodo satisfactione restituat et sibi
 5 que debilitabit aut occidit usurpet; sic tamen, ut que everterit ante persolvat. Quod si pecora per casum, non culpa expellentis, debilitentur aut pereant aut in sudes sive in palos, dum expelluntur, inciderint, damnum solvatur ex medio, ut que superioribus legibus sunt statuta permaneant.

Recc. Euv.]

XIII. ANTIQUA.

VIII, 3, 14.

10 Si expellentibus de fructibus pecora quisquam excutiat vel de clausura furto aut violentia tollat.

Si³ quis expellenti de fructibus pecora excusserit, si honestior est forte persona, det solidos V et duplum damnum, quod fuerit estimatum, cogatur exolvere; si certe humilioris loci persona fuerit et non habuerit, unde conponat, L flagella suscipiat et
 15 duplum damnum reddere compellatur. Si vero servus hoc fecerit, ante iudicem C hictos flagellorum suscipiat, et domino eius nulla calunnia moveatur. Quod si de domo

VIII, 3, 13. l. 1. reperitur — fuerint *des.* R 2. V 3. repperiatur E 2. || l. 3. per iracundia] *ita* R 1. 2; per iracundiam *cett.* || l. 4. evertit V 1. damna E 1. simplam R 1. || l. 5. debilitabit] *ita* R. E 2; debilitavit V 16; debilitavit *cett.* occisit R 2. V 1. 2; occiderit V 16. usurpet] obtineat
 20 V 3. sic] si E 1. V 1. *Pith.* que] qui R 2; *deest* E 2. everterit R 1; evertit V 1; avertit V 3. l. 6. per casum] per casu R 2; casu R 3. expellentis] dum expellunt E 2; dum expelluntur V 1. 2. 5. *Pith.* aut pereant] aut pereunt V 2; adpareant R 2. || l. 7. ut] aut R 2. V 2; et *Pith.* l. 8. sunt *deest* R 1. statuta] instituta R 2. E 2.

VIII, 3, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16). — l. 9. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 5. 6; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 16. || l. 10. expellenti *Pith.* frugibus R 2. E 2. V 1. 2. 8. 4. 5. quisquam] quicumque R 1. vel] aut E 1. V 2. clausura] *ita* E 1; clusura R 1. *Pith.*; clausam R 2; clausa V 1. 16; causa V 2; clusa *cett.* || l. 11. furto] *ita* R 1. V 5; furtu E 1. V 1; furtum R 2; furti E 2; furtim *cett.* || l. 12. expellentis] expellentibus R 2; expellentis E 1. frugibus V 1. 16. || l. 13. det] domino frugis *add.* V 16. solidus R 1; solidis E 2. V] quinque R 2. E 1. duplum *deest* V 2. ex-
 30 timatum E 2. V 1. exolvere cogatur R 1. || l. 14. fuerit] est V 2. L] quinquaginta R 2. E 1. l. 15. reddere] exsolvere V 1. 5. vero *deest* R 2. V 3. iudice R 2. hictos] *ita* R 1; hictus R 2. E 2; ictus *alii.* || l. 16. accipiat flagellorum] *ita* R 2. 3. E. V 1. 2; flagellorum suscipiat R 1. *alii.* nullam calunniam R 2; nulla caluniam E 2. domum R 1; domo eius *Pith.*

1) VIII, 3, 11. 15; *cf. supra p.* 326, l. 18 sq. 2) *Aliter L. Burg.* 23, 2: Si
 35 quodlibet animal, dum de messe, prato, vinea aut area annonaria expellitur, impalaverit, nihil ab eo, qui expulit, requiratur. 3) *Cf. L. Sal.* 9, 5: Si quis vero pecora de damno aut in clausura (inclausa *al.*), aut dum ad domum minantur, expellere aut excutere praesumpserit . . . ; *L. Burg.* 23, 1: Quicumque animal de messe vel de quolibet damno inclusit, et ante aestimationem damni praesumptione et arbitrio suo is, cuius animal est, de curte per vim
 40 tulerit, inferat illi, cui vim intulerit, solidos VI . . . damni aestimatione taxata. Si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat. 3: Quod si animalia, dum de damno ad clusuram minantur . . . ille, cuius sunt, tollere praesumpserit, singulos tremisses per singula animalia solvat . . . *Ed. Roth. c.* 346: Si quis peculium de damno ad clausura minaverit, et ille, cuius peculium est, antesteterit, conponat solidum unum, excepto damno, ut arbitratum fuerit. *Lex nostra*
 45 *fortasse a Reccessvindi iureconsultis mutata est, omissis vocibus de damno et minantur, voce clausura in rubrica tantummodo retenta, quas, testantibus legibus illis aliarum gentium, antiquior huius legis textus, unde hauserunt, videtur habuisse.*

VIII, 3, 14. *Recc. Erv.*] aut clausa involaverit aut per violentia tulerit, octo solidos qui iniuriam pertulit consequatur, et preterea duplum damnum ille, qui abstulit, reddere compellatur. Si vero servus hoc fecerit, C flagella suscipiat, et dominus eius nihil damni sustineat.

VIII, 3, 15. *Recc. Erv.*]

XV. ANTIQUA.

5

De animalibus in vinea, messe vel prato perventis.

Si¹ quis in vineam suam, messe, prato vel orto iumenta vel pecora invenerit aut prenderit, statim domino pecodum ipsa aut altera die nuntiaturus includat. Quod si dominus pecorum mittere vel venire noluerit, damnum a vicinis, quod factum est, extimetur, et ad satisfactionem ille, cuius pecora fuerint, iudicis executione venire cogatur et damnum exolvat. Si tamen probaverit aut certe iuraverit ille, qui prendidit, damnum ipsum ab ipsis animalibus factum fuisse, ille vero, cuius pecora sunt, si ad extimationem damni aut pecora recipienda non venerit, adaquentur tantummodo² ac triduo teneantur inclusa; et pro retentis triduo pecoribus nullam calumniam inferre poterit qui ad extimationem venire neclexerit. Post triduum autem animalia dimittantur, et dimissis animalibus, si dominus eorum venire contemserit, pro contempto ipso, quia inspicere noluit, iuxta estimationem testium in duplum cogatur exolvere. Quod si ille, cuius pecora sunt, ad eum, cui damnum factum est, venerit, rogans eum, ut ad extimationem damni adcedat, ut pecora relaxentur, et ille non adquiescat, volens pecora eius interficere: si hoc ita fecisse convincitur, per singula capita maiora singulos solidos reddat, per minora capita singulos tremisses. Similiter hec lex continet et de illis, qui ante triduum pecora clausa non publicaverint. Si autem hoc servus fecerit sine domini voluntate, C flagella suscipiat et dominus eius nihil damni sustineat.

VIII, 3, 14. l. 1. clausa] ita R 2. E 1. V 2. 15. 16; clausum R 1; clusa E 2. V 1. 3. Pith.; de clauso R 3; de clausa Mad.; clusura Pith. in marg. per violentia R 1. tulerint R 1. || l. 2. pertulerit R 3. E 2. abstulit] vel furtum fecit add. V 4.

VIII, 3, 15. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5. 6. 16). — l. 5. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 5; deest R 2. E. V 1. 4. 6; FLS GLS RCDS REX V 3. || l. 6. perventis — prato des. R 1. perventis] ita E; perventi R 2; preventis cett. || l. 7. vineam suam] ita R 2. E 2; vinea sua cett. 30 orto] ita R 1. E 2. V 1; horto cett. || l. 8. aut pr. des. R 2. aut] et R 3. E 1. prendiderit] ita E. V 1. 2; prenderit R 1. pecodum] ita R 1. 2. E; pecorum R 3; pecudum cett. denuntiaturus R 2. l. 9. pecorum deest R 2. || l. 10. extimetur] ita R. E 2. V 1; estimetur cett. fuerunt R 2; fuerant e corr. E 2; sunt V 2. || l. 11. et] ut V 2. exolvat] ita R; exsolvat E. V 1. 2; solvat alii. probaberit R 2. E 2. aut certe iur. des. V 3. || l. 12. prendidit]prehendiderit V 2. ipsum] ipsut R 2. || l. 13. extimationem] ita R 1. E 2. V 1; estimationem cett. ad pecora V 16. || l. 14. inclausa R 2. || l. 15. poterit] potuerit V 2. qui ad] quia ad E 2. V 1. extimationem] ita R 1. E 2; estimationem cett.; damni add. Mad. neclexerit] ita R 1; neclexit vel neglexit R 2. 3. V 1. 2; neglexerit cett. || l. 16. contempsit E 1. || l. 17. contempto] ita R 2; contento R 1; contentu E 2; contempto R 3; contemptu cett. quia] qui R 2. extimationem E 2. in deest V 1. duplo R 2. || l. 19. extimationem] ita R 1. E 2. V 1; 40 estimationem cett. adcedat] ita R 1. E 2; accedat cett. ut] et R 2. || l. 21. solidos — singulos des. E 1. minora capita] minora R 3. E 2. V 5; minora vero V 2. || l. 22. illis] illo R 3. E 2. clausa] dominis add. Mad. publicaverit R 1. 3; publicaverunt E 1. || l. 23. Si] Sin R 2. C] centum R 2. V 2. || l. 24. eius deest E 2.

1) Cf. VIII, 3, 10—14. De re ipsa, quae hac lege continetur, cf. Wilda, 'Pfändungs- 45 recht' in 'Z. f. D. Recht' I, p. 229 sqq.; Dahn, 'Studien' p. 84 sqq.; H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 531. 2) Cf. Ed. Roth. c. 346: Et si ille, cuius peculius est, tenens duritiam cordis eum liberare dispexerit, tunc habeat eum ille, qui in damnum invenit, novem noctis, aqua tantum ei dit etc.; Wilda l. c. p. 238; Gierke, 'Der Humor in D. Recht' (ed. 2) p. 53.

Recc. Erv.]

XVI. ANTIQUA.

VIII, 3, 16.

Si, priusquam expellantur, animalia de frugibus exierint.

Si iumenta vel pecora de frugibus, priusquam expellantur, exierint, ea non liceat comprehendi, quia utrum ipsa damnum fecerint nescitur. Nam si eam ipse, cuius sunt, aut quicumque vicinus expulerit, dominus iumentorum vel pecorum extimationem damni implere cogatur.

Recc.] XVII. ANTIQUA.

Si in fructibus animalia perventa quacumque aliquis detruncatione turpaverit.

Si labia pecoribus vel aures qui in fructibus suis comprehenderit incidit, illa, que deformavit, obtineat et domino pecorum alia sana restituere non moretur.

Erv.] XVII.

Si in fructibus animalia perventa quacumque aliquis detruncatione turpaverit.

Si labia pecoribus aut ceteris animalibus vel* aures qui in fructibus suis comprehenderit incidit**, illa, que deformavit, obtineat et domino pecorum alia sana et similia restituere non moretur.

*) *Pro* vel aures *V* 4. *Mad. praebent*: caudam, aures vel alia membra.

**) *V* 4. *Mad. addunt*: aut turpaverit.

VIII, 3, 17.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE DAMNIS ANIMALIUM VEL
DIVERSORUM RERUM.

20

I. Si caballus vel animal alienum aut de legamine tollatur aut extra voluntate domini in aliquo fatigetur.

II. Si prestitum animal contra definitionem et voluntatem domini fatigetur.

III. Si caballi aut cuiuscumque animalis coma vel cauda turpetur.

25

III. Si alienum animal testiculis descetetur.

V. Si iumentum partus excutiatur.

VI. Si cuiuscumque animalis partus excutiatur.

VIII, 3, 16. *Codd.* *R* 1. 2. (3). *E* 1. 2. *V* 1. 2. (3. 4). 5. (6. 16. 18). — *L* 1. ANTIQUA] *ita R* 1. *E*; *deest R* 2. *V* 1—6. || *L* 3. frugibus] *ita R* 1. *V* 1—5. 16. 18. *Pith.*; fructibus *R* 2. 3. *E*. *V* 6. *L* 4. licet *V* 1. *Pith.*; liceant *E* 2. comprehendi] *ita R* 1. 3. *E* 1. *V* 1; compeendi *R* 2; compeendi *E* 2. *V* 5; occupare *V* 16; comprehendere *cell.* eam] *ita R* 1. 2. *E*; ea *cell.* || *L* 5. expulerit] expellerit *R* 1. dominus] domino *R* 2. || *L* 6. extimationem] *ita R* 1. *E* 2; estimationem *cell.* cogantur *E* 1. *V* 1.

VIII, 3, 17. *Codd.* *R* 1. 2. (3). *V* 3. — *L* 7. ANTIQUA] *ita R* 1; *deest R* 2. || *L* 8. perventa] per-tenta *V* 3. || *L* 9. quacumque] quicumque *R* 2. detruncationem *R* 1; detorpatioe *V* 3. || *L* 11. labia pecoribus] labium pecorum *R* 2. vel aures] aut aures *R* 2. || *L* 12. comprehenderit *R* 2. || *L* 14. alium sanum *R* 2.

40

VIII, 3, 17. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2. 4. 5. 6. — *L* 7. XVII] ANTIQUA *add.* *E* 2. *V* 2. 6. || *L* 8. frugibus *V* 1. 2. 4. 5; frugibus suis *Pith.* || *L* 9. aliquis] aliquid *E* 1; *deest V* 4. turpaverint *E* 1; deturpaverit *E* 2; turpentur *V* 4. || *L* 12. qui] quis *V* 1; quos *V* 4; quae *Pith.* frugibus *V* 1. 2. 5. *Pith.* suis *deest V* 5. || *L* 13. incidit] hos presumptive incidit *V* 4.

TIT. III. *Lemma.* *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 6. — *L* 20. DIVERSORUM] *ita R.* *E* 2. *V* 1; DIVERSARUM *cell.*

Index capitulorum. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. — *L* 21. caballum *R* 2. aut *deest R* 2. legamen *R* 2. tollat *R* 2, ubi reliqua rubricae pars *deest.* extra] ex *R* 1. voluntatem *E* 1. || *L* 23. definitione *E* 2. voluntate *R* 2. domini fat. *des.* *R* 2. || *L* 24. caballum *R* 2; caballus *E* 1. cuiuscumque] qualiscumque *R* 1. || *L* 25. testiculos *R* 2; testiculo *E* 2. || *L* 27. animal *R* 1.

LL. Sect. 1. I.

- Recc. Erv.*] VII. Si qualiacumque animalia ab invice evertantur.
- VIII. Si damnum vel iniuriam impellente aut sine damnum alienum animal occidatur.
- VIII. Si bos alienus sine domini voluntate operibus subiugetur.
- X. Si qualiacumque animalia trituris aree fatigentur. 5
- XI. Si pecus absque damno in elusuram mittatur.
- XII. Si animal cuicumque faciat quodecumque damnosum.
- XIII. Si quodecumque animal quacumque percussione debilitetur.
- XIII. Si pecus alienum sciente an ignorante domino gregi alterius misceatur.
- XV. Si animali quodecumque pavidum inligetur, per quod ruptum aut debilitetur 10 aut moriatur.
- XVI. Si vitiosum animal, cum aput dominum est, cuiuscumque etatis occidisse hominem videatur.
- XVII. Si animal vitiosum quis a se abiciat vel non abiectum retineat.
- XVIII. Sue habendum culpe, si irritatum animal noceat irritantem. 15
- XVIII. Si iuste an iniuste concitatus canis quempiam debilitasse vel occidisse probetur.
- XX. De cane damnoso.
- XXI. De lesione vestis.
- XXII. Si fraudulenter quis ambulans in laqueos feris preparados incidat. 20
- XXIII. Ut, qui laqueos feris ponit, et loca discernat, in quibus ponat, et vicinos admoneat.
- XXIII. De damnis iter publicum concludentium.
- XXV. De servando spatio iuxta vias publicas.
- XXVI. Si de campis vacantibus iter agentium animalia expellantur. 25
- XXVII. Ne iter agentibus pascua non conclusa vetentur.
- XXVIII. Ut, qui in transitum fluminis culturam facit, laborem sepe circumdet.
- XXVIII. De discretionem concludendorum fluminum.
- XXX. De confringentibus molina et conclusiones aquarum.
- XXXI. De furantibus aquas ex decursibus alienis. 30

l. 1. qualienumque R 1; qualicumque R 2. invice] *ita R*; invicem *E*. evertantur R 1.
 l. 2. damnum vel iniuriam] *ita R*; damno vel iniuria *E*. impellunt R 1. aut] *ita infra ipsius legis rubrica*; ut, ca R 1; an R 2. *E*. damnum] *ita R*; damno *E*. al. an. occ. *des. R 1*. || l. 4. bos] bus R 1. domini *deest R 1*. voluntate] voluntatem R 1; voluntate R 2. *E 1*. subiungatur R 2. *E 2*.
 l. 5. area *E 2*. || l. 6. elusuram] *ita R 1*; elusura R 2. *E*. mittantur R 2. *E 2*. || l. 8. debilitetur 35 vel occidatur *E*. || l. 9. scientem an ignorantem R 2. an] *haec E 2*. gregi] in grege R 1. misceatur *deest R 2*. || l. 10. animal R 2. *E 1*. inligetur R 1; inlicitetur R 2. quod ruptum] quod rump R 1; corruptum R 2. aut deb. *des. R 2*. || l. 11. aut moriatur *des. R 1*. 2. || l. 13. eniuse. etatis *des. R 1*. occ. hom. vid. *des. R 1*. 2. occidisse hominem] *ita E 1*; h. o. *E 2*. || l. 14. habiciat R 1. vel — retineat *des. R 1*; retineat *deest R 2*. || l. 15. Sue] Sive R 1. *E 1*. irritantem *deest R 2*. 40
 l. 16. debilitasse *deest R 2*. vel occ. probetur *des. R 1*. 2. || l. 18. damnosum R 1. || l. 19. lesionem R 2. || l. 20. fraudolenter R 2. in laqueos *des. R 1*. feris pr. inc. *des. R 1*. 2. qui] quicumque *E 1*.
 l. 21. amoneat *E 2*. || l. 23. iter] inter *E 1*. 2. || l. 24. reservandum ispatium R 1. || l. 25. animalia *deest R 1*. expellantur *deest R 1*. 2. || l. 26. agentium R 2. || l. 27. laborem s. circ. *des. R 1*. 2. 45
 l. 29. molina] *ita R 1*; molina *cett.*

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

VIII, 4, 1.

Si caballus vel animal alienum aut de ligamine tollatur aut extra
voluntate domini in aliquo fatigetur.

Si¹ quis caballum alienum vel aliud animal de pedica sive de ligamine tulerit
5 sine conscientia domini sui, unum solidum ei det. Et si per hanc occasionem perierit,
alium eiusdem meriti caballum vel animal restituat. Quod si eum alibi ambulare
cogerit² vel laborare fecerit domino nesciente, alium equalis meriti cum eo dare
cogatur; sic tamen aut si ipsa aut altera die eum dominus suus invenerit. Quod si
10 tertia die animal inventum non fuerit, ille, qui animal alienum presumerat, pro
fure teneatur.

Recc. Erv.]

II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VIII, 4, 2.

Si prestitum animal contra definitionem et voluntatem domini fatigetur.

Quicumque³ contra voluntatem eius, qui prestat, animal supra definitionem
cursu, honoribus vel itinere fatigaverit⁴, per decem milia det solidum unum. Quod
15 si minus quam decem milia fuerit, estimato itinere vel labore, extimetur et compositio
damni. Nam⁵ si debilitatus aut mortuus fuerit, debilem sibi habeat et similem reddat;
pro mortuo vero vivum talem sine excusatione restituat.

VIII, 4, 1. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 15. 16. 18). — L 1. ANTIQUA] *ita*
R 1. E. V 2. 5; *deest* R 2. V 1. 3. 4. 6. 15. 16. || L 2. Si caballus] De caballis E 1; Si quis cavallus
20 (*et ita semper cavall-*) V 1. alienus R 2. de ligamen R 2; de ligamento V 3. extollatur R 2.
L 3. voluntate] *ita* R 1. 2; voluntate E. V. || L 4. caballum vel bove alienum V 3. aliud] *ita* R 2.
E 2; alium R 1; aliud *cell.* peduca R 2. E 2. V 1; pecuda V 4. sive de lig.] vel de paseuo V 15.
de lig.] *deest* R 2. V 2. 4. 18; de licamento V 3. || L 6. alium *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5.
domino restituat V 3. 4. *Mad.* eum] eum *Pith. in textu, in marg.*; eum. alio] aliquo modo V 1;
25 aliquo V 2; alicubi V 3; alibi V 6 *et Pith. in marg.* || L 7. cogerit] *ita* R 1; coegerit *cell.* laborare]
labore R 1. equalem V 2. || L 8. sic tamen aut si] *ita emendari*; si tamen ut si R 1; sic tamen ut
si E 2; si tamen aut si E 1; sic tamen aut V 18; tamen si R 2. 3; si tamen V 1. 2. *Pith.*; si tamen
aut V 3. 4. *Mad.* die] R 1. eum *deest* E 1. cogatur *deest* R 2.

VIII, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. (3). R 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 20). — L 11. FL. — REX]
30 *des.* E 2. V 3. 4. 15. 20; ANTIQUA *add.* V 8. GLOR. *deest* E 1. RECC.] RECCS R 1; RECCSSTHS
R 2; RCDS V 2. 5. 6; R E 1; RECAREUS V 1. || L 12. Qui] Si V 2. in aliquo fatigetur V 2.
L 13. Quicumque] Ubicumque R 2. contra] *citra* V 2. qui] *deest* E 1; quis E 2. || L 14. in itinere
R 2. 3. honoribus] *ita* R 1. 2. E 2; oneribus *alii.* milia] miliaria R 3. V 15. || L 15. fuerit] *ita* R 1.
2. 3. V 2; fuerint *cell.* estimato R 2. E 2. V 1; estimatum V 2; estimatum V 3; estimatione R 3. in
35 itinere R 2; itineris R 3. labore] labor E 1; laborare E 2; laboris R 3. extimetur] *ita* R 1. 2. E 2;
estimetur *cell.* || L 16. debilitatum aut mortuum V 2. aut] *et Pith.* sibi] si E 1. abeat R 2. E 2.
L 17. mortua vero vivam E 1. tale R 2.

1) *Hanc legem ex Codice Euriciano receptam esse, docent leges Burgundionum et Fran-*
corum Salicorum; cf. L. Burg. 4, 6: Si autem impediato caballo ingenuus pedicam tulerit,
40 *eiusdem meriti caballum se reddendum esse cognoscat; L. Sal. 27, 3: Si quis pedica de*
caballo imbulaverit . . .; ib. 4: Si vero caballi ipsi perierunt, ipsos in capite restituat.
2) *Desideratur sententia illa, quam ex antiquiori legum Visigothorum corpore et Burgundiones*
et Langobardi recepisse videntur; sc. L. Burg. 4, 7: Si caballum alienum ingenuus non per-
mittente domino ascendere praesumpserit, II solidos illi, cuius caballus est, pro unius diei
45 *itinere daturum se esse cognoscat, et Ed. Roth. c. 340: Si quis cavallum alienum ascenderit*
et infra vicinia tantum cavallaverit . . ., componat solidos duos; cf. L. Sal. 23: Si quis
caballum alienum extra consilium domini sui (ascenderit et eum) caballicaverit . . . Sententia
fortasse cum lege quadam antiquiori, cui Reccessvindus sequentem suam (VIII, 4, 2) substituit,
omissa est. 3) V. n. 2. 4) *Cf. Dig. XLVII, 2, 40 (Paulus): Qui iumenta sibi com-*
50 *modata longius duxerit . . ., furtum facit.* 5) *Cf. infra c. 13.*

VIII, 4, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si caballi aut cuiuscumque animalis coma vel cauda turpatur.

Si¹ quis alieni caballi coma turpaverit aut caudam curtaverit, eiusdem meriti alium cum eo sine dilatione domino restituat. Si vero alterum qualemcumque animal curtaverit, per singula capita singulos triantes reddere compellatur. 5

VIII, 4, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si alienum animal testiculis desecetur.

Qui² alienum animal aut quemcumque quadrupedem, qui ad istadium fortasse servatur, invito domino vel nesciente castraverit, vel³ bovem, aut que non castrantur secaverit, domino in duplum cogatur exolvere, cui propter invidiam hoc videtur 10 intulisse dispendium.

VIII, 4, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si iumenti partus excutiatur.

Si⁴ quis quocumque pacto partum eque pregnantis excusserit, pulletrum anniculum illi, cuius fuerat, mox reformet. 15

VIII, 4, 6. *Recc. Erv.*]

VI. ANTIQUA.

Si cuiuscumque animalis partus excutiatur.

Si⁵ quis vaccam pregnantem abortare fecerit alienam, talem aliam cum vitulo domino reformare cogatur et illa, cui partum excussit, ipse accipiat. Hec et de aliis quadrupedibus forma servetur. 20

VIII, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 3. 5; deest R 2. E 2. V 1. 2. 4. 6. 16. || l. 2. cuiuscumque] cuiuslibet V 2. || l. 3. coma] ita R 1. 2. E 2; comam cett. coma — curtaverit] comam vel caudam turpaverit vel castraverit V 4. aut caudam curt. des. V 3. aut caudam] vel caudam V 2. curtaverit] turpaverit R 1; costaverit V 2. l. 4. cum eo des. V 4. dilatatione (sic!) E 2. qualemcumque] ita R 1. 2. E 2; qualemcumque cett. 25 l. 5. curtaverit] costaverit V 2; castraverit V 4. triantes] ita R 1. 2. 3. E; trientes V. domino reddere V 3.

VIII, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 6; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. || l. 7. testiculo E 2. desecetur E 1. || l. 8. quodcumque E 2. qui ad] quod E 2. istadium] ita R 1; istudium E 2; studium R 3. V 1. 2; studio R 2; stadium 30 cett. || l. 9. castraverit] constraverit V 2. aut] vel Pith. castrantur secaverit] secantur castraverit Pith. l. 10. secaverit] ita R 3. E 1. V 1. 2. 4. 5. 15. 16; secaberit R 1; castraverit R 2. E 2. V 3. cui] qui V 3; quia Pith.

VIII, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. — l. 12. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 6; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. || l. 13. excutiatur R 1. || l. 14. Si quis quoc.] Quicumque 35 R 2. pacto] pactum R 2. partum deest V 2. pulletrum E 1; polletrum V 1. || l. 15. fuerat] fuerit V 1. Pith. reformet] restituat E 1.

VIII, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16). — l. 16. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 6; deest R 2. E. V 1. 3. 4. 5. 16. || l. 17. partu R 2. || l. 18. prignantem R 1. abortare f. alienam] alienam abortare fecerit E 1. abortare E 1. V 1. 2. aliena R 1. || l. 19. illa] ita R 1. 2; 40 illam cett. partus E 2; postum V 2. excusserit Pith. Hec] Similiter V 3. et deest Pith.

1) *Lex Euriciana, ut videtur; cf. L. Burg. 73, 1: Seu . . . fuerit aut eversum animal aut debilitatum, in potestate sit domini . . ., utrum ipsum recipere velit et alium aut duos tales caballos . . .; ib. 3: De caballo etiam curtato similis poenae servanda conditio est; L. Sal. 38, 8; Ed. Roth. c. 338. 341.* 2) *Cf. L. Sal. 38, add. 4.* 3) *I. e. 'exempli 45 causa bovem'. Verba intelligimus de 'bove ad stadium servato', i. e. de tauro ad taurinicum circense destinato.* 4) *Cf. Ed. Roth. c. 333: Si quis percusserit equa pregnantem etc.* 5) *Cf. Ed. Roth. c. 332: Si quis percusserit vacca pregnantem et abortum fecerit etc.*

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

VIII, 4, 7.

Si qualicumque animalia ab invicem evertantur.

Si¹ cuiuslibet iumenta aut armenta vel alia pecora se invicem forte conliserint, dominus iumentum vel aliorum animalium, alium eiusdem meriti eius domino reddat et illum debilitatum aut occisum sibi obtineat.

Recc. Erv.]

VIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 8.

Si damno vel iniuria impellente aut sine damno alienum animal occidatur.

Si quis alienum animal occidisse aut vulnerasse convincitur, non damno qualemcumque compulsus, alium eiusdem meriti domino reformare cogatur, et si servus est, L flagella publice suscipiat; ingenuus vero quinque solidos det. Nam si eundem damni commovit iniuria, ut eum occideret aut debilitaret, pretium pecodis aut animalis reddat occisi vel debilitati et nihil patiat in iuria.

Recc. Erv.]

VIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 9.

Si bos alienus sine domini voluntate operibus subiugatur.

Si² quis bovem alienum iunxerit sine conscientia domini eius ad aliquid caricandum sive pro voluntate sua retinendum, eiusdem meriti cum eo alium domino reddat.

VIII, 4, 7. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2; deest R 2. E 1. V 1—6. 8. 16. || l. 2. qualicumque R 1. V 2; qualibetcumque R 2. ab] aut R 2. se evertantur R 1; overtatur R 2. E 2. V 2. || l. 3. aut] vel V 2. vel] aut V 2. alia deest R 2. se deest R 1. conliserint] vel occiderint *add.* V 1. 4. 8. *Pith.*; vel occiserint V 2. 5. || l. 4. alium] ita R 1. E; deest R 2. V 2; aliud *cell.* meriti alium V 2. eius deest R 2. V 1. 2. *Pith.* || l. 5. illum] ita R 1. E 2. V 1. 2. 3; illud *cell.* aut occisum] sive occisum V 2.

VIII, 4, 8. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16. 20). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 7. iniuriam R 2. E 2. impellentem R 2. aut] an E. V 1. 2. damnum R 1. || l. 9. occisisse R 3. E 1; occise R 2. qualemcumque] ita R 1. 3. E 2; qualicumque *cell.* || l. 10. alium] ita R 1. 2. E 1. V 1. 2; aliud *cell.* domino deest *Pith.* || l. 11. publice deest V 1. 5. det et R 2. si et E 2. || l. 12. commovit] commouit R 1. E 2. iniuriam R 2. E 2. aut debilitaret *des.* V 1. 5. pecodis] ita R 1. 2. E 2. V 3; pecoris R 3; pecudis *cell.* aut deest R 1. l. 13. reddatur E 2. *Pith.* hocceisi R 1.

VIII, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 14. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 15. alienum E 2. V 1. subiugatur R 2. l. 16. iunxerit] ita R 1. V 1; iunserit E 2; iunxerit *cell.* conscientiam R 1. eius] sui V 1; deest V 2. l. 17. pro] per E 2. voluntatem suam R 2; voluntate sui V 1. retinendo R 1. eiusdem] eius V 1. l. 18. reddat] dare cogatur V 3.

1) *Ad exemplum legis nostrae eadem, sed aliis verbis concepta constituit Ed. Roth. c. 328:* Si animales alienum animale occiderit aut intrigaverit, tunc dominus . . . consignet ipsum intrigatum illi, cuius animales eum intrigavit, ut similem . . . recipiat ab ipso, cuius animales hoc fecit. 2) *Lex Euriciana est. Cf. l. Burg. 4, 8:* Qui alienis bobus domino inconscio aut non permittente opera facere praesumpserit, duos solidos bobum domino cogatur exsolvere. *De vera huius loci lectione atque de ratione, quae sit inter eum et legem nostram antiquam, vide quae disserui 'N. Arch.' XXV, p. 265 sq.*

VIII, 4, 10. *Recc. Err.*]

X. ANTIQUA.

Si qualiacumque animalia trituris¹ arce² fatigentur.

Si quis caballum aut aliud quodcumque alienum animal in area miserit, per singula capita singulos solidos reddat. Et si per hanc occasionem animal mortuum fuerit, et solidum reddat et eiusdem meriti animal domino cogatur exolvere. 5

VIII, 4, 11. *Recc. Err.*]

XI. ANTIQUA.

Si pecus absque damno in clusuram mittatur.

Qui absque aliquo damno inclusum pecus detinuerit alienum, si servus hoc nescio domino fecerit, tantummodo XL hictos accipiat flagellorum. Si ingenuus fuerit, per duo capita tremissem unum ei, cui pecus conclusum est, cogatur exolvere. 10 Quod si ex ipsis pecoribus aliquid debilitatum aut mortuum fuerit, iuxta superiorem legem compositio fiat.

VIII, 4, 12. *Recc. Err.*]

XII. ANTIQUA.

Si animal cuicumque faciat quodcumque damnosum.

Si³ cuiuscumque quadrupes aliquid fecerit fortasse damnosum, in domini potestate consistat, utrum quadrupem noxium tradat, an ei, qui damnum pertulit vel aliquid excepit adversi, iuxta iudicis extimationem componat.

VIII, 4, 13. *Recc. Err.*]

XIII. ANTIQUA.

Si quodcumque animal quacumque percussione debilitetur vel occidatur.

Si⁴ quis alienum iumentum percusserit, ita ut debile efficiatur aut de ipsa 20 fortasse percussione mortuum fuerit, ille, qui percussit, alium eiusdem meriti domino

VIII, 4, 10. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16. 20). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 2. 5; *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 2. qualicumque V 2. animalia aliena *Pith.* trituris] *ita* R. E. V 1. 2; in trituris V 3. *Mad.* || l. 3. arca] *ita* R 1. 2. E; aream R 3. V 1. miserit] vel fatigaverit *add.* V 4; sine conscientia domini sui *add.* V 15. || l. 5. animal — exolvere] 25 cabelli vel aliud animal restituat domino eius V 3. exolvere] reformare V 15.

VIII, 4, 11. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16). — l. 6. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 5; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 6. 16. || l. 7. pecus alienum V 3. clusura R 2. E 1; clusa E 2. V 3; clausuram V 2. mittatur *bis ser.* R 1; mittantur E 2. V 2. || l. 8. Qui] Si quis V 2. 6. inclusum] *ita* R 2. E 2. V 1. 2. *Pith.*; incluso R 1; in clusa V 3; in concluso E 1; in conclusum R 3; in clusura 30 *Mad.* || l. 9. nescio d.] nesciente d. V 1. 4. *Pith.*; d. ignorante V 15. fecerit] comiserit V 3. hictos] *ita* R 1; hictus R 2. E 2; ictus *cell.* hictos — flag.] flagella capiat V 4. || l. 10. tremisse uno R 1; trimissem unum E 2. duo] singula V 3. cui] *ita* R 1. E 2. V 1. 2; cuius *cell.* conclusum] *ita* R 1. 2. 3; inclusum *cell.* || l. 12. compositio fiat] compositionem R 2.

VIII, 4, 12. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16). — l. 13. ANTIQUA] *ita* R 1. 35 E 2. V 2. 5; *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. || l. 14. Si] De E 1. cuiuscumque E 1. V 2. || l. 15. Si — potestate *des.* R 2. quadrupedis E 1; quatrupes E 2. potestatem E 2. || l. 16. quadrupem] *ita* R 1. V 2; pedem E 1; quadrupedem *cell.* pertulit] intulit E 1. || l. 17. iudicis] eius E 1. extimationem] *ita* R 1. 2. E 2. V 1; estimationem *cell.* componat] damni compositio fiat V 16.

VIII, 4, 13. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 18. ANTIQUA] *ita* 40 R 1. E 2. V 2. 5; *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 19. quacumque R 2. percussione] R 2. E 2. vel] aut V 1. || l. 20. debilis R 2. || l. 21. alium] *ita* R 1. 2. E. V 1. 2; aliud *cell.*

1) Tritura = trituriatio ('das Dreschen'). 2) Area est locus aptatus ad vehendum tribulum, quo frumentum triturbatur ('Dreschteme'). 3) Cf. quae II. Brunner, 'Absichtslose Missethat' p. 834 sq. disseruit. Haec tamen lex ad exemplum sententiae iuris Romani scripta 45 est, quae exstat Pauli Sent. I, 15, 1: Si quadrupes damnum intulerit. Si quadrupes pauperiem fecerit damnumve dederit . . . in dominum actio datur, ut aut damni aestimationem subeat, aut quadrupedem cedat. Quod etiam lege Pesolania de cane cavetur (cf. infra c. 20). 4) Cf. Ed. Roth. c. 337. 339.

Recc. Erv.] reformare cogatur et illud debile sue vindicet potestati. Quod si iumentum VIII, 4, 13. non habuerit, pretium iuste estimationis domino iumentum restituat. Et similis hordo tam de caballo quam de bobé vel reliquis animalibus ab omnibus observetur.

Recc. Erv.]

XIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 14.

6 Si pecus alienum sciente an ignorante domino gregi alterius misceatur.

Si cuiuslibet pecora cum alicuius se miscuerint, et hoc ipse prospexerit, et sic de ipsius grege abierint, ut nullam ex hoc conscientiam habeat, dominus pecorum sacramentum ab eodem accipiat, quod non ipsius fraude vel culpa exinde abscesserint, et nec sibi ea presumpsit nec alicui tradidit, et nihil cogatur exolvere. Quod si ad
10 domum suam adduxerit, et iudicem non monuerit vel in conventu publice infra octabum diem non contestaverit, in duplum satisfaciatur.

Recc. Erv.]

XV. ANTIQUA.

VIII, 4, 15.

Si animali quodcumque pavidum inligetur, per quod ruptum aut debilitetur aut moriatur.

15 Si¹ quis caput mortui pecoris aut ossa vel aliquid, unde animal terreatur, ad caudam caballi crediderit adligandum, et per hoc currendo ruptus probetur aut mortuus, alium sanum caballum domino reformare non moretur, quia legum statuta transcendit. Quod si caballus nihil debilitatis incurrerit, L hictos accipiat flagellorum. Si servus hoc fecerit, C verberibus addicatur.

20 VIII, 4, 13. *l.* 1. illud] *ita* R 2. *E* 2; ille V 1; illum R 1; illud *cell.* debilem R 1. *l.* 2. abuerit R 2. *E* 2. iuste estimationis] iusta estimationem *E* 2; iuxta estimationem R 3. V 5. 16. 20; iuxta estimationem V 1; iuxta estimationem iudicis V 2. Et] Hec V 2. hordo] *ita* R 1. 2; ordo *cell.* || *l.* 3. caballum R 1. bobé] *ita* R 1. *E* 2; bovem R 2; bove *cell.* vel] et R 2.

VIII, 4, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). *E* 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — *l.* 4. ANTIQUA] *ita*
25 R 1. *E* 2. V 3. 5; *deest* R 2. *E* 1. V 1. 2. 4. 6. 16. 20. || *l.* 5. scientem R 2. an] *ita* R 1. 2. V 1. 2; aut *cell.* ignorantem R 2. misceat R 1. || *l.* 6. alicuius] *ita* R 1. 2. 3. *E*. V 1. 4; aliquibus V 2; alicui V 3; animalibus *add. Mad.* prospexerit] *ita* R 1. 3. V 3; prospexerit R 2. *E* 2. V 1; perspexerit *cell.* || *l.* 7. habierint R 1. || *l.* 8. sacramentum] *ita* R 1. *E* 2; sacramento R 2. *E* 1; sacramenta R 3. V. abscesserint] habierint V 2. || *l.* 10. ea adduxerit V 2. iudici non innotuerit R 3. monuerit]
30 moverit V 1; intimaverit V 16. publice] *ita* R 1. 2. 3. *E*. V 1. 3. 4; publico *cell.* || *l.* 11. octabum] *ita* R 1. 3; octavum V 1; hoctavam *E* 2; hoctava R 2; octava V 2; VIII V 3. 16; octavam *cell.* die R 2; dies V 3. 16. in duplum] in *deest Mad.*

VIII, 4, 15. *Codd.* R 1. 2. (3). *E* 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16). — *l.* 12. ANTIQUA] *ita*
R 1. *E* 2. V 8. 15; *deest* R 2. *E* 1. V 1—6. || *l.* 13. Si] Si quis R 1. animal quicumque pavidus R 2.
35 quod *deest* R 2. || *l.* 15. pecoribus *E* 1. vel] aut R 1. terretur *E* 1. || *l.* 16. caudam] idem V 4; eundem V 8. caballi] animal V 4. 8. cred. adligandum] *ita* R 1. *E* 2; alligaverit V 16; cred. allig. *cell.* hoc currendo] occurrendum *E* 2; hoc V 4. 8. ruptum V 4. 8. || *l.* 17. mortuum aliud V 4. 8. caballum] animal V 4. 8. non moretur] cogatur V 3; cogetur V 4. statuta non transe. V 1. || *l.* 18. caballus] animal V 4. 8. debilitatus R 1. hictos] *ita* R 1. 2; hictus *E* 2; ictus *cell.*
40 hictos — flag.] flagella capiat V 4. || *l.* 19. C verb. add.] C flagella suscipiat V 3; C flagella capiat V 4.

1) Hanc legem Euricianam imitatus esse videtur Gundobadus in lege, cuius forma, ut existimo, non originalis exstat L. Burg. 73. Conveniunt enim cum lege nostra et rubrica legis illius Burgundicae, quae repetita est in Lege Romana Burg. 29: De caballis, quibus ossa aut
45 scindola ad caudam ligata fuerint, et initium ipsius capitis 29 Legis Romanae: Si quis caballum ligando ei os aut scindola . . . ita turbaverit, ut pereat etc.

VIII, 4, 16. *Recc.*] XVI. ANTIQUA.

Si vitiosum animal, cum apud dominum est, cuiuscumque etatis occidisse hominem videatur.

Si¹ quis bovem aut taurum vel quemcumque quadrupedem noxium habuerit aut vitiosum, eum, antequam aliquem noceat, non moretur occidere. Quod si de vitio quadrupedis ex vicinorum contestatione cognoverit et postea eum reservaverit aut paverit vel distulerit occidere, ac postea alicui mortem aut debilitatem sive vulnus intulerit, iuxta leges componere non moretur, sicut est de homicidis, id est viris ac mulieribus, infantibus, servis vel ancillis compositio constituta; ita ut, si iugulaverit aliquem ipse quatuorpes* in** annis XX, CCC solidos

*) *Ex forma Ervigiana add. Mad.*: de ingenuis personis D solidi componantur. Pro libertis autem medietas huius compositionis, id est CCL solidi pro eo, qui occisus est, in satisfactione dabuntur. Si autem servum alicuius occiderit, duos eiusdem

VIII, 4, 16. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1 bis. V 1. 2. 3. 5. 6. (15. 16. 17. 18. 19. 20). *Pith. Mad.* — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. *Mad.*; *deest* R 2. E 1. V 2. 6. 16. 20; FLS GLS RCDS REX V 5. *Pith.*; FLS GLS RECCAREUS REX V 1. || l. 4. occidisse R 1; occisisse R 2. || l. 6. quadrupem V 2. || l. 7. aut vitiosum eum] et R 3. eum *deest* R 1. aliquem] ita R 2. 3. E 1. V 1. 2. 3; alium R 1; alicui *Pith. Mad.* l. 9. de vitio] vitiosum V 3. quatuorpedis] ita R 1; quadrupedis *cell.* vitinorum R 1. contestatione] testatione V 1. 5; atestatione V 2. || l. 11. aut paverit *des.* V 3. paverit] patuerit R 2. || l. 12. ne] hac R 1. debilitationem V 1. 2. *Mad.* || l. 13. sive] seu R 2. leges] hanc legem V 1. *Pith.* || l. 15. homicidis] homicidium R 2; homicidiis R 3. V 2. *Pith.* l. 17. ut *deest* R 1. || l. 18. ipse *deest* R 2. quatuorpes] ita R 1; quadrupes *cell.* in annis] ita R 1. E 1. V 1. 2. 6; in annus V 3; in annos R 3; si de annis R 2. XX] viginti V 2. 6; XXI V 3. CCC] CC E 1. solidos componatur] ita R 1. 3; solidi componantur *cell.*

1) V. de hac lege Wilda, 'Strafrecht d. Germ.' p. 427; Dahn, 'Studien' p. 175; H. Brunner, 'Absichtlose Missethat' p. 818. Cf. VIII, 4, 17. 2) Ervigius omnes compositionum secundum aetatem varietates sustulit; quae tamen sub successoribus regibus restitutae esse videntur.

Brv.] XVI.

Si vitiosum animal, cum apud dominum est, cuiuscumque etatis occidisse hominem videatur.

Si² quis bovem aut taurum vel quemcumque quadrupedem noxium habuerit aut vitiosum, eum, antequam aliquem noceat, non moretur occidere. Quod si de vitio quadrupedis ex vicinorum contestatione cognoverit et postea eum reservaverit aut paverit vel distulerit occidere, ac postea alicui mortem aut debilitatem sive vulnus intulerit, iuxta leges componere non moretur; ita ut, si iugulaverit aliquem ipse quadrupes, de ingenuis personis quingenti solidi componantur, pro libertis autem medietas huius compositionis, id est CCL solidi, pro eo, qui occisus est, in satisfactione dabuntur. Si autem servum alicuius

20

VIII, 4, 16. *Codd.* E 1. 2. V 4. (8). — l. 1. XVI] ANTIQUA *add.* E 2. || l. 2. apud E 2. || l. 6. quadrupedem E 2. || l. 8. de vitioso quatuorpedis E 2. l. 11. debilitationem E 2. V 4. || l. 12. leges] istam legem V 4. 8. || l. 13. ipse quadrupes *des.* V 4. quatuorpedes E 2. || l. 16. id est — occisus est *des.* V 4. || l. 18. servum] servus E 1.

35

40

45

Recc.] conponatur***, et ab hoc usque ad eum, qui annos L habuerit, unam compositionem iubemus stare. A quinquaginta annis usque ad illum, qui habet LX et V, 5 CC solidi conponantur. Qui vero super hoc habuerit, C solidi conponantur. Qui quindecim annos habuerit, CL solidi conponantur. Si in quattuordecim annos fuerit, CXL solidi conponantur. Si in 10 tridecim, CXXX solidos det. Si in duodecim, CXX solidos det. Si in undecim, CX solidos solvat. Si decem, C. Si vero novem aut octo vel septem, LXL solidi conponantur. Et si sex vel quinque aut 15 quattuor annorum fuerit, LXXX solidi conponantur. Si certe trium vel duorum

meriti servos dominus eius, qui occisus est, in satisfactione recipiet. — V15 *add.*: honestum D solidi conponantur, de ingenuis personis. — V16 *add.*: de ingenuis.

20 ** (*ad p. 386, l. 18*) Pro in annis XX praebet *Mad.*: Annos habens XX.

***) *Ex forma Ervigiana addunt* V 15. 16. 20: Pro libertis medietas huius compositionis 25 solvatur.

VIII, 4, 16. l. 1. hoc] octo R 2. || l. 2. L] quinquaginta R 2. || l. 3. quinquaginta] L E 1; quinquagesimo R 3; autem *add.* R 3. E 1. V 1. 2. 3. 6. || l. 4. LX et V] *ita* R 1; sexaginta quin- 30 que V 1; centum et quindecim R 3; LXXV V 16; LXV *cett.* || l. 5. CC] CCC V 1. || l. 6. C] CL V 2; XL *cett.* solidi comp.] solidos det V 3. Qui quindecim] Quodsi q. V 1; Similiter qui q. V 2; Qui autem q. V 6. || l. 8. in] *infra hic et infra* 35 *Mad.* annos] annis E 1. V 1. || l. 9. fuerit] habuerit E 1. CXL] *ita* R 1; CLX R 2. V 2. *Pith.* || l. 10. in tridecim] tredecim E 1. V. tredecimo — duo decimo — undecimo V 6. CXXX solidi dentur V 1. 2. duodecim R 1. || l. 11. CXX 40 solidos det] *ita* R 1. 3; CXX solidi dentur R 2; CXX solidos solvat E 1; solidi conponantur V 1. l. 12. CX solidos solvat] *ita* R 1. 3; CX solidos det E 1; CX sol. dentur V 2; CX R 2. V 1. *Mad.* decem] in decem V 1. 2. C] C sol. dentur V 2. 45 l. 13. octo] annorum fuerit *add.* V 1. 2. 5. *Pith.* LXL] *ita* R 1. 3; nonaginta V 1; XC V 2. 6; LX R 2. V 3; LXXX E 1. || l. 14. Et si sex vel si sex vel R 3. V 1. 2; si vel R 2. || l. 16. vel duorum annorum] aut duorum R 2. V 1. || l. 24. liber- 50 tis] vero *add.* V 20.

LL, Sect. 1. I.

Erw.] occiderit, duos eiusdem meriti servos VIII, 4, 16. dominus eius, qui occisus est, in satisfactione recipiet.

VIII, 4, 16. l. 1. meritis E 1. || l. 3. recipiat E 2.

VIII, 4, 16. *Recc.*] annorum fuerit, LXX solidos reddat. Nam si unius anni fuerit, LX solidi componantur. Et si filiam alicuius aut uxorem iugulaverit, a quinto decimo anno usque ad quadragensimum CCL solidi componantur, et a quadragensimo usque ad sexagesimo CC solidi componantur. Quod si superior annorum numerus fuerit, C solidi componantur. A quinto decimo vero anno aut inferior, sicut et de pueris est superius comprehensum, medietatem compositionis eius secundum etatem vel sexus ordinem reddere compellatur[†].

†) *Ex forma Ervigiiana addunt* V 1. 2. 5. 6. 17. 18. 19: Pro libertis autem medietas huius compositionis, sicut superius est comprehensum, pro eo, qui occisus est, in satisfactione dabitur. Si autem servum alicuius occiderit, duos eiusdem meriti servos dominus eius, qui occisus est, in satisfactione recipiat. — V 15. 16. 20 *addunt*: Si vero servum alicuius occiderit, duos eiusdem meriti servos, domino eius, qui occisus est, in satisfactione restituat.

VIII, 4, 17. *Recc. Erv.*]

XVII. ANTIQUA.

Si animal vitiosum quis a se abiciat vel non abiectum retineat.

Si¹ quis bobem aut alium animal nocivum vel vitiosum habuerit, eum occidere

VIII, 4, 16. l. 1. fuerit *deest* V 1. LXX solidos reddat] *ita* R 1. 3. E 1. V 6. 16; LXX solidos det V 1. 15; LXX sol. dentur V 6; LX solidi componantur R 2. || l. 2. fuerit *deest* R 1. LX] sexaginta V 1. || l. 4. quinto decimo] XV R 2. || l. 5. quadragensimum] *ita* R 1. 2; quadragensimum *ceit.* || l. 6. et a quadr. — componantur *des.* R 1. V 3. quadragensimo] *ita* R 2; quadragensimo R 3. V 1; XL *ceit.* || l. 8. superioris annorum numeri V 1. || l. 9. A] et a R 1. quinto decimo] XV R 2. vero *deest* V 1. 2. || l. 10. et *deest* R 2. V 2. superius comprehensum] inferius comprehensum E 1; constitutum V 1. *Pith. Mad.*; superius constitutum V 6. || l. 12. etatem] aetatis V 17. *Pith.* || l. 17. qui] quod V 1. || l. 18. autem] vero V 5. || l. 20. qui] cui V 6.

VIII, 4, 17. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 20). — l. 25. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 5. 6; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 3. 4. 16. 20. || l. 26. habiciat R 1. || l. 27. bobem] *ita* R 1. 45 E 2; bobem *ceit.* alium] *ita* R 1. E 2; alium R 2; aliud *ceit.* nocivum] noxium V 6; nocuum V 16. occidere — proicere] a se proicere vel occidere non moretur V 2.

1) *Dubito de ratione, quae sit inter hanc legem et praecedentem. Haec fortasse antiquior est, illa Leovigildi novella.*

Recc. Erv.] non moretur vel a se proicere; ita ut vicinis omnibus notum faciat, quia VIII, 4, 17. eum a se proiecit. Quod si eum non occiderit, sed reservaverit, quidquid damni fecerit, ille componat, qui eum apud se reservare cognoscitur.

Recc. Erv.]

XVIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 18.

5 Sue habendum culpe, si irritatum animal noceat irritantem.

Si¹ quis vitiosum bobem aut canem vel alium animal contra se in ira concitaverit, quidquid passus fuerit, culpe eius, qui hoc pertulerit, oportet adscribi.

Recc. Erv.]

XVIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 19.

10 Si iuste an iniuste concitatus canis quempiam debilitasse vel occidisse probetur.

Si² aliquem canis momorderit alicuius, et de morsum illius aliquis debilitatus probetur aut mortuus, domino canis nihil calumnie moveatur; si tamen eum canem, ut morderet, non inritasse cognoscitur. Quod si canem suum, ut furem aut quemcumque criminisum comprehenderet, inritavit, et ita momorderit fugientem, si de morso ipso fuerit debilitatus aut mortuus, nihil ex eo causationis existat. Nam si 15 eum ad innocentem forsitam iniuriandum incitavit, tamquam si ipse vulnus intulerit, iuxta legem componere non moretur.

Recc. Erv.]

XX. ANTIQUA.

VIII, 4, 20.

De cane damnoso.

20 Si³ cuiuslibet canis damnosus fuerit, ut devastet berbices aut alia pecora forte evertere ceperit, et deprehensus fuerit, ipse dominus canis, ubi ex hoc fuerit conmonitus, eum illi tradat, cui damnum constat fuisse inlatum, ut eum occidat.

VIII, 4, 17. *l. 1. a se des. V 2. proiecere R 2. omnibus] hominibus E 1. || l. 2. reservaverit] servaverit R 3. E 1. damni] postea add. Pith. || l. 3. fecerit] ita R 1. V 3; admiserit cett. ille con-*
25 *ponat] in duplum i. c. V 20; i. c. in duplum V 16. reservare] ita R 1. 2. 3. V 1, 3; reservasse cett.*

VIII, 4, 18. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 20). — l. 4. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 5; deest R 2. E 1. V 1. 2. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 5. habende R 2. irritum R 2. E 1. l. 6. bobem] ita R 1. E 2; bovem cett. alium] ita R 1. E 2; aliut R 2; aliud cett. in ira] in ire R 1; in iram V 2; iratum V 1. 5; irritum E 2. || l. 7. pertulerit] ita R 1; tulerit R 3; pertulit cett.*
30 *oporteat R 2.*

VIII, 4, 19. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 20). — l. 8. ANTIQUA] ita R 1. E; deest R 2. V 1—6. 16. 20. || l. 9. an] ita R 1. 2. E 1; a E 2. V 1. 2. concitatur V 2; concitetur canis et quempiam R 2. || l. 10. occisisse probatur R 2. || l. 11. mordiderit E 2. morsum] ita R 1. E 2; morso R 2; morsu cett. || l. 12. dominus R 2. eum] ita R 1. 3. E. V 1. 2. 3; eneum R 2; eundem cett. || l. 13. inritasse] ita R 1; irritasse cett. ut] aut R 2. quemc.] quicumque R 2. l. 14. compreenderit R 2. inritavit] ita R 1; irritaverit R 2; irritavit cett. || l. 15. morso] ita R 1. E 2; morsu cett. ipso] ita R 1. E 1; ipsius R 2. 3; illius cett. || l. 16. iniuriandum] ita R. E 1. V 3. 4. Pith. in margine. Mad.; irritandum e corr. E 2; irritatum V 1. 2. 5. 6. Pith. in textu. incitaverit V 16. Pith. vulnus] malum R 3. intulerit] infixorit V 3. || l. 17. iusta E 2. legem] ita R 1. E 1. V 3; lege R 2;*
40 *leges E 2. V 1. 2.*

VIII, 4, 20. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 3; deest R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 16. || l. 20. canes R 2. berbices] ita R 1. E 1. V 1; verbices R 2. 3; bervices E 2; verveces V 2; verveces alii. aut] ita R 1. 2. 3; et E 1. Pith.; vel cett. l. 21. qvertere R 1. || l. 22. conmonitus] admonitus V 16. damnum] primitus add. E 2. V 1. 2.*
45 *constat fuisset R 1. ut] deest R 2; aut V 15.*

1) Cf. Pauli Sent. I, 15, 3. 2) Lex Euriciana; cf. L. Burg. 18, 1: Si . . . morsus canis homini mortem intulerit, iubemus etiam inter Burgundiones antiquam exinde calumniam removeri. 3) V. supra c. 12 et p. 334, n. 3.

VIII, 4, 20. *Recc. Erv.*] Quod si eum occidere noluerit vel illi tradere, cui damnum primitus constat fuisse inlatum, quidquid postmodum canis damni admiserit, dominus canis duplam compositionem reddere non moretur.

VIII, 4, 21. *Recc. Erv.*]

XXI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De lesione vestis.

5

Si quis qualibet occasione vestem absciderit vel ruperit alienam adque sordibus maculaverit, et talis macula in veste patuerit, ut extra feditatem tolli minime possit, pro facti crimine obnoxius maneat, ita ut similem vestem integram restituat. Quod si talem vestem non habuerit, huius vestis pretium, quantum integra illa, que rupta vel incisa adque maculata est, valere potuit, dare compellatur. Vestem vero, que 10 rupta vel maculata est, ille accipiat, qui hanc compositionem exolverit. Si vero servus hoc fecerit, et dominus pro eo componere noluerit, servum pro qualitate criminis tradere non moretur.

VIII, 4, 22. *Recc. Erv.*]

XXII. ANTIQUA.

Si fraudulenter quis ambulans in laqueos feris preparados incidat. 15

Si quis sudes in vinea posuerit sive in campo propter feras, et ibi aliquis, dum furtum facere temtat, inciderit, culpe eius oportet adscribi, qui vulnus excepit, quod in rem alienam fraudulenter ingressus est.

VIII, 4, 23. *Recc. Erv.*]

XXIII. ANTIQUA.

Ut, qui laqueos feris ponit, et loca discernat, in quibus ponat, et 20 vicinos admoneat.

Si¹ quis in terris suis foveas fecerit, ut feras in eisdem foveis comprehendat, aut laqueos vel arcus protenderit seu ballistas in locis secretis vel desertis, ubi via

VIII, 4, 20. l. 1. cui — inlatum *des. V 2.* primitus] *ita R 1. E. V 1; deest R 2. V 3; primum cett.* || l. 2. fuisset *E 2.* dominus canis *des. R 2.* dupla compositione *E 1;* in dupla compositione *V 3.* 25

VIII, 4, 21. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16).* — l. 4. FL. — REX] ANTIQUA *V 8;* ANTIQUA FL. *etc. E 2; des. V 3. 4. 6. 15.* CHINDASVINDUS] *ita R 2; CNDS R 1; CIN E 1; CINDUS E 2; CHDS V 1. 5; CHNS V 2; GLS RCDS Pith.* || l. 6. occasionem *R 1.* sciderit *R 3.* || l. 8. facto *R 3.* crimine] aut commissione *V 4;* admissione *V 8.* crimen *R 2. E 2.* maneat] *ita R 1. 2. E 1. V 3. 16; teneatur E 2. V 1. 2.* || l. 9. habuerit] domino *add. Mad.; al. m.* 30 *post add. E 2.* vestim *R 1.* integram illam *E.* rupta vel incisa] rupta est v. i. *E;* scissa vel rupta *R 3.* || l. 10. vel] aut *R 1.* incisa] scissa *R 3. V 1. 2. Pith.; excissa V 3. Mad.* aut valere *E 2.* dare] reddere *E 2. V 1. 5; tradere V 2.* que rupta vel] ruptam vel quae *Pith.* || l. 11. vel] aut *R 1.* accipiat] recipiat *R 2.* || l. 12. domino *V 3.* eo *deest R 1.* noluerit *R 1.* qualitatem *R 1.*

VIII, 4, 22. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16).* — l. 14. ANTIQUA] *ita R 1.* 35 *E. V 6; deest R 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 16.* || l. 15. in laqueos *des. R 1.* feris] furi *R 1.* || l. 16. vineam *E 2. V 3.* sive] vel *V 2.* || l. 17. temtata *R 2; detemptat E 1.* oportet] perdat *R 2.* exceperit *E 1.* l. 18. fraudulenter *R 2.*

VIII, 4, 23. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 18. 20).* — l. 19. ANTIQUA] *ita R 1. E. V 2; deest R 2. V 1. 3. 4. 5. 6.* || l. 20. feris ponet *R 2.* loco *R 2. V 1.* ponat] ponit 40 *V 1. 2.* || l. 22. terris suis] *ita R. E 1. V 3. 4. 15. 16. 20. Pith.; terris suis vineis E 2. V 1. Mad.;* terris vel vineis *V 2; terris vineis V 5; terris aut vineis suis V 18.* fecerit] lacuna *R 2.* foveis] vel desertis *add. Mad.* comprehendat *R 2. E 2.* || l. 23. arcus] *ita R 1. 2; deest R 3; arcus cett.* pretenderit *E 2.* pallistas *E 1.* secretis] lacuna *R 2.*

1) *Lex, ut videtur, Eurici, in fine tamen a Leovigildo mutata; cf. Dig. IX, 2, 28. 29 pr.* 45 *et L. Burg. 72: Si quis pedicam fecerit . . . et in deserto posuerit etc.; praeterea L. Rib. 70, 2; L. Sax. 56. 58; L. Angl. et Werin. 61.*

Recc. Erv.] nulla est, que non consueverat frequentari, nec ubi pecodum possit esse **VIII, 4, 23.** accessus; si alicuius animal per hanc occasionem, que ad feras adparatur, extingatur aut occidatur, pecus, quod periit, incautus venator exolvat; quia quadrupes sibi ea cabere non potuit. Homines vero proximos vel vicinos venator ante commoneat; et
 5 si post monitionem quisquam hec incautus intruerit, nihil ex hoc calumnie venatori oportet opponi, quia se ille periculo, qui conmonitionem audire neclexit, obiecit. Si quis vero de locis longinquiribus veniens, qui non fuerat ante conmonitus, ignorans incidit et fuerit debilitatus aut mortuus, is, qui feris insidias vel laqueos preparavit, tertiam partem compositionis exolvat, que fuerat hactenus debilitatis hominibus vel
 10 occisis in legibus comprehensa, quia in itinere hominum hoc periculum nescientibus apparere non debuit.

Recc. Erv.]

XXIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 24.

De damnis iter publicum concludentium.

Si¹ iter publicum clausum sit, rumpenti sepem aut vallum nulla calumnia
 15 moveatur. Ille vero, qui viam clauserat, que consueverat frequentari, si servus est, a iudice perducatur ad sepem et C flagella suscipiat et per districtionem iudicis priorem viam aperire cogatur, etiam si messes ibidem esse videantur. Si vero id fuerit a potentiore commissum, exigantur ei solidi XX. Relique autem persone talia committentes decenos solidos exolvere compellantur; ita ut homnis huius rei compositio
 20 fisci viribus inferatur.

VIII, 4, 23. l. 1. non *deest* V 1. *Pith.* pecodum] pecudum E 1. V. || l. 2. animal] possit esse laesum *add.* V 3. occasione E 2. paratur E 2. R 3. || l. 3. pecus eo de periit R 2. venator] viator R 2; qui venator V 1. quadrupedes R 2. sibi] ubi R 2. ea] eam R 1. || l. 4. cabere] ita R 1. 2. E 2; evitare V 15; cavere *cott.* Homines] Omnes V 1. venator] qui venatur V 1. ante] ita R 1. 3.
 25 *Pith.*; antea *cott.* || l. 5. monitionem] ita R 1. 3. E 1. V 1. 4; admonitionem R 2; ammonitionem V 2; conmonitionem *cott.* quisquam] ita R 1. 2. 3. E 1. V 1; quisque E 2. *alii.* hec] ita R 1; hic R 3; in hec *cott.* incautus] cautus R 2. E 2. V 2. intruerit] incidit V 16. nihil — opponi] venator nulla calumnia pertimescat V 3. || l. 6. ille] illi R 2; ipse V 1. periculi R 2. conmonitione R 1. neglexerit E 2. V 1. || l. 7. longinquis V 15. 16. antea E 1. V 2. || l. 8. is] his R 1; *deest* R 2; hic *Pith.* insidias] insidiatur V 1. || l. 9. que] qui R 2; etque E 2; atque E 1. debilitatis — occisis] de debilitatis vel occisis hominibus V 2. debilitatus R 2. 3. E 1. hominibus] omnibus R 2. vel — hominibus *des.* R 1. || l. 10. occisi R 2. comprehensa R 2. hominum] ita R 3. E. V 1. 2; omnium R 2. V 4; hominibus *Pith. Mad.* || l. 11. apparere E. V 1; opponere V 4. debuit] desit R 2.

VIII, 4, 24. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16. 20). — l. 12. ANTIQUA] ita
 35 R 1. E. V 5; *deest* R 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 13. concludentium] claudentium R 1; concludendum E 1. || l. 14. rumpenti] rumpentibus R 1; rumpentis E 1. V 3; rumpendi R 2. || l. 16. a iudice p. ad] ad iudicem p. et E 2. C ibi ligatus fl. susc. V 2. distr.] diffinitionem V 4. || l. 17. messes] ita R 1. E 1; *corr.* messis R 3; messo R 2; messis *cott.* esse *deest* R 2. videantur] ita R 1. E 1; videatur *cott.* id fuerit] adfuerit E 1. || l. 18. potentiore] petitore R 1. ei] ab eo V 16. XX] LX V 3.
 40 l. 19. decenos] ita R 2. E; X R 1. homnis] ita R 1; hominis R 2; omnis *cott.* || l. 20. viribus] iuribus V 2. 6. *Pith. (in marg.).*

1) Hanc legem, licet 'antiquam', tamen prorsus aliter verbis conceptam fuisse in Codice Eurici patet ex Lege Baiuv. cum Lege Burg. collata, quae utraque in illa Codicis Eurici lege
 45 XII sol. se multae nomine noverit inlaturum, ita ut sepius illa impune a transitoribus deponatur, et messis, quantum viae spatium continere putatur, conteratur; *ib.* 27, 5: Si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat. . . .; L. Baiuv. 10, 19: Si quis via publica . . . clauserit . . ., cum XII sol. componat et illam sepem tollat; *ib.* 20: De via convicinale . . ., qui eam . . . clauserit cum VI sol. componat et aperiat.

VIII, 4, 25. *Recc. Erv.*]

XXV. ANTIQUA.

De servando spatio iuxta vias publicas.

Viam, per quam ad civitatem sive ad provincias nostras ire consuevimus¹, nullus precepti nostri temerator existat, ut eam excludat*; sed utroque medietas aripennis libera servetur², ut iter agentibus adplicandi spatium non vetetur. Si quis autem huius legis precepta transcenderit, si maioris loci persona est, det solidos XV; inferiores vero persone hoctonos solidos solvant fisco profuturos. Qui certe iuxta huiusmodi viam messem aut vineam vel pratium sive conclusum habere cognoscitur, sepem utrumque concludat. Quod si propter paupertatis angustias campum sepibus non possit ambire, fossatum protendere non moretur.

*) V 2 *add.*: vel constringat; *Pith. add.*: vel adstringat.

VIII, 4, 26. *Recc. Erv.*]

XXVI. ANTIQUA.

Si de campis vacantibus iter agentium animalia expellantur.

Si³ aliquis de apertorum et vacantium camporum pascuis, licet eos quisque fossis precinxerit, caballos aut boves vel cetera animalia generis cuiuscumque iter agentium ad domum suam inclusurus adduxerit, per dua capita tremissem cogatur exolvere; si vero, ut non pascantur, expulerit, per quattuor capita tremissem accipiat qui exceptit iniuriam. Quod si hec et que superius dicta sunt servus domino nesciente commiserit, a comite civitatis vel iudice C flagellorum hictibus verberetur, et dominus servi nullam calumniam aut detrimentum sustineat.

VIII, 4, 25. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16. 20). — L 1. ANTIQUA] *ita* R 1. E. V 2. 5; *deest* R 2. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || L 2. reservando R 2. E 1. V 2. || L 3. Vias per quas V 2. per *deest* R 2. civitates V 3. sive] aut E 2. V 1. || L 4. utroque] *ita* R 1; utrumque E 2. V 1; utraque V 5; utrinque *Pith.*; ut utrumque R 3; in utrisque lateribus V 4. 8; in utraque parte V 2; in utrumque *cell.* || L 5. aripennis] arepennis R 2; arripennis E 2; a rapinis R 3; aripis V 1. reser-
vetur R 2. 3. E 1. V 1. 2. 5. iter agentibus] iterantibus E 2. V 1. 2. 6. *Pith.* ispatium R 1. quis] qui E 1. || L 6. huius] huiusmodi *Pith.* precepta] predicta precepta R 1; percepta R 2. maioris loci persona] *ita* R 1. V 3; maior persona *cell.* XV] quindecim E 2; decem R 3. || L 7. hoctonos] *ita* R 1; octonos R 2. 3. V 1. 2; hoctenos E 2; setenos V 3; octenos *cell.* solvant] reddant V 2. || L 8. huius-
modi] huius V 3. messes R 1. aut vineam *des.* R 2. || L 9. sepem] *ita* R 1. E 1; sepe *cell.* utrumque R 1.
propter *deest* R 2. angustias] *ita* R 1. E 1. V 3; angustiam *cell.* campus R 2. || L 10. pretendere V 1.

VIII, 4, 26. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16. 20). — L 12. ANTIQUA] *ita* R 1. E. V 5. 6; *deest* R 2. V 1. 2. 3. 4. 16. 20. || L 14. aliquis] *ita* R. E 1. V 1; aliquid V 2; quis *cell.* L 15. et caballos E 1. vel] *ita* R. E; aut *cell.* || L 16. per d. c.] pro duobus capitibus V 16. dua] *ita* R 1. E 2; duo *cell.* tremisse R 1. || L 17. tremisse R 1. || L 18. Quod si hec et que] Que si et 55
V 3. si] et si R 1. hec et] ea V 1; hec V 2. que] quod R 1. servus — commiserit] ut servi comiserint sine voluntate domini sui V 3. servus] sibi R 2. || L 19. a iudice R 2. E 1. flag. hict. verb.] flagella suscipiat V 3; flagella accipiat V 4. hictibus] *ita* R. E 2; ictibus *cell.* || L 20. servi] eius V 3. nullam calumniam] nullum damnum E 2. V 1. 2. 5; n. e., ut videtur, *erasa*, n. d. *al. m. post add.* V 6. aut] adque R 2.

1) *Id est via publica vel regia.* Cf. L. Baiuv. 10, 19: via publica, ubi [rex vel] dux egreditur. 2) *Ut in utroque viae publicae latere medietas aripennis, id est spatium 60 pedum, vacua remaneat, lex praecipit. Hoc loco vox 'aripennis' significat non, ut plerumque, (cf. infra X, 1, 14) modum agri quadrati in unoquoque latere 120 pedes habentis, sed mensuram, quae per longitudinem agitur, habentem 120 pedes.* Cf. *Polemii Silvii laterculum, ed. Mommsen, Chron. min. I, p. 550 sq.*: palmi quattuor = pes I. pertica = palmi XLVIII. perticae X = arip[ennis] I. stadium = arip. V. *Efficiunt ergo aripennem pedes 120 vel perticae 10. Eodem modo Gregorius Turonensis hac voce usus est Hist. Franc. I, 6, SS. rer. Merov. I, p. 37: Unus stadius habet agripennes quinque.* 3) *Ex hac lege et sequenti auctor edicti Rothari regis caput 358. formasse videtur.*

Recc. Erv.]

XXVII. ANTIQUA.

VIII, 4, 27.

Ne iter agentibus pascua non conclusa vetentur.

Iter¹ agentibus in pascuis, que conclusa non sunt, deponere sarcina et iumenta vel boves pascere non vetentur; ita ut non uno loco plus quam biduo, nisi hoc ab eo, cuius pascua sunt, obtinuerint, commorentur, nec arbores maiores vel glandiferas, nisi prestiterit silve dominus, a radice succedant; ramos autem ad pascendos bobes non proibeantur competenter incidere.

Recc. Erv.]

XXVIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 28.

Ut, qui in transitu fluminis culturam facit, laborem sepe circumdet.

Qui² in eo loco, ubi transitus fluminis est*, culturam fecerit vel preruptum ripe, aut ubi pecora transeunt, potuerit excludere et fecerit fortasse culturas, sepem etiam facere non moretur. Quod si non fecerit, et aliquid damni fuerit per hanc neclegentie sue inutilitatem perpessus, nihil compositionis ab aliquo accipiat, quia neclegentiam illius ad alterius damnum redundare non convenit.

15 *) V 2 add.: vel esse potest.

Recc. Erv.]

XXVIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 29.

De discretione concludendorum fluminum.

Flumina³ maiora, id est, per que isoces aut alii pisces maritimi subricuntur vel forsitan retia aut quecumque commercia veniunt navium, nullus ad integrum 20 contra multorum commune commodum sue tantummodo utilitati consulturus excludat; sed usque ad medium alveum, ubi maximus fluminis ipsius concursus est, sepem ducere non vetetur, ut alia medietas diversorum usibus libera relinquatur. Si quis contra hoc fecerit, exclusa ipsius a comite civitatis vel a iudice sine aliqua excusatione rumpatur, et si honestioris loci persona est, X solidos det illis, quibus inpedire conatus 25 est; si vero inferior persona fuerit, V solidos det et L flagella suscipiat. Quod si ab

VIII, 4, 27. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E. V 2. 5. 6; deest R 2. V 1. 3. 4. 16. 20. || l. 2. non deest V 1. 4. conclusa] clusa V 2; clausa V 16. l. 3. non deest V 4. sarcina] ita R. E 2; s. rcinam cett. || l. 4. vetentur] ita R. E 2. V 2; vetetur cett.; aut alia medietur (sic!) add. V 3. in uno V 1. || l. 5. obtinuerunt V 1. nec] ne R 2. || l. 6. ad 30 radicem V 2. succedant] ita R 1. 2; succidant cett. bobes] ita R 1. E 2; boves cett. || l. 7. proibeantur] ita R. E 2; prohibeantur cett. incidere] incidant R 1; incideri R 2.

VIII, 4, 28. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15). — l. 8. ANTIQUA] ita E. V 15; deest R. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. || l. 9. transitu] transitum V 2. sepe] sepem R 1; sepibus R 2. circumdet R 1. || l. 12. neclegentia R 1; negligentiam V 1. 2. 5. 15; negligentie cett. || l. 13. sue] sua V 1; 35 suam V 2. 5; sive V 15. inutilitatem] inhutilitatem R 1; inutilitate R 2. E 2. V 1. 2; inutilitati V 5. perpessus] perpensus E. aliquo] hec R 1; alico R 2. neclegentiam] ita R 1; necligentiam R 2; negligentiam cett. || l. 14. ad deest R 2. redundari R 2. E. V 1.

VIII, 4, 29. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16. 20). — l. 16. ANTIQUA] ita R 1. E. V 6; deest R 2. V 2. 3. 4. 16. 20; FLS GLS CHDS REX V 1. 5. || l. 17. fluminum deest R 1. 40 l. 18. per que] per quos R 2; per quem E; des. V 3. isoces] hisoces E 2; isices V 3; ysoces V 1. 2; esoces E 1; hgsoces V 6; mesoces Pith. subricuntur] ita R 1. E 1; subriguntur cett. || l. 19. recia R 1. V 1; retiam R 2. || l. 20. communem R 1. tantummodo] ita R. E 2; tantummodo cett. hutilitati R 1. || l. 21. concursus] conclusus R 1; concusus E 2. || l. 22. vetetur] moretur E 2. || l. 23. a iudice] a deest E 1. Pith. || l. 24. X] decem R 2. E 2. quibus] ita R. E 2. V 1. 2; qui E 1; quos cett. 45 l. 25. inferior] inferioris loci R 2. fuerit] ita R. E. V 2. 5; est cett. V] quinque R 2. E 1. V 2.

1) Cf. c. 25. 26; p. 342, n. 3. 2) Cf. Dahn, 'Studien' p. 96. 3) V. Dahn ibidem et 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 393.

VIII, 4, 29. *Recc. Erv.*] utraque parte huius fluminis duo manserint, non liceat ad integrum flumen excludere, ut dicat unusquisque eorum, quod medietatem sue partis excluderit; sed alter superius, alter inferius clusuram facere ex medietatem fluminis non proibeatur. Si vero locus non fuerit nisi tantummodo in uno transitu, sic excludatur, ut et naves et retia per medium discurrere possint. Quod si comes civitatis aut aliquis cuiuscumque clusura contra hanc ordinationem nostram evertere presumat, X solidos domino clusura dare debeat. Certe si minor persona hoc fecerit, V solidos clusura domino cogatur exolvere et L flagella a iudice eius loci accipiat. Si servus hoc fecerit, C verberibus subiacebit.

VIII, 4, 30. *Recc. Erv.*]

XXX. ANTIQUA.

10

De confringentibus mulina et conclusiones aquarum.

Si quis mulina violenter effregerit, quod fregit infra XX dies reparare cogatur et insuper XX solidos compellatur exolvere. Quod si intra statutum tempus non reparaverit, alios XX solidos implere cogatur et C insuper flagella suscipiat. Eadem et de istagnis, que sunt circa mulina, et conclusiones aquarum precipimus custodiri. Quod si servus talia presumpserit, et dirupta reparet et C verbera portet.

VIII, 4, 31. *Recc. Erv.*]

XXXI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De furantibus aquas ex decursibus alienis.

Multarum terrarum situs, que indiget pluviis, foveri aquis studetur inriguis, cuius terra ita experimentum tenetur, ut, si defecerit aquarum solitus usus, disperetur confisus ex fruge proventus. Proinde, ubi maiores aque sunt, si quis furtive aut malitiose aquam decursibus subtraxerit alienis, per quattuor orarum spatium det

VIII, 4, 29. l. 1. huius] usus V 2. duo domini manserint V 16. ad integrum] ad *deest Pith.* l. 2. ut] aut R 2; eo quod V 3. eorum quod medietatem sue] eorum quod medietatis sue eorum quod medietatem sue (*sic!*) R 1. sed] si V 1. || l. 3. clusuram] ita R 1. E 1. V 1; clausuram *cell.* ex medietatem] ita R; ex medietate *cell.* proibeatur] ita R; proibetur E 2; moretur V 3; prohibeatur *cell.* l. 4. locus] locis R 1; loci-is E 2. tantummodo R 2. E 1. V. et naves] ita R 1. *Pith.*; et *deest cell.* l. 5. recia R 1. V 1. per medium — possint] in unum discurrere possit per medium V 3. comis E 1. cuiuscumque *deest* R 1. || l. 6. clusuram] ita E 1. V 1. 8. 15; clusura R 1; clausuram *cell.* prae-sumpserit E 1. X] decem R 2. E 2. clusura] ita R. E 1. V 1. 8. 15; clausure *cell.*; et ita *infra*. l. 7. dare debeat] reddat R 2; debeat V 2; reddere debeat V 3. V] quinque R 2. E 1. cog. exolvere] reddat V 3. || l. 8. a iudice eius loci] in loco illo V 3. eius] uis E 2. hoc] hec R 2. verb. sub.] flagella suscipiat V 3.

VIII, 4, 30. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. (15. 16. 20). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2; *deest* R 2. E 1. V 3. 4. 6. 16. 20; FLS GLS RCDS REX V 5; FLS GLS RECAREUS REX V 1. || l. 11. mulina] ita R 1; molina *cell.* || l. 12. mulina] ita R 2; molina *cell.*; aliena *add.* V 3. effregerit] ita R 1. 2. 3. E 1; fregit *cell.* XX dies] XXX dies R 2. E 1. V 6. 15. 16. || l. 13. XX sol.] XXX sol. R 2. V 3. 6. compellatur] cogatur V 3. *Pith.* intra] ita R. V 5; *infra cell.* istatutum R 1. || l. 14. XX] viginti R 2; XXX V 3. flagella insuper R 1. || l. 15. istagnis] ita R 1. 2; stagnis *cell.* circa] iuxta V 15. mulina] R; molina E. V. et *deest* R 2. E 1. V 2. conclusiones] ita R 1. 2. 3. 40 E 2. V 1; conclusionesque V 2; conclusionibus *cell.* praecepimus *Pith.* || l. 16. et dir. rep. et *des.* E 1. dirrupta E 2; diructa R 2. C] centum R 2. verbera portet] verbera accipiat V 15; verberibus subiacebit E 1. *Pith.*; flagella suscipiat V 3. 16.

VIII, 4, 31. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 16). — l. 17. FL. — REX] ANTIQUA. FL. *etc.* E 2; FL. *etc.* ANTIQUA V 8; *des.* V 3. GLOR. *deest* R 1. E 2. V 2. 6. 8. RECC.] RECCESVINTHUS R 2; RECDS R 1; RCDS V 2. 5; RECAREUS V 1; CHS V 6. 8. || l. 18. ex] et E. discursibus E 2. V 1. 2. 6. alienis] aquarum V 2. || l. 19. situs] sicut E 1. que] ita R 2. E 2; qua R 1; aqua E 1; si aquis *Pith.*; qui R 3. V. aquis] aquas E 2. || l. 20. terre] terra R 1. 3. E 2; rei *Pith.* ita] in R 3; iam E 1. *Pith.*; idem V 3. usus] huius R 1. 3. disperetur] ita R 1. 2. 3. E; dissipetur V 1. 2. || l. 21. confixus R 2; confusus V 1. 2. de maiores R 2. quis] qui E 1. *Pith.* l. 22. aquam] aquarum R 2. decursibus] ita R 1. 2. 3. E 2. V 1. 3; de discursibus V 4; ex decursibus *cell.* alionis] alicuius V 1. orarum] ita R 1. 2. E 2; horarum *cell.*; et *similiter infra.*

Recc. Erv.] solidum unum. Ubi autem minorum sunt dirivationes aquarum, per quattuor VIII, 4, 31. oras exolvat tremissem unum. Aqua vero quantis oris alibi dilapsa convincitur, tantis ad inrigandum competenti tempore domino reformetur. Servus si sua sponte ista presumens, pro maioribus aquis C flagella suscipiat, pro minoribus vero L verberum
5 cesioni subcumbat.

**Recc. Erv.] V. TITULUS: DE PASCENDIS PORCIS ET ANIMALIBUS
DENUNTIANDIS ERRANTIBUS.**

- I. De porcis in glande presumtive an placite missis.
- II. De porcis inter consortes ad glandem in communi fructu susceptis.
- 10 III. Si porci ad pastum in glande suscepti ante datas decimas furto leventur.
- III. De porcis errantibus in silva perventis.
- V. Si quorumcumque animalium grex in pascuis intraverint alienis.
- VI. Ut pro inventis animalibus erroneis publice denuntietur.
- VII. Ut errantia animalia occupata qui invenerit diligenter habeat et conservet.
- 15 VIII. Ne animalia errantia occupata aut tondeantur aut caractere notentur vel in alieno iure ducantur.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

VIII, 5, 1.

De porcis in glande presumtive an placite missis.

Qui¹ porcos in silva sua tempore glandis invenerit, primum custodi aliquid
20 velut pigneris tollat indicium² et domino pastoris vel parentibus mandet, ut, si con-
venerit, usque ad tempus decimarum porcos in silva sua permittat, et pignus, quod
pastori tulerat, reformare procuret. Quod si noluerit porcos illius in silva sua in-
tromittere decimandos, et ille eos alia vice in silva sua invenerit, etiam si porci

VIII, 4, 31. l. 1. minorum] *ita R 1. 3. E. V 1. Pith. (in textu); maiorum R 2; minorum al. m.*
25 *corr. minores V 6; minores Pith. (in marg.). cett. dirivationes E 1. V. || l. 2. alivi R 1; aliquo V 1.*
delapsa R 2; dilapsam E 2. || l. 3. rigandum V 1. 2. Servus si] Si servus autem R 2; Si servus V 3;
Servus V 1. 4. 5; Servus vero V 2. sua sponte ista presumens] sine domini iussione oc fecerit V 3.
isponte R 1. ista] sta R 2. || l. 4. presumens] *ita R 1. 2. 8. E. V 1. 2. 4. 5; facere add. V 4; pre-*
30 *sumpserit Pith. Mad. L] quinquaginta E 1; reliqua des. V 4. verb. ces. subc.] al. man. in loco raso*
V 6; verbera portet V 3; verberationes sustineat V 16. || l. 5. cesioni] *ita R 1. E 2. V 1. 2; cessionibus*
V 5; cessionibus E 1; cessionibus R 2; cessionibus V 6; cessionibus *cett. subcumbat] ita R 1; succumbat cett.*

TIT. V. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 8. an] hac R 1; ante E 2. placite] *ita R;*
placito E. || l. 9. commune E 2. fructu susc. des. R 2. || l. 10. in] de R 1. dec. f. lev. des. R 2.
35 furto E 1. || l. 11. silva] sil R 1. || l. 12. intr. al. des. R 2. intraverint R 1. || l. 13. inventis]
iumentis R 1; bentis E 2. publ. den. des. R 2. || l. 14. invenit R 2. E 2. diligenter — conservet
des. R 2. || l. 15. tondeantur] *ita R 2; detundantur R 1; tondantur E 1; tondeatur E 2. aut —*
ducantur des. R 2. notetur E 2. || l. 16. in decet R 1.

VIII, 5, 1. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16). — l. 17. ANTIQUA] *ita*
40 *R 1. V 2. 8. 15; decet R 2. E. V 3. 4. 6; FLS GLS RCD S REX V 5; FLS GLS RECAREUS REX*
V 1. || l. 18. glande] *ita R. E 2. V 5; glandem cett. an] ita R 2. E 1; hac R 1; ante E 2. V 1. 2. 4.*
5. 8; aut V 3. Mad. placite] *ita R; placitum V 1. 2. 4. 5. 8; placito cett. || l. 19. porcus R 2.*
custodi] *custodiē E 1. Pith. || l. 20. pignoris E 2. et] ut R 1. || l. 21. sua decet R 2. V 1. per-*
mittat] *pascere p. V 16; permittant R 2. || l. 22. tulerat] tollerat R 1; tulit V 3; tulerit Pith. porcos]*
45 *pro porcos R 2. illius] illos V 1. in silva sua] ita R. E. Pith.; in silvam suam cett. || l. 23. decu-*
mandos Pith. porci] *porti R 1.*

1) *Lex, ut videtur, Ewrici, a Leovigildo renovata. Cf. Ed. Roth. c. 349; L. Burg.*
23, 4, 5. 2) *Cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 535; Wilda, 'Pfändungsrecht' in 'Z. f.*
D. Recht' I, p. 246.

VIII, 5, 1. *Recc. Erv.*] pauci fuerint, unum exinde qui silvam suam devendit occidat. Si autem plures porci fuerint, duos tollat et presumat occidere et nullam calumniam pertimescat; et nihilominus tertia¹ vice eum, cuius porcos invenit, admoneat, ut porcos suos in silvam eius, si voluerit², introducat et decimum iuxta consuetudinem solvat. Quod si nec tunc voluerit de dandis decimis definire, et ille eos tertia vice in silva⁵ sua qui interdixit invenerit, decimum ex omnibus pro suo iure presumat. Si vero aliquis sub pactione decimarum porcos in silva intromittit aliena, et usque ad brumas porci in silva alterius paverint, decimas sine ulla contradictione persolvat. Nam si post brume tempus porcos suos in silva, quam conduxerat, noluerit retinere³, vicensimum caput, sicut est consuetudo, domino silve cogatur exolvere. 10

VIII, 5, 2. *Recc. Erv.*]

II. ANTIQUA.

De porcis inter consortes ad glandem in communi fructu susceptis.

Si inter consortes de glandibus fuerit orta contentio pro eo, quod unus ab alio plures porcos habeat, tunc qui minus habuerit, liceat ei secundum⁴ quod terram dividit porcos ad glandem in porcione sua suscipere, dummodo equalis numerus ab utraque¹⁵ parte ponatur; et postmodum decimas dividant, sicut et terras diviserunt.

VIII, 5, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si porci ad pastum in glande suscepti ante datas decimas furto leventur.

Si quis ad glandem sub placito decimarum porcos in silva intromittat aliena et²⁰ eos occulte, priusquam decimentur, amoverit, pro fure teneatur et decimam adiecta furti compositione restituat. Si vero hoc servus domino nesciente commiserit, servus

VIII, 5, 1. l. 1. devendit] *ita R 1. 2; defendit cett.* Si] *Sin V 2. || l. 2. pres. occ.] occidat V 5. || l. 3. nihilominus] ita R 1. E 2. V 1; nihil dñs (= dominus) R 2; nihilominus E 1. tertia — admoneat] eum cuius porci si tertio admoneat V 4. porcus R 2. invenerit V 2. 3. 5. 15. 16. 25 l. 4. silvam eius] ita R 1. 2. V 5; silvas eius R 3; silva eius E 2. V 1. 2; silva sua E 1; silvam suam cett. voluerit] noluerit E 1. decimam E 1. *Pith.* || l. 5. dandis] damnis R 1. et ille — vice des. V 4. tertiam vicem R 2. || l. 6. interdixit] introduxit E 1. V 15. *Pith.*; interdixerit V 5. decimam E 1. V 4. 15. 16. *Pith.* || l. 7. silva] ita R 1. 2. 3. E 2; silva sua E 1; silvam suam V 15. *Pith.*; silvam cett. intromittat V 1. aliena] ita R 1. 2. E 2; alienos V 15; alienam cett. ad] a R 2. 20 l. 8. decimas] decimum R 2. ullam contradictionem R 2; ulla contractione R 1; omni contradictione V 4. || l. 9. in silvam R 2. E. conduxerit E 1. vicensimum] ita R 1. 2; vicesimum cett.*

VIII, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15). — l. 11. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 8. 15; *deest* R 2. E 2. V 2. 3. 4. 6; FLS GLS RCDS REX V 5; FLS GLS RECAREUS REX V 1. || l. 12. comuni fructu R 1; commune fructus E 2. || l. 13. exorta V 4. ab alio] des. R 1; 35 alio alio R 2. || l. 14. porcus abeat R 2; abeat porcos E 2. dividet E 1. *Pith.* || l. 15. portionem suam R 2. ab utraque] ex utraque V 4.

VIII, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 16. 20). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1. E 2; *deest* R 2. E 1. V 1—6. 16. 20. || l. 18. pasto R 1. pastum in des. *Mad.* glande] glandem V 1. *Mad.*; sub placito *al. m. post add.* E 2; sub placito *add. Mad.* furto] furtu E. V 1; porci R 2; 40 furtim V 2. || l. 20. ad glandem] ad glande R 2. E 2; in glande R 3. sub placitum V 1; suplacito V 2. silva] ita R 1. 2. E; silvam cett. intromittit R 2. E; intromiserit V 2. aliena] ita R 1. 2. E; alienam cett. || l. 21. adiecta] abiecta E 1; obiecta V 3; eiecta E 2; adiectam V 2. || l. 22. compositionem E 2. V 2. servus] ita R. E; *deest* cett.

1) *Auctor ex errore, ut videtur, hoc loco tertia vice pro altera vice scripsit.* 2) *Sc. dominus* 45 *silvae.* 3) *Auctor fortasse voluit dicere: 'si ante brumae tempus porcos suos ex silva, quam conduxerat, recipere voluerit'.* 4) *Verba secundum — dividit, cum minime cum sequentibus dummodo equalis etc. conveniant, post male suppleta esse crediderim. Aliter Dahn, 'Könige' VI², p. 59.*

Recc. Erv.] C hictus accipiat flagellorum, et dominus nullum damnum aut detrimentum VIII, 5, 3. sustineat, sed reddat decimas, quas debet. Si* autem hoc domino iubente commissum est, ipse, qui iussit, furti compositionem cogatur exolvere.

*) V 3 pro Si — exolvere *praebet*: Si servus per iussionem domini sui oc fecerit, pro
5 fure teneatur dominus eius.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VIII, 5, 4.

De porcis errantibus in silva perventis.

Qui¹ porcos errantes in silva sua invenerit, aut contestare vicinis debet aut claudere. Et si dominus porcorum non adfuerit, unum porcum prima vice presumat
10 et iudici, qui fuerit in proximo constitutus, nuntiet apud se porcos, qui vacabantur, inclusos. Deinde, si dominus porcorum vel pecorum non inveniatur, custodiat tamquam suos et pro glandibus decimam consequatur, et cum dominus adfuerit, mercedem custodie, facta presentibus iudicibus ratione, de temporis spatio percipiat.

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA.

VIII, 5, 5.

15 Si quorumcumque animalium grex in pascuis intraverit alienis.

Si in pascua grex alienus intraverit, seu ovium sive vaccarum, hoc, quod de porcis constitutum est, precipimus custodiri². Consortes vero vel ospites³ nulli calumnie subiaceant, quia illis usum erbarum, que concludere non fuerant, constat esse communem. Qui vero sortem suam totam forte concluderit et aliena pascua absente
20 domino invadit, sine pascuario non presumat, nisi forsitam dominus pascue voluerit.

Recc. Erv.]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VIII, 5, 6.

Ut pro inventis animalibus erroneis publice denuntietur.

Caballos vel animalia errantia liceat occupare, ita ut qui invenerit denuntiet

VIII, 5, 3. l. 1. hictus] *ita R 1. 2. E 2; ictus R 3. E 1. V. || l. 2. commissum est] commiserit*
25 *E 2. V 1. 2. 8; fecerit V 4; dato decimo add. V 8. || l. 3. compositione R 1.*

VIII, 5, 4. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. E 2; deest R 2. E 1. V 1—6. 16. 20. || l. 7. perventis] ita R 2. E. V 1; perventi R 1; preventis cett. l. 8. sua deest E 1. contestare] ita R 1. V 2; testari V 16; contestari cett. vicinos V 1. || l. 9. claudere] concludere R 2; includere V 1. 2. 4. || l. 10. constitutus] constitutus R 1; deest E 1. *Pith.* vacabantur] *ita R; vagabantur cett. || l. 11. vel pecorum des. V 2. 4. invenitur R 2. || l. 12. glandis V 2. consequatur] conservetur R 2.**

VIII, 5, 5. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 20). — l. 14. ANTIQUA] ita R 1. E. V 4. 5. 8. 15; deest R 2. V 1. 2. 3. 6. || l. 15. pascuis] ita R. E. V 2. 3; pascua cett. alienis] ita R 1. E. V 2. 3; alionus R 2; aliena cett. || l. 16. pascua] pascuis E 2. V 3. grex alienus] *ita R; alienus V 3. seu] deest R 2; sive E 1. ovium] obium E 2; bovum R 2; boum V 3. 15. 16. 20. vaccarum] seu ovium add. V 15; caprarum atque vacarum V 2. || l. 17. Consors R 2. vero deest V 1. ospites] ita R 1. E 2; hospites cett. || l. 18. erbarum] ita R 1. E 2; herbarum cett. concludere] clause V 1. 2. || l. 19. forte] fortem E. et deest V 1. 8. || l. 20. invadit] intrandi V 4; invadere V 8. nisi] non V 2. forsitam] forte E 1.**

40 VIII, 5, 6. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 15. 16. 20). — l. 21. FL. — REX] des. E 2. V 2. 3. 6. 16. 20; ANTIQUA V 4. 15. GLOR. deest E 1. V 1. 5. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; R E 1; CHDS V 1. 5. || l. 22. Ut deest R 1. pro] in V 2. erroneis] errantibus V 3. denuntiet R 2; denuntient E 1; adnuncietur V 2. || l. 23. Caballus R 1; Kaballos R 2; Cavallum V 1. vel cetera animalia V 2.*

45 1) Cf. *L. Burg.* 23, 4. 5; 89, 2; *ib. const. extr.* 18, 1; *Ed. Roth.* c. 349. 350.

2) Cf. *L. Burg.* 89, 2. 3; *ib. const. extr.* 18, 2. 3) *Lex, cum de hospitum et consortium inter se ratione de terra divisa habenda constituat, ad Euricum referenda esse videtur; cf. Gaupp, 'Ansiedlungen und Landtheilungen' p. 399. De silvis indivisis relictis cf. X, 1, 9.*

VIII, 5, 6. *Recc. Err.*] aut sacerdoti aut comiti aut iudici aut senioribus loci aut etiam in conventu publico vicinorum. Quod si non denuntiaverit, furis damnum habebit. Similis et de aliis rebus ordo manebit.

VIII, 5, 7. *Recc.*] VII. ANTIQUA.

Ut errantia animalia occupata qui invenit diligenter habeat et conservet.

Qui errantia animalia et sine custode invenerit, ita diligenter occupet, ut non evertat; sed sicut suum proprium diligit adque custodiat. Quod si dominus, qui perdidit, caballum suum vel animal non eversum invenerit, per singula capita maiora quaternas reliquas ille, qui invenit, accipiat. Ceterum si everterit, duplum animal domino cogatur exolvere.

Err.] VII.

Ut errantia animalia occupata qui invenit diligenter habeat et conservet.

Qui errantia animalia et sine custode invenerit, ita diligenter occupet, ut non evertat; sed sicut proprium diligit adque custodiat. Quod si dominus, qui perdidit, caballum suum vel animal non eversum, 10 sed dilectum et sanum invenerit, per singula capita maiora quaternas reliquas ille, qui invenit, accipiat, et quantum in substantia ipsius caballi expendisse iuraverit a domino caballi recipiat. Ceterum si evertit, duplum animal 15 domino cogatur exolvere.

VIII, 5, 8. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

Ne animalia errantia occupata aut tondeantur aut caractere notentur vel in alieno iure ducantur.

Caballum captum errantem nullus tondere vel vindere presumat. Caballis etiam 20 aut bubus vel aliis quibuslibet pecoribus errantibus nulli liceat caracteres¹ infigere. Quod si quis inventum animal vendere aut donare presumserit, secundum leges sicut fur teneatur. Qui vero totonderit, tres solidos compulsus exolvat; ita erit et qui caracterem infixit.

VIII, 5, 6. l. 1. sacerdoti] *ita R 1. 3. V 15. 16; episcopo cett. aut comiti des. R 1; aut deest 25 E 1. conventum publicum V 2. || l. 3. ordo] forma V 15.*

VIII, 5, 7. *Codd. R 1. 2. (3). V 3. — l. 4. ANTIQUA] ita R 1; deest R 2. V 3. || l. 5. occupata R 1. || l. 7. custode] custodia R 1. || l. 9. suum] ita R 1; deest R 2. 3. propria R 3. || l. 11. Caballum R 2. non eversum] non eversum R 1; conversum R 2. || l. 13. siliquas R 3.*

VIII, 5, 7. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. (4). 5. 6. (16). Pith. Mad. — l. 4. I] ANTIQUA add. E 2. V 2. 4; FLS GLS RECAREUS REX V 1. || l. 5. qui] quis V 6. invenit] ita E 2; invenerit cett. || l. 9. pro- 30 prium] ita E. V 1; propria cett. adque] ita E 2; atque cett. domino E 1. || l. 10. cavallum V 1. 6, et similiter infra. || l. 11. sed] et E 2. dilectum] delectum V 2; directum V 4. || l. 12. reliquas] ita V 1. 2; silicas E 2; siliquas E 1. qui invenerit 35 Pith. || l. 13. substanciam V 2. ipsius caballi] vel animalis add. Mad. expendisse] expendidisset E 2; expendidisse V 6. || l. 14. a domino] domino E 1; ad dominum E 2. caballi deest V 1. l. 15. evertit] ita E; everterit cett. 40*

VIII, 5, 8. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15). — l. 17. ANTIQUA] ita E 2. V 4. 5; deest R. E 1. V 1. 2. 3. 6. || l. 19. vel — ducantur des. V 3. 15. alienum ius V 1. 2. ducantur V 2. Pith. || l. 20. Caballum R 2; cavallum V 1, et similiter infra. vel] aut V 2. Pith. vel vindere des. R 3. vindere] ita R 1; bindere E 2; vendere cett. etiam deest R 2. || l. 21. bubus] bovis R; bobus V 2; bubis V 1. errantibus deest R 1. || l. 22. donare] dare E 1. Pith. lege R 2; 45 legem R 3. || l. 23. tonderit R 2. 3; totonderit al. m. corr. tondiderit E 2. solidus R 2. compulsus exolvat] compellatur exsolvere R 2. ita erit] Similiter V 3. erit et] ita R 1. 2. 3; erit etiam et E. V 1; etiam erit ei V 2; erit etiam ei cett. || l. 24. caracteres R 2. 3.*

1) *Sunt signa, quae Germani rebus suis mobilibus infigere solebant, dicta 'Hausmarken'; cf. Homeyer, 'Die Haus- und Hofmarken' p. 10 sq.; H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 500. 50*

Recc. Erv.] VI. TITULUS: DE APIBUS ET EARUM DAMNIS.

- I. De inventis apibus defendendis.
 II. Si damnum faciant apes.
 III. De furatis apibus.

5 **Recc. Erv.]**

I. ANTIQUA.

VIII, 6, 1.

De inventis apibus defendendis.

Si¹ quis apes in silva sua aut in rupibus vel in saxo aut in arboribus* invenerit, faciat tres decurias², que vocantur characteres; unde potius non per unum characterem fraus nascatur. Et si quis contra hoc fecerit adque alienum signatum intruperit,
 10 duplum restituat illi, cui fraus inlata est, et preterea XX flagella suscipiat.

*) *Mad. add.*: vel in qualicumque loco.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

VIII, 6, 2.

Si damnum faciant apes.

Si quis appiaria in civitate aut in villa forsitam construxerit, et alii damnum
 15 intulerint, statim moneatur, ut eas in abditis locis transferre debeat, ne forsitam in eodem loco hominibus aut animalibus damnum inferant. Et qui hec precepta aut testationem neclexerit et damnum subfocationis in quatrupes intulerint, quod mortuum fuerit, duplum restituat; quod vero debilitatum, ille obtineat et similem domino reddat* et pro iudicis contestatione, quam audire neclexit, V solidos coactus exolvat.

20 *) V 4. 8 *hic inserunt*: Si in hominibus debilitationem aut mortem vel damnum intulerit, iuxta leges componere non moretur, velut si ipse hec perpetrasset.

TIT. VI. *Lemma.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — L 1. EORUM R 2. E 2. V 2. 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — L 2. defendentis R 2; devendendis E 1. || L 3. faciat R 1.

VIII, 6, 1. Codd. R 1. 2. (9). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 8. 15. 16). — L 5. ANTIQUA] *ita*
 25 R 1. V 4. 8. 15; *deest* R 2. E. V 1. 2. 3. 5. || L 6. defendendis] et defendendis V 3; defensis R 2;
 devendendis E 1. *Pith.* (in margine); *deest* E 2. || L 7. in rupibus] in *deest* R 1. saxis V 3. || L 8. de-
 corias E 2. decurias que vocantur *des.* V 3. characteres vocant V 2. unde] tres ut R 3. || L 9. Et
 si quis] Si quis autem V 2. si quis] his qui R 2. hoc] hec V 2. alienum] alium V 16. signatum]
 signum V 15. intruperit] intruperit E 2; invenerit et intruperit E 1. *Pith.*; ruperit V 16. || L 10. ille
 30 R 2. cui] cuius R 1. 2. XX] viginti E 1; XL V 16. suscipiat] perferat V 4.

VIII, 6, 2. Codd. R 1. 2. (9). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16). — L 12. ANTIQUA] *ita*
 R 1. E 2. V 2. 4. 8. 15; *deest* R 2. E 1. V 1. 5. 6. || L 14. appiaria] *ita* R. E; apiaria V. villa]
 silva V 15. 16. alii] *ita* R. E. V 1; alii *Mad.* || L 15. intulerint] *ita* R 1. V 2; intulerit *cett.* eas]
ita R 1. 3; ea *cett.* in *deest* R 2. abdita loca V 1. 2. 4. 5. transferri V 1. 2. forsitam] forte V 2.
 35 *Pith.* || L 16. eodem] eadem R 1. in hom. et in an. V 2. || L 17. testatione R 1; contestationem
 V 15. 16. neclexerit] *ita* R; neglexerit *cett.* et — intulerint *des.* V 4. subfocationis] *ita* R 1; suffoca-
 tionis *cett.* quatrupes] *ita* R 1. V 2; rupes R 2; quadrupedes *cett.* intulerint] *ita* R 2. E; intulerit *cett.*
 L 18. in duplum V 3. vero] *ita* R 1. 2. 3. E 2. V 1. 2. 4. 16. *Pith.*; si E 1; *deest* aliis. debilitatum]
 est *add. Mad.* illo *deest* E 2. et *deest* E 2; et — reddat *des.* V 2. domino] damno E 1; dampno *Pith.*
 40 L 19. neclexit] *ita* R 1. 2; neglexerit E 2. V 1. 2; neglexerat R 3; neglexit *cett.* V] quinque R 2. E 1.
 quoaetus R 2; quoaetos E 2. || L 21. velut] *ita* V 4; tamquam V 8.

1) Cf. *Ed. Roth.* c. 319: Si quis de arbore signato in silva alterius apes tulerit, componat solidus sex; *Petri Exceptiones legum Rom. III*, 45: Si quis apes invenerit in sua vel aliena arbore et eas occupaverit, eius erunt . . . Excepto si dominus vel alius iam signaverit arborem
 45 causa colligendi eas . . . *Fontes iuris Romani de arbore signata non referunt; cf. Iust. Inst.* II, 1, 14; *Dig. XLI*, 1, 5, § 2. V. de hac re I. Grimm, 'D. Rechtsalterthümer' p. 596 sq.; M. Wagner, 'Das Zeidelwesen im MA.' (1895) p. 7. 2) *Decuria est nota X; cf. Ducange* s. v. et Grimm l. c. p. 545.

VIII, 6, 3. *Recc. Ero.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De furatis apibus.

Si¹ quis ingenuus in appiaria furti causa fuerit comprehensus, si nihil exinde abstulerit, propter hoc, quod ibidem comprehensus est, tres solidos solvat et L flagella suscipiat. Ceterum si abstulerit, novecuplum cogatur exolvere et predictum numerum 5 flagellorum excipiat. Servus vero, si ingressus nihil abstulerit, C verberibus addicatur. Quod si abstulerit, sexcuplo reddere compellatur; pro quo si dominus satisfacere noluerit, eum servituum illi, qui damnum pertulit, tradat.

VIII, 6, 3. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16). — l. 1. FL. — REX] *des.* V 4. 16; ANTIQUA E 2; NOVITER EMENDATA V 3. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS 10 R 2; R E 1; RCSDS V 2; RCDS V 5; RECAREUS V 1. || l. 3. appiaria] *ita* R. E; apiario *cett.* conpreen- *vel* conpreen- *pro* conprehen- R 2. E 2, *hic et infra.* comprehensus] inventus et V 2. || l. 4. tres] *ita* R. E; III V 1; IV V 3. solidus R 2. L] quinginta E 2. || l. 5. si aliquid abst. V 2. novecupla R 2. predictum — excipiat] C (L V 3) flagella suscipiat V 3. 4. || l. 6. Servus vero si] *ita* R 1. E 2. V 1. 2; Si vero servus *cett.* ingressus] *ita* R 1; ingrediens R 2. 3. E. V. C] centum R 2. V 1. C — 15 abstulerit *des.* V 2. verberibus addicatur] verbera portet V 4. abdicatur R 1. E 2. || l. 7. sexcupla E 2; sexcuplum E 1. V. reddere *deest* R 2. compellatur R 2. || l. 8. noluerit] voluerit V 1. illi — tradat] tradatur qui damnum pertulit V 3. damnum] *damna* E.

1) *Lex substituta esse videtur antiquiori, quae de apibus furatis, neque vero de solo ingressu constituit.* Cf. *Ed. Roth. c. 318: Si quis de apiculare vas cum apes furaverit . . .* 20

LIBER NONUS.

I. TITULUS: DE FUGITIVIS ET OCCULTATORIBUS FUGAMQUE
PREVENTIBUS.

- 5 I. Si ingenuus vel servus fugitivum celasse repperiantur.
 II. Si fugitivus vinctus quocumque ligamine absolvatur.
 III. Infra quod tempus mancipium latens inventum iudici debeat presentare.
 IIII. Si nesciens quis fugitivum susceperit, humanitate concessa.
 V. Si alienum mancipium quis persuadeat, ut fugiat, [vel humanitatem inpendat].
 10 VI. Si ignotus homo susceptus multis diebus aput alium conmoretur.
 VII. Si servus fugitivum sciens viam ostenderit fugiendi.
 Recc.] VIII. Ut, ad cuius domum fugitivus | *Erv.*] VIII. De susceptione fugitivorum, si
 venerit, vicinis et loci priori- | dominus vel servus suscipiat
 bus contestetur. | alterius fugitivum.
- 15 *Recc. *Erv.**] VIII. Ut bis venditus servus, per fugam rediens, in libertate permaneat.
 X. Ut discutiatur mancipium fugitivum, [ne propter lucrum fuerit ad domum
 susipientis inmissum].
 XI. Si ingenuum se esse mentiens servus sub mercedis condicione aput alium
 conmoretur.
 20 XII. Si fugitibus in domo cuiuscumque fuerit inventus.
 XIII. De mercedem eius, qui prendiderit fugitivum.
 XIII. Si servus fugiens se esse mentiatur ingenuum.

LIB. IX. TIT. I. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. 6. — l. 3. FUGAMQUE PRE-
 VENTIBUS] *ita* V 3. 6; FUGAMQUE PREVENTIBUS R 1; EUC ADQUE PREVENIENTIBUS E 2;
 25 FUGAM QUERENTIBUS R 2. E 1; FUGAM PREBENTIBUS V 1; FUGAMQUE PREBENTIBUS V 2.
Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. (V 2). — l. 5. celasse] celare R 1. repperiantur R 2.
 l. 7. quod] quot E 1. presentari] *ita* E; presentare R 1; *deest* R 2. || l. 8. Si nesciens quis] Qui
 nexiens E 2. humanitate concessa] *ita* R 2. E; *des.* R 1. || l. 9. persuadat R 2. E 2. vel h. inp.
des. R. inpendat] inpediat E 2. || l. 10. conmoretur *deest* R 1. || l. 11. fugiendi *deest* R 2. || l. 12. VIII.
 30 Ut ad — contestetur (*col.* 1) *ita* R. E 2. VIII. De susceptione — fugitivum (*col.* 2)] *ita* E 1.
 l. 13. vicinis — contestetur *des.* R 1. || l. 14. contestetur *deest* R 2. || l. 15. per fugam] *ita* E; per
 fuga R 1; per figuram R 2. || l. 16. discutiatur R 1. ne — inmissum *des. R.* fuerit *deest* E 1.
 l. 18. ingenuum — servus] ingenuus se esse mentiat servum R 2. sub — conmoretur *des.* R 2.
 l. 19. conmoretur *deest* R 1. || l. 20. fugitibus] *ita* R 1. E 2; fugitivus R 2. E 1. domum R 2. E 2.
 35 l. 21. mercedem] *ita* R; mercede E. prendiderit] *ita* R 1. E 2; prenderit R 2. E 1. fugitibus E 2.
 l. 22. se *deest* E 2.

Recc.]

- XV. De his, que servus fugiens adquisisse videatur.
 XVI. De his, qui perventos servos dominis reformare contemnunt.
 XVII. Si ingenuus vel servus latrones celandos susceperint.
 XVIII. Ut iudex cum omnibus rebus, cum quibus fugitivum invenerit, domino advenienti presentet.

Err.] XV. Si servus fugiens dicat se esse ingenuum et ob hoc mulieris ingenue connubia sortiatur.

- XVI. De his, que servus fugiens adquisisse videatur. 5
 XVII. De his, qui perventos servos dominis reformare contemnunt.
 XVIII. Si ingenuus vel servus latrones celandos susceperint.
 XVIII. Ut iudex cum omnibus rebus, 10 cum quibus fugitivum invenerit, domino advenienti presentet.

IX, 1, 1. *Recc. Err.]*

I. ANTIQUA.

Si ingenuus vel servus fugitivum celasse repperiantur.

Si¹ quis ingenuus fugitivum celatum habuerit, alium paris meriti cum eodem 15 servum domino dare cogatur. Si vero servus sine conscientiam domini sui fugitivum celaverit, servi ambo publice centena flagella suscipiant*; dominus vero eius nihil damni sustineat.

*) *V 2 add.*: atque domino servus reformetur.

IX, 1, 2. *Recc. Err.]*

II. ANTIQUA.

20

Si fugitivus vinctus quocumque ligamine absolvatur.

Si quis servum alienum in fuga lapsum, ferro vinctum aut in quocumque ligamine constitutum, absolverit, pro presumptione sua qui hoc fecerit det domino servi solidos X. Si vero non habuerit, unde conponat, a iudice C flagella suscipiat et

l. 1. Si servus — sortiatur] ita E 2. V 2; des. R. E 1. || l. 2. ob hoc] ita V 2; ab oc E 2. 25 l. 3. conubia E 2. || l. 4. que] ita R 1; qui R 2. E. V 2. || l. 5. videatur] ita R 1. E 1. V 2; videtur R 2. E 2. || l. 6. qui] quem R 1. perventos] ita R 1. 2. E 1; preventus E 2. V 2. || l. 11. cum quibus des. R 2. E 2. || l. 12. dom. adv. pres. des. R 2. adbeniente E 2; veniente E 1. representet E 2.

IX, 1, 1. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 2. 8. 15. Pith.; deest cett. || l. 14. Si] Si, quis V 1. vel servus] servum V 1. 2. repperiuntur 30 R 2; repperiatur R 2. V 1. 2. || l. 15. quis deest R 1. fugitivum] ita R. E 1. V 3. Pith.; serbum fugitivum E 2; servum fugitivum cett. fugitivum celatum] fugientes celatos R 3. meritis R 2. cum eodem servum] ita R 1; servum cum eodem R 2; cum eodem servo R 3. E. V. || l. 16. conscientiam] ita R 1. E 2; conscientia cett. sui] servum V 1. || l. 17. eius] ita R 1. 3; eius servi E 1. V 1; huius servi Pith.; servi cett.*

IX, 1, 2. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 20). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 15; deest cett. || l. 22. alienum deest V 1. 2. 5. in fugam V 1. || l. 23. ligamine] ita R 1. 2. 3. E 1. V 3. 4. 15. 16. 20. Pith.; ligamento cett. || l. 24. X] decem E 2. a iudice des. V 2. C] centum R 2.*

1) *Lex, ut videtur, Eurici. Cf. legem Constantini a. 317, Cod. Iust. VI, 1, 4: Qui- 40 cumque fugitivum servum in domum vel agrum inscio domino eius susceperit, cum cum pari alio vel viginti solidis reddat; Ed. Theoder. c. 84: Quisquis servum sive colonum alienum sciens fugitivum susceperit aut occultaverit, ipsum domino cum mercedibus et peculio eius et eiusdem meriti alterum reddat. Auctor legis Euricianae ex ipsa Constantini constitutione hausisse videtur; v. quae infra notantur ad IX, 1, 11. 12. Cf. etiam L. Burg. 39, 4. 5; 45 Cod. Theod. V, 9, 1. 2.*

Recc. Errv.] servum requirere hac domino restituere non moretur. Quod si eum non IX, 1, 2. potuerit invenire, aut servum equalis meriti domino reddere compellatur, aut si non habuerit, ipse subiaceat servituti, illi, cuius servum laxaverit, addicendus. Quod si hoc servus fecerit sine domini voluntate, coram iudice C flagella suscipiat. Et si 5 vinctus inveniri non potuerit, servus, qui solvit, tradatur in servitio domini vinculati. Quandocumque autem, qui vinctus fuit, inventus extiterit, domino reformetur, et datus pro eo servus ad proprium dominum revertatur. Sin autem conscio domino id fecerit, ipse dominus conponat, sicut est de ingenuis superius constitutum.

Recc. Errv.]

III. ANTIQUA.

IX, 1, 3.

10 Infra quod tempus mancipium latens inventum iudici debeat presentari.

Si¹ cuiuslibet servus ad aliquem latens advenerit, statim eum presentare iudici non differat. Quod si eum non presentaverit, et usque ad octavam noctem apud eum moratus fuerit, aut si ad longinquiora loca transierit, duos eiusdem meriti servos domino cogatur exolvere. Nam si apud eum mancipium, quod susceperat, subcelatum 15 invenitur, alterum cum eo dare domino non moretur, quia intra diem legibus constitutum noluit contestari.

Recc. Errv.]

III. ANTIQUA.

IX, 1, 4.

Si nesciens quis fugitivum susceperit humanitatem concessa.

Si quis nesciens fugitivum susceperit et ei humanitatem dederit, et non amplius 20 ibidem fuerit quam una die vel nocte immoratus, domino requirenti fugitivum suum prebeat sacramentum: se nescisse, quod fugeret; aut si certe potuerit adprobare, quod fugitivum non celaverit, ab omni calumnia liber abscedat. Si vero ibi biduo aut triduo aut quadriduo pro reparandis sumtibus vel cuiuscumque occasionis causam

IX, 1, 2. l. 1. requirere] acquirere V 16. hac] ita R 1. 2. E 2; ac cett. domino suo rest. 25 V 1. 2. || l. 2. aut deest Pith. equalem R 2. compellatur] non moretur R 1. Pith. (ex praecedenti sententia per errorem repetita); detur V 3. aut] et E 2. || l. 3. habuerit] ita R 1. 2. 3. V 3; unde conponat add. E. V 1. 2. relaxaverat V 16. || l. 4. C] centum R 2. || l. 5. vinctus] victus E 2; vinctum V 3. 16. invenire R 2. V 1. servus quidem qui R 2. servitio] ita R 1. 2. 3. E. Pith.; servitium cett. domini] ita R 1. 2. 3. E 1. Pith.; deest V 4; domino cett. vinculatum E 1. || l. 6. autem deest R 1. fuerit 30 R 1. domino ref.] domino deest V 1. || l. 7. Sin] ita R 1. E 2. V 1; Si cett.

IX, 1, 3. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 8. 15; deest cett. || l. 10. presentare E 1. latens] translatus E 2. || l. 11. presentari E 1. iudici] in iudicio R 2. || l. 12. presentaverit] presentet V 3. octavam] ita R 1. 2. E 2; octavam cett. noctem] diem V 16; diem vel noctem V 15. || l. 13. remoratus V 3. ad deest V 2. longinquiorum 35 locorum R 1. || l. 14. quod] quem R 2. subcelatum] succelatum E 2; celatum V 1; deest R 2. l. 15. invenitur] invenerit V 1. 2. intra] ita R 1. 2. 3. E 1. V 3. 16. Pith.; infra cett. || l. 16. contestare R 2. 3.

IX, 1, 4. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1. V 5. 8. 15. 16; deest R 2. E. V 1. 2. 3. 4. 6. || l. 18. Si nesciens quis] Qui nexiens E 2; Si quis 40 nesciens V 1. 2. humanitatem concessa] ita R 1. E 2; et ei humanitatem dederit Mad.; humanitate concessa cett. || l. 20. ibidem fuerit post nocte praebet V 2. quam una die vel nocte immoratus] ita R. E. V 1. 5; immoratus quam una die vel nocte cett. una] uno E 2. V 1. die] R 1. || l. 21. fugeret] ita R 1. E 1. V 1. 2; fugeret R 2. 3. E 2. || l. 22. vero] certe R 2. ibi deest R 1. || l. 23. causam pretendens] ita R 1; causa preteriens cett.

45 1) Lex, ut videtur, Eurici. Cf. L. Burg. 39, 1. 2: Quicumque hominem extraneum cuiuslibet nationis ad se venientem susceperit, discutiendum iudici presentet. Quod qui intra septem dies non fecerit . . .; L. Rom. Burg. 6, 1. 2; Ed. Theoder. c. 80; Coll. iur. Rom.-Visigoth. (Gaud.) c. 19; infra IX, 1, 6. 8. 9.

IX, 1, 4. *Recc. Erv.*] pretendens moras afferre voluerit, conventus a domino, ubi postea manserit vel a quo humanitatem fugitivus acceperit, cogatur ostendere; et infra sex menses aut inveniatur fugitivum, aut eos, apud quos postea fuerit, ostendat. Quod si non potuerit invenire, conscientiam suam ex hoc sacramento purgare debet. Et apud quem novissime venit, aut representet qui fugit, aut pariter meriti servum domino reddat; et si servus postea fuerit inventus, illum, quem pro eodem dederat, recipiat et ab omni calumnia securus abscedat.

IX, 1, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si alienum mancipium quis persuadeat, ut fugiat, vel humanitatem inpendat.

Si¹ quis alienum mancipium persuaserit, ut fugiret, aut ei, cum sciret fugitivum, humanitatem dederit² aut forte detonderit fugientem³, si fugitivus potuerit inveniri, duos cum eodem pariter meriti servos domino reformare cogatur. Sin autem inventus non fuerit fugitivus, tres servos eius meriti domino compellatur exolvere. Eadem quoque et de ancillis precipimus custodire.

IX, 1, 6. *Recc.*]

VI. ANTIQUA.

Si ignotus homo susceptus multis diebus apud alium commoretur.

Si⁴ apud quemcumque quinque vel septem dies homo incognitus aut latens moretur, qui cum ospicio suscepit vel

Erv.]

VI.

Si ignotus homo susceptus multis diebus apud alium commoretur.

Si apud quemcumque quinque vel septem dies homo incognitus aut latens moretur, qui cum ospicio suscepit vel humanitatem dedit, ante

IX, 1, 4. l. 1. afferre] *ita R 1. E. V 1. 2; auferre R 2; facere R 3. a domino] a deest R 1. l. 2. humanitatem fugitivus] ita R 1. 2. 3. E 1; f. h. cell. acceperit] susceperit Pith. || l. 3. fuerit] commoratus fuerat V 16. ostendat R 2. E 2. || l. 4. conscientia sua V 2. debet E 1. Pith. Et deest V 1. || l. 5. evenit V 2. presentet E 2. V 2. 4. 5. 16. fugiit R 3. E 2. V 2. || l. 6. eodem] eo 25 R 3. E 2. V 2. dederit V 1. || l. 7. calumniam E 2. securus] liber V 16. abscedat] succedat R 2.*

IX, 1, 5. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16). — l. 8. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 2. 15; FLS GLS RECAREUS REX V 1; FLS GLS RCDS REX V 5; deest R 2. E 2. V 3. 4. 6. l. 9. persuadat R 2. E 2. || l. 11. alieno mancipio Pith. persuaserit] persuaderit E; persuadit R 3. fugiret] ita R 1. 2. E 2; fugiat R 3. E 1. V 4. 5. Pith.; fugeret cell. sciret] misceret ut E 2. || l. 12. detonderit] detotonderit V 2; totonderet V 16; detruderit Pith. in textu, (in margine detonderit). fugitivus p. inveniri] ita R 1; fugitivum p. invenire cell. || l. 13. servos deest R 3. E. V 1. reformare cogatur] detur V 3. Sin] ita R 1. 2. E 2. V 2; Si R 3. cell. || l. 14. eius] ita R 1. E 2; eiusdem cell. Eadem V 2. Eadem — custodire] des. V 1; Eadem lex et de ancillis custodiatur V 3. || l. 15. custodire] ita R 1. 2; custodiri cell.*

IX, 1, 6. *Codd. R 1. 2. (3). — l. 16. ANTIQUA] ita R 1; deest R 2. || l. 17. ignoratus R 1. || l. 19. quemcumque R 1. || l. 20. incognitus] ita R 1. 3; ignotus R 2. || l. 21. ospicio] ita R 1; hospicio R 2. 3.*

IX, 1, 6. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 18). — l. 16. VI] ANTIQUA add. E. V 15. 16; . . . et NOV EM add. V 2; FLS GLS RECAREUS REX add. V 1; FLS GLS RCDS REX add. V 5. || l. 18. alium] aliquem V 3. || l. 19. apud] ita E 2; apud alii. vel] aut Pith. septem] sex E 1; VI Pith.; VII V 1. diebus V 3; dies corr. diebus V 6. || l. 20. incognitus] ita E 2. V 6; ignotus cell. qui] ita E 2. V 2; ille qui cell. l. 21. ospicio] ita V 6; ospicium E 2; hospitium 45 cell. humanitatem E 1.*

1) Cf. *Ed. Theoder. c. 80*: Qui mancipium alienum sollicitaverit, tres alios eiusdem meriti et ipsum domino cum peculio suo reddat. 2) Cf. *L. Burg. 6, 9*: Si ingenuus fugitivo . . . panem dederit . . . 3) Cf. *L. Burg. 6, 4*: Quicumque . . . fugienti . . . capillum fecerit . . . 4) *V. supra IX, 1, 3 et quae allegantur p. 353, n. 1.*

Recc.] humanitatem dedit, ante diem testetur
hoctabum iudici vel vicario proxime civi-
tatis aut territorii, ut illius, qui in loco
maior est, interrogatione discussus, qui
5 sit aut propter quid venerit, possit agnosci.
In limitibus preterea provinciarum maior
sollicitudo prestetur, ita ut ipsa aut altera
die eius publicetur adventus. Quod si
intra hos octo dies non contestatus fuerit
10 qui suscepit, et mancipium in domo sua
moram fecerit, alium talem cum eo domino
restituatur, quia noluit contestari. Si vero
in fuga celatus evaserit, hospis requirat
fugitivum; quem si non potuerit invenire,
15 duos equalis meriti mancipia domino
cogatur exolvere.

Erv.] diem testetur hoctabum iudici vel vicario **IX, 1, 6.**
proxime civitatis aut territorii, ut secundum
legem De susceptione fugitivorum¹, quam
nuper edidimus, idem ipse, qui fugit,
illius, qui in loco maior est, interrogatione
discussus, qui sit aut propter quid venerit, possit
agnosci. Sicque omnis constitutio predictae
legis, De susceptione scilicet fugitivorum¹,
que noviter a nostra gloria condita esse
dinoscitur, in omnibus impleatur. In limi-
tibus preterea provinciarum maior sollicitudo
prestetur, ita ut ipsa aut altera die eius publicetur
adventus. Quod si intra hos octo dies non con-
testatus fuerit qui suscepit et omnem con-
stitutionem prememoratae legis implere
neglexerit, et mancipium in domo sua moram
amplius fecerit, alium talem cum eo domino
restituatur, quia noluit contestari. Si vero in fuga
celatus evaserit, hospes requirat fugitivum; quem
si non potuerit invenire, duos equalis meriti
mancipia domino cogatur exolvere.

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

IX, 1, 7.

Si servus fugitivum sciens viam ostenderit fugiendi.

Si servus alterius fugitivum sciens viam² ostenderit, si fuerit fugitivus inventus,

25 IX, 1, 6. l. 1. diem] *ita R 2; die R 1; septem*
dies *R 3. || l. 2. hoctabum] ita R 1; hoctabo*
R 2; deest R 3. || l. 3. ut deest R 2. || l. 4. qui]
quis *R 3. || l. 5. possit] poscit R 1. || l. 8. die*
R 1. || l. 9. hos deest R 3. || l. 10. domum
30 *suam R 2. || l. 13. hospis] hospes R 2; hic R 3.*
l. 15. equales R 2. mancipia deest R 1.

IX, 1, 6. l. 1. hoctabum] *ita E 2; octavum cett.*
l. 2. ut secundum — qui fugit] *primitus om., sed*
al. man. post superscr.: et secundum legem de
suceptione fugitiborum quam nuper edimus idem
ipse qui fugirit E 2; des. V 1. 2. 5. 18. || l. 5. illius]
ut illius E 2. V 1; aut illius V 2. 18. maior est]
ut add. V 2. || l. 6. qui sit] ita E 2; quis sit cett.
quid] ita E. V 2; qd e corr. V 6; quod cett. venerit
E. V 1. 2; venit cett. || l. 7. omnis] hominis E 1.
l. 9. que] qui V 2. noviter] nuper V 4. Pith. in
textu, (noviter in margine). a n. gl.] ad nostram
gloriam E 2. || l. 11. preterea] propterea V 1.
l. 12. prestetur] impleatur V 3. ita] al. m. corr.
id est E 2. || l. 13. intra] ita E 1. Pith.; infra
cett. hos] ita E. V 6. Pith.; deest cett. || l. 14. et
omnem — neglexerit] ita E 1. V 1—6. 8. 15. 18.
Pith.; primitus om., omnem etc. al. man. post superscr.
E 2; des. Mad. || l. 17. amplius] ita E 1. V 1—6.
15. 18. Pith.; al. man. superscr. E 2; des. Mad.
cum eodem V 2. 6. || l. 18. quia n. cont.] des.
V 3; erasa V 6. contestare V 2. in deest V 1. 2.
l. 19. quem] quod E 2. V 1. 2. || l. 20. inveniri
V 2. duos] ita E; duo cett. equales E 2.
l. 21. mancipia deest E 1. Pith.

IX, 1, 7. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 18). — l. 22. ANTIQUA] ita*
50 *R 1. E. V 2. 8. 15. Pith.; deest R 2. V 3. 4. 6; FLS GLS V 1. 5. || l. 23. fugitivo V 1. 2. 18. sciens]*
insciens R 1; isciens E 2. fugiendi] fugienti R 1. V 1. 2. || l. 24. insciens R 1. fugitivus deest R 2.

1) IX, 1, 9. 2) Cf. L. Burg. 6, 9: Si ingenuus fugitivo . . . viam ostenderit . . .

IX, 1, 7. *Recc. Err.*] sive etiam non potuerit inveniri, servus, qui iter monstravit, tantummodo C flagellorum hictibus verberetur; et domino eius nulla calumnia moveatur.

IX, 1, 8. *Recc.*]

VIII. ANTIQUA.

Err. deest.

Ut, ad cuius domum fugitivus venerit, vicinis et loci prioribus contestetur.

5

Ad¹ cuius domum fugerit fugitivus, prioribus loci illius, vilicis adque prepositis quibuscumque testetur; et si eum in domo sua retinere voluerit, habeat potestatem. Quem*, cum dominus eius supervenerit, recipiat, et nullam calumniam qui suscepit incurrat. Quod si se fugitivus ad alia loca forte contulerit, sacramentum presentibus illis, quibus testatus est, prebere debet: se ut fugiret non suasisset vel precepisset et ubi lateat non scire; et post hec nullam calumniam patiatur.

10

*) *Pro* Quem — supervenerit *praebent* V 6. *Pith.*: Quacunque hora dominus eius supervenerit, V 2: ut eum quacunque dominus suus die invenerit.

IX, 1, 9. *Recc. deest.*

Err.]

VIII. FLAVIUS ERVIGIUS REX.

15

De susceptione fugitivorum, si dominus vel servus suscipiat alterius fugitivum.

[Ad² cuius domum transiens advenerit fugitivus], si accepta ex incognito elemosina confestim alibi pertransierit, calumnia illi, qui quasi peregrinum ad horam hospitem suscepit, moveri omnino non poterit, cum se huiusmodi susceptor sacramentis purgaverit, quia incognitum habuerit eum, cui pretereunti elemosinam dedit. Quod si duobus aut tribus diebus fugitivus aput alterum quolibet modo permanserit, statim ille, qui eum suscepit, secundum quod superiori lege³ precipitur, ante

cf. IX, 1, 8.

IX, 1, 7. l. 1. monstraverit] ostenderit V 3. || l. 2. C] CC V 16. C — verberetur] C flagella 25 suscipiat V 3; C flagella capiat V 4. hictibus] ita R 1. 2. E 2; ictibus *cett.* nulla cal.] cal. non Lind.

IX, 1, 8. *Codd.* R 1. 2. (3). V 2. 6. (15. 16. 18. 20). *Pith. Mad.* — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 15; FL (FLS *Pith.*) ERVIGIUS REX V 6. *Pith.*; *deest cett.* || l. 6. fugerit] ita R 3. *Mad.*; fuerit R 1. 2; venerit V 2. 6. *Pith.* prioribus — prepositis] priores loci illius et villicum atque prepositum V 2; prioris loci illius villicus atque prepositus V 6. *Pith.* || l. 7. quibuscumque testetur] moneat 30 vel quoscumque vicinos V 2. Et si] postea *add.* V 2. domum suam V 2. 6. *Pith.* || l. 8. Quem] Qui R 2. || l. 9. se *deest* V 2. || l. 10. forte *deest* V 6. *Pith.* contulerit] transierit aut alio se contulerit V 2; transierit aut se contulerit V 6; transtulerit *Pith.* quibus testatus est] quibus testis est V 6. *Pith.*; qui testes sunt V 2. || l. 11. debet] sacramentum *add.* R 1. se ut fugiret non suasisset vel precepisset] ita R 1; se ut fugiret non suasisse vel precepisse R 2; ut non suasisset vel precepisset 35 R 3; se ut fugeret non suasisse vel precepisse V; se ut fugeret non persuasisse vel precepisse V 6. *Pith.* || l. 12. ubi] se ubi *Pith.*; se *erasum*, ubi V 6. post hec] postmodum V 2.

IX, 1, 9. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (15. 16. 17. 18). — l. 15. FL. — REX] *des.* E 2. V 6; NOVITA *add.* V 4; ANTIQUA V 15. FLAV.] GLS *add.* V 2. ERVIGIUS] VAMBA V 3; EVI V 4. || l. 16. De — fugitivum] *Pro hac legis Ervigianae rubrica* E 2 *praebet Recessvindicantiae legis* 40 IX, 1, 8 *rubricam.* si — fugitivum *des.* V 3. || l. 17. fugitivum] Data et confirmata civitate Corduba *add.* V 16. || l. 18. advenerit *deest* E 1. || l. 19. incognita E 2. elemosinam E 2. alibi] aliquo V 1. 18. pertransierit] ita E 1. V 3. 6. 15. 16. *Pith.*; transierit *cett.* qui quasi] quicquam V 1. l. 20. hospitem] hospitio V 15. *Pith.* || l. 21. sacramento V 2. || l. 22. aut] ita E 1. V 1. 2; vel *cett.* l. 23. fugitivum E 2. aput] ita E 2; apud *cett.*; et ita *infra.* || l. 24. suscepit E 1. V 3. *Pith.* 45 superiore E 2.

1) V. *supra* IX, 1, 3 et quae allegantur p. 353, n. 1. 2) V. *ibidem.* 3) IX, 1, 6.

Recc. deest. *Err.*] diem octavum [prioribus loci illius, iudici, vilico adque preposito] **IX, 1, 9.**
 coram idoneo teste eum, quem suscepit, presentare procuret. Sicque
 interrogetur et strenue perquiratur a iudice, aut cuius sit servus, aut
 quando dominis suis fugerit, vel quando aut ubi ille, qui eum pre-
 sentat, suscepit. Sicque tota in unum collecta adque conscripta,
 iudex vel alii, qui adfuerint, manu sua hoc, quod perquisitum fuerit
 vel inventum, suscribere debeant; ita ut et fugitivum et hoc ipsum,
 quod scriptis de eodem adligatum est, ille, qui eum presentavit, in
 potestate sua recipiat, qualiter eum infra dies octo suis dominis reddat.
 Quod si dominus fugitivi longe fortasse sit positus, viginti per dies
 singulos milibus computatis, spatio ille, qui fugitivum suscepit, sibi con-
 cesso in prefinito die, ubi dominum fugitivi repperiat, fugitivum ipsum
 domino suo, aut per se, aut per quem voluerit, servitutum restituat, et
 commodum suum, quantum lege altera¹ constat, id est, per triginta
 milia tremissem unum a domino fugitivi accipiat. Quod si eidem, qui
 fugitivum suscepit, gravosum fortasse exstiterit propter terrarum longin-
 quitatem fugitivum suo domino presentare, saltem, vel ubi vicinas
 possessiones domini fugitivi agnoverit, actori vel procuratori fugitivum
 coram legitimo teste presentet, et accepta superioris commodi summa,
 securus ipse, qui fugitivum suscepit, abscedat. Iam vero, si fugitivum
 iudici presentaverit, et a iudice perquisitus ipse, qui presentatur, cuius
 servus sit, nullo modo dixerit, aput indicem ipse, qui eum presentaverat,
 eundem fugitivum relinquat. Iudex vero sub ardua custodia eundem,
 qui sibi presentatus est, infra tempus et iuxta modum superius con-
 stitutum, regiis obtutibus presentare non differat; ut principali potestate
 manifeste quesitus, ubi cunctorum constat adesse conventum, cognitio
 fugitivi per plurimos habeatur. His igitur omnibus necessaria sanctione
 premissis, quicumque deinceps fugitivum, cognitum vel incognitum, non
 sub isto, quo premissum est, ordine aut iudici presentaverit aut suo
 domino non reddiderit, domino fugitivi et ipsum, qui fugerat, et alium

IX, 1, 9. l. 1. id est iudici V 2. vilico] ita E 1; bilico E 2; villico cett. adque] ita E 2;
 atque cett.; et ita infra. || l. 2. idoneos teste V 1; idoneo teste corr. idoneum testem V 6; idoneis
 testibus V 15. 16. Pith. in margine. procuret E 2. || l. 3. et] ut E 2. || l. 4. dominis suis] ita E 2.
 V 1. 2. 3. 5. 6; domini sui E 1; a domino suo Pith.; a dominis suis Mad. fugierit E 2. || l. 5. sus-
 cepit V 1. 2. || l. 6. manu — fuerit des. V 1. haec quae perquisita fuerint vel inventa Pith. fuerit]
 est V 2. || l. 7. suscribere] ita E 2; scribere V 3; subscribere cett. debeant] debent V 2. et fug.] et
 deest V 1. ipsut E 2. || l. 8. scriptis] scripsit E 2. alligatum] ita E 1. V 1. 2. 6. Pith. in textu;
 allegatum cett. || l. 9. dies octo] die sexto V 3. || l. 10. fortasse deest V 2. viginti] XXX V 2.
 l. 11. spatium E 2. || l. 12. dominus fugitivi E 2. V 1. 2. 6. repperit E 1. Pith. || l. 14. id est des.
 E 1. Pith. triginta] XX V 3. || l. 15. tremissem] trimisem E 2; solidum V 16. per tr. milia] pro
 XXX milibus V 15. || l. 17. vel ubi] velut V 1; ubi V 6. || l. 18. actori] auctori E. V 1. 2. 6. pre-
 cursori E 2. || l. 19. legitimos testes V 1; legitimum testem V 6; legitimo testem V 3; legitimis
 testibus V 15. 16. commodi summa] comodim sumam E 2; comodi sumam V 1. || l. 21. presentatur]
 praesentavit Pith. || l. 24. quod superius V 1. 2; quod post add. V 6. constitutum] est add. E 2.
 V 1. 2; post add. V 6. || l. 25. regiis] ita E. Pith.; regis cett. potestate manente manifeste E 1. V 6.
 Pith. (in V 6 manente, quamquam erasum, tamen aperte legitur). || l. 26. ubi] uti V 1. || l. 27. necessariis
 E 1. || l. 28. quicumque vero V 6. cognitum deest E 1. V 5; cog. vel incognitum des. V 1.
 l. 29. quo premissum] ita E 1. Pith.; qui premissum est E 2; quod premissum est V 1. 6; qui premissus
 est cett. aut iudici] ad iudice E 2. || l. 30. fugerit E 1. Pith.; fugierat corr. fugerat V 6.

60 1) IX, 1, 14.

IX, 1, 9. *Recc. deest.*

Err.] cum eo in satisfactione servitutum restituat. Quod si fugitivus perierit, duos similes servos a susceptore dominus fugitivi recipiat. Hoc quoque et iudex damno multabitur, si ordinem implere distulerit superius constitutum. Si vero servus sine voluntate domini sui fugitivum alterius susceperit, extensus coram iudice centum flagella suscipiat, et fugitivum petenti domino mox reformet. Quod si idem, qui a servo susceptus est, fugitivus minime repperitus extiterit, alium similem servum pro eo dominus servi susceptoris reddere compellendus est. Certe si dominus pro servo componere noluerit, servum ipsum tradere non moretur.

IX, 1, 10. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

10

Ut bis venditus servus, per fugam rediens, in libertate permaneat.

Si¹ quis proprium servum extra provincias nostras ad alias regiones venditione transtulerit, hac postmodum reversus servus fuerit, et dominus cum iteratim venundaverit, cogatur a iudice, ut cum ab emtore recipiat, et receptum deinceps servum nullo modo inquietet; sed liber permaneat. Ipse vero, qui cum ex peregrinis locis ad patriam remeantem notanda iterum cupiditate distraxerat, alium servum pariter meriti priori reddat emtori, nihilominus et illi, qui postea comparavit, pretium redditurus. Et tamen servum ex peregrinatione reversum nec vendere prior dominus nec servitio suo adplicare presumat; et perenniter hisdem servus in libertate persistat.

IX, 1, 11. *Recc. Err.*]

X. ANTIQUA.

20

Ut discutiatur mancipium fugitivum, ne propter lucrum fuerit ad domum suscipientis inmissum.

Cod. Iust.
VI, 1, 4.

[Mancipium]² fugitivum discutiatur, ut nomen domini sui exprimat, et diligentius presente iudice requiratur, [ne forte propter lucrum capiendum ad domum fuerit

IX, 1, 9. l. 2. perierit] et *add. E 2.* recipiet *E 2.* || l. 3. quoque] quod *al. m. corr.* quodque *E 2.* || l. 4. sine vol.] contra voluntatem *Pith.* voluntat *E 1;* boluntate *E 2.* || l. 5. centum] *ita E 1;* *C cett.* suscipiet *E 2.* || l. 6. fugitivus *Pith.* reformetur *E 1. Pith.* || l. 7. suscepta *E 2.* similis *E 2.* || l. 9. moretur] *ita E. V 6. 17;* recuset *cett.*

IX, 1, 10. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 18).* — l. 10. ANTIQUA] *ita R 1. V 8. 15;* *deest R 2. E. V 3. 6;* . . . NOV EM *V 2;* AN NOVTA *V 4;* FLS GLS RCDS REX *V 5;* 30 FLS GLS RECAREUS REX *V 1.* || l. 11. bis] vis *E 2.* || l. 13. transtulerit] transferri fecerit *V 2.* hac] *ita R 1. 2;* hanc *E 2;* ac *cett.* iteratis *V 1;* iteratam *V 2.* venundaverit] *ita R. E. V 1. 18;* venundaverit *V 2. 3. Pith.;* vendaverit *V 4;* venundederit *Lind.;* vendiderit *Mad.* || l. 14. emptore] emptione *V 4.* || l. 15. liber] in libertate *V 1. 2. 5.* locis *deest R 2.* || l. 16. remeante *R 2. E 2;* remeatum *R 3.* notandi *R 2;* notandum *E 2;* notata *V 2.* || l. 17. prioris *V 2.* emtor *R 2. V 3.* 35 nihilominus] habendum *add. V 1. 2. 5. 18;* habendus *add. V 4.* illi] *ita R 3. E. V;* ille *R 1. 2.* || l. 18. redditurum *R 1. 3.* Et] Sed *E 1.* || l. 19. et — persistat *des. V 1. 5. 18.* et] *ita R 1. E 1;* sed *cett.* hisdem] *ita R;* isdem *V 2;* idem *cett.* persistat] permaneat *E 2. V 2. 4. 6.*

IX, 1, 11. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20).* — l. 20. ANTIQUA] *ita R 1. E 2. V 3;* *deest R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. 16. 20.* || l. 21. discutiatur *R 1;* discutiuntur *V 1.* ne] nec 40 *R 2.* || l. 22. domum] damum *R 1;* dominum *Mad.* || l. 24. forte] furte *R 1.* domum] dominum (*dōm*) *E 2.*

1) Cf. Guérard, 'Polyptique de l'abbé Irminon' I, p. 293; Dahn, 'Könige' VI², p. 196.
2) Lex, ut videtur, Eurici. Cf. Cod. Iust. VI, 1, 4 (Constantinus): Mancipium torqueri oportet, ut manifestetur, utrum propter lucrum capiendum callide a domino ad domum vel agrum eius, 45 qui suscepit, inmissus est, an non. Ed. Theoder. c. 84: Mancipium tamen ipsum, ne forte propter capiendum lucrum callide et dolose a domino ad domum eius, qui susceperat, inmissum fuerit, oportet in examinatione torqueri . . . Cf. infra p. 359, n. 1.

Recc. Err.] suscipientis inmissum¹. Et si ita esse constiterit, dominus tante fraudis **IX, 1, 11.** inventus illi, quem in crimine occultati servi implicare conatus est, damnum, quod occultatoribus inpositum est, ipse persolvat. Equum est enim, ut tam nocentium insidiarum reatus in suum recurrat autorem.

5 *Recc.*] XI. ANTIQUA.

Cod. Iust. VI, 1, 4. [Si ingenuum se esse mentiens servus sub mercedis¹ condicione [aput¹ alium conmoretur.

[Si¹ servus ingenuum se esse¹ dicat
10 et apud quemlibet fuerit immoratus sub
certa condicione mercedis, si inveniatur a
domino, non potest tamquam reus teneri,
qui nesciens fugitivum mercennarii loco
suscepit. Dominus vero fugitivi mercedem,
15 que placita fuerat, consequatur. Quod si
servus a domino de fuga reductus iterum
fugerit, et eum iterato fugientem suscepit,
qui mercennarium eum ante suscepit,
continuo aut iudici tradat aut domino
20 remittere non moretur. Ceterum si hoc
non fecerit, damnum occultatoris excipiat.

Err.] XI.**IX, 1, 12.**

Si ingenuum se esse mentiens servus
sub mercedis condicione apud alium
conmoretur.

Si servus fugiens ingenuum se esse dicat, et
unde sit ignoretur, sicque apud quemlibet
fuerit immoratus sub certa condicione mercedis
secundum superiorem legem², iudici antea
presentetur et discutiatur. Et si mercen-
narium eum, non fugitivum investigatio
iudicis perquirentis invenerit, si in post-
modum inveniatur a domino, non potest tam-
quam reus teneri, qui nesciens fugitivum mercen-
narii loco suscepit. Dominus vero fugitivi mer-
cedem, que placita fuerat, consequatur. Quod si
servus a domino de fuga reductus iterum fugerit,
et eum iterato fugientem suscepit, qui mercen-
narium eum ante suscepit, continuo aut iudici
tradat aut domino remittere non moretur. Ceterum
si hoc non fecerit, damnum occultatoris excipiat.

25 **IX, 1, 11.** l. 1. tante] tanto *R* 1. || l. 2. illis *V* 2. occultati] occulta *R* 2. quod de occultatoribus *R* 2. || l. 3. ipse *deest* *R* 1. || l. 4. autorem] ita *R*; auctorem *ceit*.

IX, 1, 12. *Codd.* *R* 1. 2. (3). — l. 5. ANTIQUA] ita *R* 1; *deest* *R* 2. || l. 6. se *deest* *R* 2. l. 7. servum *R* 2. || l. 10. immoratus] moratus
30 *R* 2. 3. || l. 13. locum *R* 1. || l. 17. fugierit
R 1. || l. 19. aut iudici] a iudice *R* 2. || l. 21. occultationis *R* 3.

IX, 1, 12. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5). 6. (16. 20). — l. 5. XI] ANTIQUA *add.* *E* 2; ANTIQUA NOBITER EMENDATA *add.* *V* 3. l. 10. apud] ita *E* 2; apud *ceit*; et ita *infra*. l. 11. conditione *E* 2. || l. 12. ante *V* 2. || l. 13. et] ut *E* 2. || l. 15. si in postmodum] si in postmodum si *E* 2; apud quemlibet fuerit *add.* *V* 6. *Pith.* || l. 17. mercennarium *E* 2. || l. 18. suscepit] ita *E*. *V* 1. 2. 3; suscepit *ceit*. || l. 20. de *deest* *V* 1. 2. fugerit] fugierit *V* 6; fuerit *al. m. corr.* fugierit *E* 2. || l. 21. iterato] ita *E* 1. *V* 3. *Pith.*; iteratum *V* 1; iteratam *V* 2; iteratim *ceit*. suscepit] recuperit *E* 1. *Pith.* || l. 22. ante] antea *E* 1. *V* 1. ant] ante *V* 1. || l. 24. occultatoris] *corr.* de occultatoribus *V* 6. excipiat] accipiat *E* 1. *Pith.*; exipiat *E* 2; suscipiat *V* 6.

1) *Lex Eurici, ut videtur.* Cf. *Cod. Iust. VI, 1, 4 (Constantinus)*: Quod si servus ingenuum se esse mentitus sub mercede apud aliquem fuerit, nihil is, qui eum habuit, poterit
45 incusari. Auctorem legum Visigothicarum etiam supra **IX, 1, 1 et 11** ex ipsa Constantini constitutione hausisse patet, neque vero ex Edicto Theoderici, constitutionem ex parte repetenti, ubi haec sententia omissa est. 2) **IX, 1, 6**; cf. **IX, 1, 3**.

IX, 1, 13. *Recc. Erv.*]

XII. ANTIQUA.

Si fugitivus in domum cuiuscumque fuerit inventus.

Si fugitivus in domo potentis vel cuiuslibet fuerit inventus, qui liberum se esse dicat aut fortasse non dicat, repetenti sine dilatione reddatur. Ille vero, qui recepit, se iudicio cabeat adfuturum, nullis ante iudicium tormentis eum traditurus, donec aut 5 ste suam vindicet libertatem, aut certe ille adprobet servum, qui repetit. Quod si petitor sta cabere noluerit, fugitivus ille sub illius, apud quem inventus est, fideiussione tamdiu consistat, quamdiu agnosci possit, quid de eodem rationabiliter iudex absque retardatione definiat.

IX, 1, 14. *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIQUA.

10

De mercede eius, qui prendiderit fugitivum.

Si¹ quis fugitivum comprehenderit, per xxx milia vel infra tremissem accipiat, per C vero milia unum solidum pro beneficio consequatur, sicque, dum creverit numerus milium, crescat et numerus solidorum; ita ut qui invenerit fugitivum cum rebus omnibus, quas cum eo invenerit, presentare suo domino non moretur. Quod 15 si fugitivus ab eo, quo fuerat captus, fugerit, dominus servi ab eodem sacramentum accipiat: quod non ipsius fraude vel studio fugitivus evaserit; et nullam postea calumniam pertimescat². Et si post datum sacramentum aliquid a fugitivo convincitur accepisse mercedis, aut eius fraude doceatur admissum, ut fugitivus ad longinquiora pertenderet: si fugitivus fuerit inventus, paris meriti alium servum domino reformare 20 cogatur; sin autem inventus non fuerit, duos eiusdem meriti servos domino eius compellatur exolvere.

IX, 1, 13. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6); *deest* V 15. — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 3; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 2. fugitivus R 2. E 2. domum] ita R 1. 2. E 2; domo *cott.* || l. 3. fugitivus] fugitivus inventus R 1; quis fugitivus E 2. domum E 2. || l. 4. recipit 25 R 2. || l. 5. se iudicio] se de iudicio V 2. cabent] ita R 1. E 2; caveat *cott.* iudicium] iudicio R 1; iudicium R 2. eum *deest* V 2. traditurus] ita R 1. V 1. 3; traditurum *cott.* || l. 6. ste] ita R 1; iste *cott.* vindicet V 1. qui] quem V 3. repetet R 1. || l. 7. sta] ita R 1. E 2; ista *cott.* cabere] ita R 1. E 2; cavere *alii.* ille] illo qui R 2. fideiussione] fideiussore R 1. V 1. 5; fideiussio rem E 2. || l. 8. agnosci] agnoscat R 2; cognosci *Mad.* || l. 9. finiat R 2. 30

IX, 1, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 8. 15; *deest* R 2. E. V 2. 4. 6. 16; FLS GLS RCDS REX V 1. 5; FLAVIUS RECESVINTUS REX *Mad.* || l. 11. mercedem R 2. prendiderit] ita R 1. 2. V 1. *Pith.*; prendidit E 1; prenderit E 2; prehenderit V 2. || l. 12. conpreenderit R 2. E 2. milia] millia V, et similiter *infra*; milliaria V 16. tremissem unum E 2. accipiat — milia *des.* E 1. || l. 13. C] centum R 2. vero] autem *Pith.* pro 35 beneficio *cons.*] accipiat pro beneficio suo V 16. || l. 14. ut qui] ut eum E 1; et qui E 2. invenit V 1. fugitivum *deest* R 1. || l. 15. suo *deest* R 1. || l. 16. fugitivus R 2. E 2. hab R 2. quo] ita R 1. 3. E 1. V 1. 2; quod R 2; qui E 2; a quo *Pith. Mad.* fugerit — accipiat *des.* R 1. fugierit R 2. V 2. sacramento R 2. || l. 17. istudio E 2. postea] post eam E 2. || l. 18. calumniam postea R 1. Et si] Quod si V 2. convincetur *Pith.* || l. 19. fraudem R 1. admissum] missum R 1. ad — 40 fugitivus *des.* V 1. longinqua V 16. || l. 20. pertenderet] ita R. V 16; pertenderit *cott.* || l. 21. sin autem] quod si R 2. eius *deest* E 2. V 1. || l. 22. compellatur] cogatur E 2. V 1. 5.

1) *Lex Eurici, ut videtur; cf. L. Burg. 6, 1; v. etiam notam subsequentem.* 2) *Cf. L. Burg. 6, 3: Si fugitivus cuiuscumque . . . captus fuerit et casu de custodia fugerit, is, quem fugit, iuret: nec suo nec suorum concludio aut conscientia fuisse dimissum; et prae- 45 stitis, ut dictum est, sacramentis, nullam calumpniam patiat.*

Recc. *Erv.*]

XIII. ANTIQUA.

IX, 1, 15.

Si servus fugiens se esse mentiatur ingenuum.

Si servus in fuga positus ad ignotos advenerit et sibi mulierem ingenuam in coniugio copulaverit, eo quod dicat se ingenuum esse, et hoc mulier vel eius parentes aut propinqui ita factum convicerint, aut certe iudex talem probationem a parte mulieris inspexerit, dum dominus servi hanc veritatem agnoverit, nihil ipse mulieri damni aut calumnie moveatur, sed sit libera, et filii, qui ex eis sunt procreati, condicionem matris sequantur. A servo vero, si voluerit, non separetur, si tamen hoc et dominus servi voluerit.

10 Recc. *deest.**Erv.*]

XV. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

IX, 1, 16.

Si servus fugiens dicat se esse ingenuum et ob hoc mulieris ingenue connubia sortiatur.

Quia sepe, dum servi dominos suos fugiunt, mentientes se esse ingenuos, mulieribus ingenuis contra legum decreta in coniugio copulantur, adeo huius legis valitura promulgatione decernimus, ut, si quis servus, in fuga positus vel quibuscumque modis de iure domini sui evagans, ad quemlibet pervenerit, utrum ingenuum se esse dicat, an fortasse non dicat, et sub hac occasione ingenue mulieris adpetierit copulam, quidquid de tam inhonesta coniunctione fuerit procreatum, conditionem patris procul dubio sequatur, ut, dum dominus eius advenerit, non solum eundem fugitivum, sed et filios exinde progenitos omneque eorum peculium suo debeat vindicare dominio*. Similis quoque et de ancillis ordo servandus est, que, fugientes dominis suis, viris se ingenuis copulare presumerint.

*) *V* 18 et secundum notam in *V* 17 'quidam codices' addunt: Tamen si ingenua mulier cum honestioribus proximis suis filios vel filias expiare poterit iuramento, quod nesciens esse servum duxerit eum maritum, et tunc adsequatur eadem cum acquisitis rebus et filiis dominium libertatis, si fuerit baptismi gratiam adsecuta; et dominus recipiat solummodo servum suum.

IX, 1, 15. *Codd.* *R* 1. 2. (3). *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 20). — *l.* 1. ANTIQUA] *ita R* 1. *E* 1. *V* 8. 15; *deest R* 2. *E* 2. *V* 1—6. 16. || *l.* 3. ignotus *R* 1. venerit *V* 2. sibi] si *V* 1. *l.* 4. parentes aut *des.* *V* 4. || *l.* 5. aut propinqui *des.* *Pith.* convincerint *R* 3. *E* 2. a parte *R* 1; ad partem *R* 3. || *l.* 6. anc v. agn.] advenerit *R* 2; advenerit et hanc veritatem cognoverit *V* 16. hanc] anc *R* 1; hoc *V* 1. ipse] *ita R* 1; ipsae *E* 1; ipsi *cott.* || *l.* 7. damnum *R* 2. calumnia *R* 1. filii *R* 1. eis] *is E* 2; his *V* 1. 2. procreati sunt *R* 1. || *l.* 8. matris sequantur] patris sequantur *V* 3. 16. 20; *in marg. al. m. post add.*: patris sequantur *E* 2, ubi in textu leguntur: matris s. separentur *R* 1. || *l.* 9. et *deest R* 1.

IX, 1, 16. *Codd.* *E* 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 17. 20). (*E* 1 huius capitis nihil nisi numerum XV continet, spatio tamen vacuo relicto). — *l.* 10. FL. — REX] *des.* *E* 2. *V* 3. 6; ANTIQUA *V* 15; NOVEM *V* 2; NOVITER EMENDATA praemittit *V* 8. ERVIGIUS] *ita V* 1. 4. 5. 8. 16. 17. 20; CINDASVINTUS *Mad.* || *l.* 11. ob] ab *E* 2. || *l.* 12. connubia sortiatur] connubio sociatur *Pith.* || *l.* 13. dum *deest V* 3. et mentientes *V* 3. || *l.* 15. adeo] *ita E* 2. *V* 1. 2. 4. 6; at *V* 3; ideo *Mad.* balitura promulgatione *E* 2. decrevimus *Pith.* quis] quit *E* 2. || *l.* 16. servus *deest V* 1. de iure] a iure *V* 2. *l.* 17. an] aut *V* 3. *Pith.* || *l.* 18. non *deest V* 2. mulieris adpetierit copulam] mulieri petierit copulari *V* 5. *Pith.* apeterit *V* 2. || *l.* 19. inhonesta *E* 2. coniunctione] conditione *E* 2. *V* 1. || *l.* 20. consequatur *E* 2. *V* 1. 4. 6. dum] *post add. al. m.* *E* 2; *deest V* 1. || *l.* 21. advenerit *E* 2. sed et] set *E* 2. || *l.* 22. omneque] omnem quod *E* 2; omnemque *V* 6. peculio *V* 3. || *l.* 23. servandus est *E* 2; servetur *V* 3. dominis suis] *ita E* 2. *V* 1. 2; dominos suos *cott.* || *l.* 24. se] sue *E* 2.

LL. Sect. 1. I.

IX, 1, 17. *Recc. Erc.*] XV. (XVI). ANTIQUA. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX
EMENDA[VIT].

De his, que servus fugiens adquisisse videtur.

Si servus in fuga positus aliquid, dum in ea fuga est, de artificio suo vel quocumque iusto labore adquisierit, dominus eius, dum eum pervenerit, sibi vindicet omnia. Ceterum¹ si cum rebus furatis eum dominus suus reppererit, nihil exinde sibi defendere poterit; sed ei, qui perdidit, reddere non tardabit. Si vero damnum aut quodcumque criminis hisdem fugitivus admisisse convincitur, ille componat, qui ei latebras prebuisse cognoscitur.

IX, 1, 18. *Recc. Erc.*] XVI. (XVII). FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

10

De his, qui perventos servos dominis reformare contemnunt.

Dum plerique controversiis vacare nituntur, legum quasdam sententias inique pervertunt et pro eo, quod antiqua lege² decretum est, ut dum fugitivi dominus supervenerit, eum recipiat, differunt eius homini reddere fugitivum, ut sub hac fortasse occasione, dum dilatio pretenditur, sibi eum ex prolixitate temporis vindicent servitutum; presertim, quia sit omnino superfluum, et pro vilis interdum servi persona dominum ducentis aut trecentis milibus vel amplius fatigari, et talis obiectio callide magis quam veraciter videatur obponi: proinde constituentes decernimus, ut, quicumque seu per se sive per hominem suum requirenti fugitivum suum et agnoscenti reddere distulerit vel comprehensum excusserit, quattuor eiusdem meriti servos et eundem fugitivum domino reddere compellatur, aut si hisdem fugitivus perierit, quinque

IX, 1, 17. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 17. 20). — L 1. XV R 1. 2; XVI E. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 6. 8. 17. *Pith.*, post REX add. E 1; NOVA V 15; deest R 2. E 2. V 4. FL. — REX] des. E 2. V 3. 4. 6. CHIND. REX *haud aperte leguntur in* R 1. CHIND.] CHINDASVINTHUS R 2; CIND E 1. V 17. *Pith.*; CHN V 2; GLS RCDS V 5; GLS RECAREUS V 1; R V 20. || L 2. EMENDA . . .] ita, ut videtur, R 1; deest *cett.* || L 3. que] qui R 2. E 2. videtur] ita R 1. 2. E 2; videatur *cett.* || L 4. quocumque] quodecumque R 1; quocumque R 2. 3; aliquo V 4. l. 5. eum] ita R. E. V 2. 4. *Pith.*; ad eum V 1; deest *Mad.* pervenerit] invenerit V 2. *Pith.*; prendiderit V 4. vindicet V 1. || L 6. furatis] furtivis V 15. 16. reppererit] invenerit V 4. || L 7. tardavit R 1. l. 8. quocumque E 2. criminis] ita R 1. 2. 3; crimen *cett.* hisdem] ita R 1. E 2; isdem E 1. V 1. 2; 30 unde R 2; idem *alii.* || L 9. cognoscitur] convincitur E 1. *Pith.*

IX, 1, 18. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 17. 20). — L 10. XVI R; XVII E. FL. — REX] ANTIQUA V 15; des. E 2. V 6. 17. 20. CHIND.] CHINDASVINTHUS R 2; CIONDS R 1; CLONS E 1; CHDS V 1. 4. 5; CHN V 2; CDS V 3. || L 11. De his des. R 1. preventos E 2. V 1. 2. contemnunt] contendunt E 1; contempserint V 1. 5. || L 12. Dum] Cum V 1. 2. contrabersis 35 E 2. vagare E 1. quadam R 2. sent. in. perv.] sententia iniqua convertunt E 2. || L 13. legē R 1. l. 14. eius homini] eius homini R 1; eius domini E 1; eius domino V 2. *Pith.*; ei hominem V 1. l. 15. occasione] conditione R 1. dum deest *Pith.*, supra inter ut et sub inserit *Iand.* ex] cum *Pith.* prelixitatem R 1. vindicet R 1; vendicent V 1; vendicet V 2. || L 16. quia] cum V 1. pro vilis] proba] R 1; pro bilis E 2; pro vili V 1; et probabilis V 2. || L 17. CCtis aut CCCtis E 2; CCtos 40 aut CCCtos V 2. fatigare R 1. et] het R 1. || L 18. videtur E 1. obponi] ita R 1. E; opponi *alii.* quicumque] domino add. E 1. V 2, al. m. E 2. || L 20. comprehensum R 2; comprehensus E 2. l. 21. domino eius reddere R 2. E 1. V 1; eius d. r. V 2. hisdem] ita R. E 2; isdem E 1. V 1; idem *alii.* fugitivus] ille al. m. post add. E 2.

1) *Hanc sententiam ex antiqua, ut existimo, Eurici lege, cui suam substituit, Chindasvindus 45 recepisse videtur. Cf. L. Burg. 20, 1: Si servus cuiuscumque per fugam lapsus fuerit atque in fuga positus, et cum cuiuslibet ornamenta, vestes vel quodcumque aliud furto abstulerit et secum detulerit, a domino servi nihil horum penitus requiratur; ita tamen, si cum de fuga potuerit revocare, quidquid abstulisse convincitur, in simplum restituat.* 2) IX, 1, 8.

Recc. Erv.] procul dubio similes servos exolvere non moretur, unum ex his ille, qui IX, 1, 18. composuit, postmodum recepturus, si vel ab ipso vel a domino suo fugitivus inventus in servitio proprii domini fuerit restitutus; ita ut, si talia nesciente domino servus admiserit, si voluerit dominus, duos eiusdem meriti servos pro eo servi domino det; si autem noluerit, servus tradatur fugitivi domino perenniter serviturus. Talis etiam et de ancillis ordo servetur.

Recc. Erv.]

XVII. (XVIII). ANTIQUA.

IX, 1, 19.

Si ingenuus vel servus latrones celandos susceperint.

Si quis ingenuus vel servus sciens latrones celandos susceperit, presentet quos celavit et CC hictus accipiat flagellorum. Quod si non presentaverit absconsos, penam, quam illi merebantur, incurrat¹.

Recc. Erv.]

XVIII. (XVIII). ANTIQUA.

IX, 1, 20.

Ut iudex cum omnibus rebus, cum quibus fugitivum invenerit, domino advenienti presentet.

Id, quod iudex apud reum vel fugitivum invenerit, absente eo, qui reum vel fugitivum persequitur, comiti civitatis ostendat, et sic apud se retineat, ei, qui perdidit, cum adfuerit, redditurus.

Nov.]

EGICA REX.

IX, 1, 21.

De mancipiis fugitivis et de susceptione fugitivorum.

Priscarum quidem legum² sanctionibus manifeste depromitur, quibus modis quibusque perquisitionum titulis fugitivorum latebrosa vagatio reprimitur. Sed dum iudicum diversis occasionibus vel susceptorum fraude eorum fuga occulitur, verum est, quod et ipsarum legum ordo difficile adimpletur, et incremente vitio potior latitantibus aditus propagatur, ita ut non sit penitus

25 IX, 1, 18. l. 1. similes servos] ita R 2. E 1; similes deest R 1; similis servos E 2; servos similes cett. exolvere] ei solvere R 1; reddere V 4; tradere V 16. his] eis Pith. || l. 2. composuit] posuit V 2. si vel] sive R 1; sibe E 2. || l. 3. servitio] ita R 1. V 1; servitium cett. domini sui V 1. l. 4. dominus] eius add. V 2. servi] servo R 2. || l. 5. si] sin E 2. V 2. noluerit Pith. Talis etiam et] Talis et V 2; Et talis etiam E 1. Talis — servetur] Et talis sententia et de ancillis V 1. 80 l. 6. servabitur V 2. 17.

IX, 1, 19. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 20). — l. 7. XVII R 1. 2; XVIII E. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 20. || l. 8. vel] aut V 2. susceperint ita R 1. V 2; susceperit cett. || l. 9. susceperint R 1. quos] quod V 1. || l. 10. CC] ducentos R 2. E 1. V 1. 2. hictus] ita R 1; hictos R 2; ictus cett. hictos a. flag.] flagella suscipiat V 3; flagella 85 capiat V 4. absconso R 2. || l. 11. ille merebatur R 2.

IX, 1, 20. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 20). — l. 12. XVIII R 1. 2; XVIII E. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 8. 15; FLS CLS CHDS REX V 1. 5; R V 20; deest R 2. E 1. V 3. 4. 6. || l. 13. quibus] quibuscumque E 1. || l. 14. advenienti] ita R 1. E. V 2; adveniente cett. presentet] representet E 2; restituat V 2. || l. 15. Id] De id R 2. E 1. 2 (in textu); De hic E 2 40 (in margine); De eo V 1. 5. 18. et in marg. V 17; Ut V 2; Ut id V 17. Pith. vel] ita R 1. 3. V 2; aut cett. || l. 17. affuerat V 2.

IX, 1, 21. Codd. V 3. 15. 16 (= Mad.). 17. 18. 19. 20. — l. 18. EGICA REX] ita Mad. V 17. 18; des. V 3; NOVA add. V 17. || l. 19. et — fugitivorum des. V 3. 17. 18. || l. 20. quibus modis des. V 3. || l. 21. quibusque perquis. tit.] quibus persecutionum titulis V 15. 17. vag. repr.] evagatio 45 deprimatur V 3. || l. 23. verum] unum V 3.

1) Cf. L. Rib. 78. 2) IX, 1, 1—10. 12. 13. 14.

IX, 1, 21. *Nov.*] civitas, castellum, vicus aut villa vel diversorium, in quibus mancipia latere minime dignoscantur. Unde reservata anterioris legis illius sanctione, que de fugitivis est promulgata¹, huius novelle constitutionis decreto censemus, ut, quicumque deinceps fugitivum alterius susceperit, quamquam se dicat esse ingenuum, statim eum procuret iudicialiter exquirendum, ut, utrum vere ingenuus an fortasse sit servus, iudicis instantia perquiratur; qualiter reperta veritate servus idem domino proprio reformetur. Quod si susceptum quisque fugitivum nec iudici presentaverit nec preventivo domino reddiderit: si servus fuerit vel libertus, instantia iudicis CL publice verberibus vapulabit; si autem ingenuus, et C flagellis coerceri et libram insuper auri persolvere se noverit domino servi. Quod si non habuerit, unde componat hanc solidorum summam, CC flagellorum ictus accipiat. Nam et ceteri habitatores loci illius seu cuiuscumque gentis vel generis homines, quorumlibet sint servi, tam ecclesiarum quam etiam fisci nostri vel diversorum possessorum, simili erunt sententia feriendi, si fugitivum alterius nec prodiderint nec de possessione sua, in qua latitaverit, foris expulerint. Sed hec observanda vel tenenda sancimus, ut in quibuscumque locis mancipia advenerint fugitiva, statim omnes habitatores locorum ipsorum congregentur in unum, qualiter mancipia ipsa fugitiva vivida indagazione perquirentes, aut per questionum tormenta, aut pro penali examinatione, cuius sint servi vel ancille, aut quando dominis suis fugerint, vel de qualibus locis inibi advenerint, specialiter manifestent; ut secundum anterioris legis² edictum propriis dominis presententur aut dirigantur. Quod si hunc ordinem adimplere minime procuraverint et mancipia illa fugitiva nec perquirere nec etiam dominis suis reformare intenderint nec iudiciali examinatione exquirenda curaverint, sed in eo loco, in quo suscepta extiterint, postmodum fuerint reperta, omnes habitatores loci ipsius, tam viri quam femine, cuiuslibet sint gentis, generis, ordinis vel honoris, CC erunt flagellis publice a iudicibus coercendi. Quod si tiuphadi aut vicarii atque universi, qui iudiciaria functi extiterint potestate, sive numerarii, actores vel procuratores vel ecclesiarum Dei sacerdotes, fisci vel proprietatis nostre atque quorumlibet hominum, in quorum commisso mancipia ipsa latebrosa vagatione se foverint, huius legis sententiam in subditis sibi populis vel iunioribus adimplere neglexerint, districti ab episcopis vel comitibus territorii CCC verberibus publice flagellentur. Nam si episcopi, ad quorum cognitionem hec causa pervenerit, amicitia inlecti aut beneficio corrupti vel quadam tepiditatis negligentia occupati, huius legis sententiam impetrantibus illis implere distulerint, divine attestationis

IX, 1, 21. l. 1. vel] ubi V 3. diversorium] diversorum V 3. in quibus *des.* V 3. || l. 4. quicumque] quisque V 3. || l. 5. vere ingenuus] *ita* V 3; *vere deest cett.* || l. 8. preventivo] *ita* V 3; preventivo *Mad.*; presente V 15; presenti V 17. || l. 10. flagellis coerceri] flagella suscipiat V 3. l. 11. Quod] Certe V 3. || l. 13. quorumlibet] quamvis corumlibet V 3. || l. 14. possessorum] populorum V 15. 17. || l. 15. sua] illa V 3. || l. 19. questionis V 15. 17. || l. 24. reformare] reformandi V 3. examine V 3. || l. 25. exquirenda presentare curaverint V 3. || l. 26. loci ipsius] locorum ipsorum V 3. quam etiam et fem. V 3. || l. 28. iudiciaria] *ita* V 3. 15. 17; iudiciali *Mad.* functi ext.] abent V 3. || l. 30. in quorum commisso *des.* V 3. || l. 32. subditis] subiectis V 3. || l. 33. CCC] *ita* V 15. 17; CCCorum V 3; CC *Mad.* flag.] vapulentur V 3. || l. 34. episcopi] et in episcopis V 3. l. 35. aut *deest* V 3. tepiditate V 3. || l. 36. impetrantibus] *ita Mad.* V 17 (*in marg.*); imperantibus V 3. 15. 17 (*in textu*). implere] adimplere V 3. divine — astringant ut] *haec verba, quae propter lacunam intelligi nequiverunt, om.* V 15. 17.

1) IX, 1, 8. 9. 2) IX, 1, 9.

Nov.] [iuramento, districti] a comite vel tiuphadis, coram ipsis se astringant¹, ut **IX, 1, 21.**
 per XXX dierum [spatium] excommunicationis emendatione plectantur, ita ut
 in ipsis XXX diebus nullo modo poculum vini nec alios cibos sumere audeant,
 excepto vespertinis horis pro refectione corporis bucellam panis hordeacei
 5 et calicem aque sumant, quatenus amaritudinis sententia perferant molestiam,
 pro eo quod institutionem legis huius distulerint adimplere. Iudicibus tamen
 ac comitibus hanc sententiam adimplere iubemus, ut, si ipsi predictas in-
 stitutiones neglexerint adimplere, legis huius censura tres libras auri persolvant
 10 fisci viribus possidendas. Quicumque tamen hominum infra fines Spanie
 commanentium vel consistentium a quibuslibet personis mancipia ab incognito
 accipere voluerint, non aliter ipsa venditio fiat, nisi prius coram iudice vel
 bonis hominibus, qui in loco illo fuerint, ubi mancipium venditur, perquiratur,
 utrum proprium an alienum servum vendere videatur, specialiter dicat, et hoc,
 quod dixerit, ipsum iurando affirmet. Ac postmodum servus ille, quem
 15 venundare voluit, per examinationem pene cogatur transire. Et si perventum
 fuerit, quod non sit illius, qui vendidit, servus, sed alienum constat esse
 mancipium, tunc proprio domino iudicis instantia reformetur. Illum tamen,
 qui alienum mancipium vendere voluit, tamdiu in custodie vinculo mancipatum
 retineat, quamdiu dominus servi illius ibidem occurrens pro iudiciali exami-
 20 natione suum prosequatur negotium et legaliter compositionis accipiat summam.
 Data et confirmata lex in Cordoba anno feliciter sextodecimo regni nostri².

**Recc. Erv.] II. TITULUS: DE HIS, QUI AD BELLUM NON VADUNT
 AUT DE BELLO REFUGIUNT.**

I. Si hii, qui exercitui prepositi sunt, commodis corrupti aliquem de
 25 expeditionem domum redire permiserint vel a domibus suis exire non
 coegerint.

IX, 1, 21. l. 1. iuramento, districti e coniectura supplevi. Cf. Conc. Tolet. VII. can. 2: iurasse nos
 per attestationem divini nominis conditio iuramenti demonstrat, et supra p. 364, l. 33: districti etc.
 Similia certe supplenda sunt. tiuphadi V 3. || l. 2. spatium supplevi; cf. infra n. 1. ita] ita V 3;
 30 deest cett. || l. 3. in deest V 3. vini] potentur sed add. V 3. || l. 6. implere V 3. || l. 7. si et ipsi
 V 3. predictas — legis huius] iuxta predictis hordinis instituta legis huius neglexerint adimplere V 3.
 l. 9. viribus] ita correxi; iuribus Mad. Spanie] ita V 3; Hispaniae Mad. || l. 10. conmanentium vel]
 ita V 3. 15. 17; des. Mad. || l. 11. venditio] ita V 3. 15. 17; emptio Mad. || l. 12. bonis hominibus —
 venditur] sacerdote V 3. || l. 14. quod] qui V 3. || l. 15. voluerit V 3. || l. 16. sit illius] suum
 35 ille V 3. alienum — iudicis] alienus esse mancipius tunc proprio domino idem mancipius per iudicis
 V 3. || l. 20. accipiat] ita V 3. 15. 17; excipiat Mad. || l. 21. Data — nostri] exstant V 3. 15; des.
 Mad. civitate in Cordoba V 3.

TIT. II. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2: 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 24. hii] ita R. E 2; hi E 1. V 2. aliquem —
 40 coegerint des. R 2. || l. 25. expeditionem] ita R 1. E 2; expeditione E 1. domum] ita R 1; domi E 1;
 ad domum E 2. V 2. n] deest E 2; de V 2. suis deest R 1. || l. 26. coegerint R 1.

1) Cf. II, 1, 19: Sin autem (episcopus) noluerit (sc. satisfacere pro clericis etc.) sacra-
 mentis coram iudice se noverit obligandum, quod supradictis personis distractionem talem adibeat,
 ut per XXX dierum spatium ieiuniis continuis affligantur, sufficiatque illis circa solis hoccasum
 45 per dies singulos panis vel aque refectionem accipere. 2) Annus XVI. regni Egicani regis
 coepit d. 14. Nov. a. p. Chr. 702. Cum rex ante finem anni vitam finisse videatur, lex nostra
 edita esse videtur inter d. 14. Nov. et 31. Dec. a. 702. Cf. quae exposui, 'Chronologie der
 Westgothenkönige' in 'N. Arch.' XXVII, p. 438 sq. 440.

- Recc. Erv.]** II. Si compulsores exercitus aliquid, dum exercitum ad ostem compellunt, de domibus eorum auferre presumerint.
- III. Si prepositi exercitus relicto bello ad domum redeant [aut alios redire permittant].
- IIII. Si prepositi exercitus aut relicta expeditione domum redeant aut alios exire minime compellant.
- V. Si compulsores exercitus beneficio accepto aliquem sine egritudine domi stare permiserint.
- VI. De his, qui ammonas distribuendas accipiunt vel fraudare presumunt.
- VII. Quam mercedem accipiat qui mancipia vel quaslibet res de manu ostis excusserit.

- Recc. desunt. Erv.]** VIII. Quid debeat observari, si scandalum infra fines Spanie exsurrexerit.
- VIII. De his, qui in exercitu constituto die, loco vel tempore definito non successerint aut refugerint, vel que pars servorum uniuscuiusque in eadem expeditione debeat proficisci.

IX, 2, 1. **Recc. Erv.]**

I. ANTIQUA.

Si hi, qui exercitui prepositi sunt, commodis corrupti aliquem de expeditione domum redire permiserint vel a domibus suis exire non coegerint.

Si¹ thiufadus ab aliquo de thiufa sua fuerit beneficio corruptus, ut eum ad domum suam redire permitteret, quod acceperat in novcuplum reddat comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus. Et si ab eo nullam mercedem acceperit, sed sic eum, dum sanus est, ad domum dimiserit vel de domo in exercitum exire non compulerit, reddat solidos XX; quingentenarius vero XV, et centenarius X, si certe decanus fuerit, V solidos reddere compellatur. Et ipsi solidi dividantur in centena, ubi fuerint numerati.

l. 1. exercitum *deest* V 2. ostem] *ita* R 1. E 2; hostem R 2. E 1. compellunt — presumerint *des.* R 2. || l. 3. aut relicto R 2. bellum E 1. ad] *ita* R 1; aut ad R 2; aut, *al. m. post add.* ad E 2; aut E 1. V 2. redeant] *ita* E. V 2; refugiant R 1; reduunt R 2. aut — exercitum *des.* R. 80 l. 5. domum] *ita* R. E 1; ad domum suam E 2; ad domum V 2. aut — compellant *des.* R 2. l. 7. sine — permiserint *des.* R 2. sine] si non R 1. domi] ad domum E 2. || l. 8. istare R 1. l. 9. vel — presumunt *des.* R 1. presumunt *deest* R 2. || l. 10. res — excusserit *des.* R 2. ostis] hostis E. || l. 11. excusserit] *reliqua indicis pars deest* R. || l. 12. Quid] Qui E 1. scandalum E 2. Spanie E 2. || l. 13. exsurrexerit] excusserit E 2. || l. 14. exercitum V 2. constituto *deest* E 2. 85 l. 15. aut refugerint] *ita* V 2; aut refugerint E 2; *des.* E 1. vel *deest* V 2. || l. 16. eadem expeditionem E 2. debeant E 2. proficiscere E.

IX, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17. 18. 20). — l. 17. ANTIQUA] *ita* R 1. V 4. 8; *deest* *cell.* || l. 18. hi] hii R 2. || l. 19. ad domum E 2. V. a] *deest* E 2; de V 1. 2. l. 20. coegerint R 1. || l. 21. thiufadus] tiufadus V 4. 6; teufadus E 2; thiuphadus V 1; tiuphadus 40 V 2. 3. 16. 18. thiufa] *ita* R 1. 2. E 2. V 5; tiufa V 4. 5; thiupha V 1; tiupha V 2. 3; thiufada E 1; thiuphada V 15. 16. 18. 20; thiufadia *Pith.*; tiufadia V 6. || l. 22. permiserit V 1. 2. 5. accepit V 2. l. 23. territorio E 1. sed sic] sed R 2; et si E 2; et sic V 1. || l. 24. domum R 1. || l. 25. XX] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 4. 6; XXX *Mad.* quingentenarius] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 6. 15. 16. 18. *Pith.*; quinquagenarius *Mad.* vero *deest* R 2. XV] quindecim R 2. et cent.] et *deest* V 2. X] decem R 2. 45 l. 26. V] quinque R 2. solidos E 1. Et] Sed V 1. || l. 27. numerati] numerata V 2; dinumerati E 1; dinumerata V 17. *Pith.*

1) Ad hanc ceterasque huius tituli leges cf. quae disseruit F. Dahn, 'Könige' VI², p. 208 sqq.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

IX, 2, 2.

Si compulsores exercitus aliquid, dum exercitum ad hostem conpellunt, de domibus eorum auferre presumserint.

Servi dominici, id est compulsores exercitus¹, quando Gotos in hostem exire
 5 conpellunt, si eis aliquid tulerint, aut ipsis presentibus vel absentibus sine ipsorum
 voluntatem de rebus eorum auferre presumserint, et hoc ante iudicem potuerit ad-
 probare, ei, cui abstulerint, in undecuplum restituere non morentur; ita tamen, ut
 unusquisque eorum in conventu publice L flagella suscipiat.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

IX, 2, 3.

10 Si prepositi exercitus relicto bello ad domum redeant aut alios
 redire permittant.

Si quis centenarius, dimittens centenam suam in hostem, ad domum suam
 refugerit, capitali supplicio subiacebit. Quod si ad altaria sancta vel ad episcopum
 forte confugerit, CCC solidos reddat comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus,
 15 et pro vita sua non pertimescat. Ipse tamen comes civitatis notum faciat regi, et
 sic eum nostra ordinatione partiantur solidi illi ad ipsam centenam, que ei fuerat
 adscripta. Ipse autem postmodum centenarius nullo modo preponatur, sed sit sicut
 unus ex decanis. Et si centenarius sine conscientia aut voluntate prepositi hostis
 aut thiufadi sui de centena sua, ab aliquo per beneficio persuasus aut rogatus, quem-
 20 quam ad domum suam redire permiserit vel in hostem, ut non ambularet, relaxaverit,
 quantum ab eo acceperat in novcuplum comiti civitatis, in cuius est territorio con-
 stitutus, satisfacere conpellatur; et sicut superius diximus, comis civitatis nobis in
 notitiam referre non differat, ut ex nostra preceptione dividatur inter eos, in cuius
 centena fuerat adscriptus. Quod si centenarius ab eo nullam mercedem acceperit et
 25 sic eum ad domum suam ambulaturum dimiserit, ille centenarius, sicut superius² est
 comprehensum, det comiti civitatis solidos X.

IX, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. (8. 15. 17. 20). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. V 6. 8. 17. 20; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; FLS RCDS REX V 5; FLS RECA-
 REUS REX V 1; FLS GLS ERVIG REX V 4; *deest* R 2. E. V 2. 3. || l. 2. ostem E 2, et *ita infra*.
 80 l. 3. eorum aliquid auferre R 1. || l. 4. Gotos] Gotus R 1; cogotos R 2; Gothos E 1. V 1. hoste
 E 1. || l. 5. eis] his E 2. ipsorum] illorum V 1. 2. || l. 6. voluntatem R 1. eorum] ipsorum R 2.
 et — abstulerint *des.* R 1. ante] apud R 3. iudice R 2. potuerit] *ita* R 2. 3. E 2; potuerunt E 1;
 potuerint *cell.* || l. 7. moretur R 2. 3. E 2. || l. 8. conventu R 1. L] quinquaginta E 1. V 2; quin-
 quagena E 2; C *Mad.* suscipiant R 1. V 2. 6.

35 IX, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 16). — l. 9. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 3. 6;
deest R 2. E. V 1. 4. 5. || l. 10. ad] aut V 1. || l. 12. suam *deest* E 1. *Pith.* in hostem] *ita* R 1. E 1;
 in ostem E 2; de hoste V 4; in hoste *cell.* || l. 13. refugierit E 2; redierit V 4. sancta] *sacra Pith.*
 l. 14. forte *deest Pith.* CCC] trecentos R 2. comiti R 1. territorio E 1, et *ita infra*. || l. 15. pro]
 de V 16. comis E 1. || l. 16. ad ipsam — adscripta *des.* R 2. E 2. V 1. 5. fuerat] fuerit *Pith.*
 40 l. 17. preponatur] ponatur V 1; proponatur V 2. sed sit] et sic V 1. || l. 18. hostis *deest* E 2. V 5.
 l. 19. thiufadis E 1; thiuphadi E 2. V 2; thiuphadi V 1; tiumpyadi V 3. ab *deest* R 1. per beneficio]
ita R 1. E 1; pro beneficio *Pith.*; per beneficium *cell.* rogatus] *ita* R 1. E; rogat V 2; rogatus *cell.*
 l. 20. in hostem ut n. a. rel.] de hostem relaxaverit V 3. hostem] *ita* R 2. E 1. V 1. 3. 4; ostem E 2;
 hoste R 1. *cell.* || l. 21. accepit] *ita* R 1. V 3; acceperit E 1. V 1; acceperat *cell.* in novec.] in *deest*
 45 R 1. in — constitutus *des.* V 3. || l. 22. satisfaciatur V 3. comis] *ita* R 1. E 1; comes *cell.* civitatis
deest V 3. nobis — differat] notum regi *Sciad* V 3. || l. 23. ex] haec R 2. dividantur R 1. V 3.
 inter eos — adscriptus] inter ipsa centena V 3. cuius] *ita* R. E. V 1; quorum *Mad.* || l. 25. ad
 domum — dimiserit] ad domus relinquerit *ire* V 3. || l. 26. X] decem R 2. E.

1) Cf. *Dahn l. c. p. 211, n. 9.* 2) IX, 2, 1.

IX, 2, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si¹ prepositi exercitus aut relicta expeditione ad domum redeant
aut alios exire minime compellant.

Si decanus, relinquens decaniam suam, de hoste ad domum refugerit aut de
domo sua, cum sanus esset, exire et ad expeditionem proficisci noluerit, det comiti⁵
civitatis* solidos X. Quod si alicui forte mercedes dederit, reddat solidos V comiti
civitatis, in cuius est territorio constitutus; et ipse comes civitatis notum nobis faciat,
ut cum nostra iussione dividantur inter eos, in quorum centena fuerat adscriptus.
Quod si aliquis, qui in thiufa sua fuerat numeratus, sine permissione thiufadi sui vel
quingentarii aut centenarii vel decani sui de hoste ad domum suam refugerit aut¹⁰
de domo sua in hostem proficisci noluerit, in conventu mercantium² publice C flagella
suscipiat et reddat solidos X.

*) E 2. V 1. 2. 5 addunt: in cuius est territorio constitutus.

IX, 2, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si compulsores exercitus beneficio accepto aliquem sine egritudine¹⁵
domu stare permiserint.

Servi dominici, qui in hoste exire compellunt³, si ab eis aliquis se forte
redimerit, quantum ab eo accepit, in novcuplum comiti civitatis cogatur exolvere,
et eos, quos rogaverit, dum esset sanus, ut eum in expeditionem non compellerent,
etiam si nullam mercedem ab eo acceperint, illi, qui eum relaxaverint, reddant pro²⁰
eo comiti civitatis solidos V. Thiufadus vero querat per centenarios suos, et centenarii
per decanos, et si potuerint cognoscere, quia per precem aut per redemptionem ad
domum suam refugerint aut de domo in hostem proficisci noluerint, tunc thiufadus

IX, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1.
V 2; deest R 2. E. V 1. 3. 4. 5. 6. 16. 20. || l. 2. ad deest R 2. E 1. V 2. domum] ita R. E. V 1. 2; 25
d. suam Mad. || l. 4. de — domum des. V 3. hoste] oste R 1; hostem R 2. E 2. domum] ita R;
domum suam E. V. || l. 5. cum] dum V 1. 2. esset] ita R 1; deest V 3; est cett. exire] non exierit
V 1; exiret V 3; deest V 4. et deest R 1. V 4. ad expeditione R 1. || l. 6. X] decem R 2. solidos X
des. V 1. reddet Pith. V] quinque R 2. E 1. || l. 7. in cuius — constitutus des. V 3; in cuius —
civitatis des. V 1. comis E 1. notum] sed notum V 1. || l. 8. ut eum] et eum R 2; utrum E 1. in³⁰
deest R 1. conscriptus V 3. || l. 9. qui deest E 2. V 1. 2. thiufa] tiufa R 2. V 4. 5; teufa E 2;
tiupha V 1. 2. 3; tiufada Mad.; thiufadia Pith. sua fuerat des. V 2. permissione] ita R 1; permissu
R 2. V 2; permissio cett. thiufadi] tiufadi V 4. 5; teufadi E 2; thiuphadii V 1; tiuphadi V 2. 3. vel
quingent. — decani sui des. R 2. || l. 10. quingentarii] ita E. V 2. 4. 6 (ubi gente in loco raso). 8. 15;
quingentarii R 1; quinquagenarii V 1; quingentarii V 3. Mad.; sui add. Mad. aut centenarii] ita E 1. 35
V 3. 4. 8. 15; aut centenari R 1; des. E 2. V 1. 2. Mad. vel dec.] sive decani V 2. de oste R 2; de
ostem E 2. refugerit — noluerit des. R 1. refugerit R 2. || l. 11. proficisci] ire V 3. mercantium]
ita R. E. V 1—6. 8. 15. 16. 20 et Pith. in margine; merentium Pith. in textu; certantium Mad. C]
centum R 2; centena E 1. V 1. || l. 12. X] decem R 2. E.

IX, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 16. 20). — l. 14. ANTIQUA] ita R 1. 40
V 2; deest R 2. E. V 1. 3. 4. 5. 6. 16. 20. || l. 16. domu] domo R 2; ad domum E 2. istare R 1.
l. 17. hoste] ita R 1; oste E 2; hostem cett. || l. 18. redimerit] ita R. E 1; dirimerit corr. redirimerit
E 2; redemerit cett. accepit] ita R. E 2; acceperint V 2. Pith.; acceperit E 1; acceperunt cett. comiti
civ. des. E 1. cog. exolvere] exolbat V 3. cogatur] ita R. E 2. V 1, cogantur cett. || l. 19. et si eos
E 2. esset] est R 2. cum] dum est add. R 2. expeditione V 1. 2. || l. 20. acceperint — et si potuerint⁴⁵
(infra l. 22) des. V 4. acciperint E 1. illi] illum V 2. || l. 21. V] quinque R 2. Thiufadus E 2; Thiuphadus
V 1. 2. 3. 6. || l. 22. decanos suos E 2. V 1. 2. ad] aut V 2. || l. 23. refugerint] confugerint
E 1. de deest V 1. tiufadus E 2; thiuphadus V 1; thiuphadus V 2. 6.

1) Rubrica eadem fere est praecedentis legis atque huius, quae illam continuare videtur.

2) I. e. in foro. 3) Cf. IX, 2, 2.

Recc. Erv.] preposito comitis¹ notum faciat et scribat comiti civitatis, in cuius est **IX, 2, 5.** territorio constitutus, ut comes civitatis vindictam, que in lege² posita est de his, qui pro se rogant aut qui se redimunt, aut thiufadis vel centenariis aut decanis vel servis dominicis, omnia ad integrum implere non differat. Quod si exegerit et celaverit et in notitiam non protulerit, omnia, que exegit, in novecuplum reddat*, et si corruptus ab aliquo vel rogatus exigere distulerit, in duplum de propria facultate satisfaciat illis, qui inter se hanc solutionem fuerant divisuri. Quod si post exactam rem regi notum non fecerit, ut ipse hoc iubeat in thiufa, cui debebatur, dividere, aut comes civitatis reddere fortasse dissimulet, undecupli compositionem eis satisfacere non moretur.

10 *) *E 2. V 2. 4. 5. 8 addunt:* comiti civitatis.

Recc. Erv.]

VI. ANTIQUA.

IX, 2, 6.

De his, qui annonas distribuendas accipiunt vel fraudare presumunt.

Hoc³ iustum elegimus, ut per singulas civitates vel castella quicumque erogator annone fuerit constitutus, comes civitatis vel annone dispensator, annonam, quam eis est daturus, ex integro in civitatem vel castello iubeat exhiberi et ad integrum eis restituere non moretur. Quod si contigerit, ut ipse comes civitatis aut annonarius per nelegentiam suam, non habens aut forsitan nolens, annonas eorum dare dissimulet, comiti exercitus sui querellam deponant, quod annonas eorum eis dispensatores tradere noluerint. Et tunc ille prepositus hostis hominem suum ad nos mittere non moretur, ita ut numerentur dies, ex quo annone eorum iuxta consuetudinem eis inplete non fuerint. Et tunc ipse comes civitatis vel annonarius, quantum temporis eis annonas consuetas subtraxerat, in quadruplum eis invitus de sua propria facultate restituat. Similiter et de his, qui in thiufa fuerint dinumerati, observari precipimus.

IX, 2, 5. l. 1. comitis] *ita R. E. V 1. 2; comiti Mad.; comiti civitatis V 3; civitatis V 16.* et scribat comiti civitatis *des. V 16. iscribat E 2. || l. 2. ut] et E 2. V 16. vindicta R 1. his] eis R 2. l. 3. aut qui — decanis vel des. V 15. 16. aut qui] ut qui E 2. aut th.] a th. R 2. V 1. Pith. tiufadis E 2; thiuphadis V 1; tiuphadis V 2. 6; tiumphadus V 3. vel cent.] *ita R. Pith.; aut cent. E; des. V 1. 2. aut dec.] ac decanis V 1. || l. 4. omnia ad integrum des. V 1. 3. omnia] omnium R 1. si deest R 1. et col.] aut celaverit V 2. || l. 5. in notitiam] *ita R. E. V 2. 3. Pith.; innocentiam R 1; in notitia Mad. exegerit R 2. E 2. V 1; exigerit V 2. et si] si deest V 1. || l. 6. rogatus] *ita R 1. E; rogatus cett. exigere] exire R 1. V 2. 3. propria] *ita R. E 1. Pith.; p. sua cett. || l. 7. illis qui] qui R 2; illi cui E 2. || l. 8. fecerit] fuerit R 2. E 1. Pith. ut ipse] et ipse R 2. thiufa] *ita R. E 1; tiufa V 4. 5; toupa E 2; tiupha V 2. 3. 6; thiupha sua V 1; thiufadia sua Pith.; tiufada Mad. debetur V 1; debeatur V 3. Pith. comes] *ita R. E 1; comiti cett. || l. 9. dissimulet] distulerit V 16. undecuplum E 2; in undecupli E 1; in decupli Pith. in margine. compositione E 2. V 1; satisfatione V 2.*******

IX, 2, 6. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16. 20). — l. 11. ANTIQUA] *ita R 1. E 2. V 3; deest R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. 15. 16. 20. || l. 12. vel] et V 2. Mad. fraudari E 1. l. 14. comis E 1, et *ita infra. || l. 15. civitatē R 1. castella E 1; in castello V 1; castellis Pith. iubeat] libeat E 1. exhiberi] *ita R. E 2; exhiberi cett. eis] ei V 2. || l. 17. nelegentiam] *ita R; nelegentiam E 1; negligontiam alii. querellam E 1. V 1. 2. Pith. deponant] *ita R 1. E. V 1—6. 16; deponant R 2; depromant Mad. eis deest Pith. || l. 19. Et tunc] *Ea tunc R 1. hominem suum] omnem summam R 2. || l. 21. Et tunc] *Tunc R 2. ipse] ille R 1. in quantum E 1. Pith. || l. 22. subtraxerit R 1. V 1. quatruplum R 1. || l. 23. his] *eis R 2. E 1. in deest R 2. thiufa] *ita R 1. E 1; tiufa V 5; toupa E 2; thiupha V 1; tiupha V 2. 3; thiufadi R 2. dinumerati] *ita R 1; numerati cett. observare R 2. E 2. V 1.***********

1) *Verba fortasse corrupta. Expectaveris preposito hostis vel comiti exercitus; cf. infra l. 18. 19 et p. 367, l. 18.* 2) *IX, 2, 1. 3 et p. 368, l. 18 sqq.* 3) *Cf. Dahm, 'Könige' VI², p. 210 sq.*

IX, 2, 7. *Recc. Erv.*]

VII. ANTIQUA.

Quam mercedem accipiat qui mancipia vel quaslibet res de manu hostis excusserit.

Quicumque de vite sue statu disperans inimicus fuerit adgressus, ita ut mancipia vel quodcumque genus pecunie aut aliarum rerum ab inimicis possit excutere, et certus rei dominus apud eum aliquid videatur agnoscere, de hiis ex toto duas partes pro intuitu misericordie domino certo restituat, tertiam vero partem pro laboris sui premio consequatur. Similiter et si quis quaecumque mancipium ab inimicis sollicitaverit et ipsi mancipio patrocinium aut consilium prestiterit et eum ad certum dominum perduxerit, quicumque fuerit agnitus hoc fecisse, decimam partem mercedis pro tali casu aut eventu omnino excipiat habiturus.

IX, 2, 8. *Recc. deest.**Erv.*]

VIII. IN NOMINE DOMINI.

FLAVIUS GLORIOSUS WAMBA REX.

Quid debeat observari, si scandalum infra fines Spanie exsurrexerit.

Cogit¹ nostram gloriam saluberrima intentio actionis, ut, sicut in dirimendis negotiis populorum legum est auctoritas promulgata, ita in rebus bellicis mutuo suffulta presidio habilis ad expugnandum maneat fraternitas dilectione retenta. Prodesse enim omnibus tranquillitas nostra non ambigit, si cunctorum animos ad bonum propositum classica legis tuba evocando constringit; scilicet, ut que in preteritis non bene ordinata discurrunt, deinceps disposita opitulante Domino in melius proficiant. Et ideo huius male usitate consuetudinis mores nostra clementia perhorrescit et tediose tolerat, quod per quorundam incuriam frequentia occurrant patrie damna. Nam quotiescumque aliqua infestatio

IX, 2, 7. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 14. 15. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 3; FLS GLS RC REX V 2; FLS GLS RCHDS REX. ANTIQUA V 4; ANTIQUA. FLS GLS RCTS REX V 8. 14; deest R 2. E 1. V 1. 5. 6. 16. || l. 4. vite] oste E 2. statu] statum R 1. V 3; istudiis E 2. disperans] ita R. E. V 3; desperantis V 1; desperans cett. inimicus] ita R 1. E; inimicos cett. || l. 5. aut] ita R. E 1. V 1. 2; vel cett. inimicis] inimico R 1. excutere] evertere V 16. l. 6. aliquid deest R 1. hiis] ita R 1; eis E 1. Pith.; eius E 2; his cett. ex toto] istatu E 2. || l. 7. pro — consequatur] qui excussit obtineat V 3. || l. 8. premium R 2. Similiter et des. V 4. qualecumque R 1. || l. 9. et ipsi] et deest R 2. mancipii R 1. || l. 10. se decimam p.] ita R. E 1; de mancipio decimam p. cett. || l. 11. casu] causa R 2. V 3. 15. 16. Pith.*

IX, 2, 8. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6 (usque ad: certamine p. 371, l. 5). (8. 15. 16. 17. 18. 19). — l. 12. IN NOMINE DOMINI] ita E 1. V 17. Pith.; des. cett. || l. 13. FL. — REX] des. E 2; NOVA LEX add. V 15. 19. FL. deest E 1. V 17. Pith. Mad. GLOR. deest E 1. V 1. 17. Pith. Mad. WAMBA] YAMBA V 3; GUAMBA V 4. || l. 14. scandalum E 2. Spanie] ita E. V 2; Hispanie V 1; Spanie corr. Hispanie V 6; Hispanie cett. || l. 15. surrexerit V 16. Pith. || l. 16. Cogit] Cogent E 1; Quogent E 2. nostre glorie V 2. 6. Pith. intentio actionis] intentionis E 1; intentio V 2. Pith. || l. 17. ita ut V 3. || l. 18. bellicis] becillis V 2; pellicis E 1; vel illicitis E 2. habilis] ita E 1. V 17. Pith.; abilis V 4; ab illis E 2. V 2. 3. 6. Mad.; deest V 1. 5. ad] quod E 2. expugnandam E 2. || l. 19. retenta E 2. Prodest V 1. omnibus] hominibus E 1. V 17. Pith. || l. 20. propositum V 3. || l. 21. constringit] ita E. V 1; constringitur V 2; constringat cett. ut que] adque E 2. l. 22. discurrerunt E 2. || l. 23. proficiant] ita E. V 1. 2. 6; proficiantur cett. || l. 24. perhorrescat E 2; perhorrescit V 1. 6. quorundam] eorumdem V 15. 16. || l. 25. frequentia] frequenter V 1. 15. 16. 17. cotiensecumque E 2. aliqua] aliquid E 2.*

1) De hac lege disseruit Dahn l. c. p. 218 sqq. Allegatur lex can. 7. concilii Tolentani XII. mense Ianuario a. 681 sub Ervigio rege habiti; v. p. 372, n. 1.

Recc. deest. *Err.*] inimicorum in provincias regni nostri se ingerit, dum nostris **IX, 2, 8.** hominibus, qui in confinio externis gentibus adiunguntur, hostilis surgit bellandi necessitas, ita quidam facillima se occasione dispergunt, modo transductione loci, modo livore odii, modo etiam impossibilitatis dissimulatione subnixi, ut in eo preliandi certamine unus alteri fraterna solacia non inpendat, et sub hac occasione aut qui prestare debuit publicis utilitatibus, fratrum destitutus adiutorio, retrahatur, aut si adgredi pro gentis et patrie utilitatibus audacter voluerit, casu imminentis periculi ab adversariis perimatur. Adeo presenti sanctione decernimus, ut a die legis huius prenotato vel tempore, si quelibet inimicorum adversitas contra partem nostram commota extiterit, seu sit episcopus sive etiam in quocumque ecclesiastico ordine constitutus, seu sit dux aut comes, thiufadus aut vicarius, gardingus vel quelibet persona, qui aut ex ipso sit commissu, ubi adversitas ipsa occurrerit, aut ex altero, qui in vicinitate adiungitur, vel quicumque in easdem provincias vel territoria superveniens infra centum milia positus, statim ubi necessitas emerit, mox a duce suo seu comite, thiufado vel vicario aut a quolibet fuerit admonitus, vel quocumque modo ad suam cognitionem pervenerit, et ad defensionem gentis vel patrie nostre prestus cum omni virtute sua, qua valuerit, non fuerit et quibuslibet subtilitatibus vel requisitis occasionibus alibi se transferre vel excusare voluerit, ut in adiutorio fratrum suorum promptus adque alacer pro vindicatione patrie non existat, et superveniens adversariorum hostilitas aliquid damni vel captivitatis in populos vel provincias regni nostri amodo intulerint, quisquis tardus seu formidulosus vel qualibet malitia, timore vel tepiditate succinctus extiterit, et ad prestitum vel vindicationem gentis et patrie exire vel intendere contra inimicos nostre gentis tota virium intentione distulerit: si quisquam ex sacerdotibus vel clericis fuerit et non habuerit, unde damna rerum terre nostre ab inimicis inlata de propriis rebus satisfaciat, iuxta electionem principis districtiori mancipetur exilio. Hec sola sententia in episcopis, presbiteris et diaconibus observanda est. In clericis vero non habentibus honorem iuxta subteriore[m] de laicis ordinem constitutum omnis sententia adimplenda est. Ex laicis vero, sive sit

IX, 2, 8. l. 2. externis] *al. man. corr.* extremis *E* 2; extraneis *V* 15. 16. surgit] surrexit *E* 1.
 35 *Pith.* || l. 3. quidem *E* 2. *V* 2. 6. || l. 5. proeliandi *E* 1. certamine] *reliqua deperdita* *V* 6. || l. 6. prestare — audacter *des.* *V* 3. prostare] presentare *E* 1. *Pith.*; se pro *add.* *Pith.*, ut videtur, e con-
 l. 7. fratrum — utilitatibus *des.* *E* 1. *Pith.* fratrum] fratrem *V* 1. || l. 9. Adeo] ita *E* 1. *V* 3; Ideo *cett.*
 discernimus *E* 1. a die late legis *V* 3. || l. 10. legis *deest* *V* 1. qualibet *E* 1. || l. 11. exteterit
E 1. || l. 12. comis *E* 1. || l. 13. thiufadus] ita *E* 1. *Pith.*; thiuphadus *V* 1; tiuphadus *V* 2. 3;
 40 thiufadus *cett.* aut] ita *E* 1. *Pith.*; adque *E* 2; atque *cett.* qualibet *V* 2. qui] ita *E.* *V* 1; cui *cett.*
 l. 14. comissu *E* 2. *V* 2; comisso *V* 1; commissum *cett.* ubi] ut *E* 2. || l. 15. vicinitate] civitate *E* 1.
V 1. 2. 16. *Pith.* territoria *E* 1. || l. 16. suprabeniens *E* 2; supervenerit *V* 16. milibus *V* 2; milliaria
V 16; istatim *E* 2. || l. 17. a duce suo seu comite] a iudice seu a duce vel comite *V* 5. suo *deest*
E 1. *V* 1. 5. thiufado] ita *E* 1. *Pith.*; teuphado *E* 2; thiuphado *V* 1; tiuphado *V* 2. 3; tiufado *cett.*
 45 l. 18. quocumque] quo *E* 1. || l. 19. prestus] paratus *E* 1. *Pith.* || l. 21. alibi] aliquo *V* 1. 2. 4.
 adiutorium *E* 2. *V* 1. 2. || l. 22. adque] ita *E* 2; atque *cett.*, et ita *infra.* || l. 23. aliquod *E* 2.
 populos vel *des.* *V* 2. || l. 24. vel in prov. *Pith.* intulerint] ita *E.*; intulerit *cett.* seu] vel *Pith.*
 l. 25. formidulosus *E* 2. *V.* tepiditates *E* 2. succinctus] accinctus *corr.* suscinctus *E* 2. || l. 26. pre-
 stitum] precinctum *V* 2. gentis] suae *add.* *E* 1. *Pith.* et patrie *des.* *E* 2. *V* 1. 2. 5. || l. 27. nostre]
 60 nostros *E* 2. || l. 28. quisquam] quisque *E* 1. *V* 2. || l. 31. et] ita *E.* *V* 2. *Pith.*; *deest* *cett.* || l. 32. sub-
 teriore[m] subtiliore[m] *E* 1. *V* 2. *Pith.*; superiore[m] *V* 1. || l. 33. sive sit med. *V* 2.

IX, 2, 8. *Recc. deest.* | *Err.*] nobilis, sive mediocrior viliorque persona, qui talia gesserint, presenti lege constituimus, ut¹ amisso testimonio dignitatis redigatur protinus in conditionem ultime servitutis, ut de eius persona quidquid princeps iudicare voluerit potestas illi indubitata manebit. Nam iustum est, ut qui nobilitatem sui generis et statum patrie, quod prisce gentis⁵ adquisivit utilitas, constanti animo vindicare nequivit, legis huius sententia feriat, qui notabiliter superioribus culpis adstrictus, degener atque inutilis repperitur. De bonis autem transgressorum, laicorum scilicet adque etiam clericorum, qui sine honore sunt, id decernimus observandum, ut qui deinceps hoc fortasse commiserint, inde cuncta¹⁰ damna terre nostre vel his, qui mala pertulerint, sarciantur; ut recte doleat, et dignitatem se amisisse nobilium et predia facultatum, cuius maligna vel timida factio nec ledentem reppulit hostem nec se ostendit in adversariorum congressione virilem. Nam et si quilibet infra fines Spanie, Gallie, Gallecie¹ vel in cunctis provinciis, que ad ditionem¹⁵ nostri regiminis pertinent, scandalum in quacumque parte contra gentem vel patriam nostrumque regnum vel etiam successorum nostrorum moverit aut movere voluerit, dum hoc in vicinis loci ipsius partibus iuxta numerum miliorum suprascriptum nuntiatum extiterit, aut etiam specialiter quisquis ille a sacerdotibus, clericis, ducibus, comitibus,²⁰ thiufadis, vicariis vel quibuslibet personis iuxta ordinem suprascriptum

IX, 2, 8. l. 1. mediocrior] *ita E. V 2. 3. 15. Pith.*; mediocris *cect.* vilisque *V 15.* qui] que *V 1.* gesserint] *ita E. Pith.*; gesserit *cect.* || l. 3. in *deest E 1.* conditione] *ita E 2. V 1;* ultionem *V 16;* conditionem *E 1.* ut] *et Pith.* quicquid *E 1. V 1,* et *ita infra.* || l. 4. iudicare] vindicare *Pith.* manebit] maneat *V 1.* || l. 7. qui notabiliter — repperitur *des. V 3.* notabiliter] nobiliter *E 1. 25 V 4. Pith.*; nobiliter *corr.* notabiliter *E 2;* ignobiliter *Lind.* degener atque] deneger atque *V 2;* degenerat que *V 4;* degenerat qui *E 1;* denegent qui *V 1.* || l. 9. etiam *deest V 2.* || l. 10. observandum] *ita E. V 1—5. 15. 16;* servandum *Mad.* || l. 11. nostre *deest V 1.* mala] male *E 2. V 2.* l. 12. doleatur *V 1.* predia facultatum] predictam facultatem *V 15. 16.* || l. 13. timida] tumida *V 1.* factio] fatio *E 1.* factio nec ledentem] factione credentem *E 2;* factione negligentem *V 1. 4. 30 l. 14.* congressione] congressionem *E 2;* conversione *E 1. Pith.* et si *des. E 1.* || l. 15. Yspanie *V 1.* Galilee *rad. corr.* Galiee *E 2.* Gallecie] Galicie *V 1;* Galicie *V 8. 15. 16. Pith.*; vel Galicie *V 2;* *deest V 3. 4.* ad] a *E 1.* || l. 17. nostramque *E 2. V 1.* || l. 18. loci] locis *E. V 2. Pith.* partibus] patris *V 1;* partis *Pith.* || l. 19. miliorum] meliorum *E 2;* *deest V 3.* extiterit] fuerit *Pith.* || l. 20. quisquis ille] cuique illi *V 1.* || l. 21. thiufadis] *ita E 1. Pith.*; tiuphadis *E 2. V 2;* tiumphadis *V 3;* thiuphadis *V 1;* tiufadis *cect.*

1) *Sublata est haec sententia a concilio Toletano XII, can. 7: . . . quia legem illam a domino Wambanc principe editam, quae de progressionem est exercitus annotata, huius principis nostri et domini Ervigii mansuetudo temperare disposuit, adeo annuente nobis glorioso et religiosissimo Ervigio principe necessarium hoc sanctum concilium definivit, ut hi, qui per supra- 40 dictam legem testificandi dignitatem perdidit, recepto testimonio pristinae dignitatis causas exsequi possint debitae actionis, qualiter nobilitatis solitae titulum reportantes, et quae de praeteritis legitime testificare voluerint, licentiae obtineant votum, et a iudicibus nullis prohibitionibus arceantur; hoc videlicet adicientes, ut, si quid in praeteritis testificare voluerint, si pro sola huius rei infamatione reiecti sunt, testimonio suo nuper conquirant, quod in praeteritis conquirere 45 poterant, tantum si illo tempore, quo in praeteritis ad testimonium dicendum vocati sunt et supradictae legis institutionibus reprobati, aut aliam criminis notam eos tunc non habuisse patuerit, aut tricennium tunc effluxisse, cum ad testimonium fuerant prolati, hi, qui eos reproba- verant, manifeste convicerint. Cf. p. 374, n. 1.*

Recc. deest. *Err.*] admonitus fuerit, vel ad suam cognitionem quoquo modo pervenerit, **IX, 2, 8.**
 et statim ad vindicationem aut regis aut gentis et patrie vel fidelium
 presentis regis, contra quem ipsum scandalum excitatum extiterit, non
 citata devotione occurrerit et prestitum se in eorum adiutorio ad
 destruendum exortum scandalum non exhibuerit: si episcopus vel qui-
 libet ex clero fuerit aut fortasse ex officio palatino, in quocumque sit
 ordine constitutus vel quelibet persona fuerit dignitatis, aut fortasse
 inferior huius infidelitatis implicatus scelere, non solum exilio religetur,
 sed de eorum facultatibus quidquid censura regalis exinde facere vel
 iudicare voluerit, arbitrii illius et potestatis per omnia subiacebit. Illos
 tantum a superioribus capitulis lex ista indemnes efficiet, qui ita ab
 infirmitate fuerint pregravati, ut progredi vel proficisci in consortio
 fidelium secundum superiorem ordinem minime possint; qui vero, et si
 ipsi morbis quibuslibet fuerint prepediti, omnem tamen suam virtutem
 in adiutorio episcoporum vel clericorum adque fratrum suorum sinceriter
 pro utilitate regie potestatis, gentis et patrie fideliter laborantium
 dirigebunt. Quod si hoc non fecerint, superiori sententia pariter cum
 transgressoribus feriantur. Persona autem illa tunc erit a superscripta
 damnatione innoxia, dum per idoneum testem convicerit, ita se esse
 pre egritudine impossibilem, ut nullum habuisset in tempore prestandi
 vel proficiscendi vigorem; ut vitium, quod ex preteritis temporibus male
 usque hactenus inoleverat, et severa legis huius censura redarguat, et
 concors adque unanimis adsensio quietem plebium et patrie defensionem
 adquirat.
 Data et confirmata lex die kalendarum Novembrium anno feliciter
 secundo regni nostri¹.

IX, 2, 8. l. 1. admonitus] innunciatum V 1. quoquo] ita E 1. Pith.; quoque corr. al. m. quoquo
 E 2; quocumque cett. || l. 2. et patrie] aut patrie V 1. 2; et patrie — regis des. V 4. || l. 3. pre-
 sentis regis al. m. corr. pr. legis E 2; presentibus regni V 3. ipsum] ipsut E 2. excitatum] con-
 30 stitutum E 2. || l. 4. citata] conceitata V 1. occurrerit] ita E 1; concurrerit V 1; cucurrerit cett.
 et dum prestitum E 2. prestitum] prestum V 1. in adiutorium E 2. || l. 7. quelibet] ita E; cuius-
 libet cett. || l. 8. implicatus] inpublicatus E 1. Pith.; deest V 1. religetur] ita E. V 2; relegetur cett.
 l. 9. sed] sed et E 1. regalis] ita E 1. V 1. 2. 5. 15. 16. Pith.; legalis cett. exinde deest V 2.
 l. 10. arbitrii illius et potestatis] ita E; arbitrio i. et potestatis V 2; arbitrio i. et potestati cett.
 35 l. 11. tantum] tamen V 15. 16. efficiet] ita E 2. V 2; officiat ead. m. corr. E 1; officiat cett. ab
 deest V 2. || l. 12. vel] ita E 1; aut cett. consortium V 1. 2. || l. 13. minime deest V 2. et si des.
 V 1. || l. 15. in adiutorium E 2. adque] ad, al. m. add. que E 2; atque cett. || l. 16. gentis] ita E.
 V 1; et gentis cett. et fideliter V 1. || l. 17. dirigebunt] ita E. V 2. 3. Pith.; dirigant V 1; dirigent
 cett. || l. 18. superscripta Pith. || l. 20. pre egritudine] per egritudinem V 1. || l. 22. recensura
 40 V 2. redarguit E 1. || l. 23. consors E 1. V 1. 2. Pith. || l. 25. die] a die E 2. Nov. deest V 3.
 l. 26. nostri] Toletano add. V 3.

1) I. e. die 1. Nov. a. p. Chr. 673.

IX, 2, 9. *Recc. deest.*

Err.]

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De his, qui in exercitum constituto die, loco vel tempore definito non successerint aut refugerint; vel que pars servorum uniuscuiusque in eadem expeditione debeat proficisci. 5

Si¹ amatores patrie hii procul dubio adprobantur, qui se periculis ultronee pro eius liberatione obiciunt, cur desertores potius non dicantur, qui vindicatores eius esse desistunt? Nam quando hi tales voluntarie terram salvaturi credendi sunt, qui etiam admoniti pro liberatione patrie non insurgunt? dum aut de bellica protectione se differunt, aut, quod 10 peius est, vel remorari contra monita cupiunt, vel destituti contra ordinem proficiscuntur; cum quidam illorum laborandis agris studentes servorum multitudines cedunt, et procurande salutis sue gratiam nec vicesimam quidem partem sue familie secum ducunt; quin potius auctiores volunt fieri fruge quam corporis sospitate, dum sua tegunt et 15 se destituunt, maiorem diligentiam rei familiaris quam experientiam habentes in armis; quasi laborata fruituri possideant, si victores esse desistunt. Consulendum est ergo talibus per disciplinam, quos studia utilitatis proprie non invitant. Unde id cunctis populis regni nostri sub generali et omnimoda constitutione precipimus, ut instituto adque 20 prefinito die vel tempore, quo aut princeps in exercitum ire decreverit aut quemlibet de ducibus vel comitibus profecturum in publica utilitate preceperit, quisquis ille sive admonitionem cuiuslibet suscipiat, seu etiam nec admonitus qualibet tamen cognitione id sentiat vel quocumque sibi indicio innotescat, quo in loco exercitus bellaturus accedat, 25 domui ulterius residere non audeat vel qualemcumque remorationem vel excusationem profecturus exhibeat; sed definitis locis adque temporibus, iuxta quod eos vel iussio principalis monuerit, vel admonitio ducis vel comitis, thiufadi, vicarii seu cuiuslibet curam agentis tetigerit,

IX, 2, 9. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 16. 17. 18. 20). — l. 1. FL. — REX] 30 NOV EM V 2; NOVITER EMENDATA *add.* V 4. 8; ANTIQUA V 15. ERVIGIUS] *ita* E. V 1. 3. 4. 5. 8; VBAMBA *Mad.* || l. 2. exercitum] *ita* E 1. V 1. *Pith.*; exercitu *cell.* constituti V 16. die *deest* E 1. *Pith.* || l. 3. refugerint E 2. vel — proficisci *des.* V 15. 16. || l. 4. uniuscuiusque E 2. eadem *deest* E 2. expeditionem E 2. || l. 5. proficiscere E 2. || l. 6. hii] *ita* E 2; hic E 1; hi *cell.* l. 7. potius] *protinus* V 16. || l. 8. eius esse] *ita* E 1. V 1. 3; eius se esse *cell.* non desistunt *Pith.* 35 voluntarie E 1. || l. 9. salvaturi E 2; salvatum V 1. admoniti] *ita vel ammoniti codd. et Pith.*; animo acri *Pith. in textu.* || l. 11. vel *deest* *Pith.* rememorari E 2. destituti E 2. || l. 12. istudentes E 2. l. 13. multitudinem V 4. 15. 16. cedunt] *ita* E. V 1. 2. 3. 4. 5; caedunt *Pith.*; coelant *Lind.*; tegant *Mad.* gratiam] *ita* E. V 1; gratia *cell.* || l. 14. vicesimam E 1. || l. 15. auctores V 1. volunt] malunt V 2. || l. 16. distituunt E 2. || l. 17. esse] sese E 2; eius esse V 1. || l. 18. desistant E 2. 40 istudia E 2. || l. 20. instituto] in constituto E 1. *Pith.*; in statuto V 2. adque pref. die] die atque prefinito V 2. adque] *ita* E 2; ac E 1; hac V 3; actos V 4. || l. 21. ire] exire V 1. 2. 4. || l. 22. publica utilitate] *ita* E; publicam utilitatem *cell.* || l. 25. quem in locum V 5. adcedat E 2. || l. 26. domui] *ita* E. V 1. 2; domi *cell.* vel] *ita* E. V 1. 2. 3; nec *Mad.* || l. 27. in definitis V 2. adque] *ita* E 2; atque *cell.*, et *ita infra.* || l. 28. eos] cum *Pith.* || l. 29. thiufadi] *ita infra* E 1 (*ubi hoc loco deest*). 45 *Pith.*; thiuphadi E 2. V 2; thiuphadi V 1; tiufadi *cell.* seu] sub E 1.

1) *Ervigius perficiens, quod concilio Toletano XII. concesserat (v. p. 372, n. 1), hac lege novella legem a praecessore de progressionem exercitus promulgatam temperavit. Amissionem testimonii non iam inter poenas legis repetivit; tamen mirum in modum Wambani legem integram in codice legum recepit. Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 220 sq., ubi perperam lex Egicano tribuitur.* 50

Recc. deest. *Err.*] prestum se unusquisque, ut dictum est, definito loco vel tempore **IX, 2, 9.**
 exhibeat. Iam vero, si quisquis ille admonitus, vel etiam si nec ad-
 monitus, et tamen qualibet cognitione sibimet innotescente non nescius,
 aut progredi statim noluerit, aut in definitis locis adque temporibus
 5 prestus esse destiterit: si maioris loci persona fuerit, id est dux, comes
 seu etiam gardingus, a bonis propriis ex toto privatus exilii relegatione
 iussu regio mancipetur; ita ut, quod principalis sublimitas de rebus eius
 iudicare elegerit, in sue persistat potestatis arbitrio. Inferiores sane
 vilioresque persone, thiufadi scilicet omnisque exercitus compulsos
 10 vel hi, qui compelluntur, si aut in exercitum venire distulerint, aut in
 loco vel tempore constituto minime occurrerint vel proficisci neglexerint,
 seu de expeditione publica quocumque fraudis commento effugiendo se
 subtraxerint, non solum ducentorum flagellorum ictibus verberati, sed
 et turpiter decalvatione fedati, et singulas insuper libras auri cogantur
 15 exolvere, quas principalis potestas cui largiri decreverit, sui maneat in-
 cunctanter arbitrii. Quod* si non habuerit, unde hanc compositionem

*) *Pro:* Quod si — non moretur (*p.* 377, *l.* 3) *V* 15. 16. 17. 20 *haec praebent,*
quae secundum V 18 'in codice vetustissimo' legebantur: Quod si non habuerit,
 unde hanc compositionem exsolvat, tunc regie potestati sit licitum
 20 huiusmodi transgressorem perpetue servituti addictum cui elegerit
 servitutum, res quoque eius alibi separata collatione concedere vel
 donare; ita ut idem transgressor nec ad statum libertatis quolibet
 sibi indulgente ulterius redeat, neque rei sue iura quocumque sibi
 restaurante recipiat. Quod si etiam quidem rei dominus, id est ipse,
 25 qui quidem transgressoris reiculas donatas perceperat, culpe cuiuslibet
 crimine forsitan dinotatus a statu dignitatis pristinae cadat, unde res
 ipsa in principis potestatem iterum veniat, tunc id irrevocabili con-
 stitutione tenebitur, ut etiam si ipse eam habere non meruerit, qui
 eam prius acceperat, in aliis fidelibus transfusa res ipsa proficiat;
 30 tantum, ut in illius ultra potestatem non transeat, qui in protectione
 bellica tardus et dignitate semel exstitit privatus et rebus. Sane
 duces omnes senioresque palatii ad huiusmodi sententiam obnoxii
 tenebuntur, quicumque fuerint superioris precepti transgressores
 inventi. Nec non et illi huiuscemodi damnationis sententiam mere-
 35 buntur, qui aut de bello refugiant, aut in bellica protectione con-
 stituti extra senioris sui permissum alibi properasse reperiuntur. Id

IX, 2, 9. l. 1. ut dictum est des. E 1. Pith. vel] aut E 1. || l. 2. exhibeat] exhibebit E 2.
etiam si] ita E 1. V 1; si deest cett. || l. 4. istatim E 2. in deest E 1. Pith. || l. 5. prestus] praes-
titus E 1. Pith. maioribus E 1. comes] comis E 1; comes vicarius V 4. || l. 6. seu] sive E 1; seu
 40 *etiam des. V 3. propriis] pro his E 1. Pith. relegatione E 2. || l. 8. in — arbitrio] abeat licitum*
V 3. || l. 9. thiufadi] ita E 1; thiuphadi E 2. V 2. 3; thiuphadi V 1; tiufadi cett. scilicet — si aut] et
hominis persona que V 3. || l. 10. in loco] in deest V 1. || l. 11. occurrerint] concurrerint V 1. 2.
l. 12. effugiendo] aut fugiendo E 2. || l. 13. subtraxerint] retraxerit E 2. ducentenis] ita E; ducent-
torum cett. ducent. — verberati] CC flagella suscipiat V 3. hictibus] ita E 2. V 2; ictibus cett.
 45 *l. 14. turpitor — insuper] decalvatur publice et pro capite V 3. et singulas] et deest V 1. 2.*
l. 15. largire E 1. V 2. Pith. sui] suo Mad. maneat] : V 3. || l. 18. Quod si — dignitatis pristinae
cadat (l. 26)] Haec ex solo codice V 17 dedi; quae etiam in V 15. 16, quamquam in Mad. omissa,
erstitisse crediderim. || l. 21. separatas cod. || l. 23. ulterius] alterius cod. || l. 27. irrevocabili] irre-
 50 *cuperabili V 17. || l. 29. acceperat] ita V 17; accepit Mad. || l. 30. tantum] ita V 17; tantum est Mad.*
l. 33. tenebuntur] tenebantur V 17.

IX, 2, 9. *Recc. deest.*

Err.] exolvat, tunc regie potestati sit licitum huiusmodi transgressorem perpetue servituti subicere, ut quod de eo suisque rebus ordinare decreverit, habeat sine dubio potestatem. Illos sane ab huius legis sententia decernimus permanere innocuos, quos aut principalis absolverit iussio, aut minoris adhuc retinuerit etatis tempus aut senectutis vetustas, 5 vel etiam egritudinis cuiusque grava represserit moles. Si tamen is, qui egritudine fuerit pregravatus, per legitimum testem probare potuerit, quia pre egritudinis languore in exercitum proficisci nequivit, omnem

tamen in hac eadem progressionem tam in maiorum quam in minorum personis est observandum, ut, si quilibet sub gravi egritudine consistens nullo modo proficisci habeat vires, statim loci illius vel territorii episcopum ad sue egritudinis inspiciendam molestiam veniendum exoptet; ita ut illum ex episcopis inspectorem sue egritudinis advocet, in cuius territorio vel provincia aut infirmasse ei contigerit aut immorasse, vel ex aliorum territorio advenisse contigerit. Nam 15 non aliter eis est credendum, nisi aut episcoporum testimonio, in quorum territoriis dinoscitur infirmasse, iurisiurandi fuerit attestatio firmatum, aut eorum iuramento, quos iidem episcopi vice sua inspectores direxerint, fuerit comprobatum. Qui tamen episcopi hanc de talibus curam habeant, ut egritudines eorum aut per se aut per 20 subditos diligenter inspiciant, si aut proficisci nullo modo possunt, aut si post aliquos dies possint definite concurrere ad bellandum, id est, antequam exercitus in prefinitis locis ingrediatur ad prelium. Et secundum quod talium egritudines viderint, ipsorum est iudicio committendum, utrum domi sospitatis gratia reparande immorentur, 25 an reparatis viribus illis expediat ambulandum; qualiter sub eorum episcoporum testimonio aut egritudinibus eorum compatiamur, ut concedat, aut vitium, si sub egritudine fingitur, reseceamus, ut placeat; ita tamen, ut si se quisquis ille ita viderit infirmitate defessum, ut nullo modo proficisci valeat ad prelium, virtutem rei 30 sue secundum legis huius institutionem in publicis utilitatibus cum duce vel comite suo dirigere non moretur. Sin autem senserit, se continuo meliorari, mox ut corporis reparaverit vires, statim per se cum omni virtute sua, secundum quod legis huius sanctione precipitur, illic non moretur succedere, ubi novit se admonitum existisse vel 35 exercitum cognoverit postea properasse.

IX, 2, 9. l. 1. tunc — potestatem] regi serviturus subiaceat V 3. potestatis B 1. Pith. huius- modo E 1. || l. 2. perpetua servitute V 1. 2. rebus deest B 1, Pith. || l. 3. huius] huiusmodi Pith. l. 4. decrevimus Pith. permanere] ita E. V 1. 2. 5; manere V 4; cett. deest. || l. 5. retinuerit etatis tempus] etatis retinuerit tempus B 1; ret. tempus vel etatis V 1. 2. || l. 6. vel] ita E. V 2; aut V 1. 40 cuiusque — moles] languor V 3. cuiusque] cuiuscumque B 1. Pith.; deest V 4. grava] grave V 4. represserit B 1; presserit V 4. moles] ut proficisci minus possit add. V 1. is] his E 2. l. 7. egritudine — quia pre des. B 1. Pith. probare potuerit — ponamus (p. 377, l. 5)] probetur aut per sacramento, qui langor fuerit oppressus; et si non adprobaverit superius lex feriat et condemnetur V 3. || l. 8. pre] per B 2. V 1. languore B 2; languorem V 1. proficisci] properare V 4. 5; probare E 2. 45 l. 13. ita] ita V 17; id est Mad. inspectorem] ita V 17; inspectores Mad. || l. 16. non aliter eis] ita V 17; ei aliter non Mad. || l. 17. iurisiurandi] ita V 17; aut iur. Mad. || l. 19. direxerint] ita V 17 in margine; V 17 in textu et Mad.: dixerint. || l. 20. eorum] ita V 17; morbosque add. Mad. || l. 24. est] ita V 17; esse Mad. || l. 28. reseceamus] ita V 17; reseceatur Mad. || l. 29. ille] ita V 17; deest Mad.

Recc. deest. *Err.*] tamen virtutem rei sue ipse, qui egritudine pregravatus fuerit, IX, 2, 9. secundum legis huius institutionem in publicis utilitatibus cum duce vel comite suo dirigere non moretur. Nunc vero, quia de generali omnium progressionem prediximus, restat, ut de progressorum virtute vel copiis instituta ponamus. Et ideo id decreto speciali decernimus, ut, quisquis ille est, sive sit dux sive comes atque gardingus, seu sit Gotus sive Romanus, necnon ingenuus quisque vel etiam manumissus, sive etiam quislibet ex servis fiscalibus, quisquis horum est in exercitum progressurus, decimam** partem servorum suorum secum in expeditione bellica ducturus accedat; ita ut hec pars*** decima servorum non inermis existat, sed vario armorum genere instructa appareat; sic† quoque, ut unusquisque de his, quos secum in exercitum duxerit, partem aliquam zabis¹ vel loriceis munitam, plerosque vero scutis, spatibus, scramis², lanceis sagittisque instructos, quosdam etiam fundarum instrumentis vel ceteris armis, que noviter forsitan unusquisque a seniore vel domino suo iniuncta habuerit, principi, duci vel comiti suo presentare studeat. Si quis autem extra hanc decimam partem servorum suorum in exercitum progressionem accesserit, omnis ipsa decima pars servorum eius studiose quesita adque descripta, quidquid minus fuerit inventum de hac instituta adque descripta decima parte servorum in bellicam unumquemque secum expeditionem duxisse, in potestate principis

***) *Pro* decimam partem servorum suorum *praebent* V 15. 16: medietatem servorum suorum, de his, qui inventi fuerint a vicesimo anno et supra, id [est] usque ad quinquaginta singulatim unusquisque.

****) V 15. 16 *praebent*: medietas *pro* pars decima, et similiter *infra* l. 17—20: medietatem — medietas — medietate *pro* partem decimam — pars decima — parte decima.

†) *Pro* sic quoque — plerosque vero scutis *praebent* V 15. 16: Primam et vicesimam partem unusquisque de his, quos secum in exercitum duxerit, zavis (armis *pro* z. V 16) vel loriceis munitam principi, duci vel comiti presentare studeat. Reliquam vero partem armatam ostendat, id est aliquos cum scutis.

IX, 2, 9. l. 1. tamen *deest* E 1. egritudinem E 2; ab aegritudine *Mad.* fuerit pregravatus V 2. || l. 4. omnium] hominum E 2. progressorum] progressionem V 1. || l. 5. institute E 1. *Pith.* 35 l. 6. quisquis ille est *des.* V 3. comis E 1. gardingus] grandaevus V 16. seu — ingenuus *des.* V 4. l. 7. Gotus] *ita* E 2; Gothus *ceit.* || l. 8. sive] seu E 1. *Pith.* quislibet] *ita* E. V 1. 2; quilibet *ceit.* l. 9. expeditione bellica] *ita* E; expeditionem bellicam *ceit.* || l. 10. hec ipsa V 1. servulorum E 2. V 1. || l. 11. inermis] in armis E 1. appareat] *ita* E. V 1—5; permaneat *Mad.* sic] sicut V 2. l. 13. zabis] zavis E 1. *Pith. Mad.*; zavis V 3. munitam E 1. vero *deest* E 2. V 1. 2. spatibus] *ita* E. 40 V 2; spathibus *ceit.* || l. 15. noviter] nobiliter E 2; nobiliter V 1. 2. forsitan] forsam E 1; forsam *Pith.*; forsitan *ceit.* || l. 18. suorum — servorum *des.* V 4. exercitu E. progressionem] *ita* E 1. V 1; progressionem *ceit.* || l. 19. descripta] *ita* E 2. V 2; descripta E 1. V 1; discussa V 16. || l. 20. inst. adque *discr.*] adque descripta *des.* E 1. *Pith. Mad.*; atque descripta V 1. decimam partem V 2. l. 21. bellica E 1. V 2. secum] secundum E 1. in (*post add. al. m.*), expeditio E 2; in expeditione 45 V 1; in expeditionem V 2. potestate] *ita* E. V 1; potestatem *ceit.*

1) 'Zaba' est loricae species; v. *Ducange, Glossarium s. h. v.* 2) 'Scrama', vox Germanica, significat gladii speciem; v. *Ducange s. h. v.*

IX, 2, 9. *Recc. deest.*

Erv.] reducendum⁺⁺ est, ut, cui hoc idem princeps prelargiri decreverit, in eius subiaceat potestate. Quicumque vero ex palatino officio ita in exercitus expeditione profectus extiterit, ut nec in principali servitio frequens existat, nec in wardia cum reliquis fratribus suis laborem sustineat, noverit se legis huius sententia feriendum; excepto si eum ⁵ manifesta languoris ostensio conprobaverit morbidum. Nam et si quisque exercituum, in eadem bellica expeditione proficiscens, minime ducem aut comitem aut etiam patronum suum secutus fuerit, sed per patrocinia diversorum se dilataverit, ita ut nec in wardia cum seniore suo persistat, nec aliquem publice utilitatis profectum exhibeat, non ei talis profectio ¹⁰ inputanda est, sed superiori ordine, que de vilioribus inferioribusque personis in hac lege decreta sunt, in semetipsum noverit sustinere. His igitur ordinatis atque compositis, restat, ut frenum cupiditati eorum ponamus, quos ad peragenda negotia utilitatis nostre impingimus. Et ideo nullus dux, comes, thiufadus seu quislibet commissos populos regens ¹⁵ accepto beneficio vel qualibet occasione sue pessime voluntatis quemquam ex suis subditis de bellica profectioe dimittat, aut admonitiones ipsas, que fieri debent progressionem¹ exercitus vel inductione armorum, sub ista quasi admonitionis occasione interserat, unde quemquam illorum militare presumat². Nam quisquis talia agens pro his, ut dictum est, ²⁰ causis a quolibet aut oblatum quodcumque perceperit, aut ipse quidquam cuiuscumque exegerit, et quidem si de primatibus palatii fuerit, et illi, a quo tale aliquid accepit, in quadruplum satisfaciatur, et principi pro eo solo, quo se munificare presumpsit, libram⁺⁺⁺ auri solviturum se noverit. Minores^{**} vero persone, ab honore vel dignitate ingenuitatis ²⁵

⁺⁺) Pro reducendum est — noverit sustinere (*infra* l. 12) *praebent* V 15. 16: est reducendum, qualiter id ipsum de hac medietate, quod minus unusquisque secum in exercitum duxerit, cui hoc idem princeps prelargiri decreverit, sui maneat incunctanter arbitrii.

⁺⁺⁺) V 16. 17: triginta auri solidos. 30

^{*}) V 15. 16. 17 et 'ex codice vetustissimo' 18: Minores vero persone et ea, que acceperint, in duplum illis, a quibus sunt ablata vel exacta, restituant, et ipsi L flagella publice verberati suscipiant. Huius

IX, 2, 9. l. 1. reducendus E 1. largire E 1. || l. 3. exercitui E 1. V 3. expeditione] expeditionem E 1. V 2; deest V 3. || l. 4. existat] adsistat E 1. Pith. uardia E 1. V 3. Pith.; guardia cett. ³⁵ l. 6. languoris E 2. et si] ita E; si V 1. 2. Pith. Mad. || l. 7. eandem bellicam expeditionem V 1. 2. || l. 8. comitem aut etiam patronum suum] c. suum aut etiam p. E 1; c. suum aut etiam p. suum Pith. || l. 9. neque E 1. Pith. uardia E 1. V 3. Pith.; guardia cett. || l. 10. utilitati E 1. Pith. non] ita E. V 1. 2; nec cett. || l. 11. imputandum V 2. superiori ordine] ita E 2. V 1. 2, 4; superiorem ordinem E 1; superiorum ordinem V 3. Pith. Mad. || l. 13. igitur] ergo V 2. compositis] ⁴⁰ constitutis V 16. cupiditatis V 1. eorum pon.] eis imponamus V 2. || l. 15. comis E 1. thiufadus] ita E 1. 2; thiuphadus V 1; thiuphadus V 2; tiufadus cett. commissus populo E 2. || l. 16. sue] seu E 1. Pith. voluntatis] voluntatis E 2; voluntatis cett. || l. 17. ex] e E 1; de V 3. Pith. || l. 18. que] quas E 1. V 2. inductione] ita E 2. V 1. 2; indictione E 1. Pith. || l. 19. amonitionis E 2; ammonitionis V 1. occasione] E 2. interserant E 1. || l. 21. perceperit] preceperit E 2. V 1. || l. 22. cui- ⁴⁵ cumque] ita E. V 1; cuiuseumque Mad. et quidem] ita E 1. V 1. 2; equidem E 2. || l. 23. aliquid deest E 1. Pith. || l. 24. quo] qui V 1. 2. solviturum se noverit] ipsa persolvat V 3. solbiturum E 2. l. 33. restituantur V 18. verberati des. V 18.

1) Scribi debuit pro (vel de) progressionem.

2) Haud aperte intelligitur, quid sibi velit haec sententia.

Recc. deest. *Errv.]* private, in potestate sunt principis redigende, ut, quod de eis vel **IX, 2, 9.**
de rebus eorum iudicare elegerit, sue subiaceat modis omnibus potestati.

sane legis edictum ab anno secundo regni nostri ex die kalendarum
Novembrium decernimus valiturum.

5 *Recc. Errv.]* III. TITULUS: DE HIS, QUI AD ECCLESIAM
CONFUGIUNT¹.

- I. Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi armis defensus.
II. Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur.
III. De damno hominem ab ecclesia abstrahentis.
10 IIII. Ut debitor sive reus de ecclesia non abstrahantur, sed que sunt debita
reddant.

Recc. Errv.] I. ANTIQUA. IX, 3, 1.

Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi armis defensus.

Nullus² de ecclesia ausus sit aliquem violenter abstraere, nisi ad ecclesiam
15 confugiens armis se fortasse defensare voluerit³.

Recc. Errv.] II. ANTIQUA. IX, 3, 2.

Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur.

Qui⁴ ad ecclesie porticos confugerit et non deposuerit arma, que tenuit, si
fuerit occisus, percussor in loco sancto nullam fecit iniuriam nec ullam calumniam
20 pertimescat.

IX, 2, 9. l. 1. potestate] ita E 2. V 1. 2; potestatem cett. redigende] religende E 2. || l. 2. indi-
care — potestati] voluerit facere licitum abeat V 3. || l. 4. decrevimus V 18.

TIT. III. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 17. 18. — l. 5. ECCLESIAM R 1. E 2.
l. 6. CONFUGIUNT] ita R. E 2; CONFUGIUM FACIUNT E 1. V 1. 2. 17. 18.

25 Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 7. ecclesiam] ecclesiam, et ita plerumque eccles-
pro eccles- R 1. E 2. abstrahatur R 2. E 2, et similiter saepius. nisi n. def. des. R 2. || l. 8. occidatur
deest R 2. || l. 9. hominum R 2. || l. 10. distraentis E 2. sed] si E 1; et E 2.

IX, 3, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 17). — l. 12. ANTIQUA] ita R 1. V 8.
15. 17; deest R 2. E. V 1—5. || l. 14. de ecclesiam R 2. E 2. abstrahere] ita R 1. E 2; abstrahere alii.
30 l. 15. se] sese V 1. defensare] ita R. E 1. Pith.; defendere cett.

IX, 3, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 17). — l. 16. ANTIQUA] ita R 1. V 3.
8. 15. 17; deest R 2. E. V 1. 2. 4. 5. || l. 17. ad ecclesia R 1. || l. 18. ad ecclesiam p. R 2. E 2.
porticos] ita R. E 2; porticus E 1. V 1. 2. alii. || l. 19. fecit] fecerit E 2; fecisse V 1.

1) Rubrica tituli ad verbum ex Codice Theodosiano IX, 45 recepta est. Cf. cum legibus
85 tituli huius Cod. Theod. IX, 45, 1. 4. 5; Nov. Maior. 11. additamentum: Illud quoque etc.;
L. Baiuv. 1, 7; supra V, 4, 17; VI, 5, 16. 18; v. E. Loening, 'Gesch. d. D. Kirchen-
rechts' I, p. 317 sq.; Dahn, 'Könige' VI², p. 374 sqq. 2) Lex Eurici, ut videtur. Cf.
L. Baiuv. 1, 7, (1): Si culpabilis aliquis confugium ad ecclesiam fecerit, nullus cum vi abs-
trahere ausus sit . . . 3) Cf. Cod. Theod. IX, 45, 4 (= L. Rom. Vis. C. Th. IX, 34, 1).
40 4) Cf. Cod. Theod. l. c. § 3: Hos vero, qui templa cum armis ingredi audent, . . . si
noluerint arma relinquere . . . , armatis, si ita res exegerit, intronmissis, trahendos se abs-
trahendosque esse cognoscant et omnibus casibus esse subdendos. Interpr.: Sane qui ad loca
sancta confugerint, arma, si qua secum portaverint, mox deponant . . . Quod si deponere arma
noluerint . . . , sciant se armatorum viribus extrahendos.

IX, 3, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

De damno hominem ab ecclesiam abstrahentis.

Si¹ quis de altaribus servum suum aut debitorem, non traditum sibi a sacerdote vel ab ecclesie custodibus, violenter abstraxerit, si onestioris loci persona est, ubi primum iudici de eo fuerit relatum, altario, cui iniuriosus fuit, cogatur exolvere 5 solidos C, inferioris loci persona det solidos XXX. Quod si non habuerit, unde conponat, correptus a iudice in conventu C flagella suscipiat. Dominus vero servum, sive creditor debitorem recipiat excusatum.

IX, 3, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Ut debitor sive reus de ecclesia non abstrahantur, sed que sunt 10 debita reddant.

Eos, qui ad ecclesiam vel ad ecclesie porticos confugerint, nullus contingere presumat, sed presbitero vel diacono repetat, ut reformet; et seu debitor sive reus, qui confugerat, si non meretur occidi, apud repetentem ecclesie cultor interveniat, ut ei veniam det, et exoratus indulgeat. Quod² si debitor aliquis ad ecclesiam con- 15 fugerit, eum ecclesia non defendat, sed presbiter aut diaconus debitorem sine dilatione restituat; ita ut ipse, qui debitum repetit, nequaquam cedere aut ligare eum presumat, qui ad ecclesie auxilium decurrit; sed presente presbitero vel diacono constituatur, intra quod tempus ei debitum reformetur. Quia, licet ecclesie inter- ventus religionis contemplatione concedatur, aliena tamen retineri non poterunt. 20

IX, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 16. 17). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 1. 2. 8. 15. 17; *deest* R 2. E 1. V 3. 4. 5. || l. 2. hominis ab ecc. abstr. R 2; hominis ab ecclesia hominem abstr. V 2. ab] abs R 1. ecclesiam R 1. E 2; ecclesia *cott.* distraentis E 2. l. 3. altare V 3. sacerdotem R 2. E 2. || l. 4. abstraxerit] distraxerit *Pith.* onestioris] onestior R 1; onestiores R 2; onesti E 2; honestior V 1; honestioris *cott.* ubi primum] ita R 1. E 2. V 1. 2; *des.* 25 V 3; ut primum *cott.* || l. 5. iudici] ante iudicem V 3. de eo — cui *des.* R 2. relatum] revelatum V 1. 2. 5. 15; intimatum V 16. altari V 2. || l. 6. C] centum R 2. E 1. inferioris] si inferioris R 2; inferior R 1; inferiores E 2. V 1. 2. loci] ita R; vero loci E. V 4. 15. *Pith.*; vero *cott.* persona] persona est R 2; persone E 2. V 1. 2. det] *deest* R 1; dent E 2. V 1. 2. habuerint V 2. conponat] conponant V 2; persolvat E 1. V 3. || l. 7. correpti V 1. 2. in conventu] ita R. E 1; in conventu publice *cott.* suscipiant V 1. 2; capiat V 4. sive] sibi et V 1; sibi sive V 2. || l. 8. creditor debitorem] creditorem *al. m. corr.* creditor debitorem E 2.

IX, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 15. 16. 20). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1. V 8. 15; *deest* R 2. E. V 1. 2. 3. 4. || l. 10. de] ab V 1. 2. abstrahatur V 2. || l. 12. porticos] ita R. E 2. V 3; porticus E 1. V 1. 2. *alii.* || l. 13. sed a presb. V 16. diacone E 2. repetat] repe- 35 tantur, *om.* ut reformet, V 15. 16. debitor seu servus sive reus V 16. || l. 14. confugerit *Pith.* non *deest* V 4. meretur] moretur V 2. 3. ecclesie R 1. cultor] ita R. E 1. V 3. 15. *Pith.*; custos E 2; custos *cott.* || l. 16. defendat] ita R. E 1. V 3. 15. 16. 20. *Pith.*; vindicet *cott.* sed] nec V 3. debitori V 2. || l. 17. dilatione] aliqua excusatione V 16. cedere] concidere R 1. eum aut ligare R 2. || l. 18. qui] quia V 1. 2. ecclesiam V 3. auxilium] ausilium R 2. E 2; *deest* V 3. decu- 40 currit E 1; concurrat V 1; recurrit V 2. || l. 19. intra] ita R. E 1. *Pith.*; infra *cott.* reformet R 2. interventus R 2. || l. 20. contemplationem R 1. aliene E 1. retinere E 1. V 1. 2. poterint E 2. V 2.

1) Cf. *L. Baiuw.* 1, 7, (4). 2) Cf. *Cod. Theod.* IX, 45, 1: Publicos debitores, si confugiendum ad ecclesias crediderint, aut illico extrahi de latebris oportebit etc. Sciat 45 . . . auctoritas tua, neminem debitorum posthac a clericis defendendum . . . ; cf. *ib.* IX, 45, 2.

Recc. Err.] De homicidis autem, maleficis et veneficis in eorum titulis leges sunt **IX, 3, 4.** requirende¹.

IX, 3, 4. l. 1. homicidis] *ita legendum contra meliores codices; homicidiis R. E 2; homicidarum V 1. maleficis] aut m. V 2; maleficiis V 1. veneficis] veneficum V 1; beneficis furtis V 3. leges] 5 lege R 2. E 2. || l. 2. Post requirende sequuntur in V 3 haec: Explicit liber IX. Fls Vamba rex. Incipit liber X.*

1) *Ex legibus antiquis, quae hic allegantur, una solummodo servata est, sc. VI, 5, 18, de interfectoibus proximorum ad ecclesias confugientibus lata. Leges vero VI, 2, 1—4, quae de maleficis et veneficis agunt, neque ad ius asyli ecclesiarum spectant, neque antiquae 10 sunt leges, sed Chindasvindi regis. Antiquae leges, quibus Chindasvindo illas substituit, sententias de maleficis et veneficis ad ecclesias fugientibus continuisse videntur. Lex VI, 5, 16 autem: Si homicida ad ecclesiam confugiat, a Chindasvindo haud dubie antiquiori eiusdem argumenti substituta est. Cf. supra p. 281, n. 1.*

LIBER DECIMUS.

I. TITULUS: DE DIVISIONIBUS ET TERRIS AD PLACITUM DATIS.

- I. Ut valeat semel facta divisio. 5
- II. De non revocanda divisione inter fratres, [etiam si sine scriptura sit facta, solum si id idoneo teste convincat].
- III. Ut, quod a plurimis et a melioribus in divisione est constitutum, a paucis et deterioribus non liceat inmutari.
- IIII. Ut liceat uni heredi respondere, si ab aliquo petitur, et petere, si causa 10 qualicumque compellitur.
- V. Si placitum quis divisionis inrumpat, divisam partem usurpans.
- VI. Si vineam aut domum quis in consortis terra construxerit.
- VII. Si vineam in aliena terra quis plantet, in qua sortem non habet.
- VIII. De divisione terrarum facta inter Gotum adque Romanum. 15
- VIIII. De silvis inter Gotum et Romanum indivisis relictis.
- X. Quod ea, que servus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non poterit.
- XI. Ut, qui terras ad canonem accipit, placitum servet.
- XII. De terris, que definito annorum numero per placitum dantur. 20
- XIII. Si ille, qui ad placitum accipit terras, extendat culturas.
- XIIII. Si inter eum, qui dat et accipit terram aut silvam, contentio oriatur.
- XV. Ut, qui ad excolendum terram accipit, sicut ille, qui terram dedit, ita et iste censum exolvat.

LIB. X. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. — l. 1. DIVISIONIBUS] ET add. E. 25*
V 2. Pith. Mad. ANNORUM] deest V 2. Pith.; ET add. R 2. E 2. V 1. || l. 2. ATQUE R 2. E 1. V.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 6. revocanda R 1. etiam — convincat des. R. l. 7. per idoneum E 2. || l. 8. divisione R 1. et a] et E 1; vel E 2. est — inmutari des. R 2. l. 9. et det.] vel det. E 2. liceat inm.] conveniat aliquatenus inm. E 2. || l. 10. si — petere des. E 2. petitur] ita R 1. E 1; patitur R 2. et — compellitur omisa des. R 2. petere — compellitur abscisa 30 des. R 1. || l. 11. compellitur] et respondere, sicut deest add. E 2. || l. 12. inrumpat] inrumpat R 2. divisam partem] ita E; divisa parte R 1; divisam — usurpans des. R 2. || l. 13. terrā R 2. construxerit] struerit E 1. || l. 14. alienam terram R 2. E 2. sortem al. m. corr. partem R 1. sorte non abet R 2. || l. 15. Gothum E 1. adque] ita R 2. E 2; et R 1; atque E 1. || l. 16. Gothum E 1. || l. 17. Quod] Ut R 2. et excepto E 1. || l. 18. valere] et balere E 2. valere non poterit 35 des. R 2. || l. 19. Ut deest R 2. cannonem R 1. accepit E 2. || l. 20. numerum R 2. || l. 21. accepit E. || l. 22. accepit E 2. contentio oriatur des. R. || l. 23. excolendum] colendum E 1. sicut — exolvat des. R 2; sicut — dedit des. E 2. || l. 24. iste] ste R 1; his per E 2. exolvat deest etiam R 1.

Recc. Erv.] XVI. Ut, si Goti de Romanorum tertiam quippiam tulerint, iudice insistente Romanis cuncta reforment.

XVII. De mancipiorum agnationibus dividendis adque eorum peculiis partiendis et decernendis.

5 XVIII. Ut peculium et peculiarem ad unam intellegentiam habeatur.

XVIII. Si pro acceptis rebus promissio non solvatur.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

X, 1, 1.

Ut valeat semel facta divisio.

Valeat semel facta iusta divisio, et nulla postmodum inmutandi admittatur hoccasio.

10 **Recc. Erv.]**

II. ANTIQUA.

X, 1, 2.

De non revocanda divisione inter fratres, etiam si sine scriptura sit facta, solum si idoneo teste convincat.

Divisione factam inter fratres, etiam si sine scriptura inter eos convenerit, permanere iubemus, dummodo a testibus idoneis conprobetur, et divisio ipsa plenam habeat firmitatem.

15 **Recc. Erv.]**

III. ANTIQUA.

X, 1, 3.

Ut, quod a plurimis et melioribus in divisione est constitutum, a paucis et deterioribus non liceat inmutari.

Si plures fuerint in divisione consortes, quod a multis vel melioribus iuste constitutum est, a paucis vel deterioribus non convenit aliquatenus inmutari.

20 **Recc. Erv.]**

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

X, 1, 4.

Ut liceat uni heredi respondere, si ab aliquo petitur, et petere, si causa qualicumque compellitur.

Cum prisce legis¹ autoritate fuerit constitutum, ut his, qui ad dicendam causam

l. 1. Gothi *E* 1. tertiam] *ita R. E* 2; tertia *E* 1. tulerint] *tollerint R* 1. iudice — reforment
25 *des. R* 2. || l. 3. agnationibus *R* 2. *E* 1. dividendis — decernendis *des. R* 2. peculio *R* 1. || l. 5. peculiarem] *ita R*; peculiarem *E*. intelligentiam *R* 2. *E* 2. habeatur *deest R* 2.

X, 1, 1. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5. 15. 17). — l. 7. ANTIQUA] *ita R* 1. *E* 1. *V* 15. 17. *Pith.*; *deest R* 2. *E* 2. *V* 1. 2. 3. 5. || l. 9. iusta div. facta *V* 2. iusta] *deest R* 2; iusta et
80 *recta V* 15. et] *ut E* 1. *V* 2. *Pith.* nullam *R* 2. *V* 1. postmodum] *in postmodum R* 2. *E. V* 1. 3. in-
mutandis *R* 1. *amittatur R* 1; *videatur V* 5. hoccasio] *ita R*; *deest V* 3; occasio *cett.*

X, 1, 2. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5. 15). — l. 10. ANTIQUA] *ita R* 1. *E* 1. *V* 15;
deest R 2. *E* 2. *V* 1. 2. 3. 5. || l. 11. revocandam *R* 1; removenda *E* 1. etiam si — fratres *des. R* 1.
etiam si] *si deest R* 2. || l. 12. solum si] *ita R* 2. *E* 1; si id solum *V* 2; solum si id *cett.* idoneo
35 *teste] ita R* 2; ideo teste *E* 1; per idoneo teste *E* 2; per idoneum testem *V* 1. 2. convincat] *ita R* 1.
E. Pith.; convincitur *V* 1. 2; convincatur *Mad.* || l. 13. Divisione *R* 2. scripturam *R* 1. conveniat
R 2. || l. 14. a testibus] *ita R* 1. *E*; testibus *cett.* ipsa] *ita R* 1. *E. V* 1. 2. 3. 18. *Pith.*; ista *Mad.*
plenissimam *R* 2.

X, 1, 3. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15). — l. 15. ANTIQUA] *ita R* 1. *V* 15.
Pith.; *deest R* 2. *E. V* 1. 2. 3. 5. || l. 16. pluribus *Pith.* et mel.] vel mel. *E* 2. *V* 1. || l. 17. et det.]
40 vel det. *E* 2. *V* 1. 2. licent] conveniat aliquatenus *E* 2. *V* 5; convenit aliquatenus *V* 1. || l. 18. con-
stituti consortes *V* 3. vel melioribus] *ita R*; vel a melioribus *E. V* 1. 2. 8; et a melioribus *Mad.*
iustum *V* 2. || l. 19. est a] et de *R* 2. vel deterioribus] *ita R. E. V* 1. 2. 5. 8; et det. *Mad.* immutare *V* 1.

X, 1, 4. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 8. 14. 20. — l. 20. FL. — REX *des. E* 2. *V* 1—
5. 8. 20. CHINDASVINDUS] *ita R* 2; CHINDS *R* 1; UNS *E* 1. *Pith.*; RCSTS *V* 14. || l. 21. et
45 respondere *R* 2. *E* 1. *V* 2. si — petere *des. E* 2. *V* 2. alico *R* 2. petitur] *ita R. E. V* 1. 2. *Pith.*;
petatur *alii. Mad.* petere *deest V* 3. || l. 22. compellitur] *compellatur V* 1; et respondere sicut *deest*
add. E 2. *V* 1. 2. || l. 23. autoritate] *ita R*; auctoritate *cett.* nt] et *R* 2. his] *ita R*; is *cett.*

1) *Lex non servata, cui haec substituta est.*

X, 1, 4. *Recc. Erv.*] compellitur, non nisi presente eo, qui rei litigiose consors est, audiatur, satis ex hoc petitorum negotia superflue conspeximus dilatari, cum ad dicendam causam pro sua unusquisque persona sufficiat. Igitur ne callida oppositione causantis, dum excusatio pretenditur pro consorte, tricennalis obviet annositas petitori, providentissima deliberatione sancimus, ut, remota excusatione, consortium tam pro eorum 5 quam pro sua persona qui iudicialiter pro comunibus rebus fuerit adpellatus respondeat. Nec ullum preiudicium consortis absentia, si coheres eius iustissime, seu etiam per comentum aut per ignavia fuerit superatus, incurrat; sed si reparare negotium legaliter intenderit, permittatur. Abrogata denique suprafate legis tam inconvenientis sententia, hoc salubre decretum per universos regni nostri populos omni decernimus reverentia 10 valiturum. Hac similis etiam hordo servabitur, si unus forsitam ex consortibus quemquam crediderit lite pulsandum.

X, 1, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si placitum quis divisionis inrumperit, divisam partem usurpans.

Qui placitum divisionis inruperit et quamlibet partem aliene portionis invaserit, 15 tantum de suo, quantum de alieno occupavit, amittat¹.

X, 1, 6. *Recc. Erv.*]

VI. ANTIQUA EMENDATA.

Si vineam aut domum quis in consortis terram construxerit.

Si² quis domino sciente vel consentiente vineam in consortis terram plantaverit aut domum fecerit, vel certe si ipse, qui vineam plantat vel domum facit, ignoraverit, 20 quod portio sit consortis, dum hoc aut testibus aut iuramento firmaverit, aliud tantum terre paris meriti domino illi, in cuius terra vineam plantavit, restituat, et qui posuit

X, 1, 4. *l. 1. rei deest R 2. rei litigiose] religiose E. V 1. 2. 4. consor R. || l. 2. petitorum] petitorum R 2; peritorum Pith. conspeximus E 2. V 1. 2. ad] aut R 1. || l. 3. suam R. personam R 1. || l. 4. consorte] consortibus V 1. 2. 4; consortes E 2. et tricennalis E 2. obviet] 25 obiciat E 2; obiciatur V 5. petitoris R 2. || l. 5. sancimus] sancimus R 2; sanesimus E 2; sancimus V 1. consortium] comertium R 2. || l. 6. qui] ita R. E 2; is qui cett. comunibus] ita R 1. E 2; comunibus cett. || l. 7. Nec ullum] Nullum R 2; Ne ullum V 1. coheredes R 2. E 1; quoheres E 2. l. 8. comentum] ita R 1. V 1; comentu E 2; comentum R 2. E 1. V 2. per ignavia] ita R 1; ignabia al. m. corr. per ignabia E 2; ignavia V 2; per ignaviam cett. reparare] separare R 2. E. Pith.; parare 30 V 3. || l. 9. suprafate] ita R. E 1. V 1. 2. Pith.; supra facta E 2; supra factae Mad. inconvenientiam] ita R 1. E 2 (ubi sententiam al. m. post add.); inconvenienti sententia V 1. 2; inconvenientis sententia cett. || l. 10. decretum] edictum al. m. corr. decretum E 2. universi R 2. || l. 11. valituri R 2. Hac] ita R; Hec E 2; deest V 1. 2; Ac cett. hordo] ita R; ordo cett. unus] nus R 1. servetur V 1. 2. 5. || l. 12. lite] iterum lite E 2. V 1. 2. 5.*

X, 1, 5. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (15). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 15; deest cett. || l. 15. inrumperit E 2. V 1.*

X, 1, 6. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 13. 15. 16). — l. 17. ANTIQUA EMENDATA] ita R 1; A NOVITA V 4; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 8; ANTIQUA E 2. V 3. 15; des. R 2. E 1. V 1. 2. 5. || l. 18. quis deest R 1. consortes E. terram] ita R. E 1; terra cett. 40 l. 19. domino — consentiente] nesciens vel sciens V 15. 16. sciente] ita R. E 1. Pith.; noxiente E 2; nesciente cett. consentiente] consiente R 2; absente R 3. V 8. terram] ita R 1. 2. E 1; terra R 3. E 2. V. plantavit R 2. || l. 20. fecit R 2. ignoraverit] aut ignoravit E 1. || l. 21. sit consortis] consortis sui sit V 1. 2. aliut] aut V 1. || l. 22. terre] terra R 2.*

1) Poena pervasionis rei alienae ex legibus Romanis sumpta; cf. *Cod. Theod. II, 26, 2 cum* 45 *Interpretatione.* 2) Haec lex, quam imitatur *L. Burg. 31*, et subsequentes spectant ad divisiones terrae inter Romanos et Gothos saeculo V. factas; cf. *Gaupp, 'Ansiedlungen u. Landtheilungen'* p. 394 sqq.; *Dahn, 'Könige' VI², p. 55 sqq.*; *H. Brunner, 'D. Rechtsgesch.' I, p. 67.*

Recc. Erv.] vineam securus obtineat. Si vero domino contradicente plantaverit, iuste **X, 1, 6.** perdat, qui rem alienam domino contradicente plantavit. Similis etiam et de edificiis forma servetur¹.

Recc. desunt. *Erv.*] Hoc tamen adicimus, ut, si quicumque alteri terram vendiderit
5 aut donaverit sive commutatam acceperit, que tamen repperiatur quan-
doquidem non eius iuris fuisse, qui dedit, si ille, qui terram ipsam
acceperit, in eadem terra domum edificaverit aut vineam plantaverit
sive oliveta, horta vel pomeria fecerit, sive etiam si quid utilitatis ibi
10 aut laboris adiecerit, et dominus terre illius, cui terra ipsa debita fortasse
manebat, callidum se servans contestari noluit, aut fortasse longe com-
manens id ipsum aut nescierit aut contestari neglexerit, ut in postmodum
laboratum ibi auferre aliquid possit: dum hoc ipse, cuius eandem terram
esse patuerit, coram iudice propulsaverit, ab auctore, qui terram ipsam
15 iniuste alteri dedit, alteram et similem terram in duplo recipiat; et ille,
qui in eadem terra labores suos exercuit, id, quod laboravit, nullo
modo perdat.

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

X, 1, 7.

Si vineam in aliena terra quis plantet, in qua sortem non habet.

Qui vineam in alieni fundi territorio, in quo ipse consors non est, sine per-
20 missione domini, sive per vim aut forsitan domino nescientem vel absente, planta-
verit, etiam si ei contradictum non fuerit, vineam, quam plantavit, amittat; quia
sufficere ei debet, quod ad duplicationem rei non addicitur, qui aliena pervasisse
dinoscitur.

Recc. Erv.]

VIII. ANTIQUA.

X, 1, 8.

De divisione terrarum facta inter Gotum adque Romanum.

Divisio² inter Gotum et Romanum facta de portione terrarum sive silvarum

X, 1, 6. *l. 1.* obtineat] possident *R 2. E 2. V 1. 2. 15.* iuste p.] iuste quod plantavit amittat
V 16; iuste eam perdat *Mad.* || *l. 2.* dom. contradicente] d. nesciente *R 1;* contra domino eunte
V 3; d. contruente *V 15.* *Lind.* plantabit *R 2. E 2;* plantaverit *E 1.* et deest *Pith.* || *l. 4.* Hoc
30 tamen et reliqua des. *R 1. 2. 3.* tamen] tantum *E 2.* si deest *V 1. 2.* alteri] alterius *V 1.* || *l. 5.* com-
mutatam acceperit] ita *E 2. V 1. 2. 3. 13. 15. 16. Pith.;* commutatam acceperit *E 1;* commutaverit *Mad.*
l. 6. ille] ipse *V 2.* || *l. 7.* terra] terram *E 2. V 1.* complantaverit *V 2. 5.* || *l. 8.* horta] ita *E. Pith.*
in textu; hortum *V 3. Mad.;* ortos *V 1;* hortos *V 2. Pith. in margine.* vel] aut *E 2. V 1. 2.* pomeria]
ita *E 1. V 1. 2. Pith. in margine;* pomaria *cell.* si quid] quicquid *V 1. 2.* utilitatis ibi] utilitate sibi
35 *E 2.* || *l. 9.* adiecerit] exercuerit *V 15. 16.* || *l. 10.* contestare *E 2. V 2.* noluit] ita *E. V 1. 2;*
noluerit *cell.* || *l. 11.* ipsum] ipsut *E 2.* contestare *E 2.* neglexerit] ita *E. V 1—5. 15. 16;* noluerit
Mad. posmodum *E 2.* || *l. 12.* ibi] ubi *E 2;* sibi *V 1. 2.* auferri *V 1. 2.* eadem terra *V 1. 2.*
l. 13. prop. coram iud. *V 2.* auctore] actorem *E 2.* || *l. 14.* similem *E 1.* dupplum *E 2.* recipiat]
restituat *V 3. 15. 16.* || *l. 15.* qui in eadem terra] qui terram *E 2;* qui plantat vineam et in terra
40 *V 15. 16.* exercuit] si (*om. V 4*) interdictum non fuerit *add. V 4. 8.* id deest *E 2.*

X, 1, 7. *Codd.* *R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15. 16. 17. 18).* — *l. 17.* ANTIQUA] ita *R 1.*
V 3; deest *R 2. E. V 1. 2. 5.* || *l. 18.* alienam terram *E 2.* plantaverit *Pith.* sortem] consortem *R 2;*
ipse sortem *V 2.* || *l. 19.* Qui] Quis *V 1;* Si quis *V 2.* alieni] alio *E 2.* fundi] fundus *R 2.* territorio
E 1. quo] qua *V 1.* non deest *R 2.* || *l. 20.* forsitan *R 2. E 2.* nescientem] ita *R 1. E 2;* nesciente *cell.*
45 vel abs. des. *R 2.* absentem *E 2.* || *l. 21.* etiam si] sive etiam *R 2.* ei deest *V 2.* qui] quia *V 1. 2.*
l. 22. duplicatione *R 1;* duplicationem *R 2. 3;* duplum *V 5.* pervasisse] ita *R. E. V 1—5. 15—18. Pith.;*
praevaricare *Mad.* || *l. 23.* dinoscitur] cognoscitur *V 1. 2. 5. 17. 18.*

X, 1, 8. *Codd.* *R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15. 17. 18).* — *l. 24.* ANTIQUA] ita *R 1;* deest
R 2. E. V 1. 2. 3. 5; NOVA LEX *V 15.* || *l. 25.* Goth- pro Got- hic et infra *E 1. V 1.* adque] et
50 *E 1. Pith.* || *l. 26.* de portione] duplicatione *R 2.*

1) Cf. *M. Wolff*, 'Der Bau auf fremdem Boden' p. 13 sq.

2) Cf. *Gaupp l. c. p. 397.*

X, 1, 8. *Recc. Err.*] nulla ratione turbetur, si tamen probatur celebrata divisio, ne de duabus partibus Goti aliquid sibi Romanus presumat aut vindicet, aut de tertia Romani Gotus sibi aliquid audeat usurpare aut vindicare, nisi quod a nostra forsitan ei fuerit largitate donatum. Sed quod a parentibus vel a vicinis divisum est, posteritas inmutare non temtet. 5

X, 1, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De silvis inter Gotum et Romanum indivisis relictis.

De¹ silvis, que indivise forsitan residerunt, sive Gotus sive Romanus sibi eas adsumserit, fecerit fortasse culturas, statuimus, ut, si adhuc silva superest, unde paris meriti terra eius, cui debetur, portioni debeat compensari, silvam accipere non recuset. 10
Si autem paris meriti, que compensetur, silva non fuerit, quod ad culturam excisum est dividatur.

X, 1, 10. *Recc. Err.*]

X. ANTIQUA.

Quod ea, que servus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non poterit. 15

Quidquid² servus domino non iubente dividerit vel fecerit, excepto quod lex permittit³, firmum non esse iubemus, si id dominus servi noluerit custodire.

X, 1, 11. *Recc. Err.*]

XI. ANTIQUA.

Ut, qui terras ad canonem accipit, placitum servet.

Terras⁴, que ad placitum canonis date sunt, quicumque suscepit, ipse possideat 20
et canonem domino singulis annis, qui fuerit definitus, exolvat; quia placitum non potest inrumpi. Quod si canonem constitutum singulis annis implere neglexerit, terras dominus post suo iure defendat; quia sua culpa beneficium, quod fuerat consecutus, amittit, qui placitum non implese convincitur.

X, 1, 8. *l. 1.* probatur *deest* *F 2.* celebrata] celata *V 3.* divisio ne] divisione *R*; dibisio 25
(ne om.) *E 2*; divisio nec *E 1. V.* || *l. 2.* sibi *deest* *R 1.* presumat aut vindicet] presumat usurpare
aut vindicare *V 15.* de *deest* *R 2.* || *l. 3.* audeat] presumat *R 2.* a nostra] de nostra *E 1. Pith.*;
dns *R 2*; nostra *V 3.* forsitan *R 2. E 2.* || *l. 4.* a vicinis] *ita* *R 1. E 1*; a *deest* *cell.* divisum] ad
usum *E 2.* || *l. 5.* temtet] *ita* *R 1. E 2*; temptet *E 1. V 1*; tentet *alii.*

X, 1, 9. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 13. 15. 16. 18).* — *l. 6.* ANTIQUA] *ita* 30
R 1. V 3. 15; *deest* *R 2. E. V 1. 5.* || *l. 7.* Goth- pro Got- hic et infra *E 1. V 1.* || *l. 8.* indivise] in-
divisis *E 2*; indivisis et *R 2.* residerunt] *ita* *R 1. 2. E. V 3*; recidere *R 3*; resederunt *V 17. Pith.*;
residuae erunt *V 13. 15. 16*; restiterunt *V 1. 2. Mad.* sive — sive] seu — seu *R 2. E 1*; seu — sive
E 2. V 2; si seu — sive *V 16.* ens] ea *R 2.* || *l. 9.* adsumserit] *ita* *R 1. 2*; presumerint et *E 2.*
V 1. 5; presumerit et *V 2. 18*; adsumserit et *cell.* fecerint *V 1. 5.* || *l. 10.* terra — meriti *des. R 2.* 35
terram — compensare *E 2. V 1. 2.* || *l. 11.* que] qui *E 2.* compensatur *E.* quod] hoc quod *V 1. 2.*
excisum] *ita* *R*; exisum *E 2*; scissum *E 1. V 1. 2*; seisum *Mad.*

X, 1, 10. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15).* — *l. 13.* ANTIQUA] *ita* *R 1. V 15*; *deest*
cell. || *l. 14.* que] quod *E*; *deest* *V 2.* || *l. 15.* poterit] potest *R 1*; poterunt *V 2.* || *l. 16.* dividerit]
ita *R 1. 2*; dividerit *R 3. E. V.* || *l. 17.* permittit] iubet *V 1. 2*; iubet permitti *E 2*; iubet et permittit 40
V 4; iubet permittit *V 5.*

X, 1, 11. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15. 16. 17).* — *l. 18.* ANTIQUA] *ita* *R 1.*
V 15. 17; *deest* *cell.* || *l. 19.* Ut *deest* *R 2. E 1.* accipit] *ita* *R 1. E 1. V 1. 2*; acceperit *E 2*; accepit
cell. || *l. 22.* potest] *ita* *R 1. V 5. 15. 16*; potest, ut videtur, corr. oportet *E 2*; oportet *R 3. E 1. V 1.*
cell. canonem const.] annonas constitutas *V 15. 16.* neglexerit] *ita* *R*; neglexerit *cell.* || *l. 23.* post] 45
ita *R 1. 2. V 3*; pro *R 3. cell.* consecutus *V 1.* || *l. 24.* amittat *V 1.* implevisse *V 1.*

1) Cf. *L. Burg.* 13. 54, 2; 67; *Gaupp l. c.* p. 398. 2) Cf. *II*, 5, 5. 3) Cf. *V*, 4, 13; 7, 16. 4) Cf. *de hac lege et subsequentibus Dahn, 'Studien'* p. 105 et formulas epistularum precariarum collectionis Visigothicae nr. 36, 37, *J.L. Form.* p. 591. *Supplementum praebet X, 1, 19.*

Recc. Erv.]

XII. ANTIQUA.

X, 1, 12.

De terris, que definito annorum numero per placitum dantur.

Si per precariam epistulam certus annorum numerus fuerit comprehensus¹, ita ut ille, qui susceperat, terras post quodcumque tempus domino reformaret, iuxta conditione placiti terram restituere non moretur.

Recc. Erv.]

XIII. ANTIQUA.

X, 1, 13.

Si ille, qui ad placitum accepit terras, extendat culturas.

Qui ad placitum terras suscipit, hoc tantum teneat, quod eum terrarum dominus habere permiserit, et amplius non presumat. Quod si culturas suas longius extendisse cognoscitur et sibi alios ad excolendos agros forte coniunxerit, aut plures filii vel nepotes in loci ipsius habitatione subcreverint, aut campos, quos ei dominus terre non prestiterat, occupaverit, aut silvam, que ei data non fuerat, propter excolendos agros aut conclusos aut facienda forsitan prata succiderit: quidquid amplius usurpavit, quam ei prestitum probatur, amittat, et in domini consistat arbitrio, utrum canon addatur, han hoc, quod non prestitit, dominus ipse possideat. Quod si tantummodo alicui ager sit datus, et data

<i>Recc.]</i> silva non fuerit, sine iussu domini nihil de silva qui agrum suscepit usurpet.	<i>Erv.]</i> silva vel campus non fuerit, sine iussu domini nihil de silva vel campo qui agrum suscepit usurpet.
--	--

Recc. Erv.]

XIII. ANTIQUA.

X, 1, 14.

Si inter eum, qui dat et accipit terram aut silvam, contentio oriatur.

Si² inter eum, qui accipit terras vel silvas, et qui prestitit, de spatio, unde prestiterit, fuerit orta contentio, tunc, si superest ipse, qui prestitit, aut, si certe

X, 1, 12. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (15. 16). — L 1. ANTIQUA] ita R 1. V 15; *deest* R 2. E. V 1. 2. 3. || L 2. definitio V 1. dantur] servet R 1. || L 4. susceperat R 1. reformaret] ita R 1. 3. E 1. V 2. 15. 16; reformare R 2; reformet *cett.* || L 5. terram] terras R 2. 3. E. V 1; tentis V 2; qui accepit *add. Mad.*

X, 1, 13. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 13. 14. 15. 16). — L 6. ANTIQUA] ita R 1. V 15; NOVITA V 4; NOVITER EMENDATA V 8; *deest cett.* || L 7. accepit R 1. V 2; acceperit R 2. et ext. V 1. || L 8. terram R 3. V 1. suscipit R 1; susceperit E 2. V 1. || L 9. permiserat E 1; permittit E 2. V 1. 2. culturas suas] ita R. E. V 1—5. 8. 15. 16; terras culturae *Mad.* || L 10. coniunxerit] ita R 2. 3. E 1. V 13. 14. *Pith.*; coniunxerit R 1; conduxerit *cett.* filios V 2. || L 11. in loco R 1. subcreverint] ita R 1. *Mad.*; successerint R 2. E. V 1—5. 8; susceperit R 3. aut] et aut V 2. || L 12. prestiterit V 2. data] donata R 1; datum V 1. agros aut conclusos] agros concludendos V 1. 5; vel concludendos agros V 2. || L 13. succederit R 2; successerint E 2. usurpaverit V 2. L 14. probatur] fuerat V 1. 2. 4. 5. 16. arbitrium R 1. addatur] atatur R 1; *deest* V 3. || L 15. han hoc] ita R 1; hanc hoc R 2. E 2; an hoc *cett.* non] dominus E 1; domino *Pith.* Quod si] ita R. E 1. V 2. *Pith.*; Si *cett.* || L 16. ager sit datus] agros insistat E 2. || L 17. silva — usurpet (*col. 1*) R. silva — usurpet (*col. 2*) E. V 1. 2. || L 18. vel de campo V 1. || L 19. suscepit] cepit *Pith.*

X, 1, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 15. 16). — L 20. ANTIQUA] ita R 1. V 15; FLS RCDS REX V 1; FLS GLS RC REX V 2; FLS RCS REX V 8; FLS GLS REX V 4; *deest* R 2. E. V 3. || L 21. dat] det V 1. || L 22. accipit] acceperit R 2; dat et accipit E 2. V 2. 3. vel] ita R. E. V 2; aut *alii.* de spatio] de ispatio R 1; de eo spatio R 3; det spatium E 2. V 2; de spacium V 1. || L 23. et si fuerit E 2. superest] ita R. E. V 2; suprestis est V 3; superstis est *cett.*

1) In formulis precariarum p. 386, n. 4 allegatis certus annorum numerus non comprehenditur. 2) V. interpretationem legis huius, quam dedit Aug. Meitzen, 'Volkshufe u. Königshufe' (extractum ex 'Festgabe für G. Hanssen zum 31. Mai 1889') p. 17 sqq., et Dahn, 'Könige' VI², p. 56.

X, 1, 14. *Recc. Err.*] mortuus fuerit, eius heredes probeant sacramenta, quod non amplius autor eorum dederit, quam ipsi designanter ostendant. Et sic, postea quam iuraverint, presentibus testibus ei, que observentur, signa constituent, ut pro ea re deinceps nulla accedat causatio. Si vero consortes eius non dignentur iurare aut forte noluerint vel aliquam dubietatem habuerint, quantum vel ipsi dederint vel antecessores eorum, ipsi, ⁵ ut animas suas non condemnent, nec sacramentum prestant, sed ad tota aratra ¹ quantum ipsi vel parentes eorum in sua sorte susceperant, per singula aratra quinquagenos aripennes ² dare faciant, ea tamen conditione, ut, quantum occupatum habuerint vel cultum, mixti ³ quinquaginta aripennes concludant. Nec plus, quam eisdem mensuratum fuerit aut ostensum, nisi terrarum dominus forte prestiterit, ¹⁰ audeant usurpare. Quod vero amplius usurpaverint, in duplum reddant invasa.

X, 1, 15. *Recc. Err.*]

XV. ANTIQUA.

Ut, qui ad excolendum terram accipit, sicut ille, qui terram dedit, ita et iste censum exolvat.

Qui ⁴ accolam in terra sua susceperit, et postmodum contingat, ut ille, qui ¹⁵ susceperat, cuicumque tertiam reddat, similiter sentiant et illi, qui suscepti sunt, sicut et patroni eorum, qualiter unumquemque contigerit.

X, 1, 14. l. 1. sacramenta] ita R 1. E 1. V 1. 2. Pith.; sacramentum cett. autor] ita R 1; deest E 2; auctor cett. || l. 2. ipsi designanter ostendant] prosignator ostendit E 2. ostendant] ita R 1; ostendunt cett. || l. 3. ei] ita R. E. V 1. 2. 3; eis Pith.; deest Mad. observantur V 2. et signa V 1. 20 l. 4. accedat V 2. consortes eius] constanter al. n. corr. consortes eius E 2. eius] aut add. E 1. V. dignantur V 2. vel] ita R. E. V 1; aut Mad. || l. 5. quantum] vel quantum V 2; quam R 2. l. 6. ut] aut E; aut corr. ut V 2. nec] per R 1. ad] ita R. E. V 2. 4; deest V 1. 3. Mad. || l. 7. in suam sortem E 2. V 1. per singula aratra] pro singulis aratris V 16; des. V 5. || l. 8. aripennes dari V 1. faciant] debent E 1. Pith. conditione] ratione R 3. V 3. || l. 9. culti V 2. mixti] ita R 1. 2. 25 E 2. V 1. 3. 4; mixtum V 2; seu mixtum R 3; mixti E 1; mixtu Pith.; nisi Lind.; iuxta sine ulla varia lectione Mad. || l. 10. in eisdem Pith. ostensum R 2. E 2. V 1. aut] ad V 1.

X, 1, 15. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15. 16. 18). — l. 12. ANTIQUA] ita R 1. V 15; FLS VAMBA V 3; deest cett. || l. 13. Ut deest R 1. E 1. excolendam E 1. V 1; colendam Pith. accipit] accepit E 2; suscipit E 1. V 1. 2; suscipiat V 3. || l. 14. iste deest Pith. censum] consensus 30 R 2. || l. 15. accolam in] agricolam in V 16; ad excolendam E 2; ad excolendum V 1. 2. terram E. V 2. sua] suam E 1; deest E 2. V 1. 2. susceperit] accepit V 2. || l. 16. tertiam] tertium E 1; terram V 16. 18. similiter — sunt des. E 1. Pith. sentiant] ita R 1. 3. E 2. V 1. 2. 3. 5. 8. 15. 16. 18; sententiant R 2; sint Mad. illi] hii V 2. || l. 17. contingerit E 2. V 1. 2.

1) Aratrum, maior agri mensura (*Thesaurus linguae Latinae II, col. 400: 'modulus agri 35 culti'*). Cum de unoquoque patroni aratro 50 semiugera colono deputentur, 50 iugera unum aratrum, aequale fere manso nostro ('Hufe'), effecisse videntur. 2) Aripennis h. l. est semiugerum. Cf. *Isidori Origines XV, 15, 4: Actus quadratus undique finitur pedibus centum viginti. Hunc Baetici arapennem (sic!) vocant; 5: Actus duplicatus ingerum facit . . . Ingerum autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti. Cf. p. 342, n. 2.* 3) Mixti vocantur aripennes, quippe qui tam ex terra culta, quam ex terra inculta sumantur. 4) Rubrica neglecta textus ita est interpretandus: Si Gothus, praeter alias terras etiam tertiam Romani cuiusdam tenens (cf. c. 16), accolam suscepit eique aliquam partem possessionis suae excolendam concessit, postea autem tertiam Romano restituere cogitur, non solum de terris, quas liberis tenuit patronus, sed etiam pro portione de eis, quas accolae concessit excolendas, tertia 45 reddi debet. Similiter legem intelligunt etiam Gaupp l. c. p. 405 sq. et R. Sallières, 'De l'établissement des Burgundes (Extrait de la revue Bourguignonne de l'enseignement supérieur a. 1891)' p. 74 sqq. 80 sq. Dubitat A. Helfferich, 'Westgothen-Recht' p. 109 sq. propter rubricam, quae tertiam pro censu accipit. Equidem vero opinor auctorem rubricae *Recessvindianae* errasse.

Recc. Err.]

XVI. ANTIQUA.

X, 1, 16.

Ut, si Goti de Romanorum tertiam quippiam tulerint, iudice insistente Romanis cuncta reforment.

Iudices¹ singularum civitatum, vilici adque prepositi tertias Romanorum ab illis, qui occupatas tenent, auferant et Romanis sua exactione sine aliqua dilatione restituant, ut nihil fisco debeat deperire; si tamen eos quinquaginta annorum numerus aut tempus non excluserit².

Recc. Err.]

XVII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

X, 1, 17.

De mancipiorum agnationibus dividendis adque eorum peculiis parciendis et decernendis.

Providentissime iustique iuris est, ut formam inveterate censure, que ab equitatis ratione dissentit, novellis etiam sanctionibus emendemus, nec inmerito prius nascendi causas nos expedit arbitrari et ita demum legem ponere nascituris. Si enim filius ab utroque parente gignitur et creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat geneticis, qui sine patre nullatenus potuit procreari? Hac rationabiliter nature lege compellimur agnationem ancille, que servo alieno coniuncta peperit, inter utrosque dominos equaliter dividendam³. Quod si unus tantum filius ab eisdem parentibus fuerit procreatus, quoniam ambobus dominis modo placito non poterit deservire, hisdem filius aput matrem usque ad etatis annum duodecimum edocetur, donec etas eius in exercendis laboribus ferre servitium pubertatis incipiat. Post hec autem dominus ancille domino servi, cui hec ancilla coniuncta est, pretium ex medietate persolvat, quantum hisdem filius a bonis hominibus valere fuerit estimatus. Similis forma servetur et de ceteris filiis, qui in pari numero fuerint procreati. Peculium vero mobilis rei, quod servus et ancilla profligaverint sub contubernio constituti, utrique

25 X, 1, 16. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5. 8. 15. 16). — L 1. ANTIQUA] *ita* R 1. V 15; *des.* R 2. E. V 1. 2. 3. 4. || L 2. Gothi E 1. V 1. tertiam] *ita* R 1. E 2; *terciis* V 2; *tertina* *cell.* tulerint R 1. || L 4. Iudices] Iudices, *al. m. post superser.* insistente E 2; *Insistente* iudice V 4. vilici] *ita* R. E; villarum prepositi V 16; villici *cell.* tertias] *ita* R 2. E. V 1. 2. 15. *Pith.*; *tertina* R 1; *tertiam* R 3; *terras* *Mad.* || L 5. Romani R 1. exactione] *ita* R 1. E 1. 2 (*man. m.*). V 1. 2. 8. 15. 16. *Pith.*; *exactione* R 2; *exactione* E 2 (*man. al.*). *Mad.* *dilatione*] *excusatione* V 4. || L 6. deperire *deest* V 1; *reperire* V 3. numerus aut *des.* V 2. || L 7. excluserat V 2.

X, 1, 17. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15. 16). — L 8. FL. — REX] NOVITA V 4; NOVA V 8; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; *des.* E 2. V 1. 3. 16. FL.] GLO *add.* *sed eras.* R 2. CHIND.] CHINDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2; CIN E 1. || L 9. agnationibus E. *Pith.* 35 L 11. Providentissime] *ita* R 1. 2; *Providentissimi* R 3. E. V. forma E 2. V 1. 2. || L 12. sanctionibus] *logibus* V 16. || L 13. nos] *non* R 1; *deest* R 3. V 3. *Pith.* nascituris] *scaturis* V 2. || L 14. utraque E. ad] a R 1. || L 15. geneticis E 2. V. Hac] *Ac* V 2. || L 16. compellimus V 1. agnationem] *ita* R 2. V 2. 3; *agnatione* R 1; *agnationem* E. V 1. *Pith.* iuncta *Pith.* pepererit R 3. E 1. *Pith.* L 17. dividendum V 1; *dividant* E 2. V 3. || L 18. potuerit V 1. 2. hisdem] *ita* R 1. E 2; *iste* E 1. 40 *Pith.*; *isdem* V 1. 2; *sed* R 2; *idem* *cell.* || L 19. etates annorum E 2; *etatem* annorum V 1. 2. edocetur] *ita* R 2. E 2; *adocetur* R 1; *edocetur* R 3. *Pith.*; *educetur* *cell.* || L 20. Post hec] *Post ea* R 2; *Post hoc* R 3. || L 21. cui] *cuius* E 1. V 2. || L 22. hisdem] *isdem* E 1. V 1. hominibus] *omnibus* R 2. V 2. *ostimatus* R 2. E 2. V 1. 2. || L 24. contubernio] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 5; *uno cont.* *Mad.* utrique domino] *ad utrosque dominos* *Pith.* utrisque R 3. E 1; *utrisque* E 2. V 1.

45 1) *Lex haud dubie Euriciana.* 2) *Cf.* X, 2, 1. 3) *Rationem liberorum inter patris et matris dominos dividendorum Chindasvindus fortasse a Romanis recepit; cf. Iust. Nov. 156, c. 1. 162, c. 3; II. Brunner, 'Zeugen- u. Inquisitionsbeweis' p. 83, n. 3. Modus divisionis legis nostrae magis cum iure novellarum quam cum iure anteiustiniaco convenit; cf. Cod. Theod. V, 10, 1; Nov. Valent. III. 34, § 19; Ed. Theoder. c. 67.*

X, 1, 17. *Recc. Erv.* domino decernimus pertinendum. Sane si in fundum alterius domini, ad cuius iura idem servus vel ancilla non pertinent, preter edificium agrumque vel aliquid, quod esse possit immobile, a servis talibus in re mobili fuerit conquisitum, non aliter quam agnationem rem huiuscemodi equaliter eorum domini sibi debeant vindicare. Quod si unus ex his dominis contubernia famulorum fuerit conatus in-
rumpere, statim eos separare non differat, ea tamen condicione servata, ut, postquam ad dominorum cognitionem contubernia servorum pervenerint, si eos in hoc dominorum voluntas perseverare noluerit, infra anni spatium ipsut contubernium resolvere non morentur. Ceterum si hoc rationabile tempus, quod hac lege indultum est, neclegentia dominorum excesserit, quidquid post expletum annum fuerit procreatum, utriusque domini
equaliter inter se sexus, numeri vel etatis contropatione noverint dividendum. Quod si supra annum tempus excesserit, et hoc unus dominus vel ambo nescierint, quodcumque nasci potuerit, similiter in divisionis equali portione manebit.

X, 1, 18. *Recc. Erv.* XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut peculium et peculiare ad unam intellegentiam habeatur. 15

Sepe contentionis acie improbos vidimus sinceram intellegentiam desecare, que ut repelli possit, compendio brevitatis uti sic convenit. Omnis ergo res, que mobilis immobilisque consistit, cuiuscumque fuerit generis sive forme, an peculii, an peculiaris nomen habuerit¹, unius intellegentie vim evidentiamque obtineat, ut ex hoc omnis de mobilibus immobilibusque rebus intentio conquiescat. 20

X, 1, 19. *Recc. Erv.* XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si pro acceptis rebus promissio non solvatur.

Si² quis terram, vineam aut aliquam rem aliam pro decimis vel quibuslibet commodis prestationibusque reddendis per scripturam aut quamecumque definitionem

X, 1, 17. *l. 1.* dominis *R 3. E 1.* fundo *R 3. V 1. 2.* ad cuius] alicuius *V 1.* || *l. 2.* iura] 25 iuram *R 1;* iure *E 1;* ius *Pith.* isdem *E 1.* || *l. 3.* aliquid quod] quidquid *R 2;* aliud quod *Pith.* immobilem *R 1.* || *l. 4.* agnationem] agnatione *R 1;* agnitionem *E 2;* actione *V 3.* debent *V 2.* *l. 5.* vindicare *V 1.* huius *R 1.* his] eis *E 2.* || *l. 6.* differant *E 2. V 1. 2.* || *l. 7.* ad dominorum cognitionem] a dominorum cognitione *R 1.* || *l. 8.* ispatium *R 1.* ipsut] ita *R 1. 2. E 2;* ipsum *cell.* resolvere] persolvere *V 1. 5;* persolvere *al. m. corr.* resolvere *E 2.* || *l. 9.* moretur *R 2.* hac] hec *R 1.* 30 neclegentia] ita *R 1;* neclegentia *R 2;* neglegentia *E 2;* negligentia *alii.* || *l. 10.* excesserit] excusserit *V 2.* ex his quicquid *V 1. 2.* prolatum vel procreatum *V 5.* utriusque] utriusque *E 2. V 1.* || *l. 11.* inter se *des. R 2. E 1. V 3. Pith.* numeri vel etatis *des. V 1.* || *l. 12.* supra] ita *R 1. E 2;* super *cell.* *l. 13.* divisi[onis equali portione] unciis inclusa absceisa *des. R 1.* divisione *V 1.*

X, 1, 18. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15. 16).* — *l. 14.* FL. — REX] AN- 35 TIQUA *V 15;* *des. E 2. V 3. 16.* FL. *deest V 2.* GLOR. *deest V 1. 2. 5.* RECC.] RECØDS *R 1;* RECESSVINTHUS *R 2;* REC *E 1;* RCDS *V 1. 5;* RCS *V 2;* R *V 4.* || *l. 15.* intellegentiam] ita *R. E 1;* intelligentiam *alii;* et similiter *infra.* || *l. 16.* contentionis] contemptiois *E 1;* contemnens *corr.* contentiones *E 2;* intentionis *V 3. 15. 16.* acie] aciem *R 3;* apice *Mad.* videmus *R 2. E 2. V 2.* desecare] de secularo *R 1;* deserere *Pith.* || *l. 17.* repelli] ita *R 1. E 2. V 1. 2;* refelli *cell.* uti] ut *E 1.* 40 sic] si *R 1. E 1;* *deest Pith.* || *l. 18.* an — an] ita *R. E. V 1. 2. Pith.;* aut — aut *Mad.* || *l. 20.* rebus *deest E 1. Pith.* intentio] contentio *V 16.*

X, 1, 19. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15. 16).* — *l. 21.* FL. — REX] ANTIQUA *V 15;* *des. E 2. V 3.* GLOR. *deest V 1.* RECC.] RECØDS *R 1;* RECCSTHUS *R 2;* REC *E 1;* RUDS *V 5;* CHDS *V 1;* CHNDS *V 2;* CHS *V 8.* || *l. 24.* reddendis] retentis *R 1.* quacumque *R 2.* 45

1) *Cf. Form. Visig. nr. 6, LL. Form. p. 578: cunctoque peculio vel peculiare vestro.*

2) *Hanc legem novellam Reccessvindus ad antiquam X, 1, 11 supplendam tulit.*

Recc. Erv.] ita ab alio acceperit possidendam, ut ille, qui dat, sic sub alicuius exolu- **X, 1, 19.**
tionis debito det, ne videatur ius rei sue amittere voluisse, quidquid debet, qui rem
accepit, etiam sine sollicitudinem domini ipse sollicitus reddat. Nam quamvis consue-
tudo vel promissio exoluta non fuerit, de rebus suis pars domini excludi non poterit,
5 quia non voluntate istius, qui dedit, sed fraude illius, qui rem accepit, videtur com-
motio rei domino commoveri. Si vero ille, qui rem accepit, consuetudinem aut pro-
missionem differet adimplere, quodcumque de promisso vel consueto debet, rei domino
in duplum exolvat. Nam si ita reddere promissum aut consuetum dissimulet, ut
dominum rei legum tempus excludat, usque ad quinquaginta annos rem cum aumento
10 solius laboris, quod ille fecit, amittat.

Recc. Erv.] II. TITULUS: DE QUINQUAGENARII ET TRICENNALIS
TEMPORIS INTENTIONE.

- I. Ne post L annos sortes Gotice vel Romane amplius repetantur.
II. Ne mancipia fugitiva post L annos ad servitium revocentur.
15 III. Ut omnes cause tricennium concludantur.
III. Ut exceptis fiscalibus servis tricennale tempus valeat in omnibus causis.
V. De interruptione tricennii.
VI. Ne tricennale tempus impediatur religatis.

Recc. Erv.] I. ANTIQUA.

X, 2, 1.

20 Ne post L annos sortes Gotice vel Romane amplius repetantur.

Cod. Eur. 277. [Sortes Gotice et tertia Romanorum, que intra L annos non fuerint revocate, nullo
modo repetantur].

X, 1, 19. l. 1. exolutionis] executionis E 2. V 1. 2; executoris V 4. || l. 2. debito] debitum
R 2; devita E 2. ius rei sue] ita R 1. V 1. 2; iure sue E 2; huius rei sue R 2. E 1; huius rei sue
25 usum Pith. quidquid] sed q. E 1. Pith. || l. 3. accepit] ita R. E; accipit cett. sollicitudinem]
ita R. E 2; sollicitudine cett. sollicite E 1. || l. 4. suas R 1. || l. 5. rem deest R 1. videtur —
accepit des. V 1. videtur] ita R. E. V 2. 3. 8; videatur Mad. commotio] contentio V 2. 4. 5. 8; com-
motio al. m. corr. contentio E 2; conscio V 3. || l. 6. Sin V 2. || l. 7. differet] ita R 1; differat cett.
promissio] promissione R 2. V 15. 16; promissio E 2. V 1. consueto] consuetudo E 2; constituto E 1.
30 Pith.; consuetudine V 15. 16. || l. 8. ita] iterum R 1. dissimulet] debitum add. E 1. Pith.
l. 9. domino R 1. quae usque E 1. ad deest R 1. quinq.] L E 2. V. rem] suam add. E 1. Pith.
aumento] ita R; aumento E 2; augmento cett. || l. 10. ille] ita R 1; illi R 2; illic E. V. facit E 2.
admittat E 1.

TIT. II. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. — l. 11. QUINQUAGENARII R 1; QUINQUA-
35 GENARIIS R 2. E 1. TRICENNARIIS E; TRICENNARI V. || l. 12. TEMPORIBUS R 2; TEM-
PORIIS E 2. INT.] TIONE R 1; INTENTIONEM R 2; TEMPTATIONE E 1; INTENTIONE E 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 13. L] quinquaginta E. Gotice] Gotice R 1;
Gothice E 1. amplius rep. des. R 2. amplius] prius E 2. || l. 14. fugitiva R 2. E 2. L] quinqu-
ginta R 2. E 1. revocentur deest R 2. || l. 15. tricennium R 1; tricennii R 2. concludantur deest
40 R 2. || l. 16. excepto R 2. in o. causis des. R 2. || l. 18. relegatis E 2.

X, 2, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 15. 16. 17). — l. 19. ANTIQUA] ita R 1.
V 3. 8. 15. 17; deest R 2. E. V 1. 2. 4. || l. 20. L] quinquaginta R 2. E 1. V 1; et ita infra. Gothice
E 1. V 1. 2; et ita infra. amplius] prius al. m. corr. amplius E 2. || l. 21. et tertia] ita R. E 1;
tertia E 2; etiam et V 1. 2; et V 4. Pith.; et tertia cett. || l. 22. intra] ita R. E 1. V 3. 16. 17. Pith.;
45 in E 2; infra cett.

X, 2, 2. *Recc. Erv.*]

II. ANTIQUA.

Ne mancipia fugitiva post L annos ad servitium revocentur.

Cod. Eur. 277.

Mancipia [fugitiva, que intra quinquaginta annos inventa non fuerint, non liceat ad servitium revocare].

X, 2, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

5

Ut omnes cause tricennium concludantur.

Cod. Eur. 11.

[Omnes causas, seu bonas sive malas], aut etiam criminales, [que infra XXX annos definite non fuerint, vel mancipia, que in contentione posita fuerant] aut sunt, *Recc. desunt.* | *Erv.*] ab alio tamen possessa, *Recc. Erv.*] si definita adque [exacta* non fuerint, nullo modo repetantur. Si quis] 10 autem [post hunc XXX annorum numerum causam movere temptaverit, ste numerus ei resistat, et libram auri cui rex iusserit coactus exolvat].

*) V 4. 8 addunt: aut vendicata.

X, 2, 4. *Recc. Erv.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut exceptis fiscalibus servis tricennale tempus valeat in omnibus 15
causis.

Sepe¹ competentis indebita resolutio iuris evanescere facit statum iuste possessionis, et quod nulla generis nobilitas decorabit, indebita licentia libertati contradidit. Tricennalis ergo transcursio temporum cum tam constanter inolevisse videatur in negotiis actionum, ut non iam quasi ex institutione humana, sed veluti ex ipsarum 20 rerum videatur processisse natura, ideo valitura sanctionis huius eternitate decernitur:

X, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (15. 17. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 15. 17; *deest* R 2. E. V 1. 2. 4. || l. 2. revocentur] repetantur V 3. 15. 20. || l. 3. intra] ita R 1; infra R 2. E. V 1. 2.

X, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 16). — l. 5. ANTIQUA] ita R 1. V 8. 15; 25 *deest* R 2. E. V 1. 2. 3. 4. 5. || l. 6. causas R 2. tricennio] tricennium R 1; a tricennio R 2. concludatur R 2. || l. 7. Omnes causas des. V 2. causas] ita *Erv.* et R. E 1; causa E 2; cause *cott.* bonas — malas] ita *Erv.* et R. E; bone — male *cott.* intra] ita *Erv.* et R 2. E 1; infra *cott.* l. 8. fuerint] ita *Erv.* et R 1. V 1. 2; fuerant *cott.* contentione] contione V 2. aut non sunt V 8. l. 9. ab al. t. possessa des. R. || l. 10. si definita] si infra tempus definita V 2. || l. 11. ste] ita R 1. 30 E 2; iste *cott.* || l. 12. iusserit] voluerit V 16.

X, 2, 4. *Codd.* E 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (4. 5. 6. 8. 17. 18). — l. 14. FL. — REX] des. E 2. V 6; NOVITA V 4; NOVITER EMENDATUS *add.* V 5; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 17. GLOR. *deest* V 1. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTIUS R 2; RECHDS V 1; RCHDS V 2; RCDS V 5. 17. || l. 15. excepto R 2. tricennali R 2; trecennale E 2. || l. 17. competentis] 35 contemptis E 1. V 17. Pith. resolutio] ratio R 1. evanescere R 1. statum] statutum tempus E 1. V 2. 8. 17. Pith. || l. 18. et *deest* R 1. quod] quem V 2. generis] ita R. E. V 1. 2. 4; *deest* Mad. decorabit] ita R. E 2; i. e. decoravit, quod praebent *cott.* libertati] liberati R 1; libertate R 2. Pith. contradidit] ita E 2. V 2. 18; contradit R 2; contradicit E 1. V 1. 5. Pith.; contrarii R 1; contrait *cott.* l. 19. cum tam] cuncta E. V 1. 2; cunctarum firmiter V 18; cum iam sic Pith. inolevisse videatur 40 R 1; inolevisse videtur V 2; inoleverit Pith. in negotiis — rerum videatur (l. 21) des. E 1. l. 20. actionum] ita R 1. E 2. V 1. 2. 17. Pith.; actionum R 2; sanctionum Mad. ex institutionem humana R 2; ex institutionibus humana V 2; ex instructione humana V 2. ipsa rerum] ipsarum V 2. l. 21. processisse R 1. decernimus V 1. 2. 4. 18.

1) *Recessvindus hanc legem antiquiori substituisse videtur, qua, ut crediderim, tricennalis 45 praescriptio a rerum fiscalium vindicatione excludebatur.*

Recc. Erv.] ut, si per tricennii tempus seu fiscus de quorumlibet iure quodcumque **X, 2, 4.** tenuerit, sive

Recc.] quilibet de fisci

Erv.] quilibet de fisci, extra mancipiis fiscalibus,

5 **Recc. Erv.]** aut cuiuspiam rebus aliquod fortasse possederit, perenni sibimet iure vindicet et retentet, nec contra hunc numerum, in quo etiam veritas perfecte completur etatis, adtemtet commoveri vox cuiuscumque petitionis. Servi vero fisci,

Recc. desunt. | Erv.] quorum de stirpe servili evidens origo patuerit,

10 **Recc. Erv.]** resoluti adque per diversa vacantes, quamvis nihil in pensione tributi persolverint, quamvis fuga vel latebras seu patrocinio quorumcumque defensi latuerint, servitutis condicionem non erunt penitus evasuri, sed in originem pristinam absque temporum preiudicio redigendi, ab huius sententia legis illis tantummodo segregatis, qui percipere meruerint regia conlatione remedia libertatis.

Nov.]

FLAVIUS EGIGA REX.

X, 2, 5.

15 De prefixo annorum numero, quo fiscales servi possint ad servitium repeti.

Abrogata legis illius¹ sententia, qua de fiscalibus servis precipitur, ut absque preiudicio temporum in servitutis pristinae originem redigantur, id novo sanctionis edicto decernimus, ut idem ipsi fiscales servi, quos per
20 XXX annos inter presentes aut quisque possederit, aut ipsi coram positi predictum annorum numerum nullo dominante transierint, vel hi etiam, qui per diversa vagantes sine aliqua tributi vel servitii inpensione quinquagenariam annorum metam pervagando excesserint, nullo modo sint ad fisci servitutem

X, 2, 4. l. 1. ut] quod R 1. fiscum V 2. quorumlibet] quolibet R 1. V 6. *Pith. in marg.;*
25 corumlibet R 2. E 2. quodcumque] quicumque V 1. || l. 2. detenuerit E 2. sive] seu E 1. || l. 3. quilibet de fisci (col. 1) R. quilibet] ita R 1; qualibet R 2. quilibet — fiscalibus (col. 2) E. V. quilibet] quodlibet V 1. 18; quilibet V 2. de fisci V 1. 2. mancipiis fiscalibus] ita E; mancipia fiscalia V. l. 5. cuiuspiam — aliquod] quidpiam de rebus alienis V 18. cuiuspiam] quispiam E 2. V 1. 6. de rebus V 1. 2. aliquid V 1. 2. *Pith.* possideret R 2. E 2. perennis R 1. sibimet] ipsi *add. al. m. E 2.*
30 vendicet V 1. 2. || l. 6. retentet] retemptet E 1. V 1; retineat V 18. nec] ita R. E 1. V 1. 2. 18. *Pith.;* ne E 2; et nec *Mad.* || l. 8. quorum — patuerit *des. R.* servili evidens] servile videns E 1. 2. patuerit] pueri E 1. || l. 9. resoluti — vacantes] *des. V 1. 2. 5. 18; al. man. post add. E 2. vacantes]* ita R 1. E; vagantes *cell.* || l. 10. quamvis] quasvis R 1. fugam E. latebras] ita R. E. V 2. patrocinia V 2. defensi] defensio R 2. || l. 11. servitutisque V 1. condicione R 1. || l. 12. redigendi
35 R 1. sententiam R 1; sententia E 2. legis illis tantummodo segregatis] legis huius tantummodo erunt segregati V 2. || l. 13. meruerint] ita R 1; valuerint *cell.* remedia libertatis] *uncis inclusa absissa R 1.*

X, 2, 5. *Codd. V 2. 3. 4. 5. 13. 14. (15. 16. 17. 18).* — l. 14. FL. — REX *des. V 2. EGIGA]* ita V 4; WAMBA V 3; GLS EGICA V 5; EGICA *cell.* || l. 15. numero] tempore V 15. 16. possint] debeant V 15. 16. || l. 17. Abrogatis legibus quod de V 3; Abrogatis legis *etc. V 4.* qua] que V 13. ut] aut V 13. || l. 18. preiudicio V 2. pristinum V 2. origine V 13. 14. redigantur] reducantur V 15. l. 19. novo *deest V 2.* sanctionis V 2. decernitur V 3. 5. 13. quos] qui V 2. || l. 20. aut quisque possederit *des. V 2. 4. 5.* aut ipsi] et ipsis V 2. ipsi e. pos.] ipsis coram positi dominis V 2. coram positi *des. V 13. 14.* || l. 21. dominante] . . . nante V 2. qui *deest V 13. 14.* || l. 22. diversa vagantes
45 loca V 2. servitii] servituti V 13. 14. quinquagenariam annorum metam] *haec dubitans retinui;* quinquagenarium numerum meta V 2; quinquagenariam metam V 3; quinquagenariam numeri (innumerum V 5) metam V 5. 15. 16; quinquagenarii numeri metam V 18. || l. 23. pervaganda V 2. sint] sunt V 2.

1) X, 2, 4.

X, 2, 5. *Nov.*] ulterius repetendi. Sed quod eos fuisse tricennalis vel quinquagenarius legalis communisque ordo convicerit, hoc eos esse modis omnibus oportebit, ut in perquisitione mancipiorum fiscalium una eademque lex principis teneat, que et in populorum similibus vocibus dinoscitur constituta.

X, 2, 6. *Recc. Err.*]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

5

De interruptione tricennii.

Sepe proprium ius alterius longinqua possessio in ius transmittit alterius; nam quod XXX quisque annis expletis absque interruptione temporis possidet, nequaquam ulterius per repetentis calumniam amittere potest. Ut ergo tam petenti quam possessori competenter possit esse consultum, id ab omnibus observandum est, ut, 10 quicumque rem, que ab alio per XXV annos et supra, infra XXX tamen possessa est, sui iuris esse adstruxerit, et possessor fortasse, sive a iudice seu a repetente conmonitus, vel reddere distulerit vel rationabiliter responsum parare contemserit aut quamcumque dilatione videatur adferre, sive etiam eiusdem rei, que petitur, absente possessore, hoc est aut in alia provincia aut in expeditione publica positum esse 15 constiterit, tunc iudex id, quod repositur, id est seu possessionem, sive quodcumque fuerit, pro inruptione temporis coram duobus aut tribus ingenuis petenti consignare procuret; ita ut, si iudex rem ipsam petenti saionis instantia preceperit consignari, per epistulam manu sua suscriptam eundem saionem iuxta modum subterius comprehensum informet. Et si forte possessio est, ubi repositio alicuius substantie sit, ne 20 per rationales¹ excusatio fiat, anulo iudicis aut saionis, qui locum consignat, eadem

X, 2, 5. l. 1. quod] quia V 13. 14. quinquagenarii V 2; quinquagenalis V 16. legalis deest V 3. l. 2. convincerit V 13. 14. ut] ita ut V 16. 18. in perquisitione] pro inquisitione V 2. 18; per inquisitione V 3; per inquisitionem V 16. || l. 3. principis] ita (= principes) codd. || l. 4. in pop.] de pop. V 2.

25

X, 2, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5. 6. 8. 15. 16. 18). — l. 5. FL. — REX] ANTIQUA V 15; *absca* des. R 1; *des.* E 2. V 6. CHINDASVINDUS] ita R 2; CIN E 1. *Pith.*; CHDS V 1; CDS V 3; GLS CHN V 2; GLS CHDS V 5; GLS V 4; ERVIGIUS V 8. || l. 7. Sepe] Sive R 1. longissima V 1. || l. 8. XXX annis quisque R 2. inruptione R 2. || l. 9. per rep. cal.] repetentis calumnia R 2. || l. 10. possessori] hinc *Pith.* || l. 11. XXV] XV E 1; quindecim *Pith.* et supra] 30 aut supra E 1. *Pith.* tamen] ita R. E. V 2. 18. *Pith.*; tamen annos V 1; annos tamen *Mad.* l. 14. quacumque dilatione] ita R 1. E 2; quacumque dilationem E 1; quanc. dilationem *cell.* adferre] ita R 1; auferre E 2; afferre *cell.* petitur] repetitur V 15. absente possessore] ita R 1. E 2. V 1. 2; absentem possessorem *cell.* || l. 15. aut in alia pr.] aut deest *Pith.*; in deest E 2; aut in aliam provinciam E 1. positum] constitutum V 2. 18. || l. 16. constiterit] aut non constiterit *add.* 35 V 8; patuerit V 18. id quod] in quo R 2. possessionem] ita R. E. V 1. 2. 18; possessio *Pith. Mad.* l. 17. pro inruptione] ita R 2. E 1; pro inruptione R 1; pro inruptionem E 2; per interruptionem V 1. 2; pro interruptione *Pith. Mad.* duobus testibus aut tribus *Pith.* aut tribus *des.* V 1. tribus testibus ingenuis E 1. V 2. ingenuis] hominibus *add.* V 2. petenti deest V 1. || l. 18. saionis instantia] ita R. E. V 18; per saionis instantiam *cell.* consignari] ita R. E; consignare *cell.* || l. 19. suscri- 40 ptam] ita R. E 2; subscripta V 1; scriptam V 2; subscriptam *cell.* modum] modum legis V 15. comprehensum R 2. E 2. || l. 20. repositio] reposito E 1. || l. 21. per deest V 1. rationalis E 1; irrationalis V 1. fiat] faciat R 2. anulo] anullo E 2; nullo R 2. aut] ita R. E 1. *Pith.*; vel *cell.* eadem] eidem E 1.

1) *Rationales sunt actores vel procuratores, 'Gutsverwalter'*; cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' 45 II, p. 120. *Intelligendi sunt rationales possessoris, qui post peractam interruptionem bona domini absentis administranda denuo recipiunt. Substantiam autem ibi repositam per octo dies illos obsignari lex praecipit, ne postea rationales de substantia fortasse deficiente se excusent, dicentes*

Recc. Errv.] hostia, ubi res est reposita, per illos octo dies maneant obsignata, et ille, **X, 2, 6.** qui accepit, octo tantum diebus possideat et nihil exinde expendere aut evertere vel alienare presumat; sed in eo tantum loco quod voluerit aut potuerit laboris exerceat. Post octo autem dies rem intemeratam dimittat, ab eo, quem possidentem invenerat, 5 indubitanter adprehendendam, et nulla ex hoc ille, qui hocto diebus possedit, calumniam pertimescat; ita tamen, si vel ipse vel pars eius aut posteritas infra XXX annos a die interrupti temporis rem, quam sibi consignari poposcerat, sui iuris esse convincat. Nam si convinci eadem actio taliter non potuerit, ille quidem, qui supprestis est, qui dominium alienum inquietabit, rei domino velut iniustus satisfaciat 10 petitor; aut si aliquid expenderit vel everterit, in quadruplum reddere compellatur; parti vero eius aut posteritati nulla ex hoc ulterius calumnia moveatur; illa evidentissime condicione taxata: ut, si diversarum rerum et in diversis locis hec, de qua agitur, fuerit dispersa facultas, ex omnibus his, que ad eandem pertinent repetitionem, unum, quodcumque fuerit, secundum presentis legis decretum a iussionem iudicis 15 consignatum pro traditione teneatur omnium rerum.

Exemplar epistole informationis.

Ille iudex illi saioni. Informamus te, ut locum illum, quem ille repetit, et nunc in dominio illius esse videtur, iuxta legis ordinem coram duobus aut tribus ingenuis illi consignes octo tantum diebus possidendum; ita ut, si aliquid ibi repositionis 20 habeatur et anulo domini sui non est signatum, propter auferendam excusationem rationalium per illos octo dies anulo tuo maneat obsignatum; ante vero nihil exinde aliquatenus auferatur.

X, 2, 6. l. 1. hostia] *ita R. V 1; ostia cett. reposita] ita R. E. V 2. 18. Pith.; posita V 1. Mad.* illos *deest V 2. maneat R 1. obsignata] consignata V 2. || l. 2. octo] hocto R 2; hoc E 2. exinde* 25 *deest R 1. || l. 3. quod] quicquid E 1. V 2. Pith.; quo E 2. || l. 4. ab eo] ei V 1. || l. 5. adpreendendam R 2. E 2. nullam R 2. hocto] ita R. E 2; octo cett. diebus] dies R 1. || l. 6. calumnia R 1. si, vel] ita R. E 2. V 1; ut si vel E 1. V 18. Pith.; vel V 2; ut sive Mad. ipse vel] ita R. E 1. V 1; vel ipse *al. m. post add. E 2; ipse aut cett. || l. 7. quam] que E 1; que al. m. corr. quam E 2. consignari] donari R 1. || l. 8. potuerit] poterit E 2. V 18. qui] si V 2. || l. 9. supprestis] ita R 1;* 30 *subprestis R 2; subperstis E 1; superstes V 1. 2; suprestis cett. qui dom.] ut qui dom. Pith. dominium corr. domum R 2. inquietabit] ita R 1. E 2; inquietavit cett. || l. 10. aliquod E. Pith. expenderit] exinde add. Mad. quatruplum R 1. || l. 11. parti] petitor E 2. posteritas E 2. ulterius] alterius E 2; deest R 2. illa] ita R. E. V 2. Pith.; illa vero V 1. Mad. evidentissima V 2. 3. || l. 12. taxata] servata V 16. 18. per diversarum rerum E 1. et in] aut in Pith. || l. 13. ex] et ex R 2. E 2.* 35 *V 18. his deest R 1. que] qui E 1. repetitione R 1. || l. 14. unum] manum R 2. quodcumque] quemque E 1. Pith.; quodque V 1. a iussionem] ita R; per saionem V 15. 16. 18; a iussione cett. l. 16. Exemplar] Antiqua lex. Capitulare exemplar V 15; Item exemplar Mad. || l. 17. illi] illo E 1. V 1. 2. Pith. ropetit] petit R 2. V 1. 2. 4. 5; repetito E 1. || l. 18. aut] vel V 1. || l. 19. octo] hocto R 2; hoc E 2. aliquid ibi] aliquod R 2. || l. 20. habetur E. anulo] anullo R 2. sui deest* 40 *R 1. || l. 21. rationalium] ita R. E. Pith.; rationabilium E 2, V 1. 2. Mad. anto] ita R 1; antea R 2; ante rad. corr. a te E 2; a te E 1. V 1. 2. Pith.**

eam ab illo, qui per octo dies in possessionem missus erat, ablatam vel consumatam esse. Istam huius loci interpretationem haud dubie rectam debemus v. c. Heinricho Brunner. Cf. etiam infra epistulam informationis.

X, 2, 7. *Recc. Erv.*]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne tricennale tempus inpediat religatis.

Quanto pressuris condicio arguetur humana, tanto multis remediis clementiam principalem necessitati consulere decet humane. Quapropter cum quisque nobilis adque inferior ingenuus sive etiam servus regio iussu in custodiam vel in exilium 5 extiterit deputatus*, et contingat eum quandoque aut liberationem invenire aut ad sua bona reverti, si quaecumque rem in repetitione videtur habere, non illud tempus pro tricennali vel quinquagenario annorum numero in eius actione iungatur, quod ipse in custodiam vel in exilium fuisse dinoscitur. Sed remoto omni illo tempore, quo evidenter eidem persone in pressuris et in penuria constitute sibi debitum 10 negotium sequi non licuit, de cetero iuxta legum decreta vel tempus in eius actionibus legalis ordo maneat constitutus.

*) V 4. 8 addunt: aut ab hostibus deportatus.

Recc. Erv.]

III. TITULUS: DE TERMINIS ET LIMITIBUS.

- I. Ut termini et limites conserventur. 15
- II. De conlisis et evulsis limitibus.
- III. Quid observetur, si de terminis contentio oriatur.
- IIII. Si alter intra terminos alienos possidere dicitur.
- V. Ut, si aliqua pars de alio loco tempore Romanorum remota est, ita persistat.

X, 3, 1. *Recc. Erv.*]

I. ANTIQUA. 20

Ut termini et limites conserventur.

Cod. Tho. 277.

Antiquos terminos et limites sic stare iubemus, sicut antiquitus videntur esse constructi, nec aliqua patimur eos commotione divelli.

X, 2, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16. 18). — l. 1. FL. — REX] ANTIQUA V 15; *des.* E 2. V 3. 16. 20. GLOR. *deest* R 1. E 1. V 6. *Pith.* RECC.] RECDS R 1; 25 RECSTHUS R 2; REC E 1; RECDS V 1; RCDS V 2. 5. *Pith.*; RC V 6; *deest* V 4. || l. 2. religatis] *ita* R 1. E. V 1. 2. *Pith.*; relegatis *cett.* || l. 3. Quanto] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 18. *Pith.*; Quantum *Mad.* arguetur] *ita* R 1. E 2. V 2; argueretur R 2; urgetur *cett.* humani R 1. tanto] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 18. *Pith.*; tantum *Mad.* || l. 4. cum] dum V 2. || l. 5. adque] seu V 16. 18. iusso R 1. vel exilium *Pith.* || l. 6. contingat R 2. E 1. liberationem] *ita* R. E. V 1—5. 8. 15. 16. 18; gratiamque 30 *add. Mad.* ad sua bona] a bona R 1. || l. 7. si *deest* R 1. quaecumque R 2. E 2. videtur] *ita* R 1. E 2. V 1; videatur *cett.* || l. 8. pro] per V 1. quinquagenario R 1; quinquagenari E 1. actione] satisfactione E 2. || l. 9. custodiam] *ita* R. E 2. V 1; custodia *cett.* exilium] *ita* R. E 2. V 1; exilio *cett.* remoti R 1. illo *deest* R 1. || l. 10. quo] quod R 2. E 1. in pen.] in *deest* V 2. l. 11. sequi] prosequi E 1. *Pith.* cetero] vero *add.* E 1. *Pith.* || l. 12. actionibus] obiectionis E 1; 35 obiectione *Pith.* constitutum R 1. || l. 13. aut *deest* V 4.

TIT. III. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 17. observentur R 1. || l. 18. alter] aliter E 1. dicitur R 1. || l. 19. alio] aliquo E 1. persistat *deest* R 1.

X, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17. 18). — l. 20. ANTIQUA] *ita* R 1. V 3. 40 4. 17; *deest* *cett.* || l. 21. Ut] Si E 2. || l. 22. ut sicut E 1. || l. 23. eos] *ita* R. E 2. V 1. 6. 18; *deest* *cett.* commotione] conminutione R 1; conventionem V 1. divelli] debelli R 2; divelli *al. m. corr.* debelli E 2.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

X, 3, 2.

De conlisis et evulsis limitibus.

Cod. Eur. 274.

Qui¹ istudio pervadendi limites conplanaverit aut terminos fixos fuerit ausus evellere: si ingenuus est, per singula² signa vel notas XX solidus¹ cui fraudem fecit cogatur inferre; si servus est, per singula signa quinquagena flagella suscipiat. Si quis autem, dum arat vel* vineam plantat, terminum casu, non voluntate convellerit, vicinis presentibus restituat terminum et¹ postmodum ex hoc nullum damnus¹ aut periculum vereatur.

*) Pro vel vineam plantat praebent V 1. 2: aut vineam plantat vel pomeria; V 4. 5. 6. 8. *Pith.*: pomaria vel vineam plantat.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

X, 3, 3.

Quid observetur, si de terminis contentio oriatur.

Cod. Eur. 275.

Quotiescumque³ de terminis fuerit orta contentio, signa, que antiquitus constituta sunt, oportet inquiri, id est aggeres terre¹ sive arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse coniectos¹ adque constructas, lapides etiam, quos propter indicia terminorum notis evidentibus sculptos constiterit esse defixos. Si hec signa defuerint, tunc in arboribus notas, quas decurias⁴ vocant, convenit observari; sed ille, que antiquitus probantur incise¹.

Recc. Erv.]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

X, 3, 4.

20

Si alter intra terminos alienos possidere dicatur.

Cod. Eur. 275.

Si⁵ quis intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem

X, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 17. 18). — L. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 4. 15. 17; deest cett. || l. 3. istudio] ita R 1. E 2; studio cett. prevadendi E 2. V 3. || l. 4. XX] viginti R 2. E 2; XXX V 15. 16. 18. solidus] ita R 1; solidi R 2; solidos cett. || l. 5. in-
25 ferre] exsolvere V 15. si] et si V 2. *Mad.* quinquagena] ita R. V 1; L cett. suscipiat] et terminum et limitem restituat *add. Mad.* || l. 6. termino R 1. convellet *Lind.* || l. 10. pomaria] post *add.* V 6; aut pomaria *Pith.* vel] aut V 5.

X, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 18). — L. 11. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 15. 17; deest cett. || l. 12. Quid] Quod R 2. E. do] pro E 2. V 1. 4. 18. || l. 13. Quotiescumque
30 E 1. V 1. *alii.* || l. 14. oportet R 1. arcas V 1. || l. 15. coniectos] ita R 1; congestos R 2; coniectas E 2; congestas cett. || l. 18. ille] ita R. E. V 1; illi V 3; illas *Mad.*

X, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 15. 16. 18. 20). — L. 19. FL. — REX] ANTIQUA post corr. F RC R V 6; ANTIQUA V 15; des. V 16. 20. GLOR. deest V 6. RECC.] RECCDS R 1; RECCSTHUS R 2; REC E 1; REDS E 2; RCDS V 1. 5; R V 4; RC V 6.

- 35 1) Haec lex ex Codice Euriciano in Lege Baiuv. 12, 1—3 recepta est, unde eam sub c. 274 inter fragmenta codicis illius restituimus supra p. 3. Cf. praeterea Dig. XLVII, 21; Pauli Sent. V, 22, 2 (in L. Rom. Vis. V, 24, 2); Qui terminos effodiunt vel exarant arboresve terminales evertunt etc.; Ed. Theoder. c. 104; L. Burg. 55, 6. 7; L. Rom. Burg. 39, 1. 2; Ed. Roth. c. 236—239; Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p. 822 sq.; Wilda, 'Strafrecht d. Germ.'
- 40 p. 925 sq. 2) Cf. Dig. l. c. l. 3: in terminos singulos, quos eiecerint locove moverint, L. aureus in publico dari iubet. 3) Haec lex ex Codice Euriciano in Lege Baiuv. 12, 4 recepta est, unde eam sub c. 275 inter fragmenta codicis illius inseruimus supra p. 3. Cf. Conc. Hispal. II. can. 2; v. infra p. 398, n. 3 et 399, n. 1. 4) Cf. VIII, 6, 1, supra p. 349.
- 45 5) Reccessvindus hanc legem posteriori parti capituli 275, ut videtur, Codicis Euriciani substituit, ex quo eadem fere verba recepit, quae inde repetiverunt etiam auctores Legis Baiuv. 12, 4; v. supra p. 4. Cf. de huius legis argumento Dahn, 'Studien' p. 91.

X, 3, 4. *Recc. Erv.*] aliquam forte possederit¹, ita ut diuturna mansio etiam multo tempore inolita vel amplius quam L annos¹ hominum partis eius habitatio publice et immobiliter consistere aut permanere nullatenus conprobetur, [statim cum per antiqua signa evidentibus inspectoribus² fines loci alterius cognoscuntur, amittat domino reformandam. Nec contra signa evidentia³ debitum dominium [ullum longe possessionis tempus⁴ excludat³; 5 sed hoc, si ex his contententibus unus possessoris sive autorum eius dominium repperiatur advenisse postremum. Nam si tanta tempora excesserunt, ut nec ipsi nec autores eorum noverint, cuius primum aut dominium aut possessio fuit, et nec per testem nec per scripturam potuerit postremus possessor ostendi, quia dubium prime possessionis constat indicium, unusquisque quod possidet inrevocabiliter possidebit. 10 Verum ubi unus possessor sine alterius domini mansoribus publice possidens per evidentia signa locum ex integro vindicare videtur, nulla ratio sinit, quamvis per longa tempora, ut eius possessionis integritas decerpatur. Unde, si alter illic se per presumptivam introduxerit novitatem, nihil nocere poterit possessori. Si vero idem aliena appetens aliquid ex hoc repetit non presumptive, sed per iudicium, si meretur, 15 obtineat. Nam si incondite et improvide adtemptet aliquatenus accedere velle, liceat hunc domino vere ut violentum accusare et ut invasorem per iudicium legibus abdicare.

X, 3, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Ut, si aliqua pars de alio loco tempore Romanorum remota est, ita persistat. 20

Cod. Eur. 276. [Si⁴ quodcumque ante adventum Gotorum de alicuius fundi iure remotum est et aliquam possessionem aut vinditionem aut donationem aut divisionem aut aliqua

X, 3, 4. l. 1. possiderit R 2. E 2. etiam] ac si etiam E 1. multo] ita R. E 1. V 1; in multo cett. || l. 2. L] quinquaginta R 2. E 2. annos] ita R 1; annis cett. immobiliter] cum add. R 1. l. 3. cum per] compar V 1. evidentibus] videntibus corr. ev. R 2. || l. 4. reformanda R 1. V 6. Pith. 25 l. 5. debitum deest V 1. ullum] illum R 1; illum vel E 1; illud V 18. || l. 6. contententibus] contentionibus R 1. unius] unus R. possessores R 1. autorum] ita R; actorum V 18; auctorum cett. l. 7. repperiatur] repetatur R 1; reperiantur E 1. advenisse] esse V 16. 18. si post tanta E 2. l. 8. autores] ita R; auctores cett. et] ita R 1; set R 2; sed cett. || l. 9. dubium] ita R. V 1. 6. Mad. Pith. (in textu); nullum E 1. V 3. Pith. (in margine); anullum E 2. || l. 10. constat] patet E 1. 30 V 3. Pith. || l. 11. ubi] ibi E 1. V 3. sine] in R 2. domini] dominum R 1; domini E 1. Pith.; dominio R 2. mansoribus] mansionibus Pith. || l. 12. sinit] ita R. E 2. V 1; sinit ut E 1. || l. 13. lingua R 1. ut] ita R. E 2. V 1; deest cett. decertatur R 2. per deest R 1. || l. 14. noceri R 1. || l. 16. incondite] ita R. E. Pith.; incognite cett. improvisa ea R 2. velle] deest R 1. V 4; vel E 2. l. 17. dominum R 1. ut violentum] aut violentum E 1. et ut] et R 2; aut E. 35

X, 3, 5. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. (3. 4. 5. 6. 8. 15. 18). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. V 1. 6. 8. 15; deest cett. || l. 19. Ut deest R 2. alio] aliquo R 2. || l. 21. Gothorum E 1. V 1. || l. 22. et aliquam] ita R. E. V 1. 3. Pith.; et ad aliquam Mad. aliquam — divisionem] intellige: aliqua possessione aut vinditione aut donatione aut divisione. vinditionem] ita R; bindictionem E 2; venditionem E 1. V 1; venditione Mad. aut donationem des. E 1. donationem] ita R. E 2. V 1; donatione Mad. aut 40 divisionem] ita R 2. V 1; des. R 1. E 1. V 18; aut devisione E 2; aut divisione cett. aut aliqua transactione] des. R 1; aut aliquam translationem V 1.

1) *Quinquaginta annorum praescriptio longissima erat; cf. X, 2, 1 sqq.* 2) *De inspectoribus limitum cf. legem subsequenter et p. 399, n. 1.* 3) *Cf. Conc. Hispal. II. can. 2: quia inter utrasque partes haec hactenus limitis actio ventilata(?) est, cuius quamvis vetusta retentio 45 nullum iuris praecedens afferret; cf. p. 399, n. 1.* 4) *Huius legis partem longe maiorem ex Codicis Euriciani capite 276 repetitam esse demonstrat fragmentum codicis palimpsesti; cf. supra p. 4. Leovigildus ea tantum ex antiquo textu submovisse videtur, quae singulatim ad Gothos vel Romanos et ad terrarum divisionem inter eos factam spectabant. De legis argumento disseruit Dahn l. c.* 50

Recc. Erv.] transactione translatum est, id in eius fundi, ad quem a Romanis anti- **X, 3, 5.**
 quitus probatur adiunctum, iure consistat. Cum¹ autem proprietas fundi nullis
 certissimis signis aut limitibus probatur, quid debeat observari, eligat inspectio iudi-
 cantium, quos partium consensus elegerit¹; ita ut iudex, quos certiores agnoverit vel
 5 seniores, faciat eos sacramenta prebere, quod terminos sine ulla fraude monstraverint¹,
 et tamen nullus novum terminum sine consortis presentia aut sine inspectore con-
 stituat. Quod si forsitan liber hoc fecerit, damnum pervasionis excipiat, quod legibus
 continetur. Si vero id servus admiserit domino nesciente, CC flagella publice extensus
 accipiat, et nullum ex hoc preiudicium domino computetur¹.

10 X, 3, 5. l. 1. id] et R 1. ad quem a] iure quod V 18. ad quem] ita V; adque R. E 2; atque
 E 1. || l. 2. adianctum R 1. iure consistat] ita persistat V 15. || l. 3. quid] quidquid R 1; quod
 V 1. || l. 4. quos partium] quo ispartio (sic!) R 1. helegerit R 1. || l. 5. sine] ita R. E. V 18. Pith.;
 absque cett. demonstraverint R 2. V 1. 4. 5. || l. 7. pervasionis] persuasionis R 1. excipiat] ita R. E.
 V 1. 3. 4. 5; accipiat Mad.; incurrat V 16. 18. in legibus R 2. || l. 8. CC] ducentena R 2. || l. 9. ac-
 15 cipiat] suscipiat E 2. V 3. 18.

1) Cf. Concilii Hispalensis II, a. p. Chr. 620, ut videtur, habiti (v. de tempore concilii,
 quae disserui 'N. Arch.' XXVII, p. 423) can. 2: . . . inter Fulgentium Astigitanum et
 Honorium Cordubensem episcopos discussio agitata est propter parochiam basilicae, quam horum
 alter Celticensem, alter Reginensem asseruit. — . . . placuit inter alternas partes inspectionis
 20 viros mittendos; ita ut, si in dioecesi possidentis sitam basilicam veteribus signis limes praefixus
 monstraverit, ecclesiae, cuius est iusta retentio, sit aeternum dominium. Quod si et limes
 legitimus eandem basilicam non concludat, sed tam longi temporis probatur obiecta praescriptio,
 appellatio repetentis episcopi non valebit, quia illi tricennalis obiectio silentium ponit. Hoc
 enim et saecularium principum edicta praecipiant . . .

LIBER UNDECIMUS.

I. TITULUS: DE MEDICIS ET EGROTIS.

- I. Ne absentibus propinquis mulierem medicus fleotomare presumat. 5
II. Ne medicus custodia retentos visitare presumat.
III. Si medicus pro egritudine ad placitum expetatur.
III. Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.
V. Si de oculis medicus ipocemata tollat.
VI. Si per fleotomum ingenuus vel servus mortem incurrat. 10
VII. De mercede discipuli.
VIII. Ne indiscussus medicus custodia deputetur.

XI, 1, 1. Recc.] I. ANTIQUA.

Ne absentibus propinquis mulierem
medicus fleotomare presumat.

Nullus¹ medicus sine presentia patris,
matris, fratris, filii aut avunculi vel cuius-
cumque propinqui mulierem ingenuam
fleotomare² presumat. Quod si hec pre-

Err.] I.

Ne absentibus propinquis mulierem
medicus flebotomare presumat. 15

Nullus medicus sine presentia patris, matris,
fratris, filii aut avunculi vel cuiuscumque pro-
pinqui mulierem ingenuam flebotomare presumat,
excepto si necessitas emerserit egritudinis.

LIB. XI, TIT. I. Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 6. — l. 1. ET] ita R. E. V 1. 6; 20
ATQUE Mad.; deest Pith. MORTUIS] MEDICIS al. man. corr. MORTUIS V 6; MEDICIS MORTUIS
Pith. ADQUE] ita R. E; ATQUE V 1. 6. || l. 3. UNDECIMUS] ita R 1; XI R 2. E 1. V 1. 6;
IX E 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 5. fleotomare] ita R 1; fleotomare R 2; flebo-
tomare E. || l. 7. egritudine ad] egrotum definiat R 2; egritudinem ad B 2. expetatur] ita R; ex- 25
pectatur E 2; expectetur E 1. || l. 9. ipocemata] ita R 1; ipocema E 2; ypoicemata E 1; opocisma
R 2. || l. 10. fleotomum] ita R; flebotomum E 1; flebotimum E 2. vel] ita R 1. E; sive R 2. in-
current R 2.

XI, 1, 1. Codd. R 1. 2. (3). — l. 13. ANTI-
QUA] ita R 1; deest R 2. || l. 19. fleotomare] ita
R 2; fleotomare R 1; flebotomare R 3.

XI, 1, 1. Codd. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15.
16. 18). Pith. Mad. — l. 13. I] ANTIQUA add. 30
V 4. 8; ANTIQUA EMENDATA add. V 18; NOVA
LEX add. V 15. || l. 15. flebotimare E 2; flotimare
V 3; flebotomare V 6. || l. 16. medicus indiscussus
V 15. 16. || l. 17. fratris] mariti add. V 15. avun-
culi] avii V 3. || l. 18. fleotimare E 2; fleboto- 35
mare V 1; flotimare V 3; flebotomare V 6.

1) De hoc capite et sequentibus cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 278 sqq. 2) 'Fleotomare'
vel 'fleotomare' i. q. flebotomare vel phlebotomare = sanguinem venis emittere, sanguinem
minuere; cf. infra c. 6: 'fleotomum, fleotomia'.

Recc.] sumserit, X solidos propinquis aut marito coactus exolvat, quia difficillimum non est, ut sub tali occasione ludibrium interdum aderescat.

5

Recc.] II. ANTIQUA.

10 **Ne medicus custodia retentos visitare presumat.**

Nullus medicorum, ubi comites, tribuni aut vilici in custodia retruduntur, introire presumat; ne illi per metum culpe sue mortem sibi ab eodem explorent. Nam si aliquid mortiferum his contigerit, multum rationibus publicis deperit. Si quis hoc medicorum presumpserit, sententiam cum ultione percipiat.

20 **Recc. Erv.]**

III. ANTIQUA.

XI, 1, 3.

Si medicus pro egritudine ad placitum expetatur.

Si quis medicum* ad placitum pro infirmo visitando aut vulnere curando poposcerit, cum viderit vulnus medicus aut dolores agnoverit, statim sub certo placito cautione emissa infirmum suscipiat.

25

*) R 2 pro medicum praebet: arciatrum.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

XI, 1, 4.

Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.

Si quis medicus infirmum ad placitum susceperit, cautionis emisso vinculo,

XI, 1, 1. l. 1. X] decem R 2. || l. 2. coactus
30 *deest R 2.*

35 XI, 1, 2. *Codd. R 1. 2. (3). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1; deest R 2. || l. 18. sententia R 1. l. 19. suscipiat R 3.*

40

XI, 1, 3. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. V 1. 3. 4. 8. 15. 17; deest R 2. E. V 5. 6; FLS VAMBA add. V 3. || l. 21. Si — expetatur des. R 2. expotatur] ita R 1. E 2; expetetur E 1; expectetur cett. || l. 24. suscipiat] ita R 2. 3. E. V; accipiat R 1.*

XI, 1, 4. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 20). — l. 26. ANTIQUA] ita R 1. E. V 1. 3. 4. 8. 15. 17. 20; deest cett. || l. 27. susceptus] susceperit R 2. || l. 28. infirmo R 2; infirmus E 1. cautionis] causationis V 1. vinculo deest R 2.*

LL. Sect. 1. I.

Erv.] Ubi etiam contingat supradictas personas minime adesse, tunc aut coram vicinis honestis aut coram servis et ancillis idoneis secundum qualitatem egritudinis que novit inpendat. Quod si aliter presumpserit, decem solidos propinquis aut marito coactus exolvat, quia difficillimum non est, ut sub tali occasione ludibrium interdum aderescat.

Erv.]

II.

XI, 1, 2.

Ne medicus custodia retentos visitare presumat.

Nullus medicorum, ubi comites, tribuni aut vilici in custodia retruduntur, introire presumat sine custode carceris; ne illi per metum culpe sue mortem sibi ab eodem explorent. Nam si aliquid mortiferum his ab ipsis medicis datum vel indultum fuerit, multum rationibus publicis deperit. Si quis hoc medicorum presumpserit, sententiam cum ultione percipiat.

XI, 1, 1. l. 1. supradictis E 2. || l. 2. adesse] deesse V 1. || l. 3. ancillabus] ita E; ancillis cett. l. 5. inpendat] pendat Pith. aliter] ita E. V 1. 3. 4. 5. 6. 15. 16. 18. Pith.; hoc sine predictis Mad. || l. 6. decem] XX V 3. || l. 7. non] nullatenus Mad.

XI, 1, 2. *Codd. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15). — l. 9. II] ANTIQUA add. E 2. V 1. 3. 4. 8. 15. || l. 12. tribuni] aut indices add. E 1. V 6. || l. 13. vilici] ita E 1; bitici E 2; villici V. custodia] ita E. || l. 14. sine] ne sine E 1. V 1. l. 16. aliquod E 1. || l. 17. intultum E 2. fuerit] est E 2. V 5. || l. 18. deperit] dispersit V 1; disperit V 3. presumat E 2. || l. 19. sententia E 2. percipiet E 1.*

XI, 1, 4. *Recc. Errv.*] infirmum restituat sanitati. Certe si periculum contigerit mortis, mercedem placiti penitus non requirat; nec ulla exinde utrique parti calumnia moveatur.

XI, 1, 5. *Recc. Errv.*]

V. ANTIQUA.

Si de oculis medicus ipocemata¹ tollat.

Si quis medicus hipocisim² de oculis abstulerit et ad pristinam sanitatem s infirmum revocaverit, v solidos pro suo beneficio consequatur.

XI, 1, 6. *Recc.*]

VI. ANTIQUA.

Si per fleotomum³ ingenuus vel servus mortem incurrat.

Si quis medicus, dum fleotomiam exercet, ingenuum debilitaverit⁴, CL solidos coactus exolvat; si vero servum, huiusmodi servum restituat.

Errv.]

VI.

Si per flebotomum ingenuus vel servus mortem incurrat.

Si quis medicus, dum flebotomiam exercet, in- 10
genuum debilitaverit, CL solidos coactus exolvat.
Si vero mortuus fuerit, propinquis continuo tradendus est, ut, quod de eo facere voluerint, habeant potestatem. Si vero servum debilitaverit aut occiderit, huiusmodi servum 15
restituat.

XI, 1, 7. *Recc. Errv.*]

VII. ANTIQUA.

De mercede discipuli.

Si quis medicus famulum in doctrinam susceperit, pro beneficio suo duodecim solidos consequatur.

20

XI, 1, 4. l. 1. contigerat R 1; contingerit E 2. || l. 2. placitum R 2. requirit E 2. nec ulla exinde des. E 1. exinde] inde *Pith.* parti calumnia moveatur] particulam nihil amoveatur E 2.

XI, 1, 5. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 17. 18). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 1. 4. 8. 15. 17; deest R 2. E 1. V 6. || l. 4. ipocemata] ita R 1; ypocemata E 1; ypocismata V 1. 3. *Pith.*; hypochysmata V 8. 15. 16; inposcismata V 4; ipocisma V 5; ypocisma V 6; 25 hypochysma *Mad.*; isopocisma R 2; spocita E 2. || l. 5. hipocisim] hipocis R 1; ypocisim E 1; hypochisim *Mad.*; ipocisin R 2; ypoerisin R 3; ypocisma V 6. *Pith.*; ypocysmata V 1. 3; hypochismata V 16; inposcismata V 4; ypocimata E 2. sanitatem] salutem V 3. || l. 6. infirmus R 2. V] quinque E.

XI, 1, 6. *Codd.* R 1. 2. (3). — l. 7. ANTIQUA] ita R 1; deest R 2. || l. 8. fleotomum R 1. l. 10. dum fleotomiam exercet] ita R 1. 2; fleotomum exercens R 3.

XI, 1, 6. *Codd.* E 1. 2. V 1. (3. 4. 5.) 6. 8. 15. 17. — l. 7. VI] ANTIQUA add. E 2. V 1. 4. 30 8. 15. 17. || l. 8. flebotimare V 3. || l. 10. flebotomiam] flebotomum E 1. V 6; flebotimiam E 2; flebothomiam V 1. exercent E 2; exercens V 1. l. 11. CL] C *Pith.* solid E 1; solds E 2.

XI, 1, 7. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1. 35 V 1. 3. 4. 6. 8. 15. 17; deest *cett.* || l. 18. mercedem R 1. || l. 19. doctrinam] ita R 1; doctrina R 2. 3. E. V. duodecim] ita R 2; duodecim R 1; decem R 3; IIX E 2; XII *cett.* || l. 20. consequatur in pretium V 3.

1) I. e. hypochymata. Hypochyma vel hypochisis est suffusio oculorum, morbus oculorum, quem vulgo dicimus 'Staar'. 2) Hipocisim i. q. hypochisis; v. n. 1. 3) Flebotomus est 40 ferrum ad flebotomandum aptum ('Aderlasseisen, Lanzette'). 4) Cum in rubrica de morte ex flebotomia secuta scribatur, expectaveris etiam hic occiderit vel aliud simile; quod fortasse Codex Euricianus praebuit. Cf. formam *Errviganan.*

Recc. Errv.]

VIII. ANTIQUA.

XI, 1, 8.

Ne indiscussus medicus custodia deputetur.

Nullus medicum inauditum, excepto homicidii causam, in custodia retrudat.
Pro debito tamen sub fideiussorem debet consistere.

5 *Recc. Errv.]* II. TITULUS: DE INQUIETUDINE SEPULCRORUM.

I. De violatoribus sepulcrorum.

II. Si sepulcrum mortui auferatur.

Recc. Errv.]

I. ANTIQUA.

XI, 2, 1.

De¹ violatoribus sepulcrorum.

10 Si quis sepulcri violator extiterit aut mortuum expoliaverit et ei aut ornamenta
vel vestimenta abstulerit, si liber hoc fecerit, libram auri coactus exolvat heredibus
et que abstulit reddat. Quod si heredes non fuerint, fisco nostro cogatur inferre et
preterea C flagella suscipiat. Servus vero, si hoc crimen admiserit, CC flagella
suscipiat et insuper flammis ardentibus exuratur, redditus nihilominus cunctis, que
15 visus est abstulisse.

Recc. Errv.]

II. ANTIQUA.

XI, 2, 2.

Si sepulcrum mortui auferatur.

Si quis mortui sarcofacum abstulerit, dum sibi vult habere remedium², XII solidus
iudice insistente heredibus mortui cogatur exolvere. Quod si domino iubente servus
20 hoc admiserit, dominus pro servo suo componere non moretur. Servus vero, si ex
sua voluntate hoc admiserit, nihilominus C flagella suscipiat, et quod tulerat et loco
et corpori proprio reformetur.

XI, 1, 8. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 16. 17). — l. 1. ANTIQUA] *ita*
R 1. V 4. 6. 8. 15. 17; *deest* R 2. E. V 1. 3. || l. 2. custodia] *ita* R 1. E. V 6; in custodia V 1;
25 *custodie cell.* || l. 3. excepto] *ita* R 1. E. V 1; *excepta cell. causam]* *ita* R 1. E 2; *causa* R 2. 3.
E 1. V 1. custodia] *ita* R 1. 2. E; *custodiam* R 3. V. *retrudat]* R. E. V 1. 3. 5. 6. 15. 16. *Pith.*;
tradat Mad. || l. 4. fideiussorem] *ita* R 1. 2; *fidiussore* E 2; *fideiussore* R 3. E 1. V. *debeat* R 2.

TIT. II. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. V 1. 6. (E 2 *hic rubricam libri XII. habet.*) — l. 5. SEPUL-
CHRORUM E 1.

30 *Index capitulorum.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 6. sepulchrorum E 1. || l. 7. sepulchrum E 1.
XI, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. (4. 5). 6. (8. 16. 17). — l. 8. ANTIQUA] *ita* R 1.
V 3. 4. 8. 17; *deest* R 2. E. V 1. || l. 9. sepulchr- *pro sepulcr- hic et infra* E 1. || l. 10. et ei aut]
aut ei R 2. || l. 11. heredibus] *ita* R. E. V 3; *mortui add.* V 1. 6. *Pith. Mad.* || l. 12. que *deest* R 1.
abstulerit V 1. 3. 6. *nostro]* hoc R 2. *cogatur inferre]* *persolvat* V 3; *cogatur exsolvere* V 16.
35 l. 13. crimen] *scelus Pith.* || l. 14. et insuper] *insuper et* R 2. *Mad.* *exureretur* R 2. *redditus* R 1.
cuncta R 2. || l. 15. visus est] *ausus est Pith.*

XI, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. (3. 4. 5). 6. (15. 17.). — l. 16. ANTIQUA] *ita* R 1.
V 6. 15. 17; *deest* R 2. E. V 1. || l. 18. sarcofacum] *ita* R 1; *artufagum al. m. corr. sarcofacum* E 2;
horcobacum V 3; *sarcofagum* R 2. E 1. V 6. *Pith.*; *sarcophagum Mad.*; *sartophagum* R 3. XII] duo-
40 *decim* R 2. *solidus]* *ita* R 1; *solidus* E 2; *solidos alii.* || l. 20. suo] *ita* R 1; *deest cell. comp. n. mor.]*
componat V 3. *si]* hoc *add.* V 1. || l. 21. hoc admiserit] *talia fecerit* V 3; *hoc fecerit* V 4. *hoc deest*
E 1. V 1. *nihilominus deest Mad.* || l. 22. corpori] *territorio* R 2.

1) *Neque tituli Codicis Theodosiani LX, 17 et Iustiniani IX, 19, quibus inscribitur De*
sepulcris violatis, neque Novella Valentiniiani III. 22, cuius rubrica ad litteram cum huius capituli
45 *rubrica convenit, sententias similes huic capiti et subsequenti praebent.* 2) *Sc. medicamentum*
superstitiosum; v. Dahn, 'Studien' p. 235.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBUS.

- I. Si transmarini negotiatores rem furtivam vendere detegantur.
- II. Ut transmarini negotiatores suis et telonariis et legibus audiantur.
- III. Si transmarinus negotiator mercennarium de locis nostris secum transtulerit.
- III. Si transmarinus negotiator mercennarium pro commercio susceperit. 5

XI, 3, 1. Recc. Erv.]**I. ANTIQUA.**

Si transmarini negotiatores rem furtivam vendere detegantur.

Si¹ quis transmarinus negotiator aurum, argentum, vestimenta vel quelibet ornamenta* provincialibus nostris vendiderit, et competenti pretio fuerint venundata, si furtiva postmodum fuerint adprobata, nullam emtor calumniam pertimescat. 10

*) *V* 4. 8 *addunt*: aut aliam rem.

XI, 3, 2. Recc. Erv.]**II. ANTIQUA.**

Ut transmarini negotiatores suis et telonariis et legibus audiantur.

Cum transmarini negotiatores inter se causam habent, nullus de sedibus nostris eos audire presumat; nisi tantummodo suis legibus audiantur aput telonarios suos? 15

XI, 3, 3. Recc. Erv.]**III. ANTIQUA.**

Si transmarinus negotiator mercennarium de locis nostris secum transtulerit.

Nullus transmarinus negotiator de sedibus nostris mercennarium audeat in locis

TIT. III. *Lemma. Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 6. 20

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. *E* 1. 2. — *l.* 2. rem furtivam] res furtiva *E* 1; rem furatam *E* 2. || *l.* 3. tellonariis *R* 1; tolenariis *E* 2. || *l.* 4. transtulerint *R* 2. || *l.* 5. conmeritum *R* 1; conmeritio *E* 1.

XI, 3, 1. *Codd. R* 1. 2. (3). *E* 1. 2. *V* 1. (3. 4. 5). 6. (8. 15. 17. 18. 20). — *l.* 6. ANTIQUA] *ita R* 1. 2. *V* 4. 15. 17. 20; *deest E. V* 1. 3. 6. || *l.* 7. rem furtivam] res furtiva *E* 1; rem furatam *E* 2; furtiva *V* 6. *Pith.* || *l.* 8. qualibet *R* 2. *E* 2. || *l.* 9. venundata] vendita *V* 4. 18. || *l.* 10. si] sive *V* 1. fuerit *V* 1. nulla *E* 2.

XI, 3, 2. *Codd. R* 1. 2. (3). *E* 1. 2. *V* 1. (3. 4. 5). 6. (8. 15. 17). — *l.* 12. ANTIQUA] *ita R* 1. 2. *E* 1. *V* 3. 4. 6. 8. 15. 17; *deest cett.* || *l.* 13. suis] a suis *al. n. post corr. V* 6. et telonariis] thelonariis *R* 2; et tolenariis *E* 2; et tolenariis *al. n. post corr.* et toloneariis *V* 6; theolenariis *V* 1. 30 *l.* 14. negotiantes *E* 2. habuerint *V* 1. sedibus] rebus *V* 1. || *l.* 15. apud t. s.] a telonariis suis *Pith. in margine.* tellonarios *R* 2; tolenarios *E* 2; tolonarios *corr. tolonarios V* 6; theolenarios *V* 1.

XI, 3, 3. *Codd. R* 1. 2. (3). *E* 1. 2. *V* 1. 3. (4. 5). 6. (15. 16. 17). — *l.* 16. ANTIQUA] *ita R* 1. 2. *V* 15. 16. 17; *deest E. V* 1. 6. || *l.* 17. mercennarium] *ita hic et infra R. E;* mercennarium *V plerique.* de locis n. transt.] pro conmeritio susceperit *R* 2. || *l.* 18. transtulerint *R* 1. || *l.* 19. in 25 locis suis] *ita R* 1. 2. *E. V* 1. 3; in loca sua *R* 3. *V* 6. *Mad.*

1) *De hac regula iuris commercialis pro illo tempore mira cf. L. Goldschmidt, 'Handbuch des Handelsrechts' I³, p. 111, n. 51 et in 'Zeitschrift f. Handelsrecht' VIII, p. 333 sqq.; XVI, p. 407; Dahn, 'Studien' p. 93 sqq. et in 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 404 sqq. 2) Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 283 sq. et in 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 396 sqq.; L. Goldschmidt, 40 'Handb. d. Handelsrechts' I³, p. 105, n. 32; p. 192, n. 167. — Dahn telonarios suos interpretatur quasi consules negotiatorum extraneorum, ab his, ut causas commerciales inter se diiudicaret, constitutos, sed eo simul officio functos, ut telonea a popularibus suis perciperent et fisco Visigothorum redderent. Econtra Goldschmidt, cui assentimur, intelligit telonarios regales Visigothos, quibus in emporiis iurisdictio super negotiatores transmarinos commissa erat, complura inferiorum 45 saeculorum eiusdem conditionis exempla afferens.*

Recc. Erv.] suis transferre. Qui contra hoc venire temptaverit, inferat fisco nostro **XI, 3, 3.** auri libram unam et preterea C flagella suscipiat.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

XI, 3, 4.

Si transmarinus negotiator mercennarium pro commercio susceperit.

5 Si quis transmarinus negotiator mercennarium* de sedibus nostris pro vegetando commercio susceperit, det pro beneficio eius solidus tres per annum unum, et nihil hominus inpleto placito servum domino reformare cogatur.

*) V 4. 8 addunt: servum sponte domini sui.

XI, 3, 3. l. 2. libra unam R 1; libra una R 2. E 2. C] CC T 1.

10 XI, 3, 4. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. (4. 5). 6. (8. 15). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. 2. V 1. 4. 8. 15; deest E. V 6. || l. 4. comercio] suo add. R 2. E 1. || l. 5. transmarinus] marinus E 1. sedibus] locis V 15. pro vegetandi commercium R 1; pro vegetando commercio E 1. || l. 6. eius] ei E 2; suo Pith. solidus] ita R 1; solds E 2; solidos cett. tres] ita R 1. E; III cett.

LIBER DUODECIMUS.

I. TITULUS: DE TEMPERANDO IUDICIO ET REMOVENDA PRESSURA.

- I. De conmonitione principis, qua iubetur, ut iudicium temperent iudices. 5
- II. Ut nullus ex his, qui populorum accipiunt potestatem et curam, quoscumque de populis aut in sumtibus aut indictionibus inquietare pertentet.

XII, 1, 1. *Recc. Erv.]* I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De conmonitione principis, qua iubetur, ut iudicium temperent
iudices. 10

Qui necessariam culpis hominum severitatem disponimus, convenit, ut Deo placita remedia miseris inpendamus. Obtestamur itaque iudices omnes cunctosque, quibus iudicandi concessa potestas est, teste virtutum omnipotente Deo, conmonemus ad investigandam quidem rei veritatem in causis omnibus sollerter existere et absque personarum acceptione negotiorum omnium contentiones examinare, circa vietas tamen 15 personas ac presertim paupertate depressas severitatem legis aliquantulum temperare. Nam si in totum iudicii proprietatem adtenditur, misericordie procul dubio mansuetudo deseritur.

LIB. XII. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 6. — L. 1. PRESSURIS R 2. OMNIUM] OMNIBUS V 1. ¶ L. 2. HERET.] deest E 1; OMNIMODO add. Mad. EXTINGCTIS] EX- 20 TENTIS E 2; EXTIRPATIONIS V 6. Pith. in textu. ¶ L. 3. DUODECIMUS] ita R 1; HX^{us} E 2; XII cett. L. 4. PRESSURA] PRESURA E 1; Quaeritur hic lex de confirmatione concilii edita add. V 6.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — L. 5. conmonitione] conutione E 1. ut deest E 2. iudices] II. De damnis iudicum aliena contingentium add. E 1, ubi tamen textus huic rubricae respondens non legitur. ¶ L. 6. II] III E 1. potestatem] iudices add. E 2. ¶ L. 7. indictionibus] dictionibus E 2. 25 pertentet] III. (III E 1). Lex in confirmatione concilii edita add. E 1. V 5. Pith., cui rubricae respondet novella XII, 1, 3.

XII, 1, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 16). — L. 8. FL. — REX] des. V 1. 4. 5. 6. 15; ANTIQUA V 8. CHIND.] CHINDS R 1; CNDS R 2; RCS V 3; GL E 1; GLS Pith. L. 9. conmonitione] conotione E 2. ¶ L. 11. necessaria R 1. ¶ L. 12. inpendimus R 1. ¶ L. 13. concessa deest R 1. teste] ita R. V 6. Pith.; et per testem V 1; et teste cett. omnipotentem R 1. Deo] ita R 2. V 3; Deum R 1; Domino cett. ¶ L. 14. sollerter] ita R 1. E 2. V 1. 6; sollertes cett. L. 16. personas] pressonas R 1. severitate R 1. legis] legalem V 16. ¶ L. 17. in toto V 6. adtenditur] ita R 1; adtendatur cett.*

Recc. Err.]

H. FLAVIUS RECCAREDUS REX.

XII, 1, 2.

Ut nullus ex his, qui populorum accipiunt potestatem et curam, quoscumque de populis aut in sumtibus aut indictionibus inquietare pertemtet.

6 Omnes, quos regni nostri felicitate tuemur, nihil aliud eorum utilitatibus consulentes, momentis omnibus statuimus, nisi, ut nulla dispendiorum suspicionem patiantur. Quid est enim iustitiae tam proximum vel nobis familiare, quam piam fidelibus manum porrigere et iuste hos, quos regimus, in diversis negotiis adiubare? Decernentes igitur et huius legis nostre severitatem constituentes iubemus, ut nullis
10 indictionibus, exactionibus, operibus vel angariis comes, vicarius vel villicus pro suis utilitatibus populos adgravare presumant¹ nec de civitate vel de territorio annonam accipiant; quia nostra recordatur clementia, quod, dum iudices ordinamus, nostra largitate eis compendia ministramus². Simili auctoritate iubemus rectorem provincie sive comitem patrimonii aut actores fisci nostri, ut nullam in privatis hominibus
15 habeant potestatem nullaque eos molestia inquietent. Sed si privatus cum servis fisci nostri habuerit causationem, actor vel procurator commonitus in iudicio rectoris provincie vel iudicis territorii, ubi causa fuerit intromissa, suum representet minorem, ut discusso negotio districtione legali uniuscuiusque emendetur excessus. Et quia, dum regali cura actores nostrarum perquiremus provinciarum, conperimus, quod numerarii
20 vel defensores annua vice mutantur, qua de causa detrimentum nostris non ambigimus populis evenire, ideoque iubemus, ut numerarius³ vel defensor⁴, qui electus ab episcopis vel populis fuerit, commissum peragat officium; ita tamen, ut, dum numerarius vel defensor ordinatur, nullum beneficium iudici dare debeat, nec iudex presumat ab eis aliquid accipere vel exigere. Quod si quis iudicium hanc nostram
25 transcederit constitutionem, honore privatus decem libras auri fisco nostro coactus exolvat. Sacerdotes vero, quos divina obtestatione commonemus, si excessus iudicium

XII, 1, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (17. 20). — L 1. FL. — REX *des.* E 2. V 3. 5. RECCAREDUS] *ita* R 2. V 17 (*in marg.*); RECCAREDUS R 1. V 20; GLS RECDS E 1; RCDS V 17; GLS V 4; GLS ERVIGIUS V 1; CHDS V 6. || L 2. et] iudices E 2. || L 3. in sumtibus] subtibus
30 R 1. indictionibus] *ita* R. E 2. V 1. 6; in ind. E 1. *Pith. alii.* || L 4. pertemtet] presumat V 1. 4. 5. L 5. utilitatibus *hic et infra* R 1. || L 6. momentis] modis V 1. 6. nulla] *ita* R 1. E 2; nullam *cell.* L 7. piam] *pie* V 1. || L 8. hos] *ita* R. E 1. V 1. 6. *Pith.*; eos *cell.* adiuvare E 1. V. || L 9. severitatem] *ita* R 1. E 2. V 6; esse virtutem V 3; severitate *cell.* || L 10. angariis] auguriis V 1. vel] *ita* R. E. V 1. 6. *Pith.*; *deest Mad.* villicus V. || L 11. populos *deest* V 1. vel de] *deest* R 1. territorio E 1. annonas R 2. V 3. || L 13. ministremus R 1. auctoritate] *ita* R 1; auctoritate *cell.* L 14. actores] auctores R 2. E 2. V 1. 6. ut nullam — servis fisci nostri] *des.* R 2; *al. man. post add.* E 2. privatis] pravitatis R 1. || L 15. eos] eis V 1. || L 16. causationem] causam *Pith.* causa[tionem] actor vel procurator] *uncis inclusa abscisa sunt* R 1. actor] auctor E 2. V 1. 6. || L 17. suum representet minorem] suum presentet minorem V 3. 5. 15. 16; suam presentet personam et minorem V 1. 6; suam representet p. et min. *Pith.* || L 19. auctores E 2. V 6. perquiremus R 2; perquirimus V 16. L 21. evenire] *evenire* R 1; non aliter *add.* E 1. electus R 1. || L 22. episcopo E 1. V 1. 6. *Pith.* a populis V 1. commissum] suum *add.* V 1. 6. || L 23. ordinatus E 2. V 15. 16. iudicii] iudicium V 1; iudicii V 3. || L 24. iudicium] iudicium E. V 3. || L 25. fisco nostro] *des.* R 1; in f. n. V 3. || L 26. exolvat] *resolvat Pith.* commonemus] *ita* R 1; convenimus R 2. E. excessum V 6. *Pith.* iudicium] 45 iudicium R 2.

1) *Cf. can. 18. concilii Toletani III, a. 589. Reccaredo regnante celebrati: Iudices vero locorum vel actores fiscalium patrimoniorum ex decreto gloriosissimi domini nostri simul cum sacerdotali concilio autumnali tempore die kalendarum Novembrium in unum conveniant, ut discant, quam pie et et iuste cum populis agere debeant, ne in angariis aut in operationibus
50 superfluis sive privatum onerent, sive fiscalem gravent; cf. can. 21.* 2) *Cf. G. Kaufmann, 'D. Geschichte' II, p. 411 sqq.* 3) *Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 341 sq.* 4) *Cf. ib. p. 300 sqq. 304 sq.*

XII, 1, 2. *Recc. Erv.*] aut actorum scierint et ad nostram non retulerint agnitionem, noverint se concilii iudicio esse plectendos, et detrimenta, que pauperes eorum silentio pertulerint, ex eorum rebus illis esse restituenda.

XII, 1, 3. *Nov.*]

FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Lex¹ in confirmatione concilii edita.

5

Eximia sinodalis auctoritas et veneranda est pariter et tremenda, que in tantum per donum sancti Spiritus agitur, ut ex diversitate multorum animorum et cordium unum cor unamque animam² fecisse monstretur; dum numerositas aggregata pontificum non per sententiam discrepat, non per stilum diversa obiectat, nec per iudicium aliud unus quam universitas format. 10 Ideo reverendum mihi conventum sinodalis concilii, in cuius medio presentia sancti Spiritus se habitare promisit, devote venerans instanterque honorans ea, que illorum ore nostrique glorie hortatu digesta sunt, in notitiam deducimus singulorum; illa dicimus sinodalis concilii gesta, que anno quarto regni nostri in Toletana urbe noscuntur esse confecta, quorum institutionum 15 evidentia, ut sine cunctatione omnibus innotescant, hic ea specialiter preelegimus renotanda.

Est igitur primus canon³ de reddito testimonio dignitatis eorum, quos profanatio infidelitatis cum Paulo traxit in societatem tyrannidis⁴. Quos celsitudo nostra una cum filiis per huius nostre legis edictum et testimonio 20 nobilitatis pristinae uti et rebus, quas per auctoritatis nostre vigorem perciperint, decernimus revestiri.

Item secundus est canon de accusatis sacerdotibus seu etiam optimatibus palatii atque gardingis, sub qua eos iustitie cautela examinari conveniat. Quos nostre glorie mansuetudo iuxta ipsius canonis instituta nullis tormen- 25 torum generibus ante publicam discussionem subici censuit; sed omnes, qui deinceps fuerint accusati, iuxta sanctionem predicti capituli erunt procul dubio iudicandi. Unde id specialiter observandum fore censemus, ut, quidquid contra hanc regulam sententiae nostre vel predicti canonis institutionem aut in personam cuiusquam fuerit actum aut de rebus accusate persone extiterit iudi- 30 catum, iuxta predicti canonis instituta nullo vigore subsistat, quod persona ipsa, aliter quam decernimus iudicata, aut testimonii sui dignitatem amittat, aut questu rei proprie careat.

XII, 1, 2. l. 1. actorum] auctorum E 2. V 1. 6. scierint] scierunt E 1; iscierit E 2. || l. 2. pertulerunt E 2.

35

XII, 1, 3. *Codd.* E 1. V 1. 4. 5. (S. 15). *Pith. Mad.* — l. 4. FL. — REX] IN NOMINE DOMINI *add.* V 5. *Pith.* GLOR. *deest* E 1. V 5. *Pith.* ERVIGIUS] *ita* V 1. 5; REUS E 1; RCNS *Pith.*; *deest* V 4. || l. 5. edita *deest* *Mad.* || l. 6. que] atque *Mad.* || l. 8. cor] corpus *Mad.* || l. 10. format] *affirmat* *Pith. Mad.* || l. 11. referendum E 1. *Pith.*; *referendum* V 5. || l. 13. hortatu] *ita* V 4. 5; *ortatu* *Pith.*; *oratu* E 1; *ornatu* V 1. || l. 16. omnibus] *hominibus* E 1. *Pith.* hic] *hinc* E 1. V 1. *Pith.* 40 *preelegimus*] *prae legibus* E 1; *prelegimus* *cell.* || l. 23. accusatis] *causatis* V 1. *optimatibus* E 1. V 1. || l. 25. instituta] *constituta* E 1. *Pith.* || l. 26. sed omnes] *ut et homines* *Mad.* || l. 28. quicquid E 1. V 1. || l. 31. instituta] *institutionem* V 1. *Mad.*

1) Haec lex, etiam inter acta concilii Toletani XIII. a. 683. tradita, edita est duobus fere annis post introductum librum legum emendatum; v. p. 410, n. 1. Legem autem postea iussu regis 45 insertam esse crediderim. 2) Cf. Acta apost. 4, 32. 3) Cum singulis capitibus ipsi canones concilii Toletani XIII. conferendi sunt. 4) De seditione Pauli cf. Dahn, 'Könige' V, p. 207 sqq.

Nov.] Tertius quoque canon est de tributorum principali relaxatione in plebe, XII, 1, 3.

ubi nostre glorie auctoritate simul et exhortatione sancitum est, ut omne tributum preteritorum annorum usque in annum primum regni nostri, quod in privatis sive in fiscalibus populis reiacet, absolutionis perpetue debeat sanctione laxari; ea tantum precipientes thesauris publicis exhiberi, que exacta, non inlata fuisse constiterint.

Quartus post hec sequitur canon de munitione prolis regie, quem prompto voluntatis adnisi omnis conventus sacerdotum atque etiam seniorum condere preelegerunt.

Quintus canon sequitur, ne defuncto principe relictam eius coniugem quisquam sibi aut in coniugio aut in adulterio audeat copulare.

Sextus deinde sequitur canon, ut, exceptis servis vel libertis fiscalibus, nullus de servitute quorumlibet aut libertis deinceps ad palatinum officium transeat. Quod si fecerint, presentis legis nostre edicto ad proprie servitutis iugum modis omnibus reducendi sunt; qualiter aut dominis suis, si superstites sunt, aut eorum propinquis, quibus decedentium successio ex lege debetur, servituri tradantur.

Post hunc septimus est canon de his, qui pro accidentia iurgiorum altaria nudare presumunt vel luminaria ecclesie subtrahunt.

Octavus quoque sequitur canon, ne admonente metropolitano quisquam ex confinitimis ad locum, ubi invitatur, venire contemnat.

Nonus quoque canon subsequitur de confirmatione concilii Toletani duodecimi, quod factum est anno primo glorie nostre.

Decimus huic canon adiungitur, ubi speciali sententia definitur, utrum audeant ministrare hi, qui penitentiam in sacerdotio constituti accipiunt.

Undecimus quoque canon habetur, ne quis alienum clericum vel monachum suscipiat fugientem.

Duodecimus post hec canon scribitur de non excommunicandis a proprio episcopo personis illis, que ad metropolitanum suum negotia sua suggesturi accesserint.

Ultimus et tertius decimus post hunc canon subsequitur de relatione gratiarum, que post peractionem concilii Deo et principi persolvantur.

Que omnia premissa sinodalia institutionum decreta a presenti die vel tempore omni cura omnique vigilantia per cunctas regni nostri provincias decernimus observanda; qualiter et perspicuum auctoritatis valide fastigium subeant et perpetuo vigoris ordine solidata persistent. Quamobrem sacre huius legis oraculo omnibus generaliter, religiosis atque etiam laicis sub regni nostri ditione manentibus, interdicimus pariter et iubemus, ut predicta sinodalia gesta nullus contemnat, nullus etiam preterire aut convellere audeat. Nemo notus harum constitutionum iura resolvat, nemo incognitus nescientie se

XII, 1, 3. l. 1. relaxatione] relatione *E* 1. *V* 1. *Pith.* || l. 4. sive] vel *Mad.* populis reiacet] populis nostrę reiacent *E* 1. *V* 1; populis nostris reiacet *Pith.* absolutionis *E* 1. debeant *E* 1. l. 7. de] pro *Mad.* monitione *E* 1. *Pith.* prolis *deest* *E* 1. quem prompto] quam promptae *Mad.*; quam prompto *Pith.* || l. 8. adnisi] ita *E*. *V* 4. 5. *Pith.* in *marginē*; adnisi *V* 1; effectu *Pith.* in *textu*.
45 *Mad.* || l. 11. copulare] sociare *Mad.* || l. 13. servitute] ita *edd. Conc.*; servitu *E* 1. *Pith.*; servitio *cott.* l. 15. superstites *E* 1; superstes *V* 1. || l. 16. decedentium *E* 1. *V* 1. || l. 18. pro accidentia] per accidentibus *V* 1. || l. 20. quisque *E* 1. *V* 1. || l. 23. duodecim *E* 1. quod factum] qui factus *V* 1. l. 25. penitentiam *E* 1. || l. 29. metropolitanum *E* 1. suggesturi] ita *V* 1. 4. *Pith.*; suggesuri *E* 1; suggesturi *V* 5; dicendum *Mad.* || l. 30. accesserunt *V* 1. || l. 35. vastigium *E* 1. || l. 39. con-
50 temnat] condemnat *E* 1. || l. 40. nescientie] nescienti *E* 1. *V* 1. *Pith.*

XII, 1, 3. Nov.] obiectibus excusare coniciat. Nam a prememorato superius die et tempore et auctoritatis debite vigore pollebunt, et institutionum suarum regulis cunctorum universitas adstringetur. Si quis autem huius nostre legis violator extiterit, ac non potius ea, que premissa sunt, custodierit, et diutinam ecclesiastice discipline excommunicationem excipiat, et decimam partem rei sue 5 fisci partibus sociandam amittat. Quod si nihil habuerit facultatis, unde predictam compositionem persolvere possit, absque aliquo infamio sui L eum oportebit ictibus verberari. Huius igitur legis nostre decretum, quod in confirmatione huius sacri concilii noscitur promulgatum, gloriose manus nostre exaratione subscripsimus et ad perennem memoriam valorem ei perpetuum 10 innodamus.

Edita lex in confirmatione concilii Toletio sub die idus Nov. era DCCXXI, anno quoque feliciter quarto regni glorie nostre¹. In Dei nomine. Toletio.

Recc. Erv.]

II. TITULUS: DE OMNIUM HERETICORUM
ADQUE IUDEORUM CUNCTIS ERRORIBUS AMPUTATIS. 15

- I. Quod post datas fidelibus leges oportuit infidelibus constitutionem ponere legis.
- II. De omnium heresum erroribus abdicatis.
- III. De datis et confirmatis legibus supra Iudeorum nequitiam promulgatis.
- III. De cunctis Iudeorum erroribus generaliter extirpatis. 20
- V. Ne Iudei more suo celebrent Pasca.
- VI. Ne Iudei more suo fedus copulent nuptiale.
- VII. Ne Iudei carnis faciant circumcisiones.
- VIII. Ne Iudei more suo diiudicent escas.
- VIII. Ne Iudei questione christianos inscribant. 25
- X. Ne Iudei contra christianos testificentur, [et quando ex illis progenitis testificari sit licitum].
- XI. De pena, qua perimenda est transgressio Iudeorum.
- XII. Ne Iudeus christianum mancipium circumcidat.
- XIII. De mancipiis christianis, que a Iudeis aut vendita aut libertati tradita 30 esse noscuntur.

XII, 1, 3. l. 1. superius] subterius E 1. V 1. Pith. et] vel Pith. Mad. || l. 2. regulis] legibus vel regulis Pith. Mad. || l. 3. universalitas Pith. Mad. || l. 9. confirmationem Mad. || l. 12. Edita] Ita E 1. Pith.; Ista V 1. 4. concilii] edita add. V 4. idus] id E 1. Novbr V 1. DCCXXI] septingentesima XXI E 1. V 1. Pith. || l. 13. regni glorie nostre des. E 1. V 1. 4. Pith. Toletio deest V 5. 35

TIT. II. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 6. — l. 15. ATQUE E 1. HERRORIBUS R 1. AMPUTATIS] ita R 1. E; PUTANDIS R 2; AMPUTANDIS V 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 16. constitutionem ponere legis] ita E 2; constitutione ponere leges R 1; constitutiones p. legis E 1; des. R 2. || l. 18. heresum] cresium E 2. abdicatis R 2. || l. 19. nequitia R 2. E 2. promulgatis deest R 2. || l. 20. extirpatis E 1. || l. 21. V. 40 Ne Iudei — Pasca des. E 2. Pascha E 1. || l. 22. VI] V E 2, et ita infra VI etc. pro VII etc. l. 23. circumcisionis E 2. || l. 24. diiudicent] iudicent R 2. E 1. || l. 25. quest. christ.] christianis questiones R 2. scribant E 1. || l. 26. et — licitum des. R. et deest E 2. progeniti testificare E 2. l. 29. XII. Ne Iudeus — circumcidat des. E 2. || l. 30. XIII] XI E 2, et ita infra XII pro XIII etc. que a] qua R 1. aut libertati — noscuntur des. R 2. || l. 31. esse noscuntur des. etiam R 1. 45

1) Est dies 13. Nov. a. p. Chr. 683.

Recc. Erv.] XIII. Ut nullis modis Iudeis mancipia adereant christiana, [et ne in sectam eorum modo quocumque ducantur].

XV. De interdicto omnibus christianis, ne quisque Iudeum quacumque factione adque favore vindicare vel tueri pertemtet.

6 XVI. De Iudaizantibus christianis.

XVII. Placitum Iudeorum in nomine principis factum.

Recc. Erv.] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 1.

Quod post datas fidelibus leges oportuit infidelibus constitutionem ponere legis.

10 Actenus per arduas culparum semitas iudiciorum cautos direximus gressos et per humane adinventionis precipites et immoderatos excessos ordinate gravitatis emisimus cursus. Egisse namque nostram illic intentionem conspicuum est, et dissuadere, quod male suasum irrité libet, et proibere, quod turpe non decet, et auferre, quod male actum decus honestatis aborret. Ut enim legalis ordo male
15 consciarum sibi mentium abdita penetrabit, ita legalis censura et morum prava correxit et scelerum commissa truncabit. Verum hanc pudicitiam animorum non egimus alibi quam intra ecclesiam Dei vivi, qui diversitatem simul nationum et hominum unius tunice immortalitate vestivit, unius etiam sacre religionis sibi vinculis religabit. Ibi enim, licet excellentia nostri vigoris a virtutum Deo fuerit terrene
20 glorie sublimata culminibus, interdum tamen motu compassionis, interdum acie iudicantis et peccandi licentiam sollicité vetare curabit et perventa delicta modo temperanter diminuendo subtrahit, modo vehementer stirpando conlisit, non solum sequens nobilium inlustriumque gentium mores, que rationabilibus et modestis legibus ordinare curaverunt illicitos populorum excessos, sed sanctissimorum quoque patrum
25 toto terrarum orbe felicium et regulas imitans et exempla presumens, quo possit amplitudo nostre mansuetudinis in illorum preceptis velut in forma operis imitationem exprimere actionis, et ex hoc debere cognoscere proximis subiectisque plebibus

*l. 1. Iudeis deest R 2. adhereant E 1. et — ducantur] ita E; des. R. || l. 3. De] Ne R 1. quisque] quis E 1. quacumque — pertemtet des. R 2. quacumque R 1; quecumque E 2. || l. 5. Rur-
30 bricæ capitulorum XVI. et XVII. in E et numero et ordine inter se commutatis leguntur.*

XII, 2, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 15. 16). — l. 7. FL. — REX des. V 4. 5. 6. 16. GLOR. deest E 2. V 3. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; REC E 1; RECDS E 2. V 1. || l. 8. data E. constitutiones R 2. V 1. 6; constitutione E 1. || l. 9. leges E. V 1. || l. 10. Actenus] ita R; Quatenus E 1; Haetenus cett. iudiciorum] ita R. E 1. V 1. 5; iudaeorum E 2. V 3. Mad.
35 cautos] custos E 2. gressos] ita R 1. E; regressus R 2; gressus cett. || l. 11. excessos] ita R; excessus cett. || l. 12. Egisse] Exegisse V 3. illic] ita R 1. V 3; illico R 2; illuc E 2; illis cett. l. 13. dissuadet E 1. irrité libet] irritet libet V 6; erat Pith. quod turpe non] ita R 1. E 2. V 1. 3. 4. 6; non E 1, ubi quod turpe des.; turpe re quod R 2; quod turpe Pith.; quod turpe est Mad. decet] debet E 1; deest Pith. || l. 14. actus E 1. decus] ita R 1. E. V 1. 3. 6; decore R 2; et n
40 decore Pith. Mad. aborret] ita R. E 2. V 1. 3. 6; abhorret cett. || l. 15. consciarum] conscientiarum R 2. E 2. abdita] abdicata E 1; abita E 2. penetravit E 1. legalis] legali R 1; legis R 2. l. 16. iscolerum R 2. E 2. truncabit] ita R 1. E 2; truncavit cett. pudicitia R 1. || l. 17. qui] que V 1. 6. Pith. || l. 18. vestibit R 2. E 2. vinculum R 1. || l. 19. religabit] ita R 1; regabit R 2. E 2; religavit cett. enim] ita R. E 2. V 1. 3. 6. 15. 16. 20. Pith.; etiam E 1. Mad. excellentiam R 1.
45 E 1. || l. 20. aciq; R 1. || l. 21. licentia R 1. sollicité deest R 2. vetare] ita R 1. E. V 1. 6. Pith.; deest R 2; vitare cett. curabit] ita (= curavit) R 1. E 2; curavit cett. delicta] dilata V 6. l. 22. stirpando] ita R 1. E 2. Pith.; tirpando E 1; exatdando R 2; exstirpando cett. conlisit] consumsit E 2. || l. 23. inlustriumque gentium] inlustrium agentium R 2. || l. 24. excessos] ita R 1; excessus cett. sed] et R 2. E 1. || l. 25. et deest E. posset R 2. E 1. || l. 26. in illorum] ita R.
50 E 1. V 1; in deest cett. imitationis E 1.*

XII, 2, 1. *Recc. Erv.*] honestatis competentia indidisse decreta, ex quo aut culparum meritis sunt evidenter inpressa, aut sanctorum patrum sententiis prorsus non inveniuntur externa, duo mihi dona uno divinitatis premio provenire confidens, ut et cum proximis salutari temporum perfruar pace, et divinis iudiciis munere regiminis peracta mercede dispositis dehinc populorum fidelium legibus adque in domo sancte fidei vere propriis membris ⁵ confecto medicamine salutari et ordinata caritatis decentissime pace, fidenter in virtute Dei adgrediar hostes eius, insequar emulos, persequar adversos, contendens viriliter, perseverans instanter, aut comminuere¹ illos ut pulverem excussum aut delere ut lutum sordentium platearum, certe aut de illis et fidei conquirere lucrum et glorie Dei dare tropheum, ut, dum fideles populos in religionis sacre pacem possederim ¹⁰ adque infideles ad concordiam religiose pacis adduxerim, et mihi crescat gloria premium, et virtutum Deo dilatam adque augeam regnum².

XII, 2, 2. *Recc. Erv.*]

II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De omnium heresum erroribus abdicatis.

Divine virtutis eternum consilium et in ultimorum serię seculorum pietatis eius ¹⁵ revelatum arcanum per retroactarum dierum tempora omnem, ut cernimus, a cunctis nostri regimonii finibus et perfidiam dissipavit errantium et dogmatum abdicabit conmenta pravorum. Veruntamen ne, dum nostris consistimus in diebus, tempus illud occurrat, de quo vas electionis³ olim protulit, dicens: 'Erit⁴ enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria coacerbabunt sibi magistros ²⁰ prurientes auribus; et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur', convenit et ea, que in luce fidei manent, a tenebris contradictionum edicto legali defendere et ea, que exoriri obvia forsitan error inpulerit, gestis legalibus propulsare. Nullus itaque cuiuscumque gentis aut generis homo, proprius et advena, proselitus et indigena, externus et incola, contra sacram et singulariter unam veritatis ²⁵ catholice fidem quascumque noxias disputationes eandem fidem inpugnans palam pertinaciter aut constanter vel proferat vel proferre silenter adtemtet. Nullus

XII, 2, 1. l. 1. meriti R 1. E. || l. 2. inpressa] expressa R 1; pressa E 1. || l. 3. salutaris R 1; salutare R 2. F 2. || l. 4. divini iudicis V 1. peractam R 1. || l. 5. sancta Mad. vere] ut add. V 1. || l. 6. ordinata] ordinato R 1; ornata R 2; ordinatam E 2. decentissima Mad. || l. 7. insequar] ita R. V 1. 3. Pith.; et insequar cett. || l. 8. pulvere R 1. pulverem ante faciem venti excussum V 16. || l. 9. sordentium] sordidum Pith. in marg. glorie Dei] ecclesiae V 16. || l. 10. Dei deest V 1. tropheum] ita R. E. V 1. 3. 5. 15. Pith.; triumphum Mad. pacem] ita R 1. V 1; pace cett. l. 11. gloria] ita R 1. V 1; in gloria R 2. E. V 6. Pith.; glorie Mad. || l. 12. et] ut E 1. virtutem Dei Pith.; virtutum Deo des. Mad. Deo] Domino V 3. 16.

XII, 2, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] ANTIQUA V 3; des. V 15. 19. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; REC E 1; RECTS E 2; RCDS V 1. 5; R V 4; deest V 6. || l. 14. heresum] hereticorum E 2. V 15. 19; heresium Mad. l. 15. serię] ita R 1. E 1; series E 2. V 1. 3; serie cett. seculorum] populorum V 3. || l. 16. retroactarum] ita R 1. V 1. 8; retroactorum R 2. E 1. V 3. 4. 6. 15. 16. Pith.; retroacta E 2. Mad. ⁴⁰ l. 17. nostris E. regimonii] regiminis V 5. 16. Pith. perfidia R 1. doematum R 2. E 2. abdicavit E 1. V. || l. 19. dicens] Paulus apostolus add. V 5. 8. enim deest R. E 1. Pith. cum] quando E 1. V 3; quo Pith. || l. 20. non sustinebunt des. R 1. coacerbabunt] ita R 1. E 2; coacervabunt cett. l. 22. et deest E. V. lucem R 2. E 2. V 1. || l. 23. exuriri R 1. forsam E. || l. 24. cuiuscumque] ita R 1; cuiuslibet cett. || l. 25. prosilitus R 2. E. || l. 26. quacumque noxia disputatione V 8. ⁴⁵ l. 27. aut] ita R. E. V 1. 3; atque Mad. vel proferat] des. E 1; vel deest Mad.

1) Cf. Psalm. 17, 43. 2) Huius et proxime sequentium legum tumida et saepius obscura verborum eandem fere rhetorum scholae sapit doctrinam atque sententiae libri I. 3) Cf. Act. apost. 9, 15. 4) 2. Tim. 4, 3. 4.

Recc. Erv.] evangelia sacra convellat. Nullus apostolica instituta decerpat. Nullus **XII, 2, 2.** antiquorum patrum defensionis huius sacras definitiones inrumpat. Nullus modernorum dissidentium congruentes fidei tractatus spernat. Nullus contra omnem sanctum vere fidei sacramentum aut cogitationes ruminet cordis aut verba patuli proferat oris. Non in contradictione controversiam perfidus excitet pervicacis, non improbitatis contentione litem statuatur adversantis. Nam quaecumque persona in cunctis istis vetitis extiterit deprehensa, si quidem ex quacumque religionis potestate vel ordine fuerit, amisso loci et dignitatis honore, perpetuo reatu erit obnoxius, rerum etiam cunctarum amissione multatus. Si vero ex laicis extiterit, et honore solutus et loco, omni rerum erit possessione nudatus, ita ut omnis transgressor sanctionis huius aut eterno exilio mancipatus intereat, aut divina miseratione respectus a prevaricatione convertatur et vivat.

Recc. Erv.] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 3.

De datis et confirmatis legibus supra Iudeorum nequitiam promulgatis.

Vetitis¹ et seclulis generaliter omnium hereticorum presumptionibus execrandis, nunc specialiter nobis est de presentibus ordinandum, quoniam et in presenti de his cognoscimus esse presuntum. Nam cum virtus Dei totum universaliter acie verbi sui radicitus heresum extirpaverit surculum, sola Iudeorum nequitia ingemiscimus regiminis nostri arva esse polluta. Unde per spiritum Dei vindicare conabimur pacem nostram, que gentibus² quidem stultitia est, eisdem vero Iudeis scandalum, nobis autem credentibus idem Christus, Dei virtus et Dei sapientia, cuius miseratione preventi concutimur intentione fideli, tam vetustis erroribus ponere finem, quam futurorum exordiorum concidere novitatem. Quapropter eternam legem iubemus et sacrarum scripturarum iussu decernimus tam nostrarum legum edicta, quam predecessorum nostrorum regum legali serie sententias promulgatas, que contra eorum

XII, 2, 2. l. 1. evangelia sacra] *ita R. E 2; evangelii sacra V 8; evangelii sacramenta V 15; evangelii decreta cett. convellat] compellat E 1 et e corr. E 2; contemnat V 15. decerpat] decertat R 2. Nullus — inrumpat des. E 1. || l. 2. defensionis] defensionibus V 3. 4. 5. 8; impugnationibus Pith. huius] aliquibus V 8; suis Pith. || l. 3. tractus E 1. V 1. omnem] *ita R 1. E 2. V 1. sanctum] ita R. E 2. V 5; dictum et factum add. E 1. Pith.; dictum aut factum add. V 1. 3. Mad. vere fidei sacramentum des. E 1. V 3. || l. 5. improbitatis] *ita R; improbitatis cett. contentione] ita R. E 1; contentione E 2; contentionem V 1. || l. 6. adversantis — vetitis des. E 2. persona] ita R; ex his add. E 1. V. istis] stis R 1. || l. 7. si deest R 1. religionis] regionis R 2. potestatem R 1. admissio R 1. || l. 8. honore] ordine Pith. in textu, ubi in margine legitur honore. || l. 9. omni] *ita R. E; omnium V 1; et omni Mad. || l. 10. huius] ita R 1; stius E 2; istius cett.****

XII, 2, 3. Codd. E 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 15). — l. 13. FL. — REX des. V 3. 15. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECS D E 2; RCDS V 1; RECHERENDUS V 4; CHINDS Pith.; deest E 1. || l. 16. in] de R 2. presenti] presentibus E 1. || l. 18. heresum] heresuum E 2; heresium Mad. sureculum] *ita R. E 1; fomitem V 3; fomitem E 2; fomitem vel sureculum Mad.; fomitem vel ferenulum V 1. solam Iudeorum nequitiam R 1. || l. 19. arva] arva R 2; arma V 4. conavimur R 1; conamur R 2. || l. 20. nostram] sanctam R 2. || l. 21. miserationem R 1. l. 22. concutiantur R 1. || l. 23. concedere E 1. eternam legem] *ita R 1. E; eterna lege R 2. V. l. 24. sacrarum scripturarum R 2. E. edictum R 1. predecessorum] ita R. E. V 1; predecessorum Mad. l. 25. legalis E 1; regali E 2. eorum] ita R. E. V 1. 3; Iudaeorum Mad.**

1) De legibus de Iudaeis latis, quae reliqua omnia huius tituli capita efficiunt et totum titulum III. implent, cf. Helferich, 'Westgothen-Recht' p. 40 sqq. 68 sqq. 179 sqq. 192. 207 sq.; H. Grätz, 'Die westgothische Gesetzgebung in Betreff der Juden', Vratislaviae 1858; Dahn, 'Könige' VI², p. 411 sqq. 2) Cf. 1. Cor. 1, 23. 24.

XII, 2, 3. *Recc. Erv.*] perfidiam et personas data consistunt, eterna consecratione inviolata persistere et perenni custodia observata manere. Que si quis eorum temerare detectus extiterit, et subteriacentium legum damnis noxius erit et specialibus ultionum sententiis subiacebit.

XII, 2, 4. *Recc. Erv.*] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. 5

De cunctis Iudeorum erroribus generaliter extirpatis.

Nullus Iudeorum sacre religionis christianam fidem, quam sancti percepit tinctione bap-
tismatis, aut profanet aliquatenus aut relinquat. Nullus hanc factis, nullus dictis
inpugnet. Nullus huic absconse, nullus palam insultet. Nullus fugere ad hanc
evadendam contendat. Nullus, ut hanc effugiat, quibuscumque latibulis sese occul-
tandum iniciat. Nullus spem quandoque profanationis iterande contineat. Nullus
confidentia renovandi erroris adsumat. Nullus prorsus perfidia et christiane religioni
obviam sectam corde teneat, verbis promat, factis ostendat. Nullus ex his, que in eorum
placitis sunt conscripta eorumque publica suscriptione notata¹, temerare studeat vel
verberare presumat. Nullus omnium morum vetitorum conscium vel operatorem
celare adtemptet. Nullus inventum latentem publicare retardet. Nullus auditam
latebram denunciare recuset. Cunctorum namque eorum quisque transgressor inventus
constitute legis² erit supplicio puniendus. 15

XII, 2, 5. *Recc. Erv.*] V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei more suo celebrent Pasca. 20

Nullus de Iudeis XIII. luna³ mensis alicuius⁴ faciat Pasca, neque dierum

XII, 2, 3. l. 1. perfidia R 1. eterna] ita R. E 1. V 1; et eterna cett. consecrationem R 1.
l. 2. obs. manere] observatam esse R 2. || l. 3. noxius] ita R. E; obnoxius cett.

XII, 2, 4. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 19). — l. 5. FL. — REX des.
V 3. 15. 16. 19. GLOR. deest E 2. V 1. 6. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECDS
E 2. V 1; RCDS V 5; REC V 6; R V 4; deest E 1. || l. 6. extirpandis V 1. 6. 8. Pith. || l. 7. per-
ceperint V 5; perceperunt V 8. 16. tinctione] unctio Pith. in testu, ubi in margine tinctione.
l. 8. bap- tismatis] ita E 2; bautismatis R 1; baptismatis cett. profane R 1. || l. 9. huic] ita R. E. Pith.;
hinc V 5; alibi cett. || l. 10. evadenda R 1. effugiat] aut add. V 1. quibuscumque] cuiuscumque E 1.
V 1; cuius V 3. hoccultandum R 1. || l. 11. iterando E 1. V 1. || l. 12. confidentia] ita R. E 2; 20
confidentiam cett. perfidia] ita R. E 2; perfida mente E 1. Pith.; perfidiam cett. et] deest R 2; ad V 1.
l. 13. obviam secta R 1. teneat] ita R. E. V 15. Pith.; retineat cett. his] is E 2; i R 2. || l. 14. su-
scriptione] ita R 1. E 2; subscriptione cett. student] istudeat R 1; presumat V 15. || l. 15. verberare]
ita habet R 1, sed dubito, an recte. In testu principali fortasse reverrare (= reverrere) legebatur, quod
coniecimus ex his lectionibus: severrare R 2; reverrare E 1; revelare Pith. Mad. In E 2 rare tantum 35
scriptum, al. man. post corr. oborare; oberrare V 1. 4. 5. 8; deest V 3. omnium morum vetitorum] ita
R 1; o. m. vestitorum R 2; ominum vetitorum orum (corr. eorum) E 2; hominum vetitorum morum
V 1; omnium horum vetitorum E 1. Pith.; horum omnium vetitorum cett. || l. 16. adtemptet] obtemptet
V 5; pertentet Mad. publicare R 1. || l. 17. eorum] horum R 2. V 1; orum E 2. quisque] quisquis
Mad. inventus fuerit Mad. || l. 18. subplicio R 1. 40

XII, 2, 5. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17). — l. 19. FL. deest V 3.
GLOR. deest E 2. V 1. 3. 17. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVTHS R 2; RECTUS E 2; RCDS
V 1. 5. 6. Pith.; RCS V 17; R V 4; RESCINDUS V 16; EGICA V 3; deest E 1. || l. 20. Ne — pasca
legi nequeunt R 1; des. V 4. Pasca] ita R 2; Pascha cett. || l. 21. de deest E. Pith. Iudaeus E 1;
Iudaeorum Pith. XIII] ita R 1. E 1; quarta decimam R 2; quarta decima E 2. V 1. lunam R 2. 45
mensis] ita R. E. V 5. 15. 16. Pith.; primi add. cett. alicuius — soliti sunt des. R 1. faciant R 2.
Pasca] ita R 2; Pascha cett.

1) Exstat exemplar placiti huiusmodi XII, 2, 17. 2) XII, 2, 11. 3) Luna quarta
decima est dies quartus decimus mensis lunaris, incipientis a prima seu nova luna. 4) Iudaei
Pascha celebrant luna quarta decima mensis, quem dicunt Nisan, christiani vero die dominico post
lunam quartam decimam post aequinoctium vernum. 50

Recc. Errv.] ipsorum, ut soliti sunt, sollempnia celebrabunt. Non dies festos omnis XII, 2, 5. sollempnitatis mediocres aut summos quisque eorum venerabitur aut intendat errore vel honore vetusto, non ferias custodiet, non sabbata et omnia festa ritu observantie sue deinceps aut coeat aut contingere quandoque presumat. Nam perventus mox
5 speciali damnationis sue multabitur ultione¹.

Recc. Errv.] VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. XII, 2, 6.

Ne Iudei more suo fedus copulent nuptiale.

Nemo ex Iudeis propinquitatem sanguinis sui coniugio copulet, adulterio polluat, incestu conmaculet. Nullus usque ad sextum generis gradum coitum personam quam
10 cumque contingat. Nullus festa nuptialia aliter, quam christianorum mos habet, vel adpetat vel usurpet. Nam detectus damnationis date ultionibus punietur¹.

Recc. Errv.] VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. XII, 2, 7.

Ne Iudei carnis faciant circumcisiones.

Nullus Iudeorum circumcisionem operabitur carnis. Nullus hanc sibi fieri
15 patietur indemnis. Non servus, non ingenuus aut libertus, incola vel extraneus, eiusdem detestande sectionis obprobrium quacumque occasione aut perferet aut alteri inferre presumat. Nam quicumque sponte talia fecisse vel sustinuisse probabitur, date legis severitate plectetur¹.

Recc. Errv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. XII, 2, 8.

Ne Iudei more suo diiudicent escas.

Cum beatus Paulus apostolus dicat: 'Omnia² munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum', merito Iudeorum detestabilis vita et discretionis

XII, 2, 5. *l.* 2. eorum — vetusto, non *des.* *R* 2. intendat] intendet *E.* *V* 3; intentet *V* 15; impendat *V* 1. 4. 5. errore vel honore] *ita* *R* 1. *E*; de errorem vel honorem *V* 3; honore vel errore
25 *cett.* || *l.* 3. custodiet] *ita* *R.* *E* 2; custodiat *cett.* ritum *R* 1. || *l.* 4. sive deinceps *E* 1. coeat] *ita* *R*; colet *corr.* colat *E* 2; colant *E* 1; colat *cett.* contingere] continere *V* 15. perventus] *ita* *R.* *E.* *V* 1; praeventus *Mad.* || *l.* 5. ultionem *R* 1.

XII, 2, 6. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17. 19. 20). — *l.* 6. FL. — REX
des. *V* 1. 3. 4. FL. GLOR. *des.* *V* 16. 17. 20. RECC.] RECØDS *R* 1; RECCSTHS *R* 2; RECDS *E* 2;
30 RECCDS *V* 17. 20; RCDS *V* 5; RECINDS *V* 16; *R* *V* 6; *deest* *V* 8. *Pith.* || *l.* 7. [fedus copulent nup-
tiarum] (*sic!*) *uncis inclusa legi nequeunt* *R* 1. || *l.* 8. Nemo] Nullus *V* 1. coniugio] coniunctio *R* 1.
copulent *R* 1. aut adulterio *E* 1; aut *al. m. post add.*, adulterio *E* 2. || *l.* 9. incesto *R* 1. sextum]
ita *R.* *E.* *V* 1. 3. 8. 15. 16. 19. *Pith.*; septimum *Mad.* coitum] *ita* *R* 1. *V* 1; coita *R* 2; coitu (*quod*
est intelligendum) *cett.* || *l.* 10. vel] *ita* *R.* *V* 1; *deest* *E.* || *l.* 11. abpetat *R* 1. puniatur *V* 1.

XII, 2, 7. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17). — *l.* 12. FL. — REX
des. *V* 1. GLOR. *deest* *E* 2. RECC.] RECØDS *R* 1; RECESSVINTUS *R* 2; RCDS *E* 2. *V* 5; RCS
V 8. 17; *R* *V* 6; *deest* *E* 1. || *l.* 13. Ne — circumcisiones *des.* *R* 2. circumcisionis *E* 2. || *l.* 14. opera-
bitur] *ita* *R.* *E.* *V* 1. 3. *Pith.*; operetur *Mad.* || *l.* 16. sectionis] *ita* *E* 1. *Pith.* (*in textu*); sanctionis
R 1. *E* 2. *V* 1. 6; setionis *R* 2; setationis *V* 3; secta *Pith.* (*in marg.*); factionis *V* 4. perferet] *ita* *R*;
40 perferat *E.* *V* 1. 4. 5. 15. 16. *Pith.*; perferre *V* 3; ferre *Mad.* || *l.* 17. isponte *R* 1. vel sustinuisse
des. *V* 1. 4. probatur *R* 2. || *l.* 18. data *R* 1. plectatur *R* 2.

XII, 2, 8. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 3. 4 (*usque ad inmundis diiudicet escas p.* 416, *l.* 3). (5. 6. 8.
15. 17. 20). — *l.* 19. FL. — REX] *legi nequeunt* *R* 1; *des.* *V* 1. GLOR. *deest* *E* 2. *V* 3. 6. 20. RECC.]
RECCSTHUS *R* 2; REC *E* 1; RESTUS *E* 2; RCDS *V* 6; RCS *V* 3. 8. 17. 20. || *l.* 20. Ne — escas
45 *legi nequeunt* *R* 1. diiudicent *R* 2. || *l.* 21. apostulus *R* 1. coinquinatis] inquinatis *R* 2.

1) Cf. XII, 2, 11. 2) *Tit.* 1, 5.

XII, 2, 8. *Recc. Erv.*] horrende mundicia omni sordium errorem inmundior, et refelli oportet et habici debet. Ne quis ergo ex his primeve ritu tradicionis et usuati consuetudine moris mundas ab inmundis diiudicet escas. Nemo sumenda inhonesta reiciat, que valde bona esse sui condicio probat. Nemo ex his aliut privet, aliut usurpet, nisi tantum illa discretione servata, que ab omnibus christianis tenetur salutaris et congrua. 5 Alioquin in transgressione quisque detectus constitutis erit suppliciis addicendus¹.

XII, 2, 9. *Recc. Erv.*] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei questione christianos inscribant.

Speciali hoc decreto censetur, nulli Iudeo pro qualicumque negotio quandoque licere contra christianum, quamvis humilis servilisque persone, testimonium dicere 10 neque pro qualibet actione aut inscriptione christianum inpetere, aut pro Iudeorum causis quacumque factione hunc tormenta subire. Profanum etenim satis est infidelis fidem fidelibus antepone et membra Christi adversariorum eius molestiis subiugare. Sane si idem inter se causarum negotia repperiantur habere, et testificandi adversum se et in servis suis tantumdem coram christianis iudicibus questionem inicere sit illis 15 liberum ex lege licere.

XII, 2, 10. *Recc. Erv.*] X. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei contra christianos testificentur, et quando ex illis progenitis testificari sit licitum.

Si coram hominibus repperit mendacium et infamem facit et damnis adffigit, 20 quanto magis in divina fallax fide perventus non erit penitus ad testimonium admittendus². Merito ergo testificari prohibiti sunt Iudei, seu baptizati, sive non extiterint baptizati. De stirpe autem illorum progeniti si morum provitate et fidei plenitudine habeantur idonei, permittitur illis inter christianos veredica quidem testi-

XII, 2, 8. *l. 1.* orrende *R 2. E 2.* mundicia] *ita R 1; munditia R 2. E 1. V 3; inmunditie E 2; 25 inmundicia cett.* errorem] *ita R; horrore V 15. Pith.; errore, quod intelligendum est, cett.* refelli] *ita R. E 1. Pith.; repelli cett.* || *l. 2.* habici] *ita R; abici cett.* primeve ritu] *ita E 1. V 1. Pith.; primeve ritum R 1; primaverit ut R 2; primeberit ut E 2; primevae ritus Mad. trad.] raditionis E 2. usuati] assueti V 1. consuetudine moris] ita R 1. E. V 1. 3. 5. Pith.; consuetudinem horis R 2; consuetudinem mortis V 4; consuetudine (moris deest) Mad. || *l. 3.* diiudicent *R 2; diiudicent V 1. in- 30 honesta] ita R. E 1; inhoneste cett.* || *l. 6.* addicendus] *abdicatis R 2; abdicandus E 1. V 1; abditus E 2.**

XII, 2, 9. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (5. 6. 8. 15. 16. 17. 20).* — *l. 7.* FL. — REX *des. V 3.* GLOR. *deest R 2. V 1. 15. 20.* RECC.] RECCDS *R 1; RECCSTHUS R 2; REC E 1; RCTS E 2; RECDV V 1; RCDS V 5. 6. Pith.; RECCDS V 20; RCS V 8. 17; R V 15.* || *l. 8.* questione] *questioni R 1; questionem V 1; deest E 2. V 19. christianis R 2.* || *l. 9.* Specialiter *R 2. E 1. Pith. 35 quacumque] quacumque R 1.* || *l. 10.* liceret *R 2.* || *l. 11.* actione] *hactione R 2. E 2; deest E 1. aut inscriptione] aut inscriptionem R 1; ab scriptione R 2; adscriptione E 2; ad inscriptionem E 1; ad inscriptionem V 1. 5. 15. 16. Pith.; des. V 3.* inpetere] *inplectere E 1.* || *l. 12.* subire] *ita R. E 1 et pr. man. E 2; presumat add. cett. (al. man. E 2).* etenim] *enim V 1. infidelis fidem] infideles Pith. 40 l. 15. in] inter R 1.*

XII, 2, 10. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (5. 6. 8. 15. 16. 17. 20).* — *l. 17.* FLAV. *deest V 15. 16. 20.* GLOR. *deest E 2. V 3. 15. 16. 17. 20.* RECC.] RECCDS *R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECESVIN- 45 TUS E 2; REDS V 1; RCDS V 3. 5. 6. 17; RECCDS V 20; RCS V 8; RESINDS V 15; RENCILDUS V 16; deest E 1.* || *l. 20.* infamen *R 1. faciat R 2.* || *l. 21.* perventus] *ita R. E. V 1; praeventus Mad. penitus deest R 1.* || *l. 22.* prohibiti *E 2. V.* || *l. 23.* istirpe *R 1. progeniti] progenitis E; 45 deest R 2. provitate] ita R 1; pravitate R 2; pravitatem non tenuerint V 1; probitate corr. prabitate E 2; probitate cett.* || *l. 24.* plenitudine habeantur] *plenitudinem habere videantur V 1. veredica] verefica R 1; veredicant R 2; viridica E 2; veridica cett.*

1) Cf. XII, 2, 11.

2) Similiter Conc. Tolet. IV, can. 64.

Recc. Erv.] ficandi licentia, sed non aliter, nisi sacerdotem, regem vel iudicem mores **XII, 2, 10.** illorum et fidem omnimodis conprobantes.

Recc. Erv.] XI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 11.

De pena, qua perimenda est transgressio Iudeorum.

6 Hec de sinu fortissimarum legum sententia emanat ad puniendam perfidiam Iudeorum, ut, quicumque aut superioribus vetita legibus aut suis inexas placitis temerare voluerit vel frustrare presumerit, mox iusta sponsonem ipsorum gentis sue manibus aut lapide perimatur aut igne cremetur. Quod si denotatum crimine reum principalis pietas reservaverit viviturum, ille cui placuerit serviturus a rege donetur, 10 et omnia bona eius aliis possidenda tradantur; sicque fiat, ut nec rem amissam recipiat dominus, nec libertatem reparet servus.

Recc. Erv.]

XII. FLAVIUS RECCAREDUS¹ REX.

XII, 2, 12.

Ne Iudeus christianum mancipium circumcidat.

Nulli² Iudeo liceat christianum mancipium comparare vel donatum accipere. 15 Quod si comparaverit vel donatum acceperit et cum circumciderit, et pretium perdat, et quem acceperat liber permaneat. Ille autem, qui christianum mancipium circumciderit, omnem facultatem suam amittat et fisco adgregetur. Servus vero vel ancilla, qui contradixerint esse Iudei, ad libertatem perducantur.

XII, 2, 10. l. 1. sacerdotem, regem vel iudicem — conprobantes] *ita R 1; sacerdote, rege vel iudice — comprobante (probante Pith.) R 2. E. V 1. Pith.; a sacerdote, rege vel iudice — conprobentur cett. || l. 2. omnimodis R 2. E 2.*

Capita XI. et XII. sub his numeris et hoc ordine praebent R. E. V 1. 3. 5. 6. 8. 15. 16. 17. 19. Pith.; numeris mutatis et inverso ordine Mad.

XII, 2, 11. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (5. 6. 8. 15. 16. 17. 19. 20). — l. 3. FL. — REX des. V 3. 5. GLOR. deest E 2. V 1. 8. 17. 20. RECC.] RECØDUS R 1; RECCESVINTUS R 2; RETS E 2; RCDS Pith.; RCCDS V 17. 20; CHDS V 1. 8; deest E 1. || l. 4. perim.] derimenda E 1. l. 5. sino R 1. sententia manat R 2; sententia manat E. puniendam] perimendam V 15. 19. || l. 6. de superioribus vetitis legibus V 1. inexas] *ita R 2; iniuxa R 1; inexas E 2; innexas cett. || l. 7. iuxta] ita R 1. E 2; iuxta cett. isponsonem R 1. || l. 8. lapide] ita R. E; lapidibus cett. ignibus V 1. 5. 6. 80 concremetur V 1. 3. || l. 9. reservaverit] ita R 1; reserbaberit E 2; reservare voluerit V 1. 6; servaverit V 15. 19; reservaverit cett. viviturum] ita R. E. V 1. 6; victurum Pith.; nimirum Mad. ille] ita R. V 1; illi cett. || l. 11. reparet servus] repperat secura R 1; repararet servus R 2.**

XII, 2, 12. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 5. (6. 8. 15. 16. 17). — l. 12. FL. — REX des. V 3. Mad. RECCAREDUS] ita solus R 2; (etiam in R 1 aliisque codicibus compendia, quae aliis locis Reccessvindi nomen exprimunt, perperam pro RECCAREDUS scripta esse suspicor, quia GLORIOSUS ibi titulo regis deest); RECØDS R 1; RECDS E 2; RCDS V 1. 5; RCS V 8. 17; GL REC E 1; GLS RCDS V 6. Pith. || l. 13. Iudus R 1. || l. 14. vel] nec R 2. E 1. Pith. || l. 16. circiderit R 1. || l. 17. adgregetur R 1.*

1) Hanc legem a Reccaredo I. latam esse, id quod codices nostri probant (*v. supra l. 34 sqq.*), 40 iam suspicati sunt Helfferich, 'Westg.-Recht' p. 42, et Grätz, 'Westgoth. Gesetzgebung in Betr. d. Juden' p. 31. Dubito autem, num haec lex sit 'constitutio' illa, quam 'contra Iudaeorum perfidiam' a Reccaredo rege latam esse Gregorius M. papa in epistula a. 599, Reg. IX, 228, Epist. II, p. 223, refert. Est fortasse singulare quoddam caput legis illius, quod solum ex ea recepit Reccessvindus, ceteris nova sua substituens. 2) Haec constitutio ex legibus Romanis recepta 45 est; cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 1, 5; XVI, 4, 1. 2; Paul. V, 24, 3. 4. Cf. praeterea Concil. Tolet. III. can. 14. et IV. can. 59. 66.

XII, 2, 13. *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVIUS SISEBUTUS REX.

De mancipiis christianis, que a Iudeis aut vendita aut libertati tradita esse noscuntur.

Sanctissimis¹ ac beatissimis Agapio², Cicilio³, item Agapio² episcopis sive iudicibus ibidem institutis, similiter et reliquis sacerdotibus vel iudicibus in territoria⁴ Barbi⁴, Aurgi⁵, Sturgi⁶, Illiturgi⁷, Viatia⁸, Tuia⁹, Tutugi¹⁰, Egabro¹¹ et Epagro¹² consistentibus. Dudum late constitutionis autoritas a domino et precessore nostro Reccaredo rege¹³ sufficere poterat, ut mancipia christiana nullatenus in Aebreorum iure manerent obnoxia, si inpostmodum contra iustitie instituta eorum pravitas subripiendo principum animos aliqua sibi iniusta non poposcissent beneficia. Proinde,¹⁰ quia Deo adiubante legem fieri decrevimus et fraudibus eorum per diversa capitula obstitimus, ideo pro id, quod retro tempore fuerat vitiatum, iuxta edictum ante dicti principis decernimus: ut, si qua christiana mancipia eo tempore, quo autoritas data est, in eorum iure fuisse probantur, seu sint libertati tradita, seu forte ad libertatem

XII, 2, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 5. (6. 8. 15. 16. 17. 20). — l. 1. FL. — REX *des.* 15 V 3. *Mad.* SISEBUTUS] *ita* R. E 1. V 8. 17. 20. *Pith.*; REDS E 2; GLS RCDS V 1. 6; GLS V 5. l. 4. ac] *hac* R 1. Cicilio] *ita* R. E 2. V 8; Cilicio V 15; Cilicii V 19; Cecilio *cell.* || l. 5. iudicibus] iudibus R 1. vel iudicibus] *des.* E 2. V 5; et iudicibus E 1; vel ducibus V 15. 19. territoria] *ita* R. E 2. V 19; territorio a E 1; territorio *cell.* || l. 6. Barbi] *ita* R. E 1; Varbi *Mad.*; Varvi *corr. al. m.* Varvia E 2; Barbia V 3; Varbia V 1; Barbari V 15; Barbaria V 19; Harbi V 5; Arbi V 6. 17. *Pith.* 20 Aurgi] *ita* R. E 1. V 1. 8. 15. 16. 20; Ausgi *Mad.*; Urgi E 2. V 3. 5. 17. *Pith.* Illiturgi] Illiturgi V 5; Illitarni V 3. Viatia] *ita* R. E. V 16. *Pith.*; Biathia V 1; Biacia V 6, *cf.* V 17. *Pith.*; Beatiae Vitia V 8; Viata V 3; Vivacia V 15. 19; Biarie V 5; Avatia V 20; Viatulae *Mad.* Viatia Tuia Tutugi] Biaciatui Agatugiae V 17. *Pith.* Tuia] *ita* E 2. V 6. 8. 15, *cf.* V 17. *Pith.*; Tula R; Thuia V 1; Tuga E 1. V 20; Tuitu V 3; Tuhie (?) V 5; Tirga V 16. Tuia Tutugi] Tuhietta thugi V 5. Tutugi] *ita* R 1. E; Tuturgi 25 V 19; Tutigi R 2. V 3; Tatugi V 1. 15; Tathugi V 5; Tatugia V 8; Tangi V 16. 20. Egabro] *ita* R. E. V 1. 3. 6. 8. 15; Egabri V 5; Agabro V 16. 20. et *deest* R 1. Epagro] *ita* R 1. E. V 3. 20; Evagro V 1; Ephagro V 8; Epagri R 2. V 5. 6. 17; Pagro V 15; Pago V 19; Apagro V 16. || l. 7. autoritas] *ita* R 1; auctoritas *cell.*; et *ita infra.* nostro] *dive* memorie *add.* V 1. 6. 8. || l. 8. Reccaredo] Recaredo E 2; Recharedo V 1. 6; Ricardo V 5. Aebreorum] *ita* R 1; Ebreorum R 2. E 2; Hebreorum 30 *cell.* || l. 9. permanerent V 16. iustitie institute instituta R 1. || l. 10. subripiendos E 1. poposcissent] *ita* R. V 1; poposcent E 1; poposcent V 3; poposcent et V 5; poscant *Pith.*; poposcissent *cell.* l. 11. adiubante] *ita* R 2; aiubante E 2; iubante R 1; adiuvante *cell.* capitula — pro id *abscessa desunt* R 1. || l. 12. obstitimus] obstituimus E 2; obstamus V 1; obtinuimus R 2; obtatibus V 3. pro id] *ita* E 2. V 1. 3; *des.* R 1; pro eo *cell.* iuxta] iudex R 2. || l. 13. quo] e quo R 1; quo *hac* *Mad.* 35 l. 14. probatur R 1.

- 1) *De tempore huius constitutionis v. infra p. 420, n. 1.* 2) *Alter Agapius episcopus Tuccitanus, alter Cordubensis; cf. Florez, 'España sagrada' XII, p. 398 sq.; X, p. 228 sqq.* 3) *Cacilius episcopus Montesanus, l. c. VII, p. 249 sqq.* 4) *Olim municipium Singiliense Barbense, nunc 'el Castillon' prope Anticariam ('Antequera'), prov. 'Malaga'; cf. Corpus 40 Inscriptionum Latinarum II, p. 272.* 5) *Nunc 'Jaen'; cf. C. I. L. II, p. 452.* 6) *Vel Isturgi, nunc 'los Villares' prope 'Andujar', prov. 'Jaen'; cf. C. I. L. II, p. 297.* 7) *Vel Illiturgi, nunc 'las Cuevas de Lituergo' prope 'Andujar'; cf. C. I. L. II, p. 297.* 8) *In inscriptionibus Vivatia, nunc 'Baëza', prov. 'Jaen'; cf. C. I. L. II, p. 449 sq.* 9) *Olim Tugia, Graece: Tovia, nunc 'Toya'; cf. C. I. L. II, p. 448.* 10) *Idem nomen exstare 45 in inscriptione C. I. L. II, n. 3406: res publica Tuatuc[ensis] (nunc 'la Galera' prope 'Baza', prov. 'Granada'), feliciter coniecit b. m. Aem. Hübner l. c. p. 461.* 11) *Olim Igabrum, nunc 'Cabra', prov. 'Córdova'; cf. C. I. L. II, p. 215.* 12) *Olim Ipagrum, nunc 'Aguilar de la Frontera', prov. 'Córdova'; cf. C. I. L. II, p. 205.* 13) *Cf. supra c. 12.*

hecc. Erv.] non fuissent perducta, ad civium Romanorum¹ privilegia iuxta nostre legis XII, 2, 13. edictum transire debeant. Nam, etsi qua illicito ausu de hisdem mancipiis, que per constitutionem regiam fuerant absoluta, in iure cuiuslibet per quamcumque scripturam transegisse visa sunt, rescissa tali conligatione, ad statum ingenuitatis, recepto iuxta
 5 leges pretio a venditoribus, revertantur et prenotati in polipectis publicis adque secundum eorum peculium iustissima aderatione censiti² vitam in propriis laboribus ingenuitate transigere valeant. Si qua vero mancipia post metas dierum, in qua autoritas sepe dicti principis promulgata est, ab illis quolibet titulo iustissime conquisita sunt, aut vendere aut libertare, prout maluerint, usque ad kalendas Iulias³
 10 licentiam illis tribuimus. Hii vero christiani, qui ab Ebreis quocumque tempore circumcisi sunt vel in ritum eorum sunt, legali ordinatione multentur. Nam et de his, qui per legem absoluti esse cernuntur, qui ab ipsis Ebreis servi addicti sunt vel hucusque retenti, sicut ingenuis legibus eis satisfacere non morentur. Iudei igitur, qui ad fidem sanctam confugium visi sunt fecisse, portionem sibi debitam ex suc-
 15 cessione parentum in mancipiis accipiant. Venditiones vero, que facte fuerint, quos in unum tempus venditionis invenerit, parentum vel filiorum nulla sit in distrahendo divisio, sed in unum ad comparantis transeant dominium. Nam et quisquis de Iudeis sub nomine proprietatis fraudulenta suggestionem aliquid a precessoribus nostris visus est promeruisse, exacta eius autoritate, fisco nostro faciatis sociari. Mancipia vero
 20 Iudeorum, que ad baptismi gratia fecerint confugium, ubicumque repperta fuerint*,

*) *Pro reliquis exigantur* — imponatur V 8 *præbet*: non reddantur dominis Iudeis, sed libera domino serventur; ita ut, ubicumque repertum fuerit suum peculium, in ea libertate illi conferatur, ut census in eo peculio non imponatur, sed libere eo fruatur.

25 XII, 2, 13. l. 1. fuissent] fuerint V 1. *Pith.* privilegia R 2. E 2. legis] ita R. E; huius add. *cett.* || l. 2. edictum R 1. qua] ita R. E. V 3. 5. *Pith.*; quo V 1; aliqua *Mad.* illicita ause R 1; illicita ausu V 3. hisdem] ita R. E 2; isdem V 1; eisdem *cett.* || l. 4. istatum R 1. || l. 5. legis E. vinditoribus R 1. prenotati] notati R 1. polipectis] poliectis E 2. publicis *deest* R 2. || l. 6. aderatione] de ratione *Pith.* censiti] censuti R 1; censura V 1. vitam] tam R 1; *deest* V 1. 8. in] cum V 8.
 30 l. 7. ingenuitate] ita R 1; ingenuitatem R 2. V 1; in ingenuitatem E. V 8. *Pith.* transigere] transire V 1. 8. *Pith.* post metas] post modum etatis R 2. qua] ita R. E. V 1. 5. *Pith.*; quibus *Mad.* l. 8. autoritas] ita R 1. 2; auctoritas *cett.* quolibet] quelibet R 1; colibet R 2; quoque libet E 1; quodlibet E 2. titulis R 1. || l. 9. maluerint] maluerit *Mad.* || l. 10. illis *deest* R 1. Hii] ita R. E. V 1; Hi *cett.* Ebreis] ita R. E 2; Hebreis *cett.*, et ita *infra.* || l. 11. vel in ritum eorum sunt *des.* V 3.
 35 ritum] ita R 1. E 2; ritu *cett.* ordinatione] ita R. E. V 1. 3. 15. 16. *Pith.*; ordine *Mad.* || l. 12. addicti] abdicati E 1. || l. 13. retenti] detenti E 1. *Pith.* ingenuis] ita R. E 2; ingenui V 1; de ingenuis *cett.* eis satisfacere] ita R. E 1. V 1. *Pith.*; eis *deest* *cett.* moretur E. || l. 15. in] aut E 1. in mancipiis] inunctanter V 8. || l. 16. invenerit] ita R. E 2. *Pith.*; invenerint *cett.* in *deest* R 1. l. 17. conparentis V 1. transeat R 1. || l. 18. proprietatis] vel precepti *add.* V 8. fraudulenter E 1.
 40 predecessoribus V 5. 16. || l. 19. autoritate] ita R 1. 2; auctoritate *cett.*; vel precepto *add.* V 8. facientis sociari] ita R 1. E. V 1. 5. 16. *Pith.*; faciant ussociari R 2; faciat sociari *Mad.* || l. 20. que] qui V 1. gratia] ita R; gratiam *cett.* fecerint] fecerunt R 2. E. V 1. 3. 15. 16. *Pith.* fu]erint — dom]uis, un]cis inclusa abscisa *desunt* R 1.

1) De civium Romanorum libertate cf. formulas manumissionis *Form. Vis. nr. 2. 3. 4.*
 45 5. 6, *Form. p. 576 sqq.* 2) *Manumissi, cives Romani facti, sicut ceteri 'Romani' ad tributum publici solutionem tenebantur.* Cf. de tributis publicis regni Visigothici *Dahn, 'Könige' VI², p. 254 sqq.* *Gothi ingenui minime ad tributum solvendum obnoxii erant; quod efficitur ex lege X, 1, 16.* Cf. *Form. Marculfi I, 19, Form. p. 56*: bene ingenuus esse videtur et in poleptiois publicis census non est. 3) *D. 1. m. Julii a. p. Chr. 612, ut ex lege subsequente efficitur.*
 50 Cf. *infra pag. 420, n. 1.*

XII, 2, 13. *Recc. Erv.*] exigantur et libera a dominis suis reddantur; ita ut, qui habet suum peculium, in ea libertate illi conferatur, et qui non habuerit, a manumisso, prout vires habuerit, illi concedatur; et descripti sicut ceteri eorum libertati, census pro eo peculio illis inponatur.

XII, 2, 14. *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVIUS SISEBUTUS REX.

5

Ut nullis modis Iudeis mancipia adhereant christiana, et ne in sectam eorum modo quocumque ducantur.

Universis populis ad regni nostri provincias pertinentibus salutifera remedia nobis gentique nostre conquirimus, cum fidei nostre coniunctos de infidorum manibus clementer eripimus. In hoc enim orthodoxa gloriatur fidei regula, cum nullam in christianis habuerit potestatem Ebreorum execranda perfidia. Abominanda sunt ergo in christianis funesta Iudeorum imperia, et reducenda est sub amore catholico plebs Deo sacrata in gratia. Ob hoc hac in perpetuum valitura lege sancimus adque omni cum palatino officio futuris temporibus instituentes decernimus: nulli Hebreo ab anno regni nostri feliciter primo¹ christianum liberum vel servum mancipium in patrocinio vel servitio suo habere, nullum ex his mercennarium nullumque sub quolibet titulo sibimet adherentem hec divalis sanctio fore permittit. Vendere* tamen infra fines regionum nostrarum in his locis, ubi conmanere videntur, cum omni peculio christiano, cui fas fuerit, iustissimo pretio libera facultas subiaceat. Nec liceat

*) Pro Vendere — tamen etc. V 8 praebet: De ipsis namque mancipiis, que hactenus per pretium emptionis habuerunt, que quasi libera facultas eis subiacuisset, non eos deinceps audeant proprio iure retineri. Sed cuicumque christiano vili pretio vendere festinent cum omni illorum peculio, et tantum eis ex his mancipiis ab emptoribus pretium expetere precipimus, quantum numero quantitatis sub nomine emptionis invenerit electio comparantis. Liberare vero etc. (p. 421, l. 5). 25

XII, 2, 13. l. 1. libera a dominis] ita R 2. E 2; libera dominis cett. qui habet] quid libet R 2. || l. 2. illi deest R 1. et deest R 1. a manumisso — habuerit des. R 2. V 1. || l. 3. descripti R 2. V 1. et ceteri R 2. E 1. V 1. libertati] ita (= liberti) R 2. E 1; deest R 1; liberti cett.

XII, 2, 14. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1 (usque ad ultra defendat p. 422, l. 19). 3 (usque ad alias p. 420, l. 1). 5. (6. 8. 13. 15. 16. 17. 19. 20). — l. 5. FL. — REX des. V 3. SISEBUTUS] ita R. 30 E 1; SISIBUTUS Pith.; GLS SISEBUTUS V 1. 6. 15. 16. 17. 20; GLS SESEBUTUS E 2; GLORIOSUS RECCESVINDUS V 8. || l. 6. adhereat R 1; adereant R 2. et ne] ne deest R 2. secta R 1. l. 8. salutifera] salutaria V 16. || l. 9. infidorum] infidelitate R 2; infideliorum V 8; Iudeorum V 15. manibus] Hebreorum add. V 5. || l. 10. nulla R. in] cum R 1. || l. 11. habuerint R 1; abuerit R 2. potestate R 1. Ebreorum] ita R. E 2; Hebreorum alii. Abominanda R 1; Abominanda V 1. 6. 35 l. 12. catholico] catholico R 1; catholice R 2. plebs] plevis R 1; ples E 2. || l. 13. gratia] ita R. V 1; gratiam cett. Ob hoc] Hob oc R 2; Ab oc E 2. hac] hanc R 2. V 1. sancimus] ita R; sancimus E 2; sanximus V 1; sancimus cett. || l. 14. palatinum R 1. nulli] ita R. E; ut nulli cett. Ebreo E 2; Hebreorum Mad. || l. 15. primo] ita R. E. V 1. 5. 15. 16. 20; proximo Mad. || l. 16. habere] ita R. E; liceat add. cett. nullum] nullus R 1. || l. 17. sibimet] sibi et R 1. hec divalis] et 40 divallis R 1.

1) Primus Sisebuti regis annus currebat inde a mense Februario vel Martio a. p. Chr. 612; cf. quae exposui 'N. Arch.' XXVII, p. 422 sqq. 430. Est igitur 'dies kalendarum Iuliarum proxime succedentium', qui terminus aequae atque in praecedente lege (cf. supra p. 419, n. 3) etiam infra (p. 422, n. 1) ad implendam hanc legem praefinitur, d. 1. m. Iulii a. 612. Itaque utraque lex 45 a. 612 certo inter mensem Februarium et diem 1. m. Iulii lata est, verisimiliter autem uno vel duobus mensibus ante terminum illum. In eadem re Ervigius rex postea spatium 60 dierum concessit; cf. XII, 3, 12.

Recc. Err.] venditoribus in alias eos regiones transferre, nisi ubi eorum mancipiorum XII, 2, 14. sessio iudicatur et mansio. Quod si ita proveniat, ut hii, qui transacti fuerint, nihil in suo cernantur habere peculio, tantum his mancipiis a venditoribus dare precipimus, quantum illis sufficere ad excolendum vel gubernandum se invenerit comparantis electio; 5 ne sub nomine emtionis non tam transactio, quam videatur esse exilium. Libertare vero servum christianum Hebreus si maluerit, ad civium Romanorum dignitatem eundem manumittere debebit; nulli scilicet Hebreo nec cuilibet obsequio reservato, sed vitam suam ubi voluerit manumissus procul ab Hebreorum consortio transigendi habeat potestatem. Quod si calliditatis fraudulentia Hebreus infestus venditionem 10 adque libertatem tali sub dolo confecerit, ut quedam deceptionis argumentatio venundato vel manumisso futuris temporibus invido dolo preveniat, quatenus** hunc captiositas ementis adque vendentis dolo malo decipiat, huius nefandi sceleris argumentum ingenuus si prodiderit, facultatem sibi profuturam in omnibus Iudei percipiat. Christianus re vera, quem similis presumptio reum fecerit, nullis si fuerit 15 facultatibus latus, in servitio cui princeps voluerit redigatur. Si rerum certe illi ambitio fuerit, medietate fisco coniuncta, perpetua ipse notetur infamia. Servus vero huius calliditatis detector liberum se gaudeat profuturum, et in eius consistat adsiduus*** patrocinio, in cuius cernitur actenus fuisse servitio. Ut autem eius firmissima libertas permaneat, vicarium a fisco servum dominus pro eodem accipiat, et insuper 20 libram auri ab ipsis, quorum revelabit scelera, illi exacta proficiat. Quod si Hebreus circumciderit christianum, aut christianam in suam sectam ritumve transduxerit, cum

***) *Pro* quatenus hunc — nullis si fuerit *V 8 praebet*: quatenus hanc deliberationem vel venundationem iuri suo iteratim usurpet, evacuata modis omnibus reputabitur huius temeritatis vel dolosa deceptio; et hanc nefandam sceleris argumentationem ingenuus, si prodiderit, meritum sui laboris profuturum ex facultatibus Iudeorum sumat et percipiat christianus, et huius argumentationis presumptor, nullus si fuerit.

****) *Pro* adsiduus patrocinio *V 8 praebet*: arbitrio, utrum patrocinari cui elegerit, an in eius consistere patrocinio.

XII, 2, 14. l. 1. in alias] *reliqua des. V 3. eos deest R 1. eorum] ita R; eorundem (eorundum* 30 *E 1; eos eundem E 2) E. V. || l. 2. hii] ita R. E; hi V. fuerant E 1. || l. 3. his] hiis R 1; in his R 2. dare] ita R. E; dari cett. || l. 4. comparantis] competentis R 2. || l. 5. emtionis] emptoris E 2. non tam] nota R 1; notam R 2; non tam *rad. corr. notam E 2. videtur R 1. exilio R 1. Libertare] ita R 1. E. V 1. Pith.; Liberare cett. || l. 6. Hebreus] ita R. E. V 1. 5. Pith.; Iudaeus Mal. ad civium] mancipium E 2; (v. lectionem sequentem). || l. 7. eundem] mancipium V 1. cuilibet] quolibet 35 *E 1. reservato, sed] servato et R 1. || l. 8. ab Hebreorum] habere orum R 1; ab Ebreorum R 2; ab Ebreorum E 2. || l. 9. galliditatis R 1. Ebreus R 2. infestus] infectus E 2; infectos R 2; effectus E 1. venditionem] conditionem R 2. || l. 10. confecerit] ita R. E 1. V 1; fecerit cett. quedam] uidam R 2; que E 2. || l. 11. venundato vel manumisso] ita certe legendum est, quamvis codicum auctoritas lectionem vel venundatio vel manumisso exigere videatur. venundato] vel venundatio R. V 1. Pith.; 40 *benundatio E 2. vel manumisso — reum fecerit (infra l. 14) des. spatio vacuo relicto R 2. manumisso] manumissio R 1. V 1. Pith.; (deest R 2); manumissu E 2. preveniat] ita R 1. E 1; perveniat Pith.; proveniat cett. || l. 12. iscelaris R 1. || l. 13. argumentum — sibi des. E 2. || l. 15. latus] ita R. E; datus V 5; dilatatus cett. sorvitiu] ita R. E. V 1; servitium cett. redigatur] ita R. E. V 1. Pith.; reducatur cett. rerum] reus V 20. illi ambitio] facondior V 8; in illo iudicio V 20. || l. 16. ambitio] 45 *dubitans posui; habitio R 1; abitatio E 2; habitatio V 5; ambitio, quod, exceptis V 8 et 20, ceteri codices et editiones praebent, in Vulgata significat 'splendorem'; cf. 2. Par. 16, 14; 1. Macc. 9, 37; Act. apost. 25, 23. medietatem R 2. E 1. V 1. coniunctam V 1. || l. 17. in deest R 1. || l. 18. hactenus E. V. || l. 19. et proditor insuper V 8. || l. 20. libram] ita R. E 2. V 1; libra cett. ipsis quorum] ipso cui V 8. revelabit] ita R. E. Pith.; revelavit cett. Ebreus R 2. E 2. || l. 21. ritumve] ritum vel E 2; ritum R 2. 50 ritumque eius prophane superstitionis V 1; ritumque profanae eius superstitionis V 5.*****

XII, 2, 14. *Recc. Erv.* augmento denuntiantis capitali subiaceat supplicio, eiusque sine dubio bona incunctanter sibi vindicet fiscus. Mancipia vero, que ex christianorum et Hebreorum conubiis nata vel genita esse noscuntur, id observari censuimus, ut christiana efficiantur. Si certe hii, qui in ritu Hebreorum transducti sunt, in ea perfidia stare voluerint, ut minime ad sanctam fidem perveniant, in conventu populi verberibus cesi adque turpiter decalvati, christiano, cui a nobis iussum fuerit, perpetuo servitio servituri subdantur. Quod si tam illicita conubia fuerint perventa, id elegimus observandum, ut, si voluntas subiacerit, infidelis ad fidem sanctam perveniat. Si certe distulerit, noverit se a coniugali consortio divisum adque divisa in exilio perenniter permanere. Inter cetera hoc adicientes precipimus, ut, dum quispiam Hebreorum certa devotione in catholicam confugium fecerit fidem et purificationis unda labacrum sanctum susceperit, quidquid eodem tempore in omnibus rebus comprobatur habere, remota cunctorum molestia, ut vere fidelis sibi perpetim vindicet. Hoc vero edictum infra diem kalendarum proxime succedentium Iuliarum¹ implere cunctos per nostras a Deo conlatas regiones modis omnibus premonemus. Quibus evolutis kalendis, aput quemlibet Hebreum christianum fuerit reppertum mancipium, medietas facultatis Hebrei huius fisco subiaceat, et liberto reddito, qui per suam proditionem fuerit aput eum reppertus, nihil sibi Hebreus de persona eius vel peculio ultra defendat. Hanc vero legem, quam pietatis et religionis amore concepimus pro nostro populique nostri remedio, in perpetuum suffragante autore Domino valituram esse censemus. Successores quoque nostros legis huius instituta servantes victrix Christi victores faciat dextera, et eius solium in veritate conroboret, cuius in hoc fidem inspexerit divina clementia. Et licet huius legis prolatam sententiam a nemine temerari posse credamus, audacia tamen transgressoris et non venerabiliter conservantis²

†) *V 8 add.*: possessurus simul cum hereditate suorum genitorum adfutura.

25

XII, 2, 14. *L. 1.* aumento *R 1.* || *L. 2.* sibimet vindicet *V 1.* Ebreorum *R 2.* *E 2.* || *L. 3.* conubiis] *ita R. E 2;* cenubiis *E 1;* conubiis *cell.* || *L. 4.* hii] *ita R. E 1;* his *E 2;* hi *cell.* ritu] *ita R. E 1;* rito *E 2;* ritum *cell.* Hebreorum] Iudeorum *R 2.* stare] istare *R 1.* || *L. 5.* fidem — perenniter remanere (*L. 10.*) *des. spatium vacuo relicto R 2.* in] et in *E 1.* conventu] *ita R 1. V 5;* cetera *E 2;* coetu *cell.* *L. 7.* servituri *deest V 16.* subdant[ur — elegimus] *uncis inclusa abscessa des. R 1.* subdantur] tradantur *50 E 1;* sunt dantur *al. m. corr.* utantur *E 2.* conubia] *ita E. V 1;* (*deest R 1. 2.*); conubia *cell.* perventa] perventa *E 2;* preventa *E 1. Pith.* || *L. 8.* supplacuerit *R 1.* infideli] *ita R 1. E 2;* infidelis *cell.* perveniant *E 1.* || *L. 9.* distulerint noverint *E 1.* divisum adque divisam] divisum adque divisa *R 1;* divisurum atque divisum *V 1;* divisum atque *V 5;* divisum atque divisum *Mad.* || *L. 10.* permanere] *ita R. E. V 1. 5. 13. 15. 16. 18. Pith.*; mansurum *Mad.* || *L. 11.* Ebreorum *R 2;* ab Hebreorum *V 1. Pith.*; ab Hebreis *V 5.* || *L. 12.* unde *E 2.* lavacrum *E 1. V.* sancti *R 1.* quicquid ei *V 1.* de eodem tempore *E 2.* || *L. 13.* perpetim] in perpetuum *V 16.* vindicet *V 1.* || *L. 14.* diem] die *R 1;* dies *E 2.* *L. 15.* cunctas *V 1.* permonemus *E 1. V 1. Pith.* || *L. 16.* evolutis *R 1;* revolutis *E 2. V 1. 6.* Hebreum] *ita R 1. E 2. V 1;* Ebreum *R 2;* Hebreorum *cell.* || *L. 17.* facultatis] facultas *R 2. E 2.* Ebrei *R 2.* liberto] *ita R 1. E. V 1;* libero *cell.* || *L. 18.* Ebreus *R 2.* || *L. 19.* Hanc — copiosa proveniat (*in fine capitis*) *des. V 1.* vero] ergo *E 1. Pith.* || *L. 20.* suffragantem *R 1.* autore] *ita R;* auctore *cell.* valitura *R 1.* || *L. 21.* instituta] instituti *E 1;* in statuta *R 2.* || *L. 23.* fide *R 1.* prolata sententia *R 1.* a nemine] minime *R 2.* || *L. 24.* transgressoris] transgressionis *E 2.* conservantis] conversantis *E 1. Pith.*

1) *D. 1. m. Iulii a. p. Chr. 612;* cf. *supra pag. 420, n. 1.* 2) *Hanc sententiam minus perspicuam et Reccessvindus et Ervigius reges ad reges successores legem non conservantes vel eam transgredientes retulerunt. Cf. infra Reccessvindi legem XII, 2, 15 i. f.; Ervigii totum concilio Toletano XII. oblatum: si legis illius, quod absit, serenitatis nostrae temporibus illa clarae fidei institutio cesset, ubi divinae memoriae dominus atque praecessor noster Sisibutus rex omnes successores suos sub perpetua maledictionis censura obstrinxit, quicumque regum mancipium christianum Iudaeo servire vel famulari permisit, et eiusdem regis legem XII, 3, 12.*

50

Recc. Erv.] sit in hoc seculo ignominiosior cunctis hominibus, et vita illius eodem in **XII, 2, 14.** tempore concidat, quo sinistre partis adsensum in tam nefaria voluntate perduxerit detestanda temeritas, tantumque obnoxius in eternum peccatorum mole defineatur, in quantum transgressus fuerit legis huius salubre decretum. Futuri etiam examinis
5 terribile cum patuerit tempus, et metuendus adventus Domini fuerit reservatus, discretus a Christi grege prespicio, ad levam cum Hebreis exuratur flammis atrocibus, comitante sibi diabulo, ut ultrix in transgressoribus eterna pena deseuiat, et locuplex remuneratio christianis fauentibus hic et in eternum copiosa proveniat.

Recc. Erv.] XV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 15.

10 De interdicto omnibus christianis, ne quisque Iudeum quacumque factione adque favore vindicare vel tuere pertemet.

In conclusionem omnium preteritarum legum, quas ad conterendam perfidiam Iudeorum tam nostra intentio quam precessorum nostrorum studia decreverunt, oportuit hanc novissime legem ad robor soliditatis adicere et competenti munimento premissa
15 ex ordine roborare. Postquam enim dedimus sacre fidei profanis hostibus competens repudium et cunctis adinventionibus perfidorum posuimus ex obvio terminum, debite compulsi sumus, et ea, que concreta sunt, solidare, et que consolidata sunt, pulcritudine venustare, ut, quantum artifex vivacius expresserit ingenium cogitationis in arte, tanto vigore simul et decus adsumat qualitas forme. Ne ergo quibuscumque adinventionibus
20 calliditas Iudeorum, indesinenti persequenda conatu, subrepat obtate profana iura licentie, hoc providenter legis huius decernitur sanctione, ut nullus de religiosis cuiuscumque hordinis vel honoris seu de palatii mediocribus adque primis vel ex omnibus cuiuslibet qualitatis aut generis a principum vel quarumcumque potestatum aut obtineat aut subrepat animis, Iudeos sive non baptizatos in sue observationis detestanda fide
25 et consuetudine permanere, sive eos, qui baptizati sunt, ad perfidiam ritumve pristinum quandoque redire. Nullus sub patrocini nomine hos pro sue pravitatis licentia

XII, 2, 14. l. 1. in temp.] in *deest* R 2. E 2. V 5. || l. 2. quo] quod R 2. E. V 5. *Pith.* nefaria] cum *add.* R 2. E 1; cum *add.* E 2. *Pith.* || l. 4. transgressor R 1. || l. 5. tempos R 1. reservatus] referatus E 1; reseratus V 5. *Pith.* || l. 6. prespicio] *ita* R. E 1; perspicio *cell.* leva R 1. Ebreis R 2. E 2. atrocibus R 1. || l. 7. diabulo] *ita* R 1. E 2; diabolo *cell.* ultrix] flamma *add.* *Pith.* et eterna R 1. deseuiat R 2. E 2. locuples E 1. *Pith.*; recuples R 2. || l. 8. hic et] hinc E 1. copiosa proveniat *abscessa* des. R 1. proveniat] *preveniat* E 1; *detur* *Pith.*

XII, 2, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 5. (6. 8. 15. 16. 17). — l. 9. FL. GL. RECC. *abscessa* des. R 1. FL. — REX des. V 5. FL. *deest* V 8. GLOR. *deest* V 6. 8. RECC.] RECESSVINTHUS
35 R 2; REC E 1; RECDS E 2; RCDS V 1. 17. *Pith.*; RCS V 8; RCNDS V 15. || l. 10. interdictione E 2. V 1. 5. 16. || l. 11. tuere] *ita* R 1. E 2; tueri *cell.* || l. 12. conclusionem R 1. quas] que E. V 1. conterenda perfidia R 1. || l. 13. intentione V 1. precessorum R 1. istudia E 2. || l. 14. novissimam V 16. robor] *ita* R 1. E 2; rubor E 2; robur *cell.* soliditates R 1. monumento E 2. || l. 15. hostibus] sordibus V 1. || l. 16. adinventionibus] inventionibus *Pith.* in *textu* (*adinv.* in *margin.*). posuimus ex
40 obvio] p. exoriri E 1. *Pith.*; p. exolvi E 2; p. exolvi V 5; exposuimus solvi V 1. || l. 17. concreta] creatu R 2; congregata V 1. solidata R 2. V 1. *Pith.* pulcritudinem R 2. E 2. V 1. || l. 18. quanto] quantum R 1; quanto R 2. vivacibus R 1. cogitantis R 2. artem E 1. *Pith.* || l. 19. vigore] *ita* R; vigorem *cell.* equalitas E 2. V 1. || l. 20. indesinenter V 1. conatus V 1. obtate] *ita* R; optate E 1; optata E 2. V 16; obtata V 5; optatam *Mad.*; aptare V 1; aperiens *Pith.* profana iura] *ita* E 1. V 16;
45 profane iura R 1; profanat iura R 2; profanare iura E 2. V 1. 5; profano iuri *Pith.*; profano iure *Mad.* l. 21. licentiam E 1. *Pith.* *Mad.* in legis E 2. V 1. || l. 22. ordinis E. V. palatii] *ita* R. E. V 1. *Pith.*; palatinis *Mad.* || l. 23. a] *ita* R. E 1; anc E 2; ac *cell.* optione obtinent V 16. || l. 24. subrepat] subpremat E 1. animis] *ita* R. E. V 1; animos *Pith.* *Mad.* sive baptizatos] sive non baptizatos sive baptizatos *Mad.* || l. 25. perfidiam ritumve] perfidie ritum vel R 2. || l. 26. redire] redisse R 2.
50 hos] eos E 1. *Pith.*

XII, 2, 15. *Recc. Err.*] conetur in quippiam defensare. Nullus quocumque argumento aut factione illis hanc defensionem conetur impendere, per quam liceat eis obvia sancte fidei et christiano contraria cultui palam aut occulte aliquatenus adtemptare, nequiter proferre vel tangere. Quod si quispiam hec presumerit temerare, si episcopus fuerit aut etiam ex ceteris clericis adque religiosis vel certe ex cunctis laicis quisque depre-⁵ hensus extiterit, a conventu catholicorum seclusus, excommunicatione ecclesiastica feriat^{ur} et quarte partis omnium bonorum suorum amissione multabitur, que fisco non dubie quamtotius conecetetur. Dignum etenim est eos aliquandiu a fidelium Christi societate divelli et rerum damno multari, qui adponunt Christi amorem et veritatis speciem consensu inimicorum eius detestabiliter inpugnare, in regum trans-¹⁰ gressoribus illa immobiliter sententia permanente, quam dive memorie Sisebutus rex visus est in huiusmodi actione superiori lege sancisse¹.

XII, 2, 16. *Recc. Err.*]

XVI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De Iudaizantibus christianis.

Sicut defendum a christianis est eorum scelus, qui in Christo prevaricatores¹⁵ existunt, ita modis omnibus discernendum, ut nullus omnino veniam mereatur, qui a meliori proposito ad deterius declinasse convincitur. Quia ergo crudelis et stupenda presumptio crudeliori debet extirpari supplicio, ideo legis huius edicto decernimus, ut, quicumque christianus hac presertim a christianis parentibus ortus, sexus scilicet utriusque, circumcisiones vel quoscumque ritus Iudaicos exercuisse repperitus est vel,²⁰ quod Deus avertat, potuerit ulterius repperiri, conspiratione et zelo catholicorum tam novis et atrocioribus penis affictus morte turpissima perimatur, quam orrendum et execrabile malum est, quod ab eo constat nequissime perpetratum. Eorum vero bona sibi procul dubio fiscus adsummat, si heredes vel propinquos talium personarum facti huius error consentiendo commaculet.

25

XII, 2, 15. l. 1. in quippiam — conetur *des. R 2.* defensare] *ita R 1. E. V 1. 8. 15. 16. Pith. (deest R 2); defendere V 5. Mad.; vel patrocinare add. V 1. 5. 8. aut] ad R 1. || l. 2. hanc] ac V 1. defensione R 1. V 1. obvia sancte] ita R 2. E 1. Pith.; obviasse R 1; obviam sancte *cell.* || l. 3. contrario R 1. E 1. palam aut occulte] pala aut occultare R 1. proferre] ferre R 2; perferre V 1. l. 4. hec *deest R 2.* temerare] temperare E 2; tentare R 2. V 8; temptare V 1. 5. 8. || l. 5. quisque] ³⁰ *ita R. E. V 1;* quisquis *Mad.* || l. 6. convento R 1. et excom. E 2 (et *al. m.*). V 1. *Pith.;* excom. *cell.* excommunicatione] *ita R 1. E 2;* excommunicatione *cell.* ecclesiastica] *eclesie R 1; canonica V 16. || l. 7. feriat^{ur}] ferietur R 2. E. || l. 8. dubiet R 1. quamtotius] ita R; quantocius E 2; quantocius *cell.* conecetetur] *ita E. V 1;* quonectetur R 1; coneceteris R 2; connectetur *cell.* est *deest R 1.* aliquandiu E. a] *ad R 1. || l. 9. develli V 1. damnum R 1; damna E 2. qui adponunt] quia ³⁵ obponunt V 1. || l. 10. consensum R 1. E 2. inpugnare — immobiliter *des. R 2.* in] et in *Mad.* regum] *ita R 1. E 1. V 1. 5. 6; regnum E 2; (deest R 2); legum ut videtur ex emendatione Pith. Mad.* transgressoribus V 16. || l. 11. sententiam manente R 1. quam dive] quam diu bone V 5; quam diu *pine Pith.* || l. 12. superiore lege E 1; superioris leges E 2. sancimus E 2.***

XII, 2, 16. *Codd. R 1. E 1. 2 (usque ritus, reliqua *des.*). V 1. 5. (6. 15). — l. 13. XVI] XVII ⁴⁰ V 1. 5. 6. *Pith. Mad.* FL. — REX *des. Mad.* CHIND.] CHINDS R 1; QUINTASVINTUS E 2; CIN E 1; GLS CIN *Pith. in textu;* RCDS V 1. 6. *Pith. in margine;* GLS RCDS V 5. || l. 17. preposito R 1. E 2. declinare E 2. V 1. || l. 18. stirpari V 1. edicto] edicto R 1; *deest V 1. || l. 19. hac] ita R 1. E 2; ac *cell.* || l. 20. ritos E 1. || l. 21. avertat] auferat V 1. 6. reperire E 1. conspirationem V 1. et zelo] zelo R 1. || l. 22. novis] nobis R 1. atrocioribus] *ita R 1; atrocibus *cell.* orren- ⁴⁵ dum] ita R 1. V 1; horrendum *cell.* l. 23. hab E 1. || l. 24. si] sive V 1; sine V 15. || l. 25. commaculat E 1. V 1.***

1) Cf. XII, 2, 14 et p. 422, n. 2.

Placitum Iudeorum in nomine principis factum.

Clementissimo hac serenissimo domino nostro Reccessvindo regi omnes nos ex
 Hebreis Toletane civitatis*, qui infra suscripturi vel signa facturi sumus. Bene
 5 quidem hac iuste dudum nos meminimus compulsos fuisse, ut placitum in nomine dive
 memorie Chintilani regis pro conservanda fide catholica conscribere deberemus; sicut
 et fecimus. Sed quia et perfidia nostre obstinationis et vetustas parentalis erroris
 nos ita detinuit, ut nec veraciter Iesum Christum dominum crederemus nec catholicam
 fidem sinceriter teneremus, idcirco nunc libenter hac placite ispondimus glorie vestre,
 10 tam pro nobis quam pro uxoribus et filiis nostris, per hoc placitum nostrum, ut
 deinceps in nullis observationibus, in nullis usibus Iudaicis misceamur. Iudeis etiam
 non baptizatis nullo penitus execrando consorcio sociemur. Non more nostro propin-
 quitate sanguinis usque ad sextum gradum incestiva coniunctione vel fornicatione
 iungamur. Non coniugia ex genere nostro aut nos aut filii nostri vel nostra posteritas
 15 nullatenus sortiamur, sed in utroque sexu deinceps christianis iugali copula conec-
 tamur. Non circumcisiones carnis operemur. Non Pasca et sabbata ceterosque dies
 festos iuxta ritum Iudaice observantie celebremus. Non escarum discretionem vel
 consuetudinem teneamus. Non ex omnibus, que Iudeorum usus et abominanda con-
 suetudo vel conversatio agit, aliquatenus faciamus; sed sincera fide, grato animo,
 20 plena devotione in Christum filium Dei vivi, secundum quod evangelica et apostolica
 tradicio habet, credamus adque hunc confiteamur et veneremur. Omnes etiam usus
 sancte christiane religionis tam in festis diebus vel in coniugiis et escis quam in
 observationibus universis veraciter teneamus et sinceriter amplectamur, nullo reservato
 aput nos aut oppositionis obiectu aut fallacie argumento, per quod aut illa, que facere
 25 denegamus, iterum faciamus aut hec, que facere promittimus, minime vel non
 sinceriter compleamus. De suillis vero carnibus id observare promittimus, ut si eas

*) E 2. V 1. 5. 6. 8. 17. Pith. addunt: adque Spanie glorie vestre.

XII, 2, 17. Codd. R 1. 2 (usque Pasca et sabbata infra l. 16). E 1. 2. V 1. 5. 6. (8. 15. 16.
 17. 19). — l. 1. XVII] XVI V 1. 5. 6. Pith. Mad. || l. 3. hac serenissimo des. R 2. hac] ita R 1.
 30 E 2. V 6; ac cett. Reccesvindo R 1; Reccessvintho R 2; Reccesvinto E 1; Reccesvinto E 2; Reccesvinto
 V 15; Reccesvindo V 1; Reccesvindo V 6. 19. ex Hebreis] ex Ebrei R 2; ex Ebro E 2; Hebreo E 1;
 Hebrei V 15. 16. 17. 19. Pith. || l. 4. Toletane] letane E 1. suscripturi] ita R. E 2; subscripturi cett.
 l. 5. quidem] quidam E. hac iuste dudum] ita R 1. E 2; ac iuste R 2, ubi dudum — placitum desunt;
 ac iuste dudum E 1. V 1. 5. 8. 16. 17. Pith.; hac iuste (dudum om.) V 6; haecenus Mad. || l. 6. Chintilane R 2;
 35 Chintilani V 6; Chintillani V 1; Cintilani V 16; Cintiliani V 19; Cintillani V 5. conscribere
 deberemus] conscriberemus R 2. sicuti R 2. || l. 7. Set R 2. E 2. et] hec R 1; deest V 1. obstina-
 tionis] ita R. E 1. V 1. 5. 6. 8. 15. 16. 19. Pith.; ordinationis E 2; observationis Mad. || l. 8. Iesum
 Chr. dominum] in domini nostri Iesum Christum R 2; in I. Chr. E 2. V 1. 5. 6. Pith. || l. 9. sincere
 Pith. hac] ita R 1. E 2; et R 2; ac cett. ispondimus] ita R 1; hispondimus E 2; spondimus E 1;
 40 spondemus cett.; spondimus V 1; spondimus V 6. Pith. || l. 11. nullis incestiva usibus E 1; nullis
 incestivis usibus Pith. misceamus E 1. Pith. Iudeis — sociemur des. R 2. || l. 12. non] nobis
 E 1. Pith. consociemur E 1. aut more V 1. propinquitate] ita R. E 1. Pith.; propinquitatem V 1;
 propinquitates E 2; propinquitati Mad. || l. 13. incestiva pollutione in coniunctione E 1. Pith.
 l. 14. iungamur R 1. || l. 15. sortiamur] sociamur R 2. iugali] coniugali E 2. copula] ita R. E 1.
 45 Pith.; copulatione cett. conectamur] ita R 1. E 1. Pith.; nectamur cett. || l. 16. circumcisiones] circum-
 cisione R 2; circumcisionem E. Pith. sabbata] reliqua desunt R 2. || l. 17. discretionem R 1. || l. 21. hunc
 deest V 1. veneremus R 1. || l. 22. coniugiis] conviviis R 1. || l. 23. sinceriter] ita R 1. E. V 1. 5.
 6. 8. 15. 16. Pith.; simpliciter Mad. reservato] ita R 1. E. V 5. 6. 8. 15. Pith.; reserva V 1; observato
 Mad. || l. 24. argumentum V 1. illa] alia R 1. || l. 25. aut] ita R 1. E 1. V 1; vel cett. || l. 26. suillis]
 50 suinis V 5. || l. 27. adque] ita E 2; atque cett. Spanie] ita E 2. V 6; Ispanie V 5; Hispanie V 1.
 8. 17. Pith.

XII, 2, 17. *Recc. Erv.*] pro consuetudine minime percipere potuerimus, ea tamen, que cum ipsis decocta sunt, absque fastidio et orrore sumamus. Quod si in omnibus, que supra taxata sunt, in quocumque vel minimo transgressores inventi fuerimus, aut contraria christiane fidei agere presumserimus, aut que congrua catholice religioni promisimus verbis aut factis implere distulerimus, iuramus per eundem Patrem et Filium et Spiritum sanctum, qui est unus in trinitate Deus: quia qui ex nobis horum omnium vel unius transgressor inventus fuerit, aut a nobis ignibus vel lapidibus perimatur, aut, si hunc ad vitam glorie vestre reservaverit pietas, mox amissa libertate tam eum quam omnem rei ipsius facultatem cui elegeritis perenniter deservienda donetis, vel quidquid ex eo aut rebus eius facere iusseritis, non solum ex regni vestri potentiam, 10 sed etiam ex huius placiti nostri sponsione potestatem liberam habeatis.

Facto placito sub die duodecimo kalendas Martias, anno feliciter sexto regni glorie vestre¹, in Dei nomine Toletu.

EXPLICIT.

Reliqua omnia formae Reccessvindianae desunt.

15

XII, 2, 18. *Nov.*]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

De perfidia Iudeorum.

Dum sacris edoceamur edictis, ut sive² per occasionem seu per caritatem, tantum ut Christus Dei filius nuncietur, oportunum satis est et ad fidem christianam conveniens, ut, sicut fideles trahimus libertatis ad gratiam, ita 20 infideles provocemus ad vitam, quod et fides Christi in nobis aucta finibus crescat, et Iudeorum prevaricatrix actio evulsa funditus subruat. Proinde devociose mentis decreto censemus, ut quicumque deinceps ex perfida Hebreorum plebe, vir seu femina, ad catholice fidei rectitudinem per veram conversationem sive professionem redierit omnemque suorum rituum errorem 25 vel ceremonias abnuens christianorum more tramitem vite sue duxerit, ab omni liber maneat onere functionis, quam pridem, Iudaismo consistens, publicis utilitatibus usus fuerat persolvisse; ita videlicet, ut illis exsolutionibus eius functio crescat, quos adhuc detestande incredulitatis fuscant nequitia et parentalis error manifestus retentat. Iniustum namque est illos censionis 30

XII, 2, 17. l. 1. que cum] quarum R 1. || l. 2. fastidium R 1. orrore] ita R 1; errore E 2. V 1; horrore cett. sumamus] et comedamus add. V 1. Pith. Mad. in his omnibus E. || l. 3. minime V 1. transgressi R 1. aut] et V 1. 6; et aut Pith. contraria — fidei] contra christianam fidem V 1. 5. 6. || l. 4. que — promisimus] congrue observari catholice fidei religionis que promisimus V 1. || l. 6. unus in trin. Deus] unus in trinitate et verus Deus V 1. 6. 8. Pith.; in trin. unus et 35 verus Deus V 5. quia qui] qui R 1; quia E 2. V 1; quia si E 1. horum] orum R 1; deest V 1. 5. 6. Lind. omnium] omnibus V 5. Lind. || l. 7. fuerit deest R 1. nobis] aut a filiis nostris add. Mad. l. 8. hunc] eum V 1. || l. 9. elegeritis] volueritis E 1. deservienda] ita R 1. E 1; serviendum V 1. 5; possidendam V 16; deservendum cett. || l. 10. aut ex rebus] aut rebus R 1. facere] fieri Pith. iusseritis] ita R 1. E. V 1. 5. 16. Pith.; volueritis Mad. potentiam R 1. || l. 11. nostri deest E 2. Mad. 40 l. 12. Facto placito] ita R 1. V 19; Factum placitum cett. duodecimo] ita R 1. E; XII V 1. 6. Pith. Mad. kalendarum Martiarum V 1. Mad. || l. 14. EXPLICIT praebebat solus R 1.

XII, 2, 18. Codd. V 9. 16. (17). 20. (V 16 et 20: Mad.). — l. 16. FL. GL.] FLS GLS V 17; des. cett.; EGIGA Mad. || l. 18. Dum] ita V 9; Quum Mad. || l. 19. ut] deest Mad. || l. 21. provocamus V 9. et quod Mad. || l. 23. devociose] ita V 9; devotione Mad. || l. 25. prof.] per confessio- 45 nem V 16. omnemque] idemque V 20. suum ritum V 16. || l. 30. retemptat V 9.

1) D. 1. m. Martii a. p. Chr. 654. 2) Cf. Philipp. 1, 18.

Nov.] onere pregravari vel Iudaicis amplius indictionibus implicari, qui iugum XII, 2, 18.
 Christi dulce eiusque onus leve per dignam conversationem noscuntur
 excipere. Quibus etiam veram fidem perfecte credentibus erit omnimode
 licitum mercandi usu properare ad cataplum et cum christianis agere
 5 christiano more commercium; ita ut, si quilibet christianus de illorum con-
 versatione incognitus quodcumque de ipsis emere voluerit, non aliter ei
 licebit, nisi prius ex toto christianum se esse dixerit eique coram testibus
 orationem dominicam vel symbolum recitaverit apostolorum et christianorum
 10 cibos, ut veri christicole, sumpserit vel libenter acceperit. Quod si quispiam
 de eisdem sancte fidei conversis prevaricator exstiterit, cum omnibus rebus
 suis est fisco perpetim addicendus. De ceteris vero Iudeis, qui, in perfidia
 cordis sui perseverantes, ad catholicam fidem converti neglexerint, hanc legis
 sententiam decrevimus promulgari: scilicet ut nec ad cataplum pro trans-
 15 marinis commerciis faciendis ulterius audeant properare nec cum christianis
 quodcumque negotium palam vel occulte peragere; sed tantum inter se ipsi
 habeant licentiam propria commercia diffinire ac more solito sui census
 impensionem vel eorum, qui conversi fuerint, exsolutionem de rebus propriis
 debeant fisco persolvere; et tam mancipia quam edificia, terras, vineas atque
 20 etiam oliveta vel alias quascumque res immobiles, quas a christianis vendi-
 tionis causa vel quibuslibet aliis modis accepisse noscuntur, quamvis iam multa
 annorum curricula effluxissent, reddito tamen illis propter ea de publico pretio,
 totum fisci erit viribus sociandum, ut, cui hoc regia potestas donare elegerit,
 libero perfruatur arbitrio. Nam et quicumque de eisdem Iudeis in infidelitate
 25 perdurantibus ad cataplum ire presumpserit, aut cum quolibet christiano
 aliquod commercium egerit, cum omni ambitione rerum suarum obiurgatus
 perpetim fisco erit serviturus. Omnes vero christianos admonemus et sub
 divini nominis adiuratione testamur per eum, cuius redempti sanguine sumus,
 ut amodo nullus cum eisdem Iudeis in perfidie duritia permanentibus quod-
 cumque commercium agere presumat. Quod si quilibet fidelium talia egerit,
 30 si maior potentiorque persona fuerit, tres auri libras fisco persolvat. Si quis
 quoque amplius ab illis acceperit, quam quod duas rei ipsius quantitates
 valere constiterit, quidquid supra emerit, triplum de sua facultate una cum
 pretio, quod dederit, fisci viribus profuturum amittat. De inferioribus vero
 personis si quis talia egerit, C verberibus vapulabit, et iuxta quod sue
 35 habitationis facultas exstiterit, ita et principis electione specialis damni
 iacturam excipiat.

Err.] III. TITULUS¹: DE NOVELLIS LEGIBUS IUDEORUM, QUO ET
 VETERA CONFIRMANTUR, ET NOVA ADIECTA SUNT.

I. De commemoratione priscarum legum, que in Iudeorum transgressionibus
 40 promulgate sunt, atque de novella confirmatione earum.

XII, 2, 18. l. 5. christianus] christianorum *Mad.* || l. 8. apost. *deest* V 9. || l. 11. cetero vero
 Iudaei *Mad.* || l. 16. definire *Mad.* || l. 21. publico] *ita* V 9; *deest* *Mad.* || l. 25. egerit] elegerit V 20.
 ambitione] *ita* V 9; habitio] *Mad.* || l. 27. numinis V 20. || l. 30. persona *deest* V 9. || l. 32. supra]
 superior *Mad.* || l. 35. habitio] *ita* *codd.*; ambitionis *fortasse emendandum*; cf. l. 25.

45 TIT. III. *Lemma.* *Codd.* E 1. V 1. 5. 6. 8. — l. 37. III] IIII E 1.

Index capitulorum. *Codd.* E 1. V (5). 8. — l. 40. de novella] de *deest* E 1.

1) *Leges huius tituli ab Ervigio rege haud ita multum post regnum d. 15. m. Octobris*
a. 680 susceptum praeeparatae et conceptae esse videntur. Rex enim d. 9. m. Ianuarii a. 681

- Erv.*] II. De blasphematoribus sancte Trinitatis.
- III. Ne Iudei aut se aut suos filios aut famulos a baptismi gratia subtrahant.
- III. Ne Iudei more suo celebrent Pasca vel carnis circumcisiones exerceant ac ne christianum quemcumque a fide Christi dimoveant.
- V. Ne Iudei sabbata ceterasque festivitates ritus sui celebrare presumant. 5
- VI. Ut omnis Iudeus diebus dominicis et in prenotatis festivitibus ab opere cesset.
- VII. Ne Iudei more suo diiudicent escas.
- VIII. Ne Iudei ex propinquitate sui sanguinis conubia ducant, et ut sine benedictione sacerdotis nubere non audeant. 10
- VIII. Ne Iudei religioni nostre insultantes sectam suam defendere audeant, ac ne a fide nostra refugientes alibi se transducant, et ne quislibet refugientes eos suscipiat.
- X. Ne christianus a Iudeo quodcumque muneris contra Christi fidem accipiat.
- XI. Ne Iudei libros illos legere audeant, quos christiana fides repudiat. 15
- XII. Ne Iudeis mancipia deserviant vel adhereant christiana.
- XIII. Si se Iudeus christianum esse testetur et ob hoc non velit a se reicere mancipium christianum.
- XIII. Professio Iudeorum, quomodo unusquisque eorum ad fidem veniens indiculum professionis sue scribere debeat. 20
- XV. Conditiones sacramentorum, ad quas iurare debeant hii, qui ex Iudeis ad fidem venientes professiones suas dederint.
- XVI. De christianis mancipiis Iudeorum, que se non prodiderint christiana, sive de publicatoribus eorum.
- XVII. Ne Iudei a quolibet potestate accepta extra regiam ordinationem 25 christianum quemque imperare, plectere vel distringere audeant.

l. 2. a] de E 1. || l. 3. Pasca] ita aequae ac supra scripsi, quamquam E 1. V 1 et plerique alii codices Pascha praebent. Similiter infra. circumcisonem V. || l. 4. dimoveant] dimoneant V 5; demoveant V 8; commoveant Mad. || l. 5. ritus sui] ita E 1. V 8; suo ritu Mad. || l. 6. diebus deest E 1. l. 7. cessent V 8. || l. 9. sui deest Mad. ut deest V 8. Mad. || l. 11. audeant — refugientes] conantes 30 Mad. || l. 12. a deest E 1. nostra refugientes] rea fugientes E 1. et ne] et deest E 1. Mad. || l. 13. eos deest Mad. || l. 14. muneris] munus Mad. contra Christi fidem] sibi patrocinari V 8. || l. 20. conscribere V 5. 8. || l. 21. sacramentorum] ita V 8; Iudeorum cett. Iudeis] ita V 8; eis cett. || l. 36. XVI. De christ. — eorum des. V 8. || l. 26. quemque] ita E 1. V 8; quemquam Mad.

tomum suum proposuit concilio XII. Toletano, in quo legimus: Iudaeorum pestem, quae in novam 55 semper recrudescit insaniam, radicitus extirpate. Leges quoque, quae in eorundem Iudaeorum perfidiam a nostra gloria noviter promulgatae sunt, omni examinationis probitate percurrite et tam eisdem legibus tenorem inconvulsum adicite, quam pro eorundem perfidorum excessibus complexas in unum sententias promulgate. Concilium autem propositas sibi leges comprobavit et seriem rubricarum earum subsequentem in can. 9. recepit. Quae leges novae tertio die post 40 concilium consummatum, sc. d. 27. m. Februarii, Iudaeis civitatis Toletanae, ut refert clausula titulo subiecta, pronuntiatae sunt, vigorem habiturae, ut effci videtur ex c. 12, inde a die kal. Febr. Postea receptae sunt in legum codice reviso, quem Ervigius sub fine anni primi regni sui edidit. Auctor huius tituli, haud dubie clericus, praeter leges antiquiores mundanas de Iudaeis editas etiam canones 59—64 concilii Toletani IV. ante oculos habuit. 45

- Erv.*] XVIII. Ut Iudeorum servi necdum adhuc conversi, si ad Christi gratiam convolaverint, libertate donentur.
- XVIII. Ne Iudei administratorio usu sub ordine villicorum atque actorum christianam familiam regere audeant; et de damnis eorum, qui his talia ordinanda iniunxerint.
- XX. Ut Iudeus ex aliis provinciis vel territoriis ad regni nostri dicionem pertinentibus veniens episcopo loci vel sacerdoti se presentare non differat; vel quid huic in toto observare conveniat.
- XXI. Qualiter concursus Iudeorum diebus institutis ad episcopum fieri debeat.
- 10 XXII. Ut quicumque Iudeum secum obsequentem habuerit, expetente sacerdote eum apud se retinere non audeat.
- XXIII. Ut cura omnis distringendi Iudeos solis sacerdotibus debeat.
- XXIII. De damnis sacerdotum vel iudicum, qui in Iudeos legum instituta adimplere distulerint.
- 15 XXV. Ne iudices quicumque de perfidorum excessibus extra sacerdotum conibentiam iudicare presumant.
- XXVI. Ut episcopi tunc immunes habeantur a damnis, cum eorum presbiteri ea, que ipsi non correxerunt, ad eos non remiserint corrigenda.
- XXVII. De reservata principibus miserendi potestate in his, qui conversi ad fidem Christi veraciter fuerint.
- 20 XXVIII. Ut episcopi omnes Iudeis ad se pertinentibus libellum hunc de suis editum erroribus tradant, et ut professiones eorum vel conditiones in scriniis ecclesie condant.

Erv.]

I. IN NOMINE DOMINI.

XII, 3, 1.

25

FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De commemoratione priscarum legum, que in Iudeorum transgressionibus promulgatae sunt, atque de novella confirmatione earum.

Perfida Iudaici erroris sepe calliditas eo vehementius durescit in crimine, quod institutis contra se legibus nititur frequentius contraire. Et ideo, licet posituri tot
30 tantisque eorum erroribus novitatis ordine leges, libet tamen illas primum a dominis et precessoribus nostris promulgatas in eorum transgressione constitutiones¹ intendere et ordinatim precedentium edicta retexere, ut ex hoc conlata cum veteribus nova et

l. 1. si *deest* E 1. V 8. || l. 3. villicorum] *ita* E 1; villicorum *cell.* christianam familiam] *christiana* mancipia V 8. || l. 8. observari V 8. || l. 9. in diebus *Mad.* || l. 13. Iudeis instituta legum E 1.
85 l. 15. quicumque] *ita* E 1. V 8; quicumque *Mad.* conibentia V 8. || l. 17. episcopi] omnes *add.* V 8. *Pith.* tunc *deest* *Mad.* cum eorum] eorum quum *Mad.* presbiteri] *p̄bros* E 1; *p̄bris* V 8. || l. 19. reservata V 8. *Mad.* ad f. Chr. conversi *Mad.* || l. 21. omnibus *Mad.* || l. 22. ut] *cui* E 1. || l. 23. condant] *recondant* *Mad.*; *condantur* *Pith.*

XII, 3, 1. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (9. 10. 16. 20). — l. 24. IN N. DOM. *des.* V 1. 5.
40 l. 25. FL. — REX *des.* V 5. GLOR. *deest* V 1. || l. 28. Perfidiā V 8; Perfidia V 10. sepe] atque V 10. quod] *ita* E 1. V 6. 8; quo *cell.* || l. 29. licet *deest* *Pith.* posituris pro tot V 8; posituri simus tot *Mad.*; posituri simus pro tot V 10. || l. 31. praedecessoribus *Mad.* promulgatas] *dictas* promulgare et *Mad.* transgressionibus V 8; transgressionem *Mad.* intendere et] *intenderet* E 1; et *deest* *Mad.* || l. 32. et ordinatim] et ordinatum V 8; ordinatimque nos *Mad.* edicta] *edictum* V 8;
45 oportet *add.* *Mad.* et vetera *des.* *Mad.*

1) *Tit.* 2. *huius libri.*

XII, 3, 1. *Err.*] vetera in his, que decenter sunt edita, confirmentur, ut condecet, et nova sic ordinentur, ne preterita citra rationem videantur confundere, quo uniformis membri compago, ex utrisque legibus ordinata, clara hic iustitie manifestatione eluceat. Sicque quid in preteritis legibus confirmatione sit dignum, quidve novitatis edicto inconvulsibile censatur, eo luce clarius pateat, quo complexa hic ex utrisque veritas extiterit declarata. Et ideo in eisdem precedentium legum statutis reperimus legem¹, que de omnium heresum erroribus abdicandis promulgata consistit; in qua lege id adiciendum emendandumque evidens ratio persuasit, ut, si cuiuslibet heresis permotus quisque insania contempserit ipsius legis in aliquo instituta, cuiuscumque sit generis ordinisve persona, si publica perversum dogma defensione vindicare voluerit, sub arduo erit penitentiae exilio religandus, eius quoque bona in principis potestate consistant; qualiter, si ipse perversi erroris sectator corrigi usquequaque destiterit, et ille ab exilii nullo modo revocetur erumna, et res eius, cui eas princeps conferre voluerit, inconvulse deserviant. Ceterum si quis, ignorantie precipitio deditus, cuiuslibet erroris sectam aut corde tenuerit aut verbis vindicare voluerit vel factis quibuslibet ostenderit, ad episcopum loci vel quemlibet sacerdotem se instruendum remittat, qualiter ab eo una cum consensu metropolitani formulam recte institutionis accipiat. Iam vero, si ab his hereticus quisquis ille commonitus vel instructus se distulerit corrigi, superioris sententiae iacturam ordine superius adnotato sustineat; id est, que in illis est lata, qui publica defensione adversam nostre fidei vindicaverint sectam². Denique ab hinc speciales relature sunt leges, que in Iudeorum sunt transgressionibus posite, id est de³ datis et confirmatis legibus supra Iudeorum nequitiam promulgatis, sive de⁴ cunctis Iudeorum erroribus generaliter extirpandis, et ne⁵ Iudei more suo celebrent Pascha, neque⁶ ut more suo fedus nuptiale copulare presumant, et ut⁷ carnis circumcisiones non faciant, neque⁸ more suo iudicent escas, ac ne⁹ questione christianos inscribant, neque¹⁰ contra christianos testificentur, et ne¹¹ Iudeus christianum mancipium circumcidat; de¹² mancipiis quoque christianis, que a Iudeis vendita aut

XII, 3, 1. l. 1. decenter] dicentes *E* 1; dicente *V* 6; recenter *Pith.* et nova] similiter et nova *Mad.* || l. 2. sic] hic *V* 10. ne] nec *E* 1. ratione *V* 1. 6. 8. videantur *E* 1. quo] ita *E* 1. *V* 5; quod *V* 1. 6. 8; et *Mad.* || l. 3. ex utrisque] utraque *Mad.* Sicque] Si *V* 6. 9. 20. *Pith.* || l. 4. quid] quod *V* 1. 6. 8. 9. 20. *Pith.* edictu *E* 1. *Pith.* || l. 7. abdicandis] abdicatis *Mad.* consistit] ita *E* 1. *V* 1. 5. 6. 8. 9. 10. 16. *Pith.*; consultis *Mad.* qua] quali *E* 1. || l. 8. emendandumque] et emendandum *V* 1. 6. evidens] quotquot evidens *V* 1; quoque evidens *V* 8; quicquid evidens *V* 6. hereses *E* 1. l. 9. ordinisvae *E* 1; ordine seu *V* 8; deest *Mad.* || l. 10. persona] prosapia *V* 10. dogma] dogmatum *V* 1. 8. sub ardua erit poena religandus *Mad.* || l. 11. eius quoque] eiusque *Mad.* || l. 12. qualiter] et *Mad.* corrigere *Pith.* *Mad.* || l. 13. exilii — erumna] exilio — revocetur. Nam *Mad.* || l. 14. precipitatio *V* 6; precipitationi *V* 10; cecitati *Mad.* || l. 15. aut corde] ex corde *Mad.* aut verbis] et verbis *Mad.* vindicare] indicare *V* 20. || l. 16. vel ad quemlibet *Mad.* instruendum] instituendum *V* 10. remittat] ac quae sancta sunt praebeat *add.* *Mad.* || l. 18. corrigi] corrigendum *Mad.* l. 19. superioris] superiori *E* 1. adnotatam *V* 1; adnotata *V* 8. id est que] ita *V* 5. 8. *Mad.*; idque *E* 1. *V* 6. *Pith.*; idemque *V* 1. in illis] illis *Mad.* || l. 20. latum *V* 6. *Pith.* in publica *Mad.* vindicaverint] indicaverint *Pith.* || l. 21. speciales] specialis *V* 1; specialiter *Mad.* relature sunt] latae sint *V* 10; relaxatae sint *Mad.* || l. 22. datis] latis *V* 5. || l. 23. generaliter extirpandis et] amputandis. Ita vero *Mad.* || l. 24. ut more] ut deest *Mad.* || l. 25. circumcisionis *V* 1; circumcisionem *Mad.* iudicent] ita *E* 1. *V* 8. *Pith.*; diiudicent *cell.* ac ne questione] nec contra *Mad.* || l. 26. testificentur] testificari praesumant *Mad.* || l. 27. de man. q. christianis] Mancipia quoque christiana *Mad.* aut vendita *Mad.*

- 1) XII, 2, 2. 2) XII, 2, 15. 3) XII, 2, 3. 4) XII, 2, 4. 5) XII, 2, 5.
6) XII, 2, 6 7) XII, 2, 7. 8) XII, 2, 8. 9) XII, 2, 9. 10) XII, 2, 10.
11) XII, 2, 12. 12) XII, 2, 13.

Erv.] libertati tradita esse noscuntur, qualiter statum libertatis obtineant, et ut¹ nullo modo Iudeis mancipia deserviant christiana; de² interdicto quoque omnibus christianis, quo prohibetur, ne quis Iudeum quacumque factione atque favore vindicare vel tueri pertemptet, atque de³ Iudaizantibus christianis. Harum igitur fortissimarum legum sententias in predictorum Iudeorum perfidiam promulgatas, exceptis duobus subter adnexis capitulis ceterisque aliis, que contraria inveniuntur et iustitie regulis et his institutionibus nostris, omnia, ut dictum est, iugi temporum eternitate valitura censemus et inrevocabili gloriose serenitatis nostre oraculo confirmamus atque in tantum eis consultum valetudinis robore celebriori porrigimus, in quantum nil repugnans habuerint cum his, que novitatis nostre nunc sententia definimus. Nam in quibusdam ipsis legibus, quod nobis inconveniens videtur atque contrarium, et duo interim inter cetera repugnantia rationi vel institutioni nostre capitula continet; que, licet tempta usque hactenus nullo modo tradantur, nullius tamen vigoris deinceps valetudinem retinebunt. Illa siquidem in his sententiis prima est, per quam Iudeis datur execranda licentia manumittendi christiana mancipia⁴. Secundum sane capitulum non solum reprehensibile nobis videtur, sed impium, ubi totius universitas culpe ad unius redigitur damnationem vindicte⁵. Nam quedam leges sicut culparum habent diversitates, non ita discretas in se retinent ultiones, sed permixta scelera transgressorum ad unius remittuntur legis penale iudicium; nec secundum modum culpe modus est adhibitus pene, cum maior minorque transgressio unius non debeat multationis predamnari supplicio; presertim cum Dominus in lege sua precipiat: 'Pro⁶ mensura peccati erit et plagarum modus'. Unde lex ipsa, que inscribitur De⁷ pena, qua perimenda sit transgressio Iudeorum, quia Deus mortem non vult⁸ 'nec⁹ letatur in perditione vivorum', pro eo, quod in se peremptionis continet morientium¹⁰, in nullo vere valetudinis retinebit statum. Proinde iam nunc ad obterendum malitie caput, ad necandum

XII, 3, 1. l. 1. esse noscuntur tradita *Mad.* qualiter *deest Mad.* obtineant] absque dubio obtineant *Mad.* || l. 2. christiana deserviant *Mad.* quoque] quo *Mad.* || l. 3. quo *deest Mad.* prohibetur] inhihetur *Mad.* quis] *ita V 1. 8;* quisque *E 1. Pith.*; quisquam *Mad.* quacumque] quemcumque *Mad.* favore] labore *V 9. 16. 20.* vindicare *V 1.* vel tueri pertemptet] student vel tueri *Mad.* tuere *V 1. 8.* || l. 4. de Iudaizantibus christianis] iudaizantes christianos praesumat celare *Mad.* || l. 5. sententia *E 1. Pith.* promulgata *Pith.* || l. 6. adnexis *E 1. V 8;* adiunctis *V 16.* et his iustitiae *Pith.* his] *ita E 1. V 8;* *deest cett.* || l. 8. glorioso *E 1.* || l. 9. repugnans] repugnantie *V 1. 6. Mad.* habuerunt *E 1.* || l. 10. nunc *deest Pith.* sententiae *V 1. 8.* diffinimus *V 1.* || l. 11. et duo] *ita E 1. V 6;* hec de suo *V 1;* hec duo *cett.* || l. 12. continet] *ita E 1. V 6;* continentur *cett.* que licet tempta usque] Quaelibet decretum *Mad.* temptata *V 1.* || l. 13. tradantur] *ita V 1;* *deest E 1. V 6. Pith.*; credita *V 8;* credantur *V 5.* nullius — valetudinem] nullumque vigorem d. valetudinis *Mad.* || l. 14. si quidem] *ita E 1. V 8;* quidem *cett.* execranda] exercenda *V 10. 16. 20.* || l. 15. manumitti *V 8. Pith.* sane] namque *Mad.* reprehensibile — damnationem] culpe ad unius redigitur damnationem sed *Mad.* l. 17. legis *E 1.* || l. 18. in se *des. Mad.* || l. 19. remittuntur] permittitur *E 1;* permittuntur *Pith.*; remittitur *V 8;* revertitur *V 6.* nec] ne *Mad.* modus — cum] habeant poenam quum *Mad.* || l. 21. sua *deest Mad.* || l. 22. que *deest Mad.* || l. 23. Deus] Dominus *V 9. 16.* || l. 24. peremptionis] *ita E 1. V 5;* peremptionem *Pith.*; interemptionis terminum *V 8;* intentionem *V 1;* pro redemptione *V 16;* per redemptionem *Mad.* morientium] *ita V 8. 10;* morientum *V 1;* motum *V 5;* morti *E 1;* mortis *V 6. Pith.*; mortuum *Mad.* vere — statum] se cupit ulcisci vindicte in quo respicit compunctio mentis future *V 8.* || l. 25. obterendum] *ita V 9. 16;* operiendum *E 1;* adterendum *V 6;* conterendum *V 1. 5. 8.* necandum] denegandum *E 1.*

- 1) XII, 2, 14. 2) XII, 2, 15. 3) XII, 2, 16. 4) Cf. XII, 2, 13. 14.
5) XII, 2, 11. 6) Deut. 25, 2. 7) XII, 2, 11. 8) Cf. Sap. 1, 13; Ezech. 18, 23. 32.
9) Sap. 1, 13. 10) Cf. Ezech. 18, 32: Nolo mortem morientis, dicit Dominus.

XII, 3, 1. *Err.*] infidelitatis commentum, ad perimendum profanationis elogium alacri intentione procuram, nisu valide oppugnationis obsistam, fortia in perfidis preceptionum tela obiciam.

XII, 3, 2. *Err.*]

II. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De blasphematoribus sancte Trinitatis.

5

Sicut veritas sacri evangelii predicat, prolatum in fratre contumelii verbum iudicio reum adsignat¹. Quanto magis peccantem in Spiritu sancto divine animadversionis sententia damnat? quod inremissibile et hic et in futuro Salvator ipse denunciatur². Et ideo, si quis Christi, filii Dei, blasphemaverit nomen eiusque sacrum corpus et sanguinem aut contempserit sumendum percipere aut perceptum visus fuerit 10 reiecissee, vel quamlibet iniuriarum blasphemiam in sanctam dixerit Trinitatem, id est in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, tunc instantia sacerdotis vel iudicis, in cuius civitate, castra vel territorio hoc malum exortum fuerit, blasphemator ipse centenis decalvatus flagellis subiaceat et ardua in vinculis constitutus perpetui exilii conteretur erumna. Res tamen eius in potestate principis redacte manebunt, qualiter 15 in iure eorum, cui eas potestas conferre elegerit regia, inconvulse persistent.

XII, 3, 3. *Err.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ne Iudei aut se aut suos filios vel famulos a baptismi gratia subtrahant.

Cum veritas ipsa petere, querere et pulsare nos doceat³, premonens, quod 'regnum⁴ celorum violenti diripiant', in nullo est dubium, quod ille indulte gratie 20 munus abhorreat, qui ad eam accedere ardenti animo non festinet. Proinde si quis Iudeorum, de his scilicet, qui adhuc nondum sunt baptizati, aut se baptizare distulerint, aut filios suos vel famulos nullo modo ad sacerdotem baptizandos remiserit, vel se suosque de baptismo subtraxerit, et vel unius anni spatium post legem hanc editam

XII, 3, 1. *l. 1.* commentum] commercium *V* 9. 16. perimendum] comprimendum *V* 8. elogium] 25 eloquium *V* 1. 8. || *l. 2.* procuram — obiciam] consurgere toto proceuremus nisu ut valde eorum oppugnationibus obsistendo fortialiter superemus eorumque tela triumphaliter obiciamus *V* 8. procuram] procurrimus *Mad.* obsistimus *Mad.* || *l. 3.* obiciamus *Mad.*

XII, 3, 2. *Codd. E* 1. *V* 1. (5). 6. 8. (9. 10. 16. 20). — *l. 4.* FL. — REX *des. V* 1. *Pith. Mad.* GLOR. *deest V* 5. 6. 10. || *l. 5.* blasphem- pro blasphem- hic et infra *V* 6. || *l. 6.* Sicut] Si *Mad.* veritas] 30 pia veritas *V* 1. 6. 8; *deest V* 16. 20. *Mad.* sacri evangelii textu *V* 16; in sacro evangelio *V* 20; in sacri evangelii *Mad.* predicat] praedicatione dominus *Mad.* prolatum] promulgatum *V* 1 et e corr. *V* 6. fratre] ita *E* 1. *V* 1. 8; fratrem *cell.* contumelie *Pith.* || *l. 7.* Spiritu sancto] ita *E* 1. *V* 1. 8; Spiritum sanctum *cell.* || *l. 8.* et hic] hic *Pith.* || *l. 10.* aut *deest Mad.* percipere] accipere *V* 6. *l. 13.* civitatis *V* 6. castra] ita *E* 1. *V* 1; *deest Mad.*; castro *cell.* territorio *E* 1. ipse *deest Mad.* 35 *l. 14.* decalvatus flagellis subiaceat et] flagellis suscipiat et subiaceat et decalvatus turpiter *V* 1; flagellis subiaceat et decalvatus turpiter *V* 6. 8. perpetui *deest Mad.* exilio perpetuo *V* 9. || *l. 15.* con- toratur *V* 8. *Mad.* potestate] ita *E* 1. *V* 1. 8; potestatem *cell.* || *l. 16.* potestas regia conf. eleg. *V* 8. regia *deest Pith.* persistent] permanent *Pith.*; existant *Mad.*

XII, 3, 3. *Codd. E* 1. *V* 1. (5). 6. 8. (9. 10. 16. 17). — *l. 17.* FL. — REX *des. V* 1. *Pith.* 40 GLOR. *deest V* 6. || *l. 18.* vel] aut *Pith. Mad.* a b. gratia] b. gratiae *Pith.* || *l. 19.* edoceat *Mad.* *l. 20.* diripiunt *V* 10. || *l. 21.* munus hoc *V* 1. 8. accedere] procedere *Pith.* animo] hic *add. V* 6. 8. festinet] ita *E* 1. *V* 6; festinat *cell.* || *l. 22.* adhuc *deest Pith.* nondum] necdum *V* 1. 8; nedum *V* 6. sunt *deest V* 1. 6. 8. se] si *V* 1. distulerit *V* 8. *Pith.* || *l. 23.* sacerdote *V* 6. baptizando *E* 1. *V* 6. remiserit] ita *E* 1. *V* 1. 8; remiserint *cell.* vel se suosque de] vel servos quod *V* 6; quos de *Mad.* 45 *l. 24.* subtraxerit] reduxerint *Mad.* spatii *V* 1. 8; spatio *V* 9.

1) *Cf. Matth.* 5, 22.

2) *Cf. Matth.* 12, 31. 32.

3) *Cf. Matth.* 7, 7. *Luc.* 11, 9.

4) *Matth.* 11, 12.

Erv.] quispiam illorum sine gratia baptismi transierit, horum omnium transgressor, XII, 3, 3. quisquis ille repertus extiterit, et centum flagella decalvatus suscipiat et debita multetur exilii pena. Res tamen eius ad principis potestatem pertineant; qualiter, si incorrigibilem durior eum ostenderit vita, perpetua in eius, cui eas princeps largiri voluerit, potestate persistent.

Erv.] III. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 4.

Ne Iudei more suo celebrent Pasca vel carnis circumcisiones exer-
ceant ac ne christianum quemquam a fide Christi dimoveant.

Si obstinata Iudeorum perfidia non tam figuris quam veritati observantiam legis
10 impenderet, nunquam glorie Dominum crucifixissent. Pasca¹ enim nostrum immolatus
est Christus. Et si cordis nobis circumcisione gauderet, adumbratam illam corporis
expoliationem nullo modo in carne exprimeret, propheta dicente: 'Circumcidimini²
Domino et auferte preputia cordium vestrorum'. Unde nos, non tam figuris pre-
tereuntibus inherentes, sed veritatis promissionibus certiores, id omnino observandum
15 precipimus: ut si quis Iudeorum ritu suo Pasca celebraverit, centenis verberatus
flagellis et turpiter decalvatus exilio diutino mancipetur, et res eius fisco asociande
sunt. Illis vero, qui carnis circumcisiones in Iudeis vel christianis exercere pre-
sumpserint, quisquis hec aut intulerit alteri aut fieri ab altero permiserit sibi, veretri
ex toto amputatione plectetur, et res eius fisci viribus sociande sunt. Mulieres tamen,
20 que aut circumcisiones exercere presumpserint aut circumcidendos quosque cuilibet
circumcisorum obtulerint, naribus abscisis et rebus omnibus in principis potestate
redactis, lugebunt facinus sue presumptionis. Simili quoque et illi pena plectendi
sunt, qui christianum vel christianam a fide dimoverint Christi vel ad ritum Iudaice
prevaricationis adduxerint.

Erv.] V. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 5.

Ne Iudei sabbata ceterasque festivitates ritus sui celebrare presumant.

Figuris pretereuntibus quempiam operum indesinenter exhibitiones impendere

XII, 3, 3. l. 1. baptismatis *Pith.* transierit] transegerit *Mad.* || l. 2. extiterit] fuerit *Pith.*
et C] et *deest Mad.* decalvatus suscipiat] *ita E 1. Pith.*; suscipiat et decalvatus turpiter V 1. 6. 8; et
30 *omisso* turpiter *Mad.* || l. 3. ad principis potestatem pertinent] *ita E 1. V 1. 5. 6. 8. 10;* principalis
potestas retineat V 16; in principis potestate permanent *Mad.* || l. 4. durior] *ita E 1. V 5. 6. Pith.*;
et duriorum V 1. 8; duriorumque *Mad.*; dierum V 16. vita] longitudo V 16. perpetua] dampnata
V 10. eas princeps] principalis potestas V 16. largiri *deest V 6.* || l. 5. persistent] persistat V 6;
permaneant V 17. *Pith.*

85 XII, 3, 4. *Codd. E 1. V 1. (5). 6. 8. (9. 20).* — l. 6. GLOR. *deest E 1.* || l. 7. circumcisionis
V 8; circumcissionem V 1. 6. *Pith. Mad.* || l. 8. quemquam] *ita E 1;* quemque V 1. 6; queque V 8;
quemcumque *Mad.* dimovent *E 1;* demoveant V 1. 6. 8; dimoveant V 5. || l. 9. veritatis V 1. 8.
l. 10. crucifixisset *Pith.* || l. 11. circumcisionis V 1. 8. || l. 12. carnem V 1. 6. 8. prophetam
dicentem V 1. 6. 8. || l. 13. preputium V 1. 5. 8. || l. 14. omnino] omnimode V 1. 8; omnimodi V 6.
40 l. 15. si quis] quisquis *E 1.* ritui V 1. 8. centenis] *is add. Mad.* || l. 16. asociantur V 1. || l. 17. Illis
E 1; Ille V 1. 6. circumcissionis V 6. 8. in Iudeis] *in deest Mad.* presumpserint] presumpserit V 1. 8;
praecoperit *Mad.* || l. 18. hec aut] talia *Mad.* alteri *deest Mad.* sibi *deest Mad.* || l. 19. plectabitur
V 6. 8. sociantur V 1. || l. 20. quosque] quisque *Pith.* || l. 21. et] ut *E 1.* potestate V 6.
l. 22. lugeant *Mad.* || l. 23. dim. Christi] Dei V 6. ritum] aditum V 9. 20.

45 XII, 3, 5. *Codd. E 1. V 1. (5). 6. 8. (9. 10. 16. 17. 20).* — l. 25. GLOR. *deest V 1. 5. 6. 10.*
16. 17. 20. || l. 26. ritus sui] *ita V 6;* ritu sui *E 1. V 1. 8;* ritu suo *Pith.*; suo ritu *Mad.* || l. 27. pre-
tereuntibus] preuntibus *E 1. V 9. 10. 16. 20. Pith.*

1) 1. Cor. 5, 7. 2) Ierem. 4, 4.

XII, 3, 5. *Er.v.* quid est aliud, quam veritatis amatorem non esse? Unde reprobabile id Dominus per prophetam insinuans ait: 'Neomenia¹ et sabbata et solemnitates vestras odivit anima mea'. Ob hoc nobis, quibus apostolico preceptum est ore, ut potius in novitate spiritus quam in vetustate littere ambulemus², id infidelibus fidei intentione precepimus, ut si quis Iudeorum neomenias seu festivitates tabernaculorum vel sabbata, 5 ferias quoque vel ceterarum festivitatum solemnitates ritus sui more peregerit vel celebrare presumpserit, et centenis decalvatus flagellis subiaceat et exilii debita multetur erumna. Bona quoque eius ad principem redeant; qualiter ea aut perfecte converso illi aliquando restituat, aut eo in malis perdurante aliis, quibus fas fuerit, servitura concedat. 10

XII, 3, 6. *Er.v.*

VI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ut omnis Iudeus diebus dominicis et in prenotatis festivitibus ab opere cesset.

In nullo est dubium, illum manifeste fidei catholice adversari, qui reverentiam diebus dominicis non inpendit. Unde negatores vel disturbatores fidei nostre 15 iustissime insequentis id religiosa sanctione iubemus, ut sive sit Iudeus sive Iudea quodlibet opus rurale diebus dominicis exercens vel laneficia faciens seu quascumque operationes in domibus, agris vel ceteris talibus agens, extra quam nobilium honesta christianorum consuetudo permittit, presumtor huius rei decalvatus verberibus centenis subiaceat. Quod si forsitan servi eorum vel ancille in his et talibus diebus reppe- 20 riantur supradictis laboribus occupati, tunc et ipsi simili sunt sententia feriendi; domini tamen eorum, si servos suos permiserint talia agere, C solidos auri fisco compellendi sunt reddere. Dies tamen ipsi, qui ab isdem Iudeis sollicita devotione sunt observandi, hii sunt: id est festum virginis sancte Marie, quo gloriosa conceptio eiusdem genitricis Domini celebratur, item natalis Christi vel circumcisionis sive 25 apparitionis sue dies, Pasca quoque sanctum vel dies sacratissimi octavarum, inventionis quoque crucis dominice festum necnon et ascensionis dominice diem vel

XII, 3, 5. l. 1. quam] *ita E 1. V 1. 5. 6. 8. 10;* nisi *Mad.* amatorem] *ita E 1. V 1. 6. 8. Pith.*; amatores *Mad.* || l. 2. Neomenia] *ita E 1. V 1. 6. 8. 9;* Neomenias *cott.* et sabb.] et *deest E 1. Pith.* || l. 3. nobis] nos *Mad.* apostolico p. est ore] ab apostolo p. est *Mad.* apostolice *V 1.* || l. 4. infidelibus] infides 30 *E 1;* infidelis *V 6;* infidi *V 8.* || l. 5. neomenia *V 9.* || l. 6. ferias — peregerit vel *des. V 6.* ritus sui] et ritus suo *Pith.* peregerint *Mad.* || l. 7. praesumpserint *V 6. Mad.* et *deest Mad.* decalvatus fl. subiaceat et] flagellis subiaceant et decalvati *Mad.* exilii] exhibi *E 1;* penam *add. V 6.* debita multetur] debilitentur *Mad.* || l. 8. Bona quoque eius] eorumque bona *Mad.* ad principem redeant] ad principis redeant iura *V 8.* perfecto *V 1. 6.* || l. 9. converso illo] illis conversis *Mad.* eo] eos 35 *E 1;* ea *Mad.* perdurantibus *Mad.* quibus] ut *Mad.* fuerit] est *Pith.*

XII, 3, 6. *Codd. E 1. V 1. 5. 6. 8. (9. 10. 16. 17. 19. 20).* — l. 11. GLOR. *deest V 5. 6. 10. 17. l. 13.* cesset] gesset *E 1;* cessent *V 1. 8.* || l. 15. disturbatores] distirpatores *V 6;* destitutores *Mad.* nostre] in se *E 1.* || l. 17. rurale] ruraliter *Pith.*; *deest V 9. 16. 20;* in natali Domini vel in omnibus sanctissimis solemnitatibus seu *add. V 9. 16. 20. Mad.* laneficia] *ita E 1. V 6;* lanificia *cott.* || l. 18. in 40 domibus agris vel ceteris talibus] vel caetera talia *Mad.* || l. 19. huius] talis *Mad.* decalvatus post subiaceat *praebet Mad.* || l. 20. forsitan *deest Mad.* his et *des. Mad.* || l. 21. laboribus] vel operibus *add. V 1. 8.* || l. 23. compelluntur *Mad.* qui ab] quia *E 1;* qui *V 8.* || l. 24. festum] festivitatum *V 1;* festivitatem *V 8.* conceptio] celebratio *V 1;* concelebratio *V 8;* contempcio *V 6.* conc. post Domini *praebet Mad.* || l. 25. sive] eius sive etiam *Mad.* sive apparitionis] vel apparationis *Pith.* 45 l. 26. suc] sui *V 1. 8;* *deest Mad.* Pasca quoque sanctum] quoque paschae *Mad.* sacratissimi] sanctissimi *Mad.* || l. 27. crucis] sanctae crucis *Pith.* necnon *deest V 1.* diem vel pentecostem *Pith.*; dies vel pentecostes *Mad.*

1) *Isai.* 1, 13. 14.

2) *Cf. Rom.* 6, 4; 7, 6.

Ev.] Pentecosten seu etiam concurrentes per totum annum dies dominicos, religiosa XII, 3, 6. Christi fide venerabiles dies.

Ev.] VII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX. XII, 3, 7.

Ne Iudei more suo diiudicent escas.

5 Illud¹ sane, quod Iudeorum detestabilis conversatio, Iudaica superstitione polluitur, mundas ab immundis diiudicans escas, aliud adsumit, aliud reicit, in quocumque huius observantiae inventus fuerit error, id est, ut aliter id faciat, quam honesta christiani moris est consuetudo, tunc iudicis instantia, in cuius territorio actum extiterit, turpiter decalvetur et centenis verberibus feriat. Huius sane legis
10 omnimoda preceptionis integritas, sicut de escis, ita et de poculis observanda est; scilicet ut superioris iacture supplicium simili quoque ordine et illi, qui a christianis poculis se abstinere presumpserint, patiantur. De escis tamen, id est de porcinis tantum carnibus, id discreta nec remissa pietate decernimus, ut quicumque ex illis de suillis forsitan carnibus vesci penitus abhorrescunt, si forte natura id fastidiante
15 refugiant, et non more illo perversitatis hoc ipsum diiudicantes contemnunt, presertim si in ceteris operibus christianis similes habeantur, et christianitatis ab eis non defuerit votum atque omnimode operationis studium, tunc hii tales, qui fideles in reliquis conversationibus approbantur, pro hac sola reiectione suillarum carniū ad iacturam legis superius comprehensam teneri non poterunt. Quia valde videtur
20 equitati contrarium, ut quos manifesta operum Christi nobilitat fides, pro sola reiectione unius cibi teneantur notabiles.

Ev.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX. XII, 3, 8.

Ne Iudei ex propinquitate sui sanguinis conubia ducant, et ut sine benedictione sacerdotis nubere non audeant.

25 Nulli² Iudeorum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis vel uxoris suae atque etiam virorum iuxta legem, quae in christianis est lata³, usque ad sexti generis gradum conubia ducere vel incesti maculam operari. Huius igitur fede

XII, 3, 6. l. 1. percurrentes V 10. per *deest* E 1. toto anno Pith. dominicos] dominici et Mad. || l. 2. dies *deest* Pith.

30 XII, 3, 7. Codd. E 1. V 1. 5. 6. 8. 10. (17). — l. 3. FL. — REX *des.* V 1. || l. 5. detestabilis] detestatur Mad. superstitione E 1. || l. 6. diiudicans] diiudicant V 1. 6. 8; iudicans E 1. in quocumque] in quacumque V 6. Pith.; Quocumque in Mad. || l. 7. observantia Pith.; observacionem V 6. errore Mad. || l. 8. territorio E 1. || l. 10. omnimode Mad. poculis — christianis *des.* V 6. || l. 11. ut] cum V 1. 8. supplicium] supplicio V 1; supplicium perferat Pith. illi] illis E 1. a *deest* V 1.
35 christianorum Mad. || l. 12. id est *des.* V 6; id est de *des.* Mad. || l. 13. ex illi E 1. || l. 14. de suillis forsitan *des.* Mad. forsitan] forsitan V 1. 6. 8. abhorrescant V 1; abhorrescunt V 6. 8. id *deest* Pith. fastidiante Pith. Mad. || l. 15. refugiant V 1. 8; fugiunt Mad. contemnunt V 1. || l. 16. simili E 1. eis] eisdem E 1. || l. 17. omnimode] omnimoda V 1. 8; *deest* Mad. operationis] opera ab eis non defuerint actionis V 1. 8. studio V 1. 6. || l. 18. suillarum] silvarum V 1. 6. || l. 19. legis] ignis E 1.
40 poterint V 1. 8. valde *deest* Mad. || l. 21. reiectione] refectione E 1. cibi] tantum *add.* V 6; ad poenam *add.* Mad.

XII, 3, 8. Codd. E 1. V 1. 5. 6. 8. (9). 10. (16. 17. 20). — l. 23. ut *deest* Mad. || l. 24. audent E 1. || l. 25. vel uxoris suae] vel uxoris sui E 1; in uxorum V 1. 8. || l. 27. sexti] ita E 1. V 8. 10; sextum *ceit.* incesti] incerti E 1; incestum V 6. Pith. macula E 1. V 6. 8. Pith. operare V 6. 8.
45 fede] (= foedae) fidem V 6; federe V 1. 6.

1) Cf. XII, 2, 8. 2) Cf. XII, 2, 6. 3) III, 5, 1.

XII, 3, 8. *Er.v.*] permixtionis inlecebra tali multabitur pena, ut separati ab invicem et centena publice decalvati flagella suscipiant et exilio relegati sub penitentia maneat, eorumque bona ad filios, quos de precedenti coniugio habuerint, redeant; si tamen et ipsos aut in nullo Iudaice prevaricationis maculaverit noxa, aut nulla incestive nationis sordidaverit macula. Quod si aut nullos habuerint filios, aut habitos, ut dictum est, 5 vel Iudaicus involverit error, vel incesti fedaverit natio, tunc facultas predictorum omnimoda in principis potestate consistat, qualiter principali discretione res ipsa aut in christianis eorum heredibus concessa permaneat, aut si heredes huiusmodi dignitatis defuerint, fisco nostro sociata deserviat. Illud tamen modis omnibus observandum fore precipimus, ut, si quis Iudeus sive Iudea noviter nuptiale festum celebrare 10 voluerint, non aliter quam cum premissis dotis titulo, quod in christianis salubri institutione preceptum est¹, vel sacerdotali benedictione intra sinum sancte ecclesie percepta coniugium cuiquam ex his adire permittimus. Quod si vel sine benedictione sacerdotis quisquam Hebreorum noviter coniugium duxerit vel sollemnitatem legis pro dotali titulo in quocumque transcenderit, aut C principi solidos coactus exsolvat, aut 15 C publice verberatus flagella suscipiat. Hec scilicet damna vel verbera singulatim unusquisque percipiat, videlicet tam ille, qui nupsit, quam ea, que nupta est, vel etiam parentes eorum, unusquisque pro se iacturam legis huius suscipiat.

XII, 3, 9. *Er.v.*]

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ne Iudei religioni nostre insultantes sectam suam defendere audeant, 20 ac ne a fide nostra refugientes alibi se transducant, et ne quislibet refugientes eos suscipiat.

Iam sane, si quis Iudeorum palam vel occulte religioni christiane insultare preumpserit, si quis etiam christianam fidem verbis subvertere aut secte sue nisus fuerit defendere vanitatem, nec non quisquis disciplinam fidei christiane refugiens aut in 25 terram nostri regiminis se occultandum iniecerit, aut in aliis partibus se latitandum transduxerit, si quis etiam huiusmodi transgressoribus latibulum in quocumque prebuerit aut eius fuge conscius fuerit, cunctorum omnium capitulorum quisquis ille

XII, 3, 8. l. 1. inlecebra multabitur] illecebre m. V 1; pervasores multantur *Mad.* separati] et separati V 6; superati E 1. et centena — exilio] centena flagella suscipiat et decalvati exsilioque 30 *Mad.* || l. 2. in exilio V 1. 8. penitentia] poena *Mad.* || l. 3. precedenti] presenti V 9. 16. 20. l. 4. aut in nullo] in nullo V 6; in nullis *Mad.* aut nulla] et nulla *Mad.* incestive] incestiva V 1. 8; incesti *Pith.* || l. 5. non] aut nullos V 1. 8. habuerit *Pith.* aut habitos] ita E 1; aut avios V 6; aut animos *Pith.*; baptizatos V 1. 8. || l. 6. vel Iudaicus] ita E 1; Iudaicus *Mad.*; sed quibus adhuc Iudaicus V 1. 5. 8. incesti] incesta V 8; incestiva V 10. || l. 7. omnimoda] omnimode *Mad.*; omnium 35 V 10. qualiter — deserviat *des. Mad.* || l. 8. concessa] conversis V 1. 6; conversi V 8. || l. 9. deserviant V 1. 6. || l. 10. fore *deest Mad.* noviter renati *Mad.* festum] fedus V 1. 8; fedū V 6. l. 11. premissis] promissa E 1. V 6. 8. quod] quo E 1. || l. 13. coniugium *Pith.* cuiquam] cuiquam *Mad.* vel] certe *Mad.* || l. 14. quisquam] quisque *Pith.* || l. 15. aut C] post renovationem baptismatis C *Mad.* || l. 16. verberatus *deest Mad.* || l. 18. huius *deest Mad.* suscipiet E 1. 40

XII, 3, 9. *Codd.* E 1. V 1. 5. 6. 8. (10. 17). — l. 20. audeant — alibi] conantes alibi *Mad.* l. 21. nostra *deest E 1.* V 5. fugientes V 1. *Pith.* et ne] et *deest Mad.* quislibet] ita E 1. V 6. 8; quilibet *ceit.* || l. 22. eos *deest Mad.* suscipiat] recipiat *Pith.* || l. 23. palam vel occulte *des. Mad.* religioni] nostrae *add. Pith.* || l. 24. si quis etiam] vel *Mad.* christianam] christianorum V 10. nisus fuerit] visus fuerit V 5. 10; ausus fuerit V 6; *des. Mad.* || l. 26. iniecerit] ingecerit V 5; ingesserit *Mad.* 45 aut] vel *Mad.* || l. 27. in quocumque *des. Mad.* || l. 28. aut] dum *Mad.* eius fugae E 1. *Pith.*; in eius fuga V 1. 5. 8; eius fuga V 6; de eius fuga *Mad.* cunctorum omnium] ita E 1. V 6. 8. *Pith.*; cunct. *deest Mad.*

1) III, 1, 9 formae *Ervigianae*.

Erv.] fuerit transgressor inventus, et centenis decalvatus multabitur plagis et, rebus XII, 3, 9. eius in principis potestate redactis, exilii conteretur erumnis.

Erv.]

X. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 10.

Ne christianus a Iudeo quodcumque muneris contra fidem Christi
5 accipiat.

Quam sit extraneus a christiane fidei regula, qui defensorem se veritatis in-
simulat et veritatem ipsam munerum acceptione commaculat, audiat contra se pro-
phetam dicentem: 'Pro¹ eo quod vendidistis argento iustum et pauperem pro calcia-
mentis: ecce² ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum feno, et peribit
10 fuga a veloce, et fortis non obtinebit virtutem suam, et robustus non salvabit animam
suam, et tenens arcum non stabit, et velox pedibus suis non salvabitur, et ascensor
equi non salvabit animam suam, et robustus corde inter fortes nudus fugiet in die
illa, dicit Dominus'. Quis enim hic venditus argento iustus accipitur vel pauper pro
calciamentis, nisi unigenitus filius Dei patris? cuius innoxius sanguis, XXX olim a
15 Iudeis taxatus argenteis, cotidie venundatur ab inlusoribus veritatis. Et ideo sunt
quidam ex fidelium numero, qui quasi zelo fidei Iudeorum culpas se detegere vel
plectere valida intentione promittunt, quos tamen depravat solite cupiditatis inlecebra.
Nam si talibus quodcumque forsitan fuerit a perfidis in munerum conlatione oblatum,
illico reticescunt et errores talium, quos vindicare et detegere ante promissum sibi
20 beneficium nitebantur, percepto miserabili questu impunitos transire permittunt. Unde
nulli christiano licebit cuiuscumque sit generis vel honoris, ordinis sive persone, sive
ex religiosis, sive etiam ex laicis, quodcumque beneficium contra fidem Christi, a
quolibet Iudeo vel Iudea, sive etiam per eorum internuntios, quodcumque sibi inlatum
accipere, neque se ob talium vindicationem contra regulas fidei christiane oblati
25 sibi premiis implicare. Si quis autem, qualibet beneficiorum exhibitione corruptus,
aut agnitos errores Iudeorum celaverit, aut, ne pravitas talium feriat, quolibet modo
obstiterit, et antiquis patrum regulis erit obnoxius, et tantum in duplo fisci erit
partibus inlaturus, quantum a Iudeo quisquis ille accepisse fuerit comprobatus.

XII, 3, 9. l. 1. et centenis — et rebus] C flagellis mulcabitur et decalvatus rebus *Mad.*
30 plagis] magis V 6. || l. 2. potestatem V 6. *Pith.* exilii] debitis exilii V 1. 8; debiti exilii V 5. 10;
debitis exiliis V 6.

XII, 3, 10. *Codd.* E 1. V 1. (5). 6. 8. (10). — l. 3. GLOR. *deest* E 1. || l. 4. a *deest* E 1.
quocumque V 1. 6. 8. muneris contra fidem Christi] muneris sibi patrocinari V 1. 8. muneris] munus
Pith. Mad. || l. 6. extraneus — regula] extraneus a christiana fidei regula V 10; extra fidei christiane
35 regulam *Mad.* extraneum V 6. *Pith.* || l. 7. per munerum acceptionem *Mad.* contra se proph.]
dominum contra se per prophetam *Mad.* || l. 8. calciamentis] *ita* E 1. V 6; calceamento *Pith.*; cal-
ceamentis *cott.* (pro om. *Mad.*) || l. 10. salvabit] servabit *Mad.* || l. 12. equi *deest* *Mad.* effugiet
E 1. in die illa, dicit Dominus] *ita* V 1. 8; *des.* E 1. V 6. *Pith.* || l. 13. vel] *ita* E 1. *Pith.*; et *cott.*
l. 14. calciamento] *ita* E 1; calciamentis V 6. 8; calceamento *alii.* sanguinis E 1. || l. 15. cotidie] et
40 quotidie V 1. || l. 16. se *deest* *Mad.* || l. 17. valida se int. *Mad.* promittant E 1. V 8; permittant
V 6. solita V 1. 6. || l. 18. forsitan] *ita* E 1. *Pith.*; forsitan *cott.* || l. 19. reticescunt] reticent *Mad.*
et terrores E 1. V 6. 8. vindicare] iudicare *Mad.* || l. 20. percepto] precepto E 1; perc. postmodum
Mad. questum impunitas E 1. Unde] decernimus *add. Mad.* || l. 21. licebit] licere *Mad.* vel honoris]
aut dignitatis *Pith.* persona E 1. || l. 22. ex laicis] ex *deest* E 1. V 6. quocumque beneficio V 1. 8.
45 l. 23. quode. sibi] quocumque sibi V 1. 6. 8; sibi *Mad.* inlatum] illarum V 1. || l. 24. ob t. vind.]
pro talium vindicatione *Mad.* regulas] *ita* E 1. *Pith.*; regulam *cott.* || l. 26. pravitas] improbitas *Mad.*
l. 27. et antiquis] antiquis sine dubio *Mad.* || l. 28. quisquis] quisque *Pith.*

1) *Amos* 2, 6. 2) *Ibid.* 2, 13—16.

XII, 3, 11. *Erv.*]

XI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ne Iudei libros illos legere audeant, quos christiana fides repudiat.

Illis commodare lectionibus sensum, quibus fas non est prebere adsensum, in-
 pietatis est potius, quam pietatis indicium. Et ideo, si quis Iudeorum libros illos
 legerit vel doctrinas adtenderit sive habitos in domo sua celaverit, in quibus male
 contra fidem Christi sentitur, et publice decalvabitur et centenorum flagellorum
 verberatione plectetur. Qui tamen cautionis vinculo alligabitur, ne umquam talium
 libros vel doctrinas apud se aut habere presumat aut adtendere audeat seu studiis
 meditandi assumat. Iam de cetero si post emissum placitum quodcumque tale repedare
 temptaverit, et decalvatus centenis flagellis subiaceat et amissis rebus sub perpetua
 exilii conteretur erumna, ut, quia iam secundo visus est erroris sui iterasse vestigium,
 perenniter illis res eorum deserviat, quibus principali fuerit conlatione concessa. Hec
 et similia illi percipient, qui quemlibet infantium talia presumpserint docere; id est,
 ut doctor ipse iniquitatis in prima transgressionis fronte deprehensus et centenis
 subiciatur decalvandus verberibus et placiti sui polliceatur cautione, se talia ulterius
 neminem debere docere. Quod si primeve huius sponsionis maculans fidem contingat
 illi ea, que abiecerat, repedare, omni eius facultate in principis potestate redacta ipse
 decalvatus centenisque verberibus abdicatus perpetuo erit exilio religandus. Infantes
 tamen ipsi vel pueri tunc a supradictis erunt damnis atque verberibus alieni, si
 hanc perfidie doctrinam intra X etatis sue annos positi meditasse fuerint visi. Ceterum
 post exemptos decem annos quisquis illorum talia adtendere vel meditari presumpserit,
 superioris institutionis damna vel verbera ordine superius adnotato sustineat.

XII, 3, 12. *Erv.*]

XII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ne Iudeis mancipia deserviant vel adhereant christiana.

Inportabile satis christiano cetui videri debet flagitium, ut gens Iudaica, contra

XII, 3, 11. *Codd. E 1. V 1. (5). 6. 8. (10). — l. 1. FL. — REX des. V 5. GLOR. deest V 1.*
l. 3. adsensum] quoniam add. V 1. || l. 4. pietatis] veritatis V 10. || l. 5. legerit] legere ingerit
V 6. 8. habitos] ita E 1. V 6. 10. Pith.; abditos cett. || l. 6. et publice — plectetur] C flagellis
publice verberetur aut decalvetur Mad. || l. 7. plectabitur V 6. 8. tali cautionis V 1. || l. 8. libros
vel] librorum Mad. aut deest Mad. seu studiis] ita E 1; seu in studiis V 1. 6; aut studiis Pith.; vel
in studiis Mad. || l. 9. de cetero] vero Pith. quodcumque] iteratim add. V 1. 5. 8. tale repedare]
ita E 1; tale repotere V 6. Pith. Mad.; talia (tali V 8) agens repotere V 1. 8; talia agere V 5.
l. 10. et decalvatus — rebus] C flagellis subiaceat decalvatus et Mad. perpetui Pith. || l. 11. con-
teretur] conteratur Mad.; deputetur V 1. 5. 8. vestigia Mad. || l. 12. illis res eorum] eius rescula
eis Mad. deserviant — fuerint Pith. conlatione] ordinatione disposita atque V 1. 8. || l. 13. similia
illi] his similia V 6. Mad. percipient V 8. Mad. quemlibet infantium] quamlibet infastidium V 6;
quamlibet infantiam Mad. presumpserit E 1. docere Pith. id est] et Mad. || l. 14. transgressionis
fronte] ita E 1. Pith.; transgressionem fronte V 6; transgressionem forte V 1. 5; transgressionem Mad.
et centenis — verberibus et placiti sui] C flagellis subiaceat decalvatus. Placiti quoque sui Mad.
l. 16. debere docere] edocere Mad. primeve] prime V 6. Mad.; postmodum V 1. 5. 8. sponsionis]
40 sua add. Mad. maculans] maculare Mad. fidem] cautionem V 1. 5. 8. contingat] praesumpserit Mad.
l. 17. illi ea] illi ad ea V 1. 8; et ad ea Mad. abiecerat] adiecerat E 1. repedare] iterum reiterare
V 1. 5. 8; se perdare V 6; repedare conaverit Mad. omnis eius facultas V 1. potestatem V 6. ipse —
perpetuo] C ipse verberibus addicetur ac decalvatus perpetuo Mad. || l. 18. abdicatus] ita E 1. V 8;
abdicatur V 1; adiudicatus Pith.; addicetur Mad.; deest V 6. erit] insuper erit V 1. 8. || l. 19. tunc a]
45 a tantis Mad. atque verberibus des. Mad. || l. 20. hanc ipsam Mad. intra] ita E 1. V 6. Pith.;
infra cett. Ceterum] si add. Pith. Mad. || l. 21. exemptos deest Mad. illorum deest V 1. Mad.
attendit Mad. meditare] vetita add. Mad. || l. 22. institutionis] constitutionis V 6. Pith. ordine
superius adnotato] adnotatus Mad.

XII, 3, 12. *Codd. E 1. V 1. (5). 6. 8. (9. 10. 20). — l. 23. GLOR. deest V 1. 6. 8. || l. 25. In-*
portabile] sane add. Mad. cetui] cui E 1. Pith.; deest V 6.

Err.] Dominum rebellis semper et inopia, christiana mancipia suis habeat servitiis reli- **XII, 3, 12.**
gata, et versa vice religionis nostre honorabile Christi membrum humilietur ante filios
perditorum, et portio dicata Christo per lavacrum perfidorum obsequiis subiugetur,
sique corpus Christi videatur obsequi Antichristi ministris, cum prepostero ordine
6 ipsi, qui nostram oppugnant moribus fidem, obsequentes habent ad impietatem famulos
fidei nostre. Proinde legem illam, que a glorioso precessore nostro dive memorie
Sisebuto rege est edita¹, in huiusmodi causis tenendam esse sancimus et omnem
textum legis ipsius, excepto ubi mortis ultio ponitur, glorioso serenitatis nostre
oraculo confirmamus; qualiter iuxta predictae legis edictum, ubi transgressores legis
10 ipsius, successores scilicet regni², sub perpetua maledictionis censura obstrinxit,
nullus ex Iudeis mancipium christianum habere presumat nec quidquam contra
eiusdem legis monita agere audeat, excepto hoc unum: eisdem Iudeis penitus non
licebit, secundum quod lex ipsa permittit, ut christianum mancipium Iudeus audeat
manumittere. Quia valde indignum est, ut hii, quos cenosa servitus perfidie maculat,
15 libertatis titulum christianis inponant. Non enim est consequens, ut tenebre lucem
enubilent, aut servitus preroget libertatem; presertim cum hoc in primeva tantum-
modo editione legis ipsius, cum ad fidem primitus vocarentur, illis videatur fuisse
concessum. Nunc vero christianum quemquam mancipium manumittere omnino non
poterunt, quia contra legis ipsius edictum, ut vere utique transgressores christiana
20 habere mancipia conprobantur, quibus sufficiat, si pro preteritis transgressionibus non
damnentur. Nam modo illis hec licentia penitus denegatur; quia contra interdicta
legum et canonum agere presumpserint. Hoc tantum illis more concedimus pietatis,
ut a primo anno regni nostri, id est a kal. Feb. usque in sexagesimum diem habeat
quisquis ille Iudeus iuxta tenorem predictae legis licentiam christiana venundare
25 mancipia, non tamen sine cognitione sacerdotum vel iudicum, ad quorum territoria
pertinere noscuntur: ne et hii, qui venundandi sunt, damna mortis perferant vel
salutis, et hii, qui venditores existunt, locum agende fraudis vel inferende repperiant

XII, 3, 12. l. 1. habeant *Mad.* in servitiis *V* 10. || l. 2. membrum] regnum *V* 9. 20. || l. 3. per-
ditorum — subiugetur] perfidorum *Mad.* || l. 4. ministris cum] ministris et cum *Mad.*; ministro cum
30 *V* 8; ministros cum *V* 6; ministerio *V* 1. || l. 5. nostra *E* 1. oppugnant] obpugnare *V* 1; impugnant
V 9. ad inp. — nostro *des.* *V* 5. ad impietatem] sub impietatis sue errore *Mad.* || l. 6. fidei] sacrae
fidei *Mad.* praedecessore *Mad.* || l. 7. omnem textum] omne testum *V* 8; contextum *Mad.* || l. 8. ex-
cepto] accepto *V* 1. 6. 8. ponitur] panditur *V* 9. 20. || l. 9. confirmamur *E* 1. iuxta] sicut iuxta
V 1; *deest Mad.* edictum ubi] edicto *Mad.* || l. 10. successores scilicet] praedecessores nostri *Mad.*
35 regni nostri *V* 1. obstringunt *Mad.*; obstringit *V* 5. || l. 12. audent] praesumat *Pith.* unum] ita *E* 1.
V 6. 8; uno quod *V* 5. 10. *Mad.*; uno cum *Pith.* ex eisdem *V* 6. 8. eisdem — secundum quod *des.*
V 1. *Mad.* || l. 13. ipsa eis permittit *Mad.* || l. 14. indignus *E* 1. ut hii] hii *deest Pith.* cenosa]
cena *E* 1. || l. 15. est *deest V* 1. || l. 16. enubilent] ennubilent *V* 8; et nubilent *V* 6; obnubilent
Pith. Mad. servitus] aut servus *add. V* 8. 9. preroget libertatem] proroget libertatem *V* 6; preroget
40 libertati *Mad.* || l. 17. edictione *E* 1; ediciones *V* 6. || l. 18. christianum — non poterunt] sancimus
per huius legis seriem, ut nullus Iudaeorum christianum mancipium manumittat *Mad.* || l. 19. poterunt]
ita *E* 1. *V* 8. *Pith.*; poterit *V* 5. 10; potuerit *V* 6. legis ipsius — quia contra *des.* *V* 1. || l. 20. quibus]
tamen *add. Mad.* || l. 21. modo] sane *add. Mad.* interdicta] dicta *V* 10; *deest Mad.* || l. 22. canonum]
edicta *add. Mad.* presumpserunt *E* 1. illis] sine dubio *add. Mad.* || l. 23. a kalendas Februarias
45 *V* 1; a kal. Febras *V* 8. usque in] usque ad *V* 6. 20. *Pith. Mad.* sexag.] XL *V* 20, hic et infra.
l. 24. quisquis] quisque *E* 1. *Pith. Mad.* ille Iudeus — legis *des. Mad.* predictae legis] legis ipsius
V 5. 10. venundare *deest E* 1. || l. 26. ne et] et *deest Mad.* venundandi] ita *E* 1. *V* 5. 8. 10. *Pith.*;
venundati *V* 1. 6. *Mad.* vel salutis *des. Mad.* || l. 27. hii] his *Pith.* agende] habende *Pith.* rep-
periant] repediant *E* 1.

50 1) *XII, 2, 14.* 2) *Spectant haec ad verba: Successores quoque nostros etc. XII, 2, 14 p. 422, l. 21 et ib. n. 2.*

XII, 3, 12. *Erw.*] ultionis. Iam vero a predictis kalendis transacto sexagesimo die, nulli Iudeorum licebit mancipium christianum habere, non ingenuum, non etiam servum; sed post peractum huius temporis spatium, id est sexaginta dierum, apud quemcumque Iudeum mancipia christiana repperiantur, cum conlato sibi a dominis suis peculio per huius nostre legis edictum liberi erunt modis omnibus permansuri; si tamen se violenter a dominis suis obcelatos esse probaverint. Iudei tamen ipsi, qui expleto temporis supradicti spatio tenere seu habere vel occultare sive libertare mancipia christiana presumpserint aut etiam quibuslibet aliis modis hanc sanctionem serenitatis nostre implere distulerint, aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittant, aut si viliores persone fuerint et non habuerint unde componant, centena decalvati flagella suscipiant.

XII, 3, 13. *Erw.*]

XIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Si se Iudeus christianum esse testetur et ob hoc non velit a se reicere mancipium christianum.

Si quorundam Iudeorum fraudulenta subtilitas, cavens questum rei sue amittere, christiano more se intimet conversari et ob hoc dicat, non se amittere debere christiana mancipia, quia et ipse christianam videatur ducere vitam, his ordinibus conprobandum est, quo nec astuta fraus excusationem obtendat, nec sincera conversio casum cum ceteris pereuntibus perdat. Ac per hoc id omnimodo sanctione decernimus, ut omnes Iudei per universas regni nostri provincias constituti ab anno primo regni nostri, kal. scilicet Feb. usque in supervenientibus presentis anni kal. Aprilibus¹, aut vendendi christiana mancipia iuxta premisse legis ordinem licentiam habeant, aut si ea apud se retinere voluerint, his ordinibus se christianos ostendant. Concedimus enim eis, id est his tantum, de quibus evidens periurii suspicio non habetur, ut habeant sexaginta dierum usque in kal. presentis anni Aprilibus salutare spatium, in quo possint, qui ex illis salvaturi vel christiane fidei adgregandi sunt, ad episcopos locorum concurrere et manus sue signis vel subscriptionibus roborata illis sue professionis federa publicare. In quas professiones id curavit quisquis ille innectere,

XII, 3, 12. l. 1. transacto] praedicto *add.* V 20. *Mad.* || l. 3. spatium] conlatum spatium V 6. *Mad.* || l. 4. dominis suis] domino *Mad.* || l. 5. nostre *deest* *Mad.* || l. 6. celatos *Mad.* || l. 7. seu habere *des.* *Mad.* habere vel occultare] habere ulterius vel (seu V 8) occultare V 1. 8; habere occultarius occultare V 6. sive libertare] sive celare *Pith.*; *des.* *Mad.* || l. 8. aut etiam] ut etiam E 1; et etiam V 1. serenitatis nostre] *ita* E 1. V 1. 5. 6. 8. 10; *des.* *Mad.*

XII, 3, 13. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10. 20). — l. 12. GLOR. *deest* V 5. || l. 15. fraudulenta *deest* *Mad.* cavens] timens *Mad.* || l. 16. intimet conversari] conversari profitetur intime V 20. l. 17. quia] qui V 1. 8; que V 6. || l. 18. obtendat] obtineat V 6. 20. conversio] conversatio *Mad.* l. 19. perdat] perferat V 1. *Mad.*; perferat vel perdat V 5. 6. omnimodo] omnimoda V 1; omnimode *Mad.* decernimus] praecipimus *Mad.* || l. 20. regni — constituti] regiones constituti *Mad.* nostri *deest* V 1. || l. 21. kal.] *ita* E 1. *Pith.*; kalendis V 1. 8; klds V 6; a kalendis *Mad.* scilicet *deest* *Mad.* Feb.] *ita* E 1. *Pith.*; Februariis V 1. 8. *Mad.*; Febrii V 6. supervenientes *Mad.* anni] annis E 1. kal.] *ita* E 1. *Pith.*; kalendis V 1. 8; kalids V 6; kalendas *Mad.* Aprilibus] *ita* E 1. V 1. 6. 8; Aprilis *Mad.* || l. 22. iuxta] huius V 6. 8. habeant] habent E 1; habeat V 6. || l. 24. id est his tantum *des.* *Mad.* his tantum] statutum V 1. 8. || l. 25. sexag.] XL V 20. usque in kal.] a kalendis *Mad.* Aprilis *Mad.* salutare *deest* *Mad.* || l. 26. salvaturi] salvandi *Pith.*; salvari desiderant *Mad.* vel] et *Mad.* adgregandi sunt] aggregari exoptant *Mad.* || l. 27. manus] in manus V 8; in manu V 6. roborata] laborata E 1. || l. 28. professionis] promissionis V 10. quas professiones — Iudaicos] qua scilicet professione id quisque studeat innectere et profiteri, ut omnes Iudaicos errores *Mad.* curavit] E 1. V 6; = curabit, *quod praebent cett.* quisquis] qui E 1. ille — sequatur *des.* E 1.

1) *De die 1. Febr. usque ad d. 1. April. a. p. Chr. 681.*

Err.] quia et ritus omnes Iudaicos abneget et in nullo sequatur sectam prevaricationis XII, 3, 13. antique. Et quia ex toto corde pristinos errores relinquens ad fidem religionis conversus fuerit christiane, cum simboli quoque interpositione, et quod ultra ad vomitus sui nullo modo revertatur errorem, vel cetera secundum conscriptum professionis ipsius ordinem; quem post hanc legem curavimus adnotare¹. Hanc sane professionem ne nudis tantummodo verborum promissionibus proferant et aliud verbo promant, aliud corde retineant, sicque in eorum promissis simulatio potius quam veritas locum suum inveniatur, sollicita episcoporum iudiciumque instantia illi ipsi, qui superioris professionis sue patefecerint votum, adlatis condicionibus² iurare debebunt, quia que eorum professio continet sincero et non maculato corde profiteantur se, donec advixerint, conservare. Sicque fiet, ut hii tales, quos et professio cum operis effectu dignos esse probaverit, et iurisiurandi pollicitatio devotos fore monstraverit, possint, utpote christiani, christianorum mancipiorum servitiis uti. Nam non aliter poterunt christiana mancipia illorum dominio subiugari, nisi et ipsi evidenter conprobentur verissimi christiani et frequenter christianorum societate coniungi. Iam vero qui post datam professionem, reddito sacramento iuxta superiorem ordinem, christianum se esse devoverit et in quolibet ritu Iudaice secte cultor ac promissionis sue transgressor esse reperiatur, quia et nomen Domini ausus est profanare et se Iudaici erroris ceno polluere, amissis rebus omnibus et in principis potestate redactis, et centum flagella decalvatus suscipiat et exilii debita conteratur erumna. Illos tamen, qui obdurato corde obstinatione malitiae interclusi infra numerum dierum superius constitutum aut professiones suas publicare destiterint aut extra predictum tempus christianum mancipium habere presumpserint, ad damnationem premisse legis, que de christianis mancipiis lata est, ut Iudeis non serviant, tenebuntur obnoxii; id est, ut aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittant, aut, si viliores persone fuerint et non habuerint, unde componant, centena decalvati flagella suscipiant. Mancipia tamen christiana, que retinere apud se contra legum vetita presumpserint, quia se ipsa predicti temporis spatio christiana fuisse non prodiderint, in eorum servitio, quibus a rege donati fuerint, servituri perpetualiter permanebunt.

XII, 3, 13. l. 1. et ritus] et *deest Pith.* sectam suae praevar. *Mad.* || l. 2. Et quia] Quisquis igitur ex illis *Mad.* sacrae religionis *Mad.* || l. 4. revertantur V 1. conscriptum] ita E 1. *Pith.*; quod scriptum est V 1. 8; scriptum *Mad.* || l. 5. adnotare] in nullo se profiteatur exinde aliquid immutare *add. Mad.* Has sane professiones E 1. || l. 6. promissionibus] propositionibus V 10. promat *Mad.* || l. 7. corde *deest V 1.* retineat *Mad.* sicque] et sic *Mad.* eorum] eius *Mad.* l. 8. sollicita — instantia] cura sollicita episcoporum iudiciumque ministerio *Mad.* illis ipsis V 1. superioris — votum] superiorem sententiam patefecerint mox *Mad.* || l. 9. que] queque V 1. || l. 10. et non] et *deest Mad.* profiteantur] protestantur V 10. se donec advixerint conservare *des. Mad.* l. 12. iurisiurandi *Lind.* monstraverit, possint] monstrare possint V 8. || l. 13. christianorum m. servitiis] christianis mancipiis *Mad.* servitiis] servitus E 1. || l. 14. dominio] domino E 1. verissimi] purissimi et verissimi V 1. 5. 8. || l. 15. societate coniungi] ovis adhaeserint et coniugia inierint *Mad.* l. 16. sacramento] iuramento *Mad.* ordinem] tenorem *Mad.* || l. 17. devoverit] decreverit ac devoverit V 1. 5. 8. cultor ac] cultor et V 1. 8; cultor fuit inventus et huius *Mad.* || l. 18. Domini] Dei sui *add. Pith.* se *deest Pith.* || l. 19. potestatem *Pith. Mad.* || l. 20. conteratur erumna] poena conteratur *Pith.* conteretur E 1. Illos] Illi *Mad.* qui obdurato corde] quos obduratio cordis V 10. l. 21. obstinationis V 1. 8. si infra *Mad.* || l. 22. aut professiones suas] professionem suam *Mad.* l. 26. decalvati flagella] flagella cum decalvatione *Mad.* || l. 27. vetita] veritatem V 1; vetitate V 8. presumpserunt E 1. || l. 28. vel quia *Mad.* ipsa] ipsum V 1; ipsa mancipia *Mad.* predicti] infra predictum V 1; infra predicti *Mad.* spatio] spatium V 1. *Mad.* prodiderunt E 1. || l. 29. donata *Mad.* servituri] servitura *Mad.*; *deest V 1.* 8. permanebunt] manebunt V 1. *Mad.*

50 1) XII, 3, 14. 2) Cf. XII, 3, 15.

XII, 3, 14. *Err.*]

XIII.]

Professio Iudeorum, quomodo unusquisque eorum ad fidem veniens indiculum professionis sue conscribere debeat.

Ego ille abrenuncio universis ritibus et observationibus secte Iudaice, abominans in toto sollemnitates vel ceremonias sive observationes omnes, quas in preteritis 5 observavi vel tenui; ita ut deinceps nihil de ritu vel celebritate eorundem observationum exerceam, nihil de usu preteriti erroris adsumam, id est, ut nec affectu talia queram nec opere quodcumque tale perficiam. Proinde abrenunciatis his omnibus, que christianitatis doctrina abominatur et prohibet, 'credo¹ in unum Deum patrem omnipotentem, factorem celi et terre, visibilium omnium et invisibilium conditorem, 10 et in unum dominum Iesum Christum, filium Dei unigenitum, ex patre natum ante omnia secula, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum, non factum, homousion Patri, hoc est eiusdem cum Patre substantie, per quem omnia facta sunt, que in celo et que in terra; qui propter nos et propter nostram salutem descendit de celis et incarnatus est de Spiritu sancto et Maria virgine, homo factus, 15 passus sub Pontio Pilato, sepultus, tertia die resurrexit, ascendit in celos, sedet ad dexteram Patris, iterum venturus in gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Credo et in Spiritum sanctum, dominum et vivificantem, ex Patre et Filio procedentem, cum Patre et Filio adorandum et glorificandum, qui locutus est per prophetas, unam catholicam et apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma in 20 remissionem peccatorum, expectans resurrectionem mortuorum, vitam futuri seculi'.

Hec, que in huius symboli fidem a me premissa sunt, veraciter credens, fideliter retinens et cum toto mentis mee affectu amplectens, promitto, ut nullo umquam tempore ad vomitum superstitionis Iudaice redeam. Numquam observationes vel ceremonias, que Iudei soliti sunt custodire, amodo aut opere impleam aut cordis 25 affectu retineam, abnegans in toto Iudaicam sectam, respuens in toto Iudeorum perfidiam, abiciens quicquid christianam fidem impugnat, et ita me abinceps veraciter in sancta Trinitate profiteor credere, ut christiano more deinceps vivere debeam et,

XII, 3, 14. *Codd. E* 1. *V* 1. 5. (6). 8. (10. 16. 17. 20). — *L* 1. XIII] ERVIGIUS REX *add. Mad.* || *L* 3. indiculum] indicium *Pith. in margine.* professionis sue] in praesentia sacerdotis vel iudicis *add. Mad.* || *L* 4. universis] omnibus *Pith. Mad.* || *L* 5. preteritis] praeterito tempore usque nunc *Mad. L* 6. vel] et *Mad.* eorundem] ita *E* 1. *V* 1; earundem *cett.* || *L* 7. talia] tali ea *V* 16. || *L* 8. perficiam] proficiam *E* 1. || *L* 9. credo] Symbolum. Credo *V* 1. 8. || *L* 10. omnium et invis.] et invis. omnium *V* 1. 8. || *L* 11. ex Patre] et ex Patre *Mad.* || *L* 12. ex Deo] de Deo *Pith. Mad.* ex lumine] de lumine *Pith. Mad.* ex Deo] de Deo *Pith. Mad.* || *L* 14. in terra consistunt] *V* 16. nos] homines *85 add. Mad.* || *L* 15. de celis] de celo *V* 10. *Pith.*; *des. E* 1. ex Maria] et Maria *E* 1. || *L* 16. sepultus] crucifixus, mortuus et sepultus *Mad.*; crucifixus et sepultus descendit ad inferna *V* 8. 10. resurrexit] vivus a mortuis *add. V* 10. in celos] in caelos *E* 1; in celis *V* 1. 8. ad dexteram] in dexteram *V* 1. *L* 17. Patris] omnipotentis *add. V* 1. 8; Dei patris *V* 16. unde iterum] *V* 16. venturus est] *Mad.* in] cum *Pith. Mad.* || *L* 18. dominum] Deum *V* 16. et vivificantem] et vivificantem *Pith.*; et *deest Mad.* 40 *L* 20. unam] in unam *V* 1. 8. *Mad.* unum] in unum *V* 1. || *L* 21. omnium peccatorum] *V* 1. expectans] et expecto *V* 1. 8. *Mad.* seculi] Amen *add. Mad.* || *L* 22. huius symboli — premissa sunt] huiusmodi subscripta serie dicta sunt iam *Mad.* fidem] *deest V* 10. sunt] fide *add. V* 10. et fideliter *Mad.* || *L* 23. et cum] eximioque *V* 16. amplectens] explens *V* 16. 20; ac subscribens] *add. Mad. L* 25. que] ita *E* 1. *V* 1; quas] *cett.* cordis affectu] corde *Mad.* || *L* 27. abiciens] vincens *V* 10. 45 christiana fides] *V* 16. abinceps] deinceps *Mad.* || *L* 28. Sanctam Trinitatem] *Mad.* christiano more] Christi amore *V* 16. 20.

1) Hoc est symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum, decretum a concilio Constantinopolitano I. (a. 381), can. 7; cf. *Coll. can. ecclesiae Hispanae ed. Gonzalez p. 61 sq.*

Err.] Iudeorum amodo consortia fugiens, cum honestis christianis me semper adiungam, XII, 3, 14. qualiter, sive cum illis sive absque illis, christianos semper cibos accipiam et ad ecclesiam Dei, ut vere fidelissimus christianus, devotissime et frequentissime concurrere debeam. Sed et in festivitibus dominicis sive etiam in martyrum festis, 5 quas christiane religionis pietas observandas decrevit, ita promitto eas ipsas festivitates devote suscipere et cum summo amore amplectere et in his ipsis diebus semper christianis honestissimis interesse, sicut honesta et pia christianorum consuetudo id facere vel suscipere consuevit.

Facta fidei vel credulitatis mee professio sub die.

10 *Err.*]

XV.

XII, 3, 15.

Conditiones sacramentorum, ad quas iurare debeant hii, qui ex Iudeis ad fidem venientes professiones suas dederint.

Iuro¹ primum per Deum patrem omnipotentem, qui dixit: 'Per² memetipsum iurabitis et non periurabitis nomen domini Dei vestri, qui fecit celum et terram, 15 mare et omnia, que in eis sunt', et mari terminos posuit, dicens: 'Usque³ huc venies et hic confringes tumentes fluctus tuos'; qui dixit: 'Celum⁴ mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum'. Qui primum archangelum superbientem de celo proiecit; ante cuius conspectum adstat omnis exercitus angelorum cum tremore; cuius adspectus arefacit abissos et indignatio tabescere montes. Qui primum hominem 20 Adam in paradiso constituens ei preceptum dedit, ne de vetito pomo comederet ligni; quo degustato, et de paradiso est proiectus, et catene prevaricationis vinculo se una pariter cum genere humano adstrinxit. Qui Abel sacrificium libenter accepit et Cain indignum iuste reprobavit. Qui Enoch, in huius vite corpore in paradiso conservans, cum Helia in extremo huius seculi finem morituros ad medium reducturus 25 est. Qui Noe cum uxore et tribus filiis cum uxoribus vel animalibus aut volatilibus atque reptilibus in archa tempore diluvii conservare dignatus est, per quod unumquodque genus recuperaretur. Qui de Sem, filio Noc, Abraham et de eo Israheliticum

XII, 3, 14. l. 1. amodo consortia fugiens] deinceps fugiens veraciter consortia V 16. 20. cum] et cum Mad. honestis] omnibus V 16. || l. 2. sive cum] cum Mad. christianos] christianorum Mad. 30 accipiam] adsumam V 10. || l. 3. ut vere] ut deest Mad. || l. 4. Sed et] sed V 1; et Mad. || l. 5. quas] quae Mad. observandas] ita V 1; obsecrandas E 1; observanda Mad. || l. 6. amplectere] amplecti Pith.; complecti Mad. et in his ipsis] atque in ipsis Mad. || l. 7. cum christianis Pith. Mad. l. 9. Facta est V 6. sub deest V 6. die] die illo anno illo V 1; die it anno it V 8; die vel anno illo V 5; die it anno it reg it V 6; die vel anno regis Pith.; die vel era V 10.

35 XII, 3, 15. Codd. E 1. V 1. 5. (6, folio excisso, desunt omnia exceptis ultimis verbis inde a parte p. 446, l. 22). 8. (10. 15. 20). — l. 11. sacramentorum] ita V 1. 5. 8; Iudaorum E 1. V 15. Pith. Mad. debeant] debebunt E 1. Pith. hii] et hi Mad. Iudeis] ita V 1. 5. 8. Pith.; eis E 1. Mad.; his V 10. 15. l. 14. Domini deest Mad. || l. 15. terminos] ita E 1. Pith.; terminum celt. huc] hic V 1. Mad. l. 17. autem] vero E 1. archangelum superbientem] angelum Mad. || l. 18. proiecit] superbum add. 40 Mad. ante cuius conspectum] cui V 15. || l. 19. arefecit Pith. montes] facit add. Mad. || l. 20. constituens ei] constituens eique V 8; constituit et ei Mad. || l. 21. gustato V 10. 20. et de] et deest Mad. et catena pr. et vinculo V 10. 20. || l. 23. indignum iuste] ita E 1. V 5; indigne iusteque V 1; indigne V 8; digne iustoque Mad. || l. 24. conservans] cum servans E 1. fine Mad. morituros] ita E 1. V 8. 10. 15; moriturus V 1; moriturum Mad. medium] remedium V 5. 8; metam Mad. || l. 25. vel 45 anim.] et anim. Mad. aut vol.] vel vol. V 1. 8; et vol. Mad. || l. 26. archa] ita E 1. V 1; arca Pith. Mad. || l. 27. de eo] deo E 1; omnem Pith.

1) Cf. cum his sacramentorum conditionibus Form. Visig. nr. 39, LL. Form. p. 592, et quae ibi notata sunt n. 1. 2) Nequaquam leguntur in Sacra scriptura; cf. autem Gen. 22, 16; Lev. 19, 12. 3) Iob 38, 11. 4) Isai. 66, 1.

XII, 3, 15. *Erv.*] populum propagare dignatus est. Qui patriarchas et prophetas elegit et benedixit patriarchis Abrahe, Isaac et Iacob. Per eum, qui sancto Abrahe repromisit, dicens: 'In¹ semine tuo benedicentur omnes gentes', dans ei signum circumcisionis in federe sempiterno. Iuro per eum, qui Sodomam subvertit et uxorem Loth, adspicientem retrorsum, in salis convertit statuam, et per eum, qui luctatus est cum Iacob et tangens nervum eius claudicare eum fecit et dixit: 'Non² vocaberis Iacob, sed Israhel'. Iuro et per eum, qui Ioseph liberavit de manu fratrum suorum et eum gratiosum in oculis Pharaonis fecit, ut per eum a fame salvaretur omnis Israhel. Iuro et per eum, qui Moysen de aquis liberavit et ei in rubo in igne apparuit, quique per manum ipsius Moysi decem plagas Egyptiis intulit et populum suum Israheliticum de servitute 10 Egyptia liberavit et per mare rubrum per siccum eos transire fecit, ubi contra naturam fluentis elementi tamquam murus aqua se solidata exhibuit. Iuro per eum, qui Pharaonem et exercitum eius in mari rubro demersit. Iuro per eum, qui per diem in columna nubis populum Israheliticum et per noctem in columna ignis precessit. Iuro per eum, qui Moysi in monte Sinai legem digitis suis in tabulis lapideis 15 scriptam dedit. Iuro per eum, qui ipsum montem Sinai fumigare fecit, vidente populo Israhel. Iuro per eum, qui Aaron sibi primum elegit sacerdotem et eius filios in tabernaculo igne consumpsit, quare ignem alienum ausi fuissent offerre coram Domino. Iuro per eum, qui Dathan et Abiron suo iusto iudicio, ut eos viventes terra absorberet, iussit*. Iuro per eum, qui amaras aquas admixtione ligni in saporem 20 dulcedinis commutavit. Iuro per eum, qui sitienti populo Israhelitico in Horeb percutiente Moysen virga in petra immensas aquarum inundationes exhibuit. Iuro per eum, qui XL annos populum Israheliticum in eremo pavit eorumque vestimenta, ne usu adtererentur, integra usquequaque servavit. Iuro per eum, qui inrevocabili iussu decrevit, ne quis de Israhelitico populo in terram repromissionis intraret, ob hoc 25 scilicet, quare verbis Domini non credidissent, exceptis Iesu Nave et Caleph, quos illuc intraturos predixit. Iuro per eum, qui precepit Moysi, ut erectas manus suas contra Amalechitas victor populus Israheliticus existeret. Iuro per eum, qui patres

*) *Codd.* V 1. 5. 8. 10. 15 *addunt*: Iuro per eum, qui manna et coturnices in heremo populo Israelitico in escam concessit.

30

XII, 3, 15. l. 2. repromisit] promisit *Pith.* Per] Iuro per *Mad.* || l. 3. ei] eis *Mad.* l. 4. per eum] per Deum *hic et saepius infra Mad.* Sodomam] et Gomorram *add. Mad.* || l. 5. et per] Iuro per *Mad.* || l. 6. nervum eius femoris *Mad.* vocaberis] ultra *add. V 1. 8.* || l. 7. et per] et *deest Mad.* || l. 8. a fame salvaretur] salv. ab inopia famis *Mad.*; erueretur a fame *V 10.* et per] et *deest Mad.* || l. 9. aquis] Nil fluvii *add. V 8;* maris rubri *add. V 5.* rubo in igne] *ita V 1. 8. 10;* 35 rubo et igne *V 5;* rubro igne *E 1;* rubo igneo *Pith.*; rubo ignis *Mad.* quique] et *Mad.* manus *V 5. 8. Mad.* || l. 10. Moysi *deest Mad.* Israhel. *deest Pith.* || l. 11. per siccum] siccis pedibus *Mad.* || l. 12. murum *V 8.* aqua se solidata exhibuit] aquam desolidatam exhibuit *V 5;* aque soliditatem exhibuit *V 10;* solidatum exhibuit *V 8;* aqua ab eo solidata stetit *Mad.* || l. 13. dimersit *E 1.* Iuro per eum *des. Mad.* || l. 15. in monte] montem *Pith.* Sinay *E 1;* Sina *V 1;* Syna *V 8.* legem — Sinai *des. E 1.* 40 *Pith.* tabulas lapideas *V 8.* || l. 16. fumare *Mad.* || l. 17. Israhel] Isrt *E 1;* Israelitico *Mad.* l. 18. quare] quia *Mad.* ignem] ei ignem *E 1;* igne *V 1.* || l. 19. ut eos viventes terra] hiatus terrae viventes *Mad.* || l. 20. admixtione] per admixtionem *V 8;* immixtione *Pith.* saporem *E 1.* || l. 21. Horeb] *ita E 1;* Oroph *V 8;* Oreb *cett.* || l. 22. virgam *V 8. Pith.* petram *V 8.* exhibuit] produxit *Mad.* l. 23. annis *Pith.* || l. 24. integra conservavit *V 10.* || l. 25. Israh. populo] filiis Israel *Pith.* pro- 45 missionis *Mad.* || l. 26. quare] quia *Mad.* verbis] verbum *V 1. 8.* exceptus *V 8;* excepto *Mad.* l. 27. predixit] promisit et predixit *Mad.* erectas manus suas] *ita E 1;* erecta manu sua *cett.* || l. 28. Amalechitas] Amalachitas *V 10;* Malechitas *V 1;* Malachitis *V 8;* maledictos *V 20;* Malacitas *Mad.* || l. 29. heremo] *ita V 1;* eremo *cett.* || l. 30. esca *V 1.*

1) *Gen.* 22, 18; 26, 4. 2) *Gen.* 35, 10.

50

Eruc.] nostros per manum Iesu Nave Iordanis fluvium transire iussit, et ut XII lapides XII, 3, 15. de eodem fluvio in testimonium tollerentur, instituit. Iuro per eum, qui omni Israheli, ut transito eodem Iordanis fluvio lapideis cultris circumcideretur, precepit, et per eum, qui muros Hiericho civitatis subvertit. Iuro per eum, qui David regni gloria 5 decoravit et de manu Saul vel filii sui Absalonis eum eripuit. Iuro per eum, qui ad orationem Salomonis nebula templum replevit et suam inibi benedictionem infudit. Iuro per eum, qui Heliam prophetam per turbinem in currum igneum a terra sublevans celorum sedibus intulit. Et per eum, qui ad orationem Helisei percusso pallio Helie aquas Iordanis divisit. Iuro per eum, qui omnes suos prophetas suo 10 sancto Spiritu replevit et qui Danihelem a rabidis et inmanissimis leonibus liberavit. Iuro per eum, qui tres pueros in camino ignis ardentis sub oculis regis infesti conservare dignatus est, 'qui¹ tenet clavem David et claudit, quod nemo aperit, et aperit, quod nemo claudit'. Iuro per eum, qui omnia mirabilia et virtutes et signa in populo Israhelico vel in aliis gentibus fecit. Iuro et per sacra decem legis precepta. 15 Iuro et per Iesum Christum, filium Dei patris, sanctumque Spiritum, qui est in Trinitate unus et verus Deus, et sanctam resurrectionem Domini nostri Iesu Christi eiusque ad celos adscensionem et gloriosum ac terribilem eius adventum, in quo venturus est iudicare vivos et mortuos, mitis apparens iustis, terribilis autem impiis; atque eius venerandum corpus et pretiosum eius sanguinem, qui cecorum oculos aperuit, 20 surdos audire fecit, paraliticos ad sua membra reduxit. Qui linguas mutorum resolvit, demonio vexatos sanavit, claudos currere fecit et mortuos suscitavit. Qui super aquas pedibus ambulavit et Lazarum morte resolutum, cum iam in putredine se caro solvisset, vite ac saluti restituit et in gaudium lamentum mutavit. Qui est factor seculi, lucis principium, salutis auctor. Qui mundum ortu suo inluminavit, passione 25 sua redemit. Qui solus inter mortuos liber fuit et a morte teneri non potuit. Qui tartarea claustra comminuit et de inferno beatorum animas potentie sue maiestate eripuit. Qui devicta morte carnem, quam a terris assumpsit, in celum post mundi victoriam deportavit, sedens ad dexteram Dei patris omnipotentis, accipiens ab eo eterni regni potestatem. Iuro etiam et per omnes celestes virtutes omniumque 30 sanctorum et apostolorum reliquias, sive et per sancta quattuor evangelia, que superpositis his conditionibus in sacrosancto altario sancti illius, quod manibus meis contineo vel contingo: quia omnia, quecumque in professione mea renotanda curavi

XII, 3, 15. l. 2. instituit] constituit V 5. S. 10. 15. *Mad.* || l. 3. eodem Iordanis fluvio] Iordane *Pith.* circumciderentur *Pith.* et per] Iuro per *Mad.* || l. 4. Iherico V 1. regni] regem V 20. gloriam 35 *Pith.* || l. 6. inibi] ibidem *Mad.* infudit] fudit *Mad.* || l. 7. a terra] e terra *Mad.* || l. 8. sublevans] sublevavit E 1. V 8; sublevavit et *Pith.* celorum] glorie *Mad.* ad] per V 1. || l. 9. Iuro per eum, qui omnes — leonibus liberavit *des. Mad.* || l. 10. Daniele] Danielum V 5; Danielum V 8. rapidis V 5. S. l. 12. quod nemo aperit] et nemo a. E 1. || l. 13. virtutis E 1. || l. 14. Iuro et] Iuro per eum et *Mad.* sacra decem] sacra X verba V 1; sacra verba V 8. || l. 15. patris] omnipotentis *add. Mad.* 40 Spiritum] Paraclitum *add. Mad.* || l. 16. sanctam *deest Pith.* || l. 17. terribile E 1. || l. 18. mitis] et mittis V 1. 8. || l. 19. eius sang.] eius *deest Mad.* || l. 20. surdos] sordos E 1. || l. 21. duemone V 15. || l. 22. in putr.] in *deest Pith.* putridinem E 1. || l. 23. vite ac saluti] viventem eum saluti *Mad.* qui] et V 1. || l. 26. potentie] praesentiae *Mad.* || l. 27. a terris] de terris *Pith. Mad.* et in celum V 1; in celo V 8. || l. 28. deportavit — potestatem] reportavit, sedet accipiens ab eo eterne glorie 45 maiestatem V 10. || l. 29. etiam] et *Mad.* omniumque] et per omnium *Pith.* || l. 30. et apostolorum reliquias] apostolorum, prophetarum et patriarcharum et reliquias omnium sanctorum V 1. 5. 8. per] haec V 1. sancta *deest E 1.* || l. 31. superpositis] subterpositis *Mad.*; subterposita V 10. sancti illius] ita V 8; illius V 1; sancto illo E 1; illo *Pith.*; sacri illius nominis *Mad.* manibus meis] piis manibus V 1; manibus *Mad.* || l. 32. contingo] contango V 1. 8. quecumque] ita E 1. *Pith.*; queque V 8; 50 que *cett.*

1) *Apocal.* 3, 7.

XII, 3, 15. *Er. v.*] vel collegere potui, quam tibi domino meo illi, illius sedis episcopo, manu mea subscriptam dedi, sinceriter totam inibi dixi, et sub nullo argumento vel fraude ea, que in ipsa professione comprehensa sunt, protuli; sed omni sinceritate, sicut eadem professio continet, et omnes ritus vel observationes abinceps Iudaicas abnegavi et omni cordis mei intentione in sanctam Trinitatem crediturus sum et numquam in nullo ad pristini erroris mei vomitum rediturus sum aut consortio impietatis Iudaice sociaturus; sed in his omnibus et per omnia christiano deinceps more vivens et christianorum participium habiturus sum, et quicquid in eadem professione, quam de sancte fidei observatione conscripsi, comprehensum esse dinoscitur, omni fidei puritate custodiam, qualiter iuxta apostolicam traditionem vel sacri simboli regulam deinceps 10 vivere debeam. Quod si in quocumque aborbitans, aut sanctam fidem maculavero, aut ritus Iudaice secte in quocumque observare intendero, seu si vos in quocumque per huius iuramenti mei promissionem inlusero, vel sub specie cuiuslibet iuramenti ea, que promisi, non ea intentione perfecero, sicut a vobis me profitente audita vel intellecta sunt: veniant super me omnes maledictiones legis, que in contemptores 15 mandatorum Dei ore Domini promulgate sunt; veniant etiam super me et super domum meam et filios meos omnes plage Egypti et percussiones eius, et ad terrorem ceterorum ita iudicium Dathan et Abiron super me veniat, ut viventem me terra deglutiat, sicque, postquam hac caruero vita, sim eternis ignibus mancipandus, sim diabolo vel suis angelis sociandus, sim habitatoribus Sodome et Iude particeps in 20 penali supplicio conburendus, et dum ante tribunal metuendi et gloriosi iudicis Domini nostri Iesu Christi pervenero, in ea parte adnumerer, quibus idem terribilis et gloriosus iudex minando dicturus est dicens: 'Discedite¹ a me maledicti in ignem eternum, qui preparatus est diabolo et angelis eius'.

Late conditiones sub die*.

25

*) *V* 1. 5. 17: die illo, anno illo, rege illo; *V* 6: sub die V. nonas Mai. anno XXII° Karolo regem post obitum Otoni²; *V* 19: die nonarum Aprilis; *Mad.*: die vel aera.

XII, 3, 15. *L* 1. collegere] *ita E* 1; colligere *cell.* meo *deest Mad.* illi] illo *V* 1. 8. *Mad.* *L* 2. subscriptam] subscripta vel suscepta (susceptam *V* 8) *V* 1. 8. sinceriter] sinceritate *Mad.* totam inibi] *ita E* 1. *Pith.*; tota in ibidem *V* 8; tota ibidem *cell.* || *L* 3. ipsa *deest Pith.* eadem] eiusdem 30 *V* 1. || *L* 4. et omnes — abnego] omnes ritus Iudaice observationis abinceps abnego *Mad.* Iudaicas] Iudaicas *Pith.* et cum omni *Mad.* || *L* 5. omnem — intentionem *V* 1. crediturus sum — rediturus sum aut] credo et credens perpetuum in ea permanere meipsum spondeo et numquam *Mad.* consortio] consensio *V* 8; consensu(?) *V* 10. || *L* 6. impietatis Iudaice] Iudaici erroris *Pith.* || *L* 7. sociaturus] sociatus ero *Mad.*; sociandus *Pith.* his *deest V* 1. *Mad.* || *L* 8. christianorum participium] 35 christianorum partibus *V* 8; christiana mancipia *V* 10. habiturus et habiturus *V* 8. || *L* 9. comprehensum esse dinoscitur] vel comprehensus (-su *V* 5) esse d. *V* 5. 8; *des. Mad.* || *L* 11. debeam] debeant *E* 1; modis omnibus adimpleam *add. V* 8. quocumque] aliquo *Pith.* aut sanctam f.] ut sanctam f. *E* 1; huius sancte fidei *V* 8. || *L* 12. ritus Iudaice secte] ritus Iudaici sectam *E* 1. *V* 20. secte] adero aut *add. V* 5. in quocumque] in quacumque *E* 1; quacumque *V* 20. observationi 40 observari *V* 8. intendero] intendere *E* 1; contendero *V* 10. si vos] cibos *V* 1. 8; vos *Mad.* || *L* 13. promissionem] professionem *Mad.* iuramento ea *E* 1. || *L* 14. perfecero] perficere *E* 1. audita] credita *Mad.* || *L* 15. venient *E* 1. contemptores] contemptoribus *E* 1; contemptoribus *V* 8. || *L* 16. venient *E* 1. || *L* 17. et super filios *V* 1. 8. || *L* 18. ita] ita ut *V* 15. Dathan] *ita E* 1; Datan *cell.* me *deest E* 1. || *L* 19. postquam] post *E* 1. hanc *V* 8. vitam *V* 1. 8. sim eternis] sim *deest Pith.* sim — 45 mancipandus] me aeternis ignis mancipandum *Mad.* sim diabolo — sociandus] *des. E* 1; cum diabolo et suis angelis sociandum suscipiat *Mad.* || *L* 20. sim] et cum *Mad.* Iude] Gomorrae *Mad.* || *L* 21. poenale supplicium *Mad.* conburendus] tradar *add. Mad.* et dum] ut dum *E* 1. *V* 8. 10. *Pith.* Domini] principis domini *Mad.* || *L* 22. adnumerer] adnumeratus *V* 5; adglomerer *V* 10. idem *deest Mad.* *L* 23. dicturus] indicaturus *Mad.* dicens] dicente *E* 1; *deest V* 10. 15. *Pith.* || *L* 25. Late] Datae *Mad.*; 50 Late et reliqua *des. V* 8. sub *deest Mad.* || *L* 26. nonas] nus *V* 6. || *L* 27. Karolo] krto *V* 6.

1) *Matth.* 35, 41. 2) *De hoc tempore v. codicis V* 6 descriptionem in praefatione.

Erv.]

XVI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 16.

De christianis mancipiis Iudeorum, que se non prodiderunt christiana, sive de publicatoribus eorum.

Hebreorum mancipia religionis sancte titulo consecrata, si dominorum suorum
 5 qualibet persuasione inlecta abinceps nullo modo se fuisse prodiderint christiana,
 qualiter sub eorum dominorum suorum iugo persistent, tunc, quia indulte libertatis
 gratiam respuerunt, cui a principe collati fuerint, perpetua servitutis religati catena
 modis omnibus tenebuntur. Hii tamen, per quos hoc fuerit manifeste detectum, si
 et ipse Iudeus fuerit et cuiuslibet Iudei servus extiterit, conversus ad Christi fidem
 10 in libertate persistat. Sin autem quislibet ex christianis hoc prodiderit factum,
 V solidos per unumquodque mancipium christianum accipiet, ab eo scilicet, qui eos
 apud se post data hec decreta convictus fuerit tenuisse.

Erv.]

XVII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 17.

Ne Iudei a quolibet potestate accepta extra regiam ordinationem
 15 christianum quemque imperare, plectere vel distringere audeant.

Nullus Iudeorum a primo anno regni nostri, id est a die quinto iduum Ianua-
 riarum¹, ullam administrandi, inperandi, distringendi, coercendi vel plectendi curam
 vel potestatem super christianos exerceat, excepto si princeps aliqua utilitatis publice
 id fieri permiserit causa. Si quis autem Iudeorum, accepta a quolibet potestate,
 20 christianum quemcumque distringere, plectere, coercere vel in eum desevire pre-
 sumpserit aut quidquam ei contra legum vetita aut excogitata, que in lege non
 sunt, inferre temptaverit, aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittat, aut
 si nullis fultus fuerit rebus, centum decalvatus flagella suscipiat. Illi tamen, qui
 hanc eis potestatem super christianos exercere permiserint, si nobilis qui hoc fecerit
 25 persona extiterit, decem libras auri fisco coactus exsolvat, minime tamen vilioresque
 persone quinque libras auri fisco persolvendas amittant. Quod si non habuerint,
 unde componant, centenis decalvati flagellis subiaceant.

XII, 3, 16. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6. 10). — l. 1. GLOR. *deest* V 1. 6. 10. || l. 2. prodiderunt
 E 1; prodiderint esse *Mad.* || l. 4. si dom.] et dom. *Mad.* || l. 5. abinceps] ab hoc tempore et
 30 deinceps si *Mad.* se *deest* E 1. || l. 6. eorum] Hebreorum V 1. suorum *deest* *Mad.* persistent *Pith.*
 tunc quin] ita V 1. *Mad.*; tunc qui E 1; tunc V 5; taliter *Pith.* || l. 7. gratiam — servitutis *des.* E 1.
Pith. gratie V 1. respuerint *Mad.* collati V 1; collata *Mad.* religati] ita E 1. V 1. *Pith.*; religata
Mad. || l. 8. teneantur V 1. 5. manifeste] *deest* V 10; manifestissime *Mad.* detectum] decretum *Pith.*
 l. 9. ipse Iudeus — conversus] ipsi cuiuslibet iudei servi sint conversi *Mad.* || l. 10. persistent *Mad.*
 35 quilibet *Pith.* *Mad.* ex christ.] christianus *Mad.* || l. 11. per — christianum] pro unoquoque mancipio
 christiano *Mad.* eo scilicet qui eos] eo qui ea *Mad.* || l. 12. data hec decreta — tenuisse] datam et
 decretam — tenuisse ordinationem *Mad.*

XII, 3, 17. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 13. GLOR. *deest* V 1. 6. 10. || l. 15. quem-
 que] quemquam *Mad.* || l. 16. Nullus] Nulli V 1. 8. a primo — Ianuariarum *des.* *Mad.* die quinto]
 40 V V 1; quinto V 8. id. Ian.] idus Ianuarii V 1. 8. || l. 17. ullam] nullus V 1. 8. inperandi] et in-
 perandi vel *Mad.* coercendi vel plectendi *des.* V 1. 5. 8. 10. *Mad.* || l. 18. aliqua ut. publ. id fieri]
 id fieri publica *Mad.* || l. 20. coercere] exercere *add.* V 1. 8. desevire] deservire V 1. 8. || l. 22. non
 sunt inserta *Mad.* || l. 23. Illi] Ille V 1. 8. || l. 24. permiserint] permiserit V 1. 8; praesumpserint
Mad. qui hoc fecerit] tamen V 1. 8; *des.* V 10. || l. 25. fisco] principi *Mad.* minime tamen] minimas
 45 vero V 1; minimi vero V 8; si tamen minimae *Mad.* || l. 26. personas V 1. fisco pers. amittant]
 principi coacti exsolvant *Mad.* || l. 27. decalvati] decalvatus V 1; *deest* *Mad.* subiaceant] et decal-
 vationem suscipiant *add.* *Mad.*

1) D. 9. Ian. a. p. Chr. 681.

XII, 3, 18. *Err.*]

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ut Iudeorum servi necdum adhuc conversi, si ad Christi gratiam convolaverint, libertate donentur.

Cum vas electionis, Paulus apostolus, predicet dicens: 'Sive¹ per occasionem sive per veritatem, dummodo Christus adnuntietur', salubre satis est votum, si, sicut 5 fideles libertatis provocamus ad gratiam, ita infidelibus occasionem prebeamus veniendi ad vitam. Et ideo, si quis Iudeorum servus, et servituti eorum implicatus et moribus, ad Christi gratiam convolare desiderat, nullus eum catena servitutis retineat, nullus huic tali resistat, nullum a quolibet fidei offendiculum habeat; sed 10 mox ut se et professione et iusiurandi adtestatione christianum ostenderit et dominorum suorum prevaricationes manifeste prodiderit, ab omni ilico servitutis catena solutus, cum omni etiam peculio a domino suo dimissus, libertatis erit effectibus contradendus; sicque proveniet, ut in omnibus omnino rebus ordo ille omnis in eum impleatur, qui de christianis mancipiis est constitutus.

XII, 3, 19. *Err.*]

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

15

Ne Iudei administratorio usu sub ordine vilicorum atque actorum christianam familiam regere audeant; et de damnis eorum, qui his talia ordinanda iniunxerint.

Si quis Iudeorum a quolibet ex laicis commissam curam vel potestatem supra christianos acceperit, id est, ut christianis familiis presit, quicquid administrationis 20 sue cura visus fuerit inperare, totum fisco adplicare debet; ita ut ipsi, qui hanc administrandi susceperint curam, et C flagella decalvati suscipiant et medietatem rei sue fisco sociandam amittant. Sane si episcopi vel quislibet ex sacerdotibus vel ministris, clericis quoque vel monachis, administrationem ecclesiastice rei illis supra christianos explendam iniunxerint, quantum id ipsud fuerit, quod inperandum eis 25 preceperint, tantum de bonis proprietatis sue fisco nostro adplicandum amittant. Quod si rebus expoliatus extiterit, exilio subiacebit, quo, diutinis detritus penitentiae damnis, discat quam sit inpium infidos fidelibus preponere christianis.

XII, 3, 18. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). 20). — l. 1. GLOR. *deest* V 1. || l. 2. si *deest* E 1. V 1. Christi gratiam] Christum V 1; Dei gratiam *Mad.* || l. 3. convolaverint] convaluerint V 1. 30 libertate E 1. donentur] tradantur V 8. || l. 5. votum] vocatum V 1. sicut] si sicut V 10; sicut enim V 20. || l. 6. ita quoque *Mad.* || l. 7. veniendi *deest* V 1. et servituti] et servitute V 1; et servitute V 8; de servitute *Mad.* implicatus *deest* *Mad.* || l. 9. nullum] nullus V 1. 8. || l. 10. professionem V 1. 8. adtestationem E 1. V 8; attestazione *cell.* domini sui *Mad.* || l. 11. prodiderit] vel respuerit *add. Mad.* ilico] ita E 1; illico *cell.* servitutis] servitii E 1. || l. 12. etiam peculio] suo p. *Mad.*; 35 etiam p. suo V 5. 8. 10. dimissus] evulsus *Mad.* tradendus V 10. || l. 13. proveniet] provenient E 1; proveniat V 8; perveniat V 1. omnibus — ille omnis] omnibus ordo ille V 5. 8. || l. 14. mancipiis est E 1. *Pith.*

XII, 3, 19. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 15. FL. — REX *des.* V 8. GLOR. *deest* V 10. l. 16. ministratorio V 10. vilicorum] ita E 1; villicorum *cell.* auctorum V 8. || l. 17. christianam 40 familiam] christiana mancipia V 1. 5. 8. qui his] his qui V 1. 8. || l. 19. quolibet] ex laicis *add. Mad.* supra] super V 1. *Mad.* || l. 20. accepit *Mad.* id est *des. Mad.* || l. 21. applicari V 5. 10. debet] debebunt E 1. ut ipsi] ut si ipsi E 1. || l. 22. susceperint E 1. et C fl. decalvati] C flagella et decalvationem *Mad.* decalvati *ead. m. corr.* decalvandi E 1. rei sue] rerum suarum V 8. || l. 23. episcopi] ita V 1. 8; episcopis E 1; episcopus *Pith. Mad.* quilibet *Mad.* vel min.] seu min. *Mad.* 45 l. 24. illis] illius V 1. 8. supra] ita E 1. *Pith.*; super *cell.* || l. 25. ipsum V 1. *Pith. Mad.* quod *deest* E 1. || l. 26. suo] eorum V 8. || l. 27. expoliati extiterint exilio subiacebunt V 1. 5. 8. quo diutinis] ita E 1. V 8. 10; unde diutinis V 8; quod ut in his V 1; ut his V 5; quo diutius *Pith. Mad.* detritus] ita E 1. V 8. 10. *Pith.*; deterioribus V 5; detentus *Mad.* || l. 28. infidos Indaeos V 10. fidelibus] fidelium E 1.

50

1) *Philipp.* 1, 18.

Erv.]

XX. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 20.

Ut Iudeus, ex aliis provinciis vel territoriis ad regni nostri ditionem pertinentibus veniens, episcopo loci vel sacerdoti se presentare non differat; vel quicquid huic in toto observare conveniat.

Si quis Iudeorum de alia civitate vel provincia nostre glorie oriundus quolibet loco successerit, episcopo vel sacerdoti sive iudici loci ipsius se ilico presentare debet; nec a sacerdote illo tamdiu est recessurus, quamdiu sabbata ritusque ceteros atque festivitates, que illis e vicino possunt occurrere, incontaminati videantur sacerdotali testimonio transegisse nec, dum variis huc illucque per loca cursibus promoventur, erroris sui repperiant in quocumque latibulum. In ipsis tamen diebus, in quibus eos quolibet loco remorari contigerit, conversationem cum christianis probatissimis habituri sunt, qualiter cum illis et cibos sumere et participationem communionis christiane videantur habere. Concursum tamen in ipsis diebus, quos ritus sui more uti soliti sunt, ad ecclesiam, ad episcopos vel sacerdotes habebunt, qualiter eorum semper salutaribus monitis instruantur. Quod si forte placitorum innodatione se esse asserant inligatos vel cuiuslibet inevitabilis necessitudinis causa constrictos, quo illos non liceat diutine inmorari, tunc coram sacerdote loci ipsius, ad quem accesserant, relaxati placiti sui cautione promittant, ubi occurrentes per viam festivitates vel sabbata ritus sui sine testimonio sacerdotali non transeant. Ipse quoque sacerdos loci epistulas manu sua subscriptas eisdem sacerdotibus, per quos se Iudeus quisquis ille transiturum dixerit, destinabit, ut evacuata omni fraudis suspitione tam stantes quam properantes eos districtio religiosa coerceat. Si quem autem eorum aliter egisse contigerit, tunc episcopo loci ipsius vel sacerdoti una cum iudice potestas tribuitur centenis eos verberare flagellis. Nec aliter eos ad propria redire permittimus, nisi cum epistulis episcoporum vel sacerdotum, in quorum territoriis visi fuerint accessisse. In quibus tamen epistulis sollicite dierum summa notabitur; id est, et quo die ad episcopum ipsius civitatis accesserint, et in quot diebus apud ipsum eos remorari contigerit, vel quo die de eo ad propria reversuri exierint.

XII, 3, 20. *Codd. E 1. V 1. 5. (6). 8. 10. — L 1. FL. — REX des. V 8. GLOR. deest V 1. 6. 10. ERV. deest V 6. || L 2. vel territoriis des. V 1. 8. Mad. dicionum E 1; deest V 1. 8. || L 3. loci deest Mad. sacerdoti] vel iudici add. Mad. || L 4. vel quicq. huic in toto] ut ab eo discat quid huic V 5. quicquid] quid V 1. Mad. || L 5. provincia] provincie E 1. V 1. oriundi Mad. || L 6. successerint Mad. vel] sive V 1. sacerdote V 1. ipsius] illius Mad. ilico] ita E 1; illico cett. presentare debet] repraesentent Mad. || L 7. nec a. sac. — recessurus] tandiu inde non recessuri Mad. tamdiu deest V 1. 5. 8. || L 8. illis] illi Pith. Mad. incontaminatus videatur Pith. || L 9. nec dum] ita E 1. V 8; nodum cett. promoventur] permoventur V 1; permovcantur V 8; promovetur Pith. L 10. errorisque sui V 1. repperiant] ita E 1; repperiat Pith.; reparent V 1. 5. 8. In deest V 8. L 11. contigerit] contingerit Mad. probatissime V 8. || L 12. participationes E 1. Pith. communionis] commanore V 1. || L 13. Concursum] ita E 1. Pith.; Concursum cett. in deest V 8. quos] quibus Mad. || L 14. ad episcopos] episcopis V 1. 8; episcopos Mad. sacerdotibus V 1. 8. habebunt] ita E 1. V 10. Pith.; habibunt V 1; habeant Mad.; ire debebunt V 5. 8. || L 15. semper deest Mad. innodatione] innotationes V 1; innotationis V 8. || L 16. se esse] sese V 5. 10. asserunt V 1; asseruerint V 8. inligatos] ligatos V 1. 10. Mad. inevitabilis] inevitableibus V 1; indebite talibus V 8; indobite V 5. necessitatis V 20. causa] causis V 1. || L 17. quo] quod Mad. coram] causa V 1. 8; a Mad. sacerdotis V 1. ipsius] illius V 10. || L 18. relaxati] relaxari V 1. cautione] ita V 8. Pith.; cautiones E 1; causationes V 1; cautionem Mad. || L 19. sacerdotali] sacerdotis Mad. || L 20. epistulas] ita E 1; epistolas Pith.; epistola V 8; epistolam V 1. Mad. subscripta V 1. 8; subscriptam Mad. L 21. destinabit E 1. omnis V 8. suspitione] suspceptione V 1. 8. || L 22. districtio] distinctio V 10. 20. quom] quis V 8. || L 23. ipsius] illius V 1. || L 24. potestas tribuitur] potestatem tribuimus V 5. 8. tribuatur Pith. centenis deest V 1. 5. 8. || L 25. territoriis] ita E 1; territorium cett. L 26. fuerint] ita E 1. Pith.; sunt cett. sollicita V 1. 8. notetur V 1. || L 28. contigerit] constiterit V 10. de] ita E 1. V 1. 8; ab Mad.*

LL. Sect. 1. I.

XII, 3, 21. *Erv.*]

XXI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Qualiter concursus Iudeorum diebus institutis ad episcopum fieri debeat.

Omnis Iudeorum conventus, in quibuscumque locis vel territoriis habitare videntur, ad episcopum loci vel sacerdotem diebus sabbatorum vel ceterarum festivitatum, quas celebrare solent, concurrere et convenire debet, nec in his et talibus diebus concessa sibi licentie pervagatione usuri sunt; sed quamdiu excursus dierum ipsorum pertranseat, de quorum celebritate suspicio vertitur, alibi citra sacerdotis sui conhibentiam nullo modo movebuntur. Diebus tamen sabbatorum concursus eorum, et lavacro nitidus et perceptione benedictionis devotus, ad episcopum vel sacerdotem semper est perventurus. Sane in locis illis, ubi sacerdotalis presentia defuerit, concursus eorum omnis vel conversatio aut cum iudicibus aut cum christianis honestissimis erit; qualiter sic eorum societati inhereant, ut audenter de eorum conversatione bonum perquisiti testimonium dicant. Mulieres sane Iudeorum, coniuges scilicet atque etiam filie, in prememoratis omnibus festivis diebus, quos errore proprio abutuntur, nec ullius erroris nec pervagationis repperiant locum. Id omnimode observabitur, ut viris earum presentibus provida* episcoporum vel sacerdotum in eis ordinatio fiat, ut, quemadmodum viri earum de presentia se sacerdotali non differunt, ita et ipse per excursum omnium dierum ipsorum, electione sacerdotum atque pontificum, cum quibus vel qualibus honestissimis feminis commorari debeant, ordinentur. Si quis autem huic preceptioni visus fuerit evenire contrarius, publica decalvatione turpatus, centenorum flagellorum erit suppliciiis feriendus. Id tantum precipue observandum est, ne quorundam sacerdotum carnalium corda, dum virus libidinis execrabili contaminatione exagitat, occasiones quaslibet inquirant, per quas libidinis

*) Pro provida episcoporum vel sacerdotum — sacerdotum atque pontificum, quae habent E 1. V 10. *Pith. Mad.*, praebent V 1. 5. 8: provida sacerdotum iussio atque pontificum. 25

XII, 3, 21. *Codd. E 1. V 1. 5. (6). 8. (9. 10. 20).* — l. 1. FL. — REX *des. V 8.* || l. 2. concursus] *ita E 1. V 1. 10. 20. Pith.*; conventus *cell.* in diebus V 1. *Mad.* fieri] *ire V 5. 8.* || l. 4. videantur *Mad.* loci illius V 1. || l. 5. celebrari V 1. 8. et convenire *des. V 1. 5. 8.* debebunt V 1. 8. nec] *ne E 1.* his et] *ita E 1. V 10. Pith.*; his *cell.* || l. 6. concessa sibi licentie pervagatione usuri] concessae sibi licentiae pervagatione visuri E 1; c. s. l. vacatione usuri *Pith.*; concessa sibi licentia pervagationis usuri *Mad.*; concessa sibi licentia adepturi (adempturi V 1) V 1. 8. || l. 7. suspicio vertitur] *ita Mad.*; suspiciones vertitur E 1; suspiciones verentur *Pith.*; suspectio vertitur V 1. 8. l. 8. conhibentiam] *ita E 1*; conibentiam *Pith. in textu, Mad.*; convenientiam V 1. 5. 6. 8; vel licentiam *add. V 5. 8*; coherentiam *Pith. in margine.* moveantur V 1. 5. 8. concursus — lavacro] concursorum et lavacrorum V 1. concursus] *excursis V 5. 8.* || l. 9. nitidi — devoti — perventuri V 5. 8. || l. 10. Sane si V 1. 8. || l. 11. concursus] *convenerit V 1*; *convenerint V 8.* || l. 12. honestissimis] *verissimis V 1*; *verissime V 8.* ut *deest V 1. 8.* audenter] *ita E 1. Pith.*; *audacter cell.* l. 13. perquisiti t. dicant] *perquiri t. iudicent V 1. 5. 8.* Iudeorum *deest V 1. 5. 8.* || l. 14. festivis diebus] *festis diebus V 1. 8*; *festivitibus V 10.* quos — abutuntur] *ita E 1*; quibus — abutuntur *Pith. Mad.*; quos — obtinentur V 1. 8; quos — obtinent V 5; quibus errori proprio inserviunt V 10. 40 l. 15. ullius] *unius V 1*; *huius V 8.* pervagationis] *pervagationis E 1*; *perversitatis Pith.* || l. 16. observabitur] *servabunt Mad.* || l. 18. per excursum] *ita E 1. V 10. Pith.*; *facto concursu cell.* omnium dierum ipsorum] *ita E 1. V 10. Pith.*; omnibus diebus festivitatum suarum *cell.* || l. 19. feminis] *christianis add. Mad.* || l. 20. huic precepto V 1; hunc preceptum V 8. publica — turpatus *des. Mad.* decalvatione turpatus] *d. truncatus V 1*; *d. fedatus V 5. 8*; *turpatione fedatus V 10.* || l. 21. centenorum] *C V 1. 5. 8. 10.* feriendus] *atque decalvandus add. Mad.* Id] *His V 1*; *Hec V 8.* l. 22. corda, dum] *cordatum E 1.* virus] *ita Mad.*; *viris V 1*; *iuris E 1*; *vires V 8*; *virtus V 9*; *vis Pith.* libidinum V 8. || l. 23. execrabili — libidinis *des. E 1.* inquirant] *inquirat V 5. 8*; *incurrant Mad.* l. 25. iussio] *iussa V 8.*

Er.v.] sue votum efficiant. Unde id artiori sanctione decernimus, ut** sic omnis sacerdos XII, 3, 21. hec instituta legum nostrarum in iam dictis feminis Hebreorum adimpleat, ut nullius peculiaritatis locum cum eisdem mulieribus habeat, per quod se sordidare cum eis intendant. Quod si quemlibet sacerdotum contigerit, ut zelum, quo pro Christi nomine uti debet, frequenter ad libidinis sue sibimet occasiones usurpet, tunc sacerdos ipse, ab hoc honore depositus, exilio erit perpetuo mancipandus.

10 **) *Pro ut sic etc.* — perpetuo mancipandus, quae habent E 1. V 10. *Pith. Mad., praebent* V 1. 5. 8: et sacerdotes omnes commonemus, ut contra instituta legum nostrarum, que in iam dictis feminis Hebreorum taxata habemus, non veniant et nullum peculiaritatis locum cum eisdem mulieribus habeant, ut ne fortasse occasiones sibi libidinis usurpent, unde implere intendant nefariam contaminationis pollutionem, per quod zelum divinum amittant et prevaricatores Christi nominis existant. Quod si vero quemlibet sacerdotum hoc nefas contigerit vel commiserit, ab honore depositus exilio erit perpetuo modis omnibus mancipandus.

15 *Er.v.*] XXII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX. XII, 3, 22.

Ut quicumque Iudeum secum obsequentem habuerit, expetente sacerdote eum apud se retinere non audeat.

20 Si quis laicorum quoscumque ex Iudeis, virum scilicet vel feminam, secum obsequentes habuerit vel in patrocinio retinuerit, et sublato ex eis pontificum vel sacerdotum privilegio, privata eos sibi potestate defenderit neque eos ad episcopum vel sacerdotem debitis diebus instruendos vel iudicandos remiserit, excommunicationis ab eodem episcopo, cui id fecit, sententia feriat, et amissis illis, quos vindicare nititur, trium librarum auri multatione pro unoquoque damnabitur, que partibus principis profuturæ manebunt.

25 *Er.v.*] XXIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX. XII, 3, 23.

Ut cura omnis distringendi Iudeos solis sacerdotibus debeatur.

Horum omnium preceptorum multiplicem curam et exercendam in perfidis disciplinam illos nostra gloria, ut impleant, exhortatur, quibus id agendum divina

XII, 3, 21. l. 1. sue] sive E 1. votum malignitatis efficiat V 5. 8. artiori] ita E 1; artiori
30 cett. || l. 3. mulieribus] faeminis Mad. sordidare cum eis] ordinare E 1. *Pith.* || l. 4. Quod] Quoniam V 9. Christi] christiano Mad. || l. 5. sibimet occasiones] ita E 1. V 10. *Pith.*; occasionem Mad. l. 6. hoc] ita E 1. *Pith.*; deest cett. erit] est V 9. || l. 9. Hebreorum V 8. non] ita V 5; deest V 1. 8. l. 10. eisdem] eis V 1. fortasse] ita V 8; fortassis V 1. 5. || l. 11. libidinis] ita V 1; libidinum V 5. 8. nefariam] ita V 1; nefandam V 5; nefanda V 8. pollutionem] ita V 1; pollutio V 8; perditionem V 5.
35 l. 12. nominis] impudenter add. V 8. || l. 13. hoc nefas] hunc nefas V 8.

XII, 3, 22. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 15. FL. — REX des. V 8. || l. 16. Iudeum] Iudeorum E 1; Iudeus V 1. expotente] competente V 1; petente Mad. || l. 18. quoscumque] quemlibet Mad. scilicet deest V 1. 8. || l. 19. obsequentes] ita E 1. *Pith.*; obsequentem cett. patrocinio] salvationis causa add. V 1. 5. 8. sublato ex eis] eis contra V 1. 5. 8. || l. 20. privato V 1. eos sibi] ita E 1. V 5. 10. *Pith.*; sibi eos V 1. 8; eos sua Mad. || l. 21. et excomm. V 1. 8. excommunicationem V 1. || l. 22. id] vim V 1. 8. fecit] fecerit E 1. || l. 23. nititur] voluit V 5. 8.

XII, 3, 23. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 25. FL. — REX des. V 8. GLOR. deest V 10. || l. 27. omnium sacerdotum preceptorum V 5. multiplicem curam et] des. V 1; multi (curam et om.) V 5. 8. exercendam E 1. || l. 28. disciplinam] adipisci optaverunt (obtaverunt V 8) V 5. 8. gloria] gratia V 1. 8. impleant] adimpleant V 1. 8. exortantur V 1. id ag. div. auct.] in agendam divinam auctoritatem V 8.

XII, 3, 23. *Err.*] auctoritate committitur. Ait enim Spiritus ille, cuius orbem veritas implet: 'Stabunt¹ sacerdotes in iudiciis meis et iudicabunt leges meas et precepta mea'. Proinde omni sacerdote hec, que hic complexa sunt, implenda decernimus, ita ut nullum Iudeorum pro ritu suo patiat^{ur} a quolibet defendi, nullum tueri; sed exemptos ab eorum patrociniis, quorum favoribus tueri videntur, in potestatis sue curam redactos⁵ pro eorum salvatione, quid illis catholice agendum forte conveniat, diligenter instituant; atque in hoc illis erit sollicitior cura, ne in quibuslibet supradictis capitulis hec institutio serenitatis nostre tepescat.

XII, 3, 24. *Err.*]

XXIV. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De damnis sacerdotum vel iudicum, qui in Iudeos legum instituta¹⁰ adimplere distulerint.

Consulendum est pie sacerdotibus ecclesie Dei, ne pro delinquentis populi impunitate teneantur obnoxii. Quid enim prodest, si non puniatur quisque suo, cum possit tamen alieno puniri peccato? Et ideo ad horum talium incuriam excitandam huius preceptionis sanctione decernimus, ut, si quislibet pontificum aut cupiditate¹⁵ inlectus aut maligne voluntatis incuria tepidus predicta hec, que iussa sunt in Iudeis decreta, contempserit adimplere, scilicet ut, detecta vel nuntiata sibi met errata perfidie, nulla videatur equitatis censura corrigere, et trium mensium excommunicationis sententiam proferat et unam libram auri de suis rebus propriis fisco sociandam amittat. Quod si non habuerit, unde componat, sex mensibus sub digna excommuni-²⁰ cationis censura persistat, et insuper ad tepiditatem illius socordie corrigendam sit* cuilibet episcopo licitum, in quo zelus Dei fuerit excitatus, vice illius episcopi talium perfidorum errata corrigere et hec, que ille neglexerat, emendare. Quod** si,

*) Pro sit cuilibet — emendare *praebent* V 1. 5. 8: alium cuiuslibet episcopum talium perfidorum errata liceat corrigere, et hec, que ille neglexerat emendare, absque²⁵ simulatione emendet.

**) Quod si — commissa est (*infra* p. 453 l. 6) *denunt* V 1. 5. 8.

XII, 3, 23. l. 1. committitur] sollicitudinis cura committit V 5. 8. Ait] aut E 1. veritatis V 8. || l. 2. legem meam V 1; lege mea V 8. Proinde de omni *Pith.* || l. 3. omni] ita E 1. *Pith.*; omnia V 1. 5. 8; omnibus *Mad.* sacerdotibus V 8. *Mad.*; sacerdote *Pith.* que hic complexa sunt] ita³⁰ V 1. 8. 10; quae hic a nobis complexa sunt *Mad.*; *des.* E 1. *Pith.* implenda] implicanda V 1; explicanda V 8. || l. 4. Iudeorum *deest* V 1. 5. 8. patiantur *Mad.* a quolibet] ab aliquo *Pith.* nullum] nullumque *Mad.* tueri *deest* V 1. 5. 8. sed exemptos] se temptos V 1. 8; retentos V 5. ab eorum] Hebreorum V 1. 5. 8. || l. 5. quorum] qui eorum E 1. *Pith.* tueri videntur] videri tuentur E 1. potestatis sue curam] potestatem suam *Mad.* potestatis] potestati V 5. 8. || l. 6. quid] sed quid V 1.³⁵ agenda V 1. forte] fore *Mad.* || l. 7. atque] a quo V 1. illis] ille V 1. ne] ut ne V 1. || l. 8. serenitatis nostre] nostra *Mad.*

XII, 3, 24. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 9. FL. — REX *des.* V 8. GLOR. *deest* V 1. 10. l. 11. Iudaeis *Pith.* adimplere distulerint] implere neglexerint *Mad.* || l. 12. Dei] divinae *Mad.* delinquentibus populis V 1; derelinquentibus populis V 8; delictorum populi *Mad.* || l. 13. impuni-⁴⁰ tatis V 1; impuniti V 8. || l. 14. alieno puniri] alieno cohiberi V 1; cohiberi extero V 5. 8. ad horum] duorum V 1. 8; ad eorum *cell.* incuriam] iniuriam E 1. *Pith.* excitandam] execrandam *Pith.* l. 15. huius] vim E 1. *Pith.* preceptionis sanctione] preceptione V 1. 8; preceptionis e sanctione *Pith.* quislibet] quilibet *Mad.* || l. 16. iussa] visa E 1. *Pith.* Iudeos *Mad.* || l. 17. contempserit] noluerit *Mad.* vel nuntiata *des.* V 1. 5. 8. errata] oberrata V 1. 8. || l. 18. mensuum E 1. || l. 19. pro-⁴⁵ ferat] ita E 1. V 1; perferat *cell.* || l. 20. digna *deest* *Mad.* || l. 21. socordie] ita E 1. V 5; con- cordie V 1; zeli socordiae *Pith.*; incuriae V 8. *Mad.* || l. 23. ille *deest* E 1. Quod si] Quod E 1.

1) *Ezech.* 44, 24.

Erv.] alternata simulatione vel incuria episcoporum, alter in alterius correctione zelo **XII, 3, 24.**
 excitante divinitus non fuerit excitatus, tunc principis preceptione et eorum arguetur
 socordia, et perfidorum ulciscuntur errata. Hic etiam ordo eodem modo eodemque
 ordine, sicuti superius de episcopis constitutum est, in ceteris quoque religiosis est
 5 observandus; id est in presbiteris, diaconibus vel etiam clericis, quibus horum in-
 fidelium ab episcopo suo cura commissa est. Iudices tamen, qui eorundem Iudeorum
 crimina conperta vel nuntiata sibi legali non damnaverint ultione, tunc, sicut de
 episcopis constitutum est, unam libram auri fisco compellendi sunt solvere. Tunc
 tamen et sacerdotes et iudices vel supradicti omnes, quibus regendi hec cura com-
 10 missa est, ab his damnis erunt penitus alieni, cum inpeditos se fuisse pro talium
 districtione agere probaverint.

Erv.] XXV. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 25.

Ne iudices quicquam de perfidorum excessibus extra sacerdotum
 conibentiam iudicare presumant.

15 Iudices omnes nihil de perfidorum excessibus citra sacerdotum conibentiam
 iudicabunt, ne cupiditas secularium fidem nostram maculet acceptione munerum. Et
 tamen si, ut adsolet, presentia defuerit sacerdotum, sola potestate iudicum distringendi
 sunt. Sane si episcopo etiam de sede sua contigerit aut in vicino aut longe forsitan
 progredi, talem ex sacerdotibus pro sui vice relinquat, qui una cum iudice territorii
 20 hec instituta sine muneris acceptione perficiat.

Erv.] XXVI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 26.

Ut episcopi tunc immunes habeantur a damnis, cum eorum presbiteri
 ea, que ipsi non correxerunt, ad eos non remiserint corrigenda.

Presbiteri, diacones seu cetera religiositas universa vel iudices universi per

25 XII, 3, 24. *l. 1.* alternata] *ita* V 10; aliter nata V 6; alterna ista E 1; aliena (*in margine*
 alterna) ista *Pith.*; aliena *Mad.* simulatio *Mad.* vel incuria episcoporum *des.* V 10. alter] aliorum
Mad. in *deest* V 10. correctionem V 10. || *l. 2.* excitante] haesitante *Mad.* divinitus non fuerit
 excitatus] diutinusque fuerit in eis haesitatum, ut sibi commissa differant corrigere
Mad. et eorum] eorum episcoporum *Mad.* arguetur] argotur E 1; arguatur *Mad.* || *l. 3.* ulciscen-
 30 dum E 1. eodemque] quo E 1; et *Pith.* || *l. 4.* ceteris] terris E 1. || *l. 6.* ab *deest* E 1. *Pith.*
 cura] cura regendi *Mad.* || *l. 7.* conperta] discooperta V 8. legali] exstiterint et legali V 8. *Mad.*
 non] continuo non V 8. *Mad.* sicut et de V 8. *Mad.* || *l. 8.* compellendi sunt solvere] persolvant *Mad.*
l. 9. et sacerdotes et] sac. vel *Mad.* vel] et V 10. hec *deest* *Mad.* || *l. 10.* inpeditos] inpetito E 1.
 se] se fuisse *Mad.* || *l. 11.* agere] a rege *Mad.* et, ut videtur, etiam V 1. 5. 8.

35 XII, 3, 25. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — *l. 12.* FL. — REX *des.* V 8. FLAV. *deest* V 1.
l. 13. quicquam] quicumque *Mad.* || *l. 14.* conibentia V 1. 8. || *l. 15.* sacerdotum] sacerdotis V 8;
 sacerdotem V 1. conibentia V 1. 8. || *l. 16.* ne] nec E 1; sic V 1. secularium] ecclesiarum *Mad.*
 nostram] sanctam *Mad.* || *l. 17.* si ut] *ita* *Pith.*; sic ut E 1; ut sicut V 1; sicut ut V 8. adsolet]
 fieri adsolet V 1. 5. 8. sacerdotis *Mad.* || *l. 18.* episcopo etiam — contigerit] episcopi ad sedes suas
 40 contingerint V 1. 8. longe] in longinquo V 1. 5. 8. || *l. 19.* relinquant una V 1. 8. iudice] duce
Pith. || *l. 20.* hec] ut hec V 8. perficiant V 1. 8.

XII, 3, 26. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — *l. 21.* FL. — REX *des.* V 8. || *l. 22.* episcopi
 omnes V 1. 8. damnis cum eorum] *ita* E 1. *Pith.*; d. institutis cum V 5; d. horum institutis cum
 V 1. 8; d. horum cum *Mad.* presbiteres E 1; presbiteris V 8. || *l. 23.* ea que ipsi] in ea que in
 45 ipsis V 8. ad] vel ad V 8. || *l. 24.* Presbiteri] Presbyteri *Pith. Mad.*; Presbiteros E 1. V 1. 8.
 diaconos V 1. 8. seu] sive V 1. 5. 8. cetera rel. — iudices universi] ceteri iudices universales
 V 5. religiositas — universi] iudiciaria universalis potestas V 1. 8. universi per diversa]
 universa E 1; per universa *Pith.*

XII, 3, 26. *Erv.*] diversa loca vel territoria constituti, prout unusquisque conventum Iudeorum ad se pertinere cognoverit, secundum totius institutionis nostrae decreta eos distringere et coercere non differat. Ea vero, quae ab ipsis nequiverint corrigi, ad agnitionem principis atque pontificum emendanda reducant; sicque fiet, ut constituta damna non ferat, si suis quisque haec pontificibus innotescat. Episcopi quoque ipsi tunc constitutum 5 non percipient damnum, quando eis crimen talium non fuerit per subditos nuntiatum.

XII, 3, 27. *Erv.*]

XXVII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De reservata principibus miserendi potestate¹ in his, qui conversi ad fidem Christi veraciter fuerint.

Hanc sane praeceptionum multiplicem diligentiam, quam ordinatis lineis superius 10 in toto disseruit nostra serenitas, ubicumque superius offensorum culpas ita moderare decrevimus, ut exutos rebus sub erumna exilii religemus: hanc nobis vel successoribus nostris miserendi licentiam reservamus, ut, si quandoque a laqueis diabolicis eripi contigerit, et probabiliter in sanctam Trinitatem crediderint, hocque illis sacerdotes vel iudices, in quorum territoriis degunt, testimonium dixerint, atque opera eorum 15 cum veridico eorum testimonio concordaverint, erit nobis nostrisque successoribus in his et talibus et miserendi votum et efficiendi propositum; id est, ut, postquam eorum professio cum iurisiurandi adtestatione regiae agnitioni claruerit, licitum habeat principalis pietas et rebus eos iterum revestire et ab exiliorum ergastulis revocare. Iam vero, si quis ex eis, postquam se professus fuerit christianum, ad erroris proprii 20

XII, 3, 26. l. 1. constituta V 1. 8. prout unusquisque] ad uniuscuiusque V 8; des. V 5. conventus V 5. *Mad.* ad] quem ad V 5. || l. 2. cognoverint V 1. institutionis] instructionis *Pith.* decretum V 8. distringere E 1; constringere *Pith.* et] ita E 1. *Pith.*; vel *cell.* || l. 3. coercere] corrigere *Pith.* differat] ita E 1; differant *cell.* agnitionem] ita E 1. V 1. 5. 8. 10. *Pith.*; cognitionem *Mad.* || l. 4. principis] nostram V 8. pontificis V 1. 5. 8. reducant] redeant *Pith.* 25 fiet] fiat V 1. 8. constituta] instituta V 1. 8. non] sic V 1. 5. 8. || l. 5. ferat] ita E 1. *Pith.*; perferant *cell.* si suis quisque haec pontificibus] si suis quisque pont. E 1. *Pith.*; si suis unusquisque haec pont. *Mad.*; sibi quisque haec pati fidelibus V 1; sibi suisque hoc pati fidelibus V 8; ut novis nostrisque fidelibus hoc pati V 5. constitutum — damnum] erunt immunes a damno *Mad.* constitutum] ita E 1. V 10. *Pith.*; institutum V 1. 5. 8. || l. 6. percipient] percipiant V 1. 5; per- 30 ciperint V 8. crimen talium] criminalium E 1; criminalia ut videtur e coniectura *Pith.*, et ita infra fuerint — nuntiata. per subditos] a subditis V 1. 8.

XII, 3, 27. *Codd.* E 1. V 1. 5. 8. (10). — l. 7. FL. — REX des. V 1. 8. || l. 8. reservata] ita E 1. *Pith.*; servata *cell.* miserandi E 1. || l. 10. Hanc sane praeceptorum multiplici diligentia *Mad.* sane prec.] sacrae praeceptionis *Pith.* in *textu*, in *marginē* ut *supra*. diligentiam deest 35 V 5. lineis] titulis V 5. || l. 11. toto] toto orbe V 1. 5. 8. disseruit] decrevit *Mad.* nostra serenitas] nostrae serenitatis subiecto V 1. 5. 8. moderari *Pith.* *Mad.* || l. 12. relegemus V 1. l. 13. quandoque] quicumque V 1. 8; quemcumque *Mad.* a laqueis] alam quae his E 1. diabolis] diabolis eis E 1; diabolicis *Pith.*; diabolicis eos V 10; diaboli ex eis *cell.* respicere] respici E 1; eripi *Pith.* || l. 14. hocque illis] hoc quod illis E 1; hoc quod illis *Pith.*; hoc de illis V 1. 8; 40 hoc quod de illis V 5. *Mad.* illis] erunt *add.* V 8. || l. 15. degunt] degant V 1. 8. dixerint] adnexerint *Mad.* || l. 16. concordaverint] adprobaverint concordare *Mad.* || l. 17. et talibus] aetatibus E 1. *Pith.* || l. 18. professio eum] praecessio cui E 1; praecessio *Pith.* iurisiurandi] iuramento *Mad.* adtestationem E 1; aut testationem *Mad.* agnitioni] ita *Mad.*; agnitionis E 1. *Pith.*; actioni V 1. 5; actionis V 8. habent] erit V 5. 8. || l. 19. principali pietate V 5; principalis potestas 45 *Mad.* eos] eorum V 5. 8. revestiri V 1; investiri V 8; investire *Mad.* ergastulo *Mad.* iterum revocari V 1; revocari V 8. || l. 20. fuerit esse chr. *Mad.* erroris sui *Mad.* proprii redierit vomitum] pristinum redierit vomitum V 1. 5. 8.

1) Cf. *supra* VI, 1, 6.

Erv.] redierit vomitum, et quodcumque in eos reppertum fuerit prevaricationis indicium, XII, 3, 27. ita in eos secundum modum culpe, quem incurrerit, inrevocabilis dictabitur damnationis sententia, ut ad veniam ulterius nullatenus redeat; sed sive capitalis, sive minoris culpe dignus sit pena, sine ulla retractatione inremissibili lege suscipiat.

5 *Erv.*]

XXVIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 28.

Ut episcopi omnibus Iudeis ad se pertinentibus libellum hunc de suis editum erroribus tradant; et ut professiones eorum vel condiciones in scriniis ecclesie condant.

Solet interdum latebrose mentis perversitas ignorantie opponere angulum in eo, 10 quod se simulat ignorare preceptum, ut eo quodammodo excusabilem se a pena pronuntiet, quo se novelle sanctionis ordinem defendat penitus ignorasse. Et ideo ad huius excusationis depellendam malitiam id episcopis omnibus vel sacerdotibus tenendum forte precipimus, ut unusquisque conventum ad se pertinentem Iudeorum de his institutionibus, quas in eorum perfidiam nuper edidimus, instruat et libellum 15 huius operis tradat, qui et manifeste illis in conventum relegatur ecclesie, et quem semper secum pro testimonio instructionis reportant. Iam vero, postquam illis publice in ecclesia fuerit lectus liber iste vel traditus, si quis eorum postea aut se defuisse, cum legeretur, contendat aut ignorasse se que inibi precepta sunt adstruat, in nulla se ulterius poterit excusatione defendere; sed in quocumque fuerit postea quisquis 20 ille prevaricator inventus, in nullo erit harum legum sententiam evasurus. Nam et illud necessario huic legi adicimus, ut omnium professionum atque conditionum scripturas, quas quisquis ille Iudeus sacerdoti suo amodo obtulerit, sollicita diligentia unusquisque sacerdos eas ipsas professionum vel condicionum scripturas in archivis

XII, 3, 27. l. 1. in eos rep.] in eo rep. *Mad.* indicium] iudicium *Pith.* || l. 2. in eos sec.] 25 in eis sec. V 1. 8. quem] quam V 1. *Pith.* incurrerint V 1. || l. 3. ulterius] ita E 1. V 8. *Pith.*; ultionis *cell.* redeant V 1. 8. || l. 4. dignus sit] digni sint V 1; dignos sint V 8. pene V 1. 8. inremissibili] ita E 1. *Pith.*; inremissibiliter V 10; irremissibilem *cell.* lege] ita E 1. V 8. *Pith.*; legem *cell.* suscipiant V 1. 8.

XII, 3, 28. *Codd.* E 1. V 1 (*finit voce* recondat, p. 456 l. 1). V 5 (*finit voce* poterit, *infra* 30 l. 19). V 8 (*finit voce* recondat *sicut* V 1). V 10. (20). — l. 5. FL. — REX *des.* V 8. || l. 6. omnes V 1. 8. pertinentibus] venientibus V 10. || l. 8. condant] ita E 1. V 10. *Pith.*; recondant *cell.* l. 9. Solet] Si V 1. 5. perversitas] perfidia V 10. seit opponere V 5. angulum] clanculum V 8. l. 10. se simulat ignorare] se simulat ignorantie V 1. eo quodammodo] hoc quod nos ostendimus V 5. 8. se *deest* E 1. || l. 11. se novelle] se nove V 1; nostre nove V 5. 8. defendat] 35 ita E 1. *Pith.*; defendit *cell.* || l. 12. depellendam] ita E 1. V 5. 8. 10. *Pith.*; evellendam V 1. *Mad.* id] ita E 1. *Pith.*; ab V 5. *Mad.*; *deest* V 1. 8. || l. 13. forte] ita E 1. *Pith.*; *deest cell.* || l. 14. his] ita E 1. *Pith.*; *deest cell.* institutionibus] insevitionibus E 1; in se visionibus *Pith.* quas] que E 1. V 8. *Pith.* instruant V 1. 8. libellum] libellum eis *Mad.*; libertatis V 1. 8; libertates V 8. || l. 15. huius] hunc *Pith.* operis tradat] operis tradant V 8; aperiant E 1. qui] que 40 E 1. V 8. conventu] *Pith. Mad.* et quem] ita E 1. *Pith.*; et que V 1; atque *cell.* || l. 16. reportant] ita V 10. *Pith. Mad.*; reportant E 1; referunt V 5; reserventur V 8; deposcerit V 1. illis *deest* V 1. 5. 8. || l. 17. traditus] retentus V 1; retextus V 8; retexerit V 5. defuisse] debuisse E 1. || l. 18. aut] ac V 1. 8. se] ita E 1. *Pith.*; *deest cell.* inibi] ibi V 1. 8. adstruat] ita V 8. 10. *Pith.*; astruat V 1; adstruit E 1; asserat *Mad.* in] ita E 1. *Pith.*; *deest cell.* || l. 19. se 45 ulterius] saeculis is E 1; se unquam is *Pith.* || l. 20. in nullo] non V 1. 8. harum legum] legum istarum *Pith.* || l. 21. illum] V 1. 8. necessaria] E 1; necessarium *Pith.* adicimus] edidimus oraculum (oraculo V 8) V 1. 8. || l. 22. quisquis] ita E 1. *Pith.*; quisque *cell.* suo amodo] suo iam modo V 20; suo V 1; suam V 8. sollicita diligentia] sollicite *Mad.* || l. 23. eas — scripturas *des. Mad.* vel condicionum *des.* E 1. *Pith.* archivis] ita V 10 (*sec. Mad.*). *Pith.*; archidis 50 E 1; archis V 1; archibus V 8; actis *Mad.*

XII, 3, 28. *Ervi.]* sue ecclesie recondat, qualiter pro eorundem perfidorum testimonio studiosius conservate persistent.

LECTE SUNT LEGES SUPRASCRIPTAE¹ OMNIBUS IUDEIS IN ECCLESIA SANCTE
MARIE TOLETO SUB DIE VI. KAL. FEB. ANNO FELICITER PRIMO REGNI
GLORIOSI DOMINI NOSTRI ERVIGII REGIS².

5

XII, 3, 28. l. 1. recondat] condit *Mad.* eorundem] eorum idem *E* 1; eorum *Pith.* || l. 2. conservare persistat *Mad.*

l. 3. LECTE etc.] *Hanc clausulam habent codd. E* 1. *V* 10. 17. *Pith.* *Abiam clausulam finalem subiiciunt V* 1. 8: Has vero leges, quas pietatis — copiosa perveniat. Amen; *quae sumpta est, paucis tantummodo litteris mutatis, ex lege Sisebuti XII, 2, 14, supra p. 422, l. 19: Hanc vero legem pietatis etc.* 10
l. 4. REGNI *deest V* 10. GLORIOSISSIMI *V* 17. *Pith.* || l. 5. REGIS] *Snt add. V* 10.

1) *Scilicet leges Ervigii in Iudaeos promulgatae, quae hoc titulo 3. libri XII. continentur.* 2) *D. 27. Ianuarii a. p. Chr. 681.*

CHRONICA REGUM VISIGOTHORUM.

Textus A (ex codice R 1).

Superscriptio quattuor linearum plerumque evanida. Certo leguntur haec sola,

5 l. 1: . . . UISICI QUISQU . .

l. 2 ab era CCC

l. 3 Gallicia

10

15

*) *M 2. 5: sub Alarico rege Gothi ingressi sunt in Italia.*

**) *M 2. 5: et post huius anno sexto Goti Gallias ingressi sunt, septimo anno Goti Spanias ingressi sunt.*

***) *M 4 add.: in Italia et in Gallia.*

20 †) *M 4: quo mortuo Alarico regnante Gothi ingressi sunt Hyspanias et regnavit annis XII.*

Textus B (ex codice R 2 ceterisque).

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESU
CHRISTI INCIPIT CRONICA REGUM
VISEGOTORUM.

Era quadringentesima in Gotis primus
rex Atanaricus efficitur, (2) post* hunc
Alaricus. (3) Quo in Italia mortuo
Ataulfus eligitur. (4) Isto** regnante
Goti relicta Italia Gallias ac post Spanias
occupant. (5) Anni vero regum hac
summa notantur:

(6) Atanaricus regnavit annos XIII.***

(7) Alaricus† regnavit annos XXVIII
in Italia.

Ex codicibus Legis Visigothorum, qui exhibent hanc Chronicam sive Laterculum regum, adhibuimus
R 1. 2. E 1. 2. V 2. Praeter eos usi sumus editione Laterculi, quam paravit Th. Mommsen Chron. min. III,
p. 461 sqq., ubi alii nonnulli codices adhibiti sunt, quos notamus littera M. Sunt quidem: M 1 (= Mommsen S:
25 *Codicis Sorienensis deperditi exemplar Matrit. F 38 et a iud., uno tantum loco admissum, Matrit. F 58). —*
M 2 (= Mommsen H: Havniensis 805, saec. XIV). — M 3 (= Mommsen R: Paris. 1557, saec. X). —
M 4 (= Mommsen T: Conimbricensis S. Crucis 83, saec. XII). — M 5 (= Mommsen D: olim S. Isidori Legionensis,
nunc Matrit. n. 4—7, saec. XI). — M 6 (= Mommsen O: Ovetensis Pelagii saec. XII. deperditi exemplaria). —
l. 3. IN NOMINE — VISEGOTHORUM des. E 2. V 2. IN NOM. — INCIPIT des. E 1. IESU CHRISTI
30 *des. M 1. 2. 5. || l. 4. INCIPIT CR.] INCIPIUNT NOMINA M 2. 5. CRONICA] ita E 1; CRONECA*
R 2; CHRONICA M. || l. 5. VISEGOTORUM] ita R 2; VISEGOTHORUM E 1; WISEGOTHORUM M 1. 3;
WISIGOTHORUM M 5; WULSAE GOTTHORUM M 6. || l. 6. Era quadr.] Ab aera CCC M 2 (cf.
R 1); Ab aera CCCC M 5; des. E 2. Gotis] ita R 2; Gothis cett. || l. 7. efficitur] fuit E 2.
l. 9. Ataulfus] ita R 2. E; Athaulfus alii. || l. 10. Gothi E 1. M 1. Galias R 2; Gallies E 2. Spania
35 *E 2. M 3. || l. 11. occuparunt E 2. Anni — notantur des. E 2. M 2. 5. hac summa] subsequenter V 2.*
l. 13. Athanaricus M 1. 4. regnavit] ita E 1; reg semper R 2. annos] ita E 1; aũs semper pro annos
R 2. || l. 14. XXVIII] XXVII M 2. || l. 15. in Italia des. V 2. M 2. 3. || l. 16. sub Al. rege]
regule M 5. || l. 17. et post huius] et pos huius aute (!) M 5; postquam M 2. ingressi sunt] ita M 5;
ingressi post del., sunt om. M 2. septimo] ita M 2; et pos hec VII M 5. Goti del. M 2.

Textus A (ex codice R 1).

- (8) Athaulfus regnavit annos VI.
 (9) Searicus regnavit annos VII¹.
 (10) Valia regnavit annos III.
 (11) Theuderedus regnavit annos VIII².
 (12) Thurismundus regnavit annos III.
 (13) Theudericus regnavit annos VII.
 (14) Euricus regnavit annos XVIII.
 (15) Alaricus regnavit annos XXVII³.
 (16) Gesaleicus regnavit annos V.

(17) Theudericus regnavit annos XV.
 (18) Ste ab Italia veniens non tam suo ordine regnum in Spania tenuit quam tutelam agens Amalarici nepotis sui per cons[ules].

- (19) Amalaricus regnavit annos V.
 (20) Theudi⁵ regnavit annos XVII, menses VI, dies XIII.

Textus B (ex codice R 2 ceterisque).

- (8) Ataulfus regnavit annos VI.
 (9) Sigericus regnavit annos VII¹, alibi semis tantumdem.
 (10) Walia regnavit annos III. ⁵
 (11) Teuderedus regnavit annos XXXIII.
 (12) Turismundus regnavit annos III, alibi unum.
 (13) Teudericus regnavit annos VII, alibi XIII. ¹⁰
 (14) Euricus regnavit annos XVIII.
 (15) Alaricus regnavit annos XXIII.
 (16) Gesalecus regnavit annos III et in latebra regnavit annum I, alibi XV⁴.
 (17. 18) Teudericus de Italia regnavit ¹⁵ in Spania tutelam agens Amalarico nepoti suo per consules annos XV.
 (19) Amalricus regnavit annos V. ²⁰
 (20) Teudi⁵ regnavit annos XVI, menses VI.

l. 2 (col. 1). reg̃ añ semper R 1. VI] fortasse V R 1. (col. 2). VI] VII R 2. || l. 3. Sig.] Searicus E 2. V 2. || l. 4. alibi s. tant.] ita R 2. E 1. M 3. 6; des. cett. tantumd M 3; tantemd E 1; tantiq̃ R 2; tantum M 6. || l. 6. Theuderedus E; Theudericus M 1. 3; Teudericus V 2. M 2. 4; Teo- ²⁵ derigus M 5. XXXIII] XXXII M 2; XXIII M 3; XVII M 5. || l. 7. Thurismundus E 1. M 3. || l. 8. alibi unum] ita R 2. E 1. M 3—6; des. cett. unum] reg. add. R 2. || l. 9. Theudericus E 1. M 1. 3; item Teoderigus M 5. || l. 10. alibi XIII] ita R 2. E 1. M 3. 6; des. cett. || l. 11 (col. 1). Eur.] neuricus R 1. (col. 2). Teuricus E 2. V 2. M 2. XVIII] ita E 2; XXIII V 2; XV R 2. E 1. M 3; XIII M 5; XVIII M 2; XVII M 4. 6; XX M 1. || l. 12. Item Alaricus R 2. M 4. XXIII] XXII E 2. ³⁰ V 2. || l. 13. Gesaleicus M 1. 4; Iessalecus E 2; Gesalescus M 5; Gesaelicus E 1; Gisalegus V 2; Geselicus M 3. III] III E 2. V 2. M 5. et in etc. des. E 2. V 2. M 4. 5. || l. 14. annum] añ semper R 2. alibi XV] ita R 2. E 1. M 6; alibi XII M 3; des. cett. || l. 15 (col. 1). Theudericus R 1. (col. 2). Item Teudericus R 2. M 1; Item Teodericus M 5. de] ex E 2. V 2. regnavit] reg. post Spania inserit E 1. || l. 16 (col. 1). Ste] ita (= Iste) R 1. veniens (s. evan.) R 1. (col. 2). in Spania] Ispania ³⁵ E 2. M 2; Hispania M 6; in Inspania V 2. tutelam] curam V 2. agens] gerens R 2. cum Am. E 2; simul cum Am. M 2; Amalrico E 1. M 3; Amalrico M 2; Alarico M 1. nepote suo E 2. M 2. 3; nepotis sui V 2. || l. 17 (col. 1). tenuit (ui evan.) R 1. (col. 2). per consules] ita E 1. M 3; pro consules R 2; per consors M 1; des. E 2. V 2. M 2. XV] ita M 6; XII M 3; XLI (xh pro xu) R 2. E 1. 2. V 2; XL M 2. 5; XI M 1. || l. 18. agens (a evan.) R 1. nepotis sui] nepoti, eadem manus sui superser. R 1. ⁴⁰ l. 19. consules] CONS R 1; cons[ortium] ed. Mommsen. || l. 20. Amalricus R 2. M 2; Amalericus M 1; Amaricus M 5; Amalicus V 2. reg. a. V des. E 2. || l. 21. Theudi M 3. 6; Theudis M 1; Teuclis M 4; Teudo V 2; deest E 2. XVI] XVII E 2. V 2. M 6; VI M 4; V M 5. || l. 22 (col. 1). menses] in semper R 1. dies] ã semper R 1. (col. 2). menses] meñs semper R 2. m. VI] m. I M 1. 2. 4; des. E 2. V 2. M 5.

- 1) *Lectio in utroque textu corrupta; fortasse: d. VII.* 2) *Numerus annorum falsus* ⁴⁵ *est; fortasse ex mensium numero, qui numero annorum nunc omissio olim addita erat, receptus.*
 3) *Numerus fortasse corruptus ex XXII.* 4) *Numerus fortasse corruptus ex V; cf. text. A.*
 5) *Textus B veram lectionem praebere videtur; cf. 'N. Arch.' XXVII, p. 417 sq.*

Textus A (ex codice R 1).

(21. 22) Theudisclus¹ regnavit annos V, menses III.

5 (23) Athanagildus² regnavit annos XVI, menses VI.

(25) Leuua⁴ regnavit annos III, menses III.

10 (26) Liuuigildus regnavit annos XVIII, (27) sed secundo anno Leuuani in regno levatus est.

(28) Reccaredus⁵ regnavit annos XV, menses VII, dies XX.

15 (29) Item Leuua regnavit annum I, menses VI, dies XII.

(30) Wittiricus regnavit annos VII, menses VIII, dies XXVI⁶.

(31) Gondemarus⁷ regnavit annos II, 20 dies X.

(32) Sisebutus regnavit annos VIII, menses X, dies XX⁸.

(33) Reccaredus⁹ minor regnavit annum I, menses II, dies X.

25 *) E 2. V 2: Liuuigildus dux reg. ann. XVII. Teudericus reg. ann. I, m. VI, d. XIII. Item Liuua reg. ann. V, m. I. Leuuegildus reg. ann. XVII.

l. 2. Teodisclus M 5. annum] añ R 2. ann. I etc.] an. IIII. d. VI M 5. || l. 3. VI] VII E 2; IIII M 2; V M 1; X V 2. dies] d̄ plerumque R 2. XIII] IIII M 2; VI M 5. || l. 4. m. III] mens VI dies XIII R 2. || l. 6. XV] XII M 3. vacante — XIII des. E 2. V 2. M 2. 5. vacantem 30 E 1. M 3. || l. 8. Leuba E 2; Liuaa M 3. || l. 10. Leuuegildus M 1; Leuuigildus M 4; Leouigildus M 5. XVII] XVII M 2. || l. 13. Recaredus M 1. 4. 5; filius eius add. M 4. XV] III E 2. V 2. l. 14. VI] ita R 2. E 1. M 3; deest E 2; I cett. d. X des. E 2. || l. 15. Leuua] l.: ua R 1. Liuba M 1. 4. 5. 6; Liufa V 2. || l. 16. VI] V M 5; X V 2. || l. 17. Witericus M 1. 6; Witerigus M 5; Guitericus V 2. || l. 18. X] VI V 2; III M 2. || l. 19. Gundenarus E 1. M 3; Gondemarus E 2. V 2. 35 l. 20. XIII] XV E 2; XIII M 1. 4; III M 2. || l. 21. Siseutus E 2; Sissebotus M 3; Sisebotos M 2. VIII] VII E 1; VI M 2; deest E 2. || l. 22. XI] VI M 1. 2. 4; VII V 2; V M 5; deest E 2. XVI] XIII V 2; XXI M 2; XI M 5. || l. 23 (col. 1). minor] ita legimus R 1; [si]ius (si evan.) ed. Mommsen. (col. 2). Recarodus E 1. V 2. M 3. 5; Recarendus M 2. ann. I, mens. III] ita E 2. V 2; ann. I et m. I 2; ann. III R 2. E 1. M 3. 5; an. IIII M 1; menses III M 4. 6. || l. 25. Liuuigildus] Liugildus E 2; 40 Tiuuigildus hic et infra V 2. VI] VII E 2. || l. 26. Liuaa reg. a. V] Liuba an I V 2.

1) *Textus A perperam tempora Agilani cum nomine Theudiscli coniunxit.* 2) *Lectio textus B regnum Athanagildi recte indicare videtur; cf. l. c. p. 419.* 3) *Dubium est, quid numerus XIII indicet; Th. Mommsen alibi emendavit in dies.* 4) *Textus A ad universi regni tempus, B ad solum tempus ante Leovigildum in regnum elevatum spectare videtur.* 45 5) *Lectio textus A praeferenda videtur; cf. l. c. p. 427 sqq.* 6) *Textus A errat in annis, accuratius autem menses et dies indicare videtur; legendum videtur: ann. VI, m. VIII, d. XXVI; cf. l. c. p. 427 sq.* 7) *Textus A regnum Gundemari ex alio termino computare videtur ac B; cf. l. c. p. 428.* 8) *Textus B veriore fortasse lectionem praebet; cf. l. c. p. 430.* 9) *Reccaredi II. vivente patre in regno recepti et post eius mortem paucos tantummodo dies* 50 *regnantis universum regnum textus A accuratius quam B indicare videtur.*

Textus A (ex codice R 1).

(34) Suinthila regnavit annos X.

(35) Sisenandus regnavit annos V¹.

(36) Chintila regnavit annos III, menses VII².

(37) Filius eius Tulga regnavit annos II, menses V³.

(Abhinc deficit textus A).

Textus B (ex codice R 2 ceterisque).

(34) Suuintila regnavit annos X.

(35) Sisenandus regnavit annos IIII, menses XI, dies XVI¹.

(36) Chintila regnavit annos III, 5 menses VIII, dies VIII².

(37) Tulga regnavit annos II, menses III³.

(38) Chindasvindus solus regnavit annos* VI, menses VIII, dies XX⁴. (39) Item cum filio suo Recesvinto rege regnavit annos IIII, menses VIII, dies XI^{**}. (40) Obiit pridie kalendas Octobris era DCLXLI⁵.

(41) Reccesvintus solus*** regnavit annos[†] XXIII, menses VII, dies XI⁶.

(42) Obiit kalendas Septembris die IIII. feria, hora III, era DCCX, anni incarnationis domini nostri Iesu Christi DCLXXII, anni cycli decemnovalis octavo, luna III⁷. 15

(43) Idem cum patre suo regnavit annos IIII, menses VIII, dies XI.

* M 5: ann. VI, m. VIII, d. III⁴; M 4: ann. VI, m. VIII.

** Pro reliquis, quae desunt, continuationem B addunt E 2. V 2.

*** solus deest M 1.

† M 5: ann. XVIII, m. XI.

20

L 2. Suinthila E 2. M 1. 5; Sinthila M 4; Guntila V 2. || L 3. Sisenandus M 4. annos IIII] ann. III V 2. M 1. 2. 4; anno M 5. || L 4. menses XI] menses VI V 2; m. II M 2; des. M 4. dies XVI] d. XXI V 2; des. M 2. 4. 5. || L 5. Chintila M 5; Thintila V 2; Sinthila M 4; Scintilla M 2. L 6. menses VIII] m. VIII M 1. 4. 5; des. M 2. dies VIII] d. VIII M 1; d. VII M 5; des. M 2. L 7. Tulga deest M 2. ann. I et m. III M 2. || L 8 (col. 1). V] ita aperte R 1. || L 10. Chindasvindus E 1; Chindesindus E 2; Cindasvindus M 1. 4. 5. solus reg.] regn. R 2; solus V 2. VI] VII E 2. V 2; V E 1. VIII] ita E 2. M 1; XIII R 2. E 1. M 3; VIII V 2. XX] XV (?) E 2. || L 11. Recesvinto corr. Recces. R 2; Reces . . . E 2; Recesvindo E 1; Reccesvindo M 3; Reccesvintus V 2, ubi rege reg. desunt; domno Recesvindo (Reccesvindo M 1) M. IIII] III M 1. 4. VIII] VIII R 2; VII M 5; III V 2. XI] IX (= XI) V 2; XII E 1; XIII M 3; X M 5. Obiit — DCLXLI des. V 2. 80 L 12. DCLXLI] DCLXI E 1. M 1. 3; sed in margine: DCLXXXI·DCXCI M 1. || L 13. Reccesvintus E 1. M 1. 3; Reccesvintus M 4; Reccesvindus M 5. XXIII] XIII Pith. VII] VI M 1. 4. || L 14. kal.] klds R 2; kt E 1. Sept.] Seprb R 2; Sept. E 1. hora] o R 2. || L 15. DCLXXII] ita R 2. M 1; DCCLXII E 1. M 3. decemnovalis] ita R 2; decemnovalis E 1; decemnovennalis M.

1) *Temporis definitio in textu B, ut est accuratior, praeferenda videtur.* 2) *Textus A 35 lectionem erroneam, B meliorem praebet; cf. l. c. p. 424.* 3) *Lectionem textus B meliorem esse existimo; cf. l. c. 433 sq.* 4) *Secundum textum, quem plerique codices praebent: a. VI, m. VIII, d. XX regni initium fuit d. 30. April. a. 642, secundum lectionem autem codicis M 5 sub asterisco positam potius d. 17. April., quo die etiam notitia quaedam a Th. Mommsen, Chron. min. II, p. 260 edita Chindasvindum regnum accepisse tradit: Cindasvindus accepit 40 regnum in die III (l. IV). feria, quae fuit XV. k. Maias in Pampilica. Fortasse d. 17. April. Pamploniae electus, d. 30. April. Toletu unctus est.* 5) *D. 30. Sept. a. 653.* 6) *Reccesvindus regnavit inde a d. 20. Ian. a. 649 usque ad d. 1. Sept. 672, quod efficit a. 23, m. 7, d. 11; neque vero 'solus' per hoc tempus regnavit. Ergo codex M 1 correctius omittit vocem 'solus'. Solus autem regnavit revera a. XVIII, m. XI, quod praebet codex M 5. Fortasse olim 45 utrumque temporis indicium hoc modo scriptum erat: Reccaredus regnavit a. XXIII, m. VI, d. XI, solus a. XVIII, m. XI. Cf. l. c. p. 431 sq.* 7) *Universa temporum indicia quadrant in d. 1. Sept. a. 672.*

(44) Suscepit autem dominus Wamba regni gubernacula eodem die, quo ille obiit, in supradictis kalendis Septembris, dilata unctionis sollempnitate usque in diem XIII. kalendas Octobris, luna XXI, era, qua supra¹. (45) Idem quoque gloriosus Wamba rex regnavit annos VIII, mense I. (46) Accepit quoque penitentiam predictus princeps die dominica exeunte, hora noctis prima, quod fuit pridie idus Octobris, luna XV, era DCCXVIII².

(47) Suscepit autem succedente die II. feria gloriosus dominus noster Ervigius regni sceptrum, quod fuit idus Octobris, luna XVI, era DCCXV[III]³, dilata unctionis sollempnitate usque in superveniente die dominico, quod fuit XII. kalendas Novembris, luna XXII, era, qua supra⁴.

CONTINUATIONES.

A. Codicis Soriensis (M 1).

(48) Item quoque gloriosus Ervigius rex regnavit annos VII, dies XXV.

(49) In quo die⁵, in ultima egritudine positus, elegit sui successorem in regno gloriosum nostrum domnum Egicanem et altera die, quod fuit XVII. kal. Dec.⁶, die sexta feria, sic idem domnus Ervigius accepit penitentiam et cunctos seniores absolvit, qualiter cum iam dicto principe glorioso domno Egicane ad sedem regni in Toletum accederent. (50) Unctus est autem dominus noster Egica in regno in ecclesia sanctorum Petri et Pauli pretoriensis sub die VIII. kal. Dec., die dominico, luna XIII, era DCCXXV⁷.

(51) Unctus est autem Vitiza in regno die, quod fuit XVII. kal. Dec., era DCCXXXVIII⁸.

B. Codicum E 2. V 2.

Wamba reg. ann. VIII, m. VI, d. XIII. Ervigius reg. ann. VII. Egiga cum filio suo Witizane reg. ann. XXIII. Achila reg. ann. III. Ardo reg. ann. VII. Et fuerunt reges Gotorum, qui regnaverunt, XL.

C. Codicis Legionensis (M 5).

Ervigius re. an. VII, ms. X. Egiga regnavit annos XV. Vitiza regnavit annos XII. Ruderigus re. ann. VII, ms. VI.

(Reliqua omittimus).

l. 1. dominus] ita R 2. E 1; domnus M 3; gloriosus domnus M. gubernacula R 2. || l. 2. Septembris E 1. diem] die E 1. M 3. XIII] ita M 1. 3 et fortasse E 1; XIII celt. || l. 3. kl̄s R 2. XXI R 2^a. E 1^b (ita sec. Mom.). M 1; XI R 2. E 1 (sec. Mom. R 2^b. E 1^a). M 3. qua] quo R 2. W. gl. rex M 3; rex om. M. || l. 5. hora] ora R 2. XV] ita codd.; rectius XIII. || l. 7. dominus] ita R 2. E 1; domnus M. || l. 8. DCCXVIII] ita Pith.; DCCVIII R 2. E 1. M 3. || l. 9. sollempnitate E 1. supervenientem die dominico E 1. XII] ita E 1^b. M; XIII R 2. M 3. quartodecimo E 1^a. || l. 10. qua] quo R 2. E 1. || l. 15. XVII. kal. Dec.] ita exemplar Soriensis in codice Matr. F 58; XVII kal. Sept. cetera exemplaria. || l. 24. Guamba V 2. m. VI des. V 2. XIII] X V 2. Egica V 2. || l. 25. Witizane] Guitica V 2. reg. hic et infra des. V 2. III] XX V 2. || l. 26. et — XL des. V 2.

1) Indicia temporum, inter se concordantia, in d. 19. Sept. a. 672 conveniunt, quae dies erat dominica. 2) Conveniunt indicia temporum in d. 14. Oct. a. 680, praeter lunam, quae esse debuit XIV. Cf. quae exposuit M. Tangl, 'N. Arch.' XXVII, p. 437, n. 1. 3) D. 15. Oct. a. 680. Luna debuit esse XV; cf. n. 2. 4) D. 21. Oct. a. 680. Luna debuit esse XXI; cf. n. 2. 5) D. 14. Nov. a. 687; cf. n. 6. 6) 15. Nov. a. 687; quod tempus convenit cum eis, quae refert § 48. 7) D. 24. Nov. a. 687. 8) D. 24. Nov. a. 700.

ADDITAMENTUM.

CAPITA INFERIORI AEVO IN SINGULIS CODICIBUS ADSCRIPTA.

1. *Caput insertum in L. Vis. II, 1, 25.*

Si¹ de facultatibus vel rebus maximis iudicetur.

Quod si placitum est de grandes causas, iudex ante ambas partes de illos 5
homines, qui habent ipso placito, scribat II iudicia de simili compositione et sub-
scriptione et donet unum ad unam partem de illis et alterum ad alteram partem de
illis, qui habent placitum inter se. Ac si non est placitum de grandes causas, ille
homo, qui accepit vel recuperavit sive deliberavit sibi suum directum, habebit secum
scriptum seu creditionem, quomodo iudicatum est, et per ipsum iudicium suum 10
directum eripuit. Et ille, qui victus est per iudicium, habebit similem translatum de
ipsis conditionibus, habebit firmatum ab illius testibus, qui firmaverint se in ipsis
conditionibus supradictis. Et si hoc ille unus alter se querebat, se recognoverit de
praedicta causa iuris querelantis esse, et testes non fuerint dati, tamen non contencio
iam amplius surgat, scriptum debet esse et firmatum manu iudicis. Et si hoc fuerit 15
unus homo, habeat testes, et dum stat iudex, ut recipiat illarum testimonium, alter
homo, apud quem habet contentionem, subtrahit se de iudicio propterea, ut testimonium
non recipiat, de illis testibus liceat iudici accipere illorum testimonium, consignare
illam rem unum placitum comotum et in potestate illius, qui illos testes adduxerit.

2. *Capita inserta in L. Vis. XII, 2 in fine.*

20

A.

Titulus de conviciis et verbis odiose dictis.

I. Si² quis violentus homo contra hominem aliquis ad aliquem dixerit macrosum
capite vel cervice, et ille non habuerit, cui dixerit, criminator extensus ante
iudicem L flagella suscipiat.

25

II. Si quis genebrosum vel cotrosum dixerit, et ille non habuerit, cui dixerit,
dictor criminis extensus ante iudicem CL flagella suscipiat.

1. *Cod. V 4 praebet in II, 1, 25 inter movetur et Si vero supra p. 72, l. 5. 6. — l. 4. iudicetur]*
ut dicitur V 4. || l. 5. Quod] qui V 4. grandes] gndes V 4. ambas V 4. || l. 8. grandes] gndes V 4.
l. 10. creditionem] fortasse condiciones corrigendum. || l. 14. tamen] tñ V 4.

30

2. *A. B. Codd. V 9. 15 (= Mad. p. 147). 17. 18. 19. — l. 22. Titulus de conviciis — I. des.*
V 9. || l. 23. I. Mad. ante rubricam posuit. marcosum V 15. || l. 24. cervice] vertice V 19. || l. 26.
gotrosom V 15.

1) *Hoc caput praebet paraphrasim satis barbaricam et haud plane intelligibilem ipsius legis*
II, 1, 25. 2) Convicia, quae c. 1—3 referunt, interpretari non ausus sum. Verba obscura 35
ad corporis defectus spectare videntur.

III. Si quis uigiosum dixerit, id est tauposum vel disturpatum, et ille non habuerit, dictator criminis extensus ante iudicem XXX flagella suscipiat.

III. Si quis circumcisum dixerit vel disturpatum, et ille non habuerit, dictator criminis extensus publice CL flagella suscipiat.

5 V. Qui ponderosum dixerit, et ille non habuerit, dictator criminis extensus publice CL flagella suscipiat.

VI. Qui Sarracinator dixerit et non probaverit, dictator criminis extensus ante iudicem CL flagella suscipiat.

B.

10 De¹ his, qui se in gladiis impulerint alienis.

Si quis lanceam vel quodlibet gladium in manu sua tenens, dum non sperans, et aliquis in eodem gladio inciderit sine voluntate eius, qui gladium in manu sua tenuit, dum sacramento se expiaverit, non inde conscium fuisse, vulneratus suae imputet culpe. Quid enim culpe eius poterit extimari, qui nesciens hoc factum
15 gladium in manu sua tenuit?

C.

De² contumelio ingenuorum.

Si quis aliquem hominem ingenuum pedibus traxerit sine culpa aut subgutturaverit aut capillos capitis abstraxerit, si nullus livor apparuerit, pro singulis obiectionibus,
20 que superius continentur, coactus a iudice quinque solidos reddat, cui iniuriam fecerit. Et si non habuerit, unde componat, districtus a iudice quinquaginta flagella suscipiat.

D.

Qualiter³ examinatio debeat fieri.

Hic ordo servabitur. In libro XII, titulo tertio, sententia octava decima:

25 De mensura et ordine examinationum kaldarie.

Tres uncias semis atque pueritia innocens, tota manu sana et totum corpus absque macula. Lapidem tres manu dextra in caldaria mittat et postea eiciat. Et si formidulosus lapidem non eiecerit aut bis aut tertio pro uno negotio manum miserit, aut supra mensuram caluerit aqua, omnino examinatio invalida erit. Et qui pro-
30 sumperit mensura pondere taxatum, negotium reparaverit valituram inter omnia ac censura plenum robur obtineat. Haec est in quinquagesimo canone de coercitione principum et episcoporum auctorica regula. Mancipium, dum quindecim annos habuerit, mittat manum in caldaria, usque in XVII. annum ipsa est pueritia.

l. 1. vigosum V 15; viugosum V 18. tauposum] taopasum V 15. || l. 3. circumcisus V 9.
85 l. 7. Sarracinator] ita V 9. 19; Sarracinatum V 17. 18; Sarracinatorem V 15. dixerit] ita V 17. 18; deest cett. || l. 10. in deest V 19. alienis impulerint V 15. || l. 11. quemlibet V 19. || l. 13. inde] in se V 9. || l. 14. extimari] ita V 9; estimari cett. factum deest V 19. || l. 15. in deest V 19.

2. C. Codd. V 9. 15 (= Mad. p. 147). 17. 19. — l. 17. contumeliis V 19. || l. 18. subguttura-
40 verit] ita V 9; subcuraverit V 19; subgitaverit cett. || l. 19. abstraxerit] adtraxerit V 19. pro s. ob.] per singulas obiectiones V 19.

2. D. E. Codd. V 9. 15 (= Mad. p. 147). — l. 23. Qualiter — kaldarie des. V 9. || l. 24. octava decima] XXVIII fortasse corrigendum. || l. 25. examinationem kalde V 15. || l. 27. manum dextram V 9. postea] petram V 9. prosumperit] ita V 9; presserit V 15. || l. 33. caldaria] calda codd. in XVII° anno ipsa V 9.

45 1) Cf. VI, 5, 2 sq.

2) Hoc caput supplemento est titulo VI, 4; cf. VI, 4, 7.

3) Cf. VI, 1, 3.

E.

II. De pondere et mensura.

Auri libra I: LXXII solidos auri. Uncia una: VI solidos. Statera auri I: III solidos. Dragma I: XII argenteos. Tremisse I: quinque argenteos. Seliqua I: argencium et tertia pars argencii. Baldres¹ faciunt argencotabili. 5

l. 2. De mensura et pondere V 9. || *l.* 3. libra I] id est *add.* V 15, et *similiter infra.*
l. 4. Tremisse I] Bremisse I V 9; id sunt *add.* V 15. Seliqua V 15. || *l.* 5. argencii] de argenzo V 15. argencotabili] *ita* V 9; argenzotabili V 15; argencontabili *Mad.*

1) *Haec verba non intelligimus.*

SUPPLEMENTA.

1. SUPPLEMENTA EX LEGE ROMANA EXCEPTA.

I. PRAESCRIPTIO, COMMONITORIUM, SUBSCRIPTIO.

Recensuit

THEODORUS MOMMSEN.

(*Ex prolegomenis editionis Theodosiani, quam Th. Mommsen mox publicabit.*)

1. PRAESCRIPTIO.

In hoc corpore continentur leges sive species iuris de Theodosiano vel de
10 diversis libris electae vel, sicut praeceptum est, explanatae anno XXII. regnante
domno Alarico rege¹ ordinante viro illustre Goiarico comite.

2. COMMONITORIUM ALARICI REGIS.

Exemplar auctoritatis.

Commonitorium Timotheo v. spectabili comiti.

15 Utilitates populi nostri propitia divinitate tractantes hoc quoque, quod in legibus

*Indicatio signorum, quibus codices in editione Theodori Mommsen notantur: N = Paris. 4404; S = Paris. 4405; 11 = Paris. 4406, f. 57—59; hi tres Breviarii pleni. — 24 = Montispeussul. 136; 27 = Paris. 4408; 29 = Paris. 4410; 37 = Ambros. C 276 inf.; 38 = Lugd. Voss. Q 47; 39 = Varsov. Keller.; 43 = Berol. g. 150; 44 = Paris. 9652; hi omnes Breviarii decurtati. — 64 = Berol. Phill. 1735, Epitome
20 Monachi. — A¹ = Paris. 4409, Epitome Aegidiana. — Ex apparatu pleno lectiones selectas datus.*

1. Praescriptionem praebent ante Commonitorium codd. N. S. 64. Cuiacii ed., post Comm. codd. 27. 39. 43. 44. — l. 9. species] mores species 27. teodosiano S. vel de] de 27. 39. 43. 44; et Cui. l. 10. electae] edictae 27. 44. vel] et Cui. explanatae] exemplatae 64; explanari 27. 39. 43. 44. XXII] XXI 27. 39. 43. 44; *eran.* 64. regnante d. Al. rege] S; viciissimi regis alarici 64; regnante alarici regi 27 (regi *om.* 27^a); regnante alarici S. 43; regni alarici 39. 44. ¶ l. 11. viro illustre] viro illustri Cui.; vir illustre 27. 39. 43. 44; *eran.* 64. Goiarico] S; gotharico 27. 39. 43. 44; *eran.* 64.

2. Commonitorium. Adhibiti sunt codd. N. S. 11. 24. 27. 29. 37. 38. 39. 43. 44. 64. A¹. — l. 13. Ex. auct.] S. 64. Cui.; auctoritas (auctori 27) alarici regis (rege N) N. 11. 27. 29. A¹. ¶ l. 14. Commonitorium Timotheo v. spectabili comiti] S. Cui.; cum (*sequentia eran.*) 64; commonitorium ad Nepotianum . . . amen *fortasse exhibet* 24; *om. reliqui. sed in fine:* explicit commonitorium 38. ¶ l. 15. utilitatis 11. 24. 27. 29. 37. 43; utilitatis N; utilitas 38; utilitate 64. tractantis 11. 29. 38. legibus] iure N. 11. 29. 37. 38. 64.

1) A. p. Chr. 506.

videbatur iniquum meliore deliberatione corrigimus, ut omnis legum Romanarum et antiqui iuris obscuritas adhibitis sacerdotibus ac nobilibus viris in lucem intellegentiae melioris deducta resplendeat ac nihil habeatur ambiguum, unde se diuturna aut diversa iurgantium impugnet obiectio. Quibus omnibus enucleatis atque in unum librum prudentium electione collectis haec quae excerpta sunt vel clariori interpretatione composita venerabilium episcoporum vel electorum provincialium nostrorum roboravit adsensus. Et ideo secundum subscriptum librum, qui in thesauris nostris habetur oblati, librum tibi pro discingendis negotiis nostra iussit clementia destinari, ut iuxta eius seriem universa causarum sopiatur intentio nec aliud cuicumque aut de legibus aut de iure liceat in disceptatione proponere nisi quod directi libri et subscripti viri spectabilis Aniani manu, sicut iussimus, ordo complectitur. Providere ergo te convenit, ut in foro tuo nulla alia lex neque iuris formula proferri vel recipi praesumatur. Quod si factum fortasse constiterit, aut ad periculum capitis tui aut ad dispendium tuarum pertinere noveris facultatum. Hanc vero praeceptionem directis libris iussimus adhaerere, ut universos ordinationis nostrae et disciplina teneat et poena constringat.

Recognovimus.

Dat. III. non. Feb. anno XXII. Alarici regis¹ Tolosae².

3. SUBSCRIPTIO.

A.

Anianus vir spectabilis ex praeceptione gloriosi Alarici regis hunc codicem de Theodosiani legibus atque species

B.

Anianus vir spectabilis ex praeceptione domni nostri gloriosissimi regis Alarici ordinante viro magnifico et inl.

20

L. 1. videbatur] habebatur 11. 64; habebantur N; habeatur 29. 37. 38. iniquum] esse iniquum 24. meliore] meliori S. 27. 43. 44. A 1; meliora 24. corrigimus] corrigimus S. 11. 24. 27. 37. 43; corrigimur 29. 38. 64. omnis] S. 24; omnes N. 11. 27. alii. Romanarum] romanorum 24. 27. 29. 38. 44. A 1. || L. 2. adhibitis] adhibitis 11. 29. ac] hac S. 24. A 1. || L. 3. nihil habeatur] nuper habebatur 11. 29. 37. 38. 64. || L. 4. enucleatis] inobligatis (inobligatis 37) 11. 29. 37. 38; involutis N. || L. 5. excerpta] excerta 27. 43; excepta 24. 44. 64. A 1; scripta 11. 29. 37. 38. clariore 11. 24. 29. 37. 38; clariorem 64. interpretationem 64. || L. 7. secundum om. 27. 43. 44. A 1. subscriptum] scriptum N. librum om. 38. thesauris] tabulis *Til. Cui. (text.)*. nostris] nostros N; om. 27. 43. 44. A 1. *Til. Cui. (text.)*. || L. 8. oblati] N. S. 11. 24. 27. 38. 43. 44. A 1; ablatos (?) 37; oblatum *Cui. (marg.)*; collectus *Til. Cui. (text.)*. librum] librus 24; om. 27. 43. 44^b. *Til. Cui.* discingendis] N; distinguendis S. 24; distringendis 27. 43. 44; discutiendis (-tis 38) 11. 29. 37. 38. 64. || L. 9. sopiatur] supiatur 11^a; subiatur 24. aliud] alium 11. 29. 38. cuiuseumque 24. aut de legibus] aut legibus N. 37; audient legibus 38. || L. 11. spectabilis] expectabilis 11. 29. 38. A 1; illustris 24. Anniani 11. 27. 43. 44^a. complectetur N. || L. 12. proferre 24. 29. 38. vel] vel aut 11^a. 29. 38. 64. || L. 13. Quod factum si S. fortasse] forte 11. 29. aut ad] tam ad N. || L. 14. pertinere] S. 24 soli; om. cett. praeceptione 27. 38. 43. directis libris] directi libri secuti 24. || L. 15. adhereri 11. 29. 38. 64. universus N. 24. 64; universi 11. 29. ordinationes 24. || L. 17. Recognovimus] S. solus et inde *Cui. Reliqua habent soli N. S.* 11. 29. 38. || L. 18. Dat.] S; dat. sub die *reliqui et Cui.* III] III N. Alarici regis Tolosae] S. *Cui.*; regnante Alarici regis (Alaricis 38) Tolosa (Tolose 11) 11. 29. 38; Tholosa regnante Alarico rege N.

3 A. *Subscriptio. Habent libri Epitomae Aegidianae post Commonitorium* 1. *Paris.* 4409, f. 144; 2. *Paris.* 4416; 3. *Paris.* 4417; 4. *Paris.* 4626; 5. *Paris.* 4633; 6. *Paris. nouv. acqu.* 204. — L. 21. An. v. sp. om. 1. spectabilis] expectabilis 2. perceptione 2; ceptione 4. || L. 22. gloriosi om. 2. L. 23. Theodosianis 2. spetie 1; sententiis 2.

3 B. *Subscriptio. Exstat* 1. in *codice Epitomae Monachi Berolin. Phillipp.* 1735; item in *codicibus Breviarii*: 2. *Paris.* 4409, f. 120; 3. *Vatic. reg.* 1050; 4. *Vatic. Ottobon.* 2225. — L. 21. Annianum *coll.* expectabilis 1; scolasticus 2. 4. || L. 23. vero magnifico 1. et om. 1.

1) *D.* 2. *Febr. a.* 506. 2) 'Toulouse'.

A.

iuris vel diversis libris electum Aduris¹
anno XXII. eo regnante² edidi atque
subscripsi.

5

B.

Goiarico com. hunc codicem legum iuris
secundum authenticum subscriptum vel
in thesauris editum subscripsi et edidi
sub die III. non. Febr. anno XXII.
domno nostro Alarici regis³.

II. LEX THEUDI REGIS DE LITIUM EXPENSIS ET
COMMODIS IUDICUM ET EXECUTORUM
INSERTA CODICI THEODOSIANO LIB. IV. TIT. XVI.

(*Ex codice capituli Legionensis rescripto*).

10

- (p. 36) Flavius⁴ Theudis rex [uni]versis rectori-
bus et [iudicib]us
Cognovimus⁵ provinciales adque universos populos
nos[ros]. litium sumptibus vel expen-
15 (5) sis. contritos qui se vim
talibus in sponte sua non feratur in preceps.
Cog andi principib[us] . . . ferum faciat
largitor tamen possessionis malum
nostri et pro ea re temporib[us]
20 (10) quatinus potest . . . possessor dispendiorum male
comprehensus mus periturus obeubat,
idecirco servari sanctione censimus, ut in causis, quibus
leges s dare constituerunt,
dum apud vos p ad finem
25 (15) discussionis cum ev[e]ctio-
ne . . . in discussionibus prolixitate sicut per-
son vel quantum
testibus qualitatem adque
in eorum sumptus vel in evectioes expenderit,
30 (20) examussim inquirete,
(p. 37) et ut rationabiliter reddi perpenderitis, veridica
extimatione decernite: quoniam iustum est, non pro
espontis arbitrio, sed iusta ratiocinantis examine
normam sumptuum extimari. Si qua sane preter
35 (25) ea, que sursum dicta sunt, pro expediendis talibus nego-

l. 2. Aduris 4. || l. 3. eo] ego 5.

l. 2. Gaiarico 1. hunc om. 1. legum iuris
1. 4; legum 2. || l. 3. scriptum 4. || l. 4. editum
1. 2; traditum 4. edidi] dedi 4. || l. 5. III]
III 4. || l. 6. Alarici regis] 1; Alarico rege 4.

40

l. 11. rex] sequuntur fortasse PR in e. || l. 12. iudicibus] iud(?) . . . us c. || l. 14. litium] litigium c.
l. 15. qui se in Mat.; quis [enim] Violet. || l. 21. super pagina rubrica: THEVDI REGIS c. || l. 25. evic-
tione Mat. || l. 30. examussim inquirete] haec sola in fine lineae scripta sunt, reliqua linea vacua relicta c.
l. 35. ea que] eaq c.

1) Aturensium civitas, 'Aire, dép. Landes'. 2) V. p. 466, n. 1. 3) D. 3. Febr. a. 506.
4) Cf. prooemium editionis Matritensis p. XVIII sqq. et commentationem meam: 'Das Process-
kostengesetz des Königs Theudis, N. Arch.' XXIII, p. 77 sqq. 5) Cf. L. Vis. II, 1, 26
(Recc. 24): Cognovimus etc.

- tiis fuerant data suffragia, propositae hactionis modum in nulla ratione transcendant. Tunc enim redempta non creditur fuisse iustitia, quandoque minora sunt comoda quam petita facultas. Quod si intra modum dicta causa extimata non fuerit, saltem ad coequationem petitae venia[nt] facultatis. Statuentes, ne quis vestrum super modum causae damna presumant extendere commodorum. Quod si factum fuerit, rerum componendum est satisfactione vestrarum, illis huius profutura, quibus inposita fuerint maiora dispendia. Simili huiusmodi etiam compulsores vel executores decreto prestringimus, ut non pro sua comoda exigant voluntate, sed ab eis, quos propria evectioe compulerint, subvectum tantum super eum accipiant caballorum. Nec illi prius con[m]o[d]a compulsionis [exig]ant, quam suas in iudicio litigantes exerent actiones. Comoda quoque iuxta huius consulti seriem accepturi, id est, ut in milibus quinquaginta accipiant per caballo uno solido uno; ea videlicet ratione, ut in minoribus causis duo tantum, in maioribus vero quatuor caballi sufficiant, eum caballos ultra hunc numerum ducere voluerit, absque ullo deductorum damno suo tantum reputabit ornatu. De ea vero, que exigerit, decimum num[m] pro suo consequatur exercitio; hac conditione [ad]dita, ut, si commodatas exigerit pecunias, suprascriptum commodi modum, exactores a reddente, poena[m] recipiente recipiant; quia eum, qui comodata reposcit, iniustum est commodis pregravari. De iudicatis rebus id observare iubemus, ut presumptor quantum instituti commodi pro rebus tantum prestiti . . . , is vero . . . acceptas satisfactione persolvat. Si quis vero [executorum] premissa summa superius comprehensa amplius in commodis suis accipere voluerit, amisso le-

*) *Textum mutilum esse suspicor. Supplenda videntur secundum Legem Romanam Burg. 30, 2 haec fere: ab his, quos conveniunt non amplius quam solidus in sportula requiratur et, vel similia.*

l. 2. transcendant] *ita vel transcendat e.* || l. 4. Quod] *quo e.* || l. 5. dicta causa] *dicta causa: e.* || l. 6. veniant] *veniam potius existere videtur e.* || l. 8. presumant] *sic e.* || l. 15. eum] *ita ed. Mat.; de 40 um dubitat Violet.* || l. 16. comoda] *ita conieci; censere decet Mat.; con(m?).d. Violet. exigant quam] antequam Mat.; . . . ant quam Violet.* || l. 22. eum] *de m dubitat Violet; ut si Mat. caballos] qss. RU. alios plus e. dubitans Violet; quis plures e. Mat.* || l. 25. nummum] *ita emendari; numquam Mat.; num . . . ? Violet.* || l. 28. poenam] *de m dubitat Violet.* || l. 31. super pagina rubrica: THEVDI REGIS e. || l. 32. prestiti . . . , is] *prestiti inuisis Mat.; prestiti inuisis Violet.* || l. 34. exe- 45 cutorum] *ita emendari; accusatorum Mat.; de lectione dubitat Violet.*

1) Cf. Cassiodori Var. LX, 14: ad iudicium deducendi.

- gitimo benefacto, de id, quod super accepit, presump-
toris satisfactione multetur. Vestrum [aut]em
quisquis si favore lenitus aut redemptione pro-
clivis eorum neglexerit damna et rapinam, quin-
5 (65) que se noverit librarum auri multandum fisci con-
pendiis profuturas. Hanc denique constitutionem
vobis direximus sigilli nostri adiectione firmatam,
discernentes, ut saluberrima[e] ordinationis mode-
rationem per universos populos hac locorum iudi-
10 (70) ces aedictis propositis manifestare curetis, qua-
tenus expectata elementiae nostre regnatione fugatum
m[ole]stie pavorem cognosca[n]t. Hanc quoque constitu-
tionem in Theodosiani corporis libro quarto sub titu-
lo XVI. adiectam iubemus, ut omnibus scire liceat, que
15 (75) pro omnium salute decreta sunt. Si quis vero post
aedictorum publicationem aput discussionem am-
plitudinis nostre circa hanc auctoritatem
offerre presumpserit, iubemus, ut iuxta formam legis*
conpendiis coactus exsolvat.
- 20 (80) Dat. sub die VIII. kalendas Decembrias anno XV. regni domni
nostri gloriosissimi Theudi regis¹ Toleto. Recognovimus.

*) *Quaedam omissa videntur; fortasse: auri quinque libras fisci profuturas.*

2. COLLECTIONIS IURIS ROMANO-VISIGOTHICI CAPITA VII—XX.

25

(FRAGMENTA GAUDENZIANA)².

VII. De³ filiis ante patrem morituris. Si cuicumque moriatur filius eius, ante-
quam ille moriatur, et relinquant ei filii nepotes; ita ut unus relinquat unum filium,
et alius relinquat plurimos; et moriatur postmodum avus illorum intestatus: ille unus
30 talem portionem accipiat ex hereditatem avi sui, qualem et alii plurimi, qui de fratre
illius nati sunt. Et si fuerint filii tres vel quattuor, et moriantur duo ex illis, et
reliquerit unus unum filium, et alius frater plurimos, et moriatur post casus tertius

*l. 1. benefacto] sic pro beneficio e. || l. 2. autem] ita fortasse e., certe non legem, quod habet Mat.
l. 3. lenitus] sic e. || l. 7. sigillis nostris e. || l. 11. nostre] NSE hic et infra e. regnatione] ita
35 Violet; regie Mat. || l. 12. molestie] ita coniecit Werminghoff; mistie Mat. || l. 18. formam] incertum e.
l. 19. exsolvat] ea solvat e.; in fine lineae CIS L legit Violet.*

*Cod. Holkham. 210. — l. 27. morituris] ita e.; mortuis Gaud. || l. 30. avi] avii e. || l. 32. moriatur]
rad. corr. ex moriantur e.*

1) *D. 24. Nov. a. 546.* 2) *De his capitibus interpretandis cf. quae in commentatione:
40 'Eine neuentdeckte westgothische Rechtsquelle' in 'N. Arch.' XII, p. 389 sqq. exposui, quibus
plerisque assensus est Arthur Benno Schmidt in 'Z. d. Savigny-Stiftung' IX, 'Germ. Abth.'
p. 223 sqq.* 3) *Hoc caput supplemento esse videtur Antiquae L. Vis. IV, 2, 8; cf. IV, 2, 18.*

frater sine filiis, omnes nepotes illius equaliter portionem dividant; hoc est toti. Ita et si due sorores relinquunt filios, una plurimos, et alia paucos, et tertia soror moriatur sine filiis, equaliter partiantur filii earum hereditatem, sicut in edictum scriptum est¹.

VIII. De naturalibus, qui de ancilla nascuntur, ita et si de ingenua absconse nati fuerint. Et si non abeat filios de legitima uxore, potest fieri mater eorum, que concuba fuit, uxor; cum conscientia tamen regis². Et postea illa mater filiorum in matrimonio, et filii eius sint liberi; et potestatem habeat si voluerit pater derelinquere illis hereditatem suam. Si autem intestatus obierit, sint illi heredes filii.

VIII. Si³ quis non habuerit filios legitimos de legitima uxore natos, et habuerit naturales, quartam partem hereditatis sue habeat licentiam relinquere naturalibus, si voluerit, dum sanus est, per donationis cartulam, aut moriens per testamentum. Ita tamen, si ancilla sit illa concuba ipsius, cum filiis suis ante testes legitimos ingenua dimittatur; ad iunctos filios et matrem illorum det hereditatis sue quartam portionem; nam amplius quarte portionis naturalibus dare non potest. Quod si filios de legitima uxore habuerit, nullatenus ei relinquere liceat naturalibus filiis, nisi duodecimam partem; undecim relique partes ad legitimos remaneant filios. Si vero pater moriens non reliquerit aliquid naturalibus filiis, ingenui sint sibi contenti; et non eos revocet ad servitium legitimi filii.

X. Si⁴ quis iudex voluntate sua iudicaverit, et edictum transgressus fuerit propter pecuniam et aliquem preiudicaverit, quadruplum, quantum acceperit, inferat fisco; et amplius iudex non sit. Quod si causam ipsam non preiudicaverit voluntarie, satis reducatur secundum edicti seriem⁵.

XI. Si⁶ quis iudex miserit nuntium ad aliquem veniendi ad iudicium, et ad quem miserit venire contempserit semel et bis, et si tertio ad iudicis iussum non venerit ad iudicium, perdat causam et restituat debitori suo, quod ei debere constiterit. Et si forte presens non fuerit, quando iudicis preceptio ad domum ipsius venerit, aut infirmitas illum tardaverit, aut forsitan in causa regis fuerit occupatus, si de his tribus una occupatio fuerit super eum, non molestetur. Et si postmodum venerit, restituat debitum suum secundum regis edictum.

XII. Qui⁷ ad iudicium iudicatum non reddiderit debitum et contempserit in duobus mensibus, interpellet creditor regem aut iudicem, qui transmittat sagionem cum ipso, et tollat sagio ille de substantia eius, quod ipsum debitum possit valere, quantum creditori suo restituere iussus fuerat, et reddat creditori. Et habeat creditor

L. 1. equaliter c. || L. 2. si eadem man: superser. c. duç c. || L. 3. equaliter c. || L. 5. quç c. L. 10. suç c. || L. 11. chartulam c. || L. 13. suç c. || L. 21. voluntariç c. || L. 25. debitori] intellige: 35 creditori. || L. 26. presens c.

1) Haec verba ad ipsam legem IV, 2, 8 relegare videntur. 2) Cf. Iustiniani Nov. 74, pr. 1, 2; 89, 1—3; Cassiodori Var. VII, 40. A. Gaudenzi, 'Un antica compilazione' p. 159 sq. 3) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IV, 6, 1 cum Interpretatione, ad quam hoc caput scriptum est, ut opinor. 4) Iudici per commodum iniuste iudicanti aliter atque in lege antiqua II, 1, 21 poena quadrupli statuitur; cf. Ed. Theoderici c. 2: Iudex, si pecuniam . . . acceperit . . ., in quadruplum, quod venalitatis studio accepit, exsolvat . . . De eo, qui tantummodo per ignorantiam vel negligentiam iniuste iudicat, ad ipsam legem Visigothicam remittitur. 5) II, 1, 21. 6) Hoc caput fortasse supplemento erat legi antiquae, cui Chindasvindus suam II, 1, 19 substituit. Id, quod hic constituitur, ut contumax ter frustra conventus per sententiam causam perdat, convenit cum Romanis legibus, neque vero cum Visigothicis; si tamen ex Chindasvindi lege de antiquiori deperdita coniecturam facere licet. 7) Cf. Ed. Theoder. c. 131.

ille pecuniam apud se, usque dum reddatur ei debitum suum, quod ei lex reddi precepit.

XIII. Si quis causam habet cum alio homine, sicut superius scriptum est, ad regem proclamet aut ad iudicem, quem rex constituit. Quod¹ si prius, quam inter-
5 pellet, pigneraverit et tulerit ei unum caballum, componat solidos tres. Quod si bobem iugalem tulerit, det solidos duos ad hominem illum, cui caballum sibe bus fuerit; et quod pigneravit restituat. Si autem mancipium pigneraverit, cum tres solidis eum restituat domino suo.

XIII. Si² quis donaverit aliquid alio homini peculium suum, aut aurum sive
10 argentum, aes aut ornamentum, mancipia aut de peculio aliquid, non requirat postea quod donavit, neque vicissitudinem requirat; nisi quod et ille sua voluntate retribuere voluerit. Habeat tamen testes duo aut tres ingenuos, testantes, quod illum non in-
promutuaverit, sed donaverit. Si autem donator ille mortuus fuerit, heredes illius non repetat quod donatum est. Et si non habuerit testes ingenuos, qui ibidem pre-
15 sentes fuerunt in ipsa donatione, restituat ei, quod ille promutuavit.

XV. Si quis domum aut villam alio donaverit, hoc, quod donavit, per donationis cartulam firmet; ita ut in ea donatione ipse donator propria manu subscribat, et ipsa donatio non minus tribus testibus roboretur. Si autem ipse donator et testes litteras nesciunt, unusquisque signum propria manu faciat. Et donatio ipsa ante curiales
20 deferatur. Quod si in civitate eadem curiales non possunt inveniri, ad aliam civitatem, ubi inveniantur, deferatur.

XVI. Si³ quis mutuaverit tributario sive servo alieno sine iussu aut conscientia domini sui, nihil a domino serbi exigat, neque a domo, in qua habitabit ille serbus; nisi de rebus servi, qui mutuum accepit. Ita tamen, si tributum suum non habeat
25 serbus ille completum, ante dominum suum restituat tributa de labore suo; et tunc si aliquid remanserit de peculio ipsius, interpellet ille, qui illi inpromutuavit; et serbum non tangat, sed sit domini sui.

XVII. Si⁴ quis ingenuum hominem captivum aut in fame oppressum emerit super quinque solidos numerum, reddatur illi sex; si decem emptus fuerit, reddat
30 duodecim; quod si plures eum solidos emerit, his similia restituatur; et redeat ad libertatem.

XVIII. Si quis ingenuus absconsc peculium ad custodiendum acceperit et hoc se postea accepisse ipse negaverit, conprobetur ei, et reddat duplum. Si⁵ autem

L. 5. componat c. || L. 9. donaverit] *ead. man. corr. ex donaverit c.* || L. 10. aes] *qs c.* aut
35 de] *post aut spatium unius versus vacuum.* || L. 11. et om. *Gaud.* || L. 12. duos *rad. corr. duo c.*
L. 13. heredes — repetat] *aut heres, aut repetant emendandum.* || L. 17. chartulam c. || L. 19. faciat.
Et] *post faciat minorem habet interpunctionem c.* || L. 22. aut] *ita c.* || L. 23. habitabit] *i altera in loco*
raso c. || L. 25. cōpletum c. dominum suum] *intellige: domino suo.* || L. 29. super quinque solidos]
si per q. solidorum *emendaverim.* || L. 30. solidos] *sol c.* || L. 33. cōprobetur c.

40 1) *Haec sententiae supplemento fuisse videntur legi antiquae de privatorum pignerandi*
licentia constituenti, cui Reccessvindus legem suam V, 6, 1 substituit. 2) *Capita 14. 15, haud*
dubie secundum Ed. Theoder. c. 51. 52. concepta, supplementa afferunt titulo De donationibus,
quem antiquior legum Visigothorum codex continuit (cf. Cod. Eur. c. 305—319), Reccessvindus
autem dissolvit, capita eius inter diversos libri V. titulos distribuens (cf. L. Vis. V, 1, 3; 2, 1—
45 *7; 3, 1—4; 4, 20).* 3) *Supplemento est hoc caput legi V, 5, 6.* 4) *Caput supplet*
leges V, 4, 10—12; ex parte scriptum videtur ad exemplum Interpretationis ad Nov. Val. III. 32
(L. Rom. 11); cf. ib.: emtor si quinque solidis emit, sex recipiat, si decem, duodecim solidos
similiter. 5) *Supplet haec sententia antiquas leges V, 5, 1. 3. 5.*

commendatum sibi ad custodiendum peculium per sua negligentia perdidit quolibet furto, restituat quod accepit. Quod si suam et alienam perdidit causam, nihil dare cogatur.

XVIII. Si¹ quis serbum fugacem venientem ad se susceperit, sive tributarium sive serbum, et ipse se dixerit liberum esse, adducat eum ante priorem civitatis aut ante tres vel quattuor, ante quorum presentiam se ingenuum dicat; et postmodum si eum dominus suus invenerit et probaverit, quod serbus ipsius fuerit, et si fuerit inventus, is, qui eum ante testes suscepit, ipsum tantum solum reddat domino suo.

XX. Si² cuiuslibet tributarius duxerit tributariam alienam uxorem et procreaverit filios ex ea, medietatem de filiis tollat pater, et alia medietatem uxor. Et si cuiuslibet ancilla tulerit serbum alienum, omnes filii matrem sequantur, et dominus eius mulieris habeat omnes.

3. SUPPLEMENTA EX CONCILIORUM ACTIS EXCEPTA.³

A. TOMI ET EDICTA REGUM SELECTA.

CONCILIIUM TOLETANUM VIII.

(a. 653, Dec.).

TOMUS RECESSVINDI REGIS CONCILIO OBLATUS.

In nomine Domini. Flavius Reccesvinthus rex reverentissimis patribus in hac sancta synodo residentibus.

Sancti spiritus admirabili dono regulam fidei meae solidam tenens et instructam agnoscens atque in honorem eius diadema gloriae cum cordis humilitate prosternens, illo lactus auditu, quod omnes reges terrae serviunt et obediunt Deo, en, reverendi patres, excelsiori mihi venerationis honore sublimes, coram vobis advenio, in gratiam mansuetudinis meae vestrae beatitudinis testimonium convocans et ad testimonium visionis vestrae memet coram omnipotentis Dei nutibus tremendis acclinans, referens illi corde lacto gratias opulentas, quod vos elementia voluntatis ipsius ex nostrae celsitudinis iussu ad huius sanctae congregationis votivum dignatus est deducere coetum, confidens tam mihi quam vobis et in praesentium serie temporum et in futurorum longitudine saeculorum eius adesse gratiae praemium, quoniam et vestrae concordiae in conveniendo unanimem ac religiosum demonstratis affectum et dispositionis meae in regendis populis quam pium sit properastis patenter agnoscere votum. Nunc igitur, quia momenti locutio longae dictionis non capit excessum, quid de sancta fide noverim, quam caelitus illapsam mihi per sanctorum apostolorum sequentiumque patrum ora cognovi, seu quid de secuturis negotiis, pro quibus hunc conventum vestrae congregationis coadunare percensui, intimare decreverim, in huius tomi serie

l. 1. comendatum c. § l. 4. sive trib.] ve ead. man. superser. c. § l. 6. presentiam c.

1) Supplet hoc caput. quod ad exemplum Edicti Theoderici c. 80 de fugitivi, qui se profitetur ingenuum, susceptione constituit, leges antiquas IX, 1, 1. 3. 6. 8. 2) Cf. supra p. 389, n. 3. 3) Textum secundum editionem Antonii Francisci Gonzalez, cui inscribitur: Collectio canonum ecclesiae Hispanae, Matrivi MDCCCVIII, damnus, sed revisum.

conscripta tenete ac relecta praenoscite, et cunctis, quae tenori eius nostrae amplitudinis potestas impressit, vestrae beatudinis gravitas effectum tam prompte ac miseranter impendat, quam nostrae mansuetudinis serenitas haec vobis implenda commendat. Exordium itaque allocutionis meae ex definitione sanctae fidei inchoans, cetera, quae futuris sunt prosecutionibus intimanda, velut supra soliditatem petrae constructurus annectam, ut operis mei aedificium congressurus eo sequentia validius ponam, quo decentius firmissima praetulerim prima. Itaque coram se reverentia vestra habeat, quod nosse non ambigit, me orthodoxae fidei veram, sanctam et sinceram regulam de corde puro et conscientia bona plenissime habere, veraciter scire et firmissime retinere, atque eam ita complecti, venerari atque diligere, sicut eam apostolica traditio dedit, sicut eam sancta synodus Nicaena constituit, sicut Constantinopoli sanctorum patrum congregatio definivit, sicut Ephesini primi coetus unitas affirmavit, sicut Chalcedonensis concilii definitio protulit; hanc cum fidelibus servans, ad hanc salvandos infideles advitans, in hac subiectos populos regens, hanc propriis gentibus tenendam insinuans, hanc populis alienis annuntians, ut, in illa glorificans Deum, et in tempore mortalium me summae divinitatis felicitas assequatur, et in terra viventium hereditas a me gloriae capiatur.

En, reverentissimi patres, quantum ad veritatem fidei sanctae pertinuit, ex toto animam meam suae confessionis titulos explicuisse honorificentia vestra pensavit. Iam nunc magnopere arbitror esse mihi opportunius enitendum societati eiusdem verae fidei studia sanctae operationis innectere, ne hanc aut sine operibus mortuam¹ habeamus, aut non plenitudinis suae dignitate perspicua decidat inhonesta, dum Scriptura non silente de quibusdam infertur, qui dicunt 'se² nosse Deum, factis autem negant'. Ut ergo hanc fidem supra 'lapidem'³ illum solidatum, 'quem reprobaverunt quidem aedificantes, idem tamen a Domino factus est in caput anguli et est admirabile in oculis nostris', plenius habeamus eiusque insignibus decentius exornemur, attendite, cuius operis fructum cuiusque operationis augmentum studiis huius sanctae fidei consociare velimus et innectere quantocius praecoptemus. Itaque revolutis retro temporibus ita vos omnemque populum iurasse recolimus, ut⁴ cuiuscumque ordinis vel honoris persona in necem regiam excidiumque Gothorum gentis ac patriae detecta fuisset vel cogitasse noxia vel egisse, irrevocabilis sententiae multatus atrocitate, nusquam mereretur veniae remedium vel alicuius temperantiae perciperet qualecumque subsidium. At nunc quia grave onerosumque censetur, dum pietatis actibus gravi contradictione haec sententia resultare perpenditur, et sic funditus damnationis adstipulatio retinetur, ne pietati, quae apostolo praecinente⁵ 'ad omnia utilis est', quocumque aditus reseretur, vestris haec committo fidenti animo sacris pertractanda iudiciis ac dirimenda sententiis. Unde iam vestrum erit inspirante vobis miseratione divina ita utriusque discriminis temperare mensuram, ne aut iuramenti conditio teneat reos, aut impietatis ultio habeat inhumanos, sicque vestri nos instruat forma iudicii, ut subiectos populos nec in profanationibus habeam subditos, nec impietatis vinculis doleam comminutos. Post huius conventionis alloquium sequentium nectens causas negotiorum similique subiungimus vos intendere attentione. Decernimus attestantes universitatem vestram per summae divinitatis coaequalem et coaeternam et inseparabilem Trinitatem atque illius mysteria sacramenti, quod incarnatum Dei filium de Spiritu sancto ex Maria virgine pro salute mundi vera fides in toto orbe denuntiat, atque eiusdem adventum Iesu Christi filii Dei, domini nostri, quo perimendi sunt impii, et regnum eius, quo

1) *Iac.* 2, 26. 2) *Tit.* 1, 16. 3) *Psal.* 117, 22, 23; *Matth.* 21, 42. 4) *Conc. Tolet. VII. can.* 1. 5) *1. Tim.* 4, 8.

glorificandi sunt sancti, ut quaecumque negotia de quorumlibet querela vestris
 auditibus extiterint patefacta, cum iustitiae vigore misericorditer et cum temperamento
 miserationis iustissime cum nostra conniventia terminetis; in legum sententiis, quae
 aut depravata consistunt aut ex superfluo vel indebito coniecta videntur, nostrae
 serenitatis accommodante consensu, haec sola, quae ad sinceram iustitiam et negotiorum
 sufficientiam conveniunt, ordinetis; canonum obscura quaedam et in dubium versa in
 meridiem lucidae intelligentiae reducatis omniumque negotiorum conventus ordinumque
 status, qui in vestram extiterint devoluti praesentiam, ita maiorum regulis concordantes
 iustissime, pie ac temperanter constituere studeatis, ut et mihi, quia studiorum fructum
 bonorum anhelō, pars beatorum adveniat, et vos, quoniam implentes voluntatem Dei
 me non spernitis imprecantem, regio beatitudinis aeternae suscipiat, et visio delecta-
 tionis Dei sibi perenniter inhaerere concedat. Vos etiam illustres viros, quos ex
 officio palatino huic sanctae synodo interesse mos primaevus obtinuit ac nobilitas
 expectabilis honoravit et experientia aequitatis plebium rectores exegit, quos in
 regimine socios, in adversitate fidos et in prosperis amplector strenuos, per quos
 iustitia leges implet, miseratio leges inflectit, et contra iustitiam legum moderatio
 aequitatis temperantiam legis extorquet, adiurans obtestor per omne illud admirabile
 et solum unius sacrae fidei sacramentum, quo venerabilem omnium sanctorum patrum
 sum obtestatus conventum, ut ad tantae veritatis ac discretionis iustissimae formulam
 ita animos dirigatis, ut nihil a consensu praesentium patrum sanctorumque virorum
 aliorum mentis ducentes obtutum, quidquid innocentiae vicinum, quidquid iustitiae
 proximum, quidquid a pietate non alienum vel soli Deo cognoveritis existere placitum,
 instanter, modeste et cum omni dignemini intentione complere, scientes, quia in eo,
 quod haec mea salubria vota completis, vos Deo amabiles assignatis, et in eo, quod
 decretorum vestrorum edicta favoris exhibitione corroboro, me vobiscum simul Deo
 placitum assigno. In commune iam vobis cunctis, et ex divino cultu ministris
 idoneis et ex aula regia rectoribus decenter electis, divini nominis adiuratione con-
 strictis, adicio consensionis meae verum purumque promissum, ut, quodcumque iustitiae
 aut pietati salutarique discretioni vicinum decernere seu adimplere cum nostro con-
 sensu elegeritis, omnia favente Deo perficiam et adversus omnimodam controversiarum
 querelam principali auctoritate muniam ac defendam. Praemissis illis, quae ad
 domesticos fidei regula veritatis pertinuisse probavit, adhuc aliud a beatitudinis vestrae
 conventu eiusdem fidei aviditas sancta deposcit, connectente me in sequestrationis
 confinio causam, quae a nostro dogmate probatur extranea, quam, licet per me luerari
 Christus exoptet, inimicam sibi tamen esse non ambigit, donec quod ardentem optat
 evidenter obtineat. Iudaeorum scilicet et vitam moresque denuntio, quorum tantum-
 modo novi terram regiminis mei pollutam esse peste contagii. Nam cum Deus
 omnipotens omnes ex hac regione radicitus extirpaverit hereses, hoc solum sacrilegii
 dedecus remansisse dignoscitur, quod aut nostrae devotionis instantia corrigat aut
 ultionis suae vindicta disperdat. Ex his enim quosdam traditionis errore vetustae
 video retinere iura perfidiae, quosdam vero sacri baptismatis expiatis ablutione ita in
 apostasiae doleo relapsos errorem, ut detestabilior inveniatur in eis profanatio blas-
 phemiae, quam in illis, quos nondum constat purificatos esse regenerationis sacrae
 liquore. Pro quo bonae intentionis agone et lucro fidei verae obsecro reverentiam
 beatitudinis vestrae atque per supra taxatum contestor tremendae coniurationis tenorem,
 ut absque omni favore, absque omni personarum partis ipsorum acceptione quidquid
 ad domini et redemptoris mei Iesu Christi veram fidem verumque pertinet ad honorem,
 de his inbeatis ardentem et verissime Deo ac fidei meae placitam sententiam dare, ut,
 sicut mihi divina pietas regimen fidelium dedit, cum quibus se a me glorificari

cognoscit, ita quoque infidelium assequi tribuat lucrum, in quibus et voluntatis suae fieri bonum et eius advenisse congaudeam venerabile regnum.

Datum sub die XVII. kalendarum Ianuarium anno feliciter quinto gloriae regni nostri¹. In nomine Domini. Flavius Reccesvinthus rex hanc fidei et bonae voluntatis
5 meae deliberationem manu mea subscripsi.

CONCILIIUM TOLETANUM XII.

(a. 681, Ian.).

TOMUS ERVIGII REGIS CONCILIO OBLATUS.

In nomine Domini. Flavius Ervigius rex sanctissimis patribus in hac
10 sancta synodo residentibus.

En, reverentissimi patres et honorabiles ministeriorum caelestium sacerdotes, soliditatem sanctae fidei veraciter tenens et sincera cordis devotione amplectens, testimonium paternitatis vestrae fortissimum in salutis nostrae advoeco adiumentum, ut, quia regnum fautore Deo ad salvationem terrae et sublevationem plebium suscepisse
15 nos credimus, sanctitudinis vestrae consiliis adiuvemur. Unde, licet sublimationis nostrae primordia paternitati vestrae opinabili relatione non lateant, quibus clara divinorum iudiciorum dispositione praeventus et regnandi conscenderim sedem et sacrosanctam regni pereceperim unctionem, nunc tamen melius id poteritis et scriptorum relatione cognoscere et promulgationis vestrae sententiis publicare, ut, sicut eadem
20 regni nostri primordia conventus vestrae sanctitudinis compererit divinitus ordinata, ita et his orationum solamen impendat et salubrium consiliorum nutrimenta impertiat, quo susceptum regnum, sicut iam vestris assensionibus teneo gratum, ita vestrarum benedictionum perfruatur definitionibus consecrandum, ut innovatio quodammodo nostri videatur imperii haec numerositas vestri ordinis aggregati. Et ideo, quia Dominus
25 in evangelio praecipit dicens: 'Amen² dico vobis: si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quaecumque petierint, fiet illis a patre meo, qui in caelis est'; ob hoc venerabilem paternitatis vestrae coetum cum lacrimarum effusione convenio, ut zelo vestri regiminis purgetur terra a contagio pravitatis. Exsurgite, quaeso, exsurgite, culpatorum solvite nodos, transgressorum mores corrigite inhonestos, exerite zeli disci-
30 plinam in perfidos, superbiorum mordacitates extinguite, oppressorum ponderibus subvenite et, quod plus his omnibus est, Iudaeorum pestem, quae in novam semper recrudescit insaniam, radicibus extirpate; leges quoque, quae in eorundem Iudaeorum perfidiam a nostra gloria noviter promulgatae sunt³, omni examinationis probitate percurrite et tam eisdem legibus tenorem inconvulsum adicite, quam pro eorundem
35 perfidorum excessibus complexas in unum sententias promulgate. Etenim valde nobis cavendum est, ne tot antiquorum canonum regulae, quae pro eorum erroribus sunt etiam cum anathemate promulgatae, nos illorum culpis obnoxios reddant, si nostri regni temporibus eorundem canonum constrictio dissoluta pertranseat, praesertim si legis illius, quod absit, serenitatis nostrae in tempore illa clarae fidei institutio cesset,
40 ubi divae memoriae dominus atque praecessor noster Sisebutus rex omnes successores suos sub perpetua maledictionis censura obstrinxit, quicumque regum mancipium christianum Iudaeo servire vel famulari permiserit⁴. Post haec illud quoque vestris

l. 39. tempore] *ita Mansi*; tempora *ed.*

1) *D.* 16. *Dec. a. p. Chr.* 653.

2) *Matth.* 18, 19.

3) *L. Vis.* XII, 3.

45 4) *Supra p.* 422, *l.* 19 *sqq. et ib. n.* 1.

Deo placitis infero sensibus corrigendum, quod decessoris nostri praeceptio promulgata lege¹ sancivit, ut omnis aut in expeditione exercitus non progrediens aut de exercitu fugiens testimonio dignitatis suae sit irrevocabiler carens; cuius severitatis institutio, dum per totos Hispaniae fines ordinata decurrit, dimidiam fere partem populi ignobilitati perpetuae subiugavit, ita ut, quia in quibusdam villulis vel territoriis sive vicis peste huius infamationis habitatores ipsorum locorum sunt degeneres redditi, quia testificandi nullam habent licentiam, veritatis ex toto videatur interisse censura, sicque gemino malo terra atteritur, dum et infami plebium notatur elogio et reperiendae veritatis destituitur adiumento. Unde, licet eandem legem nostrae gloriae mansuetudo temperare disponat², vestrae tamen paternitatis sententia hos, qui per illam titulum dignitatis amiserant, revestiri iterum claro pristinae generositatis testimonio devotissime optat, qualiter nec nostra gloria ministerium crudelitati adhibeat, nec tam saeva praeceptio terram sub diutino infamationis iugulo premat. Nam et hoc generaliter obsecro, ut, quidquid³ in nostrae gloriae legibus absurdum, quidquid iustitiae videtur esse contrarium, unanimi vestrae iudicio corrigatur. De ceteris autem causis atque negotiis, quae novella competunt institutione firmari, evidentium sententiarum titulis exaranda conscribite, ut, quia praesto sunt religiosi provinciarum rectores et clarissimorum ordinum totius Hispaniae duces, promulgationis vestrae sententias coram positi praenoscentes eo illas in commissas sibi terrarum latitudines inoffensibili exerant iudiciorum instantia, quo praesentialiter assistentes perspicua oris vestri conceperint instituta. Omnes tamen in commune convenio, et vos patres sanctissimos et vos illustres aulae regiae viros, quos interesse huic sancto concilio delegit nostra sublimitas, per divini nominis attestationem et terribilem cunctis futuri iudicii diem, quia sine personarum acceptione aliqua vel favore, sine aliquo quoque aut malignae contemp- tionis scrupulo aut subvertendae veritatis studio, quaeque se vestris sensibus audienda ingesserint, sana verborum examinatione discutite, saniori quoque iudicio comprobate, ut, collatarum habita prius deliberatione causarum, discreta vestri ordinis condatur probitas titulorum, qualiter, cum vos amor aequitatis in negotiorum acceleratione reddiderit fervidos, efficientia quoque iustorum operum, connectat Deo perenniter sociandos, ut bonorum vestrorum actibus lactabundus et praesentis vitae capiam lucrum et aeternarum perfruar vobiscum gaudiis mansionum.

Datum sub die quinto iduum Ianuariarum anno feliciter primo regni⁴ serenitatis et tranquillitatis nostrae sedis Tolet.

LEX IN CONFIRMATIONE CONCILII EDITA.

In nomine Domini. Flavius gloriosus Ervigius rex.

Magna salus populis gentisque nostrae regno conquiritur, si haec synodalia decreta gestorum, sicut pio devotionis nostrae studio acta sunt, ita inconvulsibilis nostrae legis valido oraculo confirmentur, ut, quod serenissimo nostrae celsitudinis iussu a venerandis patribus et clarissimis palatii nostri senioribus discreta titulorum exaratione est editum, praesentis huius legis nostrae edicto ab aemulis defendatur. Est enim haec ipsa definitio canonum sub isto notata ordine titulorum:

I. De agnita et confirmata collatione sanctae Trinitatis et praelectione fastigii principalis⁵.

1) *L. Vis. IX, 2, 8.* 2) *Ib. IX, 2, 9.* 3) *Cf. Reccessvindi tomum supra p. 474 l. 3 sqq.* 4) *D. 9. Ian. a. p. Chr. 681.* 5) *Gonzalez in editione codices sequitur, qui sub titulorum rubricis ipsos concilii canones praebet. Ervigii autem legem solas rubricas recepisse existimo.*

II. De his, qui paenitentiam non sentientes accipiunt.

III. De culpatorum receptione vel communione apud ecclesiam.

III. Ut in locis, ubi episcopus non fuit, numquam episcopus ordinetur.

V. De quorundam consuetudine sacerdotum foedissima, qui oblati Deo per se
5 sacrificiis non communicant.

VI. De concessa Toletano pontifici generalis synodi potestate, ut episcopi alterius provinciae cum conniventia principum in urbe regia ordinentur.

VII. De recepto testimonio personarum, qui per legem, quae de promotione exercitus facta est¹, testificandi licentiam perdiderunt.

10 VIII. De his, qui uxores suas divortio intercedente relinquunt.

IX. De confirmatione legum, quae in Iudaeorum nequitiam promulgatae sunt, iuxta earundem legum praefixum ordinem titulorum, qui in eodem canone annumeratur².

X. De his, qui ad ecclesiam confugium faciunt.

XI. De cultoribus idolorum.

15 XII. De interdicto temporis constituti, quo debeat concilium celebrari.

XIII. Conclusio definitionum, in qua et Deo gratiae referuntur et pro principe exoratur.

Quibus omnibus synodalibus gestis decretis atque peractis et debitam reverentiam honoris impendimus et patulum auctoritatis nostrae vigorem his innectere procuramus; 20 ideoque praemissas has constitutiones synodicas a praesenti die vel tempore, id est ab octavo kalendas Februarias anno primo regni nostri³, nullus audeat contemnere, nullus etiam praeterire, nemo earundem constitutionum audebit iura convellere, nullus temerator haec decreta subvertet, nemo illicitator vel contemptor vigorem his institutionibus subtrahet; sed generaliter per cunctas regni nostri provincias haec 25 canonum instituta nostrae gloriae temporibus acta et auctoritatis debita fastigio praepollebunt et irrevocabili iudiciorum exercitio, prout constitutae sunt, in omnibus regni nostri provinciis celebres habebuntur. Si quis autem haec instituta contemnat, contemptorum se noverit damnari sententia, id est, ut iuxta voluntatem nostrae gloriae et excommunicatus a coetu nostro resiliat et insuper decimam partem rei suae fisci 30 partibus sociandam amittat; quod si nihil habuerit facultatis, unde praedictam compositionem exsolvere possit, absque aliquo infamio sui quinquaginta eum oportebit ictibus verberari.

Edita lex in confirmatione concilii Toletano sub die octavo kalendas Februarias anno feliciter primo regni³ gloriae nostrae. In nomine Domini. Flavius Ervigius rex 35 hoc legis nostrae edictum in confirmatione huius concilii promulgatum subscripsi.

CONCILIIUM TOLETANUM XIII.

(a. 683, Nov.).

TOMUS ERVIGII REGIS CONCILIO OBLATUS.

In nomine Domini. Flavius Ervigius rex sanctissimis patribus in
40 hac sancta synodo residentibus.

Ecce, sanctissimi religiosa pietate excolendi pontifices et divini cultus instantissimi sectatores, coram coetus vestri reverentia humilis devotusque prosternor, reclinis assisto, promptus ad stipulor, primum de conventus vestri aggregatione patri luminum gratiarum copiam solvens, deinde votorum meorum studia vestris iudiciis dirimenda

46 1) Cf. supra p. 372 n. 1. 374. 2) Cf. supra p. 427 n. 1. 3) D. 25. Ian. a. p. Chr. 681.

committens. Neque enim fas est quemquam, etiam si bonum sit opus, sine consilio agere, cum tamen multum prosit bona cum consilio bonorum egisse. Unde ut brevi exhortatione perorem vota mea, quibus remedia pietatum exerceri delector, sensibus paternitatis vestrae agnoscenda insinuo, quae tamen, ne oblitu quodam memoriam fugiant et relationi propriae curarum ea intercapedo subducat, in huius tomi com- 5 plicatione accipite renotata. Illud primum volenti mihi miseris parcere convenit intimare, quod divulsam per tyrannidem nostri corporis partem in societatis nostrae gremio conamur reducere. Etenim retroactis divae memoriae praecessoris nostri Wambae regis temporibus, quae in profanatoribus patriae, qui cum Paulo quodam tyrannidem assumpserunt¹, illata sit sententia ultionum, quo per iudicii universalis 10 edictum amisso testimonio rebusque propriis caruerunt, cuncta haec vestrae sanctitudini nota sunt, quos tamen et in collegio societatis nostrae recipere et rebus, quibus fas fuerit, devovimus revestire; nam et de accusatis modum volumus ponere iustissimae inquisitionis, quod, sive de religiosis sive de laicis quisque accusationis cuiusquam studio propulsatus, non occultis fraudibus vel violentiis comprimatur nec 15 ad dandam professionem violenter artetur, sed in communi omnium examine iudicetur, qui secundum publicae professionis suae tenorem aut offensibilis debitas damnationis poenas excipiat, aut innocens ex iudicio omnium comprobatus clarescat. Nam quid iam de tributorum fiscalium exactionibus referam, quorum redhibitiones tantis debitorum cumulis increverunt, ut, si exigi penitus iubeantur, et status subruat funditus populorum 20 et fragmine collisionis eorum ultimum terra sentiat propriae prolapsionis excidium? Unde his et talibus privatis seu etiam fiscalibus servis remedia pietatis praecoptans nostra gloria affluenter impendere, omnes tributorum exactiones, quae apud illos de retroactis temporibus reiacent usque ad primum annum celsitudinis nostrae, mansuetudo nostra illis omittendas laxavit et stilo propriae auctoritatis remittendas instituit; 25 quas etiam auctoritates sacrosancto coetui vestro relegendas elegit². Illud quoque adiciens loquar, quod votis nostris horribile et animis execrabile semper est: cum nobilitate conditio libertorum vel servorum etiam adaequata gentis nostrae statum degenerat. Ob quam rem id nostrae gloriae animis placet, ut exceptis servis fiscalibus vel libertis, abrasa deinceps huius malae praesumptionis licentia, nullus ex servitute 30 quorumlibet, servus sit vel libertus, ad palatina officia transeat; quod si fecerit, illi servitutum procul dubio reducendum se noverit, ex quo aut conditionis propriae originem sumpsit aut libertatis titulum reportavit. His votorum meorum insinuationibus allegatis quaeso ut fortia paternitatis vestrae adiutoria prorogetis. Luce enim clarius constat, quod, aggregatio sacrosancta pontificum quidquid censuerit observandum, per 35 Sancti spiritus donum omni maneat aeternitate praefixum. Et ideo universitatem paternitatis vestrae atque sublimium virorum nobilitatem, qui ex aulae regalis officio in hac sancta synodo vobiscum consessuri praeelecti sunt, obtestor pariter et coniuro atque per ineffabile illud sanctae Trinitatis sacramentum convenio, ut, quidquid in medio vestri se iudicandum vel retractandum invexerit, tam quae per nos dicta quam 40 etiam cetera, quae vestris auditibus se ingesserint audienda, cum omni vigore iustitiae et temperamento misericordiae dirimere procuretis, quo cum omni reverentia patrum praecedentium regulis subdita totius unanimatis vestrae sententia non aliunde quam ex veritatis fonte procedat, sicque et his, quae praemissa sunt, solidum deliberationis stilum promptissime apponatis, et reliqua adhuc, quae necessaria sunt in peragendis 45 ecclesiasticae regulae disciplinis, et dirimenda tractetis et dirempta religiosiori sub diligentia conscribatis, qualiter, dum doctrinam respergitis salutarem in populis, Christum

1) Cf. *Dahn*, 'Könige' V, p. 207 sqq. 2) V. infra p. 479 sq.

dominum in emolumento iustitiae capiatis; ut et vobis praedicatoribus et nobis implentibus quae divinis oculis complacent, sit utrisque partibus et in hoc saeculo de lucro animarum ineffabile gaudium et in futuro de perventione aeternitatis praemium inconvulsum.

5 Datum sub die pridie nonas Novembres anno feliciter quarto regni¹ gloriae nostrae, in Dei nomine, Tolet.

EDICTUM ERVIGII REGIS DE TRIBUTIS RELAXATIS.

In nomine Domini. Flavius Ervigius rex omnibus privatis sive
fiscalibus populis.

10 Magnum pietatis est praemium, quo removentur gravedines pressurarum, quia illud semper ante Dei oculos perfectae miserationis sacrificium approbatur, quo fit relevatio miserorum, et ex hoc salvatio inducitur terrae, per quod pressurae subvenitur humanae. Iudicium est quippe salutare in populis, quando sic commissa reguntur, ut
15 nec incauta exactio populos gravet, nec indiscreta remissio statum gentis faciat deperire. Tempora ergo nostrae gloriae misericordiae beneficiis condienda sunt, ut parente nobis Deo ipsi quoque populis parcere videamur. Votivum igitur omnipotenti Deo meo cordis sacrificium delibare praeoptans, in nomine divino omnibus populis regni nostri, tam privatis quam etiam fiscalibus servis, viris seu etiam feminis, sub
20 tributali exactione in provinciam Galliae vel Gallaeciae atque in omnes provincias Hispaniae consistentibus, hoc decretum beneficium in Dei nomine prorogamus, ut, quidquid in praeteritis annis de ratione tributi usque ad primum nostrae clementiae annum thesauris publicis redhibere videmini, totum vobis ex integro noveritis esse
25 concessum; qualiter usque ad praedictum primum nostrae gloriae annum quidquid de ratione tributorum apud vos reiacet, sic totum donatum vobis a serenitate nostra habeatis, ut nullam ex hoc abinceps de praeteritis annis exactionem publicam pertimescatis; ea tamen ratione servata, ut ea, quae in praeteritis exacta sunt et fisco nostro illata non sunt, ab his, qui ea exegerunt, in publico inferantur. Quod si distulerint et hoc confestim inferre neglexerint, in quadruplum una cum satisfactione disciplinae, iuxta quod nostra mansuetudo decreverit, id ipsum thesauris publicis
30 persolvent. Certe si quisquis ille dux, comes, tiuphadus, numerarius, villicus aut quicumque curam publicam agens tributa ex acto sibi commisso annis singulis plenario numero non exegerit aut exacta apud se retinuerit et ea statim thesauris publicis inferre neglexerit, duplata tributa ipsa de propriis rebus suis modis omnibus in publico inseribet. Hoc tamen speciali et evidenti serenitatis nostrae sententia
35 definimus, ut nullus de supradictis comitibus, tiuphadis, vicariis, numerariis seu quibuscumque curam publicam agentibus quascumque exactiones pro hoc negotio pietatis cuilibet ex vobis, quibus et relaxatio mansuetudinis nostrae conceditur, quodcumque exigere praesumpserit, aut quispiam eorum vobis pro tali causa aliquid abstulerit aut ab aliis ablata sibi acceperit et pro his causis quibuslibet modis ali-
40 quid mutilare praesumpserit, in quadruplum de quidquid acceperit cui nostra clementia elegerit universa restituat. De terris vero vel vineis, quas pro eodem tributo quicumque supradictorum curam publicam agentium vobis privatis vel fiscalibus populis abstulit vel accepit, fruges aridas et liquidas exinde in praeteritis annis unusquisque

l. 31. ex acto] i. q. ex actu; exacto ed. et Mansi. || l. 40. de quidquid] sic ed. et Mansi.
45 l. 43. liquidas] post hoc verbum desideratur quas.

1) D. 4. Nov. a. p. Chr. 683.

exactor collegit in rationem ipsius tributi, hoc sibi imputet et terras ipsas vel vineas vobis, de quorum iure ablatae sunt, restituere non differat. Sic enim dignum est, ut, quod huius pietatis nostrae sinceritate depromitur, ita a cunctis sine cuiusquam exactiois stimulo peragatur.

Datum sub die kalendas Novembris anno feliciter quarto regni nostri¹ Tolet. 5

CONCILIIUM TOLETANUM XV.

(a. 688, Mai. 11).

TOMUS EGICANI REGIS CONCILIO OBLATUS.

In nomine Domini. Flavius Egica rex reverentissimis patribus in
haec sancta synodo residentibus. 10

Ecce, sublimissimi patres et caelesti iure honorandi mihi pontifices, speciosum vestri ordinis adiens coetum, illa plus efferor potentia gaudiorum, quo in vestri medio positum non ambigo dominum Iesum Christum, eius quippe sermonibus fidem accommodans, quibus ait: 'Ubi² fuerint duo vel tres in nomine meo collecti, ibi ero in medio eorum'. Tanta spei huius fiducia feror, ut, quidquid vestra fuerit sententia 15 cautum, non nisi eo dictante credam exorsum. Non ergo pudebit me illic cordis mei pandere sinum, ex quo ubertim manant rivuli sanitatum. Attendite iam iamque, unde cor serenitatis nostrae exaestuaret, vel quibus ex causis maesti pectoris angustetur dolore. Illud mihi primo in loco dicendum occurrit, quod, divi patris nostri et soceri regale sortientes fastigium, gemino me sentio iuramenti rete implicitum, ita ut, si unum 20 ex his observantiae cautela conservem, ex alio nihilominus in periurii erimen videar recidisse. Egit enim idem divus socer noster Ervigius princeps inter cetera, quibus me incauto et inevitabili conditionum sacramento adstrinxit, cum adhuc mihi gloriosam filiam suam coniungendam eligeret, ut omnimoda sacramenti me taxatione constringeret, quo pro omni negotio filiorum suorum ita me ipsum opponendo sollicitus essem, 25 qualiter eorum causae ad victoriam pervenirent, et quidquid me pro quibuslibet causis imperasset, in omnibus iussa eius implerem. Haec inquam iam dicto principi sub iuramenti cautione promittens, aliud econtra me tempore mortis suae impegit aliudque agere impulit; scilicet ut non ante regnum adirem, nisi primum strictis me iuramentorum vinculis alligarem, ut iustitiam commissis populis non negarem. Acta sunt ista 30 et specialibus conditionum probantur nexibus illigata. Quarum etiam duarum conditionum inevitabilem et sibi contrariam seriem, et illarum, quas ob protectionem filiorum suorum mihi exegit, et istarum, quas ob praeelectionem regni mihi exigendas instituit, paternitatis vestrae pertractandam consultibus destinavi, petens, ut et benedictionibus vestris regno confirmatus inhaeream et sanctionis vestrae regulis viam, 35 qua discreto calle periurii gradiar informatus, agnoscam. Non enim potero periurii effugere notam, si aut iam dicti principis contra iustitiam defendendo prolem non reddidero populis veritatem, aut propter veritatem, populorum zelans negotia, erga filios eius promissionis meae non implevero vota. Additur super hoc, ut fertur, pressurarum eius in plerosque acerbitas, quos indebite rebus et honore privavit, quos 40 de nobili statu in servitutem sui iuris implicuit, quos tormentis subegit, quos etiam violentis iudiciis pressit; pro quibus omnibus haec adhuc insuper vox in querimoniam

l. 22. socer] praecessor *al.* l. 28. aliudque] aliud *Mansi.* l. 33. mihi] mei *Mansi.*

1) *D.* 1. *Nov. a. p. Chr.* 683. 2) *Matth.* 18, 20.

venit, quod omnem populum regni sui ob tuitionem filiorum suorum iurare compulerit et ex hoc cunctis quasi aditum reclamandi obstruxerit. His omnibus pressurarum vocibus tabido anxietatis strepitu occupatus, cupiens periclitationis huius elaqueari periculo, fiducia illa, qua vobis vicinum esse Deum non ambigo, vestris haec tractanda
 5 sensibus vestrisque iudiciis dirimenda committo. Nam et ceteras causarum voces reliquasque iurgantium actiones, quae vestro se coetui dirimendae ingesserint, vestris opto iudiciis consopiri, contestans generaliter omnes, et vos sacrosanctos caelesti iure pontifices, et vos regalis aulae viros nobiles et illustres, per ineffabile illud sanctae Trinitatis et individuum sacramentum et per domini nostri Iesu Christi sanguinem
 10 pretiosum ac diem futuri iudicii pertremendum, ut in his omnibus commemoratis negotiorum capitulis, repulsa omni acceptione muneris et favoris, fideli conscientiae oculo intendatis, quo in elucubrandis vocibus et negotiis universis ita operam detis, ne a iustitiae tramite ullo modo decedatis, ut, dum inflexibili aequitatis culmine iudicia vestra sese in conspectu Domini placitura direxerint, et mihi de admonitione lucrum
 15 et vobis pro acumulatione iustorum iudiciorum proveniat gaudium exoptatum.

Datum sub die V. iduum Maiarum¹.

CONCILIIUM TOLETANUM XVI

(a. 693, Apr.² Mai.).

TOMUS EGICANI REGIS CONCILIO OBLATUS.

20 In nomine Domini. Flavius Egica rex sanctissimis patribus in hac sancta synodo residentibus.

Novit, beatissimi patres, serenitatis nostrae gloriosa sublimitas synodicae ad-
 vocationis studia nutantis saeculi obstare ruinam et fidelibus populis congruam
 salutaris vitae impendere disciplinam. Quapropter orthodoxae fidei religione per-
 25 motus vestrique optabili conventu iucundior redditus caelorum regi grates laudumque
 vota persolvo, quoniam praestolata aggregationis vestrae concursio praeceptionis
 nostrae oraculis devotissime paruit et alternae visionis exoptata gaudia commodavit.
 Igitur vobis coram positus vestris precibus supernam mihi elementiam suffragari
 efflagitans universitatem sanctitudinis vestrae christiana mentis devotione convenio,
 30 ut, quia ecclesiae sanctae catholicae digna speculatione praestatis, votis meis fautores
 sitis vestrique pontificatus meritis in regendis populis praestantiora mihi subsidia
 praeparetis et consiliorum nutrimenta salubria afferatis; quo valeam, sanctimoniae
 vestrae adminiculo fultus, et regnandi gressus in pace perficere et gentem mihi sub-
 ditam pio ac discreto moderamine regere. Nam et tales vos in hoc sancto concilio
 35 adesse praecopto, quo gratia Spiritus sancti corda vestra irradians in medio sit
 vestrorum, ut ipso docente id teneatis atque servetis, unde et mihi, qui praec
 omnibus
 multis sum criminibus deditus, et cuncto populo regiminis mei respectio divina semper
 optuletur. Quantis donique malis indignante Deo terra quotidie vapulet, quantisque
 plagis vel perfidorum sceleribus contabescat, paternitati vestrae non reor esse in-
 40 cognita. Sed quia indubie credimus, quod transgressione mandatorum Dei digna

L. 11. et fav.] vel fav. *Mansi*.

1) D. 11. Mai. a. p. Chr. 688. 2) Non d. VI. non. Mai., sed ut videtur d. VI. kal. Mai. concilium cepit initium. Tomus enim regis datus est d. VII. kal. Mai. et aliud regis edictum concilio directum (infra p. 482) ipso die kalendarum.

LL. Sect. 1. I.

factis recipimus, dicente Domino per prophetam: 'Propter¹ hoc lugebit terra, et infirmabitur omnis, qui habitat in ea', opportunum satis est, ut per vos, qui divinae vocis praeconio² 'sal terrae estis', salvationis obtineat opem. Unde venerabilem sanctitatis vestrae universitatem exhortor, ut inprimis almae fidei rectitudo, quae per veram credulitatem in omni terrarum orbe diffusa expanditur, vestrae collationis eloquiis⁵ praeconetur, praedicata veraciter teneatur, retenta in arcano vestri pectoris illibata servetur. Deinde, quia comperimus, quod multae Dei basilicae in dispersis locis parochiarum vestrarum constitutae, dum ad unius respiciunt ordinationem presbyteri, nec assidua in eis Domino sacrificia delibantur, et destitutae remanent atque sine tectis vel semirutae fore noscuntur, specialiter in canonibus annotetis, ut unaquaeque¹⁰ ecclesia quamvis pauperrima, quae vel decem mancipia habere potest, sui debeat cura gubernari cultoris; ceterum si minus habuerit, ad alterius ecclesiae presbyterum pertinebit. Nam dum ex omnibus plurimae basilicae, ut praemisimus, unius sollicitudini rediguntur, solum est, quia et viduatae persistunt, et difficile sacris cultibus ordo debitus exhibetur. Quod non tantum sacerdotibus Dei in culpa est, verum etiam¹⁵ et infidelibus Iudaeis ridiculum affert, qui dicunt, nihil praestitisse interdictas sibi ac destructas fuisse synagogas, cum cernant peiores christianorum effectas esse basilicas. Pro quarum etiam reparatione a vestra universitate censendum est, ut eas unusquisque episcopus de tertiis parochialium basilicarum canonice restaurandas invigilet; qui si tertias ipsas consequi noluerit, cura sui gerendum est, ut presbyter destructae ecclesiae²⁰ exinde commissam sibi basilicam reparet, evidentem censurae modum apponentes in canone, qualiter debet incuriosus quisque episcopus condemnari, si praescriptum pro renovandis Dei templis ordinem neglexerit adimplere. Nam et hoc honorificentia vestra promulgari curabit, ut nemo episcoporum pro regiis inquisitionibus exhibendis parochialium ecclesiarum iura contingat nec quascumque exinde inquisitiones exigere²⁵ audeat, sed de praediis suarum sedium regio culmini solita perquisitionum obsequia deferat nihilque de rebus earundem parochialium ecclesiarum causa stipendii cuiuspiam dare praesumat; quod si fecerit, duorum mensium spatio excommunicari se noverit. Interea id praecipue a vobis procurandum est, ut ubicumque idolatriam vel diversos diabolicæ superstitionis errores repereritis aut qualibet relatione cognoveritis,³⁰ ad destruendum tale facinus ut veri Christi cultores cum iudicibus quantocius insurgatis, et quaequae ad eadem idola a rusticis vel quibusque personis deferri inveneritis, tota vicinis conferenda inibi ecclesiis conferatis. Pro quo etiam extirpando scelere edictum tale in regulis apponatis, ut quicumque antistes huiusmodi nefas agi permiserit vel peractum in sua diocesi protinus abolere distulerit, a loci sui officio³⁵ pulsus unius anni excursu sub paenitentiae maneat religatus lamento, alio tamen principali electione ibidem constituto, qui possit huius institutionis ordinem servare et populo christiano bonae conversationis tramitem pandere, postmodum ad suae sedis ordinem reversurus. Sed et, quod his potius est, zelo Dei zelantes abrogandam Iudaeorum utriusque sexus perfidiam radicibus demite, ut et legum nostrarum sen-⁴⁰ tentias, quae ob perfidiam eorum et in praeteritis editae et hodierno sunt tempore conditae, omni valeant robore subnixae, et excessus nequitiae ipsorum earundem legum dispereant sanctione; sic quoque, ut iuxta novellae legis nostrae edictum³ nemo ex iisdem Iudaeis in perfidia durantibus ad cataplum pro quibuslibet negotiis peragendis accedat neque quodecumque cum christianis commercium agere audeat, quo⁴⁵ merito cum propheta dicatis: 'Nonne⁴ qui te oderant, Domine, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam?' Ex quibus igitur Hebraeis vel uxoribus ac filiis eorum

1) *Hos.* 4, 3.2) *Matth.* 5, 13.3) *L. Vis.* XII, 2, 18.4) *Psalms.* 139, 21.

si quis deinceps ad catholicae fidei regulam integerrima devotione conversus extiterit, abnegans ex toto genuinae praevaricationis errores vel ceremonias omnesque parentalium rituum sectas, ab omni exutus iugo maneat functionis, quam pridem in errore praestitutus publicis utilitatibus exsolvere consuevit; sic quoque, ut in ceteris incredulis
 5 eius redundetur functio pensionis, quos adhuc nefanda retinuerit obstinatio parentalis. Inter cetera tamen obscenum crimen illud de concubitoribus masculorum extirpandum decernite, quorum horrenda actio et honestae vitae gratiam maculat et iram caelitus superni vindicis provocat. Et quia plerique perfidorum cothurno superbiae dediti non ex Deo regale fastigium, sed solo iactantiae tumore appetere dinoscuntur, quicumque
 10 amodo ex palatinis, cuiuslibet sit ordinis vel honoris persona, in necem regiam vel excidium gentis ac patriae Gothorum fuerit conatus intendere, aut quodcumque conturbium intra fines Hispaniae temptaverit excitare, tam ipse quam omnis eius posteritas ab omni palatino expulsa officio sub tributali impensione fisco debeant perpetim inservire, amissis insuper cunctis facultatibus propriis, quas cui voluerit
 15 licenter conferat clementia principalis. Cuncta¹ vero, quae in canonibus vel legum edictis depravata consistunt aut ex superfluo vel indebito coniecta fore patescunt, accommodante serenitatis nostrae consensu in meridiem lucidae veritatis reducite, illis procul dubio legum sententiis reservatis, quae ex tempore divinae memoriae praecessoris nostri domini Chindasvinti regis usque ad tempus domini Wambanis principis ex
 20 ratione depromptae ad sinceram iustitiam vel negotiorum sufficientiam pertinere noscuntur. Varia quoque populorum negotia ceteraque sceleratorum hominum gesta fidei sanctae contraria ita vestri examinatione iudicii canonice ac legaliter finiantur, ut nec iustitia praetercat nec severitas legum ex omnibus intercurrat; qualiter, dum in his omnibus vos amor Christi reddiderit fervidos et aequitatis catena constrinxerit
 25 nexos, non solum in hoc saeculo sanctitatis dono perspicui maneatis, sed et aeternis praemiis in perpetuum floreatis; quia tunc me a Domino cum plebe mihi credita a peccatis elui credo, cum discussio iudicii vestri in examinandis causis talis praecesserit, quae in nullo tramite veritatis aberret. Hoc solum vos, honorabiles Dei sacerdotes, cunctosque illustres aulae regiae seniores, quos in hoc concilio nostrae
 30 serenitatis praeceptio vel opportuna interesse fecit occasio, per inseparabilem omnipotentis Dei potentiam adiuramus, quia in praefatis dirimendis negotiis, quae se vestro coetui audienda emerserint, nulla personarum vel muneris acceptio intercurrat, nullus se favor interserat, nulliusque tepiditatis incuria promulgare iustitiam, quae Deus est, obstrepat, sed puro examinationis libramine causarum iurgia terminantes et iusta Dei
 35 iudicia vobis prae oculis apponentes, unicuique parti aequitatem pandere procuretis, quatenus ex hoc nostrae mansuetudini praestolata a Deo mercedis praemia conquiritis et rectitudini vestri iudicii coram nobis honorabiles sitis atque ante Deum semper bonorum operum gratia polleatis.

Datum sub die septimo kalendas Maias anno feliciter sexto regni² mansuetudinis
 40 nostrae Tolet.

EDICTUM REGIS CONCILIO DIRECTUM.

In nomine Domini. Flavius gloriosus Egica rex omnibus sanctissimis patribus in hac sancta synodo residentibus.

Ecce, sanctissimi patres, Nam et hoc decreti vestri condecet stilo
 45 censendum, ut, quia praecessor noster divinae memoriae dominus Wamba rex in ipsis regnandi primordiis Theudemundum spatarium nostrum contra generis vel ordinis sui

1) Cf. supra p. 474, l. 3 et p. 476, l. 14. 2) D. 25. Apr. a. p. Chr. 693.

usum, Festi quondam incitatione Emeritensis episcopi, solius tantum regiae potestatis impulsu in eandem Emeritensem urbem numerariae officium agere instituit, quod etiam unius anni excursu contra rationem noscitur peregrisse, immo quia nec valuit imperio gentis obsistere, vestri edicto concilii ab eodem Theudemundo suaque omni posteritate talis actionis officium suspendatis; quo nullo ulterius tempore tam ipse quam omnis eius progenies usque in finem saeculi ob hanc causam videantur aliquatenus molestari.

Datum sub die kalendas Maias anno feliciter sexto regni nostri¹, in Dei nomine, sedis nostrae Toletō.

CONCILIIUM TOLETANUM XVII.

10

(a. 694, Nov. 9).

TOMUS EGICANI REGIS CONCILIO OBLATUS.

In nomine Domini. Flavius Egica rex sanctissimis patribus in hac sancta synodo residentibus.

Quo mentis ardore quantisque facibus serenitatis nostrae sublimitas religionis sanctae amore succensa aestuet, nec verborum proluxa potest ratione depromi nec litterarum apicibus annotari; quia in quantum fides christiana spiritualium virtutum lumine ineffabili comparatione coruseat, tantum sensus nostri brevitatis necdum valet eius enarrare mysteria. At nunc, quamquam profunditatis ipsius abyssum nequeamus pertingere, magna tamen devotio clementiae nostrae animos ad exhortandam vestram sanctitudinem cognoscat, qualiter vos in hac sancta synodo residentes inprimis de eius mysterio edictis spiritualibus disputetis et apostolici vestri ordinis dogmata promulgetis, quo fidelium corda incomparabili sidere perlustrata infidelium quoque pectora mentis gressibus a tenebris ad lumen conversa pertranseant. Pro nefandis denique Iudaeis intra fines regni nostri degentibus ita praemittimus, quod etiam absque non minimo maerore proferimus, qui ab initio propriorum rituum errore decepti Christi nomen incredibili pravitate negaverunt nefariisque hactenus argumentis eandem almae fidei sectam deluserunt. Certum namque est verumque praeconium in cuncto pene terrarum orbe relatione perspicua extitisse vulgatum, quod fidei plenitudine fines semper Hispaniae floruerunt, unde nostram gloriam summa ratio cogit valida illis intentione resistere, cum in aliquibus mundi partibus alios dicuntur contra suos christianos principes resultasse, plerosque vero iusto Dei iudicio a christicolis regibus interemptos fuisse; praesertim quia nuper manifestis confessionibus indubie invenimus, hos in transmarinis partibus Hebraeos alios consuluisse, ut unanimiter contra genus christianum agerent, praestolantes perditionis suae tempus, qualiter ipsius christianae fidei regulam depravarent; quod et per easdem professiones, quae vestris auribus sunt reserandae, patebit. Nam et a primordio nostri regiminis tanta fuit pro eorum conversione mansuetudinis nostrae intentio, ut non solum diversis persuasionibus eos ad fidem Christi pertrahere conaromur, verum etiam et mancipia christiana, quae pridem ob suam perfidiam per legis ordinem caruerunt, ex tranquillitatis nostrae decreto reciperent, solummodo ut per veracem conversionis propositum, expulsa procul cordis perfidia, eos matris sinus ecclesiae adoptivos exciperet. Sed et per cautionis seriem iusiurandi attestatione subnixi spondentes nec tandem promissa compleverunt, sed ritus et caerimonias solitas procul dubio egisse perventi sunt. Et quia divinae

1) D. 1. Mai. a. p. Chr. 693.

45

voluntatis imperio reservati sunt regni nostri tempore corrigendi, necessarium fore nostra perpendit tranquillitas, ut vestro nostrorumque optimatum generali conventu eorum nequitia quantocius refrenetur, quo opitulante Christo extirpata ipsorum confestim nequitia christianum nomen polleat, et Christi fides infinite clarescat, ne tunc
 5 videatur tantae perfidiae obviari, quando ecclesiam catholicam eorum dinoscatur adversitas impugnare. Ut ergo tam dira incredulitatis perversitas victa dispereat, aut synodali emendatione a parentali refrenentur errore, aut, si placet, uniformi vestra sententia falce maneat iustitiae desecati, sic quoque ut quid de illis cunctisque rebus ipsorum agere conveniat, canonica vestri coetus sententia patenti stilo constituat, quod
 10 nostrae legis censura perpetim stabile manere decernat, illis tantundem Hebraeis ad praesens reservatis, qui Galliae provinciae videlicet intra clausuras noscuntur habitatores existere vel ad ducatum regionis ipsius pertinere, ut, quia delictis ingruentibus et externae gentis incursu et plagae inguinalis interitu passim ipsa ab hominibus desolata dinoscitur, cum omnibus rebus suis in suffragio ducis terrae ipsius existant
 15 et publicis utilitatibus profectum incunctanter exhibeant; ita ut secundum sanctae fidei regulam ut vere christicolae vitam suam corrigant et omnem genuinae incredulitatis errorem a suis cordibus pellant. Quod si amodo vel in modicum detecti fuerint sanctae fidei depravatores existere, illico de terra ipsa promoti eadem qua et praedicti parentes eorum censura erunt modis omnibus feriendi

B. SUBSCRIPTIONES VIRORUM ILLUSTRUM.

1. EX ACTIS CONCILII TOLETANI III. (a. 589, Mai.).

Post subscriptiones episcoporum, presbyterorum, diaconorum confessioni catholicae et damnationi haeresis Arianae subiectas sequuntur:

Signum Gussini viri illustris proceri. Fonsa vir illuster anathematizans subscripsi. Afrila vir illuster anathematizans subscripsi. Agila vir illuster anathematizans subscripsi. Ella vir illuster anathematizans subscripsi. Similiter et omnes seniores Gothorum subscripserunt.

2. EX ACTIS CONCILII TOLETANI VIII. (a. 653, Dec.).

Ex viris illustribus officii palatini.

Hodoagrus comes cubiculariorum et dux. Offilo comes cubiculariorum et dux.
 Adulfus comes scanciarum et dux. Babilo comes et procer. Astaldus comes et procer. Ataulfus comes. Ella comes et dux. Paulus comes notariorum. Evantius comes scanciarum. Euredus comes et procer. Riquira comes patrimoniorum. Afrila comes scanciarum. Wenedarius comes scanciarum et dux.
 35 Fandila comes scanciarum et dux. Cumefredus comes spatariorum. Froila comes et procer. Riccila comes patrimoniorum.

3. EX ACTIS CONCILII TOLETANI IX. (a. 655, Nov.).

Viri illustres officii palatini.

Paulus comes notariorum. Etherius comes cubiculariorum. Ella comes et
 40 dux. Riccila comes patrimoniorum.

l. 24. Gussini, Quissini al. || l. 25. Agila] Aila al. || l. 26. Ella] Eila al. || l. 39. Etherius] Hemeterius al.

4. *EX ACTIS CONCILII TOLETANI XII. (a. 681, Ian.).*

Viri illustres officii palatini.

Sesuldus haec instituta, quibus interfui, annuens subscripsi. Recaredus similiter subscripsi. Witiza similiter subscripsi. Wimar similiter subscripsi. Teudila similiter subscripsi. Ostrulfus similiter subscripsi. Salamirus similiter subscripsi. 5 Theudfredus similiter subscripsi. Ildigisus similiter subscripsi. Severianus similiter subscripsi. Theudulfus similiter subscripsi. Vitulus similiter subscripsi. Egila similiter subscripsi. Adeliuvus similiter subscripsi. Ataulphus similiter subscripsi.

5. *EX ACTIS CONCILII TOLETANI XIII. (a. 683, Nov.).*

Viri illustres officii palatini.

10

Ostrulfus comes haec instituta, ubi interfui, annuens subscripsi. Wadamirus comes scanciarum et dux similiter. Reccaredus comes scanciarum et dux similiter. Argemirus comes cubiculi et dux similiter. Egica comes scanciarum et dux similiter. Isidorus comes thesaurorum et dux similiter. Sisebutus comes scanciarum et dux similiter. Valdericus comes civitatis Toletanae similiter. Vitulus comes patrimonii 15 similiter. Cixila comes notariorum similiter. Sunifredus comes scanciarum et dux similiter. Gisclamundus comes stabuli similiter. Wiliangus spatarius et comes similiter. Aldericus spatarius et comes similiter. Adeliubus comes scanciarum similiter. Theudila procer similiter. Salamirus comes scanciarum similiter. Ataulfus comes cubiculariorum similiter. Nilacus spatarius et comes similiter. 20 Severinus comes spatariorum similiter. Trasericus spatarius et comes similiter. Audemundus procer similiter. Sisimirus spatarius comes et dux similiter. Trasimirus procer similiter. Torrosarius comes spatarius similiter. Recaulfus procer similiter.

6. *EX ACTIS CONCILII TOLETANI XV. (a. 688, Mai.).*

Hostrulfus comes ita subscripsi. Wimar comes ita subscripsi. Vitulus comes 25 ita subscripsi. Trasemundus comes ita subscripsi. Valdericus comes ita subscripsi. Teudila comes ita subscripsi. Nausti comes ita subscripsi. Cixilla comes ita subscripsi. Gisclamundus comes ita subscripsi. Sisuldus comes ita subscripsi. Severinus comes ita subscripsi. Sonna comes ita subscripsi. Ara comes ita subscripsi. Trasericus comes ita subscripsi. Ega comes ita subscripsi. Suniemirus 30 comes ita subscripsi. Audemundus comes ita subscripsi.

7. *EX ACTIS CONCILII TOLETANI XVI. (a. 693, Apr. Mai.).*

Comites et viri illustres.

Vitulus vir illuster comes patrimonii et dux haec decreta synodalia subscripsi. Wimar comes subscripsi. Teudulfus comes subscripsi. Paulus comes subscripsi. 35 Teodefredus comes subscripsi. David comes subscripsi. Requisindus comes subscripsi. Sisemundus comes subscripsi. Ella comes subscripsi. Teodehittus comes subscripsi. Bigesuindus comes subscripsi. Ega comes subscripsi. Afrila comes subscripsi. Danila comes subscripsi. Audemundus comes procer subscripsi. 40 Teudemundus comes procer subscripsi.

l. 16. Suniefredus *al.* || l. 17. Guiliangus *al.* || l. 18. Audericus, Altericus *al.* || l. 23. Torresarius *al.*

INDICES.

Composuit ALBERTUS WERMINGHOFF.

I.

INDEX LEGUM.

I. LEGES EURICI REGIS.

Codicis Euriciani fragmenta p. 3—27.

Codicis Euriciani leges ex lege Baiuvariorum restitutae p. 28—32.

II. LEGES ALARICI II. REGIS.

Lib. IV, tit. 1, cap. 1—7 ex lege Romana; v. infra inter Leovigildi antiquas.

Legis Romanae praescriptio, commonitorium, subscriptio p. 465—467.

III. LEX THEUDI REGIS.

Lex de litium expensis et commodis iudicum et executorum inserta codici Theodosiano lib. IV. tit. XVI. p. 467—469.

IV. LEGES ANTIQUAE EX CODICE EURICIANO A LEOVIGILDO REGE RENOVATO SUMPTAE.

Lib. II,	tit. 1, cap. 21.	Lib. V,	tit. 1, cap. 2—4.	Lib. VII,	tit. 2, cap. 1—7.
"	" 1 " 23.	"	" 2 " 1.	"	" 2 " 9—12.
"	" 2 " 3.	"	" 2 " 3—5.	"	" 2 " 14—22.
"	" 2 " 8.	"	" 2 " 7.	"	" 3 " 3—6.
"	" 3 " 2. 3.	"	" 3 " 1—4.	"	" 4 " 2—5.
"	" 3 " 5—8.	"	" 4 " 1—3.	"	" 4 " 7.
"	" 4 " 2.	"	" 4 " 4 (emend.).	"	" 5 " 1.
"	" 4 " 13 (emend.).	"	" 4 " 5.	"	" 5 " 3—6.
"	" 4 " 14 (extr.).	"	" 4 " 7—12.	"	" 6 " 3—5.
"	" 5 " 2.	"	" 4 " 14—17.	Lib. VIII,	tit. 1, cap. 2. 3.
"	" 5 " 4.	"	" 4 " 20.	"	" 1 " 6. 7.
"	" 5 " 9.	"	" 5 " 1—10.	"	" 1 " 9—13.
Lib. III,	tit. 1, cap. 1. 2.	"	" 6 " 2. 3.	"	" 2 " 1—3.
"	" 1 " 6—8.	"	" 7 " 1—5.	"	" 3 " 1 (emend.).
"	" 2 " 1—6.	"	" 7 " 7—11.	"	" 3 " 2—4.
"	" 2 " 8.	"	" 7 " 13.	"	" 3 " 5 (emend.).
"	" 3 " 1. 2.	"	" 7 " 16.	"	" 3 " 6—17.
"	" 3 " 4—7.	Lib. VI,	tit. 1, cap. 1.	"	" 4 " 1.
"	" 4 " 1—5.	"	" 1 " 4.	"	" 4 " 3—20.
"	" 4 " 7—11.	"	" 1 " 8.	"	" 4 " 22—30.
"	" 4 " 14—17.	"	" 3 " 1—6.	"	" 5 " 1—5.
"	" 6 " 1.	"	" 4 " 2.	"	" 5 " 7. 8.
Lib. IV,	tit. 1, cap. 1—7 [?].	"	" 4 " 4.	"	" 6 " 1. 2.
"	" 2 " 1—4.	"	" 4 " 8—11.	Lib. IX,	tit. 1, cap. 1—8.
"	" 2 " 7. 8.	"	" 5 " 2.	"	" 1 " 10—15.
"	" 2 " 10—15.	"	" 5 " 6.	"	" 1 " 17
"	" 3 " 3.	"	" 5 " 11.	"	(Chind. emend.?).
"	" 4 " 1—3.	"	" 5 " 18. 19.	"	" 1 " 19. 20.
"	" 5 " 5.	Lib. VII,	tit. 1, cap. 1—5.	"	" 2 " 1—7.

Lib. IX,	tit. 3, cap. 1—4.	Lib. X,	tit. 1, cap. 7—16.	Lib. XI,	tit. 1, cap. 1—8.
Lib. X,	tit. 1, cap. 1—3.	"	" 2 " 1—3.	"	" 2 " 1. 2.
"	" 1 " 5.	"	" 3 " 1—3.	"	" 3 " 1—4.
"	" 1 " 6 (emend.).	"	" 3 " 5.		

Leges sine titulo pro antiquis Leovigildi habendae.

Lib. I, tit. 1, cap. 1—9.	Lib. II, tit. 1, cap. 13.	Lib. VII, tit. 5, cap. 9 (nov.) [?].
" " 2 " 1—6.	" " 2 " 1.	" " 6 " 1.

Capita 7—20. Collectionis iuris Rom.-Visigoth., ut videtur ad supplendum codicem renovatum scripta p. 469—472.

V. LEGES RECCAREDI I. REGIS.

Lib. III, tit. 5, cap. 2.
Lib. XII, tit. 1, cap. 2.
" " 2 " 12.

VI. LEGES SISEBUTI REGIS.

Lib. XII, tit. 2, cap. 13. 14.

VII. LEGES CHINDASVINDI REGIS.

Lib. II,	tit. 1, cap. 8.	Lib. III,	tit. 1, cap. 5.	Lib. VI,	tit. 2, cap. 1.
"	" 1 " 12.	"	" 2 " 7.	"	" 2 " 3—5.
"	" 1 " 18—20.	"	" 3 " 8.	"	" 3 " 7.
"	" 1 " 22.	"	" 3 " 10. 11.	"	" 4 " 1.
"	" 1 " 24. 25.	"	" 4 " 12. 13.	"	" 4 " 3.
"	" 1 " 26 (emend.).	"	" 5 " 1.	"	" 4 " 5—7.
"	" 1 " 31.	"	" 5 " 3—5.	"	" 5 " 12.
"	" 2 " 2.	"	" 6 " 2.	"	" 5 " 14—17.
"	" 2 " 4. 5.	Lib. IV,	tit. 2, cap. 5.	Lib. VII,	tit. 2, cap. 13.
"	" 2 " 7.	"	" 2 " 9.	"	" 3 " 2.
"	" 2 " 9.	"	" 2 " 18. 19.	"	" 5 " 2.
"	" 3 " 4.	"	" 3 " 1. 2.	"	" 5 " 7. 8.
"	" 3 " 9. 10.	"	" 5 " 1—4.	Lib. VIII,	tit. 1, cap. 4. 5.
"	" 4 " 1.	Lib. V,	tit. 2, cap. 2.	"	" 4 " 21.
"	" 4 " 3—6.	"	" 2 " 6.	Lib. IX,	tit. 1, cap. 17 (Ant. Chind. emend.?).
"	" 4 " 9.	"	" 4 " 13.	"	" 1 " 18.
"	" 4 " 11.	"	" 4 " 18. 19.	Lib. X,	tit. 1, cap. 4.
"	" 5 " 1.	"	" 6 " 5. 6.	"	" 1 " 17.
"	" 5 " 5.	"	" 7 " 6.	"	" 2 " 6.
"	" 5 " 7. 8.	"	" 7 " 14. 15.	Lib. XII,	tit. 1, cap. 1.
"	" 5 " 13—15.	Lib. VI,	tit. 1, cap. 2.	"	" 2 " 16.
Lib. III,	tit. 1, cap. 3.	"	" 1 " 5—7.		

VIII. LEGES RECESSVINDI REGIS.

Lib. II,	tit. 1, cap. 2—6.	Lib. III,	tit. 1, cap. 4.	Lib. V,	tit. 4, cap. 6.
"	" 1 " 9—11.	"	" 1 " 9.	"	" 4 " 21. 22.
"	" 1 " 14—17.	"	" 3 " 3.	"	" 6 " 1.
"	" 1 " 27—30.	"	" 3 " 9.	"	" 6 " 4.
"	" 1 " 32. 33.	"	" 3 " 12.	"	" 7 " 12.
"	" 2 " 6.	"	" 4 " 6.	"	" 7 " 17. 18.
"	" 3 " 1.	"	" 4 " 18.	Lib. VI,	tit. 5, cap. 1.
"	" 4 " 10.	"	" 6 " 3.	"	" 5 " 3—5.
"	" 4 " 12.	Lib. IV,	tit. 2, cap. 6.	"	" 5 " 7—10.
"	" 5 " 6.	"	" 2 " 16. 17.	"	" 5 " 13.
"	" 5 " 10 (extr.).	"	" 2 " 20.	"	" 5 " 20.
"	" 5 " 11. 12.	"	" 3 " 4.	Lib. VII,	tit. 2, cap. 8.
"	" 5 " 16. 17.	Lib. V,	tit. 1, cap. 1.	"	" 3 " 1.

Lib. VII, tit. 4, cap. 1.	Lib. VIII, tit. 4, cap. 2.	Lib. X, tit. 2, cap. 7.
" " 4 " 6.	" " 4 " 31.	" " 3 " 4.
" " 5 " 9 (nov.) [?].	" " 5 " 6.	Lib. XII, tit. 2, cap. 1—11.
" " 6 " 2.	" " 6 " 3.	" " 2 " 15.
Lib. VIII, tit. 1, cap. 1.	Lib. X, tit. 1, cap. 18. 19.	
" " 1 " 8.	" " 2 " 4.	

Tomus oblatu concilio Toletano octavo p. 472—475.

Placitum in nomine Reccessvindi regis scriptum Lib. XII, tit. 2, cap. 17.

IX. LEGES WAMBANI REGIS.

Lib. IV, tit. 2, cap. 13* (nov. ad Recc.).
" " 5 " 6. 7.
Lib. VI, tit. 5, cap. 21 (extr.) [?].
Lib. IX, tit. 2, cap. 8.

X. LEGES ERVIGI REGIS.

Lib. II, tit. 1, cap. 1.	Lib. IX, tit. 2, cap. 9.	Lib. XII, tit. 3, cap. 15 (conditiones sacramentorum).
" " 4 " 7.	Lib. XII, tit. 1, cap. 3 (nov.).	" " 3 " 16—28.
Lib. VI, tit. 2, cap. 2.	" " 3 " 1—13.	
Lib. IX, tit. 1, cap. 9.	" " 3 " 14 (professio Iudeorum).	
" " 1 " 16.		

Leges ab Ervigio rege emendatae.

Lib. II, tit. 1, cap. 8.	Lib. III, tit. 2, cap. 1.	Lib. V, tit. 7, cap. 12. 13.
" " 1 " 11.	" " 2 " 3.	Lib. VI, tit. 1, cap. 2.
" " 1 " 14. 15.	" " 3 " 1.	" " 1 " 4. 5.
" " 1 " 18.	" " 3 " 9.	" " 3 " 5.
" " 1 " 21.	" " 4 " 1—4.	" " 4 " 3.
" " 1 " 23.	" " 4 " 13. 14.	" " 5 " 12.
" " 1 " 26.	" " 5 " 2. 3.	" " 5 " 16.
" " 1 " 30.	" " 6 " 2.	" " 5 " 18.
" " 1 " 33.	Lib. IV, tit. 2, cap. 3.	Lib. VII, tit. 5, cap. 2.
" " 2 " 8. 9.	" " 2 " 5.	Lib. VIII, tit. 1, cap. 5.
" " 3 " 3. 4.	" " 2 " 7.	" " 3 " 17.
" " 4 " 4.	" " 2 " 13.	" " 4 " 16.
" " 4 " 6.	" " 2 " 18. 19.	" " 5 " 7.
" " 4 " 13.	" " 3 " 3.	Lib. IX, tit. 1, cap. 6.
" " 5 " 1.	" " 5 " 1—4.	" " 1 " 12.
" " 5 " 4.	Lib. V, tit. 2, cap. 2.	Lib. X, tit. 1, cap. 13.
" " 5 " 7. 8.	" " 2 " 4—6.	" " 2 " 4.
" " 5 " 12.	" " 4 " 10.	Lib. XI, tit. 1, cap. 1. 2.
Lib. III, tit. 1, cap. 2.	" " 4 " 22.	" " 1 " 6.
" " 1 " 5.	" " 6 " 6.	
" " 1 " 9.	" " 7 " 8. 9.	

Tomus oblatu concilio Toletano duodecimo p. 475—476.

Lex edita in confirmatione concilii Toletani duodecimi p. 476—477.

Tomus oblatu concilio Toletano decimo tertio p. 477—479.

Edictum de tributis relaxatis p. 479—480.

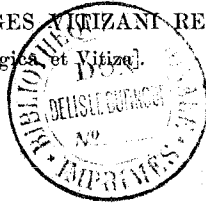
XI. LEGES EGICANI REGIS.

Lib. II, tit. 1, cap. 7 (nov.).	Lib. III, tit. 5, cap. 6 (nov.).	Lib. VI, tit. 1, cap. 3 (nov.)
" " 2 " 10 (nov.).	" " 5 " 7 (nov.).	[al. Vitiza].
" " 4 " 8 (nov.).	Lib. V, tit. 7, cap. 19 (nov.).	" " 5 " 13* (nov.).
" " 5 " 3 (nov.).	" " 7 " 20 (nov.)	Lib. IX, tit. 1, cap. 21 (nov.).
" " 5 " 18 (nov.).	[al. Egica et Vitiza].	Lib. X, tit. 2, cap. 5 (nov.).
" " 5 " 19 (nov.).		Lib. XII, tit. 2, cap. 18 (nov.).

Tomus oblatus concilio Toletano decimo quinto p. 480—481.
Tomus oblatus concilio Toletano decimo sexto p. 481—483.
Edictum directum concilio Toletano decimo sexto p. 483—484.
Tomus oblatus concilio Toletano decimo septimo p. 484—485.

XII. LEGES VITIZANI REGIS.

Lib. V, tit. 7, cap. 20 (nov.) [al. Egica, Egica et Vitiza].
Lib. VI, tit. 1, cap. 3 (nov.) [al. Egica].

 II.

 INDEX PERSONARUM ET LOCORUM.

 (Quoniam sunt nomina biblica.)

- Achila v. Agila.
 Adeliubus comes scanciarum 486, 15.
 Adeliuvus (vir illuster) 486, 5.
 Adulfus comes scanciarum et dux 485, 30.
 Aduris = Aturensium civitas 467, 1.
 Aebrens v. Hebreus.
 Afrila comes 486, 35.
 Afrila comes scanciarum 485, 30.
 Afrila vir illuster 485, 15.
 Agapius episcopus 418, 1.
 item Agapius episcopus 418, 1.
 Agila rex (a. 549—555) 459, 1.
 Achila rex (saec. VIII.) 461, 25.
 Agila, Aila vir illuster 485, 25. 40.
 Alaricus I. rex (a. 395—410) 457, 5—20.
 Alaricus II. rex (a. 485—507) 458, 10.
 465, 10. 466, 15. 20. 467, 5. — *Cfr. indicem legum sub II.*
 Aldericus, Altericus, Audericus spatarius et comes 486, 15. 40.
 Amalaricus, Amalricus rex (a. 507—531) 458, 15. 20.
 Anianus vir spectabilis 466, 10. 20.
 Ara comes 486, 25.
 Ardo rex (saec. VIII.) 461, 25.
 Argemirus comes cubiculi et dux 486, 10.
 Astaldus comes et procer 485, 30.
Ata-, Atha-
 Athanagildus, Atanagildus rex (a. 551—567) 459, 5.
 Atanaricus rex (a. 366—381) 457, 5. 10.
 Ataulfus comes 485, 30.
 Ataulfus comes cubiculariorum 486, 20.
 Athaulfus, Ataulfus rex (a. 410—415) 457, 5. 458, 1.
 Ataulphus (vir illuster) 486, 5.
 Audemundus comes 486, 30.
 Audemundus comes procer 486, 35.
 Audemundus procer 486, 20.
 Audericus v. Aldericus.
 Aurgi territorium 418, 5.
 Babilo comes et procer 485, 30.
 Barbi territorium 418, 5.
 Bigesuindus comes 486, 35.
 Cicilius episcopus 418, 1.
 Cixila comes notariorum 486, 15.
 Cixilla comes 486, 25.
 Cartaginensis provincia 59, 20.
 Chalcedonense concilium 473, 10.
 Chindasvindus, Chindasvintus rex (a. 642—653) 48, 1. 102, 1. 460, 10. 483, 15. — *Cfr. indicem legum sub VII.*
 Chintila rex (a. 639—642) 54, 10. 425, 5. 460, 5.
 Constantinopolis 473, 10.
 Cordoba 365, 20.
 Cumefredus comes spatariorum 485, 35.
 Danila comes 486, 35.
 David comes 486, 35.
 Ebreus v. Hebreus.
 Ega comes 486, 30. 35.
 Egabro territorium 418, 5.
 Egica comes scanciarum et dux 486, 10.
 Egica, Egiga rex (a. 687—702) 107, 25. 279, 10. 461, 15—25. 480, 5. 481, 20. 483, 40. 484, 10. — *Cfr. indicem legum sub XI.*
 Egila (vir illuster) 486, 5.
 Eila v. Ella.
 Ella comes 486, 35.
 Ella comes et dux 485, 30—40.
 Ella, Eila vir illuster 485, 25. 40.
 Emeritensis episcopus (*scil.* Festus) 484, 1; E. urbs 484, 1.
 Epagro territorium 418, 5.
 Ephesinus coetus (*scil.* E. concilium) 473, 10.
 Ervigius rex (a. 680—687) 456, 5. 461, 5—25. 475, 5. 476, 35. 477, 30. 35. 479, 5. 480, 20; Ervigii filia coniuncta Egicano regi 480, 20; E. filii 480, 25—481, 1. — *Cfr. indicem legum sub X.*
 Etherius, Hemeterius comes cubiculariorum 485, 35. 40.
 Euredus comes et procer 485, 30.
 Euricus rex (a. 466—485) 458, 10. — *Cfr. indicem legum sub I.*
 Evantius comes scanciarum 485, 30.
 Fandila comes scanciarum et dux 485, 35.
 Festus Emeritensis episcopus 484, 1.
 Flavius, *praenomen regum in legum inscriptiombus 45 sqq. et passim, ex. gr.* 159, 20. 279, 10. 475, 1. 477, 30.
 Fonsa vir illuster 485, 20.
 Froila comes et procer 485, 35.
 Gallecia, Gallaecia, Gallicia 372, 15. 457, 5. 479, 15.
 Gallia, Galliae 372, 15. 457, 10. 15. 479, 15. 485, 10.
 Gesaleicus, Gesalecus rex (a. 507—511) 458, 10.
 Gisclamundus comes 486, 25.
 Gisclamundus comes stabuli 486, 15.
 Goiaricus, Gotharicus vir illuster, vir magnificus et illuster, comes 465, 10. 466, 20. 25. 467, 1.
 Gondemarus, Gundemarus rex (a. 610—612) 459, 15.
 Gotharicus v. Goiaricus.
 Gothicus, Goticus, a, um: G. sors 5, 5. 391, 20.
 Gothus, Gotus, Gota, Gothi, Goti 4, 5. 20. 16, 20. 19, 20. 25. 20, 5. 53, 10. 54, 20. 121, 15. 122, 1. 127, 1. 301, 1. 367, 1. 377, 5. 385, 25. 386, 1. 5. 389, 1. 398, 20. 457, 5—20. 461, 25. 473, 30. 483, 10. 485, 25.
 Guiliangus v. Wiliangus.
 Gundemarus v. Gondemarus.
 Gussinus, Gusiannus, Quissinus vir illuster procer 485, 20. 40.
 Hebreus, Hebraeus, Aebrens, Ebreus, Hebra, Hebrei 418, 5. 419, 10. 420, 10. 421, 5. 20. 422, 1. 10. 15. 423, 5. 426, 20. 436, 10. 447, 1. 451, 1. 5. 482, 15. 484, 20. 485, 10; Hebrei Toletane civitatis etc. 425, 1. 25; v. Indeus.
 Hemeterius v. Etherius.
 Hispania, Hyspania v. Spania.
 Hodoagnus comes cubiculariorum et dux 485, 30.
 Hostrulfus comes 486, 25.

- Ildigisus (vir illuster) 486, 5.
 Iliturgi territorium 481, 5.
 Isidorus comes thesaurorum et dux 486, 10.
 Italia 457, 5—15. 458, 15.
 Iudaicus, a, um: I. error 429, 25. 436, 5. 441, 15; I. gens 438, 25; I. indictio 427, 1; I. impietas 446, 5; I. observantia 425, 15; I. observatio 425, 10. 446, 1; I. prevaricatio 433, 20. 436, 1; I. ritus 424, 20. 441, 1. 446, 1; I. secta 441, 15. 442, 1. 25. 446, 10; I. superstio 435, 5. 442, 20; I. usus 425, 10.
 Iudaismus *v. indicem rerum*.
 Iudaizare *v. indicem rerum*.
 Indeus, Iudaeus, Iudaea, Iudei 46, 1. 410, 15. 413, 10—20. 414, 5, 20. 415, 5. 10, 20. 416, 5—20. 417, 1—15. 418, 1. 419, 10—20. 420, 5, 10. 421, 10, 25. 423, 10, 20, 25. 425, 1, 10, 15. 426, 15, 20. 427, 10, 20, 25, 35. 429, 25. 430, 20, 25. 431, 1—10. 432, 15, 20. 433, 5, 15, 25. 434, 5—20. 435, 1, 5, 20, 25. 436, 10, 20. 437, 1, 15—25. 438, 1, 20. 439, 10, 20. 440, 1—20. 441, 20. 442, 1, 25. 443, 1, 10. 447, 1—15. 448, 1, 5, 15. 449, 1, 5, 20. 450, 1, 10. 451, 5—25. 452, 1, 10, 15. 453, 5. 454, 1. 455, 5, 10. 456, 1. 474, 35. 475, 30, 40. 477, 10. 482, 15, 40. 484, 25.
 Karolus rex 446, 25.
Leuva, Liuba, Liuva.
 Leuva I. rex (a. 567—571/2) 459, 5, 10; *cf.* 25.
 Leuva II. rex (a. 601—603) 459, 15; *cf.* 25.
 Liuuigildus, Leuuegildus, Leunigildus rex, (antea dux?) (a. 568—586) 459, 10, 25. — *Cf. indicem legum sub IV.*
 Mauriacensis pugna 5 n. 2.
 Nausti comes 486, 25.
 Nepotianus 465, 25, 30.
 Nicaena synodus 473, 10.
 Nilacus spatarius et comes 486, 20.
 Offilo comes cubiculariorum et dux 485, 30.
 Ostrulfus comes 486, 10.
 Ostrulfus (vir illuster) 486, 5.
 Otonus 446, 25.
 Paulus 408, 15. 473, 10.
 Paulus comes 486, 35.
 Paulus comes notariorum 485, 30, 35.
 Quissinus *v. Gussinus*.
Reccaredus, Recaredus.
 Reccaredus I. rex (a. 586—601) 159, 20. 418, 5. 459, 10. — *Cf. indicem legum sub V.*
 Reccaredus II. minor rex (a. 621) 459, 20.
 Reccaredus comes scanciarum et dux 486, 10.
 Recaredus (vir illuster) 486, 1.
 Recaulfus procer 486, 20.
 Reccosvindus, Recesvindus, Reccosvintus, Recesvintus, Reccosvinthus rex (a. 649—672) 130, 30. 425, 1. 460, 1. 472, 15. 475, 1. — *Cf. indicem legum sub VIII.*
 Requisindus comes 486, 35.
 Riccila comes patrimoniorum 485, 35, 40.
 Riquira comes patrimoniorum 485, 30.
 Romanus, Romana, Romani 4, 10, 20. 15, 15 (?). 16, 15. 19, 20. 20, 5. 121, 15. 122, 1. 377, 5. 385, 25. 386, 1, 5. 389, 1, 5. 391, 20. 393, 15. 399, 1; Romanorum tertiae 5, 5.
 Romanus, a, um: R. civis 419, 1. 421, 5; R. leges 58, 15. 128, 5. 466, 1; R. sors 391, 20.
 Ruderigus rex (a. 710—711) 461, 25.
 Salamirus comes scanciarum 486, 15.
 Salamirus (vir illuster) 486, 5.
 Sarracinator 463, 5.
 Searicus *v. Sigericus*.
 Scstulds (vir illuster) 486, 1.
 Severianus (vir illuster) 486, 5.
 Severinus comes 486, 25.
 Severinus comes spatariorum 486, 20.
 Sigericus, Searicus rex (a. 415) 458, 1.
 Sisebutus comes scanciarum et dux 486, 10.
 Sisebutus rex (a. 612—621) 424, 10. 439, 5. 459, 20. 475, 40. — *Cf. indicem legum sub VI.*
 Sisenmundus comes 486, 35.
 Sisimirus spatarius comes 486, 20.
 Sisenandus rex (a. 631—636) 460, 1.
 Sisulds comes 486, 25.
 Sonna comes 486, 25.
 Spania, Hispania, Hyspania 365, 5. 370, 10. 372, 15. 425, 25. 457, 10—20. 458, 15. 476, 1, 15. 479, 20. 483, 10. 484, 30.
 Sturgi territorium 418, 5.
 Suinthila, Suinthila *v. Svintila*.
 Suniemirus comes 486, 30.
 Sunifredus, Suniefredus comes scanciarum et dux 486, 15, 40.
 Svintila, Suinthila, Suinthila rex (a. 621—631) 50, 20. 460, 1.
T. Th.
 Teodefredus comes 486, 35.
 Teodehittus comes 486, 35.
 Theodosianum corpus, Theodosianus (scil. codex) 465, 5. 466, 20. 469, 10.
 Theodefredus (vir illuster) 486, 5.
 Theudemundus comes procer 486, 40.
 Theudemundus spatarius 483, 15. 484, 1.
 Theoderedus, Tunderedus rex = Theodericus I. rex (a. 419—451) 458, 5.
 Theodericus, Tundericus II. rex (a. 453—466) 458, 5.
 Tundericus rex (?) 459, 25.
 Theodericus, Tundericus (Theodericus Ostrothorum rex a. 493—526) 458, 15.
 Theudi, Teudi *v. Thendis*.
 Teudila comes 486, 25.
 Theudila procer 486, 15.
 Teudila (vir illuster) 486, 1.
 Theudis, Theudi, Teudi rex (a. 531—548) 458, 20. 467, 10, 40. 468, 40. 469, 20. — *Cf. indicem legum sub III.*
 Theudisclus, Teudisclus rex (a. 548—549) 459, 1.
 Teudulfus comes 486, 35.
 Theudulfus (vir illuster) 486, 5.
 Timotheus vir spectabilis comes 465, 10.
 Toletanus, a, um: T. canon 119, 1; T. civitas 425, 1. 486, 15; T. concilium undecimum 204, 10; T. concilium duodecimum 409, 20; T. pontifex 477, 5; T. urbs 408, 15.
 Toletus 130, 5. 205, 15. 207, 1. 250, 25. 373, 40. 410, 10. 426, 10. 456, 1. 461, 15. 469, 20. 476, 30. 477, 30. 479, 5. 480, 5. 483, 40. 484, 5; ecclesia sanctae Mariae 456, 1; ecclesia sanctorum Petri et Pauli pretoriensis 461, 15; sedes regni 461, 15.
 Tolosa, Tholosa 466, 15, 40.
 Torresarius, Torresarius comes spatarius 486, 20, 40.
 Trasmundus comes 486, 25.
 Trasericus comes 486, 30.
 Trasericus spatarius et comes 486, 20.
 Trasimirus procer 486, 20.
 Tuia territorium 418, 5.
 Tulga rex (a. 639—642) 460, 5.
 Thurismundus, Turismundus rex (a. 451—453) 458, 5.
 Tutugi territorium 418, 5.
V. W.
 Wadamirus comes scanciarum et dux 486, 10.
 Valdericus comes 486, 25.
 Valdericus comes civitatis Toletanae 486, 15.
 Valia, Walia rex (a. 415—419) 458, 5.
 Wamba, Vamba rex (a. 672—680) 381, 5. 461, 1, 20. 478, 10. 483, 15, 45. — *Cf. indicem legum sub IX.*
 Wenedarius comes scanciarum et dux 485, 30.
 Viatia territorium 418, 5.
 Wiliangus, Guiliangus spatarius et comes 486, 15, 40.
 Wimar comes 486, 25, 35.
 Wimar (vir illuster) 486, 1.
 Visegoti 457, 5.
 Witiza, Vitiza rex (a. 700—710?) 461, 20, 25. — *Cf. indicem legum sub XII.*
 Witiza (vir illuster) 486, 1.
 Wittiricus, Wittericus rex (a. 602? 603—610) 459, 15.
 Vitulus comes 486, 25.
 Vitulus comes patrimonii 486, 15.
 Vitulus (vir illuster) 486, 5.
 Vitulus vir illuster comes patrimonii et dux 486, 30.

III.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

(Maiores numerus paginam, minor quinque lineas indicat.)

- a.**
- abavia 172, 5; a. materna, paterna 172, 30.
- abavunculus 172, 25.
- abavus 172, 5; a. maternus, paternus 172, 35, 30.
- abdicare 438, 15; a. commenta dogmatum pravorum 412, 15; a. errores heresum 412, 10. 430, 5; a. filium 243, 5; a. invasorem legibus 398, 15. — abdicata servitus 242, 15; abdicatum manere 141, 5.
- abicere, habicere 338, 25; 416, 1; a. aliquem de iudicio 81, 1, 5.
- abieccio: a. regia 119, 5; in abiectionem regis intendere 55, 1.
- abiectus, a. um: a. conditio 242, 15.
- abitus v. habitus.
- abmatertera 172, 25, 30.
- abnegare: a. errores 483, 1; a. licentiam accusandi etc. 162, 25; a. ritus Iudaicos 441, 1. 446, 1; a. sectam Iudaicam 442, 25.
- abnepos, abnepus 172, 5. 25. 40. 173, 30.
- abneptis 172, 5. 25. 40. 173, 30.
- abnepus v. abnepos.
- abolere: priscae legis abolita sententia 122, 1.
- abominari: a. sollemnitates etc. 442, 15; a. virum 152, 15.
- aborsus, avorsus = *abortus* 29, 1. 260, 20. 261, 15. 262, 10.
- abortare 29, 1. 261, 1. 5. 262, 1. 332, 15.
- abradere legem 279, 10.
- abrenunciare ritibus etc. secte Iudaicae 442, 1.
- abrogare 165, 5. 10; a. calliditatem parentum 199, 10; a. licentiam 124, 5. 203, 10. 15; a. perfidiam Iudaicorum 482, 35. 40; a. sententiam legis 195, 25. 393, 15; a. sententiam legis inconvenientis 384, 5.
- abscedere 60, 5. 335, 5; a. a, de iudicio 81, 5. 85, 10; cf. 288, 10. 15; a. liber ab omni calumnia 353, 20; cf. 354, 5; a. securus 271, 1. 284, 5. 287, 15. 288, 10. 15. 354, 5. 357, 20.
- abscondere: a. latrones 363, 10; a. placitum 82, 5.
- absconsus, a, um: a. loca 302, 20; a. macinamenta 51, 15. — absconsum: non in absconso, sed publice percipiat reus sententiam legis 302, 20. — absconse 414, 5; a. accipere peculium ad custodiendum 471, 30; a. nati de ingenua 470, 1, 5.
- absens 94, 1. 363, 15; a. dominus fundi 385, 20; a. dominus pascuorum 347, 15. 20; a. possessor rei, que petitur 394, 10. 15; a. propinquus 400, 10; absentibus Gotis 367, 5; a. thiuphadis 63, 5.
- absentia: a. accusatoris 280, 10; a. consortis 384, 5; a. domini 4, 1. 397, 20.
- absolvere 70, 5. 88, 1. 236, 1. 376, 1. 419, 10. 461, 15; a. condicionem servitutis 243, 5; a. criminis 302, 5 — 15; a. servum alienum in fuga lapsum 352, 20; a. mancipium per constitutionem regiam 419, 1; a. mancipium commune a iugo servitutis 235, 20.
- absolutio 244, 1; a. criminis 302, 5; a. perpetua tributis 409, 1, 5.
- absolutus, a, um: a. ecclesia 204, 25; a. libertas 205, 25; a. licentia 111, 20; a. licentia nubendi 163, 15; a. potestas 206, 20; absolutus in forma vel decore ingenuitatis 206, 30; a. ab obsequiis ecclesie 206, 5.
- abstrahere v. abstrahere.
- abstrahere, abstrahere 463, 15; a. aliquem ab altari, de altaribus 282, 1. 380, 1; a. aliquem ab, de ecclesia 379, 10. 380, 1. 10; a. aliquem per pedem, per capillos etc. 197, 5, 10.
- absurdum in legibus corrigatur 476, 10. 15.
- abundantia, habundantia: si vir et uxor equales habundantie domini sunt 183, 20.
- abus v. avus.
- accedere, adcedere 398, 15; a. bellaturus 374, 25; cf. 377, 5—15; a. ad duces 71, 1; a. ad cataplum 481, 40. 45; a. ad extimationem damni 328, 15; a. ad metropolitanum suggesturus negotia sua 409, 25. 30; a. ad sedem regni in Toledo 461, 15; a. in territoriis episcoporum etc. 449, 25. — a. suscriptor in scriptura 50, 10. 15. 96, 5. 106, 10. 107, 10. 112, 25. 113, 5. 10. 305, 10; a. testis rogatus 106, 20.
- accelerare, adcelerare: a. causam ad terminum 93, 10; a. propositum cause 100, 10.
- acceptio: a. muneris, munerum 154, 20. 237, 10. 437, 5. 453, 15. 20; a. personarum 406, 10. 15. 481, 10. 483, 30.
- accessus: a. ad civitatem 157, 15; a. pecudum 341, 1.
- accidentia iurgiorum 409, 15.
- accio v. actio.
- accipere 131, 1. 187, 10. 200, 1. 437, 25. 469, 1. 472, 1; a. pro absoluteione 302, 5; a. annonam de civitate, de territorio 407, 10; a. annonas distribuendas 369, 10; a. anulum arrarum nomine 124, 5; a. arras pro quocumque re 219, 5; a. auctoritatem iudicii 79, 1; a. beneficium 368, 10. 378, 15; a. beneficium contra fidem Christi non licet 437, 20; a. beneficium a numerario, a defensore 407, 20; a. caballos duos fatigandos 74, 10; a. caballos non amplius quam sex 74, 10. 15; cf. 468, 10. 15; a. cibos christianos 443, 1; a. coniugem aut vim (= vi) aut consensu 160, 10; a. commonitorium 306, 1; a. comoda iuxta seriem consulti 468, 15; a. in commodis suis 468, 35; a. pro commodo laboris 92, 20; a. compositionem 264, 15. 269, 15; a. compositionem a reo sine conscientia iudicis 300, 10. 15; a. nihil compositiois 343, 10; a. curam supra christianos 448, 15. 20; a. directum suum 462, 5; a. disciplinam legis 141, 15. 35; a. donatum 220, 10; a. donatum a marito extra dotem 211, 10. 15; a. dotem a marito, viro 167, 20. 168, 1. 199, 1, 5; a. elemosinam 356, 15; a. epi-

stulam iudicis vel sigillum 66, 10; a. exemplaria autenticorum pro firmitate 205, 10; a. facultatem a viro 167, 20. 168, 1; a. facultates perpetrantis scelus 284, 20; a. feminam 177, 1. 5; a. flagella, hictus flagellorum 29, 15. 60, 20. 65, 10. 79, 15. 84, 15. 87, 25. 96, 10. 140, 5. 146, 1. 156, 25. 264, 10. 266, 15. 267, 5. 294, 1—10. 296, 15. 299, 5. 313, 20. 314, 10. 317, 10. 15. 319, 25. 322, 1. 325, 10. 326, 5. 334, 5. 335, 15. 344, 5. 347, 1. 363, 10. 364, 10. 399, 5; a. formulam institutionis 430, 15; a. hereditatem 27, 20. 174, 2c. 189, 20; a. hereditatem maternam a patre 180, 15; a. humanitatem 354, 1; a. pro iudicio 288, 1; a. infantulum nutriendum a parentibus 194, 16; a. iniunctum aliquid pro utilitatibus publicis ad peragendum 244, 10; a. iura iudicii 75, 20; a. iussionem regiam 79, 15; a. libertatem a sacerdote 206, 5; a. libram auri in compositionem 265, 5; a. mancipium ab incognito 365, 10; a. mancipium christianum donatum Iudeo non licet 417, 10; a. mandatum 91, 5. 20. 92, 15. 93, 5; a. maritum 22, 1. 137, 10. 15. 178, 20; a. maritum alium, alterum 162, 5. 191, 1; a. medietatem pretii 292, 1; a. mercedem 227, 15. 367, 20. 370, 1; *cf.* 194, 10. 360, 15; a. mercedem nullam 366, 20. 368, 20; a. mercedes maiores 73, 15; a. munus contra fidem Christi non licet 437, 1. 5; a. mutuum 471, 20; a. ordinem penitentiae, tonsurae 162, 10; a. partem quartam de compositione, quam fur facere poterat 296, 5; a. partem quartam de vindicta soluta a presumptore aut reo 296, 20; a. peculium ad custodiendum 471, 30; a. penitentiam 409, 25. 461, 1. 15. 477, 1; a. portionem 182, 20. 25; a. portionem debitam in mancipiis ex successione parentum 419, 10. 15; a. portionem ex hereditate avi 469, 25. 30; a. portiones facultatis 174, 15; a. portiones tres 304, 15; a. potestatem a quolibet 447, 10. 15; a. potestatem supra christianos 448, 15. 20; a. potestatem et curam populorum 407, 1; a. potestatem iudicandi 62, 10. 64, 1. 75, 15. 20; a. portionem ad avorsum 262, 10; a. pretium pro persona venditi 221, 5; a. pretium a venditore 209, 5; a. refectionem aque, panis 66, 20; a. rem 375, 25. 391, 1; a. rem sibi competentem 93, 1; a. res filiorum tuendas 181, 30; a. res in patrocinio 217, 15; a. res servi 223, 10; a. res tempore nuptiarum 137, 20; a. res ad usumfructum 23, 1. 5; a. res usufructuarias 182, 15; a. reum custodiendum 301, 15; a. sacramentum 335, 5. 360, 15; a. scripturam 116, 15. 118, 15. 192, 25. 193, 1; a. securitates de rebus reddende rationis 192, 15; a. reliquas quaternas per singula capita animalium 348, 10; a. servum sibi traditum 156, 5; a. servum vicarium 421, 15; a. silvam 386, 10. 387, 20; a. solidum aureum sine ulla fraude pensantem 311, 10; a. solido uno per caballo uno 468, 15. 20; a. solidum vicensimum

73, 5; a. solidos V per unumquodque mancipium christianum 447, 10; a. spatium et tuitionem arbitrio iudicis 236, 5; a. subvectum caballorum 468, 10. 15; *cf.* 74, 10. 15; a. summam compositionis 365, 20; a. summam commodi 357, 15; a. tempus tricennale 203, 15; a. terram, terras 385, 5. 387, 20; a. terras ad canonem 386, 15. 20; a. terram commutatam 385, 5; a. terram ad excolendum 388, 10; a. terras ad placitum 387, 5; a. terram *etc.* per scripturam *etc.* 390, 20. 391, 1; a. testes prolatos 72, 5; a. testimonium 103, 15. 107, 10. 462, 15; a. tremissem 342, 15. 357, 10. 15. 360, 10; a. tuitionem 193, 5. 236, 5; a. tuitionem pupillorum 181, 30; a. ultionem iudicis 66, 5. 35; a. vestem *etc.* 259, 20. 340, 10; a. vigorem determinandi 62, 15; a. vineas *etc.* 225, 15.

accola susceptus in terra 388, 15. —
accommodare, adaccommodare fidem 97, 20.
accescere, aderescere ex latere 172, 25.
accusare, adusare 29, 10. 31, 5. 72, 10. 101, 1. 148, 30. 158, 15. 160, 15. 162, 25. 203, 30. 204, 25. 248, 10. 15. 25. 254, 25. 255, 25. 259, 25. 280, 20. 281, 5. 288, 15. 408, 25; a. admissum presumptionis 203, 20. 25; a. adulteram, mulierem adulteram 153, 20. 154, 1; a. adulterium 152, 10. 155, 15; a. adulterium mulieris, uxoris 152, 25. 153, 1. 20. 154, 10; a. in crimine 252, 15. 301, 1. 5; a. equalium nobilitate vel dignitate officii palatini in causa regie potestatis, gentis *etc.* 247, 5. 10; a. facinus 194, 1; a. homicidam 280, 5. 15. 281, 1. 5; a. innocentem 288, 5; a. raptorem 142, 15; a. reum 233, 20. 280, 15. 286, 10; a. sacerdotes *etc.* 408, 20; a. servum in crimine 246, 10. 15. 252, 15; a. testem 72, 10; *cf.* 100, 25; a. violentum 398, 15. — accusatus 249, 15. 251, 10. 286, 15. 478, 10; a. si manifestis indicibus innocens comprobatur 286, 10.

accusatio 154, 1. 30. 168, 5. 233, 40. 249, 30. 256, 5. 478, 10; a. commota de re iniusta 31, 1. 5; a. criminis 246, 1; a. deferenda ad regem 255, 15; a. deferenda contra reum homicidii 281, 10; a. falsa 238, 15; a. sopita transactis XXX annis 142, 20.

accusator 237, 25. 246, 20. 25. 248, 1—15. 35. 249, 10. 25. 251, 5. 254, 10. 20. 255, 20. 274, 20. 280, 10. 281, 10. 286, 15. 288, 10. 20; *cf.* 468, 15; a. rei ordinem scriptis exponat et iudici occulte tradat 247, 25; a. iniustus 254, 10; a. tradendus ei, qui innox tormenta pertulit 247, 20.

acies augenda ad repulsionem hostium externorum 243, 20.

acta: sacerdos scripturas professionum (Iudeorum) in actis ecclesie sue recondat 455, 20. 50. 456, 1.

actio, accio, haetio = *modus agendi*, 'Handlung' 41, 1. 50, 10. 20. 76, 10. 113, 35 (?). 225, 10. 243, 1. 396, 5. 10; a. fraudis seclerate 120, 1; a. stupri illiciti 165, 10. — actio = *causa, negotium, actio iudicialis* 60, 1. 70, 1.

77, 20. 82, 5. 89, 1. 91, 1. 25. 93, 15. 155, 1. 250, 35. 392, 20. 395, 5. 416, 10. 468, 1. 15; a. adversa contra minorum personas 191, 20; a. cepta aut finita aput sacerdotem seu aput comitem 78, 20; a. exequenda pro re fisci 93, 25; a. minor quam decem solidi possint valere 86, 15. 20; *cf.* 248, 20. 25; a. mota de rebus modicis 71, 20; *cf.* 72, 1; actiones pupillorum 190, 10; actio reservanda reverso ex expeditione publica 316, 10; a. non transferenda ad alium 92, 15; a. utilitatis publice 53, 1; a. utilitatis publice prosequenda per mandatum 94, 5. *Cf.* causa, negotium, questio.
actor 259, 15. 314, 20. 357, 15. 364, 25. 448, 15; a. domini servi 246, 10. 15. 254, 1; a. fisci 407, 10. 15; a. provincie 407, 15.

actum = *actus*: ex acto sibi commissio annis singulis tributa exigere 479, 30.

adaquari = *aqua refici* 328, 10.

adcedere v. accedere.

adcelerare v. accelerare.

adcommodare v. accommodare.

adescere v. accrescere.

adescere v. accusare.

addere: a. canonem 387, 10; a. conditionem 468, 25; a. ordinata a Deo legi 181, 15; a. usuras 232, 10.

addicare servitii propinquorum mariti mulieris 153, 10.

addicere 102, 5. 142, 1. 151, 1. 385, 20; a. fisco 427, 10; a. heredibus occisi 283, 15. 20; a. marito mulieris 147, 5. 151, 15; a. questioni 253, 15. 254, 25; a. ad servitium, servitio, ad servitutum, servituti 206, 1. 221, 20. 237, 10. 238, 15. 257, 20. 291, 5. 304, 20. 375, 20; *cf.* 104, 20. 290, 5. 353, 1; a. servitutum 223, 5; a. servum 169, 15. 236, 15. 419, 10; a. supplicii constituti 416, 5; a. verberibus, hictibus flagellorum 268, 5. 25. 30. 320, 5. 335, 15. 350, 5.

adducere 433, 20; a. caballum, pecora ad domum 326, 15. 335, 10. 342, 15; a. infideles ad concordiam pacis religiose 412, 10; a. servum fugacem *etc.* ante priorem civitatis 472, 5; a. testes 72, 5. 117, 10. 462, 15.

adeo = *ideo* 48, 1. 58, 10. 75, 15 *et saepius*.

aderatio 130, 1. 200, 1; aderatione instissima secundum peculium census 419, 5.

adesse 103, 1. 5. 357, 5. 363, 15; a. ad diem constitutum 232, 10; a. iudicio 82, 1. 85, 20. 360, 5.

adferre, afferre: a. condiciones 441, 5; a. dilationem 394, 10; a. moras 354, 1; a. scripturas 115, 15. 20.

adfnitas 160, 1. 171, 15. 177, 15.

adfirmare, affirmare 108, 10; a. iurando 365, 10; a. testibus 117, 10.

adfligere 76, 20; a. homicidio 273, 5; a. ieiuniis 66, 20; a. penis novis et atrocioribus 424, 20; a. tormentis 90, 20; a. tormentorum genere diverso 257, 20.

- adgravare populos indictionibus *etc.* 407, 10.
- adgredi 371, 5; a. hostes Dei 412, 5; a. inimicos 370, 1; a. iura viventium 184, 20.
- adgregare 440, 25; a. facultatem fisco 417, 15; adgregari servis fiscalibus 28, 15.
- adgregatio, aggregatio sacrosancta pontificum 478, 35.
- adhærere, adhaerere 243, 10. 420, 15; a. Iudeis 420, 5; a. Iudeis mancipia christiana non debent 438, 20; praecptionem adhaerere iubere libris directis 466, 10. 15.
- adhibere, adhibere: a. aderationem post obitum parentum 200, 1; a. distractionem 66, 20; a. contropationem etatis et hutilitatis pro servis questionandis 253, 10; a. fideiussorem 60, 5. 15. 291, 20; a. fidem testibus idoneis 284, 5; a. intentionem 102, 15; a. modum pene secundum modum culpe 431, 15. 20; a. testes 235, 10.
- adicere 163, 20. 220, 10. 240, 15. 385, 1; a. constitutionem in libro quarto corporis Theodosiani titulo XVI. 469, 10; a. legem 61, 5. 10. 423, 10; a. legi 63, 20. 205, 1; a. legi necessarium 455, 20; a. in lege 430, 5; a. nova 427, 35; a. tempus rationabile 67, 5; a. utilitatis aliquid aut laboris in terra accepta 385, 5.
- adictio sigilli 469, 5.
- adimere licentiam iudicandi de rebus suis 196, 1. 5.
- adinplere, adimplere 265, 15; a. censuram legis 274, 10. 15; a. compositionem 316, 15. 20; a. consuetudinem 391, 5; a. decreta in Iudeis 452, 15; a. decretum legis 112, 25. 113, 1; a. definitionem nuptialium federum 124, 5; a. instituta legum 451, 1. 452, 10; a. institutionem legis 365, 5; a. ordinem 364, 20; a. ordinem legum 363, 20; a. pactionem 109, 10; a. partem promissam pretii 219, 10. 15; a. penam 82, 1; a. penam in placito contentam 126, 5; a. penam damni scriptura contentam 117, 10; a. promissionem 391, 5; a. satisfactionem legum 91, 10; a. sententiam in clericis non habentibus honorem 371, 30; a. sententiam legis 365, 5; a. sententiam legis in populis sibi subditis vel iunioribus 364, 30; a. summam rei 79, 15; a. tenorem legis 204, 20; a. tortiam compositionis 263, 10.
- adinventio 76, 5. 279, 20; adinventiones perfidorum 423, 15.
- adipisci: a. coniugium per ordinationem, consensum principum 159, 10; a. fastigia regni per plebes tumultuosas, per absconsa dignitati publicae macinamenta 51, 16.
- adire, hadire: a. coniugium personarum ingenuarum 205, 15. 20; a. facultatem defuncti 234, 10; a. festum nuptiale cum titulo dotis, cum benedictione sacerdotali 436, 10; a. hereditatem 51, 10; a. regnum 480, 25; a. societatem unius copule 189, 5; a. successionem 199, 20.
- aditus: a. ad conspectum glorie nostre (*scil.* regis) 71, 15; a., in quo montes transitori sunt 67, 15. — aditus = occasio 258, 5. 363, 20; a. accedendi ad ducem 71, 1; a. accusandi 203, 30. 281, 5; a. commiscendi se sacerdotibus 158, 10. 15; a. egressionis 314, 1; a. fraudis 137, 15; a. mortis datus a volente 271, 15; a. nocendi 259, 20; a. roclamandi 481, 1; a. ad successionem infantis proximis parentibus reserandus 185, 1; a. suggerendi principii 256, 10; a. transgressionis 164, 10; a. veniendi ad, in civitatem 157, 5. 20.
- adiutare *v.* adiuvare.
- adiungere 177, 5; a. canonem 409, 20; a. ad fundum aliquid 399, 1.
- adiurare 52, 30.
- adiuratio nominis divini 427, 25.
- adiutor raptoris 141, 15.
- adintorium: a. clericorum *etc.* 373, 15; a. fratrum 371, 20; a. regis *etc.* 373, 1.
- adiuvare, adiutare in diversis negotiis 407, 5.
- adligare *v.* alligare.
- administrare 448, 20; a. super christianos 447, 15.
- administratio rei ecclesiastico supra christianos explenda 448, 20.
- administratorio usu regere familiam christianam Iudei ne audeant 448, 15.
- admiscere se in aliqua re 296, 25; admisceri in adnumeratione 197, 10. 15.
- admittere: a. ad coniugium 156, 1; a. occasionem immutandi divisionem iustam non licet 383, 5; a. testem ad testificandum 118, 10; a. ad testimonium 95, 5. 101, 1. 104, 1. 10. 239, 10. 416, 20; nullum testimonium vivi super mortuum admittitur 100, 30. — admittere = committere 399, 5. 403, 20; a. adulterium 157, 10. 20; a. capitalia 288, 10; a. culpam criminalem 263, 20; *cf.* 291, 10; a. crimen 29, 10. 60, 5. 144, 1. 274, 20. 288, 10. 290, 5. 291, 5. 303, 15. 403, 10; a. crimen parricidii 282, 20; *cf.* 284, 5; a. damnosum, damnum, damni aliquid 24, 10. 183, 10. 319, 20. 25. 340, 1. 362, 5; a. facinus 275, 1; a. furtum 289, 25. — admissum: a. presumptionis 203, 20; a. turpe 134, 1.
- admixtio 160, 10.
- admonere 67, 15. 81, 1. 85, 10. 322, 5. 346, 1. 371, 15. 373, 1. 374, 5. 20. 375, 1. 376, 35. 409, 20; a. dominum, ut pro servo suo componere non moretur 294, 1. 5; a. iudicem 84, 10; a. iudices nequiter indicantes 77, 1; a. principem de vita sua 57, 20; a. vicinos 340, 20. — admonitus: a. a iudice 95, 10; a. epistula vel sigillo iudicis 65, 20.
- admonitio, ammonitio, amonicio 65, 25. 250, 36. 341, 25. 374, 20; a. ducis, comitis *etc.* 374, 25; a. epistula, sigilli 65, 20; a. iudicis 66, 5. 316, 5; a. de progressionem exercitus, inductione armorum 378, 15.
- adnectere copulum nuptiale 125, 1.
- adnepos 172, 15. 173, 1.
- adneptis 172, 15. 173, 1.
- adnotare, annotare 45, 20. 115, 10; a. in canonibus 482, 10; a. in formula speciali iudicii 78, 1; a. leges glorie sue titulis 48, 10; a. ordinem professionis post legem 441, 1. 5; a. quantitatem pigneris 84, 5; a. in scripturam patentem voluntatem hac conditionem prestiti 50, 5.
- adnotatio trium testium 90, 15.
- adnumeratio 197, 15.
- adolescere 191, 5. 15. 20. 192, 1.
- adoptivus 484, 40.
- adpatruus 172, 25.
- adpellare, appellare 86, 10; a. concilium 158, 10; a. iudicem apud audientiam principis 71, 5; a. iudicialiter de rebus comunibus 384, 5.
- adpetere, appetere 255, 1; a. aliena 398, 15; a. copulam coniunctionis pro filio *etc.* 131, 15; a. copulam mulieris ingenue 361, 15; a. fastigium regale 483, 5; a. festa nuptialia aliter quam mos christianorum mos habet Iudeis non licet 415, 10; a. fructum privati commodi 49, 1; a. propinquitatem sanguinis coniugio 159, 5; a. uxores alias 167, 10.
- adplicare, applicare 342, 5; a. in campo 320, 10. — adplicare dominio suo rem census alieni 222, 10; a. fisci viribus 56, 25; a. fisco 448, 20. 25; a. iuri suo facultatem parricide 283, 1; a. iuri suo vel ecclesie principali rem ecclesie testatam 204, 5; a. servitio servum 358, 15.
- adponere, apponere: a. edictum in regulis 482, 30; a. modum evidentem censurae in canone 482, 20.
- adprehendere: a. domum alienam sua autoritate 314, 15; a. facultatem eius, qui intestatus discedit ab hac vita 200, 15; a. rem 395, 1. 5.
- adpretiare 127, 10.
- adprobare 109, 20. 137, 20. 304, 20. 306, 1. 353, 20; a. aurum, argentum *etc.* venundata furtiva 404, 5. 10; a. causam per testimonium 100, 1; a. culpam mortalem signis declaratis 252, 10; a. dilationem, fraudem iudicis 68, 5; a. aliquem servum 360, 5; a. per divinos 258, 10; a. ante, apud iudicem 271, 1. 284, 5. 367, 5; a. sacramenta 30, 1. 291, 20. 292, 1; a. signis declaratis 252, 10; a. testibus 30, 1. 67, 25. 68, 1. 291, 20. 292, 1; a. per testimonium 100, 1. 252, 10. — adprobari concubitor masculorum 169, 10. 15; a. innocens 288, 10.
- adprobatio servi innocentis 254, 15.
- adproximare 246, 15.
- adquirere, adquerere 19, 5. 31, 20. 90, 1. 217, 15. 222, 20. 361, 25; a. pro apice regni 51, 1; a. de artificio, labore 202, 1. 240, 1. 362, 1. 5; a. bona in-

- genii ex medietate 310, 10; a. comoda hereditatis per parvulum 185, 5; a. per consuetudinem turpem 157, 10; a. in expeditione cum servis 24, 5. 183, 5; a. facultates 28, 15; a. per fornicationes 157, 20; a. in fuga 362, 1; a. aliquid de istatu, de rebus alienius 102, 10; a. sibi maritum 138, 10; a. medietatem de damnis institutis 67, 10; a. patre vel matre vivente 201, 15; a. sub patrono 19, 5. 216, 25; que quis, dum saio est, adquisivit 19, 20. 217, 10.
- adquisitio saionis 217, 5.
- adscribere 254, 20; a. culpe 339, 5. 340, 15. — adscriptus, a: a. centena centenario 367, 15; a. in centena 367, 20. 368, 5.
- adsensio concurs. unanimis 373, 20.
- adsensus 39, 20. 99, 10. 282, 1; a. communis viri et mulieris 167, 15; a. episcoporum venerabilium, provincialium electorum 466, 5; a. sacerdotum maiorumque palatii 256, 15.
- adsequi: a. dominium libertatis 361, 15; a. gratiam baptismi 361, 25; a. hereditatem parentum 200, 10; a. hereditatem parvuli 185, 15; a. sexum parentis inferioris 206, 1; a. terram cum rebus labentibus 185, 5. 10.
- adserere, asserere 85, 20. 86, 1. 93, 20. 222, 15; a. vocem maternam 168, 10.
- adsertio, assertio 168, 25. 234, 1. 257, 15.
- adsertor, assertor 89, 10. 20. 40; a. datus pro persona episcopi 66, 10; a. informandus scriptis 89, 15; a. ingenuus 91, 1; a. pacis 63, 10. 75, 15; a. pacis est, qui sola faciente pacis intentione regali sola destinatur autoritate 63, 15.
- adsiduus, a, um: a. vastatio locustarum 59, 10. — adsidius consistere in patrocinio alicuius 421, 15.
- adsignare: a. pignus acceptum 232, 20; a. pragma legibus emendatis 45, 1.
- adsistere in contradictione cause 89, 1.
- adsociare: a. ingenuum cum omnibus rebus fisco servitutum 257, 15; a. mulierem ingenuam a viro repudiatam sibi in coniugio 166, 5; a. res Iudei fisco 433, 15; a. servos nomine ingenuitatis mulieribus puellisque ingenuis 137, 15.
- adspirare: a. ad contractum emtionis 242, 5; a. ad propositum religionis 170, 5.
- adstipulatio damnationis 473, 30.
- adstringere, astringere 202, 10. 342, 1. 10. 365, 1. 410, 1. 480, 20. — adstrictus culpis 372, 5; causa non adstricta ad seriem legis 101, 20.
- adstruere 394, 10. 455, 10.
- adsumere, adsummere, assumere: a. bona 424, 20; a. condicionem ingenuitatis 206, 30; a. confidentia erroris renovandi 414, 10; a. coniugium procreandis filiis, nepotibus 198, 20; a. contumaciam rebellionis 224, 1; a. facultatem parentum sibi debitam 188, 25. 189, 1; a. fiduciam accusationis 153, 10. 154, 1; a. herem 184, 15; a. maritum 137, 1; a. mulierem, uxorem 127, 15. 166, 15. 168, 15; a. personam libertatis 244, 5; a. propositionem de re qualibet 89, 1; a. silvas indivisas 386, 5; a. tyrannidem 478, 10.
- adtemptare: a. coniugium 242, 20; a. obvia fidei sancte, contraria cultui christiano 424, 1.
- attendere: a. doctrinas, in quibus male contra fidem Christi sentitur 438, 5; a. proprietatem iudicii 406, 15; a. sententiam canonis Toletani 119, 1.
- adtenuare vires fisci 241, 15.
- adtestatio, attestatio: a. divina 364, 35; a. iuramenti 376, 15; a. iusiurandi 448, 10. 454, 15. 484, 40.
- ad tollere titulos libertatis 242, 15.
- adtrahere viros per turpem consuetudinem 157, 5.
- adtribuere conlationem munificentie regalis in nomine alicuius 210, 15. 20.
- adulescentia 126, 10. 130, 15.
- adulescentula 125, 5.
- adulter 134, 1. 141, 25—35. 142, 35. 146, 30. 148, 5. 30. 149, 5. 151, 15. 20. 153, 10. 20. 154, 1. 166, 30. 168, 45; a. habens filios legitimos 147, 5; a. occisus cum adultera 149, 1; a. perventus non occidatur a servo 150, 1; a. reppertus in domo 150, 1.
- adultera 134, 1. 148, 30. 149, 1. 151, 15. 152, 25. 153, 5. 30. 154, 1. 5. 15. 167, 15; a. coniux 152, 20; a. filia 149, 5; a. mulier 151, 10. 15. 153, 15. 30. 154, 5; a. uxor 151, 20. 152, 1.
- adulterare 147, 15. 148, 15. 164, 1. 213, 1; a. ancillam 156, 20; a. ancillam alienam consentientem 156, 10. 15; a. uxorem 169, 15. — adulterare aurum, monetam, solidos 310, 5. 15; a. plasmationem imaginis Dei 278, 20. 279, 15.
- adulterinus, a, um: a. signum 303, 10. 304, 5; a. solidus 311, 5.
- adulterium 19, 15. 133, 5. 10. 141, 25. 145, 1. 10. 146, 5. 30. 147, 20. 149, 5. 150, 15. 151, 1—10. 20. 152, 10. 153, 5. 155, 25. 156, 10. 157, 30. 158, 5. 159, 5. 166, 35. 168, 25. 169, 35. 213, 5. 10. 247, 5. 252, 1. 415, 5; a. admittere cum conscientiam patris, matris, cum voluntatem domini 157, 10. 20; in adulterio copulare coniugem principis relictam 409, 10; in a. deprehendere 157, 5; adulterium facere cum alio viro 147, 1; a. inferre violenter uxori aliene 147, 5; per a. se iungere servo alieno etc. 134, 15; cf. 150, 20; adulterio, in a. se miscere 133, 20. 150, 15. 156, 15; a. se polluere 152, 15; a. se sociare marito alicuius 150, 20; pro a. venire ad alterius domum 150, 5. — adulterium ancille 156, 20; a. incestivum 159, 5. 15; a. mulieris 148, 30. 152, 25. 153, 35. 154, 10. 15. 155, 10; a. mulieris per questionem familie utriusque domini coram iudice iustissime requirendum 155, 15. 20; a. mulieris coram iudice inquisitione filiorum manifeste patens 153, 10; a. mulieris inquisitione propinquorum mariti adultere manifeste patens 154, 1. 5; a. uxoris 148, 25. 151, 15; a. uxoris aliene 255, 20.
- advena 40, 1. 412, 20.
- advenire 364, 20; a. ad domum alicuius 356, 15; a. ad ignotos 361, 1; a. ad pacem faciendam 272, 1. 5; a. ex territorio aliorum (*scil.* episcoporum) 376, 15.
- adventio 39, 15.
- adventus: a. alicuius publicandus die ipsa aut altera 355, 5; a. Gotorum 398, 20.
- adversari 117, 10. 413, 5.
- adversarius 67, 20. 68, 1. 81, 10. 84, 25. 85, 5. 87, 10. 89, 20. 91, 20. 92, 5. 316, 5. 10; a. accusati corrumpens iudicem beneficio 249, 15; a. heredis 231, 1. 5; a. querellantis 65, 20; a. superatus iudicialiter, iudicio 19, 20. 25. 225, 20. — adversarius = *hostis* 371, 5. 20. 372, 10; a. Christi 416, 10.
- adversitas inimicorum commota contra partem nostram (*scil.* regis) 371, 10.
- adversus, a, um: a. actio contra minorum personas 191, 20; a. gens 54, 15; a. hostis 226, 5; a. pars 117, 10; adversa cultibus divinis 165, 10; adversi aliquid excipere 334, 15.
- advivere 21, 5. 22, 10. 179, 1. 180, 10. 212, 1.
- advocare: a. inspectorem egritudinis ex episcopis 376, 10; a. testem 107, 5. 113, 1; a. testes ex longinquo 117, 5; a. ad testimonium 97, 20.
- advocatio synodica 481, 20.
- aecclesia v. ecclesia.
- aedictum v. edictum.
- aequalis v. equalis.
- aequitas v. equitas.
- aer v. er.
- aera v. era.
- aes v. es.
- aetas v. etas.
- afferre v. adferre.
- affirmare v. adfirmare.
- ager 222, 5. 260, 5. 325, 15. 326, 1. 374, 10. 387, 10. 390, 1. 434, 15.
- agere 125, 5. 142, 20. 408, 30; a. commercium cum christianis 482, 45; a. contra gentem Gotorum 54, 20; a. contra interdicta canonum, legum 439, 20; a. contra monita legis 439, 10; a. contra regem 120, 5; a. contra reum, debitorem 233, 5; a. contraria fidei christiane 426, 1; a. convenientiam cum adversario 87, 10; a. curam 374, 25; a. curam publicam 479, 30—40; a. iter, viam 325, 1. 342, 5—15. 343, 1; a. per mandatum 90, 15. 20; a. negotia principum, episcoporum 88, 20. 25; a. officium numerariae 484, 1; a. penitentiam 160, 10; a. de rebus filiorum 178, 5. 182, 10.

agger terrae 3, 16. 397, 10.
 aggregatio v. adgregatio.
 agitare: a. discussionem 275, 1; a. negotium de facultatibus, de rebus maximis aut dignis 71, 15; a. quaestionem 90, 5. 10. 91, 10. 254, 25; cf. 288, 20; a. quaestionem in trecentis solidis 250, 10; a. quaestionem in summa DCorum solidorum 250, 10. 15; a. quaestionem per triduum 249, 10; a. quaestionibus nobiles etc. non permittitur 248, 20.
 agnatio = *proles*: a. ancillae 389, 15. 390, 1; a. mancipiorum 389, 5; a. servi domino deputanda 136, 5.
 agnitio 205, 5; a. pontificis 454, 1; a. principis 454, 1; a. regia 454, 15; ad agnitionem regis referre excessus iudicium aut actorum 407, 25. 408, 1.
 agnoscere 104, 20. 137, 1. 355, 5. 360, 5. 370, 5. 10; a. adsensum communem viri et mulieris 167, 15; a. causam 70, 10; a. collationem sanctae Trinitatis 476, 10; a. crimen 280, 5. 288, 10. 313, 15; cf. 100, 35; a. dolores 401, 20; a. factum 129, 1. 5; a. firmitatem, indaginem veritatis 115, 5; a. fugitivum 362, 15; a. infantem 193, 20; a. meretricem 157, 5; a. reatum turpis admissi 134, 1; a. veritatem 151, 5. 286, 15. 361, 5.
 alacer pro vindicatione patriae 371, 20.
 alapa 197, 5. 264, 25. 265, 1.
 alibi 458, 1. 5. 10. 459, 5.
 alienare 21, 30. 212, 1. 395, 1; a. facultatem suam commutatione aliqua 225, 1; a. de facultatem mulieris 166, 20; a. glebam suam 225, 15; a. de rebus filiorum 178, 15; a. res iuris alieni 222, 1; a. res curialium, privatorem 224, 20. — alienare potionibus etc. mentes virorum 152, 15. 20.
 alienus, a, um: a. ancilla 134, 10. 136, 5. 10. 156, 10. 16. 222, 5. 276, 10. 15. 298, 10. 15; cf. 144, 15; a. animal 30, 5. 331, 1. 5. 332, 5. 333, 5. 334, 1; a. arbor 321, 15. 322, 10; a. bos 30, 5. 297, 10. 333, 15; a. caballus 30, 5. 297, 10. 326, 10. 331, 1. 332, 1; a. causa 73, 15. 74, 10. 84, 20. 89, 5. 472, 1; a. census 222, 10; a. civitas 319, 35; a. clericus 409, 25; a. coniux 167, 5; a. dekursus 344, 15. 20; a. dominium 56, 10; a. dominus 395, 5; a. domus 22, 10. 150, 10. 179, 5. 263, 20. 314, 15. 318, 20; a. filia 145, 1; a. filius 180, 25; a. fraus 162, 5; a. fundus 385, 15; a. gens 58, 10; a. gladius 463, 10; a. grex 347, 15; a. hortus 321, 25; a. institutio 58, 15; a. iumentum 334, 20; a. ius 144, 15. 220, 10. 222, 1. 304, 5. 20. 307, 20. 348, 15; a. lis 42, 15; a. mancipium 235, 15. 298, 5. 354, 5. 10. 365, 15; a. messis 325, 5. 15; a. mulina 344, 10. 35; a. negotium 162, 25; a. palus 324, 5; a. pascua 347, 15; a. peccatum 452, 10; a. pecus 326, 10. 334, 5. 335, 5; a. pietas 194, 1; a. populus 473, 15; a. portio 384, 15; a. potestas 180, 15; a. pretium

LL. Sect. 1. 1.

223, 20; a. quadrupes 297, 10; a. res 74, 1. 5. 79, 1. 340, 15. 385, 1; a. salus 39, 20. 49, 1; a. sanguis 247, 10; a. saepes 323, 15; a. servus 29, 10. 31, 5. 65, 1. 85, 15. 20. 102, 5. 15. 134, 10. 15. 136, 1. 10. 15. 229, 15. 235, 10. 15. 254, 5. 263, 10. 266, 1—10. 268, 10. 20. 269, 1. 15. 276, 10. 15. 290, 10. 298, 10. 15. 299, 5. 310, 1. 352, 20. 365, 10. 359, 15. 471, 20. 472, 10; a. silva 320, 5. 324, 10. 15. 346, 5. 20; a. sponsa 142, 1; a. termini 397, 20; a. terra 385, 15; a. testamentum 305, 1; a. tributaria 472, 5; a. tributarius 471, 20; a. usus 232, 20; a. uxor 144, 20. 145, 1. 147, 5. 255, 20; a. vacca praegnans 332, 15; a. vestimenta 295, 1; a. vestis 340, 5; a. vinea 323, 1. 325, 5. 15; a. votum 202, 15. 203, 1. — alienum 318, 10. 384, 15. 385, 20; a. signatum 349, 5; aliena appetere 398, 15; a. retinere 380, 20; a. vendere, donare 220, 5. — alienus a crimine 103, 10; a. a custodia legum 46, 15; a. a damnis 453, 10; a. a damnis atque verberibus 438, 15.
 alligare, adligare 112, 15. 113, 20; a. se iuramento subtili in necem, abiectio-nem regiam 119, 5; a. scriptis 175, 1. 357, 5; a. per scripturam 117, 20; a. testibus, pro testem 115, 10. 117, 20. 118, 1. 5. 175, 1; cf. 101, 15; a. testimonio 100, 25; a. vinculo cautionis 438, 5; a. vinculis decretorum iniustitiam 76, 1; a. se vinculo iuramenti 52, 20. 53, 1. 118, 20. 408, 25. 30; a. se vinculo sacramenti, scripturae 128, 10. — adligare ad caudam caballii caput mortui pecoris etc. 335, 15.
 alligatio: scripturae, quae sub tertii ordinis alligatione sunt editae, id est, in quibus advocatus a conditore legitimus testis suscipit 112, 25. 113, 1.
 alloquium: a. conventionis 473, 40; a. praeceptionis principalis 309, 5.
 altare, altarium, altaria 282, 5. 380, 1. 5; a. sanctum, altaria sancta 134, 10. 141, 1. 282, 1. 283, 15. 367, 10; altaria nudare pro accidentia iurgiorum 409, 15.
 altercari 87, 5.
 alveus medius 343, 20.
 amator patriae 374, 5.
 ambire campum saepibus 342, 5. 10.
 ambitio 222, 10; a. fraudulenta 319, 10. — ambitio rerum 167, 10. 421, 15; cf. 40. 45. 427, 25.
 ambulare 331, 5. 340, 15. 367, 20; a. in civitatem 157, 10; a. ad domum suam 367, 25; a. in hostem 367, 20.
 amicitia 68, 5. 69, 5. 302, 15. 364, 30; a. corruptus 266, 20; pro a. obtemperare nolle legibus 67, 20. 25; pro a. parcere eriminoso 302, 15.
 amicus 56, 10. 98, 5. 184, 5.
 amita 26, 5. 104, 10. 172, 1. 176, 5; a. magna 172, 10. 15. 25.
 amitina 172, 10. 15. 25.

amitinus 104, 10. 172, 10. 15. 25.
 amissio: a. partis quartae bonorum 424, 5; a. rerum 162, 20. 190, 10. 255, 20. 413, 5.
 amittere 213, 10. 222, 10. 319, 20. 384, 15. 387, 10. 394, 5; a. benefactum legitimum 468, 35. 469, 1; a. beneficium culpa sua 386, 20; a. boves et vehiculum 324, 15; a. causam 92, 5. 313, 10; a. communionem christianorum 52, 1; a. dignitatem nobilium 372, 10; a. dignitatem et possessionem rerum 257, 20; a. donationem dotis 166, 15; a. facultatem, facultates 28, 15. 417, 15. 483, 10; a. gloriam regni 42, 20; a. honorem loci et dignitatis 413, 5; a. integritatem castitatis, virginitatis 139, 20; a. ius rei suae 391, 1; a. libertatem 426, 5; a. libram auri sociandam fisco 452, 15. 20; a. lucrum 306, 10; a. mancipium 298, 10; a. mancipia christiana 440, 15; a. medietatem facultatis 141, 15; a. medietatem rei, rerum sociandam fisco 440, 5. 441, 25. 447, 20. 448, 20; a. mercedem laboris 92, 20; a. partem proprietatis de mancipio 235, 25. 236, 1; a. partem dimidiam rerum 52, 5. 57, 20; a. partem mediam facultatum 303, 10; a. partem quartam facultatum 105, 1. 304, 5; cf. 310, 10; a. partem decimam rei partibus fisci sociandam 410, 5. 477, 25. 30; a. patres, matres 201, 5; a. portionem de facultate parentum 131, 5; a. praedia facultatum 372, 10; a. pretium 225, 10. 15. 307, 20; a. pretium comparatum per personam suppositam 224, 1; a. questum rei suae 440, 15; a. rem, res 83, 25. 190, 10. 15. 292, 5. 417, 10. 438, 10. 441, 15; a. rem per XXX annos 190, 15; a. rem cum aumento laboris 391, 5. 10; a. terram vel substantiam possessam ex munificentia ecclesiae 209, 20; a. testimonium 96, 10. 264, 5. 478, 10; a. testimonium dignitatis 372, 1; cf. 408, 30; a. titulum dignitatis 476, 10; a. vineam 385, 20. — amittere = *admittere*: a. nolens homicidium 271, 1.
 ammonitio, amonicio v. admonitio.
 amplitudo: a. nostra (*scil.* regis) 45, 25. 48, 1. 469, 15. 473, 1.
 amputare: a. argumentationem 56, 20; a. errores haeticorum, Iudaeorum 410, 10. 15; a. occasionem simultatis 164, 15.
 amputatio veretri 433, 15.
 anathema 52, 1. 475, 35.
 anthematizare 485, 20. 25.
 ancilla 12, 5. 29, 1. 134—136. 145, 1. 156, 10—20. 157, 1. 15. 25. 164, 1. 194, 1. 5. 222, 5. 223, 1. 235, 15. 252, 1. 260, 20. 261, 10. 15. 262, 1. 10. 269, 20. 275—280. 354, 15. 361, 20. 363, 5. 364, 20. 390, 1. 417, 15. 434, 20; a. idonea, inferior 156, 15. 401, 1; ingenui regias ancillas habentes copulatas 135, 15. 20; ancillam truncare 278, 20. 279, 5; a. occidere 274, 15; a. occidere furore

- 275, 15; ancillis compositio constituta 336, 15; ancillae confugientes ad ecclesiam 223, 15; ancillam plagiare 298, 10, 15; cf. 299, 10; ancilla pro eriminibus torta, in tormentis interrogata 252, 5, 10; ancillae in dominorum capite torquendae 223, 1, 251, 15; cf. 151, 5; naturales, qui de ancilla nascuntur 470, 1; ancillam servo alieno uxorem dare 136, 10, 15; ancilla rapta 144, 10, 15; ancillae viris ingenuis fraude coniunctae 138, 1; servus vel ancilla in contubernio constituti 389, 20; agnatio ancillae inter utrosque dominos dividenda 389, 15; a. filii matrem sequuntur, dominus eius habeat omnes 472, 10; a. libertatem dare 237, 15, 20; ancilla manumissa 240, 15; a. concuba cum filiis ingenua dimittatur 470, 10.
- angaria 227, 20, 407, 10.
- anima 41, 5, 388, 5; animam suam necare periurio 194, 15, 20; pro animabus erogare, largiri ecclesiae vel pauperibus 242, 1, 5. — anima = vita 153, 20, 154, 5, 247, 20; animae servorum peremptae extra discussionem publicam 274, 10.
- animal 6, 5, 14, 1, 220, 1, 227, 20, 229, 15, 260, 1, 294, 5, 297, 10, 315, 20, 326, 10, 328, 10, 329, 10, 15, 332, 1, 15, 333, 1, 10, 335, 1, 10, 35, 339, 5, 341, 1, 342, 10, 15, 347, 15, 348, 10; a. alienum 30, 5, 331, 1, 5, 332, 5, 333, 5, 334, 1; a. brutum 220, 10, 222, 10, 260, 5; a. concutiens damna frugibus 325, 15; a. debile 331, 15; a. debilitatum, occisum percussione 334, 15; a. diminutum fraude pastorum 229, 15; a. dimitendum post triduum 328, 15; a. errans 345, 5, 347, 20, 348, 5, 15; a. erroneum 347, 20; a. evertens vineam vel messem alienam 325, 15; a. exiens de frugibus 329, 1; a. faciens damnosum 334, 10, 15; a. fatigare tritibus arcae 334, 1; a. irritatum nocens irritantem 339, 5; a. missum voluntarie in messe vel vineis 325, 5; a. nocivum 338, 25; a. perventum in fructibus 329, 5, in vinea etc. 328, 5; a. praestitum 331, 10; a. praestitum in angariam 227, 20; a. susceptum in custodiam mercede placita 227, 10, 15; a. vitiosum 336, 1, 338, 25.
- animus 418, 10.
- anniculus pulletrus 322, 10, 15.
- annona, annonae 230, 15, 369, 10—20, 407, 10; a. consueta 369, 20; erogator annonae constitutus per singulas civitates vel castella 369, 10; comes civitatis vel dispensator annonae 369, 10.
- annonarius: comes civitatis vel annonarius 369, 15.
- annositas tricennalis petitori obviet 334, 1.
- annosa obpositione solidare facinus 203, 5.
- annotare v. adnotare.
- annuere 486, 1, 10.
- annus 203, 20, 315, 5, 382, 1, 386, 20, 387, 1, 393, 15, 409, 1, 427, 20, 443, 30, 479, 20, 25, 40; a. unus 10, 20, 129, 5, 10, 133, 5, 225, 5, 390, 5, 10, 405, 5, 432, 20, 482, 35, 484, 1; anni II 126, 1, 337, 15; a. III 278, 30, 279, 20; a. XV 463, 30; a. XXV et supra 394, 10; a. XXX 5, 15, 20, 101, 5, 25, 115, 15, 135, 15, 142, 15, 190, 15, 203, 30, 392, 5, 10, 393, 20, 394, 10, 395, 5; a. I 5, 10, 389, 5, 391, 5, 20, 392, 1, 398, 5. — anni (aetatis) 126, 10; annus unus 338, 1; anni III, IIII 337, 15; a. V—VIII 337, 10; a. X 337, 10, 438, 20; annus decimus aetatis 111, 15, 193, 5, 194, 10, 15; anni XI 337, 10; a. XII 337, 10; annus duodecimus 389, 15; anni XIII 337, 10; a. XIII 104, 1, 337, 5; annus decimus quartus 111, 15, 20; pupillus transiens annum decimum quartum 192, 20; pupillus nuncupetur relictus ab utroque parente infra XV annos 190, 5; annus pupillaris 190, 10, 192, 10; anni minores 104, 1, 111, 10, 15; cf. 190, 10, 192, 10, 15; a. XV 337, 5; annus decimus quintus 338, 1, 5; usque in annum XVII. ipsa est pueritia 463, 20; anni XX 22, 5, 178, 25, 180, 10, 191, 1, 336, 15; annus vicesimus 15, 5, 10, 377, 20; a. quadragesimus 338, 5; anni L 337, 1, 377, 20; annus sexagesimus 338, 5; anni LX et V 337, 1. — dies et annus exprimendus in pactis, placitis, scripturis 32, 1, 106, 1, 5, 107, 1, 115, 15; a. cycli decemnovalis 460, 15; a. incarnationis domini nostri Iesu Christi 460, 10, 15; a. regis, regni 45, 20, 48, 1, 54, 10, 20, 61, 10, 130, 5, 165, 20, 205, 15, 207, 1, 365, 20, 373, 25, 379, 1, 408, 10, 15, 409, 1, 20, 410, 10, 420, 15, 426, 10, 439, 20, 440, 20, 25, 446, 25, 447, 15, 456, 1, 457, 15, 458, 10, 465, 10, 466, 15, 467, 1, 469, 20, 475, 1, 476, 30, 477, 20, 30, 478, 20, 479, 5, 20, 480, 5, 483, 35, 484, 5; cf. 457—461.
- annuus, a, um: a. vice numerarii vel defensoris mutati 407, 15, 20.
- antecessor 388, 5.
- anteponere maribus puellulas 125, 5.
- anterior lex 59, 5.
- antiquitas: a. peccaminum 48, 1; a. leges, quas ex antiquitate iuste tenemus 48, 5.
- antiquitas 4, 10, 399, 1; agger terrae a. coniectus 397, 10, 15; cf. 3, 10; arca a. constructa 397, 10, 15; notae a. incisae 3, 20, 397, 15; signa a. constituta 3, 5, 10, 397, 10.
- antiquus, a, um: a. canon 475, 35; a. fines 4, 1; a. ius 466, 1; a. lex 362, 10; cf. *iudicem legum sub II*; a. signum 398, 1; a. patres 413, 1; a. termini 5, 10, 396, 20. — antiqui 38, 15, 158, 20.
- antistes 482, 30.
- anulus, annulus: a. domini 395, 20; a. iudicis 394, 20; a. saionis 394, 20, 395, 20. — anulus arrarum nomine datus, acceptus 124, 5; cf. 10. — annulus ingenuitatis 135, 15, 35.
- aperire: a. testamentum contra voluntatem viventis 306, 5; a. viam priorem per distinctionem iudicis 341, 15.
- apertus, a, um: a. campus 342, 10. — aperte resultare legi 52, 5.
- apes 349, 1, 10, 350, 1.
- apex regni 51, 1.
- apostasia 474, 10.
- apostata 158, 20.
- apostaticus, a, um: a. calamitas 161, 10. — apostaticus 158, 10.
- apostizare 162, 1, 20.
- apostolicus, a, um: a. institutum 413, 1; a. ordo 484, 20; a. traditio 425, 20, 446, 10, 473, 10.
- apostolus: symbolum apostolorum 427, 5.
- apparare periculum in itinere nescientibus 341, 10.
- apparitio: dies apparitionis Christi (*Jan. 6*) 434, 25.
- appellare v. adpellare.
- appetere v. adpetere.
- appiarium 349, 10, 350, 1.
- applicare v. adplicare.
- apponere v. adponere.
- aqua 66, 20, 344, 10, 15; a. calens supra mensuram 463, 25; a. fervens 250, 10, 251, 5; a. maior 344, 20, 345, 1; a. minor 345, 1; a. reformanda domino terrae tempore ad inrigandum competentem 345, 1; a. subtracta decursibus alienis 344, 20.
- arare 397, 5.
- aratrum = *'Inse'*: ad tota aratra, quantum ipsi consortes vel parentes in eorum sorte susceperant, per singula aratra quinquagenos aripennes dare 388, 5.
- arbitrium 40, 15, 94, 5, 193, 1, 199, 20, 247, 20, 467, 30; a. domini terrae 387, 10; a. iudicantis 229, 5; a. iudicis 148, 30, 236, 5, 10, 266, 20; a. mariti 166, 15; a. parentum plagiati 300, 1; a. principale, principis, regis 50, 10, 53, 1, 57, 1, 87, 15, 20, 304, 15, 310, 10, 373, 10, 375, 5, 15, 378, 25, 427, 20; a. sponsi 128, 15. — arbitrium = *potestas*: mulier, quae in suo constat arbitrium 147, 15, 20; cf. 196, 1.
- arbor 260, 5, 320, 20, 322, 5, 10, 349, 5, 397, 15; a. aliena 321, 15, 322, 10; a. cadens 322, 20; a. cadens occidens aliquem 322, 5; a. combusta, cremata igne 320, 5, 322, 15, 20; a. glandifera 321, 20, 343, 5; a. incisa 321, 15, 322, 1, 5, 15, 20; a. picea 320, 5; a. pomifera 321, 15.
- arca, archa 450, 50; a. publica 224, 20. — arcae conicere propter fines fundorum 397, 10.
- archivum ecclesiae 455, 20, 456, 1.
- arciatrus = *medicus* 401, 20.
- arcus 340, 20.
- ardere 228, 5.
- arduus, a, um: a. custodia 60, 10, 357, 20; a. detrusioni mancipari

- 163, 5. 10; a. discussio tormentorum 277, 30.
- area 320, 15; in a. mittere animal alienum, fatigare trituri areae 334, 1.
- argencium 464, 5.
- argencotabili 464, 5.
- argentarius = *faber argentarius* 311, 1. — a. = *officialis palatii, custos argenti* 97, 10.
- argentei 464, 1.
- argentum 7, 5. 15. 228, 1. 5. 310, 20. 404, 5. 471, 10.
- arguere 58, 25; argui sub praesentia iudicium manifestis probationibus 288, 15.
- argumentatio 50, 10. 118, 10. 421, 25; a. conludii 223, 20; a. deceptionis 421, 10; a. fraudum 164, 10; a. nefanda sceleris 421, 20; a. nefaria 119, 10; a. nequissima 56, 15. 20.
- argumentum 167, 1. 15. 308, 5. 424, 1; a. fallaciae, fallax 56, 5. 425, 20; a. fraudis 87, 10. 164, 15. 245, 1; a. nefandum sceleris 421, 10; a. novellum 117, 25.
- aries 293, 20.
- arioli 257, 15.
- aripennis = *mensura agri quadrati*: aripennes quinquageni dandi per singula aratra 388, 5; a. quinquaginta mixti concludant quantum occupatum habuerint (consortes) vel cultum 388, 5. — *aripennis = mensura longitudinis* 120 *pedum* 342, 1. 5.
- arma 54, 5. 263, 15. 374, 15. 377, 10. 30. 378, 15; a. data, donata buccellariis, eis, qui in patrocinio sunt, saionibus 18, 15. 19, 15. 216, 15. 217, 5. 10; *cf.* 377, 10. 15; a. deponere, armis se defensare 379, 10. 15.
- armare 377, 30.
- armentum 333, 1.
- arra, arrae 14, 10. 15. 124, 1. 126, 5. 170, 5. 219, 5. 10; anulus datus nomine arrarum 124, 5.
- artare violentem ad professionem dandam 478, 15.
- articulus legis 38, 15.
- artifex, artifices 311, 1; (*servi*) 253, 10—20. — *artifex iuris, legum = legislator, iuris peritus* 38—40. 41, 5; *cf.* 47, 10.
- artificium 253, 5. 10. 25. 362, 1. — *artificium legum condendarum* 38, 10.
- artus 47, 15.
- artus, a, um: sub artiori exilio 55, 5.
- aruspex 257, 15. 258, 5.
- ascensio dominica 59, 15. 434, 25.
- asportare 324, 15.
- asserere *v.* adserere.
- assertio *v.* adsertio.
- assertor *v.* adsertor.
- astringere *v.* adstringere.
- assumere *v.* adsumere.
- astutia 118, 1. 164, 5.
- atavia 172, 15.
- atavus 172, 15.
- attestatio *v.* adtestatio.
- auctor, autor 80, 15. 305, 15. 398, 5; a. filiorum 234, 5; a. heredum 388, 1; a. qui terram iniuste alteri dedit 385, 10; praesentare, repraesentare auctorem 291, 20. 292, 10. — auctor criminis 256, 20; a. insidiarum 359, 1; a. nequitiae 281, 15; a. sceleris 99, 10. 262, 5. 298, 20. 314, 5; a. scripturae 96, 15. 112, 15. 20. 115, 1. 15. 116, 10. 15. 117, 1. 15. 118, 15. 308, 10; a. scripturam suscribere non valens 106, 5. 10; a. voluntatis extremae suscribere vel signum facere non praevalens 112, 5.
- auctorica regula 463, 30.
- auctoritas 314, 15. 409, 35. 410, 1; a. canonum 209, 25; a. constitutionis latae 418, 5; a. divina 451, 25. 452, 1; a. episcopi vel iudicis (ducis?) 286, 20. 287, 1; a. iudicii 79, 1; a. legis, legum 96, 10. 110, 20. 111, 1. 370, 15. 383, 20; a. scripturae sacrae 57, 15. 165, 10; *cf.* 158, 1; a. sinodalis 408, 5. — auctoritas (= *praeceptum, praecipue scriptum*) principalis, principis, regalis, regia, regis 53, 1. 63, 15. 114, 15. 133, 15. 197, 10. 15. 243, 20. 247, 15. 279, 10. 407, 10. 408, 20. 409, 1. 418, 10. 419, 5. 465, 10. 469, 15. 474, 80. 477, 15; a. exacta 419, 15; mutare aliquid in autoritatibus principis 303, 10; *cf.* 255, 15. 20.
- audientia 81, 1. 303, 15; a. causarum 68, 5; a. indicantis 225, 25; a. principis 71, 5; a. non deneganda 86, 1; a. non turbanda clamore, tumultu 80, 20; in a. proferre scripturas 115, 1. 5.
- audire 98, 15. 112, 15. 113, 20; a. conmonitionem 341, 5; a. contestationem iudicis 349, 15; a. legentem 107, 10; audientes 39, 25; consensus audientium 48, 10. — *audire (de iudice dicitur)* 67, 5. 68, 1. 5. 384, 1; a. causam 60, 20. 25. 63, 1. 82, 10. 84, 10; a. interpellantem 67, 20; a. negotium querellantis 83, 10. 20; *cf.* 89, 10; a. pauperem 78, 1; a. vicissitudines 63, 5; audiri 15, 10. 221, 1; a. patienter a iudice 72, 10; negotiatores transmarini suis et telonariis et legibus audiuntur 404, 10. 15.
- auditores 80, 25; a. vel indices 303, 15.
- auditus regis, regius 53, 5. 87, 10. 158, 10. 161, 5. 166, 10. 204, 20. 256, 1; a. regis, comitis, iudicis 225, 10.
- auferre 28, 1. 5. 68, 15. 20. 69, 1. 73, 5. 10. 25. 84, 20. 236, 15. 264, 10. 302, 1. 315, 1. 5. 317, 10. 350, 1. 5. 378, 30. 403, 15. 479, 35; a. datum tempore nuptiarum 199, 10; a. de domibus 367, 1; a. excusationem 291, 20. 395, 20; a. in expeditione aliquid 316, 20; a. furtim, furto 228, 10. 287, 15. 288, 1. 295, 5; a. hipocisim de oculis 402, 5; a. violenter itineranti aliquid 318, 1. 5; a. laboratum 385, 10; a. mancipium 226, 5. 298, 10; a. ornamentum, sarco-
- fagum, vestimentum mortui 403, 10. 15; a. pignus, pigneris causa 84, 5. 15; a. potestatem a domo vel familia ceterisque rebus 314, 10; a. rem, res, de rebus 56, 5. 64, 20. 65, 10. 79, 1. 83, 20. 84, 1. 204, 1. 290, 5. 295, 1. 315, 5. 10. 317, 1. 367, 5; a. res ab ecclesiis 202, 5. 203, 15. 204, 5; *cf.* 202, 15. 20; a. scripturam 305, 5; a. tertias Romanorum ab illis, qui occupatas tenent 389, 1. 5. — auferre se de patrocinio manumissoris *etc.* 245, 1. 5.
- augere: a. census rei propriae, publicae 49, 10. 20; a. gloriam regni 42, 20.
- augmentare 183, 15.
- augmentum, aumentum 16, 25. 24, 10. 183, 10. 15. 206, 1. 209, 5. 307, 25. 391, 5. 422, 1.
- augur 259, 25.
- auguriari 259, 25.
- augurium 257, 25. 258, 20. 259, 1.
- augurius 259, 25.
- aula regia, regalis 474, 25. 476, 20. 478, 35. 481, 5. 483, 25.
- aumentum *v.* augmentum.
- aures 265, 10. 278, 25. 279, 15. 329, 10. 15.
- aureus solidus 311, 5. 20.
- aurifex 311, 1.
- aurum 7, 5. 15. 228, 1. 5. 310, 15. 404, 5. 471, 5; a. corruptum permixtionem alterius metalli 310, 15. 20. — libra auri 5, 20. 59, 1. 64, 15. 75, 10. 78, 10. 30. 79, 10. 85, 5. 123, 10. 145, 15. 158, 10. 161, 5. 265, 5. 15. 271, 5. 272, 5. 20. 275, 5. 300, 1. 364, 10. 365, 5. 375, 10. 378, 20. 392, 10. 403, 10. 403, 1. 407, 25. 421, 20. 427, 30. 447, 25. 451, 20. 452, 15. 453, 5. 464, 1. 469, 5; *cf.* 20; solidus auri 65, 25. 67, 10. 74, 5. 81, 5. 221, 15. 271, 15. 314, 5. 378, 30. 434, 20. 464, 1; statera auri 464, 1; uncia auri 74, 5. 145, 20. 233, 15. 310, 1.
- ausilium *v.* auxilium.
- ausus 57, 25. 315, 25; a. illicitus 158, 1. 202, 20. 419, 1; a. sacrilegus 163, 1; a. sceleratissimus 54, 15; a. temerarius 315, 25; a. testificandi secundo 99, 30.
- autenticum, authenticum 205, 10. 467, 1.
- autor *v.* auctor.
- autoritas *v.* auctoritas.
- auxilium, ausilium 7, 15. 169, 1. 228, 5. 314, 5; a. dandum a comite iudici 301, 1. 5; a. ecclesiae 380, 15.
- avia 159, 5. 171, 15. 174, 10. 175, 25. 177, 1. 186, 20. 195, 25. 196, 5. 15. 25. 197, 1. 10. 15. 201, 5; a. materna 26, 1. 172, 10. 176, 1. 177, 1; a. paterna 172, 10. 176, 1.
- avorsus *v.* aborsus.
- avunculus 104, 10. 171, 20. 172, 1. 10. 177, 10. 201, 5. 400, 15; a. magnus 172, 10. 15. 25.
- avus, abus 25, 10. 159, 5. 171, 15. 174, 10. 175, 25. 176, 1. 177, 1. 186, 20. 187, 5. 191, 20. 195, 25. 196, 5. 15. 25. 197, 1. 10. 15. 199, 5. 10. 30. 469, 30; a. in-

- testatus moriens 469, 25; a. maternus 26, 1. 171, 20. 175, 25; a. paternus 26, 1. 171, 20. 172, 10. 175, 25. 176, 1. 177, 1.
- b.**
- baptisma v. baptisma.
- baldres 464, 5.
- ballista 340, 20.
- baptisma, bapbisma, baptismum 361, 25. 419, 20. 432, 15. 20. 433, 1; b. sacrum, sanctum 160, 20. 185, 5. 414, 5. 474, 40.
- baptizare: b. filiam, filium 185, 15. 20. 186, 1; Iudaei seu baptizati sive non baptizati 416, 20; cf. 432, 20; Iudaei baptizati 425, 10.
- basilica 208, 10. 281, 15. 482, 10—20; b. parochialis 482, 15; b. respiciens ad ordinationem presbyteri, destituta, semirita, sine tectis 482, 5; cf. ecclesia.
- beatitudo vestra (scil. patrum residentium in synodo) 474, 30. 45.
- beatus, a, um: beatissimus episcopus 418, 1; b. pater 481, 20.
- bellare 371, 1. 374, 25. 376, 20.
- bellator 243, 20.
- bellicus, a, um: b. expeditio 377, 10. 20. 378, 5; b. profectio 374, 10. 375, 30. 35. 378, 15.
- bellum 365, 20. 367, 10. 375, 35.
- benedictio 450, 5. 475, 20. 480, 30. 35; b. sacerdotalis, sacerdotis 160, 1. 435, 20. 436, 10.
- benefactum = *beneficium*: b. legitimum 468, 35. 469, 1.
- beneficium 49, 1. 99, 5. 236, 5. 249, 20. 301, 15. 360, 10. 386, 20. 437, 20. 25; b. non accipiendum contra fidem Christi 437, 20; b. non accipiendum, exigendum a numerario, a defensore 407, 20; b. iniustum 418, 10; b. patroni 201, 15. 202, 5; b. regis, regium 202, 1. 25; b. medici 402, 5. 20; b. mercennarii pro commercio suscepti 405, 5. — centenarius persuasus beneficio 367, 15; compulsor exercitus accipiens beneficium 368, 15; dux, comes, thiuftadus accipientes beneficium 378, 15; episcopus corruptus beneficio 364, 35; iudex corruptus beneficio 249, 15. 302, 5; cf. 157, 25. 40. 407, 20; thiuftadus corruptus beneficio 366, 20; cf. 378, 15.
- berbex = *vervex* 339, 20.
- bibere potionem venenatam 259, 5.
- biduum 343, 1. 353, 20.
- biennium 125, 15. 126, 5; b. placiti 124, 15.
- bifaria duplicitas 118, 1.
- biforme 125, 1.
- blasphemare nomen Christi 432, 5.
- blasphemator 432, 10; b. sanctae Trinitatis 432, 5.
- blasphemia 432, 10. 474, 40.
- bonus, a, um: b. causa 5, 15. 25. 20, 1. 225, 25. 392, 5. b. homines 253, 20. 365, 10. 389, 20; b. memoriae pater (Eurici) 5, 10. 20; b. princeps 42, 15. — bona 79, 1. 160, 15. 184, 20. 318, 20. 319, 20. 375, 5. 424, 5. 430, 10. 434, 5. 436, 1. 448, 25; regere bona 192, 10; reverti ad bona sua 396, 5; b. avi 25, 10; b. defuncti 112, 15; b. ingenui ex medietate a fisco acquirenda 310, 10; b. Iudaei ab aliis possidenda 417, 10; b. iudicis 310, 10; b. mariti 23, 15. 182, 25; b. mulieris 134, 5; b. parentum 51, 1. 131, 1; b. praevarentium 162, 10; b. transgressorum legis 372, 5. — bona naturalia 194, 15.
- bos, bus 30, 10. 227, 10. 293, 1. 324, 15. 325, 5. 332, 5. 335, 1. 336, 5. 343, 1. 5. 471, 5; b. alienus 30, 5. 297, 10. 333, 15; b. errans 348, 20; b. iugalis 471, 5; b. nocivus, vitiosus 338, 25. 339, 5.
- brevis 228, 5; b. commendandus episcopo aut presbitero 191, 15; b. firmandus suscriptione trium vel quinque testium 191, 15.
- bruma 346, 5.
- buccellarius 18, 15. 19, 5. 216, 25.
- bucella panis hordeacei 365, 1.
- bus v. bos.
- c.**
- caballus, caballum, cavallus 6, 5. 7, 5. 30, 5. 10. 227, 10. 20. 325, 5. 331, 5. 332, 1. 334, 1. 335, 1. 15. 342, 15. 348, 10. 15. 471, 5; c. alienus 297, 10. 326, 10. 331, 1. 332, 1; c. errans 347, 20. 348, 20; duos caballos accipere fatigandos, non amplius quam sex c. accipere pro itinere et pro dignitate 74, 10; cf. 468, 15. 20; c. XX conscribere et dare (in dotem) 127, 10; qui c. ponere consueti sunt 224, 20.
- cabere v. cavere.
- cadere a statu dignitatis 375, 25.
- caed- v. ced-.
- caesio v. cesio.
- calamitas apostatica 161, 10.
- calcare scripturas 56, 20.
- caldaria, kaldaria 250, 5. 251, 1. 5. 463, 25. 30.
- calliditas 56, 10. 69, 15. 70, 1. 79, 10. 15. 114, 5. 167, 15. 170, 5. 421, 5. 15; c. Iudaeorum 423, 20; cf. 429, 25; c. parentalis 199, 10.
- callidus, a, um: c. circumventio 118, 5; c. definitio 109, 1. 5; c. oppositio causantis 384, 1. — callide: c. conficere scripturas anteriores 307, 1, posteriores 307, 25; c. intexere per scripturam 307, 5. 10; c. obligare in alterius nomine res 307, 15; c. magis quam veraciter obponere obiectionem 362, 15.
- calumnia 10, 15. 45, 5. 10. 149, 5. 229, 25. 234, 10. 251, 1. 5. 255, 20. 256, 20. 267, 25. 291, 5. 300, 35. 318, 10. 322, 5. 20. 327, 15. 328, 10. 339, 10. 341, 5. 10. 342, 20. 346, 1. 353, 20. 354, 5. 356, 1—15. 360, 15. 361, 5. 379, 15. 394, 5. 395, 5. 10. 402, 1. 404, 10.
- calx: calce percutere etc. 197, 5. 264, 25. 265, 1. 272, 10.
- campus, campi 320, 10. 324, 5. 326, 15. 340, 15. 342, 5. 387, 15; c. apertus 342, 10; c. occupatus 387, 10; c. vacans 325, 1. 342, 10; c., qui fructus habet vel habuit 323, 15; c., in quo nulli fructus saepibus claudebantur 323, 20.
- canis 339, 5. 10; c. concitatus 339, 5; c. damnosus 339, 15. 20.
- canon: ad canonem, ad placitum canonis terras accipere, dare 386, 15. 20; c. constitutum, definitum annis singulis exolvere, implere 386, 20. — canon, canones (*eccles.*) 158, 15. 160, 1. 161, 1. 162, 1. 165, 1. 209, 25. 408. 409. 439, 20. 463, 30. 474, 5. 477, 10. 25. 482, 10. 20. 483, 15; c. antiquus 475, 35; c. ecclesiasticus 160, 5; c. sacer 158, 10; c. sanctus 209, 15; c. Toletanus 119, 1; c. concilii Toletani undecimi 204, 10.
- canonicus, a, um: c. sententia 206, 5. 485, 5. — canonicæ: c. finire negotia populorum etc. 483, 20; c. restaurare basilicas 482, 15.
- capere 54, 20. 324, 10; c. caballum errantem 348, 20; c. culpabiles 301, 15; c. fugitivum 360, 15; c. furem 293, 15. 20. 296, 5. 20. 297, 1; cf. 29, 5; c. furem nocturnum et occidere 294, 15. 20; c. reos 296, 5. 301, 15. — capere facultatem maternam 175, 20; c. facultatem parentum 188, 25. 189, 1; c. hereditatem 161, 1. 10. 15. 185, 5. 276, 10. 280, 15; c. hereditatem mulieris contentae 168, 10. 15; c. lucrum 358, 20; c. portionem equalem 176, 1. 182, 10; c. rem donatam 214, 25; c. successionem 177, 10; c. successionem filii defuncti 186, 20.
- capilli: capillos capitis abstrahere, per c. abstrahere 197, 5. 10. 463, 15.
- capitalis, e: c. crimen 254, 25; c. culpa 455, 1; c. supplicium 278, 5. 320, 1. 367, 10. 422, 1. — capitalia (*scil. crimina*) 288, 10. 290, 15; c. si accusata non fuerint, sed furtum 248, 15. 20. — capitalia = *capitula* 309, 1; c. ad arbitrium iudicis reservata 266, 20.
- capitulare 395, 25.
- capitulum 90, 45. 101, 20. 265, 25. 305, 5. 307, 5. 373, 10. 408, 25. 418, 10. 431, 5—15. 436, 25. 452, 5. 481, 10; cf. capitalia.
- capra 347, 35.
- captiositas ementis adque vendentis 421, 10.
- captivitas 371, 20.
- captivus: emere ingenium hominem captivum 471, 25.
- captura: merces capturae 299, 10.
- caput 31, 1. 47, 5—15; in capite percutere, percussio in capite 263, 5. 264, 25. 265, 1; per capita dividere 176, 15; capitis iactura 255, 25; c. periculum 238, 15. 255, 20. 466, 10; in capite dominorum torquere ancillas, servos 151, 5. 223, 1. 251, 15. 309, 25. 30. — capita (pecorum) 325, 5.

326, 5. 10. 328, 20. 332, 5. 334, 1. 10. 342, 15. 348, 10; caput pecoris mortui adligare ad caudam caballi 335, 10; c. vicensimum porcorum exolvere domino silvae 346, 5. 10. — caput principale = *princeps* 52, 15. — c. (= *auctor*) *scleris* 313, 15.

caracter: characteres infigere caballis *etc.* 348, 20; caractere notare animalia 348, 15; decurias facere, quae vocantur characteres 349, 5.

carcer 268, 15. 269, 10. 301, 10.

carcerarius 301, 10.

carere: c. dignitate personae 260, 20; c. iustitia 101, 20; c. libertatem 28, 15. 29, 1. 245, 5. 294, 1; c. mancipia christiana per ordinem legis 484, 35. 40; c. questu rei propriae 408, 30; c. rem 190, 10; c. rebus propriis amisso testimonio 478, 10; c. statum ingenuitatis 140, 5; c. testimonio dignitatis suae 476, 1; *cf.* 95, 15.

carica 320, 5.

carnalis sacerdos 450, 20.

caro: c. porcina, suilla 425, 25. 435, 10. 15. — carnis circumcisio 415, 10. 425, 15. 430, 25. 30. 433, 5. 15. — munditia carnis 158, 1.

carriare 333, 15; c. fasces 7, 1. 227, 25.

carta: instrumenta, strumenta cartarum 112, 20. 116, 15; signa, suscriptiones c. 115, 15. — cartula 116, 1; c. donationis 470, 10. 471, 15; *cf.* *serinia*, scriptura.

casus = *casum*, *thorax* 265, 15.

castellum 364, 1. 369, 10. 15.

castigatio 66, 25. 224, 1.

castitas 21, 15. 139, 20. 142, 10. 160, 1. 25.

castra 432, 10.

castrare 332, 20; c. animal *etc.* 332, 5; c. concubitores masculorum 163, 5.

castratio virium, virilium 165, 15. 40.

castus, a, um: c. mores 160, 5; c. vita 169, 20.

casus 8, 20. 9, 10. 93, 10. 197, 5. 214, 5. 249, 10. 265, 5. 272, 20. 305, 5. 327, 5. 370, 10. 470, 1; casu factum, non crimen 324, 1; c. evellere terminum, non voluntate 3, 10. 397, 5; c. occidere aliquem 271, 5. 273, 15. 20. 284, 1; vulnus c. proveniens 272, 5.

cataplas 427, 1. 10. 20. 432, 40.

catena servitutis 55, 10. 135, 15.

catenaticum, catinaticum: catinaticum nomine nihil ab innocentibus in custodia missis requirendum 301, 15.

catholicus, a, um: c. amor 420, 5; c. ecclesia 160, 5. 481, 30. 485, 5; c. fides 422, 10. 425, 5. 426, 20. 30. 427, 10. 434, 15. 483, 1; c. religio 426, 1; c. veritas 412, 25. — catholici 424, 5. 20. — catholice agere 452, 5.

catinaticum v. catenaticum.

cauda 329, 15. 332, 1. 335, 15.

causa, causae: praetendere causam 352, 20. 354, 1; probare c. 238, 15; causa certa et probata 18, 1; c. igno-

rantiae 47, 1; c. necessitatis manifestae 79, 20; in c. regia occupatus 470, 25. — causa = *res*: perdere causam suam et alienam 472, 1. — causa = *causa iudicialis, de qua in iudicio agitur* 31, 1. 43, 10. 58, 5. 59, 10. 68, 1—10. 70, 5—15. 72, 25. 77, 5. 20. 78, 1. 80, 25. 81, 1. 82, 15. 83, 10. 87, 15. 89, 5. 10. 92, 20. 93, 10. 100, 1. 15. 102, 20. 104, 1. 5. 109, 1 (*cf.* 307, 5). 223, 15. 234, 10. 239, 1. 5. 243, 20. 254, 20. 25. 404, 10. 406, 10. 466, 5. 467, 20. 470, 20. 471, 1; causarum negotia 43, 1. 61, 5. 118, 20. 119, 15. 120, 1. 416, 10; *cf.* 63, 10. 203, 25; adistere in contradictione causae 89, 1; agnoscere, cognoscere causam 30, 10. 70, 5. 10; amittere, perdere c. 84, 25. 85, 1. 86, 25. 93, 1. 313, 5. 10. 470, 25; asserere c. 93, 20; audire c. 60, 20. 25. 63, 1. 82, 10. 84, 10; *cf.* 68, 10; concludere c. 392, 5; committere c. 90, 20. 93, 15. 20; decernere, discutere c. 63, 5. 288, 10; definire c. 5, 15. 392, 5; deliberare c. 73, 5; determinare, terminare c. 61, 1—10. 63, 10. 78, 15; dicere c. 59, 15. 60, 1. 15. 65, 20. 80, 15. 20. 81, 10. 20. 85, 20. 89, 5. 15. 92, 5. 93, 5. 10. 108, 1. 316, 5. 10. 20. 383, 20. 384, 1; dicere c. per se 89, 15. 316, 5; dicere, suscipere c. ex mandato, per mandatum 90, 1. 91, 15. 25; dicere c. sine mandato 92, 1; dirimere c. 62, 1. 5; examinare c. 92, 10; exequi c. 91, 25; expedire c. 70, 5. 91, 20; extimare c. 468, 5; finire c. 60, 5. 15. 78, 20. 95, 10; intimare c. 74, 15. 87, 10; intrmittere c. 407, 15; iudicare c. 71, 10. 72, 15. 73, 1. 5. 77, 10. 78, 20; mandare c. 92, 15; movere, commovere c. 5, 15. 25. 392, 10; praedudicare c. 470, 20; proferre c. 89, 5; prosequi c. 92, 5; protrahere c. 67, 20; reparare c. 100, 10; *cf.* 101, 10; repetere c. 5, 15. 392, 5; resuscitare, revolvere c. 61, 10. 99, 5. 100, 5. — causa, quae in legibus non continetur 60, 25; *cf.* 101, 20; c., unde compositio exolveri minime possit 73, 25; c., ubi culpa nulla est 74, 10; c. adulterii, homicidii, maleficii 247, 5. 10. 252, 1. 403, 1; c. aliena 73, 15. 74, 10. 84, 20. 89, 5; *cf.* 103, 15; (*opp.* causa propria 89, 5. 91, 25); c. bona 5, 15. 25. 20, 1. 225, 25. 392, 5 (*opp.* causa mala 5, 15. 25. 392, 5); c. criminalis 63, 1. 90, 20. 247, 5; causae seu bonae sive malae aut etiam criminales 392, 5; c. tam communes quam criminales 63, 10; causa inaudita 166, 15; c. imperfecta 280, 15; c. iusta 85, 1; c. maior 74, 10. 248, 30. 468, 20 (*opp.* causa minor 74, 10. 468, 20); *cf.* 103, 5; c. melior 313, 5; c. perveniens ad cognitionem regiam 155, 1; *cf.* 6, 1. 87, 10; c. perveniens ad duem provinciae 64, 10; causae gentis, patriae, regis, regiae potestatis 58, 1. 247, 5. 256, 10. 15; c. Iudaeorum 416, 10; *cf.* actio, negotium.

causare 87, 5. 96, 15. 202, 5. 203, 25; c. pro lucris pupillorum vel eorum rebus 192, 5; causando praestare patrocinium 81, 1; causantes 69, 15. 70, 1.

74, 15. 76, 1. 5. 81, 15. 82, 10. 87, 10. 384, 1.

causatio 153, 15. 154, 5. 168, 30. 339, 15. 388, 1. 401, 45; causationem habere in alterius iudicis territorio 83, 10; c. habere cum servis fisci 407, 15.

causator 247, 35.

causidicus, causidici = *causam dicentes, partes agentes in iudicio* 69, 20. 75, 25. 78, 20. 81, 25. 87, 15. 20. 92, 10. 100, 1. 101, 1. 234, 40. 308, 10.

cautela 247, 25; c. iustitiae 408, 20; c. observantiae 480, 20.

cautio 11, 1. 401, 25. 438, 5. 480, 40; c. iuramenti 480, 25; c. placiti 438, 15. 449, 20; c. placiti in nomine heredum conscribenda 181, 25; emittere cautionem 408, 20; extorquere c. per necessitatem 230, 5; per c. obligare pignus 232, 5; cautione se obligare ante iudicem 92, 1; sub c. suscipere pecuniam 8, 20. 228, 20.

cavallus v. caballus.

cavere, cabere 96, 15. 440, 15; c. se iudicio adfuturum 360, 5; c. sibi 322, 10. 341, 1. — usurae cautae 11, 5. 230, 10.

cedere = *caedere* 273, 5; c. debitorem 380, 15; c. servos 316, 15. 374, 10; c. verberibus flagellorum, flagellis 144, 15. 155, 30. 257, 15. 267, 15. 309, 15. 422, 5.

cedes = *caedes* 103, 1. 15. 263, 5. 265, 1. 269, 1. 20. 271, 10—20. 272, 1. 313, 10. 318, 5.

celare 164, 20. 228, 20. 281, 5. 355, 10. 369, 5; c. errores agnitos Iudaeorum 437, 25; c. fugitivum 352, 10. 15. 353, 20; c. furem 30, 1. 5; c. latrones 363, 5. 10; c. libros in domo sua 438, 5; c. operatorem morum vitiorum 414, 15; c. raptum ex incendio *etc.* 295, 10; c. scelus adulterii 151, 5; c. scripturam 304, 20. 305, 5; c. voluntatem defuncti 306, 10.

celebrare 42, 15; c. conceptionem gloriosam genitricis Domini 434, 20. 25; c. concilium 477, 15; c. festum nuptialium 436, 10; *cf.* 132, 1; c. festivitates 450, 1. 5; c. neomenias *etc.* 434, 5; c. Pasca 414, 20. 425, 15. 430, 20. 433, 5. 15; c. sabbata *etc.* 433, 25; c. sacrificia nocturna daemionibus 259, 15; c. sollemnia dierum 414, 20. 415, 1. — celebrare confectionem arrarum, scripturae 126, 5; c. divisionem 74, 5. 15. 386, 1.

celebritas 45, 25. 30; c. dierum 450, 5; c. festa nuptiarum 124, 10.

celsitudo 48, 20; c. nostra (*scil.* *regis*) 45, 15. 25. 309, 1. 408, 20. 472, 25. 476, 55. 478, 20; c. regia 119, 1. 244, 1. 309, 5.

censere 122, 1. 190, 10. 230, 15. 467, 20; c. decreto constitutionis novellae 364, 1; c. decreto mentis devociosae 426, 20; c. decreto speciali 416, 5; c. edicto sanctionis novellae 309, 5; c. lege 162, 25. 244, 45; c. sanctione generali 312, 20; c. sanctione legis 127, 1. 308, 1. — censeri iudicis nomine ex lege 75, 15. 20. — census in poli-

- pticis publicis adque secundum peculium iustissima aderatione 419, 5.
- censio = *census* 225, 5. 426, 30.
- censura 63, 5. 87, 5. 116, 5. 162, 20. 196, 1. 10. 463, 30. 482, 20. 485, 15; c. damni 79, 5; c. aequitatis 452, 15; c. ab aequitatis ratione dissentiens 389, 10; c. excommunicationis 452, 20; c. iudicialis 87, 40; c. legalis 60, 10. 119, 10. 144, 25. 152, 10. 165, 5. 199, 10. 308, 25. 373, 5. 30. 411, 15; c. legis 90, 20. 243, 15. 274, 10. 15. 365, 5. 373, 20. 485, 10; c. legis de falsariis lata 307, 10; c. maledictionis 439, 10. 475, 40; c. mortis 252, 10; c. principalis 161, 5; c. regalis 165, 5. 25. 373, 5; c. sanctionis mundanae 165, 10.
- census 225, 1. 225, 30. 388, 10. 427, 15; cf. 388, 45; c. inponendus pro peculio 420, 1; c. non inponendus in peculio 419, 20; c. rei propriae 49, 10; res census alieni 222, 10.
- centena 366, 25. 367, 10—20. 368, 5.
- centenarius 75, 15. 366, 25. 367. 368, 10. 20. 369, 1.
- certus, a, um: c. causa 18, 1; c. dominus mancipii, rei 370, 5. 10; c. indicia veritatis 70, 15; c. numerus annorum 387, 1; c. placitum 401, 20; c. probatio 136, 15; c. scriptura 116, 1. — certissimum signum 399, 1. — certiores: quos certiores agnovit index 4, 20. 399, 1.
- cessio = *caesio* 103, 1. 345, 5.
- cessio 84, 30. 193, 1; cessionem facere 234, 15. 296, 1. 308, 10; ordine cessionis rem dare 117, 15.
- cetus v. coetus.
- (chorus), chorus: proicere sceleratum extra eorum 282, 1. 5.
- christianitas 435, 15. 442, 5.
- christianus a, um: c. cetus 438, 25; c. cibus 443, 1; c. communio 449, 10; c. cultus 424, 1; c. familia 448, 16. 20; c. fides 414, 5. 426, 1. 15. 20. 436, 20. 25. 437, 5. 20. 438, 1. 440, 25. 442, 25. 484, 15; c. genus 484, 30. 35; c. heres 436, 5; c. iudex 416, 15; c. mancipium 417, 10. 15. 418, 1. 5. 10. 420, 5. 15. 422, 15. 429, 30. 430, 25. 431, 1. 15. 438—441. 447, 1. 10. 448, 10. 475, 40. 484, 35; c. mos 427, 5. 435, 5. 440, 15. 442, 25. 446, 5; c. nomen 485, 1; c. opus 435, 15; c. parentes 424, 15; c. poculum 435, 10; c. populus 482, 35; c. princeps 484, 30; c. religio 414, 10. 425, 20. 436, 20. 441, 1. 443, 5; c. servus 420, 15. 421, 5; c. vita 440, 15. — christianus christiana, christiani 52, 1. 169, 15. 415, 10. 416, 5—15. 420—450 *passim*. 454, 20. 482, 15. 46; christiani circumcisi ab Ebreis 419, 10. 421, 10; c. non imperandi *etc.* a Iudaeo 447, 15; c. non inscribendi quaestione a Iudaeis 416, 5. 430, 5; c. Iudaizantes 424, 10. 431, 1.
- chisticola 427, 5. 485, 15.
- cibus 320, 15. 365, 1. 435, 20. 449, 10; c. aut victus communis eum patre 202, 5; c. christianorum, christianus 427, 5. 443, 1.
- circulus: circuli ad cupas 324, 15. — circulus anni 129, 10.
- circumcidere 433, 20; c. christianum, mancipium christianum 417, 10. 15. 419, 10. 421, 20. 433, 25; circumcisum dicere aliquem 463, 1. — circumcidere solidos 310, 5.
- circumcisio, c. carnis 415, 10. 424, 20. 425, 15. 430, 20. 25. 433, 5. 15. 20. — circumcisio = *dies circumcisionis Christi* (Jan. 6) 59, 15. 434, 25.
- circumcisor 433, 20.
- circumdare laborem sepe 343, 10.
- circumvenire 307, 5. 10; c. aliquem donatione falsa 18, 10. 215, 5; c. emptorem 15, 10. 220, 20; c. tutores 192, 15.
- circumventio 99, 5. 118, 5.
- cives 39, 10. 20. 41, 10. 42, 1. 10. 15; c. Romani 419, 5. 421, 5.
- civitas 157, 1—20. 342, 1. 364, 1. 371, 40. 432, 10. 449, 5; de civitate annonam accipere 407, 10; cf. 369, 10—20; in c., in villa appiaria construere 349, 10; in c., extra civitatem ignem immittere 318, 15. 20. 319, 10. 25; comes civitatis v. comes; si curiales in civitate non inveniri possunt 471, 20; episcopus civitatis 71, 1. 449, 25; iudex vel praepositus c. 232, 10; iudex vel vicarius proximae c. 355, 1; indices civitatum 389, 1; prior civitatis 472, 5; territorium c. 16, 20. — civitas Tolemana 425, 1. 486, 15. — civitas = *res publica* 41, 5. 15.
- clades: patria Gotorum eladibus concussa 53, 10. 54, 1.
- clamor 39, 5. 80, 20. 81, 15. — clamor auctoritatis sacrae 158, 1.
- claritas generis 242, 15.
- clarus, a, um: c. fides 475, 35. — clarior interpretatio 466, 5. — clarissimi ordines Hispaniae 476, 15; c. seniores palatii nostri 476, 35.
- claudere: c. fructus saepibus 323, 20. 324, 5. 10; c. pecora 328, 20; c. porcos 347, 5; c. iter publicum, viam 341, 10. 15.
- clausa, clusa 327, 25. 328, 1. 343, 25.
- clausura, clusura 327, 10. 328, 25. 334, 5. 344, 5; c. ex medietate fluminis facienda 344, 1; qui Galliae provinciae intra clausuras noseuntur habitatores existere 485, 10.
- clavus abintus replicatus 164, 10.
- elemens pietas (*scil.* regis) 165, 5. — elementissimus hac serenissimus dominus rex 425, 1.
- elementia = *titulus regis* 53, 5. 101, 15. 180, 20. 192, 15. 239, 5. 309, 10. 370, 20. 407, 10. 466, 5. 469, 10. 479, 20. 40. 484, 20; c. culminis nostri 46, 15; c. principalis 244, 5. 396, 1. 483, 15; c. regalis 87, 15.
- clericus 209, 10. 15. 223, 25. 371, 25. 372, 20. 373, 15. 424, 5. 448, 20. 453, 5; c. alienus fugiens non suscipiendus 409, 25; c. contumax 66, 10. 20; c. non habens honorem 371, 30. 372, 5; c. intercedens, interponens se velut
- emtor 222, 15. 20; consensus clericorum in alienandis rebus ecclesiae 17, 1. 209, 10; filii c. 17, 5; filii c. commendati in obsequium ecclesiae 209, 20; heredes c. 209, 20; hereditas c. 177, 20; cf. 27, 1. 5; viduae c. 209, 25.
- clerus 373, 5.
- clusa v. clausa.
- clusura v. clausura.
- coadunare turbam ad caedem 313, 10.
- codex 58, 10. 226, 15; c. electus de legibus Theodosiani 466, 20; c. legum 467, 1.
- coequatio, quoequatio 468, 5; c. inter heredes de quibus rebus fiat 200, 1.
- coercere, coherere 144, 25. 259, 1; c. censura legali 199, 10; c. flagellis, verberibus flagellorum 293, 10. 304, 20. 364, 10. 25; c. christianos 447, 15. 20; c. excessus morum 41, 1; c. improbitatem 41, 20. 224, 5; c. Iudaeos 449, 20. 454, 1; c. praesumptionem 64, 15. 65, 10. 85, 15.
- coercitio: c. episcoporum 463, 30; c. pontificum 202, 5; c. principum 463, 30.
- coetus, cetus 475, 25. 477, 25. 40. 478, 25. 480, 10. 481, 5. 483, 30. 485, 5; c. christianus 438, 25; c. Ephesinus primus 473, 10.
- cogere 365, 15; cogi ad peragendum negotium 60, 1. 5; c. venire ad causam dicendam 60, 1.
- cogitare 131, 5; c. noxia in necem regiam *etc.* 473, 30.
- cogitatio: cogitationis nequitia in principis personam commota 57, 15.
- cognati 172, 30. 187, 5. 283, 10. 25.
- cognatio 104, 15. 125, 15.
- cognitio 53, 5. 103, 1. 10. 110, 10. 116, 15. 117, 5. 26. 203, 25. 205, 30. 357, 25. 371, 15. 373, 1. 374, 20. 375, 1; c. dominorum 390, 5; c. episcoporum 364, 30; c. iudicis 274, 20. 439, 25; c. parentum 138, 10; c. principis 256, 1; c. regia 155, 1. 280, 20. 286, 15; c. sacerdotum 439, 25; c. testium firmans scripturam 107, 10.
- cognitus, a, um: c. res 98, 5. — cognitus: c. de re, de qua agitur 103, 5; si de fure quis c. comparaverit 292, 10. — cognitum 98, 10. 103, 25. — testis legitimus et cognitior 305, 10.
- cognoscere 52, 20. 271, 20. 469, 10; c. causam 30, 10. 70, 5; c. fraudem in scriptura, laesionem scripturae 116, 10; c. suscriptionem vel signum auctoris veridici scripturae 116, 15.
- coherere v. coercere.
- coheres = *consors* 384, 5.
- coitus 158, 45. 159, 15. 415, 5.
- colere: c. terram 388, 5; c. festa 415, 1.
- coll— v. conl—.
- coma 332, 1.
- comes, comites 62, 10. 70, 25. 75, 15. 77, 10—20. 78, 1. 84, 5. 157, 20. 203, 25. 225, 10. 244, 10. 266, 45. 275, 1. 286, 30. 288, 15. 301, 1. 314, 20. 348, 1. 365, 1. 5. 371, 10. 15. 372, 20. 374, 20. 25. 375, 5.

- 376 — 378. 401, 10. 407, 10. 465, 10. 467, 1. 479, 30. 35. 485, 30. 35. 486; c. civitatis 23, 1. 60, 25. 78, 15. 94, 1. 157. 166, 5. 10. 182, 15. 246, 15. 288, 10. 301, 5. 342, 15. 343, 20. 344, 5. 363, 15. 366—369; c. civitatis Toletanae 486, 15; c. cubiculariorum 485, 30. 35. 486, 20; c. cubicali 486, 10; c. exercitus 369, 15; c. notariorum 485, 30. 35. 486, 15; c. patrimonii 407, 10. 486, 15. 30; c. patrimoniorum 485, 30—40; c. provinciae 317, 1; *cf.* 66, 10; c. scanciarum 485, 30. 35. 486, 10. 15; c. spatariorum 485, 35. 486, 20; c. spatarius 486, 20; c. stabuli 486, 15; c. territorii 364, 30; c. thesaurorum 486, 10; c. vicarius 375, 35; vicarius comitis 70, 25. — comite = *comitante*: prosapiae sollemniter consensu comite 122, 5.
- comm- v. comm-.
- comp- v. comp-.
- conamen naturae repugnans 125, 5.
- conceptio gloriosa genitricis Domini (*Dec. 8*) 434, 20. 25.
- concilium 158, 10. 408, 1. 5. 409, 30. 477, 15. 30. 35. 483, 25. 484, 1; c. divinum 481, 30; c. sacrum 410, 5; c. sanctum 476, 15; c. sinodale 408, 10. — concilium Chalcedonense 473, 10; c. Toletanum XI. 204, 10. XII. 409, 20. XIII. 410, 10.
- concepere: filii scelerate concepti 160, 20. — concipere legem 422, 15.
- concitare: c. bobem, canem *etc.* 389, 5. — concitare litem 271, 15.
- concludere: c. erbas 347, 15; c. flumina 343, 15; c. hortos 324, 10; c. iter publicum 341, 10; c. paseua 343, 1; c. pratum sive conclusum 342, 5; c. sortem suam 347, 15. — concludere pecus 334, 10. — concludere causas 392, 5.
- conclusio aquarum 344, 10. 15. — conclusio legum praeteritarum 423, 10.
- conclusus = *locus conclusus*, '*Bifany*' 323, 15. 342, 5. 387, 10.
- concremare 7, 10. 228, 5; c. adulterum, adulteram 134, 1; c. servum 155, 30. 156, 1; c. vineam 323, 1.
- concuba = *concubina* 470, 5. 10.
- concubina 163, 20.
- concubitor masculorum 158, 20. 163, 1. 5. 25. 169, 10. 15. 483, 5.
- concurrere 84, 15; c. ad bellandum 376, 20; c. ad comitem civitatis, iudicem territorii 288, 10; c. ad ecclesiam 283, 15. 443, 1; c. ad episcopos locorum 440, 25; c. ad episcopum loci *etc.* diebus sabbatorum *etc.* 450, 1. 5; c. ad potestatem regiam 243, 15; c. ad sortilegos divinosque 95, 1.
- concursum: c. ad ecclesiam 449, 10; c. Iudaeorum ad episcopum 450, 1—10. — concursus fluminis 343, 20.
- concutere: c. damnum 243, 1. 322, 15. 325, 15; c. dispendium 81, 20; c. molestias 243, 1.
- condemnare 79, 5. 262, 5. 388, 5. 482, 20; c. exilio perpetuo 168, 15. 20; c. ad sententiam legis 258, 20; c. censura mortis 252, 10; c. morte vel debilitatione 255, 5. 10; c. morte publica 262, 10; c. publica poena mortis 282, 5; condemnari ut falsarius 306, 15.
- condemnatio: condemnationis sententiam excipere 280, 15.
- condere: c. professiones Iudaeorum *etc.* in seriniis ecclesiae 455, 5. — conditum 319, 1. — condere canonem 409, 5; c. constitutionem legis 355, 5; c. legem 38, 10. 39, 5. 48, 5. 204, 1. 206, 25; c. ordinem legis 101, 20; c. sententias legum 482, 40; c. scripturam 113, 10. 215, 15. 237, 25.
- conditio, condicio 21, 25. 25, 10. 117, 20. 130, 25. 135, 20 *R.* 136, 15. 138, 10. 157, 5. 15. 169, 10. 178, 10. 184, 5. 186, 15. 192, 20. 201, 20. 238, 1. 241, 5. 362, 35. 388, 5. 390, 5. 395, 10. 462, 10. 468, 25; c. contra leges edicta, inserta non valeat 11, 5. 230, 10. 233, 15; adnotare condicionem in scripturam 50, 5; conscribere c. in scripturam manumissi 241, 1; condicione se constringere 252, 20; condicio mandati 92, 15; sub condicione mercedis apud aliquem commorari, immorari 359, 5. 10; conditio placiti 387, 1. 5; c. scripturae 184, 1. 197, 1; c. tutelae de fratribus 191, 10. — condiciones sacramentorum 443, 10. 446, 25. 455, 6. 20; condicio iuramenti sua et testium manu corroboranda 112, 15; condiciones, ad quas iuratur 71, 20. 72, 1; iurare condicionibus adlatis, factis 113, 5. 441, 5; iurare per condicionem seriem 98, 10; adstringere sacramento c. incauto et inevitabili 480, 20. — conditio = *status* 118, 35. 136, 5. 143, 15. 206, 15. 478, 30; de condicione contendere 236, 15; conditio abiecta 242, 15; c. incompetentis aetatum, personarum 124, 15. 125, 1; c. ingenuitatis 206, 30; c. libertorum, servorum adaequata cum nobilitate 478, 25; c. servitutis 135, 20. 243, 5. 372, 1. 393, 10; conditionem matris sequi 361, 5; *cf.* 389, 10. 15; c. patris sequi 135, 10. 15. 361, 5. 20. 35. — condicio = *species* 416, 1.
- conditor scripturae 106, 5. 15. 110, 25. 112, 25. 113, 1. 10. 115, 1. 116, 1. 214, 25.
- conducere silvam 346, 5.
- conductus: pro conducto consequi mercedem 227, 15.
- conectere: c. coniugium 242, 10; *cf.* 425, 15. — conectere fisco partem bonorum 424, 5.
- confectio: c. arrarum 126, 5; c. scripturae 111, 10. 112, 15. 126, 5.
- confector scripturae 111, 5.
- conferre 16, 25. 50, 5. 111, 5. 10. 196, 15. 225, 10; c. ecclesiis 204, 5. 482, 30; c. in extraneum 201, 10; c. filiis 22, 20; *cf.* 182, 15; c. in maritum 17, 20. 25. 216, 1; c. sponsae 129, 5; c. donationem 210, 15; *cf.* 187, 10; c. donationem dotis 166, 15; c. dotem 198, 20; c. titulum, per titulum dotis 127, 5. 15; *cf.* 198, 25; c. facultatem 56, 10. 192, 1. 195, 25. 234, 1; c. libertatem 241, 15; c. mancipia 447, 5; c. medietatem rei acquisitae 240, 10; c. munificentiam 210, 25. 211, 1; c. peculium 419, 20. 420, 1. 440, 1; c. res 132, 1. 204, 25. 208, 10. 430, 10. 432, 15. — conferre se alibi, ad alia loca 239, 15. 240, 1. 356, 10; c. se ad alium patronum 217, 20; c. se ad maiorem personam 84, 25. — conferre causam cum auditoribus 80, 25. 81, 1.
- confessio 119, 10. 248, 5. 484, 30.
- conficere 57, 1. 112, 1; c. libertatem, venditionem 421, 5. 10; c. scripturas 48, 15. 110, 10. 15. 116, 15. 184, 1. 307, 1; *cf.* 76, 15; c. scripturas falsas 306, 1. 308, 20; c. scripturas fictas quasi veredicas 56, 15; cui plus conficitur per scripturae seriem quam oportuit 111, 1. — conficere venena 259, 5.
- confingere: c. falsa 95, 15; c. monetam falsam 252, 1.
- confinitima: ex confinitimis venire 409, 20.
- confinium: in confinio externis gentibus adiungi 371, 1.
- confirmare 78, 5. 427, 35. 431, 5; c. collationem sanctae Trinitatis 476, 40; c. epistolam 256, 5; c. legem 130, 5. 205, 15. 207, 1. 365, 20. 373, 25; *cf.* 439, 5; c. leges supra nequitiam Iudaeorum 413, 10. 430, 20; c. scripturam 116, 1. 117, 5. 216, 1; c. iuratione coram iudice 112, 15; c. iurisiurandi interpositione coram testibus 319, 15; c. per probationem servorum et ancillarum 273, 1; c. sacramento 98, 10; c. signo, subscriptione 17, 15. 116, 1. 216, 1. 256, 5; c. per similitudinem scripturarum 117, 5. — confirmatus benedictionibus residentium in synodo 480, 30. 35.
- confirmatio 46, 1; c. legum 429, 25; c. legum, quae in nequitiam Iudaeorum promulgatae sunt 477, 10; c. concilii 406, 20. 25. 408, 5. 410, 5. 477, 30. 35; c. concilii Toletani 409, 20; *cf.* 410, 10.
- confiteri 277, 30; c. de dominis 252, 10. 277, 30; c. homicidium 277, 15.
- confringere mulina, conclusiones aquarum 344, 10.
- confulgere: c. ad altare sanctum, altaria sancta 134, 10. 141, 1. 282, 1. 367, 10; c. ad ecclesiam 223, 15. 281, 10. 379, 5—15. 380, 10. 15; c. ad episcopum 141, 1. 367, 10; c. ad maritum 130, 25. 131, 1.
- coniugium: c. facere ad ecclesiam 379, 5. 20. 477, 10; c. facere in fidem catholicam 422, 10; c. facere ad fidem sanctam 419, 10; c. facere ad gratiam baptismi 419, 20.
- confutatio legum 59, 5.
- congregare 98, 10; c. habitatores loci in unum 364, 15; c. turbam ad caedem 313, 10.
- congregatio sancta, patrum sanctorum 472, 25. 473, 10.
- conglustia: loca fructifera vel pascuosa nimia conglustia coartata 324, 20.

conicere aggeres terrae 397, 10. 15.

coniugalis, e: c. consortium 169, 15. 20. 422, 5; c. copula 167, 15; c. fedus 170, 5; c. obsequium 129, 10; c. ordo 121, 1. 145, 10; c. promissio 126, 5.

coniugium 21, 5. 25. 23, 15. 132, 1. 140, 10. 147, 20. 158, 5. 169, 15. 178, 10. 181, 20. 182, 25. 183, 15. 187, 20. 188, 15. 211, 15. 212, 5. 282, 25. 415, 5. 425, 10. 20; c. ne sine dote fiat 131, 10; adipisci e. per ordinationem, consensum principum 159, 10; adsociare sibi in coniugio mulierem ingenuam a viro repudiatam 166, 5; adsumere coniugium pro creandis filiis etc. 198, 25; conectere e. cum posteritate patroni non licet 242, 10; copulare in coniugio 127, 5. 133, 15. 137, 5. 143, 20. 156, 5. 166, 10. 168, 20. 170, 5. 361, 1. 10. 15; coniux principis defuncti non copulanda in coniugio 409, 10; inire coniugium 162, 20; iungi in e. 140, 1. 5; pervenire ad e. 156, 1; sociare in e. 148, 1. 15. 152, 1. 169, 10; c. dignum 168, 10; c. ductum sine benedictione sacerdotis 436, 10; c. indecens 242, 15; c. incestivum 159, 5. 15; c. infame 206, 1; c. irritum 145, 15. 20; c. legitimum 239, 15; c. mulierum, personarum ingenuarum 205, 15. 20. 206, 10; c. praecedens 168, 1. 5. 436, 1; c. prius 133, 5. 148, 5. 35. 151, 15. 153, 15. 20. 160, 20. 168, 5. 10; c. secundum 133, 10; c. verum 160, 10; c. viri alterius 169, 5. 20.

coniunctio = *coniugium* 130, 15. 20. 131, 15. 132, 1. 136, 1; c. filiorum utriusque sexus in matris potestate consistens 130, 10. 15; c. honesta 19, 15. 122, 5. 213, 5; c. incestiva 425, 10; c. indubitata 161, 1; c. inhonesta 19, 20. 213, 10. 361, 15; c. illicita 28, 15.

coniungere: c. sibi alios ad excolendos agros 387, 10. — c. fisco medietatem ambitionis (alienius) 421, 15. — coniungere (*scil. in coniugio*) 139, 15. 480, 20; c. ancillam servo 136, 10. 15. 389, 15. 20; c. ancillam viro ingenuo 138, 1; c. servos mulieribus ingenuis 137, 10; c. domina servo suo, patrona liberti coniuncta separantur 134, 1. 5. — coniungere se 137, 5; c. se alio infra annum post mortem mariti 133, 1. 5; c. se iterum 135, 1; c. se marito ingenuo 138, 5; c. se in matrimonio 166, 15; c. se servo, cum servo, ancillae 134, 10. 15. 136, 1. 10; c. se viro, ad virum 137, 1. 141, 1.

coniux 126, 10. 150, 5. 152, 1. 163, 15; inter se et coniugem suam divortium facere 167, 10; divortii vel securitatis scripturam a coniuge exigere 168, 15; Gotus Romanam, Gotam Romanus si coniugem habere voluerit 122, 1. 5; c. percipere prosopiae consensu comite 122, 5; c. spernere 167, 10; c. violenter, per consensum sibi sumere 160, 1; cf. 10; coniux adultera 152, 20; c. aliena 167, 5; c. principis relicta defuncti in coniugio aut in adulterio non copulanda 409, 10; coniuges Iudaeorum 450, 10. — coniuges

= *vir et femina* 167, 5; c. adulteri 151, 10.

(coniventia), conhibentia, coniventia, convenientia 76, 5. 87, 1—10. 117, 5. 307, 5. 450, 30. 474, 1; c. principum 477, 5; c. sacerdotis 450, 5. 453, 10. 15.

(conivere), conibere = *conhibere*: conibente aut non conibente uxorem cum alio viro adulterium facere 147, 1.

conl-, coll-.

conlatio, collatio 51, 5. 197, 10. 375, 20. 437, 15; c. principalis 438, 10; c. principis, patroni etc. 184, 5; c. regia 393, 10; cf. 210, 15. 20; collatio residentium in synodo 482, 5; c. Trinitatis sanctae 476, 40.

conlidere: c. limites 397, 1; c. nasum 265, 5; c. saepem 324, 1. — conlidere se invicem 333, 1. — conlisus ultione percussione 52, 1.

conligare 76, 5; c. per testem 118, 5.

conligatio 419, 1.

colligere 357, 5; c. fructus 326, 15. 20; c. fruges 315, 5. 326, 1; c. fruges in rationem tributis 479, 40. 480, 1; c. fruges per violentiam 323, 5; c. vindemias 59, 20; c. puerum aut puellam ubicumque expositum 193, 20.

conludium 29, 10. 89, 20. 223, 20. 280, 10. 288, 15. 291, 5.

comm-, comm-.

conmaculare: c. propinquitatem sanguinis incestu 415, 5; c. torum fratrum, patrum, 163, 20.

commanere 385, 10; c. infra fines Spaniae 365, 5. 10; c. in territorio 83, 10. 98, 10.

commendare, commendare 8, 1. 10. 1. 5. 228, 15. 229, 1. 10. 15; c. aurum, argentum etc. 7, 5. 10. 228, 1; c. brevem episcopo aut presbitero 191, 15; c. cavallum etc. ad custodiendum 6, 5; cf. 227, 10. 15; c. negotium prosequendum 92, 5; c. pecuniam ad custodiendum 472, 1; c. scripturas, testamenta 230, 20. — commendata 6, 5. 15. 9. 5. 10. 20. 227—230. — commendare filios suos in obsequium ecclesiae 209, 20. 25; commendare se (*sc. patrono*) 18, 20. 216, 15. 217, 20. — commendare = *commodare*: c. pecunias ad usuras 10, 20. 228, 25.

commendator, commendator 8, 5. 228, 10. commentum, commentum, comentum 99, 10. 103, 20. 384, 5; c. fraudis 308, 5. 315, 10. 375, 10.

commercium, commercium 224, 1. 427, 5. 15. 25. 482, 15; c. transmarinum 427, 10; pro commercio mercennarium suscipere 405, 1. 5; commercia navium 343, 15.

commiscere se 158, 10. 15; c. se servo, liberto proprio 133, 20; presbiter, diaconus, subdiaconus viduae devotae etc. coniugio aut adulterio commixti 158, 5.

commissor sceleris 314, 10.

commissoria comitis, iudicis 62, 10. 64, 10.

commissus = *districtus* 371, 10.

commissum = *districtus*: in quorum commissio mancipia ipsa latebrosa vagatione se foverint 364, 30.

committere, committere 82, 20. 130, 15. 311, 1. 376, 25; c. actionem quaestionis ingenno adsertori 91, 1; cf. 25; c. agere per mandatum 90, 15. 20; c. causam 90, 20. 93, 15. 20; c. causam potentiori non licet 93, 15. 20; c. causas criminales per mandatum 90, 20; c. curam infidelium presbiteris etc. 453, 5; c. custodiam facultatis parentibus 279, 1. 5. 280, 1; c. negotia dicenda 88, 25; c. testimonium dicendum 98, 5; c. vicissitudinem testificandi 98, 10; c. se defensionis basilicarum Dei 281, 15. — quibus commissus est fiscus 93, 25; officium commissum peragere 407, 20; nullus in territorium non sibi commissum vel ille, qui iudicandi potestatem habet commissum, quemcumque praesumat distringere 64, 6. — committere = *admittere* 313, 1. 314, 10; c. adulterium 147, 20. 148, 1; c. capitalia 290, 15; c. culpanda 256, 20. 25; c. homicidium 272, 5. 10; c. homicidium pro defendenda castitate 142, 10; c. illicitum 290, 1. 10; cf. 291, 1; c. prava 267, 10; c. scelus 154, 1.

conmixtio = *coniunctio adultera* 158, 5; c. conditionis abiectae 242, 15; c. stupri 155, 25.

commodare, commodare 9, 1. 10. 5. 11. 5. 74, 1. 199, 20. 229, 20. 230, 1. 25; c. fruges aridas et humidas 230, 15; c. pecuniam 228, 25. 30. 230, 15. 468, 25; c. pecuniam ad usuram 230, 5. — commodata 6, 5. 15. 9. 5. 10. 5. 10. 227, 1. 15. 20. 229, 1. 15. 25. 468, 25; cf. commendare.

commodum, commodum 46, 5. 49, 1. 5. 198, 25. 281, 10. 343, 20. 357, 10. 15; c. compulsione 468, 15; c. fisci 303, 10; c. hereditatis terrena 185, 5; c. laboris 155, 5; c. laboris accipientis mandatum definitum 92, 15. 20. 93, 5; c. sepositionis 221, 25. 222, 10; terram etc. accipere possidendam pro decimis vel commodis praestationibusque reddendis 390, 20. 391, 1. — commoda = *merces legitima* (*scil. executorum, iudicum, saionum*) 72—75. 301, 15. 468. — commodum = *merces corruptionis* 39, 10. 41, 15 (?). 69, 5; per e. iudicare 68, 10. 15; praepositi exercitui corrupti commodis 366, 15.

commonere, commonere 83, 20. 84, 1. 141, 15. 322, 5. 341, 5; c. actorem, procuratorem fisci 407, 15; c. dominum canis 339, 20; c. ecclesiam sanctam catholicam decretis fidei (*scil. regis*) 160, 5; c. haereticum 430, 15; c. homines proximos vel vicinos 341, 1; c. iudices 77, 5. 10. 81, 20. 406, 10; c. matrem contestatione 23, 1. 182, 15. 20; c. pertinentes ad ditionem regni 181, 15; c. possessorem 394, 10; c. presbiterum, diaconum 235, 20; c. sacerdotes 407, 25. 451, 5.

commonitio, commonitio 136, 20. 341, 5. 25; c. principis 406, 5; c. trina 206, 10.

conmonitorium, commonitorium 306, 1. 465, 10; c. falsum sub nomine regis sive iudicis prolatum 305, 20.

conmorari, commorari 343, 5. 354, 15. 450, 15; c. aput aliquem sub conditione mercedis 359, 5.

conmotio, commotio 79, 15. 391, 5; c. partis adversae 117, 10; commotione non divellendi antiqui termini, limites 396, 20.

commovere, commovere: c. accusationem 31, 1. 5; c. actionem 77, 20; c. causas 5, 25; c. nequitiam cogitationis in personam principis 57, 15; c. commotionem domino rei 391, 5; c. vocem petitionis 393, 5.

communicare 52, 1; c. sacrificiis Deo oblati 477, 1. 5.

communio 477, 1; c. christiana, christianorum 52, 1. 449, 10. — communio fraudis 77, 20.

communis, communis, e: c. adensus viri et mulieris 167, 15; c. causa 68, 10; c. cibus aut victus cum patre 220, 1. 5; cf. 187, 5. 10; c. commodum 343, 20; c. expensa 21, 30. 35. 178, 15. 20. 180, 10; c. fructus 346, 10; c. mancipium 235, 10—25; c. necessitas, negotium 191, 5. 10; pro communibus rebus responderi 384, 5; c. substantia a patre relicta 191, 10; c. usus erbarum 347, 15; c. vita 160, 1; c. voluntas 126, 1. 130, 20.

commutare 225, 10; c. servum *etc.* 223, 1; c. terram 385, 1. 5.

commutatio, commutatio 217, 20. 224, 10. 225, 1; c. extorta per vim et metum 218, 25; c. talem qualem emptio habeat firmitatem 13, 15. 218, 20. 25. — pro solidi commutatione mercedem petere 311, 10.

conniventia v. coniventia.

convivere v. convivere.

connubium, conubium 205, 25. 361, 10; c. non ducendum ex propinquitate sanguinis 435, 20. 25; c. non licitum 160, 10. 422, 5; conubia christianorum et Hebraeorum 422, 1.

compar: professio e. cum verbis accusatoris 248, 1. — compares in genere 122, 1.

comparare, comparare: c. periculum capitis patrono 238, 15. — comparare = *emere* 12, 15. 220, 10. 222, 10. 419, 15. 420, 25. 421, 1; c. de fure cognitus 292, 10; c. de fure nesciens 30, 1. 291, 15; c. a fure scious rem furtivam 292, 10; c. de homine incognito 291, 15; c. librum legum 226, 10; c. mancipium christianum Iudaeo non licet 417, 10; c. a parentibus filium 15, 5. 221, 25; c. per personam suppositam 224, 1; c. a servo domino nesciente 11, 15. 12, 1; c. servum 224, 15. 358, 15.

conpeditus: conpeditos laxare 301, 10.

compellere 83, 1. 484, 20. 468, 10; c. ad causam dicendam 65, 20. 25. 383, 20. 384, 1; c. causa 60, 1. 20; c. ad conspectum principis, c. ad discussionem iudicum 82, 25; c. exire, exire in ex-

ercitum, exire in hoste 366, 20. 25. 368, 1. 15; cf. 375, 10; c. Gotos exire in hostem 367, 1; c. ad iudicium 60, 10. 65, 20. 86, 5. 92, 10; c. ad negotium prosequendum 82, 25; c. pro negotio 72, 1; c. ad satisfactionem 91, 5. 143, 5.

compendium: c. brevitatis 390, 15; c. familiare 39, 10; c. fisci 469, 5. 15. 20; c. iudicibus ministratum 407, 10.

compensare 40, 10. 194, 15. 200, 5. 386, 5. 10.

compescere, compescere: c. calumnias 45, 10; c. controversiam 72, 15; c. fraudulentium 164, 5.

competere 63, 5. 92, 5. 185, 20. — competens: c. disciplina 273, 1; c. iudicium 148, 25. 30; iura competentia 74, 5; c. pretium 404, 5; c. signum 148, 25. 30; c. tempus 70, 5. 345, 1; c. verba 58, 10. — competentem 343, 5. 394, 10; c. adiungere maritum uxori 183, 15; c. convincere 154, 10; c. discernere 82, 15.

conplanare limites 3, 1. 397, 1.

complere, complere: c. iussa 264, 10. 299, 20; c. legem 204, 25. 205, 1; cf. 115, 10; c. promissa 484, 40; c. statuta per iudicium 71, 5; c. tributum 471, 20. 25.

componere, componere 7, 5. 69, 5. 15. 85, 25. 102, 5. 204, 25. 227, 30. 247, 20. 249, 5. 263, 10. 264, 25. 266, 15. 288, 10. 293, 5. 10. 296, 10. 20. 316, 15. 319, 1. 20. 320, 15. 339, 1. 362, 5. 363, 1; c. libram auri 265, 15; c. solidum 30, 10; c. solidos tres 266, 5. 30. 471, 5; c. sol. quinos 155, 20; c. sol. duodenos 265, 15; c. sol. quinquagenos 278, 15; c. sol. LX 337, 1; c. sol. LXXX 337, 15; c. sol. LXL 337, 10; c. sol. centum 143, 15. 265, 10. 337, 5. 338, 5; c. sol. CXL 337, 5; c. sol. CL 254, 25. 30. 337, 5; c. sol. CC 337, 5. 338, 5; c. sol. CCL 338, 5; c. sol. quingentos 336, 10. 15. 337, 1; c. satisfactione rerum 468, 5. 10; c. iuxta, secundum legem 237, 15. 248, 25. 263, 20. 295, 5. 336, 10. 339, 15. 349, 20; c. iuxta extimationem iudicis 334, 15; c. iuxta contemplationem 266, 25; c. pro dentibus excussis 265, 15; c. tanquam fur 292, 10; c. pro violentia 143, 15. 322, 10; c. pro iniusta petitione 86, 15; a servo media pars de ingennis componi debeat 266, 15; si quis non habuerit unde componat 31, 10. 66, 1. 15. 69, 1. 87, 25. 99, 1. 102, 15. 204, 10. 221, 15. 250, 1. 254, 5. 264, 1. 5. 267, 5. 268, 15. 278, 15. 287, 5. 294, 1. 298, 15. 299, 1. 315, 20. 317, 1. 319, 25. 327, 10. 352, 20. 364, 10. 380, 5. 440, 10. 441, 25. 447, 25. 452, 20. 463, 20; cf. 293, 10; c. pro servo 143, 15. 146, 1. 224, 15. 264, 10. 273, 15. 293, 10. 15. 294, 5. 300, 1. 318—320. 323, 10. 340, 10. 353, 5. 358, 5. 403, 20; cf. 254, 20. — componere = *constituere* 378, 10. 466, 5.

compositio, compositio 29, 10. 74, 1. 77, 15. 86, 15. 140, 5 (?). 313, 1. 319, 5. 334, 10. 337, 1. 462, 5; medietas compositionis 86, 20. 263, 10. 290, 10. 292, 15. 336, 15; cf. 325, 10; medietas e. reddenda secundum aetatem vel ordinem sexus 338, 10; pars tertia c.

265, 25. 272, 5. 341, 5; cf. 263, 10; summa c. 83, 5. 86, 5. 263, 15. 264, 15. 269, 10. 284, 10. 296, 15. 365, 20; accipere compositionem 248, 25. 269, 15; cf. 264, 25; accipere in c. 265, 5. 300, 15; cf. 343, 10; adimplere, implere c. 8, 20. 228, 20. 290, 20. 291, 10. 297, 15. 302, 1. 316, 15. 20; consequi in c. 288, 1. 5; dare c. 24, 10. 30, 5. 143, 20. 25. 183, 10. 269, 1. 297, 10; dare in c. 265, 10; exolvere, persolvere, solvere c. 29, 15. 66, 1. 69, 5. 71, 10. 233, 10. 254, 20. 265, 10. 288, 1. 292, 5. 293, 15. 294, 1. 5. 300, 15. 302, 1. 318, 5. 340, 10. 375, 15. 376, 1. 410, 5. 477, 30; cf. 231, 10. 290, 5; inferre c. viribus fisci 341, 15. 20; obnoxius ad c. 267, 5; restituere c. 325, 10; sarcire c. 291, 20; sequestrare c. 84, 20; sustinere c. 289, 30. 290, 1. 301, 10. 30; tradere pro compositione servum 290, 15. 20; compositio dupla 231, 1. 292, 15. 323, 5. 340, 1; c. sexcupli 294, 1; c. septupli 291, 10; c. novcupli 30, 5. 297, 10; cf. 29, 10. 15; c. undecupli 317, 10. 369, 5; c. arborum incisarum 321, 15. 20; c. damni 322, 1. 331, 15; c. dupla frugis 323, 5; c. dupla, quae a furibus debetur 292, 15; c., quam fur facere poterat 296, 5; c. furti 8, 5. 228, 15. 20. 292, 5. 346, 20. 347, 1; c. de homicidiis, homicidii, pro homicidio 298, 20. 299, 1. 302, 15. 336, 10. 15; c. de ingenuis 265, 25. 273, 10. 15. 292, 15. 299, 15; c. de petitione mala 248, 25; c. de re ablata 295, 1; c. vulneris 268, 15. 269, 15; cf. 269, 1.

comprehendere 60, 10. 65, 10. 89, 10. 135, 1. 145, 5. 156, 20. 313, 15; c. accusatum 301, 1. 5; c. criminiosum 339, 10; c. fugitivum 360, 10. 362, 20; c. furem 297, 1. 339, 10; cf. 350, 1; c. ingenuum 266, 1. 350, 1; c. meretricem 157, 5; c. parricidam 282, 20; c. presumptorem 221, 15; cf. 324, 15; c. reum 288, 10; 297, 1; c. sceleratum 282, 5; c. servos 143, 5; c. feras in foveis 340, 20; c. inuncta, pecora 329, 1. 10.

compressio 50, 10.

comprimere: c. subdita colla sacerdotum 203, 20; c. intentionem, vocem iuste causantis 76, 5. — comprimere = *adulterio polluere* 156, 1; c. violenter ancillam 156, 20; c. viduam, virginem ingenuam 155, 25.

comprobare, comprobare 99, 30. 101, 5. 116, 35. 185, 1. 247, 10. 287, 15. 378, 5. 417, 1. 437, 25. 471, 30; c. apud iudicem, coram iudice 100, 20; c. publice 167, 15; c. adsertione 168, 25; c. per divinum, divinationes 258, 10; c. iudiciis manifestis 152, 25. 153, 1. 286, 10; c. iuramento inspectorem 376, 15; c. per sacramentum suum adque per testem 304, 10; c. testibus 11, 10. 219, 1. 333, 10; c. testimonio trium aut quinque testium 235, 5. 10.

comprobatio 59, 10. 253, 30.

compulsio 468, 15.

compulsor 468, 10; c. exercitus 367, 1. 368, 15. 375, 5.

computare 399, 5; *cf.* 5, 5; c. annos in actionibus pupillorum 190, 10; c. milia 357, 10.

conquirere 42, 15, 20, 49, 1, 51, 10, 73, 25, 74, 1, 176, 1, 206, 20, 390, 1, 419, 5; c. per causam 87, 15, 20; c. in coniugio 183, 15; c. donatione, profligatione 211, 15; *cf.* 132, 1; c. de expeditione publica 184, 5; c. pro labore decimum solidum 73, 15, 20; c. de lucris extraneorum 184, 5; c. in patrocinio 217, 10, 15; c. serie scripturae 114, 20; c. successione legali 135, 15; c. de usu sibi debito 182, 20.

conquisitio 51, 10, 25.

conrobore, corroborare 106, 20, 422, 20; c. condicionem iuramenti sua et testium manu 112, 15; c. edicta decretorum 474, 25; c. inventarium rerum ecclesiae suscriptione 209, 1; c. pretium testibus presentibus 219, 1, 25.

conruere in alterum 271, 5.

consanguinitas 160, 1, 172, 5, 282, 15, 283, 10.

conscondere: c. sedem regnandi 474, 15; c. solium regale 51, 15.

consentia 157, 15, 335, 5; sine c. domini 136, 15, 287, 10, 297, 5, 299, 20, 300, 15, 331, 5, 333, 15, 334, 25, 352, 15, 471, 20; sine c. iudicis 300, 15; cum c. patris, matris 157, 10; sine c. propositi hostis aut thinfadi 367, 15; cum c. regis 470, 5; conscientiam suam sacramento, iuramento expliare, purgare 68, 5, 248, 25, 249, 1, 277, 1, 5, 354, 1.

consciis 39, 15, 308, 15; c. dominus 264, 10, 353, 5; conscio domino iactare, proicere infantem 194, 1, 5; conscius de causa 82, 15; c. falsitatis 306, 1; c. fraudis 102, 10, 292, 5, 307, 15, 20; c. fugae 436, 25; c. cum fure 291, 10, 15; c. furti 287, 15, 20; c. morum veterum 414, 15; c. in rapto sororis 141, 10; c. sceleris 304, 5; c. sceleris domini 252, 1; c. in scelere patris aut matris 282, 25.

conscribere 71, 5, 114, 15, 127, 10, 128, 1, 357, 5, 414, 10, 478, 45; c. conditionem in scripturam manumissi 241, 1; c. donationem 129, 15, 162, 20, 213, 10; c. donationem in nomine mariti 211, 5, uxoris *etc.* 187, 20; c. dotem 126, 15, 131, 10, 132, 1, 162, 25; *cf.* 127, 5, 10, 132, 5; c. dotem in nomine nurus 127, 10, sponsae 129, 20, 25; *cf.* 162, 25; c. inventarium de rebus filiorum 181, 25; c. iudicium 71, 15, 72, 1; c. iudicia iniusta 76, 1; c. leges in libro 48, 1; c. penam placitis 109, 5, 30; c. placiti cautionem 181, 25; c. placitum, pactum 82, 5, 107, 1, 108, 1-10, 109, 10, 20; c. placitum in nomine regis 425, 5; c. professionem 304, 20, 446, 5; c. professionis indiculum 442, 1; c. scripturam 106, 1, 5, 115, 15, 116, 1, 10, 308, 15; c. scripturam in nomine alterius 189, 5, in nomine donatoris 214, 1, viri 167, 1; c. scripturam secundum voluntatem conditoris 113, 10;

c. voluntatem suam 114, 10; c. voluntates defunctorum 105, 5; (testamentum) quod instante periculo conscribi nequiverit 112, 10.

conscripção iudicii 111, 5.

consecrare leges iugi mansuras 48, 5.

consensio 62, 1, 5, 126, 1, 5, 161, 5, 474, 25.

consensus 156, 15, 160, 1, 10, 163, 10, 170, 5, 294, 5; c. audientium 48, 10; c. clericorum 17, 1, 5, 209, 10, 15; c. metropolitani 430, 15; c. mulieris 147, 5; c. parentum 138, 10; c. partium eligens indicantes 4, 15, 399, 1; index consensu partium electus 62, 5, 75, 15; *cf.* 64, 10; per consensum principum adipisci coniugium 159, 10; consensu prosapiae comite 122, 5; consensus serenitatis nostrae (*scil.* regis) 474, 1, 5; ex universali consensu exercere gubernaculum 39, 20.

consentaneus, a, um; uxor c. adulterii 151, 1.

consentire 52, 1, 85, 10, 156, 10, 163, 5, 169, 5, 277, 5, 384, 15, 424, 25; c. insidiant 291, 10; c. presumptori 65, 10, 264, 5; c. raptori 141, 5-15; c. vanitati viri 168, 20; c. voluntati malae, voluntatibus malis 123, 5, 314, 5. — consentienter adulterare ancillam alienam 146, 20, 40.

consequi 93, 1, 111, 1, 155, 5, 306, 15, 370, 5; c. aliquid beneficii pro absolute 301, 15; c. aliquid beneficiis regis, patronorum 202, 1, 5; c. beneficium 386, 20; c. eodemmodum 281, 10; c. compositionem homicidii 298, 20, 299, 1; c. decimum pro glandibus 347, 10; c. decimum pro labore 302, 1; c. facultatem 186, 15; c. de facultate mariti aliquid 20, 20, 213, 10; c. gratiam sacri baptismatis 185, 5; c. licentia ex pecunia 9, 5, 228, 25; c. aliquid licenti in expeditione 23, 15, 20, 183, 1, 5; c. medietatem rerum 133, 5; c. mercedem pro custodia 6, 10, 227, 15; c. mercedem placitam 359, 10, 15; c. partem tertiam de re repperta in mercedem iudicii 288, 5; c. numerum decimum pro exercitio 468, 25; c. partem maiorem de testamento 230, 20; c. partem mercedis 192, 15; c. portionem de facultate parentum 131, 5; c. portionem usufructuaria de bonis mariti 23, 15, 182, 25; c. servos duos eiusdem meriti de facultate homicidae 276, 15; c. solidum unum pro beneficio 360, 10; c. solidos V. XII pro beneficio 402, 5, 15, 20; c. solidos VIII 328, 1; c. tertias basilicarum parochialium 482, 20.

conservare 21, 30, 178, 15, 348, 5, 396, 20; c. dotem puellae 130, 5; c. facultatem religati in exilio 279, 5, 280, 1; c. fidem catholicam 425, 5; c. fidem regiam 52, 20; c. iuramentum 480, 20; c. ius 40, 10; c. pacta, placita 107, 1, 20; c. scripturas professionum, condictionum 456, 1; c. sententiam legis 422, 20; c. voluntates mortuorum 105, 5, 25.

conservatio 205, 5; c. rei ecclesiasticae 208, 15.

conservus 242, 5, 276, 15, 296, 25.

consignare 72, 5, 84, 5, 395, 15; c. locum 394, 20, 395, 15; c. medietatem rerum suarum 139, 20, 140, 1; c. partem quartam facultatum 105, 1; c. possessionem 394, 15; c. rem 77, 15, 395, 5, 462, 15; c. servos perenniter servituros 304, 20.

consignatio 215, 15.

consilium 39, 15, 370, 5; c. fraudis 119, 5; c. inimicum, inimicum 278, 10, 30, 35; c. nefandum 274, 5; ex consilio communi homicidium perpetrare 278, 5; *cf.* 277, 20.

consistere 4, 10, 160, 10, 365, 10, 399, 1; c. sub fideiussione 360, 5; c. sub fideiussore 236, 10, 403, 1; c. in patrocinio 421, 15; c. in terra patroni 240, 1.

consoror 130, 10.

consors, consortes 4, 25, 235, 20, 236, 1, 346, 10, 384, 385, 15, 388, 1, 399, 5; c. in divisione 383, 15; c. vel ospites 347, 15; c. rei litigiosae 384, 1. — consors furti 287, 15, 20.

consortium, consortium 134, 5, 425, 10; c. coniugale 169, 15, 20, 422, 5; c. coniugis adulterae 152, 20; c. dignitatis palatinae 52, 5; c. fidelium (*scil.* regis) 373, 10; c. Hebraeorum, Iudaeorum 421, 5, 443, 1; *cf.* 446, 5.

conspectus: c. gloriae nostrae (*scil.* regis) 71, 15; c. principis 60, 25, 82, 25; in conspectu omnium accipere hietus flagellorum 140, 5.

conspargere 76, 20.

conspersio nivium 67, 15.

conspiratio catholicorum 424, 20.

constituere: c. fossas 324, 20; c. signa 3, 10, 15, 388, 1, 397, 10; c. terminum novum 4, 25, 399, 5. — constitutus in annis minoribus 111, 10, 15; c. sub contubernio 389, 20; c. in familia 196, 25; c. in loca vicina 223, 20; c. in ordine ecclesiastico 371, 10; c. in aliam et longinquam provinciam 98, 5. — constituere = ordinare 16, 30, 163, 20, 198, 25, 209, 15, 347, 15, 362, 15, 467, 20, 485, 5; c. canonem singulis annis implendum 386, 20; c. damna 454, 1, 5; c. diem 81, 20, 374, 1; *cf.* 441, 20; c. in divisione 383, 15; c. edictum sanctionis novae 307, 1; c. legem 394, 1, 414, 15; c. in lege, legibus *vel similiter* 25, 1, 55, 1, 5, 73, 1, 101, 10, 151, 10, 201, 1, 230, 20, 327, 1, 372, 1, 383, 20; c. locum 375, 10; c. ordinem de laicis 371, 30; c. sententiam de rebus maritorum 169, 5; c. severitatem legis 407, 5; c. supplicia 416, 5; c. tempus 81, 20, 25, 179, 10, 375, 10; c., infra quod tempus debitum reformetur 380, 15; c. tutelam de fratribus 191, 10. — constituere = instituire: c. erogatorem annonae per singulas civitates vel castella 369, 10; c. heredes 134, 5; c. iudicem 64, 5, 471, 1.

constitutio 58, 1, 60, 1, 91, 1, 5, 159, 10, 167, 10, 205, 30, 407, 25, 409, 40; c.

- adicienda in libro quarto corporis Theodosiani sub titulo XVI. 469, 10; c. firmata adiectione sigilli 469, 5; c. generalis 307, 5. 374, 20; c. irrevocabilis 375, 25; c. lata 418, 5; c. legis 245, 35. 307, 5. 355, 5. 15. 411, 5; c. nova 223, 15; c. novella 364, 1; c. regia 419, 1; c. specialis 248, 30; c. synodica 477, 20. — *constitutio* diei undecimi 67, 10; c. dotis 124, 10; c. tituli dotalis 130, 1.
- constrictio* canonum 475, 35.
- constringere* 251, 10. 466, 15; c. aliquem executione 59, 10; c. mulierem freno vitae castae 169, 20; c. permissione legis comitem 77, 10. 15; c. taxatione sacramenti 480, 20. — *constrictus* causa necessitudinis inevitabilis 449, 15. — *constringere* se se actione sceleratae fraudis 120, 1; c. se condicione 252, 20; c. se. cautione placiti in nomine heredum 179, 1; c. se per placitum 286, 10. — *constringere* viam 342, 1. 10.
- construere*: c. appiaria 349, 10; c. areas 397, 10. 15; c. donum, vineam in terram consortis 384, 15; c. limites, terminos 396, 20.
- consubrina* 172. 173, 1.
- consubrinus* 104, 10. 172. 173, 1. 177, 10.
- consuetudo* 147, 20. 346, 1. 10. 369, 20. 391, 1. 5. 416, 1. 426, 1; c. civitatis 41, 15; c. escarum 425, 15; c. foedissima 477, 1; c. fornicandi 157, 25; c. honesta 434, 15. 435, 5; *cf.* 443, 5; c. Iudaeorum 423, 20. 25. 425, 15; c. male usitata 370, 20; c. turpis 157, 5. 10.
- consuetus*, a, um: c. annona 369, 20. — *consuetum*: quodcumque aliquis de promisso vel consueto debet 391, 5.
- consulere* = *curam adhibere* 374, 15; c. genti, patriae 165, 5; c. petenti, possessori 394, 5. 10; c. utilitati suae 343, 20. — *consulere* = *consilium petere* 484, 30; c. arolos 257, 15; c. aruspices 257, 15. 258, 5; c. divinos 257, 25. 258, 5. 15; c. maleficos 257, 1. 259, 10. 20; c. pietatem (rogis) 100, 20; c. sacerdotem 282, 1; c. vaticinatores 257, 15. 258, 15.
- consules*: tutelam agere per consules 458, 15.
- consultum* 122, 5. 468, 15; c. dare pupillis 193, 10; absque c. iudicis 72, 5, sacerdotis 282, 1.
- consumere*: c. fructos communibus expensis cum filiis 21, 30. 35. 173, 15. 20; *cf.* 180, 10; c. res fratrum iuniorum 191, 1. 5.
- consummare propositum* (propositum) negotium 101, 5. 25.
- consurgere ad causam dicendam* 81, 10.
- contagium furti* 293, 15.
- contaminatio* 450, 20. 451, 10.
- contemnere* 66, 5. 77, 10. 328, 15. 470, 30; c. adimplere decreta in Iudaeis 452, 15; c. coniugale fedus 170, 5; c. coniugem, mulierem, uxorem 167, 5. 168, 10—25; c. corpus sacrum Christi *etc.* 432, 5. 10; c. gesta sinodalia 409, 35; *cf.* 477, 20; c. instituta 430, 5. 477, 25; c. interpellantem 67, 20; c. iudicem 85, 5. 300, 10; *cf.* 66, 5. 10; c. iussionem regiam 79, 5. 10; c. parere responsum 394, 10; c. peribere testimonium 96, 5. 10; c. recipere scripturam 117, 5; c. reformare servos perventos dominis 362, 10; c. semel et bis venire ad iudicium 470, 20; c. venire ad locum 409, 20; c. virum 169, 20; *cf.* 125, 10; c. voluntatem patris 122, 15.
- contemplacio, contemplatio* 266, 25. 380, 20.
- contemptor, contemptor* 66, 1. 15. 25. 67, 10. 477, 20.
- contentus* 66, 1. 5. 77, 20. 328, 15.
- contentus* (contentus, contemptus) fuerit = *contempserit*: si comes iudicium episcopi fuerit contentus implere 77, 15. 40.
- contendere* 58, 5. 398, 5; c. de condicione alienius 236, 15; c. pro iure suo contra filios patroni vel nepotes 239, 1; c. de repetitione rei 225, 25.
- contentio, contentio, contemptio, contencio* 38, 10. 39, 5. 15. 40, 10. 15. 41, 1. 183, 20. 243, 10. 390, 15. 413, 5. 462, 10. 15; c. indebita 117, 10; c. iniusta 117, 15; c. irrationabilis 116, 5; c. iusta 76, 1. 83, 25; c. de glandibus inter consortes 346, 10. 15; c. de re vendita 12, 10. 220, 5; c. de scripturis parentum 116, 10; c. de terminis 3, 10; c. de spatio terrarum, silvarum prestarum 387, 20. 397, 10; contentiones negotiorum examinare 406, 15; mancipia in contemptione posita 5, 15. 392, 5; res in c. posita 15, 1. 220, 15.
- conterere*: c. pignus in usus 232, 20. — *conteri* erumna. sub erumna exilii 432, 10. 15. 438, 10. 441, 20.
- contestare, contestari* 136, 1. 5. 157, 25. 322, 15. 355, 5. 10. 385, 10; c. incisorem arboris 322, 10; c. vicinis 347, 5; c. vicinis et prioribus loci 356, 1. 5; c. publice in conventu infra diem octavum 335, 10; *cf.* 353, 15.
- contestatio* 23, 1. 136, 20. 182, 15; c. iudicis 349, 15; c. vicinorum 336, 5. 10.
- continentia* 165, 5; c. viduitatis 160, 1. 5.
- contingere*: c. aliena 78, 25; c. iura ecclesiarum 482, 25. — *contingere* confugientem ad ecclesiam *etc.* 380, 10; c. in itinere constitutum 295, 1. 5; c. personam coitu 415, 5. 10.
- continuo* 56, 25. 166, 10.
- contio* 45, 15.
- contractus* 51, 5. 221, 20. 224, 10; c. emtionis 242, 5; c. scripturae 76, 15. 308, 5; c. vinditionis 219, 20. 223, 20.
- contradere* 100, 15. 250, 1. 282, 5. 10. 448, 10.
- contradicere* 125, 10. 385, 1. 417, 15; c. patri 122, 15.
- contradictio* 135, 1. 412, 20. 413, 5; in contradictione causae adsistere 89, 1; sine c. persolvere decimas 346, 5.
- contrahere* 50, 5; c. donationem. sepositionem 222, 5. 10. — *contractus* morte 184, 20.
- contraire legibus institutis* 429, 25.
- contrarietas* 54, 25.
- contropare* = *conferre, comparare*: c. scripturas ex aliis cartarum signis vel contropationibus 115, 5; c. suscriptiones, signa scripturarum 116, 15. 117, 1; c. quae filius vel filia tempore nuptiarum promeruit 200, 1.
- contropatio* = *collatio, comparatio*: c. aetatis 253, 10. 390, 10; c. utilitatis 253, 10; c. numeri 390, 10; c. sexus 390, 10; c. rerum universalium 129, 20. — *contropatio* manus, manuum 96, 1. 115, 1; c. scripturarum 115, 20. 116, 5.
- controversia* 45, 5. 10. 72, 15. 110, 10. 15. 130, 1. 362, 10. 413, 5.
- contubernium* = *coniugium*: c. famulorum, servorum 390, 5; servus et ancilla sub contubernio constituti 389, 20; geniti de contubernio mulieris ingenuae et servi alieni, ingenui et ancillae alienae 135, 10. 15.
- contumax* 66, 20. — *contumaciter* 66, 15.
- contumelia* 64, 15. 88, 25. 264, 25.
- contumeliosus* 237, 20. 25. 268, 5. — *contumeliose*: c. abstrahere aliquem per pedem *etc.* 197, 5. 10; c. insultare principi 57, 20; c. proiectus de iudicio 81, 5.
- contumelium* 140, 10. 262, 15. 268, 5. 10. 313, 10. 463, 15.
- conturbatio infra fines patriae* Gotorum 54, 20.
- conturbium intra fines Hispaniae* 483, 10.
- convalescere ab egritudine* 111, 20.
- convellere*: c. terminum 397, 5. — *convellere* = *laedere, non observare* 128, 15; c. evangelia sacra 413, 1; c. gesta sinodalia 409, 35; c. ordinationem 189, 15; c. scripturam 117, 20; c. statuta principum 16, 30. 210, 15; c. testationem 189, 10.
- convenienter conscribere pactum vel placitum* 108, 5.
- convenientia v. coiventia*.
- convenire*: c. ad campum 326, 15; c. ad domum alienam/perpetratione adulterii 150, 10; c. ad episcopum loci *etc.* diebus sabbatorum *etc.* 450, 1. 5; c. cum muliere 150, 10; c. ad pignerandum 84, 15; c. ad prosequendum negotium 81, 15. — *convenire* = *pacisci*: c. de definitionibus nuptiarum 139, 30. 142, 15; c. de nuptiis 142, 20; c. de pretio puellae 123, 15. — *convenit*: si convenerit 126, 5. 345, 20; nisi convenerit 14, 10. 219, 15. — *convenire* = *citare* 65, 25. 354, 1; *cf.* 468, 35; *conveniri* a iudice, admonitione iudicis 316, 5. 10; c. de negotio 80, 15.
- conventio* = *citatio* 83, 15. 473, 40; post trinam conventionem 136, 5.
- conventus* 357, 25; c. Iudaeorum 450, 1. 454, 1. 455, 10; c. mercantium 368, 10; c. populi 259, 25. 422, 5; c. publicus

- vicinorum 348, 1; in conventu publice contestare 335, 10; in c. publice exercere disciplinam 302, 20; in c. (publico, publice) suscipere flagella *vel similiter* 157, 20. 259, 25. 291, 10. 313, 15. 20. 367, 5. 368, 10. 380, 5. 422, 5. — conventus = *conventus ecclesiasticus* 475, 20. 477, 40. 481, 25; c. concilii synodalis 408, 10; c. generalis 485, 1; c. patrum sanctorum 474, 15; c. sacerdotum atque seniorum 409, 5. — conventus = *societas*: a conventu catholicorum seclusus 424, 5.
- conversari 157, 15; c. in expeditione 24, 5. 183, 5. 10. — conversari more christiano 440, 15; c. in scelere adulterii 213, 5.
- conversatio 426, 25. 427, 1. 5. 449, 10. 450, 10; c. luduorum 425, 15. 435, 5; c. laicalis 162, 1; c. turpis 157, 10. 15.
- conversio 167, 15. 170, 5. 484, 35. 40.
- convertere: converti a prevaricatione 413, 10; c. ad fidem catholicam *vel similiter* 427, 10. 15. 434, 5. 441, 1. 447, 5. 448, 1. 454, 5. 483, 1; si in laicos conversi fuerint 17, 5; *cf.* 209, 20.
- convexare 58, 15. 64, 5. 83, 1. 117, 15. 20. 243, 1; c. adversarium ad causam dicendam 92, 5.
- convicia possessio 259, 20.
- convicium 462, 20.
- convincere 20, 20. 86, 10. 102, 5. 117, 5. 10. 118, 15. 153, 30. 154, 1. 5. 157, 15. 25. 158, 15. 197, 10. 213, 10. 234, 1. 237, 5. 265, 5. 267, 15. 40. 286, 15. 290, 5. 297, 10. 15. 319, 5. 328, 20. 333, 5. 360, 15. 361, 5. 362, 5. 386, 20. 395, 5. 424, 15; c. actionem 395, 5; c. adulterium 152, 10. 154, 10; c. in adulterio 151, 20. 152, 1; c. de crimine 288, 15. 302, 10; c. documentis 96, 1; c. furem 296, 10. 20; c. indicis manifestis 150, 40; c. probatione, ex probatione, per probationem, probationibus 134, 1. 137, 20. 150, 20. 151, 1. 248, 25. 317, 15; c. sacramento 272, 15; c. per scripturam legitimam 101, 1. 5; c. teste, testibus, per testem 66, 5. 214, 5. 272, 15. 373, 15. 383, 10; c. testem 72, 10. 100, 20—30.
- convocare: c. iudicem atque sacerdotes vel idoneos alios viros 77, 15; c. viros honestos 249, 10.
- copia: c. bellatorum 243, 20; copiae progressorum 377, 1. 5.
- copula, 160, 10. 189, 5. 206, 10. 361, 15; c. conjugalis, ingalis 167, 15. 425, 10; c. coniunctionis 130, 20. 131, 15; c. dispensationis 125, 5; *cf.* copulum.
- copulare 135, 20. 138, 1. 242, 15. 361, 20; c. coniugio, in coniugio, in coniugium 127, 5. 133, 15. 137, 5. 143, 20. 156, 5. 166, 10. 168, 20. 169, 10. 35. 170, 5. 361, 1. 10. 15. 415, 5; c. in coniugio aut in adulterio 409, 10; c. (in) matrimonio 138, 5. 159, 5. 217, 1. 25; c. nuptiis 22, 5. 179, 1; *cf.* 415, 5. 430, 20; c. per rapinam 143, 5. — copulare crimini crimen periurii 99, 30.
- copulatio generis 160, 5.
- copulum nuptiale 125, 1.
- coquere, quoquere cibum 320, 15. 35.
- coquus 97, 10.
- corpus 260, 10. 264, 20. 265, 20. 278, 20. 279, 5. 307, 20. 308, 20. 463, 25; contumelia, contumelium corporis 264, 25. 313, 10; debilitatio c. 278, 25. 279, 15. 302, 15; detrimentum c. pati 255, 25; detruncatio, flagellum c. 153, 25; refectio c. 365, 1; sospitas c. 374, 15; vires c. 376, 30. — corpus sacrum Christi 432, 5. 10. — corpus (legum) 465, 5; c. Theodosianum 469, 10. — corpus populare 41, 5.
- correctio legum 45, 20.
- correptio 319, 20; c. flagellorum non inducens notam infamiae 66, 1.
- corrigere 45, 15. 77, 25. 158, 10. 162, 5. 259, 20. 453, 20. 454, 1; c. contemtorem 66, 25; c. errata perfidiae Iudaeorum 452, 15—25; c. legem, leges 40, 10. 159, 15; c. absurdum in legibus 476, 10. 15; c. iniquum in legibus 465, 15. 466, 1; c. sententias legum 101, 10; c. statuta legum patriarum 222, 5; c. mores 40, 10; *cf.* 411, 15; c. scelus 157, 1; c. vitam 66, 20. 485, 15.
- corripere 85, 15. 20. 197, 20. 273, 5; c. accusatum 301, 5; c. ancillam 157, 15; c. criminosum 280, 5; c. filios, nepotes 196, 25; c. servos 316, 15; corripere a iudice 157, 15. 316, 15. 318, 20. 320, 5. 380, 5; correptus a iudice in se recipiat talionem 264, 25.
- corroborare *v.* corroborare.
- corrumpere 155, 1. 369, 5; c. beneficio 99, 5; c. beneficio episcopum 364, 35, indicem 249, 15. 302, 5, thiufadum 366, 20; c. prepositos exercitui commodis 366, 15; corruptus acceptione muneris 237, 10, exhibitione beneficiorum 437, 25. — corrumpere aurum permixtione vilioris metalli 310, 15. 20. — corrumpere vota aliena 202, 15.
- corruptio: c. beneficii 249, 20. — corruptio monetae 309, 25.
- corus *v.* chorus.
- cotrosus, gotrosus 462, 25.
- creare: coniugium adsumtum pro creandis filiis, nepotibus 198, 20. 25.
- credere 60, 5. 95, 10. 97, 25. 118, 15; c. assertioni alicuius 234, 1; c. fideiussori 291, 20; c. scripturae 95, 20; c. servo, servis 97, 1. 5. 103, 1—10. 277, 10. 287, 10; c. testibus 95, 5. — credere rem pro piguere 232, 20; res creditae 311, 1. — credere in sanctam Trinitate(m) 442, 25. 446, 5. 454, 10.
- credidio (?) 462, 10.
- creditor 11, 1. 230, 5. 232, 10. 15. 380, 5; c. interpellans iudicem, regem 470, 30.
- credulitas 443, 5. 482, 5.
- cremare: c. igne 417, 5; c. igne arbores 320, 5; c. ignibus servum 155, 30. 45.
- cresecere 206, 1; crescentem librarum numero auri crescat et pena flagelli 75, 10; crescentem X milium numerum singulorum solidorum crescat et numerus 83, 1.
- crimen 167, 5. 224, 10. 15. 250, 10. 257, 20. 275, 1. 319, 25. 429, 25. 481, 35; c. defecit cum fure 295, 15; c. moritur cum illo, qui fecit 256, 25; c. sequitur auctorem 256, 20; c. non videtur quod non est ex voluntate commissum 324, 1. 5; accusare in, pro crimine 246, 10. 248, 25. 252, 15. 288, 5. 301, 1; accusatio criminis 246, 1; accusator criminum 255, 20; admittere crimen 29, 10. 60, 5. 144, 1. 274, 20. 288, 10. 290, 5. 291, 5. 303, 15. 403, 10; *cf.* 362, 5; agnoscere c. 280, 5. 313, 15; alienus a crimine 103, 10; convincere de c. 288, 15. 302, 10; damari in c. 30, 5; *cf.* 453, 5; denotare c. 417, 5; deprehendere in c. 56, 25; favere criminibus 302, 5. 15; inicere crimen in principem 57, 15. 20; impetere in crimine 97, 5; implicari crimine, in crimine, criminibus 97, 15. 256, 10. 359, 1; inponere sibi crimen per tormenta 248, 5; interpellare pro crimine iudicem 300, 10. 20; invenire in c. 290, 10; noxius criminum 259, 5; nuntiare crimina 453, 5. 454, 5; obicere crimen 12, 5. 97, 5. 197, 10. 222, 25. 223, 1. 254, 10; obnoxius pro crimine 340, 5; operatrix criminis 262, 10; pervenire, detegere in crimine 316, 15; qualitas criminis 280, 10; reatus c. 224, 10; reus c. 100, 35. 168, 5. 248, 1. 274, 5. 281, 1. 296, 10. 301, 5; reperire in crimine 90, 10; requirere crimen 12, 5; socii criminis 314, 10; tradere pro crimine servum 254, 20. 263, 10. 269, 35. 294, 5; *cf.* 340, 10; torquere pro c. servum, ancillam 252, 1; *cf.* 248, 5. 252, 15; ultor criminis 145, 10. — crimen admissi 296, 20; c. adulterii 252, 1; c. capitale 254, 25; c. culpae cuiuslibet 375, 25; c. cupiditatis 290, 5; c. infamiae 137, 15; c. paricidii 282, 20; c. periurii 99, 30. 480, 20; c. pertinens ad periculum capitis vel amissionem rerum 255, 20; c. rapti 144, 1.
- criminalis, c.: c. causa 63, 1. 10. 90, 20. 247, 5. 392, 5; c. culpa 263, 20; c. negotium 63, 10.
- criminare principem 57, 10.
- criminator 237, 25. 247, 5. 462, 20.
- criminosus, a, um: c. persona 60, 10. — criminosus, criminosi 63, 5. 93, 1. 246, 20. 280, 5. 302, 5. 15. 339, 10.
- cronica regum Visigothorum 457, 1. 5.
- cruciatu: sustinere tormenta adque cruciatum 267, 15.
- crudelis dominus servi 274, 10.
- crudelitas: crudelitates exercere in subditos 278, 25. 279, 15.
- cubicularius 485, 30. 35. 486, 20.
- cubiculum 486, 10.
- culmen 88, 25. 40. 89, 1; c. celsitudinis regiae 119, 1; c. gloriae terrenae 411, 15. 20; c. regium 87, 10. 482, 25; *cf.* 46, 15. 48, 10.
- culpa 10, 1. 28, 5. 47, 1. 48, 5. 52, 5. 69, 10. 119, 5. 150, 15. 160, 20. 210, 15.

220, 1. 223, 25. 224, 15. 229, 15. 251, 10. 256, 10. 269, 10. 274, 35. 316, 15. 339, 5. 340, 15. 375, 25. 386, 20. 401, 10. 411, 10. 412, 1. 431, 15. 455, 1. 463, 10. 15. 475, 35; c. (*opp.* *cusus*, *frans*, *negligentia*) 6, 15. 7, 1. 8, 20. 9, 1. 227, 20. 25. 228, 25. 327, 5. 335, 5; c. *capitalis* 455, 1; c. *concessa a regibus precedentibus* 57, 5; c. *criminalis* 263, 20; c. *gravis* 195, 15; c. *levis* 52, 15. 196, 25; c. *minor* 455, 1; c. *mortalis* 252, 10; c. *parentum* 284, 20; c. *Iudaeorum* 437, 15; c. *servi* 254, 15; c. *viatoris* 325, 1; c. *viventis* 233, 15.

culpabilis, *culpabilis*, e: *rem culpavilem admittere* 291, 10. — *culpabilis* 24, 10. 68, 5. 183, 10. 301, 15. 302, 5. 313, 1; c. *ille solus est, qui culpanda commiserit* 256, 20. 25; c. *non est, qui iussa patroni complet* 264, 10.

culpare: *culpanda committere* 256, 20. 25. — *culpatus* 57, 10. 477, 1.

culpabilis v. culpabilis.

cultor: c. *ecclesiae* 380, 10. 482, 10; c. *idolorum* 477, 10; c. *ordinis divini* 52, 1; c. *sectae Iudaicae* 441, 15.

cultus: c. *christianus* 424, 1; c. *divinus* 165, 10. 208, 10. 474, 25. 477, 40; c. *sacer* 482, 10.

cultura 21, 10; *excisum ad culturam dividatur* 386, 10; *extendere culturas longius* 387, 5; *facere c.* 386, 5, *in transitu fluminis* 343, 5. 10.

cumulare studia rapacitatis prescriptionibus temporum 203, 5.

cupa 324, 15.

cupiditas 91, 20. 109, 10. 125, 1. 203, 5. 290, 5. 358, 15. 378, 10. 437, 15; c. *iudicium* 69, 5. 72, 20. 73, 1; *cf.* 28, 5; c. *pontificum* 202, 20. 203, 15. 452, 15; c. *principum* 48, 15; c. *saeularium* 453, 15.

cura 374, 25. 376, 20. 409, 30; c. *vel potestas Iudaei super christianos* 447, 15. 448, 15. 20; c. *distingendi Iudaeos* 451, 25; c. *intidelium* 453, 5; c. *populorum* 407, 1; c. *publica* 479, 30—10; c. *regalis* 407, 15; c. *rei familiaris, utilitatis publicae* 224, 20; c. *pro remediis oppressorum vel pauperum* 77, 5. — *cura* = *tutela minorum* 180, 15. 190, 5. 192, 20.

curare: c. *debilem* 268, 20. 269, 1; c. *innocentem* 237, 10. 35; c. *vulnus* 401, 20. — *curare* = *procurare* 106, 25.

curiales 224, 20. 225, 10. 471, 15. 20.

currere 335, 15.

curricula annorum 427, 20.

cursus: *cursu fatigare animal* 331, 10.

cutrare: c. *animal* 332, 1. 5; c. *caudam caballi alieni* 332, 1.

curtis 314, 1. 25.

curvare innocentem 237, 10.

custodia = *'Naf* 300, 1. 305, 15; *deputare in custodiam* 396, 5. 403, 1; *definere in custodiam* 264, 20. 266, 5; *extorquere per custodiam* 11, 15; *manere sub custodia* 60, 15; *mittere in custodia, in custodiam* 110, 5.

236, 10. 301, 15; *retrudi in custodia* 401, 10; *tenere in custodia* 294, 1. 301, 15. 316, 15; *custodia ardua* 60, 10. 357, 20; c. *honesti* 150, 1. — *custodia* = *custodia animalium* 227, 10; *merces pro c.* 6, 10. 227, 15. — *custodia facultatis parentibus committenda* 279, 1. 5. 280, 1. — *custodia legum* 46, 15. 35.

custodire: c. *reos* 301, 15. — *eustodire animalia* 6, 5. 227, 10. 15. 347, 10. 348, 5. 10. — *custodire argentum, aurum etc.* 7, 10. 228, 1; c. *peculium* 471, 30. 472, 1. — *custodire* = *observare* 12, 5. 157, 25. 212, 10. 223, 1. 324, 10. 344, 15. 347, 15. 354, 15. 386, 15. 410, 1; c. *condicionem* 192, 20; c. *formam et disciplinam sanctionis novellae* 181, 15; c. *factum prioris sui vel parentum* 233, 20. 239, 1; c. *ferias* 415, 1; c. *legem* 123, 15. 135, 15; c. *observationes vel ceremonias Iudaeorum* 442, 20. 25.

custos, *custus*: c. *animalium* 348, 5; c. *porcorum* 345, 15; c. *carceris* 301, 10; c. *ecclesiae* 223, 25. 380, 1.

cutis rupta 263, 5.

cuturnus locutionum 41, 1.

cyclus decemnovalis 460, 15.

d.

damnabilis: d. *morte* 272, 20; *si quis casu occiderit, pro homicidio nec damnis nec penis damnabilis erit* 271, 5.

damnare 67, 1. 69, 1. 78, 20. 82, 1. 102, 5. 161, 5. 168, 10. 169, 5. 10. 194, 1. 233, 5. 260, 5. 265, 5. 439, 20. 453, 5; *damnari tamquam fur* 29, 10. 30, 5; d. *morte* 249, 30. 278, 10. 283, 10. 290, 15. 302, 5; *cf.* 99, 30; d. *multatione trium librarum auri* 451, 20; d. *in rebus et in status sui dignitate* 141, 20; d. *incurta in rebus, in corpore* 307, 15. 20. — *damnatus: custodia damnatorum* 300, 1. — *damnare* = *damno afficere*: d. *aliquem ambitione fraudulenta, fraude* 319, 10. 20.

damnatio 52, 1. 59, 5. 170, 1. 252, 35. 257, 20. 375, 30. 415, 5. 10. 441, 20. 455, 1. 473, 30. 478, 15; d. *exilii* 164, 5; d. *mortis* 274, 20; d. *vindictae* 431, 15.

damnosus, a, um: d. *canis* 389, 15. 20; *damnosum aliquid admittere* 24, 10. 183, 10; d. *facere* 334, 10. 15; d. *inferre* 290, 5; *ad d. suadere* 29, 10.

damnum 9, 20. 10, 1. 18, 10. 24, 10. 28, 5. 76, 20. 84, 5. 92, 15. 180, 30. 183, 10. 190, 1. 215, 10. 229, 15. 239, 10. 243, 1. 255, 25. 260, 5. 263, 20. 264, 1. 266, 25. 297, 5. 15. 304, 10. 309, 1. 312, 1. 318, 20. 319, 5. 20. 320, 20. 322, 15. 20. 333, 5. 10. 334, 5. 15. 339, 1. 20. 340, 1. 343, 10. 362, 5. 370, 25. 371, 20. 25. 372, 10. 468, 20. 469, 1; d., *quod viator intulit* 325, 1; *cf.* 318, 5; d. *agris, fructibus, hortis inlatum* 323—329. — *damnum* = *locus damni*: *de damno expellere caballum, pecus* 326, 15; *damna apium* 349, 1. 10. 15. 350, 5; *damnum debilitatis ab animale inlatum* 7, 5. 227, 25; d. *inspicere* 326, 15;

d. *aestimare* 320, 5. 325, 5. 326, 15. 327, 10. 338, 5. 10; *cf.* 331, 15; *damni aestimatio* 321, 25. 329, 5. — *damnum* = *multa pecuniaria, dispendium facultatis* (*opp.* *poena, supplicium*) 8, 10. 29, 10. 47, 1. 64, 1. 66, 5—15. 71, 10. 72, 20. 75, 20. 78. 25. 79, 5. 20. 91, 5. 156, 5. 228, 15. 264, 5. 10. 267, 15. 287, 15. 288, 15. 296, 10. 304, 15. 305, 1. 15. 308, 20. 320, 15. 341, 10. 342, 35. 347, 1. 352, 15. 361, 5. 427, 35. 448, 15. 25. 454, 1; *damno multari* 87, 20. 204, 15. 305, 1. 307, 10. 15. 358, 1. 424, 5; *cf.* 261, 10; *damnum satisfactionis exolvere* 296, 1; d. *vel pena* 31, 5. 301, 10; d. *aut periculum* 3, 10. 397, 5; *damnum . . . flagella* 156, 25; *damna . . . verbera* 436, 15. 438, 15. 20; *damnum compositionis* 290, 5; d. *legis, damna legum* 59, 5. 76, 20. 160, 20. 414, 1; *cf.* 266. 1. 289, 30; *damna canonum et legum* 165, 1; *de damnis medicetatem iudex sibi adquirat* 67, 10; *cf.* 82, 5. 10. 87, 20. 468, 5; *iuxta crimem servus aut pro damno aut pro supplicio tradatur* 296, 20; *damnum abstrahentis hominem ab ecclesia* 380, 1; d. *falsariorum* 113, 1; d. *furus* 293, 10. 296, 10. 348, 1; d. *homicidae* 270, 20; *cf.* 271, 5. 15; d. *invasionis* 314, 10; d. *iudicis criminis indebite absolventis* 302, 10; d. *iudicis, sacerdotis, qui in Iudaeos legum instituta adimplere distulerint* 452, 10; *cf.* 453, 10. 20; d. *occultatoris* 359, 1. 20; d. *pervasionis* 399, 5; d. *pervasoris* 5, 1; d. *constitutum de raptoribus* 141, 10; d. *subfocationis* 349, 15. — *damnum* = *multa stipulata cartis inserta*: d., *quod cautio demonstrat* 92, 1; *pena damni, quam scriptura continet* 117, 5. 10; *cf.* 108, 1. 20.

dare, passim. ex gr. 29, 1. 77, 20. 83, 15. 127, 10—20. 136, 15. 139, 30. 222, 10. 260, 20. 265, 5. 280, 20. 321, 20. 331, 10. 405, 1. 467, 20. 472, 1; d. *adsertorem* 66, 10; *cf.* 89, 15. 20; d. *annonam* 369, 10. 15; d. *aripennes quinquagenos per singula aratra* 388, 5; d. *arma pro obsequio, in patrocinio* 18, 15. 19, 15. 216, 15. 217, 5. 219, 5. 10; *cf.* 124, 5; d. *arram* 14, 5. 124, 1; d. *autoritatem* 418, 10; d. *beneficium iudici* 407, 20; d. *brevem* 228, 5; d. *commonitorium* 306, 1; d. *compositionem* 24, 10. 30, 5. 143, 15. 25. 183, 10. 269, 1. 297, 10. 346, 15; d. *decreta* 447, 10; d. *donationem ecclesiae* 208, 5; d. *dotem* 132, 1. 199, 5; d. *edictum* 281, 20; d. *elemosinam* 356, 20; d. *fideiussorem* 14, 5. 218, 25; d. *iudicium* 75, 25. 76, 1. 88, 25; d. *iudicium contra leges* 70, 25; d. *instrumentum pro investigatione iustitiae* 70, 15. 20; d. *legem v. lex*; d. *libertatem* 151, 10. 235, 15. 25. 287, 15. 241, 20. 289, 25. 30; d. *licentiam accusandi* 158, 15. 281, 5; d. *mandatum* 316, 10; d. *mercedes* 368, 5; d. *nomen* 125, 5; d. *episcopis potestatem distringendi iudices* 77, 1. 5; d. *potestatem indicandi* 62, 5; d. *preceptionem* 303, 15; d. *professionem* 251, 1. 441, 15.

443, 10. 478, 15; d. rem cessionis ordine 117, 15; d. responsum pro servis 183, 10; d. sacramentum 95, 10. 292, 1. 297, 15. 319, 1—15. 360, 15; d. scripturam 214, 1, 10; d. per contractum scripturae 308, 1; d. per scripturam 89, 15. 20. 167, 1, 5; d. suffragia pro negotiis expediendis 467, 35. 468, 1; d. terram 217, 20. 385, 10. 387, 20. 388, 10; d. terram *etc.* sub debito exolutionis 391, 1; d. terras ad placitum 382, 1. 387, 1; d. terras ad placitum canonis 386, 20; d. testem 101, 15. 462, 10; d. testimonium 72, 10. 98, 20. 99, 25. 45. 100, 1. 30. 304, 10; d. usumfructum filio vel filiae 23, 5. 182, 20; d. usuras 228, 20; *cf.* 230, 5. — datum sub die *etc.* 49, 5. 469, 20. 475, 1. 476, 30. 480, 5. 481, 15. 483, 35. 484, 5; *cf.* 466, 15.

debere *saepe, ex. gr.* 14, 10. 219, 15. 231, 5. 232, 10. 15. 234, 5. 391, 1, 5. 470, 25. — debitus, devitus, a, um; d. auctoritas 410, 1; d. censura 63, 5; d. commodum 93, 5; d. compositio 319, 5; d. dies 451, 20; d. dominium 398, 5; d. erumna, pena exilii 433, 1. 441, 20; d. facultas 187, 15. 188, 25. 189, 1; d. heredes 210, 25; d. hereditas 191, 1; d. iustitia 102, 1; d. leges 76, 15; d. licentia 79, 1; d. negotium 396, 10; d. ordo 206, 5; d. pars portionis 74, 5; d. res 50, 1. 74, 5. 108, 10. 116, 10. 190, 20. 193, 1. 211, 15; d. scriptura 304, 5; d. sententia condemnationis 280, 15; d. sors 169, 20; d. successio 189, 20; d. ultio 60, 10; d. usus 182, 20; d. veritas 68, 1; d. vigor 75, 25. 76, 1. — debitum 109, 20. 231—233; d. defuncti, mortui 101, 1. 233, 15; d. heredis 307, 25; d. possessorum 74, 10; d. exigere 5, 15; d. exolvere 307, 25; d. implere 232, 10; d. reddere 81, 20. 267, 5. 380, 10. 470, 30. 471, 1; d.olvere 59, 15; d. reformare 81, 25. 232, 5. 10. 380, 15; d. repetere 380, 15; d. representare 232, 15. 20; d. restituere 232, 10; d. restituere secundum edictum regis 470, 25; consistere pro debito sub fideiussore 403, 1; dare sub d. exolutionis 391, 1; deponere pro d. pignus 232, 1, 5; satisfacere pro d. vel reatu 234, 15; servire pro d. vel reatu 233, 10.

debilis 265, 15. 268, 20. 322, 5. 331, 15. 335, 1.

debilitare 269, 15. 322, 5. 10. 341, 5. 349, 15; d. ingenuum 261, 5. 10; d. ingenuum 402, 10; d. innocentem in tormentis 252, 20. 25. 253, 1; d. servum 253, 10. 268, 20. 269, 15. 20. 402, 10. 15; debilitari de morsum, morso canis 339, 5—15. — debilitare animal, iumentum, pecora 327, 5. 331, 15. 333—335.

debilitas 266, 15. 335, 15. 336, 10; inferre aliquid debilitatis vel damni 7, 5. 227, 25.

debilitatio 66, 25. 255, 5. 262, 15. 269, 15. 322, 1. 349, 20; d. corporis 278, 25.

279, 15. 302, 15; d. membrorum 249, 15. 254, 25.

deliberare consilio communi homicidium 278, 5.

deliberatio: ex deliberatione voluntatis suae occidere servum alienum vel ancillam 276, 10. 15.

debitor 8, 20. 74, 5. 84, 45. 228, 25. 230, 5. 233, 5. 10. 20. 234, 10. 267, 1; d. confugiens ad ecclesiam 380, 1—15; d. excusatus a creditore recipiendus 380, 5; d. negligens adesse ad diem constitutum 232, 10; d. nolens reddere debitum 267, 5; filii cogendi sunt supplere unde auctor eorum debitor convincitur extitisse 234, 5. — debitor (*intellige* creditor) 470, 25.

debitrix: persona plurimis rea vel debitrix 233, 1.

debitum *v. sub* debere.

decalvare 55, 5. 99, 15. 20. 259, 20. 267, 15. 422, 5. 433—438. 440, 10. 441, 20. 25. 447, 20. 25. 448, 20; d. ancillam 157, 15. 277, 10. 15. 30. 278, 1; d. blasphematores 432, 10; d. idoneum 265, 20; d. ingenuum 264, 20. 265, 15. 309, 10. 15; d. rusticum 265, 20; d. servum 84, 15. 144, 10. 221, 20. 265, 20. 30. 277, 10. 15. 30. 278, 1. 309, 10. 15.

decalvatio 143, 5. 168, 15. 278, 10. 375, 10. 450, 20.

decania 368, 1.

decanus 75, 40. 366, 25. 368, 10. 20. 369, 1; d. relinquens decaniam suam 368, 1; contonarius sit sicut unus ex decanis 367, 15.

deceptio 421, 10. 20; d. celsitudinis, potestatis regiae 118, 20. 119, 1. 120, 1.

deceptor 137, 15. 233, 40.

decernere 40, 1. 45, 15. 46, 1. 15. 48, 1. 51, 1. 74, 1. 76, 15. 86, 1. 87, 20. 102, 15. 108, 20. 114, 15. 115, 5. 117, 15. 124, 5. 126, 1. 129, 20. 133, 15. 163, 20. 198, 25. 199, 10. 201, 10. 209, 15. 262, 10. 278, 25. 279, 15. 309, 1. 362, 15. 372, 5. 374, 20. 376, 1. 378, 25. 390, 1. 407, 5. 409, 35. 418, 10. 420, 10. 427, 10. 435, 10. 469, 15. 473, 40. 479, 25; d. causas 63, 5. 87, 10; d. dispendia 180, 25; d. facultates 216, 5; d. peculia mancipiorum 389, 5. 10; d. sententiam mortis 275, 5; d. constitutione legis 307, 5; d. constitutione speciali 248, 30; d. edictum legis 379, 1; d. iuxta edictum principis 418, 10; d. edicto, per edictum legis 165, 15. 408, 20. 424, 15; d. edicto sanctionis 393, 15; d. edicto speciali 119, 15; d. extimatione veridica 467, 30; d. decretum 384, 10; d. decreto speciali 377, 5; d. iure speciali 211, 5; d. leges 423, 10; d. in lege, legibus, per legem 180, 15. 190, 5. 192, 10. 297, 20. 378, 10; d. contra legem 110, 20; d. precepto evidenti 110, 15; d. promulgatione legis 361, 15; d. sanctione 371, 5. 440, 15. 451, 1; *cf.* 392, 20; d. sanctione legis, per sanctionem legis 87, 10. 125, 10. 127, 1. 153, 25. 154, 10. 164, 15.

226, 15. 423, 20; *cf.* 224, 10; d. contra sanctionem legis 110, 15; d. sanctione preceptionis 452, 15; d. sanctione speciali legis 258, 25; d. specialiter 151, 15; decretum est lege antiqua 362, 10; d. fuisse legibus Romanis recolimus 128, 5. — decretum 76, 1. 181, 15. 222, 5. 384, 10. 447, 10. 452, 15. 454, 1. 468, 10. 474, 25. 477, 20. 479, 20. 483, 40; d. constitutionis novellae 364, 1; d. legis. decreta legum 47, 1. 56, 20. 60, 20. 73, 15. 102, 20. 112, 25. 361, 10. 395, 10. 396, 10. 410, 5. 423, 1; *cf.* 180, 15. 192, 10; d. legis latum de falsariis scripturarum 96, 15. 20; placitum sive definitio contra d. legis 109, 20; d. speciale 377, 5. 416, 5; d. fidei, tranquillitatis (*scil.* regis) 160, 5. 484, 40; per d. regium instituti iudices 78, 20; decreta canonum 158, 15; d. gestorum synodalium 476, 35; d. institutionum sinodalium 409, 30; decretum sacerdotale 165, 20.

decerpere: d. instituta apostolica 413, 1; d. integritatem possessionis 398, 10.

decertari contra hostes 243, 20.

decessor 16, 30. 203, 5. 204, 15. 476, 1.

decimare porcos 345, 20. 346, 20.

decimus, a, um; d. pars 186, 5. 191, 5; d. pars mercedis 370, 10; d. pars servorum 377, 20; d. porcum presumere pro iure suo,olvere 346, 1, 5; d. nummum pro exercitio suo consequi 468, 25; d. solidum saio pro labore suo conquirit 73, 15. 20. — decimum = *decima pars*: iudex pro labore suo (de compositione) d. consequatur 302, 1. — *decima = decima pars*: decimae porcorum 346, 15. 347, 1; consequi decimam pro glandibus 347, 10; definire de dandis decimis 346, 5; decimas dividere 346, 15; sub placito decimarum porcos intrmittere in silva aliena 346, 20; usque ad tempus d. porcos in silva sua permittere 345, 20; pro decimis vel commodis prestationibusque reddendis accipere terram, vineam 390, 20. 391, 1.

decipere 102, 15. 119, 10. 307, 10. 421, 10; d. maritum 152, 25. 153, 5; d. mulieres, puellas 137, 10. 15. 167, 1.

decorare annulo, titulo ingenuitatis 135, 15. 35.

decrepitus aetate 98, 5.

decretum *v.* decernere.

decuplum: in decupli compositionem satisfacere 369, 5. 35.

decuriae: in arboribus notae, quas decurias vocant 3, 20. 397, 15; facere tres decurias, quae vocantur caracteres 349, 5.

decurrere: recta linea decurrens 189, 15. 20.

decursus alienus 344, 15. 20.

dediti 54, 1.

deducere: d. causam ad terminum 93, 10; d. iurgia ad finem convenientiae 87, 10. — deducere in agnitionem manifestam

- utilitates ecclesiae vel scripturas 205, 5; d. ad cognitionem principis 256, 1; d. in notitiam singulorum gesta concilii sinodalis 408, 10. — deduci in examinatione publica 119, 5; deductus (*scil.* ad iudicium) 468, 20.
- defendere, devendere 78, 25. 154, 15. 266, 25; d. adulterium uxoris 152, 20; d. castitatem 142, 10; d. apes 349, 5; d. pratum 326, 5; d. silvam suam 346, 1; d. terras suas iure suo 386, 20; d. debitorem confugientem ad ecclesiam 380, 15; d. fratres iuniores tuitione 191, 1; d. homicidam 281, 5, 10; d. Iudaeos 451, 20. 452, 1; *cf.* 436, 20. 25; d. prolem principis 480, 35; *cf.* 47, 15; d. servos patrocino 393, 10; d. se 275, 15; d. se armis 379, 10. 15. 30; d. se excusatione 455, 35; d. se obiectione 164, 20; d. sibi nihil de persona liberti vel peculio 422, 15; d. sibi nihil de robis furatis 362, 5; d. aliquid suo iure, iuri 15, 5. 221, 25; *cf.* 386, 20.
- defensare: d. Iudaeos pro licentia pravitatis suae 423, 25. 424, 1; d. se armis, gladio 29, 5. 294, 15. 379, 15.
- defensio 160, 15. 424, 1; d. gentis, patriae 371, 15. 373, 20; d. orphanorum 191, 10; d. potentis 286, 15; d. publica 430, 10. 20; committere se defensioni basilicarum Dei 281, 15.
- defensor 75, 15; d. electus ab episcopis vel populis commissum peragat officium, ut, dum ordinatur, nullum beneficium iudici dare debeat 407, 20; defensores annua vice mutati 407, 20. — defensor veritatis 437, 5.
- deferre 145, 5. 305, 20; d. accusationem contra reum 281, 10; d. accusationem ad regem 255, 15; d. ad cognitionem regiam 286, 15. 20; d. donationem ante curiales 471, 15. 20; d. querellam iniustam contra iudicem 71, 10; d. obedientiam iussionibus 313, 1; d. obsequia solita 482, 25.
- defigere lapides propter iudicia terminorum notis evidentibus sculptos 3, 15. 20. 397, 15.
- definire, diffinire 92, 20. 126, 5. 203, 10. 215, 1. 238, 10. 300, 20. 360, 5; d. commercia propria inter se 427, 15; d. de coniugio futuro 147, 20; d. de daciis dandis 346, 5; d. de nuptiis filiae 123, 15; d. pretium filiae cum sponso 141, 6; d. de negotio speciali 307, 5; d. per scripturam 118, 5; *cf.* 118, 1. 10; d. per scripturam libertatis 237, 20; d. sententia novitatis 431, 10; d. sententia speciali 409, 20. 479, 30. 35; d. per testem 108, 15. — definitus, a, um: d. canon 386, 20; causae intra XXX annis non definitae 5, 15. 392, 6; mancipia, si definita aut exacta non fuerint 392, 5. 10; d. locus 374, 1. 25. 375, 1; d. numerus annorum 387, 1; d. res 14, 15. 219, 10; d. tempus 219, 5. 374, 1. 25. 375, 1; definita in pacto, placito 108, 5. — definite 376, 20.
- definitio 66, 30. 70, 5. 93, 1. 108, 20. 109, 1. 5. 126, 1. 5. 143, 5. 193, 1. 222, 30. 331, 30; d. facta per scripturam, per testem 111, 15; *cf.* 238, 5; d. facta sine scripturae textum tantummodo coram testibus 50, 15; *cf.* 124, 5. 10; d. facta cum parentibus 147, 20; d. peracta cum causidico 87, 15; d. exorta per vim et metum 110, 1; d. facta contra decretum legis 109, 20; d. federum nuptialium, nuptiarum 124, 5. 139, 30. 142, 15; sponsio definitionis 170, 5; per definitionem terram accipere 390, 20. 391, 1; sub definitione domum *etc.* percipere 222, 5; sub d. libertate aliquid 238, 5; definitionum vincula 76, 5; contra definitionem priorem venire filio, heredi non licet 107, 15; definitiones servorum non valeant 108, 10. — definitiones sacrae patrum 413, 1; *cf.* 473, 1. 10. 477, 15.
- deformare pecora 329, 10.
- deformiter decalvare 259, 20. 267, 15.
- defrangere partem campi *etc.* 326, 15.
- defraudare 166, 20.
- defunctus *ca. gr.* 58, 1. 100, 30. 35. 115, 1. 184, 10. 233, 20; ex bonis defuncti testes pretium trocensimae portionis prosequantur 112, 15. 20; debitum, presumptio d. 101, 1; hereditas d. 26, 15. 174, 15. 20. 176, 10. 15; res d. 234, 35; voluntas d. 105, 5. 113, 15. 114, 20; defuncta mater 185, 20; d. mulier 181, 25; defunctus pater 185, 15; d. princeps 57, 25. 409, 10.
- degener 372, 5. 476, 5.
- deicere ab honore ordinis vel servitio domus regiae 119, 5.
- delator = *index* 287, 15. 288, 5.
- delegare in monasteriis 159, 10.
- deliberare: d. causam legitime 73, 5; d. sibi directum suum 462, 5.
- deliberatio 49, 10. 88, 1. 384, 5. 475, 5. — deliberatio = *liberatio* 421, 20.
- delinquere: d. in ecclesiam 204, 10; delinquens populus 452, 10; delinquentes 256, 10.
- dementes 111, 20.
- demon: per invocationem demonum mentes hominum turbare, nocturna sacrificia demonibus celebrare 259, 15.
- denegare 130, 20; d. audientiam 86, 1; d. licentiam 256, 15. 439, 20; d. servitia, beneficia dominis 236, 5; d. se respondere petenti 80, 15.
- dens: pro singulis dentibus excussis duodeni solidi componantur 265, 15.
- denotare, dinotare 111, 5; d. infamia perenni 275, 10; denotatus crimine 375, 25. 417, 5; d. iudicio iusto aequitatis publicae 100, 35.
- denuntiare 112, 25. 286, 20. 345, 5. 347, 20. 414, 15. 422, 1; d. aliquid auditibus regis per eius fidelem 256, 1.
- dependere sacramenta coram testibus 319, 10.
- deponere: d. arma 379, 15; d. pignus 232, 1. 5; d. querellam comiti exercitus 369, 15; d. sarcina 343, 1; d. vestem laicalem 162, 15. 20. — deponere sacerdotem ab honore 451, 5. 10.
- deportare 10, 10. 229, 20. 396, 10.
- depositio 221, 15.
- depredare aliquid in expeditione 316, 20.
- deprehendere 339, 20. 424, 5. 438, 10; d. in adulterio 157, 5; *cf.* 148, 25; d. in consuetudine fornicandi 157, 25; d. in vetitis 413, 5; *cf.* 309, 10; d. in vicis turpibus 157, 5.
- depromere: d. professionem coram iudice 304, 5; d. sententiam super servum 310, 10.
- deputare 52, 5. 60, 1. 63, 15; d. agnationem servi domino 136, 5; causas negotiorum iudices habeant deputatas 63, 10. — deputare in carcerem 268, 15; d. custodia, in custodiam 396, 5. 403, 1; d. in exilium 396, 5; d. ignibus 318, 20; d. sub lamenta poenitentiae 158, 5. 10; d. locis sanctorum 243, 10; d. servitio 29, 1. 310, 10. — deputetur (viduae) in signo religionis 164, 15.
- derelinquere 212, 1; d. hereditatem 186, 5. 470, 5; d. terras hereditibus 21, 20; d. tertiam usufructuariam patri 22, 1; d. manumissores 240, 15. 244, 15; d. patronum 217, 15.
- derogare testes 101, 5.
- derogatio testis prolati 100, 15. 101, 10.
- describere: descripti sicut ceteri libertati 420, 1; descripta contra legem 110, 20.
- desecare animal alienum testiculis 332, 5.
- deserere 406, 15; d. patronum 18. 25. 216, 20.
- desertor 374, 5.
- desertus, a, um: d. locus 340, 20; d. vinea 323, 5; in desertum perducere vineam alienam 323, 1. 5.
- deservire 193, 25. 426, 5. 430, 10. 438, 10; dominis ambobus filius servi et ancillae d. non potest 389, 15; d. fisco 436, 5; d. Iudaeis 431, 1. 438, 20.
- desevire 447, 20.
- designanter ostendere 388, 1.
- designare: d. auctoritatem regiam 303, 10; d. scripturam veram 304, 1.
- despectus: vindicare despectum mulieris propinquae 168, 15.
- destruere: d. synagogas 482, 15; d. scandalum exortum 373, 5.
- detector: d. calliditatis 421, 15; d. sceleris nefandi 163, 10.
- detegere 30, 5. 52, 5. 54, 20. 57, 20. 104, 20. 150, 5. 165, 15. 415, 10. 416, 5. 447, 5; d. admissum presumptionis 203, 20. 25; d. culpas Iudaeorum 437, 15; *cf.* 452, 15; d. deceptorem 137, 15; d. facinus 119, 10; d. fraudem 29, 10. 50, 5; d. impressionem principis 50, 5; d. mulierem adulterantem 213, 1; d. negotium 248, 15; d. servos in crimine *etc.* 316, 15.
- deteriores: a multis vel melioribus constitutum a paucis vel deterioribus non convenit immutari 383, 15.

determinare 61, 5. 62, 15.
 determinatio iudicii secunda 100, 10.
 detertere: signa iter agentes non deterreant 325, 1.
 detinere 334, 5; d. in custodia 264, 20. 266, 5; d. in vinculo 264, 20. — detineri egritudine 106, 15.
 detondere fugientem 354, 10.
 detractio 57, 20. 25. 58, 1. 25.
 detractor 58, 1.
 detrimentum 314, 15. 342, 20. 347, 1. 407, 20; d. corporis 255, 25; detrimenta pauperum 408, 1.
 detruncare servum, ancillam quacunque parte corporis 278, 25. 30. 279, 15. 20. 40.
 detruncatio 329, 5; d. corporis 153, 25. 154, 10.
 detrusio ardua 163, 5. 10.
 deturpatio narium 265, 5.
 devastare herbices 339, 20.
 devendere *v.* defendere.
 devitus *v.* sub debere.
 devocare 41, 10; d. in irritum 118, 15. 222, 5.
 devotus, a, um: d. vidua 158, 5; d. Deo virgo 160, 1. 5. — devote 408, 10. 443, 5; devotius 58, 5.
 diabolica superstitio 482, 30.
 diabolus, diabolus 258, 1. 10. 423, 5.
 diaconus, diaconi; diaconem, diacones 66, 10. 158, 5. 209, 10. 235, 20. 25. 371, 30. 380, 10. 15. 453, 5. 20.
 diadema 42, 15.
 dicere 39, 15. 97, 5. 214, 1. 220, 1. 360, 1. 365, 10. 462, 20; d. aliquid contra regnum, gentem, patriam 252, 1; d. blasphemiam iniuriarum in sanctum Trinitatem 432, 10; d. causam *v.* causa; d. definitionem ante iudicem 238, 10; d. falsa 99, 30; d. negotium 67, 10. 88, 25; d. placitum ante iudicem 235, 1. 5; d. testimonium *v.* testimonium; d. vera 97, 15; d. veritatem 103, 15.
 dicio, dicitio regis, regiminis, regni 159, 20. 181, 15. 309, 1. 372, 15. 409, 35. 449, 1.
 dictare 308, 30; d. sententiam damnationis inrevocabilis 455, 1.
 dictio: si aliud dicitio accusatoris habuerit, aliud eius confessio, qui subditur quaestioni 248, 1. 5.
 dictor criminis 462, 25. 463, 1. 5.
 dies 29, 5. 60, 1. 182, 25. 266, 5. 294, 15. 297, 1. 328, 5. 331, 5. 353, 20. 354, 15. 355, 5. 356, 10. 369, 20. 373, 25. 376, 20. 379, 1. 414, 20. 419, 5. 422, 10. 443, 5. 446, 25. 449, 10. 25; dies II 58, 5. 356, 20; d. altera 328, 5. 331, 5. 355, 5; d. tertia 331, 5; d. IIII 66, 25. 356, 20; d. V 354, 15. 20; d. quinta 67, 1. 447, 15; d. VII 59, 15. 354, 20; d. VIII 355, 5. 357, 5. 395, 1. 5. 15; d. VIII a die accionis ceptae 70, 1; d. octavus 335, 10. 355, 1. 357, 1; d. X 91, 20. 232, 5; diebus X vivere 185, 5. 15. 20.

186, 1; dies undecimus 67, 1. 10; d. duodecimus 422, 10; d. XV 59, 15; d. XX 204, 15. 344, 10. 357, 10; d. vicesima prima 67, 1—10; d. XXX 66, 20. 365, 1; d. LX 440, 1. 25; *cf.* 441, 20; d. sexagesimus 439, 20. 440, 1; d. constitutus 14, 15. 74, 1. 81, 25. 219, 5. 232, 10. 353, 10. 374, 1; d. debitus 451, 20; d. institutus 66, 30. 67, 5. 374, 20. 450, 1; d. prefinitus 81, 25. 357, 10. 374, 20; d. presens 409, 30. 477, 20; *cf.* 410, 1; d. succedens 461, 5; d. cautionis 232, 5; d. legis latae 124, 5. 204, 1. 371, 5. 10. 35; d. nuptiarum 125, 10; d. obitus 211, 15. 20; d. sponsionis 125, 10; d. superadiationis 67, 5; d. temporis interrupti 395, 5. — diem et annum exprimere in pactis, placitis, scripturis 32, 1. 106, 1. 5. 107, 1. 115, 15; d. aut tempus mutare in autoritatibus regis 303, 10; d. ascensionis dominicae 434, 25; d. dominicus 59, 10. 60, 10. 434, 10. 15. 435, 1. 461, 5. 15; d. feriatas 59, 10. 60. 1. 5; d. festus 450, 15; d. festus 59, 10. 415, 1. 425, 15. 20; d. octavarum (Pascae) 434, 25; d. Pascales 59, 15; d. sabbatorum 450, 1; *cf.* 434, 20; d. venerabiles 435, 1.
 differre: d. emendationem 165, 10. 15; d. negotium 70, 1; d. nuptias puellae 130, 25; d. sollempnitatem unctionis 461, 1. 5; d. adimplere decretum legis 112, 25. 113, 1; d. audire petitorum 68, 5; d. iurare 52, 10. 15. 95, 10. 96, 5; d. reddere rem 394, 10; d. testificare 103, 20; d. se de presentia sacerdotali 450, 15; d. se de protectione bellica 374, 10.
 diffinire *v.* definire.
 digitus 265, 10.
 dignatio 255, 40.
 dignitas 46, 15. 51, 15. 57, 25. 58, 5. 74, 15. 122, 1. 132, 1. 5. 170, 1. 183, 15. 199, 15. 257, 20. 375, 30. 436, 5; d. ortus 242, 15; d. status 141, 20; *cf.* 375, 25; d. ingenuitatis 378, 25; d. ingenuorum 103, 5. 15; ingenua careat dignitate personae 260, 20; ingenuae, minoris tamen dignitatis persona 95, 15; dignitas nobilium 372, 10; d. libertatis 243, 5; ad dignitatem civium Romanorum manumittere 421, 5; dignitas officii palatini 55, 5. 247, 10; *cf.* 52, 5. 373, 5; honor dignitatis 413, 5; titulus d. 476, 10; testimonium d. 206, 10. 372, 1. 408, 15. 476, 1; *cf.* 408, 30; testes dignitate idonei 272, 5; sine infamia dignitatis flagella accipere 79, 15. — dignitas = *veritas*: d. scripturae 117, 10.
 dignus, a, um: lex digna 41, 15; negotium de rebus maximis aut etiam dignis 71, 15; testes digni in testimonio 72, 10; persona digna morti 60, 10; *cf.* 302, 5. — dignissima petitio 122, 5. — digniter munerare 305, 15.
 diiudicare escas 415. 20. 416, 1. 435, 1. 5.
 dilatare 60, 15. 66, 5; d. accusantes 280, 15. 20; d. caudicos 69, 20; d. negotia petitorum 384, 1; d. negotium sus-

ceptum ultra decem dies 91, 20; dilatare se 65, 25. 66, 25. 67, 5; d. se ad accipiendam iudicis epistolam vel sigillum 66, 10; d. se per patrocinia diversorum 378, 5.
 dilatator 66, 1. 67, 5.
 dilatio 31, 10. 60, 5. 65, 25. 68, 5. 10. 71, 1. 74, 15. 77, 20. 84, 1—10. 85, 25. 91, 15. 20. 124, 5. 153, 1. 223, 25. 299, 20. 360, 1. 362, 15. 380, 15. 389, 5. 394, 10.
 dilectio 129, 10; d. coniugis adulterae 152, 20.
 diligenter conservare, occupare animalia errantia 348, 5.
 diligentia rei familiaris 374, 15.
 diligere 40, 5. 46, 10; d. adque custodire animalia errantia sicut proprium suum 348, 5.
 diluere: d. aliquid in autoritatibus regis 303, 10; d. scripturam veram 304, 1. 5.
 dimidius, a, um: d. pars populi 476, 1; d. pars rerum 52, 5. 57, 20.
 diminutio 181, 30; d. patriae 54, 1.
 dimittere 91, 5. 282, 10. 328, 1. 395, 1; d. ancillam ante testes legitimos 470, 10; d. meretricem 157, 5; d. mulierem 135, 10; d. servum cum omni peculio 448, 10. — dimittere centenam in hostem 367, 10; d. aliquem ad domum (*scil.* de exercitu) 366, 20. 367, 25; d. aliquem de protectione bellica 378, 15. — res a defuncto dimissae 234, 15.
 dinotare *v.* denotare.
 dinumerare: dinumerati in thifra 369, 20.
 diocesana ecclesia 204, 20. 25.
 diocesis 202, 20. 203, 15. 205, 1. 5. 482, 35.
 directus, a, um: d. linea 176, 1; d. modus convenientiae 76, 1. 5; res d. modo transeuntis in principis potestate 50, 10; d. ordo 174, 10. — directum suum accipere, deliberare, recuperare 462, 5.
 direptio 312, 1; in direptione morte necatus, occisus, percussus 318, 10.
 direptor 233, 20.
 dirigere 78, 5. 219, 5; d. aliquem presentiae regiae 259, 20; d. fugitivos dominis propriis 364, 20; d. inspectores vice sua 376, 15; d. prosecutorem pro sui persona ad respondendum 66, 15; d. constitutionem 469, 5; d. epistolam 83, 10. 15; d. exemplar de textu iudicii translatum 84, 10; d. ordinationem in statu et negotiis plebium 47, 15; d. librum 466, 10. 15; d. scripturam 214, 1—10; d. virtutem suam in adiutorio episcoporum *etc.* 373, 15; d. virtutem rei suae in utilitatibus publicis 376, 30. 377, 1.
 dirimere causas 62, 1. 5. 63, 15.
 diripere 318, 10; d. animalia, iumenta, pecora 315, 15. 20. 317, 15; diripienda indicare 317, 15; ad diripiendum invitare 315, 15.
 dirivatio aquarum minorum 345, 1.
 dirumpere *v.* dirumpere.

discedere: d. a coniunctione cum servo 136, 1. 5; d. a consortio uxoris adulterae 152, 20; d. de servitute patroni 239, 15; d. de servitio ecclesiae 17, 6. 10. 209, 20. — discedere = *mori* 162, 15. 185, 20. 215, 25. 234, 5; d. intestatus 174, 1. 5. 20. 186, 15. 20. 187, 1. 200, 10. 25. 201, 1. 210, 25. 212, 5. 213, 5. 215, 25; d. absque nepotibus, prole 200, 25. 201, 1.

disceptatio 39, 5. 466, 10.

discernere 82, 15; d. loca 340, 20; d. negotia 62, 20. — discernere = *decernere* 469, 5.

discidium, sponsum, inter sponsos 166, 1. 170, 1.

discingere negotia 466, 5.

discrotus, a, um: d. censura 87, 5; d. disciplina 273, 1; d. examen 102, 1; d. ordo 27, 15. 174, 15.

discrere: d. decimam partem servorum 377, 15. 20. — discernere domum alienam sine regis vel iudicis iussione autoritate sua 314, 15.

discurrere: naves et retia per medium fluminis discurrere possint 344, 1. 5.

disciplina 40, 10. 41, 5. 66, 20. 103, 25. 197, 20. 277, 1. 302, 20. 374, 15. 436, 25. 451, 25. 479, 25; d. castigationis 224, 1; d. cauta, competens, discreta 273, 1; d. ecclesiastica 410, 1. 5; d. legis 141, 35; cf. 141, 15; d. ordinationis 466, 15; d. sanctionis novellae 181, 15.

discipulus: discipulum in patrocinio aut in servitio constitutum perire 273, 1; discipulus (medici): de mercede discipuli 402, 15.

discordia originis 125, 1.

discretio 66, 20. 111, 1. 200, 10. 284, 5; d. congrua 416, 5; d. plena 110, 10; d. legis 253, 1; d. potestatis reginae 60, 25; d. principalis 436, 5. — discretio eorum 415, 20. 425, 15; d. fluminum concludendorum 343, 15.

discussio 275, 1. 315, 1. 467, 25; d. amplitudinis nostrae (*scil.* regis) 469, 15; d. iudicantis 31, 1. 70, 20; d. iudicis 82, 25. 286, 15; d. negotiorum 58, 10; d. publica 274, 10. 408, 25; d. ardua apud iudicem publicaque tormentorum 277, 30.

discussor iuramenti 52, 20.

discutere 71, 1. 355, 1; d. nullum solus index presumat 288, 15; d. moretricem ante populum 157, 5; d. servum 246, 15. 290, 5; d. servum fugientem, mancipium fugitivum 358, 20. 359, 10; d. causam 63, 5. 288, 10; d. negotium 65, 1. 77, 10. 83, 20. 407, 15. 466, 5. 30; d. rem 71, 15; d. veritatem verborum 95, 10.

dispendium 69, 20. 79, 1. 81, 20. 117, 10. 133, 10. 180, 25. 332, 10. 407, 5. 467, 20. 468, 10; d. causantium 70, 1; d. comparantis, emtoris 222, 10. 226, 10. 15; d. dominorum 222, 5. 10; cf. 254, 10. 15; d. damnationis 59, 5; d. facultatis 284, 5. 466, 10; d. proprietatis rerum 52, 5.

dispensare 40, 5.

LL. Sect. 1. I.

dispensator, dispensatores ammonae 369, 10. 15.

dispondere se alteri viro 148, 1.

disponere 123, 15. 124, 5. 15. 125, 10. 148, 15; disponata mulier, puella si adulterasse reperitur 147, 15; d. puella 141, 5; d. alteri puella, si alio nubat 122, 10; d. patris 159, 5.

disponsatio 125, 5.

dispositio 47, 10. 246, 20; d. legum 42, 15; d. nuptiarum 121, 1.

dispositum: disposito, ex disposito 272, 15. 276, 5. 281, 20; non ex priori disposito, sed subito exorta lite ledere aliquem 265, 1.

dirumpere, dirumpere 101, 20. 103, 20. 158, 5. 344, 15; d. librum legum iudici oblatum 59, 1. 5; d. scripturam 304, 1. 305, 5; d. voluntatem ordinationis 188, 20. 25; d. vota aliena 203, 1.

dissimulare = *differre* 369, 15. 391, 5.

dissimulatio impossibilitatis 371, 1. 5.

dissimilitudo unius parentis degenerans statum prolis progenitae 205, 20.

distinetio 217, 40.

distinguere negotia 466, 5. 30.

distrahere = *vendere* 419, 15; d. aliquid de peculio 241, 1; d. pignus 232, 15; d. res, ornamenta 222, 15; d. res iuris alieni 222, 1. 307, 20; d. servum remeantem ad patriam 358, 15.

distribuire 202, 20; d. ammonas 369, 10.

distributio rerum 110, 15.

districtio 66, 20. 45. 153, 45. 154, 30. 158, 10. 162, 20; d. iudicis 341, 15; d. legalis 407, 15; d. religiosa coercens Iudeos 449, 20; cf. 453, 10.

distringere 64, 5. 10. 65, 10. 466, 30; d. placito, per placitum 60, 5. 15. 81, 15. 25. 82, 1; comes civitatis distringens 246, 15; cf. 365, 1; comes civitatis distringens triumphos, vicarios *etc.* 364, 25. 30; episcopus distringens triumphos, vicarios *etc.* 364, 25. 30; episcopus distringens iudices nequiter indicantes 77, 1. 5; index districtus ab episcopo vel duce 266, 20; index distringens, a iudice distringi 157, 25. 166, 10. 167, 1. 246, 15. 251, 1. 5. 286, 15. 291, 20. 301, 5. 302, 10. 311, 10. 463, 20; cf. 453, 15; index vel saio distringens partes causantium 81, 15; cf. 82, 1; Iudeus distringens christianum 447, 10. 20; sacerdos distringens Iudeos 451, 20. 454, 1; cf. 453, 15.

disturpatus 463, 1.

ditio r. dicio.

diutinus, a, um: d. excommunicatio disciplinae ecclesiasticae 410, 1. 5; d. exilium 433, 15. — diutine inmorari 449, 15.

diuturna mansio 398, 1.

divalis, e: divalis observantiae decretum 49, 15; d. officium 101, 5; d. sanetio 420, 15.

divellere 424, 5; d. terminos antiquos, limites 396, 20.

diversitas: d. causarum 45, 10; d. culparum 431, 15.

diversorium 364, 1.

diversus, a, um: d. impugatio verborum contra textum scripturae 95, 20; d. matres 200, 15. 20; d. parentes 175, 10. 200, 5; d. patres 175, 15. 200, 20. — diversa: per diversa vagari 393, 5. 20.

dividere 122, 1. 131, 5. 159, 10. 177, 5. 232, 30. 235, 20. 369, 5. 386, 1. 15. 422, 5; d. agnationes ancillae, mancipiorum 389, 5. 15; cf. 390, 10; d. decimas 346, 15; d. excisum ad culturam 386, 10; d. exsolutionem damni inter se debent iudex et saio 87, 20; d. facultatem de patre venientem 200, 20; d. hereditatem 186, 5; d. portionem per capita 176, 15; cf. 470, 1; d. portionem quartam rerum 188, 15; d. rem furtim ablatam cum consorte furti 297, 15. 20; d. solidos in centena 366, 25; cf. 367, 20. 368, 5; d. substantiam incensoris iuxta modum damni 319, 5; d. terram 346, 10. 15; cf. 45.

divinatio 258, 10. 30. 35.

divinitas 41, 5. 161, 10.

divinitus 49, 10. 77, 5.

divinus, a, um: d. attestatio 364, 35; d. auctoritas 451, 25. 452, 1; d. clementia 422, 20; d. cultus 165, 10. 208, 10. 474, 25. 477, 10; d. lex 99, 30. 160, 1; d. miseratio 256, 15. 413, 10; d. nomen 427, 25. 474, 25. 476, 20. 479, 15; d. nutus 158, 5; d. obtestatio 407, 25; d. ordo 52, 1; d. preceptum 281, 15. 20; d. principatus 188, 5; d. respectio regiminis 481, 35; d. voluntas 52, 15; d. voces 99, 30. 100, 1. — divinus = *vates* 95, 1. 257, 25. 258, 5. 10. 20.

divisio 4, 10. 74, 20. 183, 25. 184, 5. 382, 1. 383, 1. 10. 386, 1. 390, 10. 398, 20. 419, 15; divisionem celebrare 74, 5. 15; divisione equali succedere in facultate parentum 174, 1; cf. 175, 20. 200, 5; divisionis placitum inrumpere 384, 10. 15; divisio inter fratres non revocanda, etiam si sine scriptura convenerit, dummodo a testibus idoneis comprobetur 383, 5; d. terrarum facta inter Gotum adque Romanum 385, 25; consortes in divisione 383, 15.

divortium 167, 5. 477, 10; d. intendere principis ope *etc.* 169, 1; d. facere scriptis aut coram testibus 166, 5; d. facere per testem, per scripturam 167, 10; divortii scriptura 168, 15.

divus, a, um: d. pater regis 480, 15; d. socer regis 480, 15. 20; divae memoriae domus et genitor 48, 1; d. memoriae domus atque precessor, rex 475, 40; d. memoriae precessor 418, 5. 25. 478, 5. 483, 15. 45; d. memoriae rex 424, 10. 425, 5. 439, 5. 475, 10. 478, 5.

docere 438, 10. 15. — docere = *probare* 168, 15. 237, 10. 273, 5; d. per testem legitimum 135, 15; d. per testes legitimos aut per sacramentum 222, 20.

doctor iniquitatis 438, 10.

doctrina 438, 5. 20. 442, 5; si medicus in doctrinam famulum suscepit 402, 15.
 documentum: aliquid documentis convincere 96, 1; ad documenta libertatis testes perquirere 236, 5.
 dogma 180, 25. 412, 15. 430, 10. 484, 20.
 dolosus, a, um: d. deceptio 421, 20. — dolose decipere aliquem 307, 10.
 dolus 69, 15. 70, 1. 249, 15. 20. 254, 1. 5. 322, 35; dolo invidio, malo 421, 10.
 domesticus, a, um: d. equitas 42, 5; d. pax 42, 1; d. serinia 116, 15. 117, 1. — domestici 474, 30.
 domina 263, 35. 314, 1—10; d. ancillae 251, 15. 274—277. 290, 15; d. liberti, libertae 240, 15. 20; d. servi 86, 5. 90, 1. 151, 5. 251, 15. 309, 30; d. servo coniuncta 134, 1. 5.
 dominari 393, 20.
 dominicus, a, um = *regius*: d. servi 367, 1. 368, 15. 369, 1. — dominicus = *divinus*: d. ascensio 434, 25; d. crux 434, 25; d. dies v. dies; d. festivitas 443, 1; d. nativitas 59, 15; d. oratio 427, 5.
 dominium 50, 1. 184, 20. 224, 15. 361, 20. 25. 395, 15. 441, 10; in dominio alieno conferre 56, 10; dominium alienum inquietare 395, 5; ad d. alterius transire 224, 10; cf. 419, 15; dominio alterius subiugare filios 221, 20; dominii sui proprii esse rem adserere 222, 15; dominio suo adplicare rem census alieni 222, 10; in d. suo possidere 56, 10; dominium aut possessio 398, 5; d. possessoris 225, 25; d. possessoris sive auctorum 398, 5; d. nullum longae possessionis tempus excludat 398, 5; cf. 209, 25.
 dominus: d. ancillae 144, 15. 156, 10. 25. 157, 15. 194, 1. 5. 222, 10. 15. 251, 15. 252, 1—10. 261, 15. 262, 1. 277—279. 361, 20. 364, 20. 389, 15. 20. 390, 1. 5. 434, 20; d. mulieris (= *ancillae*) 472, 10; d. familiae 155, 15; d. liberti 244, 20. 409, 15; d. mancipii 103, 10. 226, 5. 236, 5. 298, 5. 10. 355, 10. 15. 358, 20. 359, 1. 370, 5. 10. 419, 20. 420, 1. 440, 1. 5. 447, 1. 5; d. manumissi 240, 15. 20; d. pastoris 345, 20; d. servi 10, 5—15. 24, 5. 31, 5. 84—86. 90, 1. 135—137. 144, 1—10. 151, 5. 222, 10. 224, 1. 229, 20. 235, 15. 237, 5. 242, 10. 251—254. 262, 1. 265, 20. 45. 266, 10. 268, 20. 269, 1. 5. 273, 1. 10. 35. 276, 15. 20. 277. 289, 25. 30. 291, 5. 10. 298, 5—15. 305, 1. 309, 25. 30. 310, 1. 313—315. 316, 1(?) 20. 317, 15. 326—328. 337, 1. 342, 15. 20. 353, 1. 10. 15. 354, 5. 10. 356, 1. 358, 10. 15. 377, 15. 380, 5. 389, 15. 20. 390, 1—10. 405, 5. 421, 15. 434, 20. 448, 10. 471, 25; d. servi fugitivi 352—354. 356—365; cf. 472, 5; d. (servi) plagiatoris 299, 10. 15; d. servi susceptoris 358, 5; dominum violenter includere, excludere 314, 1. 10; nullus dominorum servorum . . . extra iudicium publicum occisor existat 274, 1—275, 10; cf. 278, 20. 25. 279, 15; dominum suum in crimine impetere

97, 5; priori domino crimen obicere 12, 5. 223, 5; in capite dominorum torqueri v. caput; dominus servi substantiam sibi vindicet 288, 1; d. servi venditi facultatem querat 223, 5; res sine domini voluntate alienare 222, 1; si dominus servi vel ancillae, qui vendidit, rescindere venditionem voluerit 222, 15; d. vindicet sibi omnia a servo in fuga adquisita 362, 5; domino suo pecuniam adquirere 157, 15. 20; nesciente, nescio, ignorante domino 5, 1. 5. 10, 1. 5. 12, 1. 194, 1. 229, 10. 264, 10. 265, 30. 296, 15. 299, 5. 20. 314, 15. 318, 5. 320, 5. 324, 1. 334, 5. 342, 15. 346, 20. 399, 5; cf. 13, 10; sine domini conscientia 136, 15. 287, 10. 297, 5. 299, 20. 300, 15. 352, 15. 471, 20; sine d. iussione 267, 5. 269, 5; sine d. iussu 323, 5. 325, 10. 471, 20; domino non iubente 108, 10. 15. 386, 10. 15; d. nolente 317, 1; extra, sine domini voluntate 143, 5. 146, 1. 266, 5. 315, 5. 20. 328, 20. 353, 1. 358, 1; domino conscio 194, 1. 5. 224, 10. 264, 10. 266, 5. 353, 5; cf. 143, 1; d. inmittente 297, 15; d. imperante 299, 15; d. instituyente vel consentiente 277, 5; d. iubente 143, 1. 267, 5. 278, 1. 304, 20. 312, 20. 25. 347, 1. 403, 15; ex iussione, per iussione domini 299, 15. 347, 1; cum d. voluntate 146, 1. 266, 1. 297, 5. 315, 1. 10; dominus pro servis daturus compositionem, responsum 24, 10. 183, 10; dominum loci, cuius servus accusatus fuerit, admonere 246, 5—15; si dominus servi, qui accusatur, eum de obiecto crimine reddere poterit innocentem 254, 5. 10; domini testimonium pro servo 287, 10; dominus de rebus minimis culpa servi repperta componendi licentiam habeat 254, 15. 20; d. componens, compositionem dans, satisfaciens *vel similiter* 143, 15. 25. 146, 1. 264, 10. 269, 10. 284, 10. 290, 5. 296, 15. 297, 15. 299, 15. 300, 1. 318, 5. 319, 25. 323, 10. 347, 1. 353, 5. 403, 20; cf. 29, 10. 86, 15. 266, 15; d. obnoxius ad compositionem 267, 5, ad satisfactionem compositionis 313, 1; si d. compositionem solvere noluerit 254, 20; si d. componere noluerit, servum tradat *vel similiter* 143, 15. 25. 263, 10. 269, 10. 273, 15. 284, 10. 287, 5. 290, 5. 15. 293, 10. 15. 296, 20. 315, 5. 10. 316, 20. 318, 5. 320, 1—10. 25. 323, 10. 340, 10. 350, 5; cf. 290, 1. 319, 25; d. componere pro servo aut eum tradere compellendus est 224, 15; cf. 294, 1. 5; aut servus medietatem compositionis persolvat aut hunc dominus tradat 292, 15; summam compositionis ex medietate domino servi persolvere 284, 10; compositio redundet ad dominum 297, 5; dominus compositionem accipere nolens 269, 15; domino servi satisfacere 297, 20; dominus cum servo furtum faciens 290, 10—20; servus domino faciens furtum 296, 25. — dominus (*in universum dicitur*) 4, 1. 5. 8, 1. 10. 12, 10. 40, 5. 397, 20. 398, 15; anulus domini 395, 20; mansores domini 398, 10; d. animalis

227, 25. 322, 5. 328, 15. 331—334. 336, 1. 348, 10. 15; d. arboris 321, 15. 322, 10; d. bovis 333, 15; d. caballi 326, 15. 331, 1. 5. 20. 332, 1. 335, 15. 348, 10. 15; d. canis 339, 10. 20. 340, 1; d. clusurae 344, 5; d. domus 7, 20. 150, 5. 228, 5. 263, 20. 318, 20. 319, 15; d. fundi 385, 20. 390, 1; d. habundantiae 183, 20; d. iumentis 329, 5. 333—335; d. iuris proprii 91, 10; d. loci 246, 10. 15. 395, 20; d. orti 322, 1; d. quadrupedis 322, 10. 334, 15; d. pascuae 347, 20; d. pecodum 328, 5; d. pecorum 326—329. 335, 5. 347, 10; d. pigneris 232, 5. 20; d. porcorum 347, 5. 10; d. possessionis iustae 190, 1; d. rei 183, 15. 279, 1. 20. 288, 1. 291—293. 307, 20. 25. 315, 15. 370, 5. 375, 20. 391, 1. 5. 395, 5. 417, 10; d. rerum 8, 15. 228, 15; d. sepis 323, 15; d. silvae 324, 15. 40. 343, 5. 346, 10; d. solidorum decem milium 129, 20; d. terrae 345, 1. 384—388; d. vaccae 332, 15; d. vineae 323, 5. 325, 15. — dominus, dominus rex 48, 1. 418, 5. 425, 1. 456, 5. 483, 15. 45.
 domus 7, 20. 42, 1. 10. 150, 5. 158, 15. 222, 5. 225, 15. 264, 1. 5. 335, 10. 355, 10. 356, 1. 5. 15. 358, 5. 20. 434, 15; d. incensa, dum domum flamma consumit 7, 10. 15. 228, 1. 318, 15. 319, 1—15. 25. 320, 15; auferre de domibus 367, 1; celare in domo 438, 5; construere domum in terram consortis 384, 15. 20; donare d. 471, 15; exire de domo, a domibus 366, 15. 368, 5; includere ad, intra domum 314, 1. 326, 15. 342, 15 (*opp.* excludere extra d. 314, 10); immorari domi 376, 25; involare de domo 327, 15. 328, 1; occidere in d. 149, 5. 150, 1. 277, 15. 20; proficisci nolle de domo in hostem 368, 10; redire domum, ad domum 366, 15. 20. 367, 10. 20. 368, 1; refugere ad domum 368, 1. 10. 20; residere domi, domui 244, 5. 374, 25; retinere domui furem 297, 1; stare domu 368, 15; domui vacare pro quiete 68, 5; preceptio iudicis veniens ad domum 470, 25; d. absentis inquietare 316, 1; d. alienam adprehendere *etc.* autoritate sua 314, 15; ad d. alienam convenire adulterii perpetratores 150, 10; in d. alienam intrare gladio evaginato 263, 15. 20; in d. alienam supponere ignem 318, 20; domus potentis 360, 1; d., in qua habitat servus 471, 20; d. vicina 319, 15. — domus = *familia* 446, 15; filii ad domum alienam transeuntes 22, 10. 179, 5. — domus regia 119, 5.
 donare 18, 5. 20. 56, 1. 180, 15. 199, 35. 201, 15. 20. 213, 15. 214, 10. 215, 1. 217, 15. 225, 10. 25. 426, 5. 471, 10; d. ancillam 223, 1; d. ancillam, meretricem pauperi 157, 10. 20; cf. 153, 25. 30; d. animal inventum 348, 20; d. arma ei, quem quis in patrocinio habuerit 216, 15; cf. 18, 15; d. arma sanionibus pro obsequio 217, 10; cf. 19, 15; d. domum, villam 471, 15; d. ecclesiis 202, 20; d. facultatem 21, 10. 188, 15. 225, 1; d. filios non licet 18, 1. 5.

221, 25; d. ingenuum 221, 10—20; d. libertatem 205, 25. 237, 15. 20; *cf.* 448, 1; d. libertis 235, 10; d. manumisso in libertate 239, 15; *cf.* 240, 15; d. mancipia, terras ecclesiae, pauperibus 241, 20. 242, 1; d. mancipium christianum 417, 10. 15; d. peculium, de peculio 241, 1. 5. 471, 5. 10; d. portionem usufructuariam 22, 10. 182, 15; d. reiculas transgressoris 375, 25; d. rem, de rebus suis 18, 1. 5. 19, 20. 138, 15. 212, 5. 214, 1. 215, 15. 395, 25; d. rem alienam, aliena 220, 5; d. res alicuius alibi collatione separata 375, 20; d. rem in contentione positam 15, 1. 220, 15; d. res, quae prius debuerint per iudicium obtineri 225, 20; d. res fratrum iuniorum 191, 1. 5; d. de rebus ecclesiae 209, 15; d. servum 223, 1; d. terram 385, 1. 5; *cf.* 241, 20; d. uxori 17, 10. 20, 10. 129, 10. 213, 1. 215, 30; d. per consignationem rerum 215, 15. 20; d. per donationem 199, 15; d. legaliter, iuxta leges 199, 20. 40. 45; d. per scripturam 199, 15. 213, 15; d. per traditionem scripturae conditae 215, 15; d. per traditionem rei, rerum 199, 15. 215, 15. 20; donari a rege 134, 10. 153, 25. 30. 157, 10. 211, 5. 257, 20. 417, 5. 441, 25; donatum habere a serenitate regis quidquid de ratione tributi reiacet 479, 20; donatum, donata 19, 1. 211, 15. 216, 20; d. a parentibus sive nuptiarum tempore sive post nuptias 199, 20; d. ab uxore 162, 10. 212, 10. 15 (*cf. supra* donare uxori).

donatio 4, 10. 16, 25. 17, 25. 117, 25. 175, 1. 199, 15. 209, 15. 213, 20. 40. 222, 5. 225, 1. 242, 1. 398, 20; d. exacta, facta violenter 210, 10. 216, 1; d. extorta per vim et metum 18, 15. 210, 10; d. falsa 18, 10. 215, 5; donationis titulus 187, 10. 224, 10; d. cartula 470, 10. 471, 15; d. scriptura 188, 15. 20. 231, 1; *cf.* 110, 1; conscribere donationem 129, 15. 162, 20. 187, 20. 211, 5. 213, 10; subscribere in donatione, roborare donationem tribus testibus, deferre d. ante curiales 471, 15. 20; donatio dotis 166, 15; d. generalis 210, 1; d. patroni 216, 5; d. regis, principum, fidelium 208, 5. 10; d. rerum ecclesiasticarum 209, 10; d. inter virum et uxorem 127, 20. 129, 15. 162, 20. 187, 10. 188, 15. 20. 211, 15. 212, 5. 10.

donator 18, 1. 10. 19, 20. 118, 1. 10. 20. 213—215. 217, 10. 471, 10; d. iuris alieni 220, 10; d. nesciens litteras 471, 15; d. possidens rem donatam per voluntatem eius, qui eam donatam percepit 215, 20.

donum 242, 15; conlata de dono principum 132, 1.

dormiens: ruina arboris si debilitaverit dormientem 322, 5. 10.

dos 110, 15. 130, 1. 10. 199, 1; sine dote coniugium non fiat 131, 10; iudicare de quota parte dotis mulieribus

liceat 198, 20. 25; *cf.* 196, 1; res conlatae uxori a marito extra dotem 211, 10; conscribere dotem, in dote 126, 15. 131, 10. 132, 1. 5; conscribere dotem in nomine sponsae 129, 20. 25. conscribere dotem in nomine nurus 127, 10; exigere, conservare d. puellae 130, 5; percipere d., in dote 163, 15. 211, 5; vindicare sibi d. acceptam a viro 167, 20. 168, 1; constitutio dotis 124, 10; donatio d. 166, 15; pretium d. implendum parentibus puellae 138, 10; titulus d. 127, 5. 15. 436, 10.

dotalis, e: d. scriptura 131, 15; d. tabula 132, 5; d. titulus 130, 1. 162, 25. 187, 45. 436, 10.

dragma 464, 1.

ducatu regionis (*scil.* provinciae Galliae) 485, 10.

ducere: d. in exercitum 377, 10. 25. 30. 378, 25; d. partem decimam servorum suorum secum in expeditione bellica 377, 5. 10. 20; qui nec vicesimam quidem partem familiae suae secum ducunt 374, 10. — ducere coniugium sine benedictione sacerdotis 436, 10; d. conubia ex propinquitate sanguinis 435, 20. 25; d. novercam 180, 5. 181, 20. 30; d. nesciens servum maritum 361, 25; d. tributariam alienam uxorem 472, 5; d. uxorem 21, 35. 162, 5. 178, 20.

ductus itineris 83, 5.

duplacio, duplatio rei 109, 15. 315, 5. 385, 5.

duplatus, a, um: d. tributa de rebus propriis inscribere in publico 479, 30; duplatum reddere 73, 25.

duplex: personae duplices 171, 20; duplex voluntas 118, 1.

duplicari 171, 15. 25.

duplicitas bifaria 118, 1.

duplus, a, um: d. animal 348, 10. 15; d. compositio 231, 1. 292, 15. 323, 5. 340, 1; d. damnum 327, 10. 15. 328, 1; d. res 96, 10. 220, 5; d. res, id est amissa res cum simili re 84, 15; d. satisfactio 96, 10. — duplum 320, 5; d., in duplum, duplo exolvere, persolvere,olvere 12, 10. 13, 5. 28, 5. 73, 10. 231, 20. 281, 5. 10. 319, 10. 15. 321, 25. 328, 15. 332, 10. 391, 5; in duplum, in duplo inferre 319, 5. 437, 25; in duplo recipere 385, 10; duplum, in duplum reddere 302, 1. 316, 5. 388, 10. 471, 30; duplum, in duplum, in duplo restituere 219, 20. 315, 5. 319, 20. 323, 5. 349, 10. 15. 378, 30; in duplum satisfacere 335, 10. 369, 5.

dux 71, 1. 75, 15. 84, 5. 157, 20. 203, 25. 244, 10. 262, 35. 266, 20. 275, 1. 286, 30. 371, 10. 15. 372, 20. 374—378. 418, 15. 453, 40. 459, 25. 479, 30. 485, 30—40. 486; d. provinciae 64, 10. 66, 10; d. terrae 485, 10; duces ordinum clarissimorum Hispaniae 476, 15.

e.

ebdomada: in una e. iudex duobus diebus vel omnibus horis meridianis absque audientia causarum domui vacet pro quiete 68, 5.

ecclesia, ecclesia 90, 1. 178, 1. 197, 10. 203, 1. 204, 20. 209, 25. 380, 15. 411, 15. 443, 1. 449, 10. 477, 1. 482, 30. 484, 40; e. absoluta 204, 25; e. diocesana 204, 20. 25; *cf.* 203, 25. 205, 1; e. principalis 202, 20. 204, 5; e. parochialis 482, 25; e. sancta catholica, catholica, sancta 160, 5. 436, 10. 481, 30. 485, 5; e. sanctae Mariae Toletanae 456, 1; archivum, scrinium ecclesiae 455, 5. 20. 456, 1; cultor e. 380, 10. 482, 10; custos e. 223, 25. 380, 1; familia e. 205, 25. 206, 5; fundator e. 203, 25; libertus e. 206, 25; luminaria e. 409, 15; porticus e. 379, 15. 380, 10; presbyter e. 482, 10. 20; sacerdos e. 364, 25. 452, 10; scriptura e. 205, 5; servus e. 364, 10; utilitas e. 205, 5. 208, 15. — auxilium, interventus ecclesiae 380, 15. 20; ad ecclesiam concurrere 283, 15; ad e. confugere 223, 15. 281, 10. 379, 5—15; *cf.* 477, 10; de ecclesia, ab ecclesiam abstrahere 379, 10. 380, 1. 10; ab ecclesia eicere 282, 5. — obsequium ecclesiae: in obsequium e. commendare filios 209, 20. 25; obsequiis e. mancipari 209, 15. 20; *cf.* 206, 25; ab obsequiis e. manumitti 206, 5; sub obsequio e. manumitti 206, 10; obsequio e. retento manumitti 205, 20; patrocinio e. retento libertatem accipere 206, 5; e. servire 27, 5. 178, 1. — res ecclesiae 17, 1; inventarium de rebus e. 209, 1; donare, vendere de rebus ecclesiae 209, 15; possidere res, de rebus e. 209, 15. 25; possidere terras vel aliquid de munificentia e. 17, 5. 209, 20; requirere res e. 209, 15; auferre res ab ecclesiis 202, 5. 203, 15. 20; conferre ecclesiae, in ecclesiis 198, 25. 204, 25; dare ecclesiis donationes 208, 5; donare ecclesiae, in ecclesiis 202, 20. 241, 20. 242, 1; erogare ecclesiae 242, 5; largiri e. 186, 10. 196, 20. 242, 1; offerre in ecclesiis 202, 10; testari ecclesiae 204, 1; transducere in ecclesiis facultates 56, 5. 10.

ecclesiasticus, a, um: e. canones 160, 5; e. disciplina 410, 1. 5; e. excommunicatio 424, 5; e. honor 243, 10; e. ordo 371, 10; e. regula 478, 45; e. servitus 206, 1; e. res 208, 1. 15. 209, 10. 25. 448, 20.

edere: e. authenticum 467, 1; e. codicem 466, 20. 467, 1; e. condiciones 96, 5; e. legem 48, 10. 279, 10. 355, 1. 432, 20. 439, 5; *cf.* 482, 40; e. legem in confirmatione concilii 408, 5. 410, 10. 477, 30; e. legem de susceptione fugitivorum 355, 25; e. libellum de erroribus Iudeorum 455, 5; *cf.* 10; e. librum 58, 15. 20; e. mandatum 98, 15; e. oraculum 455, 45; e. professionem manu subscriptam 445, 30. 446, 1; e. scripturam 112, 25. 113, 1. 214, 10. 15. 308, 5; e. voluntatem 111, 25.

edicere decreto legis 73, 15.

edictio 119, 30.
 edictum, aedictum 119, 15. 281, 20. 282, 20. 422, 10. 429, 30. 469, 15. 470, 1. 15. 20. 482, 30; e. concilii 484, 1; e. generale 101, 15; e. institutionis 309, 15; e. iudicii universalis 478, 10; e. legale 412, 20; e. legis 165, 15. 159, 10. 364, 20. 379, 1. 408, 20. 409, 10. 413, 20. 419, 1. 424, 15. 439, 5. 15. 440, 5. 476, 10. 477, 35. 483, 15; e. legis novellae 482, 10; e. principis 418, 10; e. regis 470, 25; e. sanctionis novae, novellae 307, 1. 309, 5; *cf.* 393, 15; e. speciale 119, 10. 15.
 edificare domum 385, 5.
 edificium 103, 5. 199, 20. 385, 1. 390, 1. 427, 15.
 editio primeva legis 439, 15.
 edocere: e. filium apud matrem usque ad etatis annum duodecimum 389, 15. — edocere = *probare* 234, 1.
 educere gladium 268, 2.
 effectus 49, 5. 112, 15. 123, 10.
 effodere: effossus oculis relinqui ad vitam 55, 10. 25.
 (effossio), effossio oculorum 55, 1.
 effringere violenter mulina 344, 10.
 effugere 375, 5; e. damna canonum, legum 165, 1; e. equitatem fori iudicialis 87, 10.
 effundere partum 261, 10.
 egredi de iudicio 85, 5.
 egressio 314, 1.
 egritudo 66, 20. 25. 106, 15. 20. 111, 20. 170, 5. 258, 15. 368, 15. 373, 20. 376, 10. 20. 25. 400, 15. 401, 1. 20; e. ultima 461, 10. — egritudo (*causa necessitatis legitima*) 53, 1. 67, 15. 70, 1. 79, 15. 106, 10 (?). 219, 5. 244, 10. 376, 5. 377, 1.
 egrotari 111, 20.
 egroti 400, 1.
 eicere sceleratum ab ecclesia 282, 5.
 elabi fuga cum rebus commodatis 229, 20.
 electio: iudex institutus ex regia inssione vel electione partium 64, 5. 10; electionis pactio testium signis vel subscriptionibus roborata 62, 5. 10; electio regia 53, 5; in ipso electionis primordio inrare pro fide regia 52, 15. — electio = *arbitrium*: e. comparantis 420, 25. 421, 1; e. iudicantis 81, 10; e. iudicis 95, 10; e. principalis 61, 10. 482, 35; e. principis 371, 30. 427, 35; e. regiae potestatis 97, 20. 25; e. sacerdotum, pontificum 450, 15.
 elementum 184, 20.
 elemosina 356, 15.
 eligere, helligere 51, 1. 56, 20. 25. 60, 5. 65, 1. 86, 1. 87, 15. 91, 20. 94, 5. 111, 15. 115, 15. 130, 15. 168, 20. 196, 20. 375, 20. 399, 1; e. auditores 80, 25; e. iudicem 62, 5. 75, 20; e. iudicantes 4, 15. 399, 1; e. de litigatoribus duos 81, 5. 10; e. maritum 217, 25; e. ministros ex cultu divino, rectores ex aula regia 474, 25; e. numerarium, defensorem 407, 20;

e. per scripturam personam, quae adversario respondeat 316, 5. 10; e. patronum alium 18, 20. 216, 15. 240, 5; e. regem 457, 5; e. successorem sui in regno 461, 10; e. tutorem 181, 30. 191, 10. 15; e. uxorem 127, 5; e. virum inferiorem contra voluntatem patroni 217, 1; *cf.* 19, 10. 15; quos comes elegerit 78, 15; quos iudex elegerit 93, 10. 98, 10; quos principes elegerit 50, 15; *cf.* 88, 25; thinfadi eligant quibus vicissitudines suas audiendas iniungant 63, 5. — electae leges de Theodosiano *etc.* 465, 5. 10.
 elongatio nuptiarum 126, 1.
 emendare 204, 15. 430, 5. 452, 20. 25. 454, 1; e. excessus 407, 15; e. formam censurae sanctionibus novellis 389, 10; e. male iudicata 77, 10; e. scita 203, 5. — leges emendatae 45, 1. 47, 20; *cf.* 61, 10. 77, 30.
 emendatio 65, 10. 165, 10; e. excommunicationis 365, 1; e. synodalis 485, 5.
 emere 219, 15. 292, 1—10. 307, 20. 421, 10. 427, 5. 30; e. codicem legum 226, 15; e. hominem ingenuum captivum aut oppressum in fame 471, 25. 30; e. servum de peculio suo 13, 10. 223, 10.
 emittere: e. cautionem 401, 20. 25; e. iudicium 77, 15—25. 78, 1. 95, 10; e. placitum 438, 5; e. iudicium scriptis evidentibus 84, 10.
 emptor, emtor 12—15. 218—222. 226, 15. 291, 20. 292, 1. 5. 358, 10. 15. 404, 10. 420, 20; quicumque se velut e. interponat 223, 20.
 emptio, emptio 11—13. 218, 20—30. 219, 1. 391, 35 (?). 421, 5; contractus emptiois 242, 5; pretium e. 420, 20.
 Epiphania 59, 15.
 episcopus 17, 1. 66, 5. 15. 78, 15. 114, 15. 158, 5. 15. 30. 203, 20. 204, 20. 205, 1—10. 209, 10. 286, 20. 348, 25. 371, 10. 30. 373, 5. 15. 409, 25. 463, 30. 482, 15. 20; e. beatissimus ac sanctissimus 418, 1; e. venerabilis 466, 5; e. civitatis 71, 1. 449, 25; e. loci 303, 15. 430, 15. 440, 25. 449, 1. 5. 20. 450, 1; in locis, ubi episcopus non fuit, numquam episcopus ordinetur 477, 1; e. loci vel territorii 376, 10; episcopi territorium 278, 30. 279, 20. 449, 25; episcopus sedis 446, 1; filii, heredes episcopi 209, 5. 20; iudicium e. 77, 15; iussus e. 287, 1; negotium e. 88, 20. 25; testimonium e. 376, 15. 25; post obitum e. alter episcopus ordinatus requirat res ecclesiae 209, 1. 5; iudex ab episcopo distringendus 77, 1. 10—25. 266, 20; *cf.* 78, 1. 5. 364, 30; apud episcopum exilio religari sub penitentia 278, 30. 279, 20; ad e. confugere 141, 1. 367, 10; episcopus in cuius territorio reus manere aut scelus factum esse videtur 278, 30. 279, 1. 20; numerarius vel defensor electus ab episcopis vel populis 407, 20; scriptura episcopo vel iudici infra sex menses presentanda 115, 15; brevis episcopo commendetur 191, 15.

— episcopus et Iudei 424, 1. 441, 5. 448—450. 452—455.

epistula, epistola 66, 30; per epistolam testes testimonium ne dicant 98, 1; confirmare epistolam signis, subscriptionibus testium 256, 5; destinare e. sacerdotibus 449, 20; dirigere e. iudici 83, 10. 15; sigillare, signare, obsignare, conscribere e. 83, 10. 35; suscribere e. manu 83, 10. 86, 25. 394, 15. 449, 20; epistola episcopi, sacerdotis 449, 20. 25; e. iudicis 83, 20; e. iudicis admoneri ad iudicium venire 65, 20; ad epistolam iudicis accipiendam se dilatare 66, 10; iudex informet per e. saionem 394, 15. 20; exemplar epistolae informationis 395, 15. — epistula precaria 387, 1.

equa pregnans 332, 10.

equalis, aequalis, e: e. damnatio 170, 1; e. dignitas 170, 1; e. divisio 174, 1. 200, 5; *cf.* 390, 10; equales (equalis) habundantiae domini 183, 20. 40; e. iure succedere in hereditate defuncti 26, 5. 176, 10; *cf.* 175, 20. 201, 5; e. meriti servus 252, 25; e. pars agri vel vineae 326, 1; e. portio 21, 1. 15. 20. 22, 15. 26, 5. 142, 5. 176, 1. 182, 10; e. potentia 93, 15; e. status 265, 25. — equalis 244, 20; e. aut fortasse inferior 93, 20; aequalem providere in matrimonium 19, 10. 217, 1; e. gradu, ordine 118, 15; e. in gradu propinquitatis 177, 10; e. natalibus 130, 20. 131, 1; e. nobilitate vel dignitate officii palatini 247, 10. — equaliter 23, 10. 95, 10. 182, 25; e. dividere 200, 20. 390, 10. 470, 1; e. dividere agnationem ancillae, e. vindicare sibi rem mobilem, agnationem servi et ancillae 389, 15. 390, 1. 5; e. obtinere facultatem 168, 5; e. partiri hereditates 177, 10; e. succedere in hereditate 174, 1. 175, 10; *cf.* 177, 1. 5. — equali = equaliter: e. per capita dividere portionem 176, 15.

equalitas heredibus compensata 200, 1. 5.

equare facultatem 183, 20.

equitas, aequitas 21, 1. 176, 1. 183, 20. 389, 10. 435, 20. 452, 15. 483, 35; e. domestica 42, 5; e. fori iudicialis 87, 10; e. iudicantis 48, 5; e. iudicii 48, 5. 78, 25; index contrarius equitatis 68, 15. 20; iudicium e. 78, 1. 5. 84, 10. 100, 35; lex e. 202, 10; ordo e. 45, 5; regula v. 222, 5; sanctio e. 101, 10; sententia e. 46, 10.

(er), her = *aër* 184, 15.

era, aera (*terminus chronologicus*) 130, 30. 410, 10. 443, 30. 446, 25. 457, 5. 460, 10. 461. — era (*caput libri legum*) 47, 40. 77, 30. 90, 20. 107, 25. 117, 40. 258, 15.

eradicare: e. palos 324, 25; e. vineam 323, 1.

erba v. herba.

eres v. heres.

ergastula exillorum 454, 15.

erilis potestas 40, 5.

eripere: e. directum suum per ipsum iudicium 462, 10; e. puellam a potestate raptoris 140, 20.

erogare pretium de terra vel mancipiis acceptum pro animabus ecclesiae vel pauperibus 242, 5.

erogator annonae constitutus per singulas civitates vel castella 369, 10; v. annonarius.

errare = *circumvagari* 345, 5. 347, 5; errans animal 347, 20. 348, 5. 15; e. bos 348, 20; e. caballus 347, 20. 348, 20; e. pecus 348, 20. — errare = *rectum non scire, rectum non scire velle* 245, 30; e. in iudicio 28, 5. — errare = *haereticum esse* 412, 16. — errata perfidiae, perfidorum 452, 15. 20. 453, 1.

erroneum animal 347, 20.

error: inducere dominum in errorem 224, 1; imponere domino e. 223, 20; per e. iniuste iudicare 28, 5. — error = *haeresis* 414, 10. 424, 25. 437, 15. 438, 10. 449, 10; e. apostasiae 474, 40; e. heresum 412, 10. 430, 5; e. hereticorum 410, 10. 15; e. incredulitatis 485, 15; e. Iudaicus 429, 25. 436, 5. 441, 15. 442, 5. 446, 5; e. Iudeorum 410, 15. 414, 5. 430, 20. 437, 25. 455, 5. 475, 35; e. parentalis 425, 5. 426, 25. 30. 485, 5; e. perversus 430, 10; e. praevagationis 483, 1; e. pristinus 441, 1; e. proprius 450, 10. 454, 20; e. rituum 426, 25. 484, 25; e. superstitionis diabolicae 482, 30; e. traditionis vetustae 474, 40; e. vetustus 413, 20. 415, 1.

erumna 49, 10; e. exilii 430, 10. 432, 10. 15. 434, 5. 438, 10. 441, 20. 454, 10.

(es), aes, hes, heris 310, 15. 471, 10.

esca 425, 20. 435, 10; e. immunda, munda 416, 1. 435, 5; diiudicare, iudicare escas more suo (*scil.* Iudaico) 415, 20. 430, 25. 435, 1; discretio escarum 425, 15.

esp- v. sp-

estimare, estimare 95, 10. 232, 15. 326, 1. 5; e. causam 468, 5; e. compositionem damni 331, 15; e. damnum 320, 5. 325, 5. 326, 15. 327, 10. 328, 5. 10; e. fructus 324, 1; e. iter 331, 15; e. laborem 331, 15; e. normam sumptuum 467, 30; e. portionem 9, 15. 229, 5; e. pretium filii servi et ancillae 389, 20; e. servum artificem 253, 20; e. iudex poterit 269, 15; sicut, quantum estimatum fuerit a iudicibus 268, 20. 269, 10; estimetur a iudicibus locorum 12, 15. 220, 10; inspectio estimantium 323, 15.

estimatio, estimatio 326, 10. 335, 1. 467, 30; e. damni 321, 25. 328, 10. 15. 35. 329, 5; e. pretii 293, 10; e. rei 266, 20; e. spatii 326, 20. 40; e. iudicis 266, 15. 334, 15. 335, 20; e. testium 328, 15.

etas, aetas 41, 5. 66, 20. 25. 98, 5. 111, 20. 124, 15. 125, 5. 10. 126, 1. 153, 1. 154, 10. 165, 15. 191, 10. 336, 1. 393, 5; contritio etatis 253, 10. 390, 10; secundum etatem reddere medietatem

compositionis 338, 10; etas admittenda ad testimonium 104, 1; e. adolescentiae 130, 15; e. minorum in annis pupillaribus constituta 192, 10; e. minor 190, 20. 192, 20. 376, 1; vir, femina minoris etatis 124, 15. 125, 10; e. anni X 438, 20; e. annus decimus 111, 15. 193, 5. 194, 15; e. annus duodecimus 389, 15; e. annos XX implere 22, 5. 178, 25. 180, 10; ad perfectum, id est usque ad XX annorum etatem pervenire 191, 1; *cf.* annus.

eternitas: e. legum 208, 10. 15; e. sanctionis 392, 20.

eternus, a, um: e. exilium 55, 10. 413, 10; e. lex 413, 20; e. mansio 185, 5; e. pena 423, 5; e. vita 185, 1.

evacuare 50, 5; revocare aut e. 128, 15. 129, 1; e. donationem 213, 20; e. iudicia 48, 5; e. scripturas 48, 5. 56, 20; e. fraudulenter scripturam posteriorem, e. scripturam priorem 307, 15. 20; e. seriem legis 52, 1. 5; e. veritates 89, 1.

evadere 281, 5. 355, 10. 360, 15; e. cedem 269, 1; e. condicionem servitutis 393, 10; e. damnum solutionis 287, 15; e. penam mortis 283, 25; e. percussionem 271, 15; e. sententiam legis 53, 5. 67, 1. 455, 20; e. supplicium 281, 15; si evaserit poculo veneni potatus 259, 10, vulneratus 268, 15. 269, 10.

evagari, evagare 259, 20; e. a iure, de iure dominorum 103, 10. 361, 15.

evangelica traditio 425, 20.

evangelium sacrum 413, 1. 432, 5; iurare per sancta quattuor evangelia 445, 30.

evectio 467, 25. 468, 10.

evellere: e. oculum 265, 5. 278, 25. 279, 15; e. limites 397, 1; e. vineam 323, 1. — evellere legibus obvia vigore legis 40, 15.

evenire: quod filio, filiis in, ex portione evenire poterat 127, 10. 182, 5.

eventus 370, 10; e. egritudinis 79, 15; e. negotiorum 48, 10. 15; e. tormentorum 249, 20. 25.

evertere, evertere 10, 15. 21, 30. 89, 25. 191, 5. 229, 20. 317, 10. 323, 5. 326, 15. 327, 5. 395, 1. 10; e. animalia 348, 10; *cf.* 333, 1; e. clusuram 344, 5; e. locum 326, 20; e. messem, vineam 325, 15; e. pecora 339, 20; e. portionem matris 22, 20. 182, 15; e. aliquid ex portione usufructuaria 23, 5. 182, 20; *cf.* 23, 1. 5; e. rem alienius 315, 15. 317, 15; e. nihil de rebus filiorum 21, 30. 178, 10. 179, 10. 181, 25; e. res fratrum iuniorum 191, 1; e. nihil de rebus maternis 180, 10. 15; *cf.* 182, 5. 10.

evidens: e. cognitio 116, 15; e. commentum 99, 5. 10; e. iudicium culpae 119, 1. 5; e. inspector 398, 1; e. institutio 126, 20; e. nota 397, 15; e. origo de stirpe servili 393, 5; e. preceptum 110, 15; e. prescriptio 165, 20; e. prestatio 50, 1; e. ratio 203, 1; e. scriptum 84, 10; e. scriptura

116, 1; trium aut quattuor scripturarum e. suscriptio 115, 5; e. sententia 479, 30; e. servitus 243, 1; e. signum 289, 25. 398, 5. 10; e. evidentia (*opp.* dubia) 45, 16. — evidenter ordo veritatis 99, 5. — evidenter 67, 15. 193, 5; e. agnoscere ad sensum communem viri et mulieris 167, 15; e. agnoscere divortium 166, 5; e. adimplere penam damni scriptura contentam 117, 10; e. cognoscere, a quo cedes initium sumpsit 271, 20; e. convincere testem accusatum 72, 10; e. docere 168, 45; e. exprimere annum, diem in pactis, placitis, scripturis 32, 1. 106, 1. 5. 107, 1. 115, 15; e. investigare nefas admissum 163, 5; e. obtinere bona mulieris 134, 5; e. ordinare 110, 20; e. patefacere scelus cedis 103, 1; e. servare condicionem 117, 20; e. statuere sibi placitum 259, 20. — evidenter: e. audire 98, 15; e. dare sacramenta 297, 15; e. taxare condicionem 395, 10.

evidentia, evidencia 39, 20; e. legum 45, 5; ordinare evidenciam rei pro tenore iudicii 110, 20; unius intelligentiae vim evidentiamque obtineat 390, 15.

evum: dare edictum mansurum per e. 281, 20; promulgare edictum omne per e. 282, 20; sancire lege validura per e. 54, 10.

exactio 389, 5. 479, 35; e. flagellorum 317, 1; e. tormentorum 277, 10; e. tributorum 478, 15. 20. 479, 15; *cf.* 25; exactionibus, operibus, angariis populos adgravare 407, 10.

exactor, exactores 468, 25. 480, 1.

examen: e. caldariae 250, 5. 251, 1; e. commune 478, 15; e. iudiciale, principale 87, 25; contra e. publicum occidere servum, ancillam 276, 5; e. questionis 247, 15; e. questionis agendum in praesentia iudicium 288, 20. — e. futurum = „*Jüngstes Gericht*“ 423, 1.

examinare: e. causam 92, 10; e. contentiones negotiorum absque personarum acceptione 406, 10. 15; e. negotia 68, 10; e. sacerdotes *etc.* sub cautela iustitiae 408, 20.

examinatio 475, 30. 483, 30; e. caldariae 251, 1. 5. 463, 20. 25; e. iudicialis 364, 20. 365, 15. 20; e. iudicii 483, 20; e. iudicis 278, 25. 279, 1; e. penalis 364, 15. 20; e. penae 365, 15; e. publica 119, 5; e. questionis 247, 25. 248, 1.

exaratio manus (*i. e.* *subscriptio*) gloriosae nostrae (*scil.* regis) 410, 5. 10.

excellens: gloria excellentissima (*scil.* regis) 181, 10.

excellentia: e. culminum, culminum magnorum (= *principum, pontificum*) 88, 25; e. pontificum 88, 40; e. vigoris nostri (*scil.* regis) 411, 15.

excerpere: excerpta 466, 5.

excessus 41, 1. 197, 15. 204, 10. 257, 25. 313, 1. 407, 15; e. actorum, iudicum 407, 25. 408, 1; e. perfidorum (= *Iudeorum*) 453, 10. 15. 475, 35; *cf.* 46, 1.

482, 10; e. populorum 45, 5. 411, 20; e. principum 49, 10; e. servorum 242, 10.

excidere: quod ad culturam excisum est (*scil.* ex silva) 386, 10.

excidium 55, 10, 30; e. gentis Gothorum ac patriae 473, 30. 483, 10.

excitare 119, 1. 268, 10; e. controversiam pervicacis 413, 5; e. conturbium intra fines Hispaniae 483, 10; e. scandalum contra regem *etc.* 373, 1.

excogitare 260, 1. 267, 15; excogitata, quae in lege non sunt 447, 20.

excludere 118, 1. 314, 10. 391, 1; e. causas 59, 10, 15; nullum longae possessionis tempus dominium debitum excludat 398, 5; si quos quinquaginta annorum numerus aut tempus non exluserit 389, 5; si quis ita reddere promissum aut consuetum dissimulet, ut dominum rei legum tempus excludat 391, 5. — excludere (*scil.* terram ad culturam) 343, 10; e. viam 342, 1; e. flumen, flumina maiora 343, 15, 20. 344, 1; exclusa (*scil.* in flumine) a comite civitatis vel a iudice rumpatur 343, 20.

excolere: silvam succidere propter excolendos agros aut conclusos 387, 10; terram accipere ad excolendum 388, 10. — excolere se vel gubernare 421, 1.

excommunicare 477, 25; excommunicari spatio mensium duorum 482, 25; canon de non excommunicandis a proprio episcopo personis illis, quae ad metropolitanum suum negotia sua suggesturi accesserint 409, 25, 30.

excommunicatio 204, 10. 365, 1. 451, 20. 452, 20; e. ecclesiastica 424, 5; *cf.* 410, 1, 5; e. trium mensium 452, 15.

excursus dierum 450, 5, 15.

excusabilis, e: excusabilem se pronuntiare a poena 455, 10.

excusare 60, 10. 85, 15. 281, 5. 282, 1; e. fraudem 308, 1; e. fraudulenter homicidam 281, 5, 10; debitor excusatus 380, 5; servus excusatus, e. a culpa 223, 25. 380, 5; excusare se argumento fraudium 164, 15; e. se obiectibus nescientiae 409, 10. 410, 1; e. se sacramentis 69, 5; e. se quibuslibet subtilitatibus 371, 20.

excusatio 9, 10. 67, 15. 164, 20. 167, 15. 225, 40. 227, 25. 229, 5. 253, 5. 331, 15. 343, 20. 374, 25. 384, 5. 389, 30. 440, 15. 455, 10, 15; e. ignorantiae 291, 20; e. dum pretenditur pro consorte 384, 1; e. rationalium 394, 20. 395, 20.

exeunte: e. fugitivum 362, 20; e. furem 296, 5, 10, 20; e. mancipia, res de manu hostis, ab inimicis 226, 5. 370, 1, 5; e. mulierem vel puellam raptam 140, 25; e. reum 296, 5, 15; e. expellentibus de fructibus pecora 327, 10. — e. dentem 265, 15; e. partum hominum 246, 10. 261, 5--20; e. partum animalis, equae, iumentis 332, 10, 15.

executio, executio 59, 10, 15. 60, 1. 251, 10; e. iudicialis 87, 15; e. iudicis 20, 1. 224, 5. 225, 25. 328, 10.

executor, executor 468, 10, 30; e. comitis civitatis, iudicis 60, 25.

exemplar: e. auctoritatis 465, 10; e. autentici manu episcopi roboratum 205, 10; e. condicionis a testibus roboratum 72, 1; e. epistolae informationis 395, 15; e. iudicati 89, 10; *cf.* 72, 15; e. de textu iudicii fideliter translatum 84, 10; e. mandati 89, 10.

exequare: coniuges quas dignitas exequabit comparas in genere 122, 1.

exequatio spatii 326, 20.

exequi 203, 30; e. actionem pro re fisci 93, 25; e. causam propriam 91, 25; e. negotia 59, 10.

exercitatus 378, 5.

exercitia: ad exercitium utilitatis 58, 10.

exercitium 468, 25.

exercitus 243, 15. 244, 1, 5. 374, 25. 376, 20, 35. 377, 15. 378, 1, 15. 476, 1. 477, 5; comes e. 369, 15; compulsores e. 367, 1. 368, 15. 375, 5; servi dominici, id est compulsores e. 367, 1; prepositi e., exercitui 366, 15. 367, 10. 368, 1; differre venire in exercitum 375, 10; ducere in e. 377, 10, 25. 30. 378, 25; exire in e. 366, 20; ire in e. 374, 20; proficisci in e. 376, 5; progredi in e. 377, 5; succedere in e. 374, 1.

exerere 42, 5; e. actiones 468, 15.

exheredare: e. filios 195, 5; e. filios, nepotes pro levi culpa illicitum parentibus est 196, 25.

exhereditare 197, 10.

exhibitio beneficiorum 437, 25.

exhortatio gloriae nostrae (*scil.* regis) 409, 1; *cf.* 478, 1.

exigere 75, 5. 233, 10. 319, 5--20. 341, 15. 369, 1, 5. 378, 20, 30. 471, 20; e. auctoritatem (regis) 419, 15; e. beneficium a numerario, a defensore 407, 20; e. conditiones ob praeselectionem regni 480, 30; e. commodum, comoda 74, 5--20. 468, 10; *cf.* 74, 1; e. dispendium ab accusatore iniusto 254, 10, 15; e. violentem donationem 216, 1; e. dotem puellae 130, 5; e. exactiones 479, 35; e. inquisitiones de ecclesiis parochialibus 482, 25; e. violentem iudicium iniustum 75, 25, 15; e. mancipia 392, 5, 10. 419, 20. 420, 1; e. pecunias commodatas 468, 25; e. placitum 82, 1, 5; e. scripturam 50, 5. 118, 15. 167, 20; e. a coniuge scripturam divortii vel securitatis 168, 15; e. scripturas obligationum diversarum 192, 15; e. sponsonem partium 81, 15; tributa exacta 409, 5. 479, 25, 30; vineulum post datum iniustum iudicium a causidicis exactum habeatur invalidum 75, 25. — exigere = finire: si necdum per finita res aut exacta romansit 93, 10.

exilium 276, 10. 373, 5. 375, 5. 396, 5. 421, 5. 433, 1. 434, 5. 436, 1. 441, 20.

454, 10, 15; e. trium annorum 278, 30. 279, 20; e. arduum 430, 10; e. artius 55, 5; e. districtius 371, 30; e. diutinum 433, 15; e. eternum 55, 10. 413, 10; e. perenne 164, 5. 276, 20; *cf.* 422, 5; e. perpetuum 55, 5. 160, 15. 168, 15, 20. 193, 25. 283, 15. 432, 10. 438, 15. 451, 5, 10; *cf.* 438, 10.

exinanita scripta et invalida reputare 192, 25.

exire 185, 1. 329, 1. 366, 15; exire in exercitum, in hoste, in hostem 366, 20. 367, 1. 368, 1, 5, 15; *cf.* 371, 25; e. de potestate domini 13, 10. 223, 10; e. de servitute ecclesiae 206, 5.

exolutio, exsolutio 426, 25. 427, 15; e. damni dividenda inter iudicem et sationem 87, 20; sub exolutionis debito dare terram *etc.* 390, 20. 391, 1.

exolvere, exsolvere *saeptius*, *ex gr.*: e. animal 341, 1. 348, 10, 15; e. animal eiusdem meriti 227, 15. 334, 5; e. caput vicensimum (poreorum) 346, 5, 10; e. servum alterius artificii 253, 10, 15; e. servum, mancipium eiusdem meriti *vel similiter* 254, 10. 353—355. 360, 20. 362, 20. 363, 1.

exorare 380, 15; e. pro principe 477, 15.

expectabilis *v.* spectabilis.

expectare 125, 10, 15. 326, 15; e. discussionem 315, 1; e. regnationem clementiae nostrae (*scil.* regis) 469, 10.

expedire, expetire 153, 1; e. causam 70, 5. 91, 20; *cf.* 203, 25; e. laborem 195, 20; e. negotium 81, 5, 10. 203, 25. 467, 35. 468, 1; e. negotium coram principe 87, 15.

expeditio 24, 5. 244, 5. 316, 5, 20, 25. 366, 15. 368, 1, 5, 15. 374, 1; e. bellica 377, 5, 10, 20. 378, 5; e. exercitus 378, 1. 476, 1; e. publica 184, 5. 244, 5. 316, 1, 10, 15. 375, 10. 394, 15; in expeditione publica constituti si domus inquietetur 316, 1; in e. publica constituti si servi faciant aliquid illicitum 316, 10, 15; in e. publica morientis voluntas 114, 10; in e. aliquid adquirere, conquirere, aliquid heri consequi 23, 15, 20. 24, 5. 183, 5. 184, 5. 202, 1; in e. aliquid auferre, depredare 316, 20.

expellere 313, 10; e. ab officio palatino 483, 10; e. fugitivum de possessione sua, in qua lativaverit 364, 15; e. violentem, per violentiam possidentem, possessorem 313, 5; e. iter agentes de pasenis 325, 1; e. iter agentium animalia de campis vacantibus 342, 10; e. animalia, caballos, pecora de fructibus *vel similiter* 326, 15. 327, 1, 10. 329, 1, 5. 342, 15.

expendere 191, 10. 395, 1, 10; e. fructus, fruges 83, 20. 211, 20. 212, 1; e. in substantia caballi 348, 10, 15; e. in sumptus vel in evectones 467, 25; e. in utilitate donatoris 18, 10. 215, 5.

expensae 83, 20. 191, 5. 212, 5; e. pro necessitatibus, negotiis communibus 191, 5, 10; communibus expensis consumere cum filiis fructus 21, 30, 35.

178, 15. 20. 180, 10; provinciales, populi . . . litium sumptibus vel expensis . . . contriti 467, 10. 15.

experientia 154, 10. 374, 15; e. iudicis 96, 1.

expetere 451, 15; e. conubium, maritum, uxorem 127, 5. 131, 1. 205, 25; e. medicum pro egritudine ad placitum 401, 20; e. pretium 420, 20.

expetire v. expedire.

expiare: e. filios baptismate 160, 20. 161, 1; e. filios, filias iuramento 361, 25; e. conscientiam sacramento 68, 5. 86, 10. 277, 1. 5; e. se sacramento 69, 5. 30. 82, 15. 248, 25. 463, 10.

explanare leges 465, 5. 10.

explere: e. administrationem rei ecclesiasticae 448, 25; e. decretum legis 114, 5; e. maleficium 260, 5.

explicit 381, 5. 426, 10. 465, 30.

expoliare: e. ecclesiam 203, 20; e. mortuum 403, 10; expoliatus rebus 448, 25.

exponere: e. infantem, infantulum, puerum, puellam 193, 10. 20. 194, 5. — exponere = *dicere* 289, 25; e. in epistola 256, 5; e. scriptis 247, 25; e. in tormentis 97, 5.

exprimere: e. annum, diem evidenter in pactis, placitis, scripturis 32, 1. 106, 1. 5. 107, 1. 115, 15; e. nomen domini 358, 20.

expurgare: e. conscientiam sacramento 248, 40; e. facinus satisfactione penitentiae XX dierum 204, 15.

exquirere fugitivum, mancipia fugitiva iudicialiter, examine iudiciali 364, 5. 20. 25.

exsecutio v. executio.

executor v. executor.

exsolvere v. exolvere.

exsolutio v. exolutio.

extendero: e. culturas 387, 5; e. damna commodorum super modum causae 468, 5. — extensus publice excipiat flagella *vel similiter* 29, 15. 60, 20. 69, 5. 71, 10. 85, 10. 146, 1. 265, 26. 266, 15. 267, 5. 268, 15. 278, 10. 294, 1. 296, 5. 15. 299, 5. 313, 15. 20. 315, 5. 317, 1. 10. 15. 322, 1. 323, 10. 325, 10. 358, 5. 399, 5. 462, 20. 25. 463, 1. 5.

exteri (*var. lectio* extorres, extranei) 209, 25. 45; exteri (*var. lectio* externi) 281, 5. 30.

exterminare 325, 15.

externus, a, um: e. gens 371, 1; e. hostis 42, 1. 54, 1. 243, 20; e. lis 42, 10. — externus et incola 412, 25; externi v. exteri. — interna regere et externa conquirere 42, 15.

extimare v. estimare.

extimatio v. estimatio.

extinguere ignem 320, 15. 20. — extinguere = *opprimere*: e. veritatem 96, 5; e. vocem alterius de aliis negotiis 307, 10; e. voces minorum 192, 15. — extinguere = *neccare* 249, 10. 268, 15; e. animal 341, 1; e. infantem formatum, informem 261, 5; e. partum 29, 5.

262, 10; *cf.* 133, 10. 15. — extinguere visionem oculorum 262, 10. 15. 282, 5. — extinguere = *eradicare*: e. sectas hereticorum 406, 1.

extirpare; e. servum, ancillam quacunque parte corporis 278, 25. 30. 279, 15. 20. — e. aditum fraudis 137, 15; e. errores, sectas hereticorum, Iudeorum *vel similiter* 406, 1. 20. 414, 5. 430, 20. 474, 35. 475, 30; e. scelus 165, 5. 482, 30.

extorquere: e. cautionem 11, 1. 5; e. commutationem 218, 25; e. definitionem 110, 1; e. donationem 18, 15. 210, 10; e. pactum, placitum 108, 1. 110, 1; e. scripturam 50, 1. 110, 1. 5. 192, 10; e. venditionem 11, 15. 219, 1; *cf.* 223, 20; e. per necessitatem 11, 1. 5. 230, 5; e. obtentu religionis 223, 20; e. violenter 11, 15. 108, 1; e. per vim 110, 1; e. per vim et metum 18, 15. 110, 1. 210, 10. 218, 25. 219, 1.

extorres 209, 45; v. exterus.

extraneus, a: e. ancilla, servus 276, 20; e. pars 54, 15; e. persona 195, 25. 196, 15. — extraneus, extranei 117, 20. 197, 30. 201, 10. 209, 45 (*v. exterus*); incola vel extraneus 415, 15; proximis et extraneis homicida conceditur accusare 281, 1; contra extraneos parentela et propinquitus testimonium non dicant 104, 5. 10; de extraneorum lueris aut in expeditione publica conquirere 184, 5.

extremities gradus sexti 172, 20.

exuere: exutus ab omni iugo functionis 483, 1.

exurere servum flammis 403, 10.

f.

fabor v. favor.

fabri metallorum 311, 1.

facies 264, 20.

facinus 119, 10. 153, 30. 154, 5. 159, 20. 165, 5. 194, 1. 203, 5. 204, 15. 274, 20. 45. 275, 1. 282, 15. 284, 20.

factio 46, 15. 50, 1. 152, 15. 156, 5. 192, 25. 243, 1. 372, 10. 423, 10. 424, 1. 431, 1.

factum 39, 15. 107, 15. 288, 10. 430, 15; f. prioris sui vel parentum 238, 20. 239, 1; f. placitum 426, 10; tale f. propter quod servituti tradatur 290, 1; facti crimen mox iudex agnoverit 280, 5. 313, 10. 15.

facultas = *qualitas, artificium*: servum eiusdem facultatis et meriti eum domino reddere 265, 20. — facultas, facultates = *bona, proprietates, saepius, ex. gr.* 16, 1. 21, 10. 20. 25, 5. 10. 28, 15. 174, 15. 183, 15. 20. 206, 15. 284, 5. 308, 15. 372, 10. 426, 5. 477, 30; f. dispersa in locis diversis 395, 10; f. habitationis (?) 427, 35; *cf.* 25. 40; f. mille solidorum 129, 20. 25; f. minor quam damnum 304, 10; minora commoda quam f. petita 468, 1; f. adsertoris 89, 20. 25; f. avorum, aviarum 201, 5; f. clericorum, monachorum, sanctimo-

nialium 27, 1. 5; f. comitis, annonarii 369, 20; *cf.* 466, 10; f. curialium non vendenda *etc.* 225, 1. 5; f. defuncti 234, 5; f. episcopi 209, 5; *cf.* 373, 5; f. furis 288, 1; f. Hebraei, Iudei 417, 15. 421, 10. 25. 422, 15. 436, 5. 438, 15; f. homicidae 276, 15; *cf.* 280, 20. 283, 20. 284, 20; f. iudicis 69, 1. 287, 1; f. mariti 20. 20. 182, 15. 213, 10; *cf.* 168, 1; f. materna, matris 22, 10. 23, 5. 10. 153, 20. 175, 20. 179, 5. 182, 20; f. mulieris 135, 15. 152, 5. 166, 20; *cf.* 153, 5. 154, 5-15; f. mulieris et dos 167, 20; f. parentum 131, 5. 138, 15. 174, 1. 189, 1. 195, 5. 285, 1; f. parentum aut propinquorum 280, 15; f. patris 185, 20; *cf.* 200, 20; f. parricidae 282, 25. 283, 1; f. raptoris 142, 1; f. rei vel debitoris 233, 10; f. sceleratorum 153, 35; *cf.* 168, 10; f. servi 13, 5. 223, 5.

fallacia 286, 1. 425, 20.

fallere 164, 10; si quis post datum sacramentum aliquid fefellisse convincitur 319, 5.

falsare: f. autoritates, preceptiones regias 303, 10; f. scripturam 304, 1. 305, 5; f. testamentum aut ordinationis scripturam 306, 5; f. voluntatem defuncti 306, 10.

falsarius 99, 10. 113, 1. 237, 15. 35. 286, 20. 305, 1. 306, 5. 15; f. metallorum 309, 15; f. scripturae 96, 20. 302, 20; lex, quae de falsariis continetur 105, 1; *cf.* 96, 20. 307, 10.

falsitas 99, 10. 306, 10; falsitatis conscii 306, 1; f. indices 305, 15; infamia f. notare 96, 5; *cf.* 306, 10; reatum f. incurere 306, 1; f. reus 306, 20.

falsus, a, um: f. accusatio 238, 15; f. commonitorium 305, 20; f. donatio 18, 10. 215, 5; f. moneta v. moneta; f. nomen 160, 10. 306, 15; f. scriptura v. scriptura; f. testimonium v. testimonium; f. testificatio 102, 5; f. testis 99, 30. — falsa: f. confingere 95, 15; f. suggerere principi contra quemlibet 255, 15; *cf.* 31, 1; f. testificari 99, 5. 102, 10. — falsissima concinatio 56, 15.

fames: emere ingenuum in fame oppressum 471, 25.

familia 50, 15. 196, 25. 314, 10. 374, 10; f. christiana 448, 15. 20; f. domini utriusque 155, 15; f. ecclesiae 205, 25. 206, 5; f. fisci 243, 20.

familiaris, e: f. compendium 39, 10; f. res 224, 20. 374, 15.

famulari 46, 10. 475, 40.

famulus 208, 10. 432, 15. 20. 439, 5; famulorum contubernia 390, 5.

fascēs 7, 1. 227, 25.

fastigium 409, 35; f. culminis nostri (*scil. regis*) 48, 10; f. principale 476, 40; f. regale 480, 20. 483, 5; f. regni 51, 15.

fatigare 82, 20. 83, 1. 362, 15; f. animal 331, 10. 334, 1. 25; f. caballum 74, 10. 331, 1.

fatigatio 68, 1.

fatigium 309, 1.

favere 302, 5. 15. 423, 5; favente audientium universali consensu 48, 10.

favor, fabor 68, 5. 100, 1. 423, 10. 431, 1. 469, 1. 481, 10. 483, 30; f. iudicum, regum 169, 1; f. theatralis 39, 5.

fedare 264, 20. 436, 5; f. turpiter decalvatione 168, 15. 375, 10. — fedare = polluere: f. non licet propinquitatem sanguinis usque ad sextum gradum generis 159, 5.

feditas 340, 5; f. decalvationis 278, 10. — f. stupri 164, 1.

fedus: f. coniugale 170, 5; f. nuptiale, nuptiarum 124, 5. 15. 125, 5. 126, 1. 199, 15. 415, 5. 430, 20; f. iuramenti 51, 15; f. promissionis 440, 25.

felicitas regni: quos felicitate regni tuemur 407, 5.

feliciter (*legitur in fine legum*) 205, 15. 207, 1. 365, 20. 373, 25. 410, 10. 426, 10. 456, 1. 475, 1. 477, 30. 479, 5. 480, 5. 483, 25. 484, 5; *cf.* 420, 15.

femina 26, 20. 41, 5. 110, 15. 125, 5. 160, 5. 162, 15. 177, 10. 206, 20. 262, 5. 266, 20. 364, 25; f. Iudea 451, 15; *cf.* 426, 20. 451, 1. 5; f. honestissima 450, 15; f. inferior, ingenua, nobilis 189, 15; f. maior 124, 15; f. minoris etatis 125, 10; f. causam propriam licite exequatur, causam per mandatum ne suscipiat 91, 25; f. in omnem hereditatem accipi debet 177, 1. 5; feminae proprietatem eius filii aut hereditas habeant 162, 20; f. quas contigerit duobus viris aut amplius nubere 199, 1; feminas aut violenter aut per consensum sibi coniuges sumere 160, 1; *cf.* 161, 1. 5. — femina = *sanctimonialis*: monasteria virorum, feminarum 204, 25. 205, 1.

fenerator 233, 10.

fenum 326, 5. 10.

fera 340, 15. 20. 341, 1. 5.

feriae 60, 10. 15. 415, 1. 434, 5; f. messivae 59, 20. 60, 10; f. vindemiales 60, 10.

feriatus, a, um: f. dies 59, 10. 60, 1. 5; f. tempus 60, 15.

ferire: f. monetam falsam 255, 20; f. flagellis *vel similiter* 259, 1. 264, 20. 435, 5. 450, 20. — ferire = *punire* 437, 25; f. censura 485, 15; f. excommunicatione ecclesiastica 424, 5; *cf.* 451, 20; f. genere diverso penarum 259, 5; f. sententia legis 163, 5. 364, 10. 15. 372, 5. 373, 15. 378, 5; *cf.* 434, 20.

ferre = *auferre* 29, 15. 73, 10. 205, 5. 328, 1. 345, 20. 367, 1. 389, 1. 471, 5. — ferre = *in matrimonium sibi sociare*: si ancilla cuiuslibet tulorit sorbum alienum 472, 10.

ferrum 279, 20.

festinare ad vota secundi coniugii 133, 10.

festivitas 434, 10; f. dominica 443, 1; f. ritus Iudeorum 433, 25; *cf.* 449, 5. 15. 450, 1. 5; festivitates tabernaculorum 434, 5.

festivus dies 450, 10.

festus, a, um: f. celebritas nuptiarum 124, 10; f. dies *r. dies*. — festum 415, 1; f. nuptiale 415, 10. 436, 10. — festum inventionis crucis dominicae 434, 25; f. sanctae Mariae virginis 434, 20; festa martyrum 443, 1.

fetus: uxor fetu gravida 188, 10.

ficus: cremare caricas hoc est ficos 320, 5.

fictus, a, um: f. persona 40, 15; fictas quasi veredicas scripturas conficere 56, 15.

fideiussio 360, 5.

fideiussor 14, 5. 60, 5. 15. 218, 25. 236, 10. 268, 15. 291, 20. 403, 1.

fidelis, c: f. populus 412, 5. 10; testes quos sibi novit esse fideles 256, 5; f. in negotiis secularibus 163, 1. — fidelis, fideles regis 201, 20. 208, 10 (?). 256, 1. 373, 1. 10. 375, 25. 407, 5. — fideles = *christiani* 118, 25. 202, 10. 20. 204, 5. 208, 10 (?). 411, 5. 416, 10. 422, 10. 424, 5. 426, 20. 427, 25. 435, 15. 437, 15. 448, 5. 454, 25. 473, 10. 474, 15. 484, 20; *cf.* 448, 25.

fidelitas novis principibus reddenda 52, 10.

fides = *fiducia* 60, 5. 97, 20. 110, 10. 417, 1. 422, 20; f. placiti 60, 15; f. sponsionis 438, 15; fidem servorum episcopus adque iudex probare debent 114, 10. 15; idonei testes quibus merito fides possit adhiberi 284, 5. — fides regia = *fidelitas regi debita* 118, 20. 119, 15; fidem regiam conservare 52, 20; pro fide regia iurare 52, 15; ob fidem servandam novi principis iurare 52, 10; *cf.* 53, 5. — fides = *religio*: fides, f. catholica (Christi, christiana, orthodoxa, sacra, sancta, sincera, vera) 160, 5. 165, 5. 412–414. 416, 20. 419–427. 430, 20. 433, 5. 20. 434, 10. 436–443. 446–448. 453, 15. 454, 5; f. sancta 472, 30. 473. 475, 10. 35. 481, 20. 483–485; f. detestanda observationis Iudeorum 423, 20.

fiducia: f. accensationis 153, 10. 154, 1; f. comprobandi 247, 10.

filii, filia, filii 19, 10. 21, 30. 22, 20. 23, 5. 26–28. 56, 5. 104, 10. 107, 15. 117, 15. 127, 10. 20. 135, 20. 153. 154. 161, 1. 162, 10. 20. 168, 25. 171–173. 176, 15. 177, 5. 179, 10. 15. 180, 25. 182. 184, 1. 5. 186. 188–190. 191, 10. 193, 5. 20. 195–200. 206, 20. 234. 243, 5. 279, 25. 282–284. 298, 20. 361, 25. 337, 10. 400, 15. 408, 20. 469, 30. 470, 1. 10; f. ancillae, servi 136, 15. 138, 1; *cf.* 361, 20; f. buccellarii 18, 25. 19, 1. 216, 25; f. clericorum 17, 5. 209, 20. 25; f. Hebreorum, Iudeorum 425, 10. 432, 15. 20. 436, 5. 446, 15. 450, 10. 482, 45; f. liberti, manumissoris 245, 1; f. parricidae 282, 25; f. patroni 18, 25. 19, 1. 5. 216, 15. 20. 238, 20. 239, 1. 241, 5; f. primatis palatii 248, 20; f. principis, regis 51, 5. 10. 460, 10. 480, 20–35. 481, 1; filii idonei 134, 5; f. legitimi 140, 15. 20. 147, 5. 148, 10. 151, 15. 152, 5. 25. 153, 10. 35. 163, 15. 164, 1. 196, 15.

198, 25. 199, 1. 213, 10. 239, 15. 241, 5. 279, 1. 20. 470, 5. 15; f. naturales 470, 15; f. numero impari procreati 389, 20; si filius filiae X diebus vivens et baptizatus discesserit 185, 15. 20; *cf.* 186, 1; filius, filia, cum XX annos etatis impleverint 22, 1. 5. 178, 20. 25; filii matrem sequantur 472, 10; f. condicionem matris sequantur 361, 5; *cf.* 136, 5. 137, 15; filius ad condicionem genetricis pertinetis 389, 10. 15; filii condicione patris sequantur 135, 10. 15; f. ex priori coniugio 133, 5. 148, 5. 160, 20. 168, 1–10; f. de alio coniugio 282, 25; f. ex eodem coniugio 21, 25. 168, 5. 178, 10. 180, 15. 181, 20. 182, 25. 187, 20. 211, 15; *cf.* 23, 15. 144, 1. 212, 1. 5. 436, 1; f. communes 162, 15. 168, 1. 5; f. de diversis parentibus, ex uno patre et diversis matribus 200; f. ex una matre et diversis patribus 200, 20; *cf.* 175, 15. 20; f. de alio viro 134, 5; f. transeuntes ad alienam domum 22, 10. 179, 5; f. in potestate patris 178, 1. 5; filius patris servans obedientiam 187, 10. 15; patre mortuo filiorum utriusque sexus coniunctio in matris potestate 130, 10. 15; filios suos vendere, donare, oppignerare 15, 1. 5. 221, 20. 25; *cf.* 419, 15; f. suos flagellare, corripere 196, 25; f. suos necare 262, 5. 10; filius, qui aliquid adquisierit sive de munificentia regis aut patronorum beneficiis promeruerit 201, 15; filii parentum crimine socii 257, 20; f. non participes sceleris patris 279, 1; *cf.* 256, 20. 25; filius cum patre in commune vivens 187, 1–10; *cf.* 202, 1; cum filius duxerit uxorem, filia maritum acceperit 21, 25. 22, 1. 178, 20; pro filiorum nuptiis definitio 124, 5; *cf.* 125, 1; pro filiis coniunctionis copulam appetere 131, 15; nuptiarum tempore filiis donata 199, 20; filii in hereditate primi sunt 174, 5; *cf.* 23, 10. 51, 5. 151, 15. 20. 153, 35. 10. 191, 1. 196, 5. 280, 15; si pater intestatus obierit, sint illi heredes filii 470, 5; *cf.* 27, 10; exheredare filios 195, 5. 196, 25; meliorare f. 201, 10; *cf.* 196, 10; intestatus, intestata f. non relinquens 200, 10. 15. 212, 5; si filius habens uxorem et filios patre vivente recesserit 186, 20. 187, 1; *cf.* 25, 15; de filiis ante patrem morituris 469, 25; filii cogendi sunt implere unde auctor eorum debitor 234, 5. — filia in coniugio copulanda 127, 1. 5; de filiae nuptiis definire et de pretio convenire 123, 15; f. pretium 141, 5; filiarum sollicitatores, filiam sollicitare 144, 15. 145, 1. 10; filia iugulata 338, 1; f. in adulterio a patre suo occisa 149, 5.

finctio: sub finctione calliditatis 79, 10.

ingere 376, 25; f. commonitoria falsa sub nomine regis aut indicis 305, 20; f. parentes 306, 15.

finire: f. actionem 78, 20; f. calumnias 45, 10; f. causam 60, 5. 15. 78, 20. 95, 10; f. negotia causarum 61, 5; f. negotium

- 81, 25. 483, 20; f. iurgia intentionum examine iudiciali, principali 87, 5. 25. finis 45, 5. 60, 20. 25. 93, 10. 413, 20. 467, 20. 484, 5; fines antiqui et evidentes 4, 1. 5; f. fundorum 3, 15. 397, 10. 15; f. loci 398, 1; f. patriae Gotorum 54, 20; f. regimonii 412, 15; cf. 420, 15; f. regni 484, 25; f. Spaniae 365, 5. 370, 10. 372, 10. 15. 476, 1; f. Hispaniae semper florentes plenitudine fidei 484, 25. 30.
- firmare 76, 5. 208, 15. 462, 10; f. brevem 191, 15; f. constitutionem 469, 5; f. libertatem 235, 25; f. mandatum 90, 15; f. negotium 72, 15; f. placitum 286, 10; f. scripturam 107, 10. 117, 1; f. scripturam incognitam 107, 5. 30; f. voluntates ultimas 112, 1, voluntates morientium in itinere 114, 10; f. adiectione sigilli 469, 5; f. adnotatione sua vel testium trium 90, 15; f. per cartulam donationis 471, 15; f. iuramento 67, 15. 76, 20. 384, 20; cf. 376, 15; f. suscriptione iudicis, sacerdotis, testium 114, 15. 191, 15; f. testibus, per testem 67, 15. 277, 10. 384, 20; cf. 72, 15. 90, 15. 107, 10. 191, 15. 286, 10; f. testimonio 72, 5.
- firmator 50, 85.
- firmitas 17, 15. 18, 15. 28, 5. 106, 5. 20. 108, 5. 113, 1. 115, 5. 116, 5. 131, 10. 167, 20. 196, 20. 210, 10; pro firmitate accipere exemplaria autenticorum 205, 10; firmitas commutationis 13, 15. 218, 25; f. emtionis 13, 15. 218, 25. 30; cf. 12, 1; f. divisionis 383, 10; f. libertatis 235, 15; f. mandati 93, 5; f. pactionis 110, 5; f. scripturae 110, 5. 167, 1. 305, 10; f. testium 115, 1; f. venditionis 11, 10. 14, 1. 218, 30. 220, 1; f. voluntatis 123, 10. 216, 1. 235, 5.
- firmus, a, um: donatio in nomine uxoris etc. conscripta f. manebit 187, 20; scriptura posterior f. habeatur 307, 20; si quis quod in scripturis testavit f. esse voluerit 106, 15.
- fiscalis, e: f. libertus 409, 10. 478, 25. 30; f. mancipium 393, 1. 394, 1; f. negotium 90, 1; f. populus 409, 1. 479, 5. 40; f. res 93, 25; f. servus 28, 15. 241, 10. 15. 377, 5. 392, 15. 393, 15. 409, 10. 478, 20. 25. 479, 15; f. tributum 478, 15.
- fiscus 23, 15. 31, 20. 59, 1. 79, 10. 134, 5. 158, 10. 161, 5. 233, 15. 275, 5. 279, 25. 283, 20. 303, 10. 310, 10. 342, 5. 365, 5. 403, 10. 405, 1. 422, 1. 15. 424, 5. 20. 427, 15. 80. 434, 20. 447, 25. 448, 20. 452, 15. 453, 5. 470, 20. 479, 25; conpendia fisci 469, 5; cf. 20; ius f. 94, 1; partes f. 410, 5. 437, 25; viros f. 56, 25. 241, 25. 341, 20. 427, 20; fisco nihil debet perire 889, 5; a fisco protium detur 310, 1; fiscus de quorumlibet iure quodcumque tenens sive quilibet de rebus fisci aliquid possidens 393, 1. 5; actores fisci 407, 10; cf. 364, 30; quibus commissus est fiscus 93, 25; familiae fisci 243, 20; servi fisci 393, 5; cf. 364, 10; servo fisci conlata libertas regia manus stilo suscripta 241, 15; si privatus cum servis fisci habet
- causationem 407, 15; cum rebus omnibus servituri fisco adsociantur 257, 15; cf. 417, 15. 419, 15. 421, 15. 427, 10. 25. 433, 15. 436, 5. 440, 5. 441, 25. 447, 20. 448, 25. 477, 25. 483, 10; servitus fisci 393, 20.
- flagellare: f. filios, nepotes 196, 25; f. ingenuum, servum 294, 10; flagellari publice ducentis verberibus 168, 15, trecentis verberibus 364, 30.
- flagellum, flagella 66, 5. 75, 10. 84, 15. 143, 5. 153, 25. 154, 10. 157, 25. 197, 5. 254, 20. 257, 15. 259, 1. 264, 20. 266, 10. 273, 1. 290, 1. 294, 5. 304, 20. 309, 15. 313, 20. 314, 10. 318, 5. 326, 5. 327, 15. 334, 5. 335, 15. 347, 1. 363, 10. 364, 25; flagella X, decena 75, 10. 265, 1. 323, 10; f. XX 265, 1. 349, 10; f. XXX 66, 1. 265, 1. 463, 1; f. XL 325, 10; f. L, quinquagena 3, 5. 60, 20. 66, 1. 69, 5. 85, 10. 141, 15. 146, 1. 156, 25. 157, 20. 197, 10. 263, 10. 266, 15. 267, 5. 268, 5. 272, 20. 313, 15. 315, 20. 322, 1. 324, 1. 327, 10. 333, 10. 343, 25. 344, 5. 350, 1. 367, 5. 378, 30. 397, 5; f. LX 313, 15. 325, 10; f. LXX 263, 10; f. C, centena 55, 5. 65, 10. 71, 10. 79, 15. 84, 15. 95, 15. 96, 10. 99, 15. 20. 103, 20. 104, 20. 135, 1. 5. 144, 10. 146, 1. 155, 30. 157, 15. 25. 158, 10. 221, 15. 226, 15. 231, 20. 264—267. 269, 10. 15. 277, 10. 287, 5. 290, 20. 291, 10. 293, 5. 10. 294, 1. 296—300. 314, 5. 15. 315, 20. 317, 10. 15. 320, 5. 324, 1. 328, 1. 341, 15. 342, 15. 344, 10. 345, 1. 352, 15. 20. 353, 1. 356, 1. 358, 5. 364, 10. 368, 10. 380, 5. 403, 10. 20. 405, 1. 432—434. 436, 1. 15. 438, 5. 10. 440, 10. 441, 15—25. 447—450; f. CL 156, 20. 264, 5. 299, 5. 317, 1. 436, 1. 6; f. CC, ducentena 5, 5. 29, 1. 15. 87, 25. 140, 5. 144, 15. 156, 25. 221, 15. 259—262. 264, 1. 10. 266, 1. 268, 20. 269, 10. 278, 1. 10. 296, 15. 315, 5. 317, 1. 10. 364, 10. 375, 10. 399, 5. 403, 10; f. CCC 157, 5—15; v. verbera.
- flagitium 165, 10. 438, 25.
- flamma 7, 15. 228, 5. 320, 1. 15; flammis ardentibus exurere servum 403, 10.
- fleotomare (= flebotomare) mulierem ingenuam 400, 15. 20; cf. 30. 35.
- fleotomia (= flebotomia) 402, 10; cf. 30.
- fleotomus (= flebotomus) 402, 5; cf. 30. 40.
- flumen 343, 10—20; f. integrum excludere non licet 344, 1; r. maius 343, 15; transitus fluminis 343, 10; fl., fluminum inundatio (causa legitima necessitatis) 67, 15. 79, 15.
- forma 390, 15; f. censurae 389, 10; f. conditionis 135, 20; f. constitutionis 167, 10; f. donationis 17, 25. 216, 1; f. ingenuitatis 206, 30; f. hordinationis 184, 1; f. legis 136, 5. 322, 10; f. legis 469, 15; f. operationis novae 98, 10; f. sanctionis novellae 181, 15; f. vinditionis 13, 15. 219, 25; f. servanda circa ancillas manumissas 240, 15, de clericis, qui de rebus ecclesiae quaecumque possederint 209, 25,
- de commodatis 6, 20. 10, 5. 227, 20. 229, 15, de edificiis 385, 1, de feminis 162, 15, circa filios patroni vel buccellari 18, 25. 19, 1 (cf. 216, 20), de filiis impari numero procreatis 389, 20, de mulieribus ingenuis venditis vel donatis 221, 20, de nepotibus 22, 15. 179, 10, de quadrupedibus 332, 15, de religiosis 161, 1, de servis 292, 5, de sponsatis 152, 5. 170, 5, de summa maiori furti 294, 10, de viris 169, 10.
- formare: f. monetam falsam 310, 15. — formare legem 38, 15. 39, 5. 48, 10.
- formula: f. institutionis 430, 15; f. iudicii 78, 1; f. iuris preferenda, recipienda in foro 466, 10.
- fornicare 152, 1. 157, 25.
- fornicatio 160, 10. 167, 10. 425, 10; fornicationem publice exercere 157, 1; per f. acquirere pecuniam domino 157, 20.
- forum 466, 10; f. iudiciale 87, 10; f. iudicum 35, 30.
- fossa: f. per circuitum pro terrore constituta 324, 20; fossis cingere, precingere campos 325, 1. 342, 15.
- fossatum protendere 342, 10.
- fovea: foveas facere (feris) 340, 20.
- frangere 344, 10; f. carcerem 301, 10; f. cassos 265, 15.
- frater, fratres 21, 5—15. 26, 10. 15. 99, 30. 104, 5. 10. 123, 5. 130, 10. 15. 131, 1. 149, 5. 150, 10. 159, 25. 164, 1. 171—173. 175—177. 191, 1. 10. 200, 15. 20. 256, 20. 282—284. 298, 20. 371, 5. 20. 373, 15. 378, 1. 383, 10. 400, 15. 469, 30; fratris concubina 163, 20; f. filia 28, 10; f. uxor 28, 10; fratres et sorores 130, 25. 131, 5. 141, 10. 15. 174, 1. 201, 1. — fratres patruales 172, 15. 25.
- fraternus, a, um: f. solatium 371, 5; f. torus 163, 15. 20.
- fraudare 219, 20; f. annonas distribuendas 369, 10; f. ecclesiam 203, 1; f. de hereditate parentum, paterna 23, 10. 153, 35. 40. 182, 25.
- fraudator ecclesiae Dei 203, 1.
- fraudulentia 421, 5; f. iudicum 90, 30; f. viduarum 164, 5.
- fraudulentus, a, um: f. ambitio 319, 10; f. dilatio 91, 20; f. oblatio 161, 15. 162, 1; f. subtilitas Indeorum 440, 15; f. suggestio 419, 15. — fraudulentus 114, 15. 231, 1. — fraudulenter, fraudulente 52, 20. 56, 10. 67, 20. 72, 5. 153, 5. 224, 5. 231, 5. 255, 20. 281, 5. 291, 5. 307. 315, 15. 340, 15.
- fraus 9, 1. 29, 10. 50, 5. 57, 1. 73, 5. 20. 79, 15. 86, 20. 114, 1. 20. 138, 1. 164, 5. 167, 10. 202, 15. 219, 20. 223, 15. 224, 5. 228, 25. 254, 1. 291, 5. 301, 10. 304, 15. 20. 306, 10. 307, 20. 308, 1. 10. 311, 10. 319, 20. 335, 5. 349, 5. 10. 359, 1. 360, 15. 363, 20. 391, 5. 397, 1. 399, 5. 418, 10. 439, 25. 446, 1. 478, 15; f. iudicis 68, 5; f. mulierum 162, 20. 25; f. pastorum 229, 15; f. periurii 105, 1; f. in pretio rei venditae 219, 15; f. in scriptura 113, 5. 116, 10; cf.

30, 15. 56, 20. 307, 15; actio fraudis 120, 1; aditus f. 137, 15; argumentum f. 87, 10. 164, 15; argumentatio f. 164, 10; commentum f. 308, 6. 315, 10. 375, 10; conscius f. 102, 10. 292, 5; cf. 77, 20. 308, 15; consilium f. 119, 5; impulsio f. 162, 5; molitio f. 109, 10; suspicio f. 449, 30.

frequentare viam 341, 1. 15.

frigus 320, 15.

fructifera loca 324, 20. 326, 10.

fructus (*scil.* camporum) 321, 20. 323, 1. 15. 20. 324, 1—10. 20. 325, 30. 326, 15. 20. 327, 10. 329, 5. 10. 25; porci inter consortes in communi fructu suscepti 346, 10. — fructus commodi privati 49, 1; f. (facultatis) 191, 5. 192, 1; cf. 211, 20; f. (facultatis) percipere et cum filiis communibus consumere expensis 21, 30. 35. 178, 15. 20.

frux, fruges 83, 15. 10. 374, 15; cum frugibus rem restituere 315, 10; de frugibus testatio 212, 5; frugum usurae 230, 10; fruges (camporum) 315, 6. 320, 20. 325, 15. 329, 1. 344, 20; f. aridae, liquidae de terris vel vineis 479, 40; cf. 230, 15; f. colligere 323, 5. 326, 1; f. restituere, in duplo restituere 323, 5. 10.

fuga 363, 20. 393, 10. 436, 25; fugam prevere 351, 1; cf. 363, 20; fugitivus in fuga celatus 355, 10; servus in f. elapsus, lapsus, positus 10, 10. 229, 20. 352, 20. 361, 1. 15. 362, 1; servus per fugam rediens 358, 10; servus de fuga reductus 359, 15.

fugax serbus 472, 1.

fugere 87, 5. 414, 5; f. consortia Iudeorum 443, 1; f. de exorcitu 476, 1; fugere (*dicitur de servis, mancipiis, ancillis*) 353—357. 359—361. 364, 20; fugere (*dicitur de clerico, monacho*) 409, 25.

fugitivus, servus fugitivus, mancipium fugitivum 5, 10. 229, 20. 351, 1. 352, 20. 355, 20. 356, 20. 357. 358, 20. 360—364. 392, 1; fugitivum suscipere 353, 15. 356, 15. 20. 358, 1. 5. 359, 10; f. celare 352, 10. 15. 353, 20; fugitivo humanitatem dare 353, 15. 354, 10; quod index apud fugitivum invenerit comiti civitatis ostendat 363, 15; f. in domo potentis inventus 360, 1; f. sub illius, apud quem inventus est, fideiussione consistat 360, 5; f. ad cuius domum venerit, vicinis et prioribus loci testatur 356, 1. 5; cf. 355, 1—10; dominus per se sive per hominem suum requirere fugitivum 362, 15; cf. 353, 20; crimen a fugitivo admissum 362, 5; merces, beneficium eius, qui comprehendit fugitivum 360, 10; cf. 359, 10.

functio: f. pensionis 483, 5; f. publica implenda iuxta quantitatem rei acceptae 225, 5; f. rei acceptae publicis utilitatibus impendenda 225, 10. 15; functionem exolvere in arca publica 224, 20; f. exolvere, persolvere utilitatibus publicis 426, 25. 483, 1.

funda: instrumenta fundarum 377, 10.

fundare ecclesiam 202, 20.

fundator ecclesiae 203, 25.

fundus 17, 5. 390, 1; ius fundi 4, 5. 10. 398, 20. 399, 1; proprietas f. 399, 1; territorium f. 385, 15; fines fundorum 3, 15. 397, 10. 15; termini f. 4, 15.

fur 8, 10. 15. 95, 1. 228, 15. 254, 20. 287, 20. 288, 1. 20. 291, 20. 40. 292, 5. 293, 15. 20. 296, 5. 10. 20. 297, 1. 324, 15. 339, 10; damnari tamquam fur 29, 10; pro fure teneri 232, 1. 310, 20. 311, 5. 331, 5. 10. 346, 20. 347, 5; cf. 348, 20; fur captus in furto dum res furtivas secum portare conatur 29, 5. 294, 15; fur nocturnus 29, 5. 294, 15; f. per diem gladio se defensans, vindicans 29, 5. 294, 10. 15; furem sua investigatione perquirat 8, 5. 228, 10; datis invicem sacramentis promittant, quod furem fideliter querant 292, 1; cum furibus conscii 291, 10; furi est similis qui rem furtivam sciens comparavit 292, 15; cf. 30, 1. 291, 15. 292, 10; damnum furis 293, 10. 296, 1. 348, 1; crimen cum fure defecit 295, 15; hereditas, successores furis 295, 10.

furari, furare 291, 15; f. animal 294, 5; f. aquas ex decursibus alienis 344, 15; f. pignus 232, 1. 5. — furatus, a, um: f. apes 350, 1; f. instrumenta mulini 293, 5; f. pignus 232, 1; f. res 292, 5; reperire fugitivum cum rebus furatis 362, 5; f. tintinabulum 293, 1.

furor: in furore occidere ancillam, servum 275, 15.

furtim auferre, ferre 287, 15. 295, 5.

furtivus, a, um: rem furtivam comparare sciens a fure 292, 10. 15; res furtivas secum portare 29, 5. 294, 15; rem furtivam querere, requirere 289, 20; rem f. vendere 404, 5; si vendita (*scil.* aurum, argentum, vestimenta, ornamenta) furtiva fuerint adprobata 404, 5. 10. — furtive: f. occidere quadrupedem alienum 297, 10; f. aut malitiose subtrahere aquam decursibus alienis 344, 20.

furtum 8, 1. 15. 29, 10. 228, 1. 10. 277, 15. 286, 1. 288, 1. 20. 289, 25. 291, 1. 293, 5. 294, 1. 327, 10. 328, 25. 340, 15. 346, 15. 350, 1. 472, 1; fur captus in furto 29, 5. 294, 15; furti conscii 287, 15. 20; cf. 291, 15; cum f. consorte dividere 287, 15. 20; f. compositio 8, 5. 228, 15. 292, 5. 346, 20. 347, 1; f. summa 294, 10; furtum taxatum 293, 10; criminalia non accusata, sed furtum 248, 15. 20; accusare in crimine, id est veneficio, maleficio, furto 288, 5; cf. 248, 25. 301, 1. 381, 1; interpellare iudicem pro furto vel aliquo crimine 300, 10. 20; domino vel conservo facere furtum 296, 25; cum servo facere furtum 290, 10—20; cf. 293, 15; pecunia et res regis furto sublatae 292, 15.

fustigari publice 134, 1. 290, 10—20.

fustis 279, 20; fusta ferire 264, 20; f. percutere 197, 5. 266, 10. 267, 20.

G.

gardingus 45, 30. 371, 10. 375, 5. 377, 5. 408, 20.

genebrosus 462, 25.

gener 283, 10.

generare: qui de diversis parentibus generantur 175, 10; qui contra naturam quod ipsi non sunt generare intendunt 205, 25.

generatio: progenies generationis decurrens 242, 10.

generositas 476, 10.

generosus, a, um: g. nobilitas 242, 15.

genetrix: filius ad conditionem generatricis pertinens 389, 10. 15.

genitor 48, 1. 5. 196, 5. 197, 10. 422, 25.

genitus, geniti: g. ex uno patre vel ex una matre 175, 15; g. ex diversis patribus et una matre 175, 15. 20; needum geniti 188, 5.

gens: g. adversa 54, 15; g. aliena 58, 10; g. externa 371, 1. 485, 10; gentes nobiles illustresque, quae legibus ordinare curaverunt populorum excessus 411, 20; gentis cuiuslibet et generis homo vel similiter 309, 5. 364, 10. 412, 20; cf. 160, 15. 364, 25; gentes imperio amplitudinis nostrae subiugatae 45, 25. 48, 1; gens subdita 481, 30; g. prisca 372, 6; g. propria 473, 15; g., gens Gotorum 53, 10. 54, 20. 56, 1. 127, 1. 165, 5. 247, 5. 252, 1. 255, 15. 256, 10. 371—373. 420, 5. 473, 30. 476, 35. 483, 10. 484, 1 (?) ; g. Iudaica, Iudeorum 417, 5. 438, 25.

germannus, germana 130, 15.

gesta: g. legalia 412, 20; g. sinodalia 409, 35. 476, 35. 477, 15; cf. 408, 10.

genus 96, 10. 122, 1. 125, 10. 160, 5. 10. 165, 15. 242, 15. 309, 5. 364, 10. 25. 372, 5. 412, 20. 423, 20. 430, 5. 437, 20. 483, 45. 484, 30; gradus sextus generis 159, 5. 415, 5. 435, 25; personae septimi generis 172, 30; de superiori aut de inferiori genere discreto ordine venire 27, 15. 174, 10. 15; ex genere nostro (*scil.* Iudeorum) coniugia 425, 10; ex g. manumissorum coniugium adtemtare 242, 20; a g. materno venientes hereditates 177, 10; de g. patris, matris, avi, aviae etc. disponsatam aut viduam vel propinquorum relictam sibi in matrimonio copulare etc. non licet 159, 5; ex g. patris tutorum eligere 181, 30; genus mutare 306, 15. — genus = species, *Art'* 229, 35. 260, 5. 390, 15; g. animalium 227, 10; g. armorum 263, 15. 377, 10; genera duo nepotum sive ex filio sive ex filia 171, 20; g. quatuor ordinationum 112, 10; genus pecuniae 370, 5; g. penarum 259, 5; genera tormentorum 257, 20. 408, 25.

gillonarius 97, 10.

gladius 463, 10. 15; qui prior contra quemlibet iratus eduxerit gladium 268, 1; evaginato gladio in domo alienam intrare 263, 15. 20; defensare, vindicare se g. 29, 5. 294, 10. 15; in-

terimere g. 119, 10; percutere g. 198, 15. 267, 20. 275, 10; timere mortem sub g. 110, 5.

glandifera arbor 321, 20. 343, 5.

glans, glandes: porci in glande presuntive an placite missi 345, 15; cf. 346, 20; porci ad glandem, in glande suscepti 346, 10; porci in silva tempore glandis inventi 345, 15; contentio de glandibus 346, 10; decima pro g. 347, 10.

gleba: plebeis glebam alienandi nulla potestas 225, 15.

gloria, g. nostra, g. vestra (*titulus regis*) 42, 20. 45, 25. 46, 1. 49, 10. 61, 10. 71, 15. 78, 10. 80. 119, 10. 180, 25. 181, 1. 10. 243, 20. 355, 5. 370, 15. 408, 10. 25. 409, 1. 20. 410, 10. 425, 5. 25. 426, 5. 10. 449, 5. 451, 25. 475—479. 484, 35; cf. 475, 1; gloriae suae titulus leges adnotare 48, 10.

gloriosus, a, um: g. filia (Ervigii regis) 480, 20; gloriosae manus nostrae exaratio 410, 5. 10; g. serenitatis oraculum 431, 5; gloriosum oraculum serenitatis nostrae 78, 5. 439, 5; gloriosa renotatio serenitatis nostrae 46, 1; g. sublimitas serenitatis nostrae 481, 20; gloriosi sensus celsitudinis nostrae 45, 15.

gloriosus, *titulus regis regnantis: in inscriptionibus legis Reccessvindianae semper legitur: Flavius Reccessvindus rex 46, 1 sqq.; similiter in inscriptionibus successorum eius; v. indicem legum; g. processor noster divae memoriae Sisebutus rex 439, 5; g. Wamba rex 461, 1; g. dominus noster Ervigius (rex) 456, 5. 461, 5. 10. 15; g. Egica rex 483, 40; gloriosae memoriae pater noster vel decessores nostri 16, 30. — gloriosissimus rex 466, 20. 469, 20.*

gotrosus v. cotrosus.

grabitas v. gravitas.

gradus: ordo vel gradus 97, 15. 118, 15; g. superior 97, 10. 15; equales gradu 118, 15. — gradus = *gradus propinquitatis* 171, 1. 20. 172, 20; g. primus 171, 10; g. secundus, alter 171, 10—20; g. tertius 134, 5. 172, 1; g. quartus 172, 5; g. quintus 172, 15; g. sextus 159, 5. 172, 20. 25. 415, 5. 425, 10. 435, 25; g. septimus 27, 1. 5. 31, 15. 172, 30. 177, 15. 20. 415, 5. 30; g. septem successione 173, 1; quibus lex ad capiendam hereditatem vicinioris gradus successione indulgit 276, 10; hereditatem qui gradum alterum precedit obtineat, qui in uno propinquitatis gradu equales sunt equaliter partiantur 177, 5. 10; gradu proximiores 186, 15; gradu proximi 175, 5.

grando in vineis messibusque inmissa 259, 15.

gratia 211, 1. 242, 15. 409, 30; in gratiam recipere 138, 15. 197, 15; per g. iniuste iudicare 28, 5; per g. vera subprimere 95, 15. — gratia Christi 448, 1. 5; g. baptismatis, baptismi 185, 5. 361, 25. 419, 20. 432, 15. 433, 1; g. libertatis 243, 20. 447, 5.

gravari: non graventur 238, 5. — gravati infirmitate 98, 5.

gravedo potestatis 76, 10.

gravidus, a, um: g. moles egritudinis 376, 5. — grava: g. fetu relicta cum filiis 188, 10; g. relicta a marito 133, 10; gravidam mulierem percutere 261, 1.

gravis, e: g. culpa 195, 15; g. dispendium 69, 20; g. egritudo 376, 10; g. iniuria 197, 1. 5. 284, 1; g. necessitas 219, 5; g. paupertas 103, 10. 15; g. percussio 266, 10; g. servitium 157, 10.

gravitas, grabitas 40, 15. 119, 10; g. publica 40, 10.

gravosus, a, um: si gravosum extiterit propter terrarum longinquitatem fugitivum domino suo presentare 357, 15.

grex 335, 5. 347, 15.

guardia v. wardia.

gubernaculum: g. civitatis 41, 5; gubernacula regni 461, 1.

gubernare: g. ecclesiam 482, 10; g. facultatem 279, 1. 5. 20. 280, 1; g. se 421, 1.

gubernatio patris 181, 20.

h.

habicere v. abicere.

habitare 52, 20. 217, 15. 450, 1; h. in civitate 157, 15; h. in domo 471, 20.

habitatio 387, 1. 398, 1.

habitor 46, 5. 364, 10. 15. 25. 476, 5; habitatores intra clausuras provinciae Galliae 485, 10.

habitus (= ambitio?) 427, 35; cf. 25. 40. (habitus), abitus religionis 160, 10. 161, 15.

habundantia v. abundantia.

haectio v. actio.

haesitare 453, 25; v. hesitatio.

hadire v. adire.

heligere v. eligere.

her v. er.

herba, erba 326, 5. 347, 15.

heres, ores, heredes 21, 10. 20. 50, 5. 93, 5. 10. 103, 10. 133, 5. 152, 5. 162, 20. 164, 1. 181, 25. 184, 5. 188, 10. 200, 1. 230, 20. 233, 20. 243, 5. 249, 25. 383, 20. 403, 15; heredes christiani 436, 5; h. debiti secundum legem 210, 25; h. legitimi 20, 20. 51, 5. 10. 163, 15; h. proprii 156, 10. 184, 1. 209, 5; h. propinqui 127, 15. 20. 162, 5. 15. 168, 25. 187, 1. 282, 20. 25. 284, 15; h. vel propinqui 404, 20; h. propinquiores 133, 5. 186, 20; h. proximi 250, 1. 15. 20. 283, 20; si pater intestatus obierit, sint illi h. filii 470, 5; usque ad septimum gradum heredes non relinquere 177, 20. 178, 1; si h. non fuerint, fisco cogatur inferre 403, 10; cf. 31, 15. 20. 134, 5. 206, 20. 283, 20; h. donatoris 18, 10. 20. 20. 213, 10. 214, 25. 215, 10. 471, 10; h. eius, qui rem donatam percepit 215, 25; h. eius, qui dotem conscripsit 162, 25; h. eius,

qui silvas, terras prestitit 388, 1; h. episcopi, clericorum 209, 5. 20; h. fundatoris ecclesiae 203, 25; h. (mandatarii) 93, 10; h. manumissi 238, 20; h. mariti 127, 15. 20. 212, 10. 213, 10; cf. 162, 15; h. patroni 19, 15. 217, 5. 240, 1; quod autor spondit h. persolvant 308, 10; h. nolentes satisfacere pro autorem 308, 10; nec h. pro factis parentum pertimescant 256, 25; heredi contra priorem definitionem venire non licet 107, 15; debitum heredis exolvere 307, 25; cartarum instrumenta et librorum volumina pertineant ad heredes 112, 20; substantia heredibus occisi addicta 283, 15. 20; cf. 282, 20; heredes de persona absque mortis interitu sententiam ferant 168, 25. 169, 1. — eres = *coheres* 74, 15.

hereditare: h. sibi ex intestato debitam successione 189, 20; h. celum, terram 185, 10; cf. 184, 20; h. seculum 185, 10. 25.

hereditarius, a, um: h. iure succedere 26, 25. 27, 1. 177, 15; h. successio 177, 5.

hereditas, hereditates 17, 5. 26, 1. 5. 27, 15. 20. 174—176. 184, 15. 187, 25. 197, 20. 307, 25. 422, 25. 470, 5; hereditatem adire 51, 10; h. capere 184, 10. 185, 5. 187, 1. 276, 10. 280, 15; h. querere 191, 1; si manus est damnnum quam hereditas, faciat cessionem 296, 1; cf. 308, 10; in hereditate filii primi sunt 27, 10. 174, 5; cf. 23, 10. 51, 5. 151, 15. 20. 153, 35. 40. 191, 1. 196, 5. 280, 15; hereditatem qui gradum alterum procedit obineat, in omnem h. femina accipi debet 177, 1—10; cf. 161, 1. 175, 5. 276, 10. 280, 15; parentum hereditas 131, 1. 5. 153, 40. 174, 1. 184, 10. 15. 200, 5. 10; h. paterna 23, 10. 182, 25; h. materna 180, 15. 182, 5; equaliter partiantur filii sororum hereditatem 470, 1; cf. 131, 1. 5. 157, 10. 15. 176, 15. 200, 15. 20; hereditas mulieris 168, 15; h. illius, qui moritur intestatus 27, 10. 174, 20; cf. 174, 15. 189, 20; h. parvuli 185, 15; h. luctuosa 186, 5. 187, 1; quartam partem hereditatis relinquere heredibus 470, 10; hereditas adulteri, adulterae 151, 15. 20; h. avi 469, 30; cf. 177, 1. 197, 10. 15; h. clericorum, monachorum, sanctimonialium 177, 20; h. ecclesiarum 208, 15. 30; h. culpatis 57, 10; h. furis 295, 10; cf. 296, 1; h. parricidae 282, 25.

heresis 412, 10. 430, 5. 474, 35.

hereticus 406, 1. 410, 10. 413, 15. 430, 15.

hes v. es.

hesitatio 205, 10; h. iudicium 45, 10.

hictus v. ictus.

hipocisis = *hypochisis* 402, 5.

hoccasio v. occasio.

hoccasus v. occasus.

hoccidere v. occidere.

hoccurrere v. occurrere.

(holografus), olografus: de olografis scripturis 115, 10; olografam scrip-

turam sua denuo suscriptione confirmare, scripturam olografa ratione conscribere 116, 1.

homicida 276, 15. 281, 15. 336, 15. 381, 1; tamquam h., pro h. teneri 29, 1. 5. 142, 15. 322, 10; cf. 270, 20; homicidam accusare 198. 199. 280, 5. 15. 281, 5; h. excusare fraudulenter vel defendere 281, 5. 10; h. punire 277, 20. 281, 1. 5. 20; homicida nec facultatibus suis liberatus utetur 283, 20; h. ad testimonium non admittendus 95, 1; h. confugiens, concurrens ad altaria sancta, ad ecclesiam 281, 10. 283, 15.

homicidium, humicidium, omicidium 247, 10. 248, 25. 252, 1. 271, 15. 274, 5. 277, 1. 281, 10. 284, 5. 336, 40. 381, 1. 493, 1; voluntas homicidii 270, 20; homicidium voluntate commissum 282, 15; volens aut nolens h. perpetrare 284, 15. 20; nolens, nolendo h. admittere, committere 271, 1. 277, 5; consilio, iussu h. facere 277, 20; cf. 10; ex communi consilio h. perpetrare 278, 5; (occisio, quae) pro homicidio non tenetur 29, 5. 142, 10. 149, 1; cf. 271, 5; talis mors (presumptoris, percutere volentis) pro h. computari non potest 267, 25; si de incisae arboris ruina homicidium perpetratur 322, 1; homicidio infamis 272, 15. 20; h. infamari 273, 5; pro h. puniri 261, 1. 5. 268, 15. 269, 5. 272, 10. 273, 20. 277, 20; satisfactio homicidii 275, 15; compositio h., id est sol. CCC 298, 20. 299, 1; medietas h., hoc est sol. CL 280, 20. 299, 1; pro homicidio summam compositionis exolvere 302, 15.

homo, homines: hominem occidere 236, 20. 271, 5. 273, 15. 20. 336, 1; qui noscens h. occiderit 270, 15—25; h. ignorando occidere 270, 25. 273, 1; hominum partum excutere 260, 10; h. mentes turbare 259, 15; in hominibus ligamenta facere 260, 1. 5. — per hominem suum requirere fugitivum 362, 15; prepositus hostis h. suum mittat ad regem 369, 15; homines nostri (scil. regis) 371, 1; cf. 160, 15. 365, 5; h. partis eius 398, 1; boni homines 253, 20. 365, 10. 389, 20; homo incognitus, ignotus susceptus ospicio 354, 15. 20; de homine incognito comparare 291, 15; homo ingenuus v. ingenuus; liberi homines 241, 20; privati h. 407, 10; proximi vel vicini h. 341, 1.

honorare v. onerare.

honestas 41, 15. 46, 35. 108, 10. 125, 5. 131, 5. 268, 10; h. mentis 96, 10. 287, 10; h. vitae 144, 25. — honestas = veritas: h. tabularum dotalium 132, 5.

honestus, onestus, a, um: h. coniunctio 19, 15. 122, 5. 213, 5; h. consensio voluntatis 126, 1; h. consuetudo moris christiani 435, 5; cf. 434, 15; h. custodia 150, 1; h. electio regine potestatis 97, 20. 25; lex h. 41, 15; h. lucrum 18, 10; h. mores vitae com-

munis 160, 1; h. christianus 443, 1; h. vicini 401, 1; h. vir 77, 10. 232, 10. 15. 249, 10. — honestior persona 96, 5. 303, 10. 317, 5. 10. 327, 10; honestioris loci persona 297, 5. 317, 5. 30. 343, 20. 380, 1; honestior proximus 361, 25. — honestissimus, a: h. christianus 450, 10; h. femina 450, 15. — honeste nubere 126, 10.

honor 119, 5. 10. 141, 15. 378, 25; cuiuslibet gentis, generis, ordinis vel honoris 364, 20; cuiuscumque generis vel honoris 437, 20; cuiuscumque ordinis vel honoris 473, 25; cf. 483, 10; iudex cuiuscumque honoris 70, 20; iudex honore privatus 407, 20. 25; h. privati 378, 25. 379, 1. 407, 25; h. et rebus privati 480, 40; h. et loco solvi 413, 5. — honor ecclesiasticus 243, 10; h. sacerdotalis 66, 5; clericus non habens honorem 371, 30; cf. 372, 5; religiosi cuiuscumque hordinis vel honoris 423, 20; honorem loci et dignitatis amittere 413, 5; ab honore deponi 451, 6. 10.

honorabilis, e: h. sacerdos 475, 10. 483, 25; h. signum tonsurae 161, 15.

honorificentia vestra (scil. residentium in synodo 473, 15. 482, 20.

honus v. onus.

hora, ora 111, 25. 344, 20. 345, 1. 356, 10. 20; h. meridiana 68, 5; h. noctis prima 461, 5; h. tertia 460, 10; h. vespertina 365, 1.

hordinare v. ordinare.

hordinatio v. ordinatio.

hordo v. ordo.

(horror), orror 426, 1.

hortus, ortus, hortum 320, 20. 326, 10. 328, 5. 385, 5; h. alienus 321, 25; orti sepe conclusi 324, 10.

hospes, oспes 355, 10. 20. 356, 20; consortes vel ospites 347, 15; Gothi ingrediuntur in loco hospitum 4, 20.

(hospicium), ospicium 354, 20.

hostilis, e: h. necessitas bellandi 371, 1; h. prelatio 317, 5.

hostilitas 371, 20; naufragium hostilitatis 9, 10. 229, 1.

hostis, ostis 42, 10. 15. 372, 10; nobilis etc. ab hostibus deportatus 396, 5. 10; mancipia ab hostibus occupata excutere, ab oste auferre 221, 1. 5; mancipia vel quaslibet res de manu hostis excutere 370, 1; h. externus 54, 5. 243, 20; h. Dei 412, 5; h. fidei sacrae 423, 15. — hostis = *expeditio*, *Heer*, *Heerfahrt*: prepositus hostis 369, 15; ambulare, proficisci in hostem 367, 20. 368, 10. 20; servi dominici, qui in hoste exire compellunt 368, 15; exercitum (= *populum*) ad hostem compellere 367, 1; Gotos in h. exire compellere 367, 1. 5; dimittere centenam in h. 367, 10; refugere de hoste ad domum 368, 1. 10.

hostium v. ostium.

humanitas: si humanitatis aliquid perfido rex largiri voluerit 57, 5. —

humanitas = *refectio*: concedere, dare, impendere humanitatem fugitivo 353 —355.

humanus, a, um: h. dignitas 58, 5; h. improbitas 41, 20; h. institutio 392, 20; h. instructio 392, 40; h. salus 46, 5; h. voces 99, 30. 100, 1.

humicidium v. homicidium.

humilis: christianus quamvis humilis servilisque personae 416, 10; tam humiles quam potentes personae 304, 20; inferiores humilioresque, ingenuae tamen personae 248, 25; humiliores vilioresque personae 304, 15; cf. 57, 25; humilioris loci persona 327, 10; humilior ingenuus 90, 5; h. perdat statum libertatis suae 310, 10.

h usurpare v. usurpare.

hutilitas v. utilitas.

I.

iacitare infantem consciis dominis 194, 5.

iacura 66, 5. 307, 20. 430, 15. 435, 10; i. capitis 255, 25; i. damni 427, 35; i. legalis 87, 5; i. legis 67, 5. 88, 1. 435, 15. 436, 15; i. ultionis 165, 15. 20.

ianua 314, 10; i. curtis 314, 1. 25.

ictus, hictus: hictum noxium in multitudinem mittere 272, 15; ictu interficere hominem 278, 5; i. percutere 266, 10. 267, 20. 277, 1; cf. 264, 20; i. percutere dominum dominamve 275, 10; ingenuum 263, 5, mulierem gravidam 261, 1 (cf. 29, 1), patronum 238, 15. — ictus, i. flagellorum 29, 15. 60, 20. 65, 10. 79, 15. 84, 15. 85, 10. 87, 25. 96, 10. 140, 5. 143, 5. 144, 10. 146, 1. 156, 25. 221, 15. 226, 15. 259, 25. 265, 25. 267, 5. 268, 5. 272, 20. 278, 10. 313, 20. 314, 10. 319, 25. 326, 5. 327, 15. 334, 5. 335, 15. 342, 15. 347, 1. 356, 1. 363, 10. 364, 10. 375, 10. 410, 5. 477, 30; v. flagellum, verbera.

idolatria 482, 25.

idolum 482, 30; de cultoribus idolorum 477, 10.

idoneus, a: i. ancilla 401, 1; i. ancilla (*opp.* inferior ancilla) 156, 15; i. filii 134, 5; i. ingenui 98, 10; i. liberta 143, 15; i. libertus (*opp.* inferior libertus) 254, 15. 255, 10; nobiles idoneaeque personae 57, 20; i. servus 143, 15. 401, 1; i. servus (*opp.* rusticanus servus) 265, 20; i. servus (*opp.* vilior servus) 268, 5; i. testes 67, 15. 111, 15. 116, 1. 284, 5. 357, 1. 373, 15. 383, 10; testes idonei genere, hoc est indubitanter ingenui 96, 10; cf. 98, 10; testes idonei numero et dignitate 272, 5; i. venditor 14, 5. 218, 25; cf. 40; i. viri 77, 15; idonei 98, 10. 416, 20. — idonea probatio 137, 20; i. scriptura 117, 1—10.

ieiunium: ieiunia continua XXX dierum 66, 20.

ignavia 384, 5.

ignis 251, 30. 279, 20. 320, 10. 15. 322, 20; ignem domibus inmittere in civitate, extra civitatem 318, 15; cf. 319, 5. 10;

- i. in domum alienam in civitatem supponere 318, 20; i. in silvam inmittere 320, 1; i. extinguere 320, 20. — igne cremari 417, 5; ignibus concremari 134, 1. 156, 1; cf. 318, 20; i. perimi 426, 5.
- ignobilis, e: res, quae de parente nobili in ignobili parente transierant 206, 30.
- ignobilitas perpetua 476, 1. 5.
- ignominia 57, 20. 110, 5. 242, 10.
- ignominiosior cunctis hominibus 423, 1.
- ignominium 267, 15.
- ignoranter 69, 10; i. iudicium promere 67, 20; i. se servili matrimonio copulare 138, 5.
- ignorantia 46, 20. 47, 1. 205, 5. 430, 10; excusatio ignorantiae 291, 20; per ignorantiam domini possidere 4, 1. 397, 20. 398, 1; per i. iudicare 68, 10. 69, 5.
- ignorare 10, 15. 194, 5. 229, 25. 314, 15. 341, 5. 359, 10. 384, 20. 455, 10. 15; ignorando occidere hominem 270, 25. 271, 1.
- ignotus, ignoti 97, 15. 361, 1; i. homo 354, 15; i. testis 101, 10.
- ill- v. inl-.
- imb- v. inb-.
- imp- v. inp-.
- inanis, e: i. promissio 18, 10. 15. 215, 10; inanes relinquere filios vel nepotes 195, 15.
- inauditus, a, um: i. causa inter maritum priorem et uxorem 166, 15; inauditum retrudere in custodia 403, 1.
- inbuere, imbuere: inbui constitutionibus, increpationibus defunctus non potest 58, 1; i. alienae gentis legibus permittimus 58, 10.
- incantatio 259, 15.
- incarnatio: anni incarnationis Iesu Christi 460, 10. 15.
- incautus, a, um: i. sacramentum 480, 20; i. venator 341, 1. — incautus 341, 5; qui incautus percussit adque occidit 272, 15. — incaute 107, 10. 267, 20.
- incendere 319, 15; i. arborem 322, 20; i. domum 319, 1. 15. 25; i. sepem 323, 10. 15; cf. 324, 5; i. silvam alienam 320, 5; i. vineam alienam 323, 1.
- incendium 7, 10. 9, 10. 228, 1. 5. 229, 1. 295, 10. 318, 10. 319. 320, 15.
- incensores 318, 10.
- incestivus, a, um: i. adulterium, coniugium 159, 5. 15; i. coniunctio 425, 10; i. pollutio 160, 10. — incestiva natio 436, 1. 5. 85.
- incestus 158, 40. 415, 5; i. propinquorum 163, 20.
- incestus, a, um: i. nuptiae 28, 10. — incesti 158, 20. — incestum 435, 25.
- inchoare, inchoare: i. actionem 60, 1; i. negotia causarum 61, 5; i. negotium 87, 15. 20.
- incidere: i. arborem 321, 15. 20. 322; i. in arboribus notas 3, 20. 397, 15; i. ramos 343, 5; i. sepem 323, 10. 15; cf. 324, 5; i. vineam 323, 1; i. labia, aures pecoribus 329, 10; i. vestem 340, 5. 10.
- incidere: i. in gladio sine voluntate eius, qui gladium in manu sua tenuit 463, 10; i. in laqueos feris preparatos 340, 15; cf. 341, 5; i. in sudces, in palos 327, 5.
- incisor (arboris) 322, 10. 15.
- incitare 313, 10. 339, 15.
- incitatio iniuriae 276, 20.
- inclinare aliquem ad servitium 236, 20.
- includere: i. animalia 326, 15. 328, 5. 10. 334, 5. 342, 15. 347, 10. — includere dominum, dominam violenter intra domum vel inanuam curtis 314, 1.
- incoare v. inchoare.
- incognitus, a, um: i. scriptura non suscribenda 107, 1; i. suscriptor 107, 10. — incognitus, i. homo 354, 20. 356, 15. 20. 365, 10. 409, 40. 427, 5; de incognito homine comparare ingenuo non licet 291, 15. — incognite 398, 30.
- incola 412, 25. 415, 15.
- increduli 483, 1.
- incredulitas 426, 25. 485, 5. 15.
- inculpabilis 251, 5.
- ineuria 305, 5. 452, 10. 15. 453, 1.
- incuriosus, a, um: i. episcopus 482, 20. — incuriose retinere iterantem 267, 1.
- indagare 40, 1; i. adulterium mulieris 155, 10.
- indagatio 38, 20. 70, 10; i. fugitivorum 364, 15.
- indago: i. veritatis 115, 5; pro indagine veritatis subdi questioni 252, 5.
- indebitus, a, um: i. coniunctio 161, 1; i. contentio 117, 10; i. insultatio 102, 15. 20. — indebite 83, 1. 25. 84, 15. 85, 30. 92, 5. 103, 10. 117, 15. 302, 10.
- indemnis 274, 5. 281, 1. 290, 20. 415, 15; i. a damnis vel flagellis 66, 5; i. a iactura legis 67, 5. 88, 1; i. a sententia legis 133, 15; cf. 373, 10.
- index 286, 10. 15; i. non probans quod indicavit 287, 1. 20. 35. 288, 5; i. conscius furti 287, 15; i. furti 286, 1; i. falsitatis 305, 15; i. veritatis 252, 5.
- indicare 286, 10. 15. 287, 1. 10. 317, 15. 20.
- indicator 287, 35.
- indicium 70, 15. 119, 5. 248, 15. 288, 1. 374, 25. 455, 1; pro mercede indicii consequi 288, 5; mercedem requirere pro indicio 287, 15; indicium furti 286, 1. 20; i. de impressione principis, de fraude facientis scripturam 50, 15; velut pigneris i. aliquid tollere 345, 15. 20; i. sceleris 158, 15; cf. 168, 15; i. scripturarum 117, 25; i. terminorum 3, 15. 397, 15; i. certum 70, 15. 150, 5; i. competens 148, 25. 30; i. dubium primae possessionis 398, 5. 10; i. evidens 119, 1. 5; i. manifestum 119, 1. 5. 145, 5. 150, 40. 158, 15. 286, 10. 297, 5; i. verum 79, 20. 137, 1; cf. 117, 25.
- indictio: i. Iudaica 427, 1; i. utilitatis publicae 70, 1; indictionibus adgravare, inquietare populos 407, 1. 10.
- indictus, a, um: i. damna 66, 15; i. tempus 66, 25.
- indiculum professionis 442, 1.
- indigena 40, 1. 412, 25.
- indignatio 192, 15.
- indignus, a, um: i. scriptura 117, 1. 5.
- indiscretus, a, um: i. index 249, 25; i. ius legum 101, 10; i. ordinatio 188, 20; i. sevitia 278, 20. 279, 15; i. voluntas 196, 5. 199, 10; qui indiscretus percussisse adque occidisse videtur 272, 15. 20. — indiscrete 195, 10. 254, 25. 272, 20.
- indiscussus: ne medicus indiscussus deputetur custodia 403, 1.
- indivisus, a, um: silvae i. relictae inter Gotum et Romanum 386, 5.
- inductio armorum 378, 15.
- indulgentia pietatis (scil. regis) 153, 20. 154, 5.
- indumentum seculare 162, 20.
- inermis 377, 10.
- inevitabilis, e: i. necessitudo 449, 15; cf. 79, 15. 20; i. sacramentum 480, 20; i. series conditionum 480, 30.
- inexcusabiliter 141, 5. 20. 226, 10.
- infamare 287, 5; i. testem 99, 25. 101, 15; i. viventes 100, 30. — infamari 95, 15; i. homicidio 273, 5.
- infamatio 100, 35. 101, 1. 476, 5. 10.
- infamia 197, 20; i. perennis 267, 15; i. perpetua 421, 15; i. publica 307, 10; i. testium coram iudice conprobanda 100, 20; i. notari 96, 5. 251, 10. 307, 10. 313, 15. 421, 15; cf. 137, 15; nota infamiae 66, 1. 76, 15. 20. 103, 25. 104, 20. 160, 10. 20. 162, 1. 307, 10. 421, 15.
- infamis, e: i. coniugium 206, 1; i. elogium plebium 476, 5; infamis 302, 10; i. homicidio 272, 15. 20; infamem convincere testem 100, 20—30.
- infamium = infamia 118, 5. 10. 287, 5. 306, 15; i. perenne 99, 20. 275, 10; infamio notari, denotari 275, 10. 276, 25; sine i. dignitatis hictus flagellorum accipere 79, 15; cf. 156, 15. 410, 5. 477, 30.
- infans 125, 5. 336, 15. 438, 10. 15; si i. genitus non longe defunctus hereditatis possit iura sortiri 184, 10. 15; i. formatus, informis 261, 5; infantem exponere, iactare, proicere 193, 10. 194, 1. 5; i. extinguere 261, 5; i. necare, occidere 260, 20. 40; cf. 262, 10. 30; i. nutrire 193, 20. 194, 5—15; v. infantulus.
- infantia 111, 20.
- infantulus: infantulum accipere nutriendum 194, 10; pro infantulo serviat qui proiecit 193, 20. 25; v. infans.
- inferior, us: de superiori aut de inferiori genere venire 27, 15. 174, 10. 15; nobilitas inferiori tactu fit turpis 242, 15. — inferior 93, 20. 217, 1. 254, 20. 373, 5; i. femina, vir 189, 15;

i. ingenuus 396, 5; i. libertus 255, 5; i. maritus 131, 5; cf. 217, 1; i. parens 206, 1; i. persona 96, 10. 110, 1. 248, 25. 249, 5. 324, 1. 325, 10. 342, 5. 343, 25. 375, 5. 378, 10. 427, 30; inferioris loci persona 326, 5. 380, 5. — inferior ancilla (*opp.* idonea ancilla) 156, 15.
 infestatio inimicorum in provinciis regni se ingerens 370, 25. 371, 1.
 infidelis (patrono) 217, 15; i. (principi) 119, 10. — infideles = *pagani, Iudaei* 411, 5. 412, 10. 416, 10. 422, 5. 434, 1. 448, 5. 453, 5. 475, 1. 482, 15. 484, 20.
 infidelitas (adversus regem) 373, 5. 408, 15. — infidelitas (Iudeorum) 427, 20. 432, 1.
 infidus = infidelis (*scil.* Iudeus) 420, 5. 448, 25.
 infingere: i. caracteres caballis *etc.* 348, 20; i. vulnus 268, 15.
 infrimare: i. scripturam 105, 5. — infrimare = *informum fieri* 376, 10. 15.
 infirmitas 6, 20. 81, 25. 98, 5. 129, 15. 227, 25. 373, 10. 376, 25. 470, 25.
 infirmus 402.
 informare 62, 15. 158, 1; i. adsertorem scriptis 89, 10; i. saionem per epistulam 394, 15. 20. 395, 15.
 informatio: i. comitum, iudicum 62, 5. 64, 10; epistola informationis 395, 15.
 ingenua libertas 242, 15.
 ingenium = *machinatio* 169, 1. 245, 1.
 ingenuitas 137, 15. 20. 419, 5; ingenuitatis condicio 206, 30; i. dignitas 378, 25; i. probatio 237, 10; i. libertas 102, 15; i. status 140, 5. 310, 10. 35. 419, 1; i. titulus 135, 15. 221, 5. 10. — ingenuitas = *copia ingenuorum*: ubi i. defuerit 155, 10; ubi i. deesse dinoscitur 239, 5.
 ingenuus, iniuentus, ingenua 3, 5. 29, 1. 52, 20. 79, 10. 83—86. 97, 20. 102, 5. 10. 135, 15. 137, 15. 155, 30. 156, 10. 25. 218, 25. 231, 20. 239, 10. 250, 10. 254, 25. 257, 15. 259—261. 263—266. 268. 269, 5. 273, 5—15. 274, 1. 5. 278, 5. 290, 10. 15. 291, 15. 298, 5. 15. 309, 10. 310, 1. 10. 315, 1. 20. 317, 15. 333, 10. 334, 5. 352, 10. 15. 361, 25. 363, 5. 377, 5. 397, 1. 402, 5. 10. 419, 10. 421, 10. 20. 25. 440, 1. 463, 15. 470, 1. 10. 15. 471, 30; ingenua persona 65, 20. 90, 10. 25. 205, 15—25. 206. 221, 15. 230, 25. 248, 15. 25. 249, 5. 277, 15. 336, 10; cf. 90, 20. 247, 1; ingenuorum dignitas 103, 5. 15; cf. 95, 15. 260, 20; ingenuus humilior 90, 5; cf. 248, 25; ingenuae, minoris tamen dignitatis personae 95, 15; ingenuus inferior 396, 5; ingenui testes 17, 15. 96, 10. 216, 1. 471, 10; cf. 98, 10. 114, 10. 209, 1. 394, 15. 395, 15; compositio, quae est de ingenuis constituta 273, 10. 299, 15; cf. 146, 1. 263, 15. 264, 10. 266, 15. 273, 15. 287, 1. 5. 292, 15. 353, 5; libra auri pro iniuria ingenui data 300, 1; ingenuum vendere 13, 1. 221, 10—20; ingenuus, qui se vendi permiserit 15, 5. 10. 220, 20; ingenuum hominem captivum aut in fame oppressum

emere 471, 25; i. plagiare 299, 15. 20; filium, filiam ingenui plagiare, sollicitare 298, 15. 20; cf. 145, 1; ingenuum sibi servum, ad servitium addicere velle 236, 15. 237, 10; ingenuus ad servitium repetitus 237, 5; i. in statum suum redactus 221, 15; cf. 10; ingenuus ingenui adsertor 91, 1; ingenuus homo in sua potestate consistit 18, 20. 25. 216, 15. 20; i. in patrocinio 253, 1. 264, 1. 5. 313, 15. 314, 5. 10; cf. 216, 15. 312, 20. 25; i., qui filios, nepotes, pronepotes non habuerit, faciendi de rebus suis quidquid voluerit licentiam habet 189, 15; viri ingenui, qui regias ancillas vel cuiuscumque habent copulatas 135, 15. 20; cf. 134, 10; ancillae viris ingenuis fraude coniunctae 138, 1; cf. 361, 20; ingenuam absque regio iussu violenter dare marito 144, 20. 145, 15; i. violenter polluere adulterio 155, 20. 25; i. rapere 139, 15. 20. 30; cf. 143, 1. 5. 145, 20; i. repudiare 166, 5; ingenua mulier se coniungens marito ingenuo absque voluntate parentum 138, 5. 10; i. mulier adulterio se miscens viro 150, 15; cf. 10. 20; i. mulier in adulterio se miscens servo suo vel liberto proprio 133, 20; i. mulier servo alieno se coniungens 134, 10. 15; cf. 206, 10; i. meretrix 157, 1. 5; servus in fuga positus sibi mulierem ingenuam copulans 361, 1; cf. 10; domini servos suos ingenuos esse mentientes 137, 10; servus, fugitivus ingenuum se esse mentiens, dicens 137, 10. 237, 10. 359, 5. 361, 1. 10. 15. 364, 1—10. 472, 5; ingenuorum personas subdere questioni 247, 1; cf. 90, 20. 248, 15. 253, 20. 25; ingenuus absque infamio verbera ferat 156, 15; cedes inter ingenuos 103, 1; cf. 272, 1; cedes ingenui 263, 5; pro ingenuo infatulo exposito servire 193, 25; ingenuus furti causa comprehensus 350, 1; furtum factum ab ingenuo cum servo 293, 15; furtum ab i. novies sarciatur 293, 10; cf. 204, 5. 10.
 ingerere: i. disciplinam 277, 1; i. periculum 264, 25. — ingerere se in audientiam 81, 1; i. se quasi auxilium prebiturum 228, 5; i. se fraudulente ministrum vinditionis 224, 5.
 ingredi *saepius, ex. gr.* 80, 25. 81, 10. 131, 5. 263, 20. 264, 1. 5. 340, 15. 350, 5. 376, 20; i. in Italia, Gallias, Spanias 457, 10—20.
 inherere, inhaerere: i. regno 480, 30; i. societati 450, 10.
 inhonestas 40, 15.
 inhonestus, inonestus, a, um: i. casus 197, 5; i. coniunctio 19, 20. 213, 10. 361, 15; i. mores 165, 5.
 inordinatus *r. inordinatus.*
 inicere *saepius, ex. gr.*: i. crimen in principem 57, 15. 20; i. questionem coram iudicibus christianis 416, 15; i. se occultandum in terram regiminis 436, 25.
 inicus *r. iniquus.*

iniuentus *r. ingenuus.*
 inimicitia 271, 1.
 inimicus = *hostis* 118, 25. 223, 20. 370, 1. 5. 371, 1. 10. 25.
 iniquitas 41, 15. 438, 10; filii ex iniquitate procreati 135, 10.
 iniquus, inicus, a, um: i. conscientia 157, 15; i. consilium 278, 10; cf. 30. 35; i. iudex 75, 25; i. persuasio 291, 5. — inique pervertere sententias legum 362, 10.
 inire: i. coniugia 162, 20; i. pacta 126, 1.
 initium: i. causae 87, 20; initia principum 48, 15.
 iniungere: i. administrationem rei ecclesiasticae 448, 20. 25; i. actiones exequendas, prosequendas 93, 15. 25; i. actionem prosequendam per mandatum 94, 5; i. causas audiendas 63, 1; i. testimonium 98, 1. 5; i. vices suas scriptis 62, 10. 15; i. vicissitudines suas audiendas 63, 5.
 iniuria 22, 10. 64, 15. 82, 20. 110, 5. 203, 10. 237, 25. 238, 10. 266, 25. 267, 1. 5. 276, 20. 314, 15. 328, 1. 333, 5. 10. 342, 15. 379, 15. 463, 20; i. ingenui (= *i. ingenuo inlata*) 300, 1; i. gravis 197, 1. 5. 284, 1; i. levis 272, 10; i. violenta potentem propulsare a iudicio 85, 5. 10.
 iniuriare innocentem 339, 15.
 iniuriosus 237, 20. 238, 15. 380, 5. — iniuriosa presumere 57, 20.
 iniustitia 76, 1. 84, 10.
 iniustus, a, um: i. accusator 254, 15; i. beneficium 418, 10; i. contentio 117, 15; i. definitio 76, 5; i. imperium dominorum 223, 15; i. iudicium 75, 25. 76, 1. 5; i. maritus 148, 1; i. petitio 83, 1. 86, 15; i. petitor 83, 1. 5. 25. 395, 5. 10; i. possessor rei alienae 74, 1. 5; i. querella 71, 10. 83, 25; i. res 31, 1. 5. — iniustus 101, 15. 109, 15. 20. — iniuste 73, 10; i. hac nolenter 50, 1; i. accusare 31, 5; i. advexare, convexare 78, 20. 83, 1; i. auferre 28, 5. 68, 15; i. concitare canem 339, 5; i. compellere ad principis conspectum *etc.* 82, 25; i. curare innocentem 237, 10; i. damnare 69, 1; i. dare terram 385, 10; i. inrumpere facta seniorum 107, 15. 20; i. indicare 28, 5. 69, 5. 77, 10. 237, 15; cf. 76, 1; i. occidere servum 316, 20; i. ordinare 284, 20; i. pati divortium 166, 5; cf. 15; i. questionare 255, 1; i. sustinere damna 18, 10. 215, 10.
 inlesus, a, um: scripturam inlesam et idoneam adfirmare 117, 10.
 (inlicitator), illicitator 477, 20.
 illicitus, a, um: i. actio stupri 165, 10; i. ausus 158, 1. 419, 1; i. coniunctio 28, 15; i. coniubium 422, 5; i. nuptiae illicitae 132, 10; i. presumptio 64, 15. 137, 5; de turpibus et illicitis rebus pactum 108, 15. 20; i. sponsus 148, 5; i. transductio 125, 10. — illicitum 72, 10. 169, 15; i., illicita facere, perpetrare, committere *saepius, ex. gr.* 47, 1. 163, 10. 289, 30. 290, 10. 312, 25; cf. 291, 1. — illicite 64, 10. 103, 10.

inligare 119, 5; i. animali pavidum 335, 10. — inligari ecclesiae per obsequium 205, 26. 206, 25. 30. — inligatus inmoderatione placitorum 449, 16.

inligatio personae vel rerum 206, 1.

inluster, illuster, is, e: nobiles et illustres gentes 411, 20; persona nobilis et illustris 268, 5; illustres seniores aulae regiae 483, 25; i. vir, viri 465, 10. 466, 10. 35. 474, 15. 485, 20. 25. 486, 30; i. vir et magnificus 466, 20; i. viri aulae regalis, regiae 476, 20. 481, 6; i. viri officii palatini 485, 25. 35. 486, 1. 10.

inmissor tempestatum 259, 15.

inmittere 359, 1; i. incantationibus grandines in vineis messibusque 259, 16; i. ignem domibus, in domum 318, 15. 319, 5; cf. 15; i. ignem in silva 320, 1.

immobilis, e: res i. 390, 15. 20. 427, 15; quod esse potest immobile 390, 1. — immobiliter 398, 1.

immorari 353, 20. 376, 15. 25. 449, 15; i. aput aliquem sub conditione mercedis 359, 10.

immunditia, immundicia 140, 1. 158, 10. 160, 5; i. fornicationis 160, 10; i. sacerdotum 158, 1.

immunis: i. ab omni calumnia repentinis 234, 10; i. a damnis 453, 20; i. a damno, damnis legis 59, 5. 76, 20; i. a periculo mortis 252, 5; i. a reatu 163, 10; i. ab sententia 162, 10.

inmutare 126, 1. 5; i. in autoritatibus vel preceptis regiae potestatis etc. 255, 15. 20; i. constitutum in divisione 383, 15; i. divisionem 383, 5; cf. 386, 1; i. mandatum 91, 15; i. pacta, placita 32, 1. 107, 1. 108, 5; i. scripturam 214, 20; i. voluntatem 18, 5. 124, 10. 214, 25. 215, 5.

innectere 206, 10. 440, 25. 477, 15; i. aliquid iuri ecclesiae principalis 202, 20.

innocare 410, 5. 10.

innocens 40, 1. 41, 20. 47, 25. 91, 5. 255, 25. 286, 10. 288, 10. 302, 15. 478, 15; i. servus 254, 10. 15. 266, 1. 5; adprobare se innocentem sacramento, testibus 30, 1. 291, 20. 292, 1; cf. 249, 20. 277, 15; i. in crimine accusare 288, 5; i. curvare 237, 10; i. in custodia mittere 301, 15; i. fatigare 82, 20; i. iniuriare 339, 15; i. occidere 31, 10. 254, 5. 302, 5; i. questionem subire facere 254, 1; i. tormentis adfligere 90, 20; i. in tormenta tradere 31, 5. 252, 20; innocens tormenta perferens 31, 5. 252, 20; cf. 288, 15; i. in tormentis moriens, debilitatus 31, 5. 252, 20. 25.

innocentia 82, 20; i. accusati 286, 10. 15.

innocuus ab sententia legis 376, 1.

innodatio placitorum 449, 45.

innotescere = *notum fieri* 374, 25. 375, 1. — *innotescere* = *notum facere* 204, 20. 454, 5.

innovare leges veterosas 47, 20. 48, 1.

innovatio imperii 475, 20.

innox, innoxius 247, 20. 251, 1. 254, 25. 297, 15. 373, 15.

inonestus v. inhonestus.

inopia 96, 15.

inordinatus, inordinatus, a, um: si inordinatus moriens filios legitimos non reliquerit 241, 5; inordinata relinquere 50, 20. 51, 1.—10. — inordinatum 125, 5.

imp-, imp-.

inpar numerus: filii procreati impari numero 389, 20.

inpastus locus 326, 20.

impedimentum, impedimentum 81, 1. 85, 25. 113, 35. 244, 10.

impedire 114, 5. 305, 1. 343, 20. 396, 1.

impellere, impellere 271, 5. 281, 20; i. ad libertatem servos 102, 5; i. ad reverentiam legis 46, 15; i. se in gladiis alienis 463, 10.

impendere 196, 15. 232, 20. 401, 5; i. curam erga utilitatem filiorum 190, 5; i. defensionem 424, 1; i. functionem 225, 10. 15; i. humanitatem 354, 5. 10; i. remedia miseris 406, 10; i. reverentiam diebus dominicis 434, 10. 15; i. solatia 371, 5.

impensio, impensio 197, 10; i. census 427, 15; i. tributalis 483, 10; i. tributi, servitii 393, 20.

imperare, imperare 158, 1. 364, 45. 480, 25; i. christianum, super christianos Iudeo non licet 447, 15; cf. 448, 20.

imperialis, e: i. verba 49, 5.

imperium, imperium 475, 20; gentes imperio amplitudinis nostrae (*scil. regis*) subingatae 45, 25. 48, 1; i. divinitatis, divinae voluntatis 46, 10. 52, 15; i. iniustum dominorum 223, 15; cf. 290, 20; maioris imperio aliquid committere 313, 1; cf. 290, 20.

impetere: i. christianum actione, inscriptione 416, 10; i. dominum in crimine 97, 5; i. libertum adscribendum 254, 15. 20; i. patronum accusationibus falsis 238, 15; i. sanguinem alienum 247, 10.

impetrare = *imperare*? 364, 35; cf. 45.

impietas 203, 5. 438, 1. 439, 5; i. Indaica 446, 5.

impingere aliquem ad peragenda negotia utilitatis (regis) 378, 10.

implere, implere *saepius, ex. gr.*: i. XIII vitae suae annos 104, 1; i. XX annos etatis 178, 25. 180, 10; i. tricennium 203, 30. 204, 1; i. commonitionem iudicis 66, 25; i. constitutionem dotis 124, 10; cf. 138, 10; i. constitutionem de susceptione fugitivorum 355, 5. 10; i. edictum 422, 10; i. iudicium episcopi 77, 15; i. sanctionem (regis) 440, 5; i. vota promissionis erga filios Ervigii regis 480, 35. — implere canonem singulis annis constitutum 386, 20; i. functionem publicam 225, 5; i. solidos XX 344, 10; i. solutionem 295, 5; i. summam compositionis 86, 5.

imponere, imponere 223, 20; i. censum 419, 20. 420, 1; i. damnum 359, 1; i. dispendia maiora 468, 10; i. flagella centena 135, 5; i. titulum libertatis 439, 15; i. sibi crimen per tormenta 248, 5; i. sibi nomen falsum 306, 15.

inpostura 306, 20.

ipotare v. imputare.

impressio principis 50, 5. 15.

imprimere, imprimere: i. confirmationem legibus 46, 1; i. fraudem in scriptura suscripta 113, 5. 10; i. signum 112, 20; i. signum, suscriptionem ad vicem auctoris 106, 10; i. signum adulterium 303, 10. 304, 5. — si quislibet videns se impressum sciendo veritatem negaverit 104, 20.

improbitas, improbitas 41, 20. 224, 5. 413, 5; i. distrahentis 226, 10; i. resistentis 267, 20; i. principis 50, 5.

improbus, improbi 41, 20. 82, 20. 25. 109, 5.

impromutuare 471, 10. 25.

impudice nuptias presumere 130, 25.

impudicitia 125, 5.

impugnatio verborum contra scripturae textum 95, 20.

impugnare, impugnare 79, 1. 117, 20; i. ecclesiam catholicam 485, 5; i. fidem veritatis catholicae 412, 25; cf. 414, 5; i. partem alterius 81, 1; i. se invicem 81, 10.

impulsio 50, 1. 162, 5. 271, 5.

impunitus, a, um: i. manere 153, 40. 259, 25; i. relinquere scelera 54, 10.

imputare, inpotare, imputare: i. aliquid culpae suae 10, 1. 150, 15. 220, 1. 229, 15. 463, 10; i. alieni profectionem 378, 10.

inquerere v. inquirere.

inquietare: i. aliquem ad causam dicendam, propter debitum solvendum 59, 15; i. quoscumque de populis sumptibus, indictionibus 407, 1; i. dominum alienum 395, 5; i. domum absente domino 316, 1; i. homines privatos 407, 10. 15; i. servum 358, 10. 15.

inquietudo = *turbatio* 212, 1; i. sepulcrorum 403, 5.

inquirere, inquerere 7, 20. 13, 5. 10. 30, 10. 137, 5. 192, 15. 223, 5. 228, 5. 280, 10. 467, 30; i. commenta 103, 20; i. crimen 222, 25; i. debitum aut violentiam defuncti 233, 15; i. occasiones 450, 20; i. probationem 82, 10. 15; i. scripturas 117, 1; i. signa 3, 15. 397, 10; i. testes, qui ceptum negotium firment 72, 15.

inquisitio 153, 10. 154, 1. 478, 10; pro inquisitionibus regis exhibendis nemo episcoporum iura ecclesiarum parochialium contingat nec quascumque exinde inquisitiones exigere audent 482, 20. 25.

inr-, irr-.

inretractabilis sententia mortis 55, 5. 15.

inrevocabilis, irrevocabilis, e: i. constitutio 375, 25; cf. 208, 10. 15; i. damnatio 455, 1; i. ordo 51, 10; i. sen-

- tentia 473, 30. — irrevocabiliter: i. carere testimonio dignitatis suae 476, 1; i. possidere 398, 10.
- irigare: aqua ad irigandum 345, 1.
- iriguae aquae 344, 15.
- irritare, irritare: i. animal, canem 339, 5, 10.
- (irritus), irritus, a, um: i. coniugium 145, 15, 20; in irritum devocare 118, 15, 222, 5. — irritare: i. confecta series scripturae 50, 15.
- irrogare: i. curam competentem minoribus 192, 20; i. damna, tormenta innocentibus 91, 5.
- irumpere: i. contubernia famulorum 390, 5; i. definitiones sacras 413, 1; i. facta seniorum 107, 15, 20; i. firmitatem venditionis 14, 1. 220, 1; cf. 222, 10; i. placitum canonis 386, 20; i. placitum divisionis 384, 10, 15; i. signatum alienum 349, 5.
- irruptio (= interruptio) temporis 394, 15.
- insania 38, 1. 163, 10. 164, 10.
- inscribere: lex, quae inscribitur De pena etc. 431, 20; inscribere tributa duplata in publico 479, 30. — inscribere = accusare 288, 20; i. christianos questione 416, 5. 430, 25; i. nobiliorem vel potentiorum 248, 30; i. servum 297, 15.
- inscriptio = accusatio scripta 248, 20. 416, 10; i. roborata suscriptione trium testium 247, 15.
- inserere; i. legibus 60, 25. 208, 15; i. contra leges condicionem 230, 10; i. in pactis, placitis penam 82, 5. 108, 5. 109, 5. 20, 25.
- inservire fisco sub impositione tributali 483, 10.
- insidiae 224, 5. 341, 5. 359, 1.
- insidiari 277, 20. 291, 10.
- insinuare: i. aliquid auditibus regis 161, 5; i. voluntatem servis 114, 10.
- insistere 82, 5. 91, 15. 92, 15. 103, 25. 168, 15. 277, 20. 283, 1; iudice insistente 105, 1. 165, 15. 234, 5. 302, 1. 315, 10. 389, 1. 25. 403, 15; i. sacerdote vel iudice 160, 15.
- insolens, insolens: i. posteritati patroni 242, 10; i. contra principem vel gentem aut patriam 53, 10.
- insons 253, 10; i., id est innocens 47, 1. 25.
- inspectio: i. estimantium 323, 15; i. iudicantium 4, 15. 323, 15. 40. 399, 1.
- inspector 4, 1. 25. 393, 1. 399, 5; i. egritudinis 376, 10; i. directus vice episcopi 376, 15.
- inspicere 328, 15; i. damnum 320, 5. 326, 15; i. deturpationem narium 265, 5; i. egritudines 376, 20; cf. 10; i. probationem 361, 5.
- instantia 66, 20. 93, 10. 102, 15. 140, 15. 153, 35. 168, 10; i. laboris 112, 15; i. devotionis nostrae (scil. regis) 474, 35; i. mansuetudinis nostrae (scil. regis) 69, 20; i. episcoporum 441, 5; i. indicis 66, 25. 72, 5. 91, 5. 93, 1. 100, 15. 133, 5. 148, 5. 145, 5. 182, 5. 266, 20.
- 364, 5. 365, 15. 432, 10. 435, 5. 441, 5; i. iudicum vel principum 309, 15; i. sacerdotis 432, 10; i. saionis 394, 15.
- instare: periculo instante 112, 10; i. periculo vel forsitan cuiusque impedimenti actione 113, 15. 35.
- instituere: i. iudicem 64, 10. 78, 15. 20; cf. 418, 1; i. notarios publicos 309, 5; i. successores rerum suarum 197, 20; i. suscriptorum vel signatorem ordinationis 112, 10. — instituere = constituere, decernere 181, 20; i. penam 117, 15; i. testationem specialem de frugibus 212, 5. — instituere = instruere: i. Iudeos pro eorum salvatione 452, 5. — instituere = incitare: domino instituente homicidium perpetrare 277, 5. 10. — institutus, a, um: i. damnum 67, 10; i. dies 66, 30. 67, 5. 374, 20. 450, 1; i. leges 429, 25; i. tempus 67, 1. 374, 20. — instituta 453, 20. 486, 1. 10; i. apostolica 413, 1; i. canonis, canonum 209, 15. 408, 25. 30. 477, 25; i. iustitiae 418, 5; cf. 30; i. legis, legum 422, 20. 430, 5. 451, 1. 5. 452, 10; i. ponere de virtute vel copiis progressorum 377, 1. 5.
- institutio 42, 15. 58, 25. 101, 20. 25. 126, 20. 309, 1. 15. 392, 20. 408, 15. 410, 1. 430, 15. 431, 5. 436, 10. 475 — 477. 482, 35; i. edita in perfidiam Iudeorum 455, 10; i. prescripta ex regio nomine 309, 5; i. serenitatis nostrae (scil. regis) 452, 5; cf. 454, 1; i. canonis 408, 25; i. legis 128, 5. 154, 5. 234, 15. 365, 5. 376, 30. 377, 1; i. legum correctarum 45, 20; Romanae leges seu alienae institutiones 58, 15; institutio novella 476, 15; i. sinodalis 409, 30.
- instructio 309, 30. 392, 40. 455, 15.
- instruere: i. servos vario genere armorum 377, 10. — instruere = parare: i. insidias 224, 5. — instruere = docere 430, 15. 449, 15. 455, 10; cf. 451, 20; i. iudicem de re, qua quis accusat 248, 10.
- instrumentum, instrumenta, strumenta: i. fundarum 377, 10. 15; i. mulini 293, 5. — instrumenta = scripta 112, 20. 116, 15; i. legalia 38, 1.
- insulens v. insolens.
- insultare 301, 5; i. fidem christianam 414, 5; cf. 436, 20; i. principi 57, 20.
- insultatio: insultatione indebita ad ingenuitatis libertatem venire 102, 15. 20.
- insurgere pro liberatione patriae 374, 5. 10.
- integer, a, um: i. compositio 291, 20; i. hereditas 186, 5; i. medietas 180, 15. 182, 1; i. mens 111, 25; i. portio 25, 10. 15. 131, 1. 186, 20; i. vestis 340, 5. — integra conservare filii 178, 15; cf. 211, 20. 212, 1; v. intemeratus. — ad integrum 168, 1. 236, 1; ad i. in regis potestate persistere 56, 1; ad i. reddere, reformare, restituere 71, 5. 130, 10. 171, 1. 191, 20. 221, 5; ad i. tradi 142, 5; ad i. sibi vindicare 184, 5; cf. 398, 10; in i. revocare 222, 10; ex integro manumittere 235, 20. 25; ex i. reddere 84, 1.
- integritas 435, 10; i. castitatis, virginitatis 139, 20; i. possessionis 398, 10; i. rerum 163, 15; i. successionis 112, 20; in integritate reformare, restituere rem ecclesiae 204, 1. 10; ex i. reformare rem entam 292, 1.
- intemeratus, a, um: i. hereditas 186, 5; i. medietas 180, 15. 182, 1. — intemerata conservare filii 178, 15; cf. 211, 20. 212, 1; v. integer.
- intendere 87, 15. 384, 5; i. auguriis 257, 25; cf. 258, 5; i. divortium ope principis, quocumque ingenio etc. 169, 1; i. contra inimicos gentis nostrae 371, 25; i. in interitum alterius 99, 10; i. in necem vel abiectionem regis 55, 1; i. 483, 10; i. penam alicui 286, 10; i. pro lueris pupillorum vel eorum rebus 192, 5; i. pro rebus ablatis 203, 20.
- intentio = consilium, Absicht 102, 15 (?). 158, 15. 411, 10. 423, 10. 432, 1. 434, 1; i. aut clamor 81, 15; i. mansuetudinis nostrae (scil. regis) 484, 35; i. pacis faciendae 63, 15; i. voluntatis malae, pravae 282, 10 — 20. — intentio = actio, Klage 72, 5. 76, 5. 87, 5. 94, 1. 101, 20; i. de dotibus inter nubentes 126, 15; i. de rebus minimis etc. inter heredes aut vicinos possessores 103, 5. 10; i. de rebus mobilibus immobilibusque 390, 20; i. de rerum amissione 190, 10; i. adversus reum 280, 10; de quinquagenarii et triennialis temporis intentione 391, 10; intentionibus tutor debet parere responsum 191, 20.
- intercedere: intercedente casu 93, 10; intercedentibus clericis 223, 15. 20.
- intercurrere: quamvis scripturae non intercurrant 124, 5; cf. 70, 15.
- interdicere 57, 25. 346, 5. 385, 40. 409, 35. 482, 15. — interdictum 423, 10. 431, 1; i. temporis constituti, quo debeat concilium celebrari 477, 15; interdicta canonum, legum 439, 20.
- interficere: i. hominem 278, 5; i. servum 275, 5; i. pecora 328, 20.
- interimere 119, 10. 484, 30.
- interire exilio eterno 413, 10.
- interitus 168, 25. 485, 10; in interitum alterius intendere 99, 10.
- intermissio: absque intermissione temporis 111, 25.
- internuntius Iudeorum 437, 20.
- interpellare 266, 25. 471, 1. 5; i. iudicem 65, 25. 300, 10. 470, 30; cf. 318, 5; i. regem 470, 30.
- interponere: i. aliquid in autoritatibus regis 303, 10; i. se velut emtor 223, 20.
- interpositio iurisiurandi 319, 15.
- interpretatio clarior 466, 5.
- interrogare 89, 5. 357, 1; i. servum, ancillam in tormentis 252, 10; i. testes 70, 10.
- interrogatio 355, 1.
- interrumpere: a die interrupti temporis 395, 5.

interruptio: i. temporis, tricennii 394, 5; v. inruptio.
 interserere admonitiones, quae fieri debent (de) progressionem exercitus etc. 378, 15.
 intervallum: per intervalla temporum vel orarum salutem recipere 111, 25.
 intervenire: cultor ecclesiae interveniat 380, 10.
 interventus ecclesiae 380, 15, 20.
 intestatus, intestata 27, 10. 127, 15. 174, 1. 176, 10. 186, 15. 20. 187, 1. 200, 15. 25. 210, 25. 212, 5. 213, 5. 215, 25. 469, 25. 470, 5; ex intestato 189, 20.
 intexere callide per scripturam 307, 5, 10.
 intimare: i. aliquid auditibus clementiae (scil. regis) 53, 5; cf. 87, 10; i. aliquid causidico aut iudici 81, 25; i. aliquid iudici 74, 15. 380, 5, 25.
 intrare: i. in domo alienam 263, 20; i. in pascuis alienis 347, 15.
 introducere: i. porcos in silvam 346, 1. — introducere diversa in preceptiones regni nostri (scil. regis) 308, 25. 30; i. iniustitiam loco iustitiae 76, 1; i. legem abrasam ipsis verbis sententis 279, 10; i. se per presumptivam novitatem 398, 10.
 introire ubi comites etc. in custodia retruduntur 401, 10.
 intromittere: i. porcos in silva 345, 20. 346, 5, 20. — intromittere causam in iudicium rectoris provinciae vel iudicis territorii 407, 15; i. legem in lib. II. etc. 107, 25. 117, 40. — intromittere = *einschiessen*: rebus omnibus intromissis 127, 10.
 inultus, a, um: i. homicidium 282, 15; i. mors 272, 5; i. scelus 281, 20.
 inundatio fluminum 67, 15. 79, 15.
 inutilitare: inutilitatem per tepeditatem iudicium etc. 90, 30.
 inutilitas nelegentiae 343, 10.
 inutilis atque degener 372, 5.
 invadere 19, 25. 20, 1. 5. 226, 1. 313, 5, 10. 315, 10. 316, 5. 384, 15; i. non expectata discussione 315, 1. — invasa in duplum reddere 388, 10.
 invalidus, a, um: i. definitio 109, 20, 25; i. mandatum 98, 15; i. placitum 109, 20, 25; i. scriptura 110, 15. 118, 15. 214, 10; cf. 192, 25; invalidum erit (si quid donatum, distractum est) 241, 5; invalidum erit (si quid ordinatum est) 111, 20; i. habeatur vinculum, post datum iniustum iudicium a causidicis exactum 75, 25; cf. 76, 5.
 invasio 312, 1; damnum invasionis 314, 10.
 invasor 398, 15.
 inventarium: i. rerum, de rebus ecclesiae 209, 1. 5; i. de rebus filiorum, filii debitis 181, 25. 190, 20; i. factum tempore tuitionis 193, 5.
 inventio crucis 434, 25.
 investigare: i. acta maleficorum 258, 5; i. iustitiam 95, 20; i. nefas 163, 5; i. veritatem rei 82, 15. 406, 10.

LL. Sect. 1. I.

investigatio 38, 20. 70, 20; i. iudicis 29, 10. 291, 5. 359, 10. 15; i. publica iudicium 305, 15; investigatione perquirere furem 8, 5. 228, 10; i. perquirere veritatem scripturarum 96, 15.
 invicem: donationis scriptura i. ab uno (scil. viro) in alterius (scil. uxoris) nomine de facultate propria facta 188, 15, 20; res inter maritum et uxorem i. datae 215, 30; sacramentis i. datis promittere 292, 1. — ab invicem 206, 15. 333, 1.
 invitare 409, 20; i. ad diripiendum 315, 15; i. ad testimonium 102, 10.
 invocare demones 259, 15.
 invocatio nefaria (demonum) 259, 15.
 involare = *furari* 290—293. 296, 25. 328, 1.
 iocari: qui iocans percussit et occidit 272, 15.
 ipocemata = *hypochymata* 402, 1; v. hipocicis.
 ira 277, 1. 339, 5.
 iratus 268, 1. 326, 15; qui prior contra quemlibet i. eduxerit gladium 268, 1.
 irr- v. inr-
 isc- v. sc-
 isoces aut alii pisces maritimi 343, 15.
 isp- v. sp-
 ist- v. st-
 iter 74, 15. 83, 5. 331, 10. 15; iter publicum claudere, concludere 341, 10; in itinere hominum periculum non apparandum 341, 10; in i. morientis voluntas 114, 10; itineris necessitas 81, 25; i. quantitas 82, 20; servus, qui iter (fugitivo) monstravit 356, 1; in itinere constitutus 295, 1. 318, 1. 320, 10; propter furti rapacitatem in i. positum occidere 277, 15; in i. positum iniuriose retinere 267, 1; iter agentibus spatium adplicandi non vetetur 342, 5; i. agentibus pascua non vetentur 343, 1; i. agentium animalia de campis vacantibus expellere 342, 10. 15.
 iterare: i. profanationem 414, 10; i. vestigium erroris 438, 10. — iterato suscipere fugientem 359, 15. — iterare = *itinerare* 267, 1; v. itinerare.
 itinerare 267, 25. 318, 1; v. iterare.
 Iudaicus v. *indicem nominum*.
 Iudaismus 426, 5.
 Iudaizare: christiani Iudaizantes 424, 10. 431, 1.
 Iudeus, Iudaeus etc. v. *indicem nominum*.
 iudex *passim*, ex. gr. 16, 1. 30, 10. 60, 5. 20. 67, 5. 70, 5. 77, 25. 79, 1. 84, 80. 86, 25. 88, 1. 89, 5. 98, 15. 100, 40. 103, 20. 114, 10. 150, 5. 151, 15. 153, 30. 35. 157, 1. 159, 10. 167, 15. 191, 20. 225, 10. 40. 236, 20. 239, 1. 246, 10. 249, 25. 254, 15. 265, 5. 266, 45. 275, 30. 289, 25. 296, 25. 305, 10. 358, 10. 385, 10. 401, 85. 450, 10. 453, 45; omnis, qui potestatem accepit iudicandi, iudicis nomine censetur ex lege 75, 15; (iudices): comes vicarius comitis, thiuphadus,

dux 70, 25. 71, 1; (iudices): dux, comis, vicarius, pacis adsertor, thiuphadus etc. 75, 15; cuiuscumque honoris aut ordinis iudex 70, 20; iudices (vel) quibus iudicandi potestas est 81, 20. 406, 10; i. per regium decretum instituti 78, 20; v. instituire; dum rex i. ordinat, sua largitate eis compendia ministrat 407, 10; i. constituti ex regia iussione 64, 10; (iudices) qui ex regia iussione aut ex consensu partium eligantur 75, 15. 20; iudex consensu partium electus 62, 5; electionis (iudicis) pactio 62, 10. — iudex provinciae, iudices provinciarum 134, 1. 262, 10. 317, 1; iudices civitatum 355, 1. 389, 1; iudex territorii 98, 10. 166, 10. 193, 20. 262, 10. 267, 5. 355, 1. 407, 15. 435, 5. 453, 15. 454, 15; cf. 83, 5; i. vicini territorii 303, 15; iudices in territoriis constituti 418, 5; cf. 453, 20. 454, 1; i. locorum 12, 15. 28, 15. 220, 10. 259, 15. 274, 20. 344, 5. 348, 1. 357, 1. 449, 5. 453, 20. 454, 1. 469, 5, 10; iudex, qui fuerit in proximo constitutus 347, 10; iudex, in cuius territorio est qui petit 83, 15; cf. 288, 10; i., ad cuius ordinationem petitur pertinet 83, 10; quilibet ex alterius iudicis potestate 83, 5; iudices christiani 416, 15; a iudice missus 65, 20; si iudex miserit nuntium 470, 20; si iudex servum ad discutienda negotia deputat 65, 1. 5; a iudice ordinatus ad tollendum destinatus 68, 15; executor iudicis v. executor; saio i. v. saio.

regi, iudici vel comiti pro pignere querellari 84, 5; ancilla donec cui rex aut iudex aut comes voluerit 157, 20. 40; sine regis vel iudicis iussione domum alienam adprehendere 314, 15; mulieres favore regum vel iudicium viros spernentes 169, 1; interpellare regem aut iudicem 470, 30; ad principis conspectum vel ad discussionem quorumlibet iudicium alium compellere 82, 25; principe hordinante vel iudice 304, 15; cf. 153, 25; apud audientiam principis appellare iudicem 71, 5; iudices principum metu vel iussu contraria iustitiae, legibus iudicantes 76, 10. 15; iussu principis vel episcopi atque iudicis 287, 1; data episcopo potestas distringendi iudices nequiter iudicantes 77, 1. 5; episcopus et (vel, sive) iudex 77, 20. 78, 5. 114, 15. 115, 15. 158, 5. 204, 20. 449, 20; cf. 482, 30; sacerdotes excessus iudicium ad regis agnitionem referant 407, 25. 408, 1; sacerdos et (vel) iudex 77, 5. 114, 15. 115, 15. 116, 1. 160, 15. 161, 6. 439, 25. 449, 20. 453, 10. 15; comes vel iudex audiat, discentiat 78, 1. 288, 10. 15, reum comprehendat 288, 10; comes iudici auxilium prebeat 301, 1. 5; comes civitatis vel iudex 23, 1. 94, 1. 166, 10. 182, 15. 246, 15. 342, 15. 343, 20; i. vel prepositus civitatis 232, 10; i. a comite civitatis querat

auxilium 301, 5; quod i. apud roum invenerit comiti civitatis ostendat 363, 15; i. pulsatus ante comitem civitatis rationem reddat 78, 15; i. a comite civitatis C flagella suscipiat 157, 25; dum numerarius vel defensor ordinatur, nullum beneficium iudici dare debet 407, 20; iudices aut actores 407, 25. 408, 1; auditores vel iudices 303, 15; cf. 80, 25; iudex vel boni homines 253, 20. 365, 10; i. vel (et) saio 72, 20. 74, 1. 10. 81, 15. 82, 1. 10. 87, 20; anulo iudicis aut saionis obsignata 394, 20. 395, 1; iudex saionem per epistolam informet 394, 15. 20; cf. 395, 15; i. transmittat saionem 470, 30; coram iudice vel eius saione iurare 253, 20. 254, 1.

de commodis adque damnis iudicis 72, 20; cf. 301, 15. 467, 10 *sqq.*; medietatem de damnis sibi iudex usurpet 297, 5; cf. 67, 10. 82, 10; iudices ex causis tertiam partem presumentes 72, 20. 73, 1; iudex (de compositione) pro labore suo decimum consequatur 302, 1; i. pro labore suo et iudicata causa . . . vicensimum solidum accipiat 73, 15; iudici X solidos, V solidos exolvere 81, 5. 297, 5. 300, 15; iudex de bonis quartam partem amittat fisco profuturam 310, 10; i. X libras auri fisco exolvat 407, 20. 25; cf. 78, 10. 365, 5.

(*a*) accusare ante, apud iudicem 148, 25. 30. 152, 25. 153, 1; iudicibus et accusare et damnare licet 194, 1; accusator rei ordinem exponat et iudici occulte presentet 247, 20. 25; accusator coram iudice penas inferat 249, 10; admonitio iudicis 66, 5. 316, 5; admonitus a iudice 81, 1. 84, 10. 95, 10; adprobare ante, apud iudicem 271, 1. 284, 5. 367, 5; anulus iudicis 394, 20; appellare iudicem 71, 5; arbitrium iudicis 48, 5. 236, 5. 10. 266, 20; iudex audiat, a iudice audiri *v.* audire; (*c*) iudex utrosque castrare procurat 163, 5; causa cepta apud iudicem 60, 1; i. quomodo causam perquirat per examen caldariae 250, 5; i. absque causarum audientia vacans 68, 5; apud iudicem causam probare 238, 15; causam dicere contra i. 316, 20; causantium partes a iudice distringantur 81, 15; causidicos non debent iudices dilatare 69, 20; cautione se ante iudicem obligare 92, 1; cf. 10; conatus a iudice exolvat 321, 25. 322, 1; cf. 66, 1; cognitio iudicis 274, 20. 439, 25; commissoria comitum vel iudicem 62, 10; comoda iudicis 72, 20; conmonitio i. 66, 25; conmonitoria falsa sub nomine i. ficta 305, 20; conmonitus a iudice 394, 10; compeditos sine iussione iudicis laxare 301, 10; compellendus a iudice satisfacere 233, 5; comprehendat iudex reum 288, 10.

301, 1. 310, 1. 5; cf. 156, 1. 221, 15. 282, 20; sine conscientia iudicis compositionem accipere 300, 10. 15; iudex petenti possessionem consignare procuret 394, 15; a iussione iudicis consignatum 395, 10. 15; contestatio iudicis 349, 15; conventus a iudice 316, 5. 10; correptus a i. 264, 25. 316, 15. 318, 20. 320, 5. 380, 5; cf. 157, 15. 280, 5. 301, 5; iudex beneficio corruptus *v.* beneficium; i. corruptus amicitia vel premio 266, 20; cf. 28, 1; i. corruptus acceptione muneris 237, 10; creditor interpellet iudicem 470, 30; creditor iudici pignus ostendat 232, 10; iudex mox crimem facti agnoverit 280, 5. 313, 10. 15; cf. 104, 20. 134, 15. 166, 10. 206, 10. 310, 20. 25; i. criminibus favens, criminis absolvens 302, 5-15; in custodia teneri a iudice 294, 1. 316, 15; cf. 60, 15; (*d*) de damnis iudicem 78, 25; cf. 358, 1; damnare licet iudicibus 194, 1; cf. 233, 5; iudex discernit 82, 15; iudex differens negotium 70, 1; cf. 84, 1; i. dilans causidicos, accusantes 69, 20. 280, 15. 20; dilatio iudicis 68, 5. 84, 1; discussio iudicem 82, 25; discussio tormentorum apud iudicem 277, 30; discuti a iudice 246, 15; 288, 10. 290, 5; cf. 288, 15; distringi a iudice, iudex distringens 81, 15. 166, 10. 167, 1. 246, 15. 251, 1. 5. 286, 15. 291, 20. 301, 5. 302, 10. 311, 10; districtio iudicis 341, 15; iudex divinos consulens 257, 25; cf. 258, 5; (*e*) epistola iudicis 65, 20. 83, 10-20. 394, 15; iudex estimat, estimat 229, 5. 269, 10. 15; cf. 9, 15. 253, 20. 268, 20; estimatio iudicis 266, 15. 334, 15. 335, 20; examinatio i. 278, 25. 279, 15; iudex examinat causam 92, 10; excessus iudicem 407, 25; executio iudicis 20, 1. 224, 5. 225, 25. 328, 10; experientia i. 96, 1; (*f*) iudex de facultate exilio deputati curam habebit 279, 1. 5. 280, 1; flagella ante iudicem accipere *vel similiter* 71, 10. 141, 15. 226, 15. 20. 294, 1. 296, 5. 299, 5. 313, 20. 327, 15. 342, 15. 344, 5. 352, 20. 353, 1. 358, 5. 364, 15. 462, 25. 463, 1. 5. 20; fraus iudicis 68, 5; cf. 90, 30; iudici fugitivum inveniens 363, 10; iudici fugitivum presentare 357, 20. 359, 10; cf. 360, 5. 363, 20; fur perducatur ad iudicem 293, 15. 20. 297, 1; fustigari ante iudicem 134, 1; (*h*) hesitatio iudicem 45, 10; (*i*) infamiam testium comprobare coram iudice 100, 20; informati a iudice in iudicando 62, 15; iudex iniquitatis 249, 15; cf. 75, 25; insistente iudice *v.* insistere; instantia iudicis *v.* instantia; iudici, iudicem interpellare 300, 10. 318, 5; iudex interpellantem audire contemnens 67, 20; investigatio iudicis 29, 10. 291, 5. 305, 15. 359, 10. 15; iudex et Iudei 417, 1. 452, 10. 453, 5-15; iudex iudicans causas 72, 15; i. non per amicitiam vel cupiditatem

aut per commodum, sed ignoranter iudicans 69, 5. 10; cf. 68, 10. 15; iudices principum metu vel iussu contraria iustitiae, legibus iudicantes 76, 10. 15; i. nequiter iudicantes non pravitate sua, sed vigore regio 76, 20; iudex iudicans perperam 28, 5; i. iudicans voluntate sua 470, 15; i. duo iudicia de re discussa conscribat 71, 15; cf. 72, 15. 462, 5; iudicium a iudice conscribendum 72, 1. 5; iudices temperant iudicium 406, 5. 10; iniustum iudicium regio metu vel iussu a iudicibus ordinatum 76, 5. 10; coram iudice iurare 113, 5. 253, 25. 254, 1; coram i. iurationem confirmare 112, 10. 15; iussio iudicis 314, 15; (*l*) latens mancipium iudici presentandum 353, 10; liber iudicem 35, 20; librum legis iudici offerre 58, 20. 59, 1; (*m*) mandatum petere coram iudice 89, 10; monere iudicem 335, 10; mortis sententiam iudex scriptis decernat 275, 5; mortis sententiam a iudice accipere 275, 1. 5; (*n*) necessitatem iudici intimare 81, 25; negligentia iudicis 81, 15. 157, 25; iudex negotii 66, 10. 110, 20. 111, 1; cf. 63, 10. 70, 1. 91, 20. 94, 1; iudici notitiam tradere 248, 10; (*o*) obligare se ante iudicem 92, 1; obligari a iudice 91, 10. 15; iudex occidens innocentem 302, 5; iudex occisurus reum 302, 20; cf. 275, 5; (*p*) pietate iudicem reservari ad vitam 283, 15; pro pignere querellare iudici 84, 5; per placitum in nomine iudicis instituire damnum 82, 5; placitum dicere ante iudicem 238, 1. 5; preceptio iudicis ad domum absentis veniens 470, 25; presente iudice 91, 20. 191, 10. 237, 5. 316, 5. 347, 10. 358, 20; presentia iudicis 71, 10. 100, 1. 135, 1. 191, 15. 288, 15; cf. 141, 15; apud iudicem probat causas 238, 15; cf. 288, 10; iudex probationem inspiciens 361, 5; proclamare ad iudicem 471, 1; professio coram iudice 304, 5; profiteri apud iudicem 72, 1; iudex pulsatus 78, 10. 15; i. pupilli 192, 45; coram iudice pupillo reddita ratio 192, 25; (*q*) questio coram iudice 155, 15; cf. 288, 20; (*r*) ratio presente iudice facta 191, 10. 347, 10; cf. 9, 15; iudex rationem reddat 78, 15; quos in retrusione i. facit esse 259, 20; reus comprehensus perducatur ad iudicem 297, 1; cf. 301, 5. 363, 15; reum iudex antea non torquet *etc.* 286, 10; reum occisurus i. 302, 20; cf. 275, 5; (*s*) sacramentum iudicis 68, 5; sacramentum coram iudice 66, 15. 277, 10. 15; iudex, quos certiores (vel seniores) agnoverit, faciat eos sacramenta prebere 4, 20. 399, 1. 5; sententia iudicis 143, 5. 313, 5; extra iudicem servos suos occidere 274, 1; iudex illi, cui componere debuit, subiaceat servituti 69, 5. 15; i. perpetim servitutum petentibus tradat 233, 10; sigillum iudicis 67, 20; suscriptio iudicis

- 114, 15. 116, 1; *cf.* 357, 5; iudex suspectus 70, 20. 71, 1. 5; (*l.*) tempus a iudice constitutum 291, 20; iudex eorum, quos meliores adque plures esse providerit, testimonium recipere debet 237, 10; i. qui temperamentum in tormentis non tenuit 253, 1. 254, 30; *cf.* 255, 5; tutor ab aliis parentibus in presentia iudicis eligatur 191, 10. 15; *cf.* 181, 25. 30; (*v.*) verberari ante iudicem, coram iudice, in iudicis presentia 66, 1. 71, 10. 197, 10; *cf.* 268, 5. 10; verberari a iudice 158, 10. 226, 20. 342, 15. — iudex = *dux*? 286, 20; *cf.* 35.
- iudicare 6, 1. 40, 1. 63, 1. 10. 69, 10. 71, 1. 10. 79, 5. 107, 10. 111, 5. 204, 20. 406, 10. 408, 25. 451, 20. 453, 10. 15. 462, 1. 10; causam iudicare 73, 1. 5. 77, 10. 78, 20. 89, 5. 10; negotium i. 204, 25; qui non accepta potestate i. presumpserint 64, 1; *cf.* 62, 5—15. 75, 15. 20. 81, 20; culpabilis iudicetur 256, 25; ut falsarius i. 306, 5; iudex de omnibus causis, que iudicaverit, exemplar penes se reservare curabit 72, 10; per amicitiam, cupiditatem, commodum, ignorantiam iniuste iudicare 68, 10. 15. 69, 5; *cf.* 28, 5. 237, 15; male i. 28, 1. 68, 15. 78, 20; nequiter i. 71, 5. 76, 20. 77, 1. 5; nequiter i. vigore regio 76, 20; legibus contraria i. 76, 10. 15; voluntate sua i. 470, 15; iudicans 9, 20. 81, 10. 85, 5. 269, 1; arbitrium iudicantis 229, 5; audientia i. 225, 25; discussio i. 31, 1. 70, 20; equitas i. 48, 5; sententia i. 28, 5. 319, 1; ultio i. 60, 10; inspectio iudicantium, quos partium consensus elegerit 4, 15. 399, 1; *cf.* 81, 10; ad iudicium iudicatum non reddere debitum 470, 30; iudicatum 42, 1. 77, 10. 25; i. facere 71, 15; exemplaria iudicati 89, 10. — iudicare = *decernere, statuere de rebus suis etc.* 53, 1. 57, 25. 87, 20. 111, 20. 115, 10. 145, 10. 184, 5. 186, 15. 193, 5. 196, 5. 20. 25. 198—200. 203, 30 (?). 206, 20. 210, 20. 215, 25. 372, 1. 373, 10. 375, 5. 408, 30 (?); i. de statu alicuius 247, 20; i. de peculio suo 241, 1; i. de personis minoribus vel de rebus eorum 379, 1. — iudicare = *diudicare*: i. escas 430, 25.
- iudicialis, e: i. censura 87, 40; i. examen 87, 25; i. examinatio 364, 20. 365, 15. 20; i. executio 87, 45; i. forum iudiciale 87, 10; i. tronus 48, 10. — iudicialiter: i. adpellare de rebus communibus 384, 5; i. exquirere fugitivum 364, 5; i. incipere negotia sua iuro principali 87, 1; i. superare adversarium 225, 20.
- iudiciarius, a, um: i. ordinatione fungi 255, 15. 20; i. potestas 62, 10. 99, 30; i. potestas universalis 453, 46; i. potestate fungi 77, 10. 364, 25; i. potestate privari 266, 20; de i. potestate repellere 302, 10.
- iudicium, iuditium 28, 5. 39, 20. 58, 5. 60, 10. 65, 20. 67, 20. 70, 25. 75, 20. 87, 15. 20. 88, 25. 92, 10. 95, 15. 232, 10. 237, 1. 251, 15. 280, 20. 316, 5. 406, 1. 5. 15. 468, 15. 470, 30. 480, 40; i. rectoris provinciae vel iudicis territorii 407, 15; i. episcopi 77, 15; i. concilii 408, 1; iudicis epistula vel sigillo ad i. venire 65, 20; se iudicio adfuturum cavere 360, 5; per se aut per mandatarios suos prestari sint in i. 81, 25; *cf.* 86, 5; ad iudicium venire contemnere 65, 25. 470, 20; ad i. ingredi, ire 80, 25. 81, 10. 275, 1; iudicio adesse 82, 1. 85, 20. 86, 25; se de i. subtrahere, submovere 72, 5. 87, 10. 462, 15; de i. prolectus 81, 5; de i. egredi, abici, propulsare 85, 1—10; de i. (securus) abscedere 85, 10. 288, 10. 15; *cf.* 81, 5; i. presentare 89, 10. 237, 5. 287, 1; in i. presentare 302, 10. 353, 10. 30; in i. representet actor vel procurator minorem suum 407, 15; in i. presentare servum suum 246, 10. 15; i. proponere accusationem 168, 5; in i. proponere negotium 91, 25. 92, 1; in i. proferre leges preteritas et anteriores 59, 10; in i. proferre scripturam falsam 304, 1; *cf.* 111, 5; in i. proferre testem 100, 25; iudicium, ubi causa fuerit intronmissa 407, 15; res iudicio repetenda 19, 20. 225, 20; in i. vinci 191, 20. 192, 1; in i. vindicare 192, 1; i. per iudicium (adversarium) superare 19, 20. 25. 89, 20. 92, 5; in iudicio per patrocinium obprimere (adversarium) 84, 25; per iudicium obtinere 225, 20. 313, 5. 398, 15; citra iudicium pacificare 87, 1; res absque iudicio, ante iudicium usurpata 314, 20. 315, 1; nulla ante i. tormenta 360, 5; nullus servorum suorum extra i. publicum occisor 274, 15; i. secundum 92, 5; *cf.* 100, 10; auctoritas iudicii 79, 1; iudicium legale 68, 1; i. legis 431, 15; i. iniquum 77, 20; i. iniustum 75, 25. 76, 5; *cf.* 76, 1; i. perversum 77, 5; i. sacrum 473, 35; i. universale 478, 10; i. veritatis 78, 1; i. equitatis 78, 1. 5. 84, 10. 15; *cf.* 78, 25. — liber iudiciorum 35, 1; *cf.* 411, 10. — iudicium = *iudicatum scriptum, notitia iudicati* 71, 5. 30. 76, 15. 89, 10. 110, 20. 462, 10 (?); iudex duo iudicia de re discussa conscribat, quo litigantium partes accipiant 71, 15. 20; *cf.* 6, 1; i. iniusta conscribere 76, 1; iudicium conscribendum, a iudice roborandum 72, 1. 5; iudicia suscriptione roborata 71, 15. 20; iudicium (evidentibus signis) emittere 84, 10. 95, 10; scripturae, quae simul tradi partibus debent, id est testamenta, iudicia etc. 231, 1; evanatis iudiciis omnibusque scripturis 48, 5; conscriptio iudicii 111, 5; formula i. 78, 1; de i. exemplar fideliter translatum (iudicis) manu suscriptum adque signatum 84, 10. — heredes eodem iudicio, quo etc. sententiam ferant 168, 25. 169, 1. — iudicium = *arbitrium* 376, 20; i. ferre de facultatibus 195, 5; i. ferre de rebus 111, 25. 197, 15; *cf.* 117, 15; i. fratrum 130, 15; i. testatoris 306, 10.
- ingalis, e: i. copula 425, 10; i. bos 471, 6.
- iugulare 336, 15. 338, 1.
- iumentum 293, 1. 317, 15. 326, 35. 329, 1. 5. 335, 1. 343, 1; iumenta se invicem confidentia 333, 1; i. missa in messem alienam 325, 5; i. inventa in messe 328, 5; i. percutere 334, 10; iumenti partum excutere 332, 10; iumentum prestare 6, 20. 227, 20.
- iungere 333, 15. — iungere = *matri-monio copulare* 125, 5. 130, 15. 20. 140, 5; filii fratrum, filii sororum inter se nulla presumptione iungantur 28, 10; iungi coniunctione incestiva 425, 10; iungere se per adulterium vel similiter 134, 16. 150, 20. 156, 10.
- iunior, iuniores 191, 1. 364, 30.
- iuramentum 70, 15. 128, 15. 138, 5. 229, 45. 249, 5. 365, 1 (?). 480, 20—30; iuramenti discussor 52, 20; i. condicio 112, 15. 473, 35; i. federe promittere 51, 15; i. promissionem ledere 446, 10; sub i. taxatione 114, 15; vinculo i. se alligare in deceptione potestatis regiae 118, 20; *cf.* 119, 5. 120, 1. — iuramento firmare, confirmare 67, 15. 76, 20. 275, 1. 384, 20; cum i. pretium datum confirmare 226, 5; i. conprobare 376, 15; i. expiare conscientiam 248, 25; *cf.* 361, 25.
- iurare 70, 15. 82, 20. 95, 15. 112, 25. 116, 10. 15. 194, 5. 214, 5. 276, 10. 277, 20. 315, 5. 319, 25. 328, 10. 348, 10. 365, 10. 426, 5. 443—445. 473, 25. 481, 1; i. ad condiciones 71, 20. 443, 10; i. condicionibus adlatis, editis, factis 96, 5. 113, 5. 441, 5; i. per seriem conditionum 98, 10; i. districte coram iudice vel eius saeone 253, 25. 254, 1; *cf.* 113, 5; i. ob novi principis fidem servandam 52, 10; *cf.* 15; testes iurantes 100, 5. 30. 249, 20; si consortes non dignentur iurare 388, 1.
- iuratio: iurationem confirmare coram iudice 112, 10. 15.
- iurgare: iurgantes 466, 1. 481, 5.
- iurgium 42, 1. 48, 35. 87, 5. 25. 409, 15.
- ius, iura 40, 10. 74, 5. 91, 1. 100, 15. 101, 10. 210, 15. 211, 5. 393, 1. 409, 40. 419, 1. 423, 20. 432, 15; artifex, lator iuris 40, 25. 41, 5; obscuritas i. antiqui 466, 1; sanctio i. antiqui 222, 1; ius iustum 389, 10; divisio rei et possessio iuris 184, 5; non disceptatione uti, sed iure 39, 5; hereditatis parentum iura sortiri 184, 10. 15; *cf.* 189, 20. 40; ius rei suae amittere 391, 1; iura rei suae recipere 375, 20; rem iuri suo adplicare 204, 5. 283, 1; rem sui iuris esse adstruere, convincere 394, 10. 395, 5; pro suo iure contendere 239, 1; iuri, iure suo defendere 15, 5. 221, 25. 386, 20; iuri, iure suo habere 87, 25; in, pro suo iure percipere 21, 30. 178, 15. 180, 10. 215, 20; *cf.* 111, 10; pro suo iure presumere 346, 5; ad ius suum revocare 323, 5; *cf.* 128, 15; perenni iure sibi met vindicare 393, 5; *cf.* 129, 5. 167, 5; pro-

prii iuris dominus 91, 10; iuri proprio mancipare 211, 5, 10; iure proprio retinere 420, 20; proprium ius alterius longinqua possessio in ius transmittit alterius 394, 5; animalia in alieno iure ducere 348, 15; pignus de iure alterius usurpare 231, 20; res iuris alterius 315, 1; res iuris alieni distrahere *etc.* 307, 20; scripturam debitam alieno iure subtrahere 304, 5; servus, ancilla iuris alieni 144, 15, 304, 20; venditor (vel donator) iuris alieni 12, 15, 20, 220, 10; *cf.* 222, 1, 385, 5; ius Aebreorum 418, 5; i. auctoris 117, 15; i. basilicarum, ecclesiae, ecclesiarum 202, 20, 208, 10, 209, 5, 482, 20; a dominorum iure evagari 103, 10, 361, 15; intentio pro iure fisci 94, 1; ius, iura fundi 398, 20, 399, 1; *cf.* 390, 1; iura hereditatis 51, 5; *cf.* 184, 10, 15; iure hereditario sibi succedere 26, 25, 27, 1, 177, 15; *cf.* 176, 10; iura iudicii 75, 20; ius libertorum 206, 15; i. naturae 124, 15; i. parentum *etc.* 284, 15; i. precarium 56, 10; iura rectoris 39, 1; ius principale, principis 50, 10, 87, 1, 206, 20; i. terrenum 185, 10; i. usufructuarium 21, 20, 22, 15, 20, 178, 20, 182, 15, 30, 215, 1; iura viventium 184, 20. — ius (*opp.* lex, leges) 466, 1—16, 20, 467, 1; formula iuris 466, 10; species iuris 465, 5, 466, 20, 467, 1.

iusiurandum 319, 15, 441, 10, 448, 10, 454, 15, 484, 40.

iussio 53, 5, 64, 5, 324, 40; i. vel audientia destinata ad auditores vel iudices 303, 15; i. domini servi 267, 5, 269, 5, 299, 15, 347, 1; *cf.* 313, 1; i. iudicis 301, 10, 314, 15, 395, 10; i. iudicis ob signata 84, 5; i. pontificum, sacerdotum 450, 25; i. principalis, principis 308, 20, 25, 374, 25, 376, 1, 5; i. regis, regalis, regia 64, 5, 10, 75, 15, 78, 20, 79, 5, 10, 20, 88, 1, 114, 5, 145, 15, 308, 25, 309, 10, 314, 15, 368, 5; i. ex regio nomine prescripta 309, 5.

inssus, inssum 46, 10, 79, 1, 277, 20; i. domini servi 108, 10, 299, 20, 323, 5, 325, 10, 471, 20; i. domini terrae 387, 15; i. episcopi 287, 1; i. iudicis 287, 1, 470, 25; i. patroni 264, 10; i. principis 76, 10, 284, 25, 287, 1; i. regius 139, 30, 144, 20, 375, 5, 396, 5; *cf.* 472, 25, 480, 25.

iustitia *saepe*, *ex. gr.* 41, 5, 46, 5, 10, 50, 20, 58, 5, 10, 75, 25, 83, 20, 95, 20, 159, 20, 468, 1, 480, 30; contra iustitiam et leges 65, 5; iustitiae, legibus contraria iudicare 76, 10, 15.

iuventus 41, 10.

K.

kaldaria v. caldaria.

kalendae 45, 25, 59, 20, 205, 15, 207, 1, 373, 25, 379, 1, 419, 5, 422, 10, 15, 426, 10, 439, 20, 440, 1, 20, 25, 456, 1, 460, 10, 461, 469, 20, 475, 1, 477, 20, 30, 480, 5, 483, 35, 484, 5.

L.

abacrum v. lavaerum.

labium 265, 10, 278, 15, 279, 15, 329, 10.

labor 112, 15, 117, 10, 35, 195, 20, 202, 1, 331, 15, 378, 1, 385, 5, 15, 389, 20, 395, 1, 421, 25; rem cum augmento laboris amittere 391, 5, 10; pro comodo sui l. aliquid accipere 92, 20; *cf.* 155, 5; tertiam partem pro l. sui premio consequi 370, 5; quartam partem pro labore suo accipere 296, 5; quintam partem pro labore suo percipere 154, 15; iudex pro labore suo decimum consecutus 302, 1, vicensimum solidum accipiens 73, 1, 5; saiones pro labore suo decimum solidum consecuti 73, 15, 20. — labor = *labore conquisita* 419, 5 (?); in terra patroni de labore suo acquirere 240, 1; domino restituit tributa de labore suo servus 471, 25; *cf.* 362, 5. — labor = *terra, quae labore culta est*: laborem sepe circumdare 343, 10.

laborare 12, 15, 92, 20, 117, 10, 202, 1, 220, 10, 331, 5, 374, 10, 15, 385, 10, 15. — laborare = *dimicare*: l. pro utilitate potestatis regiae *etc.* 373, 15.

laedere v. ledere.

laicalis, e: l. conversatio 162, 1; l. vestis 158, 45, 162, 15.

laicus, laici 17, 5, 57, 20, 66, 15, 25, 165, 15, 209, 20, 371, 30, 372, 5, 409, 35, 413, 5, 424, 5, 437, 20, 448, 15, 451, 15, 478, 10.

lamenta penitentiae 153, 20, 154, 5, 158, 10.

lancea 377, 10, 463, 10.

laneficium 434, 15.

langor, langnor 47, 15, 66, 25, 50, 378, 5; l. egritudinis 376, 5; l. gravis occurrens 111, 15; l. invalescens 162, 10; l. mortalis 193, 1; pre langore scribere non posse 114, 10.

lapis: lapides tres manu dextra in caldaria mittendi, eiciendi 463, 25; lapide percutere 197, 5, 275, 10; l., lapilibus perimi 417, 5, 426, 5. — lapides = *termini*: l. notis evidentiibus sculpti 3, 15, 20, 397, 15.

lapsus 165, 10; l. carnis 165, 5; l. impudicitiae 125, 5.

laquei feris preparati 340, 15, 20, 341, 6.

largiri 18, 1, 215, 1, 375, 15, 433, 1; l. ecclesiis, libertis *etc.* 186, 10, 196, 20, 242, 1; l. humanitatis aliquid 57, 5; l. res iuris alieni 307, 20.

largitas 211, 10; l. regis 386, 1, 407, 10.

largitor 467, 15.

latebra, latebrae 362, 5, 393, 10, 414, 15, 458, 10.

latebrosa vagatio 364, 20, 30.

latere 356, 10, 393, 10; latens homo aut incognitus 354, 20; l. mancipium 353, 10; *cf.* 364, 1.

latibulum 414, 10, 436, 25, 449, 10.

latitare 363, 20, 364, 15, 436, 25.

lator iuris 39, 15.

latro: latrones celandos suscipere 363, 5.

latus; ad crescere ex latere 172, 25; personae a l. constitutae 27, 15, 174, 15; a l. venientes 174, 10.

latus (*var. lect.* datus, dilatatus) nullis facultatibus 421, 10, 15, 40.

lavaerum, labacrum 450, 5; l. sanctum 422, 10.

laxare 244, 20; l. conpeditos sine iussione iudicis 301, 10; l. servum 353, 1. — laxare = *relaxare*: l. tributum, exactiones tributorum 409, 1, 5, 478, 20, 25.

lectio 172, 10.

ledere, laedere 18, 10, 215, 5, 260, 5, 265, 1, 372, 10; l. manumissores 242, 20, 243, 1; l. partitudinem ancillae 262, 1; l. servos alienos 85, 20. — ledere scripturam 304, 20.

legalis, e: l. censura v. censura; l. districtio 407, 15; l. edictum 412, 20; l. fons 39, 25; l. gesta 412, 20; l. iactura 87, 5; l. instrumenta 38, 1; l. iudicium 68, 1; l. iuramentum 138, 5; l. ordinatio 419, 10; l. ordo 78, 15, 99, 10, 394, 1, 396, 10, 411, 10; l. pena 150, 5; l. sanctio 224, 10, 296, 15; l. satisfactio 143, 5; l. sententia 78, 20; l. series 413, 25; l. successio 134, 5, 135, 15; l. ultio 453, 5. — legaliter 86, 5, 94, 1, 116, 15, 145, 10, 243, 15, 365, 20; l. condemnare 168, 15; l. donare 199, 40, 45; l. nubere 126, 10; l. ordinare negotium 303, 15; *cf.* 384, 5, 483, 20; l. satisfacere 318, 5.

legere 107, 10; l. leges 456, 1; l. libros repudiatos 438, 1; l. librum publice in ecclesia 455, 15.

legislator 39, 10, 40, 25.

legitimus, a, um: l. benefactum 468, 35, 469, 1; l. coniugium 239, 5; l. definitio 107, 15; l. filii v. filius; l. finis 93, 10; l. heredes v. heres; l. iudicium 117, 15; l. mandatarius 86, 25; l. nepos 196, 15, 198, 25, 199, 1; l. neptis 199, 1; l. probatio 100, 25, 101, 25, 102, 1; l. satisfactio 204, 10; l. scriptura 101, 1; l. textus scripturae 100, 35; l. series scripturarum 118, 10; l. successio 161, 1, 280, 15; l. testificatio 234, 1; l. testis 99, 5, 10, 100, 10, 112, 5, 113, 1, 135, 15, 222, 20, 237, 20, 277, 10, 305, 10, 357, 15, 376, 5, 470, 10; l. uxor 470, 5, 15; l. vir 169, 5. — legitime 73, 5, 10, 20, 153, 1, 181, 25; l. adensare, convincere 158, 15; l. deberi 111, 1; l. conscribere in dote 132, 5; l. conscribere, facere pactum vel placitum 107, 1, 108, 1; *cf.* 5; l. conscribere, conficere, roborare scripturam 113, 10, 15, 116, 10, 15.

lesio = *laesio* 261, 15, 264, 25, 271, 5, 279, 20; l. membrorum 265, 1; l. vestis 340, 5. — lesio scripturae 116, 10.

leudes 202, 1.

levare: l. flagellum, gladium 198, 15. — levare = *rapere* 141, 15, 263, 25; l. furto porcos 346, 15. — levare (= *elevare*) in regno 458, 10.

levis, e: l. culpa 52, 15, 196, 25; l. iniuria 272, 10.

lex, leges 5, 10. 6, 1. 25, 1. 38—42. 47, 40 *et passim*, *ex. gr.* 290—294. 416—419. 430—432. 467, 20. 471, 1; leges patriae 222, 5; l., quas ex antiquitate iuste tenemus 48, 5; lex antiqua 284, 15. 382, 10. 395, 35; *v. indicem legum*; lex prisca 122, 1. 161, 1. 363, 20. 383, 20. 429, 25; l. nova 62, 25. 370, 35; l. novella 165, 10. 427, 35. 482, 40; leges emendatae 45, 1. 47, 20; *cf.* 61, 10. 77, 30; *v. indicem legum*; gentes, quae . . . legibus ordinare curaverunt populorum excessus 411, 20; alienae gentis leges 58, 10; l. Romanae 58, 15. 128, 5. 466, 1; l. de Theodosiano electae 465, 5. 10; l. Theodosiani 466, 20; lex, leges (*opp. ius*) 466, 1—10. 20. 467, 1; transmarini negotiatores suis legibus audiuntur 404, 10. 15; legis huius institutio 128, 5. 376, 30. 377, 1; *cf.* 154, 5. 365, 5; leges in hoc libro conscriptae 48, 1; liber legum secundum seriem huius libri translatus 58, 20. 59, 1; codex legum iuris secundum authenticum 467, 1. — lex anterior, preterita 59, 5; *cf.* 180, 5. 364, 1. 20. 423, 10. 430, 1; l. precedens 57, 5. 30. 430, 5; l. prior 73, 5. — lex praesens, leges praesentes 56, 20. 61, 10. 73, 1. 87, 10. 137, 15. 155, 15. 162, 25. 164, 15. 168, 10. 170, 1. 206, 5. 260, 5. 372, 1. 395, 10. 409, 10. 476, 40; l. inferior, subterior 186, 10. 35; *cf.* 414, 1; l. superior 64, 10. 100, 5. 105, 1. 141, 20. 148, 30. 163, 20. 170, 1. 15. 180, 5. 181, 35. 186, 10. 187, 20. 230, 15. 232, 20. 245, 5. 248, 5. 251, 1. 278, 20. 279, 5. 283, 20. 284, 15. 290, 10. 303, 20. 327, 5. 334, 10. 356, 20. 359, 10. 417, 5. 424, 10. — absoluti per legem 419, 10; adicere leges 61, 5. 10; lex aeterna 413, 20; artifex, artificium legum condendarum 38—40; auctoritas legis, legum 110, 15. 370, 15; auctoritas prisca legum 96, 10; *cf.* 383, 20; causa, quae in legibus non continetur 60, 20. 25; censura legis 90, 20. 274, 10. 373, 20. 485, 10; comoda legis 75, 20; *cf.* 357, 10; lex communis 49, 5; condere leges 38, 10. 204, 1; condicio contra leges inserta non valeat 11, 5. 230, 10; *cf.* 201, 20; lex de confirmatione concilii 406, 20. 25. 408, 5. 410, 5. 477, 30; componere secundum, iuxta leges 295, 5. 336, 10. 339, 15. 349, 20; *cf.* 334, 10; compositio, quae legibus continetur 248, 25. 30; lex constituta 394, 1. 414, 15; constitutio legis 355, 10. 15; contentio legum 38, 10; quae legibus non continentur excogitare 267, 15; *cf.* 447, 20; contraria legibus iudicare 76, 10. 15; *cf.* 70, 25; lex correctae 45, 20. 159, 15; corrigere in legibus absurdum 476, 10. 15; iniquum 465, 15. 466, 1; custodia legum 46, 15; *cf.* 123, 15; damna l. 75, 20. 414, 1; *cf.* 5, 1. 266, 1. 289, 30; dare legem 46, 15. 49, 10. 241, 10; lex data 132, 1. 411, 5. 415, 15; l. data et confirmata 130, 5. 205, 15. 207, 1. 365, 20. 373, 25. 413, 10. 430, 20; l. debita 76, 15; decretum legis, decreta legum *v.* decretum; dies legibus constitutus 353, 15; a die legis latro

124, 5. 204, 1. 371, 35; lex divina 99, 30. 160, 1; edere legem *v.* edere; edictum legis *v.* edictum; lex edita iustissime, iniuste abrasa 279, 10; forma legis, legum 136, 5. 322, 10. 469, 15; formare leges 38, 15; iactura legis 67, 5. 435, 15. 436, 15; leges lectae in ecclesia 456, 1; lex naturae 389, 15; negotium legibus insertum 60, 25; nescire leges 46, 20; *cf.* 47, 1. 267, 10; obpositiones legum 117, 20; oraculum legis 46, 5. 409, 35. 476, 35; ordo l., legum 72, 25. 73, 10. 79, 1. 101, 20. 106, 5. 110, 10. 115, 10. 124, 25. 148, 30. 187, 20. 189, 20. 193, 5. 263, 20. 283, 20. 363, 20. 395, 15. 440, 20. 484, 40; permissio l. 77, 10. 15; ponere legem 159, 20. 389, 10. 430, 20; precepta legis 342, 5; *cf.* 356, 20. 435, 5. 10; leges principum 308, 20. 25; una eademque lex principes teneat, quae et in populorum vocibus dinoscitur constituta 394, 1; proferre legem et recipere in foro 466, 10; promulgare l. 46, 1; lex promulgata 118, 15. 120, 5. 413, 10. 429, 25. 475, 30. 476, 1; promulgatio legis 361, 15; requirere leges de homicidis *etc.* in eorum titulis 381, 1; lex sacra 46, 5. 158, 20. 40. 409, 35; sanctio legis 60, 15. 87, 10. 125, 10. 127, 1. 138, 1. 154, 10. 226, 15. 278, 25. 308, 1. 363, 20. 364, 1. 376, 30. 423, 20; satisfacere iuxta leges 78, 20; *cf.* 278, 15. 297, 20. 419, 10; sententia legis, sententiae legum 51, 15. 53, 5. 57, 1. 5. 63, 5. 66, 15. 67, 1. 92, 10. 122, 1. 133, 15. 159, 15. 162, 10. 163, 5. 165, 10. 168, 5. 195, 25. 248, 5. 258, 20. 260, 5. 266, 15. 276, 15. 277, 5. 281, 15. 302, 20. 362, 10. 364, 30. 35. 365, 5. 372, 5. 375, 30. 376, 1. 378, 5. 384, 5. 393, 10. 15. 422, 20. 427, 10. 455, 20. 474, 1. 482, 40; sericus legis 52, 1. 101, 20. 181, 1; severitas legis 79, 5. 166, 10. 257, 20. 406, 15. 407, 5. 415, 15. 483, 20; sollemnitas l. 436, 10; lex specialis 430, 20; statuta legum 8, 15. 20. 28, 5. 222, 5. 228, 20. 251, 10. 267, 10. 335, 15. 430, 5; *cf.* 327, 5; tempus legibus constitutum 81, 25; *cf.* 232, 20. 390, 5; tempora legum 80, 20. 115, 5; tenor legis 204, 20. 308, 20. 439, 20. 475, 30; ultio l. 78, 1; lex valitura in perpetuum, perpetim *vel similiter* 54, 10. 122, 1. 161, 15. 25. 199, 10. 35. 40. 245, 1. 307, 5. 308, 1. 420, 10. 422, 15. 20; l. veteranosa 48, 1; violator legis 410, 1. — lex = *lex Mosaiica* 446, 15.

libellus editus de erroribus Iudeorum 455, 5. 10.

liber = *volumen*, „*Buch*“ 112, 20. 438, 1. 455, 15. 465, 10. — liber (= *Lex Visigothorum*) 45, 15. 20. 61, 1; l. iudiciorum 35, 1; l. iudicium 35, 30; l. legum 59, 1; *cf.* 48, 1; l. nuper editus 58, 15. 20; l. praesens quo pretio debeat comparari 226, 10. — liber = *tomus*, *pars illius*: l. II. 107, 25. 117, 40; l. VI. 90, 20. 258, 15; l. IX. 381, 5; l. X. 381, 5; l. XII. 463, 20. — *opp.* liber vetustus 59, 1. — liber (= *Lex Romana*) 466, 5—15. 467, 1. — liber quartus orporis Theodosiani 469, 10.

liber, libera, liberi 5, 1. 122, 5. 145, 20. 164, 1. 235, 15. 242, 5. 254, 20. 262, 10. 361, 5. 399, 5. 403, 10; liber et inferioris loci persona 326, 5; liber in patrocinio 420, 15. 421, 15; l., qui se volens subdidit servituti 15, 15. 221, 1; mancipium suum per scripturam liberum facere 241, 1; manumissi proximi, sive servi sint sive liberi 240, 10; liberum reddere 241, 5. 420, 1; liberum se gaudet profuturum 421, 15; filii sint liberi 470, 5; *cf.* 136, 5; liber permaneat 237, 20. 25. 358, 15. 417, 15; *cf.* 440, 5; se liberum proclamare 236, 5; quemlibet liberum esse dicere 236, 20. 472, 5; se liberum dicere 237, 5. 360, 1. 5; mancipia exigantur et libera dominis suis reddantur 419, 15. 20. 420, 1; *v.* ingenuus. — liber ab omni onere functionis 426, 25; libera persona 155, 10. — libere frui peculio 419, 20.

liberare 266, 20. 420, 25; l. res ex ruina, incendio *etc.* 9, 10—25. 229, 1—10; l. servum a supplicio 319, 25; liberatus homicida 283, 20.

liberatio 396, 5; l. patriae 374, 5.

libertate: l. mancipia, servos 419, 5. 421, 5. 440, 5; l. sub placito 238, 1; l. sub placito aut definitione 238, 5. — libertatus 234, 40. 242, 30; libertatis census imponere 420, 1.

libertas 136, 5. 143, 10. 151, 5. 193, 25. 234, 15. 236, 10. 20. 241, 10. 280, 5. 358, 10. 15. 393, 10. 418, 1. 10. 421, 15. 431, 1. 439, 15. 447, 5. 10. 448, 10. 471, 30; l. ingenua 121, 20. 242, 15; l. ingenuitatis 102, 15; dignitas libertatis 243, 5; dominium l. 361, 25; l. personam adsumere 244, 5; status l. 310, 10. 375, 20; l. titulus 242, 15. 478, 30; libertatem probare 13, 1. 237, 5; l. reparare 417, 10; l. vindicare 360, 5; documenta libertatis 236, 5; mancipia se in libertatem proclamantia 236, 5; l. amittere, carere, perdere 28, 15. 29, 1. 294, 1. 426, 5; *cf.* 310, 10; l. donare servo vel ancillae presente sacerdote vel aliis testibus 237, 15. 20; libertates a presbytero vel diacono presente factae 235, 15. 25; libertatem dare, accipere, percipere 151, 10. 206, 5. 235, 15. 240, 15. 241, 20. 242, 10. 289, 25. 30. 290, 1; donari libertate 205, 25. 448, 1; ad libertatem impellere, perducere 102, 5. 417, 15. 418, 10. 419, 1; quare, pro quibus iniuriis data libertas debeat revocari 237, 15. 238, 10; libertatis scriptura 235, 10. 237, 20. 25. 241, 5; conlata servo fisci libertas non valeat nisi reginae manus stilo suscripta 241, 15; *cf.* 241, 20. 243, 20. 244, 1. 393, 10; venditio atque l. sub dolo confecta 421, 5. 10; si patronus in libertate aliquid donaverit 239, 15; *cf.* 235, 10. 240, 15. 20. 241, 1—10; peculium in l. conferatur 420, 1. — libertas = *venia*, *potestas*, *saepius*, *ex. gr.*: l. conscribendi X pueros *etc.* 127, 10. 15; l. faciendi de rebus donatis et profligatis 138, 15; *cf.* 149, 10. 168, 20. 25; l. faciendi quod

vulnerint (minores) a decimo etatis anno 111, 15. 20; l. iudicandi 145, 10; l. testificandi 103, 25.

libertus, liberta, liberti 102, 5. 10. 133, 20. 134, 5. 136, 1. 138, 1. 143, 10. 145, 5. 206, 25. 234, 5. 15. 45. 236, 15. 240—242. 254, 15. 262, 30. 265, 25. 312, 25. 315, 25. 336, 15. 364, 5. 415, 15. 422, 15; liberti idonei 255, 10; l. inferiores 255, 5; l. religiosi 243, 5. 10; l. regum 243, 15; l. fiscales 409, 10. 478, 25. 30; l. servorum fiscalium 241, 15; libertis donare, facultatem conferre *vel similitur* 196, 30. 30. 234, 1. 235, 10; *cf.* 206, 15; ecclesiis vel libertis largiri, conferre 186, 10. 198, 25; *cf.* 197, 10; libertorum testimonium 239, 1—10; libertus manumissori iniurius 238, 10. 15; *cf.* 240, 15. 20. 244, 15—245, 10; liberti tormenta 252, 15; libertum questioni addicere 254, 25.

libor *v.* livor.

libra auri *v.* aurum.

ligamen 331, 1. 352, 20.

ligamenta excogitare, facere 260, 1. 5.

ligare: l. debitorem 380, 15; l. ingenuum 266, 1; *cf.* 264, 20; l. servum 266, 1. 5; ligatus suscipiat C flagella 341, 35. — ligare unam aut ambas causantium partes inter se placitorum nexibus 76, 1.

ligna sine domini (silvae) permissione asportare 324, 10.

limites 4, 15. 382, 1. 396, 10; l. confidere, evellere, pervadere 397, 1; l. conplanare 3, 1. 397, 1; l. conservare 396, 20; l. fundi 399, 1; l. provinciarum 355, 5. — limites universitatis 49, 5.

linea: filius filiave, nepos aut neptis ex ipsa l. procreati 199, 5; l. inferior, superior 171, 10. 15; l. directa 176, 1; l. recta 172, 30. 189, 10; l. transversa 171, 15. 173, 1.

lingua: linguam abscidere 278, 25. 279, 15.

lis 272, 1. 413, 5; lite subito exorta 265, 1; l. exorta 271, 10; litem concitare 271, 15. — lis = *lis iudicialis* 184, 15 (?). 467, 10; si parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint 104, 15; lite aliquem pulsare 384, 10.

litigare: litigantes 70, 5. 468, 15; litigantium controversiae 45, 5. 10; l. partes 71, 20.

litigator 81, 5. 10. 89, 5.

litigiosa res 384, 1.

litterae: litteras nescire 114, 10; si litteras nesciant donator et testes 471, 15.

livor, libor 263, 5. 266, 10. 15. 463, 15.

locus: episcopus, iudex, sacerdos loci *v.* episcopus, iudex, sacerdos; iudex vel actor sive procurator l. 259, 15; dominus, vilicus vel actor l. 246, 10. 15; priores l., vilici adque prepositi 356, 1. 5; *cf.* 357, 1; seniores l. 246, 10.

348, 1; qui in loco maior est 355, 1; loca nostra (*scil.* regis) 404, 15; sanctorum loca 243, 10; locus sanctus 379, 15; l. (sepulcri) 403, 20; ubi qualitas locorum ita constiterit, ut non inveniantur testes 115, 10; loca vel territoria 450, 1. — locus = *fundus*, *ager*: l., quem ille repetit et in dominio illius est 395, 15; pars de alio loco tempore Romanorum remota 398, 15; habitatio loci 387, 10; habitatores loci 364, 10; in loco hospitum 4, 20. — locus = *status*, *ordo*: loci et dignitatis honor, honor et locus 413, 5; honestioris l. persona 297, 5. 317, 5. 30. 343, 20. 380, 1; maioris l. persona 98, 20. 296, 5. 323, 15. 342, 5. 375, 5; minoris l. persona 99, 1. 166, 10; humilioris l. persona 327, 10; inferioris l. persona 326, 5. 380, 5.

locustae 59, 20.

longinquitas terrarum 357, 15.

longinquus, a, um: l. possessio 394, 5; l. provincia 98, 5; ad longinqua (loca) transire, pertendere 353, 10. 360, 15. 20; personae a longinquiribus constitutae 174, 15. 20.

longitudo: l. itineris 67, 5; longitudine temporis excusari 160, 15.

longus, a, um: l. possessio 209, 25. 398, 5; l. progenies 242, 20; l. tempora 398, 10.

loqui 58, 5; si parentes pupilli rem per XXX annos amiserint, pupillus propter hoc ultra l. non poterit 190, 15.

lorica 377, 10. 30.

luerari 50, 5.

luerum 23, 20. 49, 1. 93, 10. 125, 5. 180, 25. 185, 10. 305, 1. 306, 10. 358, 20; l. honestum sperare de inani promissione 18, 10. 15; *cf.* 215, 10; l. et damnum dominus (servi) ad se noverit pertinendum 24, 10. 183, 10; l. et damnum ad mandatum revertantur 92, 15; l. consequi ex pecunia 9, 5. 228, 25; lueri aliquid consequi in expeditione 23, 15. 20. 183, 1. 5; *cf.* 184, 5; lueri pupillorum 192, 5.

luctuosa hereditas 186, 5. 187, 1.

luctus: l. tempore religiosa veste se induere 164, 10.

ludibrium 401, 1.

luere commissa 163, 10.

lumen = *oculus* 47, 5.

luminaria ecclesiae 409, 15.

luna 414, 20. 460, 15. 461.

luxuria: luxuriae causa facultates transferre in personas extraneas 195, 10.

M.

macrocosus, marcosus capite vel cervice 462, 20. 30.

macula 264, 20. 340, 5; m. incesti 435, 25; m. nationis incestivae 436, 1. 5.

maculare 264, 20. 340, 5. 10. 436, 1; m. fidem sanctam 446, 10; *cf.* 453, 15; m. fidem sponsionis primevae 438, 15.

magister 273, 1.

magnificus vir et iulster 466, 20.

magnitudo culminis (*scil.* regis) 89, 1.

maior: qui in loco maior est 355, 1; m. persona 74, 10. 325, 5. 326, 10. 427, 30; ad maiorem personam se conferre 84, 25; maioris loci persona *v.* locus; personae maiores, minores 376, 5; maiores palatii 276, 15. — maior = *dominus*, *patronus* 313, 1. — maior = *maior natu*: m. femina 124, 15; m. vir 125, 10. — maiores = *Vorfahren* 203, 1. 475, 5.

maledicere principi 57, 10. 15. — maledictum inferre in principem 57, 15. 20.

maledictio 57, 15. 446, 15; obstringere successores sub perpetua censura maledictionis 439, 10. 475, 40.

maleficium 152, 15. 252, 1. 255, 20. 258, 5. 10. 260, 5; quicumque accusatur in crimine, id est veneficio, maleficio, furto aut quibuscumque factis illicitis 288, 5. 10.

maleficus, malefici 95, 1. 257, 1. 259, 10. 15. 281, 15. 20. 381, 1.

malitia 91, 20. 273, 5. 371, 25. 431, 25; m. iudicis 249, 15; dispositum malitiae 272, 15. 276, 5; studium malitiae 274, 5; malitia vel dolo aut corruptione beneficii 249, 20; dolo vel fraude aut m. 254, 1; fraude aut m. 229, 15.

malitiose: m. differre 232, 20; m. fedare ingenuum 264, 20; m. subtrahere aquam decursibus alienis 344, 20; m. tenere testamentum 231, 5.

malus, a, um: m. causa 5, 15. 25. 392, 5; m. persuasio 291, 5; m. petitio 248, 30; m. voluntas 123, 5. 195, 10. 15. 281, 20. 282, 1. 10. 314, 5; absque m. voluntate 271, 5. — malum, mala 158, 10. 282, 10. 294, 5. 315, 15. 372, 10. 424, 20. — male: m. contrahere 50, 5; m. iudicare 28, 1. 68, 15. 77, 10. 78, 20; m. ordinare 125, 10; m. petere 249, 5; m. oprimi 78, 5; m. sentire contra fidem Christi 438, 5; m. tractare res, vestimenta alicuius 295, 1. 5.

mancipare: m. iuri proprio 211, 5. 10; m. custodiae vel vinculo 264, 20; *cf.* 365, 15; mancipari detrusioni arduae 163, 5. 10; m. exilio 283, 15. 371, 30. 413, 10. 433, 15. 451, 5. 10; *cf.* 375, 5; m. obsequiis ecclesiae 209, 15. 20; m. servitiis regalibus 97, 10.

mancipium, mancipia 21, 1. 24, 25. 103, 10. 194, 15. 199, 20. 220, 10. 222, 5. 225, 5. 15. 236, 20. 242, 5. 298, 10. 315, 5. 419, 15. 420, 20. 427, 15. 463, 30. 482, 10; eiusdem, equalis meriti mancipium 298, 5. 299, 10. 355, 15; *cf.* 31, 5. 354, 10; m. meliorare 226, 10; m. transferre in alias regiones 420, 15. 421, 1; mancipia fiscalia 393, 1. 394, 1; m. servorum fiscalium 241, 20; m. christiana (Iudeorum) *v.* christianus; m. nata ex conubiis christianorum et Hebraeorum 422, 1. — mancipiorum agnationes dividendae 389, 5; mancipium commune 235, 15—25; mancipium consilium prestare 370, 5; mancipia in

contentione posita 5, 15. 392, 5; m. donare 241, 20. 242, 1. 471, 5. 10; m. de hostibus, ab inimicis excutere 226, 5. 370, 1. 5; m. fugitiva 358, 20. 363, 15. 364, 15. 20. 392, 1; cf. 354, 10. 15. 355, 10; mancipium latens 353, 10; cf. 364, 1. 30; mansio et sessio mancipiorum 421, 1; patrocinium mancipio prestare 370, 5; peculium mancipiis dandum 421, 1; cf. 419, 20. 420, 1; pignerare mancipium 471, 5; plagiatores mancipiorum 297, 20; mancipium ab inimicis sollicitare 370, 5; mancipium alienum usurpare 298, 5; mancipia vendere 14, 1. 219, 25. 220, 1. 365, 10. 15. 419, 5; cf. 241, 20. 242, 1; m. ab hostibus vendita, occupata 226, 1. 5. — mancipium absolvere 235, 20; cf. 236, 1; mancipia per constitutionem regiam absoluta 419, 1; mancipium per scripturam liberum facere 241, 1; m. libertati tradere pro celando scelere adulterii 151, 5; mancipia libertati tradita ad civium Romanorum privilegia transeuntia 418, 10. 419, 1; mancipium manumittere 151, 10. 235, 10—25. 236, 1; mancipia manumittere per scripturam aut presentibus testibus 235, 5; m. se in libertatem proclamantia 236, 5; v. ancilla, dominus, servus.

mandare 91, 20. 92, 15. — mandare = *nuntiare*: m. domino pastoris vel parentibus 345, 20; m. principi per aliquem 256, 5.

mandatarius 81, 25. 86, 25.

mandator 89—91. 93, 1. 10. 98, 15; (mandatarius) eum mandatore definiat pro commodo laboris sui 92, 20; ad mandatorum revertatur lucrum et damnum 92, 15.

mandatum 89—92; m. facere 91, 15. 93, 5. 98, 10; m. trium testium adnotatione firmatum 90, 15; mandati exemplar adsertoris 89, 10; m. tenor 89, 10; m. condicio 92, 15; mandatum dare 316, 10; m. editum 98, 15; m. inmutare 91, 15; m. invalidum 98, 15; cf. 93, 5. 108, 20; m. petere a petitore coram iudice 89, 10; m. repetere 92, 15; qui per m. secutus est, qui m. fecit, qui m. suscepit 93, 5. 10; per mandati scripturam personam eligere, qui adversario suo iudice presente respondeat 316, 5. 10; actionem per mandatum iniungere prosequendam 94, 5; causam ex mandato, per mandatum suscipere 90, 1. 91, 15. 25; causam ex mandato dicere 92, 15; criminales causas per mandatum committere 90, 20; questionem per m., ex mandato agitare 90, 5. 10. 91, 10; questionem per mandatum, ex mandato aliquem subdere 90, 10. 15. 91, 1; femina per m. causam non suscipiat 91, 25; maritus non sine mandato causam uxoris dicat 92, 1. 5; servo non licebit per mandatum causas suscipere nisi domini etc. 89, 25. 90, 1; de turpibus et illicitis rebus nullum... mandatum... valent 108, 15. 20. — scelerum mandata deferre 145, 5. —

mandatum, mandata Dei 446, 15. 481, 40.

manere 141, 5. 280, 10; m. in consortio coniugali 169, 15. 20; m. sub custodia aput iudicem 60, 15; m. in iure Aebreorum 418, 5; m. in iure parentum vel propinquorum 284, 15; m. in libertate propria 193, 25. 194, 1; m. sub penitentia 436, 1; m. in potestate patris 180, 5; m. in potestate patroni 19, 10. 217, 1; cf. 18, 15. 20. — testes, qui in eodem testimonio manent 72, 10. — manere = *habitare* 278, 30. 344, 1. 354, 1. 409, 35. — manere = *valere* 110, 20. 116, 10. 125, 10. 137, 15. 187, 20. 390, 10.

manifestare 226, 5. 286, 15; m. per questionum tormenta etc. 364, 15. 20; m. moderationem ordinationis per universos populos hac locorum iudices 469, 5. 10.

manifestatio 45, 30.

manifestus, a, um: m. adulterium mulieris 154, 10. 15; cf. 148, 30. 151, 15. 153, 10. 154, 1. 5; m. causa fornicationis 167, 10; m. cognitio, agnitio 205, 5. 30; m. confessio 119, 10. 434, 30; m. culpa 233, 15; m. indicium 119, 1. 5. 145, 5. 150, 40. 158, 15. 286, 10. 297, 15; m. lex 41, 10; m. necessitas 79, 20; m. ostensio languoris 378, 5; m. periculum egritudinis 170, 5; m. probatio 134, 1. 150, 20. 151, 1. 288, 15; m. scelus 54, 5. 278, 25. 279, 15; m. scriptura 118, 5; m. series scripturarum 118, 10; m. textus scripturae 100, 35; m. signum 289, 25. — manifeste: m. confiteri 277, 30; m. convincere 197, 10; m. detegere 137, 15. 447, 5; m. prodere 448, 10; m. tradere scripturam libertatis coram testibus legitimis 237, 20.

mansio 398, 1; m. et sessio mancipiorum 421, 1. — mansio eterna 185, 5.

mansores 398, 10.

mansuetudo regis, principum 16, 30. 42, 10. 49, 10. 69, 20. 408, 25. 411, 25. 472, 25. 476, 5. 478, 20. 25. 479, 25. 35. 483, 35. 40. 484, 35.

manumissicia 136, 10.

manumissio 235, 20; cf. 421, 35.

manumissor 420, 1; condiciones a manumissore in scripturam manumissi conscriptae 241, 1; libertus manumissori iniuriosus 237, 20. 25. 238, 10. 15; cf. 240, 15. 244, 15; ex genere manumissorum coniugium adtentare 242, 20; manumissores vel eorum posteritas 242, 20. 243, 1; cf. 245, 1.

manumittere 238, 1. 240, 1. 242, 15; m. mancipium, servum 151, 10. 235, 5. 10—20. 236, 1. 310, 1. 431, 15. 439, 10. 15; si moriens per scripturam aut presentibus testibus manumiserit mancipia 235, 5; servum ad civium Romanorum dignitatem manumittere nullo obsequio reservato 421, 5; m. presente presbytero vel diacono 235, 20. 25; m. coram sacerdote vel diacono 235, 25; m. servum alienum,

mancipium commune in fraude domini 235, 10. 15; ordinatio manumittentis 243, 10; libertis si quid donaverit qui eos manumittit 235, 10; cf. 241, 10. 15. — manumitti retento obsequio ecclesiae 205, 15; cf. 206, 5. 10. — manumissus 136, 5. 237—239. 244, 15. 377, 5. 421, 10; m. ubi voluerit vitam transigendi habeat potestatem 421, 5; condiciones in scripturam manumissi conscripta 241, 1; manumissus sine filiis legitimo coniugio transiens 239, 15; manumissi proximi, sive servi, sive liberi 240, 10; qui furtum admisit postea a domino suo manumissus 289, 25. 30; ancillae manumissae 240, 15; cf. 136, 25.

manus 463, 10; manum abscidere, m. perdere 265, 10. 278, 25. 279, 15. 303, 15. 309, 15. 310, 5; cf. 417, 5; per m. abstrahere 197, 5. 10; manibus continere altare sanctum 445, 30; manum mittere in caldaria 463, 25. 30; manus ultionis inicere in personam principis 57, 15. — manus propria 114, 10. 115, 10. 471, 15; manu propria, m. sua conscribere, scribere, suscribere 83, 10. 84, 10. 86, 25. 114, 10. 115, 10. 181, 25. 394, 15. 449, 20. 471, 15; epistola manu sua subscripta (adque signata) 83, 10. 86, 25. 394, 15. 449, 20; cf. 84, 10; exemplaria autenticorum roborata manu episcopi 205, 10; inventarium de rebus filiorum manu sua conscriptum facere 181, 25; federa professionis manus suae signis vel subscriptionibus roborata 440, 25; cf. 445, 30. 446, 1; iudicium conscribendum a iudice suaque manu roborandum 72, 1. 5; cf. 462, 15; iuramenti condicionem tam sua quam testium manu corroborant 112, 10. 15; legis decretum suscribere exaratione manus gloriosae (*scil.* regis) 410, 5; cf. 475, 5; libertas reginae manus stilo suscripta 241, 15; libri suscripti manu viri spectabilis 466, 10; scripturam manu sua signo sive subscriptione confirmare 17, 10. 15; scripturam manus suae suscriptione vel signo confirmare 216, 1; scripturam manu sua solita suscriptione corroborare 106, 15. 20; scripturam manus suae vel testium signis aut suscriptionibus roborare 89, 20; scripturae auctoris et testium manu suscriptae 112, 15; signum propria manu facere 471, 15; voluntas morientis auctoris et testium manu suscripta 112, 5; cf. 114, 10. — manus = *ductus litterarum*, *Handschrift*: manus, manuum contropatio 96, 1. 115, 1.

marcosus v. macrosus.

mares 41, 10. 125, 5.

maritus 21, 25. 23, 15. 24, 25. 92, 1. 5. 133, 10. 134, 1. 137, 15. 150—152. 167—169. 178, 5. 182, 15. 25. 30. 183, 15. 187, 5. 191, 1. 256, 20. 262, 15. 280, 10. 283, 5. 400, 30. 401, 1; si filia maritum acceperit 22, 1. 178, 20. 181, 30. 35; puella ad m. confugiens, m. expetens 130, 25. 131, 1; sine voluntate parentum trans-

ire ad m. 138, 15; *cf.* 5, 10; puella ad inferiorem m. deveniens 131, 5; spe ingenuitatis m. sibi sociare 137, 20; puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare, tradere marito 139, 30. 144, 20. 145, 15; post mariti obitum ad alium maritum pervenire 20, 10. 15. 213, 1. 5; alterum m. habere 162, 5; plures maritos habuisse 126, 10; *cf.* 200, 20; mulier post mortem mariti infra annum nubens 133, 1; dos ab alio marito accepta 199, 1. 5; res a marito uxori donatae, donatio a marito in uxorem conscripta, maritus si uxori aliquid donaverit 17, 10. 20, 10. 187, 10. 211, 10. 15. 212, 5. 10. 213, 1. 215, 30; donatio ad maritum aut ad propinquos mariti heredes redeat 127, 15. 20; *cf.* 162, 20. 212, 5. 10. 213, 10; uxoris voluntas, quae in maritum conferre voluerit 17, 20. 25. 216, 1; donatio in m. conscripta 129, 10. 15; res inter m. et uxorem invicem datae 215, 30; quod maritus adquisierit, conquisierit (in expeditione, de extraneorum lucris) 23, 15. 20. 183, 1. 5. 184, 5; rogatio donatio in nomine mariti conscripta, res a rege marito donatae 211, 5; quod maritus principis vel patroni conlatione promeruit 184, 5; maritus et uxor sibi hereditario iure succedentes 26, 25. 27, 1. 177, 15; maritus et uxor sine heredibus mortui 31, 15; maritus uxorem iniuste relinquens 166, 15; m., qui divortii vel securitatis scripturam a coniuge exegerit 168, 15; si m. mulieris masculorum concubitor adprobatur 169, 10. 15; si maritum constiterit iuste cuilibet servum addictum 169, 15; *cf.* 361, 25; maritus mulieris adulterae 147, 1. 149, 1. 151—154. 167, 15; mulier absente viro alium sibi maritum adsumens 137, 1; mulier, quae se alteri extra voluntatem mariti prioris in coniugium copulavit 166, 10; (ambo) in potestate mariti prioris, anterioris tradantur 137, 5. 166, 15; *cf.* 147, 5. 10. 148, 1. 30; v. vir.

martyr: festa martyrum 443, 1.

masculus 165, 5. 10; concubitores masculorum 158, 20. 163, 5. 169, 10. 15. 483, 5; stupra m. 163, 1.

massa plebium 42, 5.

mater 23, 1. 25—27. 123, 5. 153, 20. 157, 10. 159, 5. 171, 10. 15. 172, 5. 174, 1. 5. 176, 5. 10. 177, 1. 179, 15. 182, 5. 185, 20. 186, 1. 15. 20. 190, 5. 195—197. 201, 15. 217, 1. 30. 282—284. 389, 15. 400, 15. 470, 5. 10; filii condicionem matris, matrem sequantur 361, 5. 472, 10; portio matris 22, 20. 182, 15. 20; mater in viduitate permanens 22, 15. 182, 10. 190, 20; mater ad alias nuptias forte transiens 23, 10. 182, 25; *cf.* 191, 1; puella tradatur . . . cui a patre vel matre pacta constiterit 123, 20; patre mortuo filiorum coniunctio in matris potestate 130, 10. 15; matre mortua filii in patris potestate 178, 1. 5. 180, 5; mater filiorum tuto-

lam suscipiens 190, 20. 191, 15; ex uno patre et ex una matre progeniti 200, 15; *cf.* 175, 10. 15; ex diversis patribus et una matre geniti 175, 15. 20; de diversis matribus et uno patre orti 175, 20; *cf.* 200, 15. 20.

maternus, a, um: m. abavia, abavus 172, 30; m. avia 26, 1. 172, 10. 176, 1. 177, 1; m. avus 26, 1. 171, 20. 175, 25; m. proavia, proavus 172, 20; m. genus 177, 10; m. facultas 22, 10. 175, 20. 179, 5; m. hereditas 180, 15. 182, 5; m. peculium 181, 20; m. res 22, 1. 5. 178—181; m. successio 187, 15. 200, 20; m. vocem adserere 168, 10.

matertera 104, 10. 172, 1. 10. 176, 5. 177, 10; m., hoc est matris soror 26, 5; m. magna 172, 10. 20. 25.

matrimonium 19, 10. 121, 15. 125, 10. 134, 15. 136, 1. 159, 5. 166, 15. 206, 5. 217, 1. 470, 5; m. servile 138, 5; v. coniugium.

medicus 47, 10. 400—402; m. expetitus ad placitum pro egritudine 401, 20; m. inauditus non retrudendus in custodia 403, 1; m. suscipiens famulum in doctrina 402, 15.

medietas, mediaetas 19, 5. 22, 5. 30, 1. 232, 20. 294, 5; m. aripennis 342, 1. 5; m. fluminis 343, 20. 344, 1; m. ambitionis 421, 15; m. facultatis 141, 15. 142, 1. 225, 5. 282, 25. 422, 15; m. pretii 292, 1; *cf.* 389, 20; m. rei, rerum 8, 10. 133, 5. 139, 20. 180, 10. 216, 25. 217, 15. 228, 15. 240, 5. 10; m. rerum fisco socianda, a fisco usurpanda 279, 20. 25. 440, 5. 441, 25. 447, 20. 448, 20; *cf.* 310, 10; m. compositionis 86, 20. 263, 10. 273, 10. 284, 10. 290, 10. 292, 15. 336, 15. 338, 10; *cf.* 325, 10; m. de damnis adquirenda a iudice 67, 10; *cf.* 82, 10. 297, 5. 10; m. homicidii, hoc est CL solidi 280, 20. 299, 1; m. satisfactionis 255, 10. — medietas de filiis tollenda a patre, alia ab uxore 472, 10; m. servorum 377, 20. 25. 378, 25.

mediocris, e: m. dies festus 415, 1. — mediocrior persona 372, 1. — mediocres palatii 423, 20.

mediocritas: maritus cuiusumque dignitatis aut mediocritatis 183, 15.

medius, a, um: m. alveus 343, 20; *cf.* 344, 5. — medius = *dimidius*: media pars componenda de ingenuis 266, 15; m. pars facultatum fisco profutura 303, 10; m. pars usurarum 9, 5; m. portio de rebus maternis 22, 5. 178, 25. 179, 1. 180, 10. — medium: ex medio solvere, sustinere damnum 8, 10. 15. 228, 15. 327, 5.

melior: m. testis et legitimus 100, 10. — meliores et plurimi 383, 15; m. et plures 237, 10.

meliorare 376, 30; m. filios, nepotes 186, 5. 196, 10. 197, 5. 201, 10. — meliorare mancipium 226, 10. — per legitimum alium et melioratum testem 99, 5. 10.

membrum 47, 5. 10. 15. 264, 20. 279, 40; membrorum debilitatio 249, 15. 254, 25; m. lesio 265, 1.

memoria: ad perennem memoriam 410, 10. — bonae memoriae pater (*Eurici*) 5, 10. 20; gloriosae m. pater noster vel decessores nostri (*Eurici*) 16, 30; divae m. dominus et praecessor (*Sisebuti*) Reccaredus rex 418, 5. 25; divae m. Sisebutus rex 424, 10; divae m. dominus atque praecessor (*Ervigii*) Sisebutus rex 475, 40; divae m. praecessor (*Ervigii*) Sisebutus rex 439, 5; divae m. Chintila rex 425, 5; reverendae m. Chintila princeps 54, 10; divae m. dominus et genitor (*Recessivindi*) Chindasvintus rex 48, 1; divae m. praecessor (*Elgicani*) dominus Chindasvintus rex 483, 15; divae m. praecessor (*Ervigii*) Wamba rex 478, 5; divae m. praecessor (*Elgicani*) dominus Wamba rex 483, 45.

mendacium 98, 20. 257, 25. 258, 1. 10. 416, 20.

mendicitas 284, 25.

mensis 101, 20. 414, 20. 458—461; menses duo 470, 30. 482, 25; m. tres 72, 15. 92, 20. 93, 1. 452, 15; m. sex 99—101. 106, 25. 112—115. 235, 6. 354, 1. 452, 20.

mensura 463, 30. 464, 1; m. examinationum kaldariae 463, 25. — mensura = *censura* 196, 35.

mensurare 326, 15. 327, 1. 388, 10.

mentes hominum per invocationem demonum turbare 259, 15.

mentiri 10, 10. 96, 5. 15. 229, 20. 25. 287, 5; domini mentientes servos stuos esse ingenios 137, 10; servus mentiens se esse ingenuum 359, 5. 361, 1. 10.

mercari 427, 1; conventus mercantium 368, 10.

mercennarius 404, 15. 420, 15; suscipere nesciens fugitivum loco mercennarii 359, 10. 15; suscipere mercennarium pro commercio vegetando 405, 1. 5.

merces: m. placita 6, 5. 10. 227, 10. 359, 10. 15; placitum pro mercede suscipere 227, 15; merces placiti 402, 1; sub (certa) conditione mercedis 359, 5. 10; merces capturae 299, 10; pro commutatione solidi mercedem requirere 311, 10; merces custodiae 347, 10; *cf.* 6, 5. 10. 227, 10; m. discipuli (quam medicus pro doctrina accipit) 402, 15; m. exentientis mancipia vel res de manu hostis 370, 1. 10; m. indicis, indicii, pro iudicio 287, 15. 20. 288, 5; *cf.* 309, 25; m. pro infantuli nutritione accipienda 194, 10. 15; m. (mandatarii) 92, 20; m. (medici, quam pro doctrina discipuli) 402, 15, (quam pro infirmo curando accipit) 402, 1; m. preudentis fugitivum 360, 10. 15; merces snionum 73, 15. 20. — merces (= *scil. corruptionis*) 366—368. — merces = *misericordia*: pro mercede sua (*scil. regis*) 155, 1. 5; causa mercedis ecclesiis vel libertis conferre 198, 25.

meretrix 157, 1. 5. 35.

- meridiana hora 68, 5.
 meritum = *valor, pretium*: res eiusdem meriti 20, 5. 226, 1; animal, caballus etc. eiusdem, equalis meriti 6, 5. 10. 7, 1. 5. 227, 15. 25. 322, 10. 331—334; terra, vinca, ager eiusdem, equalis meriti 323, 5. 325, 15. 384, 20. 386, 5. 10; servus, mancipium eiusdem, equalis, parisi meriti 31, 5. 224, 5. 252—254. 265, 20. 268, 20. 276, 15. 298, 5. 10. 299, 10. 337, 1. 352—355. 358, 15. 360, 20. 362, 20. 363, 1; fratres eius etatis aut meriti 191, 10. — meritum = *merces*: m. laboris sumendum ex facultatibus Iudeorum 421, 25; pro merito obsequii coniugalibus donare aliquid uxori 129, 10.
 messis, messes 326, 15; pecora messem alienam evertentia 325, 15; pecora in messe aliena inventa 326, 10. 328, 5; pecora in messem alienam mittere 325, 5; transitus per m. 324, 20; messis in via publica clausa 341, 15; m. incendio concremata 320, 15; incantationibus grandines messibus immittere 259, 15.
 messivae feriae 59, 20. 60, 10.
 meta: m. annorum quinquagenaria 393, 20; m. dierum, in qua auctoritas principis promulgata est 419, 5.
 metallum 310, 15. 20; fabri metallorum 311, 1; falsarii m. 309, 15.
 metropolitans 409, 20. 430, 15.
 metus 282, 10; per metum (mortis) extorquere donationem, venditionem etc. 11, 5. 18, 5. 110, 1. 25. 210, 10. 218, 25. 219, 1; iniustum iudicium metu regio ordinatum 76, 5. 10; si iudex m. regiae potestatis discussioni suae presentare non potest 286, 15; scripturae contractus m. principum confectus 76, 15; si mulier sub m. viri consistens scripturam conscripserit 167, 1. — metus culpae 401, 10; m. legum 41, 10.
 milia 67, 1. 10. 82, 25. 83, 1. 5. 85, 25. 86, 20. 331, 10. 15. 357, 10. 15. 360, 10. 362, 15. 371, 15. 372, 15. 468, 15.
 militare 378, 20.
 millenarius 23, 1. 75, 15.
 minister: m. (*scil.* ecclesiae) 158, 1. 448, 20. 474, 25. — ministrum vindictionis se fraudulenter ingerere 224, 5.
 ministerium 303, 30.
 ministrare: m. compendia iudicibus 407, 10. — ministrare (*scil.* in ecclesia) 409, 25.
 minor = *dignitate minor*: m. persona 28, 15. 296, 10. 303, 10. 344, 5. 376, 5. 10 (?). 378, 25. 30; *cf.* 447, 25; minoris loci persona 99, 1. 166, 10. — minor = *aetate minor*: minores, minores personae 104, 1. 190—192; minorum etas 192, 10; minor etas 192, 20. 376, 5; *cf.* 124, 15; anni minores 104, 1. 111, 10. 15. — minor = *subditus*: actor vel procurator representet suum minorem 407, 15.
 miscere se in adulterio *vel similiter* 193, 20. 126, 5. 150, 15. 151, 1. 156, 15.
 168, 25. 213, 10. — si cuiuslibet pecora cum alicuius se miscuerint 335, 5.
 miserari: cum adsensu sacerdotum maiorumque palatii licentiam miserandi (princeps) habebit 256, 15.
 miseratio 209, 25; m. divina, pia 256, 10. 15. 413, 10.
 misereri 454, 5—15; m. personis sceleratis 256, 15.
 miseri 77, 5. 406, 10.
 misericordia 188, 5. 193, 20. 370, 5. 406, 15.
 mittere *saepius, ex. gr.* 10, 15. 328, 5; m. animal etc. in messe, in pratium etc. 325, 5. 326, 5. 334, 15; m. in custodia, custodiam 110, 5. 236, 10; m. ad regem 369, 15; a iudice missus 65, 20; *cf.* 82, 1. 470, 20. — mittere = *immittere*: m. ignem, incendium in domum 319, 5. 10; m. lapides, manum in caldaria 463, 25. 30.
 mobilis, e: res m. 389, 20. 390, 1. 15. 20; genus omne, quod mobile esse potest 260, 5.
 moderni: tractatus modernorum 413, 1. modius: super duos modios qui accepit tertium reddat 230, 15.
 molestare 243, 1. 484, 5; m. populos ditioni (regis) subiectos damnis, spoliis, fatigiis 309, 1.
 molestia, *saepius ex. gr.* 47, 15. 82, 20. 88, 25. 242, 15. 243, 1. 299, 20. 300, 15. 318, 1. 365, 5. 376, 10. 407, 15. 416, 10. 422, 10. 469, 10 (?).
 monachus, monachus 27, 1. 66, 10. 177, 20. 409, 25. 448, 20.
 monasterium 159, 10. 162, 1; m. virorum, feminarum 204, 25. 205, 1.
 monere 232, 10. 349, 15; m. episcopum 66, 15; m. iudicem 335, 10; m. vicinos 356, 30.
 moneta: m. falsa 252, 1. 255, 20. 309, 30. 310, 15; corruptio monetae 309, 25; adulterare monetam 310, 5. — moneta = *fabrica monetae*: solidus cuiuscumque monetae sit 311, 5; pro solidi moneta aliquid requirere 311, 5.
 monitio 341, 5.
 monitum: remorari contra monita (de bellica profectio) 374, 10; m. legis 439, 10; *cf.* 449, 15.
 mons: montes transituri 67, 15.
 monstrare: m. iter 356, 1; m. signa 289, 25; m. terminos 399, 5.
 mora 16, 10 (?); absque mora 21, 10; moram exhibere litigantibus 70, 5; m. facere in domo 355, 10.
 morari 131, 5. 353, 10. 354, 15. 20.
 morbidus 378, 5.
 morbus 373, 10.
 mori *passim, ex. gr.* 6, 10. 20. 7, 1. 21, 25. 25, 5—15. 26, 1—10. 29, 1. 178, 1—10. 263, 20. 302, 15. 457, 5. 20; qui moritur intestatus, moriens intestatus 27, 10. 174, 5. 469, 25; *cf.* 175, 1; moriens inhordinatus 241, 5; relinquat moriens per testamentum 470, 10; *cf.* 193, 5. 234, 10; ordinatio, voluntas morientium 112, 1. 16; in itinere aut in expeditione publica morientis voluntas 114, 10. — mori de arboris conruentis ramis 322, 5; m. bibendo potionem venenatam 259, 5; m. cede exorta 272, 1; m. de flagello 273, 1; m. de morsu canis 339, 10. 15; m. de percussione 269, 5. 10. 334, 20; m. in tormentis 31, 1; *cf.* 249, 10. 254, 1. 5. 255, 10; m. vulneratus 268, 15. — mulier de viro suo certis agnoscat iudiciis si vere mortuus fuerit 137, 1; mortuum expoliare 403, 10; mortui sepulcrum, sarcophagum auferre 403, 15; super mortuum testimonium dicere non liceat 99, 25. 100, 30.
 mors 6, 15. 7, 1. 23, 5. 24, 25 (?). 40, 10. 50, 5. 55, 20. 66, 25. 93, 5. 133, 1. 178, 1. 180—182. 184, 25. 190, 5. 227, 20. 25. 233, 15. 257, 15. 258, 15. 266, 10. 269, 20. 271, 15. 30. 281, 5. 336, 10. 349, 20. 401, 15. 402, 5. 480, 25; (donatio) post mortem 18, 1. 5. 213, 1; metus mortis 11, 15; sub gladio mortem timere 110, 5; questionatus mortem violentam incurrens 253, 5; *cf.* 249, 20. 255, 1. 5; in directione morte necari 318, 10; talis mors pro homicidio computari non potest 267, 25; *cf.* 142, 10. 270, 20; mors eius nullatenus requiratur, vindicetur 29, 5. 263, 20. 294, 15. 20. 322, 15; m. inulta 272, 5; m. ulciscenda 283, 1; oportet mortem excipere qui consanguinitatis proximum presumpsit occidere 282, 15. 20; morte perimi 55, 10. 30. 56, 30. 424, 20; m. puniri 259, 10. 282, 20; m. condemnari 262, 10; m. damnabilis, m. damnare, mortis damnatio v. damnabilis, damnare, damnatio; morti tradi 141, 1; excepto mortem damnatum de raptoribus constitutum excipere 141, 10; personae criminosae et dignae mortis 60, 10; mortis censura 252, 10; m. damna 439, 25; pena m. 249, 25. 30. 282, 5. 283, 25; periculum m. 129, 15. 252, 5. 402, 1; sententia m. 55, 5. 15. 60, 5. 275, 5; de persona absque m. interitum sententiam ferant 168, 25. 169, 1; ultio m. 55, 1. 439, 5.
 morsus canis 339, 10.
 mortalis, e: m. culpa 252, 10; m. langor 193, 1; m. pena 282, 5.
 mortifer, a, um: m. potio veneni 119, 10. mortiferum datum, indultum a medicis 401, 15.
 mortificare aliquem 260, 5.
 mos, mores 39—42. 125, 5. 163, 5. 416, 1. 20. 417, 1. 439, 5. 474, 10; m. christianus, christianorum 415, 10. 426, 25. 427, 5. 435, 5. 440, 15. 442, 25. 446, 5; m. Iudeorum 414, 20. 415, 5. 20. 425, 10. 430, 20. 433, 5. 435, 1. 448, 5. 449, 10. 474, 35; m. (Iudeorum) et fidem comprobare 417, 1; m. gentium nobilium illustriumque 411, 20. — mos canonicum 160, 1; mores casti 160, 5; m. honesti 160, 1; m. inonesti 165, 5; m. pravi 109, 5; *cf.* 411, 5; m. vetiti 414, 15.
 movere: m. actionem 71, 20; (quando) nulla calumnia, nihil calumniae mo-

veatur 322, 20. 327, 15. 339, 10. 341, 10. 15. 356, 1. 15. 20. 361, 5. 395, 10. 402, 1; movere causam 392, 10; m. intentionem 72, 5. 94, 1; m. scandalum infra fines Spaniae 372, 15. — moveri alibi citra sacerdotis sui conhibentiam Iudeis non licet 450, 5.

nox — *quam primum, simul ut, simul atque* 82, 25. 145, 5. 158, 5. 166, 5. 262, 10. 280, 5. 313, 10.

muletari v. multari.

mulier 92, 5. 10. 127, 5. 135, 15. 145, 15. 156, 1. 168. 169. 182, 30. 206, 10. 282, 20. 400, 10. 15. 433, 15. 450, 10. 472, 10; mulierem abortare facere 29, 1; cf. 261, 5. 10; adsensus mulieris et viri, si voluntas conversionis extiterit 167, 15; mulier addicatur uxori, cuius marito se miscuit 150, 20. 151, 1; m. adultera, adulterans, scelerata 147—155. 169, 5. 10. 213, 1; cf. 157, 1. 159, 10; alteri mulieri se coniungere 166, 15; mulier in suo arbitrio consistens 147, 15. 20; mulieres clericorum immundiciis implicatae 158, 10; mulier se alteri extra voluntatem viri copulans 166, 10; mulierum compositio 336, 15; mulier disponata, sponsata 147, 15. 170, 1; si m. intendit divortium fieri 169, 1; cf. 166, 5; in nomine mulieris facta donatio 129, 10. 15; cf. 211, 10. 15. 212, 1. 5; m. dos 127, 5—15. 128, 1. 166, 15. 20. 167, 20. 196, 1. 198, 20. 25. 199, 1. 5. 211, 5; mulier gravida, pregnans 133, 10. 260, 20; mulierem gravidam percutere 261, 1. 5; mulieris heredes 162, 25. 181, 25. 187, 1; m. hereditas 168, 15; mulier ingenua servo, liberto se coniungens 133, 20. 134, 5—15; cf. 136—138; servus in fuga mulierem ingenuam sibi copulans 361. — mulier ingenua a servis rapta 143, 1—15. 144, 5, vendita vel donata 221, 10. 20; cf. 13, 5; m. et maritus sine heredibus mortui 31, 15; m., quam unum aut plures habuisse maritos constitit 126, 10; cf. 162, 5. 200, 20; m. absente marito alium maritum sibi adsumens 137, 1; m. post mortem mariti infra annum nubens 133, 1, in pudicitia permanens 213, 1; mulieri mariti masculorum concubitoris alteri viro sit licitum nubendi 169, 10. 15; mulier parentibus suis in potestate tradita 135, 5. 10; m. in viri potestate redacta 169, 1. 5; cf. 166, 10. 15; m. prevaricans vestem religionis 161, 10; m. prevaricatrix 168, 25; m. rapta 140, 25; cf. 139, 15. 140, 1; m. repudiata 166, 5; mulieris scriptura 167, 1; mulier mariti, qui cui libet servus addictus est 169, 15; quantum m. sponso possit dare 128, 5; m., quae sciens virum habere uxorem . . . consenserit, ut ipsi se in coniugio copulet, tradenda illi mulieri contentae 168, 20; mulieres viros proprios spernentes 169, 1; mulier de viro suo certis cognoscat indicis, si vere mortuus fuerit 137, 1. — Cf. uxor.

muliercula secularis 158, 5.

mulinum: instrumenta mulini furare 293, 5; de mulinis aliquid involare 293, 5; stagna, quae sunt circa mulina 344, 15; mulina violenter effringere 344, 10.

multari, muletari 87, 20. 113, 1. 143, 5. 168, 5. 170, 1. 204, 15. 237, 15. 249, 30. 252, 10. 261, 10. 305, 1. 307, 15. 358, 1. 413, 5. 415, 5. 419, 10. 424, 5. 433, 1. 434, 5. 436, 1. 437, 1. 469, 1. 5. 473, 30.

multatio 431, 20. 451, 20.

multitudo 46, 15; m. servorum 374, 10; in multitudine ictum noxium mittere 272, 15.

mundana sanctio 165, 10.

munditia, mundicia 416, 1; m. carnis 158, 1.

munerare 305, 15.

munificare se 378, 20.

munificentia: m. ecclesiae 17, 5. 209, 20; m. regalis, regis 201, 15. 210, 15.

munire gabis, loriceis 377, 10. 30. — munitus quolibet armorum genere 263, 15.

munitio prolis regiae 409, 5.

munus 100, 1. 184, 5. 437, 15; m. dotulium scripturarum 131, 15; m. non accipiendum contra fidem Christi 437, 1. 5; acceptio muneris, munerum 154, 20. 237, 10. 437, 5. 453, 15. 20. 481, 10. 483, 30.

musitare 52, 5.

mutare: m. aliquid, tempus aut diem in autoritatibus regis 303, 10; m. genus, parentes 306, 15. — numerarii vel defensores annua vice mutantur 407, 20.

mutilare 479, 10.

mutuare 471, 20.

mutuum accipere 471, 20.

II.

nares: in naribus percussus 265, 5; n. abscessis 433, 20.

nasci 125, 1. 133, 15. 136, 5. 137, 15. 184, 15. 389, 10. 390, 10; qui nascetur cum ceteris, qui nati sunt, fiat heres 188, 10; n. de coniugio infami 206, 1; n. ex concubiis christianorum et Hebraeorum 422, 1.

nasus: n. collisus 265, 5; nasum abscedere 278, 25. 279, 15.

natalis, e: n. (*scil.* dies) Christi 434, 25. — natales: natalibus equalis 130, 20. 131, 1.

natio, nationes 411, 15; natio incesti, incestiva 436, 1. 5. 35.

nativitas 185, 5; n. dominica 59, 15.

natura 41, 15. 125, 5. 184, 15. 389, 15. 435, 10; n. rerum 173, 1. 392, 20; amor naturae 124, 15; ius n. 125, 5; propinquitas n. 177, 5; natura gradus primi 171, 10; recta linea decurrens non habet originem, quae cum successione naturae hereditatem possit accipere 189, 15. 20; qui contra natu-

ram quod ipsi non sunt generare intendunt 205, 25.

naturalis, e: filii naturales 470, 10. 15; n., qui de ancilla nascuntur 470, 1; n. bona 194, 15; n. origo 171, 1; n. pietas 195, 20.

nafragare: si pratum defensum a pecoribus naufragetur 326, 5.

nafragium 9, 10. 70, 1. 229, 1. 295, 5. 10.

navis 343, 15. 344, 1.

necare: n. adulteros in domo reppertos 150, 1; n. filios suos aut natos aut in utero 261, 5. 10; n. infantem 260, 20; n. animam perituro 104, 15. 20. — necari in direptione 318, 10.

necatores filiorum suorum 262, 5.

necessitas 17, 20. 46, 15. 70, 15. 96, 15. 115, 10. 126, 1. 225, 1. 371, 1. 15; necessitates communes 191, 5. — necessitas frigoris 320, 15; n. itineris 81, 25; per necessitatem suscipientis cautionem extorquere 11, 1. 5. 230, 3; n. vindictionis obtentu religionis extorquere 223, 20. — necessitas — *legitima necessitas*, 'Echte Not' 111, 15. 126, 5; n. gravis 219, 5; n. manifesta 79, 20; n.: egritudo, inundatio fluminum, conspersio superflua nivium 67, 15; n. egritudinis 400, 15.

necessitudo inevitabilis 449, 15.

neclegentia v. negligentia.

nefandus, a, um: n. Iudaei 484, 20. 25; n. consilium 274, 5; n. pollutio 159, 10; n. scelus 163, 10. 421, 10; cf. 20.

nefarius, a, um: n. adulter 153, 20; n. argumentatio 119, 10; n. invocatio (demonum) 259, 15; n. persona 99, 30; n. pollutio contaminationis 451, 10; n. prevaricatio 237, 25; n. transgressor 55, 10; n. voluntas 423, 1. — nefarij consentire 52, 1.

nefas 160, 15. 163, 5. 169, 15. 451, 10. 482, 30; n. commissum 166, 10; n. commissum ex suo disposito vel malae voluntatis adsensum 281, 20. 282, 1; n. comprobatum adsertione filiorum 168, 25.

negare 96, 1. 256, 5. 471, 20; n. aditum se commiscendi 158, 10. 15; n. aditum ad conspectum gloriae nostrae (*scil.* regis) 71, 15; n. aditum egressionis 314, 1; n. iustitiam populi 480, 30; n. licentiam inter se agendi 142, 20; n. remedia salutaria 116, 5; n. sigillum 67, 20; n. veritatem 104, 20. 25.

negligentia, neglegentia, nelegentia 6, 15. 22, 20. 91, 20. 128, 15. 182, 15. 227, 20. 25. 228, 15. 268, 10. 305, 5. 343, 10. 364, 35. 472, 1; n. comitis, ammonarii 369, 15; n. debitoris 8, 20. 228, 25. 232, 10; n. domini, domino- rum 86, 20. 390, 5; n. filiorum 154, 15; n. iudicis 157, 25; n. iudicium, saionum 81, 15; n. matris 191, 1. 5; n. tutoris 192, 5.

negligere 191, 20. 193, 20. 452, 20. 25; n. adimplere institutiones 365, 5; n. adimplere sententiam legis in subditis sibi populis vel junioribus 364, 30;

- n. implere constitutionem legis 355, 15; n. implere singulis annis canonem constitutum 386, 20; n. implere summam 194, 35; n. audire commonitionem 341, 5; n. audire contestationem iudicis 349, 15; n. contestari 385, 10; n. precepta, testationem 349, 15; n. proficisci 375, 10; n. rapinam 469, 1.
- negotari 222, 15.
- negotiatori transmarinus 400, 1. 404. 405, 1. 5.
- negotium, negotia 58, 5. 10. 72, 1. 78, 15. 81, 20. 86, 5. 87, 5. 10. 93, 20. 101, 20. 118, 20. 162, 25. 163, 1. 191, 10. 222, 20. 243, 1. 248, 15. 302, 15. 307, 10. 409, 25; negotia causarum 43, 1. 61, 5. 416, 10; cf. 63, 1; negotiorum causae 63, 10; n. contentiones 406, 15; negotium actionis 50, 10. 92, 20; n. eventus 48, 10. 15; negotiorum exordia 80, 1; iudex negotii 66, 10. 110, 20; cf. 63, 10; (iudices), qui ex regia iussione aut ex consensu partium in negotiis eligantur 75, 15. 20. — criminalia et cetera negotia 63, 10; n. dilatatoris 67, 5; n. ecclesiae 205, 10; n. fiscale 90, 1; n. minorum 191, 20. 192, 10; n. pauperis, inter pauperes 77, 10. 78, 1; petitorum negotia 384, 1; n. populorum, plebium 47, 5. 15; n. principum 47, 5. 15. 51, 15. 88, 20. 25; n. pupillorum 192, 5; negotium speciale 307, 5; n. legibus inseratur 60, 25. — n. accusare 204, 25; n. agere 98, 5; negotium agere per subditos 89, 1; cf. 88, 20. 25; n. agitare 71, 15; n. audire 83, 10. 20; de negotio conveniri 80, 15; de n. definire 307, 5; negotium dicere 88, 25. 316, 5; n. differre 70, 1; n. discernere 62, 20; n. discingere 466, 5; n. discutere 65, 1. 83, 20. 407, 15; n. examinare 68, 10; cf. 406, 15; n. exequi 59, 10; n. expedire 81, 5. 10. 87, 15. 467, 35. 468, 1; n. firmare 72, 15; negotia incoata, nondum finita 61, 5; cf. 87, 20; negotium indicare 63, 10. 71, 1; n. ordinare 62, 20. 83, 10; n. peragere 60, 1. 70, 1. 5. 91, 15. 92, 15. 285, 1. 427, 15; n. proponere 91, 25. 92, 1. 86, 20. 25; n. prosequi 81, 15. 82, 25. 89, 10. 92, 20. 94, 1. 155, 5. 365, 20; cf. 162, 25; n. per se prosequi, alicui prosequendum commendare 92, 5; n. reparare 86, 25. 101, 10. 102, 1. 384, 5; n. retexere 100, 10; n. revolvere 92, 1; n. sibi debitum sequi 396, 10; stante negotio 78, 1. 81, 25; negotium suscipere 81, 5. 10. 91, 20; n. terminare 77, 10—20. 303, 15.
- neomenia 434, 5.
- nepos, nepus 22, 15. 25, 10. 27, 10. 104, 10. 117, 15. 128, 20. 171, 15. 172, 5. 25. 174, 5. 179, 10. 186, 15. 189, 15. 195—201. 212, 30. 284, 20. 387, 10. 458, 15. 469, 25; duo genera nepotum sunt, sive ex filio, sive ex filia procreati 171, 20; cf. 25, 10. 15. 186, 15. 20; omnes nepotes equaliter portionem dividant 470, 1; meliorare nepotem 186, 5. 201, 10; trientem nepotes non perdere constitutum est 201, 1. 5; exheredare nepotes 196, 25; nepos legitimus 196, 15. 198, 25. 199, 1; n. manumissoris 245, 1. 10; n. patroni 19, 1. 216, 20. 239, 1.
- neptis, neptes 104, 10. 171, 15. 172, 5. 25. 196, 10. 197, 1. 199, 1. 5. 201, 5.
- nepus v. nepos.
- nequam: nequiter iudicare 71, 5. 77, 1. 5; n. iudicare non sua pravitate, sed regio vigore 76, 20; n. meditari aut agere adversus regem 255, 15; n. vivere cum viris 198, 20. — argumentatio nequissima 56, 15. 20.
- nequitia 55, 15. 56, 30. 168, 1. 281, 15; n. cogitationis in principis personam non commovenda 57, 15; n. obstinata falsorum testium 99, 30; n. Iudeorum 413, 10. 15. 430, 20. 477, 10. 482, 40. 485, 1.
- nescire 95, 15. 100, 15. 101, 10. 385, 10; n. leges, legum statuta etc. 46, 20. 47, 1. 267, 10; n. litteras 114, 10. 471, 15; n. veritatem scripturae 116, 10. 15. — nesciens 463, 10; n. comparare de fure 30, 1. 291, 15; cf. 292, 1; n. ducere servum maritum 361, 25; n. occidere hominem 270, 15. 20; n. proferre commonitoria falsa sub nomine regis aut iudicis 305, 20; n. suscipere fugitivum 353, 15. 359, 10; nesciente domino fundi 385, 20; n. domino servi 223, 20. 399, 5.
- nescius, a, um: nescio domino proicere infantem 194, 1. 5.
- nex regia 119, 5. 473, 30. 483, 10; in necem (regis) intendere 55, 1.
- nives: conspersio nivium 67, 15.
- nobilis, e 242, 15; n. christiani 434, 15; n. femina 189, 15; n. parens 206, 30; n. persona 57, 20. 90, 5. 10. 166, 10. 248, 20. 249, 5. 268, 5. 447, 20. 25; n. status 480, 10; n. vir 189, 15. 466, 1; n. viri aulae regalis 481, 5. — nobilis 95, 15 (opp. ingenua minoris dignitatis persona). 372, 1. 10. 396, 5 (opp. inferior ingenuus). — nobilior 248, 30. 249, 1; n. persona 79, 10. — nobiles et illustres gentes 411, 20.
- nobilitas 247, 10. 408, 20. 478, 25; n. expectabilis 474, 10; n. generis 372, 5; n. generosa 242, 15; n. virorum sublimium 478, 35.
- nobitas v. novitas.
- nocere 41, 20. 76, 10. 102, 20. 243, 5. 272, 15. 336, 5. 339, 5; n. possessori 398, 10; n. viventibus 259, 20. — nocentes insidiae 359, 1.
- noctivus, a, um: n. animal, bos 338, 25.
- nocturnus, a, um: n. fur 29, 5. 294, 15; n. sacrificium demonibus celebratum 259, 15.
- nolle: nolens, nolendo homicidium committere, perpetrare 277, 5. 284, 20; nolens mortem inicere 271, 15; scriptura a nolente exacta 50, 5; nolenter privari dominio rerum 50, 1.
- nomen 75, 20. 125, 5. 172, 20. 173, 1. 286, 15. 390, 15; nomen domini exprimeret 358, 20; n. falsum sibi imponere 306, 15; copula falsi nominis 160, 10; sub nomine regis aut iudicis commonitoria falsa fingere 305, 20. — scripturam in nomine alicuius facere conscribere 48, 15. 115, 15. 118, 5. 167, 1. 184, 1. 188, 15. 20. 189, 5. 213, 20. 214, 1. 15. 308, 15; in n. filiorum, nepotum scriptis aliquid conferre 196, 15; in n. heredum conscribere cautionem placiti 181, 25; dotem in n. sponsae conscribere 129, 20. 25; cf. 162, 25; in puellae vel mulieris, nurus n. dotis titulo conferre vel conscribere 127, 5. 10; in suo n. conscribendum obtare 128, 1. 5; donatio in n. uxoris conscripta 187, 20; in n. mulieris facta donatio (regia) 211, 5; cf. 210, 15. 20; regia donatio in n. mariti conscripta 211, 5; scripturae in n. principum factae 48, 15. 50, 10; placitum Iudeorum in n. principis factum 425, 1; damnum per placitum in n. iudicis vel saionis institutum 82, 5; per scripturam aut definitionem, per scripturae seriem res in alicuius n. obligare 307, 15. 308, 1. 5; res in n. alicuius transferre 112, 25; iussiones sive institutiones ex regio n. praescriptae 309, 5; post nomen regiae potestatis etc. rem usurpare 315, 1. — arrarum nomine dare anulum 124, 5; catinatici n. requirere 301, 15; sub n. unius causae obligare 109, 1. 307, 5; sub n. generali ecclesiarum 204, 25; sub n. emptionis 420, 20. 421, 5; sub n. ingenuitatis 137, 15; sub n. patrocini 423, 25; sub n. proprietatis 419, 15. — nomen Christi 432, 5. 451, 1; in nomine Christi 457, 1; nomen christianum 485, 1; n. divinum 427, 15. 474, 25. 476, 20. 479, 15; in nomine Domini 45, 1. 164, 25. 202, 35. 205, 35. 40. 250, 29. 279, 10. 370, 10. 408, 35. 429, 20. 441, 15. 472, 15. 475—484; in n. Dei 205, 15. 207, 1. 410, 10. 426, 10. 484, 5.
- nominare 306, 1; n. socios 317, 5. 10; n. omnes, qui (eum capite sceleris) venerint vel qui fecerint, nominare cogatur 313, 15; quos placita nominaverint 103, 20.
- norma sumptuum 467, 30.
- nota 3, 5. 397, 1; notae evidentes 3, 15. 397, 10; n. in arboribus, quas decurias vocant 3, 20. 397, 15. — nota criminis in principem non ponenda 57, 15; n. infamiae v. infamia.
- notare: n. caractere animalia 348, 15; n. in epistulis summam dierum 449, 25; notata in placitis 414, 10; notari conscriptione iudicii 111, 5; n. infamia v. infamia.
- notarius 308, 25. 309, 10. 485, 30. 35. 486, 15; n. publicus 308, 20; n. publicus ac proprius noster (scil. regis) 309, 16; n. publicus vel proprius celsitudinis regiae 309, 5.
- notitia 103, 10. 117, 25. 408, 10; in notitiam referre regi 367, 20. 369, 5. — notitia = *notitia scripta*: n. occulte tradita iudici 248, 10.

notum facere regi 367—369, preposito comitis 369, 1.
 novecupylus, novicupylus, a, um: n. compositio 287, 5. — novecuplum 29, 10. 15. 30, 5. 292—294. 350, 5. 366—369.
 novellus, a, um: n. argumentum 117, 25; n. constitutio 364, 1; n. confirmatio legum 429, 25; n. institutio 476, 15; n. lex 165, 10. 482, 40; n. leges Iudeorum 427, 35; n. sanctio 45, 20. 100, 5. 181, 15. 309, 5. 389, 10. 455, 10.
 novera 21, 25. 22, 10. 15. 28, 10. 178—181; novercam superducere 178, 10.
 novicupylus v. novecupylus.
 novies furtum sarcire 293, 10.
 novitas, nobitas 398, 10; n. causarum 61, 10; n. legum 47, 20; succedentium regum n. adfutura 46, 15.
 novus, a, um: n. constitutio 223, 15; n. edictum sanctionis 393, 15; n. ordinatio 111, 20; n. princeps 52, 10. 15.
 nox 30, 5. 266, 5. 297, 1. 10. 353, 20. 461, 5; usque ad octavam noctem 353, 10.
 noxa: n. maior 254, 20; n. minor 267, 10; n. prevaricationis Iudaicae 436, 1.
 noxius, a, um: n. hictus ex inprovisio missus 272, 15; n. potestas 79, 1; n. quadrupes 334, 15. 336, 5. — noxius, noxii 40, 1. 41, 20. 251, 5; n. damnis legum 414, 1. — noxium: n. aliquid agere in rebus alienis 79, 1; n. quid perferre 280, 10.
 nubere 122, 5. 10. 126, 15. 129, 15. 161, 1. 163, 15. 436, 15; n. non sine benedictione sacerdotis 435, 20; n. infra annum post mortem mariti 133, 1; n. viro alteri 169, 15. 20; n. viris duobus aut amplius 199, 1.
 nudare: n. altaria pro accidentia iurgiorum 409, 15. — nudare laicum possessione rerum 413, 5. 10; nudatus eunctis palatinae dignitatis consortiis et officiis 52, 5.
 numerare: n. dies 369, 20; in centena, ubi fuerint numerati 366, 25; qui in thiufa sua fuerat numeratus 368, 5.
 numeraria (scil. potestas): numerariae officium agere 484, 1.
 numerarius 77, 15. 364, 25. 479, 30. 35; n. vel defensor electus ab episcopis vel populis 407, 20; numerarii vel defensores annua vice mutantur 407, 15. 20.
 numerus 390, 10. 393, 5; filii impari numero procreati 389, 20; tributa plenario numero non exacta 479, 30; numerus annorum 398, 5. 387, 1. 393, 15; n. annorum XXX 392, 10; n. annorum tricennalis 396, 5; n. annorum I. 389, 5; n. annorum quinquagenarius 190, 10. 396, 5; n. caballorum 468, 20; n. flagellorum 157, 25. 350, 5; n. librarum auri 75, 10; n. milium, miliarum 83, 1. 360, 10. 372, 15; n. porcorum 346, 15; n. solidorum 73, 20. 83, 1. 360, 10; cf. 73, 5.

nummus 112, 20; n. decimus consequendus pro exercitio 468, 25; triplatio nummorum 109, 15.
 nuntiare 219, 20. 287, 1. 328, 5; n. auditibus regis 158, 10; n. iudici 347, 10; n. crimina Iudeorum 453, 5. 454, 5; cf. 452, 15; n. scandalum in vicinis loci ipsius partibus iuxta numerum miliarum 372, 15.
 nuntius: si iudex miserit nuntium 470, 20.
 nuptiae 127, 15. 131, 15. 180, 10; de nuptiis definire, convenire 123, 15. 142, 20; nuptiarum definitio 124, 5. 139, 30. 142, 15; dispositiones nuptiarum 121, 1; tempore n. dare, donare, promerere etc. 187, 10. 199, 5—20; sponsus tempore n. scripturae vel sacramenti vinculo alligans se sponsae amplius daturum 128, 10; ante nuptias sive post n. titulo dotis conscribere, donare 162, 25; cf. 137, 20. 200, 1; constitutione dotis inpleta nuptiarum peragatur festa celebritas 124, 10; a die sponsionis usque ad n. diem non amplius quam biennium expectetur 125, 10. 15; elongatio nuptiarum 126, 1; nuptias suspendere, differre 130, 25; nullis nuptiis copulati 22, 5. 179, 1; de divortii nuptiarum 166, 1; mater ad alias nuptias forte transiens 23, 10. 130, 15. 182, 25; nuptiae incestae 28, 10; n. illicitae 132, 10.
 nuptialis, e: n. copulum 125, 1; n. fedus 124, 5. 199, 15. 415, 5. 430, 20; n. festum 415, 10. 436, 10.
 nuptus: nuptui tradere 123, 20. 141, 15.
 nurus 28, 10. 127, 10. 283, 10.
 nutrire: n. filios alienos 180, 25; n. infantem 193, 20. 194, 5. 15; n. infantulum 194, 10.
 nutritio infantuli 194, 10.
 nutritor infantis expositi, proiecti 194, 5.

O.

obedientia 313, 1; o. patris 187, 10. 15; ad obedientiam novi principis venire 52, 15.
 obedire 46, 15; o. Deo 46, 10; o. imperiis domini iubentis 290, 20.
 obicere 97, 5. 100, 15. 101, 10. 118, 15. 181, 1; o. crimen 97, 5. 254, 10; o. crimen dominis prioribus 223, 1; cf. 222, 25; o. infamium 101, 5; o. se periculis 229, 10. 341, 5. 374, 5.
 obiectio 80, 15. 87, 5. 362, 15. 463, 15; o. tricennalis 190, 15; absque obiectione dierum feriatorum 60, 1. 5; o. se defendere 164, 20.
 obiectus == obiectio 81, 1. 174, 1. 425, 20; obiectibus nescientiae se excusare 409, 46. 410, 1.
 obire 460, 10. 461, 1; o. intestatus 176, 10. 470, 5.
 obitus 21, 10. 20. 209, 1. 214, 15. 233, 20. 268, 1. 308, 5. 446, 25; o. matris 23, 10.

182, 20; o. patris 141, 10. 149, 5. 179, 5. 180, 15; cf. 22, 10; o. parentum 127, 10. 199, 20. 200, 1; o. mariti 19, 10. 152, 1. 213, 1; o. viri 24, 1. 126, 10. 183, 5; o. mulieris 154, 5. 168, 25. 199, 5. 211, 5. 20. 213, 5; o. uxoris 19, 15; cf. 162, 15.

obiurgare == obiurgare¹: cum omni ambitione rerum suarum obiurgatus fisco serviturus 427, 25.

oblatio: o. fidelium 161, 25. 162, 1; o. parentum 202, 20.

oblicus v. obliquus.

obligare 10, 10. 229, 20; o. aliquos sub unius causae nomine in multis capitulis per scripturae seriem 307, 5; cf. 109, 1. 5; o. pignus per cautionem 232, 5; obligare res et personam 109, 10; o. res in alterius nomine 307, 15; cf. 308, 5; o. se cautione ante iudicem 92, 1; o. se per placitum 103, 20; o. se scriptis placitorum 103, 15; obligandus per placitum vinculum a iudice 91, 10. 15; obligare se sacramentis coram iudice 66, 15.

obligatio 87, 35. 192, 25. 205, 20; o. illius parentis, qui ecclesiae per obsequium inligatur 206, 25. 30; scriptura obligationis 192, 20; scripturas obligationum diversarum exigere 192, 15.

(obliquus), oblicus, a, um: venire ex oblicio 172.

obmutescere 260, 5.

obnoxius 55, 10. 101, 1. 102, 15. 307, 10. 375, 30. 418, 5. 423, 1. 437, 25. 441, 20. 452, 10; o. causarum 234, 5; o. pro crimine 340, 5; o. culpa gravi 195, 15; o. culpis 475, 35; o. prevaricationis 257, 25; o. reatu 413, 5; cf. 233, 1; o. pro satisfactione 287, 1; o. ad satisfactionem 258, 15; o. ad satisfactionem compositionum 313, 1; cf. 267, 5; o. ad satisfactionem damni et penae 264, 10; o. servituti 135, 20.

obp- v. opp-.

obscuritas: o. legum Romanarum et iuris antiqui 466, 1; o. sanctionum 45, 5.

obsequi 19, 1. 216, 20; obsequentem secum habere Iudem 451, 15.

obsequium 243, 5. 10. 264, 5; o. domini vel dominae 240, 20; o. vel patrocini 243, 10. 264, 5. 451, 5; o. patroni 18, 15. 20; nulli obsequio reservato manumittere 421, 5; arma (sacrosanctibus) pro obsequio data, donata 19, 15. 217, 10; in obsequium ecclesiae commendati, obsequiis ecclesiae mancipati 209, 15. 20; per obsequium inligari ecclesiae 205, 25. 206, 25. 30; manumittere retento obsequio ecclesiae 205, 15; absolutus ab o. ecclesiae 206, 5; obsequiis perfidorum subiugari 439, 1. — obsequium coniugale 129, 10; obsequia solita perquisitionum deferenda culmini regio de praediis sedium episcoporum 482, 25.

1) Cf. *Form. Vis. nr. 32*: Cartula obiurgationis, *Form. p. 589 (Z)*.

- observantia 48, 5. 415, 1. 480, 20; o. di-
valis 49, 15; o. Iudaica 425, 15; *cf.*
435, 5.
- observare 16, 25. 70, 5. 102, 15. 106, 15.
159, 15. 163, 20. 196, 10. 20. 200, 25.
203, 15. 214, 1. 265, 15. 305, 1. 364, 15.
369, 20. 370, 10. 372, 10. 376, 10. 394, 10.
397, 10. 399, 1. 422, 1. 5. 425, 25.
436, 5. 449, 1. 450, 15. 20. 468, 30. 478, 35;
o. auguria 259, 1; o. decreta institu-
tionum sinodaliū 409, 30. 35; o. dies
devotione sollicita 434, 20; o. ferias
messivas 59, 20; o. festivitates domi-
nicas *etc.* 443, 5; o. formam ordina-
tionis in viris et in uxoris 184, 1;
o. legem 204, 25; o. legem de escis
435, 5. 10, de pecunia commodata
230, 15, de poculis 435, 10, de presbi-
teris vel diaconibus 209, 10, in viris
et in feminis 206, 20; o. edicta legum
413, 20. 25. 414, 1; o. legum modum
61, 10; o. legis sententiam 51, 15.
266, 15. 20; o. ordinem 50, 15. 335, 1;
o. ordinem de episcopis 453, 1. 5; *cf.*
371, 30; o. preceptum 50, 20; o. regu-
lam sententiae 408, 25; o. ritus sec-
tae Iudaicae 446, 10; o. signa 388, 1.
397, 15.
- observatio 425, 20; o. fidei sanctae
446, 5; o. Iudaica, Iudeorum, sectae
Iudaicae 423, 20. 425, 10. 442, 1. 20.
446, 1.
- obsignare: o. domum alienam sine regis
vel iudicis iussione 314, 15. 20; o.
ostia anulo iudicis aut saionis 395, 1;
o. anulo saionis 395, 20; obsignata
iussio 84, 5.
- obsistere 418, 10. 437, 25; o. non valere
imperio gentis 484, 1; obsistente egrit-
tudine 106, 10.
- obstringere successores regni sub cen-
sura perpetua maledictionis 439, 10.
475, 40.
- obstruere: o. aditum, in quo montes
transituri sunt 67, 15; o. aditum re-
clamandi 481, 1.
- obtemperare 224, 1; o. legibus 67, 25;
o. preceptis 181, 10. 15.
- obtentus: sub obtentu libertatis 241, 10;
nullo o. malignitatis 68, 5; de o. subli-
mitatis 49, 5.
- obtestari iudices *etc.* 406, 10.
- obtestatio divina 407, 25.
- obtinere, optinere *saepius, ex. gr.* 90, 1.
102, 5. 138, 1. 10. 152, 1. 324, 15.
329, 10. 333, 5. 349, 15. 385, 1. 390, 20.
398, 15; o. per iudicium 225, 20. 313, 5.
398, 15; o. bona mulieris 134, 5; o.
de damnis medietatem 67, 10. 15; o.
dignitatem 257, 20; o. dignitatis testi-
monium 206, 10; o. facultatem 163, 15.
164, 1. 5. 168, 5. 10; *cf.* 183, 15. 20; o.
facultatem mulieris 154, 5. 10; viri
168, 1. 5; o. facultates et personas
sceleratorum 153, 35; o. firmitatem
131, 10. 15; o. firmitatem plenam, ple-
nissimam 106, 20. 116, 5. 196, 20; o.
hereditatem 175, 5. 177, 10; o. liber-
tatem presente iudice 237, 5; o. liber-
tatis statum 431, 1; o. licentiam 184, 1;
o. lucrum celeste 185, 10; o. potesta-
- tem faciendi quod placuerit 57, 20. 25;
cf. 211, 20; o. proprietatem viri 162, 15;
o. robur plenum, plenissimum 113, 20.
463, 30; o. robor scripturae perditae
vel roboratae 304, 5. 10; o. usum et
expensas 83, 15. 20.
- obtutus regis, regii 53, 1. 15. 357, 25.
- obviare 42, 1. 109, 5. 119, 10. 158, 20.
159, 20; si scripturis legum tempora
obviaverint 115, 5; ne tricennalis an-
nositas obviet petitori 384, 1.
- obvius, a, um: quod obvium iustitiae
vel legibus iudicatum est 76, 15.
- ocasio, hoccasio 54, 1. 71, 1. 168, 20.
331, 5. 334, 1. 340, 5. 341, 1. 401, 1.
450, 20. 483, 30; o. cupiditatis 72, 20.
o. libidinis 451, 5. 10; o. simultatis
164, 15; o. voluntatis pessimae 378, 15.
— occasio = 'Vorwand, Ausrede'
52, 20. 66, 5. 94, 1. 118, 15. 156, 5.
195, 20. 212, 1. 261, 1. 10. 281, 15.
282, 1. 308, 1. 353, 20. 362, 15. 371,
1. 5. 20; o. immutandi divisionem
iustam non admittatur 383, 5; o.
pressurae 193, 1; occasiones diversae
iudicium 363, 20; per o. diversas
causam protrahere 67, 20; occasioni-
bus superfluis causam suspendere
91, 20. — occasio = *conditio* 18, 1.
214, 25.
- (occasus), hoccasus: circa solis hocca-
sum 66, 25.
- occidere, hoccidere 272, 5. 20. 322, 5. 15.
336, 15. 339, 10; o. adulteros perventos
150, 1; o. adulterum cum adultera 149,
1; o. ancillam 274—276; o. autorem
sceleris 298, 20; o. confugientem ad
ecclesiam 379, 15; o. conservos 276, 15;
o. debitorem 380, 10; o. diripientem
in ipsa direptione 318, 10; o. domi-
num domus 263, 20; o. filiam 283,
5. 10. 284, 1; o. filiam adulteram, in
adulterium 149, 5; o. filium 283, 5. 10;
o. fratrem 282—284; o. furem 29, 5.
288, 1; o. furem defensantem se,
vindictam se gladio per diem
294, 10. 15; o. furem nocturnum 294, 15;
o. generum 283, 10; o. hominem 270—
273. 284, 20. 336, 1. 341, 5. 10; o. in-
fantem 260, 40; o. ingenuum 273,
10. 15. 284, 5; o. ingenuum vel in-
genuum 277, 25; o. innocentem 31, 10.
254, 5. 302, 5; o. libertum 336, 20;
o. maritum 283, 5. 10; o. matrem
282, 20. 283, 5. 10; o. mulierem 260, 20;
o. mulierem ingenuam 133, 20. 134, 1;
o. nurum 283, 10; o. patrem 282—
284; o. propinquum 272, 5. 282, 20.
284, 1; o. proximum 284, 1; o. pro-
ximum consanguinitate 282, 15. 20.
283, 10; o. proximos sanguinis 283, 5;
o. raptorem 142, 5—15; o. remm 275, 5.
302, 20. 380, 10; o. senem, debilem,
dormientem 322, 10; o. socrum 283, 10;
o. sororem 282, 20. 283, 10; o. servum
273—276. 284, 10. 316, 20. 336, 15.
337, 1. 402, 10. 15; o. uxorem 283,
5. 10. — occidere casu 271, 5. 273, 15.
284, 1; o. coactus gravibus iniuriis
284, 1; o. extra culpam 274, 1. 275, 5;
o. per cautam disciplinam 273, 1; o.
ex disposito malitiae 276, 5; o. extra
- examen publicum 276, 5; o. in furore
275, 15; o. ignorando 271, 1; o. in-
cautus 272, 15; o. indiscretus 272, 15;
o. iniuste 316, 20; o. impulsus 271, 5;
o. insidians 277, 15; o. iocans 272, 15;
o. extra iudicem 274, 1; o. nesciens
270, 15. 20; o. nolens 271, 10; o. pro-
posito 282, 20; o. dum quis non
videt 270, 20. 25; o. volens percutere
271, 10; o. voluntarie 272, 20. 273, 15;
o. voluntate, non casu 273, 20; o.
voluntatis pravae intentione 282, 20;
o. non voluntate 273, 10. 15. — occisus
278, 15. 281, 5. 283, 1, 15. 20. — occi-
dere animal, bovem *etc.* 30, 5. 297, 10.
307, 5. 330, 5. 35. 333, 5. 10. 334, 15.
336, 5. 10. 338—341. 346. 1.
- occisio servorum 278, 20. 279, 15.
- occisor 274, 15.
- occultare 151, 10; o. mancipia christiana
440, 5; crimen occultati servi 359, 1.
— occultare se 414, 10. 436, 25.
- occultator: de fugitivis et occultatori-
bus 351, 1; damnum occultatoris 359,
1. 20; servi conscii et occultatores
sceleris dominorum 252, 1.
- occultus, a, um: o. testis 118, 5. —
occulte 30, 5. 155, 10. 248, 10. 297, 10.
346, 20. 424, 1. 427, 15. 436, 20; o.
alligare testibus 118, 1; o. exponere
iudici 289, 25; o. presentare iudici
rei ordinem 247, 25.
- occupare 19, 20. 20, 1. 84, 15. 103, 10.
225, 20. 226, 1. 5. 329, 30. 347, 20.
348, 5. 15. 384, 15. 457, 10; o. campos
a domino terrae non prestitos 387, 10;
o. tertias Romanorum 389, 1; o. quan-
tum (consortes) occupatum habuerint
vel cultum 388, 5. — occupari labori-
bus 434, 20; o. meditationibus pravis
56, 5. — occupatus in causa regis
470, 25.
- occupatio 470, 25.
- occurrere, hoccurrere: o. ad diem,
causam, placitum *etc.* 14, 15. 60, 5.
67, 1. 5. 81, 20. 25. 219, 5. 365, 15. 20;
o. infra tempus lege constitutum
81, 25; o. in loco vel tempore con-
stituto 375, 10.
- octavae: dies sacratissimi octavarum
434, 25.
- oculus 164, 35; de oculis hipocisin,
hipocemata tollere 402, 1. 5; effosionem
oculorum perferre 55, 1; effossis
oculis relinqui ad vitam 55, 10. 25;
visionem oculorum extinguere 262,
10. 15. 282, 5; oculum evellere 265, 5.
278, 25. 279, 15.
- odiose dicere verbum 462, 20.
- odium 23, 1. 182, 15. 270, 20. 371, 1.
- offendere 197, 15.
- offendiculum fidei 448, 5.
- offerre 378, 20. 433, 20. 437, 15. 469, 15;
o. cartulam 116, 1; o. epistulam vel
sigillum (iudicis) 65, 25; o. librum
legum iudici 59, 1. 5; liber oblatum in
thesauris 466, 5; offerre preceptionem
303, 15; o. premia contra regulas
fidei christiane 437, 20. 25; o. scrip-
turam 95, 25. 118, 15. 455, 20; o. testem

72, 10, 15, 100, 15. — offerre in ecclesiis 202, 10; o. sacrificium Deo 477, 1, 5.
 officium 407, 20, 482, 35; o. aulae regalis 478, 35; o. palatinum 48, 10, 52, 1, 10, 15, 55, 5, 97, 10, 20, 40, 247, 10, 373, 5, 378, 1, 409, 10, 420, 10, 474, 10, 478, 30, 483, 10, 485, 25, 35, 486, 1, 10; officia palatinae dignitatis 52, 5; o. numerariae 484, 1; cf. 407, 20; officii huius (*scil.* plebeiorum) homines 225, 15.
 oleum 230, 15.
 oliva 321, 20.
 olivetum 385, 5, 427, 15.
 olografus v. holografus.
 omicidium v. homicidium.
 (onerare), honorare 69, 20.
 onestus v. honestus.
 onus, honus 227, 25, 331, 10; o. censurionis 426, 30, 427, 1; o. functionis 426, 25.
 operare: o. circumcisionem carnis 415, 10, 425, 15; o. maculam incesti 435, 25; o. sacrilegium 203, 1.
 operatio 38, 10, 39, 1; operationes in domibus, agris 434, 15.
 operator morum veterum 414, 15.
 operatrix criminis 262, 10.
 oppignerare, obpignorare: filios suos 15, 1, 5, 221, 25.
 opponere 255, 20; o. per excusationem necessitatem 67, 15; o. tricennium in re possessa 203, 1.
 oppositio, obpositio: o. legum 117, 20; o. annosa 203, 5; per obpositionem tricennii vindicare abstultum ecclesiis 203, 15.
 opprimere, obprimere 78, 1; o. adversarium per patrocinium maioris personae 84, 25; cf. 93, 15; o. populos perversis iudiciis 77, 5, 10; o. ad servitium 236, 20. — oppressus 77, 5, 20, 475, 30; in fame oppressum emere 471, 25.
 (opprobrium), obprobrium 57, 15, 161, 10, 415, 15.
 optimates 485, 1; o. palatii 408, 20.
 opus 131, 15, 263, 15, 265, 10, 277, 20, 333, 15, 434, 10, 454, 15; o. christianum 435, 15; o. rurale non exercendum diebus dominicis 434, 15; o. rusticum 318, 1; operibus adgravare populos 407, 10.
 ora v. hora.
 oraculum 455, 45; o. legis sacrae 409, 35; o. serenitatis nostrae (*scil.* regis) 78, 5, 431, 5, 439, 5.
 oratio 40, 25, 475, 20; o. dominia 427, 5, orator 39, 1.
 ordinare, hordinare 25, 5, 45, 5, 15, 20, 50, 10, 72, 5, 74, 1, 95, 10, 110, 20, 111, 20, 115, 10, 125, 5, 136, 15, 150, 40, 153, 25, 157, 30, 181, 25, 203, 10, 215, 35, 244, 10, 267, 5, 276, 10, 15, 284, 20, 378, 10, 465, 10, 466, 20; principe ordinante vel iudice 304, 15; ordinare causam 100, 10; o. condicionem 192, 20; o. eloquia 39, 1; o. fedus nup-

tiarum 124, 15; o. initia principum 48, 15; o. iudicium iniustum, definitionem iniustam metu regio vel iussu 76, 5, 10; o. negotium, negotia 62, 20, 83, 10, 303, 15; o. negotia principum, populorum 47, 5, 15; o. sanctionem legum in decernendis facultatibus 216, 5; o. scripturam 116, 15; o. sententiam patrum decretis canonum 158, 15. — ordinare de facultatibus 27, 5, 178, 1; o. de rebus suis 193, 1, 234, 5, 10; o. de transgressore eiusque rebus 376, 1. — o. episcopum 209, 1, 477, 1, 5; o. sacerdotes, rectores 205, 1, 5; o. adsertores pacis 63, 10; o. defensorem 407, 20; o. iudices 407, 10; o. notarios publicos 309, 10; o. numerarium 407, 20; ordinatus a iudice 68, 15.
 ordinatio, hordinatio 47, 15, 48, 5, 112, 10, 189, 15, 230, 10, 309, 1; ordinationis forma 184, 1; o. scriptura 306, 5; ordinatio legalis 419, 10; o. legum 124, 25; o. indiscreta 188, 20; o. nova 111, 20; o. salubris 244, 20, 250, 15; o. saluberrima 469, 5. — ordinatio episcoporum, sacerdotum 450, 15; o. iudiciaria 255, 15; o. iudicis 83, 10; o. manumittentis 243, 10; o. presbyteri 482, 5; o. principum 159, 10; o. regalis, regia, regis 244, 5, 344, 5, 367, 15, 447, 10, 466, 15; o. testatoris 211, 15, 20, 35.
 ordo, hordo = *'Bestimmung, Ordnung'* 39, 5, 49, 5, 50, 15, 51, 10, 58, 10, 67, 5, 10, 74, 10, 99, 5, 110, 15, 113, 15, 125, 10, 138, 1, 158, 15, 201, 10, 204, 5, 205, 25, 221, 20, 225, 15, 228, 10, 233, 25, 276, 20, 304, 15, 308, 20, 348, 1, 357, 25, 358, 1, 361, 20, 363, 5, 364, 20, 372, 20, 373, 10, 374, 10, 384, 10, 394, 1, 409, 35; ordo constitutus, servandus, observandus *vel similiter* de caballo *etc.* 335, 1, de ingenuis 248, 15, de laicis 371, 30, de mancipiis 220, 10, 448, 10, de mensura et ordine examinationum kaldariae 463, 20, 25, de mulieribus 159, 10, de personis suspectis 251, 5, pro renovandis templis Dei 482, 20, de viris 162, 20; o. cessionis 117, 15; o. civitatis 41, 5; o. concursus etatum, morum 125, 5; o. coniugalis 121, 1, 145, 10; o. debitus 206, 5; o. discretionis 110, 10; o. directus 174, 10; ordine discreto 27, 15, 174, 15; ordo divinus 52, 1; o. divisionis 175, 20; o. institutionis 482, 35; o. iudicii 72, 1; o. legalis 78, 15, 99, 10, 394, 1, 396, 10, 411, 10; o. legis 73, 10, 101, 20, 106, 5, 110, 10, 148, 30, 187, 20, 283, 20, 395, 15, 440, 20, 484, 40; cf. 193, 5; o. legum 72, 25, 79, 1, 115, 10, 124, 25, 189, 20, 263, 20, 363, 20; o. libri 466, 10; o. religionis 162, 1, 243, 10; o. scripturae 99, 10, 225, 5, 305, 10; cf. 112, 15, 25, 113, 1; o. successionis 177, 5, 210, 25; o. testationis 196, 15; cf. 212, 10, 15, 35; o. tricennalis, quinquagenarius 394, 1. — ordo = *status* 127, 5, 162, 5, 373, 5, 413, 5; ordine equales 118, 15; cuiuscunque ordinis 66, 20, 70, 20, 75, 20, 423, 20, 430, 5, 437, 20, 473, 25; cuiuslibet ordinis 258, 15, 364, 25, 483, 10;

contra generis vel o. sui usum 483, 45, 484, 1; deici ab honore o. 119, 5; ordo apostolicus 484, 20; o. ecclesiasticus 371, 10; cf. 66, 20, 423, 20; ordines clarissimi Hispaniae 476, 15; ordo palatinus 53, 1; o. superior 97, 10, 15; o. penitentiae, tonsurae 162, 10.
 orfanus: tutela, defensio orfanorum 191, 10.
 origo 172, 15, 189, 20, 203, 15, 205, 25, 393, 10; o. conditionis propriae 478, 30; o. naturae 184, 15; o. naturalis 171, 1; o. procreationis 125, 1; o. servitutis pristinae 393, 15; o. de stirpe servili 393, 5.
 ornamentum 7, 5, 127, 15, 199, 15, 20, 222, 15, 228, 1, 402, 5, 403, 10, 471, 10.
 ornatus 468, 20.
 orror v. horror.
 orthodoxus, ortodoxus, a, um: o. fides 165, 5, 473, 5, 481, 20; o. regula fidei 420, 10.
 ortus = *origo* 242, 15.
 ortus v. hortus.
 os, oris 413, 1; ore promulgare voluntatem 17, 20.
 ospes v. hospes.
 ospicium v. hospicium.
 ostendere 306, 1, 354, 1, 363, 15, 377, 30, 388, 10; o. per scripturam 225, 5; o. per signa manifesta 289, 25; o. designanter 388, 1; o. fugitivo viam fugiendi 355, 20; o. pignus iudici vel preposito civitatis 232, 10; o. probationem ingenuitatis 237, 10; o. sectam obviam religioni christianae 414, 10; cf. 430, 10, 15; o. sinceritatem fidei 53, 5; o. se christianum 440, 20, 448, 10; o. se illi, a quo pulsandus est 60, 15.
 ostis v. hostis.
 (ostium), hostium: hostia per octo dies obsignata 395, 1.
 ossum = *os*: o. fractum 263, 5, 10; o. ad caudam caballi adligare 335, 15.
 ovis: grex ovium 347, 15.

P.

pabulum siccum 320, 15.
 pacificare 88, 1; p. intra se citra iudicium 87, 1.
 pacisci 110, 5; p. per scripturam 108, 10, 15; p. puellam (viro) 122, 15; puella a patre vel a matre pacta 123, 20; mulier alieni pactita 148, 15; cf. pactum.
 pactio 109, 10, 110, 5; p. decimarum 346, 5; p. electionis 62, 5, 10.
 pactitare inter se de negotio inchoato 87, 20.
 pactum, pacta 126, 1, 231, 1; pactum vel placitum 107, 1, 108, 1; p. per scripturam factum 32, 1, 107, 1; p. iuste hac legitime conscriptum 108, 1; p. per vim extortum 110, 1; p. de turpibus et illicitis rebus 108, 20; pena, quae in pacto continetur 108, 1, 5.

paena v. pena.

paenitentia v. penitentia.

palatinus, a, um: palatinae dignitatis consortia et officia 52, 5; p. officium v. officium; p. ordo 53, 1; p. servitium 97, 20. — palatini 483, 10.

palatium 45, 30, 52, 5, 127, 1, 248, 20, 256, 15, 375, 30, 378, 20, 408, 20, 423, 20.

palus 324, 10, 327, 5; p. alienus 324, 5; p. de sepibus incisus 324, 5.

panis 66, 20; p. hordaceus 365, 1.

par: p. coniugium 168, 5; p. consensus 170, 5.

parare responsum 191, 20, 394, 10.

parcere 40, 1; p. criminoso pro patrocinio aut amicitia 302, 15; parcendi pietas principibus servanda 256, 10.

parciri v. partiri.

parentalis, e: p. calliditas 199, 10; p. error 425, 5, 426, 25, 30, 485, 5; p. obstinatio 483, 5; p. propinquitas 145, 10; p. ritus 483, 1.

parentela: p. gradus tertii 172, 1; p. et propinquitas contra extraneos testimonium minime dicant 104, 5.

parens, parentes = *genitores, pater et mater*: p. nobilis 206, 30; p. inferior 206, 1; parentes 19, 1, 21, 15, 125, 15, 127, 10, 135, 15, 140, 142, 15, 153, 10, 157, 10, 174, 1, 176, 1, 184, 10, 15, 189, 1, 193, 20, 196, 5, 25, 201, 10, 205, 20, 206, 25, 216, 20, 221, 20, 25, 280, 15, 282, 25, 284, 20, 285, 1, 306, 15, 386, 1, 388, 5, 389, 15, 436, 15, 485, 15; parentes, *pater videlicet aut mater* 190, 10; parens uterque 389, 10; utroque parente relictus pupillus vocatur 190, 1; ab utroque parente, hoc est matre vel patre, infra XV annos post mortem filius relictus pupillus nuncupatur 190, 5; parentes pupilli 190, 15; filii de diversis parentibus nati 200, 5; cf. 175, 10; filios parentibus vendere, a parentibus comparare non licet 15, 1, 5, 221, 20; a parentibus infantulum nutriendum accipere 194, 10; scripturae parentum 116, 10, 117, 15; filii parentibus crimine socii 257, 20; parentum oblatio 161, 15, 162, 1; p. factum custodire 239, 1; pro factis p. periculum non pertimescendum 256, 25; de p. robur inter fratres habere portionem 150, 10; parentes qualiter hereditatem parvuli adsequantur 185, 15; de facultate parentum portionem percipere, amittere 131, 1, 5; cum fratribus in facultate p. succedere 138, 15; portio ex successione p. 419, 10, 15; parentes puellae 128, 1, 142, 20; puella in parentum potestate 138, 10; sine voluntate p. transire ad maritum 138, 15; puella absque cognitione et consensu p. viro coniuncta 138, 15; parentes sponsi 128, 1, 129, 1; p. sponsae 147, 15; inter parentes pro filiorum nuptiis definitio 124, 5; pretium (dotis) parentibus implendum, dandum 138, 10, 150, 10; p. raptae 141, 1; p. raptori consentientes de dispensata puella

141, 5; mulieris parentes 361, 1; a parentibus tempore nuptiarum data, donata 199, 5, 20; p. patroni 19, 15, 217, 5; p. christiani 424, 15. — *In quibusdam locis supra notatis fortasse praeter genitores etiam reliqui priores et consanguinei intelligendi sunt, verisimilius autem his locis*: parens, parentes 27, 1, 5, 31, 15, 51, 1, 5, 98, 5, 123, 5, 131, 5, 135, 5, 10, 137, 20, 150, 1, 177, 15, 191, 15, 192, 1, 221, 5, 239, 1, 279, 1, 280, 1, 281, 5, 282, 5, 284, 15, 361, 1; p. pastoris 345, 20; p. patris defuncti vel matris 186, 15; p. puellae 150, 10; p. uxoris 159, 5; p. venditi, plagiati 299, 1, 20, 300, 20; p. fingere 306, 15; mulier parentibus in potestate tradita 135, 5, 10; parentes, quibus lex potestatem tribuit 147, 20; p. ferentes iudicium de facultatibus suis 195, 5; p. propinqui 122, 15, 255, 5; p. proximi 130, 10, 20, 185, 1, 249, 15, 250, 15, 298, 20; p. proximi mortui 249, 25; p. proximi occisi 278, 15; p. occisi 272, 5, 277, 15, 283, 1, 15. — *Aliis locis consanguinei praecipue remotioris gradus significantur*: tutor ab aliis parentibus eligatur 191, 10, 15; parentes eiusdem cognationis litem inter se habentes 104, 15; fratres vel proximi p. 130, 10; patruus sive fratres cum proximis parentibus 130, 20; patri, matri, fratribus, proximis parentibus 298, 20; si nec filii, nec nepotes nec pronepotes fuerint, parentes gradu proximiores etc. 186, 10, 15.

parochia 482, 5.

parochialis basilica, ecclesia 482, 15, 25.

parricida 282, 15, 25, 283, 1.

parricidium, parracidium 282, 20, 284, 5.

pars 4, 25, 9, 10, 14, 10, 110, 15, 125, 10, 153, 20, 183, 20, 190, 15, 230, 20, 384, 10, 397, 20; p. campi, prati, vineae 326, 1, 15; p. portionis 74, 5, 384, 15; p. pretii 14, 5, 219, 10, 15; p. rapinae 317, 5; p. servorum, quae in expeditione proficisci debeat 374; aliqua p. de alio loco tempore Romanorum remota 398, 15; p., quae in mancipio alicui debetur 236, 1. — de quota parte dotis mulier iudicet 198, 20; pars dimidia populi 476, 1; p. dimidia rerum 52, 5, 57, 20; p. media facultatum 303, 10; partes duae 370, 5, 386, 1; pars tertia argentei 464, 5, compositionis 265, 25, 272, 5, 341, 5, frugum 230, 15, pretii 194, 5, 226, 5, de re repperta 288, 5, rerum 196, 15; p. tertia meliorandis filiis impendenda 197, 5; cf. 186, 5, 197, 15; p. tertia perveniens ad patrem 202, 1; tertiam partem accipere, consequi, tollere 72, 25, 73, 1, 230, 15, 370, 5; partes tres relinquere filiis, nepotibus 198, 25, 199, 1; pars quarta honorum 424, 5 (cf. 310, 10), de compositione 295, 10, de dote 198, 25, facultatis 105, 1, 304, 5, hereditatis 470, 10, de vindicta 296, 20; p. quinta 197, 15; p. quinta pro conlatione ecclesiarum vel libertorum etc. separanda 197, 10; p. quinta facultatis 154, 15, 189, 1, de

re, unde actio commovetur 77, 20, 25, rerum 186, 10, 196, 20, 30, 197, 5, 211, 20; p. decima conferenda per dotis titulum 127, 15; p. decima facultatis 186, 10, 30, de fructibus 191, 5, mercedis 370, 10, rei 186, 5, 10, 410, 5, 477, 25, 30, rerum 127, 5, 196, 10, 197, 30; partem duodecimam naturalibus relinquere 470, 15; pars vice-sima familiae 374, 10; cf. 377, 25. — pars gloriae nostrae = *rex* 78, 30; cf. 371, 10; p. principis 451, 20; p. fisci 410, 5, 437, 25, 477, 25, 30. — pars = *pars in negotiis agens* 112, 5, 15, 124, 10, 205, 15, 326, 15, 346, 15; p. domini 391, 1; p. mandatoris 93, 10; p. mulieris 92, 5; homines partis eius 398, 1; pars eius aut posteritas 395, 5. — pars = *pars in iudiciis agens* 69, 15, 70, 1, 72, 1, 5, 74, 5—15, 78, 5, 81, 1, 5, 15, 82, 15, 85—87, 95, 5, 96, 5, 100, 15, 101, 5, 108, 5, 116—118, 402, 1, 462, 5, 483, 35; iudex consensu partium electus 62, 5; cf. 64, 5, 10, 75, 15, 20; iudicantes, quos p. consensus elegerit 4, 15, 399, 1; ab utraque parte electi in iudicio ingrediantur 81, 10; pars accusatoris 247, 20; p. adversa, adversariorum 81, 10, 117, 10; partes petentis 77, 15, 82, 10; pars petentis quam petiti 81, 20; p. petitoris 67, 15; p. querellantis 67, 5; p. testes adducit 72, 5; ab utraque parte testimonia prolata 95, 10; iudex presentibus partibus duo iudicia conscribat, quae simili textu litigantium partes accipiant 71, 15, 20; scripturae, quae simul tradi partibus debent 231, 1; probatio ab utraque parte causantium requirenda 82, 1; placito, nexibus placitorum partes, p. causantium distringere 76, 1, 81, 15; p. conspectui principis presentare 60, 25. — pars, partes = *regio* 80, 20, 344, 1, 372, 15, 436, 25; pars extranea 54, 15; partes transmarinae 257, 20.

particeps sceleris 279, 1, 20.

partiri, parciri: p. hereditatem 177, 10, 470, 1; p. peculia mancipiorum 389, 5, 10; p. pretium cum venditore 15, 10, 220, 10; p. solidos ad centenam 367, 15.

partitudo (= *partus*) ancillae 262, 1.

partus: partum effudere 261, 10; p. exte-
rere 260, 10, 261; p. extinguere 29, 5, 262, 10; spem partus extinguere 133, 10, 15. — partum inmenti equae, animalis exte-
rere 332, 10, 15.

parvulus 185, 5, 15; p. filius 190, 1, 5; qualiter p. hereditatem capiat 184, 10.

parvus, a, um: p. rei actio 72, 1; parvi 39, 15. — minor actio 86, 15; femina minoris etatis 125, 10; vir minoris etatis 124, 15; constitutus in minoribus annis 104, 1, 111, 10, 15; de quibus annis testificare poterunt minores 104, 1; minor causa, m. persona 74, 10; minor dignitas 95, 15; persona minoris loci 99, 1; m. reatus 95, 15. — res minimae 103, 5.

Pasca 425, 15. 430, 20. 433, 5. 10. 434, 25; P. non celebranda more Iudeorum 414, 20.

Pascalis dies, sollemnitatis 59, 15.

pascua 324, 20. 325, 1. 343, 5; p. aliena 347, 15; p. camporum apertorum et vacantium 342, 10; p. non conclusa iter agentibus non vetanda 343, 1.

pascuarium = *census, qui pro pascendis animalibus in terra aliena datur*: sine pascuario 347, 20.

pascuosus locus nimia congestia coartatus 324, 20.

pascere 316, 5; p. bovem *etc.* 336, 10; p. iumenta, boves 343, 1. 5; p. porcos 345, 1. — pasci non plus per annum quam tres seliquas de unius solidi usuris 230, 5.

pastor 229, 15. 345, 20.

pastus 346, 15.

pater 19, 15. 22, 1—10. 26, 5. 27, 15. 40, 5. 130, 10. 15. 141, 10. 157, 10. 163, 20. 164, 1. 171, 10. 15. 172, 1. 174—181. 185—187. 190, 15. 20. 191, 15. 195—197. 200, 15. 20. 201, 15. 209, 25. 217, 1. 256, 20. 282—284. 298, 20. 389, 15. 400, 15. 470, 15. 472, 10; patris potestas 21, 25. 180, 5; *cf.* 470, 5; filii condicione patri sequantur 135, 10. 15; *cf.* 361, 5. 35; filius cum patre in commune vivens 187, 5. 10; communis victus cum patre 202, 1; puella a patre alicui pacta 123, 20; puella cum voluntate patris sponsata 122, 15. 123, 5; *cf.* 122, 10; si pater de nuptiis filiae definiat et de pretio convenerit 123, 15; dotem puellae pater exigat et conservet 130, 5; *cf.* 199, 5; pater filiam nuptui tradit 123, 20; filia in adulterio a patre in domo sua occisa 149, 5; patris dispensata aut vidua 159, 5; si filius patre vivente recesserit 186, 20. 187, 1; de filiis ante patrem morituris 469, 25; *cf.* filius. — pater bonae memoriae (Eurici regis) 5, 10. 20; *cf.* 16, 30; divus pater et socer (regis) 480, 15; cum patre suo regnare 460, 15. — patres antiqui, beatissimi, reverendi, sancti, venerandi *etc.* 158, 15. 411—413. 437, 15. 472—484 *passim*.

paternitas vestra (*scil.* patrum residentium in synodo) 475, 10. 15. 25. 476, 10. 478, 1. 30. 35. 480, 30. 481, 35.

paternus, a, um: p. avus 26, 1. 171, 20. 172, 10. 175—177; p. avia 172, 10. 176, 1; p. abavus 172, 25; p. abavia 172, 30; p. proavus, proavia 172, 20; p. hereditas 23, 10. 182, 25; p. pietas 77, 10. 197, 20; p. res 23, 15. 182, 25; p. successio 187, 50. 200, 20; p. torus 163, 15. 20; p. voluntas 123, 1—10.

patria 53, 10. 54, 1. 20. 165, 5. 247, 5. 252, 1. 255, 15. 256, 10. 15. 358, 15. 370—374. 478, 5; p. Gotorum 53, 10. 473, 30. 483, 10; p. regiminis nostri (*scil.* regis) 243, 15; contra, adversus patriam dicere, agere *etc.* 252, 1. 255, 15; causa patriae 247, 5.

patrimonium: comes patrimonii 407, 10. 486, 15. 30; comes patrimoniorum 485, 30—40.

patrius, a, um: p. amor 40, 5; p. lex 222, 5.

patrocinare, patrocinari 421, 25. 424, 25; p. in causis 84, 20. 25. 85, 1; p. parti 81, 5.

patrocinium 67, 25. 81, 1. 84, 25. 206, 5. 243, 10. 245, 1. 5. 253, 1. 264, 5. 286, 15. 302, 15. 313, 15. 314, 5. 370, 5. 378, 5. 393, 10. 421, 15. 25. 423, 25. 451, 15. 452, 5; ingenui, liberi in patrocinio 264, 5. 314, 10. 420, 15; in patrocinio constitutum pereutere 273, 1; conquire, acquirere in patrocinio 217, 10. 15; *cf.* patronus, obsequium — qui in patrocinio est = *buccellarius* 216; *cf.* 217, 10; saiones in p. constituti 217, 5.

patronus 19. 216, 5. 273, 1. 378, 5. 388, 15; p. (= *manuissor*) 238—240; obsequium patroni 18, 15. 20; filii p. 18, 25. 19, 1. 5. 216, 15—25. 241, 5. 242, 10, vel nepotes 19, 1. 216, 20. 242, 10; p. heredes 19, 15. 217, 1. 240, 1; p. posteritas 242, 10; res a patrono conlatae, donatae 19, 15. 216, 15—25. 217; de patroni conlatione, beneficio promerere 184, 5. 201, 15; *cf.* 202, 1. 5; si patronus in libertate (*manuissor*) aliquid donaverit 239, 15; qui in terra patroni consistens aliquid de labore suo acquirit 240, 1; sub patrono adquisita, medietas in patroni potestate consistat 19, 5. 216, 25; medietas rei patrono tradatur 217, 15; quae dum sanus est adquisivit in patroni potestate consistat 19, 20. 217, 10; iussa patroni complentes non erunt culpabiles 264, 10; solus patronus culpabilis habeatur, si eodem iubente ingenuus illicita operetur 312, 20. 25; p. ad satisfactionem obnoxius 264, 10. 313, 1; patronum deserere, relinquere 18, 25. 216, 15. 20. 217, 20; alienum, alium p. sibi eligere 18, 20. 216, 15. 217, 20; ad alium p. se conferre 217, 20. — patrona liberti coniuncta 134, 5.

patruelis 172, 5. 15.

patruus, patrui 104, 10. 130, 15. 20. 149, 5. 171, 20. 172, 1. 5. 177, 5. 191, 10. 201, 5; patruus magnus 172, 10. 15. 25.

pauci et deteriores (*opp.* plurimi et meliores, multi vel meliores) 383, 15.

pauper, pauperes 71, 1. 77, 5. 20. 78, 1. 90, 1. 93, 15. 20. 157, 10. 20. 242, 1. 5; p. equalis 93, 20; p. persona 90, 10. — pauperrima ecclesia 482, 10.

paupertas 103, 15. 342, 5. 406, 15.

pavidum animali indigatum 335, 10.

pavor fugatus 469, 10.

pax 42, 5. 15. 125, 1. 272, 5. 412, 1; p. domestica 42, 1; p. interna 42, 10; p. religionis sacrae, religiosa 412, 10; p. una et evidens nostri regiminis 45, 20; ad pacem faciendam venire cede exorta 272, 1; p. adsertor pacis 63, 10. 75, 15.

peccamen 48, 1.

peccatum 452, 10.

peculiare et peculium ad unam intelligentiam habeatur 390, 15.

peculiaritas 451, 1. 10.

peculium 181, 20. 222, 15. 20. 241, 1. 5. 361, 20. 389, 5. 20. 390, 15. 420, 15. 422, 15. 440, 1. 448, 10. 471. 472, 1; servus de peculio suo emptus 13, 15. 223, 10; peculium in libertate conferatur 419, 20. 420, 1; p. mancipii dandum a venditoribus 421, 1; descriptis libertatis census pro peculio inponatur 420, 1; *cf.* 419, 20; secundum eorum peculium censiti 419, 5.

pecunia 9—11. 66, 10. 292, 15. 370, 5. 470, 20. 471, 1; p. accepta si index male indicaverit 28, 1; p. adquisita domino per fornicationes 157, 20; p. commodata 230, 15. 468, 25; p. commodata ad usuram 230, 5; p. involata de thesauris publicis 292, 20; p. perdita 228, 20; p. suscepta sub cautione 8, 20. 228, 20.

pecus, *gen. sing.* pecodis, *acc. sing.* pecudem, *gen. plur.* pecodum 322, 10. 328, 5. 333, 10. 341, 1.

pecus, pecora 30, 10. 315, 15. 317, 15. 326—329. 334, 10. 335, 5. 15. 339, 20. 341, 1. 343, 10; pecora se invicem confidentia 333, 1; pecoribus errantibus caracterem infingere 348, 20; pecora aliena in vinea, messe *etc.* inventa 326, 10. 328, 5; p. voluntarie in vineam, messem alienam mittere 325, 5; p. in pratrum defensum mittere 326, 5; p. expellere 326, 15. 327, 1—10. 329, 1; p. includere 328, 5; p. in clusuram mittere 334, 5.

pedica 331, 1.

pena, paena, poena 52, 1. 10. 67, 1. 82, 1. 109, 15. 110, 5. 134, 5. 149, 5. 163, 10. 169, 5. 255, 25. 259, 5. 264, 15. 281, 1. 286, 10. 288, 15. 310, 15. 314, 15. 363, 10. 365, 15. 417, 1. 423, 5. 431, 20. 433, 20. 455, 1. 10. 466, 15; *opp.* damnum: pena vel (et, ant) damnum 31, 5. 264, 5. 10. 266, 1. 270, 20. 288, 15. 289, 30. 296, 10. 301, 10. 307, 15; *cf.* 271, 5; p. damni 261, 10; nullam penam incurrat et damnum solutionis evadat 287, 15; penam non sustineat, sed damnum satisfactionis exolvat 295, 15. 296, 1; legalis pena 150, 5; *cf.* 289, 30; servus tradatur ad penam 290, 5. 320, 1; coram iudice accusator penas inferat, ne vitam extinguat 249, 10; crimine convictus penam excepiat 302, 10; penis afflictus morte perimatur 424, 20; pena mortalis 282, 5; p. mortis 249, 25. 80. 283, 25; p. publica mortis 282, 5; penae supplicium 143, 15; pena damnationis 478, 15; p. distractionis 162, 20; p. exilii perennis 276, 20; *cf.* 53, 5. 433, 1; p. flagelli 75, 10; *cf.* 436, 1; p. falsarii 237, 15. 35; p. furis 296, 10; p. homicidae 270, 20; *cf.* 280, 5. 281, 15. — pena = *multa pecuniaria stipulata*: scripturae, scripturarum p. 116, 5. 117, 5. 118, 5; p. quam scriptura continet 117, 10.

- 308, 15; *cf.* 308, 5; autoris p. per scripturam taxata 308, 10; p., quam autor (scripturae) instituit 117, 15; p. placiti 81, 25; p. in placito inserta, contenta 82, 6. 108, 5. 126, 5; *cf.* 109; p., quae in pacto vel placito legitime continetur 108, 1. 5.
- penalis, e: p. examinatio 364, 15, 20; p. iudicium 431, 15; p. sententia 143, 5.
- penitentia, paenitentia 153, 20. 154, 5. 158, 10. 160—162. 430, 10. 436, 1. 448, 25. 482, 35; sub p. (exilio) relin- gatus 164, 5. 278, 30. 279, 20; re- ductus in exilium sub p. persistat 276, 10; p. districtior 162, 1; p. XX dierum 204, 15; p. diorum geminata 204, 15; penitentiam accipere 461, 1. 15. 477, 1.
- penitere = *paenitere* 161, 25. — peni- tens 158, 5. 159, 15; p. vidua, virgo 162, 15.
- pensare: si solidus minus pensaverit 311, 10; solidus sine ulla fraude pensans 311, 10.
- pensio: p. tributii 393, 5; functio pen- sionis 483, 5.
- Pentecoste 59, 15. 435, 1.
- penuria 77, 5. 180, 25. 396, 10.
- peractio concilii 409, 30.
- peragere 119, 5; p. actionem 82, 5; p. celebritatem festam nuptiarum 124, 10; p. definitionem cum causidico 87, 15; p. expeditionem 244, 5; p. negotium 60, 1. 70, 1. 5. 81, 25. 91, 15. 92, 15; p. negotium cum christianis 427, 10. 15; p. negotia publica cum facultate parentum 285, 1; p. noemonias *etc.* 434, 5; p. officium commissum 407, 20; p. officium numerariae 484, 1; p. scelus 142, 5; p. vices alicuius scriptis iniunctas 62, 10. 15.
- percellere 96, 20; p. sanctione legis 120, 1; p. ultione mortis 275, 5.
- percomplere pretium tempore definito 219, 5.
- perculere = *percellere*: p. sodomitas sententia ultionis 165, 5.
- percussio 52, 1. 227, 25. 266, 10. 269, 5. 271, 15. 30. 272, 1. 10. 334, 20; p. gravis 266, 10; p. in capite 264, 25; p. in capite, si sine sanguine fuerit 265, 1; animal percussione debilitare 334, 15.
- percussor 265, 10. 15. 271—273. 379, 15; p. deputandus in carcerem aut sub fideiussore habendus 268, 15; p. puniendus pro homicidio 268, 15. 269, 5.
- percutere 40, 1. 142, 10. 265—272. 278, 5. 10. 318, 10; p. discipulum 273, 1; p. dominum dominamve 275, 10; p. ingenium 263, 5. 268, 10; p. mulierem gravidam 261, 1; p. patronum 238, 15; p. servum alienum 266, 10; p. alapa, pugno *etc.* 197, 5; *cf.* 238, 15; p. flagello, gladio 198, 15; p. fuste *etc.* 267, 20; *cf.* 266, 10; p. hictu 261, 1. 277, 1; *cf.* 238, 15; qui incautus, indiscretus, iocans percussisse videatur 272, 15. 20. — percutere iumentum alienum 334, 20.
- perdere 8, 15. 10, 15. 73, 10. 89, 25. 93, 1. 96, 5. 99, 1. 228, 15. 229, 20. 289, 25. 319. 362, 5. 363, 15. 385, 15; p. sua, res suas 9, 15. 25. 229, 10. 287, 5; *cf.* 139, 20; p. aliena 9, 10. 229, 1; p. animalia 348, 10; p. causam 84, 25. 85, 1. 86, 25. 313, 5. 470, 20. 25. 472, 1; p. manum 303, 15; p. mercedes 73, 20; p. nasum 265, 5; p. negotia pupillo- rum 192, 5; p. peculium 472, 1; p. pecuniam 228, 20. 45; p. portionem 21, 5; p. portionem tertiam 25, 15; *cf.* 201, 5; p. pretium 15, 5. 221, 25. 222, 10. 417, 15; p. scripturam 304, 5. 10. 305, 5—15; p. servum 29, 10. 291, 5; p. statum libertatis 310, 10; p. testificandi licentiam 477, 5; p. testimonium 259, 1; p. virginitatem 139, 15.
- perditio 109, 20. 181, 30. 291, 5. 484, 35.
- perducere: p. furem captum ad iudicem 293, 15. 20; *cf.* 297, 1; p. servum ad sepem 341, 15. — perducere ad liber- tatem 102, 15. 417—419; p. manci- pium ad certum dominum 370, 5. 10. — perducere causam ad fines legiti- mos 93, 5; p. ad effectum 123, 10. — perducere in desertum vineam alienam 323, 1. 5.
- perdurare: p. in infidelitate 427, 20; p. in iure principis 50, 10.
- peregrinatio 358, 15.
- peregrinus, a, um: p. hospes ad horam 356, 20. — peregrina: ex peregrinis ad propria revocare (venditum) 299, 1; ex p. locis ad patriam remeare 358, 15.
- perennis, e: p. exilium 164, 5. 276, 20; p. infamia, infamium 99, 20; p. infamia 267, 15. 275, 10; perenni iure aliquid sibi vindicare aut retentare 393, 5; ad perennem memoriam 410, 10. — perenniter 55, 10. 30; p. adimplere censuram legis 274, 10. 15; p. obser- vare iuxta ordinem testationis 196, 15. 20; p. perdurare in iure principis 50, 10; p. permanere in exilio 422, 5. 10; p. persistere in libertate 358, 15; p. religari in monasteris 162, 1; p. servare formam constitutionis 167, 10; perenniter servare, deservire *vel simi- liter* 102, 15. 134, 10. 221, 20. 245, 5. 278, 15. 293, 15. 363, 5. 426, 5. 438, 10; p. vindicare iuri suo 129, 5. 167, 5.
- perfectio 45, 15.
- perfectus, a, um: p. etas 393, 5; per- venire ad perfectum, id est usque ad XX annorum etatem 191, 1.
- perfidia 119, 5. 414, 10. 438, 20. 439, 10; p. errantium 412, 15; p. Ebreorum, Iudeorum 414, 1. 417, 5. 420, 10. 422, 1. 423, 10. 25. 425—427. 431, 5. 433, 5. 442, 25. 452, 15. 455, 10. 474, 40. 475, 30. 482, 40. 484, 40. 485, 5.
- perfidus, a, um: p. plebs Hebreorum 426, 20. — perfidus, perfidi 57, 5. 120, 5. 413, 5. 423, 15. 437, 15. 451—453. 456, 1. 475, 30. 35. 481, 85. 483, 5.
- perfinire rem 93, 10.
- perhibere, peribere: p. testimonium 95, 10. 96, 5; p. incaute testimonium 107, 10.
- periclitatio 481, 1.
- periculum 9, 25. 85, 30. 170, 5. 229, 10. 264, 15. 267, 15. 341, 5. 371, 5. 397, 5; p. capitis 238, 15. 255, 20. 466, 10; p. membrorum 265, 30; p. mortis 129, 15. 252, 5. 282, 10. 402, 1; *cf.* 112, 10; p. salutis 41, 15; p. vitae 284, 5; p. in itinere nescientibus non apparandum 341, 10. 30; p. non pertimescendum pro factis parentum 256, 25.
- perimere 271, 5. 274, 10. 281, 20. 417, 1. 431, 20; p. adulteros in domo repper- tos 150, 1; p. maritum deceptum 153, 5; p. ignibus, lapidibus 426, 5; p. manibus, lapide 417, 5; p. morte 55, 10. 15. 30. 56, 30; p. supplicio capi- tali 278, 1. 5.
- perire 327, 5. 331, 5. 341, 1; = *mori?* 362, 20.
- periurare 30, 5. 96, 15. 104, 20. 25. 319, 10. 20.
- periurium 99, 30. 104, 15. 20. 105, 1. 440, 20. 480, 20. 35.
- periurus testis 100, 5.
- permanere *saepius*, *ex. gr.* 159, 15. 356, 20. 376, 1. 383, 10. 423, 25; p. in castitate, pudicitia, viduitate 20, 10. 21, 15. 22, 15. 182, 10. 190, 20. 213, 5; p. in exilio 422, 5. 10; p. in libertate 136, 5. 236, 20. 280, 5. 290, 1. 358, 10; *cf.* 358, 15. 440, 5; p. in patrocinio do- mini 253, 1; p. in potestate domini 144, 10, nutrientis 194, 5—15, patris 181, 20, viri 183, 5; p. in servitio, servitute 15, 10. 135, 10. 157, 10. 221, 1.
- permissio: p. domini 136, 5. 10. 385, 15. 20; p. thiufadi *etc.* 368, 5; per- missione legis comitem constringere 77, 10. 15.
- permissum = *permissio* 241, 20; p. se- nioris 375, 35.
- permixtio: p. heris vel cuiuscumque vilioris metalli 310, 15. 20. — per- mixtio feda 435, 25. 436, 1.
- perpetrare 349, 20; p. adulterium 133, 10; p. debilitationem 322, 1; p. facinus 153, 30. 154, 5. 284, 20; p. homicidium 274, 5. 10. 284, 15. 322, 1; p. volens aut nolens homicidium 284, 20; p. illicita 163, 10. 233, 25. 234, 1. 289, 30; p. malum execrabile *etc.* 424, 20; p. pollutionem incestivam, immunditiam fornicationis 160, 10; p. reatum sub alienius dominio 224, 15; p. scelus 152, 10. 281, 20; p. vitium 155, 10.
- perpetuus, a, um: p. censura maledic- tionis 439, 10. 475, 40; p. erumna exilii 438, 10; p. exilium v. exilium; p. ignobilitas 476, 1. 5; p. infamia 421, 15; p. reatus 413, 5; p. servi- tium 257, 20. 422, 5; p. servitus 375, 20. 376, 1; *cf.* 55, 10; p. valor decreto legis innodatus 410, 5. 10; lex in perpetuum mansura, valitura 122, 1. 161, 15.
- perquirere 122, 5. 250, 5. 315, 10. 407, 15. 450, 10; p. adulterium 152, 10; *cf.* 157, 1; p. fugitivum 357, 20. 364, 15. 20; *cf.* 357, 1. 5. 359, 15. 364, 5. 365, 10; p. furem 8, 5. 228, 10; p.

- vitia testis ignoti 101, 10; p. veritatem scripturarum 96, 15. — perquirere divinos 258, 20; p. a litigatore 89, 5; p. testes 50, 15; p. testes ad documenta libertatis 236, 5.
- perquisitio 258, 5. 363, 20; p. mancipiorum fiscalium 394, 1.
- persecutor 282, 1.
- persequi: p. adversos 412, 5; p. fugitivum, reum 363, 15; p. (sceleratum) 282, 5.
- persolvere *saepius*, *cc. gr.* 87, 15. 135, 20. 320, 1. 327, 5. 393, 10. 427, 15. 468, 30. 479, 30; p. in duplum 281, 10; p. in quadruplum 479, 25. 30; p. septuplum 315, 15; p. libram, libras auri 59, 1. 78, 10. 30. 79, 10. 158, 10. 272, 5. 20. 275, 5. 10. 364, 10. 365, 5. 427, 30. 447, 25; p. solidos 74, 5. 143, 15. 254, 30. 255, 1. 266, 10. 269, 5; *cf.* 255, 5. — p. compositionem 410, 5; *cf.* 284, 10. 292, 5; p. damnum 87, 45. 359, 1; p. decimas 346, 5; p. functionem 426, 25; p. penam in placito insertam de suo 82, 5; p. penam scripturae 118, 5; p. petenti quod autor sponndit cum pena scripturae 308, 10; p. pretium 144, 5. 253, 20. 389, 20; p. taxationem rei 204, 20. — persolvere gratias Deo et principi post peractionem concilii 409, 30.
- persona *passim*: princeps, episcopus pro suis personis eligant, quibus negotia sua dicenda committant 88, 25; quos ad personam suam comes elegerit 78, 15; pro consortium persona respondere 384, 5; pro persona servi dicere 287, 10; personam eligere, qui adversario respondeat 316, 5. 10; *cf.* 66, 15; per suppositam personam comparare 224, 1; personarum acceptio 406, 10. 15. 481, 10. 483, 30; persona, *opp.* res, hereditas 109, 15. 151, 20. — personarum condicio 124, 15. 125, 1; personae status 131, 5; qualitas p. 305, 1. 308, 1; extranea persona 195, 15. 25. 196, 15; honestior p. 96, 5. 303, 10. 317, 5. 10. 327, 10; p. honestioris loci 297, 5. 317, 5. 30. 343, 20. 380, 1; humilis p. 304, 20. 416, 10; humilior p. 57, 25. 248, 25. 304, 15; p. humilioris loci 327, 10; idonea p. 57, 20; p. inferior 96, 10. 110, 1. 248, 25. 30. 249, 5. 324, 1. 325, 10. 342, 5. 343, 25. 378, 10. 427, 30; p. inferior viliorque 375, 5; p. inferioris loci 326, 5. 380, 5; ingenua p. 65, 20. 90, 10. 25. 205, 15—25. 206. 221, 15. 230, 25. 248, 15. 25. 249, 5. 277, 15. 336, 10; p. ingenua, minoris tamen dignitatis 95, 15; p. illustris 268, 5; p. libera 155, 10; maior p. 84, 25. 325, 5. 326, 10. 427, 30; p. maioris loci 98, 20. 296, 5. 323, 5. 342, 5. 375, 5; minor p. 28, 15. 74, 10. 296, 10. 303, 10. 344, 5. 378, 25. 30; p. minoris loci 99, 1. 166, 10; p. minima 447, 25; p. mediocris 372, 1; nobilis p. 57, 20. 90, 5. 10. 166, 10. 248, 20. 249, 5. 268, 5. 447, 20. 25; p. nobilior 79, 10; pauper p. 90, 10; *cf.* 406, 15; potens p. 304, 20; p. potentior 108, 1. 110. 1. 248, 20. 427, 30; servilis p. 222, 10. 416, 10; vilis p. 141, 15. 251, 10; p. vilior 57, 25. 89, 1. 304, 15. 372, 1. 375, 5. 378, 10. 440, 10. 441, 25. 447, 25; *cf.* 362, 15; p. accusata 408, 30; p., cui credi possit 60, 5; p. criminosa et digna mortis 60, 10; *cf.* 90, 10; p. infamia notata 251, 10; p. innoxia a damnatione 373, 15; p., cui iudicare conceditur 75, 20; p. rea plurimis vel debitorum 233, 1; p. scelerata, scelerati 153, 35. 168, 10. 256, 15; p. suspecta 251, 5; p., cui testificari non licet 95, 1. — personae in gradu secundo duplices appellantur 171, 20; p., quae duplicantur 171, 15; p. generis septimi, quae legibus non tenentur 172, 30; p. de superiori aut de inferiori genere directi ordinis 174, 10. 15; p. a latere constitutae, venientes 27, 15. 174, 10. 15; p. priores, *opp.* p. a longinquiribus constitutae 174, 20. — persona = *facultas, licentia*: habere personam distrahendi 222, 1. — persona = *status*: personam libertatis adsumere 244, 5.
- persuadere 99, 5. 167, 1. 301, 10. 367, 15; p. mancipium alienum, ut fugiat 354, 5. 10; p. servum alienum ad furtum *etc.* 291, 1.
- persuasio 291, 5. 447, 5. 484, 35.
- pertendere ad longinquiora 360, 15. 20.
- pertractare 45, 15. 71, 1. 5. 78, 5.
- pervadere: p. aliena 318, 10. 385, 20; pervadendi studio complanare limites *etc.* 397, 1.
- pervagari 393, 20.
- pervagatio 450, 5. 15.
- pervasio: damnum pervasionis, quod legibus continetur 399, 5.
- pervasor 233, 20; damnum pervasoris 5, 1.
- perversus, a, um: 109, 5; p. contentio 77, 20; p. dogma, error 430, 10; p. iudicium 77, 5; *cf.* 25; p. ordo 205, 25; p. possessio 203, 30; p. sententia 77, 10. 15.
- pervertere inique sententias legum 362, 10.
- pervicax 413, 5.
- pes 197, 5. 265, 15. 278, 25. 279, 15. 463, 15.
- petere 67, 5. 192, 1; p. commodandum sibi aliquid per servum 229, 20; p. mandatum a petitore coram iudice 89, 10; p. mercedem pro commutatione solidi 311, 10; p. ordinem penitentiae, tonsurae 162, 10; p. rem 191, 20. 394, 10. — petere = *accusare* 67, 25. 248, 20. 30. 249, 5. 358, 5 (?). 383, 20; p. ingenuum 86, 20; petens 77, 15. 78, 10. 81, 20. 82, 15. 25. 84, 1. 86, 5. 223, 25. 224, 15. 225, 25. 394, 5. 15.
- petitio 87, 15. 130, 20. 233, 1. 393, 5; p. dignissima 122, 5; p. iniusta 83, 1. 86, 15; p. mala 248, 30; p. servi 85, 20.
- petitor 60, 5. 15. 66—68. 71, 1. 10. 72, 1. 78, 20. 83. 84, 1—10. 87, 15. 89, 10. 138, 1. 234, 10. 248, 40. 251, 1. 254, 30. 255, 5. 297, 20. 315, 5. 360, 5. 384, 1; pars petitoris 67, 5; petitor iniustus 83, 5. 25. 395, 5. 10; p. multandus pena falsarii 237, 10. 15; iussio obsignata petitori facta 84, 5. — petitor (puellae) 130, 20. 131, 1.
- picea arbor 320, 5.
- pietas 422, 15. 438, 1. 439, 20; p. aliena 194, 1; p. naturalis 195, 20; p. paterna 77, 10. 197, 20; p. religionis christianae 443, 5; pietas (*scil.* regis) 77, 5. 100, 20. 153, 20. 154, 5. 165, 5. 480, 1; *cf.* 426, 5; p. principalis 454, 15; *cf.* 435, 10; p. principalis reservans denotatum crimine reum viviturum 417, 5; p. parcendi principibus servanda 256, 10; si vitam reservaverit p. (regis) 426, 5; pietate principum vel iudicium reservari ad vitam 283, 15; *cf.* 55, 5. 20.
- pignerare 84, 5. 15; p. caballum, bobem iugalem, mancipium 471, 5; de non pignerando 231, 10. 20.
- pignus, pigneris 84, 15. 20. 231, 10. 20; regi, iudici vel comiti pro pignere querellare 84, 5; pignus deponere 232, 1; p. reponere 232, 15; p. per cautionem obligatum 232, 5; p. acceptum, non acceptum 232, 20; si p. representato debito non reddatur 232, 15; p. venditum 232, 15; p. furari 232, 1; p., aliquid velut pigneris iudicium pastori, custodi tollere 345, 15. 20.
- piscis maritimi 343, 15.
- pius, a, um: p. compassio 48, 20; p. miseratio 256, 10; p. oblatio fidelium 202, 20. parentum 161, 15. 162, 1.
- placere 14, 10. 147, 5. 158, 5. 170, 1. 182, 20. 219, 5. 376, 25; quod placitum fuerit stare iubemus 238, 5; quod de illis sibi placitum fuerit (rex) statuat 259, 20; *cf.* 57, 5. 10. 20. 25. 153, 25. 30. 417, 5; merces placita 6, 5. 227, 10. 359, 10. 15; *cf.* 227, 15; tempus placitum = *terminus* 14, 5. 81, 15. 219, 10; placitum *eadem* significatione: ad p. concurrere 81, 20. — placitum = *definitio, contractus* 60, 5. 15. 76, 1. 81, 15. 20. 82, 1. 136, 10; p. de coniugio futuro 147, 20; p. (manuissionis): sub placito libertate aliquem 238, 1; ante iudicem placitum dicere 238, 1. 5; p. divisionis 384, 10. 15; terras ad p., ad p. canonis dare, suscipere 382, 1. 386, 20. 387, 1. 5; sub placito decimarum porcos in silva aliena mittere 346, 20; *cf.* 345, 15; sub certo p. cautione emissa medicus infirmum accipit curandum 401, 20; medicum ad placitum pro infirmo visitando aut vulnere curando exposcere, pro egritudine ad p. expetere 401, 20. 25; *cf.* 402, 1; inplato placito servum (mercennarium) domino reformare 405, 5. — placitum conscriptum 82, 5. 107—109; placita per scripturam facta 32, 1. 107, 1; placitorum scripta 103, 15; placita vel reliquae scripturae 110, 1. 5; *eadem* significatione 91, 10. 103, 20. 124, 15. 181, 25. 233, 1. 386, 15. 387, 5. 405, 5. 414, 10. 425, 10. 426, 10. 438,

5. 15. 449, 15. 462, 5. 15; p. in nomine regis, principis conscriptum 425, 1. 5; p. in nomine iudicis vel saionis institutum 82, 5; p. trium testium roboratione firmatum 286, 10; pena placiti, pena in placito inserta 81, 25. 82, 1. 108, 1. 5. — placite = *sub placito* 345, 15.
- plaga 266, 15. 437, 1; p. inguinalis 485, 10; p. usque ad ossum 263, 5.
- plagiare 299, 1. 10. 20. 300, 1. 20; p. filium aut filiam ingenui vel ingenuae 298, 20; p. ingenuum 299, 15. 20; p. servum, ancillam 298, 10. 15. 299, 5. 10.
- plagiator 298, 10. 299, 1. 10; p. mancipii 297, 20.
- plantare 385, 1; p. pomerium 397, 5. 10; p. vineam 384, 15. 385. 397, 5. 10.
- plasmatio imaginis Dei 278, 20. 279, 15.
- plebeus: plebeis glebam suam alienandi nulla potestas manebit 225, 15.
- plebs, plebes 40, 10. 42. 5. 47, 15. 49, 1. 5. 51, 15. 119, 1. 409, 1. 420, 10. 474—476; p. (*scil.* Gothorum) 373, 20; *cf.* 483, 25; plebes proximae subiectaque 411, 25; plebs perfida Hebreorum 426, 20.
- plectere: christianos plectere Iudeis non licet 447, 5—20. — plecti: p. amputatione veretri 433, 15; p. damnatione 257, 20; p. emendatione, sententia excommunicationis 204, 10. 365, 1; p. iudicio concilii 408, 1; p. pena 433, 20; p. severitate legis 415, 15; p. verberatione flagellorum 438, 5; p. ultione mortis 55, 1.
- plenarius numerus 479, 30.
- plenitudo 214, 20; p. fidei 416, 20; p. iustitiae 58, 10; p. rerum 96, 10. 15.
- pluriores, plurimi: meliores adque pluriores 237, 10; plurimi et meliores 383, 15.
- pluvius 344, 15.
- poeculum 365, 1. 435, 10; p. christianum 435, 10; p. veneni 259, 10.
- poena v. pena.
- polipticum: in polipticis publicis censiti 419, 5.
- pollex 265, 10; p. abscisus in manu dextra 309, 15.
- polliceri cautione placiti 438, 15.
- polluere = *adulterare* 164, 1. 165, 10; p. adulterio 155, 25. 30. 159, 5. 415, 5; p. se adulterio 152, 15. 168, 25; p. se coniunctione illicita 28, 15. — polluere se ceno erroris Iudaici 441, 15; p. se quoinquinationibus flagitii 165, 10.
- pollutio: p. incestiva 160, 10; p. nefanda 159, 10; p. nefaria contaminationis 451, 10.
- pomarium, pomerium 320, 15. 385, 5. 397, 5. 10.
- pomifera arbor 321, 15.
- ponderositas = *hernia* 265, 10.
- ponderosus 463, 5.
- pondus 76, 10. 464, 1; p. integrum 311, 5.
- pontifex 88, 40. 158, 5. 10. 202—205. 408, 5. 450—452. 454, 1. 5. 478, 35. 480, 10; p. sacrosanctus 481, 5; p. sanctissimus 477, 40; p. territorii 163, 5; p. Toletanus 477, 5.
- pontificatus 481, 30.
- populare 41, 5.
- populatio hostium 42, 10.
- populus, populi 39—49. 57, 15. 77, 5. 45. 101, 5. 20. 121, 20. 259, 25. 309, 1. 364, 30. 371, 20. 378, 15. 394, 1. 407, 1. 411, 20. 422, 5. 20. 452, 10. 465, 15. 467, 10. 469, 5. 472, 30. 473, 25. 35. 476, 1. 35. 478—481. 483, 20; populi vel episcopi eligentes numerarium vel defensorem 407, 20; qui populorum potestatem et curam accipiunt 407, 20; populi non adgravandi indictionibus *etc.* 407, 10; populorum excessus 411, 20; populi conventus 259, 25. 422, 5; ante populum discutere meretricem 157, 5. — populus noster, populi nostri (*scil.* regis) 298, 20. 407, 20; populus regni 481, 1; populi regni nostri (*scil.* regis) 374, 15; p. universi regni nostri 384, 10; p. pertinentes ad provincias regni 420, 5; populus alienus 473, 15; p. christianus 482, 35; p. fidelis 412, 5. 10; p. fiscalis, privatus 409, 1. 479, 5. 40.
- porcus, porci 345—347; p. sub placito decimarum in silva aliena intronmissi 346, 20; p. ad pastum in glande suscepti ante datas decimas furto levati 346, 15; *cf.* decimae, decimare; porci errantes 347, 5; unum ex porcis occidat, duos tollat et occidat 346, 1.
- porticus ecclesiae 379, 15. 380, 10.
- portio 9, 15. 21, 5. 10. 22, 1. 23, 10. 25, 1. 15. 74, 5. 127, 10. 151, 20. 182, 5. 183, 25. 184, 20. 186, 1. 187, 1. 10. 191, 5. 287, 20. 385, 25. 386, 10; p. consortis 384, 20; *cf.* 15; p. facultatis 174, 15; *cf.* 131, 5; p. (hereditatis) 131, 1. 470, 10; *cf.* 419, 10. 15. 469, 30; p. pretii 14, 10. 219, 10; *cf.* 142, 5; p. de rebus avi vel aviae 186, 20; p. de rebus maternis 178, 20, parentum 150, 10; *cf.* 131, 10; equales portiones 21, 1. 15. 20. 22, 15. 26, 5. 142, 5. 176, 1. 182, 10. 390, 10; equaliter portionem dividere 176, 15. 470, 1; adultera nullam inter fratres habet portionem 150, 10; portio (matris) usufructuaria 22, 20. 23, 5. 15. 182, 15—25; p. media 22, 5. 178—180; p. tertia 196, 20. 25. 197, 1. 5; tres portiones 188, 15. 304, 15; portio quarta 188, 15. 470, 10; p. vicesima 57, 10; p. trecesima 112, 15. 20.
- possessio 184, 5. 20. 203, 30. 257, 20. 413, 10; possessione aut vinditione... aut aliqua transactione translatum 4, 10. 398, 20. 399, 1; status iustae possessionis 392, 15; *cf.* 190, 1; longa, longinqua possessio 4, 5. 209, 25. 394, 5. 398, 5; prima p. 398, 5. 10; iudex possessionem petenti consignare procuret 394, 15. — possessio = *quod possidetur*: debita p. 183, 20. 25. — possessio = *fundus* 357, 15. 364, 15. 394, 20 (?); convicinas possessiones circuire 259, 20.
- possessor 20, 1. 74, 5. 225, 10. 234, 35. 364, 10. 467, 20; p. sine alterius domini mansoribus publice possidens 398, 10; possessoris dominium 225, 25. 398, 5; possessor per violentiam expulsus 313, 5; p. absens 394, 10. 15; postremum possessorem ostendere 398, 5; heredes aut vicini possessores 103, 10.
- possibilitas 183, 20; possibilitatem rerum suarum in vicino habere 84, 1.
- possidere 19, 1. 15. 21, 25. 42, 15. 56, 20. 72, 15. 83, 15. 118, 20. 152, 1. 162, 10. 167, 5. 178, 10. 185, 10. 187, 15. 200, 1. 206, 20. 211—213. 216, 20. 225, 25. 234, 5. 10. 291, 20. 308, 10. 313, 5. 374, 15. 392, 5. 412, 10. 417, 10. 422, 25; p. inrevocabiliter 398, 10; p. publice 398, 10; p. quiete 292, 5; p. securus, secure 56, 1. 291, 20. 292, 5. 315, 5; p. intra terminos alienos 397, 20; rem ab alio possessam absque indicio usurpare 314, 20; possidentem violenter expellere 313, 5; res ab alio per XXV annos et supra, infra XXX tamen possessa 394, 5. 10; *cf.* 203, 1. 393; octo diebus possidere (interruptionis causa) 395, 1. 5. 15; terras, aliquid ex munificentia ecclesiae p. 17, 5. 209, 20; res ecclesiae p. 209, 15. 25; p. terras datas ad placitum canonis 386, 20; terram, vineam, rem aliam pro decimo vel quibuslibet commodis prestationibusque reddendis ab alio accipere possidendam 390, 20. 391, 1; precario iure possidere 56, 10. 15; usufructuario iure p. 21, 20. 22, 15. 20. 182, 15. 215, 1.
- posterior scriptura 307, 25.
- posteritas 386, 1. 395, 5. 10. 425, 10. 483, 10. 484, 5; p. liberti 239, 1; p. libertorum regum 243, 15. 244, 1; p. manumissorum 243, 1; p. manumittentium 242, 15; p. patroni 242, 10; p. (servorum) 242, 10.
- postumus 188, 5. 15.
- potare 259, 10.
- potens 93, 20. 360, 1; p. persona 304, 20; p. in causa patrociniis 85, 1. 5; potentis defensio aut patrociniis 286, 15. — potentior 105, 1. 249, 1. 254, 35. 304, 10. 341, 15; p. persona 108, 1. 110, 1. 248, 20. 427, 30; nulli potentiori causam committere licet 93, 15; persona inferior nobiliorem vel potentioiorem inscribere non presumat 248, 30.
- potentia 46, 15. 93, 15; p. regni vestri (*scil.* regis) 426, 10.
- potentialiter: p. conferre res basilicas 208, 10; p. obviare hostibus 42, 1.
- potestas 39, 20. 46, 10. 48, 5. 76, 10. 79, 1. 88, 40. 118, 15. 203, 20. 282, 1. 423, 20. 451, 20; p. admonendi, distringendi iudices 77, 1. 5; p. iudicandi 62, 5. 10. 64, 1. 5. 75, 15. 20. 81, 20. 406, 10; p. iudiciaria 62, 10. 77, 10. 99, 30. 266, 20. 302, 10. 364, 25. 453, 45; p. iudicis 70, 20. 83, 5. 453, 15; p.

- principalis 357, 25. 375, 15. 454, 45; p. principis 50, 10 (cf. 51, 1). 55, 10. 206, 15. 225, 10. 375, 25. 377—379. 430, 10. 432, 15. 433, 1. 20. 436—438. 441, 15; cf. 208, 20; p. miserendi principibus reservata 454, 5; p. parcendi principibus servanda 256, 10. 35; p. regia, regis 46, 5. 56, 1. 57, 1. 60, 25. 63, 10. 15. 87, 15. 20. 97, 15—26. 109, 20. 118, 20. 120, 1. 210, 15. 243, 15. 247, 5. 255, 15. 256, 1. 15. 286, 15. 304, 15. 315, 1. 373, 10. 15. 375, 5. 15. 376, 1. 427, 20. 432, 15. 484, 1; p. rectoris provinciae, comitis patrimonii, actorum fisci nulla in privatis hominibus 407, 10. 15; p. sacerdotum, pontificum 158, 5. 452, 5; cf. 449, 20; potestatem supra christianos accipere 448, 15. 20; cf. 447, 10. 20; p. populorum accipere 407, 1; persona ex quacumque religionis potestate (*i. e. officio*) vel ordine 413, 5. — ingenuus homo in sua potestate consistit 18, 20. 25. 216, 15. 20; mulier in sua potestate consistens 147, 25; patris potestas 21, 25. 178, 5. 10. 180, 5. 181, 20; matris p. 130, 10. 15; parentum p. 21, 15. 138, 10. 283, 15. 284, 20; cf. 122, 15. 135, 5. 10. 140, 25. 147, 20; infantulus in nutrientis potestate 194, 15; mariti, viri potestas 24, 5. 137, 5. 147, 5. 10. 152, 1. 166, 15. 169, 5. 183, 5; vir uxorem habet in potestate 24, 1. 183, 5; in servis uxoris potestatem habere 24, 1. 183, 5; p. raptoris 140, 20; p. sponsi 148, 5; p. tutoris 192, 20; cf. 180, 25; p. erilis 40, 5; patroni potestas 19, 5. 10. 20. 216, 25. 217, 1. 10. 240, 5. 15; vindicta in uxoris potestate 151, 1; potestas flagellandi et corripendi filios, nepotes 196, 25; p. domini (servi, ancillae) 13, 10. 144, 10. 222, 20. 223, 5. 10. 275, 10. 276, 15. 314, 10; in ancilla vindicandi p. domini 156, 15; in potestate(m) alicuius tradi 99, 1. 5. 102, 15. 123, 1. 5. 135, 5. 10. 137, 5. 140, 20. 25. 145, 5. 148, 5. 15. 166, 15. 168, 25. 221, 16. 249, 25. 255, 25. 259, 10. 265, 15. 283, 15. 284, 20. 298, 20; suae vindicare potestati 224, 5. 235, 20. 288, 1. 335, 1; cf. 128, 15. — potestas = *facultas, licentia, saepius, ex. gr.* 21, 10. 51, 10. 84, 5. 167, 15. 184, 5. 212, 5. 426, 10; p. conferendi facultatem in personam extraneam 195, 25. 196, 1; p. dandi partem quintam rerum 196, 30; p. in discernendis vel ordinandis negotiis 62, 20; p. faciendi quod placuerit 57, 20. 25; p. faciendi de dote sua 199, 1; p. faciendi, iudicandi de parte quinta rerum 196, 20. 211, 20; p. faciendi de rebus suis 189, 10. 15; p. ingrediendi in hereditatem fratrum 131, 5; p. possidendi, relinquendi 20, 15. 213, 5; p. testandi 189, 1.
- potio 152, 15; p. ad avorsum accepta, data 260, 20. 262, 10; cf. 29, 1; p. mortifera veneni 119, 10; p. venenata 259, 5.
- prae- v. pre-.
- pragma 45, 1.
- pratium 323, 15. 324, 20. 326, 10. 15. 328, 5. 342, 5. 387, 10; p. defensum a pecoribus naufragatum 326, 5.
- pravitas 76, 20. 97, 15. 163, 5. 418, 5. 423, 25; p. Iudeorum 437, 25.
- pre-, prae-.**
- precarius, a, um: p. epistula 387, 1; p. iure possidere 56, 10. 15.
- precedere 177, 10. 209, 5. 233, 1. — *precedens consensio* 161, 5; p. rex 57, 5; cf. 429, 30.
- preceptio 303, 15. 432, 1. 435, 10. 450, 20. 452, 15. 454, 10. 476, 10; p. iudicis 470, 25; p. principalis, principis 309, 5. 453, 1; p. regia, regis 78, 15. 241, 20. 303, 10. 309, 10. 367, 20; p. (regis) adherenda libris directis 466, 10. 483, 25. 30; cf. 476, 1; p. regni nostri (*scil.* regis) 308, 30.
- preceptum, precepta 38, 15. 50, 20. 57, 25. 110, 15. 181, 15. 223, 15. 224, 5. 281, 20. 342, 1. 5. 349, 15. 375, 30. 411, 25. 419, 35. 40. 451, 25. 455, 15; p. iudicis 91, 20; p. patrum sanctorum 158, 15. 20; p. potestatis regiae 255, 15.
- precessor noster, precessores nostri (*scil.* regis) 413, 20. 25. 418, 5. 25. 419, 15. 423, 10. 429, 30. 439, 5. 475, 40. 478, 5. 483, 15. 45; cf. decessor.
- precipitare 271, 5; p. potionibus *etc.* mentes virorum 152, 15. 20.
- precipitatio apostizandi 162, 20.
- predatio hostilis 317, 5.
- predecessor 413, 40; v. precessor.
- predium: predia facultatum 372, 10; p. sedium episcoporum 482, 25.
- predicare disciplinam castigationis et exempla obtemperandi 224, 1.
- praelectio: p. fastigii principalis 476, 40; p. regni 480, 30.
- prefatio 45, 5.
- prefigere numerum annorum, quo fiscales servi ad servitium repeti possint 393, 15.
- prefinire: p. diem 357, 10. 374, 20; p. locum 376, 20; p. tempus 374, 20.
- pregnans: p. mulier 260, 20. — *pregnans equa, vacca* 332, 10. 15.
- pregravari: p. comodis 468, 30; p. onere censionis 426, 30. 427, 1. — *pregravatus egritudine* 376, 5. 377, 1; p. ab infirmitate 373, 10.
- preiudicare aliquem, causam 470, 20.
- preiudicium = *damnum, detrimentum* 5, 1. 12, 10. 92, 5. 129, 6. 220, 6. 237, 5. 384, 5. 393, 10. 15. 399, 5.
- prelargire 196, 20. 378, 1. 25.
- preliari 371, 5.
- prelium 376, 20. 30.
- premere: p. iustitiam 76, 10; p. iudicii violentis 480, 40.
- prominens: persona, potestas prominentis 203, 20.
- premium 266, 20. 437, 25; p. beneficii 49, 1; p. laboris 370, 5; p. mercedis pro nutritione 194, 10; p. pacis 272, 5.
- premonere 83, 10. 422, 15.
- prendere: p. fugitivum 360, 10; p. furem 295, 5. — *prendere iumenta, pecora* 328, 5. 10.
- preparare: p. insidias, laqueos feris 340, 15. 341, 5; p. subsidium in populis regendis 481, 30; p. usum ad multa comoda utilitatis 321, 20.
- prepedire: prepediti morbis 373, 10.
- preponere: p. infidos christianis inpium est 448, 25; centenarius nullo modo preponatur 367, 15. — *preponere penas iuxta qualitatem sceleris* 281, 15.
- prepositus 314, 20. 356, 5. 357, 1. 389, 1; p. civitatis 232, 10; p. comitis = *ut videtur, officialis, subditus comiti civitatis* 309, 1; prepositi exercitui, exercitus 366—368; prepositus hostis 367, 15. 369, 15; prepositi stabulariorum, gillonariorum, argentariorum, coquorum 97, 10.
- presbyter, presbiter 17, 1. 66, 10. 158, 5. 191, 15. 209, 10. 235, 20. 25. 371, 30. 380, 10. 15. 453, 5. 20. 482, 5. 10. 20.
- prescriptio 165, 20; p. tricennalis temporum 202, 15. 20; cf. 230, 5.
- presens, praesens: p. non esse, quando preceptio iudicis venerit ad domum 470, 25; res in presenti tradita 18, 1. 213, 15; presente eo, qui rei litigiosae consors est 384, 1; p. domino servi vel actore 258, 25. 254, 1; p. presbitero vel diacono 235, 20. 25. 380, 15; p. sacerdote vel testibus 237, 20; indice p. 91, 20. 96, 1. 191, 10. 237, 5. 316, 5. 347, 10; testibus presentibus 136, 1. 175, 5. 191, 15. 219, 1. 235, 5. 326, 20; cf. 98, 1. 238, 1. 249, 20; vicinis p. 326, 15. 397, 15; viris p. 450, 15; *similiter saepius*.
- presentare 96, 5. 115, 5. 286, 10. 291, 10. 296, 15. 298, 25. 363, 5; p. domino 960, 15. 363, 10. 364, 20; p. domino, actori, procuratori 357, 15; p. domino domus 150, 5; p. episcopo 115, 15; p. iudici 115, 15. 150, 5. 267, 5. 297, 1. 353, 10. 357, 25. 359, 10. 364, 5; cf. 286, 15; p. iudicio, in iudicio 89, 10. 111, 5. 237, 5. 246, 15. 287, 1. 302, 10; p. prioribus loci, iudici, vilico adque preposito 357, 1; p. principi, duci vel comiti 377, 15. 30; p. principis conspectui 60, 25; p. regis obtutibus 357, 20; cf. 78, 10. — *presentare se episcopo, sacerdoti loci* 449, 1. 5; p. se iudici 67, 5. 449, 5; p. se regis obtutibus 53, 1.
- presentia 114, 5. 408, 10. 472, 5; in p. aliorum 141, 15; p. consortis 399, 5; p. iudicis, iudicium 71, 10. 100, 1. 191, 10. 15. 288, 15. 20; p. patris, matris *etc.* 400, 15; p. principis novi 52, 15; p. regia 259, 20; p. regis 310, 10; p. sacerdotalis 450, 10. 15; p. sacerdotum 453, 15; cf. 474, 5; p. testium 213, 35; cf. 98, 5.
- presentialiter obicere 101, 10.
- presidere trono iudiciali 48, 10.

pressura 479 — 481; personae in pressuris constitutae 396, 10; de remouendis p. 406, 1; cf. 193, 1.

prestare 157, 20. 343, 5; p. animalia, iumenta 6, 20. 227, 20. 331, 10; p. campos, silvas, terras 387, 10. 20; cf. 388, 10; p. res 228, 1. — prestare ausilium 314, 5; p. patrocinium causando 81, 1; p. patrocinium aut consilium 370, 5; p. sollicitudinem maiorem in limitibus provinciarum 355, 5. — prestare iuramentum 229, 45; p. sacramentum 31, 1. 70, 15. 388, 5. — prestare = praestum esse 373, 20; prestitum se exhibere in adiutorio regis etc. 373, 1. 5. — prestitum: prestiti condicio adnotetur 50, 5.

prestatio 50, 1. 390, 20.

prestus 60, 10. 15; p. ad defensionem gentis etc. cum omni virtute sua 371, 15; cf. 375, 1; p. coram iudice 91, 10; p. in iudicio, ad iudicium 81, 25. 86, 6.

presumere = auferre 204, 5—15. 233, 20. 331, 5. 15. 335, 5. 346, 5. 347, 5; de duabus partibus Goti aliqui Romanus ne presumat sibi aut vindicet 386, 1.

presumptio, presumptio 58, 1. 65, 10. 78, 25. 84, 15. 85, 20. 107, 15. 124, 1. 137, 5. 203, 20. 274, 10. 413, 15. 421, 10. 424, 15; causae, ubi nulla est culpa, p. usurpatio vel debitum possessorum 74, 10; debitum defuncti vel p. 101, 1; pro presumptione 192, 1. 266, 15. 268, 1. 15. 296, 5—15. 297, 5. 300, 15. 314, 5.

presuntor, presumptor 58, 1. 64, 15. 65, 10. 99, 30. 234, 5. 251, 5. 10. 263, 15. 264, 5. 25. 267, 15. 296, 20. 307, 10. 314, 10. 324, 15. 421, 25. 434, 15. 469, 1.

presuntivus, a, um: p. novitas 398, 10; p. modo intrare in domo aliena 263, 15. 20. — presuntive 321, 20. 329, 40. 345, 15; non p., sed per iudicium aliquid obtinere 398, 15.

presuntiosus 197, 1. 234, 10. 267, 20. 315, 1.

presuntuose periurare 104, 20.

pretendere: p. dilationem 362, 15; p. excusationem 384, 1; p. occasiones 281, 15; cf. 353, 20. 354, 1.

pretium, praetium 13, 5. 15, 20. 194, 5. 15. 204, 15. 221, 5. 235, 20. 293, 10. 321, 25. 389, 20. 404, 5; p. datum 219, 20; p. datum conprobare, manifestare 11, 10. 219, 1. 222, 5. 226, 5; pars pretii data, pars promissa 14, 5. 219, 10; usuras solvere pro parte pretii 14, 5. 10. 219, 10. 15; pretium implere 14, 10 (?). 30. 219, 5; p. percomplere 219, 5; p. cum venditore partiri 15, 10. 220, 20; p. repensare 20, 5. 226, 1; vile p. 14, 1. 219, 20. 220, 1. 420, 20; p. taxatum 319, 1; p. iustae estimationis 335, 1; p. iustum 219, 20; p. iustissimum 420, 15; p. perdere, amittere 15, 5. 221, 25. 222, 10. 224, 1; cf. 427, 30; p. reddere, recipere 12, 1. 5. 15. 220, 5. 222, 25. 226, 10. 319, 15. 419, 1. 5. 427, 20. — p. (= pretium nuptiale) 123, 15. 147, 20. 150, 10; cf. 148, 5; p. filiae 141, 5. — p. animalis

333, 10; p. domus 319, 1; cf. 15; p. dotis 138, 10; p. libri legum 226, 10. 15; p. mancipii v. p. servi; p. iumenti 335, 1; p. pecodis 333, 10; p. pigneris 232, 15; raptor venditus, eius p. 142, 5; p. servi, mancipii 13, 1. 10. 15. 144, 5. 193, 20. 222, 25. 226, 5. 253, 15. 20. 269, 5. 358, 15. 417, 15; cf. 242, 5; p. de terra accepta 242, 5; p. vestis 340, 5. — pretium = res vendita? 14, 10. — pretium = praemium: p. a fisco datum pro revelata corruptione monetae 310, 1.

prevaricari 162, 10; p. tonsuram, vestem religionis 161, 10.

prevaricatio 257, 25. 413, 10. 433, 20. 436, 1. 441, 1. 448, 10. 455, 1. 483, 1.

prevaricator 162, 15. 427, 10. 455, 20. — prevaricatrix mulier 163, 25.

prex, preces 235, 20; per precem aut per redemptionem ad domum suam refugere (scil. de expeditione) 368, 20.

primates palatii 127, 1. 248, 20. 378, 20.

primus, a, um: p. dominium, p. possessio 398, 5. 10. — primi palatii 423, 20.

primordium, primordia: p. electionis 52, 15; p. regiminis 484, 35; p. regnandi 483, 45.

princeps, principes 42, 15. 46, 15. 48—53. 55, 5. 20. 57, 20. 61, 5. 62, 1. 5. 76, 10. 87, 15. 102, 1. 121, 15. 153, 25. 252, 5. 256, 5—15. 283, 15. 284, 25. 287, 1. 308, 20. 25. 371, 30. 372, 1. 377, 15. 30. 378, 20. 25. 409, 30. 427, 35. 434, 5. 436, 10. 447, 15. 451, 20. 453, 1. 461, 1. 467, 15. 477, 5. 15. 480, 20. 25. 483, 15. 30; a principibus adquisita 50, 20; agnitio principis 454, 1; auctoritas p. 197, 10. 15. 247, 15. 419, 5; audientia p. 71, 5; coercitio p. 463, 30; cognitio p. 256, 1; coniugium adipisci per ordinationem principum 159, 10; conlatio p. 184, 5; cf. 197, 15. 20. 208, 10. 447, 5; commonitio p. 406, 5; conspectus p. 60, 25. 82, 25; criminare principem 57, 10; detrahere principi defuncto 57, 25; divortium ope principis factum 169, 1; dono principum conlata 132, 1; edictum principis 418, 10; instantia p. 309, 15; ius p. 206, 20; maledicere principi 57, 10. 15; mansuetudo principum 42, 10; mors principis 257, 15; negotia p. 47, 5. 15. 51, 15. 88, 20. 25; in nomine principis facere scripturas, placitum 48, 15. 50, 10. 425, 1; ordinatio principis 159, 10; cf. 244, 10. 304, 15; pietas p. v. pietas; potestas p. v. potestas; proles p. 480, 35; scripturae contractus iussu aut metu principum confectus 76, 15; scripturae in nomine principum etc. v. supra; salus principis 41, 10. 257, 15; servus p. 55, 5; statuta principum 210, 15; suggerere principi falsa 255, 15; subripere animis (= animos) principum 423, 20. 45; cf. 418, 10.

principalis, e: p. auctoritas 53, 1. 133, 15. 279, 10. 474, 30; p. caput 52, 15; p. censura 161, 5; p. clementia

v. clementia; p. conlatio 438, 10; p. discretio 436, 5; p. electio 61, 10. 482, 35; p. examen 87, 5; p. fastigium 476, 40; p. honor 119, 10; negotia sua principali iure iudicialiter incipere 87, 1; p. iussio 374, 25. 376, 1. 5; p. pietas 417, 5. 454, 15; p. potestas v. potestas; p. preceptio 309, 5; p. relaxatio tributorum 409, 1; p. servitium 378, 1; p. sublimitas 375, 5. — principalis ecclesiae 202, 20. 204, 5.

principatus divinus 188, 5.

principium causae 92, 20.

prior: qui prior in petitione precesserit 233, 1; p. scriptura aut definitio 308, 5; cf. 307, 20. — priores = anteriores, parentes: venire contra definitionem priorum 107, 15; cf. 238, 20. 239, 1. — prior civitatis 472, 5; priores loci 356, 1. 5. 357, 1.

priscus, a, um: p. gens 372, 5; p. lex 122, 1. 161, 1. 363, 20. 383, 20. 429, 25; cf. 96, 10.

pristinus, a, um: p. dignitas 375, 25; p. nobilitas 408, 20; p. origo 393, 10; p. sanitas 402, 5; p. servitus 239, 1. 393, 15.

privare 416, 1; p. honore, rebus 480, 40; privari a bonis propriis 375, 5; p. dignitate et rebus 375, 30; p. dominio rerum 50, 1. 225, 25; p. honore 407, 25; p. ab honore vel dignitate ingenuitatis 378, 25. 379, 1; p. potestate iudiciaria 266, 20.

privatus, a, um: p. commodum 49, 1; p. inhonestas 40, 15; p. potestas 451, 20; p. voluntas 49, 5; populi p. (opp. fiscales) 409, 1. 479, 5. 40; servi p. (opp. fiscales) 478, 20. 479, 15. — privatus causationem habens cum servis fisci 407, 15; curiales et (vel) privati 224, 20. 225, 10; p. homines 407, 10. — privata (opp. publica) 40, 5.

privigna 28, 10.

privilegium, privilegia: p. civium Romanorum 419, 1; p. pontificum vel sacerdotum 451, 15. 20.

proamita 172, 20. 25.

proavia 172, 1. 20.

proavunculus 172, 20. 25.

proavus 172, 1; p. paternus, maternus 172, 20.

probare 6, 5. 15. 82, 25. 84, 20. 95, 25. 99, 25. 101, 10. 114, 5. 135, 20. 145, 20. 148, 1. 10. 151, 1. 156, 20. 25. 182, 20. 185, 5. 189, 5. 194, 5. 214, 5. 10. 227, 15. 228, 10. 247, 15. 287, 1. 288, 1. 328, 10. 335, 15. 339, 10. 397, 15. 440, 5. 453, 10. 463, 5. 472, 5; p. causas 238, 15; p. divisionem 386, 1; p. libertatem 13, 1. 237, 5; p. proprietatem fundi 399, 1; p. sacramento, testibus 272, 1. 5; p. testibus, per testem 277, 1. 376, 5; p. fidem (servorum) episcopus vel iudex debet 114, 10. 15. — probatus, a, um: causae certae et probatae 18, 1. — probatissimus christianus 449, 10.

probatio 31, 1. 70, 15. 101, 15. 233, 1. 248, 25. 30. 254, 10. 275, 1. 317, 15. 361, 5; p. adulterii 151, 10; p. in-

- genuitatis 237, 10; p. certa 136, 15; p. idonea 137, 20; p. legitima 100, 25. 102, 1; p. manifesta 134, 1. 150, 20. 151, 1. 288, 15. — probatio a petitore data 72, 1; p. ab utraque parte inquirenda, requirenda 82, 10. 15; pro probatione torqueri 151, 10. — probatio = *testes, quibus probatur*: coram probatione(m) verbis promulgare 112, 5. 113, 15.
- procer 485. 486.
- proclamare 16, 1 (?); proclamans 15, 10. 220, 20. 221, 1; p. aut ad regem aut ad iudicem 471, 1; proclamare se liberam esse, se in libertatem 236, 5.
- procreare 361, 15. 389, 15. 390, 10; p. filios 199, 1. 472, 5. 10, ex uxoribus pluribus 200, 10; filii procreati 144, 1. 361, 5, ex eodem coniugio 178, 10. 211, 15 (cf. 212, 5), ex priore coniugio 133, 5, ex consortio 134, 5, ex iniquitate 135, 10, numero impari 389, 20, ex eo ipso viro 212, 1.
- procreatio 124, 15. 125, 1.
- procurator: actor aut p. 314, 20; actor vel p. 357, 15. 364, 25. 407, 15; actor sive p. loci 259, 15.
- proditio 422, 15.
- producere testem 72, 10. 100, 30.
- profanare: p. fidem christianam 414, 5; p. nomen Domini 441, 15.
- profanatio 414, 10. 432, 1. 473, 40; p. blasphemiae 474, 40; p. infidelitatis 408, 15.
- profanator patriae 478, 5.
- profanus, a, um: p. hostis fidei sacrae 423, 15; p. iura licentiae obtatae 423, 20.
- profectio 378, 10; p. bellica 374, 10. 375, 30. 35. 378, 15.
- profectus: p. rei comparatae 12, 15. 220, 10; p. utilitatis publicae 378, 10; cf. 485, 15.
- proferre 114, 15. 369, 5. 424, 1; p. causam propriam, alienam 89, 5; p. causam auditibus regis 87, 10; p. communitaria falsa sub nomine regis aut iudicis 305, 20; p. disputationes noxias contra fidem sacram veritatis catholicae 412, 25; p. iudicium 6, 1; p. iramentum legale 138, 5; p. leges 48, 10; p. legem *etc.* in foro 466, 10; p. leges preteritas et anteriores in iudicio 59, 5. 10; p. legis sententiam 422, 20; p. negotia 68, 10; p. scripturam (in audientia, in iudicio) 111, 5. 115—118. 304, 1; p. suscriptionem similem et evidentem trium aut quatuor scripturarum 115, 5; p. sententiam excommunicationis mensium trium 452, 15; p. testem, testes 72, 5. 95, 5. 100—102; p. testimonium falsum 99, 25. 100, 5; p. testimonium verum 287, 10.
- professio 233, 1. 248, 1. 251, 1. 304, 5. 20. 426, 25. 440—443. 445, 30. 446, 1. 5. 448, 10. 454, 15. 455, 5. 20. 478, 15. 484, 35; p. roborata testibus perditae vel viciatae scripturae robur obtineat 304, 5. 10. — viri vel feminae eiusdem professionis 160, 5.
- proficisci 373—376; p. in expeditione(m) 316, 5. 10. 368, 5. 374, 1. 5. 378, 1. 5; p. in hostem 368, 10. 20; p. ad prelium 376, 30; p. in utilitatibus publicis 243, 15. 374, 20.
- profiteri 137, 15. 319, 1. 441, 10. 446, 10; p. coram testibus cum sacramento 319, 20; p. se christianum 454, 20; pars professsa apud iudicem 72, 1. — continentiam viduitatis cum benedictione sacerdotis profitentes 160, 1. 10.
- profligare 138, 10. 183, 15. 206, 20. 389, 20.
- profligatio 132, 1. 183, 15. 211, 15.
- profugi 54, 1.
- progenies 242, 10. 20. 484, 5.
- progeniti 200, 15. 20. 239, 10. 242, 20. 416, 15. 20.
- progredi 375, 1. 377, 1; p. in consortio fidelium 373, 10; p. in exercitum 377, 5; cf. 476, 1; p. de sede sua in vicino aut longe 453, 15.
- progressio 376, 5; p. exercitus 377, 15. 378, 15; p. generalis 377, 1.
- proicere 282, 5. 339, 1; contumeliose proiectus de iudicio abscedat 81, 5. — proicere = *exponere*: p. infantem, infantulum 193, 20. 25. 194, 1. 5.
- prolator scripturae 95, 25, iurare cogatur 116, 10.
- proles 137, 15. 205, 20. 206, 10. 245, 10. 15; p. manumissoris 245, 1. 10; p. principis 480, 35; p. regia 409, 5.
- prolongatio (nuptiarum) 126, 1.
- promatertera 172, 25.
- promerere, promereri 210, 20; p. iudicium 58, 5; p. de conlatione principis, patroni *etc.* 184, 5; p. aliquid de munificentia regis aut beneficiis patronorum 201, 15; p. aliquid sub nomine proprietatis suggestionem fraudulenta 419, 15.
- promissio 82, 1. 124, 10. 308, 5. 15. 390, 20. 391, 1. 5. 441, 5. 15. 446, 10. 480, 35; p. coniugalis 126, 5; p. inanis 18, 10. 15. 215, 10.
- promittere 425, 25. 442, 20. 446, 10. 449, 15; p. beneficium 437, 15. 20; p. congrua religioni catholicae 426, 1; p. partem pretii 14, 1. 219, 10; p. res tempore nuptiarum 137, 20; p. sub cautione iuramenti 480, 25; p. federe iuramenti 51, 15; p. datis invicem sacramentis 291, 1. — promissum: quodenuq; aliquis de promisso vel consueto debet 391, 5.
- promotio exercitus 477, 5.
- promulgare 17, 20. 181, 10; p. auctoritatem 370, 15. 419, 5; p. censuras legum 243, 15; p. decretum 49, 15; p. decretum legis in confirmatione concilii 410, 5; cf. 477, 35; p. dogmata ordinis apostolici 484, 20; p. edictum 282, 20. 477, 35; p. iudicium 102, 1; p. iustitiam 483, 30; p. legem, leges 46, 1. 118, 15. 120, 5. 364, 1. 413, 10. 429—431. 475—477; p. ordinationem 112, 10; p. sanctionem iuris antiqui 222, 1; p. sententiam, sententia 101, 10. 165, 20. 413, 25. 427, 10. 475, 35; p. voluntatem defuncti 113, 15; cf. 112, 5.
- promulgatio legis 361, 15.
- promutuare 471, 15.
- pronepos 25, 10. 27, 10. 15. 172, 1. 15. 174, 5. 186, 15. 189, 15.
- proneptis 172, 1. 15.
- propagatio generis male ordinata 125, 10.
- propalare 119, 5.
- propatruus 172, 20. 25.
- propineus v. propinquus.
- propinquitas 177, 10; p. et parentela contra extraneos testimonium non dicant 104, 5; p. naturae 177, 5; p. parentalis 145, 10; p. sanguinis 159, 5. 295, 10. 15. 415, 5. 425, 10. 435, 20. 25.
- propinquus, propineus, propinqua, propinqui 134, 5. 135, 15. 149, 5. 153, 5. 30. 154, 5. 10. 159, 5. 162—164. 168, 15. 191, 15. 256, 20. 282, 20. 400—402. 409, 15; propinqui parentes 122, 15. 255, 5; p. et (aut, vel) parentes 27, 1. 31, 15. 124, 5. 129, 1. 177, 15. 277, 15. 280, 15. 283, 1. 15. 284, 20. 361, 1. 5; cf. 27, 5. 282, 5; filii aut (seu) p. 153, 5. 154, 15. 20. 162, 10. 234, 10. 15. 280, 15; p. heredes 127, 15. 20. 162, 15. 168, 25. 187, 1. 282, 25. 284, 15; propinquiores heredes 135, 5. 186, 20; heredes vel propinqui 424, 20. — propinquier ex genere tutor eligendus est 181, 30.
- proponere 86, 10. 151, 15. 466, 10; p. accusationem 168, 5; p. actionem 91, 20. 25. 468, 1; cf. 94, 1; p. causam 68, 1. 80, 25. 81, 1; p. negotium 86, 25. 91, 25. 92, 1. 205, 10; p. venditionem rescindendam 222, 15. 20. — p. edicta 469, 10. — propositum 122, 1. 160, 10. 282, 10. 424, 15; p. religionis 170, 5.
- propositio 87, 15. 89, 1.
- proprietas 52, 5. 162, 15. 20. 193, 20. 204, 25. 224, 1. 235, 25. 419, 15. 448, 25; p. fundi nullis certissimis signis aut limitibus probata 399, 1; n. nostra (*scil.* regis) 364, 30. — si iudicii proprietatis attenditur 406, 15.
- proprius, a, um, *ex. gr.*: p. ancilla 276, 20; p. bona 375, 5; p. causa 89, 5. 91, 25; p. conditio 478, 30; p. commercium 427, 15; p. dominus 265, 20. 275, 1. 5. 353, 5. 363—365; p. episcopus 409, 25; p. facultas 98, 25. 188, 15. 266, 25. 287, 1. 369, 5. 20. 483, 10; p. gens 473, 15; p. heres 156, 10. 184, 1. 209, 5; p. homo 412, 20; p. ius 211, 5. 394, 5. 420, 20; proprii iuris dominus 91, 10; p. libertus 133, 20; notarius publicus vel p. regiae celsitudinis 309, 5. 10; p. manus 114, 10. 115, 10. 471, 15; p. negotium 91, 25. 102, 1; p. negotia causarum 118, 20. 119, 15. 120, 1; p. nomen 172, 30; p. res 8, 5. 9, 10. 15. 49, 10. 71, 10. 131, 15. 197, 10. 204, 10. 222, 15. 228, 10. 229, 5. 371, 25. 408, 30. 427, 15. 452, 15. 478, 10. 479, 30; p. ritus 484, 25; p. servus 133, 20. 276, 20. 358, 10. 365, 10. —

proprius: ex proprio habere 51, 10; de p. exolvere 114, 20. — propria: ad p. redire, reverti 449, 20. 25; ad p. (propriam regionem) ex peregrinis revocare 299, 1. 25.
 propulsare: p. coram iudice 385, 10; p. a iudicio violenta iniuria potentem 85, 5. 10.
 prosapias 243, 1; prosapiae consensu comite 122, 5.
 prosecutor 66, 15. 92, 20. 155, 5.
 proselitus 412, 25.
 prosequi 153, 35. 280, 15; p. actionem (per mandatum) 93, 15. 94, 1; p. causam per se, sine mandato 92, 1. 5; p. causationem 153, 15. 154, 5; p. negotium 81, 15. 82, 25. 89, 10. 92, 20. 94, 1. 155, 5. 162, 25. 163, 25. 365, 20; cf. 203, 25. — testes ex defuncti bonis trecesimae pretium portionis prosequantur 112, 15. 20.
 protectio filiorum 480, 30.
 protelare 101, 5.
 protendere: p. fossatum 342, 10; p. laqueos, arcos 340, 20.
 protestari 118, 10.
 protrahere: p. causam per occasiones 67, 20; p. tempus 91, 20.
 provincia, provinciae regni 45, 30. 64, 10. 98, 5. 159, 20. 160, 15. 262, 5. 342, 1. 358, 10. 371, 1. 15. 20. 372, 15. 394, 15. 409, 30. 420, 5. 440, 20. 449, 1. 5. 476, 15. 477, 5. 20. 25; provincia Cartaginensis 59, 20; p. Gallaciae 479, 15; p. Galliae 479, 15. 485, 10; provinciae Hispaniae 479, 15. 20; limites provinciarum 355, 5. — actores provinciarum 407, 15; comites p. 66, 10. 317, 1; dux provinciae 66, 10; iudex p. 262, 10. 317, 1; cf. 134, 1; rector p. 407, 10. 15. — provincia episcopi 376, 10.
 provinciales 404, 5. 466, 5. 467, 10.
 provocare 102, 15; p. ad falsum testimonium dicendum 102, 5. 10.
 proximus, proximi 48, 20. 57, 15. 130, 15. 131, 15. 160, 10. 175, 5. 189, 15. 240, 10. 271, 15. 272, 20. 279 — 281. 283, 1. 361, 25; parentes proximi v. parentes; heredes p. 250, 15. 20; successiones proximorum 51, 1; proximos sanguinis, consanguinitate occidere 282 — 284. — homines proximi vel vicini 341, 1. — iudex in proximo constitutus 347, 10.
 prudentes 41, 10. 466, 5.
 pubertas 389, 20.
 publicare 118, 5; p. pecora clausa 328, 20; p. adventum (hominis ignoti) 355, 5; consilii publicati 304, 5; cf. 414, 15; publicare aliquid auditibus regis 166, 10; p. iudici loci, comiti, duci 274, 20. 275, 1; p. furem 292, 6; p. negotium 248, 15; p. professionem 411, 20; cf. 440, 25; p. scripturam 112, 20; p. (testamentum) ante testes 230, 20; p. voluntatem defuncti sacerdoti vel testibus 114, 20.
 publicatio edictorum 469, 15.

publicator mancipiorum christianorum 447, 1.
 publicus. a, um; p. arca 224, 20; p. conventus 313, 15. 348, 1; p. cura 479, 30 — 40; p. decalvatio 450, 20; p. defensio 430, 10. 20; p. dignitas 51, 15. 132, 1; p. discussio 274, 10. 277, 30. 408, 25; p. exactio 479, 25; p. examen 276, 5; p. examinatio 119, 5; p. expeditio 114, 10. 184, 5. 244, 5. 316, 1. 10. 15. 375, 10. 394, 15; p. functio 225, 5; p. gravitas 40, 10; p. infamia 307, 10; p. investigatio iudicium 305, 15; p. iter 341, 10; p. iudicium 274, 15; p. lex 40, 15; p. pena mortis 282, 5; cf. 262, 10; p. notarius 308, 20; p. notarius vel proprius regiae celsitudinis 309, 5. 10; p. negotium 285, 1; p. polipticum 419, 5; p. professio 478, 15; p. scriptio 414, 10; p. thesaurus 292, 20. 409, 5. 479, 20 — 30; p. utilitas 53, 1. 70, 1. 94, 5. 195, 15. 20. 206, 1. 224, 20. 225, 15. 243, 15. 244, 10. 371, 5. 374, 20. 376 — 378. 426, 25. 447, 15. 483, 1. 485, 15; p. via 342, 1. — publicum: de publico reddere pretium 427, 20; in p. inferre, inscribere tributa 479, 25. 30. — publice 41, 15. 69, 5. 71, 10. 164, 10. 398, 1; p. accedere ad contractum vinditionis 223, 20. 25; p. accusare adulterium uxoris 152, 20; p. coneremari ignibus 134, 1; p. comprobare scelus 167, 15; p. contestare in conventu infra diem octavum 335, 10; p. convincere 157, 25. 317, 15; p. crimen obicere 197, 10; p. decalvari 436, 1. 438, 5; p. defendere adulterium uxoris 152, 20; p. denotare 100, 35; p. denuntiare 347, 20; p. exercere disciplinam 302, 20; fornicationem in civitate 157, 1; p. legere, tradere in ecclesia librum 455, 15; p. percipere sententiam legis 302, 20; p. possidere 398, 10; p. verberari, flagella accipere, fustigari *vel similiter* 29, 15. 60, 20. 85, 10. 99, 15. 20. 134, 1. 140, 5. 146, 1. 157. 165, 15. *saepius*.
 pudicitia 20, 10. 213, 5.
 puella 104, 1. 125, 5. 130, 15 — 25. 137, 20. 138, 5. 10. 144, 20. 145, 15. 147, 20. 150, 10. 157, 1; p. inter fratres equallem habeat portionem 21, 15. 20; cf. 131, 1; p. in parentum potestate 138, 10; p. dispensata, sponsata 122, 10. 141, 5. 147, 15; p. pacta 122, 15. 123, 1. 20; puellam violenter absque regio iussu dare marito 144, 20; pretium, quantum parentes puellae velint 150, 10; dos p. 130, 5; cf. 127, 5. 15. 128, 1. 5; puella rapta 139, 20. 140, 20. 25; puellam expositam colligere 193, 20. — puella = ancilla: X puellae 127, 10.
 puellula 125, 5.
 puer, pueri 104, 1. 130, 15. 309, 5. 336, 10. 438, 15; puerum expositum colligere 193, 20. — puer = servus; X pueri 127, 10.
 pueritia 463, 5; p. est usque in XVII. annum 463, 30.

pugnis 197, 5. 238, 15. 265, 1. 264, 25. 272, 10.
 pulletrum amiculum 332, 10. 15.
 pulsare = petere in iudicio, accusare 20, 1. 60, 5. 15. 66, 5. 80, 15. 20. 82, 15. 20. 87, 15. 89, 10. 100, 1. 236, 10. 248, 25. 254, 15. 384, 10; iudex pulsatus 78, 10. 15.
 punire 158, 15. 252, 5. 30. 417, 5; p. morte 259, 10. 282, 20; cf. 60, 5; p. supplicio 414, 15; p. ultionibus, damnationibus 415, 10; p. adulteram cum adultero 148, 1; p. homicidam 277, 20. 281, 1. 5. 20; p. pro homicidio 261, 1. 5. 268, 15. 269, 5. 272, 10. 273, 20. 277, 20; p. iudicem iniquitatis 249, 15. 20; p. maleficum 281, 20; p. raptorem 142, 5; p. pro scelere 280, 20.
 pupillares anni 190, 10. 192, 10.
 pupillus, pupilli 181, 30. 189, 20. 40. 190. 192, 5. 45. 193, 1 — 10; pupillus nuncupetur relictus ab utroque parente infra XV annos 190, 5; p. quartum decimum annum transiens 192, 20.
 purgare: p. se, conscientiam suam sacramentis, ex sacramento 249, 1. 354, 1. 356, 20.
 purificatio 422, 10.
 purpura 42, 15.

q.

quadrupes, quatrupes 297, 10. 322, 10. 332, 15. 334, 15. 349, 15; qu. aliquem iugulans 336, 15; qu. noxius 334, 15. 336, 5; qu. vitiosus 336, 5; qu. ad istadium servatus 332, 5.
 quadruplum: qu. restituere 318, 5; quadrupli satisfactio 316, 25; in quadruplum restituere, reddere *etc.* 7, 20. 84, 5. 141, 5. 228, 10. 295, 10. 324, 5. 369, 20. 378, 20. 395, 10. 470, 25. 479, 25. 40.
 quaerere v. querere.
 quaest. v. quest.
 qualitas 159, 10. 266, 15. 401, 1. 423, 20. 467, 25; qu. artificii 253, 5; qu. criminis 280, 10. 290, 5. 340, 10; qu. culpae 254, 20. 316, 15; qu. debiti 238, 5; qu. locorum 115, 10; qu. personae 305, 1. 306, 1; qu. sceleris 281, 15.
 quantitas 183, 25. 420, 20; actio minoris quantitatis 248, 20. 25; quantitas itineris 82, 20; qu. debiti 233, 5; qu. pigneris 84, 5; qu. reatus 233, 5; qu. rei acceptae 225, 5; qu. rerum conscribendo dotis 126, 15; qu. solidorum 254, 20. 25.
 quatruiduum 353, 20.
 quatrupes v. quadrupes.
 querela, querella 29, 5. 60, 20. 67, 20. 83, 15. 250, 10. 369, 15. 474, 1; qu. iniusta 71, 10. 83, 25; qu. ad cognitionem regiam perveniens 280, 20.
 querellare, querellari, querelari 65, 20. 71, 5. 77, 25. 83, 10. 20. 223, 15. 287, 1. 462, 10; qu. contra iudicem 71, 5; qu. pro pignere 84, 5; pars querelantis 67, 5.

querere, quaerere: qu. a iudice 233, 5; qu., a quo cedes exordium habuerit 271, 10; qu. causam homicidii, maleficii 252, 1; qu. per centenarios, per decanos 368, 20. — querere instrumenta cartarum 116, 15; qu. scripturas 96, 5; qu. facultatem servi 223, 5; qu. furem 30, 1. 292, 1; qu. rem furtivam 289, 20; qu. hereditatem sibi debitam 191, 1; qu. proprium suum 222, 20; qu. servum 230, 1; qu. atque describere decimam partem servorum 377, 20. — querere = *queri*: qu. actionem 155, 1; qu. mortem 281, 5. — se querere 462, 10.

questio = *questio*: 119, 5. 155, 15. 247—249. 251—254. 288, 20. 316, 20. 364, 15. 416, 5. 430, 25; actio questionis 91, 1; questionem agitare 90, 5. 10. 91, 10. 250, 10. 15; questio per triduum agitata 249, 10; qu. inicienda coram iudicibus 416, 15; per mandatum, ex mandato aliquem questioni subdere 90, 5—15. 91, 1; questionem (in) personis nobilibus agitare 90, 5. 10; questionem subdere ingenuum 90, 10. 15. 247, 1. 5; per mandatum subdere questionem humiliorem ingenuum, servum 90, 5. 10.

questionare 253, 5. 10. 255, 1. 10.

questus: qu. miserabilis 437, 20; qu. rei propriae 408, 30; qu. rei suae 440, 16.

quingentarius 75, 15. 366, 25. 368, 10.

quinquaginarium, a, um: qu. numerus (annorum) 190, 10. 193, 10. 396, 5; qu. meta annorum 393, 20; qu. tempus 391, 10; qu. ordo 394, 1.

quoecquatio v. coequatio.

quoquere v. coquere.

R.

rapacitas 202, 20. 203, 5; r. furti 277, 15.
rapere 7, 15. 20. 140, 15. 204, 1. 228, 5. 10. 263, 25. 290, 10; r. ancillam alterius, alieni iuris 144, 10. 15; r. libertam 144, 5; r. libertam idoneam 143, 15; r. mulierem libertati traditam 143, 10; r. mulierem ingenuam 139, 15. 143, 1; r. sponsam alienam 142, 1; r. viduam, virginem 139, 20. 140, 10; raptam excutere 140, 25; raptae parentibus tradantur (raptor et rapta) 141, 1; rapere ex diversis naufragiis 295, 5; r. ex incendio etc. 295, 10; rapta in quadruplum restituere 7, 20. 228, 10.

rapina 317, 5. 10. 469, 1; rapina = *raptus* 143, 5.

raptor 139—143; r. sororis 141, 10; r. viduae 142, 15; r. virginis 142, 15; r. in potestate parentibus traditus, sponso abdicatus 140, 25. 141, 5; r. damnatur 141, 20; adiutores raptoris 141, 15.

raptum v. raptus.

raptus (*abl. sing. raptu et rapto*) 95, 1. 139, 35. 140, 15. 145, 20. 146, 1; r. sororis 141, 10; r. viduarum, virginum 139, 1; r. a servo sciente vel iubente

domino factus 143, 1. — raptum 144, 1.

ratio 58, 10. 180, 25. 210, 15. 468, 20; rationem reddere 279, 5. 280, 1; ratio de scelere reddenda 317, 10; r. de rebus suis reddenda (redeunti ex exilio) 279, 5. 280, 1; r. domino rei reddenda 279, 1. 20; rationem reddere potenti 78, 10. 15; r. reddere ante comitem civitatis 78, 15; r. reddere iudicibus per regium decretum institutis 78, 20; ratio coram sacerdote vel iudice reddenda pupillo de cunctis rebus 192, 25; r. reddita pupillis 193, 5; r. deducenda de rebus liberatis et de rebus perditis 9, 15. 20. 229, 5; r. presente iudice facta 191, 10; r. facta presentibus iudicibus 347, 10; r. de sponsatis servanda 152, 5; rationes habere cum Deo 6, 1; ratio evidens persuadens ad reddendum 203, 1.

ratiocinari 467, 30.

ratiocinatio 184, 10; r. dicti 39, 1.

rationalis, o: r. lex 411, 20; r. tempus 67, 5. 390, 5; r. districtione corrigere vitam contumacis 66, 20. — rationaliter 467, 30; r. accusare in testibus 72, 10; r. adpretiare 127, 10; r. estimare (servum) artificem 253, 20; r. definire de fugitivo 360, 5; r. parare responsum 394, 10; r. rem recipere 220, 15; fruges r. expensae 83, 20.

rationalis 394, 20. 395, 20.

reatus 95, 15. 159, 10. 163, 10. 224, 15. 233, 1. 5. 234, 5. 259, 25. 267, 15. 287, 5. 413, 5; r. admissi turpis 134, 1; r. criminis 224, 10; r. culpae 259, 25; r. falsitatis 306, 1; r. insidiarum 359, 1.

rebellio 224, 1.

recedere = *mori*: r. patre vivente 187, 1.

receptio culpatorum 477, 1.

recipere 18, 10. 187, 5. 192, 15. 313, 5. 348, 10; r. fugitivum 356, 5. 360, 1. 362, 10; r. in potestate sua fugitivum et quod scriptis de eodem adligatum est 357, 5; r. servum 12, 5. 354, 5. 363, 1. 380, 5; r. servum suum 269, 1. 361, 25. 30; r. servum venditum 222, 25; r. servum ab emtore 358, 10; r. servos duos similes a susceptore (fugitivi) 358, 1; r. testes idoneos 96, 10; r. testimonium 72, 5. 95, 15. 237, 10. 462, 15. 477, 5.

recitare: r. iussiones regias 308, 25. 309, 10; r. iussiones etc. ex regio nomine prescriptas 309, 5; r. iussiones ac leges principum citra notarios publicos 308, 20. 25; r. orationem dominicam 427, 5; r. scripturam falsam 255, 20. 304, 1; r. symbolum apostolorum 427, 5.

reclamare 481, 1.

recognoscere 466, 15. 469, 20; r. se de causa iuris querelantis esse 462, 10.

rectitudo 76, 10; r. fidei 482, 1; r. fidei catholicae 426, 20; r. iudicii 483, 35.

rector 42, 15. 467, 10; r. ecclesiae 205, 10. 15; r. provinciae 407, 10. 15;

rectores religiosi provinciarum 476, 15; rector plebis 474, 10; r. ex aula regia electus 474, 25; rectoris iura disponere 39, 1.

recta linea decurrens 189, 10.

recuperare directum suum 462, 5.

recurere ad iudicem 91, 20.

redarguere 161, 5. 162, 20; r. sanctione legis 233, 20; r. adulteram 167, 15; r. vitium 373, 20.

reddere *passim*, *ex. gr.* 19, 1. 29, 15. 78, 10. 15. 83, 20. 84, 1. 98, 1; r. censionem 225, 5; r. decimas 390, 20; r. tertiam 388, 15; r. prestationes 390, 20; r. rem commodatam 74, 1; r. damnum 325, 10; r. debitum 81, 20. 267, 5. 380, 10. 470, 30. 471, 1; *cf.* 233, 5. 10; r. creditori 470, 30; r. rem iudicatam 317, 15; r. pignus 232, 15. 20; r. placitum 82, 5; r. pretium 221, 5. 319, 15. 333, 10. 358, 15; r. pretium emtori 220, 5. 222, 25; r. pretium acceptum a venditore 209, 5; r. pretium de publico 427, 20; r. talionem 264, 15. 25; r. usuram 230, 1; r. rem acceptam mandatori 92, 20. 93, 1; r. mancipia domino 226, 5. 10. 298, 5; r. servum domino 291, 10; r. servum fugacem domino suo 472, 5; r. fugitivum (domino) 357, 5. 25. 30. 360, 1. 362, 10—20. 364, 5.

redemptio, redemptio 221, 5. 368, 20; redemptione proclivis 469, 1.

redhibere thesauris publicis de ratione tributi 479, 20.

redhibitio tributorum fiscalium 478, 15.

redigere in principis potestate 55, 10. 379, 1. 432, 15. 433, 20. 437, 1. 438, 15. 441, 15.

redimere: r. se 221, 5. 368, 15. 369, 1; r. expositum de proprietate parentum 193, 20; iudex redemptus (= *corruptus*) 157, 25; redempta iustitia 468, 1.

redintegrare eversum 323, 5.

redintegratio: r. rei ecclesiasticae 208, 15; ablatae rei simpli redintegratione concessa 68, 20.

redire: r. domum 366—368; r. ad domum relicto bello 367, 10; r. domum de expeditione 366, 15; r. ad propria cum epistulis episcoporum etc. 449, 20. 25; r. (ex exilio) 279, 1. 5. 20. 280, 1; r. ad libertatem 471, 30; r. ad statum libertatis 375, 20; r. ad laicalum conversationem 162, 1; r. per fugam 358, 10.

reducere ad iugum servitutis propriae 409, 10. 15.

refectio: r. aquae, panis 66, 20; r. corporis 365, 1.

referendus v. reverendus.

referre: r. regi in notitiam 367, 20; r. ad regis agnitionem excessus iudicum aut actorum 407, 25. 408, 1; r. iudici 380, 5; r. ad comitem civitatis, iudicem 182, 15; r. ad millenarium, comitem civitatis, iudicem 23, 1.

reformare = *restituere, reddere* 68, 20. 204, 10. 316, 10. 327, 1; r. servum, servos 237, 5. 298, 15. 299, 5. 10. 352, 15. 353, 5. 362, 10. 364, 5. 365, 15. 403, 5; r. servum, servos eiusdem, paris meriti 224, 5. 252, 20. 253, 5. 354, 10. 360, 20; r. fugitivum domino petenti 358, 5; cf. 364, 20; r. ancillam decalvatam domino 157, 15; r. mancipium eiusdem meriti domino 298, 5; r. mancipia domino 226, 5. 25; r. confugientem ad ecclesiam 380, 10; r. plagiatorum 299, 15; r. animal aliud eiusdem meriti 333, 10; r. iumentum eiusdem meriti domino 334, 20. 335, 1; r. pecora domino 327, 1; r. quadrupedem eiusdem meriti 322, 10; r. caballum sanum domino 335, 15; r. pulletrum anniculum 332, 10. 15; r. vaccam cum vitulo 332, 15; r. rem ablatam 317, 1; r. ablata 403, 20; r. ablata de tertia Romanorum 389, 1; r. rem ablatam ecclesiae, cui testata est 204, 1; r. rem ontam 219, 15. 292, 1; r. rem occupatam causa pigneris 84, 15; r. rem venditam 14, 10; r. rem cum omni augmento 307, 20. 25; r. res proprias 8, 5. 228, 10; r. res tutoris pupillis 193, 5. 10; r. pignus, quod (quis) pastori tulerat 345, 20; r. terras domino 387, 1; r. aquam domino terrae tempore ad irigandum competenti 345, 1; r. partem possessam intra terminos alienos 397, 20. 398, 1; cf. 4, 5; r. vineas duas equales meriti 323, 5; r. facultates maternas filiis 22, 10. 179, 5; r. brevem de rebus relictis a patre 191, 15; r. debitum 81, 25. 232, 5. 10. 380, 15; r. in quadruplum 295, 10. 324, 5; r. ad integrum 191, 20, ex integro 324, 10. — reformare = *meliorare*: r. iudicium iniquum in melius 77, 20; r. ordinata ordinatione nova 111, 20.

refugere 351, 1. 436, 20. 25; r. de bello 365, 20. 375, 35; r. de exorcitu 374, 1; r. de hoste ad domum 368, 1. 10; r. ad domum suam 367, 10. 368, 10. 20.

refugus contra principem 53, 10.

regalis, e: r. aula 478, 35. 481, 5; r. auctoritas 63, 15; r. censura 165, 5. 25. 373, 5; r. elementia 87, 15; r. cura 407, 15; r. fastigium 480, 20. 483, 5; r. iussio 78, 20; r. munificentia 210, 15; r. ordinatio 244, 5; r. servitium 97, 10; r. solium 51, 15.

regere 407, 5; r. publica patrio amore 40, 5; r. interna 42, 15; r. gentem subditam 481, 30; r. plebes 49, 1; r. populum 472, 30; r. populos 481, 30; r. populos commissos 378, 15; r. familiam christianam 448, 15; r. filios una cum peculio materno ordine tuitionis 181, 20. 25; r. bona 192, 10.

regimen 54, 25. 412, 1. 481, 35. 484, 35; r. nostrum (*scil. regis*) 45, 20. 243, 15. 372, 15. 413, 15. 436, 25; r. novum meum (*scil. regis*) 474, 35; r. fidelium 474, 45.

regimonium: r. nostrum (*scil. regis*) 412, 15; regimonii nostri generalis multitudo 46, 15.

LL. Sect. 1. I.

regio 358, 10. 421, 1. 474, 35; r. propria 299, 25; r. nostra 226, 5; r. nostra (*scil. regis*) a Deo conlata 422, 15; regiones nostrae 420, 15.

regius, a, um: r. abiectio 119, 5; r. agnatio 454, 15; r. ancilla 135, 15; r. auditus 87, 10; r. aula 474, 25. 476, 20. 483, 25; r. auctoritas 114, 15. 243, 20. 303, 10; r. beneficium 202, 1. 25; r. celsitudo 244, 1. 309, 5; culmen regiae celsitudinis 119, 1; r. culmen 87, 10. 482, 25; r. cognitio 155, 1. 280, 20. 286, 15; r. conlatio 393, 10; r. constitutio 419, 1; r. decretum 78, 20; r. domus 119, 5; r. donatio 211, 5; r. electio 53, 5; r. fides 52, 15. 20. 118, 20. 119, 15; r. inquisitio 482, 20; r. iussio 64, 5. 10. 75, 15. 79, 5. 10. 20. 88, 1. 114, 5. 145, 15. 308, 25. 309, 10; r. iussus 76, 5. 139, 30. 144, 20. 375, 5. 396, 5; r. manus 241, 15; r. metus 76, 5; r. nex 119, 5. 473, 30. 483, 10; r. nomen 309, 5; r. potestas 46, 5. 60, 25. 63, 10. 15. 87, 15. 20. 97, 15. 20. 109, 20. 118, 20. 120, 1. 210, 15. 243, 15. 247, 5. 255, 15. 256, 1. 15. 286, 15. 304, 15. 315, 1. 373, 15. 375, 15. 376, 1. 427, 20. 432, 15. 484, 1; r. preceptio 78, 15. 303, 10. 309, 10; r. presentia 259, 20; r. proles 409, 5; r. obtutus 357, 25; r. ordinatio 447, 10; r. urbs 477, 5; r. utilitas 71, 10; r. vigor 76, 20.

regnare 52, 15. 457—461. 465, 10. 467, 1. 475, 15. 481, 30. 483, 45; r. solus 460, 10; r. cum filio suo 460, 10. 461, 25; r. cum patre suo 460, 15; r. in latebra 458, 10.

regnatio elementiae nostrae (*scil. regis*) 469, 10.

regnum 45, 20. 30. 54, 10. 58, 20. 101, 20. 181, 15. 205, 15. 207, 1. 208, 15. 226, 5. 365, 20. 371, 1. 20. 407—409. 426, 10. 439, 10. 20. 440, 20. 447, 15. 449, 1. 461. 469, 20. 475—485 *passim*; r. terrae 42, 20; r. celeste 42, 15; r. nostrum (*scil. regis*) 45, 20. 130, 5. 262, 5. 308, 30. 372—374. 379, 1. 384, 10. 410, 10. 475, 1; r. vacans 459, 5; regni apicem adquirere, per tumultuosas plebes regni fastigia adipisci 51, 1. 5. 15; in regno levare 458, 10; regnum in Spania non suo ordine tenens 458, 15; successor regni 51, 1. 5; provinciae regni 134, 1. 159, 20. 262, 5. 420, 5; conturbatio regni 54, 20; contra regnum aliquid dicere, disponere 252, 1. — regnum = *tempus regiminis*: regni nostri tempora definimus 203, 10; annus regni r. annus; causae, quae in regno bonae memoriae patris nostri (*scil. Eurici*) actae sunt 5, 20. 25; ante regnum 51, 10.

regressus ordinis omissi 162, 5.

regula: r. auctorica 463, 30; r. ecclesiastica 478, 45; r. fidei christianae 437, 5. 20; r. fidei catholicae 483, 1; r. fidei sanctae 485, 15; r. orthodoxa fidei 420, 10; r. canonum antiquorum 475, 35; r. sacra antiquorum 158, 20; r. antiqua patrum 437, 25; r. patrum sanctissimorum 411, 25; r. sim-

boli sacri 446, 10; regulae institutionum 410, 1; regula sententiae nostrae (*scil. regis*) 408, 25; r. equitatis 222, 5; r. iustitiae 431, 5.

reiculae 375, 25.

relaxare 302, 10. 368, 20; r. aliquem in hostem, ut non ambularet 367, 20; r. captum ad exolvendam compositionem 301, 15. 302, 1; r. cautione placiti sui 449, 15; r. pecora 328, 15.

relaxatio 479, 35; r. principalis tributorum 409, 1.

relegatio exilii 55, 10. 375, 5.

religare = *relegare*: r. catena perpetua servitutis 447, 5; r. exilio 373, 5. 436, 1; r. exilio perpetuo 160, 15. 438, 15; r. sub artiori vel perpetuo exilio 55, 5; r. parentes (infantis expositi) exilio perpetuo 193, 20. 25; r. (aliquem) exilio trium annorum aput episcopum 278, 30. 279, 20; r. exutos rebus sub erumna exilii 454, 10; r. aliquem sub exilio arduo penitentiae 430, 10; r. sub lamento paenitentiae 482, 35; r. sub penitentia 164, 5; r. perenniter in monasteriis 162, 1; r. obsequiis hominum 243, 10. — religatus 396, 1.

religio 41, 5. 15. 59, 10. 160—162. 164, 15. 20. 243, 10. 380, 20. 422, 15; r. sacra 411, 15. 412, 10. 414, 5; r. christiana 414, 10. 436, 20. 441, 1. 443, 5; r. sancta christiana 425, 20; r. sancta 447, 1; r. catholica 426, 1; obtentu religionis 223, 20; persona ex quacunque r. potestate vel ordine 413, 5; ordo r. 162, 1. — (h)abitus, vestis religionis 161, 10. 15; ad r. propositum adspirare 170, 5.

religiositas: presbiteri, diacones seu cetera religiositas 453, 20.

religiosus, a, um: r. pax 412, 10; r. sanctio 434, 15; r. vestis 162, 15. 35. 164, 10. — religiosus 52, 5. 165, 15. 409, 35. 437, 20. 453, 1. 478, 10; seu r. seu laicus 57, 20; clerici adque religiosi 424, 5; r. cuiuscumque hordinis vel honoris 423, 20; liberti r. 243, 5; r. rectores provinciarum 476, 15. — religiosae, quibus nubere prohibetur 161, 1.

relinquere: r. bellum 367, 10; r. expeditionem 368, 1; r. decaniam suam 368, 1; r. gubernationem vel potestatem patris 181, 20; r. fidem christianam 414, 5; r. errores pristinos 441, 1; r. Italiam 457, 10; r. manumissores 244, 15; r. patronum 217, 20; r. patronum aut filios patroni 216, 15; r. patroni filios vel nepotes 19, 1. 216, 20; r. mulierem 167, 1. 168, 10; r. uxorem 167, 10; r. uxorem iniuste 166, 15; r. uxores suas divortio intercedente 477, 10; r. unum ex sacerdotibus pro sui vice 453, 15; r. fugitivum aput iudicem 357, 20. — relinquere = *moriendo relinquere*: r. sese post obitum ulciscendum 268, 1; r. regnum terrae 42, 20; r. hereditatem 177, 6. 10; r. res 191, 15; r. res, facul-

tates 308, 15; r. res a marito donatas 19, 15. 213, 5; r. subolem 188, 10; r. substantiam communem 191, 10; r. filios 187, 1. 5. 213, 5. 234, 1. 5. 283, 1. 469, 30. 470, 1; r. filios legitimos 241, 5; r. filios in etate minori 190, 20; r. filios, nepotes 200, 15; r. filios, nepotes et pronepotes 25, 5. 10; r. nepotes 469, 25; non r. filios 127, 15. 186, 5. 189, 10; non r. filios, nepotes, pronepotes 27, 10. 15. 189, 15; r. nec filios nec nepotes seu patrem vel matrem 174, 5; r. filiam 19, 10; relicta utroque parente pupillus vocetur 190, 1; r. a patre tantum actenus pupillus nuncupatus 190, 1. 5; r. ab utroque parente, hoc est patre vel matre, infra XV annos post mortem pupillus nuncupatur 190, 5; relinquere filios fratrum vel sororum 26, 15; r. filios fratris, sororis 176, 15; r. fratres, sorores 26, 10. 15. 175, 10; r. sorores matris aut patris 176, 5. 10; r. amitam, materteram 26, 5. 176, 5. 10; r. avos, avias 175, 25; r. avum paternum et maternum, avum paternum et aviam maternam 26, 1; r. avum paternum et aviam maternam 176, 1; r. heredes 27, 5. 178, 1; r. heredibus propriis 184, 1; r. facultatem heredibus *etc.* 209, 5; r. filiis suis 184, 1; r. aliquid filiis naturalibus 470, 15; r. seu vivens sive moriens res filii *etc.* 193, 5; r. res a marito donatas cui (mulier) voluerit 213, 5; r. (donatum ab uxore) filiis communibus possidendum 162, 15; r. portionem in potestate filiorum de priori coniugio 151, 20; r. portionem filii possidendam 152, 1; r. medietatem filii 22, 5. 10; r. filii 179, 1. 5; r. medietatem (rerum matronarum) integram et intemeratam filii 180, 15; r. partes tres filiis aut nepotibus legitimis 198, 25. 199, 1; r. tertiam patri iure usufructuario 178, 20; r. partem quartam hereditatis naturalibus 470, 10; r. partem duodecimam (hereditatis) naturalibus 470, 15; r. causam imperfectam 280, 10. 15; quecumque princeps inordinata reliquit, ad successorem regni pertinent 50, 20. 51, 1; relinquere silvas indivisas inter Gotum et Romanum 386, 5; r. homicidas indemnes nefas est 281, 1; r. inultum homicidium 282, 15; r. scelus inultum 281, 20; r. iscelera inpunita 54, 10; r. liberam usibus diversorum medietatem fluminis 343, 20; relinqui ad vitam offossis oculis 55, 10. 25. — relicta = *vidua* 127, 5. 187, 5; r. coniux principis defuncti 409, 10; r. propinquorum suorum 159, 5; relinquere muliorem gravidam 133, 10; r. uxorem fetu gravidam cum filiis 188, 10.

remeare ad patriam 358, 15.

remedium = *medicamentum superstitiosum* 403, 15.

renuere iudicium 87, 20.

reparabilis licentia causandi in negotiis 101, 20.

reparare: r. causam 100, 10; r. causas per XXX annorum spatium 101, 25. 102, 1;

r. negotium 384, 5. 463, 30; r. negotium causae suae 101, 10; r. proprium negotium 102, 1; r. iustissimis vocibus partis suae negotium 86, 25; r. negotia pupillorum vitata vel perdita neglegentia tutoris 192, 5; r. scripturam perditam 305, 15; r. ordinem scripturae perditae 305, 10; r. veritatem scripturae 304, 10.

repetere 20, 1. 5. 80, 15. 183, 5. 191, 20. 316, 10; r. iudicio 19, 20; r. res per iudicium 225, 20; r. aliquid non presuntive, sed per iudicium 398, 15; r. rem 220, 15; r. rem vel causam 234, 10; r. mandatum 92, 15; r. debitum 5, 15. 380, 15; r. rem donatam 18, 1; r. donatum 471, 10; res donatae, si in presenti traditae sunt, nullo modo repetantur a donatore 213, 10. 15; non repetantur a donatore arma donata saionibus 19, 20. 217, 10; repetere scripturam 214, 10; r. summam 194, 15; r. locum 395, 15; r. sortes Gothicas, tertias Romanorum 5, 5. 391, 20; r. ad servitute 236, 15; r. ad servitium 236, 10; r. (aliquem) in servitio 236, 20; r. ingenuum ad servitium 237, 5; r. servos fiscales ad servitium 393, 15. 20. 394, 1; r. mancipia in contentione posita 392, 5. 10; r. fugitivum 360, 1. 5; r. a presbitero *etc.*, ut reformet confugientem ad ecclesiam 380, 10; r. non amplius quam incendio (quis) perdidit 319, 10; r. non amplius quam in domo (alicuius) flamma consumsit 319, 25. 320, 1. — repetens 394, 5. 10.

repetitio 20, 1. 118, 10. 225, 25. 395, 10; aliquem repetitione pulsaro 80, 20; in r. rem habere 396, 5; multiplex series annorum pertrauens sine r. 203, 15. 20.

reponere rem 395, 1.

reposcere 56, 10. 118, 10. 394, 15; r. comodata 468, 25; r. iura competentia 74, 5.

repositio 395, 15; r. substantiae alicuius 394, 20.

representare 354, 5; r. se obtutibus regis 53, 5. 15; r. se visibus regis 53, 5; r. autorem 292, 10; r. excussum 296, 15; r. furem 296, 10; r. excussum (furem captum aut reum) 296, 5; r. minorem suum in iudicio rectoris provinciae vel iudicis territorii 407, 15.

reprobare scripturam indignam 117, 1.

repudiare: r. mulierem 166, 5; r. libros 438, 1.

repudium datum hostibus profanis fidei sacrae 423, 15.

requirere 74, 5. 82, 15. 96, 1. 157, 25. 187, 5. 227, 15. 288, 5. 371, 20. 381, 1; r. fugitivum 353, 20. 355, 10. 362, 15; *cf.* 358, 20. 471, 10; r. res ecclesiae secundum inventarium 209, 5; r. rem furtivam 289, 25; r. scripturas 70, 10; r. personas a latere constitutas 27, 15. 20. 174, 15; r. servum 353, 1; r. tutorem 181, 35; r. venditorem 30, 1. — requirere adulterium 155, 15. 20; r. crimen 12, 5; r. mortem 29, 5. 263, 20. 294, 15. 322, 15; r. probationem 82, 10.

— requirere aliquid catinatici nomine 301, 15; r. mercedem 6, 10. 15; r. mercedem capturae 299, 10; r. mercedem pro iudicio 287, 15; r. mercedem placiti 402, 1; r. solidum pro sportula 468, 35; r. usuras 9, 1. 228, 25.

res *passim*: res mobilis 389, 20. 390, 1; r. immobilis 427, 15; r., quae mobilis immobilisque consistit 390, 15; r. maior 183, 15; r. maior et necessaria 222, 20; r. vilis et parva 222, 20; r. maiores 103, 10; r. minimae 103, 5; r. valens decem solidos 204, 15; r. unciam auri vel infra valens 74, 1. 5; r. super duas uncias usque ad libram auri valens 75, 10; r. mortua 227, 15; r. propriae 9, 10. 15. 49, 10. 71, 10. 131, 15. 197, 10. 204, 10. 222, 15. 228, 10. 229, 5. 371, 25. 408, 30. 427, 15. 452, 15. 478, 10. 479, 30; r. proprias reformare 8, 5; r. familiaris 224, 20. 374, 15; r. usufructuariae 182, 20; r. paternae 23, 15. 182, 25; r. patris 182, 5; r. maternae 22, 1. 178—181; r. avi vel aviae 186, 20; r. mulieris 166, 20. 167, 1; r. filiorum 178—182; r. fratrum iuniorum 191, 1; r. personarum minorum 379, 1; r. debita (pupillo) 193, 1; r. pupilli 193, 1. 10; r. pupillorum 190, 15. 192, 5. 20; r. tutoris 193, 5; r. defuncti 234, 35; r. concessa heredibus christianis 436, 5; r. a mortuo conquisitae 176, 1; r., quae ab avis vel parentibus habentur 176, 1; r. a patre relictae 191, 15; r. transeuntes de parente nobili in parente ignobili 206, 30; r. filii debita 190, 20; r. ad filios pertinentes 148, 10; r. filio de materna successione competentes 187, 15; r. in patrocinio acceptae et conquisitae 217, 15; r. in patrocinio conquisitae vel a patrono conlatae 217, 10; r. perceptae per vigorem auctoritatis nostrae (*scil.* regis) 408, 20; r. conlata donatione regia 211, 5; r. de principum dono conlata 132, 1. 197, 15; r. marito vel uxori a rege donata 211, 5; r. in alicuius nomine per hordinationem translata 112, 25; r. de iustis profligationibus conquisitae 132, 1; r. conscribendae dotis 126, 15; r. conlata a marito uxori extra dotem 211, 10; r. datae invicem inter maritum et uxorem 215, 30; r. concessa a marito mulieri 213, 1; r., quibus in amborum (*scil.* viri et uxoris) nomine inveniuntur scripturae confectae 184, 1; r. tradita vel per scripturam donata 213, 10; r. donata 18, 1. 5; r. omnis non obligetur 109, 15; r. vindita 12, 10; r. suas commendare 10, 5; r. commendata 8, 1; r. comodata 74, 1; r. debita 50, 1; r. sibi debita 108, 10; scriptura parentum de rebus sibi debitis conscripta 116, 10; r. de auctoris (scripturae) iure (alii) competens 117, 15; r. incendio vel furto exterminata 228, 1; r. ablata 68, 20. 71, 5; r. furto ablata 288, 1; r. furtim ablata, cum furii consorte divisa 287, 15. 20; r. furata 288, 40. 292, 5. 362, 5; r. furtiva 29, 5. 289, 20. 25. 292, 10. 15. 294, 15. 404, 5; r. aliena 74, 1. 5. 79, 1. 340, 15; r. iuris alterius 315, 1. r.

iuris alieni 222, 1. 307, 20; r. census alieni 222, 10; scripturas de rebus alteri debitis extorquere 50, 1; res ab alio possessa 315, 1; r. nulla ab alio possessa absque iudicio usurpanda 314, 20; r. consignata 77, 15. 395, 5. 462, 15; r. litigiosa 384, 1; r., quae petitur 394, 10; r. in repetitione habita 396, 5; r. in contempione posita 15, 1; r. in contentione posita non vendenda vel donanda 220, 15; r., si vendantur aut donentur, quae prius debuerint per iudicium obtineri 225, 20; r. per XXV annos et supra, infra XXX tamen annos possessa 394, 10. — res regis 292, 15; r. a principibus adquisitae 50, 20; r. in potestate principis (redactae, transeuntis etc.) 50, 10. 375, 25. 432, 15. 433, 1. 20. 437, 1. 441, 15; r., quas princeps ante regnum habuit 51, 10; r. fisci, fiscalis 93, 25. 393, 1. 6; r. adscian-dae fisco 433, 15; r. iudicis 83, 15; r. ecclesiae 17, 1. 209; r. ecclesiasticae 208, 1. 15. 209, 10. 448, 20; r. privatorum, curialium non alienandae 224, 20; r. Iudeorum, Iudei 433, 15. 485, 5. 10; r., quam Romanus Gotho donaverit 19, 20; r. ingenui 257, 15; r. manumissi 239, 10; r. (manumissi) ad patronum aut ad patroni filios pertinens 241, 5. 10; r. servi 13, 15. 223, 10. 471, 20; r. servi venditi 223, 5; r. servorum venditae 222, 1; r. servorum fiscalium 241, 15; r. servi accipere 13, 15; r. mulieris sceleratae 155, 5; r. (uxoris adulterae) 152, 1; r. adulterorum coniugum 151, 10. 15; r. personae accusatae 408, 30; r. transgressoris 376, 1; r. parricidae 282, 15; r. raptoris 140, 10. 20; damnari in rebus 141, 20. — res = *negotium*, *causa* 58, 5. 60, 25. 82, 15. 94, 1. 99, 5; r. maximae 71, 15; r. modica 71, 20; r. parva 72, 1; r. probabilis 275, 15. 276, 1; r. turpis et illicita 108, 15; r. discussa 71, 15; r. cognita 98, 5; r. definita 219, 10; r. exacta, per-finita 93, 10; r. indicata 468, 30; res sine crimine non est alienam coniugem violare 167, 5; de re, quam (quis) novit, testimonium peribere 95, 10.

rescindere 203, 30; r. conligationem 419, 1; r. iustitiam 202, 15; r. scripturas 56, 20; r. venditionem 222, 15. 20.

rescula 180, 10. 25.

resolutus servus fisci 393, 5.

resolvere: r. contubernium (servorum) 390, 5; r. iudicium iniuste datum iusta contentione 76, 1; r. iura constitutionum 409, 40; r. a coniugio 168, 1.

respectio: r. superna 49, 10; r. divina regiminis 481, 35.

respondere 203, 5. 384, 5; r. petenti 80, 15. 86, 5; r. servo alieno petenti 85, 15; r. tam pro consortium quam pro sua persona 384, 5; dirigere prosecutorem ad respondendum 66, 15; personam eligere, qui adversario respondeat

316, 5. 10; respondere pro crimine servi 224, 15; r. consulentibus 257, 15.

responsum: r. dare pro servis 24, 10. 183, 10; r. reddendum pro scelere servi 224, 15; r. petenti reddendum 223, 25; r. parare intentionibus 191, 20; r. rationabiliter parandum 394, 10. — poscere salutis aut egritudinis responsa 258, 15.

restaurare (*scil.* iura rei suae alicui) 375, 20.

restituere 8, 1. 19, 15. 22, 5. 28, 5. 30, 1. 31, 10, *saepius*; r. res ablatas iudici 83, 20; r. rem ablatam cum frugibus 315, 5. 10; r. animal eiusdem meriti 227, 25; r. compositionem 325, 10; r. damnum 327, 1; r. decimam 346, 20; r. consorori dotem 130, 10; r. fruges 323, 10; r. furatum 293, 5; r. incensa in domo 319, 10. 15; r. pigneratum 471, 5; r. rapta in quadruplum 7, 20; r. servum 223, 25; r. ancillam 299, 10; r. mancipium 298, 10; r. fugitivum 363, 1; r. tertias Romanis 389, 5; r. vestem 340, 5; r. duplum venditori 219, 20; r. in undecuplum 367, 5. — restituere commendatas scripturas 230, 20; r. commodata 10, 10. 229, 20; r. creditori 470, 30; r. debitum 232, 10. 470, 25; r. promutatum 471, 15; r. usuras 9, 5. 228, 25. — restituere de facultate iudicis querellanti 287, 1; r. de facultate sua mandatori 89, 20. 25; r. detrimenta pauperum ex rebus (sacerdotum) 408, 1. — restituere terminum 397, 5.

resultare 52, 5. 58, 10. 81, 5; r. regi 89, 1; r. domino 275, 10; r. pro compositione 86, 15; r. contra principes christianos 484, 30.

resuscitare negotia causarum 61, 5.

retia 343, 15; r. et naves per medium (fluminis) discurrantia 344, 1. 5.

retinere 65, 5. 67, 15. 90, 20. 163, 15. 205, 15. 206, 5. 363, 15. 365, 15. 441, 25. 451, 15. 479, 30; r. apud se 287, 20; r. porcos in silva, quam quis conduxerat 346, 5; *cf.* 45; r. aliena 380, 20; r. animal vitiosum 338, 25; r. bovem alienum 333, 15; r. furem domui 297, 1; r. (in) custodia 301, 15. 401, 10; r. in vinculis ardua custodia 60, 10; r. fugitivum 356, 5; r. iterantum 267, 1; r. in patrocinio 451, 15; r. pecora inclusa 328, 10; r. rem, pro qua (quis) fuerit petitus 249, 1. 5; r. scripturam 214, 25; r. servos 419, 10; r. mancipia iure proprio 420, 20; r. indebite mancipium 103, 10.

retrudere in custodia 401, 10. 403, 1.

retrusio = *custodia*: in retrusione esse 259, 20.

reus 57, 15. 293, 5. 10. 20. 234, 10. 246, 15. 25. 267, 20. 280, 5—15. 296, 5. 15. 20. 300, 15. 305, 15. 359, 10. 363, 15. 380, 10; persona rea plurimis vel debitor 233, 1; reus vel debitor 233, 5. 380, 10; fur aut r. 296, 5; r. criminis 100, 35. 248, 1. 274, 5. 301, 5; *cf.* 417, 5; r. falsitatis 306, 20; r. mortis 270, 20; r. sceleris, scelerum 55, 1. 304, 5;

r. homicidii numquam securus esse potest 281, 10; r. iussionis regiae aut damnis indictis 79, 20. — reus non abstrahendus de ecclesia 380, 10; reum capere, comprehendere, custodire 288, 10. 296, 5. 297, 1. 301, 15; r. torquere 286, 10; reus non in absconso, sed publice sententiam legis percipiat 302, 20; r. coercendus C flagellorum verberibus 293, 10; si iudex reum occidere noluerit, iudex reum occisurus 275, 5. 302, 20; r. reservare viviturum 417, 5; reus in servitio redigatur 421, 10. 15.

revelare: r. iudici 380, 5. 25; r. corruptionem monetae 309, 25; r. scelera 421, 20; r. veritatem 310, 1.

reverti 316, 10. 20. 358, 10; donatio revertens ad maritum 212, 5. 10; pretium ad sponsum, qui dederat, revertens 148, 5; reverti ex peregrinatione 358, 15; r. ad civitatem 157, 20; r. ad propria 449, 25; r. ad bona sua 396, 5; r. ad statum ingenuitatis 419, 1. 5; r. ad dignitatem officii palatini 55, 5; r. ad iugum propriae servitutis 244, 5; r. ad dominum proprium 353, 5; r. ad conjugalem aliam copulam 167, 15; r. in laicis 209, 20.

revestire 408, 20. 454, 15. 476, 10. 478, 10.

revocare 176, 1; r. aliquem ex peregrinis 299, 1, ab erumna exilii 430, 10, ab ergastulis exiliorum 454, 15; r. puellam, viduam a raptore 139, 20; r. ad servitium 5, 10. 392, 1. 470, 15; r. infirmum ad sanitatem 402, 15; r. hereditatem mortui 176, 20; r. res ad heredes 50, 5; r. vineam ad ius suum 323, 5; r. ad titulum ingenuitatis 221, 5. 10; r. sortes Goticas, tertias Romanorum 5, 5. 391, 20. — revocare arram datam 124, 1; r. datum 231, 5; r. divisionem 383, 10; r. libertatem (datam) 237, 15. 20. 238, 1. 20; r. causam 86, 25. 10; r. in integrum venditionem 222, 10.

revolutio causae ordinatae 100, 10.

revolvere: r. causam 61, 1. 86, 25. 99, 5. 100, 5; r. negotium 92, 1; r. pactum, placitum 108, 5.

rex 16, 1. 42, 20. 47, 15. 48, 1. 53, 5. 55, 1. 56, 25. 62, 10. 63, 10. 120, 5. 141, 1. 159, 20. 165, 20. 169, 1. 197, 15. 204, 20. 211, 5. 225, 10. 243, 15. 252, 25. 279, 10. 373, 1. 392, 10. 413, 25. 418, 5. 424, 10. 441, 25. 443, 30. 446, 25. 458, 30. 456, 5. 457. 465—484 *passim*; r. gloriosus v. gloriosus; r. gloriosissimus 466, 20. 469, 20; r. presens 373, 1; r. precedens 57, 5; reges precedentes 203, 10; rex succedens 309, 10; regum succedentium nobilitas ad futura 46, 15; chronica regum Visegotorum 457—461. — unctio (regis) 461, 1; regis, regum causa 56, 1. 256, 10. 470, 25; adversus regem meditari, agere 255, 15; rex iudicem constituit 471, 1; r. iudices ordinat 407, 10; regis edictum 470, 25; r. iussio 314, 15; r. ordinatio 367, 15; sub nomine r. commonitoria falsa fingere, deferre 305, 20; (auctoritatem r.) designare

- 303, 10; placitum in nomine r. conscriptum 423, 5; nullus regum scripturas extorqueat 49, 15. 50, 1; pecunia et res regis furto sublatae 292, 15; servi r. 97, 1. 134, 15; *cf.* fiscus; leudes r. 202, 1; donationes r. 210, 10; munificentia r. 201, 15; rex de qualibet re propositionem adsumens 89, 1; regi pro pignere querellare 84, 5; qualiter ad regem accusatio deferatur 255, 15; ad r. proclamare 471, 1; interpellat creditor r. 470, 30; regis presentiae destinari 310, 10; ad r. agnitionem referre 408, 1; notum facere, notitiam referre regi 367—369; regis auditibus nuntiare, insinuare *etc.* 158, 10. 161, 5. 166, 10; (rex) si prope, si longe est 286, 15. 20; procul a rege 256, 1; (regis) pietas, si vitam reservaverit (reo) 426, 5; merces (regis) 155, 1. 5; res omnes in r. potestate consistant 55, 10. 56, 1; cui rex iusserit solve, servare *etc.* 5, 20. 123, 10. 134, 10. 157, 20. 257, 20. 310, 10. 417, 5. 422, 5. 426, 5; r. permittens christianum mancipium Iudeo servire vel famulari 475, 40; r. mores et fidem (Iudei) comprobans 417, 1. — *cf.* princeps, principalis, regalis, regius.
- rite 158, 1; r. facta series scripturae permaneat 50, 15.
- rivulus 39, 25.
- robor, robur: r. (legum) 482, 40; r. perditae vel viciatae scripturae 304, 5. 10; r. vocis 90, 30; r. plenitudinis 214, 20; r. plenum 113, 20. 132, 5. 219, 1. 463, 30; robore firmo haberi 108, 15; omni r. valere 48, 1.
- roborare: r. auctoritate regia 114, 15; r. coniunctionem celebratam 132, 1; r. donationem non minus tribus testibus 471, 15; r. excerpta 466, 5; r. exemplar conditionis 72, 1; r. exemplaria autenticorum 203, 10; r. inscriptionem suscriptionem trium testium 247, 15; r. manu sua iudicium 72, 1. 5; iudicia simili textu et suscriptione roborata 71, 15. 20; roborare iussiones *etc.* ex regio nomine prescriptas 309, 5. 10; *cf.* 308, 25; r. signis, suscriptionibus testium pactionem electionis 62, 5. 10; r. professionem testibus 304, 5; r. federa professionis manus suae signis vel suscriptionibus 440, 25; r. scripturam 95, 25. 96, 1. 15. 112, 15. 20. 116, 15; r. scripturas a se suscriptas 106, 25; r. scripturam conditoris vel testium signis aut suscriptionibus 106, 5; r. legitime scripturam ad vicem conditoris 113, 10. 15; r. extremam morientium voluntatem 112, 5.
- roboratio trium testium 286, 10.
- rogare: r. testem 113, 5. 20. — rogatus = *rogatus* 369, 5. 30.
- rumpere: r. cutem 263, 5; r. exclusam alicuius 343, 20; r. sepem, vallum 341, 10; r. vestem 340, 5. — rumpere placitum 82, 5; r. venditionem 14, 5. 219, 10.
- rurale opus 434, 15.
- rusticanus 144, 25. 254, 20. 265, 20; in opere rusticano constituto aliquid violenter inferre, auferre 318, 1.
- rusticus: r. servus (*opp.*: idoneus servus) 144, 1. 5; rustici 41, 10. 482, 30.
- S.**
- sabbatum 425, 16. 433, 25. 434, 5. 449, 5. 20. 450, 1. 5.
- sacer, a, um: s. auctoritas 158, 1; s. baptisma 160, 20. 185, 5. 474, 40; s. canon 158, 10; s. concilium 410, 5; s. corpus Christi 432, 5. 10; s. cultus 482, 10; s. definitio 413, 1; s. evangelium 413, 1. 432, 5; s. fides 412, 25. 423, 15; s. iudicium 473, 35; s. lex 46, 5. 158, 20. 40. 409, 35; s. oraculum 46, 5; s. regeneratio 474, 40; s. regula antiquorum 158, 20; s. religio 411, 15. 412, 10. 414, 5; s. sanguis Christi 432, 5. 10; s. scriptura, scripturae v. scriptura; s. symbolum 446, 10; s. virgo 159, 15.
- sacerdos = *et episcopus et presbyter* 66, 10. 71, 5. 77, 5—15. 78, 20. 158, 1. 160, 1. 15. 161, 5. 203, 20. 205, 1. 10. 282, 1. 5. 364, 30. 371, 25. 372, 20. 380, 1. 408, 20. 417, 1. 430, 15. 432, 10. 20. 435, 20. 436, 10. 448—453. 455, 10. 20. 475, 10. 477, 1. 482, 15. 483, 25; sacerdos loci 348, 1(?) 449. 450, 1; sacerdos in territoriis (constituti) 418, 5; *cf.* 454, 10. 15; s. excessus iudicum aut actorum ad (regis) agnitionem referant 407, 25. 408, 1; ad sensus sacerdotum maiorumque palatii 256, 15; *cf.* 45, 25. 409, 5. 466, 1; sacerdos concilii iudicio plectendi 408, 1; libertatem donare presente sacerdote vel testibus 237, 20; *cf.* 206, 5; venditio eorum iudice vel sacerdote 365, 10. 30; *cf.* 439, 25; voluntas defuncti coram sacerdotibus vel testibus publicetur 114, 20; sacerdos vel index scripturam sua suscriptione confirmat 116, 1; *cf.* 112, 20. 114, 15. 115, 15; coram sacerdote vel iudice pupillo ratio reddatur 192, 25; sacerdos conversionis communem ad sensum viri et mulieris evidenter agnoscat 167, 15; viduae sacerdotum 209, 25.
- sacerdotalis, e: s. benedictio 436, 10; s. decretum 165, 20; s. honor 66, 5; s. presentia 450, 15; s. testimonium 449, 5. 20.
- sacerdotium 409, 25.
- sacramentum 4, 20. 6, 15. 20. 7, 10. 10, 15. 66, 5. 70, 1. 10. 86, 15. 87, 40. 128, 10. 222, 20. 227—229. 275, 35. 276, 1. 282, 1. 292, 1. 297, 15. 319. 323, 5. 353, 20. 356, 5. 360, 15. 388, 1. 5. 399, 5. 441, 15. 443, 10. 480, 20; in his causis sacramenta prestentur, in quibus nullam scripturam vel probationem seu certa iudicia discussione indicantis invenerit 70, 15; *cf.* 31, 1; sacramentis se obligare 66, 15; s. se excusare 69, 5; sacramento suo se innocentem reddere 249, 20. 277, 15; s. suo adprobare 272, 1; *cf.* 304, 10; s. se adprobare innocentem 30, 1; s. conscientiam suam, se expiare 68, 5. 82, 15. 86, 10. 248, 25. 40. 277, 1. 5. 463, 10; s. conscientiam purgare 249, 1; *cf.* 356, 20; s. convictus 272, 15; sacramentum secundum leges a testibus datum 95, 10; testibus sine sacramento credi non potest 95, 5; *cf.* 98, 10. — sacramentum evangelii, fidei verae 413, 1. 25.
- sacrificium 477, 5. 482, 5; s. nocturnum demonibus celebratum 259, 15.
- sacrilegium 203, 1. 474, 35.
- sacrilegus ausus 163, 1.
- sacrosanctus, a, um: s. aggregatio pontificum 478, 35; s. coetus 478, 25; s. pontifex 481, 5; s. unctio regni 475, 15.
- (saecularis), secularis, e: s. indumentum 162, 20; s. negotium 163, 1; s. muliercula, virgo 158, 5. — saeculares 453, 15.
- sagio v. saio.
- sagitta 377, 10.
- saio, sagio, saiones 19, 20. 64, 5. 65, 5. 72, 20. 74, 1—10. 81, 15. 82, 1—10. 87, 20. 395, 35; saio iudicis 253, 25; *cf.* 394, 15. 20. 395, 15. 470, 30; saiones, qui (cum) pro causis alienis vadunt 73, 15. 74, 10; saionis anulo obsignata 394, 20. 395, 15. 20; saiones decimum solidum conquirant 73, 15. 20; arma, quae saionibus pro obsequio donantur, in patrocinio constitutis 19, 15. 217, 5. 10.
- salus = *sanitas*: per intervalla temporum salutem recipere 111, 25; de salute hominis vel morte consulere vaticinatores 257, 15. 258, 15; salutis aut egritudinis responsa poscere 258, 15.
- salvare 440, 25; s. scripturam 214, 20; s. terram 374, 5; s. vitam filiorum 181, 30.
- salvatio 39, 5. 47, 15. 452, 5.
- sanare 76, 15. 269, 1.
- sancire, sanecire 61, 5. 96, 10. 122, 1. 180, 5. 284, 15. 364, 15. 409, 1. 424, 10; s. deliberatione 384, 5; s. lege 54, 10. 137, 15. 161, 15. 223, 25. 244, 15. 245, 10. 476, 1; *cf.* 439, 5.
- sanctimonia vestra (*scil.* residentium in synodo) 481, 30.
- sanctimonalis, sanctimoniales 21, 10. 15. 27, 1. 177, 20. — sanctimonalis vestis 162, 15. 35.
- sanctio 38, 15. 45, 5. 67, 1. 209, 1. 357, 25. 371, 5. 392, 20. 393, 15. 413, 10. 440, 15. 451, 1. 467, 20. 480, 35; s. absolutionis perpetuae 409, 1. 5; s. capituli 408, 25; s. divalis 420, 15; s. equitatis 101, 10; s. generalis 312, 20; s. iuris antiqui 222, 1; s. legalis 224, 10. 296, 15; s. legis, legum 47, 1. 60, 15. 87, 10. 101, 20. 110, 15. 120, 1. 125, 10. 127, 1. 138, 1. 151, 10. 153, 25. 154, 10. 164, 15. 216, 5. 226, 15. 233, 20. 258, 25. 308, 1. 364, 1. 376, 30. 423, 20. 482, 40; s. legum priscarum 161, 1. 363, 20; s. mundana 165, 10; s. nova 307, 1; s.

- novella 45, 20. 100, 5. 181, 15. 309, 5. 389, 10. 455, 10; s. preceptionis 452, 15; s. religiosa 434, 15; s. serenitatis nostrae (*scil. regis*) 440, 5; s. specialis 244, 1. 258, 25.
- sanctitas vestra (*scil. residentium in synodo*) 482, 1; *cf.* 483, 25.
- sanctitudo vestra (*scil. residentium in synodo*) 475, 15. 20. 478, 10. 481, 25. 484, 20.
- sanctus, a, um: s. altaria 134, 10. 141, 1. 282, 1. 283, 15. 367, 10; s. bap̄tisma 414, 5; s. basilicæ 208, 10; s. canones 209, 15; s. concilium 476, 15. 481, 30; s. congregatio 472, 25; s. devotio 163, 1; s. ecclesia 160, 5. 436, 10. 481, 30; s. fides 412, 5. 419, 10. 422, 5. 424, 1. 427, 10. 446, 5. 10. 472, 30. 473, 1. 15. 25. 475, 10. 483, 20. 485, 15; s. labacrum 422, 10; s. locus 379, 15; s. patres 158, 15. 20. 412, 1. 473, 10. 474, 15; s. religio 425, 20. 447, 1; s. sacerdos 48, 10; s. scriptura v. scriptura; s. synodus v. synodus; s. Trinitas 432, 5. 10; s. vir 474, 20. — sanctissimus episcopus 418, 1; s. pater 411, 20. 475 — 477. 481, 20. 483, 40. 484, 10; s. pontifex 477, 10. — sancti 445, 30; loca sanctorum 243, 10.
- sanguis: s. vel liber 266, 10; percussio sine sanguine 265, 1; sanguinem alienum impetere 247, 10. — sanguis sacer Christi 432, 5. 10. — proximus sanguinis 283, 5. 284, 1; s. propinquitas 159, 5. 295, 10. 15. 415, 5. 425, 10. 435, 20. 25.
- sanitas 269, 1. 402, 1. 5.
- sanus, a, um: s. caballus 335, 15. — sanus nolens ad expeditionem proficisci 368, 5; s. in expeditionem non compulsus 368, 15; s. ad domum dimissus 366, 20; (relinquat), dum sanus est, per donationis cartulam aut moriens per testamentum 470, 10.
- sarcina 295, 5. 343, 1.
- sarcire = componere, 'bissen' 179, 15. 182, 10; s. de facultatibus matris 23, 10. 182, 20; s. compositionem integram 291, 20; s. damna terræ 372, 10; s. furtum novies, sexies 293, 10.
- sarcophagus mortui 403, 15.
- satisfacere (*pro crimine, reatu, damno, debito*) 71, 10. 209, 5. 223, 5. 234, 15. 296, 10. 20. 315, 5. 318, 5. 320, 5. 322, 10. 323, 15. 371, 25; s. in duplum 335, 10. 369, 5; s. in quadruplum 378, 20; s. in novecuplum 367, 20; s. compositionem undecupli 369, 5; s. causidico 92, 10; s. comiti civitatis 367, 20; s. domino rei, servi 297, 20. 395, 5; s. sicut ingenuis 419, 10; s. petitori 78, 20; satisfaciatur velut iniustus petitor 395, 5. 10; satisfacere pro autore 308, 10; s. pro presbitero *etc.* 66, 15; s. pro servo, crimine servi 224, 15. 284, 10. 287, 5. 290, 15. 350, 5.
- satisfactio 12, 20. 65, 5. 84, 10. 15. 91, 5. 10. 143, 5. 204, 1. 10. 220, 10. 255, 10. 258, 15. 287, 1. 336, 15. 337, 1. 358, 1. 396, 30. 468, 5. 10. 30. 469, 1. 479, 35; s. simpla 327, 1; s. dupla 96, 10; *cf.* 109, 15;
- s. quadrupli 316, 25; s. undecupli 263, 25; *cf.* 369, 5. 35; s. et penae et damni 264, 10; penam non sustineat, sed damnum satisfactionis exolvat 295, 15. 296, 1; *cf.* 328, 10; satisfactio compositionis 313, 1; s. homicidii 275, 15; s. penitentiae XX dierum 204, 15; s. promissionis vel penae 308, 15; s. temeritatis 68, 20.
- saxum: apes in saxo invenire 349, 5.
- scancia = *pincerna, goth. *'skagkja'*: comes scanciarum 485, 30. 35. 486, 10. 15.
- scandalum 169, 1; s. in contrarietatem regni et gentis 54, 20; *cf.* 373, 1. 5; s. infra fines Spaniae 370, 10. 372, 10. 15.
- sceleratus, isceleratus, a: s. mater 153, 20; s. mulier 148, 10. 153, 15. 25. 155, 5. 169, 5. 10; s. persona 256, 15. — sceleratus, sceleratis 152, 10. 153, 10. 168, 10. 282, 1. 5; *cf.* 483, 20. — seclerate: filii s. concepti 160, 20.
- scelus, iscelus 54, 10. 55, 15. 142, 5. 145, 5. 152, 10. 154, 1. 156 — 158. 161, 10. 163, 5. 20. 165, 5. 15. 167, 15. 168, 5. 223, 25. 224, 15. 246, 1. 278 — 281. 284, 20. 301, 1. 304, 5. 411, 15. 421, 10. 20. 424, 15. 481, 35; s. adulterii 20, 10. 151, 5. 213, 5; s. infidelitatis 373, 5; scelera permixta transgressorum remittuntur ad unius legis penale iudicium 431, 15; autor sceleris 99, 10. 262, 5. 298, 20. 314, 5; commissor s. 314, 10; caput s. 313, 15; detector s. 163, 10; presumptor s. 99, 30; filii s. (patris) participes 279, 1. 20; in scelere patris et matris conscii 282, 25; *cf.* 257, 20; (servi) conscii et occultatores sceleris dominorum 252, 1; apud quem scelus vel pars rapinae fuerit inventa 317, 5; de scelere rationem reddere 317, 10.
- sceptrum: s. regnandi 52, 15; scepra regni 461, 5.
- scire *saepius, ex. gr.* 71, 15. 82, 15. 86, 10. 256, 1. 384, 15. 408, 1. 469, 10; sciendo (statuta legum) committere prava 267, 10; sciens comparare rem furtivam a fure 292, 10. 15; s. facere stuprum 164, 1; s. subponere scripturam falsam 304, 1; s. suscipere ablata furti 291, 15; s. suscipere latrones 363, 5.
- sciscitare per divinos 258, 10.
- scolasticus 466, 15.
- serama 377, 10.
- scribere 369, 1. 409, 25; s. propria manu 115, 10; s. pro contropatione manus 96, 1; s. non valere pre langore 114, 10; s. iudicia II 462, 5; s. iussiones ac leges principum citra notarios publicos 308, 20—30; *cf.* 309, 5. 10; s. scripturam in nomine alicuius 214, 15. — scripta voluntas defuncti 114, 20; quae pactis, placitis continentur scripta 108, 5. — scriptum 462, 10; adligare scriptis 357, 5; s. conferre aliquid in nomine filiorum, nepotum 196, 15; s. exponere 247, 25; s. excogitare 260, 5; s. informare 89, 15; s. iniungere vices peragendas 62, 10. 15; obligare se s. placitorum 103, 15;
- constitutionem generalem s. subintroducere 307, 5; divortium s. factum 166, 5; iudicium s. emittere 84, 10; sententiam mortis s. decernere 275, 5; voluntatem suam s. adligare 175, 1.
- scrinium: in scriniis domesticis querere, reperire instrumenta cartarum, scripturas 116, 15. 117, 1; in s. ecclesiae condere professiones (Iudcorum) 455, 5.
- scriptio 115, 40. 116, 20. 30. 209, 30.
- scriptum v. scribere.
- scriptura, iscriptura = *scriptum, carta, instrumentum* 70, 10. 15. 114, 25. 117, 15. 121, 20. 124, 5. 126, 5. 128, 10. 205, 5. 214, 40. 219, 1. 230, 20. 305, 15. 307, 10; condicio scripturae 184, 1; ordo s. 99, 10. 112, 15. 25. 225, 5. 305, 10; series s. 50, 15. 107, 5. 111, 1. 114, 20. 118, 1. 10. 307, 5. 15; status s. 110, 10; s. textus 50, 15. 95, 20. 100, 35. 115, 15. 305, 10; scriptura (h)olografa 115, 10. 116, 1; s., quam conditor olografa ratione conscripsit 116, 1; in s., scripturam suscribere 95, 20. 96, 5. 106, 5. 25. 107, 5. 112, 15. 113, 5. 305, 5; scripturae subscriptio 115 — 117; scripturam sua suscriptione confirmare 116, 1; s. signo sive (vel) suscriptione confirmare 17, 10. 15. 216, 1; testes in scriptura suscriptores 50, 10. 15. 112, 25. 113, 5. 305, 10; *cf.* 96, 10. 106, 10; scripturam signis, suscriptionibus roborare 89, 15. 20. 112, 15. 20; *cf.* 95, 25; scriptura (testibus) roborata 96, 1. 20; scripturae pena 117, 5. 118, 5. 308, 10; *cf.* 117, 10. 220, 10. 308, 5. 15; s., quae annum et diem habent expressum 106, 1. 5; *cf.* 107, 1; s. auctor 116—118; s. conditor 106, 15. 110, 25. 116, 1; s. confector 111, 5. 10; s. testes 95, 20. 96, 1. 115, 1. 116, 1; *cf.* 304, 10; scriptura in nomine alicuius facta, conscripta, scripta 48, 15. 50, 10. 115, 15. 118, 5. 167, 1. 184, 1. 188, 15. 20. 189, 5. 213, 20. 214, 1. 5. 307, 15; s. edita 308, 5; s. edita, non tradita 214, 10. 15; *cf.* 215, 1; s. tradita a donatore aut directa 214, 5; illae scripturae, quae simul tradi partibus debent, id est testamenta, iudicia, pacta, donationes 231, 1; *cf.* 110, 15; s. traditio 215, 15; scriptura nec data nec directa, sed sublata 214, 1. 5; s., quam vivens donator salvavit 214, 20; scripturae superfluae, super ordinem legis confectae 110, 10; s., quales debeant valere 106, 1; *cf.* 111, 10. 115, 5; de scripturis valituris 105, 5; *cf.* 106; dignitas scripturae 117, 10; s. veritas 96, 15. 116, 10; s. testimonium reparat veritatem 304, 10; scriptura vera 117, 5. 304, 1; s. veridica 100, 10; s. stabilis 106, 5. 107, 10. 112, 25. 113, 1. 214, 5. 10; s. idonea et inlesa 117, 10; s. legitima 101, 1; scripturae, quarum et autor et testis defunctus est, ex aliis cartarum signis contropentio 115, 1. 5; *cf.* 106, 20. 25; contropentio scripturarum 116, 10. 15; scripturam evacuare 48, 5. 56, 20. 307, 15. 20; s. calcare,

rescindere 56, 20; s. convellere 117, 20; scripturae non valentes 115, 5; s. invalidae 110, 15. 111, 5. 118, 15. 214, 10; scripturam indignam esse contendere 117, 5; s. subprimere, subtrahere, celare, ledere, vitare, dirumpere, designare, diluere 304. 305, 1. 5; fictas scripturas conficere 56, 15; (sub) fraude s. facere, conficere 56, 20. 307, 15; s. falsas facere, conficere, recitare 255, 20. 304, 1. 306, 1. 308, 20; s. falsas subponere 304, 1; scripturam falsare 304, 1. 306, 5; falsarii scripturarum 96, 20. 302, 20; scriptura prior, anterior, posterior 307. 308, 1. 15; scripturas extorquere 50, 1. 110, 1. 5. 192, 10; s. exigere 50, 5. 118, 15. 167, 20. 168, 15. 192, 15; mulier sub metu viri scripturam conscribens 167, 1. — in scripturam voluntates ac prestiti condicio adnotetur 50, 5; adsertorem per scripturam dare 89, 15. 20; scripturae contractus 76, 15. 308, 1; per scripturam dare 167, 1. 5; per s. definitiones facere 111, 15. cf. 50, 15. 118, 5. 238, 5. 390, 20. 391, 1; divisio inter fratres sine scriptura facta 383, 10; scriptura divortii 168, 15; divortium per scripturam facere 167, 10; per s. donare 199, 15. 20. 213, 15; cf. 118, 5. 10. 188, 15. 20; scriptura dotalis 131, 15; libertatis scriptura 235, 10. 237, 20. 241, 5; per scripturam liberum facere 241, 1; mancipia per s. manumittere 235, 5; mancipia per s. in iure cuiuslibet transigere 419, 1; mandati scriptura 316, 5; s. manumissi 241, 1; scripturae (minorum) 111, 10; scriptura obligationis 192, 15—25; s. ordinationis 306, 5; per scripturam pacisci 108, 15; pacta vel placita per s. facta 32, 1. 107, 1; cf. 110, 1; placitorum scripturae 103, 15. 35; s. professionum atque conditionum 455, 20; s. securitatis 168, 15. 192, 20. 25; s. transactionis 192, 20. 30; venditio per scripturam facta 11, 10. 218, 30; cf. 118, 5. — scripturam proferre (in audientia, in iudicio) 111, 5. 115—118. 304, 1; scripturam prolatam veram esse confirmare, indignam esse contendere 117, 5; si aliud testis loquitur quam scriptura continet 95, 20; cf. 117, 20; nec per testem nec per scripturam ostendere 398, 5; per s. ostendere 225, 5. 308, 5; per s. aut testificationem edocere 234, 1. — scriptura sacra, scripturae sacrae 57, 15. 165, 10. 181, 1. 15. 273, 5. 413, 20; scriptura sancta 24, 1. 183, 5.

sculpare: s. monetam falsam 310, 15; s. signum adulterinum 303, 10. 304, 5; lapides notis evidentibus sculpti 397, 15.

scutum 377, 10. 30.

secare 326, 5. 332, 10.

secludere 75, 25. 413, 15; s. a conventu catholicorum 424, 5; s. a totius palatii societate 52, 5. — quamvis longa possessio dominium ecclesiae a rebus sibi debitibus secludat 209, 25.

secreta loca 302, 20. 340, 20.

secta 483, 1; s. Hebreorum, Iudeorum, Iudaica 420, 5. 421, 20. 436, 20. 441, 15. 442, 1. 25. 446, 10; cf. 414, 10. 430, 10—20. 441, 1; s. hereticorum 406, 1.

sectio detestanda = *circumcisio* 415, 15.

securitas 192, 25; securitates accipere 192, 15; securitatis scriptura 168, 15. 192, 20. 25.

securus: s. abscedat 284, 5. 287, 15. 354, 5. 357, 20; s. abscedat de iudicio 288, 10. 15; s. obtineat 385, 1; s. possideat 56, 1. 315, 15; cf. 291, 20. 292, 5; s. teneat 313, 5; nulla longevitate temporum securus 204, 5.

sedare negotia altercantium 87, 5.

sedere = *equitare* 7, 1. 227, 25.

sedes: s. episcopi 453, 15; cf. 482, 25. 35; sedis illius episcopus 446, 1; sedes regnandi 475, 15; s. regni in Toledo 461, 15; cf. 484, 5. — sedes = *finis, terra*: de sedibus nostris 404, 10. 15. 405, 5.

sediciosus 268, 5.

seditio 313, 10.

segregare a sententia legis 161, 1. 393, 10.

seliqua v. siliqua.

semiruta basilica 482, 5. 10.

senectus 41, 10. 376, 5.

senex 322, 5.

senior, seniores 375, 35. 377, 15. 378, 5. 409, 5. 461, 15; seniores illustres aulae regiae 483, 25; s. gentis Gotorum 127, 1; cf. 485, 25; s. loci 246, 10. 348, 1; s. palatii 45, 25. 30. 375, 37; s. clarissimi palatii 476, 35; quos certiores vel seniores agnoverit iudex 399, 1. 5. — seniores = *parentes, 'Vorfahren'* 107, 15.

sententia *saepius, ex. gr.* 28, 5. 39, 20. 45, 15. 77, 10. 99, 10. 101, 10. 102, 10. 169, 5. 204, 15. 282, 1. 303, 15. 310, 10. 364, 10. 371, 30. 373, 15. 401, 15. 408, 25. 424, 10. 430, 15. 473, 30. 479, 30. 485, 5; s. castigationis 66, 25; s. condemnationis 280, 15; s. damnationis 375, 30. 455, 1; s. damnatorum 300, 1; s. excommunicationis 204, 10. 451, 20. 452, 15; s. flagellorum 259, 1; s. iudicantis 28, 5. 319, 1; s. iudicis 143, 5. 313, 5; cf. 161, 5; s. iustitiae 109, 5; s. legalis 78, 20; cf. 413, 25; s. legis v. lex; s. mortis 55, 5. 15. 60, 5. 99, 30. 275, 5; sententiam ferro absque mortis interitu 168, 25. 169, 1; sententia penalis 143, 5; s. poenae 310, 15; s. specialis 409, 20. 479, 30; s. specialis ultionis 414, 1; s. ultionis 165, 1; cf. 280, 20. 478, 5. 10. — sententia canonica 206, 5. 485, 5; s. canonis Tole-tani 119, 1; s. canonum 161, 1. 162, 1; s. decreti sacerdotalis 165, 20; s. patrum 158, 15. 412, 1. — sententia octava decima in libro XII, titulo tertio 463, 20.

sentire = *damnum perferre*: similiter sentiant 388, 15.

separare 28, 15. 141, 1. 159, 10. 160, 15. 206, 15. 436, 1; s. dominam et servum,

patronam et libertum 134, 5; s. famulos 390, 5; s. mulierem et servum alienum se matrimonium sociantes sive per adulterium iungentes 134, 15. 20; cf. 361, 5; s. personas nobiles, personas minoris loci 166, 10; s. servum ab ancilla 144, 15; s. se nolle post trinam conventionem 136, 5; cf. 135, 5. 206, 15. — separare partem tertiam, quintam de rebus propriis, partem quintam pro conlatione ecclesiarum etc., partem quintam extra portionem tertiam 197, 1—10.

sepes 323, 10—20. 324, 1—10. 341—343.

seponere pignus 232, 15.

sepositio 222, 5; commodum sepositionis, pro sepositione 221, 25. 222, 10.

septuplum 315, 15; septuplo exolvere 302, 5; s. implere compositionem 291, 10.

sepulcrum 403, 5—15.

sequestrare: s. compositionem illius, qui pignus indebite fecisse convincitur 84, 20; s. cartarum strumenta, librorum volumina 112, 20; s. filiis de priori coniugio portionem 151, 20; quod in maritum pater antea sequestravit 187, 5.

sequestratum mancipari detrusioni 163, 5. 10.

sequi 378, 5; s. per mandatum 93, 10; s. negotium 396, 10; s. condicionem matris, matrem 361, 5. 472, 10; s. condicionem patris 135, 10. 15. 361, 5. 20. 35; s. obligationem illius parentis, qui ecclesiae per obsequium inligatur 206, 25. 30. — sequi = *consequi* 200, 5; s. dotem 199, 5; s. hereditatem 175, 15.

serbus v. servus.

serenissimus rex 425, 1.

serenitas nostra (*titulus regis*) 45, 25. 46, 1. 78, 5. 181, 10. 431, 5. 439, 5. 440, 5. 452, 5. 454, 10. 474—476. 479—481. 483, 15. 30. 484, 15; cf. 473, 1.

series: s. cautionis 484, 10; s. codicis 58, 10; s. condicionum 98, 10. 480, 30; s. consulti 468, 15; s. decreti 181, 15; s. edicti 470, 20; s. legalis 413, 25; s. legis v. lex; s. libri 58, 20. 61, 1. 466, 5; cf. 45, 20; s. scripturae v. scriptura. — series annorum pertransiens sine repetitione 203, 15. 20; s. temporum 49, 5.

servare 194, 1. — servare = *observare, passim, ex. gr.* 10, 5. 13, 5. 15. 17, 25. 19, 1. 22, 15. 25, 10. 152, 5. 25. 209, 25. 294, 10. 363, 5. 422, 20; sanctio legis perpetim servatura (= servanda) 127, 1. — servare = *reservare*: s. mancipia libera domino 419, 20; s. medietatem aripennis liberam utroque (*scil. viae*) 342, 1. 5; partem quartam (*facultatum*) potestati regiae 304, 15; s. principibus pietatem parcendi 256, 10; s. quadrupedem ad stadium 392, 5.

servilis, e: s. matrimonium 138, 5; s. persona 222, 10. 416, 10; s. stirps 393, 5.

servire 40, 5. 144, 1. 202, 10. 224, 10. 258, 10. 294, 1. 298, 10. 299, 10. 434, 10.

478, 80; s. pro exposito infantulo ingenuo 193, 20; tradere servitutum 99, 1. 5. 102, 15. 140, 20. 141, 1. 148, 5. 15. 153—155. 221, 15. 233, 10. 245, 5. 247, 20. 250, 20. 260, 20. 261, 20. 264, 1. 278, 15. 287, 5. 288, 10. 292, 15. 315, 10. 362, 15. 409, 15; vindicare servitutum 362, 15; restituere s. 357, 10. 358, 1; contrudere s. 250, 1. 15; deveniat servitutus in potestate principis 206, 15; maneat s. 284, 15; subiaceat s. 69, 5. 15. 297, 15; cf. 156, 10. 293, 15; addicere servitutum 233, 5; consignentur servituti 304, 20; cf. 140, 1. 10; donetur a rege cui iussum fuerit servituta 134, 10; cui placuerit servitutus a rege donetur 417, 5; cf. 153, 25. 30. 441, 25; cui a nobis (*scil.* rege) iussum fuerit servituti subdantur 422, 5; cf. 375, 20; fisco servituti adsociantur 257, 15; cf. 427, 25. — servire Indeis 441, 20. 475, 40. — ecclesia, cui servierunt (clerici) 27, 5. 178, 1.

servitium 29, 1. 135, 15. 192, 1. 194, 15. 236, 5. 239, 35. 353, 5. 358, 15. 363, 1. 389, 20. 392, 1. 393, 15. 20. 409, 45. 420, 15. 439, 1; (fugitivum) ad s. revocare 5, 10. 470, 15; ad s. addicere 291, 5; cf. 153, 10. 221, 20; a rege cui iusserit donati perpetuo servitio addicantur 257, 15. 20; cf. 310, 10. 421, 15. 422, 5. 441, 25; in libertate constitutum ingenuum ad servitium repetere 286, 10; cf. 20. 237, 5; si in servitio constitutus furtum admisit, postea manumissus 289, 25. 30; grave servitium 157, 10; in servitio constitutum perire 273, 1. — servitium principale 378, 1; regalibus servitiis mancipari 97, 10; ad palatinum servitium pertinentes 97, 20; deici a servitio domus regiae 119, 5. — de servitio ecclesiae, cuius terram possidebant, discedentes 209, 20; cf. 17, 5.

servitus 46, 10. 55, 10. 102, 10. 135, 15. 137, 15. 239, 1. 242—244. 254, 5. 304, 20. 375, 20. 376, 1. 409, 10. 439, 15. 447, 5. 448, 10. 478, 30. 480, 40; condicio servitutis 135, 20. 243, 5. 372, 1. 393, 10; origo s. pristinae 393, 15; tale factum, propter quod servituti tradantur 290, 1; cf. 238, 15; s. subiaccere 31, 10. 298, 15. 299, 5. 304, 15. 319, 25. 353, 1; qui se volens subdidit s. 15, 15. 221, 1; cf. 15, 10; mancipium a iugo servitutis absolvere 235, 20; de servitute absolvere 239, 15. — servitus ecclesiastica, ecclesiae 206, 1. 5; s. fisci 393, 20; s. Iudeorum 448, 5. — servitus perfidiae 439, 10.

servulus 377, 35.

servus, servus, servi 3, 5. 5, 1. 10, 10. 15. 29, 10. 15. 31, 10. 83—86. 90, 1. 135, 10. 137, 20. 138, 1. 145, 1. 20. 146, 1. 150, 1. 156, 20. 25. 194, 1. 5. 206, 10. 221, 10. 15. 222, 5. 224, 1. 5. 15. 229—231. 237, 5. 240, 10. 242, 10. 243, 5. 252—254. 259—269. 273—280. 284, 10. 287, 5. 290—294. 296—300. 304, 20. 310, 5. 312, 20. 314, 5. 15. 315, 1. 5. 20. 317, 10. 15. 318, 5. 25. 320, 10. 322—328. 333—336. 340—342. 344—347. 350, 5. 360, 5. 361, 5. 25. 30. 363, 5. 364, 5. 10.

374, 1. 10. 377, 10—20. 386, 10. 15. 390, 1. 396, 5. 397, 5. 399, 5. 402, 5. 403, 15. 20. 405, 5. 415, 15. 407, 10. 15. 421, 15. 434, 20. 440, 1. 447, 5. 448, 1. 5. 472, 10. 478, 20—30; servus christianus 420, 15. 421, 5; s. idoneus 265, 20. 268, 5. 401, 1; s. rusticanus 265, 20; s. rusticus aut vilissimus 144, 1. 5; s. villis 362, 15; s. vilior 268, 5; s. ecclesiarum 364, 10; s. principis 55, 5; s. regis 97, 1. 134, 15; cf. 241, 20. 242, 5; servi dominici (id est compulsores exercitus, qui in hostem exire compellunt) 367—369; s. fisci 241, 15. 364, 10. 393, 5. 407, 15; s. fiscales 28, 15. 241, 10. 15. 377, 5. 392, 15. 393, 15. 409, 10. 478, 20. 25. 479, 15; servorum (fiscalium) mancipia, terrae 241, 20. 242, 5; s. fiscalium liberti 241, 15; a fisco servum accipere 421, 15; si index s. ad discutienda negotia deputat 65, 1. 5; s. occidere (extra iudicium) 273, 5. 10. 274, 1. 276, 5. 15. 20. 402, 10. 15; cf. 278, 20. 279, 15. 316, 20. 336, 15. 337, 1; de servis compositio constituta 336, 15; cf. 86, 15; servum truncare, decalvare 265, 30. 278, 20. 25. 279, 5. 15; cf. 309, 15; s. debilitare, vulnerare 268, 20. 269, 1. 15. 20. 402, 10; s. ligare 266, 1. 5; s. plagiare 298, 10. 15. 299, 5. 10; servus et ancilla sub contubernio 389, 20; cf. 390, 5; ancilla servo uxor data 136, 15; ancilla s. coniuncta 136, 5. 10. 389, 15. 20; servus ancillam, libertam, mulierem ingenuam rapiens 143, 1—10. 144, 1. 10. 15; cf. 155, 20. 25; 156, 10. 15; mulier ingenua servo coniuncta 134, 10. 15; cf. 133, 20. 136, 1. 137, 10. 361; domina s. coniuncta 134, 1. 5; maritus cuiuslibet iuste servus addictus 169, 15; cf. 236, 15. — peculium servi 13, 10. 14, 1. 5. 222, 15. 20. 223, 10. 389, 20; res s. 13, 15. 222, 1. 223, 5. 10. 471, 20; facultas s. 223, 5. 265, 20; substantia s. 288, 1; domus s. 471, 20; tributum de labore suo restituat servus 471, 25; servi artificum 253, 10. 15. 362, 1. — servo non credendum 97, 1. 5; cf. 103, 1. 223, 1. 277, 10. 287, 10; in quibus causis possint testificari servi 102, 20; cf. 239, 5. 276, 1; s. aut vicini aut de re, de qua agitur, cogniti 103, 5; voluntatem servus insinuare 114, 10; definitiones vel placita servorum 108, 10; a servo comparare 11, 15. 12, 1; venditiones servorum 222, 5; servo res commendare 10, 1. 5. 229, 10. 15. — servus in crimine accusatus, reus 246, 10. 15. 252, 15; s. criminis reatu obnoxius 224, 10; servi criminis socii 313, 15; ingenuus cum servo in crimine inventus, si capitalia commiserint 290, 10. 15; si servus ingenuum occidat 273, 10. 15; si s. ingenuum percutiat 269, 5. 10; cf. 263, 10. 265, 15; si s. ingenuum plagiaverit 299, 15. 20; si s. fugitivum celat 352, 10. 15; cf. 355, 20. 356, 1. 15. 358, 1. 5. 363, 5; si s. furtum faciat 289, 25; cf. 290, 10. 291, 1. 293, 10. 294, 5. 10. 296, 25. 297, 5; si s. incendium intulit 319, 25;

cf. 320, 5; si s. ingenuo fecerit contumelium 268, 5; servi in expeditione damnosum aliquid admittentes 24, 5. 183, 5. 10; cf. 316, 10. 15. 317, 1; de rebus minimis culpa servi repperta 254, 15. 20; servus domino iubente, d. nesciente etc. aliquid committens v. dominus. — servos questionare 253, 10; servum questioni subdere 90, 5. 10. 91, 1. 253, 15—25. 254, 5. 316, 20; cf. 254, 1. 416, 15; servorum tormenta, servos torquere 252, 1. 10. 15. 310, 1; cf. 31, 5. 97, 5. 257, 20. 277, 10. 30; s. torquere in capite domino 151, 5. 223, 1. 251, 15. 309, 25. 30. — servi pena, supplicium 143, 15. 289, 30. 296, 20; cf. 320, 1; servus ignibus concremetur 155, 30. 156, 1; s. flammis exuratur 403, 10; servi ad ecclesiam confugientes 223, 15; cf. 380, 1. 5. 35. — servi resultantes dominis 275, 10; servus fugitivus, fugax, in fuga positus *vel similiter* 10, 10. 229, 20. 352, 15. 20. 357, 1. 20. 359, 5. 15. 361, 1. 10. 15. 362, 1. 364, 20. 472, 1; crimen occultati servi 359, 1. — servo libertatem donare 237, 10. 15; servum manumittere 289, 30. 421, 5; s. alienum manumittere 235, 10. 15; servos alienos ad libertatem impellere, perducere 102, 5. 15; bis venditus servus per fugam rediens in libertate permaneat 358, 10. 15; cf. 280, 5. — domini servos suos ingenuos esse mentientes 137, 10; servus se dicens, mentiens ingenuum, liberum 237, 5. 10. 359, 5. 361, 1. 10. 472, 5; qui timore percussus servum se esse dixerit 237, 1. 5. — servus ad alium dominum transiens 224, 10. 290, 1. 5; servum vendere 12, 1. 13, 1. 5. 222, 25. 223. 257, 20. 365, 10. 15; servi pretium 13, 1. 222, 25. 253, 15. 20. 269, 15; servus eiusdem, equalis meriti 252—254. 265, 20. 276, 15. 353, 1. 10. 354, 5. 358, 15. 360, 20. 362, 20; cf. 358, 1. 363, 1; servus vicarius 193, 20. 235, 15. 421, 15. — servi uxoris 23, 15. 24, 1. 5. 183, 1. 5. — cf. ancilla, dominus, mancipium.

sessio mancipiorum 421, 1.

severitas 162, 5. 406, 10; s. districtio 158, 15; s. legis v. lex.

sexcuplus, a, um; s. compositio 287, 5. — sexcuplum 294, 1. 5. 297, 5. 350, 5.

sexus 206, 1. 20; s., numeri vel otatis contropatione dividere 390, 10; secundum etatem vel s. ordinem compositionem reddere 338, 10; iuxta qualitatem s. in monasteriis delegentur 159, 10; in utroque sexu 158, 15. 185, 5. 425, 15. 435, 25. 482, 40; sexus utriusque 424, 15. 20; filii utriusque s. 150, 10; homines utriusque s. 160, 15.

sigillare epistolam 83, 5. 35.

sigillum: iudicis epistula vel sigillo ad iudicium venire admoniti 65, 20; cf. 66, 10; admonitio epistolae vel sigilli 65, 20; coram; ingenuis personis offerat epistolam vel sigillum 65, 20. 25; si index sigillum negaverit

- (petenti) 67, 20; constitutio sigilli nostri (*scil. regis*) adiectione firmata 469, 5.
- signaculum tonsurae 161, 15, 25.
- signare: epistula (iudicis) manu sua suscripta adque signata 83, 10; exemplar textu (iudicis) fideliter translatum suaque (iudicis) manu suscriptum atque signatum 84, 10; s. anulo domini 395, 20; s. alienum inrumpere 349, 5.
- signator ordinationis 112, 10.
- signum, signa: per manifesta signa ostendere 289, 25; evidentia s. monstrare 289, 25; ante iudicem competentibus signis vel indicis accusare 148, 25, 30; declaratis signis adprobare 252, 10. — signa (finium, terminorum) 3, 5, 20, 4, 5, 15, 325, 1, 397—399; s. antiqua 398, 1; s. antiquus constituta 3, 10, 15, 397, 10; s. constituere presentibus testibus 388, 1. — scripturarum, cartarum signa et suscriptiones 115, 5, 116, 15, 117, 1; scripturam sua manu signo sive suscriptione confirmare 17, 15; scripturam manus suae suscriptione vel s. confirmare 216, 1; *cf.* 256, 5; scripturae conditoris vel testium signis aut suscriptionibus roboratae 106, 1—10; *cf.* 112, 15, 20; pactio trium testium s. vel suscriptionibus roborata 62, 5, 10; scriptura suae manus s. vel testium s. aut suscriptionibus roborata 89, 15, 20; voluntas extrema sive autoris et testium manu suscripta sive utrarumque partium s. roborata 112, 5; signum factum a conditore 112, 25; *cf.* 115, 1, 116, 15; s. propria manu facere 471, 15; *cf.* 425, 1; s. manus 440, 25; s. facere non prevalere 112, 5. — signum = *sigillum*: s. adulterium sculperet, imprimere 303, 10, 304, 5. — signum religionis 164, 15, 20; s. tonsurae 161, 5.
- silenter 52, 5, 57, 20, 412, 25.
- silentium 58, 1, 203, 20, 408, 1.
- siliqua, seliqua 10, 20, 230, 5, 348, 10, 464, 1.
- silva 320, 1, 324, 10, 40, 345—347, 349, 5, 385—387; silvae, quae indivisae residerunt 386, 5; s. dominus 343, 5; silvam propter excolendos agros aut faciendam prata succidere 387, 10; s. alienam incendere 320, 5; de silva (aliena) cum vehiculo vadere 324, 15; alienae silvae praesumptor 324, 15.
- simbolum *v.* symbolum.
- similis: furi similis qui rem furtivam sciens comparavit 292, 15.
- similitudo 38, 15; s. testamenti 18, 5, 215, 1, 5; ad, per similitudinem scripturarum scripturam prolatam firmare, confirmare 117, 1, 5.
- simplus, a, um: s. reintegratio 68, 20; s. res 317, 1; s. satisfactio 327, 1; simplum, simpla restituere 231, 20, 287, 20.
- simulare 137, 10, 307, 10, 455, 10.
- simulatio 441, 5, 452, 25, 453, 1.
- simultas = *simulatio* 164, 10, 15.
- sinodalis *v.* synodalis.
- socer 283, 10; s. divus regis 480, 15, 20.
- sociare: s. se adulterio 150, 20; s. conubio 361, 40; s. (se, sibi) coniugio, in coniugio, in coniugium 148, 1, 15, 152, 1, 166, 5, 30, 169, 10, 206, 10; se (se, sibi) matrimonio, in matrimonio, in matrimonium 19, 10, 121, 15, 134, 15, 136, 1, 206, 5, 217, 1; s. sibi maritum 137, 20; *cf.* 148, 1, 5; s. sibi personam ingenuam 206, 25; s. se servo alieno, ancillae 136, 1. — sociari consortio Iudeis non baptizatis 425, 10. — sociari fisco, partibus, viribus fisci 283, 20, 410, 5, 419, 15, 427, 20, 433, 15, 436, 5, 440, 5, 441, 25, 447, 20, 448, 20, 452, 15, 477, 25, 30.
- societas 189, 5, 408, 15; s. christianorum 441, 15, 450, 10; *cf.* 424, 5; s. palatii 52, 5.
- socius: s. consilii nefandi 274, 5; s. crimine parentibus 257, 20; s. criminis 313, 15, 314, 10; s. scelorum 304, 5, 39; socios suos nominare 317, 5.
- socrus 28, 10, 187, 5, 283, 10.
- sodomita 165, 1.
- sol 41, 10; circa solis occasum 66, 20.
- solatium fratrum non impensum in certamine preliandi 371, 5.
- solidus 112, 35 (?), 255, 5, 364, 10, 367, 15, 471, 30; s. adulterinus 311, 5; solidos adulterare, circumcidere, radere 310, 5; solidus aureus 311, 5, 20; s. aureus, s. cuiuscumque monetae, solidi moneta, aemulatio s. 311, 5, 10; solidum aureum sine ulla fraude pensantem accipere nolle 311, 10; solidus auri 65, 25, 67, 10, 74, 5, 81, 5, 221, 15, 265, 5, 271, 15, 314, 5, 378, 30, 434, 20, 464, 1. — solidus unus, sol. singuli 30, 10, 74, 5, 194, 15, 266, 10, 293, 1, 323, 10, 325, 5, 326, 10, 328, 20, 331, 5, 10, 334, 1, 5, 345, 1, 360, 10, 468, 20; *cf.* 35; sol. duo semis 86, 20; sol. II 321, 20, 468, 20, 471, 5; sol. hini 321, 20; sol. III 266, 1—10, 321, 15, 348, 20, 350, 1, 405, 5, 464, 1, 471, 5; sol. V 65, 25, 82, 20, 83, 1, 263, 5, 267, 1, 297, 5, 300, 15, 321, 20, 323, 15, 327, 10, 333, 10, 343, 25, 344, 5, 349, 15, 366, 25, 368, 5, 20, 402, 5, 447, 10, 463, 20, 471, 25; sol. quini 315, 20; sol. VI 83, 1, 226, 15, 464, 1, 471, 25; sol. VIII 11, 1, 230, 5, 328, 1; sol. octoni 342, 5; sol. X 67, 10, 81, 5, 83, 5, 86, 20, 192, 5, 204, 15, 262—265, 268, 1, 269, 5, 297, 5, 323, 15, 343, 20, 344, 5, 352, 20, 366—368, 401, 1, 471, 25; sol. deceni 341, 15; sol. XII 226, 15, 402, 15, 20, 403, 15, 471, 25, 30; sol. duodeni 265, 15; sol. XV 342, 5, 366, 25; sol. quindeceni 314, 5; sol. XX 66, 10, 67, 10, 156, 25, 261, 15, 263, 5, 265, 10, 268, 15, 341, 15, 344, 10, 366, 25, 397, 1; sol. viceni 3, 5; sol. XXX 66, 10, 157, 25, 265, 10, 314, 5, 378, 30, 380, 5; sol. XXXX 265, 10; sol. L 66, 10, 265, 10, 271, 15; sol. quinquageni 278, 10; sol. LX 338, 1;
- sol. LXX 338, 1; sol. LXXII 464, 1; sol. LXXX 337, 15; sol. LXXXX 337, 10; sol. C 129, 25, 143, 15, 25, 221, 15, 254, 25, 261, 5, 263, 10, 265, 5, 10, 271, 15, 337, 5, 338, 5, 380, 5, 434, 20, 436, 10; sol. CX, CXX, CXXX 337, 10; sol. CXL 337, 5; sol. CL 254, 25, 261, 5, 280, 20, 299, 1, 337, 5, 402, 10; sol. CC 254, 30, 255, 1, 337, 5, 338, 5; sol. CCL 336, 15, 338, 5; sol. CCC 248, 20, 25, 249, 25, 250, 10, 255, 1, 299, 1, 336, 15, 367, 10; sol. trecenti 314, 15; sol. D 248, 30, 249, 30, 336, 10; sol. DC 250, 15; sol. M 127, 10—25, 129, 20, 25; sol. decem milia 129, 20. — tres siliquae de unius solidi usuris 10, 20, 230, 5; de solidis octo nonum creditori solvere 11, 1, 230, 5; solidum decimum saones pro labore suo conquirant 73, 15, 20; s. vicensimum index pro labore suo accipiat 73, 1—10.
- solita suscriptio 106, 15.
- solium 422, 20; s. regale conscendere 51, 15.
- sollemnia dierum non celebranda 414, 20, 415, 1.
- sollemnitas 124, 15, 415, 1, 442, 5; s. Pascalis 59, 15; s. ritus Iudeorum 434, 5; s. unctionis 461, 15. — sollemnitas legis, legum 115, 10, 436, 10.
- sollemniter prosapiae consensu comite 122, 5.
- sollicitare 145, 10, 298, 20, 370, 5.
- sollicitator: s. adulterii 145, 1; s. filiarum, uxorum, viduarum 144, 15, 20.
- sollicitudo 118, 10, 391, 1; s. maior prestanda in limitibus provinciarum 355, 5.
- solutio 369, 5; non pro omni sarcina solutionem implere 295, 5; damnum solutionis 287, 15.
- solvere = *absolvere*: s. a catena servitutis 135, 15, 448, 10; s. honore et loco 413, 5; s. vigore debito 75, 25, 76, 1. — *solvere* = *lacere* 353, 5. — *solvere* = *persolvere*: s. damnum 296, 1, 323, 15, 324, 1, 327, 5; s. compositionem 254, 20; s. debitum 59, 15; s. decimum 346, 5; s. libram auri 378, 20, 453, 5; s. penam 116, 5; s. pretium 321, 25; s. solidum, solidos 11, 1, 323, 10, 337, 10, 342, 5, 350, 1, 378, 20, 30; s. usuras 9, 1, 11, 5, 14, 10, 219, 15, 230, 10; s. pecuniam et usuras 228, 25; s. vindictam 296, 20. — *solvere* = *implere*: s. promissionem pro rebus acceptis 390, 20. — *solvere* = *resolvere*: vota iustitiae nusquam solvenda sunt 202, 15. —
- sopire: s. accusationem transactis XXX annis 142, 20; s. controversiam 130, 1; s. intentionem causarum 466, 5; *cf.* 103, 10; s. vocem pupillorum 193, 10.
- soror, sorores 21, 5, 26, 10, 15, 28, 10, 131, 5, 171—175, 177, 1, 200, 15, 20, 282, 20, 283, 10; soror patris, matris 26, 5, 176, 5, 10; s. uxoris 28, 10; s. uterina 104, 5, 10; sorores patruales 172, 15, 25; filii sororum equali per capita dividant portionem 176, 15; filii s. equa-

- liter partiantur hereditatem 470, 1; (fratres) in raptu sororis conscii 141, 10.
- sors 385, 15. 388, 5; sortem suam totam concludere 347, 15; sortes Gothicae 5, 5. 391, 20; s. Romanae 391, 20. — sors fatalis 188, 10; cf. 169, 20.
- sortilegi 95, 1.
- sortiri, sortire 184, 20. 188, 15; s. coniugem 167, 5; s. coniugia 425, 10. 15; s. connubia mulieris ingenuae 361, 10; s. maritum 168, 20. — sortiri damnum 71, 10. 308, 20; s. iura hereditatis 184, 10. 15. — sortiri fastigium regale 480, 20.
- sospitas 374, 15. 376, 25.
- spata 377, 10.
- spatarius 483, 45. 486, 15. 20; comes s. 486, 20; comes spatariorum 485, 35. 486, 15. 20.
- spatium 323, 15. 326, 20. 327, 1. 342, 1. 5. 387, 20; s. milium L 82, 25. 83, 1. — spatium = *tempus*: s. accipere 30, 1. 235, 5; s. tribuere 8, 5. 228, 10; s. anni 390, 5. 432, 20; s. annorum XXX 101, 5. 25; s. biennii 126, 5; s. dierum X 185, 5; s. dierum XXX 66, 20. 365, 1; s. dierum LX 440, 25; s. mensium II 482, 25; s. mensium III 72, 15; s. mensium VI 99, 25. 112, 10; s. orarum IV 344, 20; s. temporis 100, 20. 101, 10. 15. 347, 10. 440, 1. 5.
- species 7, 10. 199, 15. 228, 1. — species = *genus* 172, 20. 229, 35. — species iuris 466, 20. 467, 1; s. iuris electae de Theodosiano vel de diversis libris 465, 5. 10; s. sanctionis 38, 15.
- spectabilis, expectabilis, e: s. nobilitas 474, 10; s. viri 465, 10. 466, 10. 20. 35.
- sperare honestum lucrum de inani promissione 18, 10. 15.
- speratio 83, 15.
- spernere: s. coniugem 167, 10; s. mulierem 168, 15; s. uxorem 167, 15; s. viros proprios favore regum vel iudicum 169, 1; s. filios, nepotes 198, 20; s. curam vel tuitionem patris 180, 15; s. tractatus congruentes fidei 413, 1.
- spes 414, 10; spem partus extinguere 133, 10. 15; sub spe ingenuitatis maritum sibi sociare 137, 20.
- (spina), ispina 320, 15.
- spolia 49, 10. 309, 1.
- spondere, ispondere 308, 10. 484, 40; ispondimus per hoc placitum nostrum 425, 5. 10.
- spons, sponsus: non pro espontis arbitrio, sed iusta ratiocinantis examine normam sumptuum extimare 467, 30. — sponte, isponte 21, 5. 84, 15. 117, 15. 163, 10. 167, 5. 252, 5. 314, 15. 345, 1. 415, 15. 467, 15; sponte domini sui servum suscipere 405, 5; mulier s. se viro adulterio miscens 150, 15; puella s. viro coniuncta 138, 10.
- sponsa, isponsa 128, 10. 15. 129, 5. 20. 145, 1. 25. 147, 15. 162, 25. 169, 10; alienam sponsam rapere 142, 1; v. sponsare, sponsus.
- sponsare: puellam sponsatam habere 122, 15; cf. 123, 15; mulier sponsata, vir sponsatus 170, 1. 5; sponsati 152, 5.
- sponsio 438, 15; s. autoris (scripturae) 308, 10; s. gentis (Iudeorum) 417, 5; s. partium 81, 15; s. placiti 81, 15. 426, 10. — sponsio = *sponsio puellae* 124, 1. 125, 10; arrarum traditio aut facta definitionis sponsio 170, 5.
- sponsus, isponsus 126, 1. 128, 1—10. 129, 1. 141, 5. 142, 1. 148, 1. 5. 149, 1; inter sponsum et sponsae parentes datum pretium et ante testes factum placitum de futuro coniugio 147, 15. 20; discidium sponsum, inter sponsum 166, 1. 170, 1; v. sponsa.
- sponte v. sponsus.
- stabilire negotium 222, 20.
- stabilitas 101, 15.
- stabularius: prepositi stabulariorum 97, 10.
- stabulum: comes stabuli 486, 15.
- (stadium), istadium: ad i. servare animal, quadrupedem 332, 5.
- (stagnum), istagnum: istagna, quae sunt circa mulina 344, 15.
- stare 270, 25. 368, 15. 422, 1. 449, 20. — stare = *valere* 136, 10. 235, 20. 238, 5. 337, 1. 396, 20; stante lege superiori 100, 5; s. negotio 81, 25; s. negotio pauperis 78, 1.
- statera auri 464, 1.
- statuere 81, 20. 191, 15. 259, 20. 302, 1. 468, 5; s. conditionem per scripturam libertatis 241, 5; s. legis articulos 38, 15; s. legibus 327, 5; s. litem adversantis 413, 5; s. testes 319, 1. — statutus, a, um: s. anni in negotiis minorum computandi 192, 10. 15; s. tempus 344, 10; statuta per iudicium 71, 5; s. principium convellere 16, 80. 210, 15; s. legum v. lex.
- status, istatus: universa in statu, quo fuerant 313, 5; cf. 315, 10. 317, 1; s. plebium 47, 15; s. patriae 372, 1; s. possessionis iustae 392, 15; s. rectitudinis 76, 10; s. scripturarum 110, 10; s. valetudinis 431, 20. 25; s. veritatis 78, 5; s. vitae 370, 1. — personae status 131, 5; de statu vel de rebus alicuius aliquid adquirere 102, 10; et in rebus et in status sui dignitate damnari 141, 20; s. dignitatis pristinae 375, 25; s. ingenuitatis 140, 5. 419, 1; cf. 221, 5; s. absolutionis 244, 1; s. libertatis 310, 10. 375, 20. 431, 1; s. nobilis 480, 40; s. equalis 265, 25; cf. 19, 10. 217, 1; dissimilitudo unius parentis statum degenerat proles progenitae 205, 20; iudicare de istatu alicuius 247, 20.
- statutum v. statuere.
- stilus reginae manus suscribens libertatem conlatam servo fisci 241, 15.
- stipendium 202, 20. 482, 25.
- stirps: s. Iudeorum 416, 20; s. libertorum 242, 20; s. servilis 393, 5.
- strumentum v. instrumentum.
- studium, istudium 38, 15. 360, 15; s. utilitatis propriae 374, 15; istudio suo et sunt curare debilem 268, 20. 269, 1; ex istudio malitiae temeranter perpetrare homicidium 274, 5. 10; istudio pervadendi limites conplanare etc. 397, 1.
- stuprare 156, 1.
- stuprum 150, 20. 40. 155, 25. 164, 1. 165, 10; s. masculorum 163, 1.
- suadere 39, 10. 291, 1. 315, 15. 356, 10; s. ad furtum aut aliquid damnosum 29, 10; s. legem 40, 25.
- suasio 29, 10. 192, 15. 291, 5. 315, 10.
- subcellare mancipium 353, 10.
- subdere: s. questioni 90, 10—20. 91, 1. 119, 5. 247—249. 251—254. 316, 20; s. subplicis 259, 10; s. tormentis 249, 10; s. vindictae 262, 15; s. servitutum servitio perpetuo 422, 5; s. servituti 254, 5; s. se servituti 15, 15. 221, 1.
- subdiaconus 66, 10. 158, 5.
- subditus, a, um: s. colla sacerdotum 203, 20; s. gens 481, 30; s. populi 364, 30. — subditi 46, 15. 278, 25. 279, 15. 378, 15; s. episcoporum 454, 5; cf. 376, 20; principum et episcoporum negotia per subditos agenda 88, 20. 25.
- subducere ausum secundo testificandi 99, 30.
- subfocatio = *suffocatio*: damnum subfocationis 349, 15.
- subguturare 463, 15.
- subincere 151, 20. 378, 1. 379, 1. 414, 1. 422, 15; s. arbitrio potestatis 50, 10; s. calumnie 347, 15; s. damno 156, 25; s. damno et penae 264, 5; cf. 288, 15; s. dispendio 52, 5. 59, 5. 133, 10; s. flagellis, verberibus 156, 25. 268, 5. 344, 5. 432, 10. 434, 5. 15. 20. 438, 10. 447, 25; s. infamio 99, 20; s. legi 251, 1; cf. 248, 5. 251, 10; s. questioni 247, 20. 25; s. reatni 267, 15; s. sententiae penali 143, 5; cf. 310, 15; s. servituti v. servitus; s. servitutus v. servire; s. subplicio capitali 367, 10. 422, 1; s. vindictae 291, 15. 296, 15.
- subicere: s. questioni 249, 15; s. servituti 376, 1; s. verberibus 259, 1. 438, 10. 15; s. nullis tormentorum generibus sacerdotes seu optimates ante disensionem publicam 408, 25. — subiectus populus 473, 35; subiecti 46, 15. 49, 10; cf. 46, 5.
- subigere tormentis 480, 40.
- subintroducere scriptis constitutionem generalem 307, 5.
- subire 409, 35; s. notam infamiae 160, 10; s. questionem 254, 1; s. tormenta 416, 10.
- subingare 45, 25. 333, 15. 416, 10; s. dimidiam partem populi ignobilitati perpetuae 476, 1. 5; s. filios dominio alterius 221, 20. — personae ac gentes nostrae (*scil.* regis) amplitudinis imperio subingatae 48, 1.

- sublevatio plebium 475, 10.
 sublimatio principalis 52, 20; *cf.* 475, 15.
 sublimis, e: s. tronus 45, 25; s. vir 478, 35. — sublimissimus pater 480, 10.
 sublimitas 49, 5; s. electionis regiae 53, 5; s. principalis 375, 5; *cf.* 475, 15. 476, 20; s. serenitatis nostrae (*scil.* regis) 481, 20. 484, 15.
 submovere: s. licentiam pignerandi 231, 20; s. se iudicio 87, 10.
 suboles 188, 10.
 subordinatus testis 118, 10.
 subp- v. supp.
 subreptio servorum fiscalium 241, 10. 15.
 subrici = *subrigi* 343, 15.
 subrina 172, 15.
 subrinus 172, 15. 25.
 subripere: subripiendo principum animos iniusta sibi poscere beneficia 418, 10; *cf.* 423, 20.
 subscribere, suscribere 71, 5. 83, 10. 84, 10. 86, 25. 95, 20. 96, 5. 100, 35. 106, 10. 25. 107, 5. 10. 112—115. 241, 15. 305, 5. 357, 5. 394, 15. 410, 10. 425, 1. 446, 1. 449, 20. 466, 10. 467, 1. 471, 15. 475, 5. 477, 35. 485, 20. 25. 486.
 subscriptio, suscriptio 17, 15. 62, 10. 71, 20. 89, 20. 106, 5. 10. 112, 35. 114—117. 191, 15. 209, 1. 216, 1. 247, 15. 256, 5. 414, 10. 440, 25. 462, 5; trium aut quattuor scripturarum similis et evidens suscriptio 115, 5; s. solita 106, 15.
 subscriptor, suscriptor: testes, qui subscriptores accesserint, qui suscriptor accesserit *etc.* 17, 15. 50, 15. 96, 5. 106, 10. 107, 10. 112, 5. 10. 25. 113, 5. 216, 1. 305, 10.
 subsequens rex 55, 1.
 substantia 27, 5. 123, 15. 178, 1. 191, 10. 209, 20. 259, 20. 283, 15. 20. 288, 1. 319, 5. 348, 10. 470, 30; repositio alicuius substantiae 394, 20. — quae personae sequentibus gradibus pro substantia eorum, quae in quoquo gradu consistunt, duplicantur 171, 15. 20.
 subtile iuramentum 119, 5.
 subtilitas 245, 1. 371, 20; s. fraudulenta Iudeorum 440, 15.
 subtrahere 202, 15. 264, 1; s. aliquid in autoritatibus regis 303, 10; s. aliquid de rebus creditis *etc.* 311, 1. 5; s. annonas consuetas 369, 20; s. aquam decursibus alienis 344, 20; s. luminaria ecclesiae 409, 15; s. scripturam 304, 1. 5. 20; s. se suosque de baptismo 432, 15. 20; s. se de expeditione publica 375, 10; s. se de iudicio 72, 5. 462, 15.
 subvectus caballorum 468, 10. 15.
 succedere: s. in facultate, hereditate 26, 5. 138, 15. 161, 1. 173—176. 201, 5; s. furi in hereditate ex testamento, ex sanguinis propinquitate 295, 10. 15; s. iure hereditario 26, 25. 27, 1. 177, 15. — succedens episcopus 209, 5; s. rex 46, 15. 56, 1. 309, 10. — succedere = *occurrere* 449, 5; s. die constituto 219, 5; s. in exercitum 374, 1; *cf.* 376, 30. 35; s. ad negotium dicendum 67, 10.
 succedere v. succidere.
 successio 19, 20. 51, 1. 10. 164, 1. 173—175. 177, 5—15. 186, 1. 5. 20. 187, 1. 15. 50. 189, 20. 40. 194, 20. 196, 5. 199, 20. 200, 20. 210, 25. 276, 10. 409, 15. 419, 10. 15; integritas successionis 112, 20; lege vel successione 51, 5; successio legalis 134, 5. 135, 15; s. legitima 161, 1. 280, 15.
 successor (= *heres*) 115, 15 (?). 185, 5. 197, 20. 244, 20. 256, 25. 295, 10. 307, 25. — successor regis, regni 49, 10. 51, 1. 6. 372, 15. 422, 10. 454, 10. 461, 10. 475, 40; iudex a sibi successore iudice distringatur 302, 10.
 succidere, succedere: s. arbores a radice 343, 5; s. silvam propter agros excolendos 387, 10.
 sudes 327, 5. 340, 15.
 suffragium: suffragia data pro negotiis expediendis 467, 35. 468, 1; in suffragio ducis terrae existere 485, 10.
 suggerere 84, 5. 256, 5. 10; s. falsa contra caput alterius 31, 1; s. falsa principi 255, 15; s. negotia sua ad metropolitatum 409, 25.
 suggestio: fraudulenta suggestione aliquid a praecessoribus (regis) promeruisse 419, 15.
 suilla caro 425, 25.
 suma v. summa.
 sunere: s. arma 54, 5; s. cibos christianorum 427, 5; *cf.* 426, 1. 449, 10; s. corpus sacrum Christi *etc.* 432, 5. 10; s. indumenta secularia 162, 20; s. meritum laboris sui ex facultatibus Iudeorum 421, 25; s. poculum vini *etc.* 365, 1. 5; s. sceptrum regnandi 52, 15.
 summa, suma 9, 5. 79, 15. 130, 1. 190, 10. 194, 15. 35. 265, 15. 468, 30; s. census 225, 1; s. commodi 73, 25. 74, 1. 357, 15; s. compositionis 83, 5. 86, 5. 263, 15. 264, 15. 269, 10. 284, 10. 296, 15. 302, 15. 365, 20; s. furti 294, 10; s. lucri 49, 1; s. pecuniae 9, 1. 66, 10. 228, 25. 230, 5; s. solidorum 127, 10—20. 248, 20. 30. 248, 30. 250, 10. 15. 255, 5. 265, 20. 364, 10. — summa annorum regum 457, 10; s. dierum notanda in epistulis 449, 25.
 sumtus, sumptus 268, 20. 353, 20. 407, 1; s. litium 467, 10; *cf.* 25. 30.
 superadiectio: superadiectionis dies 67.6.
 superare 86, 10. 384, 5; superari in iudicio 89, 20; s. per iudicium 92, 5; superare iudicio adversarium 19, 20. 25; s. iudicialiter adversarium 225, 20.
 superducere novercam 20, 10. 21, 25. 178—181.
 superesse = *superstitem esse* 387, 20.
 superficies tunicae 164, 15.
 superfuitas: partem alterius superfuitate impignaturus 81, 1.
 superflus, a, um: s. conspersio nivium 67, 15; s. hoccasio 91, 20; s. scriptura 110, 10; superflua excusantem lex corripit 85, 15. 20.
 supergredi: s. constitutionem diei undecimi 67, 10; s. legum ordinem 72, 20. 25.
 superior, us: s. genus 27, 15; s. lex v. lex; s. ordo, gradus 97, 10. 15; ex superiori venientes proximi 189, 15.
 superstes, supprestris, supprestis 21, 25. 25, 10. 58, 5. 154, 10. 162, 10. 168, 10. 20. 169, 25. 178, 5. 183, 25. 186, 15. 20. 188, 20. 196, 15. 199, 1. 212, 5. 213, 10. 305, 10. 308, 5. 395, 5. 409, 15.
 superstio: s. diabolica 482, 30; s. Iudaica 435, 5. 442, 20; s. prophana 421, 50.
 supervenire 362, 10. 371, 15; s. fugitivum 356, 5. 10.
supp-, subp-.
 supplere, subplere 234, 10; s. penam 117, 15. 308, 5; s. promissionem 308, 5.
 supplicare pro his, qui in causis nostris (*scil.* principis) aliquo crimine implicati sunt 256, 10.
 supplicatio 49, 5.
 supplices 49, 5.
 supplicium, subplcium 41, 20. 162, 5. 259, 10. 281, 15. 282, 10. 296, 20. 319, 25. 416, 5. 424, 15. 431, 20; s. capitale 278, 5. 320, 1. 367, 10. 422, 1; s. flagellorum 450, 26; s. iacturae 435, 10; s. legis 414, 15; s. pena 143, 15. 25; s. tormentorum 247, 25.
 supponere, subponere: s. ignem in domum alienam 318, 20. — subponere scripturam falsam 304, 1. — supposita persona 224, 1.
 supprimere, subprimere 95, 15. 228, 15; s. scripturam veram 304, 1; s. testimonia aliena vel alias scripturas 305, 1; s. voluntatem defuncti 114, 20.
 suprestis, supprestis v. superstes.
 susceptio fugitivorum 355, 1. 5. 25. 356, 15. 363, 15.
 susceptor (*opp.* commendator) 8, 1. 228, 10. — susceptor (fugitivi) 356, 20. 358, 5. 363, 20.
 suscipere 355, 10; s. accolum in terra sua 388, 15; s. clericum vel monachum fugientem 409, 25; s. famulum in doctrina 402, 15; s. hominem ignotum, incognitum 354, 15. 20; s. infirmum. 401, 20. 25; s. Iudeos refugientes 436, 20; s. latrones 363, 5; s. mancipium, mancipium fugitivum, fugitivum, servum fugacem 353, 10. 15. 356—359. 364, 1. 5. 20. 472, 1. 5; s. mercenarium 359, 15. 405, 1. 5; s. loco mercennarii 359, 10. — suscipere animal in custodiam mercede placita 227, 10; *cf.* 6. 5. 10; s. porcos ad glandem, in glande 346, 10. 15. — suscipere ablata furti 291, 15; s. admonitionem 374, 20; s. agrum 387, 15; s. aurum ad ornamenta faciendia 310, 15; s. causam 89, 5. 92, 20; s. causam ex mandato, per mandatum 90, 1. 91, 15. 25;

- s. commendata, commodata 9, 5. 10. 10, 10. 227—229; s. curam administrandi 448, 20; s. dotem 130, 10; s. flagella *saepius*, *ec. gr.* 29, 1. 55, 5. 95, 15. 104, 20. 157. 231, 20. 264, 1. 5. 313—315. 343—345; s. (habitu) religionis 161, 15; s. iacturam legis 436, 15; s. labacrum sanctum 422, 10; s. mandatum 93, 5; s. negotium 81, 5. 10. 91, 20; s. pecuniam ad usuram 11, 1; *cf.* 228, 20; s. petitionem 130, 20; s. placitum 227, 15; s. penam 134, 20. 135, 1; s. penam et damnā 266, 1. 288, 15; *cf.* 66, 15. 255, 25. 289, 30. 436, 15. 455, 1; s. raptum ex incendio *etc.* 295, 10; s. regnum 475, 10. 20; *cf.* 461, 1. 5; s. rem alieni iuris emtam aut largitam conscius fraudi 307, 20; s. scripturas commendatas 231, 1; s. terras datas ad placitum canonis 386, 20 (*cf.* 387, 5), per precariam epistolam 387, 1; s. tuitionem filiorum 181, 30; *cf.* 191, 10. 25; s. tutelam filiorum, pupillorum 190, 15. 20; *cf.* 191, 15. — qui per mandatum susceptus est 93, 10. 35.
- suser- v. subser-.
- suspectus, a, um: s. fides placiti 60, 15; s. persona 251, 5; suspectum habere comitem, ducem, iudicem, vicarium comitis, thiufadum 70, 20. 25. 71, 1:
- suspendere 67, 15. 70, 1. 15; s. causam superfluis hoccasionibus, fraudulenta dilatione 91, 20; s. nuptias puellae 130, 25; s. repentem 80, 15; s. se a profinito die 81, 25. — suspendere officium actionis a Theudemundo suaque omni posteritate 484, 1. 5.
- suspicio 111, 15; s. dispendiorum 407, 5; s. periurii 440, 20; s. fraudis 449, 20. — suspicio de celebritate dierum 450, 5.
- sustinere: s. nullam calumniam 255, 20. 342, 20; s. commoda legum et damnā 75, 20; s. contumeliam corporis 264, 25; s. cruciatum 267, 15; s. damnum 117, 5. 190, 1. 215, 10. 266, 25. 267, 15. 301, 10. 438, 20; s. nihil damni 328, 1. 20. 352, 15; *cf.* 347, 1; s. detrimentum 342, 20. 347, 1; s. disciplinam 66, 20; s. dispendia 69, 20. 117, 10; s. flagella 317, 1; *cf.* 289, 30. 290, 1. 438, 20; s. iacturam 430, 15; s. iacturam precisae vocis 164, 15. 165, 1; s. infamiam 197, 20; s. laborem 117, 25. 378, 1. 5; s. obprobrium sectionis 415, 15; s. pericula, ignominia *etc.* 267, 15; s. penam 295, 15. 296, 10. 301, 10. 314, 15; s. tormenta 267, 15. 288, 15; s. ultionem legis 78, 1.
- (symbolum), simbolium 441, 1. 442, 20; s. apostolorum 427, 5; s. sacrum 446, 10.
- synagogae destructae, interdictae Iudeis 482, 15.
- synodalis, sinodalis, e: s. auctoritas 408, 5; s. concilium 408, 10; s. decreta 486, 30; s. emendatio 435, 5; s. gesta 409, 25. 476, 35. 477, 15; s. institutio 409, 30.
- synodicus, a, um; s. advocatio 481, 20; s. constitutio 477, 20.
- synodus: s. generalis 477, 5; s. sancta 472, 20. 474, 10. 475, 10. 477, 40. 478, 35. 480, 10. 481, 20. 483, 40. 484, 10. 20; s. sancta Nicaena 473, 10.
- t.
- tabernaculum 434, 5.
- tabula 466, 30; t. dotalis 132, 5.
- tacere 98, 5; t. in causa 81, 1.
- talio 264, 15; compositionis summa pro non reddendo talione 264, 15; talionem reddere prohibitum 264, 25; t. in se recipere 264, 25.
- tangere: serbum non tangat 471, 25.
- tauposus, taopasus 463, 1. 30.
- taurus vitiosus 336, 5.
- taxare 109, 15. 129, 5. 162, 20. 247, 25. 277, 10. 359, 10. 426, 1. 451, 5; tantum compositionis, quantum ipse taxaverit, qui lesionem pertulit 264, 25; *cf.* 273, 15; pignus taxatum 232, 20; pena per scripturam taxata 308, 10; furtum taxatum 293, 10; pretium domus taxatum 319, 1.
- taxatio 204, 20; sub taxatione iuramenti 114, 15; t. sacramenti constringere 480, 20.
- tectum 472, 10.
- telonarius: apud telonarios suos audiantur negotiatores transmarini legibus suis 404, 15.
- temperamentum 41, 1; t. tenendum in tormento 253, 1. 254, 30.
- tempestas: commotio tempestatis (*causa legitimae necessitatis*) 79, 15; inmissores tempestatum 259, 15.
- templum 482, 20.
- tempus: ex tempore Chintilani principis 54, 10; t. Romanorum 398, 15; tempus vitae 21, 20. 22, 15. 182, 15; t. brumae 346, 5; t. commercii 224, 1; t. decimarum 345, 20; t. glaudis 345, 15; t., quo defenditur pecora in pratium mittere 326, 5; t. nuptiarum 180, 10. 187, 10; t. vindemiarum 323, 5. — competens t. 70, 5. 345, 1; t. definitum 219, 5. 374, 1. 25. 375, 1; t. feriatum 60, 15; t. indictum 66, 25; t. institutum 67, 1. 374, 20; t. placitum 14, 5. 219, 10; t. constitutum 100, 25. 113, 1. 126, 5. 179, 10. 232, 5. 20. 357, 20. 25. 375, 10. 477, 15; *cf.* 81, 20; v. constituere; t. sufficienter constitutum a iudice 291, 20; t. legibus constitutum 81, 25. 133, 15; *cf.* 232, 20; t. statutum 8, 10. 228, 15. 344, 10; tempora legum 80, 20. 115, 5; *cf.* 391, 5. 396, 10. — ex prolixitate temporis sibi vindicare 362, 15; longae possessionis tempus 398, 5; longa tempora 398, 10; interruptio temporis 394, 5. 15; *cf.* 395, 5; absque temporum preiudicio 393, 10. 15; duorum annorum tempus 126, 1; tricennale t. 203, 15. 391, 10. 392, 15. 396, 1; *cf.* 393, 1; quinquaginarium t. 391, 10; *cf.* 389, 5. — tempus aut diem mutare in preceptionibus regis 303, 10.
- tenere: servus a iudice tenendus 246, 15; tenere res ecclesiasticas 209, 25; fiscus de quorumlibet iure quodcumque tenens 393, 1; quae legibus non tenentur 267, 10.
- tenor: t. iudicii 110, 20; t. legis 204, 20. 308, 20. 439, 20; t. mandati 89, 10.
- tepiditas 129, 1. 154, 20. 364, 35. 371, 25. 452, 20; t. iudicum 90, 30.
- terminare; t. capitalia (= capitula) 266, 20; t. causam, causas 61, 1. 5. 63, 10. 75, 15. 83, 1; t. iurgia causarum 483, 30; t. negotium, negotia 63, 10. 77, 10—20. 87, 5. 303, 15.
- terminus 4, 15. 20. 5, 10. 396, 10. 397, 10. 399, 5; terminum ponere, constituere, restituere 3, 10. 4, 25. 397, 5. 399, 5; terminos convellere, divellere, evellere 3, 5. 10. 396, 20. 397, 1. 5; intra t. alienos possidere 4, 1. 397, 20. — terminus = *fnis* (*eccl.* causae, negotii) 45, 10. 93, 10; t. vitiorum 165, 5; *cf.* 423, 15. — terminus constitutionis 245, 5; t. iustitiae 159, 20.
- terra 16, 15. 21, 10. 20. 42, 20. 46, 5. 56, 15. 103, 5. 199, 20. 219, 25. 225, 5. 15. 241, 20. 242, 1. 5. 340, 20. 344, 15. 20. 357, 15. 385—387. 397, 10. 427, 15. 479, 40. 480, 1; terram dividere 346, 10. 15; divisio terrarum facta inter Gotum et Romanum 385, 25; in consortis terram vineam plantare, domum construere 384, 15. 20; *cf.* 385, 15; ad placitum, ad canonem terras suscipere, accipere 386, 15. 20; terrae ad placitum canonis, per placitum definito annorum numero datae 387, 1. 5; *cf.* 382, 1; terram accipere, prestare 387, 20. 390, 20. 394, 1; t. ad excolendum accipere 388, 10; suscipere accolam in terra 388, 15; ille, cui se commendaverit, det ei terram 217, 20; patronus, quem reliquerit, t. obtineat 217, 20; *cf.* 240, 1; in terra patroni consistens de labore suo adquirat 240, 1; de servitio ecclesiae, cuius terram possidebant, discedentes 209, 20; *cf.* 17, 5. 10. — terra nostra (= *regnum Gothorum*) 243, 20. 371, 25. 372, 10; *cf.* 374, 5; dux terrae 485, 10.
- terrere 93, 15. 335, 15; metu territus a malis absteineat 282, 10.
- territorium 52, 20. 64, 5. 98, 5. 371, 15. 407, 10. 432, 10. 449, 1. 450, 1. 476, 5; episcopus, pontifex, sacerdos territorii, in territorio constitutus 163, 5. 364, 30. 376, 10. 418, 1. 5; *cf.* 439, 25; territorium episcopi 77, 15. 278, 30. 279, 20. 376, 10. 15. 449, 25; t. comitis civitatis 288, 10. 366—369; *cf.* 364, 30; t. iudicis 83, 5. 15. 84, 1. 288, 10. 435, 5. 439, 25. 454, 15; iudex territorii 98, 10. 166, 10. 193, 20. 262, 10. 267, 5. 303, 15. 407, 15. 453, 15. 20. 454, 1; *cf.* 418, 5; iudex vel vicarius proximae civitatis aut territorii 355, 1. — territorium civitatis 16, 20. — territorium fundi 385, 15.

terror 99, 15. 20. 100, 1. 282, 5. 324, 20; in conventu publico ad aliorum terrorem CC hictus accipiant 313, 15. 30.

tertia, tertia pars 72, 25. 73, 1. 178, 20. 273, 10; t. portio 25, 15; tertia usufructuaria 22, 1; cf. 178, 20; propter usuram tertiam partem accipere 230, 15; tertiam reddere 388, 15; tertiae Romanorum 4, 15. 5, 5. 386, 1. 15. 389, 1. 391, 20; t. basilicarum parochialium 482, 15.

tesaurus v. thesaurus.

testamentum 21, 15. 175, 5. 295, 10. 470, 10; t. commendare alicui 230, 20; aliena testamenta subprimere 305, 1; testamentum contra viventis voluntatem aperire, falsare 306, 5; scripturae, quae simul tradi partibus debent, id est testamenta etc. 231, 1; cf. 110, 15; testamenti similitudo 18, 5. 215, 1. 5; cf. voluntas.

testare 106, 20. 211, 20; t. de parte quinta facultatum 189, 1; t. de robis suis 111, 15; t. in scripturis 106, 15. — testata in ecclesiis 204, 1. 5.

testari 77, 5. 118, 10. 308, 5. 355, 1. 356, 5. 427, 25. 440, 10. 471, 10; in quibus testatus est 114, 20. 25. 356, 10.

testatio 188, 20. 189, 10. 196, 15. 20. 197, 1. 211, 40. 212, 5. 215, 1; testationem negligere 359, 15.

testator 106, 20. 115, 20. 116, 5. 118, 10. 205, 10. 211—213.

testiculi 322, 5.

testificari, testificare 95, 5. 97—100. 102, 10. 103, 20. 118, 10. 239, 1. 275, 10. 276, 25. 416, 10; de personis, quibus t. non licet 95, 1; in quibus causis t. possunt servi 102, 20. 103, 1; cf. 238, 20; ne Iudei contra christianos testificentur 416, 15. 430, 25; minores de quibus annis poterunt testificari 104, 1; libertas, licentia testificandi 97, 15. 103, 25. 104, 5. 162, 25. 416, 20. 417, 1. 476, 5. 477, 5; absque ulla t. iactura XXX flagella suscipiant 66, 5; cf. 104, 20.

testificatio: t. falsa 102, 5; t. legitima 234, 1.

testimonium 72, 5. 10. 94—104. 107, 10. 132, 1. 235, 10. 251, 10. 287, 10. 416, 10. 450, 10. 456, 1. 462, 15; testis ad t. invitatus 102, 5; testes sine sacramento t. peribere non possunt 95, 10; ab utraque parte testimonia prolata 95, 10; iudex eorum testimonium recipere debet, quos meliores et plures esse providerit 237, 10; t. scripturae reparet veritatem 304, 10; cf. 305, 15; t. per epistolam reddere, dicere 98, 1; cf. 111, 25; t. committere 98, 5; t. iniungere 98, 1. 5; falsum t. dicere 95, 1. 98—100. 102, 5. 15; cf. 90, 30; ad t. (non) admittere 95, 5. 239, 10. 416, 20; etas ad t. admittenda 104, 1; t. episcoporum 376, 5. 25; t. sacerdotale 449, 5. 20; cf. 454, 15; t. liberti 239, 1. 5; t. servorum, ancillarum 276, 1. — testimonium = facultas testificandi 206, 1 (?); t. careant 95, 15; cf. 476, 1; t. (non) amittere, perdere 96, 10.

259, 1. 264, 5. 372, 1. 478, 10; cf. 408, 30; t. reddere 408, 15; testimonio nobilitatis pristinae uti 408, 20; cf. 476, 10.

testis, testes 72, 10. 15. 90, 15. 94, 5. 96, 1. 98—102. 112—115. 118, 1. 5. 228, 5. 243, 30. 328, 15. 462, 15. 467, 25; testes digni 72, 10; t. idonei v. idoneus; t. legitimi v. legitimus; t., qui adhibentur 235, 10; definire per testem 108, 15; definitiones facere per t. 111, 15; cf. 50, 15. 124, 5. 10; divortium per t. facere 167, 10; cf. 166, 5; per testes, testibus suam alligare voluntatem 115, 10. 175, 1; cf. 114, 20; coram testibus 17, 20. 50, 15. 114, 20. 124, 5. 10. 166, 5. 199, 15. 319. 427, 5; cf. 357, 1. 15. 471, 10. 15; ante testes 147, 20. 230, 20. 470, 10. 472, 5; presentibus testibus 136, 1. 175, 5. 191, 15. 219, 20. 235, 5. 237, 20; cf. 17, 5. 20. 213, 35. 238, 1. 249, 20. 326, 20; testes subscriptores 17, 15. 50, 10. 15. 112, 25. 216, 1. 305, 10; cf. 113, 5; testes scripturas subscribentes, roborantes, confirmantes vel similiter 62, 5. 10. 72, 1. 89, 20. 106, 5. 20. 25. 107, 5. 10. 112, 5. 15. 116, 1. 191, 15. 247, 15. 256, 5. 286, 10. 304, 5. 305, 5; scripturae testes advocare 117, 5; cf. 113, 1; testibus scripturam idoneam et inlesam adfirmare 117, 10; scripturae testis 115, 1; testes litteras nescientes 471, 15; t. adducere 72, 5. 100, 30; t. proferre 72, 5. 95, 5. 100—102; t. interrogare 70, 10; t. perquirere 236, 5; t. per epistolam testimonium non reddant 98, 1; t. sine sacramento testimonium perhibere non possunt 95, 10; cf. 7, 10. 95, 5; sacramentum a testibus datum 95, 10; testes iurantes 249, 20; si alius testis loquitur quam scriptura continet 95, 20; cf. 117, 20. 118, 1. 10; testibus, per testem adprobare, comprobare, probare 11, 10. 36, 1. 67, 25. 68, 1. 219, 1. 277, 1. 284, 5. 291, 20. 292, 1. 304, 10. 376, 5; teste, per testem, testibus convincere 66, 5. 214, 5. 272, 15. 373, 15. 383, 10; per testes docere 135, 15. 222, 20; per testem ostendere 398, 5; testibus, per testem firmare 67, 15. 277, 10. 384, 20; cf. 462, 10; habeat testes testantes, quod etc. 471, 10.

textus: t. legis 430, 5; t. scripturae 50, 15. 95, 20. 115, 15. 305, 10; t. et suscriptio 71, 20; textu conscripto autor ipse suscribat 115, 15; de textu (iudicii) exemplar translatum, subscriptum adque signatum 84, 10.

thesaurus, tesaurus 466, 5. 467, 1. 486, 10; t. publicus 292, 20. 409, 5. 479, 20—30.

thiufa, thiufada, thiufadia (etc.) = sectio exercitus mille milites comprehendens 366, 20. 40. 368, 5. 30. 369.

thiufadus, tiufadus, tiuphadus, thiuphadus = millenarius, mille militibus praefectus, sed etiam inter indices numeratus 63, 1. 5. 71, 25. 75, 15. 203, 25. 364—369. 371, 10. 15. 372, 20. 374, 25. 375, 5. 378, 15. 479, 30. 35.

timere mortem sub gladio 110, 5.

timor 371, 25; qui timore percussus servum se esse dixerit 237, 1.

tinctio baptismatis sancti 414, 5.

tintinabulum, tintinnabulum 30, 10. 293, 1.

titulus 197, 15. 363, 20. 419, 5. 420, 15; t. dignitatis 476, 10; t. donationis 187, 10. 224, 10; t. dotalis 130, 1. 162, 25. 187, 45. 436, 10; t. dotis 127, 5—15. 436, 10; t. ingenuitatis 135, 15. 221, 5. 10; t. libertatis 242, 15. 439, 15. 478, 30. — titulus (legis) 6, 5. 11, 10. 16, 25. 20, 20. 35—37. 45, 20. 48, 10. 90, 20. 107, 25. 117, 40. 258, 15. 381, 1. 462, 20. 463, 20. 469, 10. 477, 10 et passim in inscriptionibus titulorum.

tiufadus, tiuphadus v. thiufadus.

tollere 315, 20; t. furto 228, 15. 20. 327, 10; t. caballum 331, 1, pecora 327, 10, porcos 346, 1; t. ipocemata de oculis 402, 1; t. medietatem de filiis 472, 10; t. pignus 345, 20; t. privilegium 451, 15. 20; t. scripturam 214, 1. 5; a indice ordinatus ad tollendum destinatus 68, 15; tollat sagio de substantia eius 470, 30. — tollere se de iudicio 72, 5.

tomus (a rege concilio oblatus) 472, 35. 478, 5.

tondere animalia, caballum 348, 15. 20.

tonsura 161, 10. 15. 162, 10.

tormentum, tormenta 90, 20. 91, 5. 97, 5. 246—249. 252—255. 257, 20. 267, 15. 277, 10. 30. 284, 5. 288, 15. 310, 1. 360, 5. 364, 5. 408, 25. 416, 10. 480, 40; si innocens, innox t. pertulerit 31, 5. 247, 20. 252, 20. 254, 25; servus innocens in tormentis (mortuus vel) debilitatus 31, 5. 252, 20. 25; qui subditur tormentis mortuus 254, 5; index, qui temperamentum in tormento non tenuit 253, 1. 254, 30.

torquere 58, 25. 151, 10. 252, 1. 15. 286, 10; t. servos, ancillas in capite dominorum 151, 5. 223, 1. 251, 15. 309, 25. 30.

torus fraternus, paternus 163, 15. 20.

tractatus 413, 1.

tradere 67, 5. 217, 15. 233, 20. 326, 20. 334, 15. 335, 5. 340, 1. 359, 15. 369, 15. 417, 10. 455, 5—15; res traditae vel per scripturam donatae 213, 15; cf. 199, 15; res donata in presenti tradita 18, 1. 213, 15; de rebus sibi commissis aut traditis aliquid subtrahere 311, 1. 5; rem tradere occupandam 19, 20. 255, 20; t. res vendendas 7, 10. 228, 1. — tradere scripturam 214. 215, 1. 231, 1. 237, 20; t. testamentum 231, 1. — tradere filiam nuptui 123, 20; cf. 127, 15. 144, 15; t. puellam cui pacta consisterit 123, 20; cf. 5. 15. 145, 15. — tradere aliquem alicui 140—142. 148, 1. 30. 151, 15. 153, 15. 163, 5. 167, 15. 168, 20. 247—249. 260, 20. 277, 15. 278, 15. 287, 5. 288, 10. 292, 5. 402, 10. 409, 15; cf. 245, 5; t. aliquem in potestate alicuius v. potestas. — tradere servum 143, 20. 261, 20. 269, 10. 273, 15. 284, 10. 292, 15. 299, 20. 315, 10. 316,

15. 20. 320, 10. 323, 10. 350, 5. 358, 5. 363, 5. 409, 15; t. servum pro compositione 290, 15; t. servum pro crimine, culpa, reatu 224, 15. 254, 20. 25. 263, 10. 269, 10. 35. 287, 5. 294, 5. 340, 10; t. servum ad penam 290, 5. 320, 1; t. servum supplicio penae 143, 25; t. servum supplicio 296, 20; t. libertati 143, 10. 151, 5. 418, 1. 10. 431, 1; t. in servitio 353, 5; t. servituti 290, 1; t. morti 141, 1; t. in tormenta, tormentis 31, 5. 252, 20. 360, 6.
- traditio, traditio: t. arrarum 170, 5; per scripturam sive per traditionem rei donare 199, 15. 20; cf. 215, 15. 20; quodcumque consignatum pro traditione teneatur omnium rerum 395, 15; traditio (scripturae) vera est, quando apud illum scriptura habetur, in cuius nomine conscripta est 213, 25. 214, 1. — traditio = *doctrina*: t. apostolica 425, 20. 446, 10. 473, 10; t. evangelica 425, 20; t. primeva 416, 1; t. vetusta 474, 40.
- trahere 264, 20. 408, 15; t. pedibus ingenuum 463, 15.
- tranquillitas 370, 15; t. nostra (*scil. regis*) 76, 15. 476, 30. 484, 40. 485, 1.
- transactio, transactio 4, 10. 118, 1. 192, 20. 30. 399, 1. 421, 5.
- transcurso tricennalis temporum 392, 20.
- transducere: t. facultates in ecclesiis 56, 5. 10, in personam extraneam 196, 15. — transducere in sectam Hebreorum 421, 20; cf. 422, 1. — transducere se alibi 436, 20. 25.
- transductio 125, 10. 371, 1.
- transferre 16, 15 (?). 117, 25. 257, 20. 298, 20; t. actionem ad aliam 92, 20; t. appiaria in locis abditis 349, 15; t. facultates in personas extraneas 195, 10. 15; t. mancipia, terras 241, 20; t. (mancipia) in regiones alias 421, 1; cf. 358, 10; t. mercenarium de sedibus nostris (*scil. regis*) 404, 15. 405, 1; t. pecuniam de thesauris publicis in usu suo 292, 20; t. rem in contentione positam 220, 15; t. res in nomine alienius 112, 25; possessione, vinditione, donatione, divisione aut aliqua transactione translatum 398, 20. 399, 1; transferre se alibi 371, 20. — transferre = *describere*, *'abschreiben'*: exemplar iudicii fideliter translatum 84, 10; cf. 462, 10; liber legum secundum seriem huius translatus 58, 20. 59, 1.
- transfundere: t. conlationem munificentiae regalis in nomine eius, qui hoc promeruit 210, 15. 20; t. rem in fidelibus 375, 25, in iure libertorum 206, 15.
- transgredi: t. decretum legis 423, 1; t. edictum propter pecuniam 470, 15. 20; t. ordinem 110, 15; t. precepta patrum 158, 15. 20; t. terminum constitutionis 245, 5.
- transgressio 52, 10. 164, 10—20. 244, 15. 245, 5. 416, 5. 417, 1. 429—431. 438, 10. 439, 20. 481, 40; transgressiones regum 424, 10.
- transgressor 54, 5. 55, 10. 109, 15. 148, 10. 372, 5. 373, 15. 375, 20—30. 376, 1. 413, 10. 414, 15. 422, 20. 426, 1. 5. 431, 15. 433, 1. 436, 25. 437, 1. 439, 5. 15. 441, 15. 475, 25.
- transgressus = *transgressio* 170, 1.
- transhaectio r. transactio.
- transigere 421, 1; t. mancipium per scripturam in iure cuiuslibet 419, 1. — transigere vitam in laboribus propriis ingenuitate 419, 5, procul ab consortio Hebreorum 421, 5.
- transire 67, 15. 192, 1. 20. 343, 10. 353, 10. 356, 15. 393, 20. 433, 1. 449, 20; t. ad adulterium 169, 20; t. ad coniugium alterius viri 169, 5. 20; t. ad maritum sine voluntate parentum 138, 15; t. ad nuptias alias 23, 10. 130, 15. 182, 25. — transire ad dominium alterius 224, 10, comparantis 419, 15; cf. 180, 15. 375, 30; t. ad dominum alterum 224, 10; cf. 290, 1. 5; t. ad domum alienam 22, 10. 179, 5; t. in donatoris iure 118, 20; t. per examinationem penae 365, 15; t. ad officium palatinum 409, 10. 478, 50; t. ad privilegia civium Romanorum 419, 1. — transire = *mori* 123, 15; t. sine filiis legitimo coniugio natis 239, 15.
- transitus: t. fluminis 343, 10. 15. 344, 1; t. per vineam aut messem 324, 20.
- transmarinus, a, um: t. commercium 427, 10; t. negotiatores 400, 1. 404. 405, 1. 5, suis et telonariis et legibus, suis legibus apud telonarios suos audiuntur 404, 10. 15; t. partes 257, 20. 484, 30.
- transmittere: proprium ius alterius longinqua possessio transmittit in ius alterius 394, 5.
- transvendere (ancillam) 157, 15.
- transversus, a, um: t. linea 171, 15; ex transverso venire 171, 20. 189, 15.
- trecesima portio 112, 15. 20.
- tremissis (*tertia pars solidi*) 30, 10. 293, 1. 301, 15. 311, 10. 324—326. 328, 20. 334, 10. 342, 15. 345, 1. 357, 15. 360, 10. 464, 1.
- trians = *triens*, *tertia pars*: lege constitutum est triantem nepotes non perdere 201, 1. 5. — trians = *tremissis*: per singula capita singulos triantes reddere 332, 5.
- tribunus: comites, tribuni aut villici 401, 10.
- tributalis, e: t. exactio 479, 15; t. impensio 483, 10.
- tributarius 471, 20. 472, 1. 5. — tributaria 472, 5.
- tributum: pensio, impensio tributi 393, 5. 20; si tributum non habet servus completum 471, 20. 25; domino restituat tributa de labore suo servus 471, 25; tributum fiscale 478, 15; de tributorum relaxatione principali 409, 1; cf. 478, 20. 25. 479. 480.
- tricennalis, e: t. annositas 384, 1; t. numerus annorum 396, 5; t. obiectio 190, 15; t. ordo 394, 1; t. prescriptio temporum 202, 15. 20; t. tempus 203, 15. 391, 10. 392, 15. 396, 1; t. transcurso temporum 392, 15.
- tricennium 135, 15. 20. 202—204. 206, 25. 392—394; interruptio tricennii 394, 5; obpositio t. 203, 15; cf. 1.
- triduum 328, 10—20. 353, 20; per t. agitari debet questio 249, 10.
- trinepos 172, 25.
- trineptis 172, 25.
- triplatio nummorum 109, 15.
- triplum 316, 5. 320, 5. 427, 30.
- tritavia 172, 25.
- tritavus 172, 25.
- triticum 230, 25.
- tritura: animal trituris areae fatigare 334, 1.
- trucidare: t. ingenuum 264, 20; t. servum, ancillam 270, 5. 10. 30.
- truncare: t. ingenuum 264, 20. 45; t. servum 265, 20. 30, vel ancillam 278, 20. 279, 5. — truncare commissa scelerum 411, 15.
- tuba classica legis 370, 20.
- tueri 41, 15. 180, 5. 15. 181, 20. 30. 192, 15. 279, 1. 20. 284, 5. 407, 5. 423, 10. 452, 1; (tutor) ab eo, quem tuitus est, securitatem accipiat 192, 25. 193, 1.
- tuitio = *tutela* 180, 15. 190—193. 236, 5; t. filiorum 181, 30; t. filiorum (regis Ervigii) 481, 1; t. pupillorum 181, 30; inventarium tempore acceptae tuitiois factum 193, 5; cf. 181, 25.
- tumultuosus, a, um: per tumultuosas plebes adipisci regni fastigia 51, 15.
- tumultus: audientia clamore aut tumultu non turbetur 80, 20.
- tunica 164, 10. 15.
- turba: si ad faciendam cedem t. conuenerit 313, 10.
- turbare: t. audientiam clamore, tumultu 80, 20; cf. 81, 15; t. divisionem inter Gotum et Romanum factam de portione terrarum sive silvarum 385, 25. 386, 1. — turbare mentes hominum per invocationem demonum 259, 15.
- turpare: t. animal, pecus 329, 5—15; t. eandem caballi etc. 332, 1. — turpatus decalvatione publica 450, 25.
- turpis, e: t. admissum reatus 134, 1; t. consuetudo, conversatio, vicium 157, 5. 10; t. macula 264, 20; de turpibus et illicitis rebus nullum pactum etc. valent 108, 15. 20. — turpissima morte punire 259, 10. — turpia presumere 57, 20. — turpiter decalvare 84, 15. 99, 15. 20. 144, 10. 221, 20. 277, 20. 25. 309, 10. 15. 422, 5. 433, 15. 435, 5; cf. 168, 15. 375, 10.
- tutela 181, 25; t. pupillorum, orfanorum 190, 15. 191, 10; tutelam agere nepoti suo 458, 15; t. mater, si voluerit, suscipiat 190, 20; sive mater tutelam sive quicumque susceperit, presentibus testibus vel propinquis brevis

factus testium suscriptione firmetur 191, 15; *v. tuerituito*.

tutor 181, 35. 189, 20. 190, 20. 192, 10—20. 193, 5; *t. ab aliis parentibus in presentia iudicis eligatur* 191, 10, 15; *cf.* 181, 30; *t. intentionibus debet parare responsum* 191, 20; *cf.* 192, 5; *t. coram sacerdote vel iudice pupillo reddita ratione securitatem accipiat* 193, 25. 194, 1.

tyrannis 408, 15. 478, 5, 10.

U.

ulcisci 161, 5. 168, 35. 264, 15. 266, 20. 268, 1. 280, 10; *u. adulterium (mulieris)* 153, 1. 154, 10, 15; *u. mortem (occisi)* 283, 1; *u. scelus* 158, 15.

ultima voluntas 112, 1.

ultio 52, 1. 57, 15. 60, 10. 66, 5. 35. 119, 10. 165, 1, 20. 280, 20. 401, 15. 414, 1. 431, 15. 440, 1. 478, 10; *u. specialis damnationis* 415, 5, 10; *u. legalis* 453, 5; *u. legis* 78, 1, 5; *u. mortis* 55, 1. 275, 5. 489, 5; *u. verberum* 206, 10.

ultor criminis 145, 10.

uncia 75, 10. 463, 25. 464, 1; *u. auri* 74, 5. 145, 20. 233, 15. 310, 1.

unctio 461, 1, 5; *u. regni* 475, 15.

unda: *u. baptismatis* 160, 20; *u. purificationis* 422, 10.

undecuplum: *undecupli compositio* 317, 10. 369, 5; *u. satisfactio* 263, 15; *in undecuplum restituere* 315, 20. 367, 5.

ungi in regno 461, 15, 20.

universalis, *e*: *u. consensus* 39, 20; *u. index* 453, 45; *u. iudiciaria potestas* 453, 45; *u. iudicium* 478, 10.

urbani 41, 10.

urbs: *u. regia* 477, 5; *u. Emeritensis* 484, 1; *u. Toletana* 408, 15.

usufructuarius, *a, um*: *u. ius* 178, 20. 182, 30; *u. iure possidere* 21, 20. 22, 15. 20. 182, 15. 215, 1; *u. portio* 22, 15. 23, 5. 15. 182, 15—25; *u. res* 182, 20; *u. tertia* 22, 1. — *usufructuario* 180, 10.

usura, *usurae* 9, 1. 10, 20. 11, 1, 5. 14, 10. 219, 15. 228, 20. 25. 230, 1, 5. 233, 10; *usurae frugum* 230, 10; *quando u. addantur* 232, 10.

usurpare, *insurpare* 73, 20. 134, 5. 211, 5. 224, 1. 279, 20. 280, 20. 297, 5. 298, 5. 327, 5. 387, 15; *u. rem ab alio possessam absque iudicio, ante iudicium* 314, 20. 315, 1; *u. amplius quam cui prestitum est etc.* 387, 10. 388, 10; *u. pignus non acceptum* 231, 20; *u. sibi aliquid de tertia Romani Gotas non audeat* 386, 1; *u. partem divisam* 384, 10; *u. fructus* 323, 1; *usurpet sibi servum delibitatum* 269, 20; *usurpare res iudicis* 83, 15.

usurpatio 74, 10.

usurpator mancipii 297, 20.

usus: *u. alienus* 232, 20; *u. proprius* 232, 20; *u. rei suae* 391, 20, 25; *trans-*

ferre in usu suo pecuniam involatam 292, 20; *usus solitus aquarum* 344, 20; *u. erbarum consortibus et ospitibus communis* 347, 15. — *usus fructuarius* 182, 35; *de solis frugibus usum obtinere* 83, 15, 20; *de ipso usu sibi debito iuste conquirere* 182, 20; *quae (mulier) usu ad possidendum percepit* 212, 1.

usufructus 23, 1, 5. 182, 20.

uterinus, *a, um*: *u. fratres, sorores* 104, 5, 10.

uti: *u. expensis suis* 212, 5; *u. fructus* 211, 20. 212, 1.

utilis lex 41, 15.

utilitas, hutilitas 12, 15. 41, 15. 58, 10. 102, 20. 103, 20. 343, 20. 385, 5; *u. ecclesiae, ecclesiarum* 205, 1, 5. 208, 15; *u. publica* 53, 1. 70, 1. 94, 5. 195, 15. 20. 206, 1. 224, 20. 225, 15. 243, 15. 244, 10. 371, 5. 374, 20. 376, 30. 377, 1. 378, 10. 426, 25. 447, 15. 483, 1. 485, 15; *u. civium, populi* 39, 10; *u. populi* 465, 5; *u. gentis, patriae* 371, 5; *u. potestatis regiae, gentis, patriae* 373, 15; *u. (regis)* 378, 10; *u. regia* 71, 10; *u. propria* 49, 1. 374, 15; *utilitates comitis* 407, 10; *u. domini* 85, 25; *u. donatoris* 18, 10. 215, 5; *u. filiorum* 190, 5; *u. servorum* 253, 10.

uigiosus, vigosus, viugosus 463, 1, 30.

uxor 21, 25. 35. 23, 20. 28, 10. 56, 5. 123, 1. 126, 10. 138, 10. 140, 15. 150, 10. 15. 151, 1, 15. 159, 5. 163, 10. 166—168. 178, 5. 181, 15. 184, 1. 187, 1, 15. 189, 5. 200, 10. 256, 20. 280, 10. 284, 20. 338, 1. 425, 10. 435, 25. 482, 45; *u. legitima* 470, 5—15; *u. et vir in coniugio constituti, positi* 183, 15. 188, 15; *servi u. ancilla* 136, 15; *tributaria u. tributarii* 472, 5; *filii uxorem ducens* 21, 35. 178, 20; *uxor secunda* 162, 5; *u. ad alium maritum perveniens* 20, 10. 15. 213, 5; *res uxori a rege donatae* 211, 5; *quidquid in nomine uxoris titulo dotali conscriptum* 162, 25; *donatio in nomine uxoris conscripta* 187, 20; *maritus, si uxori aliquid donaverit* 17, 10. 20, 10. 213, 1. 215, 30; *donatio in uxorem non infra anni circulum conscribenda* 129, 10, 15; *res extra dotem uxori conlatae* 211, 10; *viri ab uxoribus donata percipientes* 212, 10, 15; *uxoris voluntas, quae in maritum conferre voluerit* 17, 20. 25. 216, 1; *res inter maritum et uxorem invicem datae* 215, 30; *uxor et vir invicem sibi in alterius nomine de facultate propria donationis scripturam facientes* 188, 15, 20; *maritus et u. sibi hereditario succedentes* 26, 25. 27, 1. 177, 15; *u. suprestis* 162, 10. 168, 20; *u. tollens medietatem de filiis* 472, 10; *vir uxorem habet in potestate* 24, 1; *si maritus u. adulterandam cuiuscumque viro dedit* 169, 15; *causam uxoris dicere* 92, 1; *servi u. 23, 15. 24, 1, 5. 183, 1, 5; uxor non vindicat quod maritus cum servis eius adquisierit* 183, 1; *cf.* 23, 20. 24, 1; *uxoris veneficium, maleficium* 255, 20; *uxores potionibus vel maleficiorum factionibus virorum mentes*

alienantes 152, 15, 20; *uxor maritum occidens* 283, 5, 10; *u. virum suum abominans* 152, 15; *u. gravida relicta* 188, 5, 10; *u. relicta divortio intercedente* 477, 10; *u. excepta manifesta fornicationis causa non relinquenda* 167, 10; *uxoris adulterium, uxor adultera* 148, 25. 151, 15. 20. 255, 20; *u. consentanea adulterii* 151, 1; *conibente aut non conibente uxorem cum alio viro adulterium facere* 147, 1; *uxori alienae adulterium inferre violenter* 147, 1; *uxorem alicuius sollicitare* 145, 5, 10; *cf.* 144, 15; *uxor aliena* 144, 20. 145, 1. 147, 5. 255, 20; *u. alterius* 169, 10; *soror uxoris* 28, 10. — *v. etiam maritus, mulier, vir.*

V.

vacans: *v. regnum* 459, 5; *v. campus* 325, 1. 342, 10.

vacari *v. vagari*.

vacca 30, 10. 293, 1. 347, 15; *v. pregnans aliena* 332, 15.

vacuus: *contra legis decretum conscriptum quodcumque placitum sive definitio facta fuerit, vacua et invalida reputetur* 109, 20, 25.

vagari, vacari 347, 10; *v. per diversa* 393, 20; *vacans per diversa servus fisci* 393, 5.

vagatio fugitivorum 363, 20. 364, 30.

valere *saepe, ex. gr.* 45, 25. 46, 1. 48, 5. 69, 10. 74, 1, 5. 76, 10; *scriptura valitura* 105, 5; *lex valens, valitura* 54, 10. 122, 1; *valitura perpetim legis sententia* 51, 15; *res definita non valeat* 14, 15. 219, 10; *venditio violenter extorta nulla ratione valeat* 11, 15. 219, 1; *cf.* 210, 10; *de tempore, quo debeant leges emendatae valere* 45, 1. 47, 20; *v. ab anno secundo regni etc.* 379, 1.

valetudo (legis) 431, 20, 25.

valium 341, 10.

valor 106, 5; *v. legis* 410, 5, 10; *valorem obtinere* 45, 25; *valere = valore* 112, 10.

vanescere 50, 15.

vapulare 58, 1. 272, 20. 364, 6. 427, 30.

vastare: *v. (h)ortum alienum* 321, 25; *v. provincias* 317, 1, 5.

vastatio locustarum 59, 20.

vates 181, 10.

vaticinator 257, 15. 258, 15.

vegetare: *pro vegetando commercio mercennarium suscipere* 405, 1.

vehiculum 324, 10. 15. 35.

venalitas: *per venalitem vera subprimere* 95, 15.

venator 341, 1, 5; *v. incantus* 341, 1.

vendere, vindere 7, 10. 14, 10. 21, 80. 22, 20. 137, 5. 182, 15. 201, 15. 222, 20. 225, 10. 25. 232, 30. 241, 20. 290, 1. 420, 20. 421, 10; *v. pignus* 232, 15; *v. pignus ante tempus lege taxatum* 232, 20; *res vindicta* 12, 10; *v. rem* 219, 15. 20. 220, 1; *v. res, mancipia,*

animalia 14, 1; v. res, terras *etc.* 219, 25. 220, 1; v. de terris. mancipiis 242, 1; v. terram 385, 1; v. aurum *etc.* 228, 1; v. facultatem suam 225, 1; v. (de rebus maternis) 180, 15; v. de rebus filiorum 178, 10; v. res fratrum juniorum 191, 1. 5; v. res servorum 222, 1; v. de rebus ecclesiae 209, 5; si episcopus aliquid de rebus ecclesiae prae consensum ceterorum clericorum vendere presumerit 209, 10, 15; curialibus vel privatis inter se vendendi (*sc.* mancipia, terras *etc.*) licitum 225, 20; (servi fiscales mancipia, terras) aliis servis nostris vendendi habeant potestatem 241, 20; vendere aliena 12, 10. 220, 5; rem per iudicium repetendam v. 225, 20; v. res, quae prius debuerint per iudicium obtineri 225, 20; v. rem in contentione positam 15, 1. 220, 15; v. animal inventum 348, 20; v. animalia bruta 222, 10; v. caballum 348, 20; v. rem furtivam 404, 5; v. servum 12, 1. 13, 5. 222, 25. 223, 257, 20. 358, 15. 365, 10. 15; v. servum alienum 365, 10; v. (ancillam) 157, 20; v. mancipium 226, 1. 5. 365, 10. 419, 5; v. mancipia christiana 418, 1. 430, 25. 440, 20; v. mancipium christianum infra fines regionum nostrarum (*scil.* regis) 420, 15; v. mancipium alienum 365, 15; his venditus servus per fugam rediens in libertate permaneat 358, 10; vendere autorem sceleris 298, 20; vendendi aliquem potestatem habere 298, 20; vendere filios suos 15, 1. 5. 221, 25; v. viros ac mulieres ingenuos 221, 10; v. mulierem ingenuam 221, 20; quicumque ingenuus se vindidit 15, 5. 10. 221, 1. 5; vendere ingenuum 13, 1. 221, 10. 15.

vendicare v. vindicare.

vendicator v. vindicator.

venditio, vinditio, vinditio 4, 10. 11, 10. 15. 13, 15. 14, 5. 209, 10. 15. 217, 20. 219, 10. 25. 220, 1. 222, 5. 223, 20. 225, 1. 241, 20. 358, 10. 365, 10. 398, 20. 419, 15. 427, 15. 20; contractus vinditionis 219, 20; venditio per scripturam facta 11, 10. 218, 30; v. violenter facta 218, 30; v. extorta per vim et metum 219, 1; necessitatem vinditionis extorquere 223, 20; venditio confecta sub dolo 421, 5. 10; v. inrupta cum dispendio comparantis 222, 10; venditiones in irritum devocare 222, 5; rescindere venditionem 222, 15. 20.

venditor 12, 15. 14, 5. 30, 1. 219, 15. 20. 35. 221, 35. 226, 15. 421, 1. 439, 25; v. idoneus 218, 25; recepto pretio a venditore 419, 1. 5; reddito pretio a v. accepto 209, 5; pretium cum v. partiri 15, 10. 220, 20; venditor iuris alieni 220, 10.

veneficium 255, 20. 288, 5.

veneficus 95, 1. 259, 5. 381, 1.

venenata potio 259, 5.

venenum 119, 10; venena conficere 259, 5; veneni poculum 259, 10.

venia 197, 15. 380, 15. 424, 15. 455, 1. 473, 30.

venire: v. ad iudicium 65, 20. 25. 470, 20; v. contemnere, non v. ad iussum iudicis 470, 20. 25; v. tarde ad institutum diem 66, 30; v. ad causam dicendam 60, 1; v. ad extinctionem damni 328, 10. 15; v. ad obedientiam vel presentiam novi principis 52, 10. 15. — venire contra hoc (*scil.* statutum) 405, 1; v. contra priorum definitionem 107, 15; v. contra pacta vel placita sua 108, 1.

venundare 142, 5. 221, 1. 5. 226, 15. 358, 10. 365, 10. 15. 404, 5. 421, 10. 429, 20. 25.

venundatio 421, 20.

verbum: verba accusatoris 248, 1; extrema voluntas verbis promulgata 112, 5. 113, 15; contra scripturae textum diversa verborum a festibus impugnatio 95, 20; discentere veritatem v. 95, 10.

verbera *ex. gr.* 58, 1. 144, 15. 156, 15. 20. 168, 15. 206, 10. 231, 20. 35. 259, 1. 267, 15. 268, 5. 293, 10. 304, 20. 309, 15. 320, 5. 335, 15. 344, 5; v. flagellum, ictus.

verberari *ex. gr.* 66, 1. 71, 10. 84, 15. 20. 85, 10. 99, 15. 20. 103, 20. 143, 5. 144, 10. 157, 5. 15. 158, 10. 197, 10. 221, 15. 226, 15. 20. 259—266 *passim*; v. publice v. publice.

verberatio flagellorum centenorum 438, 5.

verber v. verber.

veredicus, veredicus, a, um: v. auctor (scripturae) 116, 15; v. estimatio 467, 30; v. scriptura 100, 10; fietas quasi v. scripturas conficere 56, 15; v. testis 101, 1. — veredice testificari 416, 20. 417, 1. — veredice testimonium dare 304, 10.

veretrum: veretri amputatio 433, 15.

veritas 30, 10. 38, 15. 39, 1. 41, 15. 50, 10. 68, 1. 70, 10. 71, 10. 78, 5. 95—99. 103, 20. 104, 20. 115, 5. 151, 5. 10. 160, 5. 203, 15. 252, 1. 286, 15. 289, 25. 305, 15. 309, 1. 361, 5. 364, 5. 406, 10; veritatem dicere pro aliorum causis 103, 15; veritas per probationem investiganda 82, 15; v. invenianda ex tormentis 310, 1; v. per convenientiam repperta 117, 5; v. partis suae recipienda iustitia intercurrente 205, 10. 15; v. revelata 310, 1; indicia veritatis 70, 5; indices v. 252, 5; veritas scripturae, scripturarum 96, 15. 116, 10. 304, 10; iudicium veritatis 78, 1.

verus, a, um: v. cartula 116, 1; v. cognitio testium 107, 10; v. coniugium 160, 10; v. fides 160, 5; v. iudicium 79, 20; v. indicia, verba scripturarum 117, 25; scripturam veram esse confirmare 117, 5; per scripturam aut testificationem id verum esse edoceat 234, 1; v. traditio 213, 15. — vera dicere, testificari 97, 15; v. subprimere per gratiam, venalitatem 95, 15. — verissima ostensio scripturae 100, 10.

vestmentum 199, 15. 20. 295, 1. 403, 10. 404, 5.

vestis 259, 20; v. laicalis 158, 45. 159, 15. 162, 15; v. religionis, religiosa, sanctimonialis 161, 10. 162, 15. 35. 164, 10; v. lesio 340, 5.

veterosa lex 48, 1.

vetare 342, 5. 343, 1. 413, 15. — vetita (*Verbot*) 413, 5; v. legum 441, 25. 447, 20.

via 340, 20. 342, 5. 449, 15; v. publica 342, 1; v., per quam ad civitatem sive ad provincias nostras ire consuevimus (*scil.* rex) 342, 1; viam claudere, quae consueverat frequentari 341, 15; via prior aperienda per distractionem iudicis 341, 15; v. fugiendi fugitivo ostensa 355, 20.

viator 325, 1.

vicarius 75, 15. 166, 10. 203, 25. 314, 20. 355, 1. 364, 25. 371, 10. 15. 372, 20. 374, 25. 407, 10. 479, 35; v. comitis 70, 25; v. comes 375, 35; iudex vel v. proxima civitatis aut territorii 355, 1. — vicarius servus (*sc.* qui alterius *vice datur*) 193, 20. 235, 15. 421, 15.

vicissimum caput exolvere 346, 5. 10; *cf.* decimae porcorum.

vicicare v. vitiare.

vicinitas 371, 15.

vicinus, a, um: vicinus iudex 303, 15; v. homo vel proximus 341, 1; v. ecclesia 482, 30; v. territorium 303, 15; v. domus 319, 15; v. possessio domini fugitivi 357, 15; in vicina loca constitutus 223, 20; vicinae loci ipsius partes 372, 15 vicinior capiat successionem 177, 10; quibus lex vicinioris gradus successionis indulgit 276, 10. — vicinum: in vicino progredi de sede sua 453, 15; in v. habere possibilitatem rerum suarum 84, 1. — vicinus, vicini 103, 5. 256, 20. 329, 5. 339, 1. 340, 20. 356, 1. 30. 386, 1; vicini honesti 401, 1; publicus conventus vicinorum 348, 1; inter heredes aut vicinos possessores intentio exorta 103, 10; contestare vicinis 347, 5; vicinorum contestatio 336, 5. 10; servi, qui aut vicini sint aut de re cogniti habeantur 103, 5; v. extimantes damnum 328, 5. 10; vicinis presentibus estimare damnum 326, 15; v. presentibus restituere terminum 3, 10. 397, 5.

vicis: ad vicem auctoris (scripturae) suscriptionem vel signum imprimere 106, 10; ad v. conditoris 113, 15; ad v. morientis 113, 5; vice episcopi 452, 20; pro v. sui sacerdotem relinquere 453, 15; v. sua dirigere inspectores 376, 15; vices suas aliis scriptis peragendas iniungere 62, 10. 15.

vicissitudo: v. testificandi 98, 10; vicissitudines suas audiendas iniungere alicui 63, 5; non requirit quod donavit neque vicissitudinem requirit 471, 10.

victor (in iudicio) 71, 20. 85, 25. 92, 5.

victus: communis v. cum patre 202, 1. 5; de fructibus decimam partem ad victum presumere 191, 5; victus per

turpem consuetudinem adquisitus 157, 10.
 vicus 157, 25. 364, 1. 476, 5.
 videre: v. regiam iussionem 79, 15; v. scripturam 305, 10.
 vidua 134, 5. 140, 1. 10. 142, 20. 145, 1. 15. 150, 5. 10. 159, 5. 164, 5. 15. 20. 187, 5. 10; v. ingenua 139, 30. 144, 20. 155, 25; viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito 144, 20; raptus viduarum, vidua rapta 139, 1. 20. 142, 15; sollicitatores viduarum 144, 15. 20; viduae sacerdotum vel clericorum filios suos in obsequium ecclesiae commendantes 209, 25; vidua devota, sacra 158, 5. 20. 45; v. veste laicali deposita 162, 15; viduae et penitentes laicali veste vel coitu sordidatae 159, 15.
 viduitas 22, 15. 190, 20; mater in viduitate permanens 182, 10; continentiam viduitatis cum benedictione sacerdotis profiteri 160, 1. 10.
 vigor: v. iustitiae 111, 1. 474, 1; *cf.* 75, 25. 76, 1; v. legis, legum 40, 15. 48, 15. 57, 1. 61, 10. 15; v. regius, regis 76, 20. 408, 20. 411, 15. 477, 15.
 vigosus *v.* unigosus.
 villicus *v.* villicus.
 vilis, *e*: v. persona 141, 15. 251, 10; vilior persona 89, 1. 304, 15. 372, 1. 375, 5. 378, 10. 440, 10. 441, 25. 447, 25; viliores humilioresque personae 57, 20; vilis, vilior, vilissimus servus 144, 5. 268, 5. 362, 15; v. pretium 219, 20. 220, 1. 420, 20. — viliter decalvari 99, 20.
 villa (*opp.*: civitas, vicus) 157, 20. 25. 349, 10. 364, 1; domum, villam donare 471, 15.
 (villicus), villicus 246, 10. 15. 314, 20. 317, 1. 356, 5. 357, 1. 389, 1. 448, 15. 479, 30; v. indictionibus *etc.* non adgravet populos 407, 10; v. retrusus in custodia 401, 10.
 villula 476, 5.
 vincere: v. in iudicio 192, 1. 226, 1; v. in iudicio secundo 92, 5. 10; v. per iudicium 462, 10; v. causidicium per testimonium 100, 1. — victus (*opp.* victor) 72, 1; quasi victus perdat causam 84, 25. 85, 1; victa persona 406, 15.
 vincere 353, 5; v. fugitivum 352, 20; v. servum ferro 352, 20.
 vinculatus 353, 5.
 vinculum, vincula *proprie*: 60, 10. 119, 5. 167, 20. 264, 20. 365, 15. 432, 10; *translat.*: 75, 25; v. scripturae, sacramenti 128, 10; v. iuramenti 52, 20. 118, 20. 120, 1; v. conligata definitionum 76, 5; vinculis decretorum adligare iniustitiam 76, 1; per placiti vincula a iudice obligandus 91, 10. 15; v. cautionis 92, 20. 438, 5; v. cautionis emittere 401, 25.
 vindemia 59, 20. 323, 5.
 vindemiales feriae 60, 10.

vindere *v.* vendere.
 vindex 280, 15.
 vindicare, vendicare 13. 10. 20. 5. 25, 5. 82, 10. 211, 5; v. in iudicio 192, 1; v. locum ex integro 398, 10; v. ancillam cum filiis 136, 15; v. mancipia in contentione posita 392, 10; v. libertatem suam 360, 5; v. nobilitatem generis sui, statum patriae 372, 5; v. rem 226, 1; v. (rem occupatam) iuste 225, 25; v. (rem servi venditi) 223, 5; v. quidquid dotali titulo fuerit consecutum 162, 25; v. portionem usufructuariam, quam mater de bonis mariti consecuta fuerat 182, 25; v. usufructuariam portionem 23, 15; n. abstultum ecclesiis per obpositionem tricennii 203, 15; v. bona Hebraei 422, 1; v. dominio suo fugitivum, filios eorumque peculium 361, 20; v. iuri suo 129, 5. 167, 5; v. potestati suae 224, 5. 235, 20. 288, 1. 335, 1; v. sibi 137, 20. 183, 1. 241, 5; v. sibi ad integrum 184, 5; v. sibi aliquid iure perenni 393, 5; v. sibi, dum filius vivit 201, 20; v. sibi facultatem *etc.* 154, 15. 167, 20. 168, 1. 185, 20. 200, 15. 283, 1; v. sibi hereditatem 27, 15. 174, 10; v. sibi substantiam 27, 5. 178, 1; v. sibi medietatem 22, 5. 10. 179, 1. 5; v. sibi portionem 183, 25; v. sibi scripturam 214, 15; v. sibi servum *etc.* 144, 1. 236, 15. 35; v. sibi equaliter rem mobilem, agnationem servi et ancillae 390, 1. 5; v. sibi (quidquid) servus de artificio suo *etc.* adquisierit 362, 5; v. sibi fugitivum 362, 15; de duabus partibus Goti aliquid sibi Romanus vindicet 386, 1. — vindicare = *ulcisci*, punire 161, 5. 266, 20; v. despectum propinqua (*scil.* mulieris) 168, 15; v. mortem furis occisi 294, 20; v. mortuum 280, 20; v. innocentem 302, 15; v. malum commissum 158, 10; v. in servo crimen obiectum 222, 25; vindicandi in ancilla domini potestas 156, 15. — vindicare = *defendere*: v. se gladio 294, 10; v. criminosos a legum sententiis 63, 5; v. dogma perversum defensione publica 430, 10; v. sectam erroris 430, 10. 20; v. Iudeos 451, 20; v. Iudeum factione, favore (non licet) 423, 10; *cf.* 431, 1.
 vindicatio 437, 20; v. regis, gentis *etc.* 373, 1; v. gentis, patriae 371, 20. 25.
 vindicator, vendicator: v. (patriae) 374, 5; v. terrae nostrae (*scil.* regis) 243, 20; difficultate vendicatoris presentiae (impeditio) 114, 5.
 vindicio *v.* venditio.
 vindicta 249, 15. 257, 20. 259, 5. 262, 15. 291, 15. 296, 15. 317, 5. 431, 15. 474, 40; v. in potestate (mariti mulieris) consistens 147, 5; v. in potestate (uxoris) consistens 151, 1; v. in lege posita 369, 1; v. soluta a presuntore aut reo 296, 20; v. sceleris non differenda propter absentiam accusatoris 280, 10.
 vinditio *v.* venditio.
 vinea 3, 5. 50, 15. 103, 5. 199, 20. 222, 5. 225, 15. 259, 15. 260, 5. 320, 15. 323--326. 328, 5. 340, 15. 342, 5. 384, 15.

385, 1. 5. 20. 390, 20. 397, 5. 10. 427, 15. 479, 40. 480, 1.
 vinum 230, 15. 365, 1.
 violare: v. promissionem 124, 10; v. torum paternum, fratrum 163, 15; v. coniugem alienam 167, 5.
 violator: v. legis 410, 1; v. sepulcri 403, 5. 10.
 violenter: v. expellere possidentem 313, 5; v. ingredi in domum alienam 263, 20; v. dominum, dominam includere intra domum vel ianuam curtis 313, 1; v. inferre adulterium uxori alienae 147, 5; v. adulterium facere cum adultero 156, 20; v. polluere virginem aut viduam adulterio 155, 20. 25; v. comprimere adulterando viduam vel virginem ingenuam 155, 25; v. comprimere ancillam 156, 20; v. abstrahere aliquem de ecclesia 379, 10; v. abstrahere servum *etc.* de altaribus 380, 1; v. obcelare (mancia christiana) 440, 5; v. effringere mulina 344, 10; v. inferre, auferre aliquid in itinere vel in opere rustico constituto 318, 1. 5; v. dare, tradere puellam *etc.* marito 139, 30. 144, 20. 145, 15; v. sumere feminas 160, 1; v. artare ad professionem dandam 478, 15; v. extorquere pactum, placitum 108, 1; v. exigere iudicium iniustum 75, 25. 45; v. exigere donationem 216, 1; donatio v. facta ne valeat 210, 10; v. facta venditio 218, 30; venditio v. extorta 11, 15. 219, 1.
 violentia 156, 5. 261, 10. 312, 1. 314, 5. 327, 10. 328, 1. 478, 15; pro v. componere 322, 10; per violentiam colligere fruges 323, 5; per v. expellere possessorem 313, 5; violentia coniunctionis indebitae 161, 1; v. defuncti post mortem inquirenda 233, 15. — nihil violentiae pati a pulsante 236, 10.
 violentus, a, um: v. audacia presumentis 267, 20; v. iniuria 85, 5. 10; v. mors 253, 5. — violentus 140, 5. 10. 233, 20. 314, 10. 324, 15. 398, 15. 462, 20. 480, 40; v. existere (viduae vel virgini ingenuae) 155, 30; v. existere (ancillae) 156, 20.
 viogosus *v.* unigosus.
 vir: v. ingenuus 135, 15. 138, 1. 189, 15. 209, 1. 221, 10. 361, 20; viri idonei 77, 15; vir inferior 189, 15; v. honestus 77, 10. 232, 10. 15. 249, 10; v. nobilis 189, 15. 466, 1; viri nobiles aulae regalis 481, 5; vir spectabilis 465, 10. 466, 10. 20. 35; v. iuluster 465, 10. 466, 10. 20. 35. 474, 10. 476, 20. 481, 5. 485. 486. — vir sponsatus 170, 1. — vir = *maritus* 21, 5. 10. 23, 20 *et passim*; vir legitimus 169, 5; vir et uxor in coniugio constituti (positi) 183, 15. 188, 15; v. uxorem in potestate habens 183, 5; v. minoris etatis 124, 15; v. et uxor invicem sibi donationis scripturam facientes 188, 15. 20; v. exigens violenter donationem 216, 1; v. habens uxorem, donatum aliquid ab ipsa percipiens 162, 10; v. uxores plures habens, filios ex om-

nibus procreans 200, 10; v. mulierem ingenuam repudiens 166, 5; v. crimen paricidii admittens 282, 20; v. ab uxore abominatus 152, 15; v. superstes 169, 25; v. mortuus 137, 1; v. defunctus 133, 5; viro absente 137, 1. virginitas 139, 15. 20.

virgo 134, 5. 139, 1. 140, 10. 147, 20; virginem ingenuam violenter adulterio polluere 155, 20. 25; raptus virginum, virginem rapere 139, 1. 20. 142, 15. — virgo sancta Maria 434, 20; v. sacra 159, 15; v. Deo devota 160, 1. 5; v. veste laicali deposita 162, 15; v. secularis 158, 5.

virilia: castratio virilium 165, 15. 40.

vis, vires: vires fisci 56, 25. 241, 15. 341, 20. 427, 20. 30. 365, 5. 433, 15. — vires = *virilia* 165, 15. — per vim extorquere donationem (pactum) 18, 15. 110, 1; per v. et metum extorquere scripturam (commutationem, venditionem) 110, 1. 218, 25. 219, 1; vim (= vi) aut consensu accipere coniugem 160, 10; vim facere puellae, viduae 145, 15; vi agere feminas 125, 5. — vis unius intellegentiae 390, 15.

visio: v. oculorum 282, 5; quando extinguatur 262, 10. 15; v. tranquilla 49, 5.

visitare: medicum pro infirmo visitando poscere 401, 20.

vita *ex. gr.*: v. principum 47, 15; vitam concedere 55, 5. 20; vita a rege tantum concessa 141, 1. 168, 20; usque ad tempus vitae 21, 20. 22, 15. 182, 15; XIII vitae suae annos implere 104, 1. — vitae communis mores 160, 1.

vitiare, viciare: v. causam suam 56, 1. 5; v. causam domini sui fraude, negligentia 86, 20. 25; v. negotia pupillorum 192, 5; v. scripturam 304, 5. 10; v. scripturam alterius 305, 5; v. scripturam alieno iure debitam 304, 5; v. testamenta aliena *etc.* 305, 1.

vitiosus, a, um: v. animal 336, 1. 338, 25; v. hos 338, 25. 339, 5; v. quadrupes 336, 5.

vitis 323, 10.

vitulus 332, 15.

vivere 55, 5. 20. 183, 5. 201, 15. 20; filius X diebus vivens 185, 5. 15. 20. 186, 1. 5; filius cum patre in commune vivens 187, 1—10; testamentum viventis aut ordinationis eius scriptura 306, 5; reum reservare vivitutum 417, 5.

vivus: testimonium vivi super mortuum non admittetur 100, 30.

vocare: v. ad fidem 439, 15; v. ad hereditatem 27, 10. 174, 5.

volens: v. se miscere adulterio 150, 15. 156, 15; v. dare aditum mortis 271, 15; v. aut nolens homicidium perpetrare 284, 20; qui se v. subdidit servituti 15, 15. 221, 1.

volumen: volumina librorum 112, 20.

volunt- v. volunt-.

voluntarie, voluntarie 163, 10. 325, 5. 374, 5. 470, 20; v. occidere 272, 20. 273, 15. 20.

voluntas, voluntas 17, 15. 20. 18, 5. 49, 5. 50, 1. 62, 1. 5. 111, 25. 123, 10. 124, 10. 126, 1. 5. 130, 20. 141, 15. 162, 1. 5. 166, 10. 167, 20. 196, 5. 216, 1. 242, 1. 257, 25. 284, 20. 306, 5. 333, 15. 403, 20. 468, 10. 471, 10. — voluntate 3, 10. — voluntas principis 46, 15. 20. 87, 20. 252, 5; v. patroni 19, 10. 217, 1; v. domini 136, 5. 143, 5. 146, 1. 157, 20. 222, 1. 266, 1. 5. 297, 5. 300, 15. 315, 5. 20. 328, 20. 331, 1. 10. 353, 1. 358, 1. 390, 5; v. patris 122, 10. 15. 123, 5; v. paterna 123, 1—10; v. parentum (propinquorum) 122, 15. 123, 5. 138, 10. 15. 199, 10. — voluntas mala 123, 5. 195, 10. 15. 271, 5. 281, 20. 282, 1. 10. 314, 5; v. pessima 378, 15; v. prava 282, 20; v. nefaria 423, 1; v. nocendi 272, 15; v. homicidii 270, 20; ex voluntate aliquid admittere 403, 20; erimen videri non potest, quod non est ex v. commissum 324, 1. 5; non v. occidere 273, 10. 15; voluntas (*opp.* casus) 397, 5; iudex voluntate sua indicans et edictum transgressus 470, 15. — voluntas = *voluntas auctoris definitionis cuiusdam*: v. vendentis 219, 20; v. (manu mittentis) testium testimonio comprobata 235, 5. 10; v. donatorum 118, 1; v. (donantis) 17, 25. 216, 1; *cf.* 391, 5; ultimae voluntates 112, 1; extrema voluntas sive auctoris et testium manu suscripta sive utrarumque partium signis roborata sive tantummodo coram probationem promulgata 112, 5; v. testatoris 116, 1. 5. 205, 5. 10. 211, 15. 20. 35. 213, 5. 214, 5; conscribere scripturam secundum voluntatem conditoris 113, 10; voluntas viventis, defuncti 306, 5. 10; v. defuncti 113, 15. 114, 20; v. defunc-

torum conscribenda 105, 5; si voluntatem suam postmodum inmutavit (conditor scripturae) 214, 25; v. testibus presentibus ordinata 175, 5; v. per testes adliganda 115, 10; v. nec scriptis nec testibus alligata 175, 1; v. manu propria conscribenda 114, 10; scripta v. 114, 20; v. servis insinuanda 114, 10; v. in itinere vel in expeditione publica morientis 114, 10; v. (scripta) defuncti ante sex menses sacerdoti vel testibus publicanda 114, 20; voluntatem defuncti suppressere 114, 20; v. defuncti celare vel falsare 306, 10.

votive 208, 10.

votum 49, 5. 162, 5. 181, 30. 202, 10. 15. 203, 1. 435, 15. 450, 20. 451, 1. 454, 15. 480, 35. — ad vota secundi coniugii festinare 133, 10.

vox = *vox causantis*: v. iuste causantis 76, 5; v. impugnantis 117, 20; voces partis 86, 25; v. petitionis 393, 5; v. pupillorum 192, 5. 193, 10; vox eorum, qui postea nati fuerint 189, 10; filii vocem matrem adserentes 168, 10; vox precisa 164, 15. 165, 1; v. extincta 307, 10.

vulgus 57, 40.

vulnerare 268, 15. 269, 10. 463, 10; v. ingenuum 263, 10; v. servum alienum 263, 10. 269, 1; v. animal alienum 333, 5.

vulnus 262, 15. 269, 1. 15. 336, 10. 339, 15. 340, 15; v. casu factum 272, 5; v. curare 401, 20; vulneris compositio 268, 15.

W.

wardia, guardia 378, 1. 5. 35; in w. cum seniore suo persistere 378, 5; qui in w. cum reliquis fratribus laborem non sustineat 378, 1. 5.

X. Y.

Z.

zaba, zava 377, 10. 30.

zelare: z. pro veritatem 160, 5; z. zelo Dei 482, 35.

zelus 453, 1; z. Dei 160, 5. 452, 20. 482, 35; z. pro nomine Christi 451, 1; z. fidei 437, 15; z. catholicorum 424, 20.

SUPPLEMENTUM AD INDICES.

Quaedam memorabilia in praefatione nostra vel in Additamentis contenta hic subicimus. K. Z

<p>angaria XXXIV, 26.
 aliena res v. res.
 Arabicus sermo XXIII, 30.
 astualdus: gardingis = astualdis XXII, 30.
 dextri XXI, 15.
 ecclesiae dirutae XXXIV, 25; ecclesiarum
 reparatio XXXIV, 15; ecclesia decem
 mancipia, minus habens XXXV, 1.
 Egica rex XXXIV, 15.
 era XXI, 15; era = <i>caput</i> XIX, 20.
 Ervigius rex XXIII, 30.
 exactiones XXXIV, 25.
 Forum iudicium XIX, 5.
 gardingus v. astualdus.
 Gothorum regnum XXII, 35. XXIII, 30.
 Ierunda XX, 20.</p> | <p>ingenuus XXXV, 15.
 Karolus (III. <i>Simplex dictus, rex Franco-</i>
 <i>rum</i>) XX, 45.
 Latinitas: prisca L. non audita nisi in
 ecclesiis XXIII, 30.
 leuva = <i>leuga</i> XXII, 35.
 Liber iudicium, L. iudicis XIX, 1.
 libertus XXXV, 15.
 Ludouicus (<i>Pius</i>) XXI, 20.
 Marohane XXI, 15.
 milliarius XXI, 15. XXII, 35.
 Narbona XXII, 35.
 Oto (= <i>Odo rex Francorum</i>) XXII, 45.
 pater: (filia) tradatur illi, cui fuit a
 patre pacta XXII, 35.</p> | <p>provinciae: regnum Gothorum his pro-
 vinciiis fuit regnatum XXII, 35.
 res aliena: si quis rem alienam dona-
 tam vel comparatam scienter sus-
 ceperit XXXV, 10.
 reparatio v. ecclesiae.
 saio XXII, 30.
 Septimania XXII, 35.
 servus absque voluntate domini aliquid
 faciens XXXV, 15.
 Smaeliti occupantes Spaniarum fines
 XXIII, 20.
 stadius, stadia XXI, 15.
 tertiae XXXIV, 25. 30.
 tiufa (= <i>Vitusus regis, v. regius</i>)
 XXI, 30.</p> |
|---|---|---|

MONUMENTA GERMANIAE HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO VSQVE AD ANNUM MILLESIMVM ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI

AVCTORES ANTIQVISSIMI:

TOMI I PARS PRIOR
SALVIANI
PRESBYTERI MASSILIENSIS

LIBRI QVI SVSPERSVNT
RECENSIVT CAROLVS HALM
(VII u. 176 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 7 M 50 ♂ Ausgabe II 5 M

TOMI I PARS POSTERIOR
EVGIPPII
VITA SANCTI SEVERINI

RECENSIVT ET ADNOTAVIT
HERMANNVS SAVPPE
(XVII u. 36 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 2 M 40 ♂ Ausgabe II 1 M 60 ♂

TOMVS II
EVTROPI
BREVIARIVM AB VRBE CONDITA

CVM
VERSIONIBVS GRAECIS
ET
PAVLI LANDOLFIQVE ADDITAMENTIS

RECENSIVT ET ADNOTAVIT
H. DROYSEN
(LXXII u. 430 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 24 M Ausgabe II 16 M

TOMI III PARS PRIOR
VICTORIS VITENSIS HISTORIA

PERSECVTIONIS AFRICANAE PROVIN-
CIAE SVB GEISERICO ET HVNIRICO
REGIBVS WANDALORVM
RECENSIVT CAROLVS HALM
(X u. 90 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 4 M 60 ♂ Ausgabe II 3 M

TOMI III PARS POSTERIOR
CORIPPI
AFRICANI GRAMMATICI

LIBRI QVI SVSPERSVNT
RECENSIVT IOSEPHVS PARTSCH
ADIECTA EST TABVLA
(LXII u. 195 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 12 M Ausgabe II 8 M

TOMVS IV
VENANTI HONORI
CLEMENTIANI FORTVNATI

PRESBYTERI ITALICI
O P E R A
P A R S P R I O R
O P E R A P O E T I C A
RECENSIVT FRIDERICVS LEO
(XXVIII u. 427 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 18 M Ausgabe II 12 M

PARS POSTERIOR
O P E R A P E D E S T R I A
RECENSIVT BRVNO KRVSCH
(XXIV u. 144 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 9 M Ausgabe II 6 M

TOMI V PARS PRIOR
IORDANIS
ROMANA ET GETICA

RECENSIVT THEODORVS MOMMSEN
(LXXIV u. 200 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 12 M Ausgabe II 8 M

TOMI V PARS POSTERIOR
D. MAGNI AVSONII OPVSCVLA

RECENSIVT CAROLVS SCHENKL
ADIECTA EST TABVLA
(LXIV u. 302 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 15 M Ausgabe II 10 M

TOMI VI PARS PRIOR
Q. AVRELII SYMMACHI

QVAE SVSPERSVNT
EDIDIT OTTO SEECK
(CCXII u. 355 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 22 M Ausgabe II 15 M

TOMI VI PARS POSTERIOR
ALCIMI ECDICII AVITI

VIENNENSIS EPISCOPI
OPERA QVAE SVSPERSVNT
RECENSIVT RVDOLPHVS PEIPER
(LXXVI u. 376 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 18 M Ausgabe II 12 M

TOMVS VII
MAGNI FELICIS ENNODI OPERA

RECENSIVT FRIDERICVS VOGEL
(LXII u. 419 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 20 M Ausgabe II 13 M

TOMVS VIII
CAI SOLLII APOLLINARIS SIDONII
EPISTVLAE ET CARMINA

RECENSIVT ET EMENDAVIT
CHRISTIANVS LVETJOHANN
ACCEBIVT
FAVSTI ALIORVMQVE EPISTVLAE AD RYRICIVM
ALIOSQVE RYRICII EPISTVLAE
RECENSIVT ET EMENDAVIT
BRVNO KRVSCH
(LXXX u. 484 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 24 M Ausgabe II 16 M

TOMVS IX
CHRONICA MINORA

SAEC. IV. V. VI. VII
EDIDIT THEODORVS MOMMSEN
VOL. I
(XII u. 756 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 40 M Ausgabe II 26 M

TOMVS X
CLAVDII CLAVDIANI CARMINA

RECENSIVT THEODORVS BIRT
(CCXXX u. 612 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 45 M Ausgabe II 30 M

TOMVS XI
CHRONICA MINORA

SAEC. IV. V. VI. VII
EDIDIT THEODORVS MOMMSEN
VOL. II
ACCEBIVT TABVLAE DVAE
FASC. I (239 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 12 M Ausgabe II 8 M
FASC. II (S. 240—506.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 14 M Ausgabe II 9 M

TOMVS XII
CASSIDORI SENATORIS VARIAE

RECENSIVT THEODORVS MOMMSEN
(CLXXXIV u. 598 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 42 M Ausgabe II 28 M

TOMVS XIII
CHRONICA MINORA

SAEC. IV. V. VI. VII
EDIDIT THEODORVS MOMMSEN
VOL. III
FASC.
I (222 S.) Ausgabe I 12 M Ausgabe II 8 M.
II (S. 223—354) Ausg. I 8 M. Ausg. II 5 M.
III (S. 355—470) Ausg. I 8 M. Ausg. II 5 M.
IV (VIII u. 471—728) Ausg. I 15 M. Ausg. II 10 M.

EPISTOLAE:

TOMI I PARTES I. II. TOMI II PARTES I. II.
GREGORII I. PAPAE
REGISTRVM EPISTOLARVM

TOMI I PARS I. LIBER I—IV
EDIDIT PAVLVVS EWALD
(IV u. 280 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 13 M Ausgabe II 9 M

TOMI I PARS II. LIBRI V—VII
POST PAVLI EWALDI OBITVM
EDIDIT LVDOVICVS M. HARTMANN
(S. 281—491.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 12 M Ausgabe II 8 M

TOMI II PARS I. LIBRI VIII—IX
EDIDIT L. M. HARTMANN
(IV u. 235 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 12 M Ausgabe II 8 M

TOMI II PARS II. LIBRI X—XIV.
EDIDIT L. M. HARTMANN
(S. 236—464) hoch 4. geh.
Ausgabe I 12 M Ausgabe II 8 M

TOMVS III
MEROWINGICI ET KAROLINI AEVI I
(VIII u. 764 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 38 M Ausgabe II 25 M

TOMVS IV
KAROLINI AEVI II
RECENSIVT E. DVEMLER
(VIII u. 639 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 32 M Ausgabe II 21 M

EPISTOLAE SAECVLI XIII
E REGESTIS PONTIFICVM ROMANORVM
SELECTAE

PER G. H. PERTZ
EDIDIT CAROLVS RODENBERG
TOMVS I (XVIII u. 786 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 30 M Ausgabe II 20 M
TOMVS II (XIX u. 626 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 27 M Ausgabe II 18 M
TOMVS III (XXVIII u. 807 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 41 M Ausgabe II 27 M

ANTIQVITATES:

POETARVM LATINORVM MEDII AEVI
TOMVS I—III
POETAE LATINI AEVI CAROLINI

RECENSIVT E. DVEMLER* ET L. TRAVBE
TOMVS I. (VIII u. 652 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 25 M 50 ♂ Ausgabe II 17 M

TOMVS II. (VII u. 721 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 28 M 50 ♂ Ausgabe II 19 M

TOMI III PARS I. (VII u. 264 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 12 M Ausgabe II 8 M

TOMI III PARTIS II FASCICVLVS I
(VIII u. S. 265—517.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 15 M Ausgabe II 10 M

TOMI III PARTIS II FASCICVLVS II
(VII, X u. S. 517—823.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 21 M Ausgabe II 14 M

LIBRI CONFRATERNITATVM
SANCTI CALLI AVGIENSIS FABARIENSIS
EDIDIT PAVLVVS PIPER
(IX u. 550 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 24 M Ausgabe II 16 M

NECROLOGIA GERMANIAE
TOMVS I
DIOECESIS AVGVSTENSIS, CONSTANTIENSIS, CVRIENSIS
ED. FRANCISCVS LVDOVICVS BAVMANN
PARS PRIOR (344 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 15 M Ausgabe II 10 M

PARS POSTERIOR (VIII u. 454 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 20 M Ausgabe II 14 M

TOMVS II
DIOECESIS SALISBERGENSIS
PARS PRIOR (IV u. 283 S.) hoch 4. geh.
Ausgabe I 14 M Ausgabe II 9 M

Ausgabe I auf Schreibpapier, Ausgabe II auf Druckpapier.